MUJO BEGIĆ

GENOCID
U SANSKOM MOSTU

SARAJEVO, 2017.

MUJO BEGIĆ

Genocid u Sanskom Mostu

Sarajevo, 2017.

Izdavač: Univerzitet u Sarajevu
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava

Za izdavača: Dr. sc. Rasim Muratović, naučni savjetnik

Recenzenti: Akademik prof. dr. Smail Čekić
Dr. sc. Rasim Muratović

Saradnik: Mr. sc. Husein ef. Kovačević

DTP: Mr. dipl. ing. Sead Muhić

Dizajn korica: Edis Vojić

Registar: Mr. sc. Sadžida Džuvić
Jasmina Zagorica

Štampa: Grafičar, Bihać

Tiraž: 400 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.485(497.6 Sanski Most)"1992/1995"
94(497.6)"1992/1995"

BEGIĆ, Mujo
Genocid u Sanskom Mostu / Mujo Begić. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta, 2017. - 856 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 797-805 i uz tekst. - Registar

ISBN 978-9958-028-24-3

COBISS.BH-ID 24161542

SADRŽAJ

UVOD 7

I. DIO: PLANIRANJE, ORGANIZIRANJE I IZVOĐENJE AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU S POSEBNIM OSVRTOM NA OPŠTINU SANSKI MOST 17

I. 1. Političke prilike i događaji pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu 19

I. 2. Prvi višestranački izbori na području opštine Sanski Most 1990. godine 35

I. 3. Sanski Most uoči agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 37

I. 4. Formiranje Srpske opštine Sanski Most 46

I. 5. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most 60

I. 6. Uloga JNA i naoružavanje srpskih vojnih jedinica na području opštine Sanski Most 78

I. 7. Formiranje srpske policije na području opštine Sanski Most 118

I. 8. Napadi srpskih snaga na području opštine Sanski Most 136

II. DIO: POSLJEDICE AGRESIJE I GENOCIDA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 179

II.1. Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice u kojima su pronađeni posmrtni ostaci ubijenih Bošnjaka i Hrvata 181

II.1.1. Masovna grobnica jama Bunarevi - Mrkunjić-Grad.....188

II.1.2. Masovna grobnica Dragoraj 193

II.1.3. Masovna grobnica Golubnjača-Drvar 197

II.1.4. Masovna grobnica Gornja Tramošnja-Jankov do 200

II.1.5. Masovna grobnica Grošića-groblje I-Stara Rijeka 201

II.1.6. Masovna grobnica Grošića-groblje II-Stara Rijeka 204

II.1.7. Masovna grobnica Hazići-Majkići-opština Oštra Luka 206

II.1.8. Masovna grobnica Hazići-Pavići 209

II.1.9. Masovna grobnica Hrustovo-Kasapnice 214
II.1.10. Masovna grobnica Hrustovo I-Kukavice 217
II.1.11. Masovna grobnica jama Ravnice 224
II.1.12. Masovna grobnica Kljevci I 227
II.1.13. Masovna grobnica Kruhari-Greda I Sanski Most 228
II.1.14. Masovna grobnica Kruhari-Greda II 240
II.1.15. Masovna grobnica Lukavice-Budim 242
II.1.16. Masovna grobnica Okreč-Haradine 247
II.1.17. Masovna grobnica Sanakeram 247
II.1.18. Masovna grobnica Sasina 252
II.1.19. Masovna grobnica Stjepanovići-jama Zvečarka 270
II.1.20. Masovna grobnica Stričići-Manjača 275
II.1.21. Masovna grobnica Škrljevita-groblje 278
II.1.22. Masovna grobnica Tomina 285
II.1.23. Masovna grobnica Tomina-Markovići 287
II.1.24. Masovna grobnica Trnova 296
II.1.25. Masovna grobnica Trnova-Lugovi 298
II.1.26. Masovna grobnica Ušće Dabra 302
II.1.27. Masovna grobnica Vrhpoljski most I 306
II.1.28. Masovna grobnica Vrhpoljski most II 320
II.1.29. Masovna grobnica Vrhpoljski most III 326
II.1.30. Masovna grobnica Vrhpolje-polje 327
II.2.1. Zajednička grobnica Bjeline-Donji Lipnik 333
II.2.2. Zajednička grobnica Donji Kamengrad-Dolina 334
II.2.3. Zajednička grobnica Dževar 335
II.2.4. Zajednička grobnica Hrustovo-Jeleči 336
II.2.5. Zajednička grobnica Hrustovo-Kljajići 337
II.2.6. Zajednička grobnica Hrustovo II 338
II.2.7. Zajednička grobnica Hrustovo-Merdanovići 339
II.2.8. Zajednička grobnica Hrustovo-Merdanovići I 340

II.2.9. Zajednička grobnica Hrustovo VII-Merdanovići 341
II.2.10. Zajednička grobnica Kljevci-Kotlari 342
II.2.11. Zajednička grobnica Okreč I 344
II.2.12. Zajednička grobnica Okreč II 345
II.2.13. Zajednička grobnica Okreč II 346
II.2.14. Zajednička grobnica Podvidača-Bilbije 347
II.2.15. Zajednička grobnica Tomina 349
II.2.16. Zajednička grobnica Vrhpolje-raskrsnica 349

III. DIO: POJEDINAČNA UBIJANJA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 351

IV. DIO: LOGORI I DRUGA MJESTA ZATOČENJA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 423
IV.1. Koncentracioni logor Manjača (Banja Luka) 447
IV.2. Logor u "Sportskoj dvorani" u Sanskom Mostu 481
IV.3. Logor "Betonirka" (garaže preduzeća "Betonirka") 489
IV.4. Logor u "Stanici javne bezbjednosti" (SUP-u) Sanski Most 499
IV.5. Logor u krugu preduzeća "Krings"-logor "Krings" 506
IV.6. Logor u spomen-kući "Sime Miljuša" u Lušci Palanci 519
IV.7. Logor kotlovnica hotela "Sana" Sanski Most 521
IV.8. Logor u fabrici "Sanakeram" u Sanskom Mostu 525
IV.9. Logor u Osnovnoj školi Donja Tramošnja (Sanski Most) 530
IV.10. Logor "Batković" (Bijeljina) 531
IV.11. Logor "Kamenica" u Drvaru 545

V. DIO: ZLOČINI NAD ŽENAMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 565

VI. DIO: UBIJANJE DJECE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 603

VII. DIO: UBIJANJE RANJENIH I BOLESNIH CIVILA-BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 623

VIII. DIO: SILOVANJA I DRUGI OBLICI SEKSUALNOG NASILJA NAD BOŠNJACIMA I HRVATIMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 641

IX. DIO: UNIŠTAVANJE VJERSKIH OBJEKATA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 657

IX.1. Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka-muslimana na području opštine Sanski Most 659

IX.2. Uništavanje katoličkih crkava i drugih vjerskih objekata na području opštine Sanski Most 700

X. DIO: UNIŠTAVANJE I PLJAČKA MATERIJALNIH DOBARA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST 709

XI. DIO: NEZAKONITI PROGON I DEPORTACIJA BOŠNJAKA I HRVATA SA PODRUČJA OPŠTINE SANSKI MOST 749

ZAVRŠNA RAZMATRANJA 787

POPIS SKRAĆENICA 793

IZVORI I LITERATURA 797

INDEKS IMENA 807

UVOD

U svom historijskom razvoju Bosna i Hercegovina je kontinuirano bila na meti velikodržavnih politika i prolazila je kroz velika iskušenja u očuvanju svog državnopravnog identiteta od njenog nastanka pa do danas. Hegemonistička politika i teritorijalni ekspanzionizam na račun Bosne i Hercegovine bio je cilj velikodržavnih planova i projekata. Ključni velikosrpski cilj je formiranje Velike Srbije - etnički homogene države, u kojoj su "svi Srbi u jednoj državi", u državi u kojoj će živjeti "ceo srpski narod". Shodno historijskim prilikama, velikosrpski planovi i projekti prilagođavali su se, nadopunjavali, dorađivali i proširivali u operativnom i ideološko-doktrinarnom smislu od Načertanija do SANU-a. Poznate velikodržavne težnje, u praksi provođene, rezultirale su najtežim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid kao *zločin nad zločinima*. U novijoj historiji, Bosna i Hercegovina bila je glavni velikosrpski interes. Glavni cilj bila je aneksija i podjela Bosne i Hercegovine, te nestanak Bošnjaka s ovih prostora. Taj cilj velikosrpske političke i vojne snage pokušale su ostvariti na najbrutalniji način, u agresiji[1] na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu

[1] Pojam agresija definisan je *Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX*) (Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda broj 3314), od 14. decembra 1974. godine. U članu 1. pod agresijom se smatra "*upotreba oružane sile jedne države protiv suvereniteta, teritorijalne cjelokupnosti ili političke nezavisnosti druge države, odnosno na bilo koji drugi način koji nije u suglasnosti sa Poveljom UN, kako to proističe iz ove definicije*". Davorin Lapaš, Trpimir M. Šošić, *Međunarodno javno pravo–izbor dokumenata*–III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2005, str. 60-62. Član 3. Rezolucije definiše koji nezakoniti postupci predstavljaju čin agresije: "a) invazija ili napad oružanim snagama neke države na područje neke druge države, ili svaka vojna okupacija, čak i privremena, koja proizlazi iz takve invazije ili napada, ili svako pripojenje područja ili dijela područja neke druge države izvršeno upotrebom sile; b) bombardiranje od strane oružanih snaga neke države područja neke druge države, ili upotreba ma koje vrste oružja od strane neke države protiv područja neke druge države; c) blokada luka i obale neke države od strane oružanih snaga neke druge države; d) napad od strane oružanih snaga neke države na kopnene, pomorske ili zračne snage ili na mornaricu i civilno zrakoplovstvo neke druge države; e) upotreba oružanih snaga neke države koje su stacionirane na području neke druge države uz pristanak države primateljice, protivno uvjetima koji su predviđeni sporazumom, ili svako produljenje njihove prisutnosti na tome području nakon prestanka sporazuma; f) postupak neke države kojim dopušta da njezino područje, koje je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, bude upotrijebljeno od strane te druge države za izvršenje čina agresije protiv neke treće države; g) upućivanje od strane ili u ime neke države oružanih odreda ili skupina dobrovoljaca ili plaćenika koji poduzimaju protiv neke druge države oružane čine takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima, ili se sadržajno mogu njima obuhvatiti." Vladimir Đ. Degan, *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima,* objavljeno u: Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 510, Društvene znanosti, knjiga 48, Zagreb, 2011, str. 233-289.

1992-1995. godine što je rezultiralo zločinom genocida.[2]

Do sada su kao neosporne, naučno i sudski potvrđene "dvije početne i osnovne, bitne i fundamentalne postavke i odredbe savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća: prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je klasična oružana agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob, i drugo, na okupiranim područjima nezavisne i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, članice Ujedinjenih nacija, kao i u gradovima u opsadi, nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin–zločin genocida".[3]

[2] Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)–odobrena i predložena za potpisivanje i ratifikaciju ili akcesiju rezolucijom Generalne skupštine UN-a 260 A (III) od 9. decembra 1948. godine. Konvencija je stupila na snagu 12. januara 1951. godine. Republika Bosna i Hercegovina prihvatila je Konvenciju u svoj pravni prostor sukcesijom 12. decembra 1992. godine. Konvencija *genocid* smatra bilo koji od pet osnovnih oblika radnji počinjenih s namjerom potpunoga ili djelimičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine: a) ubojstvo članova skupine, b) nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede članovima skupine, c) namjerno podvrgavanje skupine takvim uvjetima života koji bi trebali dovesti do njenog potpunog ili djelimičnog uništenja, d) nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u sklopu skupine, e) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu. U sklopu navedenih radnji kažnjiva su sljedeća djela: a) genocid; b) zavjera počinjenja genocida; c) neposredno i javno poticanje počinjenja genocida; d) pokušaj počinjenja genocida; e) sudioništvo u genocidu.–*Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida,* član II, preuzeta iz knjige Mustafe Bisića *Ratni zločin i genocid,* ZAP, Sarajevo,1999, str. 51. Zločin genocida u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine definisan je u glavi XVII Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (dalje: KZ BiH) u članu 171. "Djelo se sastoji u izdavanju naređenja da se čini ili u činjenju ubistava, ili nanošenju teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe ljudi ili u smišljenom nametanju grupi ljudi ili zajednici takvih životnih uvjeta koji bi mogli da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog istrebljenja, ili u uvođenju mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe ljudi, ili u prisilnom preseljenju djece iz te grupe u drugu grupu, a u namjeri da se potpuno ili djelimično istrijebi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa ljudi." Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Krivično pravo II*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 40. Ovim djelom se želi uništiti grupa djelimično ili u cijelosti, bez obzira na veličinu grupe, a likvidacija pojedinaca je samo u službi ostvarivanja cilja. "Za postojanje djela je nebitna vrsta navedene skupine i broj njenih pripadnika prema kojima se vrši genocid." Zvonimir Tomić, *Krivično pravo II–Posebni dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 417. Krivični zakon inkriminacijom ovog djela nastoji osigurati pravo na život, odnosno omogućiti svakom pojedincu i grupi neograničenu pripadnost u nacionalnom, etničkom, rasnom ili vjerskom smislu, odnosno osigurati opstanak i egzistenciju.

[3] Smail Čekić, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 17.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu imala je za posljedicu ubijanja, progon nesrpskog stanovništva, nezakonita zatočenja u logorima, uništavanje i devastaciju vjerskih, privrednih i stambenih objekata i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjene nad Bošnjacima. Da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija potvrdio je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (dalje: MKSJ) u predmetu Duško Tadić, gdje se navodi: "(...) jasno je, na osnovu dokaza pred Pretresnim vijećem, da je, od početka 1992. godine do 19. maja 1992. postojalo stanje međunarodnog oružanog sukoba barem na dijelu teritorije Bosne i Hercegovine. To je bio oružani sukob između snaga Republike Bosne i Hercegovine, s jedne strane, i snaga Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), odnosno JNA (kasnije VJ), koje su djelovale sa različitim paravojnim snagama i snagama bosanskih Srba, s druge. Mada su snage VJ ostale uključene u oružani sukob i nakon tog datuma, o prirodi odnosa između VJ i snaga bosanskih Srba od tog datuma, a otuda i o prirodi sukoba u područjima kojima se ovaj predmet bavi, raspravlja se prilikom razmatranja člana 2 Statuta. Za sada je dovoljno reći da je nivo intenziteta sukoba, uključujući učešće JNA ili VJ u sukobu, bio dovoljan da se ispune uslovi za postojanje međunarodnog oružanog sukoba prema odredbama Statuta."[4] U predmetu u *slučaju Ejup Ganić,* po optužbi vlade Republike Srbije, pred Gradskim sudom za prekršaje u Westminsteru, u Presudi, u članu 8, potvrđeno je da je u Republici Bosni i Hercegovini bio međunarodni sukob. Republika Srbija je putem svoga pravnog zastupnika priznala navedeno: "U ime Vlade, g. Lewis je istakao da se radi samo o grešci u prevodu te da je Srbija potvrdila da je u datom vremenu bila riječ o vrsti međunarodnog oružanog sukoba."[5] Nadalje, u Presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Pretresno vijeće stoga zaključuje da je oružani sukob koji se odvijao u ARK-u tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica bio međunarodnog karaktera."[6] Optužnica se odnosi na period od 1. aprila 1992. do 31. decembra 1992. godine.[7] Iz navedenih presuda potvrđeno je da je Savezna republika Jugoslavija, zajedno sa svojim pomagačima, izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

---

[4] *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (dalje: ICTY), Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 569.

[5] www.fondacija-ipp.ba/arhiva/presuda. doc, pristupljeno 26. decembra 2015. godine.

[6] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 154.

[7] Isto.

Politika srpske nacionalne ekspanzije kod političkih, naučnih i vjerskih elita prisutna je skoro dva stoljeća. Ona u svojoj osnovi nosi osvajačke ambicije i oružanu agresiju kao metod za ostvarivanje ciljeva. "Osvajalaštvo koje se na toj osnovi rađa, u svom arsenalu raspolaže različitim sredstvima, od oružane agresije do sustavnog širenja neistina, kojima je svrha da za agresivnost pridobije i za nju oduševi vlastiti narod, a istodobno da obmane i svjetsku javnost dokazujući joj lažnim argumentima kako su njihovi osvajački projekti dobrotvorni, pravedni, napredni i plemeniti."[8]

Ključna i polazišna tačka odnosa prema Bosni i Hercegovini bila su velikodržavna posezanja za njezinim teritorijem. U tom smislu, "srpska (nacionalistički orijentisana) intelektualna i politička, kriminalno-zločinačka elita obnovila je i intenzivno razvijala aktivnosti na obnovi političkog projekta teritorijalnog širenja države-uspostavljanje jedinstvene države srpskog naroda-države svih Srba ('da svi Srbi žive u jednoj državi'; 'uspostavljanje jedinstvenog državnog prostora od teritorija gdje u većini žive Srbi'; 'srpska država'; 'ujedinjenje svih srpskih država'; 'stvoriti savez srpskih država odnosno jedinstvenu srpsku državu'; (...),'jedinstvena srpska država u kojoj će Drina biti kičma, a ne granica', (...), po svaku cijenu, pa i oružjem, (...)".[9]

Velikosrpski projekti predviđali su "objedinjavanje širih ili užih područja Balkana. Mentalnu podlogu za te političke planove treba tražiti u održavanim povijesnim sjećanjima (narodna pjesma) na srpsku srednjevjekovnu državu (Dušanovo carstvo) i uvjerenju da bez geostrateške zaokruženosti nema opstanka srpstvu ni Srbiji. (...) Osobito je važno podsjetiti da se Srbi ne 'sjećaju' bilo kakve države - nego *carstva* koje podrazumijeva *vladanje* nad drugima. Stoga kad projektiraju *zajednice,* Srbi sebe vide kao *vladajući* narod. *Homogena*, dakle, *etnički čista* Srbija, svojevrsno je odstupanje od toga i javlja se kao posljedica razočarenja zbog nemogućnosti da Srbi *uspješno vladaju* u prvoj jugoslovenskoj državi".[10]

---

[8] Miroslav Brandt, Bože Čović, Slaven Letica, Radovan Pavić, Zdravko Tomac, Mirko Valentić, Stanko Žuljić, *Izvori velikosrpske agresije-rasprave / dokumenti / kartografski prikazi-priredio Bože Čović*, August Cesarec, Zagreb, 1991, str. 15.

[9] Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum-Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini* (dalje DEJTONSKI...), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016, str. 50.

[10] Ljubomir Antić, *Velikosrpski nacionalni programi-ishodišta i posljedice-*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007, str. 215.

Nacionalistički projekti i velikodržavni planovi kontinuirano su u prvi plan stavljali nestanak ili, po njima, ostanak prihvatljivog broja Bošnjaka na prostoru Bosne i Hercegovine. U tim planovima i projektima velikosrpska politička, vojna i vjerska elita imala je dominirajuću ulogu. "Devedesetih godina XX stoljeća skoro svi akademici, književnici i umjetnici, a posebno akademik Dobrica Ćosić, ideolog, nacionalni ideolog (...), podržali su srpski velikodržavni projekt i srpski nacionalizam, (...)."[11]

Jugoslavija je, naime, ipak bila okvir koji je Srbima omogućavao najvažniju odrednicu iz svih nacionalnih programa, a to je da svi žive u jednoj državi. Kao većini koja je nametnula i *ekskluzivni* status *državotvornog naroda*, ona im je davala i povoljan početni položaj pri usponu na socijalnoj ljestvici.[12]

Jugoslavenska državna zajednica, u kojoj je srpski narod imao dominirajuću ulogu, za velikosrpske ideologe nije bila okvir u kojem su mogli ostvariti svoje višestoljetne želje, ciljeve i ambicije. To se moglo ostvariti samo kroz projekt "Velike Srbije","stvaranjem srpske države" i "države u kojoj su svi Srbi u jednoj državi". Za ostvarivanje ovih velikodržavnih projekata, planeri, ideolozi i izvršioci uključivali su i ratnu opciju. "Smrću Josipa Broza Tita 1980. nestao je bitan integrativni faktor SFRJ. Na čelo Srbije došao je general Nikola Ljubičić (prije toga je 13 godina bio na čelu JNA), koji je zastupao tezu da će 'Jugoslaviju braniti Srbi i JNA', što je impliciralo 'da je Jugoslavija srpska država, a JNA njena vojska'."[13]

Najava navedenog na prostoru bivše Socijalističke federativne republike Jugoslavije (dalje: SFRJ) javlja se u govoru Slobodana Miloševića, predsjednika Srbije, na Gazimestanu, 28. juna 1989. godine, povodom proslave šeststo godina od Kosovske bitke. On je tada, između ostalog, izjavio: "Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama, i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve još nisu isključene. Ali bez obzira kakve da su, ove bitke ne mogu se dobiti bez odlučnosti, hrabrosti i požrtvovanosti."[14] Da je ratna opcija za ostvarivanje velikosrpskih programa i projekata planirana

[11] S. Čekić, DEJTONSKI..., str. 60-61.

[12] Lj. Antić, nav. dj., str. 235.

[13] S. Čekić, DEJTONSKI..., str. 38.

[14]http://www.e-novine.com/mobile/srbija/srbija-tema/-cetvrt-veka-primenjene-mitomanije. html, pristupljeno 25. januara 2016. godine.

"Milošević u svom ratničkom prijetećem govoru nagovijestio osvajački pohod, ponavljajući svoju odlučnost, izrečenu nekoliko mjeseci ranije: 'Ako ne umemo da radimo, umemo da se bijemo.'"[15] Ostvarivanje velikosrpskih ideja jedino se moglo realizirati ratnim osvajanjima koja su značila masovne zločine nad nesrpskim stanovništvom uključujući i Bošnjake i njihovo fizičko uništenje ili trajno uklanjanje s ovih prostora. Potaknuta velikosrpskom politikom Srbija je pokrenula i vodila osvajačke ratove od Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine do Kosova. U tom cilju, srpske vojne i policijske snage u: "prva tri meseca rata u Bosni i Hercegovini gotovo da su zaokružile teritorije Republike Srpske, skoro identično prema programu Stevana Moljevića, ideologa Ravnogorskog pokreta (*Homogena Srbija)*. Beogradski režim je uspeo na brutalan način da markira 'srpske etničke teritorije': u Hrvatskoj oko 30 odsto, a u Bosni i Hercegovini preko 70 odsto teritorije, i da na njihove granice postavi međunarodne trupe."[16]

Agresija na Republiku Hrvatsku i Republiku Bosnu i Hercegovinu potvrda je velikosrpskih težnji koje su se u praksi pokušavale ostvariti najbrutalnijim metodama. "Rat je bio srpski izbor. Oni su nametnuli ratne metode: ubojstva civila, etničko čišćenje, rušenje gradova i naselja, pljačku, grabež, zatiranje nesrpskih kulturnih tragova. Pri tome su tradicijski pojmovi dobra i zla, viteštva i podmuklosti posve potisnuti pred nagonom da se 'njihov' prostor očisti od nesrba."[17] U presudi MKSJ-a u predmetu Duško Tadić navedeno je: "Svojim upadom u Hrvatsku, JNA, koju je u oktobru 1991. Hrvatska proglasila invazionom silom, namjeravala je da očuva integritet srpskog naroda štiteći Srbe u pretežno srpskim dijelovima Hrvatske i, ako bude moguće, porazom Hrvatske na terenu i rušenjem hrvatske vlade. Pokazalo se da je drugi cilj izvan njene mogućnosti, iako je uspjela podržati srpske autonomne oblasti u Hrvatskoj i izvući najveći dio svog oružja i vojske iz sada već nezavisne Hrvatske. Tako se 1991. vlada Republike Bosne i Hercegovine zatekla sa područjima pod srpskom kontrolom duž svoje zapadne i sjeverne granice, u oblastima koje su dotad bila hrvatska teritorija, i sa jakim, teško naoružanim snagama JNA smještenim u samoj Bosni i Hercegovini."[18]

[15] S. Čekić, DEJTONSKI..., str. 58.

[16] Sonja Biserko*, Kovanje antijugoslovenske zavjere–knjiga 1*, Helsinški odbor za ljudska prava Srbije, Beograd, 2006, str. 79.

[17] Lj. Antić, nav. dj., str. 236.

[18] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 123.

Velikosrpska politika svoju podršku imala je između ostalog u političkim partijama. Tako se u *Programskoj deklaraciji Srpske radikalne stranke* (februar 1991) navodi da će se zalagati za "obnavljanje slobodne, nezavisne i demokratske srpske države na Balkanu koja će obuhvatiti celokupno srpstvo, što znači da će u svojim granicama imati, pored sadašnje oktroisane srbijanske federalne jedinice, srpsku Makedoniju, srpsku Crnu Goru, srpsku Bosnu, srpsku Hercegovinu, srpski Dubrovnik, srpsku Dalmaciju, srpsku Liku, srpski Kordun, srpsku Baniju, srpsku Slavoniju i srpsku Baranju. (...) Ovaj program je istovremeno bio neformalni program srbijanskog režima po kojem se odvijao scenario zaokruživanja Velike Srbije. (...) U Programu stranke se ističe da je cilj državnog uređenja Velika Srbija. Rešenje jugoslovenske krize vidi kroz stvaranje tri države: Velike Srbije, Male Hrvatske i još manje Slovenije. Drina je srpska reka koja protiče kroz centar Srbije, a što se tiče Muslimana, oni mogu računati samo na deo oko reke Bosne. Mada su većinsko stanovništvo, pripada im samo 18 odsto teritorije BiH".[19]

Velikosrpski nacionalni i politički programi i projekti oblici su *državne megalomanije* i nije nikakva srpska posebnost. U tim slučajevima, proklamirana nacionalno-romantičarska težnja za "velikom državom" može se posmatrati kao čimbenik političke mobilizacije naroda u teškom položaju.[20] Ova "državna megalomanija" izražena kroz velikodržavne težnje u pravilu rezultira agresijom i teškim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Suština ove "državne megalomanije" u slučaju Bosne i Hercegovine jeste da "srpski velikodržavni projekt negira historijski, nacionalni, političko-pravni i teritorijalni integritet zemalja i naroda koji ulaze u prostor zamišljenog i planiranog srpskog velikodržavnog interesa, što se jasno vidi u pokušajima osvajanja tuđih teritorija (Makedonija, Kosovo, Crna Gora, Sandžak, Albanija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska)".[21]

Velikosrpski programi kao političke ideje srpske političke, intelektualne i vjerske elite "(...) sadrži dva krupna međusobno povezana elementa: teritorijalnu ekspanziju - osvajački rat za teritoriju (lebensraum), uključujući i protiv Bosne i Hercegovine, i *istrebljenje naroda*, zločin genocida i nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini ('radi konačnog rješenja muslimanskog pitanja')".[22]

[19] S. Biserko, nav. dj., str. 71.
[20] Lj. Antić, nav. dj., str. 9.
[21] S. Čekić, DEJTONSKI..., fusnota 1, str. 225.
[22] Isto, str. 42.

Koliko je Republika Bosna i Hercegovina bila u fokusu velikosrpskih težnji i aspiracija vidljivo je iz Odluke MKSJ u predmetu Slobodan Milošević, gdje se navodi: "Otvoreno Vam kažem da sam s Republikom Srpskom u BiH, koja će pre ili posle da postane deo Srbije, rešio 90 odsto srpskog nacionalnog pitanja; u septembru 1995. optuženi je rekao: 'Slušajte, Hrvoje, hajde da mi uzmemo svaki naš - svaki svoj dio Bosne, i to bez međunarodne zajednice'."[23] Ostvarivanje velikosrpskih programa i projekata nije se moglo provesti bez ekstraminacije Bošnjaka sa prostora koji su "zacrtani" kao "srpski" na kojima "žive svi Srbi u jednoj državi". U pokušajima ekstraminacije Bošnjaka i Hrvata sa prostora Bosanske krajine mobilizirane su značajne snage prije same agresije. U mobilizaciji i pripremi srpskog stanovništva za ratna djelovanja prednjačili su nosioci najviših političkih funkcija unutar SDS-a. Na velikom stranačkom skupu SDS-a u Banjoj Luci Radoslav Brđanin je izjavio: "One snage koje nam ponovo nude zajednički život moraju da znaju da je obaveza Srba da sljedećih sto godina brišu cipele od pogani nekrsta koji je opoganio našu zemlju."[24] Iz ove i brojnih drugih izjava koje su izrekli brojni politički, vojni, intelektualni i vjerski funkcioneri iz reda srpskog naroda jasne su poruke i njihovi ciljevi.

U nastojanjima da djelimično obradimo masovne zločine i genocid nad civilnim stanovništvom na prostoru Bosanske krajine, opredijelili smo se za istraživanje događaja na području opštine Sanski Most. Istražujući događaje na području opštine Sanski Most u periodu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu prikupljen je veoma velik broj relevantnih dokumenata, podataka, informacija i saznanja o dešavanjima u Sanskom Mostu, što je bilo odlučujuće za istraživanje ovih događaja. Kroz brojne sudski utvrđene činjenice, relevantnu građu, svjedočenja žrtava došli smo do saznanja da su civili-Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most bili glavni cilj srpskih vojnih i policijskih snaga. Zlostavljanja pojedinaca i grupa nesrba poprimilo je nezamislive razmjere izražene kroz torture, poniženja i ubijanja, progone, pljačku imovine, uništavanje, paljenje, pljačkanje vjerskih objekata, privatne i društvene imovine. Posebno su na području opštine Sanski Most bila izražena masovna ubijanja Bošnjaka i Hrvata. Masovna ubijanja Bošnjaka i Hrvata vršena su kontinuirano tokom 1992-1995. godine.

---

[23] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 254.

[24] http://www.dw.de/brđanin-ne-zna-za-šta-je-osuđen-na-30-godina/a-, pristupljeno 26. marta 2017. godine.

Ubijanja su vršena pojedinačno i kolektivno, vršena su na različite načine i različitim sredstvima. Ova ubijanja bila su različita od slučaja do slučaja, izvršavana su u skladu s usmenim i pismenim naređenjima, vršena su na licu mjesta, s ciljem da se u prvom naletu osvajanja pobije što više Bošnjaka, zapali kuća, vjerskih objekata.

Kontinuirano i plansko širenje mržnje prema Bošnjacima i Hrvatima imalo je za cilj mobilizaciju zločinaca koji su spremni izvršavati zločine kakvi nisu zabilježeni od kraja Drugog svjetskog rata. Ideološka priprema zločina bila je u funkciji stvaranja velike Srbije i izvršenja genocida nad Bošnjacima. Kada govorimo o zločinima i zločincima, sigurno se može zaključiti da oni nisu djelo pojedinaca ili malog broja ljudi, nego su oni djelo organiziranih, obučenih i institucionalno pripremljenih srpskih vojnih i policijskih jedinica.

Zločini na prostoru Bosanske krajine dio su planirane kampanje etničkog eliminisanja Bošnjaka i Hrvata s ovog prostora. Ubijanja su vršena u logorima, policijskim stanicama, na ulici, u kućama, nad provalijama, jamama, u šumama, jednom riječju svugdje, što potvrđuju masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice koje su do sada pronađene. Posmrtni ostaci ubijenih Bošnjaka nalaženi su u jamama, dvorištima vlastitih kuća, u bunarevima, šahtovima, koritima rijeka, šumama, na mezarjima i grobljima i drugim mjestima. Ubijana su djeca, žene, starci, bolesni, invalidi, a ubijanja su najčešće vršile njihove komšije. Pored ubijanja, cilj je bio i prikrivanje tragova zločina. Posmrtni ostaci ubijenih spaljivani su, posipani kiselinom kako bi se otežao ili onemogućio proces identifikacije. Cilj je bio uništiti ili stvoriti uslove za nestanak Bošnjaka ili svođenje na broj koji je Srbima prihvatljiv. Najilustrativniji primjer su izjave Radoslava Brđanina, predsjednika Skupštine Autonomne regije Krajina (dalje: ARK), *da je prihvatljiv postotak nesrba u srpskoj državi oko 2%.*[25] Ovo se u praksi pokušalo i ostvariti u mnogim mjestima Bosanske krajine.

Zbog svoga položaja i centralne pozicije u povezivanju prostora bihaćke i prijedorske regije, Sanski Most imao je veoma važnu vojnu poziciju u dolini rijeka Sane. Ovaj prostor bio je razdjelnica i nalazio se na važnom logističkom koridoru JNA i srpskih vojnih snaga koji je vodio od Beograda do Knina preko Bosanskog Petrovca.

[25] ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, paragraf 147.

U istraživanju događaja iz perioda 1992-1995. godine, na prostoru opštine Sanski Most, korišten je velik broj relevantnih do sada neobjavljenih dokumenata koji potječu iz vojnih, policijskih i arhiva tzv. Srpske opštine Sanski Most i ARK-a, sudski utvrđenih činjenica pred MKSJ-om i domaćih sudskih institucija. Osim toga, korišteni su brojni dokumenti nastali kao rezultat ekshumacija, obdukcija i identifikacija žrtava na području opštine Sanski Most. Pored toga, brojna svjedočenja žrtava sastavni su dio ove knjige. Posebno su korištene činjenice i dokazi iz pravosnažnih presuda pred MKSJ-om, Sudom BiH, Kantonalnim sudom u Bihaću, izvještaji Ujedinjenih nacija, organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava i drugi relevantni izvori. U knjizi je korišten velik broj dokumenata i fotografija kojima smo potkrijepili iznesene činjenice i stavove. Prvi put i na jednom mjestu iznesen je velik broj podataka koji potkrepljuju rezultate istraživanja. Ovom knjigom ni u kom slučaju nisu obrađeni svi događaji zbog svoje obimnosti, ali smo nastojali akcentirati glavne događaje kojima ukazujemo na namjeru počinjenja genocida na području opštine Sanski Most od strane srpskih vojnih i policijskih snaga.

I. DIO

PLANIRANJE, ORGANIZIRANJE I IZVOĐENJE AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU S POSEBNIM OSVRTOM NA OPŠTINU SANSKI MOST

I.1. Političke prilike i događaji pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu

Političke prilike nakon smrti Josipa Broza Tita (1980) ukazivale su da Socijalistička federativna republika Jugoslavija (dalje: SFRJ) ide putem raspada. "Politička događanja i događaji u SFRJ od 1986. karakterišu otvorene manifestacije i jačanje nacionalizma. Taj nacionalizam, generisan u Beogradu, u srpskom intelektualnom, političkom i konfesionalnom rukovodstvu, devedesetih godina XX stoljeća doveo je do unutrašnje krize u Državi, koja je uzdrmala temelje socijalističke Jugoslavije i omogućila da se na temelju političkog projekta-srpski velikodržavni projekt 'svi Srbi u jednoj državi', čiji se osnovni cilj sastoji u formiranju jedinstvene (velike) srpske države na Balkanu, u kojoj će živjeti 'ceo srpski narod'- 'ujedinjenje svih Srba u jednu državu' (ujedinjenje svih Srba u istu državnu strukturu), a koji (projekat) uporedo s jugoslavenskim programom, u historiji srpskih političkih ideja egzistira dva puna stoljeća, razbije zajednička jugoslovenska država i izvrše najteži zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini."[26]

Nakon raspada Saveza komunista Jugoslavije (dalje: SKJ), "kriza jugoslovenske socijalističke države definitivno je dovela u pitanje decenijama etabliranu velikosrpsku hegemoniju. Njeni neposredni izvršioci i korisnici, od oficirskog, diplomatskog, policijskog i partijskog kadra i aparata, pa sve do SANU, univerziteta, te radija, TV i drugih medija, osjetili su se ugroženim u svojim monopolnim pozicijama. (...) Te velikosrpske snage ocijenile su da će im nastupajuća konfuzija na međunarodnom planu olakšati da još u XIX stoljeću postavljene ratne ciljeve-formiranje etnički čiste države ('Velike Srbije'-'svi Srbi u jednoj državi') konačno i ostvare".[27]

Raspadom jugoslavenske zajednice počinje formiranje političkih stranaka na čitavom prostoru bivše SFRJ. Na prostoru Bosne i Hercegovine formiran je veliki broj političkih partija, ali najveću ulogu imale su nacionalne stranke bošnjačkog, srpskog i hrvatskog naroda, i to: Stranka demokratske akcije (dalje: SDA), Srpska demokratska stranka (dalje: SDS) i Hrvatska demokratska zajednica (dalje: HDZ) BiH.[28]

---

[26] S. Čekić, DEJTONSKI..., str. 42.

[27] Isto, str. 36.

[28] Mujo Begić, *Bosanska Krupa 1992-1995. -Porušeni grad-*(dalje BOSANSKA KRUPA...), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016, str. 22.

Na izborima u novembru 1990. godine, nacionalne stranke (SDA, SDS i HDZ) bile su pobjednice prvih višestranačkih izbora u BiH.[29] Zajednički su ove tri nacionalne stranke formirale vlast na nivou BiH. Pobjedničke stranke izvršile su podjelu najviših pozicija, tako da je za predsjednika Predsjedništva SRBiH imenovan Alija Izetbegović, predsjednik Skupštine SRBiH bio je Momčilo Krajišnik, a predsjednik Izvršnog vijeća postao je Jure Pelivan.[30]

Neposredno po formiranju vlasti došlo je do ozbiljnijih političkih neslaganja u novoformiranoj demokratskoj vlasti. Sve je počelo oko rješavanja jugoslavenske krize i budućnosti BiH. Iako su neke jugoslavenske republike krenule u proces osamostaljenja, SDS je izričito insistirao na ostanku BiH u sastavu krnje Jugoslavije.[31] Kako se navodi u presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin: "u takvoj atmosferi napetosti, tri glavne nacionalne stranke, s različitim nacionalnim programima i suprotstavljenim interesima, nisu uspijevale pomiriti svoje razlike i počele su se razvijati u suprotnim smjerovima. Do najvećeg razmimoilaženja u stavovima došlo je povodom pitanja ustavnog položaja BiH. Dok su SDA i HDZ zagovarali otcjepljenje SRBiH od SFRJ, SDS se čvrsto zalagao za očuvanje Jugoslavije kao države kako bi svi Srbi i dalje živjeli zajedno u jednoj državi i kako ne bi postali manjina u nezavisnoj bosanskoj državi."[32] Političke prilike u Bosni i Hercegovini dovele su do nepremostivih razlika u pogledu budućeg statusa Bosne i Hercegovine unutar bivše jugoslavenske zajednice. Politički predstavnici srpskog naroda (Slobodan Milošević, Radovan Karadžić i Milan Babić) u svojim političkim stavovima nisu odstupali od ideje "svi Srbi u jednoj državi", što su isticali u svojim izjavama. Na jednom od sastanaka, u julu 1991. godine, "Radovan Karadžić rekao je da će saterati Muslimane u doline reka kako bi se povezale sve srpske teritorije u Bosni i Hercegovini".[33] Kada je u konačnici bilo vidljivo da zajednička jugoslavenska država ide svome kraju, odnosno da dolazi do raspada, Srbi i njihovo rukovodstvo pokušavaju odrediti načine i

[29] Prvi višestranački izbori održani su u novembru 1990. godine i na ovim izborima birani su predstavnici vlasti na lokalnom i republičkom nivou.

[30] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 23.

[31] Isto, str. 23.

[32] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 61.

[33] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 253.

kriterije po kojima će se vršiti raspad Jugoslavije. Argumentaciju drugih oni ne prihvataju, republičke granice kao granice budućih država ne prihvataju se, a etnički i povijesni princip jedini su i mogući kriterij za mirno razilaženje. Prevedeno u praksi to je velikosrpsko načelo "svi Srbi u jednoj državi". Time granice Srbije postaju zapravo granice Velike Srbije.[34]

Politički događaji i događanja u prvoj polovini 1991. godine uveliko su najavljivali korake koje je političko rukovodsto SDS-a poduzimalo u stvaranju paralelnih srpskih institucija. Kako se ovaj koncept provodio vidljivo je iz izvještaja Patrika J. Treanora, rađenog za potrebe MKSJ-a u predmetu Krajišnik i Plavšić*:* "cijele 1991. godine rukovodstvo bosanskih Srba je vodilo politiku 'regionalizacije', tj. kao zasebne regije organizovalo područja u kojima su Srbi predstavljali relativnu većinu, iskorištavajući za taj cilj koncept zajednica opština. Inicirajući formiranje regionalnih organa vlasti širom BiH-a, SDS se dakle prilično rano počeo pripremati da na kraju *de facto* preuzme vlast na dijelovima teritorije BiH gdje žive Srbi. Mnoge od tih priprema vršene su konspirativno i u tajnosti."[35] Prva paralelna regionalna zajednica osnovana na prostoru sjeverozapadne Bosne bila je Zajednica opština Bosanske krajine (dalje: ZOBK-a). Jedan od razloga za ovaj potez vidljiv je u presudi MKSJ-a u predmetu Milomir Stakić, gdje se navodi: "očekujući da će se Bosna i Hercegovina otcijepiti od Jugoslavije, rukovodstvo bosanskih Srba je već u aprilu 1991. godine oformilo Zajednicu opština Bosanske Krajine (ZOBK), koju su činili predstavnici opština s većinskim srpskim stanovništvom."[36] Inicijativa za osnivanje Zajednice opština dobila je podršku SDS-a na sastanku Regionalnog odbora SDS-a održanog 7. aprila 1991. godine, čime je zvanično otpočelo osnivanje ZOBK-a.[37] Potvrdnost navedenog imamo i u presudi MKSJ-a u predmetu Momčilo Krajišnik, gdje se kaže: "dana 7. aprila 1991., Regionalni odbor SDS-a je donio odluku da se osnuje Zajednica opština Bosanske krajine. (...) ZOBK je činilo šesnaest opština iz Bosanske krajine i bosanski Srbi su u svim tim opštinama, izuzev opštine Ključ, predstavljali znatnu većinu

[34] Lj. Antić, nav. dj., str. 235.

[35] Patrik J. Treanor, *Rukovodstvo bosanskih Srba 1990-1992.-Izvještaj o istraživanju pripremljen za predmet Momčilo Krajišnik i Biljana Plavšić(IT-00-39&0)*, objavljeno u: Sonja Biserko, *Bosna i Hercegovina-Jezgro velikosrpskog projekta*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Biblioteka-Svedočanstva br. 27, Beograd, 2006, str. 202.

[36] ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragraf 32.

[37] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 40.

stanovništva."[38] Već 10. aprila 1991. godine, skupštine opština u kojima su Srbi bili većina glasale su za priključenje ovoj zajednici (Čelinac, Srbac, Ključ, Titov Drvar i Bosanski Petrovac). Ostale opštine sa srpskom većinom (Bosanska Gradiška, Bosansko Grahovo, Bosanska Dubica, Laktaši, Prnjavor, Glamoč i Skender-Vakuf) inicijativi se priključuju 11. i 12. aprila 1991. godine. Pripreme za osnivanje ZOBK-a počele su tokom aprila 1991. godine, da bi 25. aprila 1991. godine, u hotelu *Turist* u Čelincu, bila održana Osnivačka skupština. Na Skupštini su bili prisutni predstavnici 21 opštine, iako je samo 14 predstavnika opština glasalo za udruživanje u zajednicu.[39]

Osnivači ZOBK-a postigli su *Dogovor o udruživanju u Zajednicu opština Bosanske krajine* (dalje*: Dogovor)*.[40] *Dogovor* je postiglo 20 opština. Kao sjedište ZOBK-a izabrana je Banja Luka. Nakon osnivanja ZOBK-a i u drugim dijelovima počinje proces formiranja ovih neustavnih kategorija. Podršku *Dogovoru* o udruživanju, ZOBK-u dali su i srpski predstavnici iz Sanskog Mosta. Oni su podržali *Dogovor* i proglasili Sanski Most kao sastavni dio ZOBK-a, samostalno i bez znanja predstavnika ostalih naroda koji su participirali u vlasti opštine Sanski Most.

Ono što je posebno upečatljivo u djelovanju ZOBK-a jesu *dogovori i deklaracije* koje je ova pararegionalna tvorevina sklapala s drugim, istovjetnim tvorevinama kao što su SAO Krajina. Tokom svoga djelovanja, ZOBK i SAO Krajina donijeli su više protuustavnih akata kao što je *Ugovor o saradnji od 24. juna 1991. godin*e[41] i *Deklaracija o ujedinjenju ZOBK-a i SAO Krajine od 27. juna 1991. godine*. [42]

Kninsko rukovodstvo, s Milanom Babićem na čelu, počinje aktivnosti na ujedinjenju SAO Krajine i ZOBK-a. Formalizacija takvog plana i dogovora bila je 24. juna 1991. godine u Banjoj Luci, gdje su potpisali *ugovor o saradnji*[43] između dviju paralelnih i protivustavnih tvorevina. Konačni *Proglas o ujedinjenju* donesen je 27. juna 1991. godine u Bosanskom Grahovu. U Proglasu je naglašeno da je cilj ujedinjenja *integracija srpskog naroda u cjelini, a*

[38] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 165.

[39] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 41.

[40] AIIZ, inv. br. 2-4983, *DOGOVOR O UDRUŽIVANJU U ZAJEDNICU OPŠTINA BOSANSKE KRAJINE*.

[41] AIIZ, inv. br. 2-4980, *UGOVOR O SARADNJI SAO KRAJINE I ZOBK-A*.

[42] AIIZ, inv. br. 2-4981, *broj 139/91-2, 27. juni 1991, DEKLARACIJA O UJEDINJENJU ZOBK-A I SAO KRAJINE*.

[43] AIIZ, inv. br. 2-4980, *UGOVOR O SARADNJI SAO KRAJINE I ZOBK-A*.

sve s ciljem stvaranja jedinstvene države u kojoj će živjeti svi Srbi na Balkanu.[44] Konačno je Skupština srpskog naroda u BiH, 21. decembra 1991. godine, priznala Republiku srpsku Krajinu.[45]

Skupština ZOBK-a, 16. septembra 1991. godine, na svojoj 7. sjednici, donijela je odluku o transformaciji ZOBK-a u Autonomnu regiju Krajina (dalje: ARK). U toj odluci o transformisanju objavljuje se osnivanje ARK-a kao "neodvojivog dijela Savezne države federativne Jugoslavije i sastavnog dijela Federativne jedinice BiH. Istog dana je usvojen i Statut ARK-a, koji je bio gotovo identičan Statutu ZOBK-a. Sjedište ARK-a, kao i ZOBK-a, bilo je u Banjoj Luci".[46]

Slijedom ovih "(...) paraustavnih kategorija",[47] jer Ustav SRBiH autonomne oblasti ne poznaje kao političko-teritorijalne organizacije niti teritorijalne etničke ekskluzivitete, "ujesen 1991, u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija, Birač, Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna".[48] Skupština Srpske republike BiH 21. novembra donijela je *Odluku o verifikaciji proglašenih srpskih oblasti u Bosni i Hercegovini*[49] kao nedvojbenih dijelova savezne države, federativne Jugoslavije, i sastavnih dijelova federalne jedinice Bosne i Hercegovine, kao i izdvajanje naseljenih mjesta iz jedne opštine i uključivanje u sastav druge opštine. Poslanici ARK-a usvojili su velikosrpski dokument "Bosanska krajina konstitutivni činilac nove jugoslovenske federacije" kojim su predvidjeli ujedinjenje dviju krajina (SAO Krajina u Republici Hrvatskoj i Bosanska krajina) u jedinstvenu državu koja bi trebala ući u sastav nove srpske (jugoslavenske) državne zajednice. Ovaj elaborat usvojen je na 11. sjednici Skupštine ARK-a, održanoj 8. januara 1992. godine.[50]

---

[44] Dnevni list *Glas,* 28. juni 1991, str. 7.

[45] *ODLUKA O PRIZNAVANJU REPUBLIKE SRPSKE KRAJINE, broj 02-61/91, od 21. decembra 1991*, objavljena u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992., str. 11.

[46] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 166.

[47] Kasim Begić, *Bosna i Hercegovina od Vensove misije do Dejtonskog sporazuma*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997, str. 59.

[48] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 167.

[49] *ODLUKA O VERIFIKACIJI PROGLAŠENIH SRPSKIH OBLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI, broj 37-02/91 od 21. novembra 1991, objavljeno u:* Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992, str. 8.

[50] M. Begić, BOSANSKA KRUPA..., str. 55.

Nakon formiranja i uspostave potpune kontrole na prostoru ARK-a, došlo je do određenih neslaganja na relaciji Pale – Banja Luka. Ova neslaganja odnosila su se na buduće uređenje Jugoslavije. Rukovodstvo ARK-a smatralo je da ovaj prostor treba ući u sastav nove Jugoslavije kao nova federalna jedinica. Radovan Karadžić bio je protiv i smatrao je da bi autonomija ARK-a bila prepreka provođenju Strateškog plana. U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "U određenom trenutku, više političkih rukovodilaca na nivou ARK-a, među kojima su bili optuženi Vojo Kuprešanin i Predrag Radić, podržalo je ideju da se ARK otcijepi od Srpske Republike BiH i postane autonomna federalna jedinica u sastavu Jugoslavije."[51]

Ova težnja izražena je i kroz elaborat pod nazivom *Bosanska krajina konstitutivni činilac nove jugoslavenske federacije*.[52] Ovaj elaborat usvojen je na XI sjednici Skupštine Autonomne regije Krajina (dalje ARK-a) 8. januara 1992. godine u Banjoj Luci. Pojava ovog dokumenta u trenutku pred proglašenje Srpske republike Bosne i Hercegovine (9. januar 1992.) nije slučajna, jer su njime htjeli pokazati potrebu ujedinjenja srpskog naroda s prostora dviju krajina (Bosanska krajina i tzv. SAO Krajina). Kao i kod većine velikosrpskih programskih dokumenata, polazište ovog dokumenta je u historijskom polaganju prava na život "svih Srba" u jednoj državi. Ključno stajalište ovog dokumenta jeste da će Bosanska krajina, zajedno sa Srpskom krajinom, činiti u geografskom pogledu zapadni dio nove Jugoslavije. Pozivajući se na logiku demografsko-historijskih i geopolitičkih kriterija, smatraju da "Bosanska krajina trebalo bi da se ujedini sa dijelovima Srpske Republike Krajine, Likom, Kordunom, Banijom i zapadnim dijelovima Slavonije, a Baranja i istočni dijelovi Slavonije prisajediniće se Vojvodini".[53] Dokument ovim otvoreno uspostavlja liniju Karlobag –Karlovac – Vitovitica kao zamišljenu zapadnu granicu Velike Srbije. Dokument je prepun falsificiranih i tendencioznih činjenica i stavova koji su imali za cilj stvaranje ambijenta za poduzimanje narednih koraka za uspostavu i realizaciju ovog zamišljenog projekta.

[51] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 176.

[52] Arhiv muzeja Unsko-sanskog kantona (dalje: AMUSK), Zbirka dokumenata, *Bosanska krajina konstitutivni činilac nove jugoslovenske federacije*, Ekonomski institut Ekonomskog fakulteta, Banja Luka, decembar 1991.

[53] Isto, str. 2.

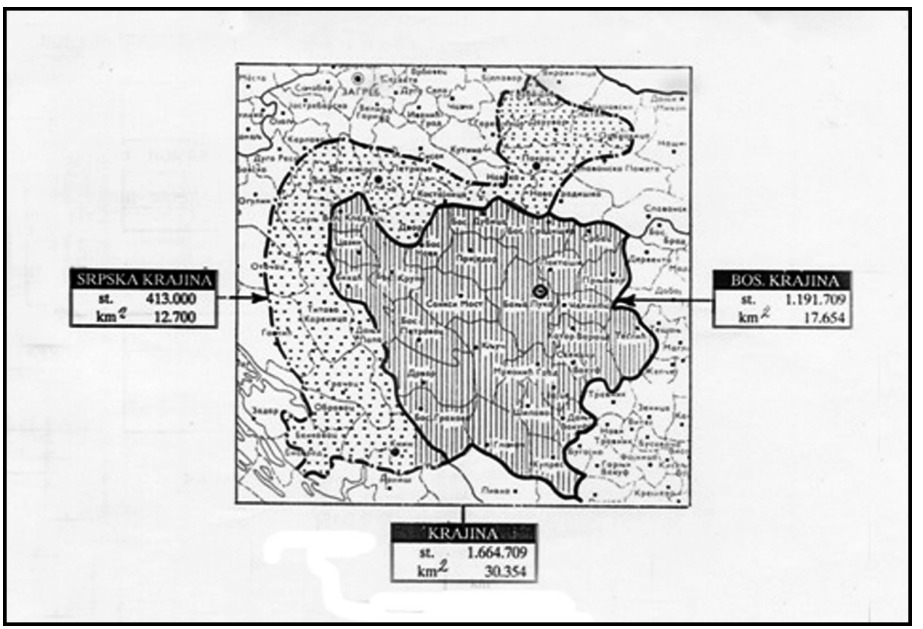

Bosanska krajina i Srpska krajina po velikosrpskom projektu iz 1991. godine[54]

[54] Karte preuzete iz M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 60, 61.

Politička situacija u Bosni i Hercegovini dodatno se usložnjavala kada je Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini donijela odluku o ostajanju srpskog naroda u zajedničkoj državi sa Srbijom i Crnom Gorom i drugim srpskim paradržavnim oblastima u Republici Hrvatskoj.[55] Ovim je u praksi otpočeo projekt zaokruživanja Velike Srbije. Reagirajući na ovakav akt konstituisanja, "Zakonodavnopravna komisija Skupštine SRBiH ocijenila je da je ovakav čin nelegitiman, jer po Ustavu SRBiH, izbornim zakonima i Poslovnikom Skupštine, zastupnici u Skupštini SRBiH nisu legitimni predstavnici svog naroda, nego predstavnici građana-birača izborne jedinice u kojoj su ih građani a ne narodi birali, pa time i nemaju mandat da predstavljaju i zastupaju jedan od naroda iz te izborne jedinice".[56] Nastavljajući kontinuitet destrukcije SRBiH, održan je plebiscit srpskog naroda novembra 1991. godine,[57] koji je u osnovi bio *opravdanje* za proglašenje Srpske republike.[58] Proces derogiranja SRBiH predstavnici Skupštine Srpske republike BiH nastavili su donošenjem Ustava 28. februara 1992. godine.[59]

Proces stvaranja srpskih autonomnih oblasti, a kasnije i Republike srpskog naroda u BiH, predstavlja najgrublji oblik narušavanja ustavnih principa, ravnopravnosti građana, principa da su građani nosioci vlasti, teritorijalnog jedinstva i nedjeljivosti BiH, što je u direktnoj suprotnosti s odredbama Ustava SRBiH (amandmani LX, LXII, LXVII na Ustav SRBiH).[60] Možemo sa sigurnošću reći da je glavni zadatak stvaranja pararegionalnih i paradržavne tvorevine srpskog naroda u BiH oblikovanje zacrtanog etničkog prostora koji je trebalo pripojiti Velikoj Srbiji. U prilog ovoj tvrdnji ide *Deklaracija o državnom i političkom uređenju Republike srpskog naroda*[61] kao ekskluziviteta jednog naroda (srpskog), što će se u praksi pokušati ostvariti provođenjem genocidne politike i etničkog čišćenja u periodu 1992-1995. godine.

---

[55] *ODLUKA O OSTAJANJU SRPSKOG NARODA BOSNE HERCEGOVINE U ZAJEDNIČKOJ DRŽAVI JUGOSLAVIJI, broj 02-17/91, od 24. oktobra 1991*, objavljeno u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992., str. 1.

[56] K. Begić, nav. dj., str. 61.

[57] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br.1/92.

[58] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 2/92.

[59] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 3/92.

[60] Službeni list SRBiH, br. 21/90.

[61] *DEKLARACIJA SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI*, objavljeno u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992, str. 7.

Ovakva stajališta neminovno su vodila ka ratnim opcijama. Da je ratna opcija u Bosni i Hercegovini bila sve izvjesnija ilustrira sjednica Skupštine SRBiH održane 15. oktobra 1991. godine, na kojoj je Radovan Karadžić rekao: ***"Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu, ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošli Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak. Jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovde*** (podvukao M.B.)."[62]

Ono što poslanici iz reda srpskog naroda nisu mogli postići u Skupštini SRBiH to su radili na taj način da su nelegalno formirali paralelne organe vlasti. Poslanici SDS-a u Skupštini SRBiH osnovali su 24. oktobra 1991. godine Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje: Skupština Srpske republike BiH)[63] i izabrali Momčila Krajišnika za predsjednika Skupštine Srpske republike BiH.[64] Novoformirana Skupština usvojila je Odluku o provođenju plebiscita srpskog naroda u BiH[65] i donijela odluku o ostanku srpskog naroda BiH u zajedničkoj državi Jugoslaviji.[66] Na plebiscitu održanom 9. i 10. decembra 1991. godine, velikom većinom glasova Srbi su odlučili da ostanu dio SFRJ, što je potvrđeno Odlukom o usvajanju Izvještaja o provođenju plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.[67] Dana 9. januara 1992. godine proglasili su Srpsku republiku BiH[68], koja će 12. augusta 1992. godine biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje: RS). Potvrdnost navedenog nalazimo u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin, gdje se navodi: "Početkom 1992, dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojima odvoje od postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike

[62] Kosta Nikolić, *Bosna i Hercegovina u vrijeme raspada SFRJ 1990-1992–Tematska zbirka dokumenata*, Fond za humanitarno pravo, Institut za savremenu historiju, Beograd, 2011, str. 22.

[63] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/9, od 15. januara 1992, str. 1.

[64] Isto, str. 3.

[65] Isto, str. 2.

[66] *ODLUKA O OSTAJANJU SRPSKOG NARODA BOSNE I HERCEGOVINE U ZAJEDNIČKOJ DRŽAVI JUGOSLAVIJI, broj 02-17/91, od 24. oktobra 1991, objavljena u:* Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992, str. 2.

[67] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992, str. 8.

[68] *DEKLARACIJA O PROGLAŠENJU REPUBLIKE SRPSKOG NARODA BIH, broj 02-72/92*, objavljeno u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 4/92.

BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS)."[69] Ova samoproglašena paradržavna tvorevina sastojala se od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bio i ARK.[70] O samom činu proglašenja predsjednik SDS-a BiH Radovan Karadžić izjavio je: "Požurili smo da 9. januara proglasimo republiku zato što je najavljena mogućnost da Evropska zajednica već 10. januara objavi nezavisnost Bosne i Hercegovine. Da se ta manipulacija ne bi ostvarila, morali smo odmah da reagujemo. Jer, svaka naša politička akcija posle tog priznanja imala bi mnogo manji praktični efekat i Srbi u Bosni našli bi se u veoma teškoj situaciji (...) Mi smo sa naše strane otvorili proces demokratske transformacije u trojednu zajednicu, u republiku tri naroda odnosno tri republike. Svaka od ovih zajednica za sebe uspostavlja suverenitet i taj suverenitet se ne prostire na drugu nacionalnu zajednicu."[71] Proglašenjem Srpske republike BiH, rukovodstvo SDS-a jasno je označilo da je konačni cilj podjela BiH na tri nacionalne države. Iz ove izjave Radovana Karadžića vidljivo je da je plan SDS-a bio pripremljen znatno ranije, da su razlozi koje su oni navodili opravdavajući ovaj nelegalan i nelegitiman čin bili samo paravan za ono što će slijediti.[72]

Računajući na podršku i pomoć od Srbije i JNA, Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. godine dokument pod naslovom *Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima* (dalje: Uputstvo s varijantom A i B).[73] Ovim Uputstvom SDS je propisao smjernice i način provođenja utvrđenih aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane Srba u opštinama u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva (dalje: Varijanta A) i opštinama gdje su u manjini (dalje: Varijanta B).[74]

---

[69] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 71.

[70] *ODLUKA O VERIFIKACIJI PROGLAŠENIH SRPSKIH AUTONOMNIH OBLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI*, objavljeno u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992, str. 8.

[71] Dnevni list *Politika*, 12. januar 1992. godine.

[72] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 23.

[73] Isto, str. 25.

[74] AIIZ, inv. br. 2-4979, *SDS, Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. 12.1991, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA.*

Ovim uputstvom trebalo je u stvarnost provesti plebiscitarnu odluku kojom se srpski narod u SRBiH opredijelio da živi u jedinstvenoj državi. Istovremeno, ovo uputstvo bila je osnova da se otpočne s vojnim pripremama srpskog naroda. SDS je počeo realizirati glavni plan da teritorije koje su smatrali svojima[75] odvoje od legalnih i legitimnih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu.[76]

Pripremajući se za ratnu opciju, sa sjednica Skuštine Srpske republike BiH mogle su se čuti poruke koje su upućivale na rat, na negiranje BiH, stvaranje Velike Srbije, o Bošnjacima kao prirodnim neprijateljima i drugo. Ovdje ćemo navesti samo nekoliko citata sa sjednica Skupštine Srpske republike BiH koji govore o naprijed navedenom. Ako bi se analizirali svi stenogrami i zapisnici s ovih sjednica, došlo bi se do potpunog shvatanja politike SDS-a u procesu negiranja državno-pravnog identiteta BiH. U ovom dijelu to nije primarni cilj već želimo ukazati samo na neke aspekte ove politike. Iz zapisnika sa 8. sjednice Skupštine Srpske republike BiH, održane 25. februara 1992. godine, izdvajamo nekoliko citata. Na ovoj sjednici Radovan Karadžić je rekao da BiH neće biti unitarna već da će imati svoje sastavne dijelove "(…). Hrvati kažu: državna zajednica, Muslimani bi rekli: zajednička država, a mi kažemo: zajednica država (…) srpski narod se neće smiriti dok ne dospije u ono što je imao za vrijeme Nemanjića: svoju državu. I drugi učesnici na sjednici govorili su slično, Vojo Kuprešanin je izjavio: 'Ja nisam ni za bilo kakve zajedničke institucije zajedno s Muslimanima i Hrvatima BiH. Lično smatram da su oni nama prirodni neprijatelj. Vi već znate šta su prirodni neprijatelji i da mi više nikada ne možemo živjeti zajedno.'"[77] "Na 11. sjednici Skupštine Srpske republike BiH, održanoj 18. marta 1992. godine, Radovan Karadžić je izjavio: 'Budite sigurni, nema potpisivanja dok ne postignemo što hoćemo, a vi svi znate našu stratešku zamisao. Onog trena kada postignemo samostalnu Srpsku Bosnu i Hercegovinu, samostalnu od ostale dvije i od centralnih organa, onda pred nama leže mogućnosti za povezivanja: državna, ekonomska, kulturna i kakva mi hoćemo. Sada ne moramo sve kazati. Činjenica je da su sada durbini uprijeti na Jugoslaviju, na

[75] *ODLUKA O TERITORIJAMA OPŠTINA, MJESNIH ZAJEDNICA I NASELJENIH MJESTA U BIH KOJE SE SMATRAJU TERITORIJAMA SAVEZNE DRŽAVE JUGOSLAVIJE*, objavljeno u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. I/92, od 15. januara 1992., str. 7.

[76] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 25.

[77] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 72, fusnota 134, navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 27-29.

Bosnu i Hercegovinu. Krajnji strateški cilj sada mora ostati tajan.' Momčilo Krajišnik je uzeo riječ i kazao sljedeće: 'U tom smislu bilo bi dobro strateški učiniti jednu stvar: početi ovo što smo se dogovorili–etničko razdvajanje na terenu. Početi utvrđivati teritoriju, a kada se teritorija utvrdi, onda je stvar dodatnih razgovora kako će čija vlast da funkcioniše.' Biljana Plavšić je dodala: 'U vezi s onim što je prije rečeno, faktičko stanje treba osigurati na terenu.'"[78] Iz navedenih izjava jasno se vidi da je cilj rukovodstva SDS-a bio etnička homogenizacija srpskog naroda i stvaranje etničkog ekskluziviteta srpskog naroda. Politika koju je zagovaralo najviše rukovodstvo SDS-a nije politika dijaloga, kompromisa i postizanje prihvatljivih rješenja mirnim putem, već politika nasilja, politika sile, ubijanja, uništenja, protjerivanja. Oni su ovu politiku zagovarali iz tog razloga što su već bili naoružani, s organiziranim vojnim jedinicama i imali su garancije JNA da će vojno intervenirati u njihovu korist. Međutim, u konačnici ova politika doživjela je poraz i najviši rukovodioci SDS-a pravomoćno su osuđeni ili se pred MKSJ-om vode postupci protiv njih.[79]

Na 12. sjednici Skupštine Srpske republike BiH, održanoj 24. marta 1992. godine, Radovan Karadžić je, govoreći o postojanju plana za preuzimanje vlasti i zaokruživanje zacrtane teritorije,[80] naglasio da je taj plan spreman za provođenje na terenu. Na ovoj sjednici Skupštine, Radovan Karadžić je izjavio sljedeće: "U onom trenutku kada to bude (…) možemo da formiramo to što hoćemo. Ima razloga da to bude za dva, tri dana (…). Onog trena će sve srpske opštine, kako stare, tako i novoformirane, bukvalno staviti pod svoju kontrolu kompletnu teritoriju odnosne opštine (…). Tada, u tom trenutku, (…) biće jedinstvena metodologija, vi ćete moći to prenijeti u opštine koje predstavljate i kako i šta sve treba učiniti. Kako izdvojiti milicijski sastav, kako uzeti sredstva koja pripadaju srpskom narodu, kako uspostaviti komandu. Milicija tu mora da bude pod komandom civilne vlasti, da je sluša, tu nema zbora-tako mora biti."[81]

[78] Isto.

[79] Isto, str. 28.

[80] U aprilu 1992. godine Radovan Karadžić i Nikola Koljević prezentirali su kartu BiH prema viđenjima SDS-a prema kojoj je 70% teritorije BiH trebalo pripasti Republici srpskog naroda u BiH. Već krajem ljeta 1992. godine snage VRS su pod kontrolom držale prostore koji su na karti označeni kao teritorija Srpske Repubike BiH. ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 74.

[81] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA

Kada analiziramo političke i druge odluke koje je SDS kreirao i formalno donosio preko Skupštine Srpske republike BiH, sigurno, pored Odluke o formiranju Srpske republike BiH, odluke donesene 12. maja 1992. godine na 16. sjednici Skupštine Srpske republike BiH predstavljaju ključne odluke koje su bile u funkciji destrukcije Republike Bosne i Hercegovine.[82] Na toj sjednici Skupštine donesene su odluke o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, osnovana je Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine, imenovan je generalpotpukovnik Ratko Mladić za komandanta Glavnog štaba VRS-a. Na ovoj sjednici Skupštine, uz jasno definirane političke ciljeve, definirana je i ratna strategija.[83] U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je tokom tog perioda rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a, kao i bosanske Srbe predstavnike oružanih snaga, zasnovalo plan da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba (dalje: Strateški plan). Rukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha."[84] Ovaj zaključak iz presude MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin najbolje ilustrira politiku SDS-a koja je u konačnici rezultirala genocidom i masovnim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.[85]

Politički i vojni ciljevi zacrtani na 16. sjednici Skupštine odnosili su se na trajno uklanjanje nesrba s teritorije koja je zacrtana kao srpski teritorijalni ekskluzivitet.[86] Na ovoj sjednici Skupštine, Dragan Kalinić je izjavio: "Naime, ova bi skupština od svih odluka možda trebala da donese jednu najvažniju, a to je, jesmo li mi izabrali ratnu ili pregovaračku opciju. Ne kažem to bez razloga i moram odmah reći, poznavajući ko nam je neprijatelj, u kojoj mjeri je on perfidan i u kojoj mjeri mu se ne može vjerovati, sve dotle dok se on fizički, vojnički ne uništi i ne slomije, što podrazumijeva, naravno,

---

BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 73, fusnota 136, navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 29.

[82] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 30.

[83] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH, održana 12. maja 1992. godine.*

[84] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 65.

[85] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 30.

[86] Isto, str. 30.

i eliminisanje i likvidaciju njegovih ključnih ljudi."[87] Ovom ratnohuškačkom politikom i jasno definiranim ciljevima trebalo je poslati poruku svim nesrbima šta ih čeka. Posebno je naglašeno eliminiranje i likvidacija političke, intelektualne, vjerske i druge elite Bošnjaka i Hrvata. Da je ovo bio stvarni cilj i zadatak srpskih vojnih i policijskih snaga, pokazala su ratna dešavanja. Prvi koji su ubijani, mučeni, odvođeni u logore i bili izloženi raznim oblicima tortura su najviši bošnjački predstavnici političkih, vjerskih, intelektualnih i drugih elita.[88]

U vrijeme održavanja 16. sjednice Skupštine srpske republike BiH, veliki dio Republike Bosne i Hercegovine bio je okupiran, počinjeni su mnogi zločini nad Bošnjacima i Hrvatima na području Bijeljine, Bosanske Krupe, Sarajeva i drugih mjesta. O tome svjedoči i jedna od izjava na sjednici koju je s govornice uputio Miroslav Vještica (poslanik iz Bosanske Krupe) naglašavajući: "nema više Muslimana u Srpskoj opštini Bosanska Krupa. (…) hoće li se gdje imati vratiti, ja mislim da neće, s obzirom na to da nas je predsjednik obradovao da je granica desna obala Une."[89]

Radovan Karadžić je na 16. sjednici Skupštine srpske BiH, održane 12. maja 1992. godine u Banjoj Luci, poslanicima i javnosti prezentirao šest strateških ciljeva srpskog naroda u BiH.[90] U Odluci o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH broj 02-130/92 od 12. maja 1992. godine navedeni su strateški ciljevi: 1. državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice; 2. koridor između Semberije i Krajine; 3. uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država; 4. uspostavljanje granice na rekama Uni i Neretvi; 5. podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne

[87] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH, održana 12. maja 1992*, str. 14, ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 77.

[88] Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru–svjedočenja* (dalje GENOCID U PRIJEDORU ...,), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Zagreb, Sarajevo, 2013, str. 21.

[89] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH, održana 12. maja 1992, IZJAVA MIROSLAVA VJEŠTICE,* str. 17.

[90] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 31.

državne vlasti; 6. izlaz Republike Srpske na more.[91] Radovan Karadžić je naglasio: "mi vjerujemo, nadamo se i u Boga, u pravdu i u naše snage da ćemo ostvariti ono što smo zacrtali, svih šest ovih strateških ciljeva, naravno, prema hijerarhiji, i da ćemo konačno i definitivno završiti posao za borbu, za slobodu srpskog naroda. Taj posao nije završen. Ništa što se u istoriji ne završi kako treba ne umire, nego se ponovo vraća na dnevni red i ponovo sa mnogo više žrtava."[92]

U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navedeno je: "Šesnaesta sjednica Skupštine Srpske Republike BiH predstavlja kulminaciju jednog političkog procesa. Na tom zasjedanju nisu samo artikulisani strateški ciljevi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, nego je Skupština Srpske Republike BiH učinila i ključni korak prema ostvarenju tih ciljeva: očigledno znajući da politički kurs formulisan na 16. sjednici Skupštine Srpske Republike BiH nužno vodi u masovno, nasilno i stalno uklanjanje nesrpskog stanovništva s teritorije proglašene Srpske Republike BiH i prihvatajući da VRS odigra ključnu ulogu u provođenju te politike. On je zapravo potvrdio da dijeli stanovišta političkog rukovodstva bosanskih Srba. General-potpukovnik Ratko Mladić i njegovi neposredno podređeni te su političke strateške ciljeve pretvorili u operativne imperative VRS-a."[93] Ratko Mladić je na ovoj skupštini izjavio: "Prema tome, mi ne možemo očistiti niti možemo imati rešeto da prosijemo samo da ostanu Srbi ili propadnu Srbi, a ostali da odu. Pa to je, to neće, ja ne znam kako će gospodin Krajišnik i gospodin Karadžić objasniti svijetu. ***To je, ljudi, genocid***.(podvukao M.B.)"[94] Iako je bio svjestan šta donosi ovakva politika, Ratko Mladić je poduzeo vojne aktivnosti koje su rezultirale počinjenjem genocida nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini.[95]

[91] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH, održana 12. maja 1992*, *IZJAVA RADOVANA KARADŽIĆA,* str. 8-9.

[92] Isto, str. 8-9.

[93] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004. godine, paragraf 78.

[94] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH, održana 12. maja 1992. godine, IZJAVA RATKA MLADIĆA*, str. 29.

[95] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 32.

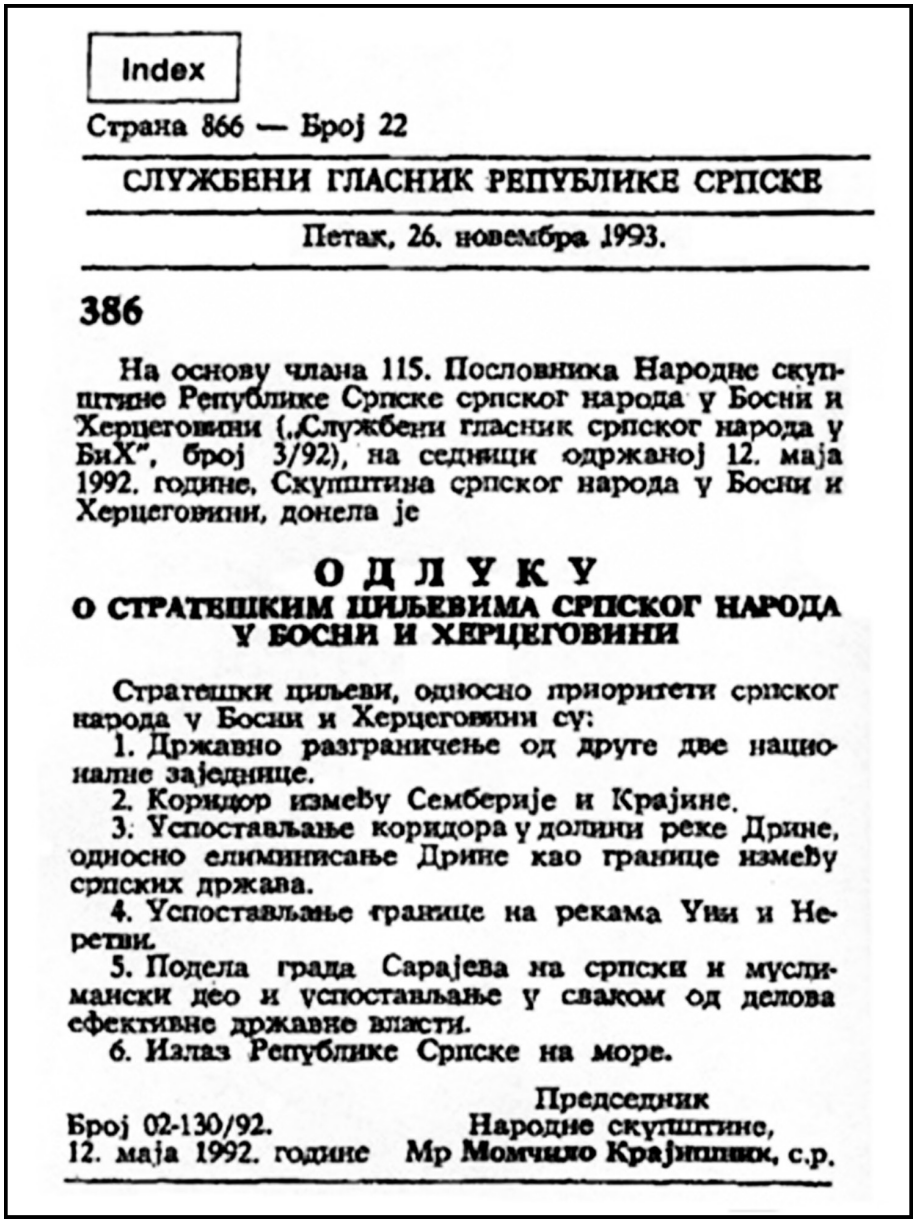

Index

Страна 866 — Број 22

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Петак, 26. новембра 1993.

386

На основу члана 115. Пословника Народне скупштине Републике Српске српског народа у Босни и Херцеговини („Службени гласник српског народа у БиХ", број 3/92), на седници одржаној 12. маја 1992. године, Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини, донела је

О Д Л У К У
О СТРАТЕШКИМ ЦИЉЕВИМА СРПСКОГ НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Стратешки циљеви, односно приоритети српског народа у Босни и Херцеговини су:

1. Државно разграничење од друге две националне заједнице.
2. Коридор између Семберије и Крајине.
3. Успостављање коридора у долини реке Дрине, односно елиминисање Дрине као границе између српских држава.
4. Успостављање границе на рекама Уни и Неретви.
5. Подела града Сарајева на српски и муслимански део и успостављање у сваком од делова ефективне државне власти.
6. Излаз Републике Српске на море.

Председник
Број 02-130/92. Народне скупштине,
12. маја 1992. године Мр Момчило Крајишник, с.р.

***Odluka o strateškim ciljevima*[96]**

[96] Objavljeno u: Mujo Begić, *U opsadi 1.201 dan–sigurna zona UN-a Bihać* (dalje U OPSADI...), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 74.

I.2. Prvi višestranački izbori na području opštine Sanski Most 1990. godine

Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine na području opštine Sanski Most živjelo je 60.307 stanovnika. Prema nacionalnom sastavu stanovništva u opštini Sanski Most bilo je 28.136 (47 %) Muslimana (Bošnjaka), 25.363 (42 %) Srba, 4.322 (7 %) Hrvata, 1.247 Jugoslavena i 1.239 osoba druge ili nepoznate nacionalnosti.[97]

Proces osnivanja političkih stranaka i uvođenje višestranačja na prostoru Socijalističke republike Bosne i Hercegovine (dalje: SRBiH) počeo je 1990. godine. Nakon osnivanja stranaka u sjedištima počelo je osnivanje na lokalnim (opštinskim) područjima.[98] Kako je tekao proces formiranja Srpske demokratske stranke na području opštine Sanski Most navedeno je u informatoru SDS-a opštine Sanski Most: "U srijedu 01.08.1990. u L. Palanci održan radni dogovor sa Borivojem Sendićem, član Glavnog odbora SDS BiH zaduženim za formiranje SDS u Bosanskoj Krajini. Prisutni: Borivoje Sendić, B. Tadić, Dane Korać i Rade Jarić. 2. U ponedjeljak 06.08.1990. u Malom Međugorju u Grmeču održan sastanak Inicijativnog odbora SDS-a na kome su prisustvovali: Sendić Borivoje, Korać Dane, Jarić Rade, Tadić Bore, Mijatović Mile, Ivanković Milivoje, Topić Ratko, Kukolj Bogdan, Jarić Drago, Vuksan Stevo, Praštalo Pero, Praštalo Žarko, Parinović Predrag, Miljević Milenko, Srdić Milkan, Đurić Drago, Kecman Ratko i Ilić Stevo. Za predsjednika IO izabran je Vuksan Stevo, a za zamjenika predsjednika Jarić Rade i Ilić Stevo za blagajnika. 3. U ponedeljak 13.08.1990. u L Palanci održan proširenі sastanak Inicijativnog odbora na kom prisustvuju predstavnici iz mjesta širom opštine. Na tom sastanku se vrše konsultacije oko kadrovskih rješenja i formira Akcioni odbor koji dobija zadatak da pripremi izborni skup u Tramošnji, određuje delegaciju za razgovor sa Radovanom Karadžićem i pripremi kadrovska rješenja. Tu se prvi put spominje i prijedlog da se Rašula Nedeljko izabere za predsjednika SDS-a S. Most. 4. U nedelju 19.08.1990. u Moštanici na Preobraženje, nakon održanog Zbora SDS-a, delegacija u

[97] *Nacionalni sastav stanovništva*, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten br. 234, Državni zavod za statistiku RBiH, Sarajevo, 1993.

[98] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. Tako je SDS opštine Sanski Most: "(...) formirana 15.9.1990. godine u ilegalnim uslovima u s. Tramošnja poslije formiranja SDA i HDZ-a. Organizaciono jačanje stranke formiranjem MO (mjesnih odbora, prim. M.B.). Izbori, za SDS glasalo 12.500, a ostali Srbi glasali za SDP, reformiste, stranku Jugoslovena i dr."

sastavu: dr. Nikolić Dušan, Tadić Boro i Korać Dane dogovara se sa dr. Radovanom Karadžićem, predsjednikom SDS-a BiH, da se veliki narodni zbor simpatizera i članova SDS-a održi u L. Palanci 09.09.1990. godine. 5. U srijedu 22.08.1990. u Tramošnji se održava sastanak Akcionog odbora SDS-a Sanski Most na kome se Rašula Nedeljko bira za predsjednika. Vrše se pripreme za IZBORNU SKUPŠTINU SDS-a S. Most. Prisustvovalo oko 70 ljudi. 6. U nedelju 02.09.1990. u Sanskom Mostu u Sportskoj dvorani održan je veliki radni skup na kome se vrši izbor Opštinskog odbora, verifikuju članovi Skupštine i ozvaničava konstituisanje SDS-a u opštini Sanski Most. 7. U nedjelju 09.09.1990. godine u Lušci Palanki održava se veliki narodni zbor SDS-a gdje je prisutno nekoliko hiljada građana, gdje govore: dr. Radovan Karadžić, dr. Jovan Rašković i ostali prvaci SDS BiH i Srpske Krajine."[99]

Nakon uvođenja višestranačja, prvi višestranački (opći) izbori u SRBiH održani su 18. novembra 1990. godine, a drugi krug izbora za zastupnike (poslanike) u Dom naroda održan je 2. decembra 1990. godine.

Prema rezultatima prvih višestranačkih izbora na području opštine Sanski Most, SDS je osvojila 23 od 60 poslaničkih mjesta, SDA je osvojila 22 mjesta, a HDZ 4 poslaničkih mandata.[100] O provedenim višestranačkim izborima u informatoru SDS-a opštine Sanski Most navodi se: "Nakon dugog perioda jednopartijskog sistema 17. i 18. novembra 1990. godine provedeni su višestranački izbori, a nakon toga 21.12.1990. godine konstituisana višestranačka skupština, naše opštine koja je imala 60 odbornika. Prema rezultatima demokratski provedenih izbora sa liste Srpske demokratske stranke u Skupštinu su ušla 23 odbornika (najveći broj odbornika) sa liste SDA 22, sa liste reformista, HDZ 4 i sa zajedničke liste Saveza komunista BiH-SDP, DSS i SSO 7 odbornika."[101] Nakon oktobarskih izbora 1990. godine za predsjednika Skupštine opštine Sanski Most imenovan je Nedeljko Rašula,[102] za predsjednika Izvršnog odbora SO Sanski Most imenovan je Mirzet Karabeg.

[99] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[100] Suad Arnautović, *Izbori u Bosni i Hercegovini 90'- Analiza izbornog procesa,* Promocult, Sarajevo, 1996, str. 120.

[101] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[102] AIIZ, inv. br. 5-2102, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-023-103, 21. decembar, 1990. godine, *RJEŠENJE O IZBORU PREDSJEDNIKA SKUPŠTINE OPŠTINE SANSKI MOST.*

I.3. Sanski Most uoči agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu

Poslije provedenih prvih višestranačkih izbora na području opštine Sanski Most i konstituisanja organa vlasti već sredinom 1991. godine počinju politička neslaganja unutar formirane vlasti. Ključna neslaganja nastala su po više pitanja oko funkcioniranja i podjele vlasti ali i oko budućeg položaja Bosne i Hercegovine. Ono što je dodatno produbilo jaz unutar odnosa na području opštine Sanski Most bila je agresija JNA na Republiku Hrvatsku. SDS i srpski narod na jednoj strani podržavali su vojno djelovanje i agresiju JNA na prostoru Republike Hrvatske, dok su SDA i HDZ bile protiv. Politički predstavnici SDA i HDZ-a bili su protiv toga da se JNA miješa u rješavanje političkih problema na prostoru Republike Hrvatske. S druge strane, SDS je davao potpunu podršku JNA da rješava politička pitanja u Republici Hrvatskoj.[103] Uporedo s političkim neslaganjima počelo je masovno naoružavanje srpskog naroda. U jednom primjeru navodimo kako je tekao taj proces. U jednom od tekstova u listu *Krajiški vojnik* piše: "U dogovoru sa Milanom Martićem dovodi dvadesetak mladića u Knin na obuku. Uspostavlja vezu sa Zonskim štabom u Drvaru, za kojeg obavlja obavještajne poslove, potom sa TO Petrovca (Bosanski Petrovac, prim. M.B.) i čelnicima Republike Srpske Krajine. Od njih dobija municiju i naoružanje i sa saradnicima dijeli Srbima u podgrmečkim selima. Određene količine skladišti u društvenom domu u Potkraju gdje postavlja danonoćno obezbjeđenje."[104] O istom se navodi u informaciji SDS-a opštine Sanski Most: "Organizovanje i naoružavanje Srpskog naroda ilegalno, preko članova SDS, formiranje početnih grupa i manjih jedinica, upućivanje na obuku u Knin (odgovor na ponašanje i postupke SDA i HDZ)."[105] Pojedinci koji su učestvovali u naoružavanju srpskog naroda na području opštine Sanski Most imali su privilegovan položaj, pa čak i prilikom činjenja krivičnih djela su oslobađani. U jednom izvještaju navodi se: "Ovo je učinjeno prvenstveno iz razloga što je poznato da je imenovani od početka ratnih dejstava pa i prije toga, aktivno uključen u naoružavanje srpskog naroda na svom području, (...)."[106] Ovo su samo neka pitanja koja su postala ključna u narušavanju odnosa na području opštine Sanski Most.

---

[103] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 80.

[104] Drago Vrućinić, *Kako je Kudra ušao u pjesmu*, Krajiški vojnik, januara 1994, str. 35.

[105] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[106] AIIZ, inv. br. 2377, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Odjeljenje za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta Sanski Most, broj: 11-19/02, 27. august 1993, *IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOM PRETRESU*.

Kriza na nivou Bosne i Hercegovine prenesena je i na lokalni nivo. U jednom povjerljivom dokumentu SDS-a od 23. februara 1991. razmatraju se konkretni koraci koje treba preduzeti u slučaju da Bosna i Hercegovina krene u nezavisnost. U tom slučaju, opštinske vlasti moraju obezbijediti da se isključivo primjenjuju jugoslavenski (savezni) zakoni, stavljanjem van snage provođenje republičkih propisa,[107] i na taj način stvoriti "pravni osnov za neposrednu komunikaciju (pomoć, saradnja i sl.) ovih opština sa Federacijom i njenim organima (Skupština SFRJ, Predsjedništvo, Savezno izvršno vijeće itd.), a preko njih naročito u pogledu potrebe za angažovanjem Jugoslovenske narodne armije, Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu".[108]

Ono što je definitivno dovelo do potpunog neslaganja i pogoršanja odnosa unutar opštine Sanski Most bila je mobilizacija 6. sanske brigade i njeno borbeno angažovanje na prostoru Republike Hrvatske. U septembru 1991. godine, mobilisana 6. sanska brigada upućena je u rejon Korenice (Republika Hrvatska) a kasnije u rejon Jasenovca, gdje ostaje borbeno angažovana sve do 2. aprila 1992. godine.[109] Odlazak i dolazak rezervista na prostor opštine Sanski Most dodatno je narušio odnose unutar opštine. Česte pucnjave, bacanje eksplozivnih naprava od strane srpskih rezervista unosilo je dodatni strah među Bošnjake i Hrvate. Masovno naoružavanje srpskog stanovništva i formiranje srpskih jedinica 1991. godine početak je priprema za događaje koji su uslijedili polovinom aprila 1992. godine. U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Rat i otcjepljenje Slovenije, i osobito Hrvatske, značajno su uticali na društveno-političku situaciju u BiH. Počev od kraja ljeta 1991., mnogi vojno sposobni muškarci u BiH dobili su poziv za mobilizaciju u JNA radi borbi u Hrvatskoj. Odazvao se veliki broj bosanskih Srba, no bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uz podršku svojih vođa, uglavnom nisu odgovarali na poziv. To je dovelo do porasta napetosti između nacionalnih grupa, osobito u regiji Bosanske Krajine uz granicu s Hrvatskom."[110]

---

[107] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 116.

[108] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 51.

[109] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

[110] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 58.

Treba napomenuti da je neslaganja na području opštine Sanski Most bilo i oko slanja regruta u redove JNA. Ovaj problem, iniciran na najvišem vrhu, odrazio se i na opštinu Sanski Most. Prema odluci Predsjedništva SRBiH regruti s područja Bosne i Hercegovine ne trebaju se upućivati na služenje vojnog roka u JNA, a, s druge strane, srpski predstavnici u Predsjedništvu (Biljana Plavšić, Nikola Koljević) smatrali su da regruti trebaju služiti obavezni vojni rok.[111] Prvi put "na sjednici održanoj 31. srpnja Predsjedništvo SRBiH, uz protivljenje srpskih predstavnika, odlučilo je da se novaci ne upućuju u JNA u toku slijedećih sedam dana. Nakon toga, 7. kolovoza, Predsjedništvo BiH je donijelo odluku da se novaci iz BiH upućuju u JNA samo na teritorij Makedonije i BiH. Konačno je slanje novaka u JNA prestalo 19. rujna."[112] U knjizi *Sjećanj*a, Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva SRBiH, navodi: "(...) Drugi potez je bila naša odluka o neupućivanju regruta iz Bosne i Hercegovine u JNA. Bilo je to 1991., u jeku rata u Hrvatskoj. (...) Odluka je donesena većinom glasova (srpski članovi Predsjedništva bili su protiv)."[113] Mobilizacija rezervnih pripadnika u jedinice JNA radi angažovanja na ratištima u Republici Hrvatskoj naišla je na osude i bojkote. Tako je Alija Izetbegović na Radio-televiziji Sarajevo javno pozvao na neodazivanje na mobilizaciju, on je 6. oktobra 1991. godine izjavio: "Stavit ću svima do znanja da Bosna i Hercegovina ne želi biti učesnik u ovom bezumnom činu. (...) Vaše je pravo, građana BiH, da se ne odazovete na mobilizaciju, ni na poziv da učestvujete u građanskom ratu. Niste dužni, zapamtite, ništa vas ne obavezuje na to, da dižete ruku jedni na druge, da pucate jedni na druge."[114]

Radi potpune kontrole evidencija vojnih obveznika, JNA je preuzela nadležnosti propisane Zakonom o opštenarodnoj odbrani SRBiH[115], organizirajući vojnoteritorijalne organe preko kojih je trebalo da se vrši upućivanje regruta na služenje vojnog roka, mobilizacija rezervnih jedinica i druge evidencije. U tom smislu tražili su i izuzimali vojne evidencije vođene na nivou opština. Da se radi o kršenju Zakona o ONO, vidljivo je iz člana 59. stav 11. gdje se regulira da opštine "organizuju i izvršavaju poslove i zadatke koji se odnose na pripremu i izvršenje mobilizacije oružanih snaga,

[111] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 83.

[112] Davor Marijan, *Novačenje i mobilizacija JNA u 1991.-1992. godini (s posebnim naglaskom na 5. i 2. vojnu oblast)*, Defendologija br. 1-4, Defimi, Zagreb, 2005, str. 58.

[113] Alija Izetbegović, *Sjećanja-autobiografski zapisi*, Šahinpašić, Sarajevo, 2001, str. 95.

[114] Isto, str. 95.

[115] *ZAKON O OPŠTENARODNOJ ODBRANI*, Službeni list SRBiH, 3/84, od 9. februara 1984, navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 84.

organa, organizacija i zajednica vojne obaveze i drugih obaveza u oblasti opštenarodne odbrane u skladu sa zakonom i drugim propisima".[116] U članu 64. stav 4. definisano je da opština: "vrši poslove vojne evidencije popune i mobilizacije oružanih snaga vojnim obveznicima i materijalnim sredstvima iz popisa, kao i raspored i mobilizaciju građana, i materijalnih sredstava za druge potrebe opštenarodne odbrane u skladu sa utvrđenim planovima."[117] U članu 71. stav 1. propisuje se da: "za vršenje upravnih i stručnih poslova, iz okvira prava i dužnosti opština u oblasti opštenarodne odbrane, opština obrazuje opštinski sekretarijat za narodnu odbranu."[118] Iz navedenih zakonskih rješenja vidljivo je da su opštine nadležne u vršenju propisanih poslova a ne vojnoteritorijalni organi koje je privremeno formirala JNA. Na osnovu odluke Saveznog sekretara za narodnu odbranu, poslovi iz nadležnosti opština trebali su preći u nadležnost tih vojnoteritorijalnih organa.[119] U tom smislu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, III uprava, aktom pov. br. 245-1 od 17. januara 1992. godine definirao je novi pregled vojnoteritorijalnih podjela, a van snage stavio raniji pregled.[120] U toj novoj podjeli nadležni vojnoteritorijalni organ za prostor Prijedora je Banja Luka, a Sanski Most je u sastavu vojnoteritorijalnog organa Prijedor.[121] Ovim činom derogirane su zakonske ovlasti Opštine Sanski Most.

Kulminacija krize na području opštine Sanski Most bilo je prvo javno pojavljivanje naoružanih srpskih jedinica na području opštine Sanski Most. Prve srpske jedinice van sastava JNA angažirane su kada je uhapšen Milan Martić u Bosanskoj Otoci.[122] O tome se navodi: "Kada su muslimanski ekstremisti zarobili Milana Martića, (8. septembar 1991. godine, prim. M.B.) ***Kudra po naređenju Zonskog štaba dovodi oko 400 naoružanih dobrovoljaca u rejon Krupe i Otoke i blokira sve prilaze tim naseljima*** (podvukao M.B.). Muslimanskoj politici dat je ultimatum da do određenog roka oslobodi Martića ili, u protivnom, vojska će dejstvovati iz svih raspoloživih sredstava.

[116] Isto, str. 84.

[117] Isto, str. 84.

[118] Isto, str. 84.

[119] Isto, str. 84.

[120] *Pregled vojnoteritorijalne podele*, HR-HMDCDR, 2., kut. 305, objavljeno u: *Republika Hrvatska i domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti 1990.-1995.*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata, knjiga 3, Zagreb, 2007, str. 201-202, navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 84.

[121] Isto.

[122] ICTY, Predmet broj: IT-95-11, TUŽILAC PROTIV MILANA MARTIĆA, *IZMIJENJENA OPTUŽNICA*, 14. juli 2003, paragraf 72.

Čim je Martić oslobođen vojska se povukla. (...) Kudra o ovome hitno obavještava Zonski štab u Drvaru čiji predstavnici istog dana stižu u Potkraj i evidentiraju skladište, a zatim stavljaju naljepnicu s natpisom Magacin JNA broj 16."[123] U informaciji SDS-a Sanski Most o ovom događaju navedeno je: "Oslobađanje gos. Martića-Otoka."[124] U toku noći 8/9. septembra 1991. godine Radovan Karadžić obavio je više razgovora u vezi sa slučajem Martić. U transkriptu razgovora između Milana Babića i Radovana Karadžića, Radovan Karadžić, između ostalog, kaže: "(...) Ja sam obavijestio Miloševića, on će obavijestiti Kadijevića. (...) Tamo se komplikuje. (...) Ja te molim da ti Dvor na Uni, svoje pripremiš. (...) Milošević će obavijestiti Kadijevića i vojska će se u punoj mjeri uključiti. (...) ***Ovo će ih koštati države, ovo što su uradili večeras. Nikad više oni to neće uraditi. (...) Mi ćemo završit posao sa njima p...a im materina. Mi ćemo završiti posao sa njima. (...) Neka idu u p... materinu, noćas su oni u meni neke stvari preokrenuli, neće se to više, neće, to će ih koštati, ovo će zapamtiti, što su uradili*** (podvukao M.B.)."[125] Ovaj dio razgovora između Radovana Karadžića i Milana Babića samo je dio prijetnji koje je Radovan Karadžić upućivao Bošnjacima.[126] Ovdje želimo iznijeti još neke. Radovan Karadžić je izjavio: *"**Koristićemo tu ratnu mašineriju koju podržavaju Srbi da život civila učinimo nemogućim, kako bi se terorisali civili i tako postigao određeni politički cilj.**"*[127] *Karadžić je izjavljivao**: "Nestaće (Muslimani)! Sa lica zemlje će nestati taj narod ako oni, ako oni zapnu sada. Oni to ne shvataju da bi tu bilo krvi do koljena i da bi muslimanski narod nestao. Nestalo bi sirotinje muslimanske koja ni ne zna kud on vodi, kud on vodi, ovaj, Muslimane. Za dva-tri dana će Sarajeva nestati i biće pet stotina hiljada mrtvih. Za mjesec dana u Bosni i Hercegovini nestaće Muslimana. Prije svega, niko od njihovog rukovodstva ne bi ost'o živ. Za tri-četiri sata bi bili pobijeni svi. Ne bi imali šanse da opstanu uopšte.***"[128] (podvukao M. B.)

---

[123] D. Vrućinić, nav. dj., str. 35.

[124] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[125] https://www.youtube.com/watch, presretnuti razgovor Karadžić- Babić u vezi sa hapšenjem Martića, pristupljeno 25. decembra 2015; navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 86.

[126] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 87.

[127] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 240.

[128] Isto, paragraf 241.

Strah Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most bio je opravdan, jer kako se navodi u presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin: "Od jeseni 1991. ponašanje vojnika koji su se vraćali s ratišta u Hrvatskoj postao je još jedan razlog za strah i napetost među ljudima u Bosanskoj krajini. Ti vojnici često su se ponašali prijeteći prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima. Vrijeđali su ljude i pucali u kuće, trgovine i vjerske objekte. U nekim opštinama radnje i privatne kuće u vlasništvu bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata bile su dignute u vazduh ili spaljene. Bilo je više incidenata u kojima su vojnici koji su se vraćali s ratišta, bosanski Srbi, ubili bosanske Muslimane."[129]

Šta je bio krajnji cilj SDS-a, u ovom periodu nalazimo u presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin, gdje je Pretresno vijeće utvrdilo: "Tokom druge polovine 1991, već je izgledalo malo vjerovatno da će SRBiH ostati u SFRJ. Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je tokom tog perioda rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a, kao i bosanske Srbe predstavnike oružanih snaga, zasnovalo plan da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba (dalje u tekstu: Strateški plan). Rukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha."[130]

Provodeći političke stavove SDS-a BiH, a koji se odnose na realizaciju Strateškog plana na području opštine Sanski Most, SDS je organizirao i održao Plebiscit o ostanku srpskog naroda u BiH. O rezultatima provedenog referenduma navedeno je: "Na području opštine Sanski Most, na Plebiscitu održanom 9. i 10. novembra 1991. godine koja je (iako upisano 19.552 glasača) 'ZA' glasalo 22.413 glasača te 227 glasača ostalih nacionalnosti.[131] Iz navedenih rezultata provedenog Plebiscita vidljivo je da je glasao 2.861 glasač više od ukupnog broja upisanih glasača. Osim toga glasali su isključivo pripadnici srpske nacionalnosti. Postavlja se pitanje, kako je 2.861 glasač uopšte mogao glasati, ko su ti glasači. Ono što posebno treba naglasiti kako je moguće da od 25.363 građana srpske nacionalnosti na području opštine

[129] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 59.

[130] Isto, paragraf 65.

[131] AIIZ, inv. br. 5-1924, broj: 1/92, 25. mart 1992, *ODLUKA*.

Sanski Most po popisu iz 1991. godine[132] u glasačkim spiskovima bude upisano 19.552 glasača. Osim toga glasao još 2.861 glasač koji nije upisan. Iz ovog je vidljivo da su glasali skoro svi građani srpske nacionalnosti koji su popisani po popisu 1991. godine. Prilikom provođenja ovog nelegalnog i jednostranog Plebiscita i referenduma Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most nisu pravili nikakve smetnje. Iz navedenog je vidljivo da je provedeni Plebiscit i referendum bio obična farsa.

Kada je donesena odluka o provođenju referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, na sjednici Opštinskog odbora SDS-a održanoj 23. februara 1992. godine donesene su smjernice i upute srpskom narodu kako se odnositi prema predstojećem referendumu za nezavisnost i samostalnost Bosne i Hecegovine. U tim uputama stoje zabrane: "Niko ne smije uzeti učešća u bilo kojoj funkciji referenduma (izborna kom., članovi biračkih odbora, izrada biračkih listova, rasturanje biračkih listova).-Niko ne smije dozvoliti da se refer. održava u njegovoj kući. Ne dozvoliti postavljanje glasačkih kutija u čisto opštinskim MZ, -Ne dozvoliti da se glas. listići uručuju Srbima i vrši eventualni pritisak na naše ljude. Diskretno kontrolisati rad bir. mjesta u gradu i mješovitim sredinama van grada a ***posebno obratiti pažnju na eventualne Srbe koji pokušaju da glasaju pa ih treba u tome spriječiti i pribilježiti ga."***[133] (podvukao M.B)

Kako su tekle pripreme za agresiju na područje opštine Sanski Most navodi jedan od svjedoka: "Kao što su čelnici SDS-a u RBiH otpočeli sa pripremama za agresiju na RBiH tako je i rukovodstvo SDS-a u Sanskom Mostu otpočelo sa tim pripremama. Sve češće su se sastajali na zatvorenim sastancima i sa oficirima bivše JNA. Te pripreme su ubrzane nakon referenduma na kojem se većina građana R BiH opredijelila za samostalnu, suverenu i jedinstvenu R BiH. U svemu tome im je išlo na ruku što su jedinice bivše JNA koje su učestvovale u agresiji na R Hrvatsku bile sastavljene i od Srba sa područja opštine Sanski Most, tako da je kretanje Srba u uniformama i sa oružjem postalo normalno. Tako da su uz pomoć bivše JNA koja je već tada bila na strani Srba otpočelo masovno naoružavanje Srba. Tako su svakod-

[132] *Nacionalni sastav stanovništva*, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten br. 234, Državni zavod za statistiku RBiH, Sarajevo, 1993.

[133] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

nevno viđani helikopteri bivše JNA u selima gdje su bili Srbi, dovozili oružje, a čelnici SDS-a dijelili članovima SDS-a a kasnije i ostalim Srbima."[134]

Konačno, nakon provedenog Referenduma o nezavisnosti samostalnosti Bosne i Hercegovine, stanje na području opštine drastično se pogoršalo. Svakodnevna pucnja, podmetanje eksplozivnih naprava na objektima u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata bili su dio plana stvaranja nesigurnosti i pritisaka za iseljavanjem sa područja opštine Sanski Most. Ovdje treba napomenuti da je usljed straha i određenih pritisaka dio građana opštine Sanski Most prije otpočinjanja agresije napustio područje opštine. Da bi prikrili svoje stvarne namjere, SDS opštine Sanski Most nastavljao je pregovore o budućem statusu opštine sa političkim predstavnicima SDA i HDZ-a. O tome se navodi da se vode: "pregovaranje o podjeli S. Mosta sa SDA i HDZ. (...)."[135]

Svakako treba napomenuti i jedan događaj koji se desio predsjedniku Gradskog odbora SDA Sanski Most: "Dana 19.03.1992. godine, vraćajući se sa službenog puta iz Sarajeva, predsjednik Gradskog odbora SDA Sanski Most g-din Redžo Kurbegović i predsjednik IO opštine Sanski Most g-din Karabeg Mirzet sa vozačem opštinskog službenog vozila g-dinom Aganović Zuhdijom, zaustavljeni su od strane zajedničke patrole radnika SJB Mrkonjić Grad i pripadnika JNA (crvene beretke) na punktu u selu Rogolji kod Mrkonjić Grada, gdje su maltretirani i ispitivani a zatim privedeni u kasarnu u vremenu od 18,30-21,40 sati. Uvaženi članovi naše stranke bili su izloženi poniženjima i maltretirani su na taj način što im je u dva navrata vršen pretres vozila, prevrtanje čepova, psovanje majke, uperivanje oružja i prisiljavanje na dizanje ruku uvis, provocirani su poturanjem teksta iz lista 'AS' u kojem je objavljena izjava g-dina Kurbegovića, nagonjeni su na pisanje izjava u cilju davanja objašnjenja za svaki i najsitniji papirić koji je nađen uz njih ili u njihovim džepovima."[136]

Dolazak i razmještanje 6. sanske brigade na području opštine Sanski Most, u noći između 2. i 3. aprila 1992. godine, bio je dio planova SDS-a za

[134] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

[135] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA.*

[136] AIIZ, inv. br. 5-2054, Stranka demokratske akcija-ogranak Sanski Most, broj: 98/92, 23. mart 1992, *SAOPŠTENJE.*

nasilno preuzimanje vlasti i proglašenje Srpske opštine Sanski Most.[137] Proglašenjem Srpske opštine Sanski Most i njeno priključenje ARK-u (3. aprila 1992) bio je uvod za potpunu SDS-ovu kontrolu Sanskog Mosta. Konačne namjere srpskih vlasti bile su vidljive iz zahtjeva za preuzimanje policije i postavljanje srpskih obilježja na opštinskim institucijama. Jedan od svjedoka događaja navodi: "(...) Dana 11. aprila 1992. godine iz Centra službi bezbjednosti Banja Luka došla je naredba u kojoj se zahtijeva da Stanica javne bezbijednosti Sanski Most pređe u tzv. MUP Republike srpske, da se na zgradu postavi zastava srpska, da policajci nose obilježja te paradržave."[138]

Atmosfera straha i neizvjesnosti svakodnevno je pojačavana, Bošnjaci i Hrvati bili su izloženi svakodnevnim pritiscima. Otvoreno je veličano četništvo, po ulicama Sanskog Mosta kretali su se ljudi u uniformama koja je podsjećala na četničke uniforme iz Drugog svjetskog rata. Jedan od svjedoka navodi: "Sjećam se da je negdje početkom aprila 1992. godine SDS organizovao miting na trgu u Sanskom Mostu na kojem su govorili Rašula Nedeljko, Savanović Boro, Vrkeš Vlado i dr. (...) Na tom mitingu su pjevane četničke pjesme, nošene četničke uniforme a primjećen je veći broj takvih lica i oznaka."[139]

Ključnu ulogu u prenošenju stavova, poruka i obavijesti SDS-a i Kriznog štaba imao je "Radio Sanski Most". U jednom od nastupa čelnika Kriznog štaba naglašena je ta njegova uloga: "Radio Sanski Most će raditi svakodnevno i on je jedina institucija koja je zadužena da prenosi stavove i podatke šta se radi na teritoriji opštine Sanski Most. Ja bih zamolio da se Radio Sanski Most sluša neprekidno i da se postupa u duhu odluka koje objavljuju na Radio Sanskom Mostu."[140]

Ono što treba svakako spomenuti su pokušaji Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most da prikriju planove i pripreme koje su već bile završene o napadima na Bošnjake i Hrvate na području opštine Sanski Most. U tom su cilju 22. maja 1992. godine sazvali sastanak kako bi prikrili prave namjere. U zaključcima Kriznog štaba navodi se: "b) Sastanak sa predstavnicima mjesnih zajednica mirovnog pokreta i drugih stranaka će se održati

[137] AIIZ, inv. br. 2-5053, 15. decembra 1992, *BILTEN 6. KRAJIŠKE BRIGADE*, br. 3.

[138] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

[139] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

[140] AIIZ, inv. br. 5-1963, *TRANSKRIPT RAZGOVORA NA RADIO SANSKI MOST,*

22.5.1992. godine od 13 sati u Društvenom domu sa predstavnicima vlasti Srpske opštine po pitanju paravojnih formacija i njihovog razoružavanja kao i što je sve potrebno učiniti da bi u opštini Sanski Most zavladao mir."[141] Isti sastanak održan je i bio je samo obična farsa. U daljnjim propagandnim aktivnostima Krizni štab je 22. maja 1992. godine u svojim zaključcima ovlastio "za pisanje proglasa građanima Sanskog Mosta zaduženi su Vlado i Boro".[142]

Konačno 25. maja 1992. godine, kada su uhapšeni politički predstavnici bošnjačkog i hrvatskog naroda, počeo je proces ekstraminacije Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most.

I.4. Formiranje Srpske opštine Sanski Most

Projekt nelegalnog formiranja srpskih opština na području SRBiH započet je planski, organizirano i sistematski na osnovu detaljnog uputstva koje je sačinio i distribuirao SDS BiH.[143] Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. godine dokument pod nazivom *Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima* (dalje: Uputstvo s varijantom A i B).[144] To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene i utvrđene aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba.[145] U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "(...), cilj Uputstva s varijantom A i B bio je provodenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi i povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda."[146] Uputstvo s varijantama A i B predviđalo je formiranje i organiziranje srpskih opština u dvjema varijantama:

---

[141] AIIZ, inv. br. 5-1914 , Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-23/92, 22. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21.05.1992. GODINE.*

[142] Isto.

[143] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 91.

[144] AIIZ, inv. br. 2-4979, SDS-Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. decembar 1991, *UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA.*

[145] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 91.

[146] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 69.

1. ***Varijanta A*** predviđa da u opštinama u kojima su Srbi većina treba derogirati zakone SRBiH i poštovati upute novoformiranih srpskih paradržavnih institucija,

2. ***Varijanta B*** predviđa da u opštinama gdje su Srbi manjina treba izvršiti podjelu postojeće i stvaranje nove srpske opštine u naseljima sa srpskom većinom.[147]

Kako su formirane, organizirane i kako je u praksi provođeno Uputstvo sa varijantom A i B najbolje se vidi iz zapisnika s 50. sjednice Skupštine RS održane 15-16. aprila 1995. godine. Na sjednici Skupštine RS Radovan Karadžić je izjavio: "U trenutku kada je počeo rat, mi smo imali, u opštinama gdje je većina, vlast opštinsku, čvrsto je držali, sve kontrolisali. U opštinama gdje smo bili manjina, formirali tajnu vlast, opštinski odbor, opštinsku skupštinu, predsjednika izvršnog odbora. To su bile, sećate se, A ili B varijante. U B varijantama, gdje smo bili u manjini, 20%, 15%, imali smo vlast uspostavljenu i brigadu, jedinicu, i tamo, kolika da je, ali odred je bio tamo i komandant."[148] Uočeno je da je više opština, među kojima su bile opštine Prijedor, Bosanska Krupa i Sanski Most, počelo provoditi izvjesne aspekte Strateškog plana čak i prije nego što je Krizni štab ARK-a osnovan i prije nego što je izdao uputstva u svrhu provođenja Strateškog plana.[149]

Organiziranje i formiranje srpskih opština planirala je i koordinirala SDS BiH, o čemu postoje brojni dokumenti i govori najviših predstavnika SDS-a.[150] U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navedeno je: "U govoru održanom povodom plebiscita srpskog naroda u Sarajevu u novembru 1991. godine, Radovan Karadžić je predstavnicima opština, članovima SDS-a, dao uputstvo da u svojim opštinama, regijama i mjesnim zajednicama uvedu vlast koja će se u potpunosti sastojati od bosanskih Srba. Skupština srpskog naroda u BiH izglasala je 11. decembra 1991. preporuku za osnivanje posebnih srpskih opština. (...)"[151] U preporuci o osnivanju

[147] AIIZ, inv. br. 2-4979, *SDS-Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. 12.1991. godine, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA.*

[148] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 146.

[149] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf, 201.

[150] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 92.

[151] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 1/92, str. 9; ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED

skupština opština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, odbornicima SDS-a predloženo je da donesu odluku o osnivanju skupština opština srpskog naroda koja će biti usklađena s odlukama o formiranju Skupštine srpskog naroda u BiH i statusu funkcionera, rukovodećih radnika i drugih radnika u republičkim državnim organima.[152] Početak formiranja nelegalnih organa vlasti na području opštine Sanski Most možemo posmatrati u kontekstu dogovora jednog broja opština radi udruživanja u Zajednicu opština Bosanske krajine *(*ZOBK-a).[153] U dogovoru, u članu 1. navode se opštine koje pristupaju ovom dogovoru među kojima je i opština Sanski Most. Ovom dogovoru jednostrano su pristupili politički predstavnici SDS-a bez učešća ostalih predstavnika vlasti opštine Sanski Most (politički predstavnici SDA i HDZ-a). Ustavni sud BiH je na svojoj sjednici, održanoj 1. novembra 1991. godine, donio Odluku 95/91 kojom se poništavaju Dogovori o udruživanju u Zajednicu opština Bosanska krajina koji su prihvatile skupštine opština Bosanska Dubica, Glamoč, te se istom Odlukom odbacuje Prijedlog za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti donesenih akata koji nisu objavljeni za opštine Banju Luku, Mrkonjić-Grad i Bosansku Gradišku.[154]

Ono što je prethodilo proglašenju Srpske opštine Sanski Most bilo je stalno insistiranje SDS-a opštine Sanski Most na podjeli opštine po nacionalnom sastavu. Brojni razgovori vođeni su o toj temi između političkih predstavnika SDA, SDS-a i HDZ-a opštine Sanski Most. Kako su ti pregovori tekli navodimo u sjećanju jednog od učesnika: "U početku ti razgovori su bili korektni da bi krajem 1991. godine i početkom 1992. godine na tapet tih razgovora došla podjela resora u Stanici javne bezbjednosti, PTT, SDK, Osnovnom sudu, Osnovnom tužilaštvu, dakle u državnim organima od većeg državnog i društvenog značaja i tu su počeli nesporazumi, naročito kad je bila u pitanju Stanica javne bezbjednosti Sanski Most. (...) pri tome insistirajući da načelnik SJB, zatim direktor PTT i direktor SDK, budu njihovi ljudi, što je očito ukazivalo na namjeru preuzimanja vitalnih institucija na području opštine. Treba pri tome imati u vidu da je SDS već imao veoma jaku bazu u Domu zdravlja u Sanskom Mostu (...). Sjećam se da smo u toku

PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 68.

[152] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 1/92, str. 9.

[153] AIIZ, inv. br. 2-4983, *DOGOVOR O UDRUŽIVANJU U ZAJEDNICU OPŠTINA BOSANSKE KRAJINE.*

[154] Odluka Ustavnog suda BiH broj 95/91 od 1. novembra 1991. godine objavljena u: Službenom listu SRBiH broj 36 od 28. novembra 1991. godine.

pregovora došli do fax-a jedne naredbe njihovog najvišeg organa iz koje je proizilazila naredba opštinskim SDS-ovima za preuzimanje SJB, PTT, SDK, a sjećam se da je postojala i uputa da se iz Domova zdravlja izvrši krađa svih lijekova i aparata i da će slijediti konkretno uputstvo o tome ko je zadužen u Domu zdravlja za realizaciju te akcije. Prilikom razgovora taj fax je pokazan pregovaračima iz SDS-a, ali su to oni jednostavno odbili kao falsifikat. (...). Početkom 1992. godine u tim pregovorima došli smo do teritorijalnog razgraničenja opštine, urađene su mape sa prijedlozima i u toku prve polovine aprila 1992. godine postignut je i formalni dogovor oko tog razgraničenja, sačinjena su i pismena dokumenta i potpisane karte, ali pregovarači iz SDS-a Vrkeš Vlado, Savanović Boro, Tomo Delić su tražili da ta dokumenta i mape potvrdi njihov IO (Izvršni odbor, prim, M.B.). Ne sjećam se tačno dana kada je to potpisivanje izvršeno ali znam da su nam iz SDS-a telefonom javili da od tog dogovora nema ništa, jer da njihovi ekstremisti ne pristaju na takvu podjelu. Ja ipak mislim da je to bilo 18.4.1992. godine, dan uoči napada na zgradu SO. Sjećam se tog datuma jer su javljanje o odbijanju sopšteno na telefon u zgradi SO."[155]

Kako su u drugim mjestima širom Bosanske krajine već bile proglašene srpske opštine (Prijedor, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bihać), SDS opštine Sanski Most krenuo je u tu aktivnost. Dana 25. marta 1992. godine, donesena je odluka o formiranju Srpske opštine Sanski Most. U obrazloženju za donošenje ove odluke navedeno je: "Donošenje ovakve odluke srpskog naroda opštine Sanski Most, bilo je nužno i neminovno u postojećim društvenim i političkim okolnostima kad ga žele nepravedno i neosnovano izdvojiti iz Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Srpski narod na području opštine Sanski Most nije u manjini. Čini većinski dio stanovništva i broji 29.857 pripadnika srpske narodnosti. Ukupna površina teritorije opštine iznosi 948 km^2 (1,9 % republičke teritorije) a površina područja naseljenog srpskim stanovništvom koje se izjasnilo za ulazak u Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu iznosi 70,6 % ukupne površine opštine. (...) ***Uzgred da pomenemo da je područje opštine Sanski Most za vrijeme drugog svjetskog rata izvršen genocid nad srpskim življem (o čemu postoje nepobitni dokazi) što će biti obrađeno posebnim elaboratom*** (podvukao M.B). Napominjemo da od ukupno 60 odbornika Skupštine opštine SDS ima 23, SDA 22, HDZ 4, a opozicione stranke 11 odbornika. Sve navedene činjenice bile

[155] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S*.

su razlog za donošenje ovakve odluke srpskog naroda."[156] U navedenom obrazloženju navedeno je niz netačnih podataka od broja stanovnika[157] do podatka o veličini površine opštine na kojoj je živjelo samo srpsko stanovništvo. Ono što je uočljivo bilo je pozivanje na genocid počinjen nad srpskih stanovništvom opštine Sanski Most. U daljem tekstu odluke navedeno je: "Srpski narod opštine Sanski Most putem skupština srpskih mjesnih zajednica i Plebiscitom od 9. i 10. novembra 1991. godine, ODLUČIO JE: I. Sve srpske teritorije opštine Sanski Most ulaze u sastav Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kao jedinstvena Srpska opština Sanski Most. II. Jedinstvenu Srpsku opštinu Sanski Most sačinjavaju sljedeće srpske mjesne zajednice i naselja: 1. Mjesna zajednica Bosanski Milanovac, 2. Mjesna zajednica Brdari, 3. Mjesna zajednica Budimlić Japra, 4. Mjesna zajednica Čaplje, 5. Mjesna zajednica Dabar, 6. Mjesna zajednica Fajtovci, 7. Mjesna zajednica Tramošnja, 8. Mjesna zajednica Kozice, 9. Mjesna zajednica Podovi, 10. Mjesna zajednica Suvača, 11. Mjesna zajednica Jelašinovci, 12. Mjesna zajednica Lušci Palanka, 13. Mjesna zajednica Majkić Japra, 14. Mjesna zajednica Podvidača, 15. Mjesna zajednica Koprivna, 16. Mjesna zajednica Kljevci, 17. Mjesna zajednica Krkojevci, 18. Mjesna zajednica Kruvari (Kruhari, prim. M.B), 19. Mjesna zajednica Lipnik, 20. Mjesna zajednica Oštra Luka, 21. Mjesna zajednica Podlug, 22. Mjesna zajednica Tomina, 23. Mjesna zajednica Zdena, 24. Mjesna zajednica Lijeva obala, 25. Mjesna zajednica Desna obala. III Prava i dužnosti Srpske opštine Sanski Most, način ostvarivanja ovih prava i dužnosti, organizacija i organa i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava i dužnosti uređivaće se Statutom i drugim aktima Srpske opštine Sanski Most. IV Sve odluke organa Srpske opštine Sanski Most moraju biti u skladu sa Ustavom i drugim aktima Srpske Republike Bosne i Hercegovine."[158] O proglašenju Srpske opštine Sanski Most navedeno je u informaciji SDS-a: "Proglašenje srpske opštine Sanski Most 3.4.1992. godine."[159] O istom se navodi: "3.4.1992. godine formirana je Srpska skupština Opštine Sanski Most od odbornika srpske nacionalnosti."[160]

---

[156] AIIZ, inv. br. 5-1924, broj: 1/92, 25. mart 1992, *ODLUKA*.

[157] Prema rezultatima popisa iz 1991. godine na području opštine Sanski Most živjelo je 25.363 građana srpske nacionalnosti. *Nacionalni sastav stanovništva*, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten br. 234, Državni zavod za statistiku RBiH, Sarajevo, 1993.

[158] AIIZ, inv. br. 5-1924, broj: 1/92, 25. mart 1992, *ODLUKA*.

[159] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[160] AIIZ, inv. br. 5-2062, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992, Broj 1, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*.

O B R A Z L O Ž E N J E

Donošenje ovakve odluke srpskog naroda opštine Sanski Most, bilo je nužno i neminovno u postojećim društvenim i političkim okolnostima kad ga žele nepravedno i neosnovano izdovijiti iz Srpske Reppublike Bosne i Hercegovine.

Srpski narod na području opštine Sanski Most nije u manjini. Čini većinski dio stanovništva i broji 29.857 pripadnika srpske narodnosti.

Ukupna površina teritorije opštine iznosi 948km2 (1,9 % republičke teritorije) a površina padručja naseljenog srpskim stanovništvom koje se izjasnilo za ulazak u Srpsku Republiku Bosna i Hercegovinu iznosi 70,6 % ukupne površine teritorije opštine.

Svoju slobodnu volju srpski narod opštine Sanski Most iskazao je na Plebiscitu održanom 9. i 10. novembra 1991. godine koja je (iako upisano 19.552 glasača)—"ZA" glasalo 22.413 glasača te 227 glasača ostalih nacionalnosti.

Uzgred da pomenemo da je području opštine Sanski Most za vrijeme drugog svjetskog rata izvršen genocid nad srpskim življem (o čemu postoje nepobitni dokazi) što će biti odredjeno posebnim elaboratom.

Napominjemo da od ukupno 60 odbornika Skupštine opštine SDS ima 23, SDA 22, HDZ 4, a opozicione stranke 11 odbornika.

Sve navedene činjenice bile su razlog za donošenje ovakve odluke srpskog naroda.

Srpski narod opštine Sanski Most putem skupština srpskih mjesnih zajednica i Plebiscitom od 9. i 10. novembra 1991. godine,

O D L U Č I O J E :

I

Sve srpske teritorije opštine Sanski Most ulaze u sastav Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kao jedinstvena Srpska opština Sanski Most.

II

Jedinstvenu Srpsku opštinu Sanski Most sačinjavaju sljedeće srpske mjesne zajednice i srpska naselja:

1. Mjesna zajednica Bosanski Milanovac
2. Mjesna zajednica Brdari
3. Mjesna zajednica Budimlić Japra
4. Mjesna zajednica Čaplje
5. Mjesna zajednica Dabar
6. Mjesna zajednica Pajtovci
7. Mjesna zajednica Tramošnja
8. Mjesna zajednica Kozica
9. Mjesna zajednica Podovi
10. Mjesna zajednica Suvača
11. Mjesna zajednica Jelašinovci
12. Mjesna zajednica Lušci Palanka
13. Mjesna zajednica Majkić Japra
14. Mjesna zajednica Podvidača
15. Mjesna zajednica Koprivna
16. Mjesna zajednica Kljevci,
17. Mjesna zajednica Krkojevci
18. Mjesna zajednica Kruvari
19. Mjesna zajednica Lipnik
20. Mjesna zajednica Oštra Luka
21. Mjesna zajednica Podlug
22. Mjesna zajednica Tomina
23. Mjesna zajednica Zdena
24. Mjesna zajednica Lijeva obala
25. Mjesna zajednica Desna obala.

III

Prava i dužnosti Srpske opštine Sanski Most, način ostvarivanja ovih prava i dužnosti, organizacija i organa i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava i dužnosti uredjivaće se Statutom i drugim aktima Srpske opštine Sanski Most.

IV

Sve odluke organa Srpske opštine Sanski Most moraju biti u skladu sa Ustavom i drugim aktima Srpske Republike Bosne i Hercegovine.

V

Ova Odluka stupa na snagu odmah a biće objavljena u "Službenom glasniku opštine Sanski Most".

Broj: 1/92
25. marta 1992. g.
SANSKI MOST

PREDSJEDNIK
SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST
Vlade Vrkeš

PREDSJEDNIK
SKUPŠTINE OPŠTINE SANSKI MOST
Nedeljko Rašula

PREDSJEDNIK
KLUBA ODBORNIKA SDS-a SANSKI MOST
Borislav Savanović

Odluka broj: 1/92, 25. marta 1992. godine[161]

[161] AIIZ, inv. br. 5-1924, broj: 1/92, 25. mart 1992, *ODLUKA*.

Donošenjem ove odluke SDS opštine Sanski Most krenuo je u jednostrani i protivzakoniti čin proglašenja srpske opštine Sanski Most. Važeći u to vrijeme Ustav SRBiH, u članu 90. reguliše kako i na koji način se formiraju opštine i kako se mijenja područje opština, odnosno kako se obrazuju i ukidaju opštine. U članu 90, stav 2. stoji: "područje opština utvrđuje se i mijenja republičkim zakonom i utvrđuje koja naseljena mjesta ulaze u sastav opštine."[162] Shodno navedenom, SDS je, očito, prekršio Ustav SRBiH, jer je svojim internim aktom derogirao najviši pravni akt SRBiH. Ovaj paralelni organ formiran je jednostrano, bez učešća predstavnika drugih naroda i drugih političkih stranaka u opštini Sanski Most.

Kada je osnovana i kako je funkcionisala Srpska opština Sanski Most navedeno je u jednoj procjeni SJB Sanski Most: "Po izbijanju ratnih sukoba na području opštine početkom 1992. godine, osnovana je Srpska opštine Sanski Most, koja od tog trenutka uspostavlja svoju vlast koja sa određenim poteškoćama funkcioniše. Vlast sprovode uspostavljeni državni organi na čelu sa novoizabranom Skupštinom, sekretarijatima, upravama, Osnovnim sudom, Opštinskim sudom za prekršaje, Stanicom javne bezbjednosti, Tužilaštvom i ostalim organima i ustanovama."[163]

U novoformiranu Skupštinu srpske opštine Sanski Most ušli su: "Odbornici Srpske demokratske stranke: 1. Nedeljko Rašula, predsjednik SO-e S. Most, 2. Nemanja Tripković, potpredsjednik SO-e S. Most, 3. Nebojša Marčeta, Budimlić Japra, 4. Brane Simić, Lušci Palanka, 5. Mile Knežević, Sanski Most, 7. Borislav Savanović, predsjednik Kluba odbornika, 8. Dušan Praća, Kijevo, 9. Uroš Sudžuković, Gornji Lipnik, 10. Marko Krunić, Sanski Most, 11. Drago Đurić, Tomina, 12. Slobodan Krunić, Sanski Most, 13. Mirko Babić, Ilidža, 14. Simeon Kondić, Gornja Tramošnja, 15. Marko Tepić, Donja Kozica, 16. Obrad Crnomarković, (zamjenjen zbog promjene mjesta boravišta), 17. Mile Čučak, Podlug, 18. Stevo Vuksan, Lušci Palanka, 19. Nebojša Jaganjca, 20. Drago Mrđa, Sanski Most 21. Rade Jarić, Lušci Palanka, 22. Nada Knežević, Lušci Palanka, 23. Mitar Jovanić, Čaplje. 24. Marko Đukić, Tomina, 25. Rajko Dronjak, Koprivna."[164]

Nakon proglašenja Srpske opštine Sanski Most, odbornici ove opštine donijeli su odluku o priključenju ove opštine ARK-u. Međutim, prije

[162] Ustav SRBiH, član 90.

[163] AIIZ, inv. br. 5-1982, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Službena tajna str. pov. br: 11-19-23/94, april 1994, *PROCJENA BEZBJEDNOSNE SITUACIJE NA STANIČNOM PODRUČJU.*

[164] AIIZ, inv. br. 5-2062, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992, Broj 1, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*.

donošenja ove odluke odbornici SDS-a ovu su odluku pokušali donijeti na redovnom skupštinskom zasjedanju što su odbornici bošnjačkog i hrvatskog naroda odbili. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Početkom 1992. godine odbornici SDS-a su na jednoj od sjednica SO stavili prijedlog za priključenje opštine Sanski Most, Autonomnoj oblasti Bosanska krajina, što su odbornici SDA energično odbili, istovremeno stavljajući prijedlog da se opština Sanski Most pripoji Cazinskoj krajini, tako da je raspravljanje o ovim prijedlozima skinuto sa dnevnog reda (...). Sjećam se da su predstavnici SDS-a tražili od nas, nakon formiranja njihove opštine, da i mi Bošnjaci, formiramo bošnjačku opštinu Sanski Most, što smo mi energično odbili iz razloga što smo imali legalne opštinske organe u okviru međunarodno priznate države."[165]

O istom jedan od svjedoka navodi: "(...) Mislim da je to bilo 31. marta ili 1. aprila 1992. godine. Prije utvrđivanja dnevnog reda klub poslanika SDS-a je ultimativno tražio da se na dnevni red stavi tačka priključenje opštine Sanski Most tzv. Autonomnoj krajini Banja Luka. Nakon rasprave koja je trajala puna četiri sata uz nekoliko pauza i usaglašavanja u poslaničkim klubovima Skupština je prekinuta, njen nastavak nije održan. Skupštinu su prekinuli poslanici SDS-a, odnosno predsjedavajući SO Rašula Nedeljko koji je ujedno i bio poslanik Skupštine republike BiH. Nakon 15 dana poslanici SDS-a su zakazali ponovo Skupštinu kojoj su oni sami prisustvovali i pozvali samo srpske poslanike. Na toj SO su izabrali svoju srpsku vladu a za predsjednika vlade su izabrali L.M. koji je u to vrijeme već imao verbalne duele sa članovima SDA Sanski Most."[166]

Skupština srpskog naroda opštine Sanski Most na svojoj sjednici od 3. aprila 1992. godine, donijela je odluku o pristupanju ARK-u. U odluci o pristupanju navodi se: "Srpska opština Sanski Most ulazi u sastav Autonomne regije Krajina. II. Prava i dužnosti, Srpska opština Sanski Most unutar Autonomne regije Krajina ostvarivaće putem svojih predstavnika u Skupštini Autonomne regije Krajina. III. Prava i obaveze iz člana II. ove Odluke regulisana su aktima Autonomne regije Krajina i aktima Skupštine Srpske opštine Sanski Most."[167]

U bilješkama Nedeljka Rašule, predsjednika Skupštine Srpske opštine Sanski Most, zabilježeno je: "1. Cjelokupna ter. S. Mosta je u sastavu Srpske

[165] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S*.

[166] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A.*

[167] AIIZ, inv. br. 5-1923, Skupština srpske opštine Sanski Most, broj: 1/92, 3. april 1992, *ODLUKA O ULASKU SRPSKE OPŠTINE SANSKI MOST U ARK-u.*

Rep. BiH i A.R. Krajina. 2. Na ter. Op. S. Mosta, koja geografski, ekonomski i organizaciono pripada Srp. R BiH i AR Krajina, ne mogu biti organizovane vojne formacije koje bi bile protivteža J.A kako po organizaciji, obilježjima i namjerama. Isto se odnosi i na snage MUP-a. Dakle, na tlu O. S. Most ne mogu postojati nikakve oružane formacije nezav. Rep. BiH."[168]

Skupština srpskog naroda na svojoj sjednici od 3. aprila 1992. godine, a na osnovu člana_____ Ustava Srpske Republike BiH, donosi

O Đ L U K U

Srpska opština Sanski Most ulazi u sastav Autonomne regije Krajina.

II

Prava i dužnosti Srpska opština Sanski Most unutar Autonomne regije Krajina ostvarivaće putem svojih predstavnika u Skupštini Autonomne regije Krajina.

III

Prava i obaveze iz člana II ove Odluke regulisana su aktima Autonomne regije Krajina i aktima Skupštine Srpska opština Sanski Most.

IV

Ova Odluka stupa na snagu odmah a biće objavljena u "Službenom glasniku Srpske opštine Sanski Most".

Broj: 1/92
3. 4. 1992. god.
Sanski Most

PREDSJEDNIK
SRPSKE SKUPŠTINE OPŠTINE SANSKI MOST
Nedeljko Rašula

Odluka o ulasku Srpske opštine Sanski Most u ARK-u[169].

[168] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

[169] AIIZ, inv. br. 5-1923, Skupština srpske opštine Sanski Most, broj: 1/92, 3. april 1992, *ODLUKA O ULASKU SRPSKE OPŠTINE SANSKI MOST U ARK-u.*

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ
САНСКИ МОСТ

Број: 7/92
Датум:22.4.1992.г.

СРПСКОЈСТАНИЦИ ЈАВНЕ БЕЗБЈЕДДНОСТИ
- на руке Начелника -

САНСКИ МОСТ

Закључак са састанка Кризног штаба одржаног дана 2о. 4. 1992.године

- Српска општина Сански Мост не признаје својатање легалности бивше Скупштине општине Сански Мост и једино за сада признаје легалност Српскеопштине Сански Мост и њене органе, тј. Српску територијалну одбрану Сански Мост, Српску станицу јавне безбједности Сански Мост и Југословенск народну армију. Свака друга оружана сила на подручју општине Сански Мот сматраће се паравојном и треба је разоружати. Издати наређење Српској Станици јавне безбједности да приступи спровођењу закључка Кризног штаба.

- Кризни штаб српске општине Сански Мост доноси одлуку да се материјално-техничка средства Центра службе безбједности Бања Лука која се налази у нашој станици јавне безбјдности стави на располагање новоформираној Српској станици јавне безбједности Сански Мост ради повећања броја активног и резервног састава Станице јавне безбједности Сански Мост.

-- Издати наређење у складу са овим закључцима Кризног штаба.

КРИЗНИ ШТАБ
СРПСКЕ ОПШТИНЕ САНСКИ МОСТ

Zaključak o priznavanju legalnosti Srpske opštine Sanski Most[170]

[170] AIIZ, inv. br. 5-1913, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČAK SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992.*

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ
САНСКИ МОСТ

Број: 3/92
Датум: 2о.4.л992.г.

НАЧЕЛНИКУ СЛУЖБЕ ЈАВНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ
ВАЊА ЛУКА И
СРПСКА НОВИНСКА АГЕНЦИЈА
С А Р А Ј Е В О

Кризни штаб Српске општине Сански Мост обавјештава грађане Српске општине Сански Мост да од данас на територији Српске општине Сански Мост важе искључиво Устав и закони Независне Српске Републике Босне и Херцеговине као и Савезни прописи.

Органи Српске општине Сански Мост гарантују мир и безбједност свим грађанима Српске општине Сански Мост без обзира на вјерску, националну и идеолошку припадност.

Кризни штаб Српске општине Сански Мост сматра да је до употребе силе приликом ослобађања зграде Скупштине општине Сански Мост од оружаних формација екстремног дијела руководства СДА морало доћи. Напросто дуги и исцрпљујући разговори нису уродили плодом.

Позивамо све грађане Српске општине Сански Мост на лојалност Независној Српској Републици Босни и Херцеговини, а она ће нам путем својих институција гарантовати мир.

КРИЗНИ ШТАБ
СРПСКЕ ОПШТИНЕ САНСКИ МОСТ

Obavijest o važenju Ustava i propisa Srpske republike BiH[171]

[171] AIIZ, inv. br. 5-1920, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 3/92, 20. april 1992, *OBAVIJEST.*

Opravdavajući protivustani čin formiranja Srpske opštine Sanski Most i njeno priključenje ARK-u u Informatoru SDS-a opštine Sanski Most navodi se: "Konstituisanje Srpske skupštine BiH, njenih vijeća, Vlade i drugih organa bio je pravi i jedini put ka stvaranju vlasti Srpskog naroda u BiH. Prirodni nastavak rada Srpske demokratske stranke u novim uslovima sa postavljenim ciljem da se stvara Srpska država, je rad koji je osmišljen nizom akcija i poslova koji su imali zadatak da Srbe pripreme, organizuju i obezbjede svim sredstvima koja garantuju sigurnost Srpskom narodu u BiH ***i spremnost na žestokom obračun sa druga dva naroda: muslimanima, ukoliko su narod (NISU) i Hrvatima koji vjekovima u svojim genima nose patološki, bolesni poriv i žeđ da ubijaju one koji su bolji, pošteniji, treba reći i jači, tako je uvijek bilo, od njih*** (podvukao M.B.). Danas, sa sigurnošću se može tvrditi u tome se uspjelo. (...) Sad imamo i naš cilj. Zajednica i država jedna za sve Srbe ovog podneblja, ali znamo i put do tog cilja, to je put teške i žestoke borbe, put na kojem se pada ili ustaje, nastavlja bitku u duhu Zmaja Jove: 'Gde ja stado, ti produži.' (...) Prva, veoma kratka faza je ona koja obuhvata vrijeme neposredno poslije izbora i predstavlja period parlamentarne borbe sa protivničkim stranama iz čega se ništa nije dobilo ali se došlo do saznanja da se mora mijenjati taktika, strategija daljnjeg rada i borbe Stranke u pravcu stvaranja uslova da Srpski narod spreman dočeka i suzbije najcrnje namjere muslimana i Hrvata. Ovim počinje druga faza, nazovimo: fizičkom, materijalnom, tehničkom, i moralno-psihološkom pripremom Srpskog naroda osposobljenog da se suprostavi svakom izazovu, prijetnji ili pokušaju da bude uništen. (...) a danas, danas se borimo, pucamo iz svih oružja, ginemo za svoje pragove, za grobove i humke koji su pobijeni prije pola vijeka. (...) Ovo što danas čini Srpski narod u BiH predstavalja suštinu svih suština Srpskog roda, ova rješenje današnja su rješenja koja za sva vremena moraju dati odgovor o sudbini, perspektivi i smislu postojanja Srba uopšte a posebno na prostorima zapadnog dijela do jučerašnje Jugoslavije. Plodovi borbe koju danas vode Srbi će biti izobilni, blagorodni i trajni ako Bog da i ako mi to složno želimo i htjednemo da uzmemo. (...) U ovom trenutku to je pobijediti neprijatelje srpskog naroda i njegove države Srpske Republike Bosne i Hercegovine."[172]

[172] AIIZ, inv. br. 5-2062, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992, Broj 1, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*.

Iz navedenog su jasne i uočljive poruke koje su srpske vlasti, vojne i policijske snage provodile na području opštine Sanski Most nad Bošnjacima i Hrvatima u periodu 1992-1995. godine. Proglašenjem Srpske opštine Sanski Most i nasilno preuzimanje vlasti bio je samo uvod u napade na bošnjačko i hrvatsko stanovništvo opštine Sanski Most i genocid koji su nad njima počinile srpske vojne i policijske snage.

I.5. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most

Na osnovu tajnog Uputstva rukovodstva SDS-a, krajem 1991. godine, precizirane su instrukcije za formiranje kriznih štabova kao operativnih organa SDS-a u onim mjestima gdje nisu bili već osnovani.[173] Ovi krizni štabovi, kao opštinski organi vlasti, osnovani u opštinama gdje su Srbi činili apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, bili su hijerarhijski povezani.[174] Osnivani su na lokalnom, regionalnom i republičkom nivou.[175] Najniži (lokalni) krizni štabovi imali su podređenu ulogu i dobijali su naređenja od viših (regionalnih i republičkih), kojima su istovremeno podnosili izvještaje i bili im odgovorni.[176] U presudi MKSJ-a u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Uočeno je da je više opština, među kojima su bile opštine Prijedor, Bosanska Krupa i ***Sanski Most*** (podvukao M.B.), počelo da provodi izvjesne aspekte Strateškog plana čak i prije nego što je Krizni štab ARK-a osnovan i prije nego što je izdao uputstva u svrhu provođenja Strateškog plana."[177] Krizni štab ARK-a sa sjedištem u Banjoj Luci vršio je naredbodavnu i koordinirajuću ulogu nad opštinskim kriznim štabovima na prostoru Bosanske krajine.[178] Tako se u Zaključku Kriznog štaba ARK-a broj 8, od 20. maja 1992. godine, navodi: "sve opštine moraju odmah adekvatno da pristupe finansiranju Centra službi bezbjednosti Autonomne regije

[173] AIIZ, inv. br. 2-4979, *SDS -Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. decembar 1991, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA,* str. 3. stav 3.

[174] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 120.

[175] Dorothea Hanson, *Krizni štabovi bosanskih Srba*, Istraživački izvještaj pripremljen za predmet Krajišnik& Plavšić (IT-00-39 & 40), objavljen u: *Bosna i Hercegovina-jezgro velikosrpskog projekta*, nav. dj., str. 408.

[176] Službeni glasnik ARK-a br. 2/92, str. 10.

[177] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, 201.

[178] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 120.

Krajina."[179] Krizni štabovi preuzeli su funkciju i ulogu legitimnih i legalnih opštinskih organa vlasti, odnosno njima je SDS preuzimao i kontrolisao prostore na kojima je proglašavao srpske opštine.[180] Uloga ovih kriznih štabova bila je višestruka, od formiranja srpskih vojnih i policijskih jedinica do organizacije cjelokupnog života na prostorima srpskih opština na kojima su formirani.[181]

Krizni štabovi kao tijela na nivou opština ili drugih nivoa vlasti nisu postojali u SFRJ. U zakonodavstvu SRBiH postojali su organi koji su se organizirali u slučajevima rata i neposredne ratne opasnosti.[182] Skupštine opština bile su dužne da formiraju savjet za narodnu odbranu.[183] U odnosu na novoformirane krizne štabove savjeti za odbranu imali su znatno manja ovlaštenja. Savjeti za narodnu odbranu, kao kolektivna opštinska tijela imala su posebna ovlaštenja u pogledu neposredne pomoći i podrške odbrambenim strukturama. Predsjedništvo skupštine opštine bio je rukovodni organ u koji su ulazili predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti i koji je imao nadležnosti skupštine do trenutka normalizacije stanja. Njega su sačinjavali opštinski i partijski rukovodioci, predstavnici JNA, Teritorijalne odbrane, Sekretarijata za narodnu odbranu i unutrašnje poslove i po potrebi drugi opštinski funkcioneri. Ovo tijelo imalo je izuzetno širok spektar poslova i zadataka, ali i veoma velika ovlaštenja koja su se ticala organizacije odbrane i ukupnog života i rada u uslovima rata ili neposredne ratne opasnosti.[184]

Krizne štabove formirao je, organizirao i njima rukovodio SDS. Formirani su u ilegali koji su imali veoma široke ovlasti i formirani su kao jednonacionalna tijela. Formiranju kriznih štabova prethodilo je uvođenje vanrednog stanja u SDS-u i ubrzano formiranje *srpskih opština*. Vanredno stanje u SDS-u Radovan Karadžić proglasio je 18. oktobra 1991. godine, što je podrazumijevalo neprekidno dežurstvo u SDS-u. Razloge za uvođenje vanrednog stanja Radovan Karadžić je obrazložio srpskim predsjednicima skupština opština 26. oktobra 1991. u Banjoj Luci. Na tom skupu predstavnici srpskih

[179] Službeni glasnik ARK-a, br. 2/92, *20. maja 1992, ZAKLJUČAK KRIZNOG ŠTABA ARK-a broj 8,* str. 10.

[180] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 120.

[181] Isto, str. 120.

[182] Isto, str. 120.

[183] *ZAKON O OPŠTENARODNOJ ODBRANI*, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1982, član 68, stav 1.

[184] Isto.

opština upoznati su sa potrebom osnivanja štabova ili komandi radi zaštite srpskog naroda.[185] Kroz *Uputstvo s varijantom A i B* precizirani su zadaci opštinskim odborima SDS-a i uvedeno stalno dežurstvo.[186] Na osnovu preporuke srpske Skupštine od 11. decembra 1991. godine, članovi SDS-a, koji su delegati u skupštinama opština, otpočeli su sa formiranjem srpskih opština, čak i u onim opštinama u kojima su Srbi u manjini.[187]

Krizni štabovi organizirani su tako da je na čelu kriznog štaba bio predsjednik Opštinskog odbora SDS-a, koji je u većini opština sa srpskom većinom bio i predsjednik skupštine opštine. U sastav kriznih štabova ulazili su predstavnici SDS-a koji su bili članovi opštinskih odbora SDS-a, poslanici u skupštini, članovi Glavnog odbora SDS-a, predsjednik skupštine opštine ili predsjednik izvršnog vijeća opštine, načelnik Stanice javne bezbjednosti ili načelnika policije, komandant ili načelnik štaba TO-a, sekretar sekretarijata za narodnu odbranu i drugi 'podobni' članovi SDS-a.[188] Krizni štabovi su, u suštini, bili stranački organi SDS-a. Posebno treba istaknuti činjenicu da je Uputstvom od 19. decembra 1991. godine naređeno da krizni štabovi treba da sarađuju s komandama i štabovima JNA.[189]

Regionalni i opštinski krizni štabovi kao organi SDS-a, uputstva, naredbe i odluke dobijali su od rukovodstva SDS-a, a u mnogim slučajevima direktno od Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika i Biljane Plavšić. Najviši stranački organi SDS-a u regionalne krizne štabove imenuju koordinatore koji su trebali biti veza sa stranačkim vrhom. Uspostavom paradržavnih institucija SDS-a, krizni štabovi koji su u početku radili u tajnosti, počinju javno istupanje i djelovanje.[190] Na 14. sjednici Skupštine Srpske republike Bosne i Hercegovine, održanoj 27. marta 1992. godine, Radovan Karadžić je rekao poslanicima: "Čim dođete u svoje opštine, morate odmah hitno formirati krizne štabove."[191]

---

[185] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 121.

[186] AIIZ, inv. br. 2-4979, *SDS -Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. decembar 1991, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA,* str. 2.

[187] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 1/92, str. 9.

[188] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 121.

[189] Mujo Begić, *Genocid u Ključu* (dalje GENOCID U KLJUČU), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 81.

[190] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 122; M. Begić, GENOCID U KLJUČU..., str. 81.

[191] AIIZ, inv. br. 2-5063, *STENOGRAM 14. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BiH*, str. 31.

Krizni štabovi koje je osnovao SDS na područjima određenih opština nisu radili stihijski, oni su radili na osnovama preciznih uputstava i sa jasnim zadacima koje je donosilo najviše rukovodstvo SDS-a BiH.

Krizni štabovi radili su po osnovama uputstava za rad kriznih štabova srpskog naroda u opštinama od 26. aprila 1992. godine koje je donijela Vlada tzv. RS.[192] U skladu s ovim Uputstvom za rad kriznih štabova, ovi štabovi su preuzeli sve ingerencije nad odbrambenim i bezbjednosnim poslovima, poslovima uspostave i vršenja vlasti i svim drugim aktivnostima koje su se odnosile na funkcioniranje života i rada u srpskim opštinama.[193] "S naređenjem o aktiviranju, kojeg je izdao Savjet za nacionalnu bezbjednost, i Uputstvom za rad kriznih štabova, kojeg je izdala Vlada RS-a, krizni štabovi su sada bili otvoreno vladini, a ne više tajni, stranački organi nad kojima vlast imaju Vlada i Predsjedništvo, pa je stoga Uputstvo za rad kriznih štabova došlo iz vlade RS-a, a ne stranke SDS. Na sličan način je lanac izvještavanja sada išao kroz državna tijela. Bez obzira na to, članstvo štabova ostalo je isto, pokazujući da su to bila ista tijela, isto kao što je najviše stranačko rukovodstvo postalo državno rukovodstvo."[194] Međutim, većina članova kriznih štabova, koje je postavio SDS, ostali su i dalje u svojim sastavima, tako da se ništa nije suštinski promijenilo. Ovim činom trebala se izvršiti legalizacija i promoviranje kriznih štabova kao nosilaca svih funkcija na teritorijama srpskih opština u okviru novoformirane Srpske republike Bosne i Hercegovine.[195] "Glavna uloga kriznih štabova bila je da budu veza na regionalnom, opštinskom i lokalnom nivou (jer su se također stvarali na nivou mjesnih zajednica) različitih stranačkih, vladinih, policijskih i vojnih institucija koje su sve imale svoje vlastite komandne strukture. Te komandne strukture su se na kraju spajale u rukama rukovodstva bosanskih Srba i može se vidjeti kako su opštinski krizni štabovi dovodili do istog preklapanja stranačkih, vladinih i vojnih funkcija na nivou opštine, koje se može vidjeti i na nivou regionalnih kriznih štabova i među rukovodstvom bosanskih Srba na republičkom nivou."[196]

---

[192] AIIZ, inv. br. 2-5001, *IZVOD IZ UPUTSTVA ZA RAD KRIZNIH ŠTABOVA SRPSKOG NARODA U OPŠTINAMA*.

[193] Isto, član 3.

[194] D. Hanson, nav. dj., str. 418.

[195] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 122.

[196] D. Hanson, nav. dj., str. 420.

Krizni štabovi na nivou opština svakodnevno su zasjedali, sagledavali političko-bezbjednosne prilike i provodili odluke i naređenja s viših nivoa. Uloga kriznih štabova bila je višestruka, a posebno je značajan vojni segment. Nije bio pojedinačni slučaj da je u nekoj od opština ulogu predsjednika kriznog štaba i komandanta srpskih vojnih jedinica obavljala jedna osoba. Tako je Stevan Beslać bio predsjednik Kriznog štaba Srpske opštine Bihać i komandant Štaba Teritorijalne odbrane Bihać.[197] Ovim je SDS želio imati potpunu kontrolu i komandu nad jedinicama na lokalnom nivou. Drugi veoma važan segment koji su krizni štabovi imali bila je kontrola nad jedinicama srpske TO. Krizni štabovi utjecali su na uspostavu komandi TO, stanica javnih bezbjednosti, imenovanje oficira i podoficira, naoružavanje, obuku i druge aktivnosti koje se odnose na funkcioniranje jedinica TO i SJB.[198] Komandanti ili članovi komande redovno su bili prisutni na sastancima kriznih štabova u opštinama u kojima se nalaze sjedišta ili raspored jedinica VRS. Redovno su vojni komandanti pravili sastanke, referisali i upoznavali članove kriznog štaba o vojnoj situaciji,[199] ali bilo je slučajeva da su krizni štabovi izdavali naređenja jedinicama VRS-a. Na operativnom nivou krizni štabovi donosili su razne odluke, naređenja i zaključke prema policijskim i vojnim jedinicama radi potpunog provođenja kontrole nad teritorijom opštine. S jasnom hijerarhijskom strukturom u ustroju kriznih štabova nastojala se stvoriti potpuna kontrola i centralizacija u provođenju velikosrpske politike.

Formalne izmjene naziva u nekoliko navrata vršila je Vlada RS, a njihova djelovanja, nadležnosti, ovlasti i ciljevi ostali su isti. U većini slučajeva ostali su i isti članovi tih preimenovanih kriznih štabova. Tako je u Preporuci Savjeta za nacionalnu bezbjednost od 22. aprila 1992. godine predloženo formiranje ratnih predsjedništava i ratnih izvršnih odbora.[200] Vlada Srpske republike BiH je 23. maja 1992. godine predložila ukidanje kriznih štabova i uspostavu ratnih predsjedništava, što je i formalizovano 24. maja 1992. godine. Naime, 24. maja 1992. godine doneseno je *Uputstvo o organizovanju*

[197] M. Begić, U OPSADI ..., str. 112-113.

[198] *PRIJEDLOG KRIZNOG ŠTABA SRPSKE OPŠTINE BIHAĆ ZA IMENOVANJE NAČELNIKA SJB SRPSKE OPŠTINE BIHAĆ*, objavljeno u: M. Begić, U OPSADI ..., str. 114-122.

[199] Komandant 1. krajiškog korpusa, general Momir Talić, bio je član Kriznog štaba ARK-a.

[200] AIIZ, inv. br. 2-5002, *ZAPISNIK SA PROŠIRENOG SASTANKA SAVJETA ZA NACIONALNU BEZBJEDNOST I VLADE SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE OD 22. APRILA 1992. GODINE*, str. 2.

i radu predsjedništava u opštinama u uvjetima neposredne ratne opasnosti i rata.[201] Ovim Uputstvom nastojala se ostvariti potpuna kontrola od strane centralnih organa (rukovodstvo), u tom smislu predviđeno je da Predsjedništvo Srpske republike BiH imenuje povjerenika. Ovaj republički povjerenik imao je zadatak imenovanja opštinskih predsjedništava, da vrši koordinaciju i osigura provođenje svih zacrtanih planova i zadataka koje su nalagali Predsjedništvo, Vlada i Glavni štab VRS-a.[202] Nastavak uspostave ratnih predsjedništava u srpskim opštinama reguliran je i Odlukom Predsjedništva[203] Srpske republike BiH od 31. maja 1992. godine, kojom je naređeno formiranje ratnih predsjedništva u opštinama gdje skupštine i izvršni organi nisu mogli ostvarivati svoju vlast. Uspostavom ratnih predsjedništava prestaju djelovati krizni štabovi. Ratna predsjedništva potvrđena su retroaktivno Odlukom Predsjedništva Srpske RBiH od 2. juna 1992. godine, čime je bio izmijenjen Ustav Srpske republike BiH, jer je dopunjena odredbom o ratnim predsjedništvima.[204] Ovim činom omogućilo se Predsjedništvu Srpske republike BiH da formira opštinska ratna predsjedništva za vrijeme ratnog stanja i definira njihov sastav i nadležnosti.[205]

Skupština srpske Bosne i Hercegovine je 31. maja 1992. godine donijela *Odluku o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja*.[206] U članu 3. Odluke predviđeno je da ratno predsjedništvo organizira, koordinira i usklađuje aktivnosti za odbranu srpskog naroda i uspostavljanje legalnih organa vlasti opštine, vrši sve funkcije skupštine i izvršnog organa dok se ne steknu mogućnosti da se ti organi sastanu i rade, stvaraju i obezbjeđuju uslove za rad vojnih organa i jedinica u odbrani srpskog naroda, vrši i druge poslove državnih organa ako oni nisu u mogućnosti da se sastanu. Postavlja se pitanje kakva je bila stvarna razlika između kriznih štabova i ratnih predsjedništava. Razlika je bila u tome što su ratna predsjedništva u svom sastavu imala jednog republičkog povjerenika kojeg je imenovalo Predsjedništvo Srpske republike

[201] D. Hanson, nav. dj., str. 419.

[202] Isto, str. 419.

[203] Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, br. 8/92, 8. juna 1992, *ODLUKA O OBRAZOVANJU RATNIH PREDSJEDNIŠTAVA U OPŠTINAMA ZA VRIJEME NEPOSREDNE RATNE OPASNOSTI ILI RATNOG STANJA, BROJ 03-512, OD 31.MAJA 1992. GODINE*.

[204] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 122.

[205] Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 7/92, od 1. juna 1992. godine.

[206] Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, br. 10/92, od 30. juna 1992. godine.

BiH, predsjednika skupštine opštine ili njegovog zamjenika. Povjerenik je rukovodio radom opštinskog ratnog predsjedništva, i, u suštini, on je bio veza između opštinskih i republičkih organa vlasti.[207] Krizni štab ARK-a 10. jula. 1992. godine preimenovan je u Ratno predsjedništvo i ovo Predsjedništvo je preuzelo sve ingerencije kriznog štaba. Ovim je promijenjen naziv, ali su nadležnosti ostale iste.[208] Krizni štabovi, a kasnije ratna predsjedništva, bili su najviši organi vlasti srpskih opština i glavni izvršioci političkih odluka Predsjedništva i Vlade Srpske republike BiH.[209]

Djelujući po instrukcijama najviših organa SDS-a BiH, SDS opštine Sanski Most formirao je 15. januara 1992. godine "Ratni štab opštine" Sanski Most.[210] U informaciji se dalje navodi "-formiranje rejonskih štabova i jačih jedinica od 15.2.1992. god.,- formiranje Kriznog štaba i STO Opštine Sanski Most. - Pregovaranje o podjeli S. Mosta sa SDA i HDZ. -preuzimanje SDK i SUP-a. - Proglašenje Srpske opštine S. Most 3.4.1992. godine.[211]

Iz ove informacije vidi se da je SDS opštine Sanski Most prvobitno formirao Ratni štab a nakon toga Krizni štab Srpske opštine Sanski Most. Na sjednici Opštinskog odbora SDS-a opštine Sanski Most, u proširenom sastavu, održane 14. aprila 1992. godine, donesen je zaključak: "4. Svim akcijama rukovodi Krizni štab u sastavu: Rašula Nedeljko, predsj., Aničić Nedeljko, puk, čl., Tripković Nemanja, čl., Savanovć Boro, čl., Vrućinić Mirko, čl., Majkić Dragan čl., Lukić Mladen čl., Vrkeš Vlado, čl., Nikolić Zvonko čl."[212] Iz navedenog se vidi ko su članovi Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most.

Ključnu ulogu u nasilnom preuzimanju vlasti na području opštine Sanski Most imao je Krizni štab. Odmah po preuzimanju vlasti putem "Radio Sana", "***krizni štab Srpske opštine Sanski Most obavještava građane Srpske opštine Sanski Most da od danas na teritoriji Srpske opštine Sanski***

[207] Isto.

[208] Dnevni list *Glas*, 10. jula 1992. godine.

[209] *ZAKLJUČCI SA SJEDNICE KRIZNOG ŠTABA ARK-A OD 15. MAJA 1992*, objavljeni u: Službeni glasnik ARK-a br. 2/92, str. 9.

[210] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[211] Isto.

[212] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

Most važe isključivo Ustav i zakoni Nezavisne Srpske Republike Bosne i Hercegovine kao i Savezni propisi. (...) ***Krizni štab Srpske opštine Sanski Most smatra da je do upotrebe sile prilikom oslobađanja zgrade Skupštine opštine Sanski Most od oružanih formacija ekstremnog dijela rukovodstva SDA moralo doći*** (podvukao M.B.)."[213]

Nakon nasilnog zauzimanja opštine, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je zaključak: "***4. Srpska opština Sanski Most ne priznaje svojatanja legalnosti bivše Skupštine opštine Sanski Most i jedino za sada priznaje legalnost Srpske opštine Sanski Mosti njene organe tj. Srpsku teritorijalnu odbranu Sanski Most, Srpsku stanicu javne bezbjednosti i Jugoslovensku narodnu armiju*** (podvukao M.B.). Svaka druga oružana sila na području opštine Sanski Most smatraće se paravojnom i biće razoružana. Izdati naređenje Srpskoj Stanici javne bezbjednosti da pristupi sprovođenju zaključaka Kriznog štaba."[214]

Nakon nasilnog preuzimanja vlasti Krizni štab je otpustio građane nesrpske nacionalnosti s njihovih radnih mjesta u opštinskom organu uprave, javnim preduzećima i drugim institucijama.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je u jednom od zaključaka preporučio-zabranio dolazak na posao. U tom zaključku navodi se: "9. ***Preporučuje se svim onim građanima opštine Sanski Most koji su se legitimisali kao ekstremni u radu protiv srpskog naroda da u smislu lične bezbjednosti narednih dana ne dolaze na posao*** (podvukao M.B.)."[215] U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi se: "Krizni štab je otpustio mnoge Muslimane i Hrvate, uključujući sudije i direktore društvenih preduzeća, lokalnog radija i Doma zdravlja, dok su drugi odvraćani od odlaska na posao zbog toga kako se ondje s njima postupalo, i zamijenjeni su Srbima. Otpušteni su i direktori Srbi koji su dopuštali Hrvatima i Muslimanima da rade u

[213] AIIZ, inv. br. 5-1920, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 3/92, 20. april 1992, *OBAVIJEST.*

[214] AIIZ, inv. br. 5-1912, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 4/92, 21. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992.;* AIIZ, inv. br. 5-1913, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČAK SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992.*

[215] AIIZ, inv. br. 5-1912, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 4/92, 21. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992.;* AIIZ, inv. br. 5-1913, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČAK SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992.*

njihovim preduzećima. Predsjednik SDS-a Vrkeš, u pratnji pripadnika SOS-a i srpske policije istjerao je direktoricu SDK, Hrvaticu, i na njeno mjesto imenovao osobu srpske nacionalnosti."[216]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most tražio je da rukovodioci javnih preduzeća i ustanova potpišu lojalnost Srpskoj republici Bosni i Hercegovini. U jednom od zaključaka navodi se: "Zadužuje se predsjednik opštine i predsjednik vlade da sutra sazove sastanak svih direktora javnih ustanova, javnih preduzeća i da od istih zatraži potpisivanje lojalnosti Srpskoj Republici BiH. (...) 3. Svi direktori javnih preduzeća i javnih ustanova kao i članovi Izvršnog odbora dužni su od 22.5.1992. godine na posao dolaziti u uniformama."[217]

Krizni štab imao je ključnu ulogu u formiranju pojedinih institucija i vođenju kadrovske politike. Na osnovu odluka Kriznog štaba postavljani su odabrani kadrovi koji su provodili politiku Kriznog štaba i SDS-a. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 22. maja1992. godine donio je zaključak kojim "zadužuje se Štab Srpske teritorijalne odbrane i Sekreterijat za narodnu odbranu da formira Opštinski štab civilne zaštite i da iznađe kadrovsko rješenje za komandanta štaba civilne zaštite".[218] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 7. maja 1992. godine donio je naredbu kojom: "Naređuje se Stanić Radovanu sudiji Osnovnog suda Sanski Most da izvrši potrebne pripreme za formiranje Ratnog suda a shodno proglašenom ratnom stanju Autonomne regije Krajina."[219]

Istovremeno Skupština Srpske opštine Sanski Most na sjednici od 4. maja 1992. godine donijela je više odluka o imenovanju Srba na razne funkcije unutar opštine, javnih i komunalnih preduzeća, škola i drugih institucija.[220]

[216] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 509.

[217] AIIZ, inv. br. 5-1914 , Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-23/92, 22. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21.05.1992. GODINE.*

[218] AIIZ, inv. br. 5-2079, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-24/92, 23. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

[219] AIIZ, inv. br. 5-2055, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17-3/92, 7. maj 1992, *NAREDBA ZA FORMIRANJE RATNOG SUDA*.

[220] AIIZ, inv. br. 5-2109, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17-3/92, 7. maj 1992, *NAREDBA O FORMIRANJU RATNOG SUDA*; AIIZ, inv. br. 5-2110, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/3a, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU SEKRETARA OPŠTINSKOG SEKRETERIJATA ZA PRIVREDU I DRUŠTVENE DJELATNOSTI*; AIIZ, inv. br. 5-2111, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/3c, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU DIREKTORA OPŠTINSKE*

Koliki je utjecaj Krizni štab imao na postavljanje "odabranih kadrova" na ključnim pozicijama u policiji, vojsci i drugim institucijama vidljivo je iz zaključaka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most od 22. juna 1992. godine. U jednom od zaključaka navodi se: "v) Angažovano ljudstvo u vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine po pitanju morala mora biti na liniji SDS-a BiH."[221] Ovim je Krizni štab na ključnim pozicijama unutar vojnih jedinica putem organa za moral želio provoditi politiku SDS-a.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, na sjednici Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most održane 7. maja 1992. godine, donio je zaključak da: "1. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, od danas djeluje i funkcioniše kao ratni štab. U javnosti još uvijek isključivo upotrebljen Krizni štab."[222] Iako je ovim zaključkom proglašen ratnim štabom u upotrebi i u svim aktima koje je donosio ostao je naziv Krizni štab Srpske opštine Sanski Most.

Članovi Kriznog štaba pored nosilaca političkih funkcija bili su komandant srpske Teritorijalne odbrane, komandant 6. sanske brigade, načelnik SJB Sanski Most i drugi. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom dana 30. maja 1992. godine jasno je precizirao zadatke svim članovima Kriznog štaba. U zaključcima se navodi slijedeće: a) Krizni štab se sastoji od 12 lica sa jasnim djelovanjem svakih od njih. "1. Rašula

UPRAVE ZA GEODETSKE I IMOVINSKO-PRAVNE POSLOVE; AIIZ, inv. br. 5-2112, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/3d, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IZBORU ČLANOVA IZVRŠNOG ODBORA SKUPŠTINE SRPSKE OPŠTINE SANSKI MOST KAO PREDSTAVNIKA DRUŠTVENE ZAJEDNICE*; AIIZ, inv. br. 5-2113, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/17, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD UPRAVNIKA BIBLIOTEKE U SANSKOM MOSTU;* AIIZ, inv. br. 5-2114, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/16, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA HEMIJSE-TEKSTILNE ŠKOLE U SANSKOM MOSTU*; AIIZ, inv. br. 5-2115, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/16, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA MAŠINSKE ŠKOLE U SANSKOM MOSTU*; AIIZ, inv. br. 5-2116 , Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/15, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST*; AIIZ, inv. br. 5-2117, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/18, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA VATROGASNOG DRUŠTVA SANSKI MOST*; AIIZ, inv. br. 5-2118, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/11, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD NAČELNIKA STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI SANSKI MOST*; AIIZ, inv. br. 5-2119, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/12, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA PTT SANSKI MOST*; AIIZ, inv. br. 5-2120 , Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-17/13, 4. maj 1992, *RJEŠENJE O IMENOVANJU VD DIREKTORA DOMA ZDRAVLJA SANSKI MOST.*

[221] AIIZ, inv. br. 5-1921, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39/92, 23. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

[222] AIIZ, inv. br. 5-1953, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17/92, 7. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

Nedeljko, predsjednik KŠ rukovodi i organizuje rad KŠ, koordinira i usklađuje rad našeg KŠ s Kriznim štabom Autonomne regije Krajine, 2. Vlado Vrkeš, zamjenik predsjednika KŠ zadužen za političke probleme i realizaciju ideja rukovodstva Srpske demokratske stranke na nivou Republike i regije kao i na nivou opštine, 3. Lukić Mladen, zadužen za privredu, 4. Savanović Boro, predsjednik kluba odbornika Skupštine SDS u opštini, 5. Tadić Boro, sekretar Sekretarijata za NO, 6. Vrućinić Mirko, načelnik Stanice javne bezbjednosti, 7. Aničić Neđo, komandant STO (Srpske Teritorijalne odbrane, prim. M.B.), 8. Stojinović Milenko, komandant Opštinskog štaba CZ, 9. Davidović Nenad, zadužen za sanitet na teritoriji opštine, 10. Basara Branko, komandant Šeste krajiške brigade, 11. Nikolić Vinko, zadužen za vozni park, 12. Tripković Nemanja, zadužen za objedinjenje i koordinaciju humanitarnog društva na teritoriji opštine San. Most. b) Sastanci Kriznog štaba moraju se održavati svakodnevno sa jasno preciziranim pismenim zahtjevima kao i realizacijom zaključaka."[223] Krizni štab srpske opštine Sanski Most je pored stalnih članova imao i povremene članove ali i smanjivao ili povećavao broj članova. Na sastanku održanom 18. juna 1992. godine donesen je zaključak kojim se biraju stalni i povremeni članovi. Zaključkom je precizirano da: "Krizni štab sačinjavaju stalni članovi i povremeni članovi kao povjerenici za određena vitalna pitanja. Stalni članovi Kriznog štaba sastaju se svakodnevno i donose odluke koje su svi drugi dužni izvršavati. Povjernici u radu Kriznog štaba učestvuju povremeno ako je na dnevnom redu tačka iz oblasti koje pokrivaju svojim radom, po pozivu predsjednika Kriznog štaba. Stalni članovi Kriznog štaba su: 1. Lukić Mladen, 2. Rašula Nedeljko, 3. Vrkeš Vlado, 4. Vrućinić Mirko, 5. Aničić Neđo, 6. Savanović Boro, 7. Basara Branko. Povjerenici su: 1. Povjerenik za zdravstvo a ujedno i načelnik saniteta Šeste krajiške brigade Davidović Nenad. 2. Povjerenik za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje Tripković Nemanja. 3. Povjerenik za saobraćaj (sva teretna vozila i autobusa) Vinko Nikolić. 4. Povjerenik za poslove CZ Stojinović Milenko. 5. Povjerenik za narodnu odbranu Boro Tadić."[224]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most imao je široka ovlaštenja u donošenju odluka bez Skupštine opštine Sanski Most. O tome se u Informatoru SDS-a navodi: "Napominjemo da u ratnim uslovima Skupštinu opštine

[223] AIIZ, inv. br. 5-1918, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 30. maj 1992, *ZAKLJUČCI*.

[224] AIIZ, inv. br. 5-1911, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-38/92, 19. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

zamjenjuje Krizni štab opštine, koji je u stalnom zasjedanju, a čije odluke verifikuje Skupština."[225] Tako su članovi Kriznog štaba donosili i provodili pojedinačne odluke i zaduženja. U jednom od zaključaka Kriznog štaba od 20. aprila: "2. Zadužuje se Vlado Vrkeš da sutra organizuje sastanak predsjednika stranaka, komandanata štabova Srpske teritorijalne odbrane i načelnika srpskih stanica javne bezbjednosti opština Prijedor, Sanski Most i Ključ. 3. Zadužuje se Rašula Nedeljko i Aničić Neđo da posjete rukovodstvo AR Krajine i izlože detaljno situaciju u Sanskom Mostu i pokušaju dobiti sugestije i smjernice za daljni rad."[226] Iz navedenog je vidljivo da su članovi Kriznog štaba imali značajnu ulogu u koordinaciji političkih, vojnih i policijskih struktura između više opština.

Pored predsjednika i članova Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most izabran je zamjenik predsjednika Kriznog štaba. Dana 20. maja 1992. godine Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je "prema traženju Kriznog štaba regije za zamjenika predsjednika Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most izabrao Vladu Vrkeša".[227]

Krizni štab je imao potpunu kontrolu nad "Radio stanicom Sanski Most" putem koje je prenosio proglase, saopštenja, ultimatume. Zaključcima od 23. maja 1992. godine Krizni štab nalaže: "Izdati proglas u subotu 23.5.1992. godine Radio stanici, proglas čitati svako 20 minuta."[228] Da je "Radio Sana" bio pod kontrolom Kriznog štaba vidljivo je iz zaključaka Kriznog štaba sa sastanka od 8. juna 1992. godine prema kojima "1. Formira se političko informativni odjel Kriznog štaba i SDS. Na čelo odjela se imenuje Vrkeš Vlado a za pomoćnika-zamjenika Savanović Borislav. ***Isti su dužni formirati odjel u čiji sastav će ući radnici Radio stanice*** (podvukao M.B.), politički povjerenici na terenu, mobilisana lica rezervnog sastava koji će opsluživati rad odjela."[229]

---

[225] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[226] AIIZ, inv. br. 5-1912, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 4/92, 21. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992. GODINE U 8 ČASOVA,* AIIZ, inv. br. 5-1913, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČAK SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992. GODINE*.

[227] AIIZ, inv. br. 5-2077, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-20-2/92, 20. maj 1992, *ZAKLJUČCI*.

[228] AIIZ, inv. br. 5-2079, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-24/92, 23. maj 1992, *ZAKLJUČCI*.

[229] AIIZ, inv. br. 5-1895, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-31/92, 8. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je pored toga što je donosio odluke bio upoznat sa svim događajima na području opštine Sanski Most. Na sastanku održanom 4. juna 1992. godine, Krizni štab je donio zaključke: "I Krizni štab zasjeda svako jutro u 8 sati. II Članovi Kriznog štaba moraju sprovoditi zaključke Kriznog štaba odmah s velikom ličnom odgovornošću. III Članovi Kriznog štaba ne smiju intervenisati za bilo koga izvan opštih zaključaka. IV Član Kriznog štaba ne smije primiti na smještaj u svoju porodicu nikog (podvukao M.B.)."[230]

O posljedicama napada srpskih vojnih snaga na pojedina naselja i mjesta nastanjena Bošnjacima i Hrvatima Krizni štab je imao saznanja. U tom smislu donosio je određene odluke. Krizni štab je na sastanku održanom 8. juna 1992. godine donio zaključak kojim se zadužuje "Štab CZ i Davidović Nenad ispred Kriznog štaba da zajedno sa Komandom 6. Brigade danas izvrše potrebne pripreme i odmah otpočnu sa asanacijom bojišta Vrhpolje-Hrustovo".[231]

Istovremeno Krizni štab je naređivao poduzimanje određenih vojnih akcija na području opštine Sanski Most. Na jednom od sastanaka donesen je zaključak kojim se traži "od 6. Brigade da odmah organizuje i izvrši čišćenje terena od zaostalih oružanih muslimanskih grupa i snaga".[232]

Osim toga, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sjednici održanoj 19. juna 1992. godine dao je ovlaštenja pododborima SDS-a za vršenje vlasti. U odluci se navodi: "1. Pododbori Srpske demokratske stranke su vršioci vlasti na terenu opštine Sanski Most. 2. Istima su podređene sve civilne službe."[233]

Ključnu ulogu u slobodi kretanja i prisilnom progonu stanovništva imao je Krizni štab. U zaključcima Kriznog štaba od 23. juna 1992. godine navodi se: "5. Donoseći odluke iz oblasti kretanja stanovništva Krizni štab shodno svojim nadležnostima odlučuje: a) Zabranjuje se pristup svim licima u rejonima Mahale, Hrustova i Vrhpolja bez posjedovanja posebne pristupnice izdate od strane Kriznog štaba."[234]

[230] AIIZ, inv. br. 5-1922, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 29/92, 4. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

[231] AIIZ, inv. br. 5-1895, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-31/92, 8. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

[232] Isto.

[233] AIIZ, inv. br. 5-1925, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-21/92, 19. juni 1992, *ODLUKA*.

[234] AIIZ, inv. br. 5-1921, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39/92, 23. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

U konačnici možemo zaključiti da je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most imao ključnu ulogu u pripremama, organizovanju i provođenju politike koja je rezultirala masovnim zločinima nad Bošnjacima i Hrvatima na području opštine Sanski Most. Krizni štab je imao ključnu ulogu u organizovanju srpske SJB Sanski Most, nasilnom preuzimanju vlasti, masovnim otpuštanjima Bošnjaka i Hrvata s njihovih radnih mjesta, naređivaju napada na nebranjena mjesta i naselja nastanjenih Bošnjacima i Hrvatima. Osim toga, Krizni štab je naređivao prisilno napuštanje opštine Sanski Most nesrpskog stanovništva, imao saznanja o razmjerama paljenja, pljačke i uništavanje vjerskih objekta, privatne imovine. Krizni štab je organizirao, naređivao i imao saznanja o nezakonitim zatočenjima, postojanju koncentracionih logora, masovnim ubijanjima i prikrivanju posmrtnih ostataka ubijenih.

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ САНСКИ МОСТ
САНСКИ МОСТ

Број: КШ-27/92
Датум: 30. 5. 1992.г.

Кризни штаб Српске општине Сански Мост на састанку одржаном дана 30. 5. 1992. године у 9 сати донио је следеће

З А К Љ У Ч К Е

1. Ради бољег и ефикаснијег рада Кризног штаба донесено је неколико ставова:

а) Кризни штаб се састоји од 12 лица са јасним појам дјеловањем сваких од њих.

1. Рашула Недељко, предсједник КШ руководи и организује рад КШ, координира и усклађује рад нашег КШ с Кризним штабом Аутономне регије Крајине,
2. Владо Вркеш, замјеник предсједника КШ задужен за политичке проблеме и реализацију идеја руководства Српске демократске странке на нивоу Републике и регије као и на нивоу општине,
3. Лукић Младен, задужен за привреду
4. Савановић Боро, предсједник клуба одборника Скупштине СДС у општини,
5. Чадић Боро, секретар Секретаријата за НО,
6. Врућинић Мирко начелник Станице јавне безбједности,
7. Аничић Неђо, командант СТО,
8. Стојиновић Миленко, командант Општинског штаба ТО,
9. Давидовић Ненад, задужен за санитет на територији општине,
10. Басара Бранко, командант Шесте крајишке бригаде,
11. Николић Винко, задужен за возни парк,
12. Трипковић Чемања, задужен за обједињење и координацију хуманитарног друштава на територији општине Сан.Мост.

2.

б) Састанци Кризног штаба морају се одржавати свакоди са јасно прецизираним писменим захтјевима као и реализацијом закључака.

2. Проблем избјеглица из реона махале као и проблем са Муслиманима и Хрватима који нису лојални Уставу и законим Српске Републике БиХ рјешавати дугорочно а то значи омогућити исељавање свима онима који нису узимали оружје у руке а желе промјенити општину. Такође успоставити везу с руководством Аутономне регије Крајине о реализацији идеје о пресељењу становништва.

За дежурство у просторијама Кризног штаба одређени су Вркеш Владо, Лукић Младен, Савановић Боро и Рашула Недељко дежура се по 12 сати.

Д Е Ж У Р С Т В О

3о. 5. 1992. године	од 8 до 2о сати	Савановић Боро
~~XX 5. 1992. године~~	~~xxxxxxxxx сати~~	~~Рашула Недељко~~
3о. 5. 1992. године	2о до 8 сати(31.5.)	-Рашула Недељко
31. 5. 1992. године	од 8 до 2о сати	Вркеш Владо
31. 5. 1992. године	од 2о до 8 сати(1.6.)	- Лукић Младен
1. 6. 1992. године	од 8 до 2о сати	Савановић Боро
1. 6. 1992. године	од 2о до 8 сати(2.6.)	Рашула Недељко
2. 6. 1992. године	од 8 до 2о сати	Вркеш Владо
2. 6. 1992. године	од 2о до 8 (3.6.)	Лукић Младен
3. 6. 1992. године	од 8 до 2о сати	Савановић Боро
3.6. 1992. године	од 2о до 8 сати(4.6.)	Рашула Недељко
4. 6.1992.године	од 8 до 2о сати	Вркеш Владо
4.6.1992. године	од 2о до 8 сати (5.6.)	Лукић Младен

а) 3. Направити списак ратно способних избјеглица из махале притворених у Спортској дворани у Школском центру задужен Немања Трипковић.

б) Саставити списак људи који се тренутно налазе у Станици јавне безбједности задужен Врућинић Мирко.

4. За спречавање акција, група и појединаца који су усмјерене на уништавање државне имовине као и на приватне задужују се војна полиција, Српска ТО и Станица јавне безбједности да примјене адекватне санкције.

Članovi Kriznog štaba[235]

[235] AIIZ, inv. br. 5-1918, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 30. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

KRIZNI ŠTAB SRPSKE OPŠTINE
SANSKI MOST

Broj: KŠ-38/92
Datum: 19.6.1992.g.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom dana 18.6.1992.godine, donio je ~~xxxxx~~ sledeće

Z A K L J U Č K E

1.Realizacija zaključaka sa prethodnog sastanka,

a) po pitanju boljeg i efikasnijeg rada Kriznog štaba Vrkeš Vlado je podnio prijedlog koji se sastoji od nekoliko komponenti.

Krizni štab sačinjavaju stalni članovi i povrmeni članovi kao i povjerenici za odredjena vitalna pitanja.

Stalni članovi Kriznog štaba sastaju se svakodnevno i donose odluke koji su svi drugi dužni izvršavati.

Povjerenici u radu Kriznog štaba učestvuju povremeno ako je na dnevnom redu tačka iz oblasti koje pokrivaju svojim radom, po pozivu predsjednika Kriznog štaba.

Stalni članovi Kriznog štaba su:

1.Lukić Mladen,
2.Rašula Nedeljko
3.Vrkeš Vlado
4.Vrućinić Mirko
5.Aničić Nedjo
6.Savanović Boro
7.Basara Branko

Povjerenici su:

1.Povjerenik za zdravstvo a ujedno i načelnik saniteta Šeste krajiške brigade Davidović Nenad,
2.Povjerenik za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje Tripković Nemanja.
3.Povjerenik za saobraćaj (sva teretna vozila i autobusa)Vinko Nikolić.
4.Povjerenik za poslove CZ Stojinović Milenko
5.Povjerenik za narodnu odbranu Boro Tadić

2. Odobrava se organima Skupštine opštine da izuzmu dva auta za potrebe Izvršnog odbora i svih inspekcija.

3.Zadužuje se Vrućinić Mirko da zatvori pristup automobilima i kamionima do magacina.

4.Zadužuje se Lukić Mladen da one institucije koje rade tj. njihove radnike napravi propusnice za dolazak i odlazak sa posla.

KRIZNI ŠTAB

Stalni i povremeni članovi Kriznog štaba[236]

[236] AIIZ, inv. br. 5-1911, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-38/92, 19. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

I.6. Uloga JNA i naoružavanje srpskih vojnih jedinica na području opštine Sanski Most

Kriza u jugoslavenskom društvu koja je vodila konačnom raspadu SFRJ neminovno je utjecala na JNA. U takvim uslovima došlo je do jačanja velikosrpskih, nacionalističkih snaga koje su bezrezervno stale na stranu nacionalističkih snaga u Srbiji. "Vojno rukovodstvo SFRJ je, u uslovima jačanja nacionalističke politike i neodlučnijeg stava državnog i političkog rukovodstva zemlje u suprotstavljanju sve snažnijem nacionalizmu, prihvatilo (veliko)srpsku nacionalističku ideologiju i politiku. Rukovodstvo JNA je postalo 'instrument srpskog režima' čiji je zadatak, prema izjavi generala Veljka Kadijevića, ministra vojske, bio da štiti teritorije sa srpskim življem, naoruža ih i obezbedi granice buduće, zamišljene Jugoslavije."[237]

Planski i sistematski u okviru jedinica i komandi JNA provođena je politika nacionalnog kadroviranja i ubrzanog procesa nacionalnog jačanja i dominacije srpskih kadrova unutar starješinskog kadra JNA. "U JNA je, u cilju formiranja jednonacionalne vojske, nemilosrdno i radikalno vršeno masovno 'čišćenje' (komandnog) kadra na nacionalnoj i političkoj osnovi od svih starješina koji se nisu mirili s iznevjeravanjem onih postulata na kojima je ta armija bila zasnovana. Iz aktivne službe odstranjeni su svi oni koji su se protivili nacionalizmu i njegovim sve dubljim korjenima u toj sredini. Na najodgovornije dužnosti dovođeni su provjerni nacionalistički opredijeljeni i poslušni elementi koji su izvršavali naređenja politike."[238] Uoči napada na Hrvatsku u JNA je bilo 12,6% Hrvata, (...) Slovenaca je bilo 2,8%, (...) Muslimana 2,4%, (...) Albanaca 0,6%, (...). Zastupljenost Srba od 63,2% u oficirskoj populaciji (...), Crnogoraca je bilo 6,2%, (...) a Jugoslovena je bilo 3,6%, (...).[239]

Proces transformacije JNA iz vojske svih naroda i narodnosti, odnosno iz višenacionalne vojske u vojsku sa prosrpskom orijentacijom a kasnije i dominantno u srpsku vojsku nije bio izrazito težak. JNA je nacionalnim debalansom u korist srpskog naroda već imala konture srpske vojske. Ovakav

[237] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 79.

[238] Isto, str. 82.

[239] Davor Marijan, *JUGOSLOVENSKA NARODNA ARMIJA U AGRESIJI NA REPUBLIKU HRVATSKU 1990-1992. GODINE*, Časopis za savremenu povijest, br. 2. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, str. 289, navedeno u: Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu - planiranje, priprema, izvođenje (*dalje AGRESIJA ...*),* Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2004, str. 160, navedeno u: S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 83.

nacionalni omjer u korist Srba išao je naruku velikosrpskim nacionalistima unutar JNA i samo ubrzao transformaciju JNA u srpsku vojsku.

Kakva je bila uloga JNA u naoružavanju, opremanju, obučavanju i organiziranju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini vidljivo je iz brojnih vojnih dokumenata iz različitog vremenskog perioda. Brojni podaci ukazuju na činjenice da je JNA od 1991. godine intenzivno vršila naoružavanje srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Uz podršku i rukovođenje najviših političkih, vojnih i policijskih funkcionera Srbije uz odabir provjerenih i ideji velikosrpskog projekta odanih kadrova iz JNA, ovaj proces se izvodio na "ažuriranju ratnih planova, pravljenje ratnih rasporeda i zaduženja, razrada strategije, mobilizaciji srpskog stanovništva, plansku podjelu i stacioniranje oružja, municije, vojne opreme, hrane i dr. (...)".[240]

U pripremama za realizaciju projekta naoružavanja srpskog stanovništva u Republici Hrvatskoj i SRBiH, ključnu ulogu imala je JNA. Početak priprema treba posmatrati u kontekstu određenih mjera u reorganizaciji Teritorijalne odbrane SFRJ (dalje: TO SFRJ). U tom smislu, već 1988-89. godine preduzete su mjere na reorganizaciji Teritorijalne odbrane u organizacijsko-formacijskom smislu, ali i isključivanje republičkih rukovodstava iz sistema rukovođenja i komandovanja Oružanim snagama SFRJ. Ovim mjerama trebalo je koncentrirati svu moć odlučivanja i rukovođenja svim odbrambenim segmentima na prostoru SFRJ.[241] Ove "reforme" odbrambenih struktura SFRJ za cilj su imale smanjenje jedinica republičkih štabova Teritorijalne odbrane, što je za posljedicu imalo slabljenje odbrambenih snaga unutar pojedinih jugoslavenskih republika. Kroz proces "reforme" i reorganizacije Teritorijalne odbrane značajan broj jedinica ugasio se i smanjio, što je rezultiralo viškom naoružanja u jedinicama i štabovima. Teritorijalna odbrana SR Bosne i Hercegovine (dalje: TO SRBiH) do 16. maja 1990. godine čuvala je i skladištila naoružanje i vojnu opremu na 653 lokacije.[242]

[240] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 153.

[241] S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 87-117.

[242] U ovim magacinima čuvano je 269.356 cijevi streljačkog naoružanja, 18.240 minobacača (od 60 do120 mm), ručnih bacača i protivavionskih topova, 211 protivoklopnih i protivavionskih raketa, 84.724.089 komada metaka za streljačko naoružanje, 580 tona minsko-eksplozivnih sredstava i municije kalibra 15,4 mm i preko 2.000 komada radiostanica. Vrijednost naoružanja, municije i opreme iznosila je 600.000.000 USA dolara. Hasan Efendić, *Ko je branio Bosnu*, Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo, 1999, str. 107, navedeno u: S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 144.

"Čuvano je 165.860 cijevi različitog naoružanja i 58.894.000 komada municije raznog kalibra do 14,5 mm. Ovi podaci ukazuju da je TO SRBiH bila dobro naoružana i opremljena i kao takva predstavljala je smetnju za realizaciju velikosrpskih planova. Radi potpune kontrole i oduzimanja naoružanja, koje je smanjenjem organizacijsko-formacijske strukture i gašenjem nekih jedinica ostalo u skladištima TO, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu (dalje: SSNO) je 1. februara 1990. godine izdao naređenje svim republičkim i pokrajinskim štabovima TO o povlačenju, odnosno oduzimanju viškova naoružanja iz TO. Ovim su naređenjem precizirane sve radnje, mjesta i vrijeme povlačenja materijalno-tehničkih sredstava (dalje: MTS), naoružanja i municije iz jedinica i štabova TO po republikama i pokrajinama. Pri tome je Republički štab TO SRBiH trebao najviše da povuče MTS u odnosu na ostale republike i pokrajine, a najmanje Srbija."[243] Ovaj proces otpočeo je 1990. godine. Smail Čekić u knjizi *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu–planiranje, priprema i izvođenje* navodi: "Tako je načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, general Blagoje Adžić, 14. maja 1990. izdao Naređenje (str. pov. broj 19-1) o preuzimanju i obezbjeđenju naoružanja i municije subjekata ONO i DSZ u skladištima JNA. Sljedećeg dana Komanda 1. vojne oblasti, u skladu sa navedenim naređenjem generala Adžića, a u cilju navodno 'sigurnijeg smještaja i čuvanja naoružanja i municije Teritorijalne odbrane', izdala je Naređenje (str. pov. br. 1-90) četvrtom (4.), petom (5.), dvanaestom (12.), sedamnaestom (17.), dvadeset četvrtom (24.) i trideset sedmom (37.) korpusu o preuzimanju, smještaju i čuvanju 'kompletnog naoružanja i municije od Teritorijalne odbrane, u magacinima JNA'."[244] Ova naredba provedena je vrlo brzo i samo mali dio naoružanja i MTS-a nije predat u skladišta JNA. Jedan dio republičkih rukovodstava nije se slagao s ovim naređenjem, a argumentacija kojom je ovaj čin opravdavan ni u kom slučaju nije odgovarala činjenicama i stvarnim razlozima. Na prostoru SRBiH djelimično ili potpuno bilo je stacionirano više korpusa JNA. Po brojnosti i raspoloživosti ratnom tehnikom najbrojniji i najopremljeniji bili su Bihaćki, Banjalučki, Kninski i Tuzlanski. Efektivi kojima su raspolagali bili su: preko 100.000 vojnika i starješina, oko 900 tenkova, preko 1.000 oklopnih transportera i ostalih borbenih vozila, nekoliko hiljada artiljerijskih oruđa, oko 100 aviona različitih tipova i namjene, oko 50 helikoptera, više raketnih pukova.[245]

[243] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 46.

[244] S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 123.

245 Isto, str. 771.

U vođenju osvajačkih ratova JNA je, "pod izuzetno nepovoljnim međunarodnim i unutrašnjim okolnostima", po ocjeni generala Kadijevića, ostvarila sljedeće (od srpskog političkog i državnog rukovodstva) 'postavljene zadatke' -prvo, 'u Hrvatskoj zajedno sa srpskim narodom oslobodila /čitaj: zauzela-prim. S.Č./ Srpsku Krajinu i naterala Hrvatsku da prihvati Mirovni Vensov plan i -drugo, 'u Bosni i Hercegovini bitno pomogla da u početku JNA, a potom vojska Republike Srpske, koju je JNA stavila na noge, oslobodi teritorije /čitaj: zauzme 'srpske' teritorije-prim. S.Č./, zaštiti srpski narod i stvori povoljne vojničke preduslove za ostvarenje interesa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini političkim sredstvima ...'. Time je JNA, tvrdi general Kadijević, 'direktno i indirektno unutar Jugoslavije i pred spoljnim svijetom demonstrirala spremnost da se i vojnički' 'odbrani pravo Srbije i Crne Gore da nastave zajednički život u novoj Jugoslaviji-državi srpskog i crnogorskog naroda', čime je, pored ostalog, oružanim putem, vršeći brojne oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima, 'obezbjedila uslove za stvaranje treće Jugoslavije'."[246]

Polazeći od generalnog političkog cilja - stvaranja nove Jugoslavije - države srpskog i crnogorskog naroda, jedan od zadataka upotrebe JNA bio je 'transformacija JNA' ('na cijelom jugoslavenskom prostoru') "u vojsku buduće Jugoslavije, kako po unutrašnjoj nacionalnoj i organizacionoj strukturi, tako i po teritorijalnoj lokaciji."[247]

General Kadijević je o ulozi JNA u Bosni i Hercegovini rekao: "***Jedinice i štabovi bivše JNA činili su kičmu vojske Srpske Republike (Republika Srpska), sa svim oružjem i opremom.***"[248] Kao glavni realizator velikosrpskog projekta, JNA je već 1991. godine izvršila pripreme za zaokruživanje granice velike Srbije. U tom smislu, Generalštab JNA je donio ***Direktivu o upotrebi oružanih snaga u narednom periodu za pripremu i izvođenje borbenih dejstava*** str. pov. broj: 2256-1 od 10. 12. 1991. godine, gdje kao krajnji cilj rata naglašavaju ***zaštitu srpskog stanovništva***.[249] Ovakvo definiranje krajnjeg cilja rata definitivno je demaskiralo ulogu JNA u agresiji na Republiku

[246] Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993, str. 161-162, navedeno u S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 151.

[247] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 86-87.

[248] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 116.

[249] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 47.

Hrvatsku, a kasnije i Republiku Bosnu i Hercegovinu. Potvrdnost navedenog nalazimo i u izjavama Veljka Kadijevića koji priznaje velikosrpske aspiracije JNA. "On za JNA kaže da od 1991. to više nije bila vojska sa kohezivnom državom koju treba da štiti; raspadala se država koju je po dužnosti trebalo da štiti, a kako su njeni redovi sada popunjeni Srbima, tako je njena uloga u neposrednoj budućnosti da svoje snage i opremu, razbacane širom bivše Jugoslavije, uključujući i republike koje su se otcjepljivale, pregrupiše u ono što je ostalo od države i da se koncentriše na zaštitu i odbranu onih Srba koji su se tokom tog raspada našli izvan Srbije i Crne Gore. Zamišljeno je da ovo na kraju dovede do stvaranja nove, većinski srpske Jugoslavije čije bi jezgro sačinjavale Srbija i Crna Gora, ali u koju bi spadali i dijelovi Bosne i Hercegovine i Hrvatske, uglavnom, ali ne i isključivo oni dijelovi u kojima se trenutno nalazi većinsko srpsko stanovništvo."[250] I Dobrica Ćosić je u svom pismu Miloševiću pod naslovom *Teze o stanju naroda, društva i države* tražio hitno reorganiziranje JNA i njeno pretvaranje u srpsku vojsku.[251] U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "U Bosni i Hercegovini JNA se iz Jugoslovenske narodne armije, koja je predstavljala sve etničke skupine i nacionalnosti u SFRJ, postepeno pretvarala u *de facto* srpsku vojsku. Već početkom 1991. otprilike devedeset posto visokih oficira bili su Srbi i Crnogorci i nije bilo ni jednog jedinog generala muslimanske nacionalnosti."[252]

Koji je bio krajnji cilj naoružavanja srpskog naroda navodi se u presudi MKSJ u predmetu Biljana Plavšić, gdje je rečeno: "U oktobru 1991. i u narednim mjesecima, SDS je pojačala napore kako bi osigurala da cilj razdvajanja etničkih grupa bude ostvaren upotrebom sile u slučaju da se rješenje ne postigne pregovorima. Ti napori su uključivali naoružavanje dijela populacije bosanskih Srba u saradnji sa Jugoslovenskom narodnom armijom (JNA), Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) Srbije i srpskim paravojnim jedinicama. SDS je lokalnim čelnicima izdala uputstvo da formiraju krizne štabove, provedu pripreme za stvaranje opštinskih organa vlasti, da mobiliziraju policijske snage i snage teritorijalne odbrane (TO) bosanskih

[250] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 104.

[251] Slavoljub Đukić, *Lovljenje vetra–Politička ispovest Dobrice Ćosića*, Samizdat B92, Beograd 2001, str. 187.

[252] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 91.

Srba i stave ih pod komandu JNA. Krizni štabovi su ta naređenja i sproveli."[253] Jugoslavenska narodna armija je, u skladu s naređenjem Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, posebno od 30. decembra 1991, naređenjem generala Kukanjca od 9. januara 1992. i instrukcijama Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (naročito od 21. februara i 20. aprila 1992), naoružavala i opremala srpske oružane jedinice teritorijalne odbrane i milicije, kao i druge srpske oružane jedinice, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Hrvatskoj. Na taj način JNA je naoružala, opremila, popunila i obučila srpsko stanovništvo u rukovanju i gađanju pješadijskim i artiljerijskim naoružanjem, što potvrđuju brojna dokumenta.[254]

"Prestankom ratnih dejstava u Hrvatskoj završena je operacija 'RAM'. Operacija je, uglavnom, završena sporazumnim padom Vukovara. JNA nije porazila Hrvatsku, ali je zauzela jednu trećinu njene državne teritorije i time uramila granice Velike Srbije, povukla glavne borbene efektive iz ostatka Hrvatske i razmjestila ih na granice buduće Jugoslavije, (...). Rasporedom mirovnih snaga Ujedinjenih nacija na jednoj trećini hrvatske teritorije rukovodstvo velikosrpskog pokreta je vjerovalo da je osiguralo zadržavanje te teritorije i čitave Bosne i Hercegovine u planiranoj velikosrpskoj državi."[255]

Ulazak mnogobrojne vojske JNA, koja se povlačila iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu, unio je veliku zategnutost. Početkom 1992. u Bosni i Hercegovini bilo je oko 100.000 vojnika JNA sa preko 700 tenkova, 1.000 oklopnih transportera, mnogo teškog naoružanja, 100 aviona i 500 helikoptera, sve pod komandom Generalštaba JNA u Beogradu.[256]

Planiranje, organiziranje i naoružavanje srpskih vojnih i policijskih struktura na prostoru Bosne i Hercegovine bilo je potaknuto od najvišeg vojnog i političkog rukovodstva iz Beograda. "Raspoloživi izvori pouzdano pokazuju da je JNA, na osnovu direktiva i smjernica najvišeg vojnog rukovodstva SFRJ i državnog i političkog rukovodstva Srbije, i lično Slobodana Miloševića, uz neposrednu podršku Srpske demokratske stranke, formirala

[253] ICTY, Predmet IT-00-39&40/1-S, TUŽILAC PROTIV BILJANE PLAVŠIĆ, *PRESUDA*, 27. februar 2003, paragraf 12.

[254] AIIZ, inv. br. 2-2815, Komanda 2. vojne oblasti, pov. broj 31/103-6-1, 9. januara 1992. — Na ličnost komandanta, objavljeno u S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 627.

[255] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 152.

[256] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 124.

i vojno organizovala brojne srpske oružane formacije u Bosni i Hercegovini. Obučavala ih je i popunjavala starješinskim kadrom, naoružanjem, municijom, opremom i drugim sredstvima JNA, povezala ih sa komandama jedinica i ustanova JNA u zoni njihove odgovornosti, obezbjeđivala mobilizaciju na područjima gdje je većinsko srpsko stanovništvo, aktivno i efikasno pomagala srpsku Teritorijalnu odbranu, neposredno se angažovala u preuzimanju vlasti u opštinama u Bosni i Hercegovini i dr. Sve te jedinice su bile pod komandom i kontrolom JNA, (...)."[257]

Podrška i pomoć u organiziranju i naoružavanju tekli su u najvećoj konspiraciji, za te zadatke birani su odabrani i provjereni kadrovi SDS-a i JNA. "JNA je cjelokupne rezerve naoružanja, municije i opreme jedinica i štabova Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, te naoružanja, municije i pogonskog goriva JNA koje su čuvane u skladištima JNA, ustupila i podijelila Srbima. (...) JNA je do 20. marta 1992. srpskim 'dobrovoljačkim jedinicama' 'na prostoru BiH u zoni odgovornosti 2. VO' /2. vojne oblasti - prim. S. Č./ podijelila 51.900 komada naoružanja (75%), a SDS 17.298 komada (ili 25%). Istovremeno JNA je do 20. marta 1992. podijelila oko 6.000 komada pješadijskog naoružanja koje je pripadalo Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine za naoružavanje srpskog naroda."[258]

Proces naoružavanja srpskih vojnih i policijskih snaga na području Bosanske krajine vršen je preko jedinica JNA, i oni su naoružavali dobrovoljačke jedinice, i to u: "Banjoj Luci 2.000 dobrovoljaca, Bosanskoj Gradišci 700, Srpcu 1.896, Čelincu 585, Laktašima 765, Kotor-Varoši 427, Ključu 328, Mrkonjić-Gradu 886, Prnjavoru 1.000, Bosanskoj Dubici 1.500, Jajcu 700, Sanskom Mostu 1.000, Prijedoru 600, Bihaću 200, Glamoču 800, Bosanskoj Krupi 300, Bosanskom Novom 1.000, Drvaru 600, Bosanskom Petrovcu 700, Bosanskom Grahovu 800 četnika dobrovoljaca."[259]

U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi se: "U svom izvještaju o situaciji u Bosni i Hercegovini u martu 1992., general Milutin Kukanjac, komandant 2. vojne oblasti JNA (koja je obuhvatala Bosnu i Hercegovinu i manje dijelove Hrvatske), rekao je da su rukovodstvo Srpskog

[257] S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 834-835; S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 174.

[258] Isto, str. 622.

[259] Smail Čekić, *Agresija na BiH i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*, Ljiljan, Sarajevo,1994, str. 295-298.

naroda i Srbi u celini spremni za rat, ako se ne prihvati konfederalna Bosna i Hercegovina i naveo da je SDS već razdijelio 17.298 komada oružja dobrovoljačkim jedinicama u 2. vojnoj oblasti. Kukanjac je priznao da su JNA i SDS naoružali 69.198 Srba, uglavnom dobrovoljaca van redova TO-a i JNA. Iz izvještaja takođe proizlazi da su vođe SDS-a na svim nivoima pokušavale pribaviti oružje od JNA i od MUP-a Srbije. Dana 31. avgusta 1992. godine 1. krajiški korpus izvijestio je Glavni štab VRS-a da su oružje i druga vojna oprema od 1991. izdavani organizacijama TO-a i drugim '*strukturama van oružanih snaga*', to jest paravojnim jedinicama i srpskom stanovništvu uopšte. To je činjeno radi zaštite Srba *od genocida u Hrvatskoj i srpskoj republici*."[260] Iz navedenog se zaključuje da je JNA imala ključnu ulogu u naoružavanju srpskog stanovništva. Podjela oko 70.000 komada naoružanja do marta 1992. godine znači da su Srbi u Bosni i Hercegovini imali organiziranih oko 70.000 vojnika. Posebno interesantnim se čini razlog naveden kao alibi za podjelu naoružanja. Podjela naoružanja da bi se spriječio *genocid u Hrvatskoj i srpskoj republici* nad srpskim narodom predstavlja najobičniju laž. Postavlja se logično pitanje *kako je mogao biti izvršen genocid nad Srbima* ako na prostoru BiH nije postojala značajnija vojna organizacija i naoružan bošnjački i hrvatski narod nasuprot naoružanom srpskom narodu i zaštiti moćne JNA. Posebno je interesantna izjava Veljka Kadijevića u knjizi *Moje viđenje raspada Jugoslavije* u povodu pripreme JNA za rat u BiH. U knjizi se navodi: "JNA je povukla sve svoje glavne borbene efektive iz Hrvatske i razmjestila ih tako da odgovaraju budućim zadacima."[261] U pripremi agresije na SRBiH, JNA je redefinirala svoje osnovne ustavom SFRJ definirane zadatke (odbrana od spoljnjeg i unutrašnjeg neprijatelja) u *nove zadatke*: odbrana srpskog naroda u Hrvatskoj i njegovog nacionalnog interesa; izvlačenje garnizona JNA iz Hrvatske; ostvarivanje pune kontrole u Bosni i Hercegovini s krajnjim ciljem da se odbrani srpski narod i njegova nacionalna prava na tom području; stvaranje i odbrana nove jugoslavenske države onih jugoslavenskih naroda koji to žele, u ovoj fazi srpskog i crnogorskog naroda.[262] Kadijević u svojoj knjizi navodi: "Armija u ovom trenutku ne želi ništa osim da ponovo uspostavi kontrolu na kriznim područjima, zaštiti srpsko stanovništvo od

[260] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, fusnote 102,103 i 104, paragraf 42.

[261] Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993, str. 142.

[262] Isto, str. 93.

progona, uništenja i oslobodi pripadnike JNA i članove njihovih porodica. Uslov za to jeste da se poraze ustaške snage."[263]

Ključnu ulogu u snabdijevanju VRS-a naoružanjem i drugim MTS-om imala je Vojska Jugoslavije (dalje: VJ) koja je, shodno tajnom planu "*Izvor*"**,** popunjavala zalihe VRS municijom i gorivom. Tako Glavni štab VRS-a u *Analizi borbene gotovosti i aktivnosti Vojske Republike Srpske u 1992. godini*, navodi da je od SRJ tokom 1992. godine, preko plana *Izvor*, dobijeno 7.451 tona pješadijske i artiljerijske municije. U istom periodu od SRJ je primljeno 5.300 tona dizel goriva i 1.600 tona benzina.[264] Koliki je bio udio VJ u snabdijevanju VRS najbolje se vidi iz zapisnika sa 50. sjednice Skupštine RS, održane 15-16. aprila 1995. godine, gdje je Ratko Mladić izjavio: "Vojska Jugoslavije je snabdevala VRS oružjem i drugom opremom, čime je pokrila 50% njenih potreba. (...) utrošili smo 9.185 tona pešadijske municije, 1,49% te municije obezbeđeno je iz naše proizvodnje, 42,2% iz materijalnih rezervi koje smo nasledili i zatekli u kasarnama te bivše vojske, 47,2% iz pomoći Vojske Jugoslavije i 9,11% iz uvoza, odnosno kupovinom. Trenutno raspolažemo sa 9,11% ukupnih potreba za 1995. godinu. Za artiljerijsku municiju utrošili smo 18.151 tonu, obezbeđeno je 26,2% iz proizvodnje, 39% iz materijalnih rezervi, 34,4% iz pomoći Vojske Jugoslavije i 0,26% iz uvoza. Raspolažemo sa 18,36% ovogodišnjih potreba. Za protivavionsku municiju utrošeno je 1.336 tona, obezbeđeno je 0% iz proizvodnje, 42,7% iz materijalnih rezervi, 52,4% iz pomoći Vojske Jugoslavije, 4,9% iz uvoza."[265] Ako znamo da je bivša JNA ostavila velike količine MTS-a srpskim snagama, onda je iz navedenog izvještaja vidljivo da je samo u slučaju pješadijske municije snabdijevanje od JNA i VJ bilo u iznosu od 8.211,3 tone. Ako znamo da je najviše u jedinicama VRS-a bilo automatskog i poluautomatskog naoružanja kalibra 7,62 mm i da je težina metka (zrna) navedene municije 8 grama, i to pomnožimo sa 9.185 tona, onda dobijemo podatak da je u navedenom periodu ispucana 1 milijarda i 148,5 miliona metaka (zrna). "Na osnovu akta GŠ VSR Str. pov. br. 220 od 12.09.1992. godine, obavješteni smo da nam je na osnovu dogovora

[263] *Izjava saveznog sekretara za narodnu odbranu generala Armije Veljka Kadijevića*, Informativna služba SSNO, Bilten br. 35.

[264] AIIZ, inv. br. 2-4977, Republika Srpska, Glavni štab vojske Republike Srpske, strogo povjerljivo, april 1993, *ANALIZA BORBENE GOTOVOSTI I AKTIVNOSTI VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE U 1992. GODINI, str. 87-88.*

[265] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 261.

sa GSV SRJ odobrena potrebna količina municije. Po planu 'Izvor' 14. PoB je počela izuzimanje municije i do danas peuzela 225 tona, a ostatak od 220 tona preuzeće u narednom periodu. Kako baza snabdeva i 2. KK treba na nivou komandi 1. i 2. KK i 14. PoB izvršiti raspodelu primljene municije. (...) Na osnovu postignutog dogovora nabavku municije i goriva u SRJ može vršiti baza i Korpus, s tim da se predstavnik baze ili Korpusa uputi u bazu Pančevo, te tamo dogovori o količinama i mestu utovara. Ovaj dogovor za sada se odnosi na plan 'Izvor' a kasnije ćete biti obavješteni šta i kako dalje raditi. U buduće u ovu komandu dostavljati Pregled zaliha i šta je pristiglo u toku dana."[266] Iz navedenog se zaključuje da su ostali izvori snabdijevanja u odnosu na JNA i VJ zanemarivi. U toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, VJ i Savezna republika Jugoslavija kontinuirano su vršili snabdijevanje VRS-a potrebnim MTS-om i opremom.

Osim snabdijevanja naoružanjem, municijom, gorivom i drugom opremom, VJ je pomagala i na druge načine. Jedan od važnijih vidova pomoći bio je školovanje i obuka vojnih i policijskih kadrova. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "SRJ je preko VJ-a pomagala VRS-u i tako što je zadržala značajnu ulogu u obučavanju vojnih kadrova VRS-a tokom cijelog oružanog sukoba."[267] Nakon povlačenja JNA sa prostora Republike Bosne i Hercegovine, 19. maja 1992. godine, u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "SRJ je pružala VRS-u tri osnovne vrste operativne podrške: logističku podršku, podršku u ljudstvu i obuku. SRJ je obezbijedila znatne količine vojne opreme, goriva i municije VRS-u i da je VRS gotovo u potpunosti ovisio o tom izvoru snabdijevanja. (...) Pored toga, (...) nakon što se JNA zvanično povukla iz BiH i zvanično je osnovan VRS, SRJ je nastavila da pruža podršku oružanim snagama bosanskih Srba tako što je isplaćivala plate i penzije i slala vojnike."[268] Jedna od neposrednih posljedica pred najavljeno povlačenje JNA 19. maja 1992. bilo je to da su Srbi preuzeli svu upravnu vlast u područjima pod svojom kontrolom. Dalje, između marta i maja 1992. JNA je napala i zauzela nekoliko područja koja su sačinjavala

[266] AIIZ, inv. br. 2-5054, Komanda 1. KK, str. pov. br. 397-469/92, 13. septembar 1992, *SNABDIJEVANJE MUNICIJOM;* AIIZ, inv. br. 2-5055, Komanda 1. krajiškog korpusa, str. pov. br.18/5-29 od 14.9.1992, *STANJE POPUNE MUNICIJOM-INFORMACIJA.*

[267] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 147.

[268] Isto, paragrafi 145. i 146.

glavne ulazne tačke u Bosnu ili su se nalazila na glavnim logističkim i komunikacionim linijama, kao što su Bosanski Brod, Derventa i Bijeljina, Kupres, Foča i Zvornik, Višegrad, Bosanski Šamac, Vlasenica, Brčko i Prijedor.[269]

Neposredno pred početak agresije na Republiku Bosnu i Hercgovinu, JNA je pod izgovorom izvođenja vojnih vježbi, zauzela sve strateške položaje, zaposjela vitalne objekte oko gradova i naselja, potpuno kontrolišući sve značajnije komunikacije (raskrsnice i željezničke čvorove), čime je izvršila blokadu cjelokupnog saobraćaja između gradova i naseljenih mjesta. Istovremeno, JNA je ukopavala artiljerijsko naoružanje, postavljala mitraljeska gnijezda i straže, pravila fortifikacijske linije na svim strateškim mjestima oko gradova, izmještala vojnike i glavninu teškog naoružanja iz kasarni, dovlačila novo naoružanje, gorivo, municiju i druga materijalno-tehnička sredstva, dok je u pojedinim krajevima, naročito u Bosanskoj krajini, istočnoj Hercegovini i Bosanskoj Posavini masovno mobilizirala srpsko stanovništvo.[270] Jedna od neposrednih posljedica pred najavljeno povlačenje JNA bilo je to da su Srbi preuzeli svu upravnu vlast u područjima pod svojom kontrolom. Dalje, između marta i maja 1992. godine, JNA je napala i zauzela nekoliko područja koja su sačinjavala glavne ulazne tačke u Bosnu ili su se nalazila na glavnim logističkim i komunikacionim linijama, kao što su Doboj, Bijeljina, Kupres, Foča i Zvornik, Višegrad, Bosanski Šamac, Vlasenica, Stolac, istočni dio Mostara, Brčko i Prijedor. Prije povlačenja JNA iz Bosne i Hercegovine, 12. maja 1992. godine Skupština RS je donijela odluku o formiranju VRS.[271]

Ključnu ulogu u organiziranju, opremanju i naoružavanju novoformiranih srpskih jedinica imala je Srpska demokratska stranka BiH. "Čelnici SDS-a i njegovi aktivisti bili su spona između srbizirane JNA i naoružanog (srpskog) naroda, a formirani krizni štabovi vojnoteritorijalne komande."[272] Proces stvaranja vojnih snaga SDS-a počinje sredinom 1991. godine, kada se formiraju prve srpske vojne jedinice. Ovaj proces imao je podršku JNA i već formiranih srpskih snaga u Republici Hrvatskoj. Glavni zadatak JNA bio je naoružavanje, opremanje i obučavanje srpskih vojnih jedinica. Potvrdu

[269] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 125.

[270] S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 775.

[271] AIIZ, inv. br. 3-1217, *ODLUKA O FORMIRANJU VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE,* broj: 03-234/92, 12. maj 1992, objavljeno u: S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 839.

[272] Senudin Jašarević, *Pečat odbrane*, Info-grafika, Ključ, 1999, str. 16.

navedenog nalazimo u brojnim dokumentima i drugim dokazima koji jasno ukazuju na ulogu JNA u ovom velikosrpskom projektu. Tako se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik spominje jedno od svjedočenja: "Svjedok 636 naveo je jedan takav primjer. U martu 1991. tog svjedoka je angažovao SDS i on se priključio grupi od 60 do 80 ljudi čiji je zadatak bio prihvat, obezbjeđenje i podjela oružja JNA iz Hrvatske. Oružje je dovoženo kamionima, u pratnji pripadnika Stanice javne bezbjednosti (dalje: SJB) Drvar, i pohranjeno je u staroj zgradi škole. Članovi te grupe čuvali su oružje 24 sata dnevno. Svjedok 636 lično je vidio Vinka Kondića iz Ključa, Dragana Ivanića iz Bosanskog Petrovca i Simu Drljaču iz SJB-a Prijedor kako u školu dolaze po oružje. ***Pored toga, čuo je da su u školu po oružje dolazili članovi SDS-a, Vlado Vrkeš, predsjednik SDS-a Sanski Most, i Nedeljko Rašula, predsjednik Skupštine opštine Sanski Most*** (podvukao M.B.); zatim Miroslav Vještica, poslanik SDS-a iz Bosanske Krupe i kasnije predsjednik lokalnog Kriznog štaba, i Stojan Župljanin, SDS-ov načelnik SJB-a u Banjoj Luci. Te delegacije primao je predsjednik SDS-a u Drvaru Dragan Knežević. Srpski policajci iz SJB-a Drvar obezbjeđivali su zaštitu transportu oružja iz Drvara u druge opštine. Nenad Stevandić, koji je kasnije postao član Kriznog štaba ARK-a i bio vođa jedne paravojne grupe, rekao je jednom prilikom da je rukovodstvo SDS-a donijelo odluku da Drvar bude mjesto odakle će se oružje dopremati do drugih opština."[273] Potvrdu navedenog nalazimo i u pismu načelnika bezbjednosti 10. K JNA Dušana Smiljanića koji opisuje na koji način je organizovano izvlačenje oružja i druge opreme iz skladišta JNA i njihova podjela srpskom stanovništvu. U pismu se navodi: "U mjesecu julu 1991. godine odlazim na prostor Novog Grada i Banja Luke gde se povezujem sa Župljanin Stojanom, Brđaninom i još nekim licima. U toku ovog meseca organizujem iz skladišta Skradnik dovoženje u SO Čelinac i Drvar preko 20.000 komada raznog naoružanja uključujući MB, bombe, zolje i sa dva b/k municije. Jedan od učesnika ove akcije je i pukovnik Škondrić Milan, sada u RS. Sa napred navedenim licima iz RS organizira se tajna mobilizacija oko 600 pripadnika SDS, VES tenkisti, sa kojima je planirano da se ilegalno dovedu u skladište Čerkezovac, a potom bi se prebacili u Jastrebarsko, Zagreb i Dugo Selo (4. okbr i 140 meh. br) kako bi oklopna sredstva iz pomenutih jedinica izvukli na reku Kupu."[274]

[273] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 37.

[274] AIIZ, inv. br. 2-4691, *S.p. br. 321-99 od 16.10.1994, PISMO PUKOVNIKA DUŠANA*

Tadašnji vrh JNA je i preko Službe bezbjednosti, koju su u najvećem broju činili Srbi, vršio naoružavanje srpskog stanovništva. U tu svrhu odabirali su oficire iz Službe bezbjednosti koji su bili spremni izvršavati ove *specijalne zadatke*. Jedan od oficira bezbjednosti JNA koji je učestvovao u naoružavanju srpskog stanovništva navodi: "ilegalno se povezujem sa čelnim licima iz SDS na prostor Like, Banije, Korduna i Banja Luke i sa grupom OB (organ bezbjednosti, prim. M.B.) i VP (Vojna policija, prim. M.B.) krajem aprila i početkom maja otpočinjem sa ilegalnim naoružavanjem srpskog naroda iz tadašnjih skladišta, sada ustaških (Otočac, Perušić, Gospić, Sveti Rok i Skradnik), vrbujući naše rukovaoce Srbe iz ovih skladišta. Ova akcija je trajala do početka jula 1991. godine, gde je na ovaj način podeljeno oko 15.000 raznog pešadijskog naoružanja, MB, PA topova 20 mm te veće količine municije (...)."[275]

U svjedočenju pred MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik, jedan od zaštićenih svjedoka naoružavanja srpskog stanovništva svjedočio je o tome. U presudi se navodi: "Svjedok 458 opisao je kako je u septembru 1991. trideset sanduka vojničkih pušaka, mitraljeza i municije, proizvedenih u jednoj fabrici u Srbiji, zaplijenjeno nedaleko od Banje Luke, na jednom poljoprivrednom dobru u vlasništvu Veljka Milankovića, srpskog vođe jedne paravojne grupe koja je terorisala muslimansko stanovništvo. Milanković je rekao da mu je oružje dao 5. korpus JNA, stacioniran u Banjoj Luci, da ga razdijeli Srbima. Lokalne (srpske) vlasti pustile su Milankovića na slobodu bez pokretanja krivičnog postupka."[276]

Naoružavanje srpskog stanovništva na području Bihaća, Bosanske Krupe i drugih mjesta realizirano je preko 10. korpusa JNA sa sjedištem u Bihaću. Tako jedan od aktera naoružavanja pojašnjava kako je preko SDS-a išao proces naoružavanja. On navodi: "Pošto sam od ranije poznavao određene ljude iz SDS iz Bihaća.(...) U dogovoru sa OB (organ bezbjednosti, prim. M.B.), organizujem OB i pojedine starešine iz policije na organiziranom

SMILJANIĆA, POMOĆNIK KOMANDANTA ZA BEZBJEDONOSNO–OBAVJEŠTAJNE POSLOVE, GŠ SVK-A I GŠ VRS, NA LIČNOST GENERALA RATKA MLADIĆA.

[275] Isto.

[276] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, fusnota 68, paragraf 38.

naoružavanju Srba u samom gradu. Ne sećam se ali mislim da je podeljeno oko 5.000 komada raznog pešadijskog naoružanja. Za ovo naoružanje izvor snabdevanja bila je pozadinska baza, na čijem se čelu nalazio pukovnik Škondrić."[277] Iz iste pozadinske baze vršeno je naoružavanje i srpskog stanovništva Bosanske Krupe. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "(...) JNA je sistematski lakim naoružanjem snabdijevala mjesne odbore SDS-a u opštinama Bosanske krajine koje su svojatali bosanski Srbi, kao i srpske paravojne grupe. Podjelu oružja civilima bosanskim Srbima obavljale su mjesne zajednice pod nadzorom SDS-a, uz podršku JNA i lokalne policije. Naoružavanje sela bosanskih Srba bilo je vrlo dobro organizirano i obuhvatalo je upotrebu kamiona, a povremeno čak i helikoptera. JNA je također preraspodijelila oružje srpskim jedinicama TO-a na područjima naseljenim pretežno bosanskim Srbima.[278] Izmještanjem skladišta municije iz Donjeg Lapca u Bosanski Petrovac, iz Knina u Bosansko Grahovo, obezbijeđena je logistička podrška novoformiranim srpskim vojnim jedinicama. Značajne količine naoružanja i municije (9.930 cijevi i 200 tona municije) iz "skladišta Rabić kod Dervente prebačene su dijelom u Banju Luku, a dijelom u Ukrinski Lug".[279] Istovremeno je u Bosanski Petrovac predislocirana 530. pozadinska baza iz 5. vojne oblasti, koja je imala zadatak da logistički podržava Štab TO SAO Krajine (Odluka SSNO, str. pov. 683-165)[280] radi efikasnijeg i lakšeg snabdijevanja novoformiranih vojnih i policijskih jedinica.

U odluci o formiranju tzv. VRS, u članu 2. definirano je da se jedinice srpske TO preimenuju u komande i jedinice VRS. General Ratko Mladić imenovan je za komandanta Glavnog štaba VRS-a.[281] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Duško Tadić, VRS je zapravo bila proizvod raspada

[277] AIIZ, inv. br. 2-4691, *S.p. br. 321-99 od 16.10.1994, PISMO PUKOVNIKA DUŠANA SMILJANIĆA, POMOĆNIKA KOMANDANTA ZA BEZBJEDONOSNO–OBAVJEŠTAJNE POSLOVE, GŠ SVK-A I GŠ VRS NA LIČNOST GENERALA R. MLADIĆA.*

[278] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 88.

[279] S. Čekić, AGRESIJA ..., str. 106.

[280] Isto, str. 907.

[281] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH ODRŽANE 12. MAJA 1992*; *ODLUKA O FORMIRANJU VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE BIH*, objavljena u: Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 6/92.

stare JNA i povlačenja njenih nebosanskih dijelova u Srbiju. Iako su tada formalno bili pripadnici VRS, a ne bivše JNA, nastavili su primati plaće od vlade Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), a penzije od te vlade dobijali su i oni koji su s vremenom penzionisani.[282] Nakon formalnog povlačenja JNA iz Republike Bosne i Hercegovine, najveći broj MTS-a i opreme JNA je ostavila tzv. VRS-u. Osim toga, SRJ i Vojska Jugoslavije pružale su finansijsku i logističku podršku, počevši od plaća i penzija oficirima i podoficirima do MTS-a, goriva, hrane i drugih sredstava. Tokom čitave agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu iz Srbije su dopremana potrebna sredstva srpskim snagama.

Iz dostupne arhivske građe bivše JNA i policijskih arhiva SJB Sanski Most i komande 6. sanske brigade može se pratiti način, vrijeme i nosioci naoružavanja srpskog stanovništva na području opštine Sanski Most. Ovaj proces otpočeo je puno prije početka agresije na Sanski Most. Na prostoru opštine Sanski Most, već 1991. godine, formirane su prve srpske vojne jedinice koje je trebalo naoružati i opremiti MTS-om. Iz navedenog i brojnih drugih dokumenata može se zaključiti da su odabrani kadrovi SDS-a Sanski Most bili glavni nosioci naoružavanja ovih jedinica.

Proces naoružavanja srpskog stanovništva na prostoru opštine Sanski Most započeo je krajem 1990. godine i kontinuirano je tekao do napada srpskih snaga na mjesta i naselja u kojima su živjeli Bošnjaci. U početnom periodu naoružanje su zadužili samo odabrani kadrovima SDS-a, a kasnije i skoro svi vojnosposobni građani srpske nacionalnosti. U početku, ovaj proces rađen je u strogoj tajnosti i vršena je podjela pješadijskog naoružanja i municije. Kasnijim vojnim ustrojem jedinica na području opštine Sanski Most dijeljeno je i ostalo naoružanje i oprema. Ovaj proces tekao je u saradnji s jedinicama JNA. Najveći broj oružja podijeljen je iz skladišta u Kninu, Drvaru, Bihaću, Bosanskom Petrovcu i Banjoj Luci.

Na koji način je vršeno naoružanje srpskog stanovništva opštine Sanski Most? Skoro na identičan način vršena je podjela oružja na čitavom prostoru Bosanske krajine. Odabrani kadrovi SDS-a i JNA preuzimali su oružje iz

[282] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 115.

skladišta JNA, i tokom večernjih sati, vozilima sa civilnim registarskim oznakama dovozili u kuće onih kojima su dijelili. Uz oružje je dijeljena i određena količina municije. Jedan broj tog naoružanja bio je evidentiran na taj način da su vođene određene evidencije kome je naoružanje podijeljeno.[283] Kako je bilo organizirano dovoženje i podjela naoružanja na području opštine Sanski Most navodi jedan od svjedoka: "Tako se najviše naoružanja dobilo u Krajini (Knin, Benkovac) a dovlačilo se noću uglavnom i to pravcem preko Grmeča. Za dovoženje naoružanja bili su angažovani oni koji su imali kamione (zastavice) pa i veća luksuzna kola. ***Naoružanje su dovozili i smještali u Kruhare u neku od garaža. Naoružanje je dovoženo i selo Dabar, zatim u selo Potkraj i u Tominu. Uglavnom sa ovih mjesta se dalje dostavljalo u ostala sela i nešto u gradu. SDS opštine Sanski Most je vršio naoružavanje srpskog stanovništva. Tako se noću naoružanje prevozilo i skladištilo. Tada je SDS u svakoj mjesnoj zajednici uspjela da ima barem po 2-3 ili više članova preko kojih je održavala sve veze u opštini na naoružavanju*** (podvukao M.B.) (...)."[284]

Kao jedan od izvora za snabdijevanje jedinica TO Srpske opštine Sanski Most, bila je i Komanda 5. korpusa JNA. Potvrdnost navedenog nalazimo u aktu 1. krajiškog korpusa str. pov. br. 18-168/1, od 18. augusta 1992. godine, upućenog Glavnom štabu VRS pod nazivom pregled izdatog naoružanja.[285]

[283] M. Begić, U OPSADI ..., str. 128.

[284] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

[285] AIIZ. inv. br. 2-5010, *PREGLED IZDATOG NAORUŽANJA I OPREME JEDINICAMA I ŠTABOVIMA IZ 5. KORPUSA JNA.*

KOMANDA 1.KRAJIŠKOG KORPUSA
Str.pov.blr. 18-168/1
31.o8. 1992.godine

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

Pregled izdatog
naoružanja,dostavlja.-

ŠG VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE

U vezi vašeg naredjenja str.pov.br. 21/15-41 od 25.o8. 1992.godine u prilogu akta vam dostavljamo pregled izdatog naoružanja i opreme jedinicama i štabovima TO odnosno strukturama van OS od početka aktivnosti na zaštiti srpskog naroda od genocida u Hrvatskoj i srpskoj republici.

Navedeno naoružanje i oprema je izdavana po reversima i još uvek se knjigovodstveno vodi kod jedinica 1. Krajiškog korpusa koje su izdavale naoružanje, te vas molimo da nam date vaš stav po ovom pitanju.

Prilog:
- pregled izdatog naoružanja i opreme.

DJ/MK

KOMANDANT
general-major
Momir Talić

P R E G L E D

izdatog naoružanja i opreme štabovima i jedinicama TO iz 5. Korpusa

Red.br.	VRSTA TMS / ŠTO i JEDINICE TO	ŠTO Okučani	ŠTO Kostajnica	ŠTO Glina	ŠTO Sisak	ŠTO Dvor/Una	ŠTO Prnjavor	ŠTO Petrinja	Brig.TO Bos.Krupa	ŠTO Omarska	ŠTO San.Most	ŠTO Laktaši	ŠTO Čelinac	ŠTO Bos.Gradiška	OKŠTO B.Luka	SUP Banja Luka	Div.odred Banja Luka	ŠTO Zepad. Slavonija	ŠTO Bos.Novi	ŠTO Laktaši	Ostali korisnici JNA	SVEGA
	Pištolj 7,62 mm	111	5							3		6					5	67			11	205
	Pištolj 7,65 mm automat.	24	5	1							5	10				5	20	97			8	175
	Pištolj 7,65 mm M-70								25									1				26
	Puška 7,62 mm automat.	310	272	12		20	95		65	35	60	230	70	30	63		160	581			112	2.115
	PAP 7,62 mm	900	80	30	30	3	685		460	20	350	15		528	30		100	1491	90		535	5.065
	Automat 7,62 mm M49/57								50	4	150	5										109
	Mitraljez 7,62 mm M-84	5															4	11			3	23
	Puška 7,9 mm M-48	230	200			7	121	200	905		15			30					110		170	1985
	PM 7,9 mm M-53	22	6		2		14		55			10	5	10			18	12	6		35	196
	Puška 7,9 mm snajper	6	21	4	5				8		2	1		3			12	28			8	98
	Pištolj 26 mm signalni											5					2	7				15
	PM 7,62 mm M-72	52	38	6						8	34	12		18	30		18	56	5		39	316
	RB M-57	56	40		6		20		80	4	23						4	109	18		24	384
	RBR 90 mm "osa"	8									4						4	52				68
	RBR 64 mm "zolja"	148	60	24		60	7				8							160				467
	MB 60 mm					2												10				12
	MB 82 mm		8						4									20			6	38
	MB 120 mm		6		2				4													12
	BsT 82 mm		10		4				4									8				26
	Top 76 mm B1				2																	2
	RUP-3																1					1
	ZM M1																100	10				110
	Busola ručna M-53																4				5	9
	Busola lakog tipa	1																				1
	Kurvimeter																				1	1
	Ručni dvogled 7x40	1	1														4				5	11
	Dvogled pasivni 4x80	2	1																			3
	Šlem vojnički	488				216									408		111	192			50	1.465
	Maskirno odelo ljetnje	100							20								18					138
	Fišeklija jednodelna																	782			5	787
	Ašovčić sklapajući																	386				386
	Bačva za gorivo 200 litar		24					15														[illegible]

Pregled izdatog naoružanja[286]

[286] AIIZ. inv. br. 2-5010, *PREGLED IZDATOG NAORUŽANJA I OPREME JEDINICAMA I ŠTABOVIMA IZ 5. KORPUSA JNA.*

Iz navedenog priloga vidljivo je da je za potrebe Štaba teritorijalne odbrane Sanski Most izdato 911 komada različitih pušaka i puškomitraljeza.

Kao jedan od izvora naoružanja srpskog stanovništva Sanskog Mosta bio je odlazak u rezervne jedinice JNA. Mobilizacijom 6. partbr. (dalje: 6. sanska brigada), septembra 1991. godine i njeno upućivanje u rejon Korenice (Republika Hrvatska) naoružan je i opremljen jedan broj rezervista sa područja opštine Sanski Most. Nakon kraćeg boravka na području Korenice, 6. sanska brigada upućena je na ratište u Republici Hrvatskoj (širi rejon Jasenovca) gdje je dodatno naoružana i opremljena. Jedan od pripadnika 6. sanske brigade navodi: "Mobilisan sam 17.9.1991. godine na osnovu poziva kojeg sam dobio u noći 16/17. i to od vojske bivše JNA. Na poziv sam se odazvao kao većina pripadnika 6. partizanske brigade. (...) jer smo odatle otišli u Korenicu, (...). Na Korenici nije bilo borbenih dejstava a tu su brigadu napustili Hrvati i Muslimani. Nakon 10-15 dana odlazimo u Jasenovac (...)."[287]

Da je velik broj građana srpske nacionalnosti na području opštine Sanski Most bio naoružan potvrđeno je u referatu o stanju u 6. krajiškoj brigadi (6. sanskoj brigadi) gdje se navodi: "(...) Na teritoriji ima mnogo ***pucnjave jer je skoro čitav srpski narod naoružan*** (podvukao i naglasio M.B.)."[288] O istom jedan od svjedoka navodi: "***SDS je dijelio puške M-48 nekom i automatsku tako da skoro svaka kuća ima barem jednu dugu cijev u kući*** (podvukao M.B.)."[289] Da su građani srpske nacionalnosti, bez obzira da li su vojni obveznici naoružavani potvrđuje se u sljedećem: "(...) - žene, djeca i roditelji poginulih boraca su na konto pogibije člana uže porodice dobijali od vojske i drugih institucija oružje tako da ima udovica koje prijavljuju po tri cjevi. Cijenim da joj to uošte nije potrebno. - Iako moraju dokazivati porijeklo ***nama je poznato da su pojedinci iz vojske, pripadnici vojske prilikom akcije razoružavanja muslimana mjesto da su to oružje predali vojnoj komandi ili SJB uzimali sebi ili dijelili oružje rodbini i prijateljima*** (podvukao M.B)."[290]

---

[287] Isto.

[288] AIIZ, inv. br. 5-1882 ,VP 7421 Sanski Most, str. pov. br. 1210-1, 6. decembar 1992, *REFERATU O STANJU U 6. KRAJIŠKOJ PJEŠADIJSKOJ BRIGADI.*

[289] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

[290] AIIZ, inv. br. 5-2017, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-318/94, 17. mart 1994, *DEPEŠA.*

Na području opštine Sanski Most glavna vojna formacija bila je 6. sanska brigada. Kako je počelo raspoređivanje 6. sanske brigade koja je bila u sastavu JNA navodi se u Biltenu 6. sanske brigade: "(...) Rat je za mnoge borce naše brigade počeo sredinom prošle godine kada je 6. krajiška brigada bila na vojnoj vježbi, a nad srpskim narodom u zapadnoj Slavoniji se provodio pravi genocid. (...) Borci naše brigade koja je tada bila u sastavu JNA, držali su položaje kod Jasenovca."[291] Kako je početkom 1992. godine 6. sanska brigada bila raspoređena na ratištu u Jasenovcu, čelnici SDS-a Sanski Most tražili su premještanje 6. sanske brigade sa ratišta na području Jasenovca (R Hrvatska) na područje opštine Sanski Most. O tome imamo navode: "Nakon dolaska UNPROFOR-a u Jasenovac, a još prije toga, kod k-ta (komandanta, prim. M.B.) Branka Basare, iz Sanskog Mosta su dolazili članovi SDS-a Sanski Most i tražili da ih primi puk. Basara. Kada je to uradio pukovnik je pričao da su dolazili da traže hitno da 6. Krajiška brigada dođe u Sanski Most, jer su oni čuli da će SDA u Sanskom Mostu preuzeti cjelokupnu vlast te da je srpski narod u opasnosti. Tako je pukovnik Branko Basara tražio od komandanta 5. korpusa JNA da se iz Jasenovca brigada izmjesti u Sanski Most."[292] U okviru planiranih aktivnosti napada srpskih vojnih i policijskih snaga na prostoru Bosanske krajine, naređeno je izvlačenje 6. sanske brigade sa prostora zapadne Slavonije. U naredbi Komande 5. korpusa JNA, op. str. pov. br. 313-1, od 1. aprila 1992. godine, naređuje se izvlačenje 6. sanske brigade i njen razmještaj na prostoru opštine Sanski Most.

[291] AIIZ, inv. br. 2-5053, *15. decembra 1992, BILTEN 6. KRAJIŠKE BRIGADE, br. 3.*
[292] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

čuvati do 19 TRAJNO

VOJNA TAJNA - STROGO POVERLJIVO
ŠIFROVANO - URUČITI ODMAH

KOMANDA 5.KORPUSA
Op.str.pov.broj 313-1
01.04.1992. godine

KOMANDI 10.partd

Smena i premeštanje
jedinica, naredjenje.-

Političko-bezbednosna situacija u SR BiH, a posebno u širem rejonu: Sanski Most, Prijedor, Ključ, Mrkonjić Grad i Šipovo je veoma složena. U cilju izvršenja smene i premeštanja dela snaga 10.partd,

N A R E D J U J E M

1.- Izvršite izvlačenje 6.partbr iz borbe u rejonu: s. Draksenić - s. Demirovac - s. Jošik sa ciljem: izvršiti pripreme za marš i marš pravcem: s. Jošik - Bosanska Dubica - s. Knežica - Prijedor - s. Oštra Luka - Sanski Most i s. Tomina.

Po izvršenom maršu jedinicu razmestiti u rejon: Sanski Most - s. Kamengrad - s. Dabar - s. Tomina sa zadatkom: ostvariti potpunu kontrolu teritorije, sprečiti medjunacionalne sukobe, postavljanje barikada na putevima i obezbediti objekte od posebnog značaja.

Ostvariti potpunu saradnju sa organima vlasti u opštini Sanski Most i sadejstvo sa jedinicama TO i milicije.

KM brigade po odluci komandanta.

2.- Posedanje rejona odbrane jedinica 6.partbr izvršiti pregrupisavanjem jedinica 11.partbr i OdTO Bosanska Dubica.
Smenu jedinica izvršiti u toku 01/02.04.1992. godine.

3.- U toku izvlačenja 6.partbr preko 4. Una ojačati SMP u s. Jasenovac sa još jednom skelom.

4.- Marš brigade naredjenim pravcem izvršiti u toku 02./03.04.92. godine.

2.

Razmeštanje jedinica u planirane rejone završiti do 06,00 časova 03.04.1992. godine u gotovosti za izvršenje dobijenog zadatka.

5.- U toku izvršenja marša preduzeti sve mere borbenog obezbedjenja i bezbednosti vojnog putnog saobraćaja. Posebnu pažnju u toku marša posvetiti bezbednosti ljudstva i MTS. Za marš koristiti obilazne puteve: Prijedor - s. Rakelići - s. Tomašica - prevoj Lomovi - s. Sasina - Sanski Most i Prijedor - s. Hambarine-Ljubija - s. Stara Rijeka - Sanski Most.

6.- U rejonu rasporeda brigade preduzeti sve mere borbenog obezbedjenja i sprečiti svako dejstvo i iznenadjenje.

7.- Pozadinsko obezbedjenje 6.partbr organizovati i realizovati sopstvenim snagama , osloncem na 993.PoB. Posebnu pažnju posvetiti obezbedjenju vozila za snadbevanje jedinica. Razmotriti mogućnost snabdevanja osloncem na garnizon Prijedor.

8.- Odmah otpočeti sa smenom jedinica . U toku smene preduzeti sve mere borbenog obezbedjenja i izvršiti primopredaju MEP.

9.- Svojim naredjenjem regulisati sva pitanja oko smene jedinica i izvršenja zadataka 6.partbr a nisu regulisana ovim naredjenjem.

10.- Dostaviti izveštaj o izvršenom maršu i razmeštaju 6.partbr.

SO/JM

K O M A N D A N T
general-major
Momir Talić

PRIMLJENO:	01.04 (dan i mesec)	12,10 (čas i minut)	2.Kor (p o t p i s)	
1076 (tajni naziv)	(br.telegrama)	(br.grupa)	(hitnost)	(br. st. veze)
OBRAĐENO:	01.04. (dan i mesec)	12.30 (čas i minut)	(p o t p i s)	
PREDATO:	01.04. (dan i mesec)	13.00 (čas i minut)	(p o t p	

Premještanje 6. sanske brigade iz Jasenovca u Sanski Most[293]

[293] AIIZ, inv. br. 2-5019, Komanda 5. Korpusa, Op. str. pov. br. 313-1, 1. april 1992, *SMENA I PREMEŠTANJE JEDINICA; NAREĐENJE KOMANDI 10. PARTD.*

U uvodu naređenja navode se razlozi premještanja 6. sanske brigade gdje stoji: "Političko-bezbednosna situacija u SR BiH, a posebno u širem rejonu: Sanski Most, Prijedor, Ključ, Mrkonjić Grad i Šipovo je veoma složena."[294] Iz uvoda ovog naređenja može se vidjeti da je planirana aktivnost na premještanju 6. sanske brigade pravdana složenom situacijom, što je zapravo bilo netačno. Ovim potezom data je podrška SDS-u za nasilno preuzimanje vlasti na području opštine Sanski Most.

U naređenju o povlačenju u tački 1. stav 2. naređeno je: "Izvršiti izvlačenje 6. partbr iz borbe u rejonu: s. Draksenić–s. Demirovac–s. Jošik sa ciljem izvršiti pripreme za marš i marš pravcem: s. Jošik – Bosanska Dubica – s. Knežica – Prijedor – s. Oštra Luka – Sanski Most – s. Tomina. Po izvršenom maršu jedinicu razmjestiti u rejon: Sanski Most – s. Kamengrad – s. Dabar – s. Tomina sa zadatkom: ostavariti potpunu kontrolu teritorije, spriječiti međunacionalne sukobe, postavljanje barikada na putevima i obezbijediti objekte od posebnog značaja. (...) Marš brigade naređenim pravcem izvršiti u toku 02./03.04.1992. godine. Razmeštanje jedinica u planirane rejone završiti do 06,00 časova 03.04.1992. godine."[295]

Šta je bio cilj izvlačenja 6. sanske brigade najbolje se vidi iz Redovnog borbenog izvještaja Komande 5. korpusa, str. pov. br. 44-1/13, od 2. aprila 1992. Godine, gdje se navodi: "3.-ODLUČIO SAM: ***izvlačenjem iz borbe 6/10. partd ostvariti potpunu kontrolu šireg rejona Sanski Most*** (podvukao M.B.) (...)."[296] "U noći između 2. i 3. aprila ove godine 6. krajiška brigada dolazi na područje naše opštine sa namjerom da se demobiliše i da sačuva mir i zajednički život."[297]

O završenom izvlačenju i razmještaju 6. sanske brigade u istom borbenom izvještaju u tački 2. navodi se: "U toku dana izvršeno je izvlačenje 6/10. partb iz borbe u rejonu s. Demirovac–s. Draksenić–s. Jošik u cilju priprema i izvršenja marša u toku noći 02/03. 04. 1992. godine pravcem: s. Jošik – Bosanska Dubica – s. Knežica – Prijedor – s. Oštra Luka – Sanski Most u rejonu: s. Kamengrad – s. Dabar – s. Tomina, do 06,00 časova 03.04.1992.

[294] AIIZ, inv. br. 2-5019, Komanda 5. Korpusa, Op. str. pov. br. 313-1, 1. april 1992*, SMENA I PREMEŠTANJE JEDINICA; NAREĐENJE KOMANDI 10. PARTD.*

[295] Isto.

[296] AIIZ, inv. br. 2-5020, Komanda 5. Korpusa, Str. pov. br. 44-1/1, 2. april 1992*, REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2.VOJNE OBLASTI.*

[297] AIIZ, inv. br. 2-5053, 15. decembra 1992, *BILTEN 6. KRAJIŠKE BRIGADE, br. 3.*

godine."[298] Kao razlog za formiranje 6. sanske brigade navedeno je: "(...) uz napomenu i molbu odbornicima da imaju u vidu da govorimo o bezbjednosti u ratnim a ne mirnodopskim uslovima, odnosno u uslovima kada imamo 100 % naoružan narod, kada nam vojska odlazi i dolazi sa fronta gdje trpi velike žrtve i iskušenja. ***(...) Zbog očuvanja integriteta i zaštite srpskih zemalja i njenog naroda na području opštine oformljena je VI laka pješadijska brigada sa komandom u S. Mostu"*** (podvukao M.B.).[299]

Nakon dolaska i rasporeda 6. sanske brigade na područje opštine Sanski Most "pozadinsko obezbeđenje 6. partbr organizovati i realizovati sopstvenim snagama, osloncem na 993. Pob (pozadinsku bazu, prim. M.B.). Posebnu pažnju posvetiti obezbeđenju vozila za snabdevanje jedinica. Razmotriti mogućnost snabdevanja osloncem na garnizon Prijedor."[300] Po dolasku u Sanski Most 1. bataljon je razmješten u rejon s. Dabar, 2. bataljon u Lušci Palanku gdje je smještena i komanda brigade.[301] Odmah po dolasku i rasporedu u rejonima razmještaja počinje popuna i mobilizacija jedinica 6. sanske brigade. "(...) Za ovo vrijeme od 02.04.-04.05.1992. godine pukovnik Basara je izdao naređenje o formiranju 3 bataljona i 4 bataljona što je i urađeno. Tako su komandanti bili: 1. bat. kap. T. D., zamjenik KIK Č. B., 2. bat. KIK M. M., zamj. K. R. 3. bat. kap. D. B., 4. bat. KIK Č. O."[302] Kako je tekao proces popune i mobilizacije u jedinice 4. bataljona 6. sanske brigade navodi se u dokumentu *ratni put* 4. bataljona: "Zbog velike opasnosti koja je prijetila srpskom narodu na teritoriji tadašnje Bosne i Hercegovine, 14. aprila 1992. godine formira se IV pješadijski bataljon. Komanda bataljona je bila smještena u Kruharima, zaseoku Bursaći. Bataljon se popunjavao sa teritorije desne obale rijeke Sane obuhvatajući dio grada na desnoj obali, naselja Simo Miljuš, Jezernice, selo Kruhari, Čaplje, zaseok Zagaj i dio sela Kijeva. ***Značajan doprinos u pripremi formiranja bataljona i samom formiranju dala je Srpska Demokratska Stranka Sanskog Mosta*** (podvukao M.B.).

[298] AIIZ, inv. br. 2-5020, Komanda 5. Korpusa, str. pov. br. 44-1/1, 2. april 1992*, REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2.VOJNE OBLASTI*.

[299] AIIZ, inv. br. 5-1982, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Službena tajna str. pov. br: 11-19-23/94, april 1994, *PROCJENA BEZBJEDNOSNE SITUACIJI NA STANIČNOM PODRUČJU*.

[300] AIIZ, inv. br. 2-5019, Komanda 5. Korpusa, Op. str. pov. br. 313-1, 1. april 1992. godine*, SMENA I PREMEŠTANJE JEDINICA; NAREĐENJE KOMANDI 10. PARTD.*

[301] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

[302] Isto.

Prvi komandant bataljona bio je kapetan Čuković Ostoja a komanda bataljona je odmah po formiranju, ***uz veliku pomoć SDS-a radila na popuni bataljona ljudstvom, oružjem i oruđima i ostalim materijalno-tehničkim sredstvima*** (podvukao M.B.). Istovremeno je intenzivno vršena doobuka vojnika i obuka ostalog vojnosposobnog stanovništva. Prva borbena dejstva bataljon je u sastavu Spbr (sanske pješadijke brigade, prim, M.B.) izveo u maju i junu 1992. godine na teritoriji opštine gdje se uspješno suprostavio pokušaju Muslimansko-Hrvatske koalicije da pokori Srpski narod i uspostavi nad njima svoju vlast. (...) U toku avgusta 1992. godine došlo je do org. form. promena 6. brigade. Naš bataljon se popunjava sa dve pč. iz sastava tadašnjeg 1. Srpskog bataljona sa teritorije lijeve obale Sane. (...) avgusta 1993. godine poslije nove org. form. prom. u brigadi za novog komandanta bataljona postavljen je major Petar Rodić a bataljonu je pridodana Zdenska pješ. četa i vod MB 82 i 120 mm. Zbog odlaska većeg broja boraca iz bataljona na radne obaveze u decembru 1993. godine bataljon se popunjava sa već iskusnim borcima bivšeg 5. pješadijskog bataljona sa teritorije sela Kozice i Tramošnje."[303] Komandu ovog bataljona činili su: "Komandant bataljona Čuković Ostoja, zamjenik komandanta Borenović Mitar, bezbednjak Čičić Milan, Moralista Kamber Ljubomir i pomoćnik komandanta za pozadinu Popović Gojko. Sastanku su prisustvovali i komandiri četa 4 bataljona: I četa Ribić Dobrivoje, II četa Predojević Pero, III četa Čelavandić Miro, IV četa Delić Rade, komandir minobacačkog voda Čegar Dragan."[304]

Kakve je zadatke imala 6. sanska brigada jedan od svjedoka navodi: "(...) sredinom maja 1992. godine dijelovi ove jedinice učestvuju u izvlačenju MTS iz magacina Grabež kod Bihaća a od 22-25.4.1992. godine učestvuju u agresiji i genocidu nad nesrpskim stanovništvom u Bosanskoj Krupi (...). Dio ove brigade prelazi na Đedovaču a potom u zgradu Osnovne škole u D. Tramošnji, područje opštine Sanski Most."[305]

Nakon dolaska i raspoređivanja 6. sanske brigade na području opštine Sanski Most, SDS je uz pomoć ove brigade nasilno preuzeo policiju i

[303] AIIZ, inv. br. 5-1876, Komanda 4. PB, s. Savići maj 1994, *RATNI PUT 4. PJEŠADIJSKOG BATALJONA 6.SPBR.*

[304] AIIZ, inv. br. 5-1991, Komanda četvrtog bataljona Sanski Most, 1. decembar 1992. godine, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA ČETVRTOG BATALJONA.*

[305] AIIZ, inv.br. 2384, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1562, 7. mart 1998, *IZJAVA H.N.*

opštinu Sanski Most. Po istom scenariju, 7. maja 1992. godine, 6. sanska brigada pomagala je u nasilnom preuzimanju vlasti na području opštine Ključ. Osim 6. sanske brigade u nasilnom preuzimanju vlasti u Ključu učestvovao je i jedan bataljon iz 1. brigade 30. divizije. O preuzimanju vlasti u Ključu od strane SDS-a Ključ i angažovanju vojnih jedinica korpusa JNA navodi se: "Na regiji SO Ključ Srbi hoće da preuzmu vlast na čitavom prostoru i zahtevaju od 3-1/30. pd da izvrši ovaj zahtev."[306] Komandant 6. sanske brigade naređuje: "1. Iz 1. i 2. pb angažovaće se snage jačine 80-100 ljudi. (...) 2. Pored naprijed navedenoga angažovati: - iz 3. pb 30 ljudi, - vod vojne policije sa BOV-om, - izviđački vod, -vod za specijalna dejstva. (...) 4. Za podršku sastava iz 1. i 2. pb obezbjediti po komada MB 82 mm sa 2 b/k municije. 5. Ljudstvu na ruke izdati po 1. b/k municije. U sastavima 1. i 2. pb obezbjediti 10-15 ZOLJA. Ostalim jedinicama do 10 komada ZOLJA. (...) 7. Za svo angažovano ljudstvo za 7/8.05.1992. godine obezbjediti po 1 SDO, a od 08.05. 1992. godine kuhana večera. 8. Kolonu formirati u 13.00 h, u rejonu raskrsnice puteva Sanski Most – Lušci Palanka. Polazak kolone u 15.30 h. 9. Po izbijanju u rejon Ključa jedinice angažovati po sljedećem: a) vod za specijalno dejstvo u rejonu tvrđave tt. 521 obezbjediti pravac koji izvodi prema Ključu, b) četa iz 2. pb u rejonu s. Hadžići i Humići obezbjeđuje pravac prema Ključu, c) četa iz 1.pb zatvra pravac u s. Rudenica, d) vod izviđača i vojna policija sa BOV-om u rejonu Stanice javne bezbjednosti. (...) Komandant pukovnik Basara Branko."[307]

Prvi komandant 6. sanske brigade bio je pukovnik Branko Basara. Nakon pukovnika Basare "za novog komandanta 6. krajiške brigade postavljen je pukovnik Nikola Kajtaz kome želimo dobrodošlicu".[308]

Nakon što je proglašena opšta javna mobilizacija na području ARK-a[309], isto je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most učinio i na ovom području. U tom smislu je tražio da se izvrši analiza izvršenja opšte javne mobilizacije. Za to je zadužio "Sekreterijat za narodnu odbranu da pripremi analizu

[306] AIIZ, inv. br. 5-1887, Komanda 5. Korpusa, str. pov. br. 44-1/130, 7. maj 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2.VOJNE OBLASTI*.

[307] AIIZ, inv. br. 5-1877, Komanda 6. partbr, broj:12/92, 18-05/92, *NAREĐENJE KOMANDI 5. PB*.

[308] AIIZ, inv. br. 2-5053, 15. decembra 1992, *BILTEN 6. KRAJIŠKE BRIGADE, br. 3*.

[309] AIIZ, inv. br. 2418, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Autonomna regija Bosanska krajina, Regionalni sekreterijat za narodnu odbranu, broj: 01-1/92, 4. maj 1992, *ODLUKA O OPŠTOJ JAVNOJ MOBILIZACIJI*.

odziva na opštu mobilizaciju i samim tim ***da se oni ljudi koji se nisu odazvali odzivu na opštu mobilizaciju i odlasku na front suspenduju sa radnog mjesta, odnosno preduzeća i ustanove dobiju naredbu da se takvim raskine radni odnos*** (podvukao M.B.)".[310]

Pored 6. sanske brigade na prostoru opštine Sanski Most, SDS je formirao i Teritorijalnu odbranu Srpske opštine Sanski Most. Jedinice Teritorijalne odbrane Srpske opštine Sanski Most formirane su u svim mjestima i naseljima u kojima su živjeli Srbi. Prema informaciji SDS-a osim u 6. sanskoj brigadi broj pripadnika "u drugim jedinicama 1.500, (...)".[311] Naredbom Okružnog štaba TO Banja Luka str. pov. br. 01/181-1 od 6. maja 1992. godine komandi 6. sanske brigade je naređeno: "1. Odmah vratiti naoružanje i opremu OpŠTO Sanski Most novoformiranom štabu TO. 2. Naoružanje će preuzeti štab i pristupiti formiranju jedinica TO."[312] Reagirajući na ovu naredbu komandant 6. sanske brigade pukovnik Branko Basara izdao je odobrenje "da se ŠTO Sanski Most stavi naoružanje i municija koji su izvučeni u Lušci Palanku. Rukovaoc može zadužiti ljudstvo TO sa naoružanjem".[313] U potpisu ovog odobrenja je pukovnik Branko Basara. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most imao je ključnu ulogu u formiranju, organiziranju, naoružavanju jedinica srpske Teritorijalne odbrane Sanski Most. Osim toga Krizni štab je naređivao i slijedeće: "Obavezuje se Štab Srpske teritorijalne odbrane da ustroji spiskove svojih pripadnika i organizuje jedinice i formacije u onom broju kako to odgovara situaciji s obzirom na proglašenje neposredne ratne opasnosti. Pripadnici Srpske teritorijalne odbrane dužni su nositi na lijevoj ruci Srpsku trobojnicu kao jedinstven znak i obilježje Srpske teritorijalne odbrane."[314]

Prva jedinica koju je organizirao i naoružao SDS opštine Sanski Most bila je jedinica Srpske odbrambene snage (SOS). Ova jedinica je u svom sastavu imala 33 pripadnika. Komandir ove jedinice bio je Dušan Šaović

[310] AIIZ, inv. br. 5-2051, Srpska demokratska stranka Sanski Most, 16. august 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA SEKRETERIJATA SDS-a SANSKI MOST*.

[311] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[312] AIIZ, inv. br. 5-2048, Okružni štab TO Banja Luka, str. pov. br. 01/181-1, 6. maj 1992, *POVRATAK NAORUŽANJA TO SANSKI MOST, NAREĐENJE*.

[313] Isto.

[314] AIIZ, inv. br. 5-1917, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-8/92, 24. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 24.04.1992. GODINE*.

Njunja.[315] Da SOS nije bila jedinica van kontrole Kriznog štaba i da nije samostalno provodila vojne akcije nego pod kontrolom i uz saglasnost Kriznog štaba i 6. sanske brigade nalazimo u njihovom proglasu. U proglasu se navodi: "Pomenute akcije provodili smo u saglasnosti sa legalnom vlasti, zvaničnim organima i Komandom Šeste krajiške brigade."[316] O SOS-u jedan od svjedoka navodi: "On je prije agresije učestvovao u naoružavanju Srba u selu, u početku samo članovima SDS-a i to probranim a kasnije i drugim. Oružje u selo dovozio je svojim automobilom Lada. (...) U aprilu 1992. godine u Sanski Most došla je VI. Krajiška brigada sa ratišta u R Hrvatskoj. Tad je počela masovnija mobilizacija Srba u tu brigadu. (...) I ja sam dobio poziv ali pošto sam bio u rezervnom sastavu policije morao sam se javiti u Policijsku stanicu u Sanskom Mostu. Rasporedili su me u Policijsku stanicu u Sanskom Mostu. Ja sam u ovu stanicu došao nakon preuzimanja vlasti od strane SDS-a. (...) U gradu je već tada bila formirana paravojna jedinica SOS na čijem je čelu bio Šaović Dušan zv. Njunja. Sjedište ove jedinice bilo je u zgradi Radio stanice Sanski Most. Oni su bili podređeni Kriznom štabu i izvršavali su ono što im oni narede. (...) U gradu je bila prisutna pojava da se upotrebom minsko-eksplozivnih sredstava ruše objekti Bošnjaka i Hrvata ali ja stvarno ne znam ko je to radio jer je to rađeno noću."[317]

O ulozi ove jedinice u zločinima, progonu i drugim nezakonitim radnjama bit će više u drugim dijelovima knjige. Prvi komandant Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane Sanski Most bio je pukovnik Nedeljko Aničić. Na sastanku Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most od 22. aprila 1992. godine donesen je zaključak "da se Srpske odbrambene snage stave na raspolaganje Komandantu Srpske teritorijalne odbrane i angažuju se kao specijalna jedinica Srpske teritorijalne odbrane".[318] Osim ove jedinice "naređuje se Srpskoj teritorijalnoj odbrani da u roku od 48 sati formira vod Vojne policije Srpske teritorijalne odbrane Srpske opštine Sanski Most (-5

[315] AIIZ, inv. br. 5-2104, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R: 22/95, 16. decembar 1995, *SPISAK PRIPADNIKA SOS-a*.

[316] AIIZ, inv. br. 5-2078, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, SOS Sanski Most, broj: 5/92, 30. maj 1992, *PROGLAS*.

[317] AIIZ, inv.br. 2382, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1227, 5. marta 1997, *IZJAVA V.B.*

[318] AIIZ, inv. br. 5-1914, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21 i 22.04.1992. GODINE U 8 ČASOVA.*

ljudi, prvi broj nečitak, prim. M.B.). Za izbor kadrova zaduženi su Lukić, Vrkeš i Aničić".[319] Zaključcima sa sjednice Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održane 28. aprila 1992. godine, dogovoreno je: "4. Da se Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, sastane sa komandantom 6. krajiške brigade pukovnikom Basarom i počne rješavati odnos između oružanih formacija Srpske teritorijalne odbrane i jugoslovenske armije."[320]

Prema dogovorima o transformaciji-prelasku JNA u srpsku vojsku, Krizni štab je 7. maja 1992. godine donio odluku kojom se zadužuju "Lukić Milan i Vrućinić Mirko da obave razgovore sa komandantom Šeste krajiške brigade pukovnikom Basarom da se angažuje kao član ratnog štaba Srpske opštine Sanski Most i ***da se dogovori o transformaciji JNA u Srpsku teritorijalnu odbranu*** (podvukao M.B.)."[321] Iz ovoga je vidljivo da je postojao plan o transformaciji JNA i prije povlačenja sa prostora Republike Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo krnje SFRJ donijelo je Odluku o povlačenju pripadnika JNA iz Bosne i Hercegovine građana SRJ najkasnije za 15 dana odnosno do 19. maja. U tom trenutku u Republici Bosni i Hercegovini 85 % postojećeg sastava jedinica JNA činili su vojnici srpske nacionalnosti.[322] Nakon napada na nebranjena mjesta i naselja koja su bila naseljena Bošnjacima i Hrvatima i njihovog zauzimanja došlo je do transformacije jedinica Teritorijalne odbrane Srpske opštine Sanski Most. U tom cilju bivša Srpska TO opštine S. Most ušla je u sastav 6. brigade 1. krajiškog korpusa vojske Srpske republike BiH, a u Sanskom Mostu formirano je istureno komandno mjesto kome su pretpočinjene određene jedinice iz sastava 6. brigade. (...) Bivša TO Opštine Sanski Most, koja je bila rasformirana, ušla je u sastav 6. brigade 1. krajiškog korpusa.[323] U ratnom Biltenu 6. sanske brigade navedeni su "osnovni zadaci koji su stavljeni pred 6. krajišku brigadu: držanje pod kontrolu teritoriju opštine Sanski Most, obezbjeđenje zapadne granice na Uni, te probijanje i obezbjeđenje koridora za Jugoslaviju. (...) Pod komandom pukovnika Branka Basare 6. krajiška laka pješadijska

[319] AIIZ, inv. br. 5-1953, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17/92, 7. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

[320] AIIZ, inv. br. 5-1919, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-12/92, 28. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SJEDNICE KRIZNOG ŠTABA ODRŽANE DANA 28.4.1992. GODINE.*

[321] AIIZ, inv. br. 5-1953, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17/92, 7. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

[322] Sonja Biserko, *Hronologija događaja,* objavljeno u: *BiH–Jezgro velikosrpskog projekta,* Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006, str. 37.

[323] AIIZ, inv. br. 2-5053, 15. decembra 1992. *BILTEN 6. KRAJIŠKE BRIGADE, br. 3.*

brigada učestvovala je u sledećim akcijama: oslobađanje Bosanske Krupe, oslobađanje i čišćenje u Hambarinama, Kozaruši i Kozarcu, obezbeđenje uslova za preuzimanje vlasti u Ključu, oduzimanje oružja širom opštine, vojnički porazila muslimanske ekstremiste u Vrhpolju i Hrustovu. Brigada je učestvovala u čišćenju cijele teritorije na lijevoj obali Une, u čišćenju područja Sanice, Krasulja, Hrustova, Vrhpolja, te na izvršenju zadataka u dolini Bosne, Vrbasa, te na probijanju i održavanju koridora."[324]

Veoma važnu ulogu u mobilizaciji, dovođenju i raspoređivanju na područje opštine Sanski Most, mobilizaciji, upotrebi i organizacijsko-kadrovskoj strukturi 6. sanske brigade imao je Krizni štab, odnosno Skupština Srpske opštine Sanski Most. U nekoliko navrata Skupština Srpske opštine Sanski Most predlagala je reorganizaciju ove jedinice. Skupština opštine Sanski Most, na sjednici održanoj 17. augusta 1992. godine usvojila je zaključak da se: "1. U skladu sa našim mogućnostima insistirati na reorganizaciji VI Krajiške brigade u skladu sa opredeljenjima o broju vojnika i ostalog koja su dogovorom sa odgovornim ljudima iz vojnih struktura (generalom Momirom Talićem) u Banja Luci."[325]

Brojno stanje 6. sanske brigade bilo je promjenjivo. U određenim vremenskim periodima broj se kretao od 250 do blizu 4.000 starješina i vojnika. Jedan od ratnih oficira angažiran od prvih dana u brigadi navodi: "Ratni put brigade je sljedeći: 17.09-28/29.09.1991.-Korenica-brigada u raspadu broji 250 ljudi, 29.09.-01/02.0.1992. godine-Jasenovac ušlo oko 180 ljudi. (...) Organizacijsko-formacijska struktura brigade: 4. pb, 1. pozadinski bataljon, četa vojne policije, inžinjerijska četa, pionirski vod, izviđački vod, ABHO vod, komanda stana, četa veze i personalna služba. (...)."[326]

U Referatu o stanju u 6. krajiškoj brigadi od 6. decembra 1992. godine navedeno je brojno stanje ljudstva, oružja i oruđa i drugih materijalno-tehničkih sredstava. Tako se navodi: "1. Brojno stanje brigade: - oficira aktivnih 6, rezervnih 92; - podoficira aktivnih 4, rezervnih 197; - vojnika aktivnih 18, rezervnih 3.372; UKUPNO: aktivnih 28, rezervnih 3.661; SVEGA: 3.689. Brojno stanje brigade se mijenja zavisno od odlaska na ratište. Vojnici i starešine se često ne odazivaju na pozive, pa čak ima i onih koji se osipaju sa

[324] Isto.

[325] AIIZ, inv. br. 5-2050, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-30/1, 17. august 1992, *ZAKLJUČCI*.

[326] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

ratišta. (...) U brigadi po formaciji trebaju biti 3 bataljona, a mi sada imamo 6 bataljona s tim što šesti bataljon nije popunjen po formaciji i ima manje brojno stanje od naređenog. 2. Broj poginulih i ranjenih u brigadi. -Ukupno u brigadi na ratištu poginulo je 98 pripadnika brigade, od toga oficira aktivnih 1, rezervnih 4, podoficira rezervnih 9, vojnika aktivnih 2, rezervnih 82.-poginuli van b/d i umrli prirodnom smrću 8. -Ukupno smrtnih slučajeva poginulih 106, -ranjeno na ratištu 396 pripadnika od toga: oficira akt. 2, podoficira rezervnih 24, vojnika aktivnih 1, rezervnih 362. -Povređeno van b/d i samoranjavanje ima 35."[327] O brojnom stanju 6. sanske brigade navodi se: "U VRS: -u 6. Spbr. 3.500, (...) nekoliko Muslimana, Hrvata, Roma, poginulo boraca 299, ranjeno 1.300."[328] „Do dolaska na prostor opštine Sanski Most, (...) do 15. februara 1992. godine iz ove brigade je poginulo 11 boraca a jedan je umro."[329]

Izvršni odbor opštine Sanski Most donio je zaključak broj: 01-012-28 od 30. jula 1992. godine kojim predlaže: "Da se izvrši reorganizacija vojske, odosno da se formira jedna operativna jedinica koja će brojati 1.500-2.000 ljudi i to probranih ljudi te da im se izdaju uvjerenja o pripadnosti. 2. Da se kod vojnih komandi stopira formiranje drugih brigada, srpske i podgrmrčke."[330]

[327] AIIZ, inv. br. 5-1882 ,VP 7421 Sanski Most, str. pov. br. 1210-1, 6. decembar 1992, *REFERATU O STANJU U 6. KRAJIŠKOJ PJEŠ. BRIGADI.*

[328] AIIZ, inv. br. 5-1879, Srpska demokratska stranka, Opštinski odbor Sanski Most, *INFORMACIJA*.

[329] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[330] AIIZ, inv. br. 5-2052, Srpska opština Sanski Most, Izvršni odbor, broj: 01-012-28, 30. juli 1992, *ZAKLJUČAK*.

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

ВОЈНА ПОШТА
7421
Str. pov. Бр. 1210-1
06.12. 1992 год.
САНСКИ МОСТ

R E F E R A T
o stanju u 6.KRAJIŠKOJ PJEŠ. BRIGADI

1. BROJNO STANJE BRIGADE
   - oficira aktivnih 6, rezervnih 92
   - podoficira aktivnih 4, rezervnih 197
   - vojnika aktivnih 18, rezervnih 3372
   UKUPNO: aktivnih 28, rezervnih 3561
   SVEGA 3689

Brojno stanje brigade se mijenja zavisno od odlaska na ratište Vojnici i starešine se često ne odazivaju na ~~ratište~~ pozive, pa čak ima i onih koji se osipaju sa ratišta. Popuna gubitaka se ne vrši redovno. To sve utiče da se nemože imati puno brojno stanje.
U brigadi po formaciji trebaju biti 3 bataljona, a mi sada imamo 6 bataljona s tim što šesti bataljon nije popunjen po formaciji i ima manje brojno stanje od naređenog.

2. Broj poginulih i ranjenih u brigadi
   - Ukupno u brigadi na ratištu poginulo je 98 pripadnika brigade, od toga oficira aktivnih 1, rezervnih 4, podoficira rezervnih 9, vojnika aktivnih 2, rezervnih 82.
   - poginuli van b/d i umrli prirodnom smrću 8.
   - Ukupno smrtnih slučajeva poginulih 1o6
   - ranjeno je na ratištima 396 pripadnika od toga: oficira akt. 2, podoficira rezervnih 24, vojnika aktivnih 1, rezervnih 362.
   - Povređeno van b/d i samoranjavanja ima 35.

   Kod teže ranjenih utvrđuje se stepen invalidnosti i potrebne pomoći. Naročito se čine napori da se pruži potrebna pomoć porodicama poginulih boraca.

3. PRIPREMLJENOST JEDINICA ZA ZIMSKE USLOVE RATA:
   - opremljenost jedinica sa uniformama je dosta slaba, jer ima dosta različitih uniformi. Veliki broj ljudstva oko 15oo je u zimskim čohanim uniformama,oko 73o u raznim šarenim-maskirnim,

a ostalo u M-77 sa manji broj ima dosta djelova civilne odjeće.
- popuna sa čizmama je sada nešto bolja, jer smo od pomoći naših građana iz Njemačke nabavili nešto oko 1.ooo pari čizama (gumenih)

PROBLEMI:
- Raznolikost u odjevanju
- Dotrajalost čizama i nemože se obezbjediti zamjena niti kvalitetna oprema.
- Oko 1/3 ljudstva nemaju šatorska krila.
- Veliko brojno stanje u odnosu na formaciju lake brigade, te nema dovoljno čebadi, toplog veša i dr.

4. NAORUŽANJE JEDINICA

U prilogu referata je pregled svog naoružanja kojeg duži brigada, ali se deo tog naoružanja sada nalazi van brigade kod naoružanog naroda.

— Od pješadijskog oružja koje ima veći uticaj na vođenje oružane borbe, a koja imamo su:
- snajper 7,9 mm ..... 111 kom.
- PM 7,9 mm M 53 ..... 172 "
- RB M 57 ..... 17o kom.
- RBR 9o "OSA" ..... 86 kom.
- MB 6o mm ..... 39 kom.
- MB 82 mm ..... 59 kom.
- BsT 82 mm ..... 1o kom.

— Artiljerija
- Top B-1 ..... 4 kom.
- ZIS 76 mm ..... 3 kom.
- MB 12o mm ..... 9 kom.
- LRB 128 mm ..... 9 kom.
- Lansera 9 K 11 ..... 4 kom.

ZA PA naoružanje:
- PAT 2o/1 ..... 12 kom.
- PAT 2o/3 ..... 3 kom.
- BOV 2o/3 ..... 1 kom.
- PAT 25 mm ..... 2 kom.

TENKOVI T- 55 ..... 1 kom.

OJAČANI [redacted] OD 43 mtbr:
- Tenk T-55 ..... 1 kom.
- Tenk M-84 ..... 1 kom.

MOTORNA VOZILA
- putnička vozila ..... 28 kom.
- teretnih vozila ..... 9o kom.

- specijalnih sanitet. i dr. ..... 3o kom.

NAPOMENA: Nemamo ni jedno terensko vozilo za Komandu, vrlo malo vozila vojnih, skoro sve iz popisa. Potrebe su velike za vozilima TAM - 11o i 15o za teške terene.

5. STANJE NA TERITORIJI:

Na teritoriji SO Sanski Most što se tiče muslimana i Hrvata mirni su i neprave nikakve probleme. Isti prihvataju sve mjere koje donose organi vlasti. Međutim najveći problemi su na teritoriji od pojedinih naoružanih grupa Srba koji sprovode teror nad muslimanskim i hrvatskim življem, pljčkaju sve što im se nađe dostupno. Bilo je i ubistava, tako da su neke od tih grupa pohapšene. Naročito ima mnogo šverca, prisvajanja vozila traktora i dr.

Na teritoriji ima mnogo pucnjave jer je skoro čitav srpski narod naoružan. Pokušali smo da to spriječimo, ali je teško, jer ih je dosta i onih koji su u jedinicama, a kada dođu sa ratišta mnogo pucaju.

Nefunkcionisanje vlasti utiče na povećanje broja švercera, pljčke i ratnih profitera što se negativno odražava na odziv ljudstva u jedinice.

6. Broj vojnika i starešina koji su se bespravno uselili u stanove ili kuće. Nema tačne evidencije poimenično, ali ih je iseljeno preko 5o u ovom mjesecu. Teško je utvrditi pripadnost jedinici jer ih je veliki broj koji svakodnevno useljavaju i iseljavaju iz kuća, a i tako prelaze iz jedinice u jedinicu.

7. ISPRAVNOST TEHNIKE

Uz krajnje napore uspjevamo održati tehniku u upotrebljivom stanju. Mi nemamo nikakav radionički prostor, već se oslanjamo na privredne organizacije i druge jedinice. Veći broj putničkih i teretnih vozila je preuzet od Muslimana a to su često vozila koja su već u dotrajalom stanju tako da se opravke često i skupe.

Veliki je problem u obezbeđenju guma za vozila.

Od borbenih vozila neispravan je tenk M-84 (pumpa početnog ~~pritiš~~ pritiska) i BOV 2o/3 (oštećen PTM).

Sa količinom dobijenog goriva od 1. K.K. nebi mogli izvršiti borbene zadatke, ali dopunjavamo pomoći iz inostranstva i od naših preduzeća.

8. SMJEŠTAJNE MOGUĆNOSTI U GARNIZONIMA I OPREMLJENOST OBJEKATA ZA SMJEŠTAJ.
Ni nemamo nikakvih vojnih objekata za smještaj. Koristimo objekte preduzeća i privatne kuće. Uslovi su dosta teški loši, ali za ratne uslove može se reći dobri.

9. GRUPISANJE VOJNIKA ZA OBUKU
Nemamo obuku mirnodopskog sastava. Sve jedinice su na ratištima, a kad su lo dana na odmoru ne vrši se obuka.

lo. Vojnici i starešine su izmireni sa novčanim primanjima, ali su nezadovoljni sa visinom i traže da se izjednače sa aktivnim starešinama.

11. PRIMJENA STIMULATIVNIH MJERA
Stimulativne mjere se primjenjuju ali ne dovoljno, Najčešće su mjere unapređenja, pohvale i nagrade sa trofejnim lovačkim oružjem.

VOJNA POŠTA 7421

KOMANDANT
pukovnik
Branko Banjac

Brojno stanje 6. sanske brigade[331]

[331] AIIZ, inv. br. 5-1882 ,VP 7421 Sanski Most, str. pov. br. 1210-1, 6. decembar 1992, *REFERATU O STANJU U 6. KRAJIŠKOJ PJEŠ. BRIGADI.*

Na području opštine Sanski Most nekoliko stotina Bošnjaka i Hrvata posjedovao je jedan broj legalnog i ilegalnog naoružanja. U strahu, jedan broj Bošnjaka i Hrvata kupovao je naoružanje. Uglavnom se radilo o pješadijskom naoružanju. Većina ovog oružja kupljena je od građana srpske nacionalnosti za koje su plaćali i nekoliko hiljada njemačkih maraka (DM) za automatsku ili poluautomatsku pušku. Jedan broj pušaka prodali su građani srpske nacionalnosti koji su zapisivali serijske brojeve oružja i prilikom predaje naoružanja tražili su oružje s tim serijskim brojevima. Iz jednog broja dokumenata policije Srpske opštine Sanski Most mogu se vidjeti podaci o broju dobrovoljno predanog i oduzetog oružja od Bošnjaka i Hrvata. U izvještaju SJB Sanski Most za period januar-juni 1992. godine navodi se: "Tako je u prvom tromjesečju od građana oduzeto 11 vojničkih pušaka, 6 lovačkih, 16 pištolja i 23 kubure, odnosno puške ručne izrade. Za to isto vrijeme ali u drugom tromesječju oduzete su 192 vojničke puške, 84 lovačke, 71 pištolj, 20 kg eksploziva i 21 kubura odnosno puška ručne izrade, što ukupno za proteklih 6 mjeseci ove godine iznosi 203 vojničke puške, 90 lovačkih pušaka, 87 pištolja, 20 kg eksploziva i 2 kubure, odnosno puške ručne izrade."[332] Dalje se navodi: "Treba napomenuti da su radnici milicije bili maksimalno uključeni u akciju razoružavanja neprijatelja i da su bili izvršioci u prikupljanju ilegalnog oružja pa smo zajedno sa vojskom skoro u potpunosti izvršili razoružavanje neprijatelja kojom prilikom su radnici SJB oduzeli 120 komada raznih vrsta oružja."[333] Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most dobrovoljno su predali ili su im jedinice srpske TO Sanski Most, SJB Sanski Most i jedinica 6. krajiške brigade oduzele ukupno 921 komad naoružanja i 83 kilograma eksploziva. Od toga su predate 382 automatske i poluautomatske puške. Prema Izvještaju srpske SJB Sanski Most , str. pov. br: 11-14-35/ od 15. juna 1992. godine, koji je potpisao načelnik SJB Sanski Most Mirko Vrućinić, ukupno je predato: „1. lovačke puške 195 komada, 2. lovački karabini 27 komada, 3. automati 30 komada, 4. automatske puške

[332] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE.*

[333] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

227 komada, 5. PAP 155 komada, 6. puškomitraljezi 11 komada, 7. MTV 1 komad, 8. bombe 4 komada, 9. Zolje 5 komada, 10. eksploziv 84 kg, 11. pištolji 218 komada, 12. snajperi 8 komada, 13. puške M-48 40 komada."[334] U informaciji od 10. jula 1992. godine navodi se: "Ukupni pokazatelji o vraćenom i oduzetom oružju: LP (Lovačka puška 312 komada, LK (Lovački karabin) 38 komada, PI (pištolj) 385 komada, Aut. (automat) 49, M-48 88, AP (Automatska puška) 278 komada, PAP (Poluautomatska puška) 161 komad, PM (Puškomitraljez) 11 komada, SNP (Snajperska puška) 1 komad, Zolje 6 komada, bombe 8 komada, mine 13 komada, eksploziv 3.140,[335] municija 5.000 komada."[336] Naoružanje i opremu koju su Bošnjaci i Hrvati zadužili u rezervnom sastavu policije predali su prilikom javnog poziva o predaji i vraćanju naoružanja srpskoj policiji i vojsci. U jednom od izvještaja navodi se: "(...) u početku akcije razoružavanja natjerani su svi pripadnici rezervnog sastava milicije muslimanske i hrvatske nacionalnosti da predaju ili im je izuzeto oružje koje im je ranije bilo podijeljeno i koje su držali kod sebe i to: 104 AP (Automatske puške, prim. M.B.) i 20 Pi (Pištolja, prim. M.B.)."[337]

[334] AIIZ, inv. br. 5-1958, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 15.6.1992. godine, str. pov. br: 11-14-35, *INFORMACIJA O RAZORUŽAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.*

[335] Oduzeti eksploziv koji je naveden u ovom izvještaju u većini slučajeva oduzet je od pripadnika srpskih vojnika i civila. O tome vidjeti više u dijelu knjige ***"Uništavanje i pljačka materijalnih dobara Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most".***

[336] AIIZ, inv. br. 5-1961, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most-OZSK, broj: 11-14-15/92, 2. juli 1992, *INFORMACIJA;* AIIZ, inv.br. 5-1890, SJB Sanski Most, Depeša broj:11-14-17/92, 10. juli 1992, *PODACI O RAZORUŽAVANJU*.

[337] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE.*

381/92

Srpska Republika Bosna i Hercegovina
MINISTARSTVO ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
CENTAR SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA
Stanica javne bezbjednosti
SANSKI MOST

Dana: 15.VI 1992. godine
Str. pov. broj: 11-14-35/92

PREDMET: INFORMACIJA O TOKU RAZORUŽAVANJA PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.-

Na području opštine Sanski Most razoružavanje paravojnih muslimanskih i hrvatskih formacija već duži period vrši jedinice i komanda srpske vojske (6 brigada), jedinice TO i SJB.

U periodu od 10.5. do 25.5.1992. godine provodila se mirna akcija razoružavanja odnosno predaje oružja. U tom periodu Muslimansko i hrvatsko stanovništvo je predavalo isključivo lovačko oružje i drugo naoružanje koje je legalno posjedovano, dok ilegalno nabavljeno - vojničko naoružanje nije predavato nego je naprotiv po direktivi sakrivano (zakopavano).

Nakon ovakvog "razoružavanja" usledila je 25.5.1992. godine vojnička akcija (napad) na naselje Mahala u gradu iza koje je ostalo oko 2000 zarobljenih civila ali oružje u značajnijim količinama nije pronadjeno jer je ranije sakriveno. Nakon nekoliko dana usledio je takodjer sinhronizovan napad na muslimanska sela Vrhpolje i Hrustovo. Tom prilikom razbijene su i vojnički poražene muslimanske snage od oko 800 ljudi, a kuće su porušene i popaljene. Jedinice vojske tom prilikom imale su gubitke od 12 ljudi (mrtvih) i 8 ranjenih, dok broj poginulih i ranjenih na suprotnoj strani nije poznat.

Nakon ovih borbenih akcija usledilo je hapšenje i privodjenje muslimanskih paravojnih formacija od strane vojne policije i milicije i njihova obrada u cilju prikupljanja podataka o raspoloživom naoružanju medju njihovim pripadnicima. Na osnovu dosada prikupljenih podataka došlo se do saznanja da je muslimansko stanovništvo bilo relativno dobro naoružano uglavnom streljačkim naoružanjem i minsko-eksplozivnim sredstvima, nakon čega je usledila akcija oduzimanja tog naoružanja od lica kod kojih je tokom istražnog postupka bilo utvrdjeno da posjeduju naoružanje. Akciju su vodili zajedno vojna policija i milicija, a ista traje i danas i može se reći da je ista tek na početku.

Napominjemo da je prije borbenih dejstava vojske a i nakon njih ružanje predavato najbližim vojnim jedinicama, jedinicama TO i u SJB.

U datoj tabeli dajemo vam podatke o zaplijenjenom naoružanju po vrstama i količinama, stim što podaci od vojske nisu najprecizniji jer neraspolažu sa preciznim podacima.

...

R.br.	Vrsta naoružanja	vraćeno TO,	vraćeno vojska, vr. SJB	ukupno
1.	lovačke puške	94	67 34	195
2.	lovački karabini	11	5 11	27
3.	automati	12	7 11	30
4.	automatske puške	97	14 116	227
5.	PAP	144	8 3	155
6.	puškomitraljezi	8	2 1	11
7.	MTV	1	- -	1
8.	bombe	4	- -	4
9.	Zolje	2	1 2	5
10.	eksploziv	50 kg	30 kg 3kg	83 kg
11.	pištolji	163	34 21	218
12.	snajperi	3	4 1	8
13.	puške M-48	35	4 1	40

NAČELNIK SJB
Krućinić Mirko

Informacija o predaji i oduzimanju naoružanja od Bošnjaka i Hrvata[338]

[338] AIIZ, inv. br. 5-1958, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 15.6.1992. godine, str. pov. br: 11-14-35, *INFORMACIJA O RAZORUŽAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.*

(11)

SJB SANSKI MOST - OZSK

Depeša broj:11-14/~~02-124/92~~ 15/92
Datum: 02.07.1992.godine

— ŠIFROVANO —

CSB BANJA LUKA

- za informaciju

Nakon borbenih dejstava jedinice Srpske vojske na teritoriji Sanskog Mosta sa ciljem razoružanja paravojnih formacija pristupilo se privođenju ekstremista muslimanske i hrvatske nacionalnosti u prostorije SJB i njihovog zatvaranja od 27.05.1992.g. do danas. U navedenom periodu privedeno je 366 591 lice od kojih je od strane ove službe obrađeno 332 lica dok se trenutno još obrađi nalazi 59 lica. Nakon završene obrade pušteno je kući 82 lica, a 250 koja su direktno učestvovali u borbenim dejstvima poslato u logor na Manjaču. Lica koja su izbjegla iz mjesta gdje su vođena borbena dejstva njih oko 500 borbeno sposobnih sa tretmanom civilnih zarobljenika smješteni su u sportsku dvoranu.

Operativni rad nad privedenim licima vrši se metodom razgovora u pet grupa s svaka grupa je sastavljena od jednog operativnog radnika i jednog radnika nacionalne bezbjednosti. Ovom metodom sačinjavaju se službene zabilješke i prikupljaju informativna saznanja nakon čega se sačinjavaju izvještaji i vrši radokumentovanje predmeta radi podnošenja krivičnih prijava. Uglavnom se radi o djelima oružane pobune, rasturanja i šverc oružjem, ilegalno naoružavanje i posjedovanje oružja, ali se prijave ne podnose jer ne funkcionišu sudovi.

Prilikom obrade došlo se do podatska da velik broj lica muslimanske nacionalnosti posjeduje oružje i eksplozivna sredstva nabavljenog iz vojnih izvora i inostranstva koje se svakodnevno oduzima i pohranjuje u magacine TO vojske i SJB.

U dosadašnjoj akciji razoružanja prikupljeno je sledeće oružje:

	Predato od strane musl.	Oduzeto operativnim radom	UKUPNO
LP	282	30	312
LK	23	15	38
PI	263	122	385
Aut	43	6	49
M-48	86	2	88
AP	230	48	278
PAP	155	6	161
PM	7	4	11
SNP	-	1	1
Zolje	-	6	6
Bombe	2	6	8
Mine	5	8	13
Eksploziv	3000 kg	1140 kg	3140 kg
Municija	2000	3000	5000

P.4 [illegible]

NAČELNIK SJB,
Vračarić Mirko

Informacija o predaji i oduzimanju naoružanja od Bošnjaka i Hrvata[339]

[339] AIIZ, inv. br. 5-1961, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most-OZSK, broj: 11-14-15/92, 2. juli 1992, *INFORMACIJA;* AIIZ, inv.br. 5-1890, SJB Sanski Most, Depeša broj:11-14-17/92, 10. juli 1992, *PODACI O RAZORUŽAVANJU.*

Iz navedenih podataka vidljivo je kojim su količinama naoružanja (legalnog ili ilegalnog) raspolagali Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most. Prema izvještaju SJB Sanski Most, Bošnjaci i Hrvati su predali ili im je oduzeto ukupno 938 pušaka (lovačkih pušaka, lovačkih karabina, automata, poluautomatskih i automatskih pušaka, pušaka M-48, snajperskih pušaka i puškomitraljeza). Od ovog broja predato je ili oduzeto 350 lovačkih pušaka i karabina, 439 automatskih i poluautomatskih pušaka. Ako uporedimo ove podatke o naoružanju i brojno stanje 6. sanske brigade i jedinica srpske Teritorijalne odbrane opštine Sanski Most koja je bila naoružana po formaciji (puške, minobacači, protivoklopna sredstva, topovi i drugo naoružanje i oprema), onda vidimo kakav je bio nesrazmjer u odnosu na broj naoružanja.

Iz navedenog se može zaključiti da je na prostoru opštine Sanski Most naoružavanje i formiranje srpskih vojnih jedinica otpočelo puno prije napada tih snaga na nebranjena mjesta i naselja u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati. Glavni nosilac ovih aktivnosti bila je SDS opštine Sanski Most. Ključnu ulogu u napadu na nebranjena mjesta u kojima je u većini živjelo bošnjačko i hrvatsko stanovništvo imala je 6. sanska brigada i jedinice srpske Teritorijalne odbrane opštine Sanski Most. Odmah po otpočinjanju napada civili i civilni ciljevi bili su glavne mete napada ovih jedinica što je za posljedicu imalo ubijanje nesrpskog stanovništva, uništavanje, rušenje, progon, nezakonita zatočenja u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja Bošnjaka i Hrvata i druge zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

I.7. Formiranje srpske policije na području opštine Sanski Most

Ostvarivanje glavne velikosrpske ideje i "zaokruživanje srpske države" nije bilo izvodljivo bez jakih vojnih i policijskih snaga lojalnih i odanih ovoj ideji. Već ranije, srpski narod je imao "*monopol nad JNA*" i preostalo je da se i policijske snage "*stave*" u funkciju ostvarivanja *"vekovnog sna"*. "U cilju realizacije sna, velike, etnički čiste države do Kupe i Drave u kojoj bi svi Srbi bili u jednoj državi posebna pažnja posvećena je afirmisanju nacionalističke politike među Srbima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Uporno je vođena kampanja da se njihova prava, pa i njihov opstanak, mogu osigurati samo u jedinstvenoj državi srpskog naroda. Borba za jedinstvenu srpsku

državu proglašena je njihovim najvažnijim zadatkom. Ako se taj cilj ne bi mogao postići na miran način, trebalo ga je ostvariti silom. (...) Velikosrpski nacionalisti, zaslijepljeni megalomanskim ciljevima i uz procjenu da se oni mogu ostvariti 'sad ili nikad' nastupali su bahato, oslanjajući se, uglavnom na silu."[340] Uporedo i u koordinaciji s političkim pripremama za proglašenje Skupštine srpskog naroda u BiH, 1991. godine, SDS je počeo proces paralelnog formiranja srpskih policijskih jedinica u SRBiH. Nosioci ovih aktivnosti bili su odani kadrovi SDS-a unutar policijskih struktura SRBiH.[341] Predsjedništvo SRBiH donijelo je, 19. septembra 1991. godine, odluku o stavljanju rezervnih policijskih snaga na području SRBiH u funkciju. Nakon mobilizacije rezervnog sastava, broj policajaca znatno se povećao. Ova odluka bila je idealna prilika SDS-u da instalira značajan broj svojih kadrova unutar policijskih struktura u SRBiH.[342] Nakon izbora, "tri stranke su među sobom podijelile najviše položaje u Ministarstvu unutrašnjih poslova (dalje: MUP), koje je imalo kontrolu nad policijom. Alija Delimustafić (SDA) postao je ministar unutrašnjih poslova, Vitomir Žepinić (SDS) zamjenik ministra, Avdo Hebib (SDA) pomoćnik ministra za policijske poslove, a Momčilo Mandić (SDS) pomoćnik ministra za suzbijanje i otkrivanje kriminaliteta. Osnova regionalne organizacije MUP-a Bosne i Hercegovine bili su devet centara službi bezbjednosti (dalje: CSB) smještenih u Bihaću, Banjoj Luci, Doboju, Tuzli, Livnu, Mostaru, Zenici, Sarajevu i Goraždu. U tri centra, najviše funkcije dodijeljene su SDS-u."[343]

U prvim mjesecima 1992. godine pripreme za uspostavu srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova (dalje: MUP-a) obavili su čelnici SDS-a i odabrani srpski kadrovi iz MUP-a SRBiH. Sastanak srpskih funkcionera iz MUP-a SRBiH održan je 11. februara 1992. godine u Banjoj Luci i na tom sastanku je dogovoreno formiranje MUP-a RS.[344] Dogovoreno je formiranje srpske policije na svim nivoima (opštinskom, regionalnom i republičkom nivou).[345] Skupština Srpske republike BiH je na sjednici održanoj 28. februara 1992.

[340] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 76-77.

[341] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 40.

[342] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 152.

[343] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 30.

[344] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 40.

[345] ICTY, Predmet br. IT -08-91-PT, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM. TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, DRUGA IZMIJENJENA I OBJEDINJENA OPTUŽNICA MIĆO STANIŠIĆ I STOJAN ŽUPLJANIN, *OPTUŽNICA*, paragraf 55.

godine donijela Zakon o unutrašnjim poslovima.[346] U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi se: "Dana 24. marta skupština bosanskih Srba naložila je Ministarskom savjetu da pripremi operativni plan ***preuzimanja vlasti, odnosno uspostavljanja vlasti u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini u oblastima unutrašnjih poslova*** (podvukao M.B.) i da ga 27. marta dostavi Skupštini."[347] Prvi ministar MUP-a u okviru Ministarskog savjeta Skupštine srpskog naroda u BiH bio je Vitomir Žepinić. Momčilo Mandić je 31. marta proglasio formiranje MUP-a Srpske republike BiH, za ministra je imenovan Mićo Stanišić. Zakonom je predviđeno formiranje Ministarstva sa sjedištem u Sarajevu i pet centara službi bezbjednosti.[348]

Unutar CSB-a za svaku opštinu formirane su stanice javne bezbjednosti (dalje: SJB). Ovim neustavnim zakonom bilo je predviđeno da se danom njegovog stupanja na snagu ukidaju i prestaju s radom sve policijske strukture MUP-a SRBiH na teritoriji samoproglašene Srpske republike BiH. Istovremeno, jedan broj policijskih kadrova nesrpske nacionalnosti, koji se zatekao u novofomiranim policijskim strukturama, otpušten je ili je od njih traženo da polože zakletvu Srpskoj republici BiH. Skoro svi Bošnjaci i Hrvati napustili su MUP Srpske republike BiH, a krajem juna 1992. godine u MUP-u Srpske republike BiH ostalo je samo šest osoba nesrpske nacionalnosti. Od samog osnivanja, MUP je sarađivao i imao pomoć od MUP-a Srbije.[349] Navedeno je potvrđeno i u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik: "Na početku svog rada, MUP bosanskih Srba sarađivao je sa snagama Republike Srbije, koje su mu i pomagale. Izvještaji savezne (jugoslovenske) Službe državne bezbjednosti u martu 1992. potvrdili su zvaničnu saradnju saveznog SUP-a u Beogradu i policije bosanskih Srba u preuzimanju i održavanju vlasti na područjima na koja su bosanski Srbi polagali pravo u Bosni i Hercegovini. Plan saradnje obuhvatao je raspoređivanje pripadnika MUP-a Srbije i saveznog SUP-a u Bosni i Hercegovini. Pored toga, u martu i aprilu 1992. savezni SUP je helikopterima JNA MUP-u bosanskih Srba na Palama i u Banjoj Luci slao oružje i vojnu opremu."[350] Da je već formirana paralelna i nelegalna

[346] *ZAKON O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA*, Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 4, od 27. marta 1992, str. 74-88.

[347] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 236.

[348] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 40.

[349] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 153.

[350] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 240.

policijska struktura potvrđeno je na 11. sjednici Skupštine Srpske republike BiH, 18. marta 1992. godine, Miroslav Vještica, poslanik iz Bosanske Krupe, govoreći o formiranju srpskog MUP-a i narodne odbrane, izjavio je: "***Moramo zauzeti sve svoje srpske teritorije, fizički, sa svojom teritorijalnom odbranom, svojom srpskom milicijom*** (podvukao M.B.)."[351]

Uspostavljanje i stavljanje u operativnu funkciju ovih paralelnih policijskih struktura počinje sa njihovim opremanjem i naoružanjem Dio opreme i naoružanja nezakonito je preuzet iz MUP-a SRBiH, dio od saveznog SUP-a Beograd a dio iz arsenala JNA. Novoformirane jedinice MUP-a Srpske republike Bosne i Hercegovine počele su s opremanjem i naoružavanjem oružjem različitih kalibara, uključujući oruđa za podršku (minobacači 120 mm), protuavionske topove, oklopna vozila, helikoptere.[352] Na 11. sjednici Skupštine srpskog naroda u BiH, održanoj 18. marta 1992. godine "(...) Miroslav Vještica, delegat SDS-a iz Bosanske Krupe, rekao je da je osnivanje MUP-a bosanskih Srba preduslov da bosanski Srbi preuzmu kontrolu nad *njihovim područjima*".[353]

Zadatak da se počinju stvarati paralelne strukture srpskog naroda u Bosni i Hercegovini naveden je u *Uputstvu o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima*. Naime, u varijanti B navedenog *Uputstva*, u članu 5. navedeno je: "izvršiti pripremne radnje za formiranje opštinskih državnih organa /izvršni odbor, organa uprave, suda za prekršaje, ***stanice javne bezbjednosti*** (podvukao M.B.) i dr. (...)."[354] Istovremeno, u članu 8. navedeno je: "izvršiti procjenu potrebnog broja pripadnika aktivnog i rezervnog sastava milicije, jedinica TO, jedinica civilne zaštite i u skladu sa tim izvršiti njihovu popunu i preduzeti sve druge potrebne radnje i njihove aktivnosti u skladu sa razvojem situacije."[355] Proces formiranja paralelnih policijskih struktura na prostoru Bosanske krajine tekao je paralelno

[351] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 868.

Isto, paragraf 72, fusnota 134.

[352] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 41.

[353] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 235.

[354] AIIZ, inv. br. 2-4979, *SDS -Glavni odbor, strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. decembar 1991, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA,* str. 6.

[355] Isto, str. 7.

s formiranjem policijskih struktura na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine, koji je proglašen kao Srpska republika Bosna i Hercegovina. Na prostoru Bosanske krajine formiran je CSB Banja Luka na čijem je čelu bio Stojan Župljanin. Četvrtog aprila 1992. godine na području Centra ukupno je bilo zaposleno 1.982 aktivna i 5.890 rezervnih radnika, 1. 10. 1992. god. 2.315 aktivnih i 5.852 rezervna i 31. 12. 1992. god. 2.180 aktivnih i 5.075 rezervnih radnika.[356] Na osnovu odluke Kriznog štaba ARK-a, u CSB-u Banja Luka formiran je Odred specijalne policije.[357] U okviru CSB Banja Luka formirane su Stanice javne bezbjednosti u novoformiranim srpskim opštinama.[358]

Potpuna komandna kontrola nad stanicama javne bezbjednosti koje su bile u sastavu CSB Banja Luka bila je u rukama čelnika ARK-a i CSB Banja Luka. Potvrdu navedenog imamo u optužnici MKSJ u predmetu Mićo Stanišić i Stojan Župljanin, gdje se navodi: "(...) b) izdavanjem naređenja, komandovanjem i upravljanjem nad pripadnicima i službenicima MUP-a RS koji su djelovali u koordinaciji s kriznim štabovima, VRS-om i drugim srpskim snagama na ostvarenju cilja UZP-a; c) učešćem u formiranju, finansiranju, snabdijevanju i pružanju podrške specijalnim jedinicama u opštinama u ARK-u koje su bile angažovane na provođenju cilja UZP-a ili koje su učestvovale u izvršenju zločina koji se navode u ovoj Optužnici."[359]

Na području opštine Sanski Most proces paralelnog organiziranja srpske policije počeo je pripremama za nasilno preuzimanje Stanice javne bezbjednosti Sanski Most (dalje: SJB Sanski Most). Glavnu ulogu u pripremama za nasilno preuzimanje SJB Sanski Most imao je SDS opštine Sanski Most preko Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most. Postavljanjem odabranih, odanih i lojalnih članova, SDS je imao potpunu kontrolu nad srpskom policijom. U tom smislu birao je kadrove koje je postavljao na rukovodeće funkcije. U jednom izvještaju se navodi: "(...) Istovremeno je bio prvi saradnik sa Martićem i komandantom Dragišićem u Kninu, koga je odredio

[356] AIIZ, inv. br. 5-1957, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, januar 1993. godine, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA OD 04. APRILA DO 31. DECEMBRA 1992. GODINE,* napomena 1, str. 1.

[357] AIIZ, inv. br. 2-4987, *ODLUKA O FORMIRANJU ODREDA MILICIJE ZA POSEBNE NAMJENE.*

[358] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 153; M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 40.

[359] ICTY, Predmet br. IT -08-91-PT, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM. TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, DRUGA IZMIJENJENA I OBJEDINJENA OPTUŽNICA MIĆO STANIŠIĆ I STOJAN ŽUPLJANIN, *OPTUŽNICA*, paragraf 12.

izvršni odbor SDS-a čiji je i Marčeta član. Komandir Marčeta je na listi za SDS treći po rednom broju, i gledaćemo i to dostaviti. Sve momke je sa Sanske opštine predvodio na obuku u Knin."[360]

Prije otpočinjanja agresije na područje opštine Sanski Most, u SJB Sanski Most u odnosu na nacionalnu strukturu, broj policajaca srpske nacionalnosti bio je daleko veći u odnosu na nacionalnu zastupljanost po popisu iz 1991. godine. Na "dan 3. april 1992. godine u Stanici javne bezbjednosti Sanski Most bilo je 89 radnika ove stanice. Od toga broja 28 je bilo Bošnjaka i Hrvata ostalo su bili radnici srpske nacionalnosti.[361] U jednom od izvještaja spominje se: "(...) ***Navedena nacionalna zastupljenost koja se očitovala u omjeru 50% milicionera srpske i 50% muslimanske i hrvatske nacionalnosti*** (podvukao M.B) dovela je i do cijepanja i narušavanja jedinstva u radu i disciplini, a neki od milicionera su otvoreno pristupili nacionalnim strankama."[362] Navedeni omjer u ovom izvještaju je netačan, broj policajaca Bošnjaka i Hrvata na dan 3. april 1992. godine u SJB Sanski Most bio je 25%, a Srba 75%.[363]

U političkim dogovorima između stranaka (SDA, SDS, HDZ), koji su vođeni do agresije na opštinu Sanski Most, razgovaralo se i o SJB Sanski Most. U tim pregovorima predstavnici SDS-a Sanski Most insistirali su da načelnik SJB Sanski Most bude Srbin. Međutim, po instrukcijama i nalozima iz CSB Banja Luka, SDS je zagovarao podjelu SJB Sanski Most. Nasilno preuzimanje policije u Sanskom Mostu bila je planirana i organizirana aktivnost koju je planirao i njome rukovodio Krizni štab Srpske opštine Sanski Most. U dnevniku Nedelja Rašule (predsjednika Kriznog štaba, prim. M.B.) o ovom događaju navodi se: "1. Do 12 sati da se izvrši razdvajanje milicije. Zadužen Dragan Majkić, 2. Pregovori sa SDA oko podjele mater.-tehničke opreme; Zaduženi: Boro i Vlado, 3. K.Š. stalno na okupu i donosi odluke prema situaciji. Pod tačkom 1 nije ništa učinjeno. Razrešenje je izvršeno u 15 sati na intervenciju predsj. K.Š. Ag. 2. Pregovori vršeni bez

[360] AIIZ, inv.br. 5-1986, *IZVJEŠTAJ PROTIV LAŽNIH OPTUŽBI NA REZERVNI SASTAV MILICIJE I NJENOG KOMANDIRA U BUDIMLIĆ JAPRI*.

[361] AIIZ, inv. br. 5-1998, *SPISAK RADNIKA SJB SANSKI MOST NA DAN 03.04.1992. GODINE*.

[362] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE*.

[363] AIIZ, inv. br. 5-1998, *SPISAK RADNIKA SJB SANSKI MOST NA DAN 03.04.1992. GODINE*.

rezultata. Ag. . K-Š donosi nove odluke u 15,30 sati."[364] Jedan od svjedoka ovih događaja navodi: "Istog dana u zgradi SJB u Sanskom Mostu zakazali smo sastanak opštinske strukture vlasti i radnika Stanice javne bezbjednosti. Sastanku je prisustvovao Vlado Vrkeš, predsjednik SDS-a, Rašula Nedeljko, predsjednik SO Sanski Most, načelnik Majkić, koji su zahtijevali da svi radnici SJB potpišu lojalnost tzv. MUP-u Republike Srpske. Ja sam se kao i ostali prestavnici legalnih organa vlasti protivio tome a i radnici nesrpske nacionalnosti nisu bili za to i nijedan nije potpisao pristupnicu tj. lojalnost toj paradržavnoj tvorevini. (...) Pošto su već tad na sastanku rekli da će uzeti kompletnu zgradu SJB, mi smo zahtijevali da se za Bošnjake i Hrvate ostavi prostor zgrade u kojoj je bila smještena Teritorijana odbrana i Sekreterijat za narodnu odbranu. Odmah su taj naš zahtjev odbili i ponudili nam upravnu zgradu ŠIP-a, gdje je bilo zaposleno 90% Srba. Znali su da bi to izazvalo ekcesnu situaciju koja bi nas dovela u sukob koji su oni željno očekivali."[365] U izvještaju o radu srpske SJB Sanski Most o ovom događaju navedeno je: "Zbog svega toga 15.04.1992. godine ***došlo je do podjele SJB kada su pripadnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti odbili da potpišu svečanu izjavu lojalnosti srpskoj vlasti na nivou AR Krajine*** (podvukao M.B.). To je dovelo do stvaranja dvije stanice što je bio početaka dvojne vlasti i dvojne opštine na ovom prostoru. ***Naravno takvo nešto nije se moglo dozvoliti niti je moglo funkcionisati pa je oružanom akcijom moralo biti silom spriječeno i ukinuto*** (podvukao M.B.)."[366] Koliko je Bošnjaka i Hrvata odbilo potpisati lojalnost srpskoj policiji vidljivo je iz Izvještaja o radu SJB za period maj-septembar 1992. godine: "Zbog te podjele odjeljenje milicije je napustilo 28 milicionera hrvatske i muslimanske nacionalnosti (...)."[367] Odbijanje lojalnosti srpskoj vlasti i potpisivanje tog protivzakonitog akta navodi se kao razlog za nasilno preuzimanje SJB Sanski Most od strane

[364] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

[365] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

[366] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

[367] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE.*

srpskih policajaca. U izvještaj o radu SJB Sanski Most za period januar-juni 1992. godine navedeno je: "Iz tih razloga je i došlo do podjele Stanice milicije 15. maja ove godine kada su se milicioneri muslimanske i hrvatske nacionalnosti izdvojili a ostali milicioneri srpske nacionalnosti su pristupili CSB Banja Luka osnivajući Srpsku Stanicu milicije u Sanskom Mostu."[368] U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Policajcima je naređeno da pokažu svoju lojalnost srpskoj opštini tako što će nositi oznake Republike bosanskih Srba i potpisati izjavu o poštovanju njenih zakona i propisa. Tu izjavu su potpisale samo osobe srpske nacionalnosti. Nedeljko Rašula je, kao načelnik Kriznog štaba, iz policije otpustio policajce muslimanske i hrvatske nacionalnosti. Dana 15. maja 1992. godine srpska policija je saopštila zaposlenima muslimanske nacionalnosti na sudu da moraju na prinudni odmor. Draganović je razrešen dužnosti i sudska vlast je, po naređenju Kriznog štaba, prešla u ruke Srba."[369]

Istovremeno sa preuzimanjem zgrade SJB Sanski Most najveći dio opreme i naoružanja preuzeli su srpski policajci. Na sastanku Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, održanog 20. aprila 1992. godine, "Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donosi odluku da se materijalo-tehnička sredstva Centra službe bezbjednosti Banja Luka koja se nalaze u našoj Stanici javne bezbjednosti stave na raspolaganje novoformiranoj Srpskoj stanici javne bezbjednosti radi povećanja broja aktivnog i rezervnog sastava Stanice javne bezbjednosti Sanski Most".[370]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sjednici održanoj 30. aprila 1992. godine donio je rješenje kojim se Mirko Vrućinić imenuje i postavlja na radno mjesto v.d. načelnika Stanice javne bezbjednosti Srpske opštine Sanski Most od 1. maja 1992. godine.[371]

---

[368] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE.*

[369] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 812.

[370] AIIZ, inv. br. 5-1912, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 4/92, 21. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992. GODINE U 8 ČASOVA,* AIIZ, inv. br. 5-1913, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČAK SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 20.04.1992. GODINE.*

[371] AIIZ, inv. br. 5-1993, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-14-1/92, 1. maj 1992, *RJEŠENJE.*

U novoformiranoj srpskoj SJB Sanski Most nakon nasilnog preuzimanja "ista umjesto 61 milicionera nastavila rad u najgorim mogućim uslovima sa svega 35 aktivnih i 140 rezervnih milicionera".[372]

Odmah po preuzimanju SJB Sanski Most došlo je do popune i mobilizacije pripadnika srpske policije. Broj policajaca višestruko je povećan. Tokom 1992-1995. godine broj policajaca u srpskoj SJB Sanski Most bio je različit. Prema dostupnim izvještajima SJB Sanski Most taj broj je u nekim periodima bio i nekoliko stotina policajaca, rezervnog i aktivnog sastava. Skoro svi pripadnici SJB Sanski Most bili su srpske nacionalnosti izuzev nekoliko Hrvata i jedne Bošnjakinje. "U SJB Sanski Most se u radnom odnosu ili u rezervnom sastavu milicije ***nalazi nekoliko Hrvata i jedna Muslimanka*** (podvukao M.B.), koji su u vrijeme podjele MUP-a na neki način izrazili lojalnost novoj vlasti (...). Do sada nismo sa njima imali problema, ***međutim u poslednje vrijeme trpimo kritike naših građana, naročito od porodica poginulih boraca zbog toga što ih držimo u Stanici*** (podvukao M.B.), a i oni sami nisu zbog toga u mogućnosti obavljati poslove."[373]

U ljeto 1992. godine u srpskoj SJB Sanski Most bilo je 387 angažovanih policajaca. U izvještaj o radu SJB za period 1. maj - 10. septembar 1992. godine navodi se: "U ovom momentu u SJB je angažovano 342 rezervna milicionera i 39 aktivnih i 6 pripravnika. Do povećanja broja angažovanih milicionera sa 210 na 387 došlo je na osnovu odluke Kriznog štaba a sa čime se složio i CSB a podržala i komanda 6. Krajiške brigade."[374] Pored toga u SJB je preko CSB raspoređeno 9 milicionera izbjeglih iz Hrvatske, (...).[375]

Broj angažiranih policajaca na području opštine Sanski Most u 1993. godini bio je: "a) Ukupno stanje kadrova u SJB 01.01.1993. godine 277 od

[372] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE*.

[373] AIIZ, inv. br. 5-2007, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/299/94, 12. mart 1994, *DEPEŠA*.

[374] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE*.

[375] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU*.

toga aktivnih 71, rezervnih 206."[376] U odnosu na broj policajaca brojno stanje naoružanja kojim je raspolagala SJB Sanski Most je daleko veći. U jednom od izvještaja iz 1993. godine navedeno je: "8) Stanje naoružanja: a) pištolja 92, b) AP (automatska puška) 349, v) PAP (poluautomatska puška) 133, g) PM (puškomitraljez) M-53, M-72 17 komada."[377]

Povećanja i smanjenja broja policajaca u SJB Sanski Most pravdalo se "brigom" za sigurnost preostalog bošnjačkog i hrvatskog stanovništva u pojedinim mjestima i naseljima na području opštine Sanski Most. U Depeši broj: 11-19-353/94 od 28. marta 1994. godine navodi se: "Ukupan broj pripadnika policije (aktivnih i rezervnih) 218. SJB Sanski Most na osnovu ranijeg odobravanja načelnika CSB ima nešto veći broj rezervnih milicionere od odnosa 1:1 zbog toga što imamo stalne policijske patrole u 8 muslimanskih i 1 hrvatskom selu koji tu obavljaju poslove obezbjeđenje lica i imovine zbog atakovanja naših građana na ta sela, (...)."[378] Uprkos povećanju broja angažovanih policajaca sigurnost preostalih Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most svakim danom bila je sva gora. Iz brojnih dokumenata (izvještaja, depeša, zapisnika o uviđaju) u 1994-1995. godini broj napada na preostalo nesrpsko stanovništvo bio je povećan.

Prije napada srpskih vojnih i policijskih jedinica na nebranjena bošnjačka i hrvatska mjesta i naselja, srpska policija i vojska postavile su više mješovitih punktova na kojima je vršena kontrola kretanja. Na tim kontrolnim punktovima uglavnom su vršene kontrole i pregledi građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, dok su građane srpske nacionalnosti puštali bez kontrole i pregleda. Prilikom kontrole i pregleda vojnici i policajci vršili su razna maltretiranja. Na tim punktovima često su se mogli vidjeti pijani srpski vojnici i policajci.

Nakon što je SDS nasilno preuzeo vlast u opštini Sanski Most, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je odluku o uvođenju policijskog sata. Na sastanka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most održanog dana

[376] AIIZ, inv. br. 5-1967, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. broj:11-19-34/93, 1. septembar 1993, *IZVJEŠTAJU O RADU ZA PERIOD 1. JANUARA -31. AUGUST 1993. GODINE.*

[377] AIIZ, inv. br. 5-1968, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:11-19-17/94, 5. januara 1993, *DOSTAVA PODATAKA MUP-u RS BIJELJINA.*

[378] AIIZ, inv. br. 5-1979, SJB Sanski Most, broj: 11-19-353/94, od 28. marta 1994, *DEPEŠA.*

24. aprila 1992. godine, u 9 sati, doneseni su zaključci: "***1. Krizni štab srpske opštine Sanski Most donosi odluku o zavođenju policijskog sata na području grada Srpske opštine Sanski Most. Odluka stupa na snagu od 24.4.1992. godine a sprovodiće se od 21 sat do 5 sati*** (podvukao M.B.). Za sprovođenje ove odluke zadužuje se načelnik Stanice javne bezbjednosti Srpske opštine Sanski Most. 5. Zadužuje se načelnik Stanice javne bezbjednosti da zajedno sa vojnom policijom ustroji novi punkt obezbjeđenja na Milinom Birtu."[379] Krizni štab donosio je odluke u uspostavi kontrolnih punktova, a policija i vojska su ih realizirali. Tako je Krizni štab naredio: "(...) 9. Postojeći kontrolni punkt koji se nalazi kod benzinske pumpe u Tomini pomjeriti i uspostaviti novi punkt na Vrhpoljskom Mostu."[380]

Srpske vojne i policijske jedinice postavljanjem kontrolnih punktova i kontrolom kretanja Bošnjaka i Hrvata htjele su demonstrirati silu i pokazati dio naoružanja kojim su raspolagali. Pripadnici srpske SJB Sanski Most pored osnovnih policijskih poslova bili su angažovani na prikupljanju naoružanja, nezakonitim privođenjima, zatočenjima, ispitivanjima zatočenika, pratnji konvoja sa zatočenicima u logor Manjača, pratnji konvoja i transporta prisilno protjeranih i drugim aktivnostima.

U Izvještaju o radu Stanice javne bezbjednosti Sanski Most za period januar-juni 1992. godine, pov. broj: 11-14-54/92 od 20. juli 1992. godine, navodi se: "(...) U drugom kvartalu na teritoriji opštine Sanski Most izvršeno je proglašenje kriznog stanja, došlo je do borbenih dejstava jedinica JNA odnosno Srpske vojske protiv muslimanskih formacija, tako da se rad SJB odvijao u sasvim drugim (ratnim) uslovima koji su se ogledali u angažovanju milicije na razoružanju, pretresu i čišćenju terena, zaštiti vitalih objekata i ustanova, održavanju javnog reda i mira, privođenju i obradi pripadnika i ekstremista paravojnih formacija koje su učestvovali u borbi."[381]

---

[379] AIIZ, inv. br. 5-1917, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-8/92, 24. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 24.04.1992. GODINE.*

[380] AIIZ, inv. br. 5-1953, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17/92, 7. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

[381] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE.*

U jednom izvještaju CSB Banja Luka navodi se: "U nekim sredinama od stanica javne bezbjednosti je zahtijevano da obezbjeđuju i zarobljeničke logor ekstremista koji su učestvovali u oružanim pobunama. ***Određene probleme predstavljalo je i obezbjeđenje stanovništva muslimanske i hrvatske nacionalnosti koje je u ratnim dejstvima ostalo bez porodičnih kuća, od nasrtaja kriminalnih grupa i pojedinaca koji su pokušavali voditi privatni rat protiv golorukog stanovništva.*** (podvukao M.B.)"[382]

Posebnu ulogu pripadnici SJB Sanski Most imali su nezakonitim zatočenjima, mučenjima, ubijanju i drugim nezakonitim radnjama prema zatočenima. U izvještaju o radu SJB za period 1. maj - 10. septembar 1992. godine, broj: 11-14 od 10. septembra 1992. godine, navodi se: "pojavu velikog broja zarobljenika, hapšenje, privođenje i operativna obrada čelnika, ekstremista, organizatora i kolovođa SDA i oružanih formacija neprijatelja, eskalacija krađa i pljačke, naglu pojavu raznih kriminalaca i profitera, narušioca javnog reda i mira itd. (...) Grupa je danonoćnim radom tokom proteklog perioda saslušavala i operativno obradila 1.662 lica koja su bila privedena i oko 600 lica na terenu Fajtovaca i Kamengrada prilikom čišćenja ovih prostora od strane vojske nad kojim je vršena trijaža. O kakvom teškom i iscrpljujućem poslu se radilo dovoljno govore podaci da je veći broj čelnika ekstremista i džihadanaca saslušavan (obrađivan) i po 4-5 puta i da su pojedine obrade trajale ukupno gledano i po 20 sati sve dok se nije došlo do traženih podataka. Za lica koja se nisu stigla obraditi ovde kao i lica za koja se naknadno došlo do određenih podataka a već su jednom saslušavana i prebačena u logor na Manjači obrada je vršena na Manjači. U tu svrhu grupa inspektora je u 5 navrata od po 3-5 dana boravila u logoru, u veoma lošim uslovima rada, smještaja i ishrane. (...) -da je kompletan teret brige oko zarobljenika i sabirnih centara pao na SJB (obezbeđenje, isleđivanje i ispitivanje, posjete, vođenje brige oko sanitetske i higijenske zaštite, obezbjeđenje i podjela hrane, pružanje informacija rodbini, ukrcavanje, pratnja i predaja u LRZ 'Manjača' itd.). (...) ***Iako sam imao pismenu naredbu od strane svoje pretpostavljene komande (CSB) da se SJB ne petlja u probleme zarobljenika, sabirnih centara i logora mi smo ipak preuzeli sve poslove smatrajući da se nalazimo na istom zadatku iako je veći dio posla trebala da preuzme i naša vojska*** (podvukao M.B.)."[383]

[382] AIIZ, inv. br. 5-1959, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, *jula* 1992, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA ZA PERIOD 01.01. DO 30.06. 1992. GODINE.*

[383] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar

Kakvu je ulogu imala policija SJB Sanski Most navodi se u Izvještaju broj: 11-14-1275/92 od 5. augusta 1992. godine. "U akcijama borbenih dejstava ili tzv. akcijama čišćenja, vojska pokupi stanovništo (u poslednje vrijeme samo borbeno sposobno) i jednostavno ga preda civilnim organima i vlastima. Nakon toga milicija je primorana vršiti obezbjeđenje takvih logora a u sklopu toga voditi brigu i o ishrani, zdravstvenoj zaštiti, higijeni i sl. Pored toga istražni organi SJB i službe nacionalne bezbjednosti primorani su preuzeti kompletan posao oko operativne obrade (saslušanje, trijaža i sl.) zarobljenika. Primjera radi do sada smo obradili 1.600 zarobljenika. (...) - ***nakon izvršene operativne obrade lica za koja ne postoje nikakvi dokazi o posjedovanju oružja ili učešća u otporu bivaju otpuštena, nakon čega dolazi do negodovanja pa čak i prijetnji od strane vojnika uz komentare kako vojska zarobljava muslimane i ratuje protiv njih a civilne vlasti ih puštaju*** (podvukao M.B.) (...)."[384]

O ulozi pripadnika srpske policije SJB Sanski Most u nezakonitim zatočenjima, ubijanjima, mučenjima, transportu za logor Manjača, i drugim nezakonitim postupanjima prema zatočenim Bošnjacima obradili smo u dijelu knjige "*Logori i druga mjesta zatočenja Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most"*. Detaljno su obrađeni logori i druga mjesta zatočenja koji su bili pod kontrolom pripadnika SJB Sanski Most.[385]

Zajedno s vojskom policija SJB Sanski Most učestvovala je u prikupljanju naoružanja koje su dobrovoljno predavali Bošnjaci i Hrvati. Kako su Bošnjaci i Hrvati uglavnom posjedovali lovačko i lično naoružanje (pištolje) za koje su imali uredne dozvole za posjedovanje, većina ih je predala odmah po javnom pozivu putem Radio Sane. Jedan broj građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti kupio je automatsko i poluautomatsko oružje (puške i puškomitraljeze) i većina ga je predala. Pripadnici policije bošnjačke i hrvatske nacionalnosti predali su automatske puške koje su dužili. U nekoliko izvještaja SJB Sanski Most navodi se kako je tekao proces dobrovoljne predaje i koliko je oružja predato srpskoj policiji.

---

službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE*.

[384] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

[385] Vidi više u dijelu knjige "***Logori i druga mjesta zatočenja Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most".***

U izvještaju broj:11-14-17/92 od 10. jula 1992. godine navodi se: "Planske akcije pretresa u cilju oduzimanja ilegalnog naoružanja, a na osnovu operativnih saznanja otpočela su 27.05.1992. godine. U tu svrhu formirana je posebna grupa za te poslove koja je išla u muslimanska naselja i oduzimala oružje, a na osnovu naloga i informacija krim. službe SJB. U tom poslu bila je angažovana i vojna policija. 3. Akcije su izvođene bez upotrebe sile, a nisu primjenjivani nikakvi oblici b/d niti je bilo otpora. U dva naselja na teritoriji opštine akcija nije provodita jer cijenimo da bi moglo doći do oružanog otpora muslimana pa se u tom smislu priprema zajedno sa vojskom operacija razoružavanja u tim naseljima."[386]

Kako je tekla ova aktivnost vidljivo je iz navoda: "Na području opštine Sanski Most razoružavanje paravojnih muslimanskih i hrvatskih formacija već duži vremenski period vrše jedinice i komanda srpske vojske (6 brigada), jedinice TO i SJB. U periodu od 10.5. do 25.5.1992. godine provodila se mirna akcija razoružavanja odnosno predaje oružja. U tom periodu muslimansko i hrvatsko stanovništvo je predavalo isključivo lovačko oružje i drugo naoružanje koje je legalno posjedovalo dok ilegalno nabavljeno-vojničko naoružanje nije predavano nego je naprotiv po direktivi sakriveno (zakopavano)."[387] Iz ovoga se jasno vidi da su Bošnjaci i Hrvati sa područja opštine Sanski Most dobrovoljno predali većinu naoružanja koje su posjedovali prije napada na mjesta i naselja u kojima su živjeli. Poslije ove predaje i znajući da Bošnjaci i Hrvati nisu naoružani počeli su napadi srpskih snaga na nebranjena mjesta i naselja u kojima su većinom živjeli Bošnjaci i Hrvati.

U odnosu na organizacijsko ustrojstvo, u okviru SJB Sanski Most formiran je štab SJB Sanski Most. Ovaj štab formiran je "na osnovu naredbe načelnika CSB Banja Luka broj: 11-1/01-208 od 01.05.1993. god. u predmetu obrazovanja štaba SJB Sanski Most za rukovođenje stanicom javne bezbjednosti u najsloženijim uslovima rada izdajem Naredbu o formiranju štaba SJB Sanski Most. 1. Obrazuje se štab za rukovođenje stanicom javne bezbjednosti u sastavu: Vrućinić Mirko, načelnik SJB-komandant štaba,

[386] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

[387] AIIZ, inv. br. 5-1958, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 15. juni 1992, str. pov. br: 11-14-35/, *INFORMACIJA O RAZORUŽAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.*

Majkić Dragan, ref. za odbr. pripreme-zamjenik kš, Ivanić Milan, komandir stanice milicije-pomoćnik za milic., Stanić Slavko, načelnik krim. službe-pomoćnik za kriminal, Keča Branko, pomoćnik komandira-pomoćnik za pozadinu. 2. zadatak štaba je da obezbjedi rukovođenje i komandovanje sa svim organima i sastavom SJB, obezbjedi rad SJB u vanrednim uslovima (...)."[388]

Osim angažovanja pripadnika SJB na području opštine Sanski Most, jedan broj je angažovan na različitim zadacima i van prostora opštine Sanski Most. "Od početka izbijanja ratnih sukoba pripadnici milicije ove SJB nisu bili angažovani u klasičnim borbenim dejstvima vojske, izuzev u hvatanju i razbijanju odmetnutih neprijateljskih grupa, i to u tri slučaja, gdje je bilo angažovano ukupno 32 milicionara u trajanju od 3 dana na području opštine Sanski Most i rubnim područjima opština Prijedor i Bosanski Novi. U tim akcijama nije bilo poginulih i ranjenih pripadnika milicije."[389] Pripadnici milicije SJB Sanski Most učestvovali su u borbenim dejstvima samostalno ili u sastavu vojske u svim slučajevima kada je to bio njihov zadatak ili po naređenju CSB i to: "-samostalno u likvidaciji 3 ekstremističke oružane grupe na području opštine koje su brojale 13 ekstremista, -u napadu i oslobađanju Jajca jačine i sastava jednog voda od 30 ljudi, -na Vlašićkom ratištu (...), na ratištu u Brčkom (...), na Oraškom ratištu (...), -na terenu Budimlić Japre i Ljubije gdje smo zajedno sa vojskom učestvovali u blokiranju i likvidiranju razbijenih neprijateljskih formacija iz Prijedora (...). Pored gornjeg u toku ratnih dejstava pripadnici milicije su isključivo bili angažovani na čuvanju sabirnih centara, operativnoj obradi zarobljenih neprijatelja, ekstremista i pripadnika oružanih formacija, obezbjeđenju transporta konvoja i zarobjenika, kontroli i obezbjeđenju teritorije, objekata, naselja, itd."[390]

Radi izvođenje borbenih dejstava unutar SJB Sanski Most formirane su policijske jedinice koje su trebale biti angažovane u borbenim dejstvima zajedno s vojnim jedinicama. "(...) U tu svrhu smo na širem terenu L. Palanke formirali i ustrojili ratnu formaciju od jedne čete milicije od oko 100 ljudi

[388] AIIZ, inv. br. 5-1999, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-154/93, 3. maj 1993, *NAREĐENJE O FORMIRANJU ŠTABA SJB SANSKI MOST.*

[389] AIIZ, inv. br. 5 -2040, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14-1346/92, 29. septembar 1992, *DEPEŠA.*

[390] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE.*

koja je pored mirnodopskih zadataka dobila i ratni zadatak da se u slučaju potrebe angažuje na tom pravcu i pretpočini jedinici vojske u čijoj zoni odgovornosti bude bila angažovana."[391]

Pripadnici SJB Sanski Most bili su angažovani na ratištima van teritorije opštine Sanski Most. U redovnim izvještajima upućenih CSB Banja Luka, SJB Sanski Most je između ostalog navodila podatke o broju angažovanih pripadnika policije u borbenim djelovanjima i van područja opštine Sanski Most. U izvještaju o radu Stanice javne bezbjednosti za 1992. godinu, broj: 385/93, januar 1993. godine, navedeno je: "(...) -broj dana u borbenim dejstvima 4.951, broj pripadnika uključen u dejstva 296, (...)."[392]

Tako se u izvještaju o radu za period 1. januar -31. august 1993. godine, pov. broj: 11-19-34/93 od 1. septembra 1993. godine, navodi: "a) učešće pripadnika milicije u borbenim dejstvima; -broj dana u borbenim dejstvima 6.552; -broj pripadnika milicije uključenih u bor. dejstva 312, Orašje, Jajce, Srebrenica, Knin, Jahorina."[393]

Kakva je bila uloga policijskih struktura u prvim mjesecima agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu nalazimo u izvještaju o analizi rada SJB u 1992. godini na području CSB Banja Luka gdje se navodi: "Značajnu ulogu u organizovanju, naoružavanju, a potom i u neposrednim oružanim sukobima imali su radnici OUP-a (organ unutrašnjih poslova, prim. M.B.), koji su, naročito u prvim mjesecima, bili jedina organizovana i naoružana formacija koja je, u saradnji sa časnim pripadnicima JNA i naoružanim građanima pružila otpor islamskim fundamentalistima. Zahvaljujući tome, sa relativno malim ukupnim brojem žrtava oslobođene su opštine Krupa na Uni, Novi Grad, Prijedor, Kupres, Donji Vakuf, Jajce, Ključ, Sanski Most, Kotor-Varoš, te odbijeni napadi na opštine Mrkonjić-Grad, Kneževo, Teslić, Petrovac, Grahovo i zadržano pod srpskom kontrolom oko 60 % teritorije bivše opštine Bihać.

[391] AIIZ, inv. br. 5-1971, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:11-14, 6. oktobar 1992, *IZVJEŠTAJU O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA TERITORIJI OPŠTINE SANSKI MOST.*

[392] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

[393] AIIZ, inv. br. 5-1967, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. broj:11-19-34/93, 1. septembar 1993, *IZVJEŠTAJU O RADU ZA PERIOD 1. JANUARA -31. AUGUST 1993. GODINE.*

Radnici OUP-a su u svojim opštinama aktivno učestvovali u oružanim sukobima, a CSB je koordinirao aktivnosti i kao pomoć ugroženim opštinama upućivao jedinice formirane od pripadnika OUP-a iz opština u kojima nije bilo oružanih sukoba, tako da se može konstatovati da su skoro svi radnici CSB-a Banja Luka učestvovali u neposrednim borbenim dejstvima i stvaranju Republike Srpske. ***Navedeni pokazatelji dovoljno ilustriraju činjenicu da su radnici unutrašnjih poslova shvatili da je ovo borba za stvaranje države srpskog naroda i za ostvarivanje toga cilja su uložili svoje sposobnosti prihvatajući Program SDS-a, iako najveći broj nije član nijedne političke stranke*** (podvukao M.B.)."[394]

U velikom broju slučajeva, na rad SJB Sanski Most utjecaj je imala komanda i pojedini visoki oficiri 6. sanske brigade. Pojedini oficiri su u nekim slučajevima određivali koga treba uhapsiti, pustiti i prema njima poduzimati druge radnje. Tako se u jednom rukopisu naređuje: "Komandire! Ispitaj i danas po Kudri kući pusti Tatarevića i još jednog Turčina kojeg ti Kudra kaže. Prijeti im da moraju biti kod kuće i prati ih. Major Brajić."[395]

U logore i druga mjesta nezakonitih zatočenja nesmetano su mogli dolaziti srpski vojnici i civili i fizički zlostavljati, pljačkati, prijetiti bez sprečavanja i kažnjavanja tih radnji. Pripadnici policije SJB Sanski Most u većini slučajeva kada su vršena različita nezakonita postupanja prema Bošnjacima i Hrvatima imala su saznanja o tim počiniocima, ali nisu poduzimali nikakve radnje prema njima. Pljačka, ubijanja, miniranja vjerskih objekata, stambenih objekata, prijetnje, silovanja, ucjene, paljenje imovine i druge kriminalne radnje samo u rijetkim slučajevima su procesuirani. Kao izgovor za nečinjenje nikakvih radnji prema počiniocima raznih krivičnih djela navode: "Radnici SJB koji rade na rasvjetljavanju ovih KD, ***našli su se u veoma nezavidnom položaju jer građani neodobravaju da se radi na rasvjetljavanju ovih KD a većina njih pa čak i neki drugi faktori opravdava ovakva djela kao akt odmazde za naše žrtve odnosno turske zločine prema našim zarobljenim vojnicima.***(podvukao M.B)"[396] O istom se navodi: "Dana 21.12.1994. godine u kontaktu sa radnicima CJB Prijedor, angažovanim na

[394] *IZVEŠTAJ O ANALIZI RADA SJB U 1992. GODINI NA PODRUČJU CSB BANJA LUKA OD 22.3.1993. GODINE, objavljeno u:* M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 102.

[395] AIIZ, inv. br. 5-2043, *RUKOPIS*.

[396] AIIZ, inv. br. 5-2027, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1191/94, 21. decembar 1994, *DEPEŠA*.

otkrivanju izvršilaca više ubistava lica muslimanske nacionalnosti u San. Mostu, te u kontaktu sa našim izvorima na terenu, došli smo do saznanja da dosadašnje preduzete mjere prema navedenom cilju nisu dale odgovarajuće rezultate. (...) ***U vezi s navedenim raspolažemo podatkom da ni veći broj građana San. Mosta neodobrava angažovanje policije na sprečavanju navedenih pojava što utiče na motivisanost radnika u izvršavanju zadataka.*** (podvukao M.B.)"[397] U jednom izvještaju naveden je broj izvršenih uviđaja: "izvršeno je 245 uviđaja od čega 47 po eksplozijama, 5 uviđaja po požarima."[398]

Pripadnici policije bili su u pratnji konvoja i transporta u kojima su vršene deportacije građana nesrpske nacionalnosti van opštine Sanski Most. U jednom od izvještaja navodi se: "(...) –izvršeno 17 pratnji konvoja i zarobljenika."[399] Prilikom pratnje konvoja sa prisilno protjeranim Bošnjacima i Hrvatima pojedinci su izvođeni iz tih konvoja i ubijani i vode se kao nestali. Osim toga većina onih koji su prisilno odlazili bili su opljačkani i više puta u toku transporta i progona.

Pripadnici SJB Sanski Most u periodu 1992-1995. godine u odnosu na Bošnjake i Hrvate sa područja opštine Sanski Most počinili su brojne zločine. Odmah po zauzimanju i okupaciji opštine Sanski Most pripadnici SJB Sanski Most učestvovali su u nezakonitim zatočenjima u logore i druga mjesta zatočenja. U logorima i drugim mjestima zatočenja vršili su fizičko obezbjeđenje, isljeđivanje i druge radnje pri čemu su veliki broj nezakonito zatočenih Bošnjaka i Hrvata fizički i psihički zlostavljali, ponižavali, ubijali, zastrašivali, pljačkali, podvrgavali ponižavajućim i degradirajućim postupcima. Ubijanje nezakonito zatočenih Bošnjaka i Hrvata u logorima zabilježeno je u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu, Policijskoj stanici u Lušci Palanki, u logoru "Krings", u kotlovnici hotela "Sanus". Pripadnici srpske policije ubili su jedan broj zatočenika prilikom transporta u logor Manjača ili prilikom vraćanja zatočenika iz logora Manjača, a njihovi posmrtni ostaci pronađeni su u masovnim grobnicama jama Bunarevi (Mrkonjić-Grad), Dragoraj (Mrkonjić-Grad), Manjača-Stričići (Banja Luka), Hazići - Pavići (Oštra

[397] AIIZ, inv. br. 5-2028, CRDB Banja Luka, Odeljenje Prijedor, broj: 10-1-102, 22. decembar 1994, *INFORMACIJA*.

[398] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU*.

[399] Isto.

Luka), Majkići - Hazići (Oštra Luka) i masovna grobnica Ušće Dabra (Sanski Most) iz kojih je ekshumirano 67 ubijenih zatočenika. Pripadnici policije vršili su pojedinačna ubijanja civila i nisu sprečavali njihovo ubijanje. Vršili su obezbjeđenje transporta sa prisilno protjeranim Bošnjacima i Hrvatima pri čemu su pljačkali ili srpskim vojnicima i civilima dozvoljavali pljačku, fizička i psihička maltretiranja i odvođenje osoba iz konvoja u nepoznatom pravcu. Pripadnici policije SJB Sanski Most nisu poduzimali potrebne mjere na zaštiti imovine i života građana bošnjačke i hrvatske nacionalnosti koji su živjeli na području opštine Sanski Most nakon okupacije. Uprkos saznanjima o rušenju vjerskih objekata (džamija i katoličkih crkava) nisu poduzimali nikakve radnje na procesuiranju odgovornih. Međutim, mora se naglasiti da je bilo i onih srpskih policajaca koji su pomagali i spašavali živote i imovinu pojedinih Bošnjaka i Hrvata.

I.8. Napadi srpskih snaga na području opštine Sanski Most

Po unaprijed pripremljenim planovima i uz podršku JNA, a posebno 5. korpusa JNA, područje opštine Sanski Most našlo se već 1991. godine u fokusu priprema za mobilizaciju ratnih jedinica. Početkom agresije na prostor Republike Hrvatske, JNA je izvršila mobilizaciju dijela ratnih jedinica na prostoru Bosne i Hercegovine i uputila ih na ratišta u R Hrvatskoj. U septembru 1991. godine izvršena je mobilizacija 6. sanske brigade i upućena u Korenicu (R Hrvatska). Kontraobavještajna služba JNA (poznatija kao KOS) već je 1991. godine obavještajno pokrivala prostor opštine Sanski Most i druge gradove na prostoru Bosanske krajine. Obavještajna služba JNA raspolagala je podacima o stanju i organizaciji snaga TO BiH i policije.[400] Pored obavještajnih priprema da SDS preuzme kontrolu i uspostavi vlast, posebno je vođena psihološko-propagandna aktivnost na mobilizaciji srpskog stanovništva i pripremi javnosti za predstojeće događaje. Koliko su pojedini vojni i politički funkcioneri SDS-a i JNA bili uvjereni da će vrlo brzo i lako zauzeti prostore pod kontrolom legalnih institucija Bosne i Hercegovine najbolje svjedoči izjava Voje Kuprešanina: "(...), znajući da je gro oficira JNA upravo Srbi i srpski kadar preko 97 % i da je gro tehnike, vojne tehnike, upravo u

[400] AIIZ, inv. br. 2-5017, str. pov. br. 3-2, 10. mart 1992, *IZVJEŠTAJ O VOJNOM ORGANIZIRANJU I NAORUŽAVANJU SDA NA TERITORIJI BLAGAJA I BUŽIMA*; AIIZ, inv. br. 2-5018, str. pov. br. 8-72, 9. april 1992, *IZVJEŠTAJ ORGANA BEZBJEDNOSTI 7. OG.*

našim rukama (...). (...) Sad ja tražim od predsjednika Karadžića, budućeg Predsjednika Srpske Republike BiH, alternativno i pod obavezujuće da moramo Muslimane natjerati da kapituliraju. Sa srpskom vojskom to možemo uraditi za 5 dana."[401]

U okviru planiranih aktivnosti nasilnog preuzimanja vlasti i napada srpskih vojnih i policijskih snaga na prostoru Sanskog Mosta, sa prostora zapadne Slavonije, gdje je držala položaje, naređeno je izvlačenje 6. sanske brigade. U naredbi Komande 5. korpusa JNA, op. str. pov. br. 313-1, od 1. aprila 1992. godine, naređuje se izvlačenje 6. sanske brigade i njen razmještaj na prostoru opštine Sanski Most.[402] O završenom izvlačenju i razmještaju 6. sanske brigade navedeno je u Redovnom borbenom izvještaju Komande 5. korpusa, str. pov. br. 44-1/13, od 2. 4. 1992. godine.[403] Dijelovi jedinica iz sastava 6. sanske brigade pored učešća u nasilnom preuzimanju vlasti na području opštine Sanski Most, 22. aprila 1992. godine, u jutarnjim satima, zajedno s ostalim srpskim snagama učestvovale su u napadu na Bosansku Krupu. U napadu na Bosansku Krupu, iz sastava 6. sanske brigade "učestvovalo je 150 dobrovoljaca iz I, II i III bataljona, baterija MB 120 mm, baterija LRB 128 mm, odjeljenje LARV PVO, izviđači i vojna policija. Akcija je uspješno izvedena a neprijatelj je pretrpio velike gubitke i protjeran preko Une. U ulozi komandanta akcije bio je pukovnik Basara Branko, komandant brigade".[404] O učešću 6. sanske brigade u napadu na Bosansku Krupu navodi se: "Pod komandom pukovnika Branka Basare, 6. krajiška laka pješadijska brigada učestvovala je u sledećim akcijama: oslobađanje Bosanske Krupe, (...)."[405]

U cilju mobilizacije građana srpske nacionalnosti, SDS opštine Sanski Most vršio je propagandne i ratno-huškačke aktivnosti. Cilj im je bio stvoriti psihozu straha, nepovjerenje među građanima Sanskog Mosta, mobilizirati što više građana srpske nacionalnosti i unaprijed stvoriti alibi za zločine nad

---

[401] AIIZ, inv. br. 2-5062, *IZVORNI ZAPISNIK SA 16. SJEDNICE SKUPŠTINE SRPSKOG NARODA U BIH ODRŽANE 12. MAJA 1992, IZLAGANJE VOJE KUPREŠANINA*, str. 19-20.

[402] AIIZ, inv. br. 2-5019, Komanda 5. korpusa JNA, op. str. pov. br. 313-1, 1. april 1992, *NAREDBA KOMANDE 5. KORPUSA JNA*.

[403] AIIZ, inv. br. 2-5020, Komanda 5. korpusa JNA, *str. pov. br. 44-1/13, 2. april 1992, REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDE 5. KORPUSA*.

[404] AIIZ, inv. br. 2-4702, *RATNI PUT 6. SANSKE BRIGADE*.

[405] AIIZ, inv. br. 2-5053, 6. Krajiška brigada, broj 3, 15. decembar 1992, *RATNI BILTEN ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE*, str. 4.

Bošnjacima i Hrvatima. U informatoru SDS-a opštine Sanski Most navodi se: "***Namjeravali su da nam vade oči i utrobu, odsijecaju dijelove tijela, siluju žene i djevojčice na očigled najmilijih, da sunete, satru vjeru, da nas unište- i to samo zato što smo Srbi. Nemojte misliti da bi ičija porodica bila pošteđena oni su imali zadužene monstrume za silovanje Srpkinja i razrađen sistem za ubijanje Srba bez izuzetka*** (podvukao M.B.). Uskoro ćemo svima omogućiti da vide stravična oruđa: ***srbosjeke, srednjevjekovne sablje, maljeve, specijalne noževe, sprave za vađenje očiju i sprave za vađenje utrobe. (...) Pripremali su genocid nad Srbima, ali to im nije pošlo za rukom, bili smo spremni, na vrijeme smo upozorili i pripremili svoj narod*** (podvukao M.B). Vođstvo Srpske demokratske stranke odlučno je da do kraja izvrši sve zadatke koje im je postavio cjelokupan srpski narod. (...) Zato je i bila pravilna i dosledna odluka Srpskih poslanika da istupe iz rada Skupštine, Vijeća i svih drugih organa bivše Republike BiH."[406] Ovo je samo dio laži i propagandnog djelovanja SDS-a opštine Sanski Most. Rukovodstvo SDS-a Sanski Most prikazivalo je lažne podatke o broju naoružanih Bošnjaka i namjerama da se napadnu pojedina sela nastanjena srpskim stanovništvom. Tako navode podatke da je "na nedavnom okupljanju građana muslimanske nacionalnosti u selu D. Kamengrad uočeno je oko 500 naoružanih civila, među kojima su bili prisutni i pripadnici 'ZB' (Zelenih beretki, prim. M.B.), koji su tražili da sva naoružana lica krenu u napad na srpsko selo Suhače. Prema realnim pretpostavkama oko 3.000 građana muslimanske nacionalnosti posjeduje oružje i svrstani su u oružane formacije SDA. Glavni nosioci aktivnosti sa pozicija SDA su: Šarčević Ismet, advokat, Šabić Suad, advokat, Draganović Adil, predsjednik suda, Kurbegović Revzid (Kurbegović Redžo, prim. M.B.), predsjednik odbora SDA, Karabeg Mirzet, predsjednik IO Sanski Most i Burnić Enver, komandir SM (Stanice milicije, prim. M.B.) u Sanskom Mostu".[407]

Propagandno psihološke i ratnohuškačke aktivnosti SDS opštine Sanski Most realizirao je putem Radio Sane: "(...) "Radio Sana emitovala je isključivo četničke pjesme i saopštenja Kriznog štaba SDS-a . (...) uglavnom se radilo o saopštenjima iz kojih je proizilazilo da sa Bošnjacima nije moguć zajednički život, da smo mi sljedbenici Alije Izetbegovića koji žele stvoriti

[406] AIIZ, inv. br. 5-2062, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992, broj 1, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*.

[407] AIIZ, inv. br. 5-2057, broj: 011/92, 7. mart 1992, MILOŠ, */IZVJEŠTAJ/*.

bošnjačku državu, da je srpski narod ustao u odbranu srpstva, pominjali su prošlost, klanje od strane ustaša i tome sl. Tako da je bilo jednostavno strašno slušati takve emisije i čovjek nije vjerovao da se do juče razgovatralo sa tim ljudima na jednoj ljudskoj osnovi."[408] Propagandne i ratnohuškačke aktivnosti kreirane i plasirane su s najvišeg vojnog nivoa. Tako se u informaciji Uprave za moralno vaspitanje SSNO broj 18-19 od 11. aprila 1992. godine navodi: "U Bosni i Hercegovini nema znakova smirivanja situacije, nastavljaju se oružani sukobi, haos, bezvlašće, teror i revanšizam. Posebno se pogoršava situacija u dolini Neretve i reke Drine, ***a izražena je napetost i u Prijedoru, Sanskom Mostu, Stocu i nekim drugim mestima*** (podvukao M.B.). (...) Alija Izetbegović, po sličnom principu kao i Tuđman, nešto u blažoj varijanti, optužuje JNA da se ponaša na 'čudan način' zbog toga ne staje na stranu onih koji se u Bosni brane. (...) Bez sumnje Izetbegović pravi grešku u tome što stalno ukazuje da je izvršena agresija sa strane spominjući samo Srbiju spolja i iznutra SDS."[409] Sve preduzimane pripreme (vojne, obavještajne, psihološko-propagandne) imale su za cilj potpunu uspostavu srpske dominacije na području opštine Sanski Most. Ovaj cilj nije se mogao ostvariti bez ekstraminacije Bošnjaka i Hrvata sa prostora opštine Sanski Most ili svođenje na "prihvatljiv broj" po kriterijima predstavnika srpske opštine Sanski Most.

Rukovodstvo SDS-a opštine Sanski Most, slijedeći *Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima* (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B)[410] poduzelo je pripreme za nasilno preuzimanje vlasti na području opštine Sanski Most. U tom smislu SDS opštine Sanski Most planirao je i operativno razradio "tok akcije o preuzimanju vlasti i stvaranju Srpske opštine Sanski Most"[411] na sjednici od 14. aprila 1992. godine. O tome Nedeljko Rašula u svom rokovniku navodi: "Poslije dugotrajnih i kontinuiranih stranačkih dogovaranja na

[408] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

[409] AIIZ, inv. br. 5-1878, Komanda 5. Korpusa, Op. str. pov. br. 332-3, 13. april 1992, *INFORMACIJA UPRAVE ZA MORALNO VASPITANJE SSNO.*

[410] AIIZ, inv. br. 2-4979, *strogo povjerljivo, primjerak 0-95, 19. decembar 1991, SDS-Glavni odbor, UPUTSTVO O ORGANIZOVANJU I DJELOVANJU ORGANA SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U VANREDNIM OKOLNOSTIMA.*

[411] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

principima izbornih dogovorenih regula, a na osnovu rezultata na izborima, diktirano političkm zbivanjima u Jugoslaviji i BiH, ***prešlo se na radikalniji način realizacije ciljeva kojim je morao da ide Srpski narod (S)*** (podvukao M.B.)."[412] Krizni štab donio je zaključke: "14.4.1992. Održana je sjednica Opš. odbora Srp. dem. stranke u proširenom sastavu i odlučeno:1. Da se finaliziraju pregovori sa SDA oko podjele Opštine S. Most, 2. Da se uposleni u SJB opredjele o lojalnosti Srpske rep. BiH i prihvatanju Srpskih simbola i oznaka, 3. Da se spriječi svaka mogućnost suprotstavljanja ili intervencija protivničkih snaga, 4. Svim akcijama rukovodi Krizni štab u sastavu: Rašula Nedeljko, predsj., Aničić Nedeljko, puk. čl., Tripković Nemanja, čl., Savanović Boro, čl., Vrućinić Mirko, čl., Majkić Dragan, čl., Lukić Mladen, čl., Vrkeš Vlado čl., Nikolić Zvonko čl. Štab se smješta u kuću Jaglice Nebojše, telefon 84-206 odakle rukovodi akcijom koja počinje 15.4.1992."[413]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most isplanirao je preuzimanje kontrole nad opštinom i Stanicom milicije Sanski Most. Pripremajući se za ovaj čin, uporedo su trebali voditi pregovore sa SDA Sanski Most kako bi zamaskirali prave namjere. O tome se navodi: "Pregovore sa SDA vode od 10-13,30 sati Vrkeš Vlado i Savanović Boro. Predsjednik N.R (Nedeljko Rašula, prim. M.B.) prati i prenosi u sjedište K.Š tok i rezultate pregovora, -U 13,30 sati pregovarači i predsjednik napuštaju zgradu Skupštine i priključuju se K-Š (Krizni štab). - U 14 sati počinje sjednica radnika SJB, -Mjere obezbjeđenja i predupređenje svakog otpora suprotne strane su sledeće: 1. a) U SJB obezbjeđuju se ulazi i izlazi. stepenice, magacin i drugo snagama rezerv. sastava od provjerenih ljudi, b) Zgradu obezbjeđuju , iznutra i Sekreterijat NO i Služba veze, c) Veza SJB sa K.Š je Paprić Braco. 2. Obezbjeđenje spolja: a) Vod rezervista iz 6. Krajiške obezbjeđuje i kontroliše most, trg, park, opštinsku zgradu i Poštu, b) Rezervni sastav mil., vojna policija i omladinci obezbjeđuju prostor oko SJB i autobusne stanice, c) Civilne ter. formacije desne obale kontrolišu svoju teritoriju, d) U stanju najviše pripravnosti sve snage: lijeve obale, Zdene, Krkojevaca, Podluga, Čaplja, Kruhara, e) Puna pripravnost snaga 6. Kraj. na svim punktovima. f) Ovakve mjere se sprovode do daljnjeg a u noćnim satima se pojačavaju i podiže mobilnost na najviši nivo. U četvrtak 16.4. 1992. g. u 10 sati zasjeda Skupština Srpske opštine S. Most na kojoj se vrši konstituisanje i izbor organa Skupš. i usvajaju osnovni

[412] Isto.
[413] Isto.

dokumenti: Statut i razne odluke. (...) Zaduženje i realizacija dogovorenih akcija od 17.4.1992."[414]

O nasilnom zauzimanju zgrade SJB i podjeli policije SJB Sanski Most navedeno je u borbenom izvještaju komande 5. korpusa kojim se izvještava komanda 2. vojne oblasti: "Na teritoriji zone odgovornosti stanje je i dalje složeno, naročito u Sanskom Mostu, gde je došlo do podele policije. ***Angažovanjem vojnih organa i mešovitih patrola sukoba nije bilo*** (podvukao M.B.). Na ostalom delu zone odgovornosti stanje je pod kontrolom a kod građana vlada strah i zabrinutost."[415] Iz ovog izvještaja vidljivo je da su vojne jedinice učestvovale u ovom nezakonitom i nasilnom aktu zauzimanja zgrade i prisvajanja materijalnih sredstava legalnih policijskih organa. Nasilno i nezakonito zauzimanje zgrade policije i prisvajanje materijalnih sredstava bilo je generalna proba za nasilno preuzimanje zgrade opštine i apsolutne kontrole nad opštinom Sanski Most. Po istoj matrici poduzimane su aktivnosti i na ostalim područjima. U presudi MKSJ u predmetu Duško Tadić navodi se: "Preuzimanje vlasti od strane vojske uglavnom je praćeno granatiranjem, snajperskim napadima i sakupljanjem ne-Srba sa područja. Posljedica ovakve taktike često je bila pogibija civila i bijeg ne-Srba. Zatim su preostali ne-Srbi prisiljavani da se okupe na sabirnim mjestima u gradovima kako bi bili protjerani sa tog područja."[416] Na jednom od sastanaka predstavnika političkih stranaka, održanom u kafani Tome Delića u Sanskom Mostu, predstavnicima Bošnjaka i Hrvata predstavnici SDS-a su "rekli da moramo napustiti zgradu SO, jer kako su tad istakli ne mogu oni suzbiti svoje ekstreme koji žele da nas napadnu ako ne napustimo zgradu. (...) U nedelju oko 9 h i 20 minuta Rašula Nedeljko je nazvao telefonom Šabić Suada, odbornika SO i potpredsjednika SDA i saopštio mu da se moramo iseliti iz zgrade SO, da moramo predati svo naoružanje i donijeti ga u park ispred zgrade i garantovao nam je da se neće dogoditi ništa. Već tad smo vidjeli da se iz pravca Đedovače kreće duga vojna kolona sa pratećom opremom i naoružanjem".[417]

---

[414] Isto.

[415] AIIZ, inv. br. 5-1866, Komanda 5. Korpusa, op. str. pov. br. 84-80, 19. april 1992, *REDOVNI OPERATIVNI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI*.

[416] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 126.

[417] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

ZAPOVJEST Br.1/92.
KOMANDANTA STO OPŠTINE SANSKI MOST

1. Medjustranački prigovori oko mirnog rješenja krize u opštini Sanski Most više nisu mogući. Zbog stalno novih i većih zahtjeva stranačkih vodja SDA i HDZ sa ciljem da dugotrajnim i iscrpljujućim pregovorima dobiju u vremenu i učvrste svoje pozicije na području opštine, kriza je eskalirala do stanja koje iziskuje nasilno razrješenje.

2. SŠTO opštine Sanski Most ima zadatak da brani rejone naseljene srpskim stanovništvom, materijalna dobra i vitalne objekte na području opštine Sanski Most.

Komandno mjesto opštine Sanski Most zgrada Štaba TO.

3. Na području susjednih opština odbranu srpskih naselja izvode jedinice tih opština.

6. Krajiška brigada posjeda rejon: Lušci Palanka-Dabar-Donja Tramošnja-s.Korijenovo-s.Koprivna-s.Kruhari-s.Budimlić Japra-s.Majkić Japra.

4. O D L U Č I O sam: Glavnim snagama braniti rejone srpskih naselja i vitalne objekte na području opštine, a dijelom snaga izvršiti zauzimanje zgrade opštine s ciljem zaštite stanovništva i materijalnih dobara te obezbjedjenja funkcionisanja srpske vlasti i mirnog života na području opštine Sanski Most.

Gotovost za dejstvo 19.04.1992.godine u 22,00 časova.

5. Rejonski štab Lijeva obala ima zadatak da u rejonu odgovornosti zaštiti srpsko stanovništvo i vitalne objekte, spriječi prodor suprotne strane iz pravca Trnove i Šehovaca ka gradu Sanski Most.

Komandno mjesto RjŠTO u zgradi Osnovne škole Narodni Front.

6. Rejonski štab Zdena ima zadatak da u rejonu odgovornosti zaštiti srpsko stanovništvo u zoni odgovornosti i vitalne objekte, da izvrši blokadu s.Zdena, s.Muhići i Mahala i spriječi prodor suprotne strane iz pravca Pobriježja i Demiševaca.

Komando mjesto Društveni dom Zdena.

7. Rejonski štab Budimlić Japra ima zadatak da zaštiti srpsko stanovništvo i vitalne objekte u rejonu odgovornosti, zatvori pravac koji iz Bosanskog Novog preko Budimlić Japre izvodi ka Sanaskom Mostu.

Komandno mjesto Zgrada škole u Budimlić Japri.

8. Rejonski štab Lušci Palanka ima zadatak da svojim glavnim snagama izvrši blokadu s.Vakufa i Gorica, a ostalim dijelom snaga zaštiti srpsko stanovništvo i vitalne objekte u zoni odgovornosti.

Komandano mjesto gostiona kod Rajka.

9. Rejonski štab Dabar ima zadatak da glavnim snagama zatvori pravce prema Hrustovu i Vrhpolju prema Donjem i Gornjem Kamengradu i Fajtovcima. Dijelom snaga osigurava srpsko stanovništvo i vitalne objekte.

Komandano mjesto u zgradi škole Dabar.

lo. Pozadinsko (intendantsko, sanitetsko, saobraćajno, veterinarsko i drugo obebzejdjenje) vrše jedinice osloncem na sopstvene snage i mjesno stanovništvo.

KOMANDANT STO

Dokument Zapovijest br.1/92. komandanta ŠTO opštine Sanski Most[418]

[418] AIIZ, inv. br. 5-1893, *ZAPOVJEST BR.1/92. KOMANDANTA STO OPŠTINE SANSKI MOST.*

Akcija nasilnog preuzimanja vlasti na području opštine Sanski Most počela je na osnovu zapovijesti br. 1/92. Komandanta STO (Srpske Teritorijalne odbrane) opštine Sanski Most. U zapovijesti se navodi: "1. Međustranački pregovori oko mirnog rješenja krize u opštine i Sanski Most više nisu mogući. Zbog stalno novih i većih zahtjeva stranačkih vođa SDA i HDZ sa ciljem da dugotrajnim i iscrpljujućim pregovorima dobiju u vremenu i učvrste svoje pozicije na području opštine, kriza je eskalirala do stanja koje iziskuje nasilno razrješenje. (...) Komandno mjesto opštine Sanski Most zgrada Štaba TO. (...) 6. Krajiška brigada posjeda rejon: Lušci Palanka – Dabar – Donja Tramošnja – s. Korijenovo – s. Koprivna – s. Kruhari – s. Budimlić Japra – s. Majkić Japra. 4. ODLUČIO sam: Glavnim snagama braniti rejone srpskih naselja i vitalne objekte na području opštine, a dijelom snaga izvršiti zauzimanje zgrade opštine s ciljem zaštite stanovništva i materijalnih dobara te obezbjeđenje funkcionisanja srpske vlasti i mirnog života na području opštine Sanski Most. Gotovost za dejstvo 19.04. 1992. godine u 22,00 časova."[419]

Kako je planirano i realizirano nasilno preuzimanje vlasti na području opštine Sanski Most navodi jedan od svjedoka: "Dana 19.4.1992. godine oko 20.30 h dobili smo telefonskim putem ultimatum da se predamo i da položimo oružje, inače nam se neće garantovati za živote sviju nas koji smo bili u zgradi SO. Taj ultimatum je postavio Nedeljko Rašula, predstavljajući se kao predsjednik Kriznog štaba SDS-a, a na moje pitanje da li garantuje bezbjedan odlazak kućama ukoliko se oružje preda, odgovorio je da nam se ni to ne može garantovati. Procjenjujući situaciju odlučili smo da iskoristimo priliku što izlaz iz zgrade SO kroz podrum i kroz galeriju nije bio blokiran, nešto prije isticanja ultimatuma, napustili smo zgradu SO i kroz naselje Aganovići uputili se u pravcu Šehovaca. S obzirom da se znalo da predstoji napad na opštinu, iz Aganovića su sa nama krenuli mještani, tako da smo uspjeli doći u Šehovce, za to je vrijeme izvršen napad na praznu zgradu SO."[420]

[419] AIIZ, inv. br. 5-1893, *ZAPOVJEST BR.1/92. KOMANDANTA STO OPŠTINE SANSKI MOST.*

[420] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

U pripremama za nasilno preuzimanje vlasti Krizni štab Srpske opštine Sanski Most prethodno je "(...) u samom gradu i na prilazima gradu postavljeni su kontrolni punktovi i onemogućeno kretanje nesrpkom stanovništvu. Srbi iz samog grada su evakuisali svoje stanovništvo a naročito žene i djecu".[421]

Jedan od svjedoka navodi: "Dana 20.04. 1992. godine uz pomoć pripadnika VI Krajiške partizanske brigade i paravojnih jedinica SDS-a Sanski Most dolazi do nasilnog preuzimanja vlasti od strane SDS-a. (...) Nakon nasilnog preuzimanja vlasti na području opštine Sanski Most od strane Kriznog štaba SDS-a Sanski Most, vojnici VI krajiške partizanske brigade su uz pomoć pripadnika paravojnih jedinica SDS-a na svim važnijih objektima u gradu uspostavili kontrolu i obezbjeđenje. U gradu su bili kontrolni punktovi na kojima su bili naoružani vojnici. Sloboda kretanje je bila ograničena samo licima nesrpske nacionalnosti."[422]

Nakon zauzimanja zgrade opštine, isticanja srpskih simbola, putem Radio Sana poslan je proglas u kojem se obavještavaju građani opštine Sanski Most o prestanku primjene Ustava i zakona RBiH i početak primjene Ustava i zakona samoproglašene Srpske republike Bosne i Hercegovine. Istovremeno kroz saopštenje pravdali su ovaj protivzakoniti postupak. U obavijesti se navodi: "Naprosto dugi i iscrpljujući razgovori nisu urodili plodom. Pozivamo sve građane Srpske opštine Sanski Most na lojalnost Nezavisnoj Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini, a ona će nam putem svojih institucija garantovati mir."[423] Nakon što su zauzele zgradu Opštine, srpske vojne i policijske snage "su tu noć zauzeli sve važnije objekte u gradu, između ostalog zgradu SO, SJB, PTT, Dom zdravlja, Radio Sanski Most, hotel, Srednjoškolski centar, vodovod i dr. (...) U napadu na zgradu SO bilo je pucnjave (...). Odmah su u samom gradu i na prilazima gradu postavljeni kontrolni punktovi i ograničena je sloboda kretanja nesrpskom stanovništvu".[424] Svjedok ovog

[421] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[422] AIIZ, inv. br. 2384, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1562, 7. mart 1998, *IZJAVA H.N.*

[423] AIIZ, inv. br. 5-1920, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 3/92, 20. april 1992, *OBAVIJEST.*

[424] AIIZ, inv. br. 2364, Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1183, 6. januara 1997, *IZJAVA S.V.*

događaja navodi: "Nakon zauzimanja zgrade SO nastala je takva pucnjava da je grad prosto gorio."[425] Tokom napada na zgradu Opštine Sanski Most, koju su napustili bošnjački i hrvatski predstavnici vlasti, pripadnici srpskih vojnih i policijskih jedinica u značajnoj su mjeri oštetili zgradu, inventar i dio arhive Opštine Sanski Most.

Nakon što su predstavnici leganih organa vlasti napustili zgradu Opštine Sanski Most, povukli se u selo Šehovci. Zajedno s njima tokom noći u Šehovce se povukao i jedan broj građana bošnjačke nacionalnosti.

U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik o nasilnom preuzimanju vlasti navodi se: "Dana 19. aprila, Krizni štab je ljudima u toj zgradi dao ultimatum. Zgradu su opkolili vojnici 6. krajiške brigade JNA. Oni koji su bili u zgradi uspjeli su pobjeći u okolna sela. (...) Istoga dana, srpske snage su napale zgradu opštine u tom gradu. Približno u isto vrijeme, pripadnici SOS-a su, uz podršku SDS-a, naoružani automatskim oružjem i obučeni u maskirne uniforme, razorili 28 radnji i restorana u vlasništvu Muslimana i Hrvata na području Sanskog Mosta. Ti napadi i druga djela zastrašivanja u martu i aprilu 1992. dovela su do toga da su mnogi stanovnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti otišli iz opštine."[426]

Na područje opštine Sanski Most, 20. aprila, došao je komandant 5. korpusa JNA general Momir Talić. Jedan od svjedoka navodi: "On me je obavijestio da u Sanski Most dolazi general Momir Talić iz Banja Luke i da traži da se sa nama stupi u kontakt radi razgovora. Razgovor je bio zakazan u 12 h u zgradi SO, (...) pored mene učestvovali su predsjednik stranke Kurbegović Redžo i Karabeg Mirzet a ispred HDZ-a Tunjić Anto, ispred SDS-a Rašula Nedeljko, Vrkeš Vlado, Savanović Boro, pukovnik Basara Branko, major Radmilo Zeljaja i znam da je bio u pratnji Momira Talić, major Hasotić (pukovnik Hasotić, prim. M.B.). Tema razgovora bila je nastavak pregovora i razgovora da bi taj nastavak bio dogovoren istog dana u 18 h što SDS nije ispoštovao i od tada nismo imali zvaničnih kontakata i razgovora."[427]

---

[425] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[426] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 511.

[427] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

O sastanku generala Talića s predstavnicima Bošnjaka i Hrvata s jedne i Srba s druge strane navedeno je u redovnim borbenim izvještajima u kojima se navodi: "Ekipa Komande korpusa na čelu sa komandantom sagledala je stanje u Prijedorskoj regiji sa težištem u Sanskom Mostu gde je stanje najkritičnije i u toku je poduzimanje mera za saniranje stanja. (...) ***Posebno je došlo do eskalacije podela po nacionalnoj u Sanskom Mostu, a u toku noći došlo je do sporadičnog otvaranja vatre između pripadnika srpske i muslimanske narodnosti i u tim sukobima zapaljena je zgrada skupštine opštine*** (podvukao M.B.). U toku dana nije bilo sukoba, a od strane komande 5. korpusa i garnizona Prijedor preduzimaju se određene mere da se ovo stanje prevaziđe. Na ostalom delu zone odgovornosti kod građana vlada strah i zabrinutost zbog mogućeg proširenja sukoba."[428]

Tok sastanka između bošnjačkih i hrvatskih predstavnika sa članovima Kriznog štaba SDS-a nalazimo u bilješkama Nedeljka Rašule: "Sastanak 20.4.1992. sa gener. Talićem, puk. Basarom, maj. Zeljajom te predst. SDS, SDA i HDZ. Prisutni: Mirzet, Redžo, Šabić, Ante i Vlado. (...) Gen. Talić :(Završna riječ) Dogovorite se ali bez odugovlačenja. Pol. iz Prij. ostaje a ako ustreba i iz B. Luke. Ne priznajemo paravojne formacije, ne dozvoljavamo barikade. JNA će garantovati mir građana i bezbjed. imovine. Tražili vašu pomoć. Nemojte zvati nikog u pomoć, (...)."[429] Jedan od sudionika sastanka navodi: "Sastanak je trajao od 12-15.10 h. Sastanku su prisustvovali Talić Momir, Mesud Hasotić, predstavnici vojnih struktura, Rašula Nedeljko, Vrkeš Vlado, Boro Savanović, Đukić Dragan iz Sane, sekretar SO, sve članovi SDS-a. Na tom sastanku donesen je zaključak da se odmah po gradu i prilazima gradu uklone sve barikade. Također je dogovoreno da se naš zaključak objavi preko Radio Sanskog Mosta i to odmah a da ga saopšti lično Talić Momir. (...) Pored ovog zaključeno je da se istog dana u 18 h sastanemo kako bi taj naš dogovor u pismenoj formi uradili i potpisali. (...) Do sastanka u 18 h nije došlo jer predstavnici SDS-a nisu došli i od tada više zajedničkih dogovora nije bilo. Taj dan pripadnici VI Krajiške brigade zajedno sa paravojnim formacijama SDS-a Sanski Most blokirali grad, zauzeli sve vitalne objekte u gradu, postavili kontrolne punktove, ograničili kretanje

[428] AIIZ, inv. br. 5-1868, Komanda 5. Korpusa, op. str. pov. br. 84-81, 20. april 1992, *REDOVNI OPERATIVNI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI;* AIIZ, inv. br. 5-1867, Komanda 5. Korpusa, str. pov. broj 44-1/114, 20. april 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI.*

[429] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

nesrpskom stanovništvu."[430] Dolaskom generala Momira Talića i njegova obećanja o zaštiti Bošnjaka i Hrvata, obećanje da će biti uklonjene barikade i naoružani ljudi s ulica bili su lažni. Prvi od zaključaka SDS nije ispoštovao. Uprkos dogovorima i garancijama komandanta 5. korpusa stanje je ostalo nepromijenjeno. Ovdje se može postaviti pitanje zašto je došao general Talić u Sanski Most i davao lažna obećanja. Ubrzo nakon ovog sastanka, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most poduzeo je vojničke aktivnosti koje su rezultirale brojnim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Nakon ovih događaja stanje na području opštine Sanski Most drastično se pogoršalo. Bošnjaci i Hrvati bili su u veoma teškoj situaciji, strah, prijetnje, pojačana pucnjava, podmetanje eksploziva na objektima Bošnjaka i Hrvata dovelo je do pogoršanja sigurnosti za živote i imovinu. U izvještaju komande 5. korpusa o stanju na području opštine Sanski Most od 22. aprila 1992. godine navedeno je: "Na teritoriji zone odgovornosti stanje je veoma složeno i kritično, a posebno u Sanskom Mostu, Kotor Varošu i Jajcu. Realni izgledi postoje da se sukobi u Bihaću prenesu i na teritoriju naše zone odgovornosti."[431] U izvještaju komande 5. korpusa od 24. aprila 1992. godine i dalje se navodi da: "Stanje na teritoriji zone odgovornosti je i dalje nepovoljno, posebno u Jajcu, ***Sanskom Mostu*** (podvukao M.B.) i Kotor Varoš i preti međunacionalnim sukobima. Po gradovima se sve više oglašavaju sporadični pucnji uz povremenu eksploziju. (...) Očekivati dalje pogoršanje bezbedonosne političke situacije na teritoriji zone odgovornosti."[432]

U nasilnom zauzimanju zgrade Opštine Sanski Most i drugih objekata u gradu učestvovali su pripadnici srpske TO, policije i dobrovoljci-građani srpske nacionalnosti. Potvrdu navedenog nalazimo u sljedećem izvještaju: "Nakon zauzimanja ključnih objekata u Sanskom Mostu od strane pripadnika TO, Srpske milicije i dobrovoljaca skoro svi ekstremni pripadnici SDA pobjegli su iz Sanskog Mosta."[433]

Nasilno preuzimanje vlasti bio je uvod u diskriminatorski odnos prema Bošnjacima i Hrvatima. Odmah po nasilnom preuzimanju vlasti Bošnjacima i Hrvatima bio je zabranjen pristup na radna mjesta u opštini Sanski Most, masovno su otpuštani s posla u javnim i drugim preduzećima, u Sudu

[430] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

[431] AIIZ, inv. br. 5-1869, Komanda 5. Korpusa, op. str. pov. br. 84-83, 22. april 1992, *REDOVNI OPERATIVNI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI.*

[432] AIIZ, inv. br. 5-1865, Komanda 5. Korpusa, op. str. pov. br. 84-85, 24. april 1992, *REDOVNI OPERATIVNI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2. VOJNE OBLASTI.*

[433] AIIZ, inv. br. 5-2056, broj: 086/92, 24. april 1992, MILOŠ, */Izvještaj/*,

i javnom tužilaštvu. Smjene Bošnjaka i Hrvata imale su za cilj potpunu kontrolu u svim segmentima života na području opštine Sanski Most. (...) U tom periodu došlo je do otpuštanja sa posla svih Bošnjaka koji nisu htjeli potpisati lojalnost, iz Doma zdravlja su istjerani svi ljekari, iz škola svi nastavnici, profesori, (...).[434]

U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi se: "Dana 11. aprila 1992., svjedok Adil Draganović, predsjednik Opštinskog suda u Sanskom Mostu, Musliman, primio je prijeteće pismo koje su potpisali pripadnici 'Belih orlova' u kojem se kaže da on i zamjenik opštinskog tužioca Enver Cerić, takođe Musliman, moraju otići iz Sanskog Mosta do 15. maja 1992. ili će njihove porodice nastradati. Dana 15. maja 1992., srpska policija je saopštila zaposlenima muslimanske nacionalnosti na sudu da moraju na prisilni dopust. Draganović je razriješen dužnosti i sudska vlast je, po naređenju Kriznog štaba, prešla u ruke Srba."[435]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most poticao je smjene Bošnjaka i Hrvata sa svih funkcija. Tako je na sastanku održanom 19. maja 1992. godine donio zaključak broj "2. Zadužuje se Izvršni odbor da se Alagić Hušida smjeni sa mjesta rukovodioca Crvenog krsta i imenuje i imenuje drugo lice s povjerenjem iz reda službenika Skupštine opštine."[436]

U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Otpuštanje radnika nesrba s posla, razoružavanje nesrba i preseljenje nesrpskog stanovništva bile su operativne mjere preduzete u sklopu provođenja Strateškog plana. Pretresno vijeće se u potpunosti uvjerilo da je Krizni štab ARK-a odgovoran za upravljanje i koordinaciju provođenja tih mjera na teritoriji ARK-a. Provođenje tih mjera osiguralo je kontrolu bosanskih Srba širom ARK-a i omogućilo ostvarenje Strateškog plana na tom području. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da su odluke Kriznog štaba ARK-a u tri gorepomenute oblasti značajno doprinijele vršenju zločina nad nesrbima u Bosanskoj krajini tokom perioda na koji se odnosi Optužnica."[437]

---

[434] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

[435] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 510.

[436] AIIZ, inv. br. 5-2077, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-20-2/92, 20. maj 1992, *ZAKLJUČCI.*

[437] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 256.

Broj: 01/21-1
Datum 04. 06. 1992.

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ
САНСКИ МОСТ

Број: КШ-2о-1/92
Датум: 2о.5.1992.г.

Кризни штаб Српске општине Сански Мост на свом састанку одржаном дана 18.5. 1992. године, а на основу свог Закључка под тачком 1. донио је дана 2о. 5. 1992. године следећу

Н А Р Е Д Б У

ШТАБУ СРПСКЕ ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ОДБРАНЕ

Штаб Српске територијалне одбране задужује се да припреми акцију разоружања паравојних формација на територији Скупштине општине Сански Мост.

ДОСТАВЉЕНО:
-Штабу Српске територијалне одбране
-Кризном штабу и
-Архиви а.а.

КРИЗНИ ШТАБ

Naredba o predaji naoružanja[438]

[438] AIIZ, inv. br. 5-1888, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-20-1/92, 20. maj 1992, *NAREDBA ŠTABU SRPSKE TERITORIJALNE ODBRANE.*

Proces planiranja, organiziranja i naređivanja napada na bošnjačka i hrvatska naselja provodio je Krizni štab. Kada su izvršene sve planirane pripreme i radnje, Krizni štab je krenuo s realizacijom konačnog zauzimanja i stavljanja pod kontrolu cjelokupne opštine Sanski Most. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je 20. maja 1992. godine naredbu Štabu srpske Teritorijalne odbrane: "Štab Srpske teritorijalne odbrane zadužuje se da pripremi akciju razoružanja paravojnih formacija na teritoriji Skupštine opštine Sanski Most."[439] Ova naredba podrazumijevala je samo razoružavanje bošnjačkog i hrvatskog stanovništva bilo da su posjedovali legalno ili ilegalno naoružanje. Istovremeno, „zaveden je policijski sat, ograničeno kretanje bez posebne dozvole Kriznog štaba SDS-a, a početkom maja 1992. godine izdata je naredba da se preda oružje do 8. maja, da bi kasnije taj rok bio produžen do 15. maja, kada je koliko je meni poznato u tom periodu je vraćeno oružje koje je bilo zaduženo po formaciji i koje su građani imali legalno, pozivana su sela da predaju određenu količinu oružja-pušaka, sve je praćeno prijetnjama o pretresu i poduzimanju kaznenih mjera.

Paralelno sa aktivnostima koje je preduzimao Krizni štab srpske opštine Sanski Most, jedinice 5. korpusa su vršile vojne pripreme koje su uključivale domobilizaciju, formiranje novih jedinica, naoružavanje i raspored tih jedinica prema budućim zadacima. Nakon povratka 6. sanske brigade na prostore opštine Sanski Most brojno stanje brigade se povećalo formiranjem novih bataljona."[440]

U izvještaju komande 5. korpusa od 12. maja 1992. godine naglašeno je da su: "Jedinice grupisane u zoni odgovornosti južno od r. Save vrše domobilizaciju, popunu i obuku jedinica a borbenim rasporedom kontrolišu šire rejone: Sanski Most, Prijedor, Šipovo, Jajce, Donji Vakuf, Turbe, Skender Vakuf i Kotor Varoš***. Jedinice vrše popunu vojnicima primljenim sa teritorije SR Jugoslavije*** (podvukao M.B.)."[441] Iz navedenog izvještaja vidljivo je da su sa prostora SR Jugoslavije vršene popune jedinica 5. korpusa.

Uporedo sa preduzimanjem pripremnih radnji na vojnom planu (mobilizacija, naoružavanje, obuka, posjedanje vatrenih položaja), psihološko-propagandnih, obavještajnih, poduzimani su i određeni teroristički akti

[439] AIIZ, inv. br. 5-1888, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-20-1/92, 20. maj 1992, *NAREDBA ŠTABU SRPSKE TERITORIJALNE ODBRANE*.

[440] Vidi više u dijelu knjige ***"Uloga JNA i naoružavanje srpskih vojnih jedinica na području opštine Sanski Most."***

[441] AIIZ, inv. br. 5-1883, Komanda 5. Korpusa, Str. pov. br. 44-1/135, 12. maj 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2.VOJNE OBLASTI*.

prema Bošnjacima i Hrvatima i njihovoj imovini. Tako su u više ugostiteljskih objekata, privrednih objekata, privatnih kuća podmetane eksplozivne naprave. O tome jedan od svjedoka navodi: "oko 20. maja 1992. godine u Sanskom Mostu eksplozivom su srušeni kafići 'Bambi' i 'Skala' vlasništvo Bošnjaka Huskić Rufada i Maličević zv. Ćenta."[442] Jedan od svjedoka navodi: "Napomenuo bih i to da je nasilnom preuzimanju vlasti u gradu prethodilo zločinačko miniranje bošnjačkih i hrvatskih radnji, ugostiteljskih objekata i kuća. To su uglavnom radili pripadnici SOS-a, a uništeno je nekoliko lokala. Nakon preuzimanja vlasti, sve do 25. maja 1992. godine je najviše lokala porušeno upotrebom minsko eksplozivnih sredstava."[443] Dalje, jedan od svjedoka navodi: "Tako je u gradu za vrlo kratko vrijeme upotrebom minsko-eksplozivnih sredstava porušeno više objekata Bošnjaka i Hrvata a pored materijalne štete bilo je i povrijeđenih Bošnjaka i Hrvata. Poznato mi je da je porušen kafić braće Hasić u ul. Veljka Miljevića, kafić '*DEARI*', Hašima u istoj ulici, kafić kod mosta na Zdeni i dr. kojih se ne mogu sjetiti."[444] Cilj podmetanja i uništavanje imovine bio je stvaranje nesigurnosti i dodatnog straha kako bi Bošnjaci i Hrvati napustili svoja ognjišta.

U gradu su postavljeni kontrolni punktovi na kojima su vršeni pretresi građana bošnjačke nacionalnosti.[445] Donošenjem odluke o ograničavanju kretanja "po gradu se moglo kretati samo uz posebna odobrenja novoformirane srpske vlasti koje su izdavale posebne propusnice u obliku kartica, a da bi dobio tu karticu morala se potpisati lojalnost srpskim vlastima. Kartica se dobijala u zgradi Stanice javne bezbjednosti Sanski Most".[446]

Putem Radio Sane svakodnevno su emitirani pozivi za predaju naoružanja koje su posjedovali Bošnjaci i Hrvati. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most postavio je krajnji rok za vraćanje naoružanja. U jednom od zaključaka sa sjednice Kriznog štaba od 22. maja 1992. godine navodi se: "Po pitanju razoružavanja paravojnih formacija na teritoriji opštine Sanski Most što se tiče praktičnog dijela zaduženi su pukovnik Basara i pukovnik Aničić. a) Krajnji rok za vraćanje oružja je nedelja 24.5.1992. godine do 20 sati. (...) Za pisanje

[442] AIIZ, inv. br. 2380, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-220, 22. septembar 1994, *IZJAVA A.D.*

[443] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[444] AIIZ, inv. br. 2370, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR-172/96, 17. aprila 1996, *IZJAVA J.I.*

[445] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

[446] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. jula 1996, *IZJAVA A.E.*

proglasa građanima Sanskog Mosta zaduženi su Vlado i Boro (Vlado Vrkeš i Boro Tadić, prim. M.B.)."[447] Bošnjaci i Hrvati predali su najveći dio naoružanja koje su posjedovali. Jedna manja količina oružja i municije nije predana i pojedinci koji su je posjedovali sakrili su dio naoružanja i municije.[448]

Planirane aktivnosti oko priprema za napad dovršene su mobiliziranjem i naoružavanjem preostalog vojnosposobnog srpskog stanovništva na području opštine Sanski Most. U tom cilju Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, na sastanku održanom 21. maja 1992. godine, donio je sljedeće zaključke: "1. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donosi na osnovu proglašenja od strane predsjednika Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine dr. Radovana Karadžića, sprovodi odluku o opštoj javnoj mobilizaciji snaga i sredstava u Republici i u tom smislu vrši zaduženja. a) Informativno propagandni dio oko obnarodovanja opšte javne mobilizacije izvršiće Vlado i Boro. b) Zadužuje se sekretar za narodnu odbranu Boro Tadić da izvrši i sprovede odluku o opštoj javnoj mobilizaciji snaga i sredstava, pritom već formirane i angažovane jedinice vojske Srpske Republike BiH smatraju se već mobilisanim a od novih pristiglih snaga formirati bataljon za popunu gubitaka ljudi već angažovanih u SR BiH na području naše opštine (pripadnici Šeste krajiške i Srpske teritorijalne odbrane)."[449] Pored toga Krizni štab je naredio formiranje Štaba civilne zaštite. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 22. maja 1992. godine donio je zaključak "1. Zadužuje se štab Srpske teritorijalne odbrane i Sekretarijat za narodnu odbranu da formira Opštinski štab civilne zaštite i da iznađe kadrovsko rješenje za komandanta štaba civilne zaštite."[450]

U danima pred napad srpskih vojnih i policijskih snaga, "Radio Sana" je na osnovu uputa Kriznog štaba intenzivirao pozive na predaju oružja. Tako se nalaže: "izdati proglas u subotu 23.5.1992. godine Radio stanici, proglas čitati svako 20 minuta."[451]

---

[447] AIIZ, inv. br. 5-1914, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-23/92, 22. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21. MAJA 1992.*

[448] O količinama predatog i oduzetog naoružanja i municije od Bošnjaka i Hrvata vidi više u dijelu knjige "***Formiranje srpske policije na području opštine Sanski Most."***

[449] AIIZ, inv. br. 5-1914, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-23/92, 22. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21. MAJA 1992.*

[450] AIIZ, inv. br. 5-1915, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-24/92, 23. maj 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21.05.1992. GODINE.*

[451] Isto.

Početak napada na nebranjena bošnjačka i hrvatska naselja po zamisli Kriznog štaba mogao je otpočeti nakon što su na sjednici 25. maja 1992. godine donijeli odluku o hapšenjima bošnjačkih i hrvatskih legitimno izabranih predstavnika vlasti. U bilješkama Nedeljka Rašule navodi se: "1. Informacija o obezbeđenju važnijih objekata. 2. Situacija i događaji u posl. 24 časa u Opštini 3. Plan i početak akcije za razoružavanje. 4. ***Predupređenje protivničkih akcija a) hapšenje vođa, b) Prostorije za privođenje (Petrić Miladin i Krunić Mićo***) (podvukao M.B.)."[452] Po nalogu Kriznog štaba pripadnici srpske policije uhapsili su Redžu Kurbegovića, Mirzeta Karabega, Suada Šabića, Hasu Osmančevića, Faika Biščevića i njegova tri sina Harisa, Edina i Nedima, zatim Nedžada Muhića, Ismeta Ićcu Jakupovića, Ismeta Ićcu Alagića, Fikreta Saletovića, Adila Draganovića, Stipu Ćatića i Marinka Atliju.[453]

Jedan od svjedoka koji je 25. maja 1992. godine uhapšen navodi: "Sve je to trajalo do 25. maja 1992. godine kada su počela i prva hapšenja članova SDA i drugih građana bošnjačke nacionalnosti, uglavnom članova Izvršnog odbora SDA, intelektualaca i dr. naprednih građana bošnjačke nacionalnosti. Tih dana, neposredno prije hapšenja, učestali su teroristički napadi na objekte vlasništvo Bošnjaka. Mislim da je uoči tog dana minirano 5-6 bošnjačkih objekata. Tog 25. maja 1992. godine Izvršni odbor SDA održao je posljednju sjednicu da bi se kućama uputili oko podne, da bi odmah počeka hapšenja. Ja sam uhapšen oko 15. 30 h dana 25. maja 1992. godine i u SJB sam saznao da su u međuvremenu uhapšeni i predsjednik SDA Redžo Kurbegović, članovi IO SDA Asim Osmančević (Hase Osmančević, prim. M.B), Mirzet Karabeg i neki drugi građani kao npr. Fikret Saletović, Stipe Ćatić, Alagić Ismet, koje sam zatekao u ćeliji br. 1. (...) smješten u ćeliju br. 1. kada sam zatekao pritvorenog Draganović Adila, predsjednika Osnovnog suda u Sanskom Mostu. Prilikom prvog hapšenja saslušavan sam od strane Šobot Branka, Došenović Mime, navraćao je pukovnik Basara Branko. (...) U ćeliji sam bio zajedno sa Saletović Fikretom, Draganović Adilom, Ćatić Stipom, Alagić Ismetom, Jakupović Ismetom, Asimom Bajrićem, Arapović Muhamedom (...)."[454]

---

[452] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

[453] *Osvrt na ratna zbivanja u Sanskom Mostu 1991. i 1992. godine i formiranje Patriotske lige Bosne i Hercegovine*, neobjavljeni rukopis, Udruženje Patriotska liga opštine Sanski Most, Sanski Most, 2017, str. 7-8.

[454] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

Nakon što su pohapšeni najviši bošnjački i hrvatski predstavnici vlasti opštine Sanski Most moglo se otpočeti s napadima na nebranjena mjesta i naselja na području opštine Sanski Most.

O D O B R A V A M:
komandant STO
pukovnik
Aničić Nedeljko

STROGO POVJERLJIVO
"G R M E Č - 92"

Z A P O V I J E S T On.br.1/92.

BORBENI ZADATAK: Akcija razoružanja u S. Mostu
Sekcija: Prijedor 1,2,3 i 4, Bos.Krupa 2 i 4.

1. U nekim dijelovima opštine sa muslimanskim i hrvatskim stanovništvom ranije ubačene grupe HOS, ZNG i Zelenih beretki spojili su se sa snagama neprijateljskih raspoloženih sela i gradskih naselja opštine Sanski Most, uz čiju pomoć su uspjeli formirati 8 odreda, 5 samostalnih četa i više samostalnih vodova u Mahali, Kamengradskoj dolini, Hrustovo, Vrhpolje, Trnova, Šehovci, Sasina i Poljak. Na slobodnu teritoriju grada i okoline neprijatelj intenzivno ubacuje pojedince za obavještajno-izvidjačkim i diverzantskim zadacima.

Neprijatelj ima kontrolu u sjedišnim mjestima, a posadne snage imaju zadatak održati uporišta i zahvate komunikacija, stvoriti uslove za dovodjenje svježih snaga i psihološko propagandnom aktivnošću, koja je sve više izražena i usmjerena na stanovništvo, stvore uslove za omasovljenje neprijateljskih jedinica, pružanje što većeg otpora i sprečavanja funkcionisanja Srpske vlasti u opštini Sanski Most.

2. Po izvršenju mobilizacije jedinica STO opštine Sanski Most, uspjeli smo održati kontrolu teritorije i blagovremeno organizovati odbranu srpskih naselja na području opštine.

Zadatak STO opštine Sanski Most je, da angažujući jedinice RjŠ STO Budimlić Japra, Lušci Palanka, Zdena, Sanski Most Lijeva obala, Dabar, te 1. bataljona STO, JTO Koprivna i Oštra Luka sadejstvuje jedinicama 6. brigade u razoružanju protivničkih snaga na području opštine i održava punu kontrolu teritorije, u cilju obezbjedjenja stabilnog funkcionisanja naše vlasti i stvaranja uslova za odvijanje nesmetanog života i rada.

3. 6. brigada u sadejstvu sa jedinicama STO izvodi borbena dejstva na području opštine Sanski Most, glavnim snagama pravcem Skucani Vakuf, Kamengradska dolina, Sanski Most-Vrhpolje sa težištem na širem rejonu Sanski Most u cilju razoružavanja protivničkih snaga.

4. O D L U Č I O sam:

P o izvršenom posjedanju položaja, jedinicama STO spriječiti ubicivanje i dejstvo diverzantsko-terorističkih grupa u srpskim naseljima, a po izvršenju artiljerijske pripreme sadejstvovati jedinicama 6. brigade u razoružavanju naselja Mahala, Otoke, Muhići, Marije Bursać, Omladinsko naselje, Alagiće naselje, s ciljem nanijeti neprijatelju što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, a po izvršenju zadatka biti u gotovosti za dalja dejstva.

Glavne snage angažovati na zadacima u rejonu Sanski Most, a rejonske štabove sa jedinicama Dabar, Lušci Palanka, Budimlić Japra i JTO Koprivna, Oštra Luka, Usorci pretpočiniti komandi 6. brigade za dejstva na pomoćnim pravcima.

Gotovost za napad o5,oo 26.o5. a početak napada po posebnom signalu.

5. RjŠ STO Lijeva obala ima zadatak da sa svojim jedinicama organizuje odbranu srpskih naselja, spriječi ubacivanje i dejstvo diverzantsko-terorističkih grupa u rejonu Pdolug,

Narodni Front, Mladena Stojanovića, Ul.Veljka Miljevića, Omladinsk ulica, Omladinsko naselje, Ul. Marije Bursać i naselje Marije Bursać, Ul.Cvije Kukolja i Alagiće polje, a po izvršenju artiljerijskih dejstava, napadne i vrši pretres u ovom rejonu i sadejstvuje snagama istično preko r.Sane i južno do r.Zdene snagama RjŠ STO Zdena, s ciljem nanijeti neprijatelju što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, a po izvršenju zadatka biti u gotovosti za dalja dejstva.

6. 1. Srpski bataljon ima zadatak da organizuje odbranu srpskih naselja u rejonu Narodni Front Mladena Stojanovića, Ul.Velja Miljevića, Omladinska ulica, Omladinsko naselje, Ul.Marije Bursać i naselje Marije Bursać, Ul.Cvije Kukolja i Alagića polje, a po izvršenju artiljerijskih dejstava napadne i vrši pretres s ciljem nanijeti naprijatelju što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, a po izvršenju zadatka biti spreman za pregrupisavanje i intervencije po posebnom naredjenju.

7. Snage RjŠ STO Zdena imaju zadatak zatvaranje pravca Šejkovača uključno most na r.Sani, s.Krkojevci-magistralnim putem do raskršća ulice Velja Miljevića u s.Pobriježju sa ciljem da u vrijeme artiljerijske pripreme spriječe prodor terorista u srpska naselja, a po izvršenju artiljerijske pripreme napadnu i izvrše pretres naselja Zdena ulicom Prvomajska do Rudarske ulice, Otoke i ulice Milančića Miljevića, s ciljem nanijeti neprijatelju što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, a po izvršenju zadatka biti u gotovosti za dalja dejstva.

8. Prateća četa sa vodom MB-82 mm i odjeljenjem BsT-82 mm po pristizanju u rejon Hrast posjeda položaj sa zadatkom izvršiti artiljerijsku pripremu napada dejstvom iz orudja po važnijim ciljevima u s.Demiševci, Bojančić, naselju Mahala i naselje Otoke.

9. DIO u vrijeme artiljerijske pripreme zaposjeda rejon novi Zanatski centar, Robna kuća "Sanjanka", kafana "Jelen" i zgrada Varteksa, a po izvršenju artiljerijske pripreme, sa preuredjenim vozilom "GEORGI" u sadejstvu sa BOV-om iz 6. brigade vrši neutralizaciju preostalih vatrenih ciljeva i pretres rejona naselja Mahala dalje prema Ekonomiji, a po izvršenju zadatka biti u gotovosti za intervencije po posebnom naredjenju.

10. Zaštitno štabna četa u vrijeme artiljerijske pripreme posjesti svoje položaje oko KM s ciljem, nedozvoliti napad na KM i zgradu SJB-a.

11. Zbog mogućnosti upotrebe HBS neprijatelja formacijska sredstva za NHB zaštitu imati u stalnoj pripravnosti.

12. Težište političkog rada imati na upoznavanju ljudstva u jedinicama o situaciji na frontu, opštini i sopstvenoj pozadini. Održati sastanke vojnog kolektiva prije izvršenja zadatka, na kojima istaći značaj predstojećih dejstava.

Preduzeti najenergičnije mjere na pojavi malodušnosti, panike i svakog prenošenja zlonamjernih glasina.

13. Težište inžinjerijskog obezbjedjenja imati na utvrdjivanju i zaprečavanju dostignutih položaja po izvršenju zadatka. Na polaznim položajima koristiti prirodne i vještačke zaklone.

14. Prikupljanje, podataka o rasporedu neprijatelja, izvršiće svaka jedinica sopstvenim snagama na pravcu planiranih dejstava.

Izvidjačko-odjeljenje izvršiće izvidjanje prednjeg kraja odbrane neprijatelja, a prikupljene podatke dostaviti komandi Srpskog štaba TO Sanski Most.

15. Zbog otežanog dotura MTS, jedinice pravovremeno snabdjeti municijom i drugim sredstvima prema potrebi preko norme.

Eventualne ranjenike izvući, pružiti im prvu pomoć sopstvenim snagama i sredstvima, a u težim slučajevima prevoziti ih do Doma zdravlja u Sanskom Mostu.

5.-

Za izvršenje zadatka obezbjediti ljudstvu po SDO i za naredni dan, a po izvršenom zadatku topli obrok po rejonima razmješ-taja.

Po izvršenom zadatku zarobljenike sprovoditi u Sportsku dvoranu Srednjoškolskog centra, a ratni plijen predati u Srpski štab TO Sanski Most.

16.KM ŠTO Sanski Most u zgradi SJB.

Gotovost veza u 04,oo 26.05.

Signali po tablici signala.

Izvještaje dostavljati:

= o gotovosti za napad u 05,oo dana 26.05.
- poslije izvršenog zadatka,
- vanredno izvještavati po potrebi.

SV/MŠ

PRILOZI:

1. Karta obostranog rasporeda snaga i
2. Tablica signala.

Radjeno u 5 primjeraka
i dostavljeno:

1. RjŠ STO Zdena,
2. RjŠ STO S.Most L/O,
3. 1.bataljon srpski,
4. DIO 1
5. Arhivi u a/a.

Zapovijest op.br.1/92. borbeni zadatak: akcija razoružavanja u S. Mostu[455]

[455] AIIZ, inv. br. 5-1894, Srpski štab TO Sanski Most, *GRMEČ-92, ZAPOVJEST OP.BR.1/92. BORBEaNI ZADATAK: AKCIJA RAZORUŽAVANJA U S. MOSTU.*

Štab srpske Teritorijalne odbrane planirao je početak napada i izdata je zapovijest op. br. 1/92 kodnog naziva *GRMEČ-92*. U zapovijesti se navodi: "2. Po izvršenju mobilizacije jedinica STO (srpske Teritorijalne odbrane, prim. M.B.) opštine Sanski Most, uspjeli smo održati kontrolu teritorije i blagovremeno organizovati odbranu srpskih naselja na području opštine. Zadatak STO opštine Sanski Most je da angažujući jedinice RjŠ (Rejonskih štabova, prim. M.B.) STO Budimlić Japra, Lušci Palanka, Zdena, Sanski Most Lijeva obala, Dabar, te 1. bataljon STO, JTO Koprivna i Oštra Luka sadejstvuju jedinicama 6. brigade u razoružavanju protivničkih snaga na području opštine i održava punu kontrolu teritorije, u ***cilju obezbjeđenja stabilnog funkcionisanja naše vlasti*** (podvukao M.B.) i stvaranje uslova za odvijanje nesmetanog života i rada. 6. brigada u sadejstvu sa jedinicama STO izvodi borbena dejstva na području opštine Sanski Most, glavnim snagama pravcem Skucani Vakuf, Kamengradska dolina, Sanski Most – Vrhpolje sa težištem na širem rejonu Sanski Most u cilju razoružavanja protivničkih snaga. ODLUČIO sam: Po izvršenom posjedanju položaja, (...) a po izvršenju artiljerijske pripreme sadejstvovati jedinicama 6. brigade u razoružavanju naselja Mahala, Otoka, Muhići, Marija Bursać, Omladinsko naselje, Alagića naselje, s ciljem nanijeti neprijatelju što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, a po izvršenom zadatku biti u gotovosti za dalja dejstva. Glavne snage angažovati na zadacima u rejonu Sanski Most, a rejonske štabove sa jedinicama Dabar, Lušci Palanka, Budimlić Japra i JTO Koprivna, Oštra Luka, Usorci pretpočiniti komandi 6. brigade za dejstva na pomoćnim pravcima. Gotovost za napad 05,00 26.05. a početak napada po posebnom signalu. (...) 8. Prateća četa sa vodom MB-82 mm i odjeljenjem BsT-82 mm po pristizanju u rejon Hrast posjeda položaj sa zadatkom izvršiti artiljerijsku pripremu napada dejstvom iz oruđa po važnijim ciljevima u s. Demiševci, Bojančić, naselju Mahala i naselju Otoka. 9. DIO (diverzantsko izviđački odred, prim. M.B.) u vrijeme artiljerijske pripreme zaposjeda rejon novi Zanatski centar, Robna kuća 'Sanjanka', kafana 'Jelen' i zgrada Varteksa, a po izvršenju artiljerijske pripreme, sa preuređenim vozilom 'GEORGI' u sadejstvu sa BOV-om iz 6. brigade vrši neutralisanje preostalih vatrenih ciljeva i pretres rejona Mahala dalje prema Ekonomiji, a po izvršenju zadatka biti u gotovosti za intervenciju po posebnom naređenju. (...) Po izvršenom

zadatku zarobljenike sprovesti u Sportsku dvoranu Srednješkolskog centra, ratni plijen predati u Srpski štab TO Sanski Most. KM SŠTO Sanski Most u zgradi SJB. Gotovost veza u 04,00 26.05."[456]

Raspored jedinica 6. sanske brigade za napad na Mahalu, Muhiće i Otoku bio je sljedeći: "Komandno mjesto puk. Basare i majora Veljka Brajića bilo je na Đedovači, KM 1.pb početak s. Dabar (kod Smetlišta), MB 120 mm u reonu s. Brajića Tavan, MB 82 mm kod groblja (Zdenskog) na Đedovači, MB 82 mm u s. Kruhari. 1. bataljon je zauzeo položaj od raskršća za Dabar do mosta na rijeci Sani (prema Čaplju) i to duž komunikacije. 3.pb se kretao od s. Pobriježje putem kroz grad i gradski dio Otoke do ulaska u Mahalu; pb (gradski) bio je na desnoj obali r. Sane i trebao je da zatvori krug do mosta gdje je 1.pb. 1. BsT (bestrzajni top, prim. M.B.) je bio na kod smetlišta, k-dir L.D. i jedan 20/1 top (laki protivavionski top 20 mm sa jednom cijevi, prim. M.B.). Prve mine su počele padati po naređenju majora B. oko 11 časova i to oko škole Skender Kulenović, zatim oko džamije, a onda oko vikendica pored rijeke Sane. (...) a 3. pb je krenuo sa svog pravca u Mahalu, četa iz 1.pb sa autoputa kroz Muhiće prema pošti. (...) Međutim, kontrolu nad stanjem u Mahali, brigu o stanovništvu nije preuzela vlast kako su rekli da će uraditi. (...) Grupa SOS je nakon izlaska naroda i vojske ušla u Mahalu te je nekontrolisano palila kuće, pucala, tako da je cijelu noć Mahala bila u plamenu. Tek sutradan je civilna vlast gasila preostalo, zatvarala neoštećene kuće i zabranila ulazak u Mahalu."[457]

Posebno treba navesti sastanak Kriznog štaba održan 25. maja 1992. godine kojim je naređen početak napada srpskih vojnih i policijskih jedinica na pojedina mjesta i naselja na području opštine Sanski Most. U zabilješkama sa tog sastanka Nedeljko Rašula bilježi: "Ad 2. Situacija u opštini je u znaku očekivanja akcije razoružavanja. Ad. 3. ***Utorak u 6 sati počinje akcija. -Nema prekida borbe do predaje. -Nema zarobljenika sa oružjem.- Zarobljeni civili služe za razmjenu*** (podvukao M.B.)."[458] Iz navedenog je vidljivo kakav je trebao biti odnos prema civilima i civilnom stanovništvu. Posebno

[456] AIIZ, inv. br. 5-1894, Srpski štab TO Sanski Most, *GRMEČ-92, ZAPOVJEST OP.BR.1/92. BORBENI ZADATAK: AKCIJA RAZORUŽAVANJA U S. MOSTU*.

[457] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995. godine*, IZJAVA Č.B.*

[458] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

je upečatljiva uputa prema zarobljenicima i civilima. Ovakva uputa-naredba suprotna je odredbama međunarodnog humanitarnog prava o odnosu prema ratnim zarobljenicima i civilnom stanovništvu. Iz navedenog proistječe da sve one koji se zateknu s oružjem treba ubiti bez obzira da li su se predali iako se na takve osobe odnose Ženevske konvencije, pravila i običaji ratovanja i podliježu zaštiti. S druge strane sugeriranje da "zarobljeni civili služe za razmjenu" predstavlja poziv za njihovo zarobljavanje i nezakonito zatočenje. S ovim je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most srpskim vojnim i policijskim jedinicama dao signal za počinjenje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Potvrdnost da su srpske vojne i policijske jedinice slijedile upute-naredbu Kriznog štaba nalazimo u masovnim ubijanjima civila, nezakonitim zatočenjima, nanošenjem teških fizičkih i psihičkih trauma, masovnim progonima, bezobzirnom uništavanju imovine, pljačkanju i drugim nezakonitim radnjama prilikom napada na pojedina mjesta i naselja u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati.

Jedan od preživjelih svjedoka navodi kako su srpske vojne i policijske jednice počele napad na području opštine Sanski Most: "(..) započeo je artiljerijski napad od strane srpske paravojske na naselja Mahala, Muhići i Otoka. (...) Granatirali su nas iz Ključe ulice, Kruhara, brda Bokan, Magarice i Bursaća. Granatiranje je trajalo cijelu noć i sistematski po svim dijelovima Mahale, Otoke i Muhića. Napominjem u vrijeme kad su ova naselja granatirana u njima nije bilo nikakvih vojnih jedinica niti oružanih formacija jer mi nismo bili organizovani za bilo kakvu odbranu a srpske vlasti su prije toga preuzele sve funkcije u gradu (razoružali policajce bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, grad blokirali preuzele komandu nad jedinicama TO iz kojih su demobilisali sve Bošnjake i razdužili ih sa vojnom opremom, preuzeli sve vitalne funkcije i dr.). Granatiranje je trajalo sve do 9.00 h sljedećeg dana kada su napravili prekid i preko Radio stanice Sanski Most, čitali proglase u kojima se pozivalo Bošnjačko stanovništvo da u znak predaje na prozorima kuća istaknu bijelu zastavu i da izađu na poligon kod Ekonomije. (...) Tako smo počeli napuštati skloništa negdje oko 10.00 h i odlaziti u pravcu poligona kod Ekonomije."[459] Kako je počeo napad jedan od svjedoka navodi: "(...) Granatiranje je trajalo oko nekoliko sati a granate su upućivane iz pravca Kruhara, lokaliteta Magarice sa pravoslavnog groblja. Nakon granatiranja

[459] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

otvorena je pješadijska vatra i to po civilnom stanovništvu. (...) Dok je napad trajao a i nakon napada preko Radio stanice koju su već Srbi bili zaposjeli, izdavani su proglasi nesrpskom stanovništvu da iskažu lojalnost predstavnicima Srpske opštine Sanski Most, da dobrovoljno predaju svo naoružanje koje posjeduju i da im garantuju bezbjednost. (...) U proglasu su takođe naveli da svi stanovnici nesrpske nacionalnosti moraju na svoje kuće izvjesiti bijele zastave kako bi se znalo koja je bošnjačka ili hrvatska kuća."[460]

U informaciji od 15. juna 1992. godine, koju je sačinila SJB Sanski Most, o napadu se navodi: "Nakon ovakvog razoružavanja usledila je 25.5.1992. godine vojnička akcija (napad) na naselje Mahala u gradu iza koje je ostalo oko 2.000 zarobljenih civila ali oružje u samo manjim količinama a nije pronađeno jer je ranije sakriveno. (...) a kuće su porušene i popaljene."[461] O paljenju, uništavanju i pljačkanju imovine navodi se: "b) da se gase svi požari u gradu, veliki broj požara je izazvan osvetom građana srpske nacionalnosti. Pljačka se: vozila, imovina, v) Da se obezbjede područja koja su osvojena. (...) Da se gase požari?! Svi su zajednički učestvovali i iz jedinica i iz TO. Pljačka će biti istom nastavita."[462]

O napadu na Mahalu, Muhiće i Otoku jedan od svjedoka navodi: "Dok smo odlazili prema tom poligonu i dalje je trajalo granatiranje sa okolnih brda. Četnici još nisu bili ušli u Mahalu. Rijeka stanovništva se kretala prema poligonu i nas je bilo sakupljeno na tom poligonu oko 2-3 hiljade žena, djece, staraca i ljudi. Poligon je bio opkoljen sa naoružanim četnicima čije su cijevi oružja bile uperene prema poligonu, a na ulazu u sami poligon koji je bio ograđen bodljikavom žicom srpski vojnici su vršili pretres svakog Bošnjaka. Na poligonu smo ostali 14-15 sati dok se svo stanovništvo nije sakupilo. Tek kad je srpska vojska ušla u Mahalu i vidjeli smo da počinju

[460] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[461] AIIZ, inv. br. 5-1958, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, str. pov. br: 11-14-35/, 15. juni 1992, *INFORMACIJA O RAZORUŽAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.*

[462] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

kuće goriti i to prvo kuće u ul. 8. kraj. brigade u Muhićima a malo kasnije smo vidjeli da gore kuće u Mahali pored mašinskog mosta pa i moja kuća je izgorila do temelja. Pošto su nastavili sa pucanjem i granatiranjem, naredili su da sa poligona svi krenemo u koloni po dva prema selu Krkojevci na fudbalsko igralište. U pratnji su bili naoružani srpski vojnici i policajci. Dok smo išli prema igralištu sa okolnih brda pucano je na nas, tako da smo se u jednom momentu morali skrivati u kanalu pored bivše pruge a oni su nam govorili kako to naši pucaju na nas. (...) Cijelo igralište je bilo opkoljeno naoružanim četnicima, njih nekoliko stotina, zatim više oklopnih transportera koji su se vratili sa paljenja Mahale. (...) i počeli sa maltretiranjem Bošnjaka. Tu sam već saznao da je ubijen moj komšija Bajrić Ruhdija, penzionisani policajac, rodom iz Čaplja. Tu na tom stadionu počeli su razdvajati muškarce od žena i djece i tada smo bili sigurni da se više nećemo vratiti u našu Mahalu i nastupila je panika i strah u narodu a žene, djeca i ljudi su plakali, bilo je haotično. Da bi nas zastrašili četnici su pucali u vis. Nakon toga počeli su dolaziti autobusi koje su vozili isključivo Srbi. (...) Tad su u autobuse potrpali žene i djecu i odvezli ih tad nama u nepoznatom pravcu jer nismo znali kud ih voze. Mi muškarci smo zadržani na stadionu sve do 22-23 h kada su i nas počeli voziti ali ni nama nisu rekli kud nas voze. Autobusi su bili puni a u više grupa desetak autobusa nas je vozilo u pravcu grada. Dovezli su nas pred Osnovnu školu 'Hasan Kikić' a dok su nas vozili prema gradu tranzitnim putem preko mašinskog mosta i Ključkom ulicom vidjeli smo kako gore kuće u Mahali i to: Veletanlić Ismeta, Bašić Faika, Pašić Husnije, Seferović Muhameda, moja kuća, Bašić Muharema, Adila Draganovića, Ismeta Kurbegovića, Esada Bilajbegovića, Nazifa Bilajbegovića, Hasana Zukića, Ahmeta Bilajbegovića, Himze Karabegovića, Kurbegović Adila, Ibre Lasića, Enesa Lasića, Umihane Klaić, Kalić Kalmina i ostale kuće u Mahali. Autobusi su stajali duže vrijeme i vjerovatno su tražili gdje da nas zatvore."[463] Jedan od svjedoka navodi: "Nakon izvjesnog vremena čule su se jake detonacije iz pravca Mahale a neke granate su prebacivale i padale u blizini Betonirke i SJB. (...) Došli smo u moju ulicu a iz pravca Mahale se čula tolika pucnjava da sam imao utisak da Mahala prosto gori a vidio se dim i plamen. Kad smo došli u blizinu moje kuće, sreo sam komšiju Mehu Alagića i tad je M. sa vozilom stao pa sam Mehu pitao gdje mi je majka, žena i dijete. Rekao mi je da ne zna i zaplakao, okrenuo se i otišao svojoj kući. Tada su mi naredili da idem ulicom pješice

[463] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

ispred automobila na oko 30 m a oni su za mnom išli također pješice i držali su sva trojica automatske puške na gotovs i usmjerene prema meni."[464]

Ulaskom srpskih jedinica u naselja Mahalu, Otoku i Muhiće počinje paljenje kuća, ubijanje Bošnjaka i Hrvata, pljačka i progon. Odmah po ulasku u naselje Mahala u kući Hilme Hegića ubijeno je više civila. Srpski vojnici su iz skloništa, u kući Hilme Hegića, istjerali civile koju su se tu sklonili od granatiranja i ubili ih vatrenim oružjem. Tu su ubijeni Kasim Ćoralić, Nurija Ćoralić, Emir Nalić, Senad Nalić, Nafija Nalić, Adem Vojniković, Edin Bašić i trudnica Tatjana Bašić-Unić. Nakon toga zapalili su kuću.[465]

Prilikom progona Bošnjaka iz njihovih kuća srpski vojnici su odveli i ubili Naila Selmana, Smaila Pašića zv. Lola, Sadmira Velića, Ruhdiju Bajrića. Ubili su Ibru Eminića, dr. Mehmeda Avdagića i druge.[466] Jedan od svjedoka navodi: "Dok je Mahala granatirana po njoj je pucano iz trocjevca PAM-a ili PAT-a koji je bio ugrađen u maskirni FAP (...). Tada je u prvom naletu koliko ja znam ubijeno troje ljudi koje znam po nadimcima Lola i Veli i Nail Selman. Njih su uhvatili u kući Đeme Malovčića na Otoci i odveli ih kod Krečane gdje su ih streljali. To je vidio brico Redžo kojem se ne sjećam prezimena."[467] Nakon što su prisilno protjerali civilno stanovništvo iz Mahale, Muhić i Otoke, nakon prekida napada nije bio dozvoljen povratak Bošnjacima u kuće koje su ostale čitave. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 30. maja 1992. godine donio je naredbu o blokiranju i zabrani ulaska u bošnjačko naselje Mahala iz kojeg protjerano cjelokupno stanovništvo, imovina popaljena i opljačkana. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je Naredbom broj: KŠ-26-4/92 od 30. maja 1992. godine "srpskoj Teritorijalnoj odbrani naredio blokadu ulaza u rejon Mahale svim licima, sem ovlaštenim organima koji vrše čišćenje Mahale".[468] Ovom naredbom omogućena je pljačka imovine Bošnjaka i Hrvata.

---

[464] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. juli 1996, *IZJAVA A.E.*

[465] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA,* str. 6.

[466] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

[467] AIIZ, inv. br. 2380, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-220, 22. septembar 1994, *IZJAVA A.D.*

[468] AIIZ, inv. br. 5-1880, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-26-4/92, 30. maja 1992, *NAREDBA SRPSKOJ TERITORIJALNOJ ODBRANI.*

Republika Bosna i Hercegovina
OPŠTINSKI ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE
SANSKI MOST
Broj: 02/K4-1
datum 31. 05. 1992

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ
САНСКИ МОСТ

Број: Кш-26-4/92
Датум: 3о. 5. 1992.г.

Кризни штаб Српске општине Сански Мост на састанку одржаном дана 3о. 5. 1992. године у 9 сати, на основу закључка тачка 4. стр 2. донио је дана 3о. 5. 1992. године следећу,

Н А Р Е Д Б У

Српској територијалној одбрани

Задужује се Српска територијална одбрана да блокира улаз у рејон Махале свим лицима, сем овлаштених органа који раде посао чишћења махале.

ДОСТАВЉЕНО:
1.Српској територијалној одбрани
2. Архиви а.а.

02
31. 05. 1992 г.

Naredba srpskoj Teritorijalnoj odbrani[469]

[469] AIIZ, inv. br. 5-1880, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-26-4/92, 30. maja 1992, *NAREDBA SRPSKOJ TERITORIJALNOJ ODBRANI.*

Kako je tekao progon nesrpskog stanovništva iz naselja Mahala, Muhići i Otoka navodi se u Informatoru SDS-a: "(...) Poslije dejstva na području grada, Štab se uključio u evakuaciju stanovništva koje nije učestvovalo u pružanju oružanog otpora u druga područja grada i Sportsku dvoranu."[470]

Uporedo s napadima na Mahalu, tih dana granatirana su i ostala naselja u kojima su živjeli Bošnjaci. Granatirana je Trnova, Tomina, Gornji Kamengrad. Krizni štab je preko "Radio Sane" neprekidno emitirao razna saopštenja i poruke Bošnjacima i Hrvatima dodatno pojačavajući strah i paniku. Pod prisilom su primorali Faika Biščevića da na "Radio Sani" čita proglase koje su unaprijed spremili Krizni štab i srpska vojska. O istom se navodi: "Da se obavještenja na 'Radio Sani' ne cenzur. (Fajku će voditi izvjesno vrijeme, a onda će ga predati nama). e) Da musl. liderima sudi njihov narod a ne srpski."[471] Jedan od oficira 6. sanske brigade navodi: "Sa Radio stanice S. Most konstantno je ponavljano da se predaju oni koji su naoružani, a obratio se i jedan od članova SDA da se mirno predaju (ne mogu se sjetiti imena). Njega je dovela vojna policija (k-dir M.M) na KM kod pukovnika Basare."[472]

Na "Radio Sani" spiker je najavljivao prisilno obraćanje Faika Biščevića: "Ovaj ekstremista obratiće se putem radija hrvatskom i muslimanskom narodu i obrazložiti razloge zbog kojih ih je uveo u rat."[473] Tekst koji je prisilno čitao Faik Biščević: "Proglas. Da komplet svi Muslimani i Hrvati bezuslovno predaju sve legalno i ilegalno naoružanje i predaju se srpskoj vojsci i vladi jer ovo je srpski grad. Da ne bi vojnici na silu oduzimali i nalazili oružje, bolje je da se isto dobrovoljno preda jer će se u protivnom i dalje Sana rušiti do konačne predaje. Zato pozivamo ponovo sve građane Sane, Muslimane i Hrvate, da oružje odma' predaju, jer će bolje tako proći nego da se i dalje ruši grad. (...) Ovo je potrebno odma' izvršiti, predati oružje da bi prestalo dalje razaranje grada za koje ja snosim najveću krivicu. Zato ponovo pozivam sve Muslimane i Hrvate da odma' predaju oružje i priznaju legalnu srpsku vlast kako bi prije mogla da legalna vlast funkcioniše i prestane rušenje grada."[474]

---

[470] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[471] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

[472] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995*, IZJAVA Č.B.*

[473] AIIZ, inv. br. 5-1963, *TRANSKRIPT RAZGOVORA NA RADIO SANSKI MOST*, str. 4.

[474] Isto.

Nakon što je pročitao "proglas", Faik Biščević doveden je u logor u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu. Jedan od svjedoka opisuje dolazak Faika Biščevića u logor: "Te iste noći oko 22 h u ćeliju je ubačen Biščević Faik koji je također bio pretučen, nije bilo dijela tijela bez modrica. Iz njegove priče saznali smo da je po hapšenju odmah odveden na Magarice dio iznad naselja Muhići, gdje je bio logor i položaj četnika, gdje su bili topovi i minobacači, i prema njegovom kazivanju s njim je razgovarao pukovnik Nedeljko Aničić a pretučen je od više vojnika po naređenju pukovnika Aničića, koji je potom od njega tražio da se oglasi na Radio Sani, (...) da bi ga ponovo tukli i dali gotov tekst sa licima, navodnim ekstremistima da sve to pročita na Radio Sani. (...) sve to morao čitati dok je pukovnik Aničić držao pištolj naslonjen na njegovu glavu."[475]

Po razrađenom scenariju i ostala naselja bila su napadnuta, građani ubijani, nezakonito i bezrazložno odvođeni u logore, pljačkana njihova imovima i druge nezakonite radnje. U ovom dijelu želimo prenijeti svjedočenje preživjelog prilikom napada na selo Trnovu. "Iz više pravaca srpska vojska počinje napad na Trnovu. Artiljerijski napadi trajali su 3 dana uz povremene prekide. Srpska vojska kao uslov prekida napada zahtjeva da se preda svo naoružanje. Kako je vrijeme prolazilo napadi su bili sve učestaliji i žešći. Grupa mještana Trnove, među kojima Begić Mesud-Sudo, Crnkić Mirzet-Ćombo, Medić Ekrem, Ključanin Nihad- Niho, Sadić Eniz, Šupuk Husein, Šupuk Ibrahim, Šupuk Muharem-Harko, Bešić Edo-Idrizov i Šupuk Refik u popodnevnim satima 27. maja 1992. godine donosi odluku o predaji naoružanja. Dana 28. maja 1992. godine, počinje se s prikupljanjem oružja i predajom u policijsku stanicu Sanski Most. Prilikom predaje svog oružja kojeg smo posjedovali od nas su tražili da predamo još 650 pušaka koje mi nismo imali. Prijetili su ukoliko ne predamo te puške da će srpska vojska ući u Trnovu da izvrši pretres ljudstva i svih objekata u selu. Kako mi nismo imali više oružja za predaju srpska vojska kreće prema Trnovi. U međuvremenu srpska vojska zahtjeva da svo stanovništvo napusti svoje domove i sakupi se ispred škole a ukoliko nekoga nađu u selu bit će strijeljan. Ujedno, zahtjevaju da neko od naših predstavnika dođe ispred sela, tačnije kod Medenjaka da ih dočeka i uvede u selo. Mještani Trnove počinju se iskupljati ispred škole, tačnije u školsko dvorište. Kako je srpska vojska zahtjevala da ih neko

[475] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S.*

od naši uvede u selo, Ključanin Sakib-Deda se javio da on ode do Medenjaka. Poslije izvjesnog vremena, oko 3 sata poslije podne, srpska vojska sa teškom artiljerijom ulazi u Trnovu i počinje raspored vojnika i artiljerije, praveći obruč oko mještana. Kad su završili s rasporedom jedan od njihovih oficira, iziđe ispred naroda i naredi da se djeca i žene odvoje na jednu stranu a muškarci na drugu. Zatim je naredio da hodža iziđe ispred mještana i vojnika. U to vrijeme u Trnovi dužnost imama obavljao je Atif ef. Vučkić, mladi imam iz Biljana kod Ključa. Kad je hodža izišao ispred, oficir reče: Ukoliko se nađe ijedna cijev u selu ili se negdje čuje pucanj, prvo ćemo streljati hodžu. Potom nastavi: Trnova neće biti mirna sve dok nepohvatate svoje ekstreme i nama ih ne predate i to: Begić Mesuda-Sudu, Ključanin Nihada-Nihu, Medić Ekrema, Šupuk Huseina, Šupuk Ibrahima, Šupuk Refika. Onda su naredili da vlasnici kuća iziđu i da sa srpskim vojnicima odlaze do kuća radi pretresa. Svi vlasnici kuća sa po tri srpska vojnika odlaze svojim kućama radi pretresa. Za vrijeme pretresa vršena su maltretiranja, udaranja, stvari po kućama su preturane i razbacivane, za sobom u kućama ostavljali su strašan nered. Po završetku pretresa kuće Begić Mesuda-Sude, istog odvode na obližnje brdo, ispod Kulišća i tu ga srpski vojnici ubijaju. Kad je pretres završen, vojska se vraća u grad odvodeći oko 30 mještana Trnove. Neki od ovih odvedenih premlaćeni se vraćaju kući nakon 7 dana. Među njima su bili Šupuk Husein, Bešić Ismet-Ića, Medić Zikrija i drugi. Jedan broj mještana Trnove nakon zadržavanja i teškog mučenja u policiji završavaju u logoru Manjača. Poslije okupacije, Trnova se pretvara u mali logor, svakodnevno srpska policija dolazi u selo maltretira stanovništvo, pojedince odvodi na ispitivanje. Tih dana odvode Ključanin Nihada-Nihu, Šupuk Senada, Šupuk Bajru i Šupuk Ibrahima svi oni završavaju u logoru Manjača. Po progonu Bošnjaka Trnove, počinje masovna pljačka sela, zatim paljenje i rušenje stambenih objekata. Zločinci su Trnovu pretvorili u pepeo i ruševine. Stanovništvo koje je našlo privremeno sklonište u obližnjim mjestima Šehovci i Poljak poslije nekoliko mjeseci, tačnije 22. decembra 1992. godine, konvojem preko Bosanske Gradiške protjerano je u Republiku Hrvatsku."[476]

Nakon što su preuzele potpunu kontrolu na prostoru opštine Sanski Most, izuzev naselja Vrhpolje i Hrustovo, srpske snage počele su pripremati napad i na ova naselja. Po ustaljenom scenariju prvo su putem "Radio Sane"

[476] Ibrahim Šupuk, *Sjećanje na maj 1992. godine*, izjava data autoru u novembru 2016. godine.

postavili ultimatum mještanima ovih naselja. Tekst ultimatuma-proglasa čitanog na "Radio Sani" glasio je: "Komanda srpskih oružanih snaga poziva predstavnike Vrhpolja, Hrustova, Kamička, Plijevaca (Kljevaca, prim.M.B.) i Sanice da večeras u dvadeset časova dođu na razgovor u školu u Tomini, sa sobom da ponesu spisak formiranih muslimanskih jedinica, spisak oružja u selima koja posjeduju legalno i ilegalno, spisak oružja i vojne opreme, imena i prezimena vođa ekstremnih grupa i mjesta gdje se nalaze. Ponavljamo da su vaša sela opkoljena i da nemate šansi u otvorenoj oružanoj borbi. Zato vas upozoravamo da neizostavno dođete na sastanak jer ćete na taj način spriječiti uništavanje imovine i žive sile za koju ćete pred narodnim sudom odgovarati. U slučaju da ne dođete na zakazani sastanak, smatraćemo da prihvatate oružanu borbu što ćete i dobiti. Komanda srpskih snaga."[477]

Jedna grupa patriota iz ovih naselja i grupa koja je došla iz Ključa pokušala je organizirati odbranu ovih naselja i spasiti civilno stanovništvo. Ova jedinica bila je stacionirana u šumi Galaja. U borbama sa pripadnicima 6. sanske brigade, zarobljeno je 30 srpskih vojnika (2 oficira, 2 podoficira i 26 vojnika).[478] Poslije pregovora, 143 pripadnika TO BiH i zarobljeni pripadnici 6. sanske brigade uz prisustvo međunarodnih posmatrača prebačeni su u Bihać, na slobodnu teritoriju pod kontrolom legalnih organa RBiH.

O borbama u rejonu Vrhpolja komanda 1. krajiškog korpusa izvještava: "Koordiniranim akcijama neprijatelj je u toku jučerašnjeg dana otvorio i snažnu vatru po položajima 6/10. pd iz reona Kamička i Vrhpolje, ali su noću 30/31.05.1992. godine naše jedinice ovladale ovim rejonima, pri čemu je zarobljeno 38 muslimanskih ekstremista, tačan broj poginulih se još ne zna. Borci 6/10. pd nisu imali gubitaka."[479]

Mještani Vrhpolja i Hrustova nakon ultimatuma predali su naoružanje koje su imali (legalno i ilegalno). Nakon toga počeo je napad jedinica 6. sanske brigade. Kako su tekle pripreme i sam tok napada navedeno je u svjedočenju jednog od učesnika: "(...) odmah je uputio 3. pb (pješadijski bataljon; prim. M.B.) sa komandantom B.D. u s. Kljevci (Žegar) da stupi u

[477] AIIZ, inv. br. 5-1963, *TRANSKRIPT RAZGOVORA NA RADIO SANSKI MOST*, str. 4.

[478] *Osvrt na ratna zbivanja u Sanskom Mostu 1991. i 1992. godine i formiranje Patriotske lige Bosne i Hercegovine*, neobjavljeni rukopis, Udruženje Patriotska liga opštine Sanski Most, Sanski Most, 2017, str. 10.

[479] AIIZ, inv. br. 5-1861, Komanda 1. krajiškog korpusa, op. pov. br. 482-1, 1. juni 1992, *INFORMACIJA O AKTUELNOJ POLITIČKO-BEZBEDONOSNOJ SITUACIJI.*

kontakt sa stanovništvom i da dogovori predaju naoružanja. (...) KM (komandno mjesto; prim. M.B.) pukovnika Basare bilo je u rejonu s. D. Tramošnja, gdje su postavljena i 2 ZIS-a (topovi 76 mm, prim. M.B.), LRL 128 mmm (laki raketni lanseri, prim. M.B.), MB 120 mmm (minobacači 120 mm, prim. M.B.). (...) Tako je D. prikupio dosta naoružanja od bombi, AP, PAP, lovačko i pištolja. Kada je ovo završio puk. (pukovnik Branko Basara, prim. M.B.) je naredio da 1. pb iz s. Dabra pređe u s. Kljevci i da ima komandu kod Kljevačke crkve. Pukovnik Basara naređuje 3. pb da posjedne položaje oko Hrustovačke pećine. (...) Zaboravio sam napomenuti da su formirani (nešto kao mjesni bataljoni) 5. pb, 6. pb, 7. pb, 8. pb, 9. pb. To su bataljoni sa manjim brojnim stanjem a formirani su po naređenju pukovnika Basare. (...) 6. pb od mještana Zdene, 7. pb-s. Potkraj-B. Japra, 8. pb-s. Jelašinovci, 9. pb-naselje Narodni front (grad). Prva je krenula 2. pč-kdir Z.R. i to od zaseoka do zaseoka u Hrustovu. Brzo se čula pucnjava. Kad su prišli zaseoku Merdanovići i blizu džamije tu su stali. Direktno je svima komandovao major V.B. i puk. Basara. (...) Kada su poginula 3 borca iz 2. čete (prateći vod) tada su borci osuli paljbu po civilima koji su po naređenju majora B. sakupljani kod Vrhpoljskog mosta. (...) Sve je tako ostalo do sljedećeg dana kada su ponovo jedinice krenule da opkole taj šumarak i desilo se opet da su poginula 4 borca, sada iz 3. pb. Kada su savladali šumarak našli su starog čovjeka koji nije htio nikud da ide već je ostao braniti selo. Mislim da je on ubijen (ubijen je Almaz Zukić, prim.M.B.). Kada je iseljeno svo civilno stanovništvo, a skupljano je u s. Tomini a odatle u T. Palanku kod rodbine i poznanika. Muškarci su odvođeni u S. Most u Dvoranu po naređenju pukovnika Basare a u organizaciji civilnih vlasti."[480]

U jutarnjim satima ova sela prvo su granatirali sa više lokaliteta. Poslije granatiranja pripadnici 6. sanske brigade ušli su u nebranjena sela Hrustovo i Vrhpolje. Počelo je odvajanje muškaraca od žena i djece i odvođenje na različite lokalitete. Odmah po ulasku pripadnici 6. sanske brigade počeli su ubijati civile - muškarce, žene i djecu. Jedan od svjedoka navodi: "Dana 31.5.1992. godine srpska vojska je ušla u selo Hrustovo odnosno zaseok Kerani te pokupila sve muškarce od 16 do 70 i više godina. Sakupljene muškarce su odveli pored mjesnog groblja u Keranima među njima sam bio i ja, a bilo nas je ukupno od 70-80 uglavnom svi mještani Kerana. Dovođenje ljudi vršili su srpski vojnici u samom zaseoku bilo ih je preko 100. (...), a dobro se

[480] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995. godine, *IZJAVA Č.B.*

sjećam jednog detalja kada je K.M. poslao Irfana Keranovića, po sakrivenu pušku u pratnji dva vojnika i vidio sam kad im je on dao signal okom što je vjerovatno značilo da ga likvidiraju. Što su oni i učinili od tad Irfana niko nije vidio. Nas preostale odveli su kući Mirsada Keranovića, a ja sam se nekako uspio skriti među već prisutne žene i djecu, a preostali muškarci su odvedeni u pravcu Kljevaca. Vodili su ih kroz zaseoke Merdanoviće, Seferoviće, a potom u Žegar u Kljevcima i od te grupe od 70-80 ljudi usput je likvidirano njih 50. Vodili su ih kroz ove zaseoke zaobilaznim putem vjerovatno da ne bi vidjeli leševe pobijenih Muslimana uz glavni put. Istog dana u popodnevnim satima u zaseok Kerani nailazi druga srpska jedinica otprilike jačine jedne čete ali ja vjerujem da ih je bilo još okolo (...). Ponovo su pretraživali kuće a potom ih palili i pronašli su mene a već su bili pronašli još 7 skrivenih Muslimana, sjećam se da se radilo o Merdanović Feridu, Keranović Jusi, Eminović Hamdiji, Keranović Fajki, Kukavica Hasibu, ove druge nisam poznavao, te su nas poveli niz selo, asfaltnim putem u koloni po jedan, pognute glave, rukama na leđima. To su nam naredili iz razloga da ne bi gledali lijevo i desno tj. da ne bi vidjeli leševe već pobijenih Muslimana. Ja sam u zaseoku Kukavice krišom uspio vidjeti tri-četiri leša preko puta škole. Zatim niže tri-četiri kod mjesta zvanog Častovac a dalje od Častovca do Handanovića u dužini otprilike oko 800 metara bilo je na svakih par metara po jedan ili više leševa. Zaboravio sam napomenuti da je već u Keranima na mjesnom groblju bio dovežen traktor sa prikolicom punom leševa (poslije sam saznao da se radilo o licima koja su pobijena u garaži Huske Merdanovića u zaseoku Kukavice)."[481] U informaciji SJB Sanski Most o napadu na Vrhpolje i Hrustovo navodi se: "Nakon nekoliko dana uslijedio je također sinhronizovan napad na muslimanska sela Vrhpolje i Hrustovo. Tom prilikom razbijene su i vojnički poražene muslimanske snage od oko 800 ljudi, a kuće su porušene i popaljene. (...) Napominjemo da je prije borbenih dejstava vojske a i nakon njih naoružanje predavano najbližim vojnim jedinicama, jedinicama TO i SJB."[482]

[481] AIIZ, inv. br. 2376, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juni 1996, *IZJAVA K.T.*

[482] AIIZ, inv. br. 5-1958, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 15. juni 1992. godine, str. pov. br: 11-14-35/, *INFORMACIJA O RAZORUŽAVANJU PARAVOJNIH FORMACIJA NA PODRUČJU SJB SANSKI MOST.*

U nekoliko dana napada na Hrustovo i Vrhpolje na više lokaliteta vršene su masovne likvidacije civila. Muškarci, žene, djeca ubijani su u "Huskinoj garaži", na lokalitetu Častovac, na Vrhpoljskom mostu, i na drugim mjestima.[483] Osim toga, vršena su pojedinačna ubijanja civila. Ubijanja su vršena kod kuća, na putu prema sabirnim mjestima i na svim mjestima. Mještani Hrustova i Vrhpolja morali su prisilno napustiti svoje kuće i protjerani su u Tominu. Žena, djeca i stariji smjestili su se kod rodbine ili poznanika, a muškarci su zatočeni u zgradu osnovne škole u Tomini i zgradu osnovne škole u Kozici. Jedan od svjedoka navodi: "(...) U naše selo stiglo je oko 600 prognanih Bošnjaka iz ovih sela koje smo smjestili u naše kuće. Svim Bošnjacima po naredbi komandanta bataljona Š.N. i njegovog zamjenika G.Š. bilo je zabranjeno kretanje i niko od nas nije smio izići na cestu. U selo su upadali pripadnici vojne policije ovog bataljona (...), maltretirale Bošnjake, tukli, otimali novac za koga su pretpostavljali da ima."[484]

O stanju na području opštine Sanski Most u redovnom borbenom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa od 2. juna 1992. godine navodi se: "Na području Sanskog Mosta situacija je nepromijenjena. (...) Širi rejon Sanskog Mosta, Prijedora i Ključa kontrolišu naše jedinice, u toku je čišćenje terena."[485]

U ljeto i jesen 1992. godine srpske vojne i policijske jedinice ulazile su u sva bošnjačka i hrvatska naselja i pri tome počinile brojne zločine. O stanju na području opštine Sanski Most komanda 1. krajiškog korpusa redovnim borbenim izvještajima obavještavala je Glavni štab VRS-a o stanju na području opštine Sanski Most. Ovdje želimo ukazati kako je komanda 1. krajiškog korpusa izvještavala o napadu na Sanski Most i druga mjesta na prostoru Bosanske krajine."Preduzete su mere na daljem čišćenje prostora Kozarac, Prijedor, Sanski Most, Ključ i s. Lišnja kod Prnjavora. (...) Uspostavljena je kontrola prostora Prijedor i dolina r. Sane, (...)."[486] "(...) OTG-Prijedor sastava 2. mtbr i had/343. mtbr, 6/10 pd., dobrovoljci i milicija obezbeđuju komunikaciju: Bos. Novi – Prijedor – Banja Luka, Prijedor – Sanski Most –

[483] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

[484] AIIZ, inv. br. 2363, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, AID Sanski Most, broj: 02-943/96, 23. juni 1996, *IZJAVA K.DŽ.*

[485] AIIZ, inv. br. 5-1862, Komanda 1. KK, op. pov. br. 44-1/158, 2. juni 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH.*

[486] AIIZ, inv. br. 5-1863, Komanda 1. KK, op. pov. br. 44-1/160, 3. juni 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH.*

Sanica i Sanski Most – Bos. Krupa. U rejonima s. Kozarac, Prijedor i Sanski Most rasčišćava sa ostacima neprijatelja. "[487] "Jedinice 1. KK u rejonima: Prijedor, Ključ, Sanski Most i Jajce situaciju drže pod kontrolom i nastavljaju sa čišćenjem terena i oduzimanjem oružja od pripadnika formacija (zelene beretke, ZNG, HOS). (...) U našoj zoni situacija je i dalje složena i neizvjesna, posebno u rejonima gde je većinski muslimanski i hrvatski živalj. U Prijedoru, Ključu, Sanskom Mostu naše jedinice uspešno vrše čišćenje terena bez većeg otpora (...)."[488] "3. Stanje na teritoriji bez značajnijih promena. Nastavljeno je sa čišćenjem i razoružavanje paravojnih formacija u rejonu Kotor Varoša, Prijedor, Ključ i Sanski Most."[489] 3. Stanje na teritoriji stabilno, nema bitnih promena. Produženo sa čišćenjem i razoružavanje paravojnih formacija u rejonima: Kotor Varoša, Jajca, Prijedora, Ključa i Sanskog Mosta."[490] U navedenim izvještajima nisu spomenuta masovna ubijanja, masovna nezakonita zatočenja civila, uništavanje, paljenje imovine, pljačka, uništavanje vjerskih objekata i brojni drugi zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Po ustaljenom obrascu pripadnici 6. sanske brigade ulazili su u nebranjena mjesta, vršili pretrese, maltretiranja, pljačku imovine, odvođenje u brojne logore, ubijanje Bošnjaka i Hrvata i nasilne progone. Srpske vojne i policijske jedinice izvršile su napade na Skucani Vakuf, Gorice, Naprelje, Fajtovce, Modru, Lukavice, Okreč, Gornji Kamengrad, Donji Kamengrad, Staru Rijeku, Stari Majdan, Brdare, Demiševce, Dževar, Husimovce, Zdenu, Trnovu, Sasinu, Škrljevitu, Čaplje, Kijevo, Tominu, Kljevce, Hrustovo i Vrhpolje. Po istom modelu jedinice iz sastava 6. sanske brigade napadale su ova nebranjena mjesta. Kroz nekoliko svjedočenja preživjelih opisat ćemo napade na pojedina mjesta.

Jedan od svjedoka ulaska u Husimovce navodi: "Puk. Basara je tih dana pozivao muslimanski narod da preda svo naoružanje na određenim punktovima po selima i gradu. Pošto nije bio zadovoljan predajom samo

[487] AIIZ, inv. br. 5-1864, Komanda 1. KK, op. pov. br. 44-1/180, 14. juni 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH.*

[488] AIIZ, inv. br. 5-1871, Komanda 1. KK, op. pov. br. 44-1/156, 1. juni 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH.*

[489] AIIZ, inv. br. 5-1873, Komanda 1. KK, Str. pov. br. 44/1-200, 26. juni 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE BIH.*

[490] AIIZ, inv. br. 5-1874, Komanda 1. KK, Str. pov. br. 44/1-201, 27. juni 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SRPSKE REPUBLIKE BIH.*

lovačkog naoružanja i pištolja, SDS je tvrdila da ima još dosta automatskog naoružanja, pukovnik je izdao naređenje jedinicama da oduzimaju i pretresaju sve da nađu naoružanje. (...) Tako je četa iz 1.pb (2. četa - k-dir Z.R) sa Đedovače imao zadatak da siđe u Husimovce i dio D. Kamengrada i da oduzima naoružanje. K-dant T.D. i ja smo se nalazili na Đedovači u vikendici vl. Dobrijević Nikole. Po završenom pretraživanju za naoružanjem poslao je kurira da nam javi da je oduzeto dosta lovačkog naoružanja, pištolja, 4 automatske puške, zatim 2 PAP (poluautomatska puška, prim. M.B.) i 2 M-48 puške. Stanovništvo je bilo uznemireno a četa se vratila u s. Dabar u rejon razmještaja. 3 četa k-dir p.por.(potporučnik, prim. M.B.) A.D. je isto radio u Zdeni do uzlaska na put za Husimovce. Isti nisu našli naoružanja. 2 i 3. pb su krenuli od Lušci Palanke preko sela Vrše, Naprelje, preko G. Kamengrada, Fajtovaca pa sve do Demiševaca. Uglavnom je prikupljeno lovačko naoružanje i pištolji. Svo naoružanje je predavano na punktovima (raskršće S. Most-Prijedor-L. Palanka) a odatle voženo u SUP."[491]

Stanovnicima Skucanog Vakufa je "dana 26. maja 1992. godine od strane tzv. vlasti Republike Srpske postavljen je ultimatum da u roku od tri dana oružje koje imamo u posjedu. Opkolili su selo i nakon predaje oružja ušli su u selo vršeći pretres kuća. Selo su opkolili i pretresali pripadnici VI Krajiške brigade (...). Pozvali su članove stranke SDA koje su znali da dođu u Lušci Palanku. Njih desetak se odazvalo i poslije kraćeg zadržavanja i ispitivanja poslati su u logor na Manjači. Kasnije su pozivali jednog po jednog, tukli, ispitivali i na drugi način maltretirali".[492]

Nakon što su opkolili naselje Kenjari (Sanski Most) u jutarnjim satima 27. juna 1992. godine, pripadnici VRS ušli su u zaselak Kenjari, nasilno odvojili muškarce od žena i djece. Nakon toga su muškarce odveli u naselje Kasapnice gdje su ubili 18 Bošnjaka, a nakon toga tijela ubijenih ubacili su u kuću (vl. Banović Duje) i kuću zapalili zajedno s tijelima.[493]

Pripadnici 6. sanske brigade su 30. jula 1992. godine opkolili sela Fajtovce i Naprelje. "Isti su počeli stezati obruč uz pucanje po kućama mještana, sve je to popraćeno bacanjem tromlona i ručnih bombi, pošto su građani Bošnjaci bili prethodno razoružani i svi uticajni ljudi su bili prethodno

[491] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995. godine, *IZJAVA Č.B.*

[492] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22. septembar 1994, *IZJAVA B.E.*

[493] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

odvedeni u logore. (...) Sposobne muškarce su izvodili iz kuća i u parovima sa rukama podignutim na zatiok glave vodili prema zloglasnom punktu u Fajtovcima na vrh Kiska, uz put su nas maltretirali i udarali puškama. Žene i djecu su istjerali iz kuća te ih zastrašivali i maltretirali. Kuće su pljačkali i odnosili skupocjene stvari. Sa djevojaka i žena su trgali akit. Pripadnici te paravojske su uglavnom poznati nama, do jučerašnje naše komšije. Svi su bili sa područja Lušci Palanke, obilježeni sa crvenim trakama na lijevom ramenu. (...) Nas sposobnih muškaraca je bili 112 i stajali smo u redu po dva sa desne strane ceste prema Sanskom Mostu na vrhu Kiska. Bili smo opkoljeni sa svih strana, (...). Na temperaturi oko 38 stepeni smo sa rukama za vratom stajali oko 5 sati. U međuvremenu su nam pucali više glave, te su hodali uz nas i udarali kundacima pušaka koga su htjeli. (...) Prvog je pročitao Majdankić Ibrahima. Počeli su ga udarati kundacima, nogama, palicama i sve što im se našlo pri ruci. Udarali su do besvjesti kada bi prozvali sljedećeg. Stariji i bolesni koji su počeli da padaju od iznemoglosti bili su sljedeći. (...) Svi su bili premlaćeni na mrtvo ime da bi ih poslije postrojili uz živicu i natjerali da brste list. Također su im davali slaninu da jedu, posebno Cerić Muhamedu, pošto je bio hadžija. Poslije su iste odvezli u Sanski Most u halu Krings. gdje je bio logor."[494]

Pripadnici 6. sanske brigade su 1. augusta 1992. godine ušli u selo Lukavice, izdvojili muškarce, odveli ih nedaleko od kuća i ubili 14 muškaraca iz porodice Alibegović.[495]

Napad na selo Gorice opisuje jedan od svjedoka: "Početkom juna 1992. godine poveća grupa vojnika opkolila je moje selo ujutro oko 6 h. Polako su stezali obruč oko sela i zahtijevali od nas da predamo cjelokupno naoružanje pa i najmanju cijev i sve da donesemo u selo pred kuću Velić Almaza. Predato je sve oružje, uglavnom lovačke puške. (...) Bili smo mirni sve do 2. augusta 1992. godine kada je ponovo došla jedinica (...) ušli su u selo i pokupili sve vojnosposobne muškarce i zaprijetili ako se metak ispali ode glava. (...) Vodili su muškarce kod Osnovne škole u Fajtovce. (...) Odveli su mi tri sina. Skupljeno je bilo oko 500 muškaraca. Tu su ih u školi ispitivali a bila su 3-4 ispitivača. Prilikom ispitivanja su ih tukli a sve da priznaju gdje

[494] AIIZ, inv. br. 2402, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski Kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Policijsko odjeljenje Lušci Palanka, broj: 05-10/01-242/98, 12. mart 1998, *IZJAVA T.K.*

[495] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

je oružje, kakva su njihova mišljenja o zbivanjima, gdje su bili i za koga su glasali, o referendumu i sl. Ta ispitivanja i maltretiranja trajala su od 12.30 h pa sve do 19.30 časova."[496]

Srpske vojne i policijske jedinice izvršile su napad na Staru Rijeku i Briševo 24. jula 1992. godine. Potvrdu navedenog nalazimo u dokumentu koji opisuje ratni put brigade: "U vremenu od 23-25.7.1992. godine izvedena je akcija na čišćenju terena Briševo-Kurevo-Stara Rijeka-Stari Majdan, između komunikacija Sanski Most – Prijedor i Sanski Most – Ljubija. U ovoj akciji učestvovale su sve jedinice brigade koje nisu bile na ratištu na Koridoru. Ista je uspješno izvedena i bez gubitaka na našoj strani, (...)."[497] U ovom napadu na nebranjena naselja Briševa i Stare Rijeke učestvovale su snage tri bataljona iz sastava 6. sanske brigade. Inače u sastavu 6. krajiške brigade (V.P. 6797/6) su tokom maja, juna i jula 1992. borbeno djelovali, na prostoru opština Prijedor i Sanski Most, i Srbi s okupiranog područja Banovine, tj. opštine Hrv. Kostajnica."[498] Svjedok napada na ova naselja navodi: "Tek nakon 4-5 dana na jednom brdu iznad Moštanice pronađeni su ubijeni i to tako što su ih sve klali. (...) Pošto tijela ubijenih članovi njihovih porodica nisu smjeli dirati, otišli su kod M.R. sin D. iz Batkovaca koji je bio komandant Kriznog štaba za ovo područje i zamolili ga da dozvoli sahranu ovih ljudi. (...) Dozvolio je da se tijela sahrane. (...) Tad smo pronašli zaklanu i porodicu Buzuk, Katu i njenog muža, zatim Bujadilović, čovjek i ženu čija imena ne znam (Bujadilović Katarina i njen muž Marko, prim. M.B.). Svi su sahranjeni u Grošića groblju u Staroj Rijeci. U tom etničkom čišćenju četnicu iz P. jedinice ubili su Došen Luku (...) iz Moštanice, (...). U povlačenju četnička jedinica pod komandom P. ubila je i Atlija Marijana (...). Prvo su ga natjerali da im ispeče jagnje a nakon toga su ga uveli u podrum i ubili. Tad su ubili i Atlija Josu sa Atlijine kose, (...) ubijen je u šumi neposredno kod kuće i tu je sahranjen. (...) Poznato mi je također da je (...) u Batkovcima ubijen Šolaja Joso (...) i tu se navodno za šteku cigareta dogovorilo da ubiju Josu i zaista Joso je ujutro

[496] AIIZ, inv. br. 2372, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-187, 9. septembar 1994, *IZJAVA V.E.*

[497] U dokumentu koji opisuje ratni put 6. sanske brigade na strani 12. navedeno je angažiranje ove brigade u "čišćenju terena" u vremenu 23-25.07.1992. godine. AIIZ, inv. br. 2-4702, *RATNI PUT 6. SANSKE BRIGADE.*

[498] Arhiv Policijske uprave Sisačko-moslavačke. Spis za konvalidaciju protiv Poznanović Đorđe–*Sl. zabilješka SJB Kostajnica o inf. razgovoru s osumnjičenim Poznanović Đorđem od 22. VII. 1992. i Sl. bilješka SM Dubica o inf. razgovoru s Vlaisavljević Lazarom iz Uštice na okolnosti nestanka Kovačević Mile, od 7. VI. 1992.*

nađen mrtav tj. ubijen na kauču. Pucano mu je sa više metaka u prsa (Šolaja Josip-Joso ubijen je 23. marta 1993. godine, prim. M.B)."[499] O žrtvama zločina srpskih vojnih jedinica na području Stare Rijeke govori se u drugom dijelu knjige.[500]

Srpske vojne jedinice 1. novembra 1992. godine napale su selo Šehovce u kojem nije bilo nikakvih vojnih ciljeva. Tu noć su porušili i džamiju i nekoliko stambenih objekata. U jednom izvještaju o napadu na Šehovce navodi se: "Takođe duž cijelog sela primijećena su oštećenja na kućama nastala pucanjem iz vatrenog oružja. Pregledom šire okoline kod mosta na Sasinci na mjestu zv. Radinovac pronađeno je više kartonskih čaura od dopunskog punjenja za minobacače kalibra 60 mm, što ukazuje da je odatle pucano. Od strane mještana primjećeno je da su trasom stare pruge prošla 3 vozila u pravcu Trnove i da su najvjerovatnije okrunuli u mjestu zv. Medenjak a u povratku kroz selo iz isti otvarali vatru i pucali po kućama."[501]

U ovom kratkom osvrtu na napad srpskih vojnih i policijskih jedinica na području opštine Sanski Most nastojali smo kroz pregled bitnih događaja naglasiti pripremu, planiranje i izvođenje napada, ali i posljedice napada na naselja i mjesta naseljena bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. U ostalim dijelovima knjige više će biti riječi o ubijanjima, pljačkanju, uništavanju vjerskih objekata i privatne imovine, nezakonitim zatočenjima u logore i druga mjesta zatočenja, prisilnom progonu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

[499] AIIZ, inv.br. 2404, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-958, 17. juni 1996, *IZJAVA D.S.*

[500] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

[501] AIIZ, inv. br. 5-1996, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 2. novembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

II. DIO

POSLJEDICE AGRESIJE I GENOCIDA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

II.1. Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice u kojima su pronađeni posmrtni ostaci ubijenih Bošnjaka i Hrvata

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu rezultirala je genocidom i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava koje su počinile srpske vojne i policijske jedinice nad Bošnjacima. Masovne, sistematske, planske i organizirane akcije likvidacije civila i civilnog stanovništva rezultirale su desetinama hiljada ubijenih. Žrtve agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu najčešće su prikrivane-zakopavane, bacane u masovnim, zajedničkim ili pojedinačnim grobnicama. Nastanku masovnih grobnica prethodila su masovna ubijanja u mjestima življenja, u koncentracionim logorima ili drugim mjestima zatočenja i drugim mjestima.

Iz dosadašnjih iskustava u lociranju, otkrivanju i ekshumaciji posmrtnih ostataka žrtava različita su mjesta masovnih grobnica (kuće, otvoreni prostori, napušteni rudnici, tuneli, prirodne jame i pećine, rijeke, jezera, šume, odlagališta smeća, septičke jame i drugo). Zabilježen je velik broj slučajeva spaljivanja tijela[502] tako da je pronađen vrlo mali broj posmrtnih ostataka. Mnoga tijela ubijenih nisu čak ni zakopavana nego su ostavljena da divlje životinje razvlače kosti ubijenih. "Pojam masovna grobnica nastala je kao rezultat genocida, kako bi se istrijebila (potpuno ili djelimično) određena nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva, odnosi se na grobno mjesto koje ne pripada uobičajenim mjestima na kojima se vrše ukopi i sahrane, već su to mjesta na kojima se svjesno, planski, organizirano, ciljno i s namjerom ubijene osobe odbacuju (ne sahranjuju) da bi se prikrili (izvršeni) zločini genocida. Pojam masovna grobnica ukazuje na nekarakterističnu masovnost, što znači da u njoj može biti dvije i više ubijenih osoba, zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom, kojima je život nasilno prekinut i koji su bačeni u grobnicu, tako da, od oblika izvršenja zločina (ubijanja), pa preko formiranja masovne grobnice, nije poštovan pijetet žrtve. Analogno tome, evidentno je da masovne grobnice nastaju kao produkt masovnih ubistava, karakterističnih

[502] Poznati su slučajevi spaljivanja ubijenih ali i živih. Dana 23. septembra 1992. godine u Duljcima, opština Bihać, spaljeno je preko 30 ubijenih civila koji su bili na prisilnom radu; spaljivanje u selu Botonjići, opština Ključ; spaljivanje u selima Forići i Zecovi, opština Prijedor, spaljivanje u Kenjarima (Sanski Most) i drugim mjestima širom Bosanske krajine.

za zločin genocida."[503] Masovne grobnice usljed ratnih zločina posljedica su organiziranih i masovnih ubijanja ljudi. U Bosni i Hercegovini pronađeno je na stotine masovnih grobnica, a svakodnevno se otkopavaju nove. Najpoznatije se nalaze na području opština Srebrenica, Prijedor, Zvornik, Ključ, Sanski Most, Višegrad, Bratunac i drugim mjestima. Samo na teritoriji opštine Prijedor ekshumirano je preko 70 masovnih grobnica ubijenih Bošnjaka i Hrvata.[504] Moguće je izvršiti podjelu masovnih grobnica po broju pronađenih žrtava i to na: 1. masovne (preko 5 posmrtnih ostataka), 2. zajedničke (2-4 posmrtna ostatka), 3. pojedinačne (posmrtni ostaci jedne žrtve).[505]

U procesu ekshumacije masovnih grobica na prostoru Bosne i Hercegovine uočena je potreba za novom klasifikacijom masovnih grobnica na: *primarne, sekundarne i tercijarne*. Ovakva klasifikacija potrebna je iz razloga što su posmrtni ostaci žrtava premještani više puta i na više različitih lokacija. Naime, na mnogim mjestima na kojima su vršena masovna ubijanja tokom rata u Bosni i Hercegovini, pored primarnih grobnica u kojima su prvobitno bila zakopana tijela žrtava zločina, nastale su i sekundarne, čak i tercijarne grobnice kako bi se prikrio zločin, tako što su tijela iz primarnih grobnica prebacivana i skrivana u novoiskopane grobnice. Ovu praksu planirale su, organizirale i izvodile vojne, policijske i civilne vlasti, a posebno je to bilo izraženo na prostoru Srebrenice i Prijedora, ali i na još nekim lokacijama u zapadnoj i istočnoj Bosni, gdje su srpske vlasti pokušavale prikriti tragove masovnih zločina i genocida.[506]

Kako su na čitavom prostoru Republike Bosne i Hercegovine koji su okupirale srpske vojne i policijske snage prikrivane grobnice, tako je bilo i na području opštine Sanski Most. Još za vrijeme okupacije srpske vlasti, vojne i policijske jedinice poduzimale su određene aktivnosti na prikrivanju masovnih, zajedničkih i pojedinačnih grobnica. U jednoj

[503] Smail Čekić, Meldijana Arnaut-Haseljić, Bećir Macić, *Masovne grobnice u BiH-sigurna zona UN Srebrenica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 58.

[504] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 219-221.

[505] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 261.

[506] Mujo Begić, Senadin Ramić, Ališić Zlatan, *Tomašica masovna grobnica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2015, str. 50.

službenoj zabilješci pripadnika Službe državne bezbjednosti navedeno je: "Nakon prestanka sukoba na ovim područjima jedan broj lica koji je učestvovao u sahranjivanju poginulih napustilo je naše područje konvojima, puštanjem iz logora Manjača i na drugi način. Pod uticajem muslimanskih propagandnih medija u inostranstvu i medija pojedinih zapadnih zemalja njihova saznanja iskorištena su za propagandno djelovanje u cilju uspješnije borbe, pojačanje međunarodnog pritiska itd. protiv srpskog naroda. U muslimanskim glasilima "Ljiljan", "BH EXCLUSIV" navedeni su neki konkretni lokaliteti popraćeni su komentarima koji imaju za cilj da srpski narod prikažu genocidnim. MJERE RDB: ***u cilju suprostavljanja ovim pojavama, odnosno blagovremeno spriječavanje korištenja pomenutih događaja u propagandne svrhe i pritiske prema srpskom narodu cijenimo da treba predložiti da odgovarajuće institucije animiraju nadležne organe u S. Mostu na saniranju spornih lokaliteta*** (podvukao M.B.)."[507]

Osim toga u ovoj zabilješci navode se lažni podaci o oružanim sukobima na području Trnove, Lukavice i Modre. Ovakvim dopisima zapravo, priznaju se zločini koje su počinile srpske vojne i policijske jedinice na području opštine Sanski Most. Ovakav obrazac djelovanja u pokušajima prikrivanja izvršenih zločina identičan je na prostoru čitave Bosne i Hercegovine.

[507] AIIZ, inv. br. 5-1900, CRDB Banja Luka, Detašman Prijedor, op. radnik: 132, 28. mart 1994, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

10-1

CRDB BANJA LUKA
DETAŠMAN PRIJEDOR
Op. radnik: 132
Datum: 28.03.1994. godine

SLUŽBENA ZABILJEŠKA

Tokom 1992. godine na području S. Mosta bilo je više oružanih sukoba sa muslimanskim paravojnim formacijama koje su uglavnom bile skoncentrisane u selima Vrhpolje, Hrustovo, Trnova, Lukavice i Modra.

U sukobima je stradao i jedan broj muslimanskih ekstremista koji su još prije ot počinjanja oružanih sukoba članove svojih porodica prebacili na druga područja.
S obzirom na to isti su sahranjeni u zajedničke grobnice od strane svojih sunarodnika, komšija i drugih lica koj isu bili angažovani od strane nadležnih organa. Nakon prestanka sukoba na ovim područjima jedan broj lica koji je učestvovao u sahranjivanju poginulih napustilo je naše područje konvojima, puštanjem iz logora "Manjača" i na drugi način. Pod uticajem muslimanskih propagandnih medija u inostranstvu i medija pojedinih zapadnih zemalja njihova saznanja iskorištena su za propagandno djelovanje u cilju uspješnije borbe, pojačanja medjunarodnog pritiska itd. protiv srpskog naroda.

U muslimanskim glasilima "Ljiljan" , "BiH EXLUZIV" navodjeni su neki konkretni lokaliteti popraćeni su komentarima koji imaju za cilj da srpski narod prikažu genocidnim.

MJERE RDB: u cilju suprostavljanja ovim pojavama, odnosno blagovremenog spriječavanja korištenja pomenutih dogadjanja u propagandne svrhe i pritiske prema srpskom narodu cijenimo da treba predložiti da odgovarajuće institucije animiraju nadležne organe u S. Mostu na saniranje spornih lokaliteta.

Kucano u tri primjrka.

Službena zabilješka službe Državne bezbjednosti, detašman Prijedor[508]

[508] AIIZ, inv. br. 5-1900, CRDB Banja Luka, Detašman Prijedor, op. radnik: 132, 28. mart 1994, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

Najveći broj ubijenih i zakopanih-prikrivenih u masovnim, zajedničkim i pojedinačnim grobnicama na području opštine Sanski Most izvršili su radnici komunalnog preduzeća iz Sanskog Mosta. Prilikom ukopavanja-prikrivanja posmrtnih ostataka od strane radnika Komunalnog preduzeća u radnoj svesci vođena je evidencija po danima ukupavanja-prikrivanja ubijenih Bošnjaka i Hrvata. U većini slučajeva ova evidencija koju su vodili u Komunalnom preduzeću pokazala se tačnom. Već prvih dana nakon ubijanja počela su prikupljanja, odvoženja i zakopavanja-prikrivanja posmrtnih ostataka ubijenih. Tako su radnici Komunalnog preduzeća evidentirali: "1. Dana 28.5.1992. izvršena sahrana 7 ljudi, prikupljanje, iskop, prevoz; 2. Dana 29.5.1992. izvršena sahrana 13 ljudi-Dijete, prikupljanje, iskop, prevoz; 8. 3.6.1992. Izvršena sahrana Velić Aziza i Horoš Zlata; 13. Karakaš Ratko sakupljanje poginulih x2 (...) prikupljanje, prevoz, sahrana; 14. 4.6.1992. (...) čekanje za sahranu u Tomini, prikupljanje, prevoz jednog (1) poginulog; Brojevi 23, 24, 25 i 26; 16. 5.6.1992. sahrana jednog poginulog (...) prevoz, zagrtanje; 19. 6.6.1992. izvršena sahrana 1 poginulog; 20. –Skip Zoran, zagrtanje poginulih; 23. 8.6.92 sahrana na groblju umrlih; 24. 8.6.92 Izvršena usluga prikupljanja, utovar, sahrana poginulih u Hrustovu 18.; 26. 9.6.92 Sahrana 35 poginulih Hrustovo; 27. 10.6.92 Sahrana 2 poginula, obilazak pretresanje Vrhpolja; 32. 12.6.92 Izvršena sahrana Zukić----;36. 15.6.92 sahrana 2 ubijena, iz rijeke Sane; 88. 6.7.92 prikupljanje, sahrana 2 poginula, grobnica, sahrana grobnica SKIP; 93. 7.7.92 sahrana umrlog u Modroj; 114. 28.7.92 sahrana 2 poginula. Iskop i zatrpavanje, 4 radnika, TAM, Hrustovo; 117. 30.7.92 prevoz umrlog sa vozilom Krings Bolnica 3 radnika i sahrana Skip."[509]

[509] AIIZ, inv. br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST.*

SRPSKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
SRPSKA OPŠTINA SANKSI MOST
Opštinski štab civilne zaštite

Broj: 2/92
Datum: 27. 05 1992. godine

Na osnovu zaključka kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, Komandant štaba Civilne zaštite, donosi slijedeću:

N A R E D B U

Da se u rejonu Mahala, Oteka i Muhići izvrši asanacija terena. U cilju sprovodjenja ove naredbe potrebno je preduzeti slijedeće:

Hitno izvršiti pronalaženje i identifikaciju i sahranjivanje leševa na zato odredjeno mjesto - obilježenu grobnicu.

Za sprovodjenje naredbe odgovoran je Kljujić Miće, i odjeljenje za sahranjivanje ljudi pri vodu za asanaciju im KRO "Sana" u saradnji sa sudskim i medicinskim organima koje odredi nadležni organ.

Za sprovodjenje i realizaciju ove naredbe zadužuje se Blagojević Mile, član štaba CZ za PMP.

Ova naredba stupa na snagu odmah.

KOMANDANT ŠCZ,
[illegible]enko Stojinović

DOSTAVITI:
1. Kljujić Mići,
2. Blagojević Mili,
3. A/A

Naredba o asanaciji Mahale[510]

[510] AIIZ, inv. br. 5-1951, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštite, broj: 2/92, 26. maj 1992, *NAREDBA*.

Jedan od svjedoka navodi: "Leševe ubijenih su nosili kod gradskog mezarja i gledao sam kako radna mašina SKIP od komunalnog preduzeća kopa grobnicu za te ljude. (...) Oni su vršili ukopavanje ubijenih Bošnjaka, kupili leševe po mjestima gdje su četnici činili zločine a od njih sam čuo za veće grobnice u Vrhpolju, Hrustovu a pričali su mi i o ljudima koje su četnici bacali u Sanu i znam da su mi rekli da su leš Eminić Ibre, iz Sanskog Mosta, našli na 'krivoj cesti' u rijeci Sani."[511]

Nakon napada na Mahalu, Muhiće i Otoku, Opštinski štab civilne zaštite Srpske opštine Sanski Most donio je naredbu o prikupljanju, identifikaciji i ukopavanju posmrtnih ostataka žrtava.

Posmrtni ostaci ubijenih Bošnjaka i Hrvata do sada su pronađeni u 30 masovnih grobnica (3 i više žrtava) s ukupno 428 žrtava. Od 428 pronađenih i identifikovanih žrtava iz masovnih grobnica, 390 žrtava su ubijene osobe koje su rođene ili su imale prebivalište na području opštine Sanski Most. Ostale žrtve (38) rođene su ili imale prebivalište u drugim opštinama (Ključ, Bosanska Krupa, Teslić, Prijedor), a ubijene su i pronađene zajedno sa žrtvama sa područja opštine Sanski Most. Do sada je pronađeno 16 zajedničkih grobnica (sa po 2 žrtve) iz kojih je identifikovano tridest dvoje (32) ubijenih Bošnjaka i Hrvata. Obradili smo podatke za 235 pronađenih i identifikovanih osobe u pojedinačnim grobnicama. Istovremeno obradili smo podatke za 69 osoba koje se još vode kao nestale. Ukupno smo obradili podatke za 726 ubijenih i nestalih Bošnjaka i Hrvata. Na području opštine Sanski Most pronađene su četiri masovne grobnice i više pojedinačnih u kojima su bile žrtve bošnjačke i hrvatske nacionalnosti sa područja opštine Prijedor i Bosanska Krupa. Pronađene su masovne grobnice Hrastova glavica (126 žrtava), Čujelo (10), Budimlić Japra (11) i Oštra Luka-Budimlić Japra (5) sa posmrtnim ostacima 152 žrtve.

[511] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

II.1.1. Masovna grobnica jama Bunarevi-Mrkonjić-Grad

Masovna grobnica jama Bunarevi pronađena je na području opštine Mrkonjić-Grad, udaljena 33 km od Ključa.To je prirodna jama dubine oko 35 metara. Jama Bunarevi pronađena je na lokalitetu zaseoka Bunarevi, selo Gornje Ratkovo. Srpske policijske i vojne snage Bošnjake iz Sanskog Mosta i Ključa ubile su i bacile u ovu jamu 1992. godine. Iz ove grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 24 žrtve, a identificirane su 23 osobe.[512] Sa područja opštine Ključ identificirano je 8 Bošnjaka, a sa područja opštine Sanski Most 15 ubijenih civila-Bošnjaka. U pokušaju prikrivanja posmrtnih ostataka ubijenih, u ovu grobnicu bačen je veći broj uginulih životinja. Osim toga, u nju su bacana i neeksplodirana ubojna sredstva. U toku ekshumacije iz jame je izvađeno 70 komada različitih neeksplodiranih ubojitih sredstava. Prosjek godina starosti ubijenih je 43,5 godina. Najmlađi ubijeni imao je 19 godina (Arzen Merdanović), a najstariji 60 godina (Aziz Puškar). Ekshumacija je vršena u periodu 13-15. septembra 2000. godine.[513]

Prilikom ekshumacije, u neposrednoj blizini jame, pronađene su čahure i zrna kalibra 7.62 mm koja pripadaju automatskom i poluautomatskom oružju. Pronađene čahure i zrna govore da su žrtve ubijane neposredno uz jamu i onda bacane unutar jame. Pored jame pronađeni su ostaci osigurača ručnih bombi, što ukazuje da su bombe bacane u unutrašnjost jame nakon što su žrtve bačene. Predstavnici Stabilizacijskih snaga (SFOR-a, eng.: The Stabilisation Force-Stabilizacijske snage) j iz jame su izvadili i uništili neeksplodirana ubojna sredstva (minobacačke mine, tromblone i ručni raketni bacač "ZOLJA"). Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u Ključ radi obdukcije i identifikacije. U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci ubijene braće Šefika i Refika Kandžića, Arzena i Ekrema Merdanovića, Fuada i Suada Pervića i posmrtni ostaci ubijenih Aziza Puškara i njegovog sina Ismeta.

[512] AINOBiHPUB, Opštinski sud Ključ, broj: KRI: 47/2000, 19. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI LEŠEVA IZ MASOVNE GROBNICE BUNAREVI*.

[513] Isto.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Brković Hamed, rođen 1939. godine, ubijen je u julu 1992. godine.[514]

Fazlić Nijaz, rođen 1968. godine, ubijen je početkom jula 1992. godine na lokalitetu jama Bunarevi (Mrkonjić-Grad). Prema obdukcionom nalazu ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede glave i grudnog koša.[515]

Jelečević Sulejman, rođen 1936. godine, ubijen je početkom jula 1992. godine na lokalitetu jama Bunarevi (Mrkonjić-Grad). Ubijen je vatrenim oružjem-smrt je nasilna.[516]

Jodanović Safet, rođen 1958. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača.[517]

Kandžić Šefik, rođen 1958. godine, ubijen je u julu 1992. godine. Ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave, grudnog koša i desne potkoljenice.[518]

---

[514] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 04, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*

[515] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 7, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-1-163/09, 11. septembar 2009, Identifikacioni broj 7, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-1-163/09, 11. septembar 2009, Identifikacioni broj 7, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[516] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 9, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/05-/200, 31. juli 2004, Identifikacioni broj 9, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-1-163/09, 11. septembar 2009, Identifikacioni broj 7, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[517] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 17, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[518] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 21, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI.*

Kandžić Refik, rođen 1961. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Na ovom lokalitetu ubijen je zajedno s bratom Šefikom.

Keranović Izet, rođen 1969. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede glave i grudnog koša.[519]

Kukavica Teufik, rođen 1964. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede glave i grudnog koša, ruku i lijeve noge.[520]

Medić Hasib, rođen 1948. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede glave, grudnog koša, slabinske kičme i desne natkoljenice.[521]

Merdanović Arzen, rođen 1973. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je zajedno s bratom Ekremom. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana grudnog koša i zdjelice.[522]

---

[519] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 18, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI.*

[520] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 15, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 14. juli 2003, Identifikacioni broj 15, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;*

[521] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 10, 28. decembar 2006, *POTVRDA O SMRTI,* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 10, 16. juli 2007, *ZAPISNIK O REOBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-1-637/2006, 14. juli 2006, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-1-637/2006, 14. juli 2006, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠ.*

[522] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 11, 29. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 11, 29. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Merdanović Ekrem, rođen 1967. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je zajedno s bratom Arzenom. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[523]

Mešić Emir, rođen 1957. godine, ubijen u julu 1992. godine. Ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i desne natkoljenice.[524]

Pervić Atif, rođen 1935. godine, ubijen je u julu 1992. godine. Ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača.[525]

Pervić Fadil, rođen 1961. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača.[526]

Pervić Fuad, rođen 1958. godine, ubijen je u julu 1992. godine na lokalitetu jame Bunarevi. Ubijen je zajedno s bratom Suadom.[527]

[523] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 23, 29. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 23, 16. mart 2007, *KONAČNI IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 14. juli 2006, Identifikacioni broj 23, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE.*

[524] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 11, 29. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 11, 29. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 12, 22. septembar 2007, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-483/2007, 19. juli 2007, Identifikacioni broj 12, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-483/2007, 19. juli 2007, Identifikacioni broj 12, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*

AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 01, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[525] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 01, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[526] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 24, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[527] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno mini-

Pervić Suad, rođen 1956. godine, ubijen je u julu 1992. godine na lokalitetu jame Bunarevi. Ubijen je zajedno s bratom Fuadom.[528]

Puškar Aziz, rođen 1933. godine, ubijen je u julu 1992. godine. Ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača.[529]

Puškar Ismet, rođen 1952. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je zajedno s ocem Azizom.[530]

Seferović Hikmet, rođen 1967. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane grudnog koša i karlice.[531]

Seferović Ibro, rođen 1952. godine, ubijen je na lokalitetu jame Bunarevi prilikom transporta za logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane u predjelu glave i grudnog koša.[532]

---

starstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 05, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[528] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 16, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[529] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 06, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[530] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Ključ, Identifikacioni broj 13, 22. septembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[531] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 19, 30. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI.*

[532] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Bunarevi, tijelo broj 2, 28. septembar 2000, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2004, 30. mart 2004, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2004, 30. mart 2004, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Brković (Mujo) Hamed	10.09.1939.	Bunarevi	13-15.9.2000.
2.	***Fazlić (Sajid) Nijaz***	10.05.1968.	Bunarevi	13-15.9.2000.
3.	***Jelečević (Muho) Sulejman***	16.12.1936.	Bunarevi	13-15.9.2000.
4.	Jodanović (Huse) Safet	20.02.1958.	Bunarevi	13-15.9.2000.
5.	***Kandžić (Ibro) Refik***	29.11.1961.	Bunarevi	13-15.9.2000.
6.	***Kandžić (Ibro) Šefik***	28.11.1958.	Bunarevi	13-15.9.2000.
7.	***Keranović (Hamdija) Izet***	02.08.1969.	Bunarevi	13-15.9.2000.
8.	***Kukavica (Refik) Teufik***	29.11.1964.	Bunarevi	13-15.9.2000.
9.	***Medić (Mumin) Hasib***	14.12.1948.	Bunarevi	13-15.9.2000.
10.	***Merdanović (Ekrem) Arzen***	01.02.1973.	Bunarevi	13-15.9.2000.
11.	***Merdanović (Ekrem) Ekrem***	08.06.1967.	Bunarevi	13-15.9.2000.
12.	***Mešić (Behar) Emir***	26.01.1957.	Bunarevi	13-15.9.2000.
13.	Pervić (Jusuf) Atif	1935.	Bunarevi	13-15.9.2000.
14.	Pervić (Osman) Fuad	10.03.1956.	Bunarevi	13-15.9.2000.
15.	Pervić (Osman) Suad	10.03.1956.	Bunarevi	13-15.9.2000.
16.	Pervić (Hilmija) Fadil	27.07.1961.	Bunarevi	13-15.9.2000.
17.	Puškar (Huse) Aziz	14.04.1933.	Bunarevi	13-15.9.2000.
18.	Puškar (Aziz) Ismet	11.04.1952.	Bunarevi	13-15.9.2000.
19.	***Seferović (Bajro) Ibro***	15.02.1952.	Bunarevi	13-15.9.2000.
20.	***Seferović (Zijad) Hikmet***	24.06.1967.	Bunarevi	13-15.9.2000.
21.	Šabić (Islam) Hikmet	27.02.1966.	Bunarevi	13-15.9.2000.
22.	***Velić (Adil) Hasib***	28.06.1960.	Bunarevi	13-15.9.2000.
23.	***Zukić (Smajil) Rufad***	04.11.1963.	Bunarevi	13-15.9.2000.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice jama Bunarevi[533]

II.1.2. Masovna grobnica Dragoraj

Masovna grobnica Dragoraj pronađena je na lokalitetu Dragoraj, općina Mrkonjić-Grad. Ova masovna grobnica od Ključa je udaljena oko 10 km. Pronađena je na udaljenosti od oko 200 m od tunela Dragoraj, gledano u pravcu Mrkonjić-Grada. Pronađena je u usjeku neposredno uz navedeni putni pravac sa lijeve strane puta na udaljenosti oko 30 metara. Na mjestu masovne grobnice nekada se vršila eksploatacija kamena i pijeska. Ova grobnica bila je prikrivena otpadnim materijalom sa pilane (piljevinom).

[533] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Nakon ubijanja, posmrtni ostaci ubijenih prekriveni su ćebadima i nakon toga zatrpani zemljom. Ekshumacija je počela i završila 19. aprila 2000. godine.[534] Žrtve su bili zatočenici dovedeni u logor Manjača, da bi po nalogu srpske policije iz Sanskog Mosta bili vraćeni zajedno s posmrtnim ostacima logoraša koji su umrli-ugušeni prilikom transporta iz Sanskog Mosta u logor Manjača. Oni su iz logora Manjača odvedeni 7. jula 1992. godine. Prosjek godina starosti ubijenih je 37,4 godine. Identifikovani su posmrtni ostaci 6 Bošnjaka i 1 Hrvata:

Biščević Edin, rođen 1966. godine, bio je student IV godine Stomatološkog fakulteta, a ubijen je 7. jula 1992. godine. U logoru Manjača bio je zatočen i njegov brat Nedim Biščević koji je posljednji put vidio brata Edina 7. jula 1992. godine. O ovom se navodi u presudi Suda Bosne i Hercegovine u predmetu Nikola Kovačević: "Nedim Biščević je tada puzeći sa svog mjesta došao do kraja štale i kroz daske vidio sa vanjske strane na travi gomilu ugušenih ljudi, a za koje je znao da su ugušeni jer je, obzirom da je medicinske struke, mogao prepoznati simptome mrtvačke ukočenosti. Tada je Nedim Biščević vidio kako njegov brat Edo polijeva vodom pet ili šest ljudi i pokušava im dati umjetno disanje. (...) Nedim Biščević se sjeća da je u tom momentu kad je prvi put vidio brata, Edo bio u farmerkama, tenama i imao je majicu sa flekama i 'konjički klub' amblem, da bi poslije izvjesnog vremena, kada je ponovo provirio, Edo bio u crnoj majci. Nedim Biščević je tada zadnji put vidio svog brata blizanca, Edina Biščevića."[535] Obdukcijom je utvrđeno da je smrt nasilna i da je posljedica povreda nanesenih vatrenim oružjem i tupotvrdim predmetom u predjelu desnih rebara, desne fibule i prelom lijeve lopatične kosti."[536]

---

[534] AINOBiHPUB, Opštinski sud Ključ, KRI-18/2000, 19. april 2000, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE DRAGORAJ-OPŠTINA MRKONJIĆ GRAD-REPUBLIKA SRPSKA*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Ključ, broj: 05-11/03-04-186/00, 24. april 2000, *IZVJEŠTAJ O EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE;* AINOBiHPUB, *Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Mešić-Pašalić Samira-spec. patološke antomije i sudske medicine, ZAPISNIK O EKSHUMACIJI I OBDUKCIJI SEDAM NN TIJELA NA LOKALITETU DRAGORAJ-OPŠTINA MRKONJIĆ GRAD.*

[535] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet broj: X-KR-05/40, *PRESUDA,* 3. novembar 2006, str. 24.

[536] AINOBiHPUB, Mešić-Pašalić Samira-spec. patološke anatomije i sudske medicine, 24. april 2000*, ZAPISNIK O OBDUKCIJI.*

Burnić Enver zv. Sikan, rođen 1959. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Bio je komandir Stanice javne bezbjednosti Sanski Most. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave, grudnog koša, lijeve nadlaktice i karlice.[537]

Delić Mirhad, rođen 1957. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Prethodno je bio zatočen u logoru Betonirka (Sanski Most) iz kojeg je prebačen u logor Manjača. Bio je nastavnik matematike u Osnovnoj školi „Skender Kulenović" u Donjem Kamengradu. Prema obdukcionom zapisniku ubijen je vatrenim oružjem, smrtne rane nanesene su mu u predjelu grudnog koša, karlice i nogu.[538]

Hadžić Mustafa zv. Lika, rođen 1931. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Iz logora Betonirka (Sanski Most) transportovan je u logor Manjača, nakon toga je vraćen iz logora Manjača i ubijen. Ubijen je vatrenim oružjem, a kao uzrok smrti su strelne rane grudnog koša, desne nadlaktice i obje potkoljenice.[539]

Kerić Hasan, rođen 1949. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Nakon što ga je srpska vojska uhapsila u Vrhpolju, zatočen je u logoru Betonirka (Sanski Most), a nakon toga transportovan u koncentracioni logor Manjača. Iz koncentracionog logora Manjača gubi mu se svaki trag. Prema rezultatima obdukcije ubijen je vatrenim oružjem. Smrtne povrede nanesene su u predjelu glave, grudnog koša, lijeve nadlaktice i podlaktice te desne strane karlice.[540]

---

[537] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. april 2000*, ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 8. decembar 2007*, POTVRDA O SMRTI*.

[538] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 10. novembar 2007*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-309/2007, 3. maj 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[539] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. april 2000, tijelo broj 4, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-291/2007, 25. april 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 19. juli 2007*, POTVRDA O SMRTI*.

[540] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. april 2000, tijelo broj 2, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i

Mušić Ibrahim, rođen 1933. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem. Smrtne povrede nanesene su u predjelu rebara s desne strane, desne natkoljenice i glave.[541]

Tutić Ivica, rođen 1954. godine, ubijen je 7. jula 1992. godine. Iz koncentracionog logora Manjača odveden je 7. jula 1992. godine u nepoznatom pravcu. Ubijen je vatrenim oružjem. Strelne rane nanesene su mu u predjelu glave grudnog koša i karlice.[542]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Biščević (Faik) Edin	2.6.1966.	Dragoraj	19.4.2000.
2.	Burnić (Mustafa) Enver	30.3.1959.	Dragoraj	19.4.2000.
3.	Delić (Hajro) Mirhad	2.6.1957.	Dragoraj	19.4.2000.
4.	Hadžić (Mujo) Mustafa	5.7.1931.	Dragoraj	19.4.2000.
5.	Kerić (Hasan) Atif	4.7.1949.	Dragoraj	19.4.2000.
6.	Mušić (Husein) Ibrahim	2.3.1933.	Dragoraj	19.4.2000.
7.	Tutić (Svetko) Ivica	30.5.1954.	Dragoraj	19.4.2000.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Dragoraj[543]

Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-320/2007, 7. maj 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. juni 2008*, POTVRDA O SMRTI.*

[541] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 20. april 2000, tijelo broj 7, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-374/2007, 6. juni 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 30. juni 2008*, POTVRDA O SMRTI.*

[542] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. april 2000, tijelo broj 5, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-307/2007, 3. maj 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. juni 2008*, POTVRDA O SMRTI.*

[543] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

II.1.3. Masovna grobnica Golubnjača- Drvar

Masovna grobnica jama Golubnjača, poznata i kao Gigića jama, pronađena je 2001. godine. Ova masovna grobnica prirodna je jama dubine oko 40 metara. Pronađena je na lokalitetu naselja Pasjak, na području opštine Drvar. Žrtve zločina vojnih policajaca 2. krajiškog korpusa su logoraši iz logora Kamenica (Drvar).[544]

Jedna grupa logoraša ubijena je u zgradi osnovne škole u Drvaru, koja je služila kao logor.[545] U školi je ubijeno sedam logoraša koji su bačeni u jamu Golubnjača. Drugi dio ubijenih je dovezen iz logora Kamenica. Jedan broj logoraša, prije ubijanja, iz logora Kamenica kombijem je dovezen u zgradu osnovne škole u Pasjaku (Drvar), da bi nakon toga dovedeni nad jamu i ubijeni. Preživjeli logoraši i čuvari–vojni policajci opisivali su način odvođenja i ubijanja logoraša iz logora Kamenica. Nakon što su logorašima stavili poveze na oči, ruke su im vezali žicom, ukrcali u kombi i odvezli na lokalitet jame Golubnjače. Logoraše su ubijali jednog po jednog i to pucajući im u glavu.[546] Nakon ubijanja, tijela ubijenih bačena su u jamu. Kasnije je jama zatrpana različitim otpadom (automobilske gume, otpad iz domaćinstva i drugo).[547]

Neposredno nakon ubijanja, zločinci su ovaj čin proslavili u logoru Kamenica. Među pronađenim žrtvama su i logoraši koji su ubijeni u samom logoru Kamenica, ali i u logoru u osnovnoj školi u Drvaru. Ekshumacija je izvršena u periodu od 17. do 21. aprila 2001. godine.[548]

Ubijeni logoraši bili su sa područja opština Ključ, Bosanska Krupa, Bihać, Sanski Most i Bugojno. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci trojice braće Halilović (Fadil, Rezak i Said) i dvojice braće Subašić (Fuad i Jasmin). U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci ubijenog Kalmina Kalića iz Sanskog Mosta. Iz ove grobnice ekshumirano je sedamnaest Bošnjaka, jedan Srbin i jedan Hrvat. Prosjek godina starosti ubijenih je 34,8 godina.[549]

---

[544] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 266.

[545] AIIZ, inv. br. 2393, Komanda 2. krajiškog korpusa, str. pov. br. 307-1, 5. august 1992. godine, *ORGANIZACIJA FUNKCIONISANJA LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA, NAREĐENJE*.

[546] AINOBiHPUB, *Obdukcioni nalazi*.

[547] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 266.

[548] Isto, str. 266.

[549] Isto, str. 266.

Među ekshumiranim žrtvama pronađena su dva vojnika VRS (Jasim Bašić i Dušan Bursać) koji su ubijeni i bačeni u jamu Golubnjaču. Prema izjavama svjedoka, ubijeni su iz tog razloga što su počeli voditi bilješke u kojima su pisali o zločinima počinjenim nad Bošnjacima i što su i sami bili svjedoci određenih zločina pripadnika VRS.[550]

U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Kalmina Kalića (Sanski Most), nezakonito zatočenog u ovom logoru. Kalić Kalmin rođen je 1963. godine, ubijen je u septembru 1992. godine. U presudi Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak, utvrđeno je da su "u Kamenici bila šestorica, i to Pavo Žulj, Rufad Crnolić, braća Jasmin i Fuad Subašić, Šaćir Omanović, Kalmin Kalić i Enver Ćehić, koji su prebijeni i izmrcvareni do te mjere da sami sebi nisu mogli pomoći, već su se držali jedni uz druge i imali su otvorene rane na tijelu. Buncali su i jaukali od bolova, da bi nakon nekog vremena po Rufada Crnolića došao kombi, kojom prilikom je viđen i optuženi Ratko Dronjak, te Rufada odvezao doktoru, od kada mu se gubi svaki trag. (...), na sličan način su iz Kamenice odvedeni i braća Subašići, Kalmin Kalić, Enver Ćehić i Šaćir Omanović, odnosno lica koja su sa ranama dovedeni iz O.Š. Slavko Rodić."[551] Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave.[552]

[550] Isto, str. 266.

[551] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA,* Sarajevo, 1. juni 2012, paragraf 263, 268.

[552] AINOBiHPUB, SLUŽBA ZA PATOLOGIJU, Ljekar vještak, prim. dr. Mešić-Pašalić Samira-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Golubnjača, tijelo broj 15, 2. juni 2001, *OBDUKCIONI ZAPISNIK;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Mešić-Pašalić Samira-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Jama Golubnjača, broj: 2728-7/01, tijelo broj 15, 17. maj 2001, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, 14. maj 2001, Identifikacioni broj 15, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Ekshumacija posmrtnih ostataka žrtava iz masovne grobnice jama Golubnjača[553]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Bašić (Hasib) Jasim	7.9.1956.	Drvar	18-20.4.2001.
2.	Bukvić (Vahid) Ifet	17.6.1959.	Drvar	18-20.4.2001.
3.	Bursać (Branko) Dušan	4.1.1958.	Drvar	18-20.4.2001.
4.	Crnalić (Munib) Rufad	12.6.1955.	Drvar	18-20.4.2001.
5.	Ćehić (Hasan) Enver	22.4.1960.	Drvar	18-20.4.2001.
6.	Delić (Redžo) Suvad	23.1.1959.	Drvar	18-20.4.2001.
7.	Halilović (Derviš) Fadil	8.5.1967.	Drvar	18-20.4.2001.
8.	Halilović (Derviš) Rezak	1.1.1961.	Drvar	18-20.4.2001.
9.	Halilović (Derviš) Said	13.9.1969.	Drvar	18-20.4.2001.
10.	Kadić (Smail) Fehim	14.6.1957.	Drvar	18-20.4.2001.
11.	***Kalić (Ismet) Kalmin***	21.8.1963.	Drvar	18-20.4.2001.
12.	Malkoč (Muhamed) Nusret	10.12.1961.	Drvar	18-20.4.2001.
13.	Omanović (Muharem) Šaćir	1.7.1950.	Drvar	18-20.4.2001.
14.	Subašić (Nazif) Jasmin	2.12.1961.	Drvar	18-20.4.2001.
15.	Subašić (Nazif) Fuad	10.9.1959.	Drvar	18-20.4.2001.
16.	Šepić (Mustafa) Kemal	9.10.1945.	Drvar	18-20.4.2001.
17.	Velagić (Huse) Ferid	29.8.1944.	Drvar	18-20.4.2001.
18.	Zulić (Hasib) Rasim	16.10.1957.	Drvar	18-20.4.2001.
19.	Žulj (Božo) Drago	13.10.1945.	Drvar	18-20.4.2001.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice jama Golubnjača[554]

[553] AINOBiHPUB, *Fotodokumentacija sa ekshumacije.*
[554] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.4. Masovna grobnica Gornja Tramošnja-Jankov do

Masovna grobnica Gornja Tramošnja-Jankov do pronađena je na širem lokalitetu Donje Tramošnje u blizini zaseoka Popovići.[555] Pronađena je na šumskom području u jednoj prirodnoj udolini. Posmrtni ostaci žrtava bili su ukopani na jednoj livadi. Grobnica je pronađena u minskom polju koje su postavili pripadnici VRS. Sigurnosnu stazu i širi lokalitet grobice deminirali su i pregledali Sead Kličić i autor ove knjige. Prvog juna 1992. godine u selu Vrhpolje pripadnici 6. sanske brigade nezakonito su lišili slobode 30 Bošnjaka koje su odveli u osnovnu školu u Donjoj Tramošnji. U zgradi osnovne škole bila je smještena komanda bataljona 6. sanske brigade i vojna policija. Poslije nezakonitog zatočenja i mučenja, zatočene Bošnjake pripadnici VRS-a izveli su iz škole i na putu Donja Tramošnja – Tomina strijeljali 22 zatočenika na udaljenosti nekoliko stotina metara od škole. U zgradi Osnovne škole u Donjoj Tramošnji zatočeno je i ubijeno 49 civila Bošnjaka ekshumiranih iz dviju masovnih grobnica i dviju pojedinačnih. Posmrtne ostatke prikrili su granama i ostavili na mjestu ubijanja. Kako su mještani Donje Tramošnje svakodnevno prolazili pored tijela ubijenih, nakon nekoliko dana osjetili su jak miris koji se širio od posmrtnih ostataka ubijenih. Mještani su od komande bataljona tražili da se posmrtni ostaci uklone i ukopaju. Trojica mještana srpske nacionalnosti određena su za sklanjanje i ukop posmrtnih ostataka. Ovi mještani su tijela utovarili na motokultivator i u nekoliko navrata ih vozili na lokalitet masovne grobnice. Ukopali su posmrtne ostatke na dubinu od oko 60 cm. Prilikom ekshumacije posmrtnih ostataka civila Bošnjaka iz ove grobnice pronađeni su povezi za ruke kojima su bili vezani neki od ubijenih. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Mesuda Kadirića i njegovih sinova Elvisa i Zlatka. Sve žrtve iz ove masovne grobnice ubijene su vatrenim oružjem.

[555] Sud BiH, Broj: X-KRN-10/1039, 30. august 2010, *NAREDBA ZA EKSHUMACIJU.*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	Mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Baltić (Meho) Hakija	3.6.1931.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
2.	Bašić (Ibro) Sadik	18.11.1959.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
3.	Hodžić (Hasan) Arif	2.8.1935.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
4.	Hodžić (Smail) Suvad	9.8.1958.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
5.	Hukanović (Redžo) Šefik	24.3.1956.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
6.	Huskić (Bajro) Smajil	7.5.1932.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
7.	Kadirić (Juso) Alija	19.4.1941.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
8.	Kadirić (Mesud) Elvis	11.9.1976.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
9.	Kadirić (Mumin) Elvir	1.5.1974.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
10.	Kadirić (Hasib) Enver	25.5.1956.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
11.	Kadirić (Mustafa) Ferid	3.11.1962.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
12.	Kadirić (Ibrahim) Mesud	29.6.1950.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
13.	Kadirić (Rifet) Midhet	29.11.1966.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
14.	Kadirić (Muharem) Mirsad	18.6.1968.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
15.	Kadirić (Sabid) Mirsad	2.1.1962.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
16.	Kadirić (Mesud) Zlatko	30.11.1972.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
17.	Kandžić (Smail) Emsud	17.9.1968.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
18.	Kandžić (Rifet)Esad	16.3.1960.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
19.	Kandžić (Ibrahim) Ramiz	28.12.1965.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
20.	Kandžić (Hamed) Rifet	3.5.1940.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
21.	Kandžić (Refik) Rufad	25.4.1957.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.
22.	Kvrgić (Ibro) Ibrahim	11.3.1929.	Donja Tramošnja	17-21.9.2010.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Gornja Tramošnja-Jankov do [556]

II.1.5. Masovna grobnica Grošića-groblje I-Stara Rijeka

Masovna grobnica Grošića-groblje pronađena je u Starom Majdanu na katoličkom groblju (Grošića groblje). U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci 9 ubijenih Hrvata. U periodu 23-25. jula 1992. godine, pripadnici 6. sanske brigade VRS ušli su u nebranjena sela Staru Rijeku i Briševo i u tim danima počinili neviđeni zločin nad hrvatskim stanovništvom. Dana 24. jula 1992. godine ubijeni su članovi porodice Matanović. Članovi porodice Matanović ubijeni su na zvjerski način. Stomak Zdravka Matanovića bio je razrezan, a ruke su mu bile zavezane njegovim crijevom. Na potkoljenicama su bile rane od metaka. Genitalije Fabijana Matanovića bile su odsječene i

[556] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

stavljene u usta, a kičma mu je bila polomljena na dva mjesta.[557] Svih devet Matanovića ubijeno je u potoku, blizu kuće Fabijana, Ante i Mladena Matanovića u naselju Moštanica. Ekshumacija je izvršena 16. juna 1997. godine.[558] Prosjek godina starosti ubijenih je 28,7 godina. Jedan od svjedoka zločina navodi: "Za ta tri dana četnici su ubili i masakrirali više osoba. Tako su zaklali Bujadilo Katu i njenog muža Marka Bujadilu, starosti oko 50 godina, Buzuk Vinka i ženu Mariju, starosti oko 70. godina, također su zaklali. Ubili su Atlija Matiju i Atlija Josu, zatim su ubili i masakrirali Matanović Fabijana, Antu, Johanna, Ervina, Predraga, Zdravka, i jednog brata od Fabijana, i njegova dva sina, čijih se imena ne sjećam. Zatim su ubili Došen Luku, Gavranović Zdenka, kojeg su ubili batinanjem, zatim su puškom ubili Matanović Jovanku i njenu snahu Muslimanku čijeg se imena ne sjećam. Tada je najmanje ubijeno 63 osobe iz Stare Rijeke i Briševa, a odveli su nekoliko muškaraca u logor odnosno odveli su sve muškarce (...)."[559] Dana 27. jula 1992. godine ukop tijela izvršili su Marko Matanović, Luka Matanović, Anđelko Galeša, Vilim Šolaja, Joso Šolaja, Ivica Sedić, Franjo Begić, Marjan Begić, Marko Tomić, Marjan Dimač i Ilija Arlović, svećenik iz Stare Rijeke.[560] Iz ove grobnice ekshumirani su:

Matanović Goran, rođen 1973. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće. Ubijen je zajedno s bratom Zoranom.[561]

Matanović Zoran, rođen 1975. godine, ubijen je 2. jula 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Goranom.[562]

---

[557] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE*.

[558] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-2/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI NA LOKALITETU GROŠIĆA GROBLJE-STARA RIJEKA*.

[559] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: R-6/96, 14. januar 1996*, ZAPISNIK 0 SASLUŠANJU SVJEDOKA O RATNOM ZLOČINU U SELU STARA RIJEKA OPŠTINA SANSKI MOST*.

[560] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE*.

[561] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 7, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[562] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 6, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

Matanović Ervin, rođen 1976. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće u naselju Moštanica. Ubijen je zajedno s ocem Mladenom i bratom Johannom.[563]

Matanović Johann, rođen 1974. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće u naselju Moštanica. Ubijen je zajedno s ocem Mladenom i bratom Ervinom.[564]

Matanović Mladen, rođen 1937. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće u naselju Moštanica. Ubijen je zajedno sa sinovima Ervinom i Johannom i braćom Antom i Fabijanom.[565]

Matanović Fabijan, rođen 1952. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće u naselju Moštanica. Ubijen je zajedno s braćom Mladenom i Antom. [566]

Matanović Anto, rođen 1946. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u blizini kuće u naselju Moštanica. Ubijen je zajedno s braćom Mladenom i Fabijanom.[567]

Matanović Predrag, rođen 1974. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u naselju Moštanica.[568]

AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[563] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 3, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[564] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 2, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[565] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 1, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[566] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[567] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 5, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[568] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 8, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Matanović Zdravko, rođen 1962. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u naselju Moštanica zajedno s još osam članova iz porodice Matanović.[569]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Matanović (Pejo) Anto	19.09.1946.	Stara Rijeka	16.6.1997.
2.	Matanović (Mladen) Ervin	29.03.1976.	Stara Rijeka	16.6.1997.
3.	Matanović (Pejo) Fabijan	30.10.1952.	Stara Rijeka	16.6.1997.
4.	Matanović (Anto) Goran	19.10.1973.	Stara Rijeka	16.6.1997.
5.	Matanović (Mladen) Johann	27.04.1974.	Stara Rijeka	16.6.1997.
6.	Matanović (Pejo) Mladen	01.01.1937.	Stara Rijeka	16.6.1997.
7.	Matanović (Pejo) Predrag	18.08.1974.	Stara Rijeka	16.6.1997.
8.	Matanović (Ante) Zdravko	27.08.1962.	Stara Rijeka	16.6.1997.
9.	Matanović (Anto) Zoran	25.04.1975.	Stara Rijeka	16.6.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Grošića-groblje I - Stara Rijeka[570]

II.1.6. Masovna grobnica Grošića-groblje II-Stara Rijeka

Masovna grobnica Grošića-groblje II pronađena je u Staroj Rijeci na katoličkom groblju (Grošića-groblje).[571] U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci četvero ubijenih Hrvata.[572] U periodu 23-25. jula 1992. pripadnici 6. sanske brigade VRS ušli su u nebranjena sela Staru Rijeku i Briševo počinili neviđeni zločin nad hrvatskim stanovništvom. Bračni par Bujadilović Katarinu i Marka su zaklani u njihovoj kući a ista sudbina zadesila je stariji bračni par Buzuk Matu i Buzuk Mariju. Jedan od svjedoka navodi: "Za ta tri dana četnici su ubili i masakrirali više osoba. Tako su zaklali Bujadilo Katu

[569] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Grošića groblje-Stara Rijeka, Identifikacioni broj 9, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[570] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[571] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-2/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI NA LOKALITETU GROŠIĆA GROBLJE-STARA RIJEKA*.

[572] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE*.

i njenog muža Marka Bujadilu, starosti oko 50 godina, Buzuk Vinka i ženu Mariju, starosti oko 70. godina, također su zaklali."[573] Dana 27. jula 1992. godine ukop tijela izvršili su Marko Matanović, Luka Matanović, Anđelko Galeša, Vilim Šolaja, Joso Šolaja, Ivica Sedić, Franjo Begić, Marjan Begić, Marko Tomić, Marjan Dimač i Ilija Arlović, svećenik iz Stare Rijeke.[574] Ekshumacija je izvršena 16. juna 1997. godine. Prosjek godina starosti ubijenih je 56 godina.

Buzuk Marija, rođena 1929. godine, ubijena-zaklana je 24. jula 1992. godine.[575]

Buzuk Mate, rođen 1930. godine, ubijen-zaklan je 24. jula 1992. godine zajedno sa suprugom Marijom.

Bujadilović Katarina, rođena 1943. godine, ubijena-zaklana je 24. jula 1992. godine. [576]

Bujadilović Marko, rođen 1941. godine, ubijen-zaklan je 24. jula 1992. godine zajedno sa suprugom Katarinom.[577]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Bujadilović (Ive) Katarina	28.11.1943.	Stara Rijeka	16.6.1997.
2.	Bujadilović (Pejo) Marko	29.3.1941.	Stara Rijeka	16.6.1997.
3.	Buzuk (Ivo) Marija	1.4.1929.	Stara Rijeka	16.6.1997.
4.	Buzuk (Vinko) Mato	15.6.1930.	Stara Rijeka	16.6.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Grošića-groblje II - Stara Rijeka[578]

[573] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: R-6/96, 14. januar 1996, *ZAPISNIK 0 SASLUŠANJU SVJEDOKA O RATNOM ZLOČINU U SELU STARA RIJEKA OPŠTINA SANSKI MOST.*

[574] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE.*

[575] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most***."

[576] Isto.

[577] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-2/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI NA LOKALITETU GROŠIĆA GROBLJE-STARA RIJEKA.*

[578] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.7. Masovna grobnica Hazići-Majkići-opština Oštra Luka

Masovna grobnica Hazići-Majkići pronađena je na području opštine Oštra Luka na lokalitetu Majkići. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci šest ubijenih Bošnjaka. Pronađena je na sedamnaestom kilometru puta Vrhpoljski most (Vrhpolje Sanski Most) – Jagodići – Kozice – Majkići. Nakon ubijanja zločinci su posmrtne ostatke ubijenih bacili u prirodnu jamu koja se nalazila u jednoj vrtači. Ova masovna grobnica pronađena je na udaljenosti od oko 150 metara od kuće Koste Kovačevića.[579] Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su na dubini od 4 metra. O mjestu ubijanja navodi se: "Sa desne strane puta na udaljenosti od 4-5 metara, u jednu od vrtača bačeno je više tijela i nakon nekoliko dana kako su tijela bila nezatrpana počela su da smrde pa su se mještani bunili i navodno tijela su zatrpana nasipom."[580]

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Kadirić Elvir, rođen 1973. godine, ubijen je juna 1992. godine u rejonu Hazići-Majkići od strane srpskih policajaca. Prema rezultatima obdukcije "ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede glave, grudnog koša, karlice i lijeve noge".[581]

Pršić Kasim, rođen 1953. godine, ubijen je jula 1992. godine u rejonu Hazići-Majkići od strane srpskih policajaca. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede glave, grudnog koša, karlice i lijeve noge.[582]

---

[579] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije-Sektor kriminalističke policije, broj: 05-1/04-5-1463/07, 24. septembar 2007, *ZAPISNIK O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI ŠEST NN TIJELA NA LOKALITETU HAZIĆI-MAJKIĆI OPŠTINA OŠTRA LUKA*.

[580] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-871/99, 15. decembar 1999, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[581] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-307/08, 16. septembar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-307/08, 16. septembar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREDAJI RADI POKOPA POSMRTNIH OSTATAKA*.

[582] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-50/08, 13. februar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i

Buljubašić Muharem, rođen 1964. godine, ubijen je jula 1992. godine u rejonu Hazići-Majkići od strane srpskih policajaca. Prema rezultatima obdukcije Muharem je zadobio višestruke povrede vatrenim oružjem. Smrtne povrede su mu u predjelu glave, grudnog koša, karlice, ruku i nogu.[583]

Hasanić Nijaz, rođen 1969. godine, ubijen je jula 1992. godine u rejonu Hazići-Majkići od strane srpskih policajaca. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede glave, grudnog koša, karlice, ruku i nogu.[584]

Baltić Hikmet, rođen 1953. godine, ubijen je jula 1992. godine u rejonu Hazići-Majkići od strane srpskih policajaca. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede glave, grudnog koša, karlice i desne natkoljenice.[585]

Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-50/08, 13. februar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 2, 20. septembar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 2, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[583] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-90/08, 18. novembar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 3, 20. septembar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 3, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[584] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-51/08, 13. februar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-51/08, 13. februar 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 4, 20. septembar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 4, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI*

[585] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-91/08, 11. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 5, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-91/08, 11. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 5, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 5, 20. septembar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 5, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI*

Buljubašić Mesud, rođen 1975. godine, bio je nastanjen u Vrhpolju, opština Sanski Most. Srpske vojne i policijske snage uhapsile su ga i transportovale za logor Manjača. Nakon dolaska u logor Manjača policajci iz SJB Sanski Most naredili su Mesudu i još peterici logoraša da se ukrcaju u kamion i vratili su ih prema Sanskom Mostu. Na lokalitetu Majkići-Hazići strijeljani su, pronađeni i ekshumirani 18. septembra 2007. godine. Mesud Buljubašić ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave, desne natkoljenice, desne podlaktice i lijeve šake.[586]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Baltić (Hakija) Hikmet	26.4.1953.	Majkići	18.9.2007.
2.	Buljubašić (Bibo) Mesud	4.4.1975.	Majkići	18.9.2007.
3.	Buljubašić (Muho) Muharem	26.11.1964.	Majkići	18.9.2007.
4.	Hasanić (Hilmija) Nijaz	18.7.1969.	Majkići	18.9.2007.
5.	Kadirić (Hamdija) Elvir	19.10.1973.	Majkići	18.9.2007.
6.	Pršić (Huse) Kasim	15.2.1953.	Majkići	18.9.2007.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Hazići-Majkići[587]

[586] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-92/08, 12. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-92/08, 12. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 6, 20. septembar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 6, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[587] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.8. Masovna grobnica Hazići-Pavići

Masovna grobnica Hazići-Pavići pronađena je na području opštine Oštra Luka na lokalitetu Pavići. Ova masovna grobnice prirodna je vrtača dubine oko 10 metara, dimenzije 2x2 metra u koju su bačeni posmrtni ostaci ubijenih. Nakon ubijanja zatočenika, ova prirodna jama zatrpana je različitim smećem kako bi se prikrili posmrtni ostaci žrtava.[588] O mjestu ubijanja jedan od svjedoka navodi: "Sa desne strane puta na udaljenosti od 4-5 metara, u jednu od vrtača bačeno je više tijela i nakon nekoliko dana kako su tijela nezatrpana počela su da smrde pa su se mještani bunili i navodno tijela su zatrpana nasipom."[589]

Prilikom ekshumacije pronađeni su posmrtni ostaci šest ubijenih civila-Bošnjaka. Ubijanje zatočenika vraćenih iz koncentracionog logora Manjača izvršili su srpski policajci iz Sanskog Mosta koji su bili u pratnji konvoja.[590] Nakon prebacivanja zatočenika iz logora Betonirka (Sanski Most) u koncentracioni logor Manjača, pripadnici srpske policije iz pratnje konvoja izdvojili su grupu logoraša i vratili ih prema Sanskom Mostu. Jedan od svjedoka, koji je dovezen u koncentracioni logor Manjača, navodi: "Lično sam vidio jednu grupu ljudi koju su četnici izdvojili, a među njima: Mehadžić Nerona, Bahtić Ermina-Šimu, Jelečević Jasku, Pašić iz Čaplja, Mujagić Rufad-Uka, Biščević Haris i Topalović Safet-Ćapi. Ovu grupu četnici su odveli u nepoznato, (...)."[591] U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci ubijenih:

Alagić Teofik zv. Tofko, rođen 1951. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine u rejonu Hazići-Pavići. Ubijen je vatrenim oružjem. Strelne rane nanesene su mu u predjelu grudnog koša i ruku.[592]

---

[588] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-1/04-5-1466/07/99, 26. septembar 2006, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[589] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-871/99, 15. decembar 1999, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[590] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-871/99, 15. decembar 1999, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[591] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/98, 28. novembar 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[592] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 3, 29. mart 2008, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i

Jahić Mirzet, rođen 1959. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine u rejonu Hazići-Pavići. Ubijen je vatrenim oružjem, strelne rane glave i slabinskog dijela kičme.[593]

Mujagić Rufad, rođen 1958. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine u rejonu Hazići-Pavići. Ubijen je vatrenim oružjem, nanesene su mu strelne rane glave, vrata i grudnog koša.[594]

Rekić Ilijaz, rođen 1955. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine u rejonu Hazići-Pavići. Prvog juna 1992. godine četverica srpskih policajaca od kuće su odveli Ilijaza i zatočili prvo u logor u Policijskoj stanici Lušci Palanka, a zatim ga odveli u logor Betonirka (Sanski Most). Šestog juna 1992. godine s grupom od 51 zatočenika prebačen je u koncentracioni logor Manjača. Odmah je vraćen istim kamionom u pravcu Sanskog Mosta, gdje je na putu ubijen. Ubijen je vatrenim oružjem, nanesene su mu strelne rane glave.[595]

Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-36/08, 1. februar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-36/08, 1. februar 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 3, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[593] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-38/08, 4. februar 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-38/08, 1. februar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 1, 25. oktobar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 1, 30. oktobar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[594] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-32/08, 1. februar 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-32/08, 1. februar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 2, 25. oktobar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 2, 27. oktobar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[595] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-35/08, 1. februar 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 6, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB,

Rekić Sadik zv. Sado, rođen 1954. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine u rejonu Hazići-Pavići. Dana 1. juna 1992. godine četverica srpskih policajaca su ga zajedno s Ilijazom Rekićem odvela od kuće i zatočili prvo u logor u Policijskoj stanici Lušci Palanka, a zatim ga odveli u logor Betonirka (Sanski Most). Šestog juna 1992. godine s grupom od 51 zatočenika prebačen je u koncentracioni logor Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem, nanesene su mu strelne rane glave, karlice i desne nadlaktice.[596]

Topalović Safet zv. Ćapi, rođen 1959. godine, ubijen je 6. juna 1992. godine. Prilikom dolaska logoraša u koncentracioni logor Manjača, srpski policajci koji su bili u pratnji prozivali su i tukli zatočenike prilikom izlaska iz kamiona. U presudi Suda Bosne i Hercegovine u predmetu Kovačević Nikola jedan od svjedoka navodi: "Topalović Capi je iskočio iz kamiona, a Kajtez Daniluško je krenuo za njim i počeo ga tući, zajedno sa još jednim licem, pri čemu su se čuli tupi udarci od čizme. Usljed tog batinjanja Capi je toliko glasno ječao da je, kako svjedok kaže, 'Manjača ječala' Čuo je kako Kajtez psuje Capiju majku, da bi, nakon što su ga pretukli, čuo kako je Kajtez, koji je od svjedoka stajao na udaljenosti od metar do metar i pol sa desne strane, tom drugom rekao: 'Uhvati ga za noge da ga ubacimo'. Tako su i uradili. Od tada se Topalović Capiju gubi svaki trag, kao i još petorici zatočenika koji nisu prozvani sa siđu sa kamiona, pa su prema tome i ostali na kamionu, među kojima su, prema sjećanju svjedoka, bili njegov stric Rufad Mujagić, dvojica nećaka po prezimenu Rekić, izvjesni Tofo koji je stanovao na Otokama i izvjesni Mido, šura Hase Topalovića."[597] Safet je ubijen vatrenim oružjem,

---

Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-35/08, 1. februar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 6, 16. februar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 6, 16. februar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[596] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-93/08, 12. mart 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 7, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-96/08, 12. mart 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 7, 19. juli 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[597] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet Broj: X-KR-05/40, TUŽILŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV NIKOLE KOVAČEVIĆA, *PRESUDA*, 3. novembar 2006, str. 20

nanesene su mu strelne rane glave.[598] Nakon što su izvršili ubijanje, pratioci konvoja (srpski policajci) sačinili su službenu zabilješku s neistinitim sadržajem. U službenoj zabilješci o ovom događaju navedeno je: "Na dijelu puta od Kozica prema Hazićima došlo je do kvara na prvom vozilu tj. ladi Stanice javne bezbjednosti kada se konvoj zaustavio na nepreglednoj krivini i u blizini šume u jednom momentu počela su lica da iskaču. Istu radnju smo pokušali spriječiti pucanjem u zrak, tj. zastrašivanjem i nastavili smo put prema Manjači. Kada smo došli u kasarnu u Manjači prilikom primopredaje lica ustanovili smo da nam fali šest lica i to: 1. Rekić Jusufa Ilijaz, 2. Rekić Hasiba Sadik, 3. Alagić Kadira Tofik, 4. Mujagić Mehmeda Rufad, 5. Topalović Jasmina Safet i Jahić Ibre Mirzet."[599]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Alagić (Kadir) Teofik	30.4.1951.	Hazići	20.9.2007.
2.	Jahić (Ibro) Mirzet	28.8.1959.	Hazići	20.9.2007.
3.	Mujagić (Mehmed) Rufad	6.6.1958.	Hazići	20.9.2007.
4.	Rekić (Jusuf) Ilijaz	26.10.1955.	Hazići	20.9.2007.
5.	Rekić (Hasib) Sadik	26.4.1954.	Hazići	20.9.2007.
6.	Topalović (Jasim) Safet	24.6.1959.	Hazići	20.9.2007.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Hazići-Pavići-Oštra Luka[600]

598 AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-96/08, 12. mart 2008, Hazići-Pavići, oznaka i broj slučaja: 8, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-1/08-1-32/08, 12. mart 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 8, 25. oktobar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Pavići-tijelo broj 8, 27. oktobar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

599 AIIZ, inv. br. 5-1949, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA, 11. JUNI 1992. GODINE.*

600 AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

SLUŽBENA ZABILJEŠKA

Sastavljena u prostorijama SUP-a Sanski Most dana 11. 6. 1992. godine povodom pratnje Konvoja iz Sanskog Mosta za Manjaču. Pomenutog dana izvršili smo pratnju pomenutog konvoja u kojem se nalazilo po spisku 51 lice. Pratnju su vršili tri pripadnika zatvorskih prostorija, tri pripadnika Stanice javne bezbjednosti i četri pripadnika vojne policije. Na dijelu puta od Kozice prema Hazićima došlo je do kvara na prvom vozilu tj. na ledi Stanice javne bezbjednosti kada se konvoj zaustavio na nepreglednoj krivini i u blizini šume u jednom momentu počela su lica da iskaču. Ustu radnju smo pokušali spriječiti pucanjem u zrak tj. zastrašivanjem i nastavili smo put prema Manjači. Kada smo došli u kasarnu u Manjači prilikom primopredaje lice ustanovili smo da nam fali šest lica i to:

1. Rekić Jusufa Ilijas
2. Rekić Hasiba Sadik
3. Alagić Kadira Tofik
4. Mujagić Mehmeda Rufad
5. Topalović Jasmina Safet i
6. Jahić Ibre Mirset

U povratku sa Manjače zaustavili smo se na istom mjestu i pretražili jedan dio terena tj. šume ali ista lica nismo mogli pronaći.

ZABILJEŠKU SAČINIO
[illegible] Milorad

Dokument Službena zabilješka[601]

[601] Isto.

II.1.9. Masovna grobnica Hrustovo-Kasapnice

Masovna grobnica Hrustovo-Kasapnice pronađena je u naselju Kljevci zaselak Kenjari, u kući Duje Banovića. Pripadnici VRS-a su 27. juna 1992. godine ušli u nebranjeni zaselak Kenjari i nasilno odvojili muškarce od žena i djece. Nakon toga su muškarce odveli u naselje Kasapnice, gdje su prvo vatrenim oružjem ubili 18 Bošnjaka naselja Kenjari, a nakon toga tijela ubijenih ubacili u kuću i kuću zapalili zajedno s tijelima. Dvojica civila-Bošnjaka uspjela su pobjeći s mjesta zločina. Preživjeli svjedoci ubijanja i paljenja tijela ubijenih Bošnjaka su Besim Fatić i Muharem Hare Kenjar. Muharem Kenjar naknadno je priveden u Policijsku stanicu u Sanskom Mostu, odakle je odveden u nepoznatom pravcu i do sada nisu pronađeni njegovi posmrtni ostaci.[602] Svjedok događaja pokazao je mjesto ove masovne grobnice. "(...) raskršće ispred sela gdje su domaći četnici mještani srpskog sela Kljevci istjerali svo stanovništvo iz kuća, djecu, žene i ljude, 27.6.1992. godine, te razdvojili muškarce i odveli ih na navodno ispitivanje u školu u Kljevcima. (...) pokazuje dvorište i mjesto gdje je bila kuća Banović Duje, u kojoj je izvršen masakar. (...) Pažljivim otkrivanjem (uklanjanjem) gornjeg sloja materijala unutar zida, pronalaze se karbonizirani dijelovi ljudskih kostiju u različitim veličinama i dijelovima."[603] Jedna svjedokinja vidjela je u Stanici javne bezbjednosti Sanski Most Muharema Haru Kenjara. "Svjedokinja je rekla da je išla u policiju kako bi pokušala dobiti informacije o onome što je rekao Mijatović. U policiji je vidjela Muharema Kenjara zvanog Hare, koji je prema njenim riječima, bio izobličen. 'Hare sine, je li još iko živ'? Samo je slegnuo ramenima. Taj pogled me sve ove godine progoni. On mi je samo tako odgovorio. Odatle su ga dvojica policajaca odveli u auto', kazala je svjedokinja."[604]

Ekshumacija žrtava iz ove grobnice počela je 6. oktobra 1996. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 18 žrtava. Posmrtni ostaci žrtava u najvećem broju bili su karbonizirani usljed izloženosti visokim temperaturama. Jedan mali dio posmrtnih

[602] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[603] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, 12. januar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[604] http://www.justice-report.com/bh/sadrzaj/clanci/vrucinic/zapaljeni, pristupljeno 20. januara 2017.

ostataka bio je djelimično izgoren. Ekshumirani posmrtni ostaci prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prosjek godina starosti žrtava je 37,7 godine.[605]

Prenosimo sjećanje Fikre Kenjar, kojoj su zločinci ubili trojicu sinova i unuka. "Kada su srpski vojnici napali Hrustovo i Vrhpolje i pobili narod, nas u Kenjarima nisu dirali. Dolazili su, kontrolisali nas svakodnevno. Moja djeca, tri sina, došla su kući iz Slovenije za hadžijski Bajram. Poslije toga se nisu mogli vratiti nazad na posao. Imala sam 4 sina. Mehmed i Asim su bili oženjeni. Asim je imao četvoro djece a Mehmed dvoje. Midhet-Midho i Muharem-Hare nisu bili oženjeni. Nakon napada na Hrustovo i Vrhpolje mi nikad nismo noćivali u istoj kući. Ja bi noću bila budna, pazila bi da neko ne dođe, da mogu probuditi djecu, snahe i unučad. Djeca su mi govorili: 'Hajde mama spavaj.' Ja nisam mogla spavati jer sam se bojala za njih. Kada bi srpski vojnici dolazili u selo vršili su kontrole i pretrese. Naredili su nam da moramo biti u jednoj kući. Prije toga svi koji su imali lovačke puške morali su ih predati. Tako smo živjeli do 26. juna 1992. godine. Ujutro, rano, ja sam bila budna, čujem vozila. Pogledam i vidim vojni kamioni u njima vojska i drže zastavu. Vratila sam se i probudila svoga Mehmeda-Mehu. Kažem ja njemu: 'Eno vojske gore.' Moj Meho mi reče: 'Lezi majka, oni to hodaju.' U istoj sobi su spavali Meho, Safet, Edo i Midho. Nama je iz Krasulja od srpske vojske pobjego moj unuk Tehvid, sin moje kćerke. Ja više nisam mogla spavati. Krenula sam po suha drva da pečem kahvu. Vraćam se u kuću. Vidim, Asim drži Saju i pita me: 'Jesi li vidjela vojsku, eno ih na Mejtafištu.' Ja sam rekla da jesam. Poslije nekog vremena dolazi vojska i opkoljava kuće. Hoće da premeću kuće. Sve su to poznati ljudi, naše komšije ja se ne bojim, znam ih. Nas su istjerali vani. Ulaze u kuće, razbacuju stvari, razbacuju dječiju robu. Rekli su da traže oružje a znali su da smo mi predali lovačko oružje jer su moja djeca bili lovci. Kad su izišli iz kuće počeli su odvajati muškarce od nas žena i djece. Moj muž Safet je bio u kući jer nije mogao hodati, imao je povrijeđenu nogu. Morao je ispuzati iz kuće. Rekli su da će muške voditi na ispitivanje. Rekli su da se izdvoje mlađi od 18 i stariji od 60 godina. Moj unuk Tehvid nije imao 18 godina ali je bio visok razvijen. Bio je lijep kao lutka. Moj

[605] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 10.

Meho je rekao Tehvidu: 'Hajde majki, ti nemaš 18 godina!' Srpski vojnici su rekli: 'Ide i on sa nama.' Moj Tehvid je bio u šorcu, samo ustao, sjećam se ko danas. Kad su počeli odvajati moju djecu, moj unuk Sajo govori: 'nemojte ubiti moga tatu.' Moj Asim je isto rekao: 'Ako ćete me ubiti, ubijte mi i ženu i ovo četvoro djece.' Kad su ih poveli prema školi ja sam se izgubila. Pala sam u nesvijest. Nisam mogla gledati kako mi vode djecu. Poslije određenog vremena došla sam sebi, ležim pred Asimovom kućom. Sve žena i djeca u hrpi. Ćutimo. Čuli smo da su ih otjerali prema kući Marka Jurića. Poslije sam čula da su ih pobili i zapalili u kući Marka Jurića. Rekli su da su moj Muharem-Hare i Besim Fatić pobjegli. Još nisam našla svoga Haru."[606]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Alibabić (Ismet) Zahid	29.12.1928.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
2.	Jamaković (Suvad) Vahid	4.5.1930.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
3.	Kalabić (Husein) Tehvid	31.1.1975.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
4.	Kenjar (Safet) Asim	21.8.1953.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
5.	Kenjar (Huse) Dževad	1.4.1961.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
6.	Kenjar (Hasan) Hasan	17.5.1944.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
7.	Kenjar (Hase) Hasan	24.10.1938.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
8.	Kenjar (Hasan) Husejin	19.10.1975.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
9.	Kenjar (Meho) Husejin	25.9.1918.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
10.	Kenjar (Hasan) Ilijaz	1.10.1958.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
11.	Kenjar (Smajo) Irfan	1975.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
12.	Kenjar (Safet) Mehmed	10.6.1958.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
13.	Kenjar (Safet) Midhet	5.2.1962.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
14.	Kenjar (Nazif) Muhamed	23.11.1931.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
15.	Kenjar (Husejin) Muhamed	24.2.1968.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
16.	Kenjar (Husein) Nedžad	26.10.1973.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
17.	Zukić (Ismet) Izet	29.4.1971.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.
18.	Zukić (Rifet) Senad	24.11.1969.	Kljevci-Kenjari	6.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Kenjari[607]

[606] AINOBiHPuB, Izjava Fikre Kenjar od 13. oktobra 2016. godine data autoru.
[607] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.10. Masovna grobnica Hrustovo I-Kukavice

Masovna grobnica Hrustovo I-Kukavice pronađena je u naselju Hrustovo, zaselak Kukavice, u blizini zgrade Osnovne škole. Ova masovna grobnica pronađena je na livadi preko puta kuće Emina Kukavice. Ovo je primarna masovna grobnica dužine 4,8 metara a širine 2,8 metara.[608] Posmrtni ostaci žrtava pronađeni su na dubini od 1,9 metara i bili su ukopani strojem. Ekshumacija je počela 4. oktobra 1996. godine u 9 sati, a završena je istog dana.[609] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 30 žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prosjek godina starosti žrtava je 32,2 godine. U radnoj svesci komunalnog preduzeća o prikupljanju i zakopavanju posmrtnih ostataka ubijenih navodi se pod rednim brojem: "24. 8.6.92 Izvršena usluga prikupljanja, utovar, sahrana poginulih u Hrustovu 18. 26. 9.6.92 Sahrana 35 poginulih Hrustovo, 27. 10.6. 92 Sahrana 2 poginula, obilazak pretresanje Vrhpolja."[610] U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović o ubijanju u Hrustovu navodi se: "Dana 31. maja 1992. godine, kada su članovi 21 domaćinstva naterani da odu iz Jelečevića, muslimanskog zaseoka na području Hrustova, u jednu garažu sakrilo se približno 30 žena i dece i jedan muškarac. Osam do deset vojnika Srba u maskirnim uniformama došlo je u tu garažu i naredilo Muslimanima da izađu. Muškarac koji je pokušao da posreduje ubijen je, a vojnici su ubili šesnaest žena i dece koji su pokušali da pobegnu. Pedeset do sto srpskih vojnika sprovelo je preživele, zajedno s približno 200 stanovnika susednih sela, u zaselak Kljevce, gde su im zaplenjene stvari od vrednosti. Srpski vojnici su te seljane držali zatočene na raznim lokacijama pre nego što su ih autobusom i vozom prevezli u Doboj, gde im je naređeno da sami nađu put do teritorije pod kontrolom Muslimana."[611] Preživjeli dječak ovog masakra se prisjeća: "Onda smo se zatvorili

[608] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/376/96, 4. oktobar 1996, *INFORMACIJA O POČETKU EKSHUMACIJE MASOVNE GROBNICE HRUSTOVO.*

[609] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*.

[610] AIIZ, inv. br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST.*

[611] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 818.

u garažu. (...) Did je otvorio garažu i rekao: 'Nemojte ubijati, mene ubijte, ovdje su žene i djeca.' Tako su ubili njega prvo, i opsovali mu majku. Tada su bacili dvije bombe i nas porešetali. Mene je mama pokrila jastukom i dekama i drugog brata, brat se nije bojao. Pa je onda po noći, tri dana sam bio tamo, po noći me jedan čovjek uzeo, ovdje u Kerane. Pa sam onda išao kod jedne žene. Pa je onda ujna došla, pa sam bio kod nje. Onda su autobusi, pa sam tamo došao. Pa imam jednu malu sestru, pa sam prije doš'o. Ta moja mala sestra Jasmina ostala kod nje."[612] Žrtve ubijene u "Huskinoj garaži" najbolje ilustriraju veličinu zločina počinjenih nad Bošnjacima Hrustova i Vrhpolja. Zločinci su zajedno ubijali majke i njihovu djecu, ubili su čitave porodice. U nastavku teksta bit će riječi o načinima ubijanja žrtava pronađenih u ovoj masovnoj grobnici. U ovom dijelu teksta izostavit ćemo ubijene žene i djevojčice pronađene u ovoj grobnici jer se o njima govori u posebnom dijelu knjige.[613]

[612] Mirza Sadiković, Hasan Arnautović, BHT ITC Bihać, *Narativni dio Dokumentarnog filma* ***"Masovne grobnice Bosanske Krajine".***

[613] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

Dječija bešika pronađena u "Huskinoj garaži"[614]

Iz ove grobnice ekshumirani identifikovani su:

Keranović Smajil rođen 1926. godine, ubijen je 1992. godine u mjestu Hrustovo (Sanski Most). Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed razorenja glave. Razaranje glave nastupilo je iz ispaljenog vatrenog oružja iz apsolutne blizine.[615] Ekshumiran je 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 3.[616]

Merdanović Husein, rođen 1935. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine. Ubijen je zajedno sa ženama i djecom koji su se sklonili u njegovu

[614] Fotografija iz dokumentarnog filma ***"Masovne grobnice Bosanske Krajine",*** snimatelj Hasan Arnautović.

[615] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 3.

[616] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 3, 19. novembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

garažu. Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed povrede glave. Povreda glave nanesena iz ispaljenog vatrenog oružja.[617]

Bektašević Husein, rođen 1946. godine, ubijen je 1992. godine. Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed povrede lijeve natkoljenice i povrede mekih tkiva nanesene iz ispaljenog vatrenog oružja.[618]

Jelečević Emin, rođen 1933. godine, ubijen je 1992. godine. Smrt je nasilna i nastupila je usljed povrede grudnih organa iz ispaljenog vatrenog oružja.

Keranović Nahid, rođen 1977. godine, ubijen je 31. maja 1992 godine.[619]

Kadirić Idriz, rođen 1973. godine, ubijen je 1992. godine. Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed razorenja glave. Razorenje glave naneseno je iz ispaljenog vatrenog oružja iz apsolutne blizine.[620]

Hukanović Hasan, rođen 1925. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine, ubijen kod ograde pred kućom Emina Kukavice. Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed povrede glave. Povreda glave nanesena je iz ispaljenog vatrenog oružja.

Keranović Dursum, rođen 1961. godine, ubijen je 1992. godine. Smrt je nasilna i nastupila je neposredno usljed povrede glave. Povreda glave nanesena je iz ispaljenog vatrenog oružja.[621]

---

[617] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 9.

[618] Isto, str. 11; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 16, 8. novembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[619] Vidi više u dijelu knjige ***"Ubijanje djece na području opštine Sanski Most"***.

[620] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 18; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 27, 14. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[621] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 8. januar 2007. godine, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 30, 14. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

Keranović Asim, rođen 1988. godine, ubijen je od strane srpske vojske u "Huskinoj garaži" 31. maja 1992. godine.[622]

Merdanović Jasmin, rođen 1989. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine u Hrustovu.[623]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Bektašević (Hasan) Husein	5.2.1966.	Hrustovo	4.10.1996.
2.	Brković (Husein) Namka	1.9.1975.	Hrustovo	4.10.1996.
3.	Hukanović (Omer) Hasan	25.4.1925.	Hrustovo	4.10.1996.
4.	Jelečević (Junuz) Emin	15.9.1933.	Hrustovo	4.10.1996.
5.	Kadirić (Mustafa) Idriz	17.9.1973.	Hrustovo	4.10.1996.
6.	Keranović (Rufad) Aldina	22.7.1984.	Hrustovo	4.10.1996.
7.	Keranović (Ismet) Almina	22.9.1985.	Hrustovo	4.10.1996.
8.	Keranović (Rufad) Asim	26.5.1988.	Hrustovo	4.10.1996.
9.	Keranović (Bibo) Dursum	20.2.1961.	Hrustovo	4.10.1996.
10.	Keranović (Redžo) Džehva	4.3.1969.	Hrustovo	4.10.1996.
11.	Keranović (Suad) Edin	3.01.1987.	Hrustovo	4.10.1996.
12.	Keranović (Ibrahim) Fatima	11.3.1941.	Hrustovo	4.10.1996.
13.	Keranović (Smail) Jasima	21.7.1969.	Hrustovo	4.10.1996.
14.	Keranović (Husejin) Muharema	5.2.1962.	Hrustovo	4.10.1996.
15.	Keranović (Hasan) Nahid	25.2.1977.	Hrustovo	4.10.1996.
16.	Keranović (Aziz) Nira	31.8.1964.	Hrustovo	4.10.1996.
17.	Keranović (Ismet) Sabina	1.1.1989.	Hrustovo	4.10.1996.
18.	Keranović (Osman) Smajil	15.9.1926.	Hrustovo	4.10.1996.
19.	Merdanović (Taib) Besima	11.1.1961.	Hrustovo	4.10.1996.
20.	Merdanović (Mustafe) Edita	1.12.1991.	Hrustovo	4.10.1996.
21.	Merdanović (Mustafa) Husein	1.2.1935.	Hrustovo	4.10.1996.
22.	Merdanović (Ibrahim) Jasmin	4.12.1989.	Hrustovo	4.10.1996.
23.	Merdanović (Junuz) Sabra	1.1.1959.	Hrustovo	4.10.1996.
24.	Merdanović (Omer) Seida	1.1.1963.	Hrustovo	4.10.1996.
25.	Merdanović (Husein) Zuhra	1.1.1902.	Hrustovo	4.10.1996.
26.	Omanović (Sadik) Đemka	6.8.1934.	Hrustovo	4.10.1996.
27.	Omanović (Meho) Emina	18.11.1942.	Hrustovo	4.10.1996.
28.	Zukić (Džebo) Arifa	1937.	Hrustovo	4.10.1996.
29.	Zukić (Smail) Fatima	17.5.1975.	Hrustovo	4.10.1996.
30.	Zukić (Huse) Smajila	11.10.1939.	Hrustovo	4.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Hrustovo I-Kukavice[624]

[622] Vidi više u dijelu knjige **"*Ubijanje djece na području opštine Sanski Most*"**.

[623] Isto.

[624] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SKUPŠTINA OPŠTINE SANSKI MOST
OPŠTINSKI ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE
SANSKI MOST
Broj: 02/24-3
datum 02. 06. 1992.

KRIZNI ŠTAB SRPSKE OPŠTINE
SANSKI MOST

Broj: KŠ.28/92
Datum: 2.6.1992.g.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom danu1.6.1992. godine u 18 sati, donio je dana 30.5. 1992. godine, sledeću

N A R E D B U

1. Naredjuje se direktoru Komunalnog preduzeća da obezbijedi mehanizaciju i ljudstvo za sahranu poginulih u ratnim dejstvima u Vrhpolju i Hrustovu.

2.Naredjuje se predsjedniku Osnovnog suda u Sanskom Mostu da obezbijedi sudiju vještaka za sahranu poginulih.

3.Naredjuje se direktoru Doma zdravlja da obezbijedi vještaka ljekara za identifikaciju poginulih.

4. Naredjuje se komandantu Štaba civilne zaštite da organizuje provodjenje ove naredbe.

5. Naredjuje se Štabu STO da obezbijedi ljudstvo koje će štititi ekipe koje rade na sahrani i sanaciji terena.

DOSTAVLJENO:
1.Direktoru Kom.preduzeća,
2.Osnovnom sudu -predsjedniku
3.Direktoru Doma zdravlja,
4. Komandantu ŠTABA CZ
5.Komandantu STO
6.Arhivi a.a.

KRIZNI ŠTAB

2.06.1992

Naredba Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most o ukopu ubijenih na Vrhpoljskom Mostu i Hrustovu[625]

[625] AIIZ, inv. br. 5-1897, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-28/92, 2. juni 1992, *NAREDBA KOMUNALNOM PREDUZEĆU.*

SRPSKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
SRPSKA OPŠTINA SANSKI MOST
Opštinski štab civilne zaštite

Broj: [illegible]/92
Datum: [illegible] 1992. godine

Na osnovu naredbe Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most broj 28/92 od 02.06.1992. godine, Komandant ŠCZ , donosi:

N A R E D B U

I

U cilju raščišćavanja ratnog područja Vrhpolje i Hrustovo od ratnih razaranja izvršiti hitne prenalaženje i identifikaciju leševa, kao i njihovo sahranjivanje na zato odredjeno mjestà - obilježenu grobnicu.

II

Za gore navedenu naredbu zadužuje se Kljujić Miće i odjeljenje za asanaciju u saradnji sa sudskim i medicinskim osobljem (sudski vještak - ljekar), vještak za identifikaciju), koje zato odredi nadležni organ.

III

Obezbjedjenje ljudstva koje će obavljati navedene poslove vršiće pripadnici štaba STO.

IV

Za realizaciju gore navedene Naredbe odgovoran je Blagojević Mile, član Štaba za PMP.

Ova Naredba stupa na snagu odmah.

KOMANDANT ŠCZ-e,
[illegible]dinović Milenko

DOSTAVLJENO:
1. KRO "Sana" Sanski Most,
2. Osnovni sud,
3. Dom zdravlja,
4. ŠSTO,
5. A/A

Naredba Štaba civilne zaštite Srpske opštine Sanski Most o pronalaženju i identifikaciji leševa u Vrhpolju i Hrustovu[626]

[626] AIIZ, inv.br. 5-1898, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštine, 2. juni 1992, *NAREDBA.*

II.1.11. Masovna grobnica jama Ravnice

Masovna grobnica jama Ravnice pronađena je u mjestu Podsrnetica, opština Bosanski Petrovac. Ova prirodna jama, dubine oko 20 metara, u narodu je poznatija kao "Derviševa jama". U ovoj jami pronađeni su posmrtni ostaci 4 osobe od kojih su tri ubijene 1992. godine, a jedna osoba ubijena je 1944. godine.[627] Pripadnici srpske policije i vojske[628] su 28. juna 1992. godine, u jutarnjim satima, u mjestu Bravsko zaselak Jasenovac, opština Bosanski Petrovac, zarobili Mustafu Cikotu, Emsuda Smailovića i Sadtka Burnića iz mjesta Husimovci, opština Sanski Most.[629] Nakon toga su ih doveli pred poštu u mjestu Bravsko. Srpski policajci i vojnici su ih fizički zlostavljali, a nakon što je Sadtko Burnić pao na zemlju, prišao mu je pripadnik VRS-a i pucao mu u glavu. Dvojici preživjelih naređeno je da ubijenog Sadtka Burnića stave na traktorsku prikolicu i da krenu prema mjestu Podsrnetica. Po dolasku na lokalitet jame Ravnice pripadnik srpske policije ubio je Emsuda Smailovića i Mustafu Cikotu, a zatim su posmrtne ostatke bacili u jamu. U presudi Kantonalnog suda Bihać navodi se: "da je po prethodnom dogovoru sa Babić Petrom (koji je u međuvremenu umro), Stričević Slavko zv. Švabo, pripadnik rezervnog sastava policije RS-a, fizički zlostavljao ratne zarobljenike prilikom ispitivanja ispred i u unutrašnjosti pošte, udarajući ih šakama u predjelu glave, kojom prilikom su ispred pošte u fizičkom zlostavljanju učestvovali i drugi mještani koji su tog jutra saznali za pogibiju svog mještanina pripadnika vojske RS-a Vasiljević Brane, da bi potom nakon što je od udaraca pao na zemlju zarobljenik Burnić Sadko, istom prišao Ožegović Obrad zv. Obradić pripadnik vojske RS-a (trenutno nedostupan državnim organima) te u namjeri da ga liše života, u istog ispucao jedan metak iz pištolja zv. 'Škorpion' cal 7,65 mm u predjelu glave, nanijevši mu povrede u predjelu kostiju lica glave desno iznad same gornje vilice, defekt kosti 1 x 1,4 cm, te u predjelu lijevo tjemeno zatiljno rupičasti defekt promjera 0,8 cm od kojih povreda je Burnić Sadko preminuo na licu mjesta,

[627] Utvrđen je identitet putem DNK i radi se o Karadžić Dervišu koji je odveden 1944. godine iz Sanice i ubijen u Bravskom a nakon toga bačen u ovu grobnicu.

[628] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalni sud u Bihaću, Broj, 01 0 K 006752 14 K 2, 6. novembar 2015, *PRESUDA*. Pred kantonalnim sudom Stričević Slavko osuđen je na deset godina zatvora za počinjeni zločin.

629 AINOBiHPUB, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-63/2001, 12. juli 2001, *SAZNANJE O POSTOJANJU MOGUĆE MASOVNE GROBNICE JAMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST, LOKALITET PODSRNETICA, MJESTO RAVNICE.*

za koje vrijeme je Stričević Slavko stojao u blizini ubijenog, da bi potom osumnjičeni Stričević Slavko naredio preostaloj dvojici zarobljenika da tijelo ubijenog Burnić Sadka natovare na traktorsku prikolicu vl. 'ŠIP OŠTRELJ' kojim je upravljao Ožegović Veselko, udarajući ih pri tom nogom u predjelu zadnjice, pa kada su ovi natovarili tijelo ubijenog, u istu su ušli dvojica zarobljenika Smailović Emsud i Cikota Mustafa skupa sa osumnjičenim Stričević Slavkom i Babić Milutinom pripadnikom vojske RS-a (nedostupan državnim organima) da bi se isti dovezli do prirodne jame zv. "Ravnice" u narodu poznate kao 'Derviševa jama' u mjestu Podsrnetica, opština Bos. Petrovac, dok je Ožegović Obrad prema jami došao sa putničkim motornim vozilom, pa kada su stigli do jame, osumnjičeni je naredio dvojici zarobljenika da sa traktorske prikolice svuku tijelo ubijenog zarobljenika, što su ovi i uradili, pa kada su Smailović Emsud i Cikota Mustafa između sebe na rukama držali tijelo ubijenog Burnić Sadka, osumnjičeni Stričević Slavko u namjeri da ih liše života, u iste ispucao iz automatske puške cal. 7,62 mm dva rafala, koji su te prilike pogođeni pali na tlo, gdje je Smailović Emsud zadobio povrede karličnih kostiju, rebara obostrano, gornjih i donjih ekstremiteta i desne skapule, a Cikota Mustafa povrede glave, preloma obje skapule, preloma rebara obostrano te oštećenje vratnih i grudnih pršljenova od kojih povreda je preminuo na licu mjesta, pa kada je Smailović Emsud ležeći na zemlji još uvijek davao znake života mahajući rukom, istom je prišao Babić Milutin, te u namjeri da ga liše života iz automatske puške call 7,62 mm prislanjajući istu uz njegovu glavu ispucao jedan metak koji je tom prilikom zadobio povrede u vidu defekta kosti 12,5 x 6 cm sa sitnim lomnim pukotinama u predjelu glave lijevo tjemeno zatiljno, od kojih povreda zajedno je preminuo na licu mjesta, za koje vrijeme je Ožegović Obrad naoružan pištoljem "Škorpion" stojao u blizini ubijenih, da bi potom Stričević Slavko premetao stvari ubijenih zarobljenika, a zatim skupa sa Babić Milutinom i drugim licima, da bi prikrili zločin, tijela ubijenih zarobljenika bacili u navedenu jamu dubine oko 20 m."[630] Dana 27. maja 2002. godine izvršena je ekshumacija posmrtnih ostataka ubijenih a nakon toga i identifikacija.[631] Prosjek godina starosti ubijenih je 23,6 godina.

[630] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalni sud u Bihaću, broj: 01 0 K 006752 14 K 2, 6. novembar 2015, *PRESUDA*.

[631] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: KRI: 37/02, 31. maj 2002. godine.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Burnić Sadtko, rođen 1964. godine, ubijen 28. juna 1992. godine. Ubijen vatrenim oružjem-strelna povreda glave. Ubijen je ispred pošte u mjestu Bravsko.[632]

Cikota Mustafa, rođen 1969. godine, ubijen 28. juna 1992. godine. Ubijen vatrenim oružjem-strelna povreda glave. Ubijen je ispred prirodne jame zvana Ravnica u narodu poznate kao "Dervišova jama" u mjestu Podsrnetica opština Bosanski Petrovac.[633]

Smailović Emsud, rođen 1972. godine, ubijen je 28. juna 1992. godine. Ubijen vatrenim oružjem-višestruke strelne povrede karlice, donjih i gornjih ekstremiteta i strelna povreda glave. Ubijen je ispred prirodne jame zvana Ravnica u narodu poznate kao "Dervišova jama" u mjestu Podsrnetica opština Bosanski Petrovac.[634]

Karadžić Derviš ubijen je 1944. godine i bačen u ovu jamu.[635]

---

[632] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalni sud u Bihaću, broj: 01 0 K 006752 14 K 2, 6. novembar 2015, *PRESUDA*; AINOBiHPUB, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-63-id/2001, 13. juni 2002, *IZVJEŠTAJ O PRELIMINARNOJ IDENTIFIKACIJI*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-878/02, Jama-Ravnice, Identifikacioni broj 3, 5. novembar 2002, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREPOZNAVANJU EKSUMIRANOG TIJELA NA OSNOVU DNK NALAZA I PRATEĆE DOKUMENTACIJE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, KRi 37/02, Jama-Ravnice, leš br. 3, 31. maj 2002, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, redni broj: 22/02, 7. novembar 2002, *POTVRDA O SMRTI*.

[633] Isto; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, PU Sanski Most, broj: 05-10/03-878/02, Jama-Ravnice, Identifikacioni broj 1, 7. novembar 2002, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, KRi 37/02, Jama-Ravnice, leš br. 1, 3. august 2002, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, redni broj: 24/02, 7. novembar 2002, *POTVRDA O SMRTI*.

[634] Isto; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-878/02, Jama-Ravnice, Identifikacioni broj 2, 7. novembar 2002, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREPOZNAVANJU EKSUMIRANOG TIJELA NA OSNOVU DNK NALAZA I PRATEĆE DOKUMENTACIJE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, KRi 37/02, Jama-Ravnice, leš br. 2, 31. maj 2002, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za patološku anatomiju i sudsku medicinu prim. dr. Mešić-Pašalić Samira, redni broj: 23/02, 7. novembar 2002, *POTVRDA O SMRTI*.

[635] Iz tabele je izostavljen Karadžić Derviš jer nije žrtva agresije na RBiH u periodu 1992-1995. godine. Karadžić Derviš je identifikovan putem DNK nakon što su članovi porodice dali krv.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	Mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Burnić (Suljo) Sadtko	1.3.1964.	Bravsko	27.5.2002.
2.	Cikota (Rizo) Mustafa	2.01.1969.	Bravsko	27.5.2002.
3.	Smajilović (Đulejman) Emsud	5.11.1972.	Bravsko	27.5.2002.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice jma Ravnice[636]

II.1.12. Masovna grobnica Kljevci I

Masovna grobnica Kljevci I pronađena je u naselju Kljevci. Pronađena je u njivi "Luke", vlasništvo Milobara Luke. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci 4 osobe hrvatske nacionalnosti. Zločinci su 20. augusta 1992. godine ubili bračni par Ivanković, Petra i Milku, i sestre Boju i Dragicu Malobara. Komšije su ih ukopale u masovnu grobnicu. Ekshumacija je počela i završila 7. maja 1998. godine.[637] Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u mrtvačnicu doma zdravlja Sanski Most, gdje je izvršena obdukcija i identifikacija žrtava. Prosjek godina starosti ubijenih je 57 godina.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Ivanković Milka, rođena 1927. godine, ubijena je 20. augusta 1992. godine u Kljevcima.[638]

Ivanković Petar, rođen 1925. godine, ubijen je 20. augusta 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Ubijen je zajedno sa suprugom Milkom i komšinicama Bojom i Dragicom Milobara. Ubijen je vatrenim oružjem-višestruke strelne povrede grudnog koša, stomaka i karlice.[639]

---

[636] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[637] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 31/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI.*

[638] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

[639] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-1/92, 25. decembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG POČINIOCA*; AINOBiHPUB, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA-OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE SAVANOVIĆ ZDRAVKO*, 27. august 1992; AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr-587/92, 27. augusta 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*; AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 31/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU KLJEVCI, OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2344-33/98, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB,

Milobara Boja, rođena 1937. godine, ubijena 20. augusta 1992. godine u Kljevcima.[640]

Milobara Dragica, rođena 1941. godine, ubijena 20. augusta 1992. godine u Kljevcima.[641]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Ivanković (Dragan) Milka	5.9.1927.	Kljevci	7.5.1998.
2.	Ivanković (Jandre) Petar	25.6.1925.	Kijevo	7.5.1998.
3.	Milobara (Pavao) Boja	13.7.1937.	Kljevci	7.5.1998.
4.	Milobara (Pavao) Dragica	8.5.1941.	Kljevci	7.5.1998.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Kljevci I[642]

II.1.13. Masovna grobnica Kruhari-Greda I Sanski Most

Masovna grobnica Kruhari-Greda I pronađena je na mezarju Greda u Sanskom Mostu. Posmrtni ostaci žrtava ukopani su u ovoj masovnoj grobnici nakon što su ubijeni na više lokaliteta u Sanskom Mostu. Ekshumacija je počela 28. maja 1997. godine i završena istog dana.[643] Odmah nakon što su pripadnici ARBiH oslobodili opštinu Sanski Most došlo se do saznanja da postoje ove grobnice.[644] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 30 žrtava. Prosjek godina starosti ubijenih je 43,3 godine. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su i identifikovani:

Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kljevci I Identifikacioni broj 1, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[640] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

[641] Isto.

[642] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[643] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI*

[644] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, SL/95, 21 oktobar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ.*

Alagić Mehmed, rođen 1941. godine, ubijen je 1992. godine. Na gradskom mostu (Sanski Most) ubila ga je srpska vojska. Ubijen je vatrenim oružjem. Alagić Mehmed bio je poznati doktor-stomatolog. Ubijen je snajperskim hicem. "Zločinci su ga ubili tako što su mu pucali s leđa. Svi su sahranjeni na gradskim mezarlucima a ukop su vršili Romi."[645] Na osnovu Zapisnika o identifikaciji i pregledu leševa Doma zdravlja Sanski Most konstatovano je da je uzrok smrti povreda nanesena vatrenim oružjem, prostrelna rana u predjelu glave s ulazom u predjelu potiljka a izlazu u predjelu čela.[646]

Ališić Faruk, rođen 1940. godine, nestao je 26. maja 1992. godine kada su srpske vojne i policijske snage izvršile napad i protjerivanje bošnjačkog stanovništva iz naselja Muhići i Mahala i Otoka. Dana 27. jula 1992. godine posmrtne ostatke ubijenog Faruka Ališića pronašao je Hamdija Hromalić. Nakon toga, posmrtne ostatke s ovog lokaliteta sklonili su radnici komunalnog preduzeća (Romi) koji su vršili asanaciju terena nakon zločina srpskih snaga. Posmrtni ostaci pronađeni su na mezarju Greda u Sanskom Mostu. Datum i mjesto ekshumacije: 27. maja-18. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 07.[647] Identifikovan je 12. jula 2013. godine.[648]

Avdagić Muhamed, rođen 1929. godine, ubijen je 1992. godine u Sanskom Mostu. Ubijen je u svojoj kući, pronađen je mrtav 5. jula 1992. godine. Ubijen je iz vatrenog oružja kojim mu je pucano rafalno u predjelu grudnog koša. Posmrtne ostatke ukopali su radnici komunalnog preduzeća Sanski Most.[649]

---

[645] AIIZ, inv. br. 2361, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15. februar 1995, *IZJAVA I.B*.

[646] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 28. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU*.

[647] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI*. Prilikom identifikacije 1997. godine, ekshumirani posmrti ostaci označni brojem 7 bili su prvobitno identifikovani na ime Jelečević Jusuf, DNK je međutim potvdila da tijelo sa oznakom broj 7 pripada Ališić Faruku i da je došlo do greške prilikom klasične identifikacije.

[648] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[649] AINOBiHPUB, AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB,

Bajrić Ruhdija, rođen 1946. godine, ubijen je 1992. godine. Nakon napada, srpske vojne i policijske jedinice ušle u naselje Mahalu gdje su zarobile Ruhdiju Bajrića. U vlastitoj kući zarobili su ga srpski vojnici nakon čega su ga vezali žicom i odveli u naselje Krkojevci gdje je ubijen.[650] Ubijen je vatrenim oružjem kojim mu je pucano u glavu (u predjelu čela s desne strane).[651]

Bašić Edin, rođen 1969. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Ubijen je zajedno sa suprugom Tatjanom Unić-Bašić i još šestero Bošnjaka. Dana 27. maja 1992. godine u Sanskom Mostu grupa srpskih vojnika došla je pred kuću Hilme Hegića, u naselju Muhići, nakon čega su ušli u kuću gdje su iz skloništa istjerali civile, žene i muškarce, a zatim ih pobili iz automatskog oružja. Nakon toga su zapalili kuću.[652] Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I.[653]

Čavlović Milka, rođena 1933. godine, ubijena 2. augusta 1992. godine u naselju Kruhari.[654]

Čavlović Miroslava, rođena 1937. godine, ubijena 2. augusta 1992. godine. Ubijena je zajedno sa sestrom Milkom.[655]

Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Greda 1, Identifikacioni broj 10, 10. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[650] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-975/96, 18. decembar 1996. godine, *RJEŠENJE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI*

[651] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 28. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU*.

[652] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[653] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Greda 1, Identifikacioni broj 25, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[654] Vidi više u dijelu knjige ***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most***, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 5, 9. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[655] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 6, 9. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

Cerić Muhamed, rođen 1946. godine, ubijen 1992. godine. Na osnovu Zapisnika o identifikaciji i pregledu leševa Doma zdravlja Sanski Most konstatovano je da je uzrok smrti povreda nanesena vatrenim oružjem, "spolja vidljivi znaci nasilne smrti: prostrelna rana u predjelu lijeve strane grudnog koša".[656]

Ćoralić Kasim, rođen 1934. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Nurijom i sestrićem Ademom Vojnikovićem. Ovaj zločin preživjela je njegova sestra Vezira Vojniković. Ubijen je pred kućom Hilme Hegića, u naselju Muhići.[657] Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I.[658]

Ćoralić Nurija, rođen 1928. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Kasimom, sestrićem Ademom Vojnikovićem. Ubijen je pred kućom Hilme Hegića, u naselju Muhići.[659] Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I.[660]

Ćoralić Hanka, rođena 1901. godine, ubijena 27. maja 1992. godine. Ubijena je u dvorištu kuće Muje Vojnikovića.[661]

Eminić Ibro, rođen 1934. godine, ubijen 1992. godine. Početkom juna 1992. godine pripadnici srpskih vojnih snaga su od kuće odveli Ibru Eminića i ubili ga na rijeci Sani (Gerzovo).[662] Ubijen je vatrenim oružjem. Na osnovu

[656] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 28. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU.*

[657] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA,* str. 6.

[658] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Greda 1, Identifikacioni broj 22, 15. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[659] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[660] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Greda 1, Identifikacioni broj 21, 15. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[661] Vidi više u dijelu knjige ***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most.***

[662] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 12, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Zapisnika o identifikaciji i pregledu leševa Doma zdravlja Sanski Most konstatovano je da je "uzrok smrti-prostrelna rana nanesena vatrenim oružjem sa ulaznom ranom ispod lijevod uha i izlaznom ispod desnog uha".[663]

Gavranović Zdenko, rođen 1962. godine, ubijen 24. jula 1992. godine. Srpski vojnici su ga ubili i odveli iz naselja Stara Rijeka. Jedna svjedokinja navodi: "Vidjela sam kada su Gavranović Zdenku sina Stipe iz Stare Rijeke odvezli u bordo Golfu i to tako što su ga svezali i stavili u gepek automobila i odvezli ga prema Starom Majdanu na području opštine Sanski Most. (...) Dok su ga trpali u automobil čula sam da govore da je još živ, psovali mu ustašku majku, zatvorili gepek i otišli."[664] Od posljedica teških fizičkih tortura Zdenko je preminuo na putu za logor Krings. Njegove posmrtne ostake iz logora Krings odvezli su radnici komunalnog preduzeća. Ekshumiran je u periodu 27. maja - 18. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 08.[665]

Kaltak Fadil, rođen 1954. godine, ubijen zajedno sa suprugom Pašom Kaltak u porodičnoj kući 31. maja 1992. godine (23,30 sati) od strane srpske vojske. Ubijen je u predsoblju na ulazu u kuću. Ubijanju Fadila i Paše prisustvovale su kćerke Aida (15) i Mirela (13) koje su bile skrivene u spavaćoj sobi.[666] Posmrtni ostaci ubijenog ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 16.[667] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od

---

[663] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 28. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU.*

[664] AIIZ, inv. br. 2404, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-958, 17. juni 1996, *IZJAVA D.S.*

[665] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;*

[666] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 580/92, 1. juni 1992, Istražni sudija Blagojević Slavica, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[667] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

Doma zdravlja Sanski Most od 31. juna 1992. godine, Fadil Kaltak ubijen je vatrenim oružjem. U zapisniku je navedeno: "Spoljnji vidljivi znaci nasilne smrti-lacerocontuzovana rana glave, potiljačnog dijela najvjerovatnije eksplozivna."[668]

Kaltak Paša, rođena 1957. godine, ubijena u porodičnoj kući 31. maja 1992. godine (23,30 sati) od strane srpske vojske. Ubijena je zajedno s mužem Fadilom Kaltakom.[669]

Kovačević Nura, rođena 1924. godine, ubijena 5. jula 1992. godine u Sanskom Mostu. Ekshumirana 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 09.[670]

Kuželj Emsud, rođen 1933. godine, ubijen 27. maja 1992. godine kod svoje kuće. Prema obdukcionom zapisniku su "spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: dvije prostrelne rane u predjelu lijevog bubrega i u predjelu karlice".[671]

Mehmedović Safet, rođen 1940. godine, teško je ranjen 31. maja 1992. godine u mjestu Hrustovo. Ranili su ga pripadnici srpske vojske i na putu do bolnice u Sanskom Most je umro. Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. juna 1992. godine spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: prostrelna rana u predjelu desne podlaktice i druga u predjelu grudnog koša s ulaznom ranom u predjelu lijeve lopatice i izlaznom desne laksile.[672]

---

[668] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. juni 1992, *ZAPISNIKU O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 16, 9. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[669] Vidi više u dijelu knjige: ***"Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[670] Isto.

[671] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 28. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Greda I-tijelo broj 17, 22. januar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[672] Isto; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Greda I-tijelo broj 17, 22. januar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

Nalić Emir, rođen 1968. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Dana 27. maja 1992. godine u Sanskom Mostu grupa srpskih vojnika je došla pred kuću Hilme Hegića, u naselju Muhići, ušli su u kuću i iz skloništa istjerali civile, žene i muškarce, a zatim ih pobili iz automatskog oružja. Nakon toga su zapalili kuću.[673] Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I leš 23.[674] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. juna 1992. godine spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: prostrelna rana ispod desnog rebralnog luka s izlaznom ranom u predjelu kičmenog stuba.[675]

Nalić Nafija, rođena 1943. godine, ubijena 27. maja 1992. godine. Ubijena u Sanskom Mostu, u kući Hilme Hegića.[676]

Nalić Senad, rođen 1964. godine, ubijen 27. maja 1992. godine u Sanskom Mostu. Ubijen je zajedno s bratom Emirom i sa još šest drugih osoba u kući Hilme Hegića. Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I leš 27.[677]

Omić Hasan zv. Joha, rođen 1916. godine, ubijen 1992. godine. Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. maja 1992. godine-uzrok smrti-povreda nanesena vatrenim oružjem, prostrelna u predjelu vrata s lijeve strane s izlaznom ranom u zadnjem dijelu vrata.[678]

[673] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[674] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Greda 1, Identifikacioni broj 25, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[675] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU*.

[676] vidi više u dijelu knjige ***"Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

[677] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-4/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj Kri. 41/97, 28. maj 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE GREDA I-KRUHARI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 27, 7. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[678] Isto.

Pašić Smail zv. Lola, rođen 1963. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Nakon napada na naselja Mahalu, Muhiće i Otoku srpske vojne snage ušle su u navedena naselja i počeli ubijati i progoniti nesrpsko stanovništvo. Tako su zarobili i Smaila Pašića i Naila Selmana, gdje su ih vezane doveli do kuće Rifeta Velića. (...) a Selman Naila, Pašić Smaila zv. Lola i Velić Sadmira srpski vojnici su odveli u pravcu naselja Krkojevaca gdje su ih ubili hicima iz vatrenog oružja.[679] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. maja 1992. godine navedeno je da su "spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: prostrelna rana u predjelu grudnog koša i lijeve strane vrata".[680]

Seferović Adem, rođen 1932. godine, ubijen je 1992. godine. Nakon napada na Hrustovo zarobljen kao civil od strane srpske vojske i doveden u logor Betonirka. Nakon nekog vremena provedenog u logoru Betonirka, zajedno s još nekoliko zatočenika, među kojima i Mehmed Zukić, odveden je iz logora na lokalitet Kriva cesta (ledeni potok)-Sanski Most i tu je ubijen. Ekshumiran je na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 13.[681]

Selman Nail, rođen 1953. godine, ubijen 27. maja 1992. godine. Nakon napada na naselja Mahalu, Muhiće i Otoku srpske vojne snage ušle su u navedena naselja i počeli ubijati i progoniti nesrpsko stanovništvo. Tako su zarobili Naila Selmana i Smaila Pašića zv. Lola, gdje su ih vezane doveli do kuće Rifeta Velića. (...) a Naila Selmana, Smaila Pašića zv. Lola i Sadmira Velića srpski vojnici odveli su u pravcu naselja Krkojevaca gdje su ih ubili hicima iz vatrenog oružja.[682] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. maja 1992. godine "spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: više prostrelnih rana u predjelu trbuha i rana nepravilnog oblika u predjelu kosmatog dijela glave".[683]

---

[679] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[680] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 34, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[681] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 13, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[682] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[683] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU*.

Trožić Esad, rođen 1937. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine. Ubijen je u porodičnoj kući, a ubistvu su bili prisutni članovi porodice. Nakon dva dana prebačen je u mrtvačnicu Doma zdravlja Sanski Most, a nakon toga zakopan u masovnoj grobnici Greda I.[684] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. maja 1992. godine "spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: prostrelna rana u predjelu desne strane vrata i desne podlaktice".[685]

Unić-Bašić Tatjana, rođena 1969. godine, ubijena 27. maja 1992. godine. Ubijena je zajedno sa suprugom Bašić Edinom i drugim osobama u Hegića kući.[686]

Velić Sadmir, rođen je 1966. godine ubijen je 27. maja 1992. godine. U presudi suda Bosne i Hercegovine u predmetu Predrag Prošić navodi se: "U svojoj kući je ostao do 27. maja kada su došli vojnici i istjerali cijelu porodicu iz kuće, te njega i sina svezali zajedno sa Selman Nailom i Pašić Sadmirom, dok žene i djecu nisu vezali. Na kraju ulice Muhići njih rastavljaju, tako da njega i njegovu porodicu šalju prema sabirnom centru, a njih trojicu svezanih prema Krkojevcima."[687] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. maja 1992. godine "spoljni vidljivi znaci nasilne smrti: više prostrelnih rana u predjelu trbuha".[688]

Vojniković Adem, rođen 1955. godine, ubijen je 27. maja 1992. godine u Sanskom Mostu. Ubijen je zajedno s dvojicom daidža s ostalim osobama u kući Hilme Hegića. Posmrtni ostaci ekshumirani su iz masovne grobnice Greda I leš 27.[689]

---

[684] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 30, 5. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[685] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU*.

[686] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

[687] Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, 12. juni 2013, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA*, PRESUDA*, paragraf 163.

[688] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. maj 1992, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 32, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[689] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 36, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Zukić Mehmed, rođen 1948. godine, ubijen je 1992. godine. Nakon napada na Hrustovo zarobljen kao civil od strane srpske vojske i doveden u logor Betonirka. Nakon nekog vremena provedenog u logoru Betonirka, zajedno s još nekoliko zatočenika, među kojima i Seferović Adem, odveden je iz logora na lokalitet Kriva cesta (ledeni potok)-Sanski Most i tu je ubijen. Ekshumiran je na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 13.[690]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 28. maja 1992. godine donio je odluku kojom: "1. Određuje se lokacija za ukop poginulih na opštini Sanski Most na muslimanskom groblju zvano Greda. 2. ***Poginuli se sahranjuju u zajedničku grobnicu bez uobičajenog rituala (bez prisutnosti porodice i slično) u prisustvu ovlaštenih organa***. (podvukao M.B)"[691] Saznanja o zločinima koje su srpske snage počinile prilikom napada i zauzimanja naselja Muhići, Mahala i Otoka imao je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most. U tom smislu, izdao je naređenje o asanaciji terena i identifikaciji posmrtnih ostataka ubijenih. Ono što treba posebno naglasiti je član 2. navedene odluke kojom se porodici onemogućava dženaza-sahrana ubijenih. Većina ubijenih imala je porodice koje su mogle mogli izvršiti džanazu-sahranu uz vjerske obrede i prisutnost članova porodica. Zabranu prisustva porodica i ukopavanje bez vjerskog obreda imalo je za cilj da se onemogući saznanje o načinima ubijanja žrtava.

[690] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda 1, Identifikacioni broj 14, 11. septembar 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[691] AIIZ, inv. br. 5-1896, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 28. maj 1992, *ODLUKA*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Alagić (Adem) Mehmed	10.10.1941.	Sanski Most	27.5.1997.
2.	Ališić (Zaimo) Faruk	7.2.1940.	Sanski Most	27.5.1997.
3.	Avdagić (Ibrahim) Muhamed	16.7.1929.	Sanski Most	27.5.1997.
4.	Bajrić (Ahmo) Ruhdija	10.6.1946.	Sanski Most	27.5.1997.
5.	Bašić (Husein) Edin	1.7.1969.	Sanski Most	27.5.1997.
6.	Cerić (Huse) Muhamed	15.7.1946.	Sanski Most	27.5.1997.
7.	Čavlović (Florijan) Milka	5.10.1933.	Sanski Most	27.5.1997.
8.	Čavlović (Florijan) Miroslava	3.10.1937.	Sanski Most	27.5.1997.
9.	Ćoralić (Smajil) Hanka	8.6.1901.	Sanski Most	27.5.1997.
10.	Ćoralić (Husejin) Kasim	1934.	Sanski Most	27.5.1997.
11.	Ćoralić (Husejin) Nurija	6.7.1928.	Sanski Most	27.5.1997.
12.	Eminić (Fehim) Ibrahim	1.3.1934.	Sanski Most	27.5.1997.
13.	Gavranović (Stipo) Zdenko	4.4.1962.	Sanski Most	27.5.1997.
14.	Kaltak (Avdo) Fadil	10.10.1954.	Sanski Most	27.5.1997.
15.	Kaltak (Reuf) Paša	25.1.1957.	Sanski Most	27.5.1997.
16.	Kovačević (Šaćir) Nura	1924.	Sanski Most	27.5.1997.
17.	Kuželj (Mustafa) Emsud	3. 5.1933.	Sanski Most	27.5.1997.
18.	Mehmedović (Smajo) Safet	12.10.1940.	Sanski Most	27.5.1997.
19.	Nalić (Salih) Emir	23.7.1968.	Sanski Most	27.5.1997.
20.	Nalić (Hamo) Nafija	1.1.1943.	Sanski Most	27.5.1997.
21.	Nalić (Salih) Senad	23.1.1964.	Sanski Most	27.5.1997.
22.	Omić (Smail) Hasan	17.6.1916.	Sanski Most	27.5.1997.
23.	Pašić (Munib) Smail	20.10.1963.	Sanski Most	27.5.1997.
24.	Seferović (Ibro) Adem	10.1.1932.	Sanski Most	27.5.1997.
25.	Selman (Sulejman) Nail	12.3.1953.	Sanski Most	27.5.1997.
26.	Trožić (Suljo) Esad	1.9.1937.	Sanski Most	27.5.1997.
27.	Unić-Bašić (Ivica) Tatjana	3.8.1969.	Sanski Most	27.5.1997.
28	Velić (Rifet) Sadmir	31.10.1966.	Sanski Most	27.5.1997.
29.	Vojniković (Mujo) Adem	2.10.1955.	Sanski Most	27.5.1997.
30.	Zukić (Meho) Mehmed	7.3.1948.	Sanski Most	27.5.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Kruhari-Greda I Sanski Most[692]

[692] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

КРИЗНИ ШТАБ СРПСКЕ ОПШТИНЕ
САНСКИ МОСТ

Број: КШ-27/92
Датум: 28. 5. 1992.г.

Кризни штаб Српске општине Сански Мост на састанку одржаном 28. 5. 1992.године, а на основу закључке тачке 2. донио је дана 28. 5. 1992. године, следећу

О Д Л У К У

1. Одређује се локација за укоп погинулих на општини Сански Мост на муслиманском гробљу звано "Греда".

2.Погинули се сахрањују у заједничку гробницу без уобичајеног ритуала (без присутности пород це и слично) у присуству овлаштених органа.

3. Погинула лица ће се означавати арапским бројевима од 1 па надаље и то на металној плочици димензија 2 цм са 2 која је завезана око руке.

4. Свако гробно мјесто је обиљежено са идентичним бројем погинулог на дрвеној дашчици.

Одлука ступа на снагу одмах.

ДОСТАВЉЕНО:

1.комуналном предузећу,
2.истражном судији
3.Дому здравља
4.Цивилној Кризном штабу и
5.Архиви а.а.

Odluka o ukopu na mezarju Greda[693]

[693] AIIZ, inv. br. 5-1896, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 28. maj 1992, *ODLUKA.*

II.1.14. Masovna grobnica Kruhari-Greda II

Masovna grobnica pronađena je na mezarju Greda u Sanskom Mostu. Posmrtni ostaci žrtava ukopani su u ovu grobnicu nakon što su ubijeni na jednoj livadi u širem rejonu sela Lukići a u blizini naselja Marjanovići-Domazeti. Nakon dolaska jedinica Srpske dobrovoljačke garde (dalje, SDG) na područje opštine Sanski Most, počinje masovno zatvaranje i progon preostalog bošnjačkog stanovništa. U drugoj polovini septembra 1995. godine ponovo se aktiviraju i otvaraju logori za Bošnjake i Hrvate. Logor Betonirka ponovo je stavljen u funkciju i u njega su nezakonito bili zatočeni civili-Bošnjaci i Hrvati. Tako su početkom oktobra 1995. godine, između ostalih, grupu od 15 Bošnjaka zatočili u logor Betonirka. Ovi zatočenici korišteni su za izvođenje teških fizičkih poslova na linijama razdvajanja VRS i ARBiH i za druge poslove. Dana 10. oktobra 1995. godine, iz logora su ovi zatočenici odvedeni na prisilni rad-sječu drveta, u šumu iznad sela Kruhari. Vraćajući se s prinudnog rada, ovu grupu su trojica srpskih vojnika pod prijetnjom oružja skinuli sa zaprega. Tom prilikom jedan od izvršilaca zločina je psovao tursku majku i govoreći: "vi ovda vozate Turke a meni je dijete poginulo, sada ćemo ostati bez svega, jer pada Sanski Most".[694] Odveli su ih na njivu blizu raskrsnice puteva Marjanovići-Domazeti. Naređeno im je da legnu licem okrenutim prema zemlji nakon čega su ubijeni vatrenim oružjem. Na ovom mjestu ubijeno je 15 Bošnjaka. Među ubijenima su Hakija Benić i njegova dva sina Džemal i Sabahudin, Nijaz Benić i njegov sin Muriz. Posmrtne ostake zločinci su ostavili na mjestu ubijanja. Nakon oslobođenja Sanskog Mosta pripadnici ARBiH pronašli su posmrtne ostake ubijenih i nakon uviđaja ih prebacili u Sanski Most radi obdukcije i identifikacije.[695] Nakon toga posmrtni ostaci ubijenih ukopani su u grobnicu na lokalitetu mezarja Greda.[696] Ekshumacija je počela 2. juna 1997. godine i završena je istog dana.[697]

---

[694] Katonalni sud Bihać, broj: 01 0 K 003655 10 K, 27. april 1011, *PRESUDA*.

[695] AINOBiHPUB, Viši sud u Bihaću, Kri: 26/95, 14. oktobra 1995, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*; AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti sektor policije Bihać, Odsjek za kriminalističku tehniku i KDZ, Broj knjige uviđaja: 64/95, 14. oktobar 1995, *IZVJEŠTAJ O KRIMINALISTIČKO-TEHNIČKOJ PRETRAZI LICA MJESTA*.

[696] Za ovo krivično djelo Kantonalni sud u Bihaću osudio je Lazara Ristića na 20, a Predrag Dević na 12 godina zatvora zbog ubistva 15 civila u Sanskom Mostu, dok je Petar Arsenić potpisao sporazum o priznanju krivnje i pravomoćno je osuđen na 10 godina zatvora.

[697] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti, broj:14-

Svi ekshumirani su muškarci. Prosjek godina starosti žrtava je 44,3 godine. Identifikacija ubijenih je urađena klasičnom metodom - prepoznavanjem od strane članova porodica.[698] Svi su ubijeni vatrenim oružjem.

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Badnjević (Juso) Emsud	25.11.1953.	Lukići	30.5.1997.
2.	Benić (Hakija) Đemal	12.9.1973.	Lukići	30.5.1997.
3.	Benić (Đemo) Hakija	10.1.1047.	Lukići	30.5.1997.
4.	Benić (Nijaz) Muriz	9.7.1969.	Lukići	30.5.1997.
5.	Benić (Sulejman) Nijaz	2.4.1941.	Lukići	30.5.1997.
6.	Benić (Hakija) Sabahudin	8.9.1977.	Lukići	30.5.1997.
7.	Gazibara (Mesud) Salih	22.5.1974.	Lukići	30.5.1997.
8.	Karajković (Jusuf) Samir	15.11.1975.	Lukići	30.5.1997.
9.	Krupić (Rahim) Mirzet	22.8.1963.	Lukići	30.5.1997.
10.	Seferović (Mustafa) Jahija	27.1.1968.	Lukići	30.5.1997.
11.	Seferović (Mustafa) Smajil	27.1.1966.	Lukići	30.5.1997.
12.	Sefić (Husnija) Fehim	9.2.1971.	Lukići	30.5.1997.
13.	Velić (Esad) Hilmo	20.9.1952.	Lukići	30.5.1997.
14.	Velić (Hasib) Sabid	10.7.1960.	Lukići	30.5.1997.
15.	Zulić (Halil) Muhamed	13.1.1965.	Lukići	30.5.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Kruhari-Greda II Sanski Most[699]

17/2-161-5/97 od 20. juna 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA SA UVIĐAJA I EKSHUMACIJE TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNE GROBNICE KRUHARI-GREDA II.*

[698] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Greda II: Identifikacioni broj 11, 11. april 1997, Badnjević Emsud, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 13, 17. juni 1997, Benić Hakija, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 4, 17. juni 1997, Benić Sabahudin, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA* Identifikacioni broj 3, 17. juni 1997, Benić Džemal, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 7, 17. juni 1997, Benić Muriz, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 14, 17. juni 1997, Benić Nijaz, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 2, 13. juni 1997, Gazibara Salih, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 6, 17. juni 1997, Karajković Samir, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 5, 31. maj 1997, Krupić Mirzet, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 1, 13. juni 1997, Seferović Jahija, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 12, 13. juni 1997, Seferović Smail, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 10, 9. juni 1997, Sefić Fehim, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 8, 16. juni 1997, Velić Hilmo, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 9, 17. juni 1997, Velić Sabid, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* Identifikacioni broj 15, 16. juni 1997, Zulić Muhamed, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[699] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.15. Masovna grobnica Lukavice-Budim

Masovna grobnica Lukavice pronađena je u mezarju u naselju Lukavice.[700] Prvog augusta 1992. godine pripadnici srpske vojske ("Vukovi Grmeča") ušli su u nebranjeno selo Lukavice i počeli sa pretresima objekata, maltretiranjem i pljačkom civila-Bošnjaka i odvajanjem muškaraca. Muškarce su sakupili u dvorištu kuće Sevdage Alibegovića. Jedna svjedokinja navodi: "Napomenula bih da sam iz hodnika moje kuće vidjela kada četnička vojska ispred kuće Sevdagine odvode Alibegović Seada, Sevdagu, Sakiba, Zijada, Nazifa, Ibrahima, Jasmina, Mujagu, Muhameda, Nijaza, Huseina, Hasana, Ismeta i Hilmu. Svi su oni bili rođaci moga muža i komšije. Odvedeni su u pravcu njive 'Perila' koja se nalazi 300-400 metara udaljena od naših kuća."[701] Negdje oko 13 sati žene i djeca čuli su pucnjavu i detonaciju iz pravca na kojem je izvršen zločin. Jedna od svjedokinja navodi: "oko 13,00 sati čula se jaka pucnjava od vatrenog naoružanja od mjesta Perila niže naselja Budim a tamo smo vidjeli da su odvedeni naši ljudi te se čula vriska, jauci i dozivanje muslimanskih imena."[702] Jedna svjedokinja navodi: "(...) Nakon žestoke pucnjave kod potoka ispod kuće Jovana Praštala, čula su se dva ispaljena pucnja iz puške i vidjela sam sa kuće kako livadom bježe Zijad i Muhamed a Srbi viču: 'Vidi balijskih zečeva kako bježe.' Zijada i Muhameda su ubili sa ta dva pucnja na livadi a kasnije su preneseni kada su kupljena tijela i drugih i zajedno odvezeni pred džamiju."[703]

Istog dana pred večer nekoliko žena-Bošnjakinja otišlo je u susjedni zaselak u kojem su živjeli Srbi kako bi dobile informacije o sudbini nasilno odvedenih članova svojih porodica. Tu im je S.Š. rekao da su svi ubijeni na lokaliteu Perila. Zbog prijetnji i straha da i ostali mještani ne budu ubijeni, mještani su otišli tražiti "dozvolu da se pokupe i pokopaju ubijeni muškarci

[700] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 45/97, 2. juni 1997, *ZAPISNIK PO UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE LUKAVICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[701] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-884/97, 28. juli 1997, *IZJAVA M.I.*

[702] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-860/97, 21. juli 1997, *IZJAVA H.F.*

[703] AIIZ, inv. br. 2374, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02/97, 31. juli 1997, *IZJAVA T.H.*

iz našeg sela. Sa Asmirom je otišao Almir Halilagić, Avdo i Muris Topalović, i još neki ljudi kojih se ne mogu sjetiti, (...). Čitavu tu noć, srpske žene iz susjednih sela, pljačkale su naše kuće, tako kad je ujutro oko 04,00 sata došao Asmir i rekao da su pronašli naših 14 ljudi koji su ubijeni te su ih dovezli do naše džamije u Lukavici koja je bila minirana kao i da mu trebaju čaršafi i sl. da bi mogli umotati tijela prije pokopa, ja sam u svojoj kući pronašla samo šlifer koji sam mu dala, ostalo je bilo opljačkano".[704] Tokom večernjih sati i ujutro mještani su organizirali dovoženje ubijenih i sahranu u grobnicu kod džamije. Jedan od svjedoka navodi: "Kad sam došao kući čuo sam od žena da su četnici streljali Budimljane njih 14 muškaraca, (...). Da uzmem svoj traktor i prikolicu i da idem dovući pobijene ljude Alibegoviće. Ja sam mu rekao da ne smijem ići jer nemam nafte. (...) On mi je rekao ljudi se moraju večeras izvući da ih kerovi ne načinju. On mi je rekao vrati se kući uzmi traktor i idi kod Asmira Alibegovića, on je jedini od njih preživio streljanje, on ima nafte i on će ti dati. (...) Vidio sam da su njih 14 Alibegovića postreljani pored jedne živice i da su izmasakrirani. Vidio sam da neki od njih nemaju pola lica, neki nemaju zatiok na glavi, nekima je noga polomljena i takve smo ih potrpali u traktorsku prikolicu i otjerali u Lukavice kod džamije. Otkačio sam tu prikolicu na kojoj su bila tijela i ostavio a traktor sam ostavio u garaži i parkirao. Ujutro smo iskopali zajedničku grobnicu i uz prisustvo srpske straže u civilima, sahranili smo 14 tijela ubijenih Alibegovića bez vjerskih obreda, samo smo ih zamotali u čaršafe preko njihovih civilnih odijela."[705] Potvrdu navedenog nalazimo prilikom ekshumacija: "(...) u selu Lukavice nalazi se masovna grobnica pobijenih Bošnjaka i to familije Alibegović. Pobijeni su dana 1. augusta 1992. godine u svom selu Budim kod mjesta Lukavice, (...) svojih komšija iz sela Podvidača. Sahranjeni su u selu Lukavice (...). Ova grobnica se nalazi odmah iza džamije (...). Otkopavanjem masovne grobnice prije dolaska do samih tijela, preko grobnice, u čitavoj dužini i širini postavljene su drvene grede, koje su od pritiska i vremena popucale. (...) dolazi se do tijela koja su u samoj grobnici poredana u dva reda,

[704] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-860/97, 21. juli 1997, *IZJAVA H.F.*

[705] AIIZ, inv. br. 2373, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-905/97, 30. juli 1997, *IZJAVA T.M.*

po 7."[706] Ekshumacija je počela 2. juna 1997. godine i završena istog dana.[707] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 14 žrtava. Svi su ekshumirani muškarci i istog prezimena Alibegović. Prosjek godina starosti žrtava je 44,3 godine. Nakon izvršene ekshumacije sačinjen je zapisnik o izvršenoj identifikaciji i obdukciji, 11. juna 1997. godine u sali toplane Krings u Sanskom Mostu. U zapisniku se navodi: "Radi se o leševima civilnih lica Bošnjaka pobijenih 1. augusta 1992. godine u zaseoku Budim, naselje Lukavice od strane srpskih paravojnih formacija. Kod svih žrtava smrt je nasilna i nastupila je kao posljedica upotrebe vatrenog oružja. U dvanaest (12) slučajeva smrt je nastupila kao posljedica povreda nanesenih vatrenim oružjem u predjelu glave, odnosno strelnih povreda glave. U jednom slučaja smrt je nastupila kao posljedica povreda nanesenih vatrenim oružjem u predjelu grudnog koša, odnosno strelnih povreda grudnog koša. U jednom slučaju smrt je nastupila usljed povreda nanesenih vatrenim oružjem u predjelu karlice."[708] Iz ove grobnice ekshumirani su i identifikovani:

Alibegović Sejad, rođen 1959. godine, ubijen 1. augusta 1992. godine na području Lukavice-Budim. Ubijen je zajedno s ocem Nazifom i bratom Zijadom. Smrt je nastupila usljed višestrukih preloma kostiju glave, obostrano sljepoočno-zatiljno s više sitnih koštanih odlomaka, višestrukih povreda lijeve i desne nadlaktice.[709]

Alibegović Sevdaga, rođen 1930. godine, ubijen 1. augusta 1992. godine na području Lukavice-Budim. Ubijen je zajedno s bratom Mujagom, sinom Sakibom i bratićem Nijazom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve ključne kosti i višestruke povrede lijeve natkoljenice.[710]

---

[706] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 45/97, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI MASOVNE GROBNICE LUKAVICE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[707] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-3/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[708] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 45/97, 11. juni 1997, *ZAPISNIK O IZVRŠENOJ IDENTIFIKACIJI I OBDUKCIJI IZ MASOVNE GROBNICE LUKAVICE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*

[709] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Odjeljenje za krim. tehniku i KDZ, Broj knjige uviđaja: 56/97,2. juni 1997, *IZVJEŠTAJ O KRIMINALISTČKO-TEHNIČKOJ PRETRAZI LICA MJESTA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 1, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[710] Isto, str. 2.

Alibegović Zijad, rođen 1953. godine, ubijen je zajedno s ocem Nazifom i bratom Sejadom. Smrt je nastupila usljed povreda glave.[711]

Alibegović Jasmin, rođen 1972. godine. Ubijen je zajedno s ocem Ibrahimom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve ruke i desne natkoljenice.[712]

Alibegović Muhamed, rođen 1951. godine, ubijen 1. augusta 1992. godine sa još trinaest članova porodice Alibegović. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, desne natkoljenice i lijeve potkoljenice.[713]

Alibegović Hasan, rođen 1956. godine, ubijen je zajedno sa ocem Huseinom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve lopatične kosti i podlaktice lijeve ruke.[714]

Alibegović Nazif, rođen 1930. godine, ubijen je zajedno sa sinovima Sejadom i Nijazom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve lopatične i ključne kosti i rebara s lijeve strane.[715]

Alibegović Mujaga, rođen 1928. godine, ubijen je zajedno sa sinom Nijazom i bratom Sevdagom i bratićem Sakibom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve nadlaktice i drugog rebra s lijeve strane.[716]

Alibegović Ibrahim, rođen 1943. godine. Ubijen je zajedno sa sinom Jasminom. Smrt je nastupila usljed povreda lijeve strane grudnog koša i rebara.[717]

Alibegović Sakib, rođen 1956. godine, ubijen je zajedno s ocem Sevdagom, stricem Mujagom i stričevićem Nijazom. Smrt je nastupila usljed

[711] Isto, str. 2; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 3, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[712] Isto, str. 2; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 4, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[713] Isto, str. 3.

[714] Isto, str. 3.

[715] Isto, str. 3; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 7, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[716] Isto, str. 3.

[717] Isto, str. 3; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 9, 2. oktobar 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

višestrukih povreda glave, lijeve i desne podlaktice i rebara s lijeve strane.[718]

Alibegović Nijaz, rođen 1960. godine, ubijen je zajedno s ocem Mujagom, stricem Sevdagom i stričevićem Sakibom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, lijeve nadlaktice i podlaktice i lijeve potkoljenice.[719]

Alibegović Husein, rođen 1931. godine, ubijen je zajedno sa sinom Hasanom. Smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, grudnog koša i potkoljenica obje noge i lijeve nadlaktice.[720]

Alibegović Hilmo, rođen 1927. godine, ubijen je zajedno sa sinom Ismetom. Smrt je nastupila usljed povreda karlice.[721]

Alibegović Ismet, rođen 1971. godine, ubijen je zajedno s ocem Hilmom. Smrt je nastupila usljed povreda glave.[722]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Alibegović (Husein) Hasan	14.6.1956	Lukavice-Budim	2.6.1997
2.	Alibegović (Suljo) Hilmo	10.7.1927	Lukavice-Budim	2.6.1997
3.	Alibegović (Jusuf) Husein	10.8.1931	Lukavice-Budim	2.6.1997
4.	Alibegović (Mehmed) Ibrahim	10.1.1943	Lukavice-Budim	2.6.1997
5.	Alibegović (Hilmo) Ismet	15.3.1971	Lukavice-Budim	2.6.1997
6.	Alibegović (Ibrahim) Jasmin	1.1.1972	Lukavice-Budim	2.6.1997
7.	Alibegović (Mahmut) Muhamed	10.4.1951	Lukavice-Budim	2.6.1997
8.	Alibegović (Mujo) Mujaga	4.6.1928	Lukavice-Budim	2.6.1997
9.	Alibegović (Đulaga) Nazif	15.11.1930	Lukavice-Budim	2.6.1997
10.	Alibegović (Mujaga) Nijaz	13.9.1960	Lukavice-Budim	2.6.1997
11.	Alibegović (Sevdaga) Sakib	6.7.1956	Lukavice-Budim	2.6.1997
12.	Alibegović (Nazif) Sejad	2.4.1959	Lukavice-Budim	2.6.1997
13.	Alibegović (Mujo) Sevdaga	15.9.1930	Lukavice-Budim	2.6.1997
14.	Alibegović (Nazif) Zijad	31.8.1953	Lukavice-Budim	2.6.1997

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Lukavice-Budim[723]

[718] Isto, str. 3.

[719] Isto, str. 3; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Lukavice-Budim, Identifikacioni broj 11, 2. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[720] Isto, str. 3.

[721] Isto, str. 3.

[722] Isto, str. 3.

[723] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.16. Masovna grobnica Okreč-Haradine

Masovna grobnica Okreč-Haradine pronađena je u mjestu Okreč-zaselak Haradine u spaljenoj kući Mehe Bajrića. Dana 16. septembra 1995. godine pripadnici VRS-a izvršili su napad na nebranjeno naselje Haradine odakle je preostalo bošnjačko stanovništvo pobjeglo u Okreč. Tokom napada pripadnici VRS-a palili su i pljačkali bošnjačke kuće. Ne želeći da napuste svoju kuću i pobjegnu pred pripadnicima VRS-a, u kući su ostale tri starije osobe koje su zločinci žive spalili.[724] Ekshumacija je počela 5. juna 1997. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su spaljeni posmrtni ostaci 3 žrtve.[725] Identifikacija spaljenih posmrtnih ostataka izvršena je putem DNK. Prosjek godina starosti žrtava je 60,6 godina.

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Alagić (Ibrahim) Hava	2.01.1941.	Okreč-Haradine	05.06.1997.
2.	Bajrić (Ibrahim) Adila	15.5.1919.	Okreč-Haradine	05.06.1997.
3.	Durmišević-Mešić (Smajo) Almaz	22.7.1934.	Okreč-Haradine	05.06.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Okreč-Haradine[726]

II.1.17. Masovna grobnica Sanakeram

Masovna grobnica Sanakeram pronađena je u naselju Donji Kamengrad, u krugu fabrike Sanakeram. Žrtve iz ove masovne grobnice su logoraši iz logora Sanakeram, ubijeni 9/10. oktobra 1995. godine u prizemlju upravne zgrade Sanakeram i u krugu logora. Većina ubijenih bila je unutar zgrade logora kada su zločinci Ahmetu Sefiću[727], pod prijetnjom da će ubiti njega, njegovog oca i brata ukoliko ne bude pucao u zatvorenike, naredili da iz zgrade izvede devet zatvorenika i da zatočenike ubije. Rano ujutro oko 03.00 sata uz prijetnju da će ubiti zatočenika Ahmeta Sefića i njegovog oca

[724] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/01-/97, 13. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[725] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-14/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[726] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[727] Ahmet Sefić je za ovaj zločin osuđen na 15 godina zatvora i kaznu je izdržavao u KPZ Zenica. U martu 2010. godine Sefić je izvršio samoubistvo vješanjem u zatvorskom toaletu.

i brata srpski vojnici su naredili Ahmetu Sefiću da iz zgrade izvede devet zatočenika i da ih ubije. Nakon što su iz zgrade logora izveli devet zatočenika, Ahmet Sefić je pucao i ubio Husniju Burnića, Mustu Kazića, Omera Okčića, Muharema Burnića, Emira Burnića, Muharema Talića, Eniza Muhadžića i Hameda Bešara. Jedini preživjeli s ovog strijeljana je Aziz Ćatić koji je zadobio teške tjelesne povrede.[728] Ahmet Sefić i još nekoliko zatočenika bili su čuvari oko 300 zatočenika koje su pripadnici VRS odveli u pravcu mjesta Milin Birt, opština Sanski Most, i dalje u Prijedor. Prema službenom izvještaju Stanice javne bezbjednosti Sanski Most od 21. oktobra 1995. godine u krugu logora Sanakeram "ubijeno je 11 lica muslimanske nacionalnosti, radi se o civilnom stanovništvu SO Sanski Most".[729]

Ekshumacija je počela 13. oktobra 1995. godine, a završena je istog dana. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prosjek godina starosti žrtava je 41,9 godina.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Čaušević Mahmut, rođen 1932. godine, ubijen je 9. oktobra 1995. godine u večernjim satima u zgradi logora Sanakeram (Sanski Most). Mahmut Čaušević prva je žrtva ubijena u logoru Sanakeram. Srpski vojnici prethodno su ga fizički zlostavljali, a prilikom ispitivanja tražili su da prizna da je spremao hranu "Zelenim beretkama", a Mahmut je rekao da je spremao hranu za svoju porodicu, nakon toga mu je prišao Nedo Trifković i pucao mu u grudi. Mahmut je još davao znakove života, pa mu je ponovo prišao Nedo Trifković i pucao mu u glavu i grudi, nakon čega je Mahmut preminuo.[730]

Horozović Amir, rođen 1973. godine, ubijen je 9. oktobra 1995. godine u večernjim satima u zgradi logora Sanakeram (Sanski Most). Pripadnik VRS Milinković Mitar zv. Štulaš pozvao je zatočenika Amira Horozovića "da

[728] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalni sud u Bihaću, broj 01 0 K 005128 11 K, 10. februar 2011, *PRESUDA, paragraf e, str. 3*.

[729] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: Sl/95, 21. oktobar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ*.

[730] Pred Kantonalnim sudom pravomoćno su osuđeni nakon priznanja krivnje i postizanja sporazuma sa Tužilaštvom USK-a Trifković Nedo i Milinković Mitar zv. Štulaš na po 10 godina zatvora. Kantonalni sud Bihać, *Presuda broj 01 0 K 005128 11 K od 10. februara 2011. godine.*

dođe do njega u prostoriju ulaznog hola u zgradi, pa kada je ovaj to učinio dolazeći iz prostorije 'menze' gdje je bilo više stotina zatvorenika, istog pretukao upotrebom metalne štake koju je koristio za kretanje, nanijevši mu povrede u predjelu glave i grudnog koša, tražeći od Amira da mu kaže koga hrane Muslimani u Ćatićima ili će ga ubiti." U presudi Kantonalnog suda u Bihaću navedeno je: "(...), u namjeri da ga liši života iz pištolja ispucao u Horozović Amira neutvrđen broj metaka, nanijevši mu pri tom povrede u vidu strelne rane grudnog koša i trbuha sa vanjskim i unutrašnjim iskrvarenjima sa prelomom desne lopatične kosti, koji je od zadobijenih povreda preminuo."[731]

Burnić Enver zv. Kenda, rođen 1965. godine, ubijen je 9. oktobra 1995. godine u logoru Sanakeram. Ubio ga je pripadnik VRS-a Nedo Trifković. Trifković je kroz prozor vidio kako Enver Burnić sjedi na pultu za dijeljenje hrane u prostoriji 'menze'. Razbio je staklo na prozoru i pucao Enveru u leđa. U presudi Kantonalnog suda u Bihaću navedeno je: "(...) kojom prilikom je Burnić Enver zv Kenda zadobio povrede u predjelu leđa usljed prostrela grudnog koša sa vanjskim i unutrašnjim iskrvarenjima, od koje je preminuo na licu mjesta, (...). (...) isti je ušao u prostoriju, prišao do ubijenog 'Kende' i rekao: 'nije to ništa, samo ogrebotina'!"[732] Zajedno su strijeljani otac i sin, Husnija Burnić i njegov sin Emir. Jedan od svjedoka navodi: "Dok sam bio u hali Sanakerama neko od četnika je pucao puškom kroz prozor i metak se odbio i ubio jednog mladića po prezimenu Burnić a da mi nismo do jutra znali da je ubijen. Tek ujutro kad smo izišli vidjeli smo da je više Bošnjaka ubijeno pred logorom i bili su iznešeni u ćebadima zamotani. Sefić Ahmet je bio naoružan i on nas je otpratio do mjesta gdje smo ostavili tijelo ubijenog Burnića."[733] Enver je umro u očevom krilu.

Bešar Hamed, rođen 1952. godine, ubijen je 10. oktobra 1995. godine. Sedmog oktobra 1995. godine pripadnici srpskih snaga izveli su u Oštroj Luci Hameda Bešara iz autobusa kojim je pokušao izaći iz Sanskog Mosta i odveli ga u logor Sanakeram, gdje je ubijen.[734]

---

[731] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalni sud u Bihaću, broj 01 0 K 005128 11 K, 10. februar 2011, *PRESUDA*.

[732] Isto, paragraf c, str. 2.

[733] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[734] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sanakeram, Identifikacioni broj 11, 21. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

Okčić Omer, rođen 1938. godine, ubijen je 10. oktobra u logoru Sanakeram. "(...) ubijen u krugu RO SANAKERAM u neposrednoj blizini mjesta gdje je ubijeno 11 civila dana 10/11. 10.1995. godine od strane agresorske vojske, iza skladišnog prostora iste radne organizacije pronađen je jedan muški leš u fazi raspadanja. (...) U lijevom gornjem džepu jakne pronađena je lična karta na ime Okčić Omer, sin Bege, rođen 19.07.1937. godine u Demiševcima, (...)."[735] Treba napomenuti da je Omer Okčić ranjen prilikom napada srpskih snaga na selo Demiševci (Sanski Most). U Službenoj zabilješci SJB Sanski Most navodi se: "Dana 28.05.1993. godine oko 23,40 časova dojavljeno je u Stanicu milicije putem telefona anonimna dojava da se u selu Demiševci puca iz vatrenog oružja od strane NN lica te da ima ranjenih lica. (...) te na licu mjesta utvrdili da je došlo do ranjavanja iz vatrenog oružja Okčić Omera, sin Bege iz Demiševca, (...)."[736]

[735] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 6. novembar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ.*

[736] AIIZ, inv. br. 5-2039, Marinković Nikica-milicionar, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 29. maj 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

Logor Sanakeram - mjesto ubijanja zatočenika

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Burnić (Rahim) Enver	11.11.1965.	Sanakeram	13.10.1995
2.	Burnić (Ago) Husnija	15.1.1949.	Sanakeram	13.10.1995
3.	Burnić (Husein) Muharem	20.9.1939.	Sanakeram	13.10.1995
4.	Burnić (Husnija) Emir	23.6.1968.	Sanakeram	13.10.1995
5.	Čaušević (Šaćir) Mahmut	1932.	Sanakeram	13.10.1995
6.	Zulić (Omer) Nazif	18.2.1908.	Sanakeram	13.10.1995
7.	Kazić (Mustafa) Muste	22.5.1953.	Sanakeram	13.10.1995
8.	Horozović (Mehmed) Amir	18.6.1973.	Sanakeram	13.10.1995
9.	Talić (Mujo) Muharem	12.8.1951.	Sanakeram	13.10.1995
10.	Okčić (Bego) Omer	19.7.1938.	Sanakeram	13.10.1995
11.	Bešar (Ibrahim) Hamed	6.4.1952.	Sanakeram	13.10.1995
12.	Muhadžić (Mustafa) Eniz	17.5.1952.	Sanakeram	13.10.1995

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Sanakeram [737]

[737] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

II.1.18. Masovna grobnica Sasina

Masovna grobnica Sasina pronađena je u naselju Sasina (Sanski Most). Pronađena je neposredno uz prilazni put za katoličku crkvu u Sasini. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci 65 osoba ubijenih 20/21. septembra 1995. godine od strane jedinice Srpske dobrovoljačke garde "Arkanovci". Srpski zločinci su u noći 21/22. septembra 1995. godine zatočenike iz kotlovnice hotela "Sanus" autobusima odveli na navedeni lokalitet i strijeljali. Prilikom prvog obilaska ovog lokaliteta sudije Osnovnog suda Sanski Most sačinile su zapisnik o uviđaju u kojem se navodi: "Na licu mjesta se zatiče masovna grobnica, dvije veće humke sa nasipom zemlje i kamenja iz kojih vire dijelovi leševa. Grobnica se nalazi u selu Sasina, sa lijeve strane regionalnog puta koji povezuje S. Most sa Banjom Lukom, prije katoličke crkve u Sasini oko 150 m. (...) Po dolasku na lice mjesta konstatuje se da se osjeća vrlo jak i neugodan zadah koji potječe od leševa, ispod nasipa materijala po leševima cijedi se tekućina koja potiče od raspadanja leševa, a ista se slijeva prema jarku magistralnog puta. (...) na licu mjesta izvršeno probno otkopavanje gornjeg nasipa, pa se konstatuje da je ispod nasipa na dubini oko 50 cm pronađen muški leš obuven u čizme sa plavim radnim hlačama, što ukazuje da se ispod nasipa nalaze zakopani civili, (...) može se sa sigurnošću zaključiti da ova masovna grobnica potječe iz septembra 1995. g. što nesumnjivo potvrđuje preživjeli svjedok masovnog zločina Alagić Zlatan iz Sanskog Mosta. (...) te da su u noći 20. na 21. 09. 1995. godine na ovom mjestu poklani i ubijeni iz automatskog naoružanja. Iste noći srpski agresor je na licu mjesta dopremio buldožer i nakon masovnog ubijanja izvršio je zatrpavanje leševa sa materijalom iz kamenoloma. (...) Na grobnicama se vide ostaci dijelova tijela leševa koji nisu potpuno zatrpani što ukazuje da su leševi zatrpani sa plitkim slojem materijala."[738]

U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović o ovom zločinu navodi se: "Autobus je ispred hotela 'Sanus' stajao oko jedan sata, a potom je po mraku krenuo i za tridesetak minuta stigao u Sasinu. Potom su ljudi izašli iz autobusa, dvoje po dvoje, a svedok je zatim začuo pucnje i krike. Kad je svedok izašao iz autobusa, neko ga je zgrabio i rekao: 'Čekaj, treba još nekog da ubijemo'. Svedok je gurnut na levu stranu autobusa i preko jednog jarka.

[738] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: KR: 111/96, 19. februar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

Pogođen je rafalnom vatrom u levu stranu tela, u predelu grudi i u predelu struka, i pao je. Dok je ležao na zemlji, i dalje je čuo pucnje i krike. Svedok je čuo i vojnike kako ljudima psuju 'balijsku majku', traže preživele i ubijaju ih. Potom je začuo glasnu eksploziju, posle koje su vojnici otišli. Posle petnaestak minuta, svedok je pozvao da vidi ima li ikog ko je preživeo, ali mu se niko nije odazvao. Iako ranjen, svedok je pošao u pravcu Sanskog Mosta. Video je kako iz pravca grada dolazi kamion. Kamion se zaustavio, a svedok je začuo pucnje i glasove. Svedok se sakrio u jednoj nedovršenoj zgradi dok kamion nije otišao. Potom je došao buldožer, pa se svedok ponovo sakrio i nastavio da ide nakon što je buldožer prošao. Svedok je identifikovao sledeće ljude koji su tog dana bili s njim u autobusu i koji su ubijeni: Munevera Alagić, Osman Arapović, Drago Buha, Irfan Čekić, Eniz Cerić, Ekrem Džafić, Šefko Džananović, Safet Jakupović, Ismet Karabeg, Bećo Kumalić, Muharem Mahić, Avdo Pašalić, Ibrahim Sinanović, Rasim Talić i Šefko Talić. Svedok je rekao da je bio prisutan kad je kasnije 65 tela, od kojih je jedno bilo žensko, ekshumirano iz masovne grobnice u Sasini." [739]

U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Posle ponoći 22. septembra 1995. godine, 'Arkanovi vojnici' uterali su zatočenike u jedan autobus i pri tom ih tukli palicama i kundacima. Sa zatočenicima je u autobusu bilo oko osam 'Arkanovih vojnika'. Pre nego što su ušli u autobus, vojnici su pretukli jednog starijeg čoveka. Otprilike 10–15 minuta pre nego što je autobus krenuo, nekoliko vojnika silovalo je jednu ženu, dok su ostali zatočenici bili prisiljeni da pevaju 'četničke' pesme. Pošto je bio mrak i pošto zatočenicima nije bilo dopušteno da gledaju kroz prozor, svedok ne zna tačno u kom je pravcu autobus išao, ali je vozač vozio sporo nekih 20–30 minuta i potom zaustavio autobus. Muzika u autobusu svirala je veoma glasno, a vojnici su počeli da isteruju ljude, u grupama od po četvoro ili petoro. Svedok je bio u drugoj grupi, stajao je blizu prednjeg dela autobusa, i jedan naoružani vojnik ga je zgrabio za kragnu jakne. Svedok je gledao kako jedan drugi vojnik dovodi jednog zatočenika iz prve grupe i stavlja ga ispred autobusa, vadi nož i reže mu grkljan; jednom drugom zatočeniku naredili su da klekne, a potom su mu pucali u potiljak. Svedok je potom uspeo da pobegne, tako što se izvukao iz jakne i potrčao u mrak pored autobusa; spotakao se preko nekog žbuna, pao u rupu i ostao da leži u njoj.

[739] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 798.

Svedok pretpostavlja da vojnik koji ga je čuvao nije mogao da vidi ništa kad je ispalio rafal iz automatske puške. Iako ga je jedan metak pogodio u butinu, svedok je ostao da leži potpuno miran. Potom je začuo pojedinačne pucnje, nekoliko rafala i vojnike kako viču i požuruju jedni druge. Vojnici su proverili da li ima preživelih, ispalili još nekoliko pucnjeva, a potom ušli u autobus i otišli. Kad se uverio da su vojnici otišli, svedok je ustao i pokušao da hoda nekih 15–20 metara, sve dok više nije mogao. U daljini je ugledao svetla koja su išla u njegovom pravcu, pa se sakrio. Čuo je kako dolaze dva automobila, kako im se otvaraju vrata i potom začuo muške glasove koji su govorili srpski s bosanskim akcentom. Ti ljudi su iz automobila izvukli još dva čoveka i odgurali ih do ruba jame u kojoj su bila sva mrtva tela; potom su jednom od one dvojice rekli da otvori usta i svedok je začuo pucanj. Drugi čovek je pustio čudan krik, a potom se začuo i drugi pucanj. Svedok je potom začuo dve eksplozije, posle čega se razletela zemlja i padala oko njega. Ubrzo potom svedok je začuo buku mašine koja se približavala jami i koja je onda počela da zgrće zemlju i puni jamu. U tom trenutku svedok je potrčao prema šumi, a kad je stigao do puta, shvatio je da se nalazi u Sasini. Svedok je otišao u Tomašiće (Tomašicu, prim. M.B.), a potom u Sanski Most, pazeći da ga Srbi ne otkriju; to je potrajalo deset dana. Godine 1996. svedok je bio prisutan prilikom ekshumacije, a u grobnici je pronađena njegova jakna."[740]

Drugi svjedok navodi: "U blizini Sasinske crkve u vremenu od 02, 00 do 04, 00 časa čula se rafalna paljba kao i jauci i zapomaganje ljudi. U četiri sata su se od Sasinske crkve ponovo vratili na isti način auto policijsko i autobus, te poslije toga se čuo rad bagera, što je najvjerovatnije vršio zakopavanje pobijenih ljudi. Nakon dva dana sam prolazila pored same ceste vidjela sam štrik i jarugu krvi, dok se s gornje strane vidjela friška iskopina zemlje, najvjerovatnije da je tu na tom mjestu bager nagrnuo pobijene."[741]

Strijeljanje su preživjele dvije osobe koje su kasnije svjedočile o ovim događajima. Ekshumacija je počela 18. jula 1996. godine, a završena je 19. jula 1996. godine.[742] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni

[740] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 800.

[741] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-2-1031/96, 12. maj 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[742] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: KR: 111/96, 19. februar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

ostaci 65 žrtava.[743] Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom.[744] Prosjek godina starosti žrtava je 51,9 godine. Najmlađi ubijeni je Besim Talić koji je imao 16 godina.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Omić Taib, rođen 1936. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[745]

Pašagić Ibrahim, rođen 1925. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave i grudnog koša.[746]

Talić Sulejman, rođen 1962. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[747]

Kamber Zijad, rođen 1936. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša.[748]

Džinić Enes, rođen 1953. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-višestruke povrede glave, grudnog koša i desne podlaktice.[749]

---

[743] AINOBiHPUB, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH IZ MASOVNE GROBNICE SASINA.*

[744] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti, Sektor kri m. policije, Odjeljenje za krim. tehniku i KDZ Sarajevo, broj: 14-17/02-1317/96, 25. juli 1996, *KRIMINALISTIČKO-TEHNIČKI IZVJEŠTAJ O PREGLEDU LICA MJESTA.*

[745] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-1/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[746] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-2/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[747] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 3, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-3/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[748] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 4, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-4/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[749] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni

Hasanović Mehmed, rođen 1945. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[750]

Džananović Šefko, rođen 1933. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[751]

Čekić Irfan, rođen 1928. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[752]

Bajrović Meho, rođen 1947. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Dana 21. septembra 1995. godine srpski policajci su sa gradilišta GP Vrbas u Banjoj Luci odveli Mehu Bajrovića i Fehrata Botića u nepoznatom pravcu.[753] Nakon odvođenja iz Banje Luke doveden je u Sanski Most, a nakon toga ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[754]

---

broj 5, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-5/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[750] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-6/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[751] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 7, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-7/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[752] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 8, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-8/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[753] AINOBiHPUB, DP Graditelj Teslić, 4. oktobar 1995, *IZVJEŠTAJ O NESTANKU RADNIKA NA TERENU U BANJA LUCI*.

[754] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-45/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*. AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 45, 25. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

ДП "Г Р А Д И Т Е Љ"
Т Е С Л И Ћ

Теслић, 04.10.1995. године

ПРЕДМЕТ: Извјештај о нестанку радника на терену у Бања Луци

Дана 16.9.1995. године у $16^{\underline{30}}$ по повратку са градилишта према смјештају, од тране Војне полиције, приведени су: ЦВИЈИЋ ДУШАНА БОРИСЛААВ, рођ. 1943. године Влајићи Теслић и БРАДАРИЋ ИВАНА ЈОЗО, рош. 1937. год. Бардаци - Теслић. Истог дана одведени су на ратиште у подручје општине Кључ.

Дана 21.09.1995. године у $15^{\underline{10}}$ са полигона ГП "Врбас" у Бања луци, одведен је БОТИЋ ШАБАНА ФЕХРАТ, рођ. 1953. Гомјеница - Теслић, у $15^{\underline{20}}$ са радилишта ГП "Врбас" у Бања Луци одводен је БАЈРОВИЋ ШАЋИРА МЕХО, рођ. 1947. године Барићи - Теслић. Одвезени су аутомобилом АУДИ 80, нови тип смеђе боје, рег. СС- . Лица која су их одвелаа представили су се као Републичка полиција. За њих се може предпоставити даа су одвезени да нешто раде.

Сви наведени радници имали су све потребне документе, за рад и боравак у Бањаа Луци, издата од надлежног Министарства одбране.

Дана 26.09.1995. године вратио се Цвијић Борислав за Брадарић Јозу каже да је нестао у борби у подручју општине Кључ.

О свему наведеном обавјештавао сам и тражио информације од надлежних органа Општине Бањаа Лука (Цивилна и Војна полиција) код њих се ништа не може добити (у то вријеме) нити шта предузимају као своју обавезу.

По свему досадашњем остаје нам да чекамо да се сами појаве

Оним што сам учинио и овим што сам написао сматрам да сам испунио своју обавезу.

ДОСТАВЉЕНО:

- Министарству одбране Теслић,
- Директору ДП "Градитељ"
- Граађевинској оперативи,
- Кадровској служби,
- а/а

ШЕФ ГРАДИЛИШТА:

Смиљанић инг. Момир

Izvještaj o nestanku radnika[755]

[755] AINOBiHPUB, DP Graditelj Teslić, 4. oktobar 1995, *IZVJEŠTAJ O NESTANKU RADNIKA NA TERENU U BANJA LUCI.*

Mušić Karanfil, rođen 1966. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša i stomaka.[756]

Jakupović Safet, rođen 1942. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[757]

Alagić Remzija, rođen 1932. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[758]

Pašalić Avdo, rođen 1934. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave i grudnog koša.[759]

Dautović Aziz, rođen 1957. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[760]

---

[756] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 9, 22. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-9/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[757] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 10, 22. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-10/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[758] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 11, 19. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-11/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[759] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 12, 18. novembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-12/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[760] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 13, 19. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-13/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Omić Arif, rođen 1937. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[761]

Hajrić Ernes, rođen 1977. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[762]

Aganović Senad, rođen 1954. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[763]

Mahić Muharem, rođen 1927. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[764]

Alibabić Kadir, rođen 1936. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-povrede nanesene u predjelu glave.[765]

Kurbegović Husein, rođen 1932. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i grudnog koša.[766]

---

[761] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 14, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-14/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[762] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 15, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-15/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[763] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-16/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[764] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-17/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[765] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 18, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-18/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[766] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-19/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Talić Besim, rođen 1979. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[767]

Drobić Ermin, rođen 1976. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede vratne kičme.[768]

Jakupović Ago, rođen 1935. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Prema obdukcionom zapisniku Ago Jakupović je zaklan.[769]

Talić Džemal, rođen 1952. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Prema obdukcionom zapisniku Džemal Talić ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[770]

Talić Muhamed, rođen 1952. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Prema obdukcionom zapisniku Muhamed Talić ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[771]

Kamber Osman, rođen 1958. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Prema obdukcionom zapisniku Osman je ubijen vatrenim oružjem-strelna rana grudnog koša.[772]

---

[767] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 20, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-20/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[768] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 21, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-21/96, 22. juni 1996, *ZAPISNIK*.

[769] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 22, 26. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-22/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[770] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 23, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-23/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[771] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-24/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[772] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-25/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Jakupović Idriz, rođen 1931. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Smrt je nastupila usljed povreda glave nanesene vatrenim oružjem.[773]

Jakupović Muharem, rođen 1954. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-strelne rane u predjelu vratne kičme.[774]

Kuršumović Rifet, rođen 1926. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane u predjelu glave.[775]

Halimović Avdo, rođen 1930. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[776]

Cerić Eniz, rođen 1939. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-višestruke strelne rane u predjelu grudnog koša.[777]

---

[773] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-26/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Treća PU, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-155/08, 13. maj 2008, *POTVRDA O IZVRŠENOM PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[774] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 27, 22. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-27/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[775] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 28, 19. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-28/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[776] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 29, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-29/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[777] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 30, 22. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-30/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Drobić Muharem, rođen 1941. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Muharem Drobić ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[778]

Hasić Osman, rođen 1930. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[779]

Kamber Muharem zvani Hare, rođen 1932. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[780]

Karabeg Ismet, rođen 1941. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Smrt je nasilna i nastupila je kao posljedica povreda grudnog koša.[781]

Bešić Jahja, rođen 1928. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[782]

Talić Husein, rođen 1926. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[783]

Drobić Ibrahim, rođen 1978. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ibrahim Drobić ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[784]

---

[778] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 31, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-31/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[779] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-32/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[780] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-33/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[781] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-34/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[782] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-35/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[783] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-36/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[784] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina

Kasumović Hakija, rođen 1942. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Hakija je ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[785]

Jakupović Fadil, rođen 1958. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ekshumiran je 18-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj: S-I-39/96.

Talić Adnan, rođen 1977. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ekshumiran je 18-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj: S-I-40/96.

Kumalić Bećo, rođen 1929. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Bećo Kumalić ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[786]

Lasić Adem, rođen 1926. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[787]

Alagić Fevzija zv. Fevzo, rođen 1932. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[788]

Identifikacioni broj 37, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-37/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[785] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 38, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-38/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[786] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 41, 23. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-41/96, 22. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[787] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 42, 23. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-42/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[788] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 43, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB,

Jakupović Fehim, rođen 1933. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnih organa.[789]

Kurtović Mehmed, rođen 1926. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Mehmed je ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[790]

Behremović Ibrahim, rođen 1934. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša.[791]

Rešić, djevojačko Alagić, Munevera, rođena 1953. godine, ubijena je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most).[792]

Arapović Osman, rođen 1939. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Osman je ubijen vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[793]

Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-43/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[789] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 44, 23. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-44/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[790] AINOBiHPUB, Opštinski sud u Sanskom Mostu, broj: Kr: 108/97, 21. januar 1997, *POTVRDA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 46, 23. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-46/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[791] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 47, 22. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-47/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[792] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[793] AINOBiHPUB, Opštinski sud u Sanskom Mostu, Broj: Kr: 108/97, 21. januar 1997, *POTVRDA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 50, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-50/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Behremović Elvir, rođen 1971. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša.[794]

Talić Rasim, rođen 1937. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[795]

Botonjić Muharem, rođen 1922. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[796]

Hromalić Vedad, rođen 1976. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[797]

Bajrić Senad, rođen 1976. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša.[798]

Džafić Ekrem, rođen 1932. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[799]

---

[794] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 51, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-51/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[795] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-52/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[796] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 53, 19. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-53/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[797] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 54, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-54/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[798] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 55, 21. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-55/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[799] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni

Talić Ibraga, rođen 1967. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[800]

Behar Hajrudin, rođen 1968. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[801]

Šekić Muharem, rođen 1926. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[802]

Cerić Derviš, rođen 1934. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ekshumiran je 18-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj: S-II-60/96.

Talić Šefko, rođen 1933. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede grudnog koša.[803]

---

broj 56, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-56/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[800] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 57, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-57/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[801] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 58, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-58/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[802] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 59, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-59/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[803] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 61, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-61/96, 21. juli 1996, *ZAPISNIK*.

Sinanović Ibrahim, rođen 1920. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Smrt je nasilna-smrtne povrede glave.[804]

Talić Haris, rođen 1973. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ekshumiran je 18-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj S-II-63/96.

Buha Drago, rođen 1972. godine, ubijen 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Smrt je nasilna-smrtne povrede glave.[805]

Bajrić Mehmedalija, rođen 1959. godine, ubijen je 21/22. septembra 1995. godine u mjestu Sasina (Sanski Most). Ekshumiran je 18-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj S-II-65/96.[806]

[804] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 62, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most: broj: 14-17/02-975-1, 20. august 1998, *DOSTAVA POTVRDE O SMRTI;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-62/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[805] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 64, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most; broj: 14-17/02-975-1, 20. august 1998, *DOSTAVA POTVRDE O SMRTI;* AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-64/96, 23. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[806] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Sasina, Identifikacioni broj 65, 20. juli 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Aganović (Rasim) Senad	26.11.1954.	Sasina	18.7.1996.
2.	Alagić (Ahmet) Fevzija	8.6.1932.	Sasina	18.7.1996.
3.	Alagić (Muhamed) Remzija	10.9.1932.	Sasina	18.7.1996.
4.	Alibabić (Meho) Kadir	9.10.1936.	Sasina	18.7.1996.
5.	Arapović (Ibrahim) Osman	15.9.1939.	Sasina	18.7.1996.
6.	Bajrić (Hamza) Mehmedalija	21.3.1959.	Sasina	18.7.1996.
7.	Bajrić (Hamzalija) Senad	26.8.1976.	Sasina	18.7.1996.
8.	Bajrović (Šaćir) Meho	2.10.1947.	Sasina	18.7.1996.
9.	Behar (Habir) Hajrudin	15.10.1968.	Sasina	18.7.1996.
10.	Behremović (Salih) Elvir	12.3.1971.	Sasina	18.7.1996.
11.	Behremović (Mehmed) Ibrahim	2.4.1934.	Sasina	18.7.1996.
12.	Bešić (Memiš) Jahja	18.10.1928.	Sasina	18.7.1996.
13.	Botonjić (Alija) Muharem	15.6.1922.	Sasina	18.7.1996.
14.	Buha (Blaž) Drago	24.9.1972.	Sasina	18.7.1996.
15.	Cerić (Jasim) Derviš	3.4.1934.	Sasina	18.7.1996.
16.	Cerić (Muharem) Eniz	5.7.1939.	Sasina	18.7.1996.
17.	Čekić (Adem) Irfan	1.5.1928.	Sasina	18.7.1996.
18.	Dautović (Salko) Aziz	4.7.1957.	Sasina	18.7.1996.
19.	Drobić (Muharem) Ermin	1976.	Sasina	18.7.1996.
20.	Drobić (Muharem) Ibrahim	1928.	Sasina	18.7.1996.
21.	Drobić (Ibrahim) Muharem	1.4.1941.	Sasina	18.7.1996.
22.	Džafić (Fehim) Ekrem	3.11.1932.	Sasina	18.7.1996.
23.	Džananović (Juso) Šefko	3.2.1933.	Sasina	18.7.1996.
24.	Džinić (Hasan) Enes	10.10.1953.	Sasina	18.7.1996.
25.	Hajrić (Jusuf) Ernes	2.5.1977.	Sasina	18.7.1996.
26.	Halimović (Meho) Avdo	1930.	Sasina	18.7.1996.
27.	Hasić (Smajl) Osman	23.9.1930.	Sasina	18.7.1996.
28.	Hasanović (Mujo) Mehmed	22.5.1937.	Sasina	18.7.1996.
29.	Hromalić (Muhamed) Vedad	27.4.1976.	Sasina	18.7.1996.
30.	Jakupović (Muho) Ago	10.10.1935.	Sasina	18.7.1996.
31.	Jakupović (Feriz) Fadil	19.11.1958.	Sasina	18.7.1996.
32.	Jakupović (Miralem) Fehim	22.2.1933.	Sasina	18.7.1996.
33.	Jakupović (Muho) Idriz	10.4.1931.	Sasina	18.7.1996.
34.	Jakupović (Feriz) Muharem	8.6.1954.	Sasina	18.7.1996.
35.	Jakupović (Muharem) Safet	1940.	Sasina	18.7.1996.
36.	Kamber (Mumin) Muharem	1932.	Sasina	18.7.1996.
37.	Kamber (Smajo) Osman	8.1.1958.	Sasina	18.7.1996.

38.	Kamber (Ibrahim) Zijad	1.1.1936.	Sasina	18.7.1996.
39.	Karabeg (Ibro) Ismet	1941.	Sasina	18.7.1996.
40.	Kasumović (Salko) Hakija	21.4.1942.	Sasina	18.7.1996.
41.	Kumalić (Sadik) Bećo	14.8.1929.	Sasina	18.7.1996.
42.	Kurbegović (Mustafa) Husein	30.5.1932.	Sasina	18.7.1996.
43.	Kurtović (Mahmut) Mehmed	13.5.1926.	Sasina	18.7.1996.
44.	Kuršumović (Salko) Rifet	18.7.1926.	Sasina	18.7.1996.
45.	Lasić (Ibro) Adem	1.7.1926.	Sasina	18.7.1996.
46.	Mahić (Osman) Muharem	20.11.1927.	Sasina	18.7.1996.
47.	Mušić (Redžo) Karanfil	5.10.1966.	Sasina	18.7.1996.
48.	Omić (Ramo) Arif	3.8.1937.	Sasina	18.7.1996.
49.	Omić (Crnko) Taib	1.4.1936.	Sasina	18.7.1996.
50.	Pašalić (Hasan) Avdo	4.10.1934.	Sasina	18.7.1996.
51.	Pašagić (Ahmet) Ibrahim	1.7.1925.	Sasina	18.7.1996.
52.	Rešić (Jasim) Munevera	18.5.1953.	Sasina	18.7.1996.
53	Sinanović (Mujo) Ibrahim	10.9.1920.	Sasina	18.7.1996.
54.	Šekić (Jusuf) Muharem	14.5.1926.	Sasina	18.7.1996.
55.	Talić (Muhamed) Adnan	5.6.1977.	Sasina	18.7.1996.
56.	Talić (Rasim) Besim	1.2.1979.	Sasina	18.7.1996.
57.	Talić (Omer) Džemal	1952.	Sasina	18.7.1996.
58.	Talić (Halil) Haris	28.9.1973.	Sasina	18.7.1996.
59.	Talić (Nazif) Husein	13.12.1926.	Sasina	18.7.1996.
60.	Talić (Ibraga) Ibraga	12.4.1967.	Sasina	18.7.1996.
61.	Talić (Meho) Muhamed	8.10.1952.	Sasina	18.7.1996.
62.	Talić (Meho) Rasim	7.7.1937.	Sasina	18.7.1996.
63.	Talić (Hasan) Sulejman	15.6.1962.	Sasina	18.7.1996.
64.	Talić (Huse) Šefko	15.1.1933.	Sasina	18.7.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Sasina[807]

[807] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.1.19. Masovna grobnica Stjepanovići-jama Zvečarka

Masovna grobnica jama Zvečarka pronađena je na lokalitetu sela Stjepanovići u opštini Bosanska Krupa. Pronađena je uz put Bosanska Krupa – Luška Palanka oko 11 km udaljena od Lušci Palanke. Ova masovna grobnica prirodna je jama dubine oko 20 metara. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci ubijenih logoraša iz logora u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Grupa od jedanaest muškaraca sa prostora opštine Sanski Most i Bosanska Krupa pokušali su se prebaciti na prostor pod kontrolom ARBIH (Bihać), uhvaćeni su i zatvoreni u logor Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi.[808]

Kako su ubijeni zatočeni iz grupe koju su nazivali "JOKS" ubijeni navodi se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik, gdje se kaže: "Svjedok je čuo pucnje kada je ubijeno jedanaest zatočenika u sobi pored one u kojoj je bio zatočen. Ta pogubljenja je izvršio jedan pripadnik lokalnog TO-a kojeg je svjedok poznavao."[809] Isto se navodi u presudi Suda BiH u predmetu Gojko Kličković i ostali: "Ne našavši ga, Joja je ušao u prostoriju u kojoj se nalazila grupa od 11 zarobljenika (grupa JOKS) te ih je te prilike lišio života, nakon čega je njegov otac izveo i lišio života Tofika Sedića, sa kojim je, prema riječima svjedoka Narančića, porodica Plavanjac od prije imala nesuglasice."[810] Zatočenici su ubijeni u logoru a zatim dovezeni u ovu grobnicu. Prema svjedočenjima zatočenika iz ovog logora zatočenici su ubijeni 28. juna 1992. godine. "(...) u logor je došao srpski oficir, kapetan prve klase Plavanjac Joja, sin Laze bolničara iz Jasenice. Ušao je u prostoriju koja se nalazila do nas. Čuli smo riječi: 'Gledaj ih, majku im, najmlađi je ovdje sa 14 godina, a najstariji sa 22 godine!' Zatim smo čuli pucnje. Pobio je grupu od desetak mladića. Iz naše prostorije još je izveden Sedić Tofik iz Jasenice. I njega je pred logorom ubio isti kapetan. Slušali smo jauke, a čuli smo i riječi nekog od ranjenih: 'Dajte nam vode, dajte nam doktor!' Potom su se čuli riječi zlikovca: 'Ja sam vam doktor i dat ću vam spas!' Zatim su se čuli još pucnji i sve je utihnulo."[811]

---

[808] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 216.

[809] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 397.

[810] Sud BiH, Predmet br: X-KR-06/213, TUŽILAŠTVO BIH PROTIV GOJKA KLIČKOVIĆA, MLADENA DRLJAČE I JOVANA OSTOJIĆA, *PRESUDA,* 28. decembar 2010, paragraf 298.

[811] Hilmo Kozlica, *Put kroz pakao*, Savez logoraša BiH, Sarajevo, 2009, str. 101.

Ekshumacija je trajala 23-27. marta 2006. godine.[812] Jama je u tri etaže s blagom kosinom tako da je dubina do prve etaže oko 18 metara, a od ove etaže do dna dubina je još 10 metara, što znači da je dubina oko 25 metara. Dno jame nepravilnog je oblika 4x12 metara. Na prvoj "etaži" nalazili su se skeletni ostaci 3 osobe, na drugoj 5 i na dnu jame nalazi se skeletni ostaci 3 osobe. Posmrtni ostaci ekshumiranih žrtava prevezeni su u kosturnicu u Banjoj Luci da bi 1. augusta 2006. godine bili prevezeni u KIP Šejkovača radi identifikacije.[813] Prosjek godina starosti ubijenih je 23,8 godine. Identifikovani su posmrtni ostaci 11 Bošnjaka:

Alijagić Fadil, rođen 1967. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti je strelna rana glave.[814]

Alijagić Edin, rođen 1970. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana desne nadlaktice i grudnog koša.[815]

---

[812] AINOBiHPUB, Okružno tužilaštvo Banja Luka, broj: KTA-RZ-7/06, 17. mart 2003, *NAREDBA ZA EKSHUMACIJU*.

[813] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Vlada, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica Republike Srpske, broj: 695-1/2006, 1. august 2006, *ZAPISNIK O PREDAJI TIJELA*; AINOBiHPUB, Republika Srpska, Vlada, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica Republike Srpske, broj: BL-04/2006-OT, 15. april 2006, *ZAPISNIK O SUDSKO MEDICINSKOJ I KRIMINALISTIČKO TEHNIČKOJ OBRADI MRTVIH TIJELA*.

[814] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-727/2006, 21. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 13, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-727/2006, 21. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 13, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 13, 20. septembar 2006, *POTVRDA O SMRTI*.

[815] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-728/2006, 14. oktobar 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 11, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-728/2006, 14. oktobar 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 11, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 11, 16. august 2008, *POTVRDA O SMRTI*.

Kaltak Emsud, rođen 1968. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana grudnog koša, slabine i ruku.[816]

Kaltak Enes, rođen 1967. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana glave, grudnog koša i obje potkoljenice.[817]

Kaltak Ferid, rođen 1970. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana grudnog koša i lijeve nadlaktice.[818]

---

[816] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-736/2006, 25. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most broj: 05-6/03-1-736/2006, 25. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 6, 13. decembar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 6, 13. decembar 2008, *POTVRDA O SMRTI*.

[817] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-5/08, 20. januar 2009, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 5, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 5, 13. decembar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 5, 13. decembar 2008, *POTVRDA O SMRTI*.

[818] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-718/2006, 14. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-718/2006, 14. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 10, 2. oktobar 2006, *POTVRDA O SMRTI*.

Kaltak Nezir, rođen 1966. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana grudnog koša, lijeve nadlaktice i lijeve natkoljenice.[819]

Kaltak Rasim, rođen 1973. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem. Prilikom obdukcije ustanovljene su povrede desne ruke, lijeve natkoljenice, rebara, lijeve lopatice i karlice.[820]

Nasić Rasim, rođen 1970. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana glave, vrata i desne noge.[821]

Omić Mirsad, rođen 1965. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu uzrok smrti-strelna rana karlice.[822]

---

[819] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-267/08, 21. juli 2008, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-267/08, 21. juli 2008, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 4, 7. juni 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 4, 7. juni 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

[820] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Vlada, Kancelarija za traženje nestalih i zarobljenih lica Republike Srpske, broj: BL-04/2006-OT, 15. april 2006, *ZAPISNIK O SUDSKO MEDICINSKOJ I KRIMINALISTIČKO TEHNIČKOJ OBRADI MRTVIH TIJELA.*

[821] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-726/2006, 18. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: broj: 05-6/03-1-726/2006, 21. septembar 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 3 *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 3, 21. septembar 2006, *POTVRDA O SMRTI.*

[822] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-722/2006, 16. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU*

Sedić Tofik, rođen 1969. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu smrt je nasilna-ubistvo.[823]

Ćehajić Ismet, rođen 1965. godine, ubijen 28. juna 1992. godine u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi. Ubijen je vatrenim oružjem i prema obdukcionom nalazu smrti je nasilna-smrtne povrede glave.[824]

RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-722/2006, 16. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 2 *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 2, 9. novembar 2006, *POTVRDA O SMRTI*.

[823] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-731/2006, 22. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 9, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most broj: 05-6/03-1-731/2006, 22. august 2006, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 9, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 9, 20. septembar 2006, *POTVRDA O SMRTI*.

[824] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-627/2007, 30. oktobar 2007, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 7, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most broj: 05-1/08-1-627/2007, 30. oktobar 2007, Stjepanovići-Jama Zvečarka, Identifikacioni broj 7, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 7, 22. novembar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, KTA-146/06, Stjepanovići-Jama Zvečarka, tijelo broj 7, 12. januar 2009, *POTVRDA O SMRTI*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Alijagić (Osme) Edin	29.8.1970.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
2.	Alijagić (Ibrahim) Fadil	11.7.1967.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
3.	Ćehajić (Reuf) Ismet	15.4.1965.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
4.	Kaltak (Velid) Emsud	17.2.1968.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
5.	Kaltak (Zaim) Enes	17.10.1967.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
6.	Kaltak (Ibro) Ferid	15.6.1970.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
7.	Kaltak (Jasim) Nezir	28.10.1966.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
8.	Kaltak (Jahija) Rasim	24.2.1973.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
9.	Nasić (Meho) Rasim	5.2.1970.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
10.	Omić (Arif) Mirsad	27.2.1965.	Bosanska Krupa	27.3.2006.
11.	Sedić (Šefik) Tofik	15.5.1969.	Bosanska Krupa	27.3.2006.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Stjepanovići - jama Zvečarka[825]

II.1.20. Masovna grobnica Stričići-Manjača

Masovna grobnica Manjača-Stričići pronađena je na putu Stričići-Kozica. Ekshumacija je započela i završila 24. maja 2007. godine. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 6 žrtava. To su bili zatočenici logora. Prosjek godina starosti ubijenih je 31,6 godine. Identifikovani su posmrtni ostaci 6 ubijenih Bošnjaka. Ubijanje zatočenika vraćenih iz koncentracionog logora Manjača izvršili su srpski policajci iz Sanskog Mosta koji su bili u pratnji konvoja.[826] Nakon dolaska zatočenika iz logora Betonirka (Sanski Most) u koncentracioni logor Manjača, pripadnici srpske policije iz pratnje konvoja izdvojili su grupu logoraša i vratili ih prema Sanskom Mostu. Jedan od svjedoka koji je zajedno dovezen u koncentracioni logor Manjača navodi: "Lično sam vidio jednu grupu ljudi koju su četnici izdvojili, a među njima: Mehadžić Nerona, Bahtić Ermina-Šimu, Jelečević Jasku, Pašić iz Čaplja, Mujagić Rufad-Uka, Biščević Haris i Topalović Safet-Ćapi. Ovu grupu četnici su odveli u nepoznato, (...)."[827] Prema svjedočenju jednog svjedoka

[825] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[826] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprva Sanski Most, broj: 05-10/03-871/99, 15. decembar 1999, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[827] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarsto unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/98, 28. novembar 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

događaja: "(...) u periodu 06.06.1992. godine viđen je bager kako kopa moguću grobnicu a u to vrijeme imenovani je bio u transportu za logor Manjača te su ih na ovom mjestu srpski vojnici istjerali iz karoserije kamiona i govorili da bježe a dok su puške vojnika bile uperene u logoraše, tako da niko nije bio za to da bježe i odatle su odvezeni za Manjaču."[828]

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Bahtić Ermin zv. Šime, rođen 1961. godine, ubijen 6. juna 1992. godine dok se grupa zatočenika vraćala iz koncentracionog logora Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem tako što su mu smrtne rane nanesene u predjelu glave i grudnog koša.[829]

Biščević Haris, rođen 1964. godine, ubijen 6. juna 1992. godine od strane srpskih policajaca koji su bili u pratnji grupe zatočenika koja se vraćala iz koncentracionog logora Manjača. Haris je bio doktor stomatologije. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[830]

Hadžiahmetović Medin zv. Apač, rođen 1960. godine, ubijen 6. juna 1992. godine od srpskih policajaca koja je iz koncentracionog logora Manjača vraćala ovu grupu zatočenika. Ubijen je vatrenim oružjem kojim mu je pucano u glavu.[831]

[828] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/99, 8. oktobar 1999, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[829] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-638/2007, 5. novembar 2007, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-638/2007, 5. novembar 2007, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 2. 10. novembar 2007*, POTVRDA O SMRTI.*

[830] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-27/08, 30. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-27/08, 30. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 4, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 4. 2. februar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 4. 2. februar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

[831] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-37/08, 4.

Jelečević Jasmin zv. Jasko, rođen 1965. godine, ubijen 6. juna 1992. godine. Ubili su ga srpski policajci koji su bili u pratnji zatočenika koje su vraćali iz koncentracionog logora Manjača. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[832]

Mehadžić Neron, rođen 1957. godine, ubijen od strane srpskih policajaca 6. juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[833]

Pašić Fajko, rođen 1955. godine, ubijen od strane srpskih policajaca 6. juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[834]

---

februar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 5, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-37/08, 4. februar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 5, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 5. 2. februar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 5. 2. februar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

[832] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-10/08, 15. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-10/08, 15. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 6. 2. februar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 6. 2. februar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

[833] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-9/2008, 15. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-9/08, 15. januar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O PREDAJI RADI POKOPA POSMRTNIH OSTATAKA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 3. 19. januar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 3. 19. januar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

[834] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-681/2007, 10. decembar 2007, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-681/2007, 10. decembar 2008, Stričići-Manjača, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Stričići-Manjača, tijelo broj 1. 8. decembar

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Bahtić (Hasan) Ermin	6.5.1961.	Stričići	24.5.2007.
2.	Biščević (Faik) Haris	20.4.1964.	Stričići	24.5.2007.
3.	Hadžiahmetović (Esad) Medin	22.8.1960.	Stričići	24.5.2007.
4.	Jelečević (Ajiz) Jasmin	29.4.1965.	Stričići	24.5.2007.
5.	Mehadžić (Esad) Neron	10.11.1957.	Stričići	24.5.2007.
6.	Pašić (Jusuf) Fajko	23.5.1955.	Stričići	24.5.2007.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Stričići-Manjača[835]

II.1.21. Masovna grobnica Škrljevita-groblje

Masovna grobnica Škrljevita-groblje pronađena je na groblju u naselju Škrljevita na udaljenosti 3-4 metra od grobljanske kapelice.[836] U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci 9 ubijenih Hrvata.[837] Dana 2. novembra 1992. godine grupu od šesterice Hrvata iz Škrljevite na putu Kruhari-Škrljevita dočekali su naoružani Srbi iz naselja Kruhari koji su ih odveli prema potoku i tu su im pucali u leđa. Prema svjedočenju jedinog preživjelog, dvojica su pala u potok a trojica na obalu pored potoka. Pošto su mislili da su svi mrtvi, zločinci su nakon toga pobjegli sa lica mjesta. Preživjeli svjedok događaja bio je ranjen u predjelu kuka i u ruku. Nakon nekog vremena krenuo je kroz potok prema naselju Škrljevita. Nakon pređenih 700-800 metara ponovo je čuo pucnjavu. Nedaleko od mjesta gdje su prvo ubijena peterica mještana Škrljevite, na udaljenosti od oko 100 metara, ubijena su još trojica Hrvata. Ova trojica ubijenih (Tomo Potalec, Bono Tutić i Ivo Tutić) vraćali su se iz Sanskog Mosta vozeći se traktorom, sa komšijom srpske nacionalnosti. Srpski vojnici zaustavili su ih na putu, skinuli s traktora i ubili.[838] Deveti ubijeni, Karlo Tadić ubijen je na putu, u zaseoku Gaj, selo Kruhari.[839]

2007, *POTVRDA O SMRTI*.

[835] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[836] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri. 46/97, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI*.

[837] Anto Orlovac, *Dva vijeka župe Sasina*, Župa Sasina, Zbornik radova, Godina I, broj I, Franjevački samostan sv. Nikole, Rijeka, 2001, str. 22-23.

[838] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-2-61/96, 11. mart 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[839] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, Osnovni sud, Istražni sudija Sanski Most, 3.

Četvrtog novembra 1992. godine posmrtni ostaci žrtava ukopani su u masovnu grobnicu na katoličkom groblju u Škrljevitoj.

Ekshumacija je počela 17. jula 1997. godine i završena je istog dana.[840] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 9 žrtava.[841] Prosjek godina starosti žrtava je 38 godina. Nakon ubijanja na ovom lokalitetu srpska policija i istražni sudija Osnovnog suda Sanski Most i vještak-doktor izvršili su uviđaj te utvrdili uzrok smrti: "Dana 3.11.1992. godine bila sam na uviđaju u selu Kruharima u šumi zvana Graorište povodom smrti 9. lica iz sela Škrljevita, u 13,45. (...) Smrt navedenih lica je nastupila 2.11.1992. god. najvjerovatnije između 15 i 16 sati. Sanski Most 9.11.1992. god."[842] Identično na način na koji je utvrđen uzrok smrti od strane vještaka-doktora koji je vršen dan nakon ubijanja (3. novembra 1992. godine, izvršena je obdukcija-utvrđen uzrok smrti nakon ekshumacije. Na osnovu ovih rezultata sačinjen je "zapisnik o izvršenoj identifikaciji i obdukciji tijela iz masovne grobnice Škrljevita-Tutića brdo na području opštine Sanski Most. Sačinjen dana 18.06.1997. godine u sali toplane Krings u S. Mostu, a povodom vršenje identifikacije i obdukcije ekshumiranih leševa iz masovne grobnice Škrljevita a koja ekshumacija je izvršena dana 17.06.1997 godine po naredbi istražnog sudije ovog suda. Radi se o leševima-civilnim licima, (...). Kod svih žrtava smrt je nasilna i nastupila je kao posljedica upotrebe vatrenog oružja. U svih devet (9) slučajeva smrt je nastupila kao posljedica povreda nanesenih vatrenim oružjem u predjelu glave, odnosno strelnih povreda glave."[843]

Prema podacima Župnog ureda Sasina "na Dušni dan 2.XII 1992. ubijeno je 9 ljudi iz Škrljevita i 1 ranjen, petorica su iz župe Sasina i ranjenik, ostali župa S. Most, to su: 1. Tutić Bono 1937., 2. Tutić Ivo 1931., 3. Tutić Ante 1960., 4. Banović Josip., 5. Potalec Tomo 1950., 6. Grgo Stojić, ranjen, sada u

novembar 1992. godine, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, str. 2.*

[840] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-1/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[841] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*, str. 2.

[842] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, *ZAPISNIK O UVIĐAJU U SELU KRUHARI.*

[843] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: /97, 18. juni 1997, *ZAPISNIK O IZVRŠENOJ IDENTIFIKACIJI I OBDUKCIJI TIJELA IZ MASOVNE GROBNICE ŠKRLJEVITA-TUTIĆA BRDO NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

bol. B.L., (...)".[844] O istom se navodi i u izvještaju SJB Sanski Most: "Postupak je u toku. Između Kruhara i Škrljevite ubijeno 9 Hrvata a jedan ranjen. Najvjerovatniji motiv je nacionalna osveta (...)."[845]

U jednom pismu navodi se mogući motiv ovog zločina: "Za ova djela koja mi se stavljaju na teret moja odbrana će biti da smo išli u lov i da smo napadnuti ako dobijem veliku robiju u stvari ako me ne izvučete reći su da sam ubijao po direktivi T. D. i V. V. a cilj je bio da se Škljevita što prije raseli a to je veoma lako dokazati na sudu. (...) Iz svakog grada pritvorenici koji su samnom i što su pobili balije i ustaše, njihova opština ih oslobađa i pomaže samo Danu njegovi trpaju u govna. E pa neka gospodo Srpska."[846]

Preživjeli svjedok ovog zločina navodi: "Kad smo mi tude privedeni, Nikić Žarko je povikao jadna moja djeca i počeo je jecati, međutim, ovi četnici nisu se sažaljevali a Nikić Pero je također zajecao. Tada je uslijedila naredba za postrojavanje, mi smo uvidjeli da će nas pobiti, (...) a mi se nismo smjeli okretati, bili smo okrenuti na suprotnu stranu u odnosu na njih. Postrojili smo se, ja sam bio peti u redu do mene je bio šesti, (...) onda su nam komandovali da se okrenemo nalijevo krug, okrenuli smo se, onda su nam naredili da dignemo ruke u vis, digli smo, onda su naredili da spustimo ruke, (...) da se primaknemo još bliže jedni drugima. Mi smo se primicali. Bili smo tako blizu da su se tijela dodirivala i ruka uz ruku. Potom je uslijedio pretres, (...). Išli su od jednog do drugog, premetali su, onda su tukli palicama po ramenima po glavi (...). Kasnije su se odmakli i čuo sam komandu 'POČNI'. Potom je uslijedio rafal. Ja sam dobio rafal u ruku, mene je odmah udar metka oborio ravno na tlo, ja sam pao, potom kad sam pao ostao sam ležeći u besvjesti. Onda kad sam došao sebi osjetio sam ranu na kuku i da sam dobio metak u ruku i strijelnu ranu trbuha. Kad sam ležao čuo sam kad su rekli bježimo.(...) Drugi put sam podigao glavu i vidio da njih nema, onda sam se digao i ugledao prizor užasan, Tutić Ante, Banović Josip, Nikić Pero ležali su mrtvi pod Nikić Žarkom. Pali su u samu rječicu. Žarko je izgledao raznešene lobanje, krv je curila, mozak je iscurio, a Tadić Nikole Dragan sin moje tetke,

[844] AINOBiHPUB, Rkt. Župni ured Sasina, Banja Luka, 2. decembar 1992, *IZVJEŠTAJ ŽUPE SASINE O POGINULIMA, NESTALIMA, RANJENIMA OD LIPNJA 1992. DO 2. PROSINCA 1992.*

[845] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[846] AIIZ, inv. br. 5-2053, *PISMO D.K. UPUĆENO V.V.*

pao je jedno dva metra od mene, skupit u klupko, savijen prema toj rječici ali bio je na travi prema rječici. Potom kad sam vidio da su svi ovi mrtvi, ja sam svoju ruku prihvatio, bila mi je presječena (...). Trčao sam vodom 40 metara, (...) i došao sam u šumu. Bolovi su bili sve jači i jači, onda sam malo prilegao, (...). (...) onda sam došao do puta koji odvaja kući Nikić Žarka koji je ostao da leži mrtav. (...) Zavukao sam se u neko granje kod jednog potoka, tako da me ne bi mogli pronaći, potom se čula jaka rafalna paljba-pucnjava. Ta pucnjava se čula dole u samoj Glamočnici gdje se zločin desio a to se čulo gore u šumu. Pretpostavljao sam da su rafalima ponovo tukli po leševima kad su vidjeli da nema mene tude, kad sam došao gore u selo saznao sam da se nije vratio Tutić Tomo, Tutić Nikole Ivo i Potalec Josipa Tomo."[847]

U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su i identifikovani:

Banović Josip, rođen 1971. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Prema nalazima obdukcije smrt je nasilna i povrede su nanesene vatrenim oružjem: "sa desne strane ispod desne plećke vidljive dvije ulazne rane a treće u visini pojasa, četvrta rana u predjelu sakroilijačnog zgloba desno. Izlazne rane-dvije u visini desne sise, jedna u visini pojasa desno, a četvrta u visini desnog kuka. Povrede nanesene vatrenim oružjem."[848]

Nikić Pero, rođen 1959. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita zajedno s bratom Žarkom. Ubijen je vatrenim oružjem: "četiri ulazne rane nanešene automatskim oružjem od desnog kuka do ramena sa leđne strane, a četiri izlazne rane na prednjem dijelu tijela na lijevoj strani u istim visinama."[849]

Nikić Žarko, rođen 1958. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Glava raznesena automatskim oružjem i mozak se nalazi van lobanje. U predjelu grudi četiri izlazne rane a raznesena je i lijeva potkoljenica, ulazne rane 4. u leđnom dijelu leša.[850]

[847] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, R-, 8. mart 1996, *ZAPISNIK-IZJAVA S.G.*

[848] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, Osnovni sud, Istražni sudija Sanski Most, 3. novembar 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, str. 1;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Škrljevita, tijelo 7, 16. mart 2007*, POTVRDA O SMRTI.*

[849] Isto, str. 2*;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Škrljevita, tijelo 6, 16. mart 2007*, POTVRDA O SMRTI.*

[850] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, Osnovni sud, Istražni sudija Sanski Most, 3. novembar 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*, str. 2.

Potalec Tomo, rođen 1950. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Smrt nastupila uslijed dejstva vatrenog oružja.[851]

Tadić Dragan zv. Drago, rođen 1967. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Prema obdukcionom zapisniku: "ulazna rana nanesena automatskim oružjem u visini lijevog uha u vratnom dijelu te na gornjem dijelu grudnog koša i vrata a izlazne rane u predjelu leđa između pleća i slabinskog dijela."[852]

Tadić Karlo, rođen 1953. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Prema obdukcionom zapisniku: "ulazna rana nanešena automatskim oružjem na potiljačnom dijelu glave a izlazna u predjelu slijepočne kosti desno."[853]

Tutić Ante, rođen 1960. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Ubijen je vatrenim oružjem-"vidljive ulazne rane nanesene automatskim oružjem na butnom dijelu (naprijed) desne noge i desne pleške. U visni čela sa lijeve strane se takođe nalazi ulazna rana i u visini brade. Izlazne rane na odgovarajućim visinama sa suprotne strane (zadnjeg tijela)".[854]

Tutić Bono, rođen 1937. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Prema obdukcionom zapisniku: "ulazna rana od vatrenog oružja na potiljačnom dijelu glave a izlazna na lijevom kraju gornje vilice."[855]

Tutić Ivo, rođen 1931. godine, ubijen 2. novembra 1992. godine na putu Kruhari-Škrljevita. Prema obdukcionom zapisniku: "vidljiva ulazna rana u predjelu zatiljka u blizini lijevog uha, izlazna rana u visini spoljašnjeg ugla desnog oka".[856]

---

[851] Isto, str. 1.

[852] Isto, str. 2.

[853] Isto, str. 2.

[854] Isto, str. 2.

[855] Isto, str. 1.

[856] Isto, str. 1; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Škrljevita, tijelo 1, 16. mart 2007. godine, *POTVRDA O SMRTI.*

DOM ZDRAV.JA SANSKI MOST

OSNOVNI SUD
ISTRAŽNI SUDIJA
S A N S K I M O S T

Z A P I S N I K

Dana 3.11.1992.g. bila sam na uvidjaju u selu Kruharima u šumi zvana Graorište povodom smrti 9 lica iz sela Škrljevita, u 13,45

1. Tutić Ante Ive, muški leš, životne dobi oko 55 godina, srednje-uhranjenosti, leži podstranice na desnom boku. Obučen u sako sivo-plave boje, šareni džemper (prevladava plava boja) na kocke, plava koš lja, braon pantalone somotske, kajiš kožni, duboke cipele kožne i kačket radnički platneni.
Vidljive ulazne rane u predjelu zatiljka u blizini lijevog uha, izlazne rane u visini spoljašnjeg ugla desnog oka. Mrtvačko blijedilo i ukočenost. Mrtvačke pjege, na desnoj ruci i lijevoj šaci. Drugih povreda nema.

2. TUTIĆ MARJANA BONE, muški leš, životne dobi oko 55 godina, okrenut licem prema zemlji. Obučen u kratku teksas jaknu ispod koje je braon džemper, a ispod toga plavo-zeleni džemper, a ispod džempera karirana košulja. Tamno sive pantalone, ispod kojih su duge bele gaće. Na nogama crne kožne čizme i debele plave čarape.
Ulazna rana od vatrenog oružja na potiljačnom dijelu glave a izlazna na lijevom kraju gornje vilice.

3. POTALEC JOSIPA TOMICA, iz Škrljevite, rodjen 1950. godine, muški leš nadjen u ležećem položaju postranice na lijevoj strani tijela. Na lešu nema krovnog pokrova lobanje u kojoj nema mozga, a mozak je nadjen u blizini leša na lišću.
Obučen u jaknu plavo-braon boje, plave prugaste pantalone, a ispod jakne plava košulja, na nogama je imao čizme.
Smrt nastupila uslijed dejstva vatrenog oružja.

4. BANOVIĆ IVE JOSIP, rodjen 1971. godine iz Škrljevite, nadjen licem okrenut u potoku Glamočnice. Obučen u teksas plavu jaknu i teksas plavu košulju, crne teksas pantalone, a na nogama crne kožne cipele. Sa desne strane ispod desne plećke vidljive dvije ulazne rane a treća u visini pojasa, četvrta rana u predjelu sakroilijačnog zgloba desno. Izlazne rane-dvije u visini desne sise, jedna u visini

2.-

pojasa desno, a četvrta u visini desnog kuka.
Povrede nanesene vatrenim oružjem.

5. NIKIĆ MARTINA ZARE zatečen na obali potoka polegnut preko leša Nikić Pere.
Muški leš mladje životne dobi oko 30 godina. Obučen u braon jaknu ispod koje se nalazi crveni džemper i svjetlo karirana košulja. Sive pantalone, a na nogama duboke zimske cipele.
Glava raznesena automatskim oružjem i mozak se nalazi van lobanje.
U predjelu grudi četiri izlazne rane a raznesena je i lijeva podkoljenica, ulazne rane 4 u ledjnom dijelu leša.

6. NIKIĆ MARKA PERO, rodjen 1959. godine, muški leš obučen u svjetlu jaknu ispod koje je karirana košulja na istom su plave farmerke, na nogama duboke čizme.
Četiri ulazne rane nanešene automatskim oružjem od desnog kuka do ramena sa ledjne strane, a četiri izlazne rane na prednjem dijelu tijela na lijevoj strani u istim visinama.

7. TADIĆ NIKOLE DRAGO, muški leš mladje dobi, obučen u plavu teksas jaknu ispod koje se nalazi crveno bijeli džemperi plavi džemper a ispod džempera bijela prugasta košulja, farmerice plave boje, a na nogama crne cipele.
Ulazna rana nanesena automatskim oružjem u visini lijevog uha u vratnom djelu te na gornjem dijelu grudnog koša i vrata a izlazne rane u prijedelu ledja izmedju pleća i slabinskog dijela.

8. TUTIĆ IVE ANTE, muški leš, mladje životne dobi, obučen u crnu kožnu jaknu, crne farmerke i braon kožnim cipelama na nogama a ispod jakne sivi džemper sa crnom košuljom.
Vidljive ulazne rane nanesene automatskim oružjem na butnom dijelu (naprijed) desne noge kao i desne plećke. U visini čela sa lijeve strane sa takodje nalazi ulazna rana i u visini brade. Izlazne rane na odgovarajućim visinama sa suprotne strane (zadnjeg tijela.)

9. TADIĆ MARKA KARLO, rodjen 1952.godine. Muški leš pronadjen u zaseoku Gaj selo Kruhari na sredini puteljka. Licem okrenut ka zemlji, obučen u sivi sako,džemper crno sive boje na V izrez, pantalone sive somotske i gumene čizme na nogama.
Ulazna rana nanešena automatskim oružjem na potiljačnom dijelu glave a izlazna u predjelu slijepočne kosti desno. Mrtvačke mrlje vidljive u predjelu lica. Drugih povreda nema.

Smrt gore navedenih lica je nastupila 2.11.1992.god.najvjerovatnije izmedju 15 i 16 sati.

Sanski Most o9.11.1992.god.

LEŠEVE PREGLEDALA:
Prof. [illegible] Ljiljana, spec.med.r

Zapisnik o uviđaju[857]

[857] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, Osnovni sud, Istražni sudija Sanski Most, 3. novembar 1992. godine, *ZAPISNIK O UVIĐAJU.*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Banović (Ivo) Josip	14.10.1971.	Škrljevita	17.6.1997.
2.	Nikić (Marko) Pero	18.6.1959.	Škrljevita	17.6.1997.
3.	Nikić (Martin) Žarko	28.1.1958.	Škrljevita	17.6.1997.
4.	Potalec (Josip) Tomo	13.12.1950.	Škrljevita	17.6.1997.
5.	Tadić (Nikola) Dragan	3.6.1967.	Škrljevita	17.6.1997.
6.	Tadić (Marko) Karlo	16.6.1953.	Škrljevita	17.6.1997.
7.	Tutić (Ivo) Ante	30.9.1960.	Škrljevita	17.6.1997.
8.	Tutić (Mato) Bono	26.8.1937.	Škrljevita	17.6.1997.
9.	Tutić (Nikola) Ivo	23.6.1931.	Škrljevita	17.6.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Škrljevita-groblje[858]

II.1.22. Masovna grobnica Tomina

Masovna grobnica Tomina pronađena je u naselju Tomina nakon što su pripadnici 5. korpusa ARBiH oslobodili opštinu Sanski Most. Pronađena je u blizini pravoslavne crkve u Tomini. Iz ove grobnice ekshumirani-asanirani su posmrtni ostaci 7 ubijenih Bošnjaka. Na ovom mjestu pripadnici srpskih vojnih snaga ubili su civile-logoraše zatočene u logoru Betonirka (Sanski Most) i koji su iz logora odvođeni na prve borbene linije radi kopanja rovova, zemunica i drugih teških fizičkih radova.[859] Dana 10. oktobra kada su se srpske snage povlačile iz Sanskog Mosta, na lokalitetu Tomine strijeljali su logoraše koje su vodili sa sobom. Posmrtne ostatke pronašli su pripadnici ARBiH. Posmrtni ostaci ekshumirani su 11. oktobra 1995**.** godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Tomina. Nakon toga prebačeni su u bolnicu u Bihaću radi identifikacije i obdukcije.[860]

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Alagić Nihad, rođen 1978. godine u mjestu Naprelje, opština Sanski Most. Alagić Nihad i njegov brat odvedeni su 22. septembra 1995. godine

[858] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[859] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Odjljenje kriminalističke policije, broj: 05-10/03-583/98, 12. juni 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[860] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, SL/95, 21 oktobar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ*, str. 3.

u logor Betonirka iz kojeg su svakodnevno vođeni na prisilni rad na linije razdvajanja. Dana 10. oktobra 1995. godine Nihada Alagića je srpska vojska ubila u naselju Tomina, niže pravoslavne crkve. Nihad je strijeljan zajedno sa bratom i još 5 Bošnjaka.

Alagić Zahid, rođen 1971. godine, ubijen od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine. Ubijen je zajedno s bratom Nihadom. Otac ubijenih navodi: "(...) Dana 22.9.1995. godine iz sela su od strane četnika odvedeni iz Naprelja moji sinovi Alagić Zahid sin Fehima i Mevlude, rođen 1971. godine u Naprelju i Alagić Nihada sin Fehima i Mevlude, rođen 1.8.1978. godine u Naprelju. Tijelo mog sina Alagić Zahida nađeno je ubijeno u selu Tomina kod srpske crkve. Bio je ubijen mecima. Tijelo je sahranjeno na mezarju Greda. Tijelo mog sina Nihada nikad nije pronađeno (pronađen na mezarju Greda, prim. M.B)."[861]

Behremović Suvad, rođen 1961. godine, ubijen od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine.[862]

Horozović Haris, rođen 1977. godine, ubijen je od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine.[863]

Šarčević Mirhad, rođen je 1972. godine, ubijen je od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine na lokalitetu Tomina. Nakon što su pripadnici ARBiH oslobodili područje opštine Sanski Most, posmrtni ostaci ubijenog Mirhada bili su pokopani na mezarju "Greda" kao NN, da bi se tijelo reekshumiralo i DNK metodom identifikovalo.[864]

Talić Sead, rođen 1957. godine, ubijen je od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine na lokalitetu Tomina.[865]

---

[861] Isto, str. 3; AIIZ, inv.br. 2383, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1284, od 20. juni 1997, *IZJAVA A.F.*

[862] Isto, str. 3.

[863] Isto, str. 3.

[864] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-209/2005, 21. mart 2005, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-209/2005, 21. mart 2005, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[865] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 33/1, 11. februar 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Zahirović Šefik, rođen je 1963. Godine, ubijen je od strane srpskih vojnika 10. oktobra 1995. godine na lokalitetu Tomina. Nakon što je nezakonito zatočen u logor Betonirka vođen je zajedno s ostalim civilima-zatočenicima na prisilne radove na prvim borbenim linijama. Zajedno s grupom od 20 zatočenika odveden je na prisilni rad na lokalitet Donja Tramošnja. Nakon toga doveden je u Tominu i strijeljan.[866]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Alagić (Fehim) Nihad	1.8.1978.	Tomina	12.10.1995.
2.	Alagić (Fehim) Zahid	1.5.1971.	Tomina	12.10.1995.
3.	Behremović (Ibrahim) Suvad	9.11.1961.	Tomina	12.10.1995.
4.	Horozović (Omer) Haris	31.5.1977.	Tomina	12.10.1995.
5.	Talić (Salih) Sead	6.10.1957.	Tomina	12.10.1995.
6.	Šarčević (Derviš) Mirhad	27.4.1972.	Tomina	12.10.1995.
7.	Zahirović (Hasib) Šefik	1.8.1963.	Tomina	12.10.1995.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Tomina[867]

II.1.23. Masovna grobnica Tomina-Markovići

Masovna grobnica Tomina-Markovići pronađena je na širem lokalitetu Tomine u zaseoku Markovići na udaljenosti oko 300 metara od zadnjih kuća (Gigića kuće). Pripadnici VRS 31. maja i 1. juna 1992. godine u selu Hrustovo i Vrhpolje nezakonito su lišili slobode više desetina Bošnjaka koje su odveli u kotlovnicu Osnovne škole u Tomini. Poslije nekoliko dana zatočeništva, pripadnici srpske vojske odveli su ih i zatočili u zgradu Osnovne škole u Donjoj Tramošnji. Nakon dan-dva (5 ili 6. juna 1992. godine) odveli su ih na lokalitet Tomina-Markovići i strijeljali. Prije strijeljanja većina muškaraca skinuta je do gola. Jedan od svjedoka navodi: "(...) je pokazao lokalitet masovne grobnice potvrđujući da je sa grupom radnika KRO 'SANA' 5 ili 6. juna 1992. godine u večernjim satima, zakopao u tu masovnu grobnicu, a da su

[866] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina,Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Identifikacioni broj1, 1. novembar 1999, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-227/2005, 24. mart 2005, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, policijska uprava 3 Sanski Most, Identifikacioni broj 2, 12. novembar 2006, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[867] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

žrtve bili civili mlađe životne dobi, koji su ubijeni najvjerovatnije iz vatrenog oružja i to na mjestu gdje se nalazi masovna grobnica, a najvjerovatnije su likvidirani istog dana kada su ukopani u masovnu grobnicu, što je zaključio na osnovu tragova krvi po tijelima ubijenih."[868] Prema navodima jednog od svjedoka: "zakopani su tad ručno, lopatama te pošto je to bilo suviše plitko nakon izvjesnog vremena leševi su se čuli, odnosno oko mjesta gdje su zakopani osjećao se smrad te je naknadno dolazio bager ili buldožer građevinskog preduzeća iz Sanskog Mosta (...), te istim nagrtao zemlju na mjesto gdje su ukopani i streljani Bošnjaci."[869] Prema tragovima pronađenim na licu mjesta (pronađene čahure od automatskog i poluautomatskog oružja kalibra 7,62 mm) može se sa sigurnošću potvrditi da su žrtve ubijene na mjestu pronalaska grobnice.[870] Ekshumacija je počela 18. jula 2001. godine u 10 sati, a završena je oko 20 sati istog dana.[871] Prosjek godina starosti ubijenih je 26,7 godina. Prilikom ekshumacije pronađeno je 25 muškaraca koji su identifikovani i sahranjeni u šehidsko mezarje Vrhpolje.

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Kadirić Elkaz, rođen 1966. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Prema rezultatima obdukcije posmrtnih ostataka povrede su nanesene vatrenim oružjem u predjelu "zdjelica ima okruglasti defekt od metka razmaka 4 cm. Povreda glave i prelom desnog ležista za zglob. Prelom desne natkoljenice u gornjoj trećini, prelom ramusa desne kosti na desnoj zdjelici i prelom tijela prisne kosti".[872]

---

[868] AINOBiHPUB, Opštinski sud u Sanskom Mostu, Broj: Kr-637/2001, 8. juli 2001, *ZAPISNIK O UVIĐAJU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-277-11/01, 18. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI 25 TIJELA IZ MASOVNE GROBNICE SA LOKALITETA TOMINA-MARKOVIĆI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Policijsko odjeljenje Vrhpolje, broj: 05-10/01-755/98, 19. august 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[869] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/97, 27. decembar 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[870] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-977/01, 18. juli 2001, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[871] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-277-11/01, 18. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI 25 TIJELA IZ MASOVNE GROBNICE SA LOKALITETA TOMINA-MARKOVIĆI;*

[872] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno

Kadirić Nedžad, rođen 1971. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrt je nastupila kao posljedica "povrede glave (rupičasti defekt 4x2 cm), prelom lijeve natkoljenice, 4 vratna pršljena, 2 grudna pršljena, 3 rebra, prostrel desne tibije 1 cm ulazna rana a izlazna 1,5 cm".[873]

Keranović Mirzet, rođen 1966. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede nanesene u predjelu glave, grudnog koša.[874]

Keranović Suvad, rođen 1965. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrtne povrede nastale su usljed pucanja iz vatrenog oružja u predjelu grudnog koša, karlice, lijeve i desne natkoljenice i lijeve potkoljenice.[875]

---

ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 1, 22. oktobar 2004, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 1, 22. oktobar 2004, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 1.

[873] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 16, 22. oktobar 2004, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 16, 22. oktobar 2004, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 6-7.

[874] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 24, 10. juni 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 24, 10. juni 2003, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 9-10.

[875] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 25, 22. septembar 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 25, 22. septembar 2003, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AI-

Keranović Ekrem, rođen 1943. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i rebara.[876]

Keranović Mirsad, rođen 1955. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave.[877]

Keranović Ismet, rođen 1956. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i grudnog koša.[878]

Keranović Izet, rođen 12.10.1965. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave, desne nadlaktice i lijeve potkoljenice.[879]

NOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 22. decembar 2007*, POTVRDA O SMRTI.*

[876] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-964/03, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 3, 16. septembar 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-964/03, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 3, 16. septembar 2003, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 22. decembar 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[877] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 13, 23. juni 2004, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 13, 23. juni 2004, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 5-6.

[878] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/03, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 19 21. oktobar 2003, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 11. august 2008*, POTVRDA O SMRTI.*

[879] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-1/08-1-39/08, 5. februar 2008, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 18, 5. februar 2008, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-1/08-1-39/08, 5. februar 2008, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 18, 5. februar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 16. februar 2008*, POTVRDA O SMRTI,* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za

Keranović Asim, rođen 1975. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i grudnog koša.[880]

Kukavica Muriz, rođen 1962. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Povrede su nanesene u predjelu vratnih pršljenova, prelom jednog rebra, prelom jedne natkoljenice, prelom ranusa zdjelice stidne kosti lijeve karlice, prelom crijevne kosti.[881]

Medić Teufik, rođen 1954. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Usljed djelovanja vatrenim oružjem došlo je do preloma desne ključne kosti, prelom desne tibije u donjoj trećini, prelom desnog femura u donjem zglobu, prelom ramusa desne stidne kosti.[882]

---

patologiju i sudsku medicinu, 16. februar 2008, KTA116/01; KRI 44/01, Tomina-Markovići, tijelo broj 18, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

[880] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-1-219/2006, 29. mart 2006, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 22, 29. mart 2006, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, 05-6/03-1-219/2006, 29. mart 2006, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 22, 29. mart 2006, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 15. april 2006*, POTVRDA O SMRTI,* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 20. april 2006, KTA116/01; KRI 44/01, Tomina-Markovići, tijelo broj 22, *IZVJEŠTAJ O REOBDUKCIJI*.

[881] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 11, 16. juni 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 16. juni 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 11, 23. juni 2004, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 4-5.

[882] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 14, 16. juni 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 6. oktobar 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 14, 6. oktobar 2003, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 6.

Merdanović Fahrudin, rođen 1968. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave i grudnog koša.[883]

Merdanović Behrudin, rođen 1962. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede u predjelu glave, grudnog koša i karlice.[884]

Merdanović Ismet, rođen 1967. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave, grudnog koša i desne natkoljenice.[885]

Merdanović Asim, rođen 1950. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[886]

---

[883] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 8, 24. septembar 2002, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 8, 20. septembar 2002, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 4.

[884] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 26. maj 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 2.

[885] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 4, 24. juni 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 21. juli 2003,Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 4, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 2.

[886] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 6, 11. juni 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-2003, 11. juni 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 6, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;*

Merdanović Semir, rođen 1973. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem i nanesene su mu strelne rane u predjelu glave, grudnog koša i karlice.[887]

Omanović Eniz, rođen 1969. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrt je nasilna, strelne rane grudnog koša, natkoljenica i lijeve nadlaktice.[888]

Zukić Ćazim, rođen 1944. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrt je nastupila usljed strelnih povreda glave.[889]

Talić Nermin, rođen 1974. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrtne povrede nanesene su mu u predjelu grudnog koša.[890]

AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 7. septembar 2006*, POTVRDA O SMRTI.*

[887] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 3-4.

[888] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-241/2005, 28. mart 2005, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 17, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 7.

[889] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 20, 22. august 2001, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 20. maj 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 20, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 7.

[890] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 15, 2. novembar 2004, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2004, 2. novembar 2004, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 15, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 7.

Zukić Rasim, rođen 1973. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Smrt je nasilna upotrebom vatrenog oružja, a povrede su nanesene u predjelu "glave (rupičasti defekt na glavi čeono od metka 1,5x1,3 cm), oštećenje glave lijevog humerusa sa lomnom pukotinom, napuknuće desne lopatične kosti na dva mjesta".[891]

Zukić Sabid, rođen 1973. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Salihom. Ubijen je vatrenim oružjem-nanesene su mu strelne povrede u vidu "višestruki preloma čeoni kostiju; prelomi vratnog pršljena i dva grudna pršljena, prvog rebra lijevo, rupičasti defekt na ključnoj kosti (1,5 x1 cm sa prelomom".[892]

Zukić Salih, rođen 1965. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Sabidom. Ubijen je vatrenim oružjem - nanesene su mu strelne povrede u vidu "preloma lijevog humerusa u donjoj trećini, oštećenje desnog humorusa u desnom zglobu, prelom desnog femura u gornjoj trećini, prelom desne ulne kosti i prelom rebara".[893]

---

[891] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 12, 2. juli 2004, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-/2004, 7. juli 2004,Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 12, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-1/03-/01, 24. juli 2007, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[892] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 23, 22. septembar 2005, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-630/2005, 22. septembar 2005, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 23, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-977/01, 28. august 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA*.

[893] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 5, 20. septembar 2002, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA*, str. 7.

Zukić Amir, rođen 1973. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne povrede u vidu povrede vratnih pršljenova, prelom jednog rebra, prelom jedne natkoljenice, prelom ranusa zdjelice stidne kosti lijeve karlice, prelom crijevne kosti.[894]

Zukić Jusuf, rođen 1943. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave, grudnog koša i karlice.[895]

Omanović Nefad, rođen 1962. godine, ubijen početkom juna 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem i nanesene su mu strelne rane u predjelu glave, grudnog koša i karlice.[896]

[894] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 10, 22. septembar 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-2003, 22. septembar 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 10, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 4-5.

[895] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 21, 22. maj 2003, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava-3 Sanski Most, broj: 05-6/03-2003, 22. maj 2003, Tomina-Markovići, Identifikacioni broj TM 21, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 10. maj 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[896] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/01, 23. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O RADU NA SKLAPANJU I IDENTIFIKACIJI TIJELA,* str. 3-4.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Kadirić (Adem) Elkaz	20.5.1966.	Markovići	18.7.2001.
2.	Kadirić (Adem) Nedžad	2.12.1971.	Markovići	18.7.2001.
3.	Keranović (Safet) Asim	14.2.1975.	Markovići	18.7.2001.
4.	Keranović (Adil) Ekrem	28.1.1943.	Markovići	18.7.2001.
5.	Keranović (Ibrahim) Ismet	28.11.1956.	Markovići	18.7.2001.
6.	Keranović (Rifet) Izet	12.10.1965.	Markovići	18.7.2001.
7.	Keranović (Džafer) Mirsad	10.3.1955.	Markovići	18.7.2001.
8.	Keranović (Hamdija) Mirzet	24.11.1966.	Markovići	18.7.2001.
9.	Keranović (Hasan) Suvad	27.5.1965.	Markovići	18.7.2001.
10.	Kukavica (Hamid) Muriz	5.11.1962.	Markovići	18.7.2001.
11.	Medić (Mumin) Teufik	30.9.1954.	Markovići	18.7.2001.
12.	Merdanović (Husejin) Asim	11.2.1950.	Markovići	18.7.2001.
13.	Merdanović (Feriz) Behrudin	15.4.1962.	Markovići	18.7.2001.
14.	Merdanović (Ajiz) Fahrudin	25.6.1968.	Markovići	18.7.2001.
15.	Merdanović (Hilmija) Ismet	7.4.1967.	Markovići	18.7.2001.
16.	Merdanović (Mustafa) Semir	3.10.1973.	Markovići	18.7.2001.
17.	Omanović (Ismet) Eniz	8.7.1969.	Markovići	18.7.2001.
18.	Omanović (Omer) Nefad	20.5.1962.	Markovići	18.7.2001.
19.	Talić (Nail) Nermin	1.8.1974.	Markovići	18.7.2001.
20.	Zukić (Rifet) Amir	19.11.1973.	Markovići	18.7.2001.
21.	Zukić (Aziz) Ćazim	13.1.1944.	Markovići	18.7.2001.
22.	Zukić (Selim) Jusuf	22.1.1943.	Markovići	18.7.2001.
23.	Zukić (Ibro) Rasim	25.6.1973.	Markovići	18.7.2001.
24.	Zukić (Nail) Sabid	20.7.1973.	Markovići	18.7.2001.
25.	Zukić (Nail) Salih	27.8.1965.	Markovići	18.7.2001.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Tomina-Markovići[897]

II.1.24. Masovna grobnica Trnova

Masovna grobnica Trnova pronađena je u naselju Trnova. Ovaj zločin počinile su jedinice vojske SR Jugoslavije poznatije kao Srpska dobrovoljačka garda ili "Arkanovi tigrovi" pod komandom Željka Ražnjatovića Arkana. Dana 20. septembra 1995. godine oko 2.30 sati, 12 Bošnjaka-civila iz podruma hotela Sanus, gdje su bili zatočeni, srpski vojnici odvezli su u selo Trnova gdje su ubijeni. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se

[897] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

izjava jedinog preživjelog: "Vojnici su skinuli dvojicu seljana s kamiona i odveli ih u mrak. Svedok je začuo dva pucnja, a dvojica vojnika potom su se pojavila iz mraka bez ona dva čoveka. Vojnici su nastavili da skidaju seljane s kamiona, dvojicu po dvojicu, a među njima i četvoricu iz Ključa. Kad je svedok skinut s kamiona, u kamionu su ostala još četvorica. Svedok je i dalje bio lisicama vezan za jednog drugog čoveka i išao je s vojnicima ka jednom mestu na kom su bile jedna kuća, jedna nedovršena kuća i garaža koja je imala samo bočne zidove. Svedok je video da je pukovnik u blizini. Jedan vojnik skinuo mu je lisice. Svedok je pitao da li vojnici mogu da ih poštede, a jedan od vojnika je odgovorio da imaju sreće što su ih uhvatili Arkanovi vojnici, pošto će ih oni pustiti ako im svako da po 5.000 maraka. Svedok je vojnicima rekao da je iz Ključa, a onaj drugi čovek rekao je da kod sebe ima samo 200 maraka. Jedan vojnik upalio je baterijsku lampu, u čijem se svetlu videla mala prostorija s leševima i krvavim telima. Vojnici su svedoku i onom drugom čoveku rekli da uđu u tu prostoriju, a kad su oni pošli, vojnici su otvorili vatru. Svedoka je metak pogodio u leđa: ušao je blizu leve lopatice i izašao blizu ključne kosti. Metak je svedoka obacio na pod, svedok je pao na leđa i primirio se. Leva ruka i leva strana trupa su mu se oduzele. Potom su vojnici doveli još dvojicu. Svedok je začuo jedan pucanj, a potom je puška škljocnula, pošto ju je vojnik namestio na rafalnu paljbu. Pucao je još jednom, i jedan metak zario se u svedokov desni kuk. Drugi vojnik opsovao je onog vojnika koji je pucao i podsetio ga da je rafalna paljba zabranjena. Potom su ta dva vojnika otišla, vratila se s još dva čoveka i naredila im da kleknu. Jedan od te dvojice, čiji je glas svedok prepoznao pošto je bio s njim u kamionu, preklinjao je vojnike da ga poštede, ali je jedan od vojnika pozvao Želju, koji je potom zaklao ta dva čoveka. Krv jednog od tih ljudi poprskala je svedoka po licu. Jedan vojnik naredio je drugom vojniku da svakom čoveku na podu ispali po jedan metak u glavu. Vojnik je pucao, a metak je svedoka okrznuo ispod brade. Potom su vojnici otišli."[898] Jedan od svjedoka navodi: "kada se osvjestio, pogledao je oko sebe i vidio pored sebe kako ostali leže streljani. Povikao je: 'Ljudi, ima li iko živ?' Ugledao je leš Muratović Osmana kojeg je od ranije poznavao i prišao je te ga podigao i razmrdao da vidi da li je Osman živ."[899]

[898] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 790-791.

[899] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-10/00, 15. februar 2000, *ZAPISNIK*.

Iz vatrenog oružja zločinci su ubili devet ljudi, a dvojicu su zaklali. Dvanaesti je ranjen, ali je preživio.[900] Tijela jedanesterice ubijenih 12. oktobra 1995. godine na mjestu ubijanja našli su pripadnici ARBiH. Tijela ubijenih pripadnici ARBiH i policija prevezli su u halu Betonirke radi daljne sudsko-medicinske obrade.[901] Uviđaj i identifikaciju posmrtnih ostataka ubijenih izvršio je sudija Višeg suda u Bihaću Mirsad Mesić.[902] Prosjek godina starosti ubijenih je 47,1 godina.

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Topić (Avdo) Hasan	9.03.1941.	Trnova	12.10.1995.
2.	Smajilagić (Smail) Mesud	3.03.1945.	Trnova	12.10.1995.
3.	Šehić (Ahmo) Safet	19.02.1950.	Trnova	12.10.1995.
4.	Šehić (Ahmo) Mehmed	3.07.1947.	Trnova	12.10.1995.
5.	Šabić (Džafer) Midhat	25.10.1955.	Trnova	12.10.1995.
6.	Talundžić (Atif) Mehmed	1.05.1951.	Trnova	12.10.1995.
7.	Omerspahić (Omer) Idriz	5.03.1955.	Trnova	12.10.1995.
8.	Šehić (Husein) Derviš	5.12.1949.	Trnova	12.10.1995.
9.	Behremović (Mustafa) Abdulah	15.03.1946.	Trnova	12.10.1995.
10.	Topalović (Hamid) Nijaz	30.08.1948.	Trnova	12.10.1995.
11.	Muratović (Ibrahim) Osman	07.08.1939.	Trnova	12.10.1995.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Trnova[903]

II.1.25. Masovna grobnica Trnova-Lugovi

Masovna grobnica Trnova-Lugovi pronađena je u naselju Trnova, na lokalitetu u blizini mjesta zvanog Bunar, na desnoj obali Pilješke rijeke, na udaljenosti 6 metara od vode i 110 metara od mosta na Pilješkoj rijeci. Ova masovna grobnica pronađena je u minskom polju.[904] Prilikom prve ekshu-

[900] Preživjeli sa stijeljanja je Hamedović Velid iz Ključa.

[901] AINOBiHPUB, Viši sud u Bihaću, broj: Kri 50/96, 18. oktobar 1995, *ZAPISNIK O UVIĐAJU;* AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: SL/95, 21. oktobar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ.*

[902] Isto.

[903] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[904] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-191-1/98, 26. maj 1998, *OBAVIJEST O DEMINIRANJU TERENA*; AINOBiHPUB, Bosna i

macije 5. juna 1997. godine od posljedica eksplozije mine teške povrede zadobio je Irfan-Arkan Talić, lakše tjelesne povrede zadobio je kriminalistički tehničar K MUP-a Bihać Radomir Radaković.[905] Zločinci su na ovom lokalitetu ubili trojicu Bošnjaka dok su posmrtni ostaci četvrtog ubijenog u policijskoj stanici u Sanskom Mostu dovezeni na lokalitet. U logoru u policijskoj stanici bili su zatočeni Hasib Kamber[906] i Emir ef. Seferović. Emir ef. Seferović nezakonito je lišen slobode u Kamičku 12. jula 1992. godine nakon čega je odveden u naselje Peći gdje je fizički maltretiran. Poslije toga odveden je u policijsku stanicu u Ključu gdje su nastavljene torture. Emiru su srpski policajci slomili vilicu i nanijeli brojne povrede po cijelom tijelu. Nakon što je dva dana bio zatvoren u zgradi SJB Ključ prebačen je policijsku stanicu u Sanskom Mostu. U logoru u policijskoj stanici svjedoci su potvrdili da su bili 45 dana s Emirom, a onda su prebačeni u logor Manjača.[907] U logoru u policijskoj stanici Emir ef. Seferović ostao je s Hasibom Kamberom koji je odranije bio nezakonito lišen slobode. Edin Edo Džafić i Feriz Šabanović uhvaćeni su u naselju Trnova i ubijeni na navedenom lokalitetu. U izvještaju o radu načelnik bezbjednosti 6. sanske brigade kapetan I klase Pero Maličević o ovom događaju navodi: "Uspostavljena je stalna kontrola teritorije u zoni odgovornosti brigade. Poslije hvatanja ekstremne grupe u s. Trnova uništeno je i posljednje uporište Muslimana i stvoreni su relani uslovi za nesmetano funkcionisanje civilne vlasti."[908] Iz ovog izvještaja i izjava svjedoka jasno je da su ubijeni bili zarobljeni a nakon toga likvidirani što predstavlja ratni zločin.

Prema izjavama svjedoka posmrtni ostaci ubijenih bili su više od deset dana na otvorenom a da nisu ukopani.[909] O izvršenju zločina jedan od

Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-191-2/98, 27. maj 1998, *OBAVIJEST O DEMINIRANJU TERENA I PRONALASKU GROBNICE*.

[905] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 5. juni 1997, *OBAVIJEST*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 14-17/02-487-2/97, 25. maj 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[906] Hasib Kamber bio je sekretar opštinske organizacije SDA Sanski Most.

[907] AINOBiHPUB, *RUKOPIS IZJAVE S.I.,* 19. juni 1998. godine.

[908] AIIZ, inv. br. 2410, Komanda 6. Krajiške pbr, Organ bezbjednosti, dana 21. 10. 1992. godine, *IZVJEŠTAJ O RADU*.

[909] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most,

svjedoka navodi: "Slijedeći dan pored moje kuće prošla je kolona vozila, a ja sam stajao u dvorištu i vidio sam da četnici odvedoše Feriza Šabanovića u terenskom vojnom vozilu. Prošli su u pravcu Trnove i nakon 1 sat u Trnovama se čula velika pucnjava iz pješadijskog naoružanja i jake detonacije. Sutradan sam sreo Z.M. koji mi je tad rekao da su tad četnici u Trnavama opkolili kuću od Ferizovog brata i da su u njoj uhapslili Edu Džafića i još jednog čovjeka, te da je vidio da su iz auta izveli Feriza Šabanovića i da su ih tu vezali za ogradu, (...). Slijedeći dan susreo sam Z.N. koji mi je rekao da je vidio na njivi da su pobijeni Šabanović Feriz, Edo Džafić i još jedan njemu nepoznat čovjek, (...). Slijedeći dan pored moje kuće prošao je kombi za prevoz mrtvih i SKIP za kopanje, kojeg je vozio Zoran iz Podlugova, (...).[910] O istom se navodi: "On mi je odgovorio: 'H. kad smo dovedeni crnim pogrebnim kombijem u Trnovu putem prema Lugovima, u kombiju smo dovezli jednog ubijenog a na putu prema Lugovima smo zatekli 3 leša pored Pilješke rijeke. Od ta tri leša koja su se nalazila pored Pilješke rijeke prepoznao sam Džafić Edina i Šabanović Feriza. Treći leš i onaj koji smo dovezli u kombiju nisam nisam poznavao. Došao je SKIP (...) i zakopao ova četiri leša pored Pilješke rijeke. (...) Kad smo Džafić Edu prije ukopa trpali u najlon, tad je policajac izvadio ključeve i dao ih B.Š.' govoreći mu: 'Skini sa njega te lisice, sa ruku da ne idu te lisice.' Š. je pokušao da sa mrtvog Edina skine lisice ali ih nije mogao otključati, tad je policajac rekao: 'daj mi ključeve nazad i trpajte ga u najlon.'"[911] Prosjek godina starosti ubijenih je 32,2 godine. U radnoj bilježnici komunalnog preduzeća iz Sanskog Mosta koje je vršilo zakopavanje-prikrivanje posmrtnih ostataka pod rednim brojem 213. navodi se: "21.10.92 Prikupljanje, iskop i zagrtanje poginulih."[912]

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

---

broj: 14-17/02-487/97, 14. april 1997, *IZJAVA N.A.*

[910] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 14-02/1-/97, 10. april 1997, *IZJAVA T.Z.*

[911] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/98, 3. juni 1998, *IZJAVA Š.H.*

[912] AIIZ, inv.br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST.*

Kamber Hasib, rođen 1959. godine, poslije višemjesečnih tortura u logoru u Policijskoj stanici Sanski Most ubijen krajem 1992. godine.[913] Ubijen je vatrenim oružjem i strelne rane nanesene su mu u predjelu glave.[914]

Džafić Edin zv. Edo, rođen 1962. godine, ubijen krajem oktobra 1992. godine. Prilikom ekshumacije na rukama su mu pronađene policijske lisice kojima su mu bile vezane ruke na leđima. Ubijen je vatrenim oružjem, a smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave, grudnog koša i ruku.[915]

Šabanović Feriz, rođen 1955. godine, ubijen krajem oktobra 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane u predjelu glave i grudnog koša.[916]

Seferović ef. Emir, rođen je 1963. godine, ubijen krajem oktobra 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem od strane srpskih policajaca. Smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave, grudng koša, ruku i nogu.[917]

---

[913] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-191-4/98, 5. juni 1998. godine, *IZVJEŠTAJ O EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI 4 LEŠA SA LOKALITETA TRNOVA-LUGOVI*.

[914] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova Lugovi, tijelo broj 1. 2. juni 1998*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova-Lugovi, 3. juni 1998, *ZAPISNIK O ISKOPAVANJU IZ ZEMLJE (EKSHUMACIJA) PREGLEDU I OBDUKCIJI MRTVIH TIJELA NAĐENIH U ZAJEDNIČKOJ GROBNICI U MJESTU TRNOVA-LUGOVI OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 3-4; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Trnova-Lugovi, Identifikacioni broj 1, 2. juni 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[915] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova Lugovi, tijelo broj 2, 2. juni 1998*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova-Lugovi, 3. juni 1998, *ZAPISNIK O ISKOPAVANJU IZ ZEMLJE (EKSHUMACIJA) PREGLEDU I OBDUKCIJI MRTVIH TIJELA NAĐENIH U ZAJEDNIČKOJ GROBNICI U MJESTU TRNOVA-LUGOVI OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 5-7; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Trnova-Lugovi, Identifikacioni broj 2, 5. juni 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[916] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova Lugovi, tijelo broj 3. 2. juni 1998*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova-Lugovi, 3. juni 1998, *ZAPISNIK O ISKOPAVANJU IZ ZEMLJE (EKSHUMACIJA) PREGLEDU I OBDUKCIJI MRTVIH TIJELA NAĐENIH U ZAJEDNIČKOJ GROBNICI U MJESTU TRNOVA-LUGOVI OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 9-10; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Trnova-Lugovi, Identifikacioni broj 3, 5. juni 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[917] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova Lugovi, tijelo broj 4. 2. juni 1998*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Trnova-Lugovi, 3. juni 1998, *ZAPISNIK O ISKOPAVANJU IZ ZEMLJE (EKSHUMACIJA) PREGLEDU I OBDUKCIJI MRTVIH*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Kamber (Kasim) Hasib	22.3.1959.	Trnova-Lugovi	2.6.1998.
2.	Džafić (Muhamed) Edin	6.7.1962.	Trnova-Lugovi	2.6.1998.
3.	Šabanović (Fehko) Feriz	26.12.1955.	Trnova-Lugovi	2.6.1998.
4.	Seferović (Bego) Emir	8.11.1963.	Trnova-Lugovi	2.6.1998.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Trnova-Lugovi[918]

II.1.26. Masovna grobnica Ušće Dabra

Masovna grobnica Ušće Dabra pronađena je u blizini ušća rijeke Dabar na lijevoj strani rijeke Sane na širem lokalitetu naselja Krkojevci . Pronađena je na skoro samoj obali rijeke. Posmrtni ostaci žrtava bili su ukopani na dubini od 2 metra. Pripadnici VRS i policije iz Policijske stanice Sanski Most 7. jula 1992. godine zatočenike iz logora Betonirka i drugih mjesta zatočenja u Sanskom Mostu kamionima su povezli u logor Manjača. Usljed velikih vrućina, nedostatka zraka i velikog broja zatočenika u kamionu, 19 zatočenika ugušilo se u toku transporta. Po dolasku u logor Manjača komandant logora naredio je pratiocima konvoja da tijela ugušenih zatočenika vrate u Sanski Most. Zajedno sa posmrtnim ostacima ugušenih zatočenika, jedna grupa zatočenika koji su bili u teškom stanju vraćena je prema Sanskom Mostu. U povratku prema Sanskom Mostu ubijeni su. Po dovoženju posmrtnih ostataka žrtava u Sanski Most, napravljen je fiktivni spisak ugušenih-ubijenih koji su potpisali dr. Boško Grubiša i Stanko Erceg i konstatovali da je smrt nastupila usljed - asphixise-gušenje.[919]

TIJELA NAĐENIH U ZAJEDNIČKOJ GROBNICI U MJESTU TRNOVA-LUGOVI OPŠTINA SANSKI MOST, str. 11-12; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Trnova-Lugovi, Identifikacioni broj 4, 2. juni 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[918] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[919] AIIZ, inv. br. 5-1904, *SPISAK I UGUŠENIH OSOBA PRI TRANSPORTU ZA LOGOR MANJAČA*.

Spisak ugušenih osoba iz Tenbog Mosta, koje su ugušali u transport-kamionu na putu od zatvora u S. Mostu do logora Manjača, 07.07.1992.

Adil Drajanović

1. Hukanović Savdaga
2. Mlinar Josip
3. Matanović Vinko
4. Hodžić Hivno
5. Memić Ismet
6. Kamić Fadil
7. Kalimović Mirsad
8. Talić Kemo
9. Muhić Nedžad
10. Muhić Džovad
11. Mušić Ibro
12. Hodžić Mustafa
13. Delić Mirhad
14. Jusić Ramo
15. Kerić Atif
16. Čorak Nenad
17. Tutić Ivan
18. Hodžić Ismet
19. Pršić Muharem
20. Mujadžić Zijad

Po predlogu Suda Sanski Most i SUP-a Sanski Most izvršen je uvidjaj napred imenovanih ljekarska komisija u sastavu Dr Grubiša Boško i i Dr Ercog Stanko i ustanovili smo da gore imenovani su umrli od Asphixiae.

Grubiša dr Boško

Ercog dr Stanko

Spisak ugušenih osoba pri transportu za logor Manjača[920]

[920] Isto.

U presudi Suda Bosne i Hercegovine u predmetu Nikola Kovačević navodi se: "O događaju koji se odnosi na gušenje ljudi posredno su svjedočili i svjedok dr. Boško Grubiša, koji je od 4. maja 1992. godine bio direktor Doma zdravlja Sanski Most i svjedok dr. Stanko Erceg, koji je 1992. godine radio kao ljekar u Domu zdravlja. Oni su potvrdili da su, negdje u ljetnom periodu 1992. godine, potpisali spisak ljudi koji su se, kako im je rečeno, ugušili prilikom transporta za Manjaču. Ni dr. Grubiša, kao ni dr. Erceg nisu izvršili uviđaj, odnosno nisu vidjeli tijela ljudi za koje su konstatovali da su umrli od asfiksije. Boško Grubiša je objasnio da je predmetni dokument, na kojem ispod spiska stoji: 'Po prijedlogu Suda Sanski Most i SUP-a Sanski Most izvršen je uviđaj napred imenovanih ljekarska komisija u sastavu Dr. Grubiša Boško i Dr. Erceg Stanko i ustanovili smo da gore imenovani su umrli od asphixiae', potpisao unatoč tome što stvarno nije izvršen uviđaj, jer mu je Boško Banjac, koji je donio spisak, prenio da je takvo naređenje kriznog štaba. Stanko Erceg je potpisao isti dokument, bez obavljenog uviđaja, nakon Što mu je direktor Grubiša faktički naredio da isti potpiše, te se i sam prvi potpisao."[921] Posmrtne ostatke radnici komunalnog preduzeća "Sana" ukopali su na navedenom lokalitetu. U zapisniku o uviđaju iz 2001. godine navodi se: "svjedok V.T koji izjavi da je lično odredio lokaciju grobnice te da je rukovodio grupom radnika u polaganju tijela u grobnicu i zatrpavanju grobnice u julu 1992. godine. (...) ***te da je izvršavao zadatak po naredbi srpskog Kriznog štaba opštine Sanski Most*** (podvukao M.B.)."[922] U bilješci vozača kamiona M.Č. sa sastanka Štaba CZ (Civilne zaštite, prim. M.B.) od 10. jula 1992. godine navodi se: "***Sahranjeni Turci na ušću Dabra*** (podvukao M.B.)."[923] Jedan od svjedoka vidio je kamion u kojem su bili posmrtni ostaci ubijenih: "Drugi saradnik je bio V.T. iz Sanskog Mosta (...). T. je rukovodio grupom radnika koja je vršila ukopavanje ubijenih Bošnjaka i Hrvata u masovne i pojedinačne grobnice. (...) Dok sam radio taj posao, ja sam u ljeto 1992. godine, ne sjećam se tačno datuma, vidio u krugu Vatrogasnog doma u Sanskom Mostu, neposredno uz krug Komunalnog preduzeća da je dovežen kamion-šleper sa ciradom. (...) Kamion je dovezao kako bi unutrašnjost tovarnog sanduka oprao od krvi. Znao sam da su prethodni dan odvoženi ljudi-Muslimani i Hrvati iz logora Sportska hala i Betonirka u koncentracioni logor Manjača, da su se neki uz put pogušili a neke su ubili. (...) Taj kamion

[921] Sud Bosne i Hercegovine, Broj: X-KR-05/40, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV NIKOLE KOVAČEVIĆA, *PRESUDA*, 3. novembar 2006, str. 23.

[922] AINOBiHPUB, Opštinski sud u Sanskom Mostu, broj: Kr-637/2001, 8. juli 2001, *ZAPISNIK O UVIĐAJU;*

[923] AINOBiHPUB, *BILJEŠKE U RADNOJ SVESCI SA SASTANKA ŠTABA CIVILNE ZAŠTITE SRPSKE OPŠTINE SANSKI MOST.*

je stajao pred Vatrogasnim društvom nekoliko dana zbog nedostatka električne energije i vode nije se mogao oprati. Lično sam gledao unutrašnjost kamiona i vidio krv po podu i ciradi. U tom kamionu su se logoraši pogušili a kasnije vraćeni iz logora Manjača i sahranjeni na meni nepoznatom mjestu. Ukop tih leševa i ostalih obavio je tajno V.T., SKIP-om Komunalnog preduzeća."[924] Ekshumacija je počela 17. jula 2001. godine i završena je isti dan.[925] Ekshumirano je i identificirano 19 ubijenih, od čega je 16 Bošnjaka i 3 Hrvata.[926] Prosjek godina starosti ubijenih je 40 godina.

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*način ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Bajrektarević (Hakija) Jasmin	11.12.1973.	ugušeni	17.7.2001.
2.	Delić (Ivo) Adam	9.4.1964.	ugušeni	17.7.2001.
3.	Durmišević (Vehid) Salahudin	5.3.1960.	ugušeni	17.7.2001.
4.	Halimović (Avdo) Mirsad	13.12.1959.	ugušeni	17.7.2001.
5.	Hodžić (Salih) Hivzo	3.4.1926.	ugušeni	17.7.2001.
6.	Hodžić (Aziz) Ismet	1.11.1949.	ugušeni	17.7.2001.
7.	Hukanović (Safet) Sevdaga	30.5.1974.	ugušeni	17.7.2001.
8.	Jakupović (Hasan) Adem	31.3.1928.	ugušeni	17.7.2001.
9.	Jusić (Tale) Ramo	1.6.1953.	ugušeni	17.7.2001.
10.	Kamić (Mustafa) Fadil	11.4.1942.	ugušeni	17.7.2001.
11.	Matanović (Anto) Vinko	13.5.1954.	ugušeni	17.7.2001.
12.	Materić (Jusuf) Besim	15.7.1959.	ugušeni	17.7.2001.
13.	Mehić (Husein) Izet	26.10.1952.	ugušeni	17.7.2001.
14.	Mlinar (Mato) Josip	1.12.1951.	ugušeni	17.7.2001.
15.	Muhić (Jusuf) Dževad	27.1.1957.	ugušeni	17.7.2001.
16.	Muhić (Jusuf) Nedžad	4.10.1954.	ugušeni	17.7.2001.
17.	Mujadžić (Avdo) Zijad	14.7.1943.	ugušeni	17.7.2001.
18.	Pršić (Omer) Muharem	1.7.1936.	ugušeni	17.7.2001.
19.	Talić (Ibrahim) Kemal	27.2.1954.	ugušeni	17.7.2001.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Ušće-Dabra[927]

[924] AIIZ, inv. br. 2375, Opštinski sud u Sanskom Mostu, broj: Kr:1417/97, 26. septembra 1997, *IZJAVA D.B.*

[925] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: KRI: 44/01, 20. juli 2001, *OBAVIJEST O PROVEDENOM POSTUPKU EKSHUMACIJE;* AINOBiHPUB, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-277-10/01, 17. juli 2001, *IZVJEŠTAJ O EKSHUMACIJI 19 TIJELA IZ MASOVNE GROBNICE UŠĆE-DABAR U NASELJU KRKOJEVCI OPŠTINA SANSKI MOST.*

[926] AINOBiHPUB, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-277-18/01, 28. august 2001, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ IDENTIFIKACIJI TIJELA EKSHUMIRANIH IZ DVIJE MASOVNE GROBNICE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST (TOMINA-MARKOVIĆI I UŠĆE-DABAR).*

[927] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

II.1.27. Masovna grobnica Vrhpoljski most I

Masovna grobnica Vrhpoljski most I pronađena je u neposrednoj blizini mosta preko rijeke Sane u naselju Vrhpolje. Pronađena je na desnoj obali rijeke Sane. Nakon ubijanja Bošnjaka na Vrhpoljskom mostu, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je naredbu broj: KŠ 28/92 od 2. juna 1992. godine kojom. "1. Naređuje se direktoru Komunalnog preduzeća da obezbijedi mehanizaciju i ljudstvo za sahranu poginulih u ratnim dejstvima u Vrhpolju i Hrustovu."[928] Radi operacionalizacije navedene naredbe Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, komandant Štaba civilne zaštite Sanski Most donio je narednu sljedećeg sadržaja: "U cilju raščišćavanja ratnog područja Vrhpolje i Hrustovo od ratnih razaranja izvršiti hitno pronalaženje i identifikaciju leševe, kao i njihovo sahranjivanje na zato određeno mjesto-obilježenu grobnicu. II Za gore navedenu naredbu zadužuje se Kljujić Mićo i odjeljenje za asanaciju u saradnji sa sudskim i medicinskim osobljem (sudski vještak-ljekar), vještak za identifikaciju), koje za to odredi nadležni organ. IV Za realizaciju gore navedene Naredbe odgovoran je Blagojević Mile, član Štaba za PMP. Ova Naredba stupa na snagu odmah."[929]

U radnoj svesci direktora komunalnog preduzeća po danima su navedene aktivnosti na pronalašenju, identifikaciji i zakopavanjima (prikrivanjima) posmrtnih ostataka ubijenih civila Bošnjaka i Hrvata u masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice. Tako se za zakopavanje (prikrivanje) ubijenih na Vrhpoljskom mostu navodi: "4. Dana 1 i 2.6.1992, čišćenje, prikupljanje, izvlačenje iz rijeke Sane, sahrana 25 ljudi. 5. Dana 2.6.1992. izvršena sahrana 3 ljudi, Kod Mosta Sana, 1-13, 1-12."[930] Nakon što su radnici komunalnoog preduzeća sakupili posmrtne ostatke ubijenih na Vrhpoljskom mostu Istražni sudija osnovnog suda Sanski Most Dragica Glušac izišla je na lice mjesta i utvrdila broj ubijenih, način ubijanja i prisustvovala zakopavanju (prikrivanju) posmrtnih ostataka ubijenih Bošnjaka."[931]

[928] AIIZ, inv. br. 5-1897, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-28/92, 2. juni 1992, *NAREDBA KOMUNALNOM PREDUZEĆU*.

[929] AIIZ, inv. br. 5-1898, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštite, 2. juni 1992, *NAREDBA*.

[930] AIIZ, inv.br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST*.

[931] AINOBiHPUB, Osnovni sud srpske opštine Sanski Most, broj: r: 571/92, 16. juli 1992,

U zapisniku o uviđaju istražnog sudije Srpske opštine Sanski Most navedeno je: "Dežurna služba Stanice javne bezbjednosti srpske opštine Sanski Most obavijestila je sudiju Osnovnog suda srpske opštine Sanski Most ***da prilikom vojne intervencije i suprotstavljanja muslimanskim ekstremistima u selima Hrustovo i Vrhpolje je bilo poginulih*** (podvukao M.B.) iz kojih razloga treba pristupiti identifikaciji."[932] Razlozi koje je naveo istražni sudija Srpske opštine Sanski Most potpuno su netačni. Ubijeni su bili civili i nisu se nikako vojno suprotstavljali, oni su dovedni na Vrhpoljski most i na putu do mosta brutalno likvidirani. Među ubijenim bilo je više starijih osoba (preko 80 godina). Ovaj zapisnik zapravo je trebao prikazati lažnim ubijanje civila-Bošnjaka na ovom lokalitetu. Njime se htjelo i skinuti odgovornost sa zločinaca prikazujući ubijene kao legitimne vojne ciljeve koji su poginuli u izvođenju borbenih djelovanja. Prema navedenom zapisniku iz rijeke Sane izvađeno je jedanaest tijela ubijenih, a jedno tijelo pronađeno je pored puta (Irfan Begić).[933]

Saznanja o postojanju ove masovne grobnice postojala su 1995. godine odmah nakon što su pripadnici 5. korpusa ARBiH oslobodili Sanski Most. Most na rijeci Sani srušile su jedinice VRS prilikom povlačenja s ovih prostora. Snage za implementaciju, (eng. *Implementation Forces*-skr. IFOR) u februaru 1996. godine počele su uklanjati porušeni dio mosta i čistiti teren u neposrednoj blizini. Kopajući na tom lokalitetu naišli su na posmrtne ostatke žrtava.[934] Odmah po otkrivanju ove grobnice pristupilo se pripremama i organizaciji ekshumacije. Ekshumacija je počela 7. maja 1996. godine u 11 sati i završena je 10. maja 1996. godine.[935] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 12 žrtava.[936] Masovna grobnica Vrhpolje I bila je dugačka 5,4 metra, široka 1,8 i duboka 2 metra. Posmrtni ostaci žrtava

ZAPISNIK O UVIĐAJU.

[932] Isto.

[933] Isto.

[934] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: SU-17/96, 24. april 1996, *PLAN AKTIVNOSTI ZA EKSHUMACIJU MASOVNE GROBNICE KOD MOSTA NA RIJECI SANI U VRHPOLJU*.

[935] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST*.

[936] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Istražni sudija Adil Draganović, *SPISAK ŽRTAVA BOŠNJAKA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA HRUSTOVO, VRHPOLJE I KENJARI-OPŠTINA SANSKI MOST, SA EKSHUMACIJE OD 04-10.10.1996. GODINE*.

prebačeni su u halu Krings gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom.[937] Prosjek godina starosti ubijenih civila je 28,1 godina.[938] Ekshumirani i dentifikovani su:

Begić Irfan zv. Irfo, rođen 1966. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na putu u blizini Vrhpoljskog mosta. Smrt je nastupila nasilno od projektila iz vatrenog oružja. Ulaz projektila je u potiljačnom dijelu glave s lijeve strane a izlaz kroz usta.[939]

Cerić Miralem, rođen 1928. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske, u jednoj šupi, na putu prema Vrhpoljskom mostu. Smrt je nastupila nasilno od udarca tupo tvrdim predmetom. Prelom rebara s desne strane, krvarenje u grudnoj duplji.[940]

Begić Muharem, rođen 1968. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Smrt je nastupila nasilno od projektila vatrenog oružja. Kosti lobanje višestruko su polomljenje, izlazna rana na frontalnom ili čeonom dijelu.[941]

Begić Elmedin, rođen 1973. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Smrt je nastupila nasilno. Gornja i donja vilica višestruko polomljena, lobanja odvojena. Nedostaju noge i ruke.[942]

Merdanović Sead zv. Braco, rođen 1958. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Prelomi rebara s lijeve strane 3 i 4, neposredno između hrskavičnog

---

[937] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-679/96, 13. maj 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O OPISU STVARI, ODJEĆE I OSTALIH STVARI PRONAĐENIH U GROBNICI VRHPOLJE II.*

[938] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1631/96, 25. oktobar 1996, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH I EKSHUMIRANIH IZ MASOVNE GROBNICE VRHPOLJE-MOST.*

[939] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 5.

[940] Isto*,* str. 6.

[941] Isto*,* str. 6.

[942] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 6.

i koštanog sistema. Projektil pronađen u organima lijeve grudne duplje. Kosti su bez tkiva.[943]

Dizdarević Enes, rođen 1976. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Ubijen je zajedno s braćom Mirsadom i Muhamedom i ocem Ismetom. Obdukcijom je utvrđeno da je smrt nasilna i nastupila je usljed strijelnih rana glave i grudnog koša.[944]

Dizdarević Mirsad, rođen 1974. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Ubijen je zajedno s braćom Enesom i Muhamedom. Njihov otac Ismet ubijen je i ekshumiran iz masovne grobnice Vrpoljski most III.[945] Smrt je nastupila nasilno, izazvana projektilom iz vatrenog oružja. Prostrjel izlazi s desne strane prema naprijed. Višestruki prelomi ostataka kostiju glave, a veći dio kostiju nedostaje.[946]

Dizdarević Muhamed, rođen 1969. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Ubijen je zajedno s braćom Enesom i Mirsadom. Nasilna smrt. Rupa od projektila kroz kožni kaiš pantalona, kroz u desnu karličnu kost.[947]

Begić Fuad, rođen 1964. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Smrt je nastupila nasilno usljed povrede u grudnoj duplji. Nema tragova od vatrenog oružja. Leš je u fazi saponifikacije i trulenja. Prelom rebara, stopala nedostaju.[948]

Begić Hakija, rođen 1927. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Ubijen je

[943] Isto, str. 7.

[944] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprva 3-OKP-Sanski Most, broj:05-6/03-1-390/2006, 9. maj 2006, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*, AINOBiHPUB, Specijalista za sudsku medi i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 13. maj 2006, *POTVRDA O SMRTI, Vidi više u dijelu knjige **"Ubijanje djece na području opštine Sanski Most**"*.

[945] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[946] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 8.

[947] Isto, str. 9.

[948] Isto, str. 9.

zajedno sa sinom Muharemom. Smrt je bila nasilna-višestruki prelom rebara s desne strane od 1 do 10 sa pomakom koštanih batrljaka prema šupljini grudne duplje. Lobanja odvojena. Stopala nedostaju.[949]

Begić Munib, rođen 1965. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu. Smrt je nasilna i nanesene su mu povrede u predjelu glave.[950]

Begić Nedžad, rođen 1973. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske na Vrhpoljskom mostu i bačen u rijeku Sanu.
Preživjeli strijeljanje na Vrhpoljskom mostu navodi: "Onda je taj komandant sa povezanom kosom u rep, rekao da može ostati Midhetov otac Miralem, koji je inače bio srčani bolesnik. Međutim, Miralem je to odbio i rekao da ide sa nama. Izdvojili su i mog najmlađeg brata Edina Begića, rođen 1978. godine ali se javio Dizdarević Enes sin Ismeta i rekao da je i on maloljetan. Međutim, jedan od četnika je rekao da kod njih takvi nose pušku i ratuju i da ne mogu ostatite. (...). Tu prije polaska su razdvojili nas muškarce od žena i djece. Žene i djecu su odmah smjestili u kuću Kurbegović Ismet a nas muškarce je vodila veća grupa tih vojnika na čelu sa tim komandantom do vikendice Hodžić Zijada. Tu su nas postrojili u jednu vrstu nas 20 muškaraca uzrasta dobi od 16 do 75 godine. Dok smo stajali u vrsti iskupila se četnička vojska i nas jedno 10 minuta provocirali, ponižavali, pljuvali i prijetili nam. Tad je taj komandant naredio Jadranku Paliji da preuzme kolonu i da sa sobom uzme 8 ljudi i da nas vodi u pravcu mosta na rijeci Sani u Vrhpolju, gdje nas navodno čekaju 2 autobusa. Opet su nas postrojili u kolonu po dva (...). Jadranko Palija je naredio da krenemo pod prijetnjom da se ide brzo, kolona po dva, da niko ne smije stati ili će ga u protivnom ubiti ili ako neko iz pravca Hrustova i Vrhpolja zapuca na kolonu da će on odmah nas sviju postrijeljati. Palija Jadranko je lično meni i Irfanu Begiću rekao da ponesemo Šaćira Begića jer je ovaj bio star i bolestan i nije mogao ići. (...) Posljednji u koloni su išli Cerić Miralem, star oko 70 godina, koga je nosio njegov sin Cerić Enes zv. Eno inače bio javni tužilac u Sanskom Mostu. Dok smo išli u koloni, prilazeći donjem dijelu Hrustova gdje se sa desne strane nalazi spomenik palim žrtvama fašističkog terora iz prošlog rata, kolonu je zaustavio onaj četnik sa kožunom, 'žuti' a onda je pokazao rukom na spomenik i rekao: 'Vidite ovaj

[949] Isto, str. 9.
[950] Isto, str. 10.

spomenik ovdje, zbog ovih žrtava iz prošlog rata mi ćemo vas pobiti,' psujući nam svima majku. Nakon kratkog zaustavljanja kolonu je ponovo poveo Palija Jadranko prema mostu na rijeci Sanici i bez zaustavljanja smo prešli taj most. Tada na kraju kolone primijetio sam da je pozlilo Cerić Miralemu kog je vodio njegov sin Cerić Enes zv. Eno i čuo sam da je Eno rekao da mu je ocu loše i da kolona stane. Međutim, tada se na začelje kolone prema njima vratio Palija Jadranko vadeći pištolj iz futrole i repetirajući ga tačno kad je nailazio pored mene, vratio se na začelje, uhvatio je Cerić Enu za rame i rekao: 'Ovamo' Naredio je da pođu sa njim, on i njegov otac Cerić Miralem, vidio sam da su sišli sa puta i da su ušli u šupu koja je bila ranije klaonica od mesarske radnje vl. Zlate i odmah nakon par trenutaka sam čuo jedan pucanj ali zbog opšte pucnjave u susjednim kućama preko rijeke uz most moguće je da je ispucan jedan ili više metaka. Odmah je zatim izišao Palija Jadranko iz te klaonice i idući prema koloni stavljao je pištolj ponovo u futrolu. Ponovo se vratio Palija na čelo kolone a ja sam obazirao se gledajući da neće možda Cerić Enes sa ocem Miralemom da se pojavi iz klaonice. (...) Kolona se nije zaustavljala već smo nastavili put prema mag. putu koji povezuje Sanski Most i Ključ i dolazeći na raskršće gdje se ukršta ovaj put što ide iz Hrustova i magistralni put, onda je ponovo Palija Jadranko uhvatio za ruku Kurbegović Ismeta i izveo ga iz kolone i desno preveo preko magistralnog puta na drugu stranu iza znaka STOP od stare Vrhpoljske ceste i tu ga prvo pitao: 'Gdje ti je snajper?' Ismet je odgovorio da nema snajper a Palija Jadranko je onda sa uperenim pištoljem hladnokrvno mu ispucao u čelo jedan metak, tako da se Kurbegović Ismet srušio na asfalt i ostao mrtav a Palija Jadranko je ponovo stavio pištolj u futrolu i krenuo za nama idući koso naprijed. (...) Išli smo dalje a iz pravca Vrhpolja nailazio je vojni kombi SMB boje (sivomaslinasta boja, prim. M.B) i taj vozač je usporio sa kombijem i zavnuo Paliju da uđe u kombi, pa je ovaj ušao na druga vrata i onda su polako, paralelno sa prednjim čelom kolone išli prema mostu. Kada smo prešli mali mostić, udaljen od raskrsnice 200-300 metara, onda je Begić Elmedin ponudio Begić Irfanu da preuzme nositi Begić Šaćira jer je njemu bilo postalo teško, pa je Elmedin koji je išao iza njega prešao naprijed ispred njega i preuzeo nositi Šaćira dok je Irfan Begić išao iza nas, posljednji u koloni. To je primijetio Palija Jadranko iz kombija jer su oba bočna prozora bila otvorena a u tom času kombi je išao paralelno uz nas, udaljen svega 1 metar. Onda je Palija Jadranko tako kroz otvoren prozor rukom pokazao prema

Begić Irfanu i rekao: 'Ti u zelenoj bundi prođi sa desne strane kombija', pokazujući mu rukom da prođe ispred kolone i kombija, pa je Irfan to i učinio. Tada sam vidio da je Palija Jadranko ponovo izvadio pištolj i jednim hicem ubio Begić Irfana, pucajući u njega iz pištolja. Primjetio sam okrećući se kada je kombi prošao naprijed i vidio sam da je Irfan pao sa desne strane asfalta mrtav i da se skotrljao niz brinu sa magistralnog puta. Tako smo došli na most preko rijeke Sane u Vrhpolju, odmah poslije tog ubistva i na mostu nas je čekao ogroman broj četnika koji su stajali sa lijeve strane mosta i to od sredine mosta prema desnom izlazu, koncentrisani jedni uz druge (...): On je pokazao da se postrojimo na mostu jedan po jedan, razmaka 0,5 m jedan od drugog i da skinemo svu odjeću sa sebe jedino da u majicama ostanemo, s tim što moramo novac, satove i nakit ako je neko imao baciti ispred sebe tj. njemu pod noge, na sredinu mosta gdje je on stajao. Počeli smo se svi skidati a onda je on rekao doslovice: 'Danas je naših boraca sedam poginulo na ratištu i mi moramo ovdje da namirimo cifru na 70 Balija'. (...) Iz grupe četnika koji su stajali na kraju mosta izdvojio se jedan manji rastom četnik, (...). Prišao je nama udarajući tom palicom trojicu starijih ljudi Begić Hakiju, Safeta, Naila i udario ih nekoliko puta. Hakija je kleknuo od udarca, prišao je još jedan četnik i pomogao mu da tuku Hakiju Begića. Ovaj drugi ga udarao kundakom po leđima i Hakija je govorio da ga ne tuku, ali je tad prišao i treći četnik, zv. Rambo (...) i uzeo je Begić Naila za ruku, izvukao ga iz vrste i počeo ga udarati čizmom, okrećući ga oko sebe po asfaltu i nabijajući ga kao loptu. Kad su ove premlatili onda su napravili kraću pauzu dok su svi premlaćeni ostali ležati na asfaltu ispred ivičnjaka desnog trotoara, dok smo mi ostali u užasnom strahu čekali našu sudbinu. To je trajalo vrlo kratko, onda je N. prošao nekoliko puta ispred nas, lijevo i desno, gledao svakog od nas u oči, psovao nam majku, vrijeđajući nas na razne načine. N. je došao do prvog u vrsti, Cerić Midheta i pitao: 'Ko od vas zna lijepo da skače u vodu.' Mi smo na to prešutjeli, ali je on ponovo ponovio pitanje i mi smo opet šutjeli. Onda je A.M. pokazao prstom u pravcu Cerić Midheta, koji je bio posljednji u vrsti i rekao je : 'Ja znam, da Cera dobro skače u vodu,' a onda je N. rekao i naredio: 'Hajde Cera, šta čekaš, skači.' Midho mu ništa nije rekao, provukao se kroz ogradu i onda se bacio u vodu na glavu. U tom trenutku kad je on skočio dotrčali su M., Ž., N., i još kog nisam znao, sva četvorica su repetirali automatske puške i čekali da ga voda odnese niz vodu ispod mosta, oni su ga ugledali i svaki u njega je ispucao po desetak metaka

i to skupa u jednom trenutku. Vidjeli smo kako tijelo ide niz vodu, voda oko njega crvena od krvi a tijelo je išlo sredinom rijeke. U tom trenutku nam je bilo sve jasno, više se nismo ničemu nadali, znali smo da autobusi nikada neće stići i da je nama došao kraj. Do njega je bio Begić Munib koji je pokušao sa par riječi da ih ubjeđuje da smo nevini. Pritrčao je do njega onaj mali sa palicom i naredio mu da skače. On se okrenuo i na istom mjestu gdje i Midho, provukao se kroz ogradu i sa istog mjesta bacio se u rijeku Sanu i na isti način je ubijen, ista četvorka je pucala, na isti način je prolazio i na isti način smo ga vidjeli. Nije davao nikakve znakove života. Slijedeći je bio Dizdarević Mirsad sin Ismeta. N. je rekao: 'Slijedeći'. Sa istog mjesta skočio je i Dizdarević Mirsad, bacio se i na isti način ova četvorka je ubila i njega a tragovi krvi su ostajali iza njega, a i rijeka je bila zamućena sva od krvi. Njegov najmlađi brat Enes je bio slijedeći. N. je naredio on ga je poslušao, htio je da se provuče kroz ogradu, u tom trenutku J.P. se zaletio prema njemu, vadeći pištolj iz futrole i sa udaljenosti tri koraka od njega ispucao mu iz pištolja u lijevu sljepoočnicu iznad oka jedan metak. Mrtvo tijelo je ostalo da visi na desnoj strani mosta na samoj ogradi gdje se htio provući. Onda je J.P prišao i desnom nogom ga udario u slabine i odgurnuo u rijeku. Kada je leš prolazio ispod mosta ova četvorica su ponovo pucala na njega. U tom trenutku neko iz grupe četnika iz Tomine koji su bili na desnoj obali na ivici mosta rekao je Ž.: 'Pucaj, j..o ti svoju mater, eto ti šansa da i ti nehod ubiješ.' Onda su ova četvorica istih a i Ž. sa njima pucali u ovog maloljetnog dječaka Dizdarević Enesa. Na redu je bio Begić Elvedin, sin Safeta, došao je do njega N. pitao ga ko je bio poručnik u Begićima, slegao je ramenima i rekao da ne zna (...). Tog trenutka su četnici koji su bili sa druge strane mosta krenuli prema meni, uhvatili me za ramena, izveli na sredinu mosta gdje su me svi tukli kundacima pušaka, palicama, nogama me gazili, tako da ja više nisam mogao vidjeti ko je sve prišao i ko me sve tuče (...). U tom trenutku svi četnici su počeli da tuku preostale odreda. Ja sam cijelo vrijeme bio pri svijesti i vidio sam da sve tuku a čuo sam jauke od sviju koji su bili živi uz strašne psovke četnika, udaranja, šamaranja a udarali su palicama, kundacima, nogama, rukama a četnika je tada na mostu bilo otprilike oko 50, ja ih tada nisam mogao prebrojati. (...) Prestali su tući da bi J. meni prišao sa automatom u ruci i naredio mi da zinem, što sam i uradio, gurnuo mi je cijev puške u usta i htio je da puca. Onda je N. rekao J.: 'Nemoj tu ubijati, da nam prljaš most, neka skoči kao ostali, da ga gađamo.' N. me je uhvatio za vrat, doveo

me do ograde, počeo me sa dlanom da tuče ispod desnog oka i to desetak puta, sve na jedno mjesto dok mi nije zatvorio desno oko otokom. Vidio sam prije nego što ću skočiti Begić Fuada da je pored ograde ležao sav u krvi ali je davao znake života. Isto tako sam vidio da su ostali bili živi ali krvavi, naročito krvav je bio Hakija Begić. Prethodno dok su me tukli čula se pucnjava i tada su ubili Begić Elvedina sina Safeta a leš je već bio otplutao niz rijeku Sanu. Onda je došao red na mene. Kada me je N. istukao pored ograde, naredio je da i ja skočim. Kada sam pošao na mjesto odakle smo morali skakati, tada mi je N. rekao da će me on lično gađati, psujući mi majku i vratio se na mjesto odakle će me gađati. Ja sam se bacio na glavu, a pošto je voda bila plitka, udario sam glavom o kamen, tako da mi je lobanja bila napukla ali sam ostao pri svijesti, voda je bila strahovito hladna. Pod mostom sam stao na noge, jer je dubina vode meni bila do ramena. Za trenutak sam razmišljao šta da uradim jer izlaza praktično nije bilo. Na sebi sam imao bijelu potkošulju i gaćice, znao sam da moram u smrt, da se spustim niz vodu. Pogledao sam u vodu i vidio da je voda zamuljena od mog udara glavom od dno. Skinuo sam na brzinu sa sebe potkošulju i nogom je gurnuo u dubinu vode i pustio niz vodu. kako je voda bila zamuljena, moja potkošulja nije izlazila na površinu vode, nego je niz vodu išla dubinom u koju sam je i gurnuo. Ja sam ostao čučeći u vodi, tako da su mi usta i nos virili iz vode Kad je potkošulja išla niz vodu čuo sam rafalnu paljbu sa mosta. Kad su zastali sa paljbom ja sam zaronio i tako sam ronio jedno 100-150 m niz vodu prema lijevoj obali gdje su bile vrbe i jedan veći panj. U toku ronjenja ja sam osjetio da sam ranjen u predjelu lijevog ramena, međutim, nisam osjećao teže bolove. Kad sam izronio pred samu obalu ja sam se pritajio uz taj panj i granje, držeći se uz samu obalu, udaljenu od mosta oko 150 m. Tu sam čuo kako i dalje tuku preostale batinama i primjetio sam da su još trojica skočila i da su na njih pucali na isti način i mrtva tijela su prolazila pored mene. Onda sam vidio kada su dva četnika uhvatila starog Šaćira Begića, jedan za ruke, jedan za noge onda su ga bacili u rijeku Sanu. vidio sam kada je i on plutao niz vodu. Tad je nastalo zatišje par minuta. Ja sam imao jedno oko potpuno zatvoreno od batina, a pošto mi je glava bila razbijena, krv mi se slijevala niz lice pa sam otežano mogao gledati. Skupio sam se i čekao da se smrači. Nakon desetak minuta čuo sam galamu i povike četnika na mostu, nisu više skakali u vodu nego sam čuo jedan dugi rafal iz puškomitraljeza ali se nisam mogao orijentisati sa koje strane mosta je taj rafal ispaljen,

tada je moglo biti oko 18 h. Poslije sam primjetio da se četnici sa mosta povlače prema desnoj obali gdje se nalazio četnički punkt. Više se niko nije vidio na mostu, čuo se smijeh, pucnjave više nisam čuo. (...) Ja sam tu ostao u istom položaju sve dok se nije smrklo, kada je pao mrak. Onda sam razmišljao da izađem iz vode ali sam bio potpuno ukočen, u onom položaju u kojem sam bio u vodi. Ja sam pokušao da izađem iz vode ali me je usljed iznemoglosti voda ponijela i niz vodu me valjala, tako da sam izgubio svijest pa sam tek došao k sebi u utorak ujutro, što sam spoznao nakon tri dana. Bio sam se zaustavio na jednoj sedri, na ušću Sanice u rijeku Sanu. (...) Kada sam došao k sebi vidio sam da sam u teškom stanju, nekako sam izišao iz vode i ostao tu u granama pored obale sve do četvrtka veče jer sam se plašio da ću biti otkriven (...). Tek u četvrtak uveče izmoren glađu odlučio sam da krenem do kuće K.V. (...) Noćio sam u njegovoj pojati ali mu se nisam javio. Sutradan kad je svanulo, on je izišao da nahrani krave i ja sam mu se javio. On me je odmah odveo u kuću i tamo sam zatekao njegovu majku i ujaka S. koji je kasnije stradao u saobraćajnoj nesreći. (...) S. je u jednom trenutku izišao iz kuće i prijavio me na punktu u Stojinovićima. Po mene su istog dana došli I.V. sin G. iz Kljevaca, S.B. sin M. iz Kljevaca, poručnik V. (...). pitao je K.A. ženu V. kakav sam ja momak. On je odgovorila da sam dobar i da će paziti na mene par dana dok se to malo ne smiri. (...) Poručnik V. me strpao u svoje vozilo u pratnji ove dvojice četnika i prebacili me do Tomine u bolnicu. Tu me je neki nepoznati ljekar pregledao i pružio mi medicinsku pomoć, zavio mi glavu, dao injekciju protiv bolova a onda su me prebacili kod škole u jednu prostoriju gdje je bio štab SDS-a. (...) Nakon što je napravio zapisnik pozvao je N. koji je ubijao na mostu i pitao me da li ga poznajem. Rekao sam da ga poznajem, da je pripadnik rezervnog sastava policije i da je bio na punktu kod benzinske pumpe, da je prebačen na punkt na Vrhpoljskom mostu, da je išao sa mojim bratom u školu. Tad me je N. pitao znam li ko je bio na mostu i ko nas je streljao. Ja sam odgovorio da ne znam, da samo znam da su to bili vojnici, da je to bilo na brzinu, da nisam gledao na te vojnike, da nisam od straha htio to da posmatram i sl. Tad je naredio N. da može ići, da je slobodan i on je izišao. (...) Izveo me i rekao vozaču da upali auto i on je sjeo sa vozačem naprijed, N. je sjeo do mene i u Ladi-caravan pronašli su moju majku kod Zije Hodžića u kući u Tomini i tu me ostavili. (...)."[951]

[951] AIIZ, inv. br. 2368, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR-171/95, 16. aprila 1996, *IZJAVA B.R.*; Narativ iz dokumentarnog filma Harisa Bilajbegovića, *Svjedok*.

OSNOVNI SUD SRPSKE OPŠTINE
SANSKI MOST

Broj Kr. 571/92
Dana, 16.7.1992 godine

ZAPISNIK O UVIDJAJU

Sastavljen od strane istražnog sudije O snovnog suda Srpske opstine Sanski Most dana 16.7.1992 godine povodom identifikacije poginulih u selu Hrustovu, opstine Sanski Most, prilikom napada muslimanskih ekstremista i oruženog sukoba sa Srpskom vojskom Srpske opštine Sanski Most - uvidjaj obavljen dana 2.6.1992 godine.

PRISUTNI SU:

Istražni sudija:
Glušac Dragica

OD SJB Sanski Most

Krim.tehničar, Despot Zoran

V.D. zamjenik javnog tužioca, Indjić Rajko

Ljekar, Majkić dr. Milenko

Započeto dana 2.6.1992 godine u 12 časova.

Dežurna služba Stanice javne bezbjednosti Srpske opštine Sanski Most obavjestila a istražnog sudiju Osnovnog suda Srpske opštine Sanski Most da prilikom vojne intervencije i suprostavljanja muslimanskim ekstremistima u selima Hrustovu i Vrhpolju je bilo poginulih iz kojih razloga je trebalo pristupiti identifikaciji.

Istražni sudija je odmah izašao na lice mjesta radi obavljanja uvidjaja.

Uvidjaju i identifikaciji su prisustovali i vojnici interne čete Tominskog bataljona i njihov komandant Saula Gojko iz Tomine koji su obezbjedili lice mjesta.

OPIS MJESTA DOGADJAJA:

U selu Vrhpolju sa desne strane rijeke Sane ispod mosta koji povezuje Vrhpolje i vodi prema Tomini gdje se nalazi i raskršće prema sali Ilidži sa desne strane a lijevo prema selu Hrustovu pronadjeno je 15 /trinaest/ leševa.

1. Muški leš po imenu BEGIĆ DAUT sin Muhameda rodjen 15.10.1921 godine u Kljevcima, nastanjen u Hrustovu, posjeduje l.k. 1525/75

   Opis: radi se o staroj osobi muškog pola, sivi muški kaput, bijela potkošulja, plava košulja, braon somotne hlače, dva crna kožna kajiša, vunene čarape.

2. KERANOVIĆ HAMO zv. Bibo, rodjen 15.6.1924 godine u Hrustovu, gdje i prebiva, kod istoga nadjena dovrnola za traktor broj 95/80

Opis: kerirsni džemper, sive muške košulje, bijela potkošulja, crveni šal oko pesa, tamnocrvene hlače, kožni kajiš.

3. HANDANOVIĆ HAKIJA sin Omera, rodjen 1.2.1930 godine u Hrustovu, gdje i prebiva, posjeduje ličnu kartu broj [illegible] izdata od SUP Senski Most,

Opis: stariji muški leš, crne pantalone, braon kaput, ručni sat marke "Zerijak", crni kožni novčanik u novčaniku loo DM, 50.000 din, 10 x 100 i čekije,

4. HEDER ELMO iz Sanskog Mosta, ulica Hasena Kikića

Opis: nema donji veš, bijela majica, farmerke, braon kajiš, čizme

5. BEGIĆ HAMID sin Latifa rodjen 7.6.1929 godine u Ključu, živi u Hrustovu l.k.34a/78

Opis: stariji muški leš, braon džemper, sive hlače, plava košulja braon muški kajiš,

6. N.N. leš /nema dokumenata - prisutnima lično nepoznat/

Opis: bijela košulja, sive hlače, tamnoplavi kaput, srednjih god.

7. N.N. leš

Opis: bijela potkošulja, tamno plave hlače, plave čarape, sivi džemper, muški leš , srednjih godina, visok.

8. N.N. leš

Opis: srednjih godina, plava majica dugi rukav, smeđe kose, zelene gaće, tamno sive hlače, kerirane cipele.

9. N.N. leš

Opis: stariji čovjek, radne plave hlače, braon prisluk, karo košulja, crne čizme.

10. N.N. leš

Opis: stariji čovjek , sive hlače, sive čarape, karo košulja, džemper, sivi kockasti, visok mršav leš.

11. N.N. leš

Opis: dobro uhranjen leš, sive hlače, braon kose, naočale, /moguće da se radi o Kadirić Hasibu/? - što nije utvrdjeno.

12. N.N. leš

Opis: plave radne hlače, srednjih godina, kovrdžave kose, zelena vojničke košulje, sive čarape , radne bluze, kožun.

12. N.N. leš

Opis: stariji čovjek, karo košulja, braon prsluk, tamno sive hlače, tamno sive čarape, kožne braon cipele.

Pronađeni leševi su sahranjeni ispod mosta sa desne strane rijeke Sane i obilježeni su brojevima od 1 do 12 kao što je navedeno u zapisniku.

Svi su propisno sahranjeni uz prisustvo naprijed navedene komisije.

Leševi koji su izvađeni iz rijeke Sane.

1. N.N. leš

Opis: mlađe osobe muškog pola visine oko 160 cm, slabo uhranjen od osobenih spoljnih znakova plave kose, dužine oko 7 cm, - smeđ, radne hlače, braon plitke cipele, bijele čarape /prostrena rana na grudima povreda na lobanji/.

2. N.N. leš

Opis: muški leš starije životne dobi crne hlače, vunene čarape, oko pasa šarena marama, tamno plavi džemper, na nogama opanci, dobre osteomuskuluturne građje, bez ostalih vidljivih osobenih znakova.

3. N.N. leš odnosno BEGIĆ MUNIB rođen 1909 godine /po kazivanju prisutnih vojnika/

Opis: plave gaćice, sive hlače, ručni sat, siva majica, kratkih rukava, braon cipele, smeđje kose.

4. DIZDAREVIĆ ? , sin Ismeta iz Kljevaca, rođen 1908 godine,

Opis: muški leš, mlađje životne dobi, farmerice, sive čarape, zelena majica, - kratkih rukava, smeđje kose, srednje uhranjen.

5. BEGIĆ FUAD iz Kljevaca, rođen 20.7.1924 godine, posjeduje ličnu kartu i vozačku dozvolu,

Opis: Zelena trenirka donji dio, crna jakna, i majica u pruge crvene i žute, crne čarape.

6. N.N. leš

Opis: muški leš mlađje životne dobi, visok , dvoje hlače, farmerice, crni kajiš platneni širi, bijela majica, na majici na desnom ramenu plave i žute trake, na lijevoj ruci narukvica, braon čarape.

7. DIZDAREVIĆ ? sin Ismeta

- 4 -

Opis: muški leš, mlađje životne dobi, visok, srednje uhranjen, troje hlače /farmerice, ispod crne hlače, donji dio trenerke, crna majica, i ispod bijela, crne duboke cipele.

Pod brojem 4 i brojem 7 su sinovi Ismeta Dizdarevića po pokazivanju prisutnih dok imena nam nisu poznata.

6. MERDANOVIĆ SEAD zv. Braco iz Hrustova,

Opis: muški leš, srednjih godina, smeđe kose, visok oko 175 cm, dobro uhranjen, nag do pasa, donji dio ljubičaste trenerke *na trenerci crna* i zelena traka niz nogavice, drap čarape.

9. BEGIĆ SA-MIR iz Begića

Opis: muški leš, mlađje životne dobi, visok oko 180 cm, srednje uhranjen, karo košulja, siva trenerka donji dio, čarape u *štrafte*, ispod košulje crna majica.

10. N.N. leš

Opis: muški leš starijih godina, srednje visine, i uhranjenosti, sivi džemper, karo košulja, tamno plave hlače i čarape, *opanci i vunene prigiavci.*

11. N.N. leš

Opis: muški leš, mlađje životne dobi, tamno plave hlače, visok, srednje uhranjen, drap košulja, šarene čarape.

12. BEGIĆ IRFAN iz Begića rođen 1966 godine /pronađen pored puta

Opis: *posjeduje pasoš*, ličnu *kartu* i *zdravstvenu knjižicu*, zelene jakne, crne hlače, šarene košulje, braon cipele na pertle,

Naprijed navedeni leševi od 1 do 11 su izvađeni iz rijeke Sane a leš pod brojem 12 je pronađen pored puta u blizini mosta.

Svi ovi leševi su sahranjeni sa lijeve strane mosta ispod mosta između prvog stuba betonskog - nosivog i početka mosta, obilježeni su brojevima od 1 do 12 i *tim redom su sahranjeni* po propisu.

Uvidjaju su prisutni i radnici KRO Sana iz Sanskog mosta koji su i sahranjivali pronađene.

Uvidjaj je dovršen istog dana u 19 časova.

Istražni sudija:
Gluščević Dragica

***Zapisnik o uviđaju Osnovnog suda Srpske opštine Sanski Most*[952]**

[952] AINOBiHPUB, Osnovni sud srpske opštine Sanski Most, broj: r: 571/92, 16. juli 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Begić (Safet) Elmedin	22.6.1973.	Vrhpolje	10.5.1996.
2.	Begić (Muhamed) Fuad	30.7.1964.	Vrhpolje	10.5.1996.
3.	Begić (Hase) Hakija	20.11.1927.	Vrhpolje	10.5.1996.
4.	Begić (Mustafa) Irfan	13.3.1966.	Vrhpolje	10.5.1996.
5.	Begić (Hakija) Muharem	29.1.1968.	Vrhpolje	10.5.1996.
6.	Begić (Began) Munib	22.11.1965.	Vrhpolje	10.5.1996.
7.	Begić (Šefkija) Nedžad	22.9.1973.	Vrhpolje	10.5.1996.
8.	Cerić (Dedo) Miralem	27.3.1928.	Vrhpolje	10.5.1996.
9.	Dizdarević (Ismet) Enes	7.7.1976.	Vrhpolje	10.5.1996.
10.	Dizdarević (Ismet) Mirsad	24.6.1974.	Vrhpolje	10.5.1996.
11.	Dizdarević (Ismet) Muhamed	23.1.1969.	Vrhpolje	10.5.1996.
12.	Merdanović (Hamdija) Sead	7.4.1958.	Vrhpolje	10.5.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Vrhpolje I[953]

II.1.28. Masovna grobnica Vrhpoljski most II

Masovna grobnica Vrhpoljski most II pronađena je u neposrednoj blizini mosta preko rijeke Sane u naselju Vrhpolje. U zapisniku o uviđaju koji je sačinio Osnovni sud Srpske opštine Sanski Most navodi se: "u selu Vrhpolje sa desne strane rijeke Sane ispod mosta koji povezuje Vrhpolje i vodi prema Tomini gdje se nalazi i raskršće prema selu Ilidži sa desne strane a lijevo a lijevo prema selu Hrustovo pronađeno je 13 /trinaest/ leševa."[954] Nakon ubijanja Bošnjaka u neposrednoj blizini i na Vrhpoljskom mostu, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je Naredbu broj: KŠ 28/92 od 2. juna 1992. godine o prikupljanju i ukopavanju-prikrivanju posmrtnih ostataka ubijenih. U naredbi se navodi: "1. Naređuje se direktoru Komunalnog preduzeća da obezbijedi mehanizaciju i ljudstvo za sahranu poginulih u ratnim dejstvima u Vrhpolju i Hrustovu."[955] Radi operacionalizacije navedene naredbe Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, komandant Štaba civilne zaštite Sanski Most donio je naredbu sljedećeg sadržaja: "U cilju raščišćavanja ratnog područja Vrhpolje i Hrustovo od ratnih razaranja izvršiti hitno pronalaženje i identifikaciju leševe, kao i njihovo sahranjivanje na zato određe-

[953] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[954] AINOBiHPUB, Osnovni sud srpske opštine Sanski Most, broj: r: 571/92, 16. juli 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[955] AIIZ, inv. br. 5-1897, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-28/92, 2. juni 1992, *NAREDBA KOMUNALNOM PREDUZEĆU*.

no mjesto-obilježenu grobnicu. II. Za gore navedenu naredbu zadužuje se Kljujić Mićo i odjeljenje za asanaciju u saradnji sa sudskim i medicinskim osobljem (sudski vještak-ljekar), vještak za identifikaciju), koje za to odredi nadležni organ. IV. Za realizaciju gore navedene Naredbe odgovoran je Blagojević Mile, član Štaba za PMP. Ova Naredba stupa na snagu odmah."[956]

U radnoj svesci direktora komunalnog preduzeća navedene su aktivnosti (po danima) na pronalašenju, identifikaciji i zakopavanjima (prikrivanjima) posmrtnih ostataka ubijenih civila Bošnjaka i Hrvata u masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice. Tako se za zakopavanje (prikrivanje) ubijenih na Vrhpoljskom mostu navodi: "4. Dana 1. I 2.6.1992, čišćenje, prikupljanje, izvlačenje iz rijeke Sane, sahrana 25 ljudi. 5. Dana 2.6.1992. izvršena sahrana 3 ljudi, Kod Mosta Sana 1-13, 1-12."[957] Nakon što su radnici komunalnog preduzeća sakupili posmrtne ostatke ubijenih na Vrhpoljskom mostu, istražni sudija Osnovnog suda Sanski Most Dragica Glušac izišla je na lice mjesta i utvrdila broj ubijenih, način ubijanja i prisustvovala zakopavanju (prikrivanju) posmrtnih ostataka ubijenih Bošnjaka.[958] Prema navedenom zapisniku ispod mosta su pronađeni posmrtni ostaci 13 ubijenih.[959]

Most na rijeci Sani srušile su jedinice VRS prilikom povlačenja s ovih prostora. Jedinice IFOR-a u februaru 1996. godine počele su s uklanjanjem porušenog dijela mosta i čišćenjem terena u neposrednoj blizini. Kopajući na tom lokalitetu naišli su na posmrtne ostatke žrtava.[960] Odmah po otkrivanju ove grobnice pristupilo se pripremama i organizaciji ekshumacije. Ekshumacija je počela 12. maja 1996. godine i završena je istog dana.[961] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 13 žrtava.[962] Posmrtni

[956] AIIZ, inv. br. 5-1898, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštine, 2. juni 1992, *NAREDBA.*

[957] AIIZ, inv. br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST.*

[958] AINOBiHPUB, Osnovni sud srpske opštine Sanski Most, broj: r: 571/92, 16. juli 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[959] Isto.

[960] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: SU-17/96, 24. april 1996, *PLAN AKTIVNOSTI ZA EKSHUMACIJU MASOVNE GROBNICE KOD MOSTA NA RIJECI SANI U VRHPOLJU*.

[961] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST*.

[962] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Istražni sudija Adil Draganović, *SPISAK ŽRTAVA BOŠNJAKA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA HRUSTOVO, VRHPOLJE I KENJARI-OPŠTINA SANSKI MOST, SA EKSHUMACIJE OD 04-10-14.10.1996. GODINE.*

ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom.[963] Prosjek godina starosti ubijenih civila je 57,4 godina.[964]

Jedan od preživjelih navodi: "Kad smo prilazili Vrhpoljskom mostu već od raskršća magistralnog puta i ceste za Hrustovo po putu je bilo mnogo razbacane garderobe, tragova krvi, a posebno na samom Vrhpoljskom mostu. Na livadi pored mosta već je bilo 10-tak leševa a na samom mostu bilo je nekoliko živih, postrojenih i to Kukavica Suvad kojeg sam prepoznao među njima (...) na desnoj obali Sane bilo je par stotina srpskih vojnika i dolazili su neki autobusi u koje su ulazili ti vojnici i odlazili u pravcu Tomine. Mene su poveli na ispitivanje u Tominu (...). Odmah iz Tomine policijskim vozilom Golf prebačen sam u Sanski Most."[965]

U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su i identifikovani:

Begić Daut, rođen 1921. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Uzrok smrti povreda glave tupim predmetom. Višestruki prelomi donje vilice-njenog trupa s desne strane.

Begić Muhamed zv. Hamo, rođen 1923. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Prema obdukcionom zapisniku smrtne povrede su: "otvor u koži glave sljepočnog predjela sa desne strane. Više prelomnih pukotina na kostima baze lobanje. Uzrok smrti strelne rane glave i karlice".[966]

---

[963] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-679/96, 13. maj 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O OPISU STVARI, ODJEĆE I OSTALIH STVARI PRONAĐENIH U GROBNICI VRHPOLJE II*.

[964] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1631/96, 25. oktobar 1996, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH I EKSHUMIRANIH IZ MASOVNE GROBNICE VRHPOLJE-MOST*.

[965] AIIZ, inv. br. 2376 , Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juni 1996, *IZJAVA K.T.*

[966] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 19, 30. juni 2007, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-403/2007, 21. juni 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 19, 27. juni 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

Handanović Esad, rođen 1939. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Uzrok smrti su "višestruki prelomi baze lobanje, donje vilice, sljepočne čeono tjemene kosti. Jednostruki prelom rebara, grudni mišić krvlju podliven, prelom laktne kosti. Uzrok smrti smrtne povrede glave i grudnog koša".[967]

Handanović Hakija, rođen 1930. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Prema obdukcionom zapisniku uzrok smrti je "višestruki prelomi vilice, slijepočne kosti, rebara".[968]

Handanović Ibrahim, rođen 1930. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Prema rezultatima obdukcije uzrok smrti su "višestruki prelomi čeoni kostiju, prelomi lobanje, sljepočnih kostiju, jednostruki prelomi rebara, mišići grudnog koša krvlju podliveni. Lobanja razbijena tupinom mehaničkog oružja".[969]

Heder Elmin, rođen 1961. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Uzrok smrti prostrel iz vatrenog oružja. Ulazni otvor prostreline s leđa lijeve strane, prostrijelni kanal kroz deseto rebro. Uzrok smrti strelna rana grudnog koša.[970]

Hrapić Ale, rođen 1935. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Smrt je nastupila kao posljedica strelne rane glave i karlice.[971]

---

[967] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-403/2007, 21. juni 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 24, 3. juli 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 24, 30. juni 2007*;* AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02/96, 14. maj 1996, *ZAPISNIK*.

[968] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-633/96, 31. maj 1996, *ZAPISNIK*.

[969] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 16.

[970] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 17, 2. juni 2007. godine*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-369/2007, 5. juni 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 17, 5. juni 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[971] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 15. juli 2006. godine*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

Keranović Hamed, rođen 1924. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu od strane pripadnika srpske vojske. Smrt je nastupila kao posljedica strelne rane glave.[972]

Keranović Hikmet, rođen 1959. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Smrt je nastupila usljed strelnih povreda grudnog koša, zdjelice i desne noge.[973]

Kljajić Hasib, rođen 1928. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu od strane pripadnika srpske vojske. Prema rezultatima obdukcije "smrtne povrede su mu nanesene vatrenim oružjem u predjelu glave i grudnog koša".[974]

Kljajić Safet, rođen 1939. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Jedna svjedokinja navodi: "Kada su žene i djeca prevezeni u Tominu i Čaplje D.K. je prilikom prelaska Vrhpoljskog mosta na Sani vidjela svog muža Safeta i svekra Mumina sa ostalim stanovništvom zarobljenim u Hrustovu."[975] Prema rezultatima obdukcije Safet je ubijen vatrenim oružjem-smrt je nastupila usljed strelnih rana glave.[976]

---

[972] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 20, 21. april 2007. godine*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-280/2007, 20. april 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 20, 20. april 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[973] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 16; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 21. juni 2006*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

[974] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 19. januar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-63/08, 18. februar 2008, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 23, 18. februar 2008, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 23, 19. januar 2008*, POTVRDA O SMRTI;*

[975] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo, Centar službi bezbjednosti Zenica, Stanica javne bezbjednosti Zenica, 13, februar 1995, broj: 02-451, *ZAPISNIK*.

[976] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 21, 14. juli 2007*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-116/2007, 14. mart 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 21, 14. mart 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

Kljajić Mumin, rođen 1906. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom Mostu. Ubijen je zajedno sa sinom Safetom.

Šljivar Rešid, rođen 1929. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Obdukcijom posmrtnih ostataka utvrđeno je da je "smrt nasilna, nanešena iz ispaljenog vatrenog oružja iz apsolutne blizine. Strelna rana glave".[977]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Begić (Muhamed) Daut	15.10.1921.	Vrhpolje	10.5.1996.
2.	Begić (Latif) Muhamed	7.06.1923.	Vrhpolje	12.5.1996.
3.	Handanović (Redžo) Esad	18.7.1939.	Vrhpolje	12.5.1996.
4.	Handanović (Omer) Hakija	7.2.1930.	Vrhpolje	12.5.1996.
5.	Handanović (Hasan) Ibrahim	3.6.1930.	Vrhpolje	12.5.1996.
6.	Heder (Ahmet) Elmin	10.3.1961.	Vrhpolje	12.5.1996.
7.	Hrapić (Mujo) Ale	6.07.193.	Vrhpolje	12.5.1996.
8.	Keranović (Bibo) Hamed	13.6.1924.	Vrhpolje	12.5.1996.
9.	Keranović (Ibrahim) Hikmet	2.7.1959.	Vrhpolje	12.5.1996.
10.	Kljajić (Hamid) Hasib	3.3.1928.	Vrhpolje	12.5.1996.
11.	Kljajić (Omer) Mumin	8.12.1906.	Vrhpolje	12.5.1996.
12.	Kljajić (Mumin) Safet	3.5.1939.	Vrhpolje	12.5.1996.
13.	Šljivar (Daut) Rešid	18.5.1929.	Vrhpolje	12.5.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Vrhpoljski most II[978]

[977] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 15, 30. juni 2006. godine*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-403/2007, 21. juni 2007, Vrhpoljski most II, Identifikacioni broj 15, 21. juni 2007, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02/96, 17. maj 1996, *ZAPISNIK*.

[978] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

II.1.29. Masovna grobnica Vrhpoljski most III

Masovna grobnica Vrhpoljski most III pronađena je niže Vrhpoljskog mosta u Tominskom polju, udaljena oko 800 metara od mosta. Grobnica je pronađena uz samu rijeku Sanu, posmrtni ostaci bili su ukopani na dubinu od 1 metar. Ekshumacija je počela 13. maja 1996. godine u 15 sati a završena je istog dana.[979] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 3 žrtve. Poslije ekshumacije prebačeni su u halu Krings gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su 3 osobe. Prosjek godina starosti žrtava je 61,3 godine. Ove žrtve ubijene su na mostu, a onda su njihovi posmrtni ostaci bačeni u rijeku Sanu. Krizni štab naredio je prikupljanje i zakopavanje-prikrivanje posmrtnih ostataka ubijenih[980], što je putem komunalnog preduzeća provodio Štab civilne zaštite Srpske opštine Sanski Most.[981] Tako se za zakopavanje (prikrivanje) ubijenih na Vrhpoljskom mostu navodi: "4. Dana 1. I 2.6.1992, čišćenje, prikupljanje, izvlačenje iz rijeke Sane, sahrana 25 ljudi. 5. ***Dana 2.6.1992. izvršena sahrana 3 ljudi*** (podvukao M.B)."[982]

U ovoj masovnoj grobnici pronađeni su i identifikovani:

Begić Najil, rođen 1929. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Prema rezultatima obdukcije smrt je nastupila kao posljedica "višestrukih preloma kostiju, prelom baze lobanje visini turskog sedla, prelom ključne kosti, prelom lopatične kosti, povreda glave. Uzrok smrti strelne rane glave".[983]

Dizdarević Ismet, rođen 1939. godine, ubijen 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu. Istog dana ubijena su i njegova tri sina Mirsad, Enes i Muhamed. Uzrok smrti su strelne rane glave.[984]

---

[979] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 324/96, 7. maj 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ MASOVNIH GROBNICA U VRHPOLJU-MOST OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 16

[980] AIIZ, inv. br. 5-1897, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-28/92, 2. juni 1992. godine, *NAREDBA KOMUNALNOM PREDUZEĆU*.

[981] AIIZ, inv. br. 5-1898, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštine, 2. juni 1992. godine, *NAREDBA*.

[982] AIIZ, inv. br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST*.

[983] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most II-tijelo broj 28, 8. decembar 2007, *POTVRDA O SMRTI*.

[984] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sud-

Kadirić Hasib, rođen 1924. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske na Vrhpoljskom mostu. Prema rezultatima obdukcije ubijen je tako što su mu zločinci pucali u glavu (strelne rane glave).[985]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Begić (Latif) Najil	11.9.1929.	Vrhpolje	13.5.1996.
2.	Dizdarević (Husein) Ismet	1.7.1939.	Vrhpolje	13.5.1996.
3.	Kadirić (Ibro) Hasib	17.2.1924.	Vrhpolje	13.5.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz masovne grobnice Vrhpoljski most III[986]

II.1.30. Masovna grobnica Vrhpolje-polje

Masovna grobnica Vrhpolje-polje pronađena je na desnoj strani rijeke Sanice, u blizini mosta koji povezuje naselja Vrhpolje i Hrustovo. Pronađena je na udaljenosti od 150 metara od puta na njivi Huse Jelečevića. Grobnica je bila dužine 15,4 metra, široka 4,5 metara i dubine 2,5 metara. Ekshumacija je počela 11. oktobra 1996. godine u 9 sati i završena je istog dana.[987] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 20 žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prosjek godina starosti identifikovanih žrtava je 31,2 godine. Žrtve iz ove masovne grobnice su mještani-civili, žene i

sku medicinu, 15. maj 2006*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most III-tijelo broj 28, 13. maj 2006*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-388/2006, 9. maj 2006, Vrhpoljski most III, Identifikacioni broj 28, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[985] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Vrhpoljski most III-tijelo broj 27, 2. februar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 2. februar 2008. godine*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-551/2007, 29. august 2008, Vrhpoljski most III, Identifikacioni broj 27, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[986] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[987] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 23-24.

muškarci iz naselja Hrustovo. Nakon protjerivanja stanovništva iz Hrustova, pripadnici VRS-a zarobili su grupu od 15-ak bošnjačkih civila i poveli ih u pravcu Vrhpolja da im služe kao živi štit. Kad su stigli do mjesta Častovac, zaselak Kukavice, zločinci su počeli pucati u bošnjačke civile. Tom prilikom života su lišili više osoba. Tu su ubili, između ostalih, Rezaka Kukavicu, Seada Dudića, Enesa Merdanovića, Mirsada Kljajića i Irfana Ilfu Kljajića.[988] Bošnjaci koji su ubijeni i zakopani-prikriveni u ovu masovnu grobnicu ubijeni su na više lokacija na području Hrustova i Vrhpolja. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most naredio je prikupljanje i zakopavanje-prikrivanje posmrtnih ostataka ubijenih,[989] a Štab civilne zaštite Srpske opštine Sanski Most provodio je[990] putem komunalnog preduzeća. Jedan od preživjelih svjedoka navodi imena ubijenih koji su pronađeni u ovoj grobnici. "ispod Častovca do Merdanovića siguran sam da sam prepoznao pobijene ljude i to: Hukanović Hasan-Pekar, Kukavica Rezak, Nijaz Hodžić kod samog Handanovića groblja sin Šukrije Handanovića kojeg smo zvali Brko (Emir, prim. M.B.), Kljajić Mirsad zvani Mića, dok druge nisam mogao prepoznati jer sam par puta upozoravan od četnika koji su nas vodili te su me u par navrata udarali kundacima pušaka."[991]

Iz ove masovne grobnice identifikovani su:

Zukić Hasiba, rođena 1923. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nastale su usljed više strelnih povreda glave, rebara i desne podlaktice.[992]

---

[988] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Sanski Most, Odjeljenje kriminalističke policije, broj: 05-10/03-15-1/98,12. januara 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[989] AIIZ, inv. br. 5-1897, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-28/92, 2. juni 1992, *NAREDBA KOMUNALNOM PREDUZEĆU*.

[990] AIIZ, inv. br. 5-1898, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštine, 2. juni 1992, *NAREDBA*.

[991] AIIZ, inv. br. 2376, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juni 1996, *IZJAVA K.T.*

[992] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 24; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 1, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

Čanić Hatidža, rođena 1927. godine, ubijena 31. maja 1992. godine u Hrustovu. Uzrok smrti su višestruke strelne rane karličnog dijela i natkoljenice desne noge.[993]

Omanović Šukrija, rođen 1955. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u mjestu Hrustovo. Šukrija je zajedno s komšijama (Zijadom Zukićem i dječakom Adilom Keranovićem) povezao suprugu u bolnicu u Sanskom Mostu. Njih trojicu su pripadnici srpske vojske zaustavili i izbacili iz automobila a zatim ubili. Ubijen je vatrenim oružjem. Nanesene su mu višestruke smrtne povrede glave i grudnog koša sa povredama rebara.[994]

Zukić Almaz, rođen 1928. godine, poginuo 1992. godine. Nakon što im je pružio otpor, Almaza Zukića ubili su srpski vojnici. Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem u predjelu glave.[995]

Kljajić Nijaz, rođen 1956. godine, ubijen 1992. godine. Višestruke smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem u predjelu grudi i glave.[996]

Hodžić Nijaz, rođen 1963. godine, ubijen 31. maja 1992. godine u selu Hrustovo (Častovac). Nakon asanacije terena radnici komunalnog preduzeća su jedan broj ubijenih zakopali-prikrili u masovnoj grobnici Vrhpolje-polje. Nijaza su ubili pripadnici srpske vojske. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su mu u predjelu grudnog koša.[997]

---

[993] Isto, str. 25; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 2, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*

[994] Isto, str. 26; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Vrhpolje-polje, Identifikacioni broj 52, leš broj 3, 6. decembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[995] Isto, str. 26; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Vrhpolje-polje, Identifikacioni broj 53, leš broj 4, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[996] Isto, str. 27; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Vrhpolje-polje, Identifikacioni broj 54, leš broj 5, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*

[997] Isto, str. 28.

Fatić Jasmin, rođen 1971. godine, ubijen od strane srpske vojske 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem. Nanesene su mu višestruke strelne rane glave i ruku.[998]

Keranović Adil, rođen 1973. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Adil je zajedno s komšijama Zijadom Zukićem i Šukrijom Omanovićem bio u autu kojim je Zijad Zukić vozio suprugu Šukrije Omanovića u bolnicu u Sanski Most. Njih trojicu su pripadnici srpske vojske zaustavili i izbacili iz automobila a zatim ubili. Ubijen je vatrenim oružjem i smrtne povrede nanesene su mu u predjelu grudnog koša.[999]

Handanović Mehmed, rođen 1943. godine, ubijen 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Nanesene su mu višestruke povrede vatrenim oružjem u predjelu glave, grudnog koša i desne natkoljenice.[1000]

Handanović Ermin, rođen 1974. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su mu u predjelu grudi i kičme.[1001]

Kljajić Mirsad, rođen 1960. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubila ga je srpska vojska kod Handanovića mezarja (Hrustovo-Handanovići).[1002] Ubijen je tako što su mu zločinci pucali u glavu, u predio stomaka i lijeve natkoljenice.[1003]

Kukavica Rezak, rođen 1952. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Prema izjavi svjedoka ubijen je zajedno s više civila-Bošnjaka (Hase Hukanovića, Nijaza Hodžića).[1004] Ubijen je vatrenim oružjem, pucanjem u glavu, grudi i kičmu.[1005]

---

[998] Isto, str. 28.

[999] Isto, str. 29.

[1000] Isto, str. 29; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Vrhpolje-polje, Identifikacioni broj 58, leš broj 9, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1001] Isto, str. 30.

[1002] AIIZ, inv. br. 2376, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juna 1996, *IZJAVA K.T.*

[1003] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 32;

[1004] AIIZ, inv. br. 2376, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juna 1996, *IZJAVA K.T.*

[1005] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri:

Hodžić Senad, rođen 1961. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, pucano mu je u glavu.[1006]

Handanović Emir, rođen 1973. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Jedan od svjedoka vidio je posmrtne ostatke ubijenog kod Handanovića groblja.[1007] Ubijen je vatrenim oružjem, pucanjem u glavu.[1008]

Dudić Sead, rođen 1965. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem tako što mu je pucano u predjelu karlice.[1009]

Merdanović Enes, rođen 1962. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, pucanjem u glavu.[1010]

Kljajić Irfan zv. Ilfo, rođen 1938. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Jedna od svjedokinja navodi: "Kada su žene i djeca preveženi u Tominu i Čaplje D.K. je prilikom prelaska Vrhpoljskog mosta na Sani vidjela svog muža Safeta i svekra Mumina sa ostalim stanovništvom zarobljenim u Hrustovu. Na tom mjestu Š.K je vidjela svom muža Ilfu mrtvog kao i još dosta mrtvih muških tijela na kamari. Izvjesni V., veterinar u Sanskom Mostu nastanjen u Kljevcima, da brzo prođe i ne gleda u stranu, vjerovatno da ne vidi izmasakrirana tijela."[1011] Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem u predjelu grudi i rebara.[1012]

Fatić Hajrudin, rođen 1960. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem u predjelu glave.[1013]

30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 33.

[1006] Isto, str. 33.

[1007] AIIZ, inv. br. 2376, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-672/96, 5. juna 1996, *IZJAVA K.T.*

[1008] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 34.

[1009] Isto, str. 35.

[1010] Isto, str. 35.

[1011] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo, Centar službi bezbjednosti Zenica, Stanica javne bezbjednosti Zenica, 13, februar 1995, broj: 02-451, *ZAPISNIK*.

[1012] Isto, str. 31; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 19/68, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1013] Isto, str. 31; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 20/69, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Zukić Suvad, rođen 1962. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je i njegov otac Irfan Zukić i nađeni su zajedno u istoj grobnici. Ubijen je vatrenim oružjem, a strelne povrede nanesene su u predjelu glave, lijeve potkoljenice i lijeve nadlaktice.[1014]

Kljajić Hikmet, rođen 1967. godine, ubijen 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem tako što mu je pucano u glavu.[1015]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*Mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Dudić (Hidajet) Sead	18.12.1965.	Hrustovo	11.10.1996.
2.	Čanić (Šećer) Hatidža	1927.	Hrustovo	11.10.1996.
3.	Fatić (Zuhdija) Hajrudin	14.9.1958.	Hrustovo	11.10.1996.
4.	Fatić (Rame) Jasmin	29.5.1971.	Hrustovo	11.10.1996.
5.	Hadžić (Zijad) Nijaz	1.8.1963.	Hrustovo	11.10.1996.
6.	Handanović (Šukrija) Emir	3.5.1973.	Hrustovo	11.10.1996.
7.	Handanović (Arif) Ermin	20.12.1974.	Hrustovo	11.10.1996.
8.	Handanović (Husein) Mehmed	2.9.1943.	Hrustovo	11.10.1996.
9.	Hodžić (Mustafa) Senad	4.6.1961.	Hrustovo	11.10.1996.
10.	Keranović (Ekrem) Adil	18.11.1973.	Hrustovo	11.10.1996.
11.	Kljajić (Safet) Hikmet	17.3.1967.	Hrustovo	11.10.1996.
12.	Kljajić (Omer) Irfan-Ilfo	5.6.1938.	Hrustovo	11.10.1996.
13.	Kljajić (Islam) Mirsad	25.9.1960.	Hrustovo	11.10.1996.
14.	Kljajić (Hilmo) Nijaz	25.5.1956.	Hrustovo	11.10.1996.
15.	Kukavica (Osman) Rezak	14.3.1952.	Hrustovo	11.10.1996.
16.	Merdanović (Ajiz) Enes	27.6.1962.	Hrustovo	11.10.1996.
17.	Omanović (Fehim) Šukrija	23.8.1955.	Hrustovo	11.10.1996.
18.	Zukić (Ahmo) Almaz	3.6.1928.	Hrustovo	11.10.1996.
19.	Zukić (Alija) Hasiba	1923.	Hrustovo	11.10.1996.
20.	Zukić (Irfan) Suvad	1.2.1962.	Hrustovo	11.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih žrtava iz masovne grobnice Vrhpolje-polje[1016]

[1014] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 31.

[1015] Isto, str. 31.

[1016] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

II.2.1. Zajednička grobnica Bjeline-Donji Lipnik

Zajednička grobnica Bjeline-Donji Lipnik pronađena je u naselju Modra, opština Sanski Most. Ovo grobnica prirodna je jama u kojoj su pronađeni posmrtni ostaci dviju žrtava. Trojica pripadnika Vojne policije VRS su 10. jula 1992. godine došli pred kuću Ismeta Beširevića kojeg su zajedno s Bećirom Beširevićem odveli u nepoznatom pravcu. Odvedeni su motornim vozilom Opel Kadet crvene boje.[1017] Ekshumacija je počela 21. septembra 2007. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 2 žrtve.[1018] Prosjek godina starosti žrtava je 52,5 godina.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Beširević Bećir, rođen 1932. godine, nestao 10. jula 1992. godine, kada su ga iz njegove kuće u naselju Modra odveli pripadnici Vojne policije 6. sanske brigade u nepoznatom pravcu. Ekshumiran je 21. septembra 2007. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Bjeline-Donji Lipnik-leš broj 1. Prilikom obdukcije posmrtnih ostataka utvrđeno je da je Bećir ubijen vatrenim oružjem-strelna rana grudnog koša.[1019]

Beširević Ismet, rođen 1947. godine, nestao 10. jula 1992. godine, kada ga je iz porodične kuće u nepoznatom pravcu odvela Vojna policija srpske vojske putničkim vozilom crveni "Kadet". Obdukcijom je utvrđeno da je ubijen-smrt je nasilna. Ekshumiran je 21. septembra 2007. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Bjeline-Donji Lipnik-leš broj 2.[1020]

[1017] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-87/97, 2. oktobar 1997, *IZJAVA B.E.*

[1018] Kantonalno tužilaštvo Bihać, broj: KTA-102/07-RZ, 22. mart 2007, *ZAHTJEV ZA EKSHUMACIJU,* Kantonalni sud u Bihaću, broj: 001-0-KPP-07-000035, 23. mart 2007, *NAREDBA ZA EKSHUMACIJU*, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava, Odjeljenje kriminalističke policije Sanski Most, broj: 05-1/08-1-591/07, 21. septembar 2007, *OBAVIJEST O PRIJEMU EKSHUMIRANIH POSMRTNIH OSTATAKA U KIP ŠEJKOVAČA*.

[1019] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-611/2007, 11. decembar 2007, Bjeline-Donji Lipnik, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-611/2007, 10. oktobar 2007, Bjeline-Donji Lipnik, Identifikacioni broj 1 *ZAPISNIK O PRELIMINARNOM PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Bjeline-Donji Lipnik, tijelo broj 1, 15. decembar 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[1020] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-612/2007,

Presudom Kantonalnog suda Bihać a koju je potvrdio Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine za ovaj zločin pravosnažno je osuđen Slavko Bilbija.[1021]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Beširević (Nail) Bećir	2.7.1932.	Donji Lipnik	21.9.2007.
2.	Beširević (Ahmet) Ismet	23.11.1947.	Donji Lipnik	21.9.2007

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Bjeline-Donji Lipnik[1022]

II.2.2. Zajednička grobnica Donji Kamengrad-Dolina

Zajednička grobnica Donji Kamengrad-Dolina pronađena je u mjestu Donji Kamengrad-naselje Dolina na samom putu ispred kuće broj 175 i 177. Pripadnici VRS su 19. septembra 1995. godine odveli žrtve iz njihovih kuća i protupravno ih lišili života. Ekshumacija je počela 13. oktobra 1996. godine, a završena je istog dana.[1023] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Poslije ekshumacije prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su dvije osobe. Obdukcijom je utvrđeno da su obje žrtve ubijene vatrenim oružjem i to pucnjem u glavu. Prosjek godina starosti žrtava je 63,5 godine.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Đumišić Muharem, rođen 1920. godine, ubijen 20/21. septembra 1995. godine od strane pripadnika srpske vojske. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave.[1024]

---

11. decembar 2007, Bjeline-Donji Lipnik, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-612/2007, 10. oktobar 2007, Bjeline-Donji Lipnik, Identifikacioni broj 2 *ZAPISNIK O PRELIMINARNOM PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Bjeline-Donji Lipnik, tijelo broj 2, 15. decembar 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[1021] http://www.justice-report.com/bh/struktura-lica/bilbija-slavko-vijesti-analize-i-stavovi, pristupljeno 17. maja 2017. godine.

[1022] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1023] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, Kri: 80/97, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI TIJELA BOŠNJAKA IZ ZAJEDNIČKE GROBNICA DONJI KAMENGRAD-DOLINA*.

[1024] Isto, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Donji Kamen-

Habibović Agan, rođen 1943. godine, ubijen 20/21. septembra 1995. godine od strane pripadnika srpske vojske. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave.[1025]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Đumišić (Mustafa) Muharem	16.5.1920.	Sanski Most	13.10.1996.
2.	Habibović (Redžo) Agan	10.2.1943.	Sanski Most	13.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Donji Kamengrad-Dolina[1026]

II.2.3. Zajednička grobnica Dževar

Zajednička grobnica Dževar pronađena je u naselju Dževar, opština Sanski Most. Dana 17. septembra 1992. godine oko 22.45 sati na kuću Ibrahima Grbića ispaljen je protuoklopni projektil (najvjerovatnije ručni bacač ili ZOLJA) i tom prilikom smrtno su stradale dvije osobe, a nekoliko ih ranjeno. Nakon ubistva na lice mjesta je izišla istražna sutkinja Osnovnog suda u Sanskom Mostu i izvršila uviđaj zajedno s policijskim organima.[1027] Posmrtni ostaci ubijenih pokopani su u zajedničku grobnicu u bašči niže kuće. Pokopali su ih roditelji. Ekshumacija je izvršena 6. juna 1997. godine.[1028] Prosjek godina starosti ubijenih je 17 godina.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Ališić Ismet, rođen 1972. godine, ubijen 17. septembra 1992. godine. Dana 17. septembra 1992. godine srpski vojnici su ispalili projektil ručnog bacača u kuću Ibrahima Grbića, gdje su poginuli Ismet i Džemal Grbić.

---

grad-Dolina, Identifikacioni broj 2, 14. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1025] Isto, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Donji Kamengrad-Dolina, Identifikacioni broj 1, 4. novembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1026] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1027] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj Kr: 596/92, 29.9.1992, *DOSTAVA ZAPISNIKA O UVIĐAJU.*

[1028] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-8/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

Grbić Džemal ubijen je u svojoj kući na spavanju. Ubijen je kada su zločinci u kuću ispalili projektil iz ručnog bacača. Zajedno sa Džemalom poginuo je Ismet Ališić, a u sobi su bili otac, majka i tri sestre.[1029]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Ališić (Mujo) Ismet	21.6.1972.	Dževar	6.6.1997.
2.	Grbić (Ibrahim) Džemal	25.1.1978.	Dževar	6.6.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Dževar[1030]

II.2.4. Zajednička grobnica Hrustovo-Jeleči

Zajednička grobnica Hrustovo-Jeleči pronađena je u naselju Hrustovo, zaselak Jeleči. Na ovom lokalitetu, na mezarju u Hrustovu ukopani su posmrtni ostaci dvoje ubijenih. Pripadnici VRS su 31. maja 1992. godine u "Huskinoj garaži" ubili 30 Bošnjaka, uglavnom žena i djece.[1031] Posmrtne ostatke Elvire Jelečević pronašao je njen otac Fadil i izvršio ukop. Ubijenog dječaka Asima Jelečevića pronašli su i ukopali njegov otac Sefer Jelečević i Fadil Jelečević. Pokopani su 1. juna 1992. godine. Ekshumacija je izvršena 3. juna 1997. godine. Prosjek godina starosti ubijenih je 16 godina.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Jelečević Asim, rođen 1978. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine, zajedno s ostalim u Huskinoj garaži (Hrustovo-Sanski Most).[1032]

Jelečević Elvira, rođena 1974. godine, ubijena 31. maja 1992. godine.
[1033]

[1029] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Kr. 596/92, 29. septembar 1992, *DOSTAVA ZAPISNIKA O UVIĐAJU*.

[1030] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1031] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:14-17/02-161-6/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[1032] Vidi više u dijelu ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1033] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-6/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Hrustovo-Jeleči, Identifikacioni broj 2, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Jelečević (Sefer) Asim	18.7.1978.	Hrustovo	3.6.1997.
2.	Jelečević (Fadil) Elvira	1.3.1974.	Hrustovo	3.6.1997.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo-Jeleči [1034]

II.2.5. Zajednička grobnica Hrustovo-Kljajići

Zajednička grobnica Hrustovo-Kljajići pronađena je u Hrustovu na lokalitetu Kljajići. U njoj su pronađeni posmrtni ostaci Hajrudina Seferovića i njegovog sina Sejfudina. Ekshumirani su 7. aprila 2003. godine.[1035]

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Hajrudin Seferović, rođen 1951. godine, ubijen je u oktobru 1992. godine. Hajrudina su, zajedno sa sinom Sejfudinom, iz kuće brata Mehmeda (iz Bartikovaca) srpski vojnici odveli prvo u Policijsku stanicu Sanski Most, a onda u Hrustovo. Odvedeni su pod izgovorom da traže sakriveno oružje. Ubijeni su i ekshumirani 2003. godine na lokalitetu Hrustovo-Kljajići.[1036]

Seferović Sejfudin, rođen 1971. godine, ubijen je u oktobru 1992. godine. Sejfudina su, zajedno s ocem Hajrudinom, odveli srpski vojnici. Odvedeni su pod izgovorom da traže sakriveno oružje. Ubijeni su i ekshumirani 2003. godine na lokalitetu Hrustovo-Kljajići.[1037]

[1034] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1035] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

[1036] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 2. juli 2003, Hrustovo-Kljajići, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-113/2004, 12. juni 2004, *ZAPISNIK O PREDAJI RADI POKOPA LEŠA;* AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

[1037] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, 17. maj 2003, Hrustovo-Kljajići, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-113/2004, 12. juni 2004, *ZAPISNIK O PREDAJI RADI POKOPA LEŠA;* AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Seferović (Vahid) Hajrudin	27.10.1951.	Hrustovo	7.4.2003.
2.	Seferović (Hajrudin) Sejfudin	3.4.1971.	Hrustovo	7.4.2003.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo-Kljajići[1038]

II.2.6. Zajednička grobnica Hrustovo II

Zajednička grobnica Hrustovo II-pronađena je na lokaciji zvanoj Častovac koja se nalazi s desne strane puta koji povezuje Donje i Gornje Hrustovo. Ovo je primarna masovna grobnica. Ekshumacija je počela 4. oktobra 1996. godine i završena je istog dana.[1039] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su dvije osobe. Prosjek godina starosti žrtava je 30 godina. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci ubijenih Midheta Kljajića i Jasima Begića, koje je srpska vojska odvela od njihovih kuća i ubila.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Kljajić Midhet, rođen 1970. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, a smrt je nastupila kao posljedica strelne rane u predjelu glave.[1040]

Begić Jasim, rođen 1954. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine od strane srpske vojske. Ubijen je vatrenim oružjem, a smrt je nastupila kao posljedica strelne rane u predjelu glave.[1041]

[1038] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1039] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA;* AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Istražni sudija Adil Draganović, *SPISAK ŽRTAVA BOŠNJAKA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA HRUSTOVO, VRHPOLJE I KENJARI-OPŠTINA SANSKI MOST, SA EKSHUMACIJE OD 04-10-14.10.1996. GODINE.*

[1040] Isto, str. 22; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-605/98, 19. novembar 2001, *POTVRDA*, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, lokalitet Hrustovo II-zaselak Kukavice, identifikacioni broj 1, 19. novembar 2001, *OBNOVLJENI ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1041] Isto, str. 23; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za pa-

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Begić (Muharem) Jasim	17.5.1954.	Hrustovo	4.10.1996.
2.	Kljajić (Muharem) Midhet	7.9.1970.	Hrustovo	4.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo II[1042]

II.2.7. Zajednička grobnica Hrustovo-Merdanovići

Zajednička grobnica Hrustovo Merdanovići-pronađena je na lokaciji u Hrustovu u naselju Merdanovići. Pripadnici VRS-a su 31. maja 1992. godine ubili Hasemu Merdanović i Seidu Zukić. Tijela ubijenih ukopao je Alen Ćerimović u voćnjaku iza kuće. Posmrtni ostaci ubijenih ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo V-leš broj 37 i 38. Ekshumacija je počela 6. oktobra 1996. godine i završena je istog dana. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su 2 osobe. Prosjek godina starosti žrtava je 59,5 godina.[1043] Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Merdanović Hasema, rođena 1936. godine, ubijena 31. maja 1992. godine u zaseoku Merdanovići (Hrustovo-Sanski Most).[1044]

Zukić Sejida, rođena 1929. godine, ubijena 31. maja 1992. godine.[1045]

---

tologiju i sudsku medicinu, 26. juli 2005. godine*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 2, 13. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-605/98, 24. august 2001, *POTVRDA*.

[1042] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1043] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 42-43.

[1044] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most"***.

[1045] Isto.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođene	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Merdanović (Husein) Hasema	1.1.1936.	Hrustovo	05.10.1996.
2.	Zukić (Omer) Sejida	4.5.1929.	Hrustovo	05.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo-Merdanovići[1046]

II.2.8. Zajednička grobnica Hrustovo-Merdanovići I

Zajednička grobnica Hrustovo pronađena je na lokaciji u Hrustovu u naselju Merdanovići. Pripadnici VRS-a su 31. maja 1992. godine ubili dva civila Bošnjaka. Tijela su bila pokopana uz živicu voćnjaka Feriza Merdanovića. Ekshumacija je počela 6. oktobra 1996. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su dvije osobe.[1047] Prosjek godina starosti žrtava je 68 godina. Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Merdanović Derviša, rođena 1909. godine, ubijena 1. juna 1992. godine. Ubijena je zajedno sa svojim sinom Raifom Merdanovićem. Posmrtni ostaci ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo X-leš broj 46.[1048]

Merdanović Raif, rođen 1938. godine, ubijen 31. maja 1992. godine zajedno s majkom Dervišom Merdanović.

[1046] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1047] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 47-48.

[1048] Isto, str. 47; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Merdanović (Mumin) Derviša	1.6.1909.	Hrustovo	6.10.1996.
2.	Merdanović (Husein) Raif	1.1.1938.	Hrustovo	6.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo-Merdanovići I[1049]

II.2.9. Zajednička grobnica Hrustovo VII-Merdanovići

Zajednička grobnica Hrustovo VII-Merdanovići pronađena je na lokaciji u Hrustovu u naselju Merdanovići. Posmrtni ostaci žrtava bili su pokopani u mezarju Crnkići. Pripadnici VRS-a su 31. maja 1992. godine iz kuće odveli Hasana i Ekrema Merdanovića i ubili ih. Ukop posmrtnih ostataka izvršili su Husnija i Muriz Ćerimović i Šefik i Refik Kandžić.[1050] Ekshumacija je počela 6. oktobra 1996. godine i završena je istog dana.[1051]

Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Identifikovane su dvije osobe. Dana 24. septembra 2008. godine izvršena je reekshumacija iz šehidskog mezarja Vrhpolje i DNK metodom ponovo je utvrđen identitet. Prosjek godina starosti žrtava je 60 godina.

Iz ove grobnice identifikovani su:

Merdanović Ekrem, rođen 1937. godine, ubijen 31. maja od strane pripadnika VRS. Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem, strelne rane glave, grudnog koša i desne nadlaktice.[1052]

[1049] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1050] Navedene osobe koje su izvršile ukop ubijenih kasnije su ubijeni od strane pripadnika policije SJB Sanski Most. Vidi više u dijelu "***Pojedinačna ubijanja na području opštine Sanski Most".***

[1051] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA.*

[1052] Isto, str. 45; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 22. novembar 2008, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-348/08, 18. novembar 2008, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 41/1-Reekshumacija 24. septembar 2008, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 40/1-Reekshu-

Merdanović Hasan, rođen 1925. godine, ubijen 31. maja od strane pripadnika VRS. Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem, strelne rane glave.[1053]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Merdanović (Rašid) Ekrem	4.6.1937.	Hrustovo	6.10.1996.
2.	Merdanović (Muharem) Hasan	6.2.1925.	Hrustovo	6.10.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Hrustovo VII-Merdanovići[1054]

II.2.10. Zajednička grobnica Kljevci-Kotlari

Zajednička grobnica Kljevci-Kotlari pronađena je u naselju Kljevci u zaseoku Kotlari. Pronađena je u neposrednoj blizini puta u njivi vlasništvo Marije Jurić. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Marije Jurić i Mile Jurića.[1055] Srpski zločinci su 6. ili 7. februara 1993. godine pred porodičnom kućom ubili staricu i maloljetnog dječaka. Pred kuću je došao M. Č., kojem je na ratištu u Gradačcu poginuo sin M.NJ. M.Č je bio naoružan i kad je došao

macija 24. septembar 2008, 24. novembar 2008*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-349/08, 18. novembar 2008, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 40/1-Reekshumacija 24. septembar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE*.

[1053] Isto, str. 44. AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, 22. novembar 2008*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-349/08, 18. novembar 2008, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 40/1-Reekshumacija 24. septembar 2008, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 40/1-Reekshumacija 24. septembar 2008, 15. decembar 2008. godine*, POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-349/08, 18. novembar 2008, Hrustovo VII-Merdanovići, Identifikacioni broj 40/1-Reekshumacija 24. septembar 2008, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE*.

[1054] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1055] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-124/98, 10. april 1998, *OBAVIJEST O IZVRŠENOJ PROVJERI GROBNICA*; AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: KRI 33/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

pred kuću psovao je ustašku majku i govorio da će pobiti sve ustaše te je po svjedočenju J. P. pucao iz vatrenog oružja u staricu Mariju Jurić, a pred kućom bio u društvu starice Marije i Mile Jurića, M. Č. i Đ. M. su ubili iz vatrenog oružja i malog Milu. Nakon ubistva ukop ubijenih izvršili su Kata Mijić, Pero Mijić i Miro Mijić.[1056] Ubijene osobe ukopao je Milan Jurić i zbog straha za vlastiti život pobjegao u selo Korjenovo. Nakon ubistva na lice mjesta je izišla istražna sutkinja Osnovnog suda u Sanskom Mostu Milena Zorić i ovlašteni radnici SJB Sanski Most koji su sačinili zapisnik.[1057]

Ekshumacija je počela i završila 7. maja 1998. godine. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u mrtvačnicu doma zdravlja Sanski Most, gdje je 9. maja 1998. godine izvršena obdukcija i identifikacija žrtava. Prosjek godina starosti ubijenih je 40 godina.

Iz ove zajedničke grobnice identifikovani su:

Jurić Marija, rođena 1926. godine, ubijena 1993. godine. Dana 7. februara 1993. godine u selu Kljevci u zaseoku Kotlari ubijena je zajedno s dječakom Milom Jurićem.[1058] Ubijena je iz vatrenog oružja-strelne rane grudnog koša.[1059]

Jurić Mile, rođen 1977. godine, ubijen je 7. februara 1993. godine u selu Kljevci u zaseoku Kotlari. Ubijen je iz vatrenog oružja-strelne rane glave.[1060]

[1056] Isto.

[1057] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Kr: 132/93,9. februar 1993, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*; AINOBiHPUB, Komanda 6. krajiške brigade, Četa vojne policije, Sanski Most, 9. februar 1993, *IZVJEŠTAJ O SAZNANJIMA UBISTAVA JURIĆ MILE I MARIJE IZ KLJEVACA;* AINOBiHPUB, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA-OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE MARIČIĆ NEDELJKO, 9. februar 1993*.

[1058] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanki Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-6/93, 17. februar 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NN IZVRŠIOCA*.

[1059] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kljevci-Kotlari, Identifikacioni broj 2, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicine i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON VAĐENJA IZ GROBA U MJESTU KOTLARI, OPŠTINA SANSKI MOST,* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2350-39/98, 9. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[1060] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku med. i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON VAĐENJA*

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Jurić (Ante) Marija	9.11.1926.	Kljevci	7.5.1998.
2.	Jurić (Ante) Mile	2.7.1977.	Kljevci	7.5.1998.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Kljevci-Kotlari[1061]

II.2.11. Zajednička grobnica Okreč I

Zajednička grobnica Okreč I pronađena je u naselju Okreč, 15 metara iza kuće Habiba Ganića. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci bračnog para Naila i Fatime Ganić. Srpski zločinci su 21. septembra 1995. godine u popodnevnim satima došli u kuću ubijenih i tražili novac i zlato. Nakon ubistva, posmrtne ostatke su pokopali Kemal Ganić, sin ubijenih, i Kasim Malovčić.

Ekshumacija je počela 11. aprila 1996. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava.[1062] Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prosjek godina starosti žrtava je 50,5 godine.

Identifikovani iz ove zajedničke grobnice su:

Ganić Fatima, rođena 1943. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine zajedno s mužem Nailom Ganićem. Ubijena je u svojoj kući. Grupa zločinaca je navedenog dana prvo ubila Habiba Ganića, a potom došla kući Fatime i Naila Ganić tražeći novac i zlato. Nakon toga su ubili navedene osobe.[1063] Smrt Fatime Ganić nastupila je kao posljedica pucanja iz vatrenog oružja u predio usta (glava) i grudi.[1064]

IZ GROBA U MJESTU KOTLARI, OPŠTINA SASNKI MOST, POTVRDA O SMRTI; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kljevci-Kotlari, Identifikacioni broj 1, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 239-38/98, 9. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[1061] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1062] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST.*

[1063] Isto, str. 2.

[1064] Isto, AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-

Ganić Nail, rođen 1940. godine, ubijen 21. septembra 1995. godine. Ubijen je udarcima tupim predmetom, a višestruke povrede nanesene su mu u predjelu glave, grudnog koša i povrede lijeve noge pucnjima iz vatrenog oružja.[1065] Istog dana ukopani su u njivi koja se nalazi iza kuće Habiba Ganića.[1066]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Ganić (Smajil) Fatime	2.4.1943.	Okreč	11.4.1996.
2.	Ganić (Ibrahim) Nail	3.9.1940.	Okreč	11.4.1996.

***Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Okreč I*[1067]**

II.2.12. Zajednička grobnica Okreč II

Zajednička grobnica Okreč II pronađena je u naselju Okreč, u mjesnom mezarju.[1068] U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci oca i sina Rasima i Sadika zv. Sado Džafića. Pripadnici srpske vojske su 21. septembra 1995. godine u popodnevnim satima došli u kuću ubijenih i izveli ih van kuće. Pred kućom su ih fizički zlostavljali da bi ih nakon toga lišili života. Svjedoci ovog zločina vidjeli su kada su zločinci došli pred kuću žrtava i izveli ih van i nakon izvjesnog vremena čuli su pucnje. Posmrtni ostaci žrtava pronađeni su pred ulaznim vratima na udaljenosti od 5 metara od kuće.[1069] Nakon ubistva posmrtne ostatke pokopao je Salko Kaltak. Ekshumacija je počela 11. aprila 1996. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom.[1070] Prosjek godina starosti žrtava je 45 godina.

336/96, 16. april 1996. godine, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[1065] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996. godine, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 3.

[1066] AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 11. april 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA-GROBNICA OKREČ,* broj 43.

[1067] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1068] AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 11. april 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA-GROBNICA OKREČ-DŽAFIĆ RASIMA I SADIKA,* broj 43.

[1069] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 4; AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-360/96, 16. april 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Baza podataka.

[1070] Isto.

Iz zajedničke grobnice su identifikovani:

Džafić Sadik, rođen 1965. godine, ubijen je 21. septembra 1995. godine. Prema obdukcionim nalazima smrt je nastupila usljed povreda zadobijenih tupim predmetima (vjerovatno kundaci pušaka ili metalne šipke).[1071]

Džafić Rasim, rođen 1935. godine, ubijen 21. septembra 1995. godine zajedno sa sinom Sadikom. Prema obdukcionim nalazima povrede su nanesene oštrim predmetima u predjelu glave, grudi i ruke (vjerovatno nožem), kao i povrede tupim predmetima u predjelu glave.[1072]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Džafić (Mustafa) Rasim	1935.	Okreč	11.4.1996.
2.	Džafić (Rasim) Sadik-Sado	1965.	Okreč	11.4.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Okreč II[1073]

II.2.13. Zajednička grobnica Okreč III

Zajednička grobnica Okreč III pronađena je u naselju Okreč, 20 metara iza kuće i štale Selima Kaltaka.[1074] U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Selima Kaltaka i njegove supruge Latife. Pripadnici srpske vojske su 21. septembra 1995. godine, u popodnevnim satima, došli pred kuću ubijenih i u kući ubili Latifu Kaltak, a Selima Kaltaka neposredno uz kuću. Ubijene su pronašli i ukopali u zajedničku grobnicu Redžo Kaltak, brat ubijenog, i Abdulah Kaltak, sin Redžin.[1075] "Svjedok K.A. je izjavio da je bio u svojoj kući i promatrao kroz grilje prozora u kritično vrijeme tj. 21.9.1995. godine kada su u selo ušli sa traktorom i u dvorište Kaltak Selima i Latife, R.T., R.M. sinovi G. i M.M. tada su se zadržali oko 1-2 sata kada su i izvršili zločina zatim su nastavili uz selo, kada su počinili ostale zločine."[1076]

[1071] Isto, str. 4.

[1072] Isto, str. 5.

[1073] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1074] AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 11. april 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA-GROBNICA OKREČ-KALTAK SELIM I KALTAK LATIFE,* broj 43.

[1075] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996. godine, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 5*;* AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-355/96, 16. april 1996. godine, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1076] Isto, str. 5.

Ekshumacija je počela 11. aprila 1996. godine i završena je istog dana.[1077] Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci dviju žrtava. Posmrtni ostaci žrtava prebačeni su u halu Krings, gdje se nastavilo sa sudsko-medicinskom obradom. Prema obdukcionim nalazima Selim Kaltak je zaklan dok je Latife Kaltak preminula usljed povreda glave zadobijenih tupim predmetima (vjerovatno kundaci pušaka ili metalne šipke). Prosjek godina starosti žrtava je 72,5 godina.

Kaltak Latife, rođena 1923. godine, ubijena 21. septembra 1995. godine oko 17 sati. Ubijena je zajedno s mužem Selimom Kaltakom. Ubijena je od strane pripadnika srpske vojske u svojoj kući. Ubijena je tupim predmetom, udarcima u glavu.[1078] Ukopana je zajedno s ubijenim mužem u zajedničku grobnicu nedaleko od kuće ubijenih.

Kaltak Selim, rođen 1922. godine, ubijen 21. septembra 1995. godine od strane pripadnika srpske vojske. Selim je ubijen-zaklan pred svojom kućom.[1079]

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Kaltak (Muho) Latife	15.6.1923.	Okreč	11.4.1996.
2.	Kaltak (Hase) Selim	5.4.1922.	Okreč	11.4.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Okreč III[1080]

II.2.14. Zajednička grobnica Podvidača-Bilbije

Zajednička grobnica Podvidača-Bilbije pronađena je u naselju Podvidača u zaseoku Bilbije, u neposrednoj blizini pravoslavnog groblja na udaljenosti oko 100 metara od kuće Dane Bilbije. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Anemara Pašalića i Safije Zahić.[1081] Nakon ubijanja na ovom lokalitetu žrtve je ukopao Adem Arapović.[1082] Jedan od svjedoka navodi: "Srpski zločinci su 22. septembra 1995. godine Pašalić Anemara

[1077] Isto.

[1078] Isto, str. 6.

[1079] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST,* str. 6.

[1080] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1081] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: KR 137/96, 13. mart 1996, *ZAPISNIKU O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI.*

[1082] Isto.

fizički zlostavljali u Starom Majdanu, zatim ga vezali konopom i traktorom vukli do sela Podvidača. Od Srba sam čuo da su Arkanovci Pašalić Anemara ubili i da su ga vukli za automobilom tako što su ga svezali za konopac i vukli. Sahranjen je na Podvidači sa jednom ženom koju su Arkanovci također ubili."[1083]

Prethodno su mještani Starog Majdana istjerani iz svojih kuća i zatočeni u selu Podvidača. Oko 70 mještana iz Starog Majdana bilo je zatočeno ispred kuće Dušana Bilbije. Safiju Zahić zločinci su fizički zlostavljali i od posljedica tih tortura je preminula. Ubijena je u dvorištu kuće Dane Bilbije. Ostalo stanovništvo također je bilo izloženo fizičkim torturama, a jedan broj ženskih osoba je silovan. Ekshumacija je počela 13. marta 1996. godine i završena je istog dana. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su posmrtni ostaci 2 žrtve.[1084] Prema obdukcionim nalazima smrt je nastupila nasilnim putem. Prosjek godina starosti žrtava je 39,5 godine.

Identifikovane žrtve iz ove grobnice su:

Zahić Safija, rođena 1950. godine, ubijena 22. septembra 1995. godine. U zapisniku s ekshumacije navedeno je: "(...) ali po tijelu leša su vidljivi tragovi od zlostavljanja i batinanja. Na lešu se nalazi pocijepana suknja što ukazuje na tragove zlostavljanja, (...)."[1085]

Pašalić Anemar, rođen je 1961. godine, ubijen 22. septembra 1995. godine. U službenoj zabilješci navedeno je: "(...) koji je sa vozilom vukao Pašalić Anemara svezanog, i prevozio svoje žrtve kao i sve mještane iz S. Majdana sa grupom srpskih ekstremista te ih držali u zatočeništvu na mjestu zločina u Podvidači gdje su ih danima zlostavljali, premlaćivali, silovali i otimali novac."[1086] Prilikom ekshumacije nađen je konop kojim je bio Anemar vezan i vučen od Starog Majdana do Podvidače.[1087]

[1083] AIIZ, inv. br. 2382, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1227, 5. mart 1997, *IZJAVA V.B.*

[1084] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: KR 137/96, 13. mart 1996, *ZAPISNIKU O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI*.

[1085] Isto.

[1086] Isto.

[1087] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-76/96, 14. mart 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Pašalić (Rahmo) Amenar	18.12.1961.	Podvidača	13.3.1996.
2.	Zahić (Ibrahim) Safija	6.4.1951.	Podvidača	13.3.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Podvidača-Bilbije[1088]

II.2.15. Zajednička grobnica Tomina

Zajednička grobnica Tomina pronađena je u naselju Tomina, opština Sanski Most. Početkom oktobra 1995. godine pripadnici VRS-a su prilikom napuštanja Sanskog Mosta ubili dvoje staraca, supružnike Fehima (86 godina) i Temamu Našić (86 godina). Ubijeni su kod svoje kuće. Posmrtni ostaci ukopani su na mjesnom mezarju. Ukopani su u zajedničku grobnicu. Dubina ukopanih posmrtnih ostataka bila je 20 cm. Prepoznavanje posmrtnih ostataka ubijenih roditelja izvršio je sin Husein.[1089]

r/b	prezime (ime oca) ime	rođeni	mjesto ubijanja	ekshumirani
1.	Našić (Meho) Fehim	10.4.1909.	Tomina	5.11.1995.
2.	Našić (Ćamil) Tamama	19.8.1909.	Tomina	5.11.1995.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Tomina[1090]

II.2.16. Zajednička grobnica Vrhpolje-raskrsnica

Zajednička grobnica Vrhpolje-raskrsnica pronađena je u naselju Vrhpolje od raskrsnice puteva Sanski Most – Ključ, udaljena 50 metara u pravcu Hrustova. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Munira Šakića i Senbega Ćorbega, ubijenih pripadnika ARBiH. Na ovom lokalitetu bilo je ukopano više pripadnika ARBiH koji su prethodno razmijenjeni. Ekshumacija je počela 24. aprila 1996. godine i završena je istog dana.[1091] Prema

[1088] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1089] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: SL/95, 6. novembar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ*.

[1090] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1091] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Kr: 179/96, 24. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-296/96, 10. april 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton,

obdukcionim nalazima jedna žrtva je ubijena tupim predmetom, a druga je ubijena oštrim predmetom. Prema rezultatima obdukcije smrtne povrede kod Senbega Ćorbega povrede su grudnog koša nanesene najvjerovatnije nožem. Prema rezultatima obdukcije Munir Šakić ubijen je tupim predmetom-smrskana mu je lobanja. Na tijelu su uočene povrede nogu vatrenim oružjem što ukazuje da je prvo bio ranjen a nakon toga ubijen.[1092] Jedna od žrtva je pronađena vezanih ruku sa žicom. U ovoj grobnici pronađeni su posmrtni ostaci Munira Šakića, pripadnika 712. slavne brdske brigade, i Senbega Ćorbega, pripadnika 708. slavne brdske brigade.

r/b	*prezime (ime oca) ime*	*rođeni*	*mjesto ubijanja*	*ekshumirani*
1.	Ćorbeg (Mustafa) Senbeg	10.8.1964.	Vrhpolje	24.4.1996.
2.	Šakić (Avdo) Munir	1940.	Vrhpolje	24.4.1996.

Spisak ekshumiranih i identifikovanih iz zajedničke grobnice Vrhpolje-raskrsnica[1093]

Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-581/96, 24. maj 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;*

[1092] Isto,

[1093] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

III. DIO

POJEDINAČNA UBIJANJA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

U ovom dijelu knjige navest ćemo primjere pojedinačnih ubijanja na području opštine Sanski Most i ekshumacije žrtava iz pojedinačnih grobnica. Ubijanja Bošnjaka i Hrvata u Sanskom Mostu vršena su kontinuirano 1992-1995. godine. Najveći zločini srpskih vojnih i policijskih jedinica nad Bošnjacima i Hrvatima dogodio se u periodu kraj maja-decembar 1992. godine i septembar-oktobar 1995. godine. Srpske vojne i policijske snage najviše su ubile Bošnjaka i Hrvata za vrijeme "čišćenja" naselja u kojima su bili većinsko stanovništvo. Prilikom prikupljanja i obrade podataka, kroz obdukcione nalaze, svjedočenja pojedinih članova porodica i očevidaca događaja utvrdili smo da je najveći broj Bošnjaka i Hrvata ubijen vatrenim oružjem. Pored upotrebe vatrenog oružja zločinci su koristili tupe predmete (drvene palice, metalne štange i drugo), ali bilo je slučajeva nanošenja povreda oštrim predmetima (klanje noževima), ubijanje sjekirama, jedan broj žrtava je spaljen, jedan broj je ubijen na način da su poginuli-ubijeni od posljedica različitih eksplozivnih naprava podmetnutih u kuće ubijenih ili ispaljivanjem protivoklopnih projektila u kuće, a skupina (19) logoraša je ugušena-ubijena prilikom transporta u koncentracioni logor Manjača. Period juni-juli 1992. i septembar-oktobar 1995. godine su periodi u kojem je izvršeno ubijanje najvećeg broja Bošnjaka i Hrvata u Sanskom Mostu, bilo da su posmrtni ostaci žrtava nađeni u masovnim, zajedničkim ili pojedinačnim grobnicama. Jedan dio posmrtnih ostataka ubijenih Bošnjaka i Hrvata sa područja opštine Sanski Most i danas se traži, tako da se te žrtve vode kao nestale osobe. U ovom dijelu knjige prikazat ćemo najveći broj pojedinačnih ubijanja tako što ćemo ukazati na mjesta i vrijeme ubijanja ili mjesta ekshumacije nevinih žrtava. Na koji način i sa kakvim motivima su ubijani Bošnjaci i Hrvati na području opštine Sanski Most vidljivo je iz brojnih dokumenata korištenih prilikom istraživanja ovog dijela knjige. Velik broj Bošnjaka i Hrvata koji je ostao kod svojih kuća ubijen je iz osvete zbog gubitaka srpske vojske na ratištima. U jednom od izvještaja SJB Sanski Most navodi se: "Obavještavamo vas da je nakon izvršene razmjene 16 leševa pripadnika VRS sa područja opštine koji su se duže vrijeme vodili kao nestali, te većeg broja poginulih vojnika na Bihaćkom ratištu početkom mjeseca decembra, došlo do nagle eskalacije KD preme preostalom muslimanskom stanovništvu na teritoriji opštine kojih ima oko 3.500. Radi se o sledećim KD: -KD ubistva 5 od kojih jedno u pokušaju, -KD izazivanje opšte opasnosti 4 (podmetanje požara i eksplozije),-KD teške imovinske krađe 3. ***Iako smo do***

sada sa uspjehom obezbjeđivali ličnu i imovinsku sigurnost svih građana pa i muslimana, sada ih ne možemo adekvatno zaštititi,(podvukao M.B.) (...)."[1094] O broju ubijenih navodi se u informaciji od 30. novembra 1992. godine: "U poslednjih dva mjeseca na području opštine desilo se 19 ubistava. Ubijeno je 6 lica muslimanske, a 9 lica hrvatske i 4 lica srpske nacionalnosti, a radi se o sledećim djelima: (...) -vojni rezervisti iz Gornje Ravske SO-e Prijedor pripadnici 5. Kozaračke brigade ubili 2 lica muslimanske nacionalnosti iz Starog Majdana. Imena osumnjičenih dostavljena SJB Prijedor, (...)."[1095]

Izvještavajući o broju ubijenih SJB Sanski Most navodi: "Iako je za preko 100% manji broj KD protiv života i tijela u odnosu na 1993. godinu, ***ipak treba znati da je u prošloj godini izvršeno 7 ubistava i 3 pokušaja ubistva i to isključivo nad licima nesrpske nacionalnosti. Do eskalacije ovih dijela je došlo krajem godine a počiniocima su kao povod poslužile žrtve pripadnika naše vojske na ratištu*** (podvukao M.B.). Iako su neki htjeli objasniti kao osvetu nakon provedenih istraga došlo se do saznanja da su ipak u većem dijelu radi o materijalnoj koristi. ***Nije tu bilo nikakve borbe protiv neprijatelja nego se radi o djelima koja se mogu okvalifikovati i kao zločini protiv civilnog stanovništva*** (podvukao M.B.), zbog čega je naređeno sprečavanje i istraga po istima kako stvari nebi eskalirale."[1096] U odnosu na prethodni izvještaj u informaciji od 1. aprila 1994. godine navodi se: "Dogodilo se samo jedno djelo protiv života i tijela (ubistvo), dva djela razbojništva i dva djela izazivanja opšte opasnosti (eksplozije) što se u odnosu na raniji period može smatrati više nego dobro."[1097]

U informaciji o stanju bezbjednosti na području opštine Sanski Most koja je dostavljena Skupštini Srpske opštine Sanski Most, načelnik SJB Sanski Most pojašnjava razloge zločina nad Bošnjacima i Hrvatima gdje navodi: "(...) ***međutim, odbornici treba da znaju da se krivično djelo prema pripadnicima drugih nacionalnosti ne vrše usled kriminalnih pobuda nego***

[1094] AIIZ, inv. br. 5-2027, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1191/94, 21. decembar 1994, *DEPEŠA*.

[1095] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[1096] AIIZ, inv. br. 5-1972, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 10. februar 1995, *INFORMACIJA O STANJU I KRETANJU BEZBJEDNOSTI U 1994. GODINI.*

[1097] AIIZ, inv. br. 5-1966, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 1. april 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

u većini iz drugih razloga: osveta za poginulim borcima na frontu, osveta za djelo koja su oni činili srbima u prošlom ratu, nacionalna netrpeljivost, tjeranje na iseljavanje itd. Zbog toga se od pojedinih građana, pa i čitavih sela od nas traži da se takvi slučajevi i počinioci ne trebaju goniti čime nas stavljaju u veoma težak slučaj. Takve zahtjeve pa čak u pojedinim slučajevima i prijetnje dobivamo iz Kruhara, Starog Majdana, Usoraca, Kljevaca, Brdara, Lipnika itd. (podvukao M.B). Smatramo da se o ovome moraju odrediti i odbornici SO-e i takvo svoje opredjeljenje prenijeti građanima koje zastupaju."[1098] Ovakav stav i odnos SJB Sanski Most prema zaštiti života i materijalnih dobara Bošnjaka i Hrvata imao je za cilj da oni budu "očišćeni" s ovih prostora. Iz navedenog je vidljiv i odnos velikog broja građana srpske nacionalnosti iz navedenih naselja prema zločinima nad Bošnjacima i Hrvatima i zločincima koji su ih počinili.

Prilikom napada na mjesta i naselja u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati pored ubijanja veliki broj njih je ranjen. Tako se u jednom od izvještaja navodi: "Obavještavamo vas da u protekla 24 sata na području koje pokriva ova SJB-i oko 19,40 N.N lica ili lice pucali su iz vatrenog oružja kroz ulazna vrata te u hodniku ranili Kamber Zadinku r. 1954. g. u San. Mostu, nastanjena u M. Bursać br. 49."[1099] U nastavku želimo navesti jedan broj žrtava koje su ubijene, pronađene, ekshumirane i identifikovane, ali i jedan broj osoba koje su ubijene a njihovi posmrtni ostaci nisu još pronađeni i u evidenciji Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine vode se kao nestale osobe.

Među pojedinačno ubijenim i nestalim su:

Alagić Husnija, rođen 1935. godine, 19. septembra 1995. godine policija srpske SJB Sanski Most odvela ga je iz njegove kuće u Sanskom Mostu. Prvo je doveden pred hotel "Sanus", gdje je fizički zlostavljan, a nakon toga odveden i ubijen. Ekshumiran je na lokalitetu Donji Kamengrad (zaselak Dolina) 14. marta 1996. godine. Posmrtni ostaci pronađeni su u garaži Mehmeda Mahića.[1100] Zločinci su prvo pucali vatrenim oružjem u Husniju Alagića, a zatim su ga zaklali.[1101]

[1098] Isto.

[1099] AIIZ, inv. br. 5-2005, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1157/94, 9. decebra 1994, *DEPEŠA*.

[1100] AINOBiHPUB, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 35/96, 14. mart 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA*; AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-81/96, 14. mart 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[1101] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Kr: 136/96, 14. mart 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

Alajbegović Fatima, rođena 1952. godine, nestala 5. oktobra 1995. godine u Sanskom Mostu. Njeni posmrtni ostaci do sada nisu pronađeni.[1102]

Alibegović Zejna, rođena 1943. godine, ubijena 6. novembra 1992. godine.[1103]

Aganović Braco, rođen 1947. godine, ubijen 7. marta 1993. godine kada je bačena bomba u kuću u kojoj je živio.[1104] U izvještaju SJB Sanski Most o ubistvu Brace Aganovića navodi se: "U protekla dva mjeseca na području opštine izvršena su tri ubistva i to: Aganović Braco iz Kijeva, pri oružanom napadu na to selo, (...). Registrovano je pet teže i pet lakše povrijeđenih lica i to: tri lica su povrijeđena prilikom napada na Kijevo, dva u napadu i pokušaju pljačke Demiševaca, jedno u Skucanom Vakufu i jedno u Fajtovcima, svi pripadnici muslimanske nacionalnosti, (...)."[1105]

Aganović Muhamed Hamo odveden od strane srpske vojske 19. septembra 1995. godine. Pronađen na gradskom mezarju Humci u Bihaću. Ekshumiran 26. maja 2003. godine.[1106]

Aganović Šefik, rođen 1928. godine, odveden je 17. septembra 1995. godine od strane pripadnika vojne policije VRS i ubijen na lokalitetu Šejkovača. Njegovi posmrtni ostaci pronađeni su na mezarju Greda.[1107]

Ahmetagić Avdo, rođen 1911. godine, ubijen je 21. augusta 1995. godine. Na lokalitetu Kijevo-Ričani, 28. novembra 1996. godine ekshumirani su posmrtni ostaci ubijenog starca Avde Ahmetagića (86) kojeg su vojni policajci iz sastava 6. sanske brigade odveli od kuće 21. augusta 1995. godine i ubili ga na lokalitetu Ričanskog puta prema Katića mlinu.[1108] Prema nalazu

---

[1102] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1103] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1104] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1105] AIIZ, inv. br. 5-1987, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 408/93, *IZVJEŠTAJ O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE ZA PERIOD APRIL, MAJ I JUNI 1993. GODINE*.

[1106] AINOBiHPUB*, Baza podataka*.

[1107] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Identifikacioni broj 6, Mezarje Greda, 8. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-6/03-1-26/07, 8. januara 2007, *OBAVIJEST.*

[1108] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Kr: 10/97, 28. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

vještaka sudske medicine smrt je nastupila nasilno, pucanjem iz vatrenog oružja u predjelu grudi.[1109] Prema izjavama svjedoka Avdu su ubili srpski vojnici u znak osvete zbog navodnih zločina koje je počinio tokom Drugog svjetskog rata nad osobom srpske nacionalnosti.[1110]

Amidžić Fehim, rođen 1920. godine, odveden od svoje kuće 31. maja 1992. godine i ubijen. Ubijen je u Hrustovu u zaseoku Jezerci. Posmrtne ostake nakon ubijanja pronašao je i ukopao Fahrudin Velić. Ekshumiran je 8. oktobra 1996. godine na lokalitetu Jezerci-šuma Elkaza Bečića.[1111]

Arapović Dževida, rođena 1969. godine, ubijena je na lokalitetu Stara Rijeka-Redak 24. jula 1992. godine.[1112]

Arapović Emina, rođena 1930. godine, umrla je 19. septembra 1995. godine od posljedica teškog ranjavanja od pripadnika srpske vojske.[1113]

Atlija Ivica, rođen 1935. godine, umro je 1994. godine od zadobijenih povreda u bolnici u Banjoj Luci.[1114]

Atlija Marijan, rođen 1944. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Srpski vojnici prethodno su natjerali Marijana da im ispeče prase, a nakon toga su ga ubili. Pokopan je na groblju u Staroj Rijeci.[1115]

Atlija Jerko, rođen 1927. godine, nestao je 19. septembra 1995. godine.[1116]

[1109] Isto, str. 2.

[1110] Isto, str. 3; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kijevo-Ričani, Identifikacioni broj 1, 27. novembar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1111] Isto, str. 41-41; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Hrustovo-Jezerci, Identifikacioni broj 36/1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hrustovo-Jezerci, Identifikacioni broj 36/1. 3. septembar 2009, *POTVRDA O SMRTI*.

[1112] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1113] Isto.

[1114] *Ubijeni i nestali Hrvati Bosne i Hercegovine 1991-1995*, FMC Svjetlo riječi, Sarajevo, 2008, str. 13.

[1115] Isto; http://brisevo-prijedor.webs.com/popissvihzrtavaubrisevu.htm

[1116] *Ubijeni i nestali Hrvati Bosne i Hercegovine 1991-1995*, FMC Svjetlo riječi, Sarajevo, 2008, str. 13.

Atlija Joso, rođen 1935. godine, ubijen je 2. jula 1992. godine prilikom napada srpskih snaga na Briševo i Staru Rijeku. Jedan od svjedoka navodi: "Za ta tri dana četnici su ubili i masakrirali više osoba. (...). Ubili su Atlija Matiju i Atlija Josu, (...)."[1117]

Avdić Aziz, rođen 1939. godine, vojna policija 6. sanske brigade VRS-a odvela ga je krajem septembra 1995. godine iz kuće u Naprelju i nezakonito ga zatočila u logoru Sanakeram. Tu su ga mučili, a nakon toga odveli u sjedište Vojne policije u naselju Mahala.[1118] Od posljedica strašnih fizičkih tortura 7. oktobra 1995. godine u kombiju u kome su proveli čitavu noć umro je Aziz Avdić. Zločinci su jednog od preživjelih zatočenika natjerali da ukopa ubijenog Aziza na starom mezarju u Mahali.[1119] Nakon Azizovog ubistva, 7. oktobra 1995. godine ljekari Doma zdravlja Sanski Most uradili su potvrdu o smrti, gdje je kao uzrok smrti naveden infarkt.[1120] Ova konstatacija je lažna jer svjedoci ubistva navode drugačije.

[1117] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: R-6/96, 14. januar 1996, *ZAPISNIK 0 SASLUŠANJU SVJEDOKA O RATNOM ZLOČINU U SELU STARA RIJEKA OPŠTINA SANSKI MOST*.

[1118] Sjedište vojne policije 6. sanske brigade VRS bilo je u kući Delalić Hasana i Ibrahima koji su nasilno protjerani a njihovu imovinu je uzurpirala vojna policija i pretvorila u jedno od mjesta nezakonitih zatočenju u Sanskom Mostu.

[1119] AINOBiHPUB, SJB Sanski Most, broj: 14-17/02-1172/96, 3. august 1996, *OBAVIJEST*.

[1120] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 7. oktobar 1995, *POTVRDA O SMRTI*.

Pravilnik o načinu utvrđivanja uzroka smrti („Sl. list SRBIH", br. 1/82.)

Zdravstvena organizacija
Pregledač mrtvaca
Matičar
(upisati odgovarajuće)

POTVRDA O SMRTI

Redni broj _____

1. Prezime i ime umrlog i prezime prije zaključenja braka: AVDIĆ M. AZIZ	2. Pol: MUŠKI
3. Datum smrti: 07.10.95 (dan, mjesec, godina) u 16 (0-24) časova	
4. Mjesto smrti: mjesto SAN. MOST; opština S. MOST	
5. Datum rođenja: 1940 (dan, mjesec, godina) u — (samo za djecu do 7 dana) časova (0-24)	
6. Mjesto rođenja: mjesto NAPREGIĆ; opština S. MOST	
7. Posljednje prebivalište: mjesto NAPREGIĆ; opština S. MOST; adresa _____	
8. Bračno stanje: OŽENJEN	
9. Državljanstvo: RS	
10. Prezime i ime bračnog druga (za oženjene, udovce, udovice i razvedene) _____	
11. Prezime i ime roditelja: otca MURAT; majke _____	
12. a) Da li je bio liječen (da, ne): NE b) Da li je smrt (prirodna ili nasilna): PRIRODNA	
13. Ako je bio liječen, datum posljednjeg pregleda: —	
14. Naziv zdravstvene organizacije u kojoj je liječen, a ako je liječen kod kuće - ime ljekara koji ga je liječio i naziv zdravstvene organizacije u kojoj radi taj ljekar: —	
15. Smrt je utvrdio a) ljekar b) drugo lice ovlašćeno za utvrđivanje smrti: DRUGO LICE – TEHNIČAR	

16. Uzrok smrti - popunjava se za sva lica umrla van zdravstvene organizacije

a) bolest zbog koje je smrt nastupila Infarctus myocardii

b) koliko je trajala bolest od koje je lice umrlo —

c) znakovi koje je porodica primijetila u toku bolesti —

d) da li je umrli bolovao još od neke bolesti (navesti bolest, kad je i koliko bolovao) —

Dr Љиљана

(Ljekar koje je utvrdilo smrt)

U S. Mostu 08.10.95 199

(mjesto i adresa stana)

LJEKARSKI IZVJEŠTAJ O UZROKU SMRTI

Na pitanja 17. i 18. odgovori se daju samo za lica koja su bila liječena, a popunjava ih a) ljekar koji je umrlog liječio prije smrti od bolesti koja je prouzrokovala smrt, b) ljekar koji je izvršio obdukciju leša i c) ljekar koji je u slučaju nasilne smrti izvršio obdukciju ili uviđaj

17. Uzrok smrti[1]				Vrijeme proteklo od početka bolesti do smrti
I	Bolest ili stanje koje je neposredno izazvalo smrt a)			
	Bolest ili stanja (ako ih je bilo) koja su prethodila gore navedenom uzroku	Stanje koje je dovelo do neposrednog uzroka smrti b)		
		Osnovni (inicijalni) uzrok smrti c)		
II	Druga značajna stanja koja su mogla utisati da dođe do smrti, ali nisu u vezi sa osnovnim uzrokom smrti			
I) Napomena: Odgovori pod I/ a), b) i c) popunjavaju se: za lica umrla prirodnom smrću - uzrok smrti; za lica umrla nasilnom smrću - priroda povrede i spoljni uzrok povrede.				
18. Da li su uzroci smrti provjereni obdukcijom (da - ne)				

Potpis ljekara

U _____ 199 ____ (M.P.) _____

Bilješka matičara:

Ovaj slučaj upisan je u matičnu knjigu umrlih koja se vodi za mjesto _____

opština _____ pod tekućim brojem _____

Potpis matičara

(M.P.) _____

Potvrda o smrti[1121]

[1121] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 7. oktobar 1995, *POTVRDA O SMRTI*.

Avdić Dževad, rođen 1961. godine, srpski vojnici su ga odveli od kuće u januaru 1993. godine. Jedan od svjedoka navodi: "Na njivama prije sela u neposrednoj blizini puta ubijen je Dževad Avdić sin Hasnije koji se vraćao sa pijace kući."[1122] O istom jedan od svjedoka navodi: "Znam da je ispod Predojevića glavice nađen mrtav Avdić Dževad sin Jasima koji je ubijen sa koljem,(...)."[1123] Posmrtne ostatke ubijenog Dževada pronašla je majka i supruga 19. februara 1993. godine u Skucanom Vakufu na udaljenosti oko 1,5 kilometara od kuće. Isti dan su ga zakopale na mezarje u Skucanom Vakufu-Velići bez vjerskog obreda.[1124]

Avdić Ejub rođen je 1954. godine, ubijen 9. septembra 1992. godine.[1125] O ubistvu Ejuba jedan od svjedoka navodi: "a tu istu noć su ubijeni Avdić Ejub sin Emina iz Skucanog Vakufa, istom su četnici bacili bombu u kuću i od toga je poginuo a sutradan je sahranjen u mjesnim mezarlucima, tu istu noć je zapaljeno 17 kuća (...)."[1126] Jedan od svjedoka navodi: "Jedne prilike je u noćnim satima, prilikom granatiranja iz podruma je izišao Ejub Avdić sin Emina star oko 35 godina, da iz kuće djeci donese nešto da pojedu ali dok je otišao u kuću neko od četnika mu je u sobu, u koju je ušao, bacio bombu i tu je poginuo a sahranjen je sutradan u mezarlucima u Ćehićima."[1127] Ekshumacija je počela 3. juna 1997. godine i završena je istog dana.[1128]

[1122] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22.9.1994. godine, *IZJAVA B.E.*

[1123] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembra 1994, *IZJAVA B.M*.

[1124] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Skucani Vakuf-Velići, Identifikacioni broj 1, 9. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1125] AINOBiHPUB, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Skućani Vakuf-Ćehići, Identifikacioni broj 3, 16. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1126] AIIZ, inv. br. 2401, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 13/2-SM-29/94, 29. august 1994, *IZJAVA R.B.*

[1127] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembra 1994, *IZJAVA B.M.*

[1128] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;*

Avdić Hasib, rođen 1934. godine, nestao 3. marta 1993. godine u Kliničkom centru Banja Luka. Pronađen je i ekshumiran na gradskom groblju Banja Luka 2007. godine. Prema rezultatima obdukcije nakon ekshumacije smrt je nasilna-smrtne povrede glave.[1129] U bolnici u Banjoj Luci konstatovano je da je Hasib umro od *Ulcus ventriculi perf.-peritonitis diff. schock endotox.* ( ).[1130] Ova dva nalaza-izvještaja o smrti potpuno su suprotni, kod jednog je uzrok smrti nasilni-pucanje u glavu, a kod drugog uzrok smrti je pucanje čira na želucu.

Avdić Ibrahim zv. Murat, rođen 1909. godine, ubijen je 29. jula 1992. godine. Jedan od svjedoka navodi: "Tog dana gorjelo je selo Naprelje i Fajtovci, prvo su zapalili džamiju u Naprelju, potom su palili sijena i požnjevena žita na njivama. Takođe su zapalili kuću od Nazifa Vukalića u Naprelju. Istog dana su ubili Murata Avdića nedaleko od njegove kuće u Naprelju."[1131] O istom se navodi: "Negdje krajem jula 1992. godine, moguće da je to bilo 29.7.1992. godine, Avdić Ibrahim zv. Murat, sin Mume, rođen oko 1909. godine čuvao je ovce više svoje kuće u Naprelju i grupa četničkih vojnika ga je ubila, pucajući u njega iz automatskog naoružanja. Po ranama koje su bile na tijelu, vjerovatno se radilo o zapaljivim mecima jer je imao i opekotine oko tih rana."[1132]

[1129] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-252/2007, 13. april 2007, Banja Luka-Gradsko groblje, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-252/2007, 13. april 2007, Banja Luka-Gradsko groblje, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-201-1/98, 4. juna 1998, *OBAVIJEST O EKSHUMACIJI I OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 88/07 RZ, Tijelo broj 1, 21. april 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević broj: KTA 88/07 RZ, Tijelo broj 1, 21. april 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[1130] AINOBiHPUB, Klinički medicinski centar Banja Luka, 3. mart 1993, *IZVJEŠTAJ O UZROKU SMRTI.*

[1131] AIIZ, inv. br. 2402, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski Kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Policijsko odjeljenje Lušci Palanka, broj: 05-10/01-242/98, 12. mart 1998, *IZJAVA T.K.*

[1132] AIIZ, inv. br. 2383, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1284, od 20. juni 1997, *IZJAVA A.F;* AIIZ, inv. br. 2399, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 30/94, od 29. august 1994, *IZJAVA B.E.*

Babača Fatima, rođena 1922. godine, ubijena je 15. maja 1993. godine. Ubili su je pripadnici srpske vojske. Nakon ubistva ukopana je u mezarju kod džamije.[1133]

Badnjević Nisveta, rođena 1972. godine, poginula je 2. septembra 1992. godine prilikom progona. Automobil u kojem se nalazila naišao je na protivtenkovsku minu i tom prilikom je teško ranjena.[1134]

Bajramović Rašid, rođen 1930. godine, nestao je krajem maja 1992. godine. Navjerovatnije zapaljen u kući u Budimlić Japri.[1135]

Baltić Islam iz Vrhpolja ubijen je od strane srpskih vojnika 28. juna 1992. godine. Posmrtni ostaci ubijenog pronađeni su na lokalitetu "Mekina dolina" koja je udaljena oko 200 metara od kuće ubijenog. Ekshumiran je 13. oktobra 1996. godine. Smrtne povrede nanesene su vatrenim oružjem u predjelu glave.[1136]

Banović Kata, rođena 1925. godine, ubijena je u augustu 1992. godine ispred svoje kuće. Ubijenu Katu promašao je Jakov Pavičić koji je i ukopao posmrtne ostatke ubijene.[1137]

Barać Mato, rođen 1932. godine, ubijen je 19. oktobra 1992. godine u Kruharima od strane pripadnika VRS.[1138]

Bašić Eniz, rođen 1937. godine, ubijen je 14. februara 1994. godine. Odveden je u policijsku stanicu gdje je pretučen i nakon toga je bačen u rijeku Sanu. Nakon ubistva pronađen je njegov leš o čemu su policajci SJB Sanski Most sačinili izvještaj: "U rijeci Sani pronađen leš Bešić Enesa (Bašić Eniz, prim. M.B.) rođ. 1937. god. u S. Mostu."[1139]

[1133] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1134] Isto.

[1135] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1136] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVAIZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 50-51.

[1137] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1138] A. Orlovac, nav.dj., str. 43.

[1139] AIIZ, inv. br. 5-2010, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-168/94, 15. februar 1994, *DEPEŠA*.

Bašić Sadik, rođen 1959. godine, nestao je 31. maja 1992. godine u Kljevcima.[1140]

Bečić Mehmed, rođen 1932. godine, ubijen 2. augusta 1992. godine u Donjoj Sanici. Nakon ubistva posmrtni ostaci ubijenog su zapaljeni.[1141]

Begić Mesud iz Trnove odveden je od strane dvojice srpskih vojnika 28. maja 1992. godine i ubijen. Dana 30. maja 1992. godine, na lokalitetu brda *Kulišće* posmrtne ostatke ubijenog pronašao je Meho Kamenčić. Sahranjen je na mezarju u Trnovi.[1142]

Begić Milan, rođen 1962. godine, ubijen je u konvoju prilikom nasilnog progona u pravcu Travnika. Nakon ubistva majka ga je dovezla u autobusu i sahranila na katoličkom groblju u Travniku.[1143]

Begić Safet, rođen 1928. godine, nestao je 1. juna 1992. godine na Vrhpoljskom mostu.[1144]

Begić Šaćir, rođen 1913. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu zajedno sa mještanima Begića-Kljevci. Nakon ubijanja zločinci su tijelo bacili u rijeku Sanu. Posmrtni ostaci ubijenog su pronađeni i ekshumirani na lokalitetu Čapljanske bare-Krnjadovac 6. juna 2012. godine. Identifikovan je 14. marta 2013. godine.[1145]

Behar ef. Ale, rođen 1965. godine, odveden je 7. juna 1992. godine od strane srpskih policajaca i ubijen.[1146]

Behremović Muharem, rođen 1935. godine, nestao je 17. septembra 1995. godine.[1147]

[1140] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1141] Isto.

[1142] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-564, 4. septembar 1995, *IZJAVA C.S.*

[1143] Savez logoraša u Bosni i Hercegovini, Udruženje logoraša Sanski Most, *nestali i ubijeni opštine Sanski Most 1992-1995*., str. 5.

[1144] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1145] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-1-23/13, 20. mart 2013, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1146] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-249/16, 10. oktobar 2016, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; Vidi više u dijelu: "***Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka na području opštine Sanski Most.***"

[1147] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Bešić Abid, rođen 1970. godine, ubijen je 19. septembra 1995. godine od strane pripadnika 6. sanske brigade VRS. Posmrtni ostaci ubijenog Abida bili su ukopani u centru sela Kijevo u bašti Ibrahima Kurbegovića (preko puta džamije). Ekshumiran je 3. juna 1997. godine.[1148]

Bešić Esad, rođen 1937. godine, nestao je 25. septembra 1995. godine kada je bio u posjetu sinu koji je bio u zatvoru Tunjice (Banja Luka). Ekshumiran je na mezarju Greda (Sanski Most) 5. decembra 2003. Godine, a posmrtni ostaci odvezeni su u spomen kosturnicu u Banjoj Luci. Identifikovan je putem DNK 10. septembra 2010. godine.[1149]

Bešić Hase, rođen 1938. godine, ubijen je 19. septembra 1995. godine od strane pripadnika 6. sanske brigade. Ubijen je na lokalitetu Kijevo, zaselak Riječani-rječica Kevuša. Ekshumiran je 3. juna 1997. godine.[1150]

Bešić Ismet, rođen 1955. godine, ubijen je 19. septembra 1995. godine u naselju Kijevo. U pokušaju da se spasi od zločinaca Ismet je zajedno sa sinom pobjegao u šumu. Zločinci su pronašli Ismeta i ubili ga. Smrtne povrede nanesene su mu vatrenim oružjem u predjelu glave. Posmrtni ostaci ubijenog Ismeta pronađeni su na udaljenosti oko 300 metara od kuća u Kijevu. Posmrtni ostaci nisu bili ukopani i pronađeni su u jednom šljivi-ku. Ekshumiran je 20. januara 1996. godine.[1151] U prvostepenom postupku sudsko vijeće Odjeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu oglasilo je

[1148] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kijevo-Centar, Identifikacioni broj 1, 12. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1149] AINOBiHPUB, J.U. Zavod za sudsku medicinu Republike Srpske Banja Luka, broj: ID-10-09-10-06, 10. septembar 2010, *ZAPISNIK O IDENTIFIKACIJI POSMRTNIH OSTATAKA*.

[1150] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kijevo-Ričani-rječica Kevuša, Identifikacioni broj 1, 12. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1151] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Odjeljenje kriminalističke policije Sanski Most, broj: 13/11-02/96 od 20. januara 1996, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ*; AINOBiHPUB, Odjeljenje za kriminalističku tehniku i KDZ, broj knjige uviđaja: 12/96, 20. januar 1996, *IZVJEŠTAJ O KRIMINALISTIČKO-TEHNIČKOJ PRETRAZI LICA MJESTA*.

Mitra Čankovića krivim i osudilo ga na kaznu zatvora u trajanju od devet (9) godina.[1152]

Bešić Hikmet, rođen 1962. godine, nestao je 19. septembra 1995. godine.[1153]

Bešić Husein, rođen 1947. godine, ubijen je 20. aprila 1995. godine dok je bio na prinudnom radu.[1154]

Bešić Mevla, rođena 1912. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci-Redak.[1155]

Bešić Muhamed, rođen 1965. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine na lokalitetu Čarakovo-Torine. Ubijen je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su mu u predjelu vrata.[1156]

Bilajbegović Samir, rođen 1967. godine, ubijen je 9. septembra 1992. godine. Samira su zločinci ubili 9. septembra 1992. godine dok je pecao ribu na rijeci Sani na lokalitetu Čapljanske bare. Zajedno sa bratom i dvojicom komšija Samir je pecao ribu kada su zločinci sa druge strane rijeke otvorili vatru. Samir je jedini ostao na mjestu, tako da su ga trojica uniformisanih vojnika odveli na drugu obalu rijeke Sane u pravcu sela Kljevci. Nakon što je pucnjava prestala, ova trojica koja su pobjegli nisu našli Samira na mjestu gdje je ostao. Poslije devet dana policija je javila je da u Kljevačkim barama pronašla muški leš. Porodica je prepoznala Samira i ukopali su ga u mezarje Rupnjak-Čaplje. Posmrtni ostaci ekshumirani su 24. augusta 1998. godine. Ubijen je vatrenim oružjem, a smrtne povrede nanesene su mu u predjelu glave i grudnog koša.[1157]

[1152] http://www.tuzilastvorz.org.rs/sr/predmeti/sanski-most-kijevo-čanković, pristupljeno 17. maja 2017. godine.

[1153] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1154] Savez logoraša u Bosni i Hercegovini, Udruženje logoraša Sanski Most, *Nestali i ubijeni opštine Sanski Most 1992-1995*., str. 6.

[1155] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1156] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalna bolnica "dr. Irfan Ljubijankić", Služba za patologiju Bihać, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: Kri-61/98, 11. oktobar 1998, *OBDUKCIONI ZAPISNIK;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Čarakovo-Torine I, Identifikacioni broj I, 5. oktobar 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1157] AINOBiHPUB, Kantonalni sud Bihać, broj: Bihać Kri: 55/98, 27. augusta 1998, *ZAPISNIK O EKSHUMACIJI, PREGLEDU, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI JEDNOG MRTVOG TIJELA PRONAĐENOG U NASELJU ČAPLJE, OPŠTINA SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federaci-

Božić Marko, rođen 1958. godine, ubijen je 29. novembra 1992. godine zajedno sa Ferdom Komljenom. Sahranjen na Starom groblju u Sasini.[1158]

Brkić Hadžire, rođena 1929. godine, ubijena je u oktobru 1992. godine u selu Modra (Sanski Most). Ubijena je nekoliko dana nakon što je ubijen i njen brat Ibrahim Brkić.[1159]

Brkić Ibrahim, rođen 1944. godine, ranjen u kući u Modroj, u oktobru 1992. godine, krenuo prema Lukavicama (Sanski Most) kako bi tražio pomoć. U mjestu Plemenice pronađene su njegove čizme i kapa. Njegovi posmrtni ostaci bili su ukopani na mezarju Greda (Sanski Most), a nakon toga prebačeni u spomen-kosturnicu u Banjoj Luci. Identifikovan je putem DNK metode 2014. godine[1160]

Brković Emina, rođena 1923, nestala je 1992. godine u Sanskom Mostu. Njeni posmrtni ostaci do sada nisu pronađeni.[1161]

Budimlić Muharem zv. Kuci, rođen 1947. godine, ubijen je 8. maja 1993. godine. Ubijen je u svojoj kući tako što je ugušen u kadi u kupatilu.[1162]

Budimlić Osman zvani Oćo ubijen je u Starom Majdanu nakon što je nasilno protjeran iz Budimlić Japre.[1163]

Buha Stjepan, rođen 1966. godine, prisilno je odveden od kuće 19. septembra 1995. godine. Vodi se kao nestala osoba. Odveden je zajedno s bratom Dragom koji je pronađen u masovnoj grobnici Sasina.[1164]

---

ja Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-574/98, 24. februar 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Čaplje, Identifikacioni broj 1, 28. august 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, SJB Sanski Most, 10. septembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA Č.M.*-zabilješku sačinio Maričić Nedeljko; AINOBiHPUB, SJB Sanski Most, 10. septembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA Š.N.*-zabilješku sačinio Maričić Nedeljko; AINOBiHPUB, SJB Sanski Most, 10. septembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA H.F.*-zabilješku sačinio Maričić Nedeljko.

[1158] A. Orlovac, nav. dj., str. 43.

[1159] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1160] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1161] Isto.

[1162] Isto.

[1163] Zilhad Ključanin, Hazim Akmadžić, *Zločin je zaboraviti zločin-Sanski Most u ratu 1992.-1995, Svjedočenja/Dokumenti*, Opština Sanski Most, Sanski Most, 1998, str. 144.

[1164] Isto.

Bujadilović Katarina, rođena 1943. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci (Sanski Most).[1165]

Buljubašić Bećo, rođen 1967. godine, poginuo je na Međeđem brdu (Ključ). Vodi se kao nestala osoba.[1166]

Buljubašić Elvis, rođen 1977. godine, nestao u Zavodu za zaštitu djece i omladine u Čirkin Polju (Prijedor). Pronađen i ekshumiran na gradskom groblju Pašinac (Prijedor) 19. aprila 2006. godine.[1167]

Burnić Amir, rođen 1969. godine, poginuo je 23. septembra 1994. godine od gelera granate na prisilnom radu na linijama razdvajanja ARBiH i VRS. Amir je poginuo u rejonu Suha Međa (Bosanski Novi).[1168]

Burnić Dževad, rođen 1961. godine, podlegao od posljedica ranjavanja ručnim raketnim bacačem (ZOLJA) koju su srpski vojnici ispalili u kuću u kojoj je bio Dževad. Podlegao je u bolnici u Banjoj Luci. Pokopan na mezarju u Husimovcima.[1169]

Buzuk Marija, rođena 1929. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci (Sanski Most).[1170]

Cerić Enver, rođen 1953. godine, nestao 31. maja 1992. godine i vodi se kao nestala osoba.[1171]

Cerić Emina, rođena 1935. godine, ubijena je 6. jula 1992. godine u Trnopolju.[1172]

Cerić Hasan, rođen 1928. godine, ubijen je 6. jula 1992. godine zajedno sa suprugom Eminom. U pokušaju da se ukrcaju u voz kojim su deportovani logoraši iz logora Trnopolje, Eminu i Hasana su srpski vojnici odvojili i onemogućili im ulazak na voz na stanici Trnopolje. Odveli su ih stotinjak metara od stanice i ubili kod mlina. Posmrtni ostaci ubijenih ekshumirani su 19. augusta 2004. godine na lokalitetu Trnopolje-Bešlagića mlin.[1173] Ubili

[1165] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1166] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1167] Isto.

[1168] Isto.

[1169] Isto.

[1170] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1171] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1172] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1173] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine,Unsko-sanski

su ih vatrenim oružjem. Smrtne povrede nastale su pucanjem iz vatrenog oružja u predjelu glave, vrata i desne nadlaktice.[1174]

Cerić Mirhet, rođen 1959. godine, nestao je početkom juna 1992. godine i vodi se kao nestala osoba.[1175]

Cerić Šehrija, rođena 1928. godine, ubijena je 19. septembra 1995. godine.[1176]

Cerić Tahir, rođen 1928. godine, teško je ranjen 25. jula 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Jedan od svjedoka navodi: "Pored ove dvojice vrlo ekstremni a ja ću nabrojati Srbe koji su pripadali II bataljonu VI. Krajiške brigade, a oni su iz mog sela i koji su činili zločin muslimanskom narodu u mom selu (...), koji je ubio Cerić Tahira (tom prilikom Tahir je teško ranjen, odvezen u bolnicu u Banjoj Luci gdje je podlegao od posljedica ranjavanja; prim. M.B.) iz Fajtovaca. (...)."[1177]

Čarkić Nurka, rođena 1968. godine, umrla je od posljedica nepružanja medicinske pomoći 1992. godine.[1178]

Čavlović Franjo, rođen 1964. godine, nestao je 19. septembra 1995. godine. Odveden je od kuće sa još nekoliko komšija od strane pripadnika Srpske dobrovoljačke garde (SR Jugoslavija).[1179]

Čavlović Milka, rođena 1933. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine u Sanskom Mostu.[1180]

---

kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, broj: 05-1/03-1-1267/04, 9. decembar 2004, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[1174] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Bešlagića mlin tijelo broj 1, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava III Sanski Most, Identifikacioni broj Bešlagića mlin 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1175] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1176] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1177] AIIZ, inv. br. 2396, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-368/96, 22. april 1996, *IZJAVA R.R.*

[1178] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1179] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1180] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

Čavlović Miroslava, rođena 1937. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine u Sanskom Mostu.[1181]

Ćehić Atif rođen je 1941. godine, ubijen je 9. septembra 1992. godine.

Ćehić Ibrahim rođen 1923. godine, ubijen 9. septembra 1992. godine zajedno sa Ćehić Atifom. U septembru 1992. godine pripadnici VRS su zaseoku Ćehići ubili trojicu Bošnjaka. Posmrtne ostatke ubijenih članovi porodica su ukopali na mezarje. Jedan od svjedoka navodi: "(...) u Skucanom Vakufu u zaseoku Ćehići, ubijena su dva Bošnjaka Ibraga Ćehić (Ibrahim, prim M.B.) i Abaz Ćehić (nije Abaz nego Atif, prim M.B.). Ubio ih je G.M zv. K. sa svojom grupom."[1182] Po izvršenom ubistvu ove dvojice civila-Bošnjaka, na uviđaj su izišli vojni policajci iz 6. sanske brigade i o tome sačinili izvještaj u kome je navedeno: " -Obrada lica zbog ubistva Ćehajić Ibrahima i Ćehajić Atifa u S. Vakufu (izvještaj od 22.09.1992. g.). (...) -Krim obradom zbog dvostrukog ubistva u S. Vakufu došlo se do konkretnih podataka o izvršiocima (izvj. od 17.09.1992. g.), -Obavljen informativni razgovor sa Avramović Mirom i drugim licima u vezi ubistva u S. Vakufu (izvještaj od 15.09.1992. g.)."[1183] Iako su bili poznati počinoci ovog zločina oni nisu sudski procesuirani niti pravosnažno osuđeni za ovo djelo od strane vlasti srpske opštine Sanski Most. Ekshumacija je počela 3. juna 1997. godine i završena je istog dana.[1184]

Ćatić Mehmed zv. Meho, rođen 1969. godine, ubijen je početkom novembra 1994. godine. Jedan od svjedoka navodi: "pošto je ubio Mehu Ćatića (Mehmed je pravo ime a Meho je nadimak, prim. M.B.) P.B. je priveden u MUP Sanski Most ali je odmah sutradan pušten."[1185] O ovom zločinu SJB Sanski Most u svojoj depeši navodi: "Dana 9.11.1994. godine u

[1181] Isto.

[1182] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22.9.1994, *IZJAVA B.E.*

[1183] AIIZ, inv. br. 5-1962, Četa vojne policije Sanski Most, 23. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ KRIM SLUŽBE U PERIODU OD 05.09.1992-23.09.1992*.

[1184] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;*

[1185] AIIZ, inv. br. 2397, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Zenica, Stanica javne bezbjednosti Zenica, broj: 02-440, 13. februar 1995, *IZJAVA J.F.*

7,00 sati pronađen je ubijen iz vatrenog oružja u Donjem Kamengradu Ćatić Meho."[1186]

Ćerimović Husnija, rođen 1955. godine, ubijen je u novembru 1992. godine. Ubijen je zajedno s bratom Murizom i Ilijazom Kuželjom nakon što su pokušali doći do R Hrvatske. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave.[1187]

Ćerimović Muriz, rođen 1958. godine, ubijen je u novembru 1992. godine. Muriz je zajedno s bratom Husnijom i Ilijazom Kuželjom pokušao doći u R Hrvatsku. Došli su do UNPROFOR-a u Dvoru na Uni gdje su ih predali srpskoj policiji. Pronađeni su i ekshumirani na lokalitetu Greda.[1188]

Dedić Rasim, rođen 1934. godine, 20. septembra 1995. godine odveden je od strane vojnih policajaca 6. sanske brigade u nepoznatom pravcu.[1189] Prije nego što ga je srpska vojska odvela i ubila, u kuću Rasima Dedića nasilno je useljena Brankica Bašalić. O ovom se navodi u dnevnim novostima dežurne službe SJB Sanski Most: "U 12,50 časova dežurni vozač i Veselinović D. otišli na asistenciju u ul. Cara Lazara radi useljenja Bašalić Brankice

[1186] AIIZ, inv. br. 5-2006, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1099/94, 10. novembar 1994, *DEPEŠA.*

[1187] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-638/2006, 15. decembar 2006, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 15, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-638/2006, 15. decembar 2006, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 15, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 15, 5. mart 2007, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 15, 28. januar 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

[1188] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-1/2007, 3. januar 2007, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O U UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-1/2007, 3. januar 2007, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 10, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1189] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-127/2000, 8. februar 2000, *IZJAVA D.V.*

iz Drvara u kuću Dedić Rasima. Iste smo upozorili da se ne svađaju a sve probleme da rješavaju putem Skupštine opštine."[1190] Rasim Dedić ubijen je u Ključkoj ulici, stari put prema Čaplju kod sela Delići. Ekshumiran je 5. juna 1997. godine.[1191]

Dervišević Dedo, rođen 1938. godine, ubijen je 10. septembra 1992. godine. Jedan od svjedoka navodi: "U zgradi SJB u Lušci Palanki ubijen je Dedo Dervišević iz Skucanog Vakufa."[1192] Dedo nije još pronađen i vodi se kao nestala osoba.[1193]

Dervišević Ekrem (16 godina) ubijen je u Skucanom Vakufu 6. augusta 1995. godine, a majka ga je klasičnom metodom identifikovala 10. juna 1997. godine. Zločinci su ubili maloljetnog Ekrema Derviševića. Ubijen je bombom ispred kuće Redžepa Hasanagića.[1194]

[1190] AIIZ, inv. br. 2413, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Dežurna služba, 2. septembar 1995, *DNEVNE NOVOSTI*.

[1191] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 8. juni 1997, Ključka-stari put, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1192] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22.9.1994, *IZJAVA B.E.*

[1193] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1194] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Stanično odjeljenje policije Lušci Palanka, broj: 14-5/01-1, 7. august 1995, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 10. juni 1997, Identifikacioni broj 2, Skucani Vakuf-centar, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

R e p u b l i k a s r p s k a
MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
CENTAR JAVNE BEZBJEDNOSTI PRIJEDOR
STANICA JAVNE BEZBJEDNOSTI SANSKI MOST
STANIČNO ODELENJE POLICIJE LUŠCI PALANKA

Broj:14-5/01-1
Dana:07.08.1995.godine

S l u ž b e n a z a b i l j e š k a

Sačinjena u Staničnom odlenju policije Lušci Palanka po policajcu Predojević Dušku nakon izvršenog uvidjaja ubistva DERVIŠEVIĆ Safeta EKREMA i ranjavanja Zahirović Hasiba, Zahirović Islama i Handanagić Halida svi iz Skucanog Vakufa.

Dana 07.08.1995.godine u 15. časova upućen sam od strane istražnog sudije Blagojević Slavice da izvršim uvidjaj gore navedenog ubistva i ranjavanja u Skucanom Vakufu koja se desilo dana 06.08.1995.godine oko 21 sat. Na licu mjesta zatekao sam sledeće stanje:

Opis lica mjesta

Lice mjesta ubistva [redacted] Dervišević Ekrema bilo je obezbjedjeno od strane radnika policije Staničnog odelenjaa Lušci Palanka Divšak Ranka i Novaković Zorana od jutarnjih časova pošto je ovo ubistvo prijavljeno u 7,3o časova.

Pregled lica mjesta započet je u 16 časova.

Leš ubijenog je zatečen pred kućom Handanagić Redžepa u selu Skucani Vakuf, zaseok Zahirovići. Leš se nalazio neposredno pored stola sa klupama u blizini lijevog prozora gledano sa puta. Kuća je od asfalta udaljena oko 6. metara. Radi se o prizemnoj kući uz koju je sa bočne strane dozidan veranda.

Pregledom leša utvrdjeno je da se radi o Dervišević Ekremu sin Safeta i majke Semse rodjene Kaltak, rodjen 14.01.1979.godine u Skucanom Vakufu opština Sanski Most, stalno nastanjen u Skucanom Vakufu, završio 8 razreda osnovne škole, po nacionalnosti Musliman, državljanin RS.

Leš je dužine oko 17o centimetara, srednje uhranjenosti, smedje kose, obučen u farmerke, bijelu majicu kratkih rukava, crveno plavu vindjaknu, a na nogama je imao patike.

Na tijelu ubijenog uočene su rane u predjelu glave koja je potpuno raznesena, na lijevoj ruci u predjelu ramena - ruka odvojena od tijela, na desnoj ruci u predjelu nadlaktice i lakta - izlomljena sa više rana nepravilnog oblika, kao i u predjelu grudnog koša više rana nejednakih veličina i oblika.

Ispod prozora kuće neposredno blizu zida vidljivo je mjesto eksplozij nepoznate eksplozivne naprave od koje je smrtno stradao Dervišević Ekrem i ranjen Handanagić Halid sin Muje iz Skucanog Vakufa, koji je ranjen u predjelu ledja i dlana desne ruke.

Dalnjim pregledom lica mjesta paralelno sa asfaltnim putem gledano u pravcu Gornjeg Lipnika oko 1o metara udaljeno od leša pronadjen je dio mozga poginulog, a 2o metara od leša u istom pravcu pronadjen je dio lobanje.

U dvorištu bočno od kuće sa strane na kojoj se nalazi veranda uočeno je mjesto eksplozije Ručne bombe kašikare (pronadjena kašika br.91o5) od čije eksplzije su ranjeni Zahirović Hasib u predjelu desne prepone i Zahirović Islam u predjelu potiljka, desnog [redacted] uha i obe potkoljenice.

Mjesto eksplozije navedene bombe nalazi se oko 5. metara od zadnjeg ugla verande paralelno sa putem na medji sa njivom Handanagić Muharema. Od eksplozije ove bombe usmrćen je pas Handanagić Redžepa koji je bio zavezan na udaljenosti 3. metra od mjesta eksplozije.

Na udaljenosti 35 metara od puta iza kuće Handanagić Muharema uočeno je mjesto eksplozije još jedne ručne bombe (pronadjena je kašika br. 831 od žije eksplozije nije bilo povrijedjenih.

Pregled lica mjesta je završen u 17.časova.

Izjave očevidaca

Prilikom vršenja uvidjaja obavio sam razgovor sa dvojicom očevidaca koji su tom prilikom dali sledeće izjave:

Handanagić Redžep sin Muje i majke Ajše rodjene Zahirović, rodjen 07.02.1958.godine u Skucanom Vakufu opština Sanski Most, nastanjen u u Skucanom Vakufu, po zanimanju zemljoradnik,Musliman, državljanin RS.
Redžep je na okolnosti gore navedenog dogadjaja izjavio sledeće:

" Dana 06.08.1995.godine u predvečerje oko 21 sat sjedio sam pred svojom kućom zajedno sa Handanagić Halidom, Zahirović Hasibom, Zahirović Islamom, Dervišević Esadom, Dervišević Ekremom, svi iz Skucanog Vakufa. Sjedili smo za stolom neposredno ispred moje kuće i razgovarali o kombajnu i žetvi.
Primjetili smo četiri NN lica koja su se kretala putem iz pravca Gornjeg Lipnika koji su bili obučeni u maskirno-zelene uniforme i naoružani puškama. Trjica su bili visine oko 185 cm a četvrti je bio niži oko 170 cm i stariji po godinama. Na glavi je imao šubaru i bio je sa bradom, a od naoružanja je imao karabin.
Kad su naišli poredi nas viknuli su: "Stoj, nikud ne mrdajte, a ti što se okrećeš dodji ovamo" ovo se odnosilo na Dervišević Ekrema. Tada se začuo pucanj poslije kojeg je Ekrem zajaukao. Mi ostali smo počeli bježati oko kuće prema njivi. Veoma brzo poslije pucnja čula se eksplozi od koje je nastradao Ekrem, dok je Handanagić Halid ranjen. Navedena lica su za nama bacili još dvije bombe od kojih su ranjeni Zahirović Hasib i Zahirović Islam. Mismo se posakrivali po njivama kao i ostalo stanovništv a napadači su otišli putem prema Goricama i idući kroz selo su ispalili još nekoliko metaka.
Nakon 40 minuta došao je naš komšija Divjak Ranko i Šuput Svetko koj su zajedno sa Zahirović Šefikom utvrdili da je Dervišević Ekrem smrtno st adao a tek ujutro povrijedjeni su otišli u Lušci Palanku radi ukazivanja ljekarske pomoći i prijavljivanja napada u policiju.
Napominjem da lica koja su nas napala ne poznajem i da ih do sada nisam zapažao u selu."

Handanagić Halid sin Muje i majke Ajše rodjene Zahirović, rodjen 1942.godine u Skucanom Vakufu, nastanjen u Skucanom Vakufu, po zanimanju zemljoradnik, po nacionalnosti Musliman, državljanin RS.

Halid je dao autentičnu izjavu kao i njegov brat Redžep pa iz tog razloga zbog ponavljanja nije napisana.

Zabilješku sačinio
Predojević Duško

Službena zabilješka[1195]

[1195] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Stanično odjeljenje policije Lušci Palanka, broj: 14-5/01-1, 7. august 1995, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*;

Dervišević Ermin, rođen 1980. Godine, poginuo u Travniku 12. septembra 1995. godine od posljedica granatiranja sa položaja srpske vojske.[1196]

Dervišević Said, rođen 1964. godine, ubijen je 17. septembra 1995. godine u Skucanom Vakufu u kući Muharema Handanagića. Ubili su ga pripadnici srpske vojske. Posmrtni ostaci bili su ukopani u bašči Muharema Handanagića. Ekshumiran je 4. juna 1997. godine.[1197]

Dizdarević Hikmet, rođen 1967. godine, ubijen je 29. maja 1992. godine u Kljevcima u zaseoku Savići. Ubili su ga srpski vojnici. Bio je zakopan u jednoj dolini u blizini katoličke crkve. Uzrok smrti je strelna povreda glave.[1198]

Došen Luka, rođen 1920. godine, ubijen je 24. jula 1992. godine u mjestu Moštanica (Stara Rijeka). Ubijen je vatrenim oružjem. Jedan od svjedoka navodi: "Zatim su ubili Došen Luku, (...)."[1199] Nakon ubistva preživjeli mještani su posmrtne ostatke ukopali na Grošića groblje u Staroj Rijeci. Ekshumacija je izvršena 16. juna 1997. godine.[1200]

Drobić Ilijaz, rođen 1944. godine, ubijen je 20. jula 1992. godine u logoru Omarska. Ilijaza su vojni policajci odveli i zatočili u logor Omarska, gdje je ubijen. Prema obdukcionom nalazu smrt je nastupila zbog

---

[1196] Vidi više u dijelu knjige "***Ubijanje djece na području opštine Sanski Most."***

[1197] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[1198] AINOBiHPUB, Kantonalni sud Bihać, broj: Bihać Kri: 32/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 13. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVOG TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU SAVIĆI, OPŠTINA SANSKI MOST*; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj 2348-37/98, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[1199] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: R-6/96, 14. januar 1996, *ZAPISNIK O SASLUŠANJU SVJEDOKA O RATNOM ZLOČINU U SELU STARA RIJEKA OPŠTINA SANSKI MOST.*

[1200] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-2/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI NA LOKALITETU GROŠIĆA GROBLJE-STARA RIJEKA*;.

višestrukih povreda rebara s povredama unutrašnjih organa.[1201] Pronađen je i ekshumiran iz masovne grobnice Kevljani (Prijedor) 1999. godine.[1202]

Dubica Derviš, rođen 1968. godine, zarobljen od strane srpske vojske i policije 6. februara 1993. godine. Odveden s grupom od 15 zarobljenih iz Galaje (Sanski Most) u koncentraconi logor Kamenica (Drvar) i vodi se kao nestala osoba.[1203]

Durmišević Nermin, rođen 1966. godine, ubijen je 15. jula 1993. godine. SJB Sanski Most je po počinjenju ovog zločina podnijela krivičnu prijavu u kojoj se opisuje ovaj zločin. "(...) dana 15. jula 1993. godine oko 14,00 časova nepoznati izvršioci izvršili ubistvo automatskim oružjem u njivi zv. Pećina u mjestu Okreč SO-e S. Most nad Durmišević Nerminom sin Ilhana i Senije r. Hadžić, rođen 1972. godine u Čirkićima. (...) od strane pripadnika Vojske koji su u pravcu ubijenog koji je kosio u njivi zv. Pećina iz pravca otvarali vatru te imenovanog pogodili koji je na licu mjesta podlegao."[1204] Ubili su ga pripadnici VRS-a. Ukopan je na mezarju u Okreču.

Durut Crnko, rođen 1941. godine, umro je u oktobru 1995. godine od posljedica teških fizičkih tortura. Srpske vojne snage su prilikom povlačenja iz Sanskog Mosta povele jedan broj civila kao taoce. Crnko Durut bio je među njima. On je prethodno bio nezakonito zatočen u Sanakeramu da bi ga zajedno s ostalim zatočenicima odveli u Prijedor. U Prijedoru je od posljedica fizičkih tortura umro. Posmrtni ostaci ubijenog razmijenjeni su 6. decembra 1995. godine.[1205]

Džafić Đulaga, rođen 1917. godine, ubijen je 26. juna 1992. godine. Ubijen je snajperskim hicem dok je gledao kroz prozor. Jedan od svjedoka navodi: "(...) početkom juna mjeseca 1992. godine četnici su napali Donji

[1201] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Kevljani, Identifikacioni broj KV 1, KV 17, *POTVRDA O SMRTI,*

[1202] Nusret Sivac*, Kolika je u Prijedoru čaršija,* Bonik, Sarajevo, 1995, str. 207; AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1203] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ*, Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine;* AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1204] AIIZ, inv. br. 2395, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/02-2-230-KU-100/93, 5. august 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG IZVRŠIOCA.*

[1205] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Su 7/95, 7. decembar 1995, *OBAVIJEST;* AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-19/95, 7. decembar 1995, *OBAVIJEST.*

Kamengrad, gdje je većinsko stanovništvo bilo bošnjačko. I nas su napali pripadnici VI. Krajiške partizanske brigade. U ovom napadu četnici s ubili Džafić Đulagu, starac preko 70 godina. Ubijen je u svojoj kući dok je gledao kroz prozor šta se događa. (...)."[1206]

Džafić Fikret, rođen 1955. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine u Oštroj Luci zajedno sa Smajom Pašalićem i njegovim sinovima.[1207]

Džafić Fadil, rođen 1960. godine, pripadnici srpske vojske odveli ga 21. augusta 1992. godine iz kuće Ekrema Kaltaka u Okreču u pravcu Podvidače. Prema svjedočenju preživjelih najprije su Fadila odveli u Podvidaču u zaselak Rajlići, razapeli ga na drvo, mučili na razne načine (tukli ga drvenim motkama, gađali nožem i drugo). U Izvještaju čete Vojne policije 6. sanske brigade Sanski Most od 22. septembra 1992. godine navodi se: "Dana 21.8.1992. g. iz s. Okreča u nepoznatom pravcu od strane tri vojnika odveden je Džafić Fadil rođ. 1960. g."[1208]

[1206] AIIZ, inv. br. 2384, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1562, 7. mart 1998, *IZJAVA H.N.*

[1207] Isto.

[1208] AINOBiHPUB, Četa vojne policije Sanski Most, 22. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O DOGAĐAJIMA NA OKREČU I DR.*

Četa Vojne policije
Sanski Most
Dana, 22.o9.1992.g.

I Z V J E Š T A J

Izvještaj o događajima na Okreču i dr.

Dana, 21.o8.1992.g. iz s. Okreča u nepoznatom pravcu od strane tri vojnika odveden je DŽAFIĆ FADIL, rođ. 196o.g.
Nakon više obavljenih informativnih razgovora sa mještanima Okreča i drugih došlo se do konkretnih podataka da su istoga odveli Dođenović Đade, Bilbija Zoran i Rajlić Tihomir. Sva trojica su iz Podvidače.
Izlaskom na lice mjesta sa istima nije obavljen informativni razgovor jer se nalaze na ratištu.
Krim obrada u toku.

Izvještaj podnio
Krim.inspektor Lazić Predrag

Izvještaj Vojne policije 6. sanske brigade[1209]

[1209] AINOBiHPUB, Četa vojne policije Sanski Most, 22. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O DOGAĐAJIMA NA OKREČU I DR.*

Fazlić Azra, rođena 1974. godine, zarobljena je 6. februara 1993. godine i odvedena u koncentracioni logor Kamenica.[1210]

Ferizi Desuda, rođena 1920. godine, ubijena je u julu 1992. godine.[1211]

Ferizi Ajet ubijen je u julu 1992. godine u naselju Lukavice-Brist u kući u kojoj je boravio zajedno sa suprugom Desudom. Posmrtni ostaci ubijenog pokopani su u mezarju u Okreču-Malovčići.[1212]

Fočak Fatima, rođena 1911. godine, ubijena je 5. jula 1992. godine u svojoj kući.[1213]

Galešić Joso, rođen 1939. godine, ubijen je 7. oktobra 1992. godine u selu Zdena.[1214]

Ganić Habib, rođen 1932. godine, ubijen je u svojoj kući 21. septembra 1995. godine. Posmrtni ostaci ubijenog bili su ukopani 15-ak metara od kuće. Srpski vojnici su Habiba prije smrti fizički maltretirali pri čemu su mu tupim predmetom nanijeli teške povreda da bi nakon toga bio ubijen vatrenim oružjem. Ubijen je tako što su mu zločinci pucali u glavu.[1215]

Gazibara Izet, rođen 1949. godine, poginuo je 2. septembra 1994. godine. Poginuo-ubijen je na prisilnom radu na linijama razdvajanja ARBiH i VRS. Izet je poginuo u rejonu Suha Međa (Bosanski Novi) zajedno sa Amirom Burnićem. Jedan od svjedoka navodi: "Poznato mi je da su trojica Bošnjaka na Suhoj međi na Bihaćkom ratištu u vrijeme kada je zločinac Mladić ranjen."[1216] Nakon što je ubijen srpski vojnici su posmrtne ostatke ubijenog dovezli i izbacili pred kućom.[1217]

Grbić Husein, rođen 1963. godine, ubijen je 21. decembra 1992. godine. Nenad Malić, pripadnik 6. sanske brigade, ubio ga je u Starom Majdanu

[1210] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1211] Isto.

[1212] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1213] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1214] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1215] AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 11. april 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA-GROBNICA OKREČ-GANIĆ HABIB,* broj 43; AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST.*

[1216] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, , broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[1217] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

zajedno s Refikom Velićem. Zločinac je iz kafića "Fontana" u Starom Majdanu izveo Huseina Grbića i ubodom nožem u vrat i pucanjem iz pištolja u predio grudi lišio života Huseina, a nakon toga je iz kafića izveo i Refika Velića i usmrtio ga pucanjem u glavu. Zločinac je nakon toga pokušao ubiti Džemala Hadžalića.[1218]

Grbić Šefik, rođen 1968. godine, ubijen je u junu 1992. godine. Šefik je biciklom krenuo iz Dževara i srpski policajci zaustavili su ga na punktu prema Starom Majdanu. Prema svjedocima odmah je na punktu ubijen. Posmrtni ostaci ubijenog pronađeni su u šumi na Predojevića Brdu koje su nakon 15-ak dana ukopali njegov otac Atif i stric Salih. Ekshumiran je 6. juna 1997. godine.[1219]

Grgić Bartol, rođen 1930. godine, posmrtni ostaci pronađeni 17. januara 1995. godine. U izvještaju SJB Sanski Most navedeno je: "u protekla 24 sata na području koje pokriva ova SJB-i pronađen je leš od Grgić Bartola, sin Ante, rođen 1930. god. u Poljaku SO Sanski Most, (...)."[1220]

Grgić Eldina, rođena 1989. godine, poginula je 2. septembra 1992. godine prilikom progona.[1221]

Grgić Esma, rođena 1958. godine, poginula je 2. septembra 1992. godine na lokalitetu Smetovi-Vlašić (Travnik).[1222]

Grgić Ivo, rođen 1951. godine, nestao je 19. septembra 1995. godine i njegovi posmrtni ostaci nisu još pronađeni.[1223]

Habibović Ahmet, rođen 1939. godine, ubijen je 15. aprila 1993. godine. Ubijen je zajedno sa sinom Rufadom i bratićem Sabahudinom. Jedan od svjedoka događaja navodi: "Dana 15. aprila 1993 godine, u kasnim ve-

[1218] http://www.blic.rs/vesti/hronika/nenad-malic-osuden-na-13-godina-za-ratni-zlocin/, pristupljeno 6. marta 2017, Vijeće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu osudilo je u na 13 godina zatvora Nenada Malića zbog ubistva Grbić Huseina i Velić Refika i pokušaj ubistva Džemala Hadžalića-civila u Starom Majdanu 21. decembra 1992. godine.

[1219] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-8/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*

[1220] AIIZ, inv. br. 5-2019, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Depeša broj: 11-19/01-5-50/95, 18. januar 1995, *DEPEŠA.*

[1221] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1222] Isto.

[1223] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

černjim časovima, pred našu kuću došle su nepoznate uniformisane osobe s naoružanjem te izvele majku Azeminu koja se ubrzo vratila u kuću ranjena iz vatrenog oružja, vjerovatno u pokušaju bjega. Vojnici su potom nasilno unišli u kuću gdje nas je bilo mnogo komšija i rođaka te izvode Sabahudina, Rufada i Ahmeta Habibovića tj. mog oca koje odvode u noć uz pucanje u zrak iz vatrenog oružja vjerovatno u cilju da nas zastraše. Tek sljedećeg dana ujutro smo ih pronašli ubijene 100-150 metara od naše kuće u blizini džamije u Bartikovcima na glavnom putu. Vidjevši njihova krvava tijela od straha nismo smjeli ništa učiniti te smo otišli prijaviti ovaj događaj u komandu koja se nalazila u Domu Milin Birt. Nakon što je policija uradila uviđaj dozvolili su nam da izvršimo pokop naših ubijenih članova porodice u mezarje Bartikovci, koje smo umotali u ćebad zakopali."[1224]

Habibović Ermin, rođen 1970. godine, odveden je od svoje kuće od strane srpskih policajaca 21. septembra 1995. godine. Posmrtni ostaci ubijenog Ermina pronađeni su na lokalitetu Dolina u Donjem Kamengradu. Ekshumiran je 4. juna 1996. godine. Prema obdukcionim nalazima ubijen je vatrenim oružjem, a smrt je nastupila usred povreda vratnih pršljenova.[1225]

Habibović Rufad, rođen 1972. godine, ubijen je 15. aprila 1993. godine. Ubijen je zajedno s ocem Ahmetom i stričevićem Sabahudinom Habibovićem.

Habibović Sabahudin, rođen 1975. godine, ubijen je 15. aprila 1993. godine.[1226]

Hadžić Alaga, rođen 1931. godine, nestao je 4. oktobra 1992. godine iz konvoja na putu prema Travniku (Vlašiću).[1227]

[1224] AINOBiHPUB, *IZJAVA ZIFADA HABIBOVIĆA*, data autoru 3. mart 2017. godine.

[1225] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-201-1/98, 4. juna 1998, *OBAVIJEST O EKSHUMACIJI I OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: 2360-50/98, 4. juni 1998, *POTVRDA O SMRTI,* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Identifikacioni broj 1, Donji Kamengrad-Dolina, 4. juni 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1226] Vidi više u dijelu knjige "***Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka na području opštine Sanski Most."***

[1227] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Hadžiselimović Fatima, rođena 1952. godine, nestala je 5. oktobra 1995. godine na putu Teslić – Tešanj.[1228]

Halimović Hatidža, rođena 1906. godine, umrla je prilikom prisilnog progona iz Sanskog Mosta 6. oktobra 1995. godine, mjesto Blatnica – Žeželj, područje opštine Teslić.[1229]

Halkić Muhamed, rođen 1935. godine, ubijen je 29. oktobra 1992. godine u dvorištu svoje porodične kuće. U informaciji SJB Sanski Most o bezbjedonosnoj situaciji na području opštine Sanski Most navedeno je: "u Zdeni ubijen Halkić Muhamed. Počinilaca za sada nepoznat. -u Kamengradu ubijen jedan musliman. Postupak istrage u toku. (...)"[1230]

Hamzić Agan, rođen 1969. godine, ubijen je 23. oktobra 1993. godine na mostu u Poljaku (Sanski Most) prilikom povratka sa prisilne radne obaveze.[1231]

Hodžić Elvedin, rođen 1971. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine na lokalitetu Kvrgića do. Posmrtni ostaci ubijenog Elvedina ekshumirani su 13. oktobra 1996. godine. Elvedin je ubijen vatrenim oružjem kojim su mu nanesene smrtne povrede u predjelu grudi.[1232]

Hodžić Hasnija, rođena 1933. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine.[1233]

Hodžić Mevla, rođena 1933. godine, 3. jula 1992. godine odvedena je u bolnicu u Prijedoru. Njeni posmrtni ostaci pronađeni su na gradskom groblju Pašinac.[1234]

[1228] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1229] Isto.

[1230] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[1231] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1232] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 52.

[1233] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1234] Isto.

Hodžić Ešef, rođen 1934. godine, ubijen je zajedno sa suprugom Hasnijom ispred svoje kuće u Došcima (Gornji Kamengrad-Sanski Most) 21. septembra 1995. godine. Posmrtni ostaci ubijene ukopani su u mezarju u Gornjem Kamengradu-Došci.[1235]

Horozović Idriz, rođen 1942. godine, nestao je 25. jula 1992. godine. Idriz je kolima Doma zdravlja odvezen u bolnicu u Prijedoru radi slikanja vilice i po povratku na kontrolnom policijskom punktu u Čarakovu srpski policajci su ga zadržali i od tada se vodi kao nestala osoba.[1236]

Horozović Salih, rođen 1932, umro 5. augusta 1993. godine u bolnici u Banjoj Luci. Umro je od posljedica zadobijenih povreda.

Hrapić Alija, rođen 1963. godine, ubijen je i ekshumiran iz masovne grobnice Stari Kevljani (Prijedor). Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave, grudnog koša i desne natkoljenice.[1237]

Hrapić Namir, rođen 1965. godine, ubijen je u junu 1992. godine u mjestu Rakovčani (Prijedor). Pronađen je i ekshumiran na lokalitetu Prijedor – Čarakovo – Brđani - tijelo broj 3.[1238]

[1235] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1236] Isto.

[1237] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-132/2006, 21. februar 2006, Prijedor-Stari Kevljani, Identifikacioni broj 297, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-132/2006, 30. juni 2006, Prijedor-Stari Kevljani, Identifikacioni broj 297, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 367/04-1 RZ, Tijelo broj 400, 14. juni 2006, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

[1238] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-265/2006, 4. juli 2006, Prijedor-Čarakovo-Brđani, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-265/2006, 4. juli 2006, Prijedor-Čarakovo-Brđani, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 221/03, Tijelo broj 3, 15. juni 2006, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

Hrnjica Muharem, rođen 1953. godine, ubijen je 9. jula 1992. godine u svojoj kući u Prijedoru. Srpski policajci su noću lupali na vrata i Muharem je ustao da otvori, a zločinci su pucali kroz vrata i ubili ga. Smrt je nastupila vatrenim oružjem-strelne rane karlice.[1239]

Hukanović Arif, rođen 1960. godine, poginuo je 24. septembra Grabež-Sanica (Ključ). Vodi se kao nestala osoba.[1240]

Hukanović Ferid, rođen 1954. godine, zarobljen od strane srpske vojske i policije 6. februara 1993. godine. Odveden s grupom od 15 zarobljenih iz Galaje (Sanski Most) u koncentraconi logor Kamenica (Drvar) i vodi se kao nestala osoba.[1241]

Hukanović Mirsad, rođen 1966. godine, nestao je u julu 1992. godine prilikom pokušaja prelaska jedne grupe Bošnjaka s okupirane teritorije opštine Sanski Most na slobodnu teritoriju Bihaća.[1242]

Hukanović Rezak, rođen 1952. godine, nestao je i do danas nije pronađen.[1243]

Hukanović Safet, rođen 1950. godine, zarobljen od strane srpske vojske i policije 6. februara 1993. godine. Odveden s grupom od 15 zarobljenih iz Galaje (Sanski Most) u koncentracioni logor Kamenica (Drvar) i vodi se kao nestala osoba.[1244]

Hukanović Sejif, rođen 1959. godine, nestao je početkom juna 1992. godine.[1245]

[1239] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-270/08, 18. decembar 2008, Prijedor-Pašinac, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Prijedor-Pašinac, Identifikacioni broj 1, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI*.

[1240] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1241] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ*, Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine;* AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1242] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1243] Isto.

[1244] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ, *Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine;* AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1245] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Huskić Duda, rođena 1934. godine, uhapšena je u šumi Galaja s mužem Omerom, sinom Hasanom i snahom Azrom Fazlić i drugima.[1246]

Iličić Kata, rođena 1919. godine, ubijena je u novembru 1992. godine u Škrljevitoj. Ubijena je zajedno sa sinom Milom Iličićem.[1247]

Iličić Mile, rođen 1948. godine, ubijen je u novembru 1992. godine zajedno s majkom Katom.[1248]

Iličić Tade, rođen 1932. godine, ubijen je 10. jula 1992. godine. Pripadnici VRS-a ubili su ga vatrenim oružjem na ulazu u kuću u naselju Kruhari.[1249]

Islamčević Suad, rođen 1952. godine, u julu 1992. godine odveden je iz logora Keraterm i ubijen na lokalitetu Dizdarev potok (Prijedor). Ekshumiran je 6-8. septembra 2006. godine. Ubijen je vatrenim oružjem strelne rane glave, lica i vrata.[1250]

Islamović Šefik, rođen 1950. godine, ubijen je 8. novembra 1992. godine u Starom Majdanu. Ubijen je zajedno sa Osmanom Muhadžićem. O ovom događaju u izvještaju SJB Sanski Most navodi se: "Dana 8.11.1992. godine u Starom Majdanu pronađena su dva leša Islamović Šefik i Muhadžić Osman iz Starog Majdana. Uviđaj je izvršen od strane ovlaštenih radnika ove stanice, istražnog sudije, kao i javnog tužioca, ljekara opšte prakse Doma zdravlja Sanski Most te potrebnu dokumentaciju ćemo dostaviti naknadno. Napominjeno da su radnici ove službe operativnim radoma došli

---

[1246] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1247] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1248] Isto.

[1249] A. Orlovac, nav. dj., str. 43; AINOBiHPUB, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1250] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, broj: 05-1/03-1-961/05, 7. novembar 2005, *ZAPISNIK O UVIĐAJU PRILIKOM EKSHUMACIJE 10 NN TIJELA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-119/2006, 20. februar 2006, Prijedor-Dizdarev potok, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-119/2006, 20. februar 2006, Prijedor-Dizdarev potok, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Dizdarev potok, Identifikacioni broj 2, 19. novembar 2005, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

do saznanja ko bi mogao biti izvršilac ovog djela te vam dostavljamo izjavu sa Milojica Milanom iz Batkovaca."[1251] Osman Muhadžić je prema potvrdi o smrti Doma zdravlja Sanski Most ubijen vatrenim oružjem.[1252]

Ivanković Ivan, rođen 1952. godine, teško je ranjen 9. marta 1993. godine prilikom prisilnih radova na liniji razdvajanja srpskih snaga i ARBiH na Majevici. Prvobitno je Ivan bio zatočen u koncentracionom logoru Manjača, a potom prebačen u logor Batković. Teško je ranjen prilikom prisilnih radova na liniji između VRS i ARBiH. Od posljedica teških ranjavanja podlegao je u bolnici u Bijeljini.[1253]

Jakupović Hasan, rođen 1965. godine, ubijen-poginuo 28. augusta 1995. godine u rejonu Mlinište (Glamoč). Hasan je poginuo dok je bio na prisilnom radu na koji ga je odvela srpska vojska. Sahranjen je na mezarju u Zdeni (Sanski Most).[1254]

Jakupović Hava, rođena 1919. godine, ubijena je 19. septembra 1995. godine.[1255]

Jakupović Hazim rođen je 1930. godine, dana 15. decembra 1992. godine u povratku iz Sanskog Mosta, na putu prema svojoj kući, u naselju Došenovići, pretučen od strane građana srpske nacionalnosti pri čemu je zadobio teške tjelesne povrede. Nakon teškog premlaćivanja odvezen u bolnicu u Prijedoru gdje je podlegao pod nerazjašnjenim okolnostima. Ukopan na mezarju Musalla.[1256]

Jakupović Hilmija, rođen 1935. godine, ubijen je 30. maja 1992. godine u Prijedoru. Ukopan je na mezarju Pašinac (Prijedor).[1257]

[1251] AIIZ, inv. br. 5-2041, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-20-11-85/92, 29. decembar 1992, *MATERIJAL O UVIĐAJU*.

[1252] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 8. novembar 1992, Prošić dr. Ljiljana, *POTVRDA O SMRTI*; AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 8. novembar 1992, Prošić dr. Ljiljana, *DOZVOLA ZA SAHRANU UMRLOG*.

[1253] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-/02, 13. mart 2002, *ZAPISNIK*.

[1254] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1255] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1256] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1257] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Jakupović Zumra, rođena 1923. godine, nestala je 8. oktobra 1995. godine.[1258]

Jelečević Đemka, rođena 1934. godine, ubijena je prilikom progona Bošnjaka prema Gračanici u junu 1992. godine. [1259]

Jelečević Husein, rođen 1930. godine, nestao je u augustu 1992. godine.[1260]

Jelečević Jusuf, rođen 1924. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine. Posmrtni ostaci ekshumirani su na mezarju Greda (Sanski Most), identifikovan je putem DNK 16. maja 2013. godine.[1261]

Jusić Ćerim, rođen 1960. godine, zarobljen je od strane srpske vojske i policije 6. februara 1993. godine. Odveden s grupom od 15 zarobljenih iz Galaje (Sanski Most) u koncentracioni logor Kamenica (Drvar) i vodi se kao nestala osoba.[1262]

Jelečević Rasim, rođen 1957. godine, nestao je 6. februara 1993. godine u logoru Kamenica.[1263]

Jelečević Zikrija, rođen 1960. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika VRS-a. Ekshumiran je na lokalitetu Mala glavica-Grabež 1. novembra 2010. godine, a identifikovan je 2012. godine.[1264]

Kadić Husein, rođen 1959. godine, nestao je početkom augusta 1992. godine u logoru Trnopolje. Huseina su iz logora odvezla dvojica srpskih policajaca sa cisternom za vodu i od tada se vodi kao nestala osoba.[1265]

[1258] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1259] Isto.

[1260] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1261] Isto.

[1262] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ*, Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine;* AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1263] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1264] AINOBiHPUB, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-1-26/12, 26. april 2012, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA.*

[1265] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Kalender Eniz, rođen 1968. godine, nestao je 3. juna 1992. godine u rejonu Mlječanica (Bosanska Dubica). Pronađen i ekshumiran iz zajedničke grobnice Mlječanica 11. oktobra 2000. godine.[1266]

Kalender Juso, rođen 1953. godine, nestao-ubijen 5. aprila 1993. godine u Sanskom Mostu. Juso je otišao na pijacu radi kupovine i odveden je u nepoznatom pravcu. Njegovi posmrtni ostaci pronađeni su 2012. godine na lokalitetu Hrustovo-Merdanovići. Identifikovan je 14. marta 2013. godine.[1267]

Kaltak Mujo, rođen 1962. godine, ubijen je 1. augusta 1992. godine u Okreču (Sanski Most). Ubijen je u šumarku iznad svoje kuće, gdje je i pronađen. Ukopan je u mezarju Malovčići-Okreč (Sanski Most). Jedan od svjedoka navodi: "U augustu 1992. godine nas mještane Gorica, Modre, Naprelja i Fajtovaca, (...) pokupila nas je i otjerala u Fajtovce u školu. Tu su nas sve i jednog ispitivali. Ispitivanja su praćena torturom i tučom.Tukli su palicama, šakama, nogama i dr. (...) Taj dan su u Okreču ubili Kaltak Salke sina, ne znam mu imena (Kaltak Mujo, prim. M.B.) i još jednog mladića ne znam mu imena. (...)"[1268]

Kaltak Rahim, rođen 1965. godine, poginuo je 3. augusta 1992. godine na Grmuško-srbljanskom platou. Rahim je s grupom od 20 Bošnjaka iz Prijedora i Sanskog Mosta pokušao doći do slobodne teritorije Bihaća i tom prilikom su poginula četverica iz grupe. Svjedok pogibije je njegov brat Ilijaz Kaltak. Do sada nisu pronađeni njihovi posmrtni ostaci.[1269]

Kaltak Sado, rođen 1966. godine, umro je od posljedica teških tortura u Policijskoj stanici u Lušci Palanki. Nisu pronađeni njegovi posmrtni ostaci.[1270]

[1266] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-/2003, 28. novembar 2003, Bosanska Dubica-Mlječanica, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: Kri 52/100, Bosanska Dubica-Mlječanica, Tijelo broj 1, 3. decembar 2003, *POTVRDA O SMRTI.*

[1267] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-1-23/13, 20. mart 2013, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1268] AIIZ, inv. br. 2379, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 01-150, 11. august 1994, *IZJAVA V.M*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1269] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1270] Isto.

Kamber Teufik, rođen 1948. godine, ubijen je 6. decembra 1994. godine. Jedan od svjedoka navodi: "Ubili su i Kamber Tefika, sina Edhema, kome su prvo minirali porodičnu kuću usljed čega je on poginuo a žena zadobila teže tjelesne povrede."[1271] Sedmog decembra 1994. godine u kuću Teufika Kambera postavljen je eksploziv od čega je Teufik ubijen, a supruga Ismeta teško povrijeđena. O ovom ubistvu SJB Sanski Most navodi: "Obavještavamo vas da je noću 5.12.1994. godine u 23 časa zapaljene kuća vlasništvo Krupić Ahme u ulici Cara Lazara u Sanskom Mostu, (...). Noću 6.12.199. godine u 04 časa bačen eksploziv na kuću Kamber Teufika sin Edhema, rođ. 1948. u Pobriježju br. kuće 144 od posljedica eksplozije Teufik je smrtno stradao."[1272]

Kamenčić Karmen, rođena 1974. godine, zarobljena je 10. jula 1992. godine (Trnjak-Bihać), a nakon toga ubijena.[1273]

Kamić Esad, rođen 1927. godine, zaklan je od strane srpske vojske kod kuće Ešefa Hodžića u Došcima 7. oktobra 1995. godine.[1274]

Kamić Zikret, rođen 1961. godine, ubijen je 29. septembra 1995. godine, na cesti koja vodi prema selu Čirkići. Zikret je imao astmu i tu noć nije mogao prestati kašljati. Srpski vojnici pucali su u njega čim su ga čuli da kašlje. Ujutru su odveli nekoliko mještana sela Došci da ga zakopaju. Ukopan je u mezarju Došci (Sanski Most).[1275]

Karadžić Almaz, rođen 1938. godine, ubijen je 27. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Almaz Karadžić išao je ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratku s hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Ismeta Nalića, Almaza Karadžića i Hasana Omića i ubili ih. Četverica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće Mehe Musića i tu ih ubili vatrenim oružjem.[1276]

[1271] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A*; AIIZ, inv. br. 2361, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15, februar 1995, *IZJAVA I.B.*

[1272] AIIZ, inv. br. 5-2002, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1148/94, 6. decembar 1994, *DEPEŠA.*

[1273] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1274] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1275] Isto.

[1276] AINOBiHPUB, 30. juni 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Karajković Ahmet, rođen 1972. godine, poginuo-ubijen je 25. septembra 1994. godine u rejonu Suha Međa (Bosanski Novi) prilikom prisilnih radova na linijama razdvajanja ARBiH i VRS.[1277]

Kararić Adem, rođen 1926. godine, ubijen u septembru 1995. godine. Posmrtni ostaci pronađeni su na lokalitetu Popovići-Oštra Luka 11. aprila 2000. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelna rana glave.[1278]

Katkić Mehmedalija, rođen 1960. godine, ubijen-zaklan je 28. decembra 1993. godine od strane dvojice srpskih policajaca, na mostu kod hotela "Sanus", a njegovo tijelo bacili su u vodu. Vodi se kao nestala osoba.[1279]

Kaurin Martin ubijen je vatrenim oružjem kod svoje kuće 25. novembra 1994. godine. Majka je pokušala teško ranjenog sina previti, međutim, povrede su bile smrtonosne. Ukopan je na groblju u Sasini. O ubistvu Martina Kaurina SJB Sanski Most je sačinila depešu i uputila je CSB Prijedor u kojoj stoji: "Obavještavamo vas da je u Škrljevitoj pronađen leš Kaurin Martina, sin Delfe, rođenog 1952. godine oko 15,30 sati. Dežurni istražni sudija i komisija nisu izišli na uviđaj već će se uviđaj izvršiti dana 23.11.1994. godine u jutarnjim satima."[1280]

Kaurinović Jure, rođen 1961. godine, ubijen je 10. oktobra 1995. godine u školskom dvorištu u Sasini. Sahranili su ga Vlado Buha i drugi. Sahranjen kod crkve u Sasini.[1281]

Keranović Avdo, rođen 1967. godine, nestao je 31. maja 1992. godine na Vrhpoljskom mostu.[1282]

Keranović Hilmo, rođen 1929. godine, ubijen je na lokalitetu Hrustovo-Grabež. Srpski vojnici su Hilmu iz kuće odveli u pravcu Sanice gdje su

---

[1277] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1278] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-724/2006, 17. august 2006, Oštra Luka-Popovići, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Oštra Luka-Popovići, Tijelo broj 1, 4. septembar 2006, *POTVRDA O SMRTI.*

[1279] Isto.

[1280] AIIZ, inv. br. 5-2030, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1130/94, 23. novembar 1994, *DEPEŠA.*

[1281] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1282] Isto.

ga i ubili. Posmrtne ostatke pronašli su i na licu mjesta ukopali Muriz Ćerimović i njegov brat.[1283] Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane grudnog koša. Posmrtni ostaci ekshumirani su 7. aprila 2003. godine na navedenom lokalitetu.[1284]

Keranović Ibrahim, rođen 1968. godine, zarobljen od strane srpske vojske i policije 6. februara 1993. godine. Odveden s grupom od 15 zarobljenih iz Galaje (Sanski Most) u koncentracioni logor Kamenica (Drvar) i vodi se kao nestala osoba.[1285]

Keranović Irfan, rođen 1971. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine u Hrustovu. Ubijen je u svojoj kući koju su zločinci nakon toga zapalili zajedno s Irfanovim posmrtnim ostacima. Posmrtni ostaci ubijenog ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine.[1286]

Keranović Osman, rođen 1969. godine, nestao je 31. maja 1992. godine u Vrhpolju.[1287]

Keranović Sajid, rođen 1954. godine, ubijen je vatrenim oružjem 2. septembra 1992. godine u zaseoku Kadirići. Ubili su ga pripadnici VRS-a. Posmrtni ostaci ekshumirani su 13. oktobra 1996. godine.[1288]

[1283] Braća Ćerimović su ubijeni u novembru 1992. godine, vidi više u: "***Masovna grobnica Kruhari-Greda I.***"

[1284] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, broj: 05-6/03-55/2004, 10. april 2004, Hrustovo-Grabež, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3 Sanski Most, 8. april 2003, Hrustovo-Grabež, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hrustovo-Grabež, Identifikacioni broj 1. 22. april 2005, *POTVRDA O SMRTI.*

[1285] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ*, Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine;* AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1286] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 49.

[1287] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1288] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 49-50.

Kerić Avdo, rođen 1967. godine, poginuo je u Vrhpolju prilikom srpskih napada. Vodi se kao nestala osoba.[1289]

Kičin Alma, rođena 1979. godine, ubijena je 3. decembra 1992. godine.[1290]

Kičin Tehvida, rođena 1986. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine.[1291]

Knjeginjić Ivo, rođen 1944. godine, ubijen je 1995. godine. Nađen je mrtav u šumi, u Marića potoku, a sahranjen je u Starom groblju u Sasini.[1292]

Komljen Ferdo, rođen 1970. godine, ubijen je 29. novembra 1992. godine. Ubijen je zajedno sa Markom Božićem. Posmrtne ostatke našao je otac. Majka ubijenog navodi: "Čula sam jaku pucnjavu iz pravca susjedstva odnosno dvorišta komšije Jurčić Marijana. (...) Vidjela sam da iz pravca Marijanovog dvorišta svijetle dvije baterijske lampe koje se kreću prema mojoj kući i lica koja su nosila baterijske lampe su vikala: 'Eno nam pobježe, pobježe!' (...) Čula sam da su ova dvojica pucala u mrak između moje i kuće Matijević Grge. Čula sam i krik da je neko pogođen. (...) Onda je moj muž Ivica iz kuće krenuo u pravcu kuće Matijević Grge da pita zna li št o našem sinu Ferdi, i kad je došao na pola puta između naše i kuće Matijević Grge, na putu je vidio dva mrtva i izmasakrirana tijela koja je prepoznao da je riječ o našem sinu Komljen Ferdi i Božić Marku."[1293]

Komljen Karlo, rođen 26. decembra 1971. godine, odveden je iz kuće 21. septembra 1995. godine na prisilnu radnu obavezu. Do sada nije pronađen i vodi se kao nestala osoba.[1294]

Korlat Salih, rođen 1960. godine, ubijen je 18. augusta 1993. godine. Ubijen je i njegovo tijelo bačeno je u rijeku, nakon čega su ga komšije izvukli na lokalitetu Kace-Bartikovci (Sanski Most). Radnici komunalnog preduzeća iz Sanskog Mosta ukopali su ga na mezarju u Bratikovcima. Do sada nije pronađen.[1295]

[1289] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1290] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1291] Isto.

[1292] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1293] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-156/01, 31. oktobar 2001, *IZJAVA K.M.*

[1294] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1295] Isto.

Krupić Adnan zv. Ado, rođen 1973. godine, ubijen-poginuo je 15. novembra 1994. godine na Gradačačkom ratištu. Adnan je bio na prisilnom radu na koji ga je odvela srpska vojska. "Na prisilnom radu na prvoj liniji fronta krajem novembru 1994. godine, na gradačačkom ratištu ubijen je Krupić Adnan zvani Ado."[1296] Sjećam se da je na prinudnom radu poginuo Krupić Ado sin Huse iz Sanskog Mosta, (...)."[1297]

Krupić Ejub, rođen 1935. godine, ubijen je 17. marta 1995. godine u svojoj kući. U dnevnom izvještaju SJB Sanski Most navedeno je: "Obavještavamo vas da je u protekla 24 sata na području koje pokriva SJB-i Sanski Most iz vatrenog oružja u svojoj kući u mjestu Vrše ubijen Krupić Ejub, a Krupić Ešefa i Redžife su ranjene od strane nepoznatih počinilaca."[1298]

Krupić Huse, rođen 1945. godine, ubijen je 10. oktobra 1995. godine u mjestu Radinovac (Sanski Most). U novembru je ubijen Husin sin Adnan Krupić zv. Ado, "a njegov otac je ubijen prilikom oslobađanja Sanskog Mosta u selu Šehovci gdje je natjeran da kopa rovove."[1299] (...). "Kad smo se vraćali prema svojim ženama i djeci tad su nas sreli vojnici ARBiH. Tad je nastala borba sa četnicima koji su primjetili naše vojnike i borba je trajala oko 8 h neprekidno. Četnici su u tim borbama ubili Krupić Husu iz Zdene pogodivši ga u slijepočnicu."[1300] Ukopan je na mezarju Zdena.

Krupić Juso rođen je 1945. godine, ubijen je 8. novembra 1992. godine. Pripadnici srpske policije su Krupić Jusu u prostorijama policijskog punkta u zgradi "Sanakeram" pretukli a nakon toga su ga odvezli do porušene džamije u Donjem Kamengradu i ubili ga u garaži džematske kuće u Donjem Kamengradu. Kada su ga pronašle komšije, u predjelu glave (usta) primjetili su ranu nanesenu vatrenim oružjem.[1301]

[1296] AIIZ, inv. br. 2361 , Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15. februar 1995, *IZJAVA I.B.*

[1297] AIIZ, inv. br. 2361, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15. februar 1995, *IZJAVA I.B.*

[1298] AIIZ, inv. br. 5-2020, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-225/95, 18. mart 1995, *DEPEŠA.*

[1299] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[1300] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26.jula 1996, *IZJAVA A.E.*

[1301] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

Krupić Mustafa zv. Mujo rođen 1903. godine, ubijen od strane trojice srpskih vojnika. Ubijen je 31. januara 1993. godine oko 19 sati, nakon što su ga srpski vojnici izveli ispred kuće i pretukli ga a onda mu pucali u glavu. Preminuo je na licu mjesta. Sutradan ukopan na mezarju Čubar.[1302]

Krupić Nurka, rođena 1922. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine u Gornjem Kamengradu-Došci (Sanski Most).[1303]

Krupić Rasim, rođen 1932. godine, ubijen je 31. januara 1993. godine. Pripadnici srpske vojske ubili su ga na kućnom pragu.[1304]

Kuburić Ismet, rođen 1954. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine u selu Zacovi (Prijedor). Ismet je otišao u posjet kćerci i prilikom napada na nebranjeno selo Zecovi ubili su ga pripadnici srpske vojske. Ukop posmrtnih ostataka na lokalitetu Zecovi-Grabik izvršila je supruga Ramiza.[1305]

Kugić Džafer, rođen 1961. godine, odveden je od kuće 10. juna 1992. godine i od tada se vodi kao nestala osoba. Dvojica srpskih policajaca odvela su ga u nepoznatom pravcu.[1306]

Kugić Mujo, rođen 1963. godine, ubijen je 6. jula 1992. godine. Zajedno s ostalim mještanima sela Modra, srpska policija je nezakonito odvela od kuće Muju Kugića i njegovog oca i zatočila ih u logor u kući Sime Miljuša u Lušci Palanki. Poslije teških fizičkih tortura, ubili su ga srpski policajci.[1307]

Kukavica Almir, rođen 1973. godine, nestao je 31. maja 1992. godine u Hrustovu.[1308]

Kukavica Amir, rođen 1970. godine, ubijen je 31. maja 1992. Godine. Ekshumiran je 13. maja 1996. godine.

[1302] Isto.

[1303] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1304] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

[1305] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Zecovi-Grabik, Identifikacioni broj 1, 13. august 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1306] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1307] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[1308] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Kukavica Fatima, rođena 1932. godine, ubijena je 1. juna 1992. godine.[1309]

Kukavica Fehima, rođena 1912. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine.[1310]

Kukavica Hašim, rođen 1930, godine, ubijen je na putu od strane pripadnika srpske vojske 31. maja 1992. godine u Kljevcima. Nakon nekoliko dana posmrtne ostatke ubijenog Hašima ukopao je Jakov Pavičić. Ekshumiran je 6. juna 2012. godine na lokalitetu Hrustovo-Kasapnice.[1311]

Kukavica Kemal, rođen 1975. godine, nestao je 31. maja 1992. godine u Hrustovu.[1312]

Kukavica Smail, rođen 1948. godine, ubijen je 2. juna 1992. godine u Hrustovu, a ekshumiran je 2. aprila 1997. godine.[1313]

Kurbegović Alen iz Kijeva bio je prisiljen da ide na kopanje rovova za potrebe VRS kao radna obaveza. Rovove je kopao na prvim borbenim linijama. Ubijen je 10. maja 1994. godine u rejonu Grmuša (Bosanska Krupa) dok je bio na prisilnoj radnoj obavezi. Nakon ubistva posmrtni ostaci dovezeni su u Kijevo i ukopani na lokalitetu Kijevo-Centar. Četvrtog juna 1997. godine ekshumirani su njegovi posmrtni ostaci.[1314]

Kurbegović Aziz iz Kijeva ubijen je sjekirom u porodičnoj kući 9. oktobra 1995. godine. Ekshumiran je 23. novembra 1995. godine.[1315]

Kurbegović Ismet, rođen 1954. godine, nestao je u Kljevcima (Sanski Most) 31. maja 1992. godine.[1316]

[1309] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1310] Isto.

[1311] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-1-17/13, 20. mart 2013, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1312] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1313] Isto.

[1314] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;*

[1315] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1316] Isto.

Kurbegović Nedžad, rođen 1939. godine, 25. septembra 1995. godine iz porodične kuće u Sanskom Mostu trojica pripadnika VRS su nasilno odveli Nedžada Kurbegovića. Ubijen je i posmrtni ostaci su ekshumirani na lokalitetu Krive ceste 20. novembra 2012. godine.[1317]

Kuršumović Muhamed zv. Hanjo, rođen 1938. godine, ubijen je 19. septembra 1995. godine od strane pripadnika Srpske dobrovoljačke garde (SR Jugoslavija) u kotlovnici hotela "Sanus" u Sanskom Mostu. Posmrtni ostaci odvezeni su i do danas nisu pronađeni.[1318] Jedan od svjedoka ubistva navodi: "napominjem da je u kotlovnici podlegao mučenju Muhić Čađo i Kuršumović Muhamed zv. Hanjo i nepoznat čovjek sa sela kojeg ne znam."[1319]

Kuželj Ilijaz zv. Ilko, rođen 1955. godine, ubijen je krajem novembra 1992. godine. Ilijaz Kuželj pokušao je iz Sanskog Mosta otići u R Hrvatsku zajedno sa braćom Murizom i Husnijom Ćerimovićem. Pripadniku srpske policiji platili su da ih doveze u bazu UNPROFOR-a u Dvoru na Uni (R Hrvatska).[1320] Nakon što su 11. novembra 1992. godine dovezeni u bazu UNPROFOR-a, u Dvoru na Uni, pripadnici UNPROFOR-a su ih predali srpskoj policiji.[1321] U policijskoj stanici u Dvoru na Uni ispitivali su ih Mile Dobrijević i Anđelko Kajtez. Nakon toga su dovezeni u stanicu policije Sanski Most i ubijeni. Ilijazovi posmrtni ostaci pronađeni su i ekshumirani na lokalitetu Greda. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane glave i vrata.[1322]

[1317] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-1-56/13, 29. maj 2013, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1318] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1319] AIIZ, inv. br. 2407, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R: 7/95, 24. novembar 1995, *IZJAVA A.M*.

[1320] AINOBiHPUB, 12. novembar 1992, SLUŽBENA ZABILJEŠKA, zabilješku sačinili Dobrijević Mile i Kajtez Anđelko.

[1321] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-230-KU-72/92, 20. novembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA;* AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, KI 27/92, 23. novembar 1992, *ZAPISNIK O ISPITIVANJU OKRIVLJENOG MILJUŠ SLOBODANA*.

[1322] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-459/2006, 30. maj 2006, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-459/2006, 30. maj 2006, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 2, 3. juni 2006, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu

Kvrgić Ibrahim, rođen 1929. godine, odveden je 31. maja 1992. godine od pripadnika srpske vojske. Vodi se kao nestala osoba.[1323]

Letić Mehmed, rođen 1930. godine, zarobljen je 31. maja 1992. godine od strane srpskih vojnika i zatočen u logor (zgrada Osnovne škole) u Donjoj Tramošnji. Na lokalitetu Donje Tramošnje pronađeni su posmrtni ostaci ubijenog. Pronađeni su u šumi nekoliko stotina metara udaljenoj od logora u kojem je bio zatočen. Ekshumiran je 2012. godine, identifikovan 2013. godine.[1324]

Lovrić Ante, rođen 1934. godine, ubijen je vatrenim oružjem 1992. godine u mjestu Moštanica (Stara Rijeka). Nakon ubistva preživjeli mještani su posmrtne ostatke ukopali na Grošića-groblje u Staroj Rijeci. Ekshumacija je izvršena 16. juna 1997. godine.[1325]

Ljevar Josip, rođen 1954. godine, nestao je 19. septembra 1995. godine.[1326]

Ljevar Niko, rođen 1929. godine, teško je ranjen 22. juna 1993. godine od strane pripadnika VRS i umro je od posljedica ranjavanja 22. juna 1993. godine.[1327]

Mahić Vejsil, rođen 1953. godine, ubijen-bačenje u rijeku Sanu 10. oktobra 1995. godine. Ukopan na mezarju Greda.[1328]

Mahić Latif, rođen je 1937. godine, zločinci su ga ubili 12. septembra 1995. godine u Kijevu (Sanski Most). Ekshumiran je 4. juna 1997. godine.[1329]

---

i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Sanski Most-mezarje Greda, Identifikacioni broj 2, 6. juni 2006, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI*.

[1323] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1324] AINOBiHPUB, broj: 02/6-1-40-1-19/13, 14. mart 2013, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1325] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE*.

[1326] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1327] AINOBiHPUB, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1328] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1329] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;*

Majdankić Junuz, rođen 1961. Godine, ubijen je 9. marta 1993. godine. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Negdje 1993. godine, ne sjećam se tačno datuma, znam da je bilo ljeto u Kisku je ubijen Majdankić Junuz sin Huseina, star oko 30 godina iz Naprelja. Ja sam lično gledao mrtvo tijelo Junuza kad smo ga kupali za sahranu. Imao je dvije rane u predjelu srca i vidjelo se da je pucano iz neposredne blizine. iz vatrenog oružja, najvjerovatnije iz pištolja. (...) Tijelo je ukopano u lokalno mezarje u Naprelju."[1330]

Mašić Munib, rođen 1933. godine, umro je od posljedica teških fizičkih tortura od strane pripadnika srpske policije. Ovaj zločin potvrđuje još jedan preživjeli: "Njega je najviše tukla policija. Na moje oči vidio sam kad su tukli i podlegao je od batina Munib iz G. Kamengrada, opština Sanski Most, čovjek starosti 55 godina, plav, visok dosta. Njega su uvečer tukli i tako prebijenog ostavili na paleti u hali. Ujutro kada su stražari došli na smjenu, obilazili su nas i vidjeli da je Munib mrtav. (...) Bio je sav krvav i mislim da ga je krv i ugušila. Tijelo su odnijeli iz hale ali ne znam gdje je odvezeno. (...)"[1331] Uprkos izvršenom uviđaju, vidljivim povredama i konstatacijama ljekara da je povreda nanesena tupo tvrdim predmetom u predjelu glave uzrok smrti je nepoznat. Prema evidencijama komunalnog preduzeća koje je vršilo ukope ubijenih, pod rednim brojem 117. navedeno je: "30.7.92 prevoz umrlog sa vozilom, Krings Bolnica 3 radnika i sahrana Skip."[1332] Međutim, ni do danas nije pronađen i vodi se kao nestala osoba.[1333]

[1330] AIIZ, inv. br. 2383, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1284, od 20. juni 1997, *IZJAVA A.F.*

[1331] AINOBiHPUB, 15. august 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

[1332] AIIZ, inv. br. 5-1905, *PODACI IZVRŠENIH USLUGA, RADNA SVESKA KOMUNALNOG PREDUZEĆA SANSKI MOST.*.

[1333] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

OSNOVNI SUD U SANSKOM MOSTU
Broj Kr. 616/92
Dana, 17.8.1992 godine

ZAPISNIK O UVIDJAJU

Sastavljen od strane istražnog sudije Osnovnog suda u Sanskom Mostu dana 17.8.1992 godine povodom pronalaženja mrtvog Mašić Munība iz D. Kamengrada dana 3o.7.1992 godine .

PRISUTNI SU:

Istražni sudija:
Glušac Dragica

OD SJBB SANSKI MOST:
Krim. inspletor, Došenović Mile
Krim. tehničar, Despot Zoran
OJT, Delić Milenko
ljekar,Boro dr. Veselinović

Započeto u lo časova.

Dežurna služba Stanice javne bezbjednosti Sanski Most obavjestila je istražnog sudiju Osnovnog suda u San.Mostu da je pronadjen mrtav Mašić Munib sin Hamida iz D.Kamengradakoji je prebačen mrtvačnicu Doma zdravlja Sanski Most dana 3o.7.1992 godine.

Istražni sudija je izašao radi obsvljanja uvidjaja.

U dom zdravlja Sanski Most doveżen je mrtav Mašić Munib sin Hamida iz D.Kameggrada, rodjen 22.6.1933 godine koji posjeduje ličnu kartu broj 2o78/84 izdate od SUP Sanski Most.

Uvidjaju prisutan i ljekar Boro dr. Veselinović. Na lešu pronadjene povrede na glavi na tjemenu posjekotina dužine lo cm., na desnom laktu oguljetina promjera 4 x 5 cm dijagnoza contuzijo capitis - udarac u glavu po kazivanju prisutnog ljekara povreda nanijeta tupo dvrdim predmetom. Uzrok smrti nepoznat, radi se o lešu starog oko 12 sati.

Leš sahranjen u muslimansko groblje [illegible] broj 3o.

Uvidjaj dovršen u ll časova.

Istražni sudija:
Glušac Dragica

Zapisnik o uviđaju[1334]

[1334] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj Kr. 616/92, 17. august 1992, *ZAPISNIK O UVIĐAJU.*

Marić Mile ubijen je 10. oktobra 1995. godine u školskom dvorištu u Sasini. Sahranili su ga Vlado Buha, Mato Matijević, Josip Čengija i drugi. Sahranjen je kod crkve u Sasini.[1335]

Matanović Jovanka, rođena 1932. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci-Redak.[1336]

Matoš Manda, rođena 1924. godine, ubijena je 5. decembra 1992. godine zajedno sa svojim mužem Matom Matošem.[1337]

Matoš Mato, rođen 1924. godine, ubijen je 5. decembra 1992. godine, ubijen je u svojoj kući zajedno sa suprugom Mandom Matoš. U njegovoj porodičnoj kući ubila su ga dvojica srpskih vojnika koji su taj dan u selu Tomašica ubili 7 osoba hrvatske nacionalnosti. Ovi ljudi ubijeni su u znak osvete zbog poginulog srpskog vojnika. "Dana 5.12.1992. godine u s. Tomašići (s. Tomašica, prim. M.B.) i s. Sasina oko 14,00 č. grupa od 5 uniformisanih lica iz s. Usorci verovatno pripadnici 6. lpbr S. Most, izvršila je ubistvo 7 i ranjavanje 1 civila hrvatske nacionalnosti. Među ubijenim su bile žene. Dva civila u s. Sasina i 3 žene ubijeni su u kući, dok su ostali ubijeni u s. Tomašići (s. Tomašica, prim. M.B.) na seči drva za školu. Ubistvo je izvršila još neidentifikovana grupa, zna se da je u toj grupi bio izvesni Gvozden.[1338] Pretpostavlja se da je motiv ubistva bila osveta, jer po izjavama očevidaca, pre par dana Gvozdenu poginuo brat na ratištu."[1339] Nakon ubistva Mate Matoš pokopan je u Sasini-Staro Groblje.[1340]

Matoš Milka, rođena 1933. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine.[1341]

[1335] AINOBiHPUB, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1336] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1337] Isto.

[1338] Apelacioni sud u Beogradu 6. aprila 2016. godine za ovaj zločin je pravosnažno osudio Miroslava Gvozdena na kaznu zatvora od 12. godina.

[1339] AIIZ, inv. br. 5-1902, Komanda 1. Krajiškog korpusa, str. pov. br. 44-1/523, 6. decembar 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE*.

[1340] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/0-1560/01, 31. oktobar 2001, *ZAPISNIK;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1341] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

Matoš Radko, rođen 1932. godine, nestao je krajem septembra 1995. godine. Pronađen je i ekshumiran u aprilu 1996. godine u šumi niže kuće Živka Ljevara u Sasini. Sahranjen je kod crkve u Sasini. Sahranili su ga: Luka Čavlović, sin Josip, Jozo Ljevar i drugi.[1342]

Mauzner Ventislav, rođen 1957. godine, bio je zatočen u logor Betonirka iz kojeg je 7. jula zajedno s ostalim zatočenim prebačen u koncentracioni logor Manjača. U toku transporta jedan broj logoraša je ugušen. Nakon dolaska konvoja u koncentracioni logor Manjača, srpski policajci su zajedno s ugušenim vratili i nekoliko živih logoraša među kojima i Ventislava. Od tada mu se gubi svaki trag i danas se vodi kao nestala osoba.[1343]

Mehić Hamed, rođen 1928. godine, ubijen je 18. septembra 1995. godine od pripadnika VRS. U naselju Naprelje grupa vojnika VRS je 18. septembra 1995. godine ušla u kuću Hameda Mehića i fizički ga maltretirala pri čemu su mu nanijete teške tjelesne povrede od kojih je Hamed sutradan preminuo. Ukopale su ga komšije 22. septembra 1995. Godine, a ekshumiran je 9. marta 1996. godine.[1344]

Mehić Semir, rođen 1975. godine, ubijen je u 25. augusta 1992. godine od strane pripadnika VRS. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Semira Mehića, dječaka od 16-17 godina sina Osmana iz Skucanog Vakufa ubio je S. P. iz Skucanog Vakufa. S. je prilazio njegovoj kući radi pljačke i Semir vidjevši da ide njegovoj kući pokušao je da bježi. S. je pošao za njim i pucao iz automatske puške u njega i ubio ga. Da bi imao opravdanje za ovo ubistvo stavio je svoju bombu pored Semira i rekao da je Semir na njega htio da baci bombu. Sahranjen je kod svoje kuće."[1345] Ubijen je u kući u prisustvu oca Osmana. "(...) Ne sjećam se tačno datuma ali mislim da je to bilo u jesen 1993. godine

[1342] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1343] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1344] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most , broj: 13/11-02-75/96, 10. mart 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[1345] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22. septembar 1994, *IZJAVA B.E.*

ispred svoje kuće je ubijen Mehić Semir sin Osmana."[1346] U vrijeme ubistva Semir je bio maloljetan (17 godina).[1347]

Mehić Tehvid, rođen 1941. godine, ubijen je 8. decembra 1992. godine u blizini džamije u Donjem Kamengradu. Nakon ubistva ukopan je u mezarju "Mašići" u Donjem Kamengradu.[1348]

Mehmedović Hiza, rođena 1932. godine, ubijena je 1. juna 1992. godine u zaseoku Merdanovići u neposrednoj blizini svoje kuće. Posmrtni ostaci ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo XI-leš broj 48. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[1349]

Mehmedović Smajil, rođen 1924. godine, ubijen je u Hrustovu 31. maja 1992. godine. Ubili su ga pripadnici VRS, a nakon ubistva ukopan je u voćnjaku iza kuće Safeta Mehmedovića. Prema obdukcionim nalazima smrtne povrede nanesene su vatrenim oružjem u predjelu rebara i grudnog koša.[1350]

[1346] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembra 1994, *IZJAVA B.M.*

1347 AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 7. juni 1997, Identifikacioni broj 1, Skucani Vakuf-Avdići, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1348] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

[1349] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 21; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1350] Isto, str. 43-44.

Memić Bećir ubijen je 6. jula 1992. godine u dvorištu svoje kuće u Zenkovićima. Ubili su ga pripadnici VRS. Ukopan je u mezarju Modra-Kugići.[1351]

Merdanović Feriz, rođen 1932. godine, nestao je 31. maja 1992. godine.[1352]

Merdanović Senad, rođen 1967. godine, nestao je 1. juna 1992. godine.[1353]

Mešić Safet, rođen 1956. godine, nestao-utopio se u rijeci Uni 14. jula 1992. godine u pokušaju da dođe do slobodne teritorije Bihaća.[1354]

Midžan Ibrahim, rođen 1908. godine, nestao je u aprilu 1993. godine.[1355]

Midžan Redžo, rođen 1926. godine, nestao je 28. septembra 1995. godine.[1356]

Mišić Ruža, rođena 1954. godine, ubijena je 1993. godine u mjestu Tramošnja (Sanski Most).[1357]

Muhadžić Osman odveden je zajedno sa Šefikom Islamovićem u pravcu sela Povidača. Ubili su ih pripadnici VRS. Pronađeni su 8. novembra 1992. godine i ukopani na mezarju u Starom Majdanu. "U novembru 1992. godine ubijen je Islamović Šefik. Grupa srpskih vojnika je došla pred kuću i izvela Šefika Islamovića i Osmana Muhadžića-Oću i odvezla ih putničkim vozilom do lokaliteta Pangračova ćuprija gdje su ih ubili vatrenim oružjem. Nakon ovog zločina na tijela ubijenih su nabacali grane kako bi prikrili zločin. Osmanu Muhadžiću su odsjekli prst kako bi mu skinuli prsten."[1358] O ovom događaju u izvještaju SJB Sanski Most navodi se: "Dana 8.11.1992. godine u Starom Majdanu pronađena su dva leša Islamović Šefik i Muhadžić Osman iz Starog Majdana. Uviđaj je izvršen od strane ovlaštenih radnika ove Stanice, istražnog sudije, kao i javnog tužioca, ljekara opšte prakse

[1351] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*
[1352] Isto.
[1353] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*
[1354] Isto.
[1355] Isto.
[1356] Isto.
[1357] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***
[1358] AINOBiHPUB, 15. augusta 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

Doma zdravlja Sanski Most te potrebnu dokumentaciju ćemo dostaviti naknadno. Napominjeno da su radnici ove službe operativnim radoma došli do saznanja ko bi mogao biti izvršilac ovog djela te vam dostavljamo izjavu sa Milojica Milanom iz Batkovaca."[1359] Osman Muhadžić je prema potvrdi o smrti Doma zdravlja Sanski Most ubijen vatrenim oružjem.[1360]

Muharemović Mustafa, rođen 1931. godine, nestao je 21. augusta 1992. godine. Mustafa je otišao na kontrolu u bolnicu u Prijedoru i od tada mu se gubi svaki trag. Pronađen je i ekshumiran na mezarju Pašinac (Prijedor) i ekshumiran 1999. godine.[1361]

Muhić Sead zv. Čađo, rođen 1956. godine, ubijen je 9. oktobra 1995. godine u logoru "kotlovnica hotela Sanus" u Sanskom Mostu. Njegovi posmrtni ostaci odvezeni su u nepoznatom pravcu i nisu do sada pronađeni.[1362]

Mulalić Emir, rođen 1962. godine, ubijen je 17. jula 1992. godine u koncentracionom logoru Manjača od strane čuvara u logoru. Poslije teških fizičkih zlostavljanja umro je i njegovi posmrtni ostaci prebačeni su za Banju Luku. Posmrtni ostaci ubijenog Emira pronađeni su na gradskom groblju u Banjoj Luci i ekshumirani 13. marta 2014. godine.[1363]

Nalić Ismet, rođen 1941. godine, ubijen je 29. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Ismet je išao ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratku s hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Ismeta Nalića, Almaza Karadžića i Hasana Omića i ubili ih. Četverica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće Mehe Musića i tu ih ubili vatrenim oružjem. Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su i ekshumirani Žeger-Polje (Ganića betonara).[1364]

[1359] AIIZ, inv. br. 5-2041, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-20-11-85/92, 29. decembar 1992, *MATERIJAL O UVIĐAJU*.

[1360] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 8. novembar 1992, Prošić dr. Ljiljana, *POTVRDA O SMRTI*; AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 8. novembar 1992, Prošić dr. Ljiljana, *DOZVOLA ZA SAHRANU UMRLOG*.

[1361] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1362] Isto.

[1363] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1364] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP

Nezirević Aziza, rođena 1920. godine, ubijena je u Trnovi 1992. godine ispred svoje kuće, u čijem je dvorištu i bila ukopana. Azizini posmrtni ostaci ekshumirani su 5. juna 1997. godine.[1365]

Nezirević Hilmija, rođen 1929. godine, ubijen je u Trnovi 15. januara 1993. godine. Ubijen je u voćnjaku iza kuće u bašti Sene Crnkića dok je išao da nahrani stoku. Ekshumiran je 11. marta 2002. godine.[1366] Prema obdukcionom zapisniku utvrđena je Hilmijina nasilna smrt, a uzrok smrti su strelne rane glave vatrenim oružjem.[1367]

Omić Enisa, rođena 1971. godine, poginula je 2. maja 1992. godine, mjesto selo Kolibe, područje opštine Bosanski Brod.[1368]

Omić Fadila, rođena 1932. godine, ubijena je 14. decembra 1994. godine.[1369]

Omić Hasan, rođen 1949. godine, ubijen je 27. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Omić Hasan išao je ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratku s hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Ismeta Nalića, Almaza Karadžića i Hasana Omića i ubili ih. Četverica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće

---

Sanski Most, broj: 05-6/03-1-683/2006, 31. juli 2006, Prijedor-Š.M. Hambarine, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-683/2006, 31. juli 2006, Prijedor-Š.M. Hambarine, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1365] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-9/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1366] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 11/02, 11. mart 2002, *ZAPISNIK O EKSHUMACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 05-10/03-302/2002, 11. mart 2002, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI*.

[1367] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KRI: 11/02, 11. mart 2002, *ZAPISNIK O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KRI: 11/02, 11. mart 2002, *POTVRDA O SMRTI*.

[1368] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1369] Isto.

Mehe Musića i tu ih ubili vatrenim oružjem.[1370] Jedan od svjedoka navodi: "Ugledah vozača kola kroz staklo i čovjeka okrenutog leđima kako razgovara sa njim. Kad sam izišao, čovjek se okrenuo i vidjeh da je to vozač adžinih ambulantnih kola za dijalizu. Godinama je dolazio po adžu, dobro sam ga znao. Bio je to Bilbija Rajko. Ne znam da li je on mene prepoznao, upitao sam ga odmah: 'Je li adže primio dijalizu, kad će on kući?' Pogledao me je, malo se zamislio, kao da razmišlja odakle me poznaje, a onda mi odgovorio: 'Primili su oni dijalizu.' (...) Nisam ga uspio ništa više upitati, jer je odmah ušao u bolnicu. Jedva sam čekao da stignemo kući, da kažem strini da je adže primio dijalizu, da će još malo i on doći, da mi je tako njegov vozač rekao. I rekao sam tako strini čim sam stigao. Tako je bila sretna kad je čula tu vijest. Ali, nažalost, strini nisam rekao istinu. Nisam mogao znati da mi je vozač adžinih ambulantnih kola slagao. Adže više nikada nije došao kući sa dijalize. Adžinih nekoliko kostiju pronašli smo 15-ak godina kasnije nedaleko od istog punkta u Tukovima gdje su mene htjeli izvesti iz ambulantnih kola da osvete svoje pale junake. Sa mojim adžom Hasanom Omićem, izveli su i ubili još dvojicu teških bubrežnih bolesnika, Nalić Ismeta i Karadžić Almaza."[1371]

Omić Ćerim, rođen 1969. godine, poginuo je 12. oktobra 1995. godine prilikom oslobađanja opštine Sanski Most. Pripadnici ARBiH mislili su da se radi o srpskom vojniku i ubili ga.

Omić Senad, rođen 1959. godine, ubijen-poginuo je 7. novembra 1994. godine na prisilnoj radnoj obavezi, na gradačačkom ratištu.[1372] Jedan od svjedoka navodi: "Na gradačačkom ratištu ubijen je Omić Senad iz Pobriježja, oktobar -novembar 1994. godine."[1373]

Omić Suljo, rođen 1931. godine, ubijen je zajedno sa suprugom Fadilom 13/14. decembra 1994. godine. Ubijeni su sjekirom i teško masakrirani. U depeši SJB Sanski Most opisuje se ovaj zločin: "Obavještavamo vas da su dana 14.12.1994. godine u svojoj kući pronađeni ubijeni hladnim oruđem Omić Suljo, sin Rame, rođen 1931. godine i njegova supruga Fadila rođena 1934. godine. Imenovani su ubijeni u toku noći 13 i 14. 12.1994. godine u

[1370] AINOBiHPUB, 30. juni 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1371] Izjava Senad ef. Omića, 17. mart 2017. godine data autoru.

[1372] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1373] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

svojoj kući u Pobriježju broj 23. u Sanskom Mostu."[1374] Jedan od svjedoka navodi: "ubijeni su u kuhinji svoje kuće i to tako što su ih zločinci izmasakrirali. Ulazna vrata kuće nisu bila zatvorena kad su ulazili jer na njima nema oštećenja i najvjerovatnije da su im Suljo i žena otvorili. Sahranjeni su na mjesnom mezarju u Pobriježju."[1375]

Osmančević Ale, rođen 1972. godine, ubijen je 10. oktobra u garaži Nikole Bundže kod mašinskog mosta u Sanskom Mostu. Na ovom mjestu zločinci su ubili troje civila a više ih ranili prilikom napuštanja opštine Sanski Most. Jedan od svjedoka navodi: "sigurno znam da je pucao u garažu Nikole Bundže u Sanskom Mostu, (...) kada su ubijena 2 Bošnjaka a više njih ranjeno jer su tu bačene dvije bombe."[1376] Nakon ubistva Ale je pokopan na mezarju Greda. Prema rezultatima obdukcije nanesene su mu eksplozivne povrede karlice.[1377]

Osmančević Mustafa, rođen 1961. godine, poginuo je 26. augusta 1992. godine u rejonu Plješevice. Ekshumiran je 2003. godine na mezarju Drmaljevo (Velika Kladuša).[1378]

Osmančević Šefik, rođen 1953. godine, ubijen je 1992. godine. Posmrtni ostaci pronađeni na mezarju Greda, a ekshumiran je 19. augusta 2005. godine. Identifikovan je 15. marta 2013. godine.[1379]

Pajić Ivan, rođen 1941. godine, poginuo je 28. maja 1992. godine u Kljevcima od posljedica granatiranja sa položaja VRS. Pokopan je na groblju u Kljevcima.[1380]

[1374] AIIZ, inv. br. 5-2013, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1175/94, 15. decembar 1994, *DEPEŠA*.

[1375] AIIZ, inv. br. 2361, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15, februar 1995, *IZJAVA I.B.*

[1376] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. juli 1996, *IZJAVA A.E.*

[1377] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-61/2007, 15. novembar 2007, mezarje Greda, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, mezarje Greda, Identifikacioni broj 1, 15. novembar 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[1378] AINOBiHPuB, *Baza podataka.*

[1379] Isto.

[1380] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 30/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

Pašalić Almir, rođen 1956. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine zajedno s ocem Smajom i bratom Sanelom.[1381]

Pašalić Sanel, rođen 1970. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine zajedno s ocem Smajom i bratom Almirom.[1382]

Pašalić Smajo, rođen je 1945. godine, ubijen je 23. jula 1992. godine. U Oštroj Luci ispred kuće ubijen je Smajo Pašalić i njegovi sinovi Sanel i maloljetni Almir (16 godina). Ubijeni su 23. jula 1992. godine u jedan sat iza ponoći.[1383] Prema izjavi jednog svjedoka: "ubijeni su vatrenim oružjem i u svakog je ispaljeno po 5 metaka. Zločinci su došli kasno uveče, probudili Smaju pod izgovorom da ga žele da spasu od zločinaca jer je Smajo bio dobar sa svakim. Tako su se oni spremili i krenuli sa četnicima i kad su odmakli od kuće 50 metara četnici su im pucali u leđa i ubili ih. Sahranjeni su u mezarlucima u Oštroj Luci."[1384]

Pavičić Mile, rođen 1952. godine, ubijen je 24. decembra 1992. godine. Pronađen je mrtav u zaprežnim kolima.[1385]

Pavičić Petar, rođen 1952. godine, ubijen je 17. oktobra 1992. godine u Kljevcima, zaselak Gornji Malovan. Ubijen je u svojoj kući pred majkom, suprugom i dvije maloljetne kćerke. Jedan od svjedoka navodi: "Taj čovjek je prije nego što je ušao u kuću zvao Petra pa kako on nije izišao po ulasku u kuću pokušao je da ga izvuče vani pa kako Pero nije htio ja sam stala između njih, u jednom momentu čuo se pucanj i to samo jedan metak i Pero je pao i primijetila sam da se radi o automatskoj pušci."[1386] Zločin je izvršio pripadnik VRS automatskom puškom tako što je pucao Petru u glavu. Posmrtni ostaci ukopani su u katoličkom groblju u Kljevcima.[1387]

[1381] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1382] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1383] Isto.

[1384] AINOBiHPUB, 15. augusta 1995, *IZJAVA DŽ.H*.

[1385] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje oodataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1386] AINOBiHPUB, SJB Sanski Most, 18. oktobar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA,* zabilješku dala Pavičić Marija a sačinio Šobot Branko.

[1387] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-86/92, 9. decembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NN POČINIOCA*; AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 34/98, 8. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton,

Račić Ankica, rođena 1956. godine, nestala-ubijena je u ljeto 1992. godine.[1388]

Ramčilović Smajo, rođen 1977. godine, poginuo je 23. jula 1992. godine na Kurevu (Prijedor). Ekshumiran je 2006. godine na lokalitetu Kurevo-Ružin borik.[1389]

Rivić Ante zv. Antač, rođen 1920. godine, ubijen je 1992. godine.[1390]

Rivić Pejo, rođen 1962. godine, ubijen je 1. decembra 1993. godine. Jedan od svjedoka navodi: "(...), ne sjećam se tačno datuma ubio Rivić Peju, pošto ga je izveo iz kuće i ubio na putu."[1391] Sahranjen je u Grošića groblju.[1392]

Sadić Mustafa zv. Muta, rođen 1942. godine, nestao-odveden je 23. septembra 1995. godine od strane pripadnika Srpske dobrovoljačke garde (SR Jugoslavija) i do sada nisu pronađeni njegovi posmrtni ostaci.[1393]

Sarhatlić Nisvet, rođen 1965. godine, ubijen je 17. septembra 1992. godine u Starom Majdanu. Ubijen je ispred svoje kuće u prisustvu majke i supruge. Jedan od svjedoka navodi: "Ja sam čuo plač njega i molbu da ga ne ubiju kao plač majke i žene i čuo sam pucanj. Bilo je to noću oko 21 ili 22

Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-124-2/98, 8. maj 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 8. maj 1998, Identifikacioni broj 1, Kljevci II-Katoličko groblje, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVOG TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ GROBA NA KATOLIČKOM GROBLJU KLJEVCI OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[1388] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1389] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-476/2006, 3. novembar 2006, Prijedor-Kurevo-Ružin borik, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-476/2006, 3. novembar 2006, Prijedor-Kurevo-Ružin borik, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1390] *Ubijeni i nestali Hrvati Bosne i Hercegovine 1991-1995,* Svijetlo riječi, Sarajevo, 2008, str. 76.

[1391] AIIZ, inv. br. 2423, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-977, 24. maj 1996, *IZJAVA D.N.*

[1392] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1393] Isto.

sata. Nakon ubistva sahranjen je u Starom Majdanu u mjesnim mezarlucima."[1394]

Sarhatlić Salih, rođen 1946. godine, ubijen je u julu 1992. godine u Starom Majdanu (Sanski Most). Jedan od svjedoka navodi: "Kada su četnici dolazili onaj dan da nas kupe i vode u 'KRINGS' četnici su bili opkolili selo Stari Majdan jer su očekivali da će neko od mještana pokušati pobjeći iz sela. Tako je Sarhatlić Sejfe sin, kome se ne mogu sjetiti imena, pokušao pobjeći, ali su ga četnici dočekali i ubili."[1395]

Sarhatlić Šadija, rođena 1911. godine, ekshumirana je 19-22. oktobra 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu **Šušnjari-leš br. 63**.[1396]

Seferović Teufik, rođen 1946. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine u Kljevcima. Nakon poziva Bošnjacima da predaju oružje, Teufik Seferović je 31. maja 1992. godine krenuo predati lovačku pušku u Kljevce. Nakon predaje puške nikad se nije vratio. Ubijen je u Kljevcima na lokalitetu Žegar. Prema obdukcionom nalazu smrtne povrede nanesene su tupim predmetom u predjelu glave i povrede nanesene vatrenim oružjem u predjelu grudnog koša. Posmrtni ostaci ekshumirani su 3. augusta 1998. godine u selu Kljevci, zaselak Žegar.[1397]

Salešević Izet, rođen 1971. godine, ubijen je 2. juna 1992. godine u Hrustovu, zaselak Jeleči od strane srpskih vojnika. Posmrtne ostatke ukopao je Refik Hukanović. Izet je ukopan na livadi u blizini mezarja u Jelečima. Ekshumacija je izvršena 6. oktobra 1996. godine. Prilikom identifikacije, sestra je prepoznala zlatni lančić s privjeskom u obliku slova 'J' koji je nosio ubijeni.[1398]

[1394] AINOBiHPUB, 15. augusta 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

[1395] Isto.

[1396] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1397] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-287/98, 3. august 1998, *IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI POJEDINAČNE GROBNICE U SANSKOM MOSTU;* AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 49/98, 3. august 1998, *ZAPISNIK O EKSHUMACIJI, PREGLEDU I IDENTIFIKACIJI*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-265/98, 3. august 1998, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministrastvo unutrašnjih poslova Bihać, 3. august 1998, Kljevci-Žegar, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*

[1398] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 46.

Selimović Ahmet, rođen 1932. godine, nestao je 1995. godine.[1399]

Selimović Hasan, rođen 1920. godine, ubijen je u Gornjem Kijevu 12. jula 1995. godine. Ubijen je u voćnjaku iznad porodične kuće dok je sakupljao sijeno. Zločinci su pucali vatrenim oružjem i smrtno pogodili Hasana u predio stomaka. Na putu prema bolnici u Čapljama preminuo je usljed zadobivenih rana. Porodica i rodbina ukopali su ga 13. jula 1995. godine bez vjerskog obreda.[1400]

Selman Habibe, rođena 1913. godine, posmrtni ostaci ubijene starice ekshumirani su 12. aprila 2006. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-leš broj 1.[1401]

Selman Mehmed, rođen 1920. godine, nestao je 21. septembra 1995. godine kada su ga odveli srpski vojnici u nepoznatom pravcu. Jedan od svjedoka navodi: "dana 21.9.1995. godine oko 20,30 h sa džipom je došla grupa Arkanovaca i pred moju kuću. U kući je bio otac, majka i ja. Lupali su na kućna vrata i izišao je otac Mehmed Selman, (...) i za njegovu sudbinu i do danas ne znam."[1402] Njegovi posmrtni ostaci bačeni su u rijeku Sanu. Prema izjavama svjedoka, 7. oktobra leš ubijenog je plutao rijekom Sanom što je primijetio svjedok i obavijestio Civilnu zaštitu opštine Sanski Most, te je 10. oktobra 1995. godine iz rijeke Sane izvučen njegov leš i ukopan na lokalitetu Ušće potoka Radinovac. Prema obdukcionom nalazu ubijen je vatrenim oružjem-smrtne povrede u predjelu grudnog koša.[1403]

[1399] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1400] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Gornje Kijevo, Identifikacioni broj 1, 4. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1401] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***

[1402] AIIZ, inv. br. 2364 , Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1183, 6. januar 1997, *IZJAVA S.V.*

[1403] AINOBiHPUB, Opštinski sud u Sanskom Mostu, broj: Kri:40/2000, 6. novembar 2000, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI CIVILNIH ŽRTAVA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-175/2006, 3. mart 2006, Šehovci-Ušće Radinovac, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP-e Sanski Most, broj: 05-6/03-1-175/2006, 3. mart 2006, Šehovci-Ušće Radinovac, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK*

Selman Zijad, rođen 1932. godine, ubijen je 25. jula 1992. godine. Zijad je išao u bolnicu u Prijedor, zaustavljen je na kontrolnom punktu srpske policije koja ga je i ubila. Ekshumiran je 25. oktobra 2013. godine i identifikovan iz masovne grobnice Tomašica.[1404]

Sendelj Husein, rođen 1961. godine, nestao je 5. juna 1992. godine.[1405]

Sinanbegović Ferid, rođen 1975. godine, ubijen je 1. augusta 1992. godine u Okreču. Sahranjen je u mezarju Malovčići u Okreču (Sanski Most).[1406]

Sinanović Bibo, rođen 1959. godine, ubijen je na lokalitetu Vrhpolje-Stupišće-tunel. Smrt je nastupila usljed povreda nanesenim vatrenim oružjem u predjelu glave. Ekshumiran je 13. oktobra 1996. godine.

Sinanović Esad, rođen 1920. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine lokalitetu Kvrgića do. Posmrtni ostaci ubijenog Esada ekshumirani su 13. oktobra 1996. godine. Esad je ubijen vatrenim oružjem kojim su mu smrtne povrede nanesene u predjelu glave.[1407]

Sinanović Ramiz, rođen 1931. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine na lokalitetu Kvrgića do. Posmrtni ostaci ubijenog Ramiza ekshumirani su 13. oktobra 1996. godine. Ramiz je ubijen vatrenim oružjem kojim su mu smrtne povrede nanesene u predjelu glave.[1408]

O PREPOZNAVANJU LEŠA; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Šehovci-Ušće Radinovac, Identifikacioni broj 1, 5. mart 2003, *KONAČNI IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Šehovci-Ušće Radinovac, Identifikacioni broj 1, 7. mart 2003, *POTVRDA O SMRTI.*

[1404] AINOBiHPUB, 3. juli 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1405] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1406] Isto.

[1407] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 50-51.

[1408] Isto, str. 51.

Sinanović Zarfija, rođena 1940. godine, ubijena je 6. novembra 1992. godine. Zarfiju je ubio Lazar Ristić.[1409]

Smajlović Azema, rođena 1933. godine, ubijena je u svojoj kući 1992. godine.[1410]

Smajlović Rahmo, rođen 1920. godine, nestao je 23. decembra 1992. godine. U Bosanskoj Gradišci (na mostu preko rijeke Save) nasilno je odveden iz konvoja kojim su Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most prisilno protjerivani prema R Hrvatskoj. Vodi se kao nestala osoba.[1411]

Smajlović Tehvid, rođen 1958. godine, ubijen je 15. decembra 1992. godine u kući od strane pripadnika srpske vojske. Grupa (oko 20) mještana bila je u jednoj kući u koju su pripadnici srpske vojske ispalili protivoklopni projektil usljed čega je Tehvid smrtno stradao.[1412]

Stojić Ivo, rođen 1929. godine, ubijen je 1994. godine kod svoje kuće u Škrljevitoj od pripadnika VRS. Sahranjen je na groblju u Škljevitoj.[1413]

[1409] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1410] Isto.

[1411] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1412] Isto.

[1413] A. Orlovac, *nav. dj.,* str. 43-44; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

ЧЕТА ВОЈНЕ ПОЛИЦИЈЕ
САНСКИ МОСТ
I INT. VOD

Сабир извјештаја
интервентног вода војне полиције
у времену од 19.08. до 01.09.1992 год.

- Дана 19.08.1992. из Скуц. Вакуфа одведен Субашић Авдија и убијен у селу Лишњик. Починиоц Предојевић Мијо ухапшен и приведен. Признао учињено дјело.
- Дана 21.08.1992. из Окреча одведен Џафић Фадил. Починиоце препознао отац Фадилов, Муаз, а то су: Дошеновић Раде, Билбија Зоран и Рајлић Тихомир, сва тројица из Подвидаче. Сва тројица приведена у команду. Не признају наведена дјела.
- У вези догађаја од 20.08. до 23.08.1992. - оружане пљачке, паљевине куће Алихоџић Хусеина, одузимања аутомобила и трактора, становници Скуцаног Вакуфа препознали ауто Ђурђуз Пере, њега и Рајлић Драгана. Они не признају учињено дјело. Приведени и дали изјаве.
- Трагом дојаве да су у Вакуфу у дане 23, 24, и 26.08.1992. године опљачкали становнике Вакуфа, пријетили оружјем, скидали минђуше и прстење, починили по Модрој. Становништво уочило црвени „Голф" рег. бр. PD 571-87 и у возилу 5 војника. Возач је приведен и дао је писмену изјаву у којој наводи да су у ауту били: Мршић Момир, Дошеновић Горан, Дошеновић Драго и један непознат војник - касније утврђено да је то Ловрић Рајко.
- 30.08.1992 год. у село Модру упала наоружана група војника, претукла неколико становника

међу којима двије особе превезене у болницу и
један човјек рањен у ногу из пушке. Пријетили
да ће доћи тоново у ноћи: 31.08. и да ће „поклати
све живо што нађу". То вече у селу Модра и
Вакуфу постављено обезбјеђење села, до 6 сати
ујутро. Нико није долазио у село, само је
са подручја села Липник и Лукавице пуцано
из аутоматског оружја у току цијеле ноћи.

командир:

Sedmični izvještaj čete Vojne policije 6. sanske brigade[1414]

[1414] AIIZ, inv. br.5-2098, Komanda čete vojne policije, 1. septembar 1992. godine, *SEDMIČNI IZVJEŠTAJ.*

Subašić Avdija, rođen 1947. godine, nestao je 17. augusta 1992. godine.[1415] Jedan svjedok navodi: "on je krenuo u selo Donji Lipik u namjeri da vrati testeru za drva koju je pozajmio nekom čovjeku. Više se nije vratio a policija je donijela neke njegove dokumente i rekla da je ubijen. Tijelo nisu nikad htjeli da izruče kako bi bio sahranjen kao čovjek."[1416]

Šakić Marija, rođena 1924. godine, ubijena od pripadnika srpske vojske 27. jula 1993. godine u naselju Ramići (Ključ).[1417]

Šalić Dragica, rođena 1908. godine, ubijena je 5. decembra 1992. godine.[1418]

Šalić Marija, rođena 1937. godine, ubijena je 5. decembra 1992. godine. Ubijena je u Tomašici zajedno s Dragicom Šalić.[1419]

Šehić Petar rođen 1961. godine, nestao 10. oktobra 1995. godine.[1420]

Šekić Smajil, rođen 1921. godine, nestao je 7. oktobra 1995. godine kada je na punktu, u Prijedoru, skinut iz kamiona i odveden. Posmrtni ostaci ekshumirani su 29. jula 2003. godine sa groblja Pašinac (Prijedor).[1421]

Šarčević Mina, rođena 1937. godine, 26. septembra 1995. godine ugušila se-umrla u kamionu prilikom nasilnog progona. Ukopana je na mezarju u Šehovcima.[1422]

Šolaja Josip, rođen 1922. godine, ubijen je u martu 1993. godine u mjestu Moštanica (Stara Rijeka). Ubijen je vatrenim oružjem. Nakon ubistva preživjeli mještani su posmrtne ostatke ukopali na Grošića groblje u Staroj Rijeci. Ekshumacija je izvršena 16. juna 1997. godine.[1423]

[1415] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1416] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22.9.1994, *IZJAVA B.E.*

[1417] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1418] Isto.

[1419] Isto.

[1420] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1421] Isto.

[1422] Isto.

[1423] A. Orlovac, *nav. dj.,* str. 43-44; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

Šolaja Vilim, rođen 1937. godine, ubijen je u svojoj kući 6. oktobra 1995. godine. Jedan od svjedoka događaja navodi: "(...) da će biti ubijen Vilim Šolaja, zaista, Vilim je 6. 10. 1995. godine ubijen."[1424]

Šupuk Refik pronađen je zaklan u rijeci Trnavi. Prema određenim informacijama Refik je izvršio samoubistvo ne želeći da se preda pripadnicima 6. sanske brigade. Ukopan je na mezarju u Šehovcima.[1425]

Talić Emina, rođena 1922. godine, nestala je 10. decembra 1994. godine. Prema tvrdnjama određenih svjedoka Emina je zapaljena u svojoj kući.[1426]

Talić Fadil, rođen 1935. godine, 18/19. septembar 1995. godine pripadnici srpske vojske (arkanovci) od kuće su nasilno odveli Fadila Talića u nepoznatom pravcu. Fadilovi pronađeni posmrtni ostaci ekshumirani su 16. maja 1998. godine na lokalitetu s. Dubica (opština Mrkonjić-Grad), a identifikovan je 7. novembra 2000. godine.[1427]

Talić Ferid, rođen 1947. godine, ubijen je u januaru 1993. godine u naselju Ališići (Prijedor). Feridovi posmrtni ostaci bačeni su u bunar koji se nalazio u naselju Ališići. Jedan od svjedoka navodi: "prilikom putovanja u Prijedor i prelaska pored crkve prije Rasavaca postoji bunar u koji su bačena nekoliko ubijenih Muslimana. Počinioci su iz Rasavaca a pripadnici 5. kozarske brigade. Ovo mi je pričao vozač R.S. U Oštroj Luci po noći ubijen je prvi komšija-Musliman i njegov sin. To mi je ispričao M.D iz Oštre Luke."[1428] Posmrtni ostaci pronađeni su i ekshumirani 13. oktobra 2010. godine.[1429]

Talić Ismet odveden je u Policijsku stanicu u Sanskom Mostu, gdje su ga srpski policajci fizički zlostavljali i ubili. Dana 13. augusta 1993. godine

---

[1424] AIIZ, inv. br. 2423, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-977, 24. maj 1996, *IZJAVA D.N.*

[1425] Z. Ključanin, H. Akmadžić, nav. dj., str. 139.

[1426] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1427] AINOBiHPUB, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-176/00, 7. novembar 2000, *OBAVIJEST O IZVRŠENOJ OBDUKCIJI POSMRTNIH OSTATAKA TALIĆ FADILA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, Mrkonjić Grad-Dubica, Identifikacioni broj 1, 6. novembar 2000, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

[1428] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995. godine, *IZJAVA Č.B.*

[1429] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

srpski policajci dovezli su tijelo ubijenog i porodici zabranili da gledaju posmrtne ostatke. Porodica je ukopala posmrtne ostatke ubijenog u mezarju u Šehovcima.[1430]

Talić Jusuf, rođen 1938. godine, umro je 8. septembra 1995. godine u bolnici u Banjoj Luci od posljedica teškog ranjavanja. Jusuf je teško ranjen dok je bio na prisilnim radovima na liniji razdvajanja ARBiH i VRS u rejonu Bihaća.[1431] Jedan od svjedoka navodi: "iz ovog sela poginuo je tokom 1994. godine još jedan Bošnjak po prezimenu Mahić, star oko 60 godine, i Talić Jusuf sin Muharema iz Šehovaca koji je teško ranjen i nakon tri dana preminuo."[1432]

Talundžić Atif, rođen 1910. godine, umro je 17. juna 1993. godine u bolnici u Banjoj Luci od posljedica teškog ranjavanja. Nakon teškog ranjavanja od strane srpskog vojnika prebačen je u bolnicu i tamo je preminuo. Ukopan je u mezarju u Starom Majdanu.[1433]

Taraš Ismet, rođen 1959. godine, ubijen je u logoru Omarska (Prijedor) u augustu 1992. godine. Smrtne povrede nanesene su mu u predjelu rebara. Pronađen je i ekshumiran iz masovne grobnice Stari Kevljani.[1434]

Tomaž Petar, rođen 1930. godine, krajem maja 1992. godine srpski vojnici odveli su ga na brdo više sela Krkojevci i ubili. Posmrtni ostaci nisu još pronađeni.[1435]

Topalović Dedo, rođen 1964. godine, nestao je 20. septembra 1995. godine. Iz kuće su ga odvelio srpski vojnici.[1436]

[1430] Isto, str. 2.

[1431] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1432] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[1433] Isto.

[1434] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava 3-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-413/2005, 1. juli 2005, Prijedor-Stari Kevljani, Identifikacioni broj 437, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 367/04-I, Prijedor-Stari Kevljani, Tijelo broj 437, 16. juli 2005, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 367/04-I, Prijedor-Stari Kevljani, Tijelo broj 437, 6. juli 2005, *POTVRDA O SMRTI*; N. Sivac, nav. dj., str. 208.

[1435] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1436] Isto.

Topalović Habiba, rođena 1914. godine, nestala je 19. jula 1992. godine u Prijedoru.[1437]

Trožić Đasim, rođen 1954. godine, umro je 19. septembra od posljedica teškog ranjavanja. Đasim je bio na prisilnom radu gdje je ranjen i umro je u bolnici u Sanskom Mostu.[1438]

Trožić Faik, rođen 1941. godine, poginuo je 18. decembra 1993. godine dok je bio na prisilnoj radnoj obavezi.[1439]

Trožić Mustafa, rođen 1925. godine, odveden je od kuće 19. septembra 1995. godine od strane pripadnika srpske vojske. Vojni policajci 6. sanske brigade 19. septembra 1995. godine odveli su od kuće Mustafu Trožića. Prethodnih dana odvodili su ga na ispitivanje u Komandu Vojne policije na Šejkovači. Nakon ispitivanja ubijen je i posmrtni ostaci su odvezeni na lokalitet Krive ceste. Posmrtni ostaci ubijenog Mustafe Trožića pronađeni su i ekshumirani 7. marta 1998. godine. Ubijen je vatrenim oružjem. Smrtne povrede nanesene su u predjelu vrata. Ubijen je na lokalitetu Kriva cesta-prema Dabru. Ekshumiran je i identifikovan 1998. godine.[1440]

Tutić Stipo, rođen 1937. godine, ubijen je 10. oktobra 1992. godine od strane pripadnika VRS koji su bacili eksplozivnu napravu u kuću u kojoj je boravio. Tom prilikom ranjena mu je supruga.[1441] Posmrtni ostaci pokopani su na katoličkom groblju "Zimzelena".

Velić Đulaga, rođen 1930. godine, nestao je 21. septembra 1995. godine.[1442]

Velić Husnija, rođen 1954. godine, 18. septembra 1995. godine odveden je od svoje kuće. Odveo ga je jedan pripadnik VRS. Ubijen je, a njegovi posmrtni ostaci pronađeni su na mezarju Greda. Prema nalazima obdukcije Husnija je ubijen vatrenim oružjem-strelne rane glave.[1443]

[1437] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most".***

[1438] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1439] Isto.

[1440] Isto.

[1441] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za Hag, broj: 0/96, 4. septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*.

[1442] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1443] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Identifikacioni broj 2, mezarje Greda, 7. juni 1997, *ZAPISNIK O*

Velić Hasib, rođen 1959. godine, ubijen je 3. maja 1993. godine. Ubili su ga pripadnici srpske vojske koji su pljačkali preostalo stanovništvo naselja Gorice. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Dana 2/3. maja 1993. godine u selo Gorice je ušla grupa četnika (...) i po selu su sve tukli od reda a došli su i meni i stavljali mi nož pod vrat, kao i pištolj na čelo i tražili mi novac i zlato i ovom prilikom su po selu pucali i ovo kada je vidio Velić Hasib sin Rasima počeo je bježati od kuće ali ga je G.M. ubio iz pištolja. Isti je sahranjen u Goricama kod džamije."[1444] Kao motiv pljačke bile su i beznačajne sume novca zbog kojih su zločinci ubijali. O tome se navodi: "(...) Ušli su u kuću tukli mu oca tražili od njega novac ali im nije dao, iako je bilo samo nešto malo novca kod Hasiba. Kad su Hasiba ubili premetnuli su mu džepove i našli 30 DM."[1445]

Velić Kasim, rođen 1962. godine, ubijen je 25. maja 1994. godine prilikom prisilnog kopanja rovova za srpsku vojsku u rejonu Hasin vrh (Bihać). Jedan od preživjelih prisjeća se: "(...) dana 25.5.1994. godine u 7.10 h četnici su napali na položaje ARBiH na Hasinom vrhu, (...). Taj dan poginuo je Kasim Velić koji je bio na radnoj obavezi. (...) Tad je i Avdić Esad sin Esada iz Gorica ranjen. Nas četvoricu su natjerali da izvučeno mrtvo tijelo Kovačević Radovana i Kasima Velića."[1446] Kako su postupili sa posmrtnim ostacima ubijenog jedan od svjedoka navodi: (...)"tijelo su donijeli u selo gdje je sahranjen u mjesnim mezarlucima. Dok smo ga opremali došao je komandir policije iz Lušci Palanke i u prostoriji gdje su bili smješteni odvrnuo je muziku do kraja pjevajući četničke pjesme."[1447]

Velić Kemal, rođen 1963. godine, nestao je 9. septembra 1995. godine na prisilnom radu. Nestao je u rejonu Mlinište (Glamoč) kada ga je srpska vojska odvela na liniju razgraničenja VRS i HVO-a.[1448]

PREPOZNAVANJU LEŠA; AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Kruhari-Greda, Identifikacioni broj 2, 16. mart 2007, *POTVRDA O SMRTI*.

[1444] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembar 1994, *IZJAVA B.M.*

[1445] AIIZ, inv. br. 2372, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-187, 9. septembar 1994, *IZJAVA V.E.*

[1446] AIIZ, inv. br. 2371, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-221, 22. septembar 1994, *IZJAVA B.E.*

[1447] AIIZ, inv. br. 2372, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-187, 9. septembar 1994, *IZJAVA V.E.*

[1448] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Velić Refik, rođen 1963. godine, ubijen je 21. decembra 1992. godine. Ubili su ga u Starom Majdanu pripadnici 6. sanske brigade Nenada Malića zajedno s Huseinom Grbićem. Zločinac je iz kafića "Fontana" u Starom Majdanu izveo Huseina Grbića i ubodom nožem u vrat i pucanjem iz pištolja u predio grudi lišio života, a nakon toga je iz kafića izveo i Refika Velića i usmrtio ga pucanjem u glavu. Zločinac je nakon toga pokušao ubiti Džemala Hadžalića.[1449]

Vojniković Hamid, rođen 1959. godine, nestao je u junu 1992. godine. Hamida su pripadnici srpske vojske odveli od kuće i od tada se vodi kao nestala osoba.[1450]

Vukalić Aziz, rođen 1960. godine, poginuo je 12. jula 1994. godine na prisilnom radu. Poginuo je u rejonu Grabež (Bihać) na liniji razdvajanja ARBiH i VRS. Jedan od svjedoka navodi: "(...) na prisilnoj radnoj obavezi na ratištu Bihaća poginuo je Vukalić Aziz sin Esada. Bilo je to 1994. godine."[1451]

Vukalić Hamza, rođen je 1935. godine, ubijen je 20. decembra 1994. godine u svojoj kući. U informaciji radnika Državne bezbjednosti Sanski Most vodi se: "kao mogući izvršioci ubistva Vukalić Hamze, rođ. 1936. g. u Naprelju, S. Most, izdiferencirana su tri lica, M.M., sin S., r. 1974. godine, S.R., sin T., r. 1970. god. i M.D., sin D., r. 1972. godine svi iz Donjeg Vukovskog, SO-e Kupres, koji od 1993. g. borave na području S. Mosta. Isti se dovode u vezu sa ubistvom Vukalića, (...). U kontaktima sa izvorom na terenu došli smo do saznanje da muslimani u S. Mostu ispoljavaju pojedinačna reagovanja u vezi sa ovim događajima i pitaju zašto su ubistva počinjena samo nad muslimanima a ne i nad hrvatima."[1452]

Vuković Anđa, rođena 1925. godine, ubijena je 16. juna 1992. godine u Starom Majdanu.[1453]

[1449]http://www.blic.rs/vesti/hronika/nenad-malic-osuden-na-13-godina-za-ratni-zlocin/, pristupljeno 6. marta 2017, Vijeće za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu osudilo je u na 13 godina zatvora Nenada Malića zbog ubistva Grbić Huseina i Velić Refika i pokušaj ubistva Džemala Hadžalića-civila u Starom Majdanu 21. decembra 1992. godine.

[1450] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1451] AIIZ, inv. br. 2383, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1284, od 20. juni 1997, *IZJAVA A.F;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1452] AIIZ, inv. br. 5-2028, CRDB Banja Luka, Odeljenje Prijedor, broj: 10-1-102, 22. decembar 1994, *INFORMACIJA.*

[1453] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad ženama na području opštine Sanski Most."***.

Zahirović Hasib, rođen 1934. godine, umro je od posljedica ranjavanja 19. septembra 1995. godine. Dana 17. septembra 1995. godine u pokušajima da se sakrije od pripadnika VRS, Hasib Zahirović se zajedno sa Mejrom Handanagić sakrio u pojatu-sjenik Šefkije Zahirovića. Zločinci su primijetili da se neko krije u pojati i bacili ručnu bombu unutra. Od gelera bombe oboje su ranjeni. Preživjeli svjedoci pronašli su ranjenog Hasiba u blizini kuće Derviša Crnkića. Istog dana od posljedica ranjavanja Hasib je preminuo, a komšije su ga ukopale u blizini kuće Derviša Crnkića. Ekshumiran je 9. marta 1996. godine.[1454]

Zahirović Jusuf, rođen 1940. godine, ubijen je 6. augusta 1992. godine. Šestog augusta 1992. godine Jusufa je od kuće nasilno odveo jedan vojni policajac 6. sanske brigade VRS. Svjedok navodi: "(...) koji je također u augustu 1993. godine od kuće od njegovih devetero djece odveo Zahirović Jusufa iz Skucanog Vakufa a kojem se gubi trag."[1455] Ubijen je i bačen u jamu Jošik, odakle je ekshumiran 30. novembra 2006. godine. Ubijen je vatrenim oružjem-strelne rane grudnog koša, karlice i obje nadlaktice.[1456]

Zukić Mehmed, rođen 1948. godine, nestao je 31. maja 1992. godine. Pronađen i identifikovan 14. februara 2014. godine.[1457]

Zukić Zijad, rođen 1967. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine u Hrustovu. Identifikovan je 25. maja 2006. godine.[1458]

[1454] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most , broj: 13/11-02-74/96 , 10. marta 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[1455] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembar 1994, *IZJAVA B.M.*

[1456] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-258/2007, 17. april 2007, Skucani Vakuf-jama Jasik, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-258/2007, 17. april 2007, Skucani Vakuf-jama Jasik, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Skucani Vakuf-jama Jasik, Identifikacioni broj 1, 21. april 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Skucani Vakuf-jama Jasik, Identifikacioni broj 1, 21. april 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[1457] AINOBiHPUB, 14. februar 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*.

[1458] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

IV. DIO

LOGORI I DRUGA MJESTA ZATOČENJA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

Logori i druga mjesta nezakonitih zatočenja na prostoru opštine Sanski Most bili su planirani, organizirani, s jasnom namjerom formirani i ciljano usmjereni radi provođenja nasilja i nezakonitih postupanja prema civilima i civilnom stanovništvu, provođenom od strane srpskih vojnih i policijskih snaga prvenstveno usmjerena prema civilima-Bošnjacima i Hrvatima opštine Sanski Most.

Kada se pitamo "šta je to logor?, to zna samo onaj koji je to proživio, koji je osjetio na svojoj koži sve strahote dušmanske mržnje, od psihičkog do fizičkog iživljavanja".[1459] Upravo ova izjava odslikava svu težinu kroz koju su prošli logoraši u koncentracionim logorima širom Bosne i Hercegovine.[1460] Brojni koncentracioni logori bili su mjesta masovnog zatočenja Bošnjaka i Hrvata sa prostora Bosanske krajine. Plansko i sistematično ubijanje i protjerivanje Bošnjaka i Hrvata sa prostora Bosanske krajine započinjalo je u već unaprijed pripremljenim koncentracionim logorima. Kada bi međunarodna javnost saznala za određeni logor, on bi se zatvarao i logoraši bi se prebacivali na nove, unaprijed pripremljene lokacije. "Srpski agresor je koristeći, pored ostalog, tešku artiljeriju protiv civilnog stanovništva i civilnih objekata, a u skladu sa srpskim političkim projektom '*svi Srbi u jednoj državi*' osvajačkog i genocidnog karaktera, u svim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine na desetine, stotine, hiljade i stotine hiljada civila i civilnog stanovništva, dominantno Bošnjaka, planski, organizovano, masovno i s namjerom sistematski izdvajao, hapsio, zatvarao i zatočavao u brojnim logorima i drugim zatočeničkim objektima, gdje ih je podvrgavao rasprostranjenom fizičkom i psihičkom zlostavljanju i neljudskim uslovima, danonoćnom mučenju, izgladnjivanju, premlaćivanju, maltretiranju, masovnim i pojedinačnim ubistvima, teškom ranjavanju, silovanju i seksualnom zlostavljanju i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava."[1461]

Kada govorimo o logorima i drugim mjestima zatočenja, potrebno je naglasiti činjenicu da su oni formirani kao *privremeni i trajni*. Logori i mjesta nezakonitih zatočenja mogu se podijeliti i prema namjeni i dužini trajanja. Većina logora i mjesta nezakonitih zatočenja imala je *privremeni karakter*,

[1459] *Molila sam ih da me ubiju, Zločin nad ženom Bosne i Hercegovine*, Savez logoraša, Sarajevo, 1999, str. 114.

[1460] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 199.

[1461] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 357.

postojali su svega nekoliko dana, a potom bi bili zatvarani. U ovim privremenim logorima i zatvorima logoraši su zatočeni više dana i uglavnom su organizirani shodno prilikama i broju zatočenika.[1462] U njima je boravio manji broj zatočenika. Logoraši koji do tog trenutka nisu otišli u razmjenu bili bi prebacivani u druge logore.[1463] To su tzv. *tranzitni logori* u kojima se vršilo isključivo razdvajanje stanovništva prema spolu i starosti. Logori srednjeg trajanja bili su aktivni nekoliko mjeseci, dok su logori dužeg trajanja, kojih je bilo najmanje, postojali po nekoliko godina (Manjača, Batković, Kamenica).[1464]

Cilj formiranja logora bio je staviti pod nadzor, kontrolu i ubijati uglavnom vojno sposobne muškarce, mada ni žene, djeca i starci nisu bili pošteđeni logora i drugih mjesta nezakonitih zatočenja. Prema podacima Saveza logoraša Bosne i Hercegovine, u periodu 1992-1996. godine registrirana su 652 logora i druga mjesta zatočenja.[1465] Procjenjuje se da je kroz logore na prostoru Bosne i Hercegovine prošlo oko 260.000 ljudi, uglavnom civila, i da je najveći broj Bošnjaka boravio u njima.[1466] U logorima i drugim mjestima nezakonitih zatočenja duži ili kraći vremenski period nezakonito su bili zatočeni civili, muškarci, žene, djeca. Zatočeni su bili teški bolesnici, invalidi, osobe sa psihičkim oboljenjima. U logorima "(zatočenici su bili starosne dobi od beba do civila od preko 100 godina: starica Hanka Kustura, logoraš u Rasadniku Rogatica imala je 101 godinu, a među najmlađima logorašima bilo je i beba rođenih u logorima i drugim mjestima zatočenja), (...)."[1467] U ovim logorima zatvarane su osobe bez obzira na starost, spol, nije bilo razlike u nezakonitim zatočenjima civila i vojnika. Najpoznatiji logori koje su formirale i nadzirale srpske vojne i policijske snage na području Bosanske krajine, kako po brojnosti tako i po zločinima koji su činjeni prema zatočenicima, jesu koncentracioni logori Manjača (Banja Luka), Omarska (Prijedor), Trnopolje (Prijedor), Keraterm (Prijedor), Kamenica (Drvar), Kozila (Bosanski

[1462] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 200.

[1463] Privremeni logor ili mjesto nezakonitog zatočenja bio je zatvor u SJB srpske opštine Bosanska Krupa u Jasenici. M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 204-206.

[1464] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 109-163; M. Begić, U OPSADI ..., str. 302-307; M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 198-204.

[1465] AIIZ, inv. br. 24368, Savez logoraša u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, *Podaci o logorima i mjestima zatočenja u Bosni i Hercegovini (Logori pod srpskom kontrolom).*

[1466] Isto.

[1467] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 357.

Petrovac), Dom Miska Glava (Prijedor), Fudbalski stadion Ljubija (Prijedor), Vojno-istražni zatvor Tunjice (Banja Luka), Mali logor (Banja Luka) kasarna JNA Račić (Bihać)), Traktorski servis IMT Ripač (Bihać), hala "Krings" (Sanski Most), garaže fabrike "Betonirka" (Sanski Most), Sportska dvorana (Sanski Most), zgrada SUP-a (Sanski Most), zgrada Osnovne škole "Nikola Mačkić" (Ključ), Fudbalski stadion Mlakve (Bosanski Novi), Vatrogasni dom (Bosanski Novi), zgrada Osnovne škole u Jasenici (Bosanska Krupa), zgrada Osnovne škole "Petar Kočić" (Bosanska Krupa), i drugi logori i mjesta nezakonitih zatočenja nesrpskog stanovništva.[1468]

Kao specifičnost i karakteristika agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu su *zaštićene–sigurne zone*, mjesta, koja je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija proglasilo zaštićenim–sigurnim. Gradovi Sarajevo, Goražde, Srebrenica, Bihać[1469] mjesta su koja su bila u potpunom okruženju, koja su opsadnim načinom okružena i sistematski uništavana. Uskraćivanje elementarnih uslova za život, izgladnjivanje, psihološki pritisci, razaranja, ubijanja, u nekom smislu predstavlja logore-gradove. Iako je međunarodna zajednica imala mandat da zaštiti civilno stanovništvo, zbog nedjelotvornosti snaga Ujedinjenih nacija veliki broj civila je ubijen u njima. Prema procjenama, u ovim gradovima-logorima bilo je preko 600.000 ljudi.[1470]

Prema odredbama Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata od 12. augusta 1949. godine i Dopunskih protokola uz Ženevske konvencije I i II, civilno stanovništvo i civili uživaju opću zaštitu od opasnosti koje proistječe iz vojnih operacija.[1471] Prema odredbama člana 14, Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba, Stranama u sukobu dozvoljeno je uspostavljanje zona i mjesta sigurnosti koji će biti tako organizirani da stave izvan domašaja rata zaštićene osobe.[1472]

[1468] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 109-163; M. Begić, U OPSADI ..., str. 302-307; M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 198-204; M. Begić, LJUTOČKA DOLINO ..., str. 101-10.

[1469] U toku agresije na Bosnu i Hercegovinu prostor tadašnjeg Bihaćkog okruga bio je okružen sa svih strana i u blokadi je bio 1.201 dan. Stanovništvo je, pored svakodnevnih granatiranja i izloženosti napadima, bilo uskraćeno za energente, hranu, vodu, lijekove, adekvatan medicinski tretman i drugo. Vidi više u M. Begić, U OPSADI ....

[1470] M. Begić, U OPSADI ..., str. 302; M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 199-200.

[1471] Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 144, 211 i 246.

[1472] Isto, str. 148.

Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "U proljeće 1992. na cijeloj teritoriji Bosanske krajine osnovani su logori i drugi zatočenički objekti u kasarnama i vojnim kompleksima, fabrikama, školama, sportskim objektima, policijskim stanicama i drugim javnim zgradama. Te logore i zatočeničke objekte uspostavljale su i kontrolisale vojska bosanskih Srba, civilne vlasti ili policija bosanskih Srba. Civili nesrpske nacionalnosti masovno su hapšeni i zatvarani u tim logorima i zatočeničkim objektima. Na primjer, u opštini Prijedor, nakon oružanih napada snaga bosanskih Srba na nesrpska sela, žene i djeca su razdvajani od muškaraca prije no što su svi utovareni u autobuse i odvedeni u Trnopolje, Omarsku ili Keraterm. I dok su istaknuti članovi SDA i HDZ-a uhapšeni među prvima, većina uhapšenih bili su obični građani, zatočeni isključivo zbog svoje etničke pripadnosti. Uslovi u logorima i nekim zatočeničkim objektima bili su osobito teški. Zatočeni su se ispitivali, premlaćivali, podvrgavali nečovječnim i ponižavajućim životnim uslovima i mučili. Žene su silovane, a redovno su vršena i ubistva."[1473]

Većina zatočenika sa prostora Bosanske krajine u koncentracionim logorima boravila je nekoliko mjeseci, a manji broj njih proveo je u logoru više od godinu. Logori trajnijeg karaktera imali su više stotina ili hiljada zatočenih. To su bili logori Omarska, Trnopolje, Keraterm, Manjača i drugi.[1474] Ovi logori pažljivo su birani, planski pripremani i bili su pod kontrolom srpskih vojnih ili policijskih snaga. U svim ovim logorima vršena su ubijanja, fizičke i psihičke torture, silovanje i prisilni radovi.[1475] Pored ovih logora bili su formirani "logori za žene", koji su služili za seksualno iživljavanje. Oni su bili u kafanama, hotelima, privatnim kućama i stanovima. U njima su žrtve bile djevojčice, žene i starice. Veliki broj žena poslije silovanja je ubijen.[1476] Kada govorimo o logorima i mjestima zatočenja, u najvećem broju slučajeva zatočenici su bili zatočeni u: tvorničke hale, skladišta, sportske dvorane, škole, vojne objekte, hotele, kinosale, kazneno-popravne ustanove, hangare, tunele, željezničke stanice, rudnike, garaže, podrume, farme, staje za stoku, šumske barake, stanice policije i drugo. Prema strukturi zatočenih, najviše je bilo zatočenih civila. Među zatočenicima bilo je čak i beba.[1477] Logori su

[1473] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 115.

[1474] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., 113-151.

[1475] Isto, str. 113-151.

[1476] Isto, str. 113-151.

[1477] Isto, str. 113-151.

bila mjesta svakodnevne masovne likvidacije vatrenim oružjem, hladnim oružjem, tupim predmetima i na druge načine. Ubijanja i mučenja bila su grupna i pojedinačna.[1478]

Red.broj	Opština	Broj logora
1.	Banja Luka	10
2.	Bihać	4
3.	Bosanska Krupa	6
4.	Bosanski Petrovac	8
5.	Bosanski Novi	7
6.	Ključ	5
7.	Prijedor	59
8.	Sanski Most	24
9.	Velika Kladuša	9
10.	Drvar	8
11.	Bosanska Dubica	4
12.	Bosanska Gradiška	5
Ukupno		**149**

Pregled broja logora i mjesta zatočenja[1479]

Iz navedene tabele vidljiv je broj mjesta zatočenja po opštinama. Prema podacima, najveći broj logora i drugih mjesta zatočenja bio je u Prijedoru, Sanskom Mostu, Banjoj Luci i Velikoj Kladuši. Ovdje treba istaknuti činjenicu da su većinu logora organizirale srpske vojne i policijske jedinice uz znanje i naređenje vlasti, izuzev logora i mjesta zatočenja u Velikoj Kladuši, koje su organizirale i držale secesionističke, izdajničke snage tzv. APZB.[1480] Logore u Velikoj Kladuši, u periodu 1994-1995. godine, zajedno su organizirali i u njima držali zatočene pripadnici secesionističkih snaga tzv. APZB i pripadnici VRSK.[1481] Pored navedenih mjesta, Bošnjaci Bosanske krajine bili su zatočeni u logorima Stara Gradiška, Batković, Kula, Doboj. Bili

[1478] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 201.

[1479] AIIZ, inv. br.24368, Savez logoraša u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, *Podaci o logorima i mjestima zatočenja u Bosni i Hercegovini (Logori pod srpskom kontrolom)*.

[1480] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 202.

[1481] Kasim Ćano, Mirza Sadiković, Safet Ćurtović, *Drmaljevo: svjedok optužbe*, RTV Bihać, Bihać, 1996, 59-76.

su zatočeni u logorima na prostoru Republike Hrvatske: u Kninu, Vojniću, Glini, Topuskom, Slunju.[1482]

Masovna hapšenja i nezakonita zatočenja Bošnjaka i Hrvata opštine Sanski Most bila su dio strategije srpskih vojnih i policijskih snaga koja su za cilj imala stvaranje takvih uvjeta življenja da bi kod ostalog stanovništva stvorili atmosferu straha i ubrzali potrebu za trajnim napuštanjem mjesta življenja. Potvrdnost navedenog imamo u presudi MKSJ u predmetu Duško Tadić u kojoj se navodi da je: "Radoslav Brđanin, predsjednik Kriznog štaba Srpske Autonomne Oblasti za područje Banja Luke, izjavio je 1992. ***da se može prihvatiti prisustvo najviše dva posto svih ne-Srba na tom području.*** Brđanin je zastupao tri faze čišćenja područja od ne-Srba: (1) stvaranje nemogućih uslova zbog kojih bi sami otišli sa tog područja, uključujući taktiku pritisaka i zastrašivanja; (2) protjerivanje i izgnanstvo i; (3) likvidiranje preostalih koji se ne bi uklapali u njegov koncept ovog područja".[1483] Kontinuirano, tokom perioda 1992-1995. godine, Bošnjaci su nezakonito zatočeni u logorima, imamo primjera da su neki boravili i više godina.[1484]

Na čitavom prostoru Bosanske krajine, nakon nasilnog zauzimanja određenog mjesta ili grada, počinju sistematska zatočenja. U pravilu, prvo su zatočeni politički predstavnici Bošnjaka i Hrvata, zatim vjerski službenici–imami i katolički svećenici, ugledni i bogati i vojno sposobni muškarci.[1485] Lokacije logora pažljivo su birane kako bi mogli u njima zatočiti veći broj zatočenika, kako bi bili daleko od očiju javnosti i kako bi mogli prikriti tragove ubijanja i raznih tortura, odnosno kako bi ta mjesta bila nedostupna predstavnicima Međunarodnog crvenog krsta. U znatnom broju slučajeva sami zatočenici su bili prisiljeni uređivati logore,[1486] ograđivati ih, minirati okolinu kako bi bio onemogućen bijeg. Na prostoru svih opština Bosanske

[1482] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 202.

[1483] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 89.

[1484] Šušnjar Selam (Orašac-Bihać) je u logoru Batković proveo više od tri godine. Uspio je izići u Republiku Mađarsku zahvaljujući novcu kojeg je platio njegov otac. Ovo nije jedini primjer, velik broj Bošnjaka sa prostora Bosanske krajine u logorima je proveo više godina. M. Begić, U OPSADI ..., str. 306.

[1485] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 111-112.

[1486] Logor Kamenica kod Drvara morali su ograđivati sami logoraši kako bi između dva reda ograde bile postavljene mine. Logoraši su svakodnevno bili izloženi i teškim fizičkim poslovima. Hilmo Kozlica, *Put kroz pakao*, Savez logoraša BiH-CID, Sarajevo, 2009, str. 82.

krajine formirani su logori i druga mjesta zatočenja u kojima su nezakonito zatočeni Bošnjaci i Hrvati. Osnivanje ovih logora bio je dio velikosrpskog plana da se Bošnjaci i Hrvati protjeraju sa svojih ognjišta. Logori su osnivani po direktivama kriznih štabova ili u saradnji sa njima.[1487] Uspostava i nadzor vršeni su uz pomoć vojnih i policijskih snaga ili zajedničkim grupama njihovih pripadnika koji su nosili uniforme i bili naoružani oružjem iz arsenala JNA.[1488] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati u opštinama ARK-a samovoljno su hapšeni i zatočavani u logore i druge zatočeničke objekte, na znatne vremenske periode. Većini njih nikad nije bilo saopšteno na osnovi kojih optužbi su pritvoreni, niti je ikad pokrenut sudski postupak protiv njih. Zapravo, teško se može reći da je sudskog postupka, uključujući i pravo na obraćanje sudu, uopšte bilo."[1489]

Tokom zatočenja logoraši su bili podvrgnuti teškim fizičkim torturama, premlaćivanju, seksualnom zlostavljanju, mučenju i pogubljenjima. Podvrgavani su različitim oblicima ponižavajućeg psihološkog zlostavljanja na taj način da su prisiljavani da pjevaju srpske nacionalističke pjesme, da ih nazivaju *balijama* ili *ustašama i drugim pogrdnim imenima*. Jednostavno, cilj je bio dovesti čovjeka kao ljudsko biće na stadij uništavila. Logori su bili otvoreni za dolazak lokalnih mještana, građana srpske nacionalnosti, pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica, koji su nesmetano maltretirali, mučili i ubijali zatočene.[1490] Svako je mogao doći i po svom izvoditi logoraše i *izravnavati stare račune*.[1491] Saznanje o postojanju koncentracionih logora, o masovnim ubijanjima logoraša, teškim psiho-fizičkim torturama i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava imali su najviši predstavnici srpskih vojnih, policijskih i civilnih organa vlasti. Potvrdu navedenog nalazimo u informaciji komande 1. krajiškog korpusa u kojoj se navodi: "***Još jedna zanimljivost-sada svi peru ruke od logora i prihvatnih***

[1487] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 203.

[1488] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 109.

[1489] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 1044.

[1490] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 203.

[1491] Bezbroj je ovih primjera gdje su u logore dolazila određena lica tražeći poimenično određenu osobu kako bi maltretirali, tukli ili ubijali radi određenih postupaka odranije. Jedan od tih slučajeva je logor u servisu IMT u Ripču (opština Bihać), kada je u logor došao jedan srpski vojnik i tražio Hamzagić Šefika kako bi mu se osvetio zbog toga što nije dao bolovanje jednoj njegovoj rodici. M. Begić, LJUTOČKA DOLINO ..., str. 109.

centara, pokušavajući da odgovornost prebace na nekog 'drugog' za izdavanje naređenja za masovne likvidacije civila u logorima i centrima (podvukao M.B.). Ovo je posebno izraženo posle posjete stranih novinara Prijedoru, odnosno Omarskoj i Trnopolju. Čak su pojave izrade lažne dokumentacije (antidatirane) o svemu ovome. (...) Sigurno je jedno: ***nepotrebno prosuta krv Muslimana već počinje da nam se sveti*** (podvukao M-B.)."[1492]

Kakav je bio odnos prema Bošnjacima i Hrvatima nalazimo u informaciji o stanju morala jedinica 1. krajiškog korpusa iz augustu 1992. godine. U informaciji je navedeno: "(...); izražen ekstremizam u pogledu na Muslimansko i hrvatsko stanovništvo; (...). (...) Izvesna napetost na prostoru Kotor Varoša, Ključa, Sanskog Mosta i Prijedora još uvek se oseća ***zbog velikog broja zarobljenih građana za koje ne postoje dokazi i krivične prijave da su učestvovali u oružanoj pobuni*** (podvukao M.B). Takvom prilazu ne ne doprinosi CSB, a naročito Prijedora. CSB Prijedor na čelu sa Stevom Drljačom (Simo Drljača, prim. M.B), koji je sprovodio konvoj ljudi koji su želeli napustiti krizno žarište, su izvršili masakr na preko 160 muškaraca u reonu Skender Vakufa, a koji su želeli napustiti prostor AR Krajina. Takav postupak izazvao je revolt ne samo građana već i boraca 1. Krajiškog korpusa. Tamna mrlja koja je napravljena nije imala podršku, a ***sva sreća što o tome nije detaljnije saznala međunarodna javnost*** (podvukao M.B.)."[1493]

U daljem tekstu obradit ćemo logore i druga mjesta zatočenja u kojima su bili zatočeni Bošnjaci i Hrvati sa područja opštine Sanski Most. Ono što treba napomenuti jeste da su Bošnjaci i Hrvati iz Sanskog Mosta, koji su poslije okupacije Sanskog Mosta od strane srpskih vojnih i policijskih snaga, ostali kod svojih kuća, bili u nekoj vrsti zatočeništva. Prije svega ograničavana im je sloboda kretanja, mogli su se kretati samo uz propusnice koje su izdavale vlasti tadašnje opštine, bili su na prisilnim radovima na prvim linijama fronta, ali i angažirani na različitim fizičkim poslovima na području opštine Sanski Most (čišćenje grada, sječa i izvlačenje ogrjevnog drveta za srpske borce, ubiranje ljetine i drugi poslovi).

[1492] AIIZ, inv. br. 5-1875, Komanda 1. KK (IKM), str. pov. br. 397-366/1-92, 22. avgust 1992, *INFORMACIJA KOMANDI OG PRIJEDOR*.

[1493] AIIZ, inv. br. 2420, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op. str. pov. br. 631, 3. septembar 1992, *STANJE BORBENOG MORALA JEDNICA 1.KK ZA MESEC AVGUST 1992. GODINE, IZVEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BiH*.

Na području opštine Sanski Most srpske vojne i policijske snage po naređenje Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, nezakonito su zatočili Bošnjake i Hrvate u više logora i drugih mjesta zatočenja. Kako se navodi u odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude u predmetu MKSJ protiv Slobodana Miloševića: "Civili iz Sanskog Mosta bili su u zatočeni pod nehumanim uslovima u fabrici Krings, garažama Betonirke i u Sportskoj dvorani. Zatvorom je komandovao jedan čovek iz policijske stanice i muškarce su držali u zatočeništvu po nalogu SDS-a. Svi oni koji su bili zatočeni u Sportskoj dvorani i u garažama bili su tu na osnovu kriterijuma koje je utvrdio SDS."[1494] Kako je navedeno u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "(...) civile bosanske Muslimane i Hrvate pripadnici civilne i vojne policije bosanskih Srba lišavali su slobode i zatvarali ih u zatočeničke objekte u Sanskom Mostu, što je trajalo približno do kraja avgusta 1992. godine."[1495]

Logori i druga mjesta nezakonitih zatočenja na području opštine Sanski Most su: hala "Krings", garaže fabrike "Betonirka", Sportska dvorana (Sanski Most), zgrada SUP-a u Sanskom Mostu, logor "Sanakeram", zgrada Osnovne škole "Hasan Kikić", zgrada Osnovne škole "Narodni front", zgrada Osnovne škole "Vuk Karadžić", zgrada Osnovne škole "20. oktobar", zgrada Osnovne škole "Skender Kulenović" u Kamengradu, zgrada Osnovne škole u Tomini, zgrada Osnovne škole u Podovima, zgrada Osnovne škole u Kozici, zgrada Osnovne škole u Starom Majdanu, zgrada Osnovne škole u Podvidači, zgrada Osnovne škole u Donjoj Tramošnji, zgrada Zemljoradničke zadruge u Oštroj Luci, kotlovnica hotela "Sanus" u Sanskom Mostu, spomen kuća "Simo Miljuš" u Lušci Palanci, zgrada Policijske stanice u Lušci Palanki, kuća Kalić Idriza (Mahala-Sanski Most), kuća Senada Šupuka u Trnavi, više kuća u selu Šehovci.[1496]

Prvo planiranje i naređivanje nezakonitog zatočenja civila-Bošnjaka na području opštine Sanski Most dogodilo se 7. maja 1992. godine, kada je rukovodstvo Srpske opštine Sanski Most naredilo nezakonito zatvaranje dvojice Bošnjaka. Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, 7. maja 1992. godine, donio je nekoliko zaključaka među kojima i zaključak broj 3. u kojem

[1494] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 175.

[1495] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 868.

[1496] Z. Ključanin, H. Akmadžić, nav. dj., str. 181-209.

je navedeno: "Po pitanju zarobljenog građanina Sanskog Mosta taksiste Dragojević Nikole od strane TO opštine Cazin, Srpskoj teritorijalnoj odbrani se nalaže da se privedu Burzić Fikreta i Ibrahimović Rifeta i da se za iste izvrši razmjena za građanina Sanskog Mosta Dragojević Nikolu. (Proslijediti Stanici javne bezbjednosti i Srpskoj Teritorijalnoj odbrani)."[1497] Iz ovog zaključka vidljivo je nezakonito i protivpravno postupanje u kojem se naređuje lišavanje slobode dvojice Bošnjaka bez ikakvog pravnog osnova da bi se izvršila razmjena za jednog građanina srpske nacionalnosti. Potvrdu da su krizni štabovi imalu presudnu ulogu u uspostavi logora i drugih mjesta nezakonitih zatočenja nalazimo u presudama MKSJ u predmetima Duško Tadić i Milomir Stakić, gdje se navodi da su logori "osnovani i vođeni ili po direktivama srpskih kriznih štabova ili u saradnji sa njima, oružanim snagama i policijom".[1498]

Tokom nezakonitih hapšenja i zatočenja zatočenicima nisu saopštavani razlozi njihovih zatočenja, privođeni su i zadržavani duži vremenski period, nikad im nije utvrđena nikakva krivnja, u rijetkim slučajevima vođeni su neki sudski procesi da bi se utvrdila nečija eventualna krivnja. Najčešće je bilo dovoljno samo reći da nekog Bošnjaka ili Hrvata treba zatočiti i to se realiziralo. Veliki broj Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Mosta vojne i policijske snage su nezakonito hapsile, zatvarale, mučile, ubijale i vršile deportacije u logore van teritorije opštine Sanski Most (koncentracioni logori Manjača (Banja Luka), Batković (Bijeljina), Kamenica (Drvar).

Do sada nije utvrđen tačan broj Bošnjaka i Hrvata koje su srpske vojne i policijske snage nezakonito zatočile na području opštine Sanski Most. Prilikom nezakonitih lišavanja slobode civila-Bošnjaka i Hrvata najčešće nisu vođene nikakve evidencije niti su vršeni popisi zatočenika.

O navedenom stoji u Izvještaju SJB Sanski Most: "Iz zona u kojima je izvodila ratne operacije, vojska je vršila dovoženje zarobljenika kamionima i autobusima, iste smještala u pomenute objekte (centre) ali bez spiskova lica koja su dovedena. Dovođenje lica od strane milicije vršeno je na standardan način putem patrola i naloga za privođenje."[1499]

[1497] AIIZ, inv. br. 5-1953, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-17/92, 7. maj 1992, *ZAKLJUČCI*.

[1498] ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 154; ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragrafi 159-161 i 477.

[1499] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjedno-

U većini slučajeva popise i evidenciju vršili su pripadnici srpske SJB Sanski Most, dok vojne jedinice to nisu radile, tako da veliki broj nezakonito zatočenih nije ni evidentiran da je prošao kroz logore i druga mjesta zatočenja.

Prema ustaljenom obrascu srpske vojne snage su nakon ulaska u nebranjena mjesta sakupljali civile-Bošnjake i Hrvate na jednom mjestu, odvajali muškarce od žena i djece i muškarce odvodili na različita mjesta zatočenja. Kao mjesta gdje su vršena odvajanja i prva zatočenja najčešće su bile školske zgrade koje su služile kao logori. Prilikom odvajanja muškaraca od žena i djece u velikom broju slučajeva, žene i djeca su gledali kako srpski vojnici fizički maltretiraju njihove muževe, očeve, djecu. U jednom od izvještaja SJB Srpske opštine Sanski Most navodi se: "Pripadnici vojske su u navedene objekte dovodili lica koja su zarobljena u zonama oružanih dejstava, a jedan broj su privodili i ovlašteni radnici SJB Sanski Most na osnovu operativnih saznanja i podataka do kojih se došlo operativnom obradom privedenih lica. Jedan broj lica je priveden na osnovu neposredne naredbe Kriznog štaba opštine."[1500] U navedenom izvještaju navodi se da je srpska vojska u logore dovodila osobe koje su zarobljene u zonama oružanih dejstava što je samo djelimično tačno, većina nezakonito zatočenih dovođena je iz bošnjačkih i hrvatskih naselja u kojima uopšte nije bilo borbenih dejstava. Ovom konstatacijom policija je htjela dati legitimitet nezakonitim zatočenjima Bošnjaka i Hrvata. Srpske vojne snage su bez ikakvog osnova civile lišavale slobode i privodile ih u logore i druga mjesta zatočenja.

Srpske vojne snage odvodile su sve muškarce koje su zatekle u njihovim mjestima življenja i koji su po njima bili vojnosposobni bez obzira na godine starosti. Potvrdu navedenog nalazimo u Izvještaju Stanice javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14 od 18. august 1992. godine. U izvještaju se navodi: "Najveći dio lica oko 90 % dovodila je vojska kao zarobljenike iz zone gdje su izvođena borbena dejstva. Milicija je privodila lica na osnovu saznanja i operativnih podataka do kojih su istražni organi dolazili tokom istrage o neprijateljskom djelovanju, saslušavajući zarobljenike dovedene od strane vojske. Za dovođenje jednog broja lica naredbu je davao

sti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

[1500] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

i Krizni štab opštine. U sva tri slučaja dovođeni su samo borbeno sposobni muškarci."[1501] Iz navedenog je jasno da su postojale planske, sistematične i koordinirane akcije srpske vojske i policije na području opštine Sanski Most u kojima su vršena nezakonita hapšenja, zatočenja i mučenja Bošnjaka i Hrvata.

U jednom od izvještaja o radu srpske SJB Sanski Most navedeno je: "(...) Zajedničkim snagama tada smo organizovali: grupe za hapšenje i privođenje neprijateljskih ekstremista, grupe za razoružavanje odnosno prikupljanje sakrivenog oružja na osnovu saznanja i operativnih podataka od strane krim. službe, (...) dok je SJB vlastitim snagama organizovala: fizičko obezbjeđenje zatvora, sabirnih centra objekata i ustanova, (...) 6 grupa od po dva inspektora SJB i DB za operativnu obradu zarobljenika i uhapšenih ekstremista."[1502]

Kakvu je ulogu u nezakonitim zatočenjima Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most imao Krizni štab i SJB Sanski Most navodi se u *Izvještaju o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi s ovim aktivnostima:* "Od izbijanja oružanih sukoba pa do sada radnici SJB Sanski Most su uglavnom izvršavali svoje redovne poslove u skladu sa zakonom tako da nisu učestvovali u izvođenju borbenih dejstava niti zarobljavanju i dovođenju zarobljenika, već su vršili privođenje lica na osnovu informacija prikupljenih operativnom obradom zarobljenih. Shodno svojoj zakonskoj obavezi radnici Stanice javne bezbjednostu su vršili operativnu obradu nad privedenim licima a na osnovu naredbe Kriznog štaba opštine i obezbjeđenje sabirno istražnih centara, kao i transporta zarobljenika u vojni logor Manjača."[1503]

[1501] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

[1502] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. G.*

[1503] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

Prva masovnija nezakonita hapšenja Bošnjaka i Hrvata počela su 25. maja 1992. godine. Po naredbi Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most, prvi uhapšeni i zatvoreni u logore bili su predstavnici političkih stranaka, izvršnih organa vlasti, sudije, policijski radnici, intelektualci i drugi viđeniji Bošnjaci i Hrvati.

Iz ovog se jasno vide namjere Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most da hapšenjem najviših zvaničnika i uglednih građana opštine Sanski Most, preuzme potpunu kontrolu i počne s aktivnostima trajnog uklanjanja Bošnjaka i Hrvata s ovog prostora. O ovome je srpska SJB Sanski Most u svom izvještaju od 10. septembra 1992. godine naglasila: "Ovom prilikom želim napomenuti i sledeće: 1. ***Pokazalo se kao veoma mudro i dalekovidno što smo (KŠ, SJB i TO,*** Krizni štab, Stanica javne bezbjednosti, Teritorijalna odbrana, prim. M.B.***) donijeli odluku i istu sproveli da na vrijeme i na brzinu pohapsimo čelnike, organizatore i k-dni kadar SDA*** (podvukao M.B) i muslimane paravojnih formacija čime smo ih obezglavili i zbog čega se nisu bili u stanju organizovati i pružiti otpor. (...) 3. ***Ako se ikada budu dodjeljivale pohvale za rad u ovim vremenima treba ih za taj posao dodjeliti ekipi inspektora koji su radili i obrađivali ekstremiste i zarobljenike ako za ništa drugo ono za uloženi napor i iscrpljujući rad na tome*** (podvukao M.)."[1504] Iz navedenog je vidljivo da su u nezakonitim aktivnostima učestvovali Krizni štab Srpske opštine Sanski Most koji je donosio naređenja i odluke koje su sprovodili SJB i TO Srpske opštine Sanski Most. U ovom izvještaju navodi se da srpskim policajcima treba dodijeliti pohvale za "posao obrade zatočenika" jer su uložili "napor i iscrpljujući rad". "Napor i iscrpljujući rad" najbolje su osjetili zatočeni Bošnjaci i Hrvati u brojnim logorima u Sanskom Mostu u kojima su mučeni, zlostavljani, ubijani. Kao posljedice "napornog i iscrpljujućeg rada" policajaca SJB Sanski Most su trajne posljedice na zdravlje najvećeg broja zatočenih Bošnjaka i Hrvata.

Prema dostupnim podacima iz dokumenata SJB Sanski Most, podaci o broju zatočenika su različiti. Ovdje treba napomenuti da je taj broj daleko veći iz razloga što mnogi zatočenici nisu nikad popisani. Evidencije i popisi koje je vodila SJB Sanski Most odnose se na period 1992. Godine, dok za

[1504] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE*.

ostali period nije vođena evidencija. Bitno je napomenuti da su masovna hapšenja i nezakonita zatočenja srpske vojne i policijske snage provodile i u septembru i oktobru 1995. godine. U ovom periodu u više logora (Sanakeram, kotlovnica hotela "Sanus", "Betonirka" i druga mjesta) zatočeno je više od hiljadu Bošnjaka i Hrvata. Jedan broj nezakonito zatočenih Bošnjaka i Hrvata držan je u logorima i nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma (zvanično potpisan 14. decembra 1995. godine) da bi neki bili pušteni i razmijenjeni 1996. godine. Prema nekim procjenama broj nezakonito zatočenih Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most kreće se od 3.500 do 4.000. Prema jednom izvještaju: "***broj saslušanih i operatIvno obrađenih ekstremista, zarobljenika i pripadnika neprijateljskih formacija 2.195, (...).***"[1505]

Proizvoljno i bez relevantne argumentacije SJB Sanski Most je sačinila spisak od 50 osoba koje je proglasila najekstremnijim, pri čemu nije navela nijedan razlog ili činjenicu koje bi ove ljude tako nazvali. Zapravo, ovo je bio povod da se ovi ljudi nezakonito zatvaraju, ubijaju, muče i maltretiraju.

[1505] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU*.

S P I S A K

najekstremnijih lica sa područja
Sanskog Mosta

1.	Telić	Elhad	(8)	Ibrahim	(5)
2.	Peslovčić	Fikret	(19)	Asim	(16)
3.	Burnić	Ferid	(24)	Semir	(18)
4.	Čebanović	Eniz	(34)	Zaim	(21)
5.	Hodžić	Ashim	(38)	Hedžo	(28)
6.	Asmber	Dževad	(45)	Fajko	(29)
7.	Avdić	Ismet	(68)	Hase	(32)
8.	Handsnagić	Vahid	(74)	Nihad	(33)
9.	Karabeg	Asim	(78)	Osman	(34)
10.	Smajlović	Ferid	(83)	Hemso	(40)
11.	Pekić	Husein	(87)	Jusuf	(41)
12.	Čupuk	Bajro	(89)	Hasib	(43)
13.	Čupuk	Senad	(91)	Hemzo	(46)
14.	Lovrić	Zdravko	(99)	Sead	(48)
15.	Hromalić	Mujo	(101)	Mirzet	(49)
16.	Pehtić	Rifet	(116)		
17.	Islamčević	Haskija	(119)		
18.	Velić	Emsud	(122)		
19.	Kugić	Senad	(128)		
20.	Omić	Mehmed	(130)		
21.	Halilović	Nijaz	(143)		
22.	Aarčević	Rahim	(157)		
23.	Škripić	Andjelko	(250)		
24.	Kolsković	Ismet	(370)		
25.	Marijan	Josip	(380)		
26.	Krupić	Omer	(390)		
27.	Bešić	Enver	(435)		
28.	Halilović	Fidho	(533)		
29.	Serajlić	Aglshudin	(617)		
30.	Zukić	Ešef	(626)		
31.	Krupić	Ismet	(684)		
32.	Kuželj	Ibrahim	(702)		
33.	Marić	Jakov	(703)		
34.	Lović	Mefik	(764)		
35.	Kemić	Mirzet	(2)		
36.	Pešić	Ibrahim	(5)		
37.	Zukić	Asim	(16)		
38.	Karabegović	Semir	(18)		
39.	Kičin	Zaim	(21)		
40.	Kurbegović	Hedžo	(28)		
41.	Siščević	Fajko	(29)		
42.	Osmančević	Hase	(32)		
43.	Ključanin	Nihad	(33)		
44.	Telić	Osman	(34)		
45.	Burnić	Hemso	(40)		
46.	Kičin	Jusuf	(41)		
47.	Okčić	Hasib	(43)		
48.	Karić	Hemzo	(46)		
49.	Šehić	Sead	(48)		
50.	Karabeg	Mirzet	(49)		

Spisak najekstremnijih lica sa područja Sanskog Mosta [1506]

[1506] AIIZ, inv. br. 5-1956, *SPISAK NAJEKSTREMNIJIH LICA SA PODRUČJA SANSKOG MOSTA.*

Na ovom spisku su najugledniji građani Sanskog Mosta bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Ovdje se radi o nosiocima najviših funkcija u političkoj i izvršnoj vlasti, ali i uglednim građanima, intelektualcima, privrednicima.[1507] Ovaj spisak bila je svojevrsna "lista za odstrel" jer je najveći broj ljudi s ove liste bio podvrgnut teškim fizičkim torturama.

Iz nekoliko izvještaja i informacija koje je sačinila SJB Srpske opštine Sanski Most može se vidjeti na koji način i koliko je nezakonito zatočenih Bošnjaka i Hrvata. U Depeši broj: 11-14-15/92, od 2. jula 1992. godine, navodi se: "Nakon borbenih dejstava jedinice Srpske vojske na teritoriji Sanskog Mosta sa ciljem razoružavanja paravojnih formacija pristupilo se privođenju ekstremista muslimanske i hrvatske nacionalnosti u prostorije SJB i njihovo zatvaranje od 27.05.1992. g. do danas. U navedenom periodu privedeno je 366 lice od kojih je od strane ove službe obrađeno 332 lica dok se trenutno u obradi nalazi 19 lica. Nakon završene obrade pušteno je kući 82 lica a 250 koji su direktno učestvovali u borbenim dejstvima poslati su u logor Manjača."[1508]

Dalje, u *Izvještaju o radu SJB Sanski Most za period januar-juni 1992. godine,* pov. br: 11-14-54/92 navedeno je: "(...) U drugom tromesječju tj. otpočinjanjem borbenih dejstava na našoj opštini operativni rad je nastavljen u pet grupa, gdje je svaka grupa (jedan operativni radnik i jedan radnik nacionalne bezbjednosti) radilo sa licima -ekstremistima muslimanske i hrvatske nacionalnosti, metodom razgovora, tako da je od 1.030 privedenih lica od strane ove Službe i drugih organa (vojska, TO) obrađeno 811 lica, dok se u obradi trenutno nalazi 219 lica. Nakon završene obrade pušteno je kući 130 lica. Njih 850, koji su učestvovali u borbenim dejstvima ili su izbjegli iz mjesta gdje su vođena borbena dejstva, nalaze se u logoru Manjača, gdje takođe odlaze operativni radnici sa radnicima nacionalne bezbednosti koji vrše obradu pomenutih lica."[1509]

[1507] AIIZ, inv. br. 5-1956, *SPISAK NAJEKSTREMNIJIH LICA SA PODRUČJA SANSKOG MOSTA.*

[1508] AIIZ, inv. br. 5-1961, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most-OZSK, Depeša broj: 11-14-15/92, 2. juli 1992, *INFORMACIJA.*

[1509] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE.*

U jednom od izvještaja prikazano je brojno stanje u logorima po nacionalnoj strukturi i godinama starosti. "U pomenute sabirno-istražne centre privedeno je ukupno 1.655 lica i to 1.538 Muslimana i 122 Hrvata. Među privedenim bilo je 39 lica mlađih od 18 godina, a 64 lica preko 60 godina starosti, 5 žena a ostalo su muškarci. Sva zarobljena i privedena lica su operativno obrađena o čemu su sačinjene službene zabilješke, a nakon toga je u vojni logor Manjača upućeno 902 lica, pušteno na slobodu 621, dok se u hali Krings još uvijek na obradi nalazi 74 lica te 17 lica u prostorima SJB Sanski Most. U toku boravka u sabirnim centrima i transporta za vojni logor Manjača umrlo je 21, a u nepoznatom pravcu se udaljilo (pobjeglo) 20 lica."[1510] U ovom izvještaju navodi se broj broj *"umrlih"* i u *"nepoznatom pravcu udaljenih zatočenika",* što je potpuno netačno. Tačno je da u ovom periodu, u logorima i prilikom transporta, ubijena je a ne umrla 21 osoba[1511] i da se nisu u nepoznatom pravcu udaljili nego je ubijeno 25 zatočenika a njihovi posmrtni ostaci pronađeni u četiri masovne grobnice.[1512]

O broju zatočenika navodi se u izvještaju SJB Sanski Most: "(...) Velik broj lica je nakon obrade pušten kući, jer se u istrazi pokazalo da nisu učestvovali u oružanoj borbi niti su se bavili drugom neprijateljskom djelatnošću a bili su zajedno sa neprijateljskim formacijama zarobljeni u zoni i naseljima gdje su izvođena borbena dejstva ili su se tu iz nekih drugih razloga u tom momentu zatekla. (...) Pripadnici SJB su vršili operativnu obradu i obezbjeđenje zarobljenika kako u sabirnim centrima, tako i prilikom njihovog prebacivanja u vojni logor Manjača, a takođe i obezbjeđenje i pratnju transporta iseljenika za druga područja a na osnovu naređenja Kriznog štaba a shodno svojoj zakonom određenoj ulozi. Prilikom dovođenje lica u sabirne centre nije pravljena ulazna knjiga jer se radilo o većem broju lica koja su dovodita u isto vrijeme od strane vojske, vojska takođe nije sačinjavala spiskove lica koja je zarobila na terenu nego

[1510] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11*.

[1511] Posmrtni ostaci ugušenih logoraša pronađeni su u masovnoj grobnici Ušće Dabara (20). AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1512] Logoraši koji su ubijeni na ovom putu pronađeni su u masovnim grobnicama Hazići-Pavići (6), Hazići-Majkići (6) Manjača-Stričići (7), Dragoraj (6). AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

su oni pravljeni naknadno u sabirnom centru. (...) Ukupno privedeno u sabirni centar 1.655 lica, do danas obrađeno 1.651, neobrađeno 4, umrlo u sabirnom centru 1, podleglo prilikom transporta u vojni logor 20, pobjeglo prilikom transporta na Manjaču 20, otpušteno kući 621, nalaze se u vojnom logoru 902."[1513]

Na osnovu Rješenja načelnika Centra službi bezbjednosti, broj: 11-141/2 od 14.08.1992. godine, formirana je Komisija za obilazak opština i SJB Prijedor, Bos. Novi i Sanski Most, i nakon toga je podnijela, *Izvještaj o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi s ovim aktivnostima* (...). U Izvještaju se navodi: "Od početka oružanih sukoba na području opštine Sanski Most (kraj maja 1992. god.), Krizni štab opštine je svojom odlukom naredio formiranje sabirno istražnih centara u prostorijama sportske dvorane, objektima preduzeća Betonirka i hali fabrike Krings. Posebnom odlukom Kriznog štaba se u objektu Betonirka formirao zatvor, imenovao upravnika i zamjenika, a na poslovima obezbjeđenja zajedno sa pripadnicima vojske učestvovali su i radnici milicije. (...) U pomenute sabirno-istražne centre privedeno je ukupno 1.655 lica i to 1.538 Muslimana i 122 Hrvata. Među privedenim bilo je 39 lica mlađih od 18 godina, a 64 lica preko 60 godina starosti, 5 žena a ostalo su muškarci. Sva zarobljena i privedena lica su operativno obrađena o čemu su sačinjene službene zabilješke, a nakon toga je u vojni logor Manjača upućeno 902 lica, pušteno na slobodu 621, dok se u hali Krings još uvijek na obradi nalazi 74 lica te 17 lica u prostorima SJB Sanski Most. U toku boravka u sabirnim centrima i transporta za vojni logor Manjača umrlo je 21, a u nepoznatom pravcu se udaljilo (pobjeglo) 20 lica. (...) Ishranu zarobljenika je organizovala vojska u objektu Betonirka a u sportskoj dvorani i Kringsu hranu zarobljenicima je donosila porodica i bliža rodbina a djelomično i Crveni krst."[1514]

[1513] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

[1514] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

Koliko je srpskih policajaca bilo angažirano na obezbjeđenju logora na području opštine Sanski Most navedeno je u Izvještaju o radu SJB Sanski Most za 1992. godinu: "(...), broj milicionera uključen u čuvanje sabirnih centara 95, broj dana čuvanja 1.200, (...)"[1515]

Nakon masovnih hapšenja krajem maja i početkom juna 1992. godine, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je na sastanku održanom 4. juna 1992. godine donio sljedeće zaključke: "1. Zaduženi za rješavanje pitanja zarobljenika i njihovu kategorizaciju i deportaciju na Manjaču, Vrućinić Mirko, Rašula Nedeljko i pukovnik Aničić Neđo."[1516] Nadalje, u zaključku se propisuju kriteriji za kategorizaciju zatočenih Bošnjaka i Hrvata u 3 kategorije: "I kategorija ***političari***; II kategorija ***nacionalno-ekstremni***; III ljudi ***koji su nepoželjni na teritoriji opštine Sanski Most***."[1517] Iz ovog zaključka vidljivo je da su najviše rangirani članovi Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most imali saznanja i bili ti koji su određivali kategorije zatočenika koje treba zatočiti i prebaciti u logor Manjača. O istom se navodi i u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik: "Dana 4. juna 1992., Krizni štab Sanski Most zadužio je Mirka Vrućinića, Nedjeljka Rašulu i pukovnika Aničića da zatočenike u toj opštini razvrstaju po kategorijama, radi prebacivanja u logor Manjača. Te kategorije su bile: 'političari', 'nacionalno-ekstremni' i ljudi 'nepoželjni' u opštini Sanski Most. Svjedoci 628 i 633 objasnili su da su u prvim dvjema kategorijama bili članovi SDA i HDZ-a, kao i oni koji su glasali za nezavisnost Bosne i Hercegovine."[1518] Pretresno vijeće se uvjerilo da su ti pojedinci pritvarani u skladu s kategorizacijom koju je definirao Krizni štab Sanskog Mosta.[1519]

Ono što je posebno bitno naglasiti jesu kategorije i kriteriji koji su važili prilikom selekcije osoba koje treba zatočiti a koje treba pustiti. Bez

[1515] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

[1516] Isto.

[1517] Isto.

[1518] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 527.

[1519] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 869.

utvrđivanja bilo kakve odgovornosti, ako bi osoba spadala u bilo koju od ovih kategorija, bila bi nezakonito zatočena u neki od logora na području opštine Sanski Most, a onda deportovana u koncentracioni logor Manjača.

Treća grupa, ***koji su nepoželjni na teritoriji opštine Sanski Most,*** predstavlja posebnost. Ovdje se postavlja pitanje šta znači biti *"nepoželjan";* šta i kakvu radnju osoba mora učiniti da bi bila *"nepoželjna"*; na osnovu kojih parametara se utvrđuje *"nepoželjnost"*. Iz navedenog se zaključuje, da ukoliko trojica članova Kriznog štaba kažu koje osobe su *"nepoželjne"*, *"nacionalno ekstremne"* takvi završavaju u logorima. U istom zaključku poziva se na razgovor sa pukovnikom Stevilovićem iz I. Krajiškog korpusa i njegovo upoznavanje sa navedenim. U zaključku stoji: "U duhu toga obaviti razgovor s pukovnikom Stevilovićem iz I krajiškog korpusa."[1520] Iz navedenog proizlazi da je komanda 1. krajiškog korpusa imala sve informacije o nezakonitim zatočenjima na prostoru opštine Sanski Most. Po identičnom obrascu i na području drugih opština koje su kontrolisale srpske snage vršene su selekcije i kategorizacije nezakonito zatočenih. Kao primjer ovakvih postupanja je opština Prijedor.

[1520] AIIZ, inv. br. 5-1922, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 29/92, 4. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

KRIZNI ŠTAB SRPSKE OPŠTINE
SANSKI MOST

Broj:29/92
Datum: 4.6.1992. godine.-

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom dana 4.6.1992. godine, donio je sledeće

Z A K L J U Č K E

1. Zaduženi za rješavanje pitanja zarobljenih i njihovu kategorizaciju i deportaciju na Manjaču Vrućinić Mirko, Našula Nedeljko i pukovnik Aničić Nedjo

I kategorija političari
II kategorija nacionalno-ekstremni
III ljudi koji su nepoželjni na teritoriji opštine Sanski Most

U duhu toga obaviti razgovor s pukovnikom Stevilovićem iz I krajiškog korpusa.

2. Krizni štab donosi odluku za izbor i imenovanje za upravnika zatvora Vujanić Dragu.

3. Napraviti razrješenje za Paprića.

3. Po pitanju boljeg i efikasnijeg rada Kriznog štaba donose se sledećix zaključci:

I Krizni štab zasjeda svako jutro u 8 sati

II Članovi Kriznog štaba moraju sprovoditi zaključke Kriznog štaba odmah s velikom ličnom odgovornošću.

III Članovi Kriznog štaba ne smiju intervenisati za bilo koga izvanih opštih zaključaka.

IV Član Kriznog štaba ne smiju primiti na smještaj u svoju porodicu nikog.

V Zadužuje se Teritorijalna odbrana da reguliše kod stražara na spratu da svi koji nisu angažovani u radu Kriznog štaba, Civilne zaštite i Teritorijalne odbrane pri ulasku u prostorije odlože naoružanje.

Takodjer da se izvrši pretres svakog civilnog ili pak vojnog lica sem iz ovih struktura.

4. Informaciju o radu civilne zaštite podnio je Milenko Stojinović, informacija je prihvaćena.

5. Zadužuje se Lukić Mladen da pripremi rad članova Izvršnog odbora neophodni za funkcionisanje za rad organa uprave i Izvršnog odbora u ratnim uslovima.

Rad organa uprave i Izvršnog odbora u ratnim uslovima treba da otpočne od 8. 6. 1992. godine.

KRIZNI ŠTAB

Kriteriji za selekciju zatočenika[1521]

[1521] AIIZ, inv. br. 5-1922, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 29/92, 4. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

Tako se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi: "(...) prijedorske zatočenike ispitivala je srpska vojna ili civilna policija i svrstavala ih u jednu od sljedeće tri kategorije: u grupi A bili su zatočenici koji 'nisu bili krivi ni za šta'; grupu B su činili zatočenici koji su pružali podršku SDA ili navodnom muslimanskom 'napadu' na Prijedor; a u grupi C bili su članovi SDA koji su učestvovali u navodnom 'napadu' na Prijedor ili ga finansirali."[1522]

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most je u Aktu broj: KŠ-39/92 od 23. juni 1992. godine, pored postojećih koje je formirao na području opštine Sanski Most tražio uspostavu novog logora: "dž) Formirati logor Sitnica za područje Drugog Krajiškog korpusa vojske Srpske Republike BiH."[1523] Logor na području Sitnice (Ključ) je već postojao i nalazio se u sportskoj sali Osnovne škole „Dobrila Pupić".[1524]

Ovdje želimo kroz nekoliko logora u kojima su bili nezakonito zatočeni Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most opisati ubijanja, mučenja, teške fizičke i psihičke torture i druge nezakonite postupke pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica kojima su bili izloženi zatočenici.

IV.1. Koncentracioni logor Manjača (Banja Luka)

Koncentracioni logor Manjača formiran je na osnovu naredbe komande 5. korpusa JNA. U uvodnom dijelu naređenja komanda 5. korpusa JNA poziva se na Naređenje Uprave bezbednosti SSNO-a str. pov. br. 35-14533 od 10. oktobra 1991. godine, i Uputstva o postupanju prema licima koja su u vezi s unutrašnjim sukobima na teritoriji 1. VO (Vojna oblast, prim. M.B.), str. pov. br. 8/178-380 od 24. septembra 1991. godine. U naređenju komande 5. korpusa str. pov.br. 15-1 od 15. januara 1992. godine naređeno je da se formiraju "sabirni logori" u cilju prihvata i smještaja ratnih zarobljenika iz zone borbene odgovornosti Petog korpusa JNA. U naredbi koju potpisuje generalpotpukovnik Vladimir Vuković navodi se: "1. Sabirni logor za ratne zarobljenike formirati u prostorijama bivšeg KPD-a Stara Gradiška. Za formiranje i funkcionisanje logora odgovoran mi je PK (pomoćnik komandanta,

[1522] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 484.

[1523] AIIZ, inv. br. 5-1921, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39/92, 23. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

[1524] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 350-352.

prim. M.B.) za pozadinu koji će usko sarađivati sa OB (organ bezbjednosti, prim. M.B.) i organom za moral. (...) 8. ***rezervni rejon za Logor za ratne zarobljenike imati u objektima VU*** (vojna ustanova, prim. M.B.) ***Karađorđevo na poligonu Kozara u s. Dobrnja–Manjača***."[1525]

Koncentracioni logor Manjača (Banja Luka) nalazio se na udaljenosti oko 20 kilometara jugozapadno od Banje Luke. Ovo je bio poligon JNA, mjesto logora su bile štale sa pratećim objektima na vojnoj ekonomiji Manjača. Zatočenici su bili smješteni u štalama za smještaj stoke. U jednom od izvještaja navodi se: "(u šest objekata smješteno je 3.500 zarobljenika sa područja opština: Prijedor, Sanski Most, Derventa, Jajce, Mrkonjić Grad, Šipovo, Ključ, Bosanska Dubica, Donji Vakuf i Doboj."[1526] U logoru se nalaze zarobljenici između 18 i 60 godina. Međutim, ima oko 20 zarobljenika koji su mlađi od 18 godina, i oko 25 starijih od 60 godina.[1527] Zatočenici su smješteni u šest velikih pretrpanih staja.[1528] Jedan od zatočenika svjedoči: Jedan od zatočenika svjedoči: "Nakon boravka od jednog do nekoliko dana, kad se prikupi dovoljan broj roblja onda pripreme autobuse i šlepere i transportuju ljude na Manjaču. Od školske zgrade do autobusa u dužini oko 80 metara, postavljali su dva reda srpskih zlikavaca koji su koljem, palicama i kundacima tukli svakog Bošnjaka, zarobljenika koji mora proći do autobusa. (...) Štale su bile po mojoj procjeni dimenzija 12 x 40 m. Po sredini štale je bio izgrađen hodnik za hranjenje stoke, a sa obe strane hodnika ležišta za stoku. Hodnik za hranjenje je bio na višem nivou za oko jedan metar. (...) Logor je bio podijeljen na dva dijela sa dvije žičane ograde. Prvi dio, koji je prvi formiran, se sastojao od tri štale, jedne nadstrešnice za sijeno, konjušnice i drugih pomoćnih objekata, sve skupa ograđeno visokom ogradom od zakrivljenih betonskih stupova i gusto postavljenih redova bodljikave

[1525] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 321-322; *FAKSIMIL NAREDBE ZA FORMIRANJE SABIRNIH LOGORA ZA RATNE ZAROBLJENIKE*.

[1526] AIIZ, inv. br. 2-4687, Srpska republika Bosna i Hercegovina, VLADA, Komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Srpskoj republici Bosni i Hercegovini, Str. pov., *IZVJEŠTAJ* Komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina, Pale, 17. augusta 1992, str. 4.

[1527] Isto, str. 4.

[1528] ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, DP: *POSMATRAČKA MISIJA EVROPSKE ZAJEDNICE, ŠEF MISIJE, USLOVI U ZATOČENIČKIM LOGORIMA U BOSNI,* str. 2.

žice. Ograda od bodljikave žice je bila visine oko tri metra postavljena u dva reda sa razmakom dva do tri metra. Na tom razmaku između žičanih ograda je bilo postavljeno minsko polje. Na uzvišenju pored kapije je bio izgrađen toranj, osmatračnica od drvene konstrukcije. Do osmatračnice su vodile drvene stepenice koje su išle do prostorije osmatračnice na kojoj je bilo mitraljesko gnijezdo i stražar. Ovakva je bila još jedna grupa objekata, sa štalama žicom i svim ostalim uz ovu prvu. (...) Nadstrešnica za sijeno služila je kao kuhinja i prostor za objedovanje logoraša. Konjušnica je bila stacionar za teško bolesne logoraše, a do konjušnice zatvor u zatvoru, samica za premlaćivanje i ubijanje logoraša. Logoraši su ležali u štalama na betonskoj ploči ili zemlji na tankoj prostirci od slame ili bujadi koju su logoraši čupali i donosili kad ih odvede srpska straža na livade nedaleko od logora. Pokrivali smo se sa po jednim vojnim ćebetom dobijenim od logorskih vlasti."[1529]

Koncentracioni logor Manjača u funkciju su stavile jedinice JNA kada su 13. septembra 1991. godine šest štala predviđenih za smještaj stoke pretvorili u prvi logor za ratne zarobljenike. Prvi zatočenici koncentracionog logora Manjača bili su Hrvati, pripadnici aktivnog i rezervnog sastava MUP-a Republike Hrvatske ali i civili, koje su zarobili pripadnici bivše JNA i srpske vojne snage tzv. Republike Srpske Krajine na području Hrvatske Kostajnice. Među zatočenicima bili su i Hrvati koji su izbjegli sa područja Slunja, Cetingrada, Korenice, Drežnika i Vaganca. Zarobljeni su od strane vojne i civilne policije u Ključu prilikom pokušaja da stignu na sigurnu teritoriju (Hercegovina) ili Republiku Hrvatsku kod porodica. Najveći broj tih ljudi protupravno je lišen slobode u novembru 1991. godine.[1530]

[1529] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 332-334.
[1530] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str str. 324.

Zatočenici u jednoj od štala[1531]

Kakav je bio odnos prema prvim nezakonito zatočenim logorašima u koncentracionom logoru Manjača potvrđuje i svjedočenje preživjelih: "Hranili su nas jako loše, a tukli su nas svaki dan. Moram reći da sam tek nakon 21 dan prvi put išao na WC. Kuda smo god krenuli, morali smo držati glavu prema dolje, a ruke na leđa. U 12. mjesecu 1991. godine došli su Evropski promatrači i onda su četnici malo popustili sa tučom. 11. decembra 1991. godine, dali su nam aparatiće da se obrijemo. Brada nam je bila jako velika jer se dva mjeseca nismo brijali, pa tako se nismo mogli pravilno brijati. Tada su nas strpali u kombije i odvezli u Šamac. Tada su nas razmijenili. 12. decembra 1991. godine stigli smo u Zagreb."[1532]

Prvi logoraši sa prostora Republike Bosne i Hercegovine bili su Bošnjaci iz Grapske kod Doboja. Jedan od zatočenika svjedoči: "Kada smo došli, ugledali smo tri štale. Bile su pune stajskog đubreta. Rekli su nam da to moramo očistiti. Izbacili smo iz njih 240 traktora đubreta. Krampom smo kopali a rukama izbacivali (...). Ustajali smo ujutro u 5 sati i radili naveče do 22 sata.

[1531] Autor fotografije Isabel Ellesen; objavljeno na: http://srebrenica-genocide.blogspot.ba.

[1532] http://hdlskl.hr/svjedocanstva/manjaca/, pristupljeno 28. decembra 2016. godine.

Kada smo završili sa čišćenjem štala, naređeno nam je da idemo u šumu po kočeve kako bi mogli ograditi prostor i napraviti logor (...). Oko kočeva smo navukli pletenu bodljikavu žicu. Ogradili smo prostor i za minsko polje. Logor je ograđen duplom bodljikavom žicom između kojih se nalazi minsko polje.[1533] Napravili smo kućice za kerove, koji su trebali paziti da ne pobjegnemo. Napravili smo i osmatračnice. Bio je to klasični logor, kao iz Drugog svjetskog rata i još gore."[1534] Površina logora bila je otprilike 240 x 260 metara, a sama lokacija bila je podijeljena na dva dijela. U izvještaju misije KESS-a[1535] (Konferencije za europsku sigurnost i saradnju, prim. M.B.) koja je izvršila obilazak koncentracionog logora Manjača navedeno je: "(...) Zatočenici borave na betonskom ili zemljanom podu pokrivenom pokrivačem, veličine oko 1,90 x 0,75 m u 6 dugačkih redova sa oko 80 osoba u jednom redu. Ukupan broj osoba u svakoj štali procjenjuje se na 500."[1536] Najveći broj zatočenika bio je sa područja opština Ključ, Sanski Most, Prijedor, Doboj, Jajce, Derventa, Bosanska Dubica, Mrkonjić-Grad, Šipovo, Donji Vakuf, a bilo je zatočenika i iz drugih opština. U logoru su bili zatočenici mlađi od 18 godina i stariji od 60 godina. Velik broj zatočenika bili su hronični bolesnici. Preko 95% zatočenika bili su Bošnjaci.[1537] Većina logoraša je kamionima deportirana u logor iz Prijedora, Sanskog Mosta, Doboja i Kozarca i drugih mjesta širom Bosanske krajine.

Nakon raspuštanja logora, krajem 1992. godine, komanda 1. krajiškog korpusa je naredbom str. pov. br. 353-1/93 od 7. juna 1993. godine naredila ponovno otvaranje logora Manjača.[1538]

[1533] AIIZ, inv. br. 2-4687, Srpska republika Bosna i Hercegovina, VLADA, Komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Srpskoj republici Bosni i Hercegovini, Str. pov., IZVJEŠTAJ Komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina, Pale, 17. augusta 1992, str. 4.

[1534] Jusuf Kadrić, *Bošnjaci žrtve i svjedoci*, Savez logoraša u BiH, CID, Sarajevo, 2004, 228.

[1535] *Conference on Security and Co-operation in Europe (*Konferencija za europsku sigurnost i suradnju (KESS) od 1994. godine djeluje pod nazivom*, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)*-Organizacija za europsku sigurnost i suradnju. http://www.osce.org/pristupljeno 29. decembra 2016. godine.

[1536] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

[1537] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 325.

[1538] AIIZ, inv. br. 2409, Komanda 1. krajiškog korpusa, str. pov. br. 353-1/93, 7. juni 1993, *NAREDBA O OTVARANJU LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA NA MANJAČI*.

KOMANDA 1.
KRAJIŠKOG KORPUSA-NKM
Str.pov.Br. 353-1/93
04.06. 1993. ..

Otvaranje logora ratnih
zarobljenika na Manjači.-

NA LIČNOST PkPo 1. KK

Na osnovu Naredjenja GŠ VRS Štrogo pov.broj 03/8-110 od 07.06.1993. godine, a u vezi postupka sa zarobljenicima HVO i njihove obaveštajne obrade,

N A R E D J U J E M

1. Pripremiti prostorije za smeštaj ratnih zarobljenika HVO na Manjači (prostorije u kojima su ranije bili smešteni ratni zarobljenici).
2. Za Komandanta logora odredjujem pukovnika POPOVIĆ Božidara koji će svojom naredbom regulisati unutrašnji red i rad u logoru.
3. PkPo 1. KK regulisat će ishranu, kupanje i presvačenje ratnih zarobljenika.
4. Za obezbedjenje logora obezbediti vod vojne policije iz 1. KK, zašto mi je odgovoran NB 1. KK.
5. Potrebnu pomoć u zbrinjavanju pružiće Komanda dopunskog centra.
6. Prostorije logora pripremiti najkasnije 08.06.1993. godine do 14, oo č.
7. Prema ratnim zarobljenicima u svemu postupati prema odredbama Ženevske konvencije.

K O M A N D A N T
general-potpukovnik
Momir Talić

KOMANDA 1. KRAJIŠKOG KORPUSA NKM

***Naredba o otvaranju logora ratnih zarobljenika na Manjači*[1539]**

[1539] AIIZ, inv. br. 2409, Komanda 1. krajiškog korpusa, str. pov. br. 353-1/93, 7. juni 1993, *NAREDBA O OTVARANJU LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA NA MANJAČI.*

Komandant koncentracionog logora Manjača bio je potpukovnik Božidar Popović, logor je bio u nadležnosti komande 5. korpusa JNA do maja 1992. godine, a dalje u nadležnosti komande 1. krajiškog korpusa. Logor je obezbjeđivalo oko 50 vojnika i policajaca naoružani automatskim puškama, pištoljima i palicama. Svakih nekoliko sedmica, stražari bi se mijenili. Obezbjeđenje logora vršeno je unutrašnjim i spoljnim obezbjeđenjem. Kako je koncentracioni logor Manjača bio u nadležnosti 1. krajiškog korpusa VRS, u tom smislu komanda 1. krajiškog korpusa donosila je odluke o obezbjeđenju logora i jačini snaga za obezbjeđenje: "1.-Komandant logora ratnih zarobljenika će odmah preduzeti pojačane mere unutrašnjeg i spoljnjeg obezbeđenja logora. U sastav snaga za obezbeđenje logora ulaze: a)-snage unutrašnjeg obezbeđenje-dosadašnji sastav vojne policije i milicije, b)- snage spoljnjeg obezbeđenja: -3. lab PVO (laka artiljerijska baterija protivvazdušne odbrane, prim. M.B.) iz 1. lap (laki artiljerijski puk, prim. M.B.) sa VP (vatreni položaj, prim. M.B.) na Bujadnici, -2 tenka T-55 i 1 OT (oklopni transporter, prim. M.B.) sa kompletnim posadama iz sastava 2. okbr sa VP na Bujadnici, ljudstvo iz b/v, javiće se komandantu logora najkasnije 29.07. do 10.00 časova. -nastavna četa iz 1. bVP -na određenim položajima za odbranu i napad. c) -snage za intervenciju (ujedno i rezerva): 2 tenka T-55, i 2 SO (samohodna oruđa, prim. M.B.) 57/2 mm i 2 OT (oklopni transporter, prim. M.B.) iz 2. okbr. Nalaze se u krugu kasarne u polusatnoj gotovosti za upotrebu-(...)."[1540] Iz navedenog je vidljivo sa kojim snagama je vršeno obezbjeđenje zatočenika. Pored vojne policije i pripadnika policije iz sastava SJB Ključ, Sanski Most i Prijedor angažovane su značajne snage sa tenkovima, oklopnim transporterima, samohodnim oruđima i protivavionskim oruđima. Uz ovakvo obezbjeđenje u čuvanju logora bili su angažovani i dresirani vojni psi. U jednom od izvještaja o stanju u logoru Manjača navodi se: "Vidjeli smo njemačke ovčare kako čuvaju prostor oko logora. U promatračkim tornjevima koji su smješteni na različitim mjestima u logoru nalaze se stražari, a mine su postavljene oko logora, odvajajući unutarnji dio terena."[1541] Uz

[1540] AIIZ, inv. br. 5-1937, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op. pov.br. 574-2, 27. juli 1992, *POJAČANO OBEZBEĐENJE I ODBRANA LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA, NAREĐENJE*.

[1541] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

ovakvo obezbjeđenje uz postojanje minskih polja, iscrpljenost zatočenika bilo kakav bijeg bio je skoro nemoguć. Ipak jedan zatočenik iz Sanskog Mosta uspio je pobjeći iz logora Manjača i preći na slobodnu teritoriju.[1542]

O angažovanju policije iz Sanskog Mosta, Prijedora[1543] i Ključa[1544] na ispitivanjima i selekciji zatočenika u logoru Manjača vidljivo je iz depeše br. 11-1/01-OD-49 od 19. august 1992. godine: "Po nalogu najviših organa vlasti srpske republike, potrebno je da se sve SJB koje su u vojni logor Manjača prevezli ratne zarobljenike, odmah pristupe formiranju 'dosijea' za svakog zarobljenika posebno, na osnovu kojeg će moći odlučivati o daljem postupanju sa zarobljenikom. Dana 20.08.1992. tj. sutra u vojni logor Manjača upute operativni radnici sa prikupljenom dokumentacijom i da konačno naprave selekciju zarobljenih lica. SJB Prijedor, Sanski Most i Ključ trebaju uputiti operativni tim radnika s obzirom na broj zarobljenih lica. Upućeni operativni radnici trebaju biti u vojnom logoru Manjača najkasnije do 09,00 časova 20.08.1992."[1545]

Potvrdu angažovanja policajaca iz navedenih Stanica javne bezbjednosti nalazimo u obavjesti SJB Sanski Most koja je poslana CSB Banja Luka: "Obavještavamo vas da sa našim radnicima milicije od 01.07.1992. godine zajedno sa pripadnicima vojske vršimo obezbjeđenje zarobljenika u centru Manjača. Prethodna dva mjeseca date poslove obezbjeđenja vršili su radnici milicije iz SJB Ključ. Dana 14.09.1992. godine potrebno je poslati slijedeću smjenu od 25 milicionera (...)."[1546] Isto tako i angažovanje policije iz SJB Prijedor: "Obavještavamo vas da je SJB Prijedor izvršila selekciju zarobljenika u logoru Manjača dana 20.08.1992. godine, a dana 21.08.1992. godine povukla lica iz logora Manjača u prihvatni kamp Trnopolje."[1547]

[1542] Iz logora Manjača 15. septembra 1992. godine pobjegao je Smajlović Esad.

[1543] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 7*.

[1544] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 107

[1545] AIIZ, inv. br. 5-1939, CSB Banja Luka, Depeša br. 11-1/01-OD-49, 19. august 1992. godine.

[1546] AIIZ, inv. br. 5-1936, SJB Sanski Most, Depeša br. 11-14/01-1316/92, 9. septembar 1992, *OBAVIJEST CSB BANJA LUKA*.

[1547] AIIZ, inv. br. 5-1927, SJB Prijedor, Depeša broj: 11-12-2213, 22. august 1992, *OBAVIJEST*.

U logoru su srpske snage zatočile više hiljada ljudi. Prema određenim podacima taj broj se kreće od 5.000 do 8.000 zatočenika.[1548] U jednom od izvještaja navodi se: "Ovdje je zatočeno oko 3.640 muškaraca u dobi od srednjih tinejdžerskih godina do preko 60. Rekli su nam da ima 96,5 % Muslimana, 3,4 % Hrvata i 0,01% Srba. Ogromna većina tvrdi da su civili koji su uhićeni u svojim domovima bez pravog razloga, u sklopu operacija etničkog čišćenja. Zatočenici koje je ispitivala misija KESS-a rekli su da su zatočeni 2-3 mjeseca, većina od kraja svibnja 1992. Mnogi od njih su premješteni u Manjaču iz drugih logora, pogotovo iz Omarske gdje su uvjeti bili još gori. (...)"[1549] Identični podaci navedeni su i u sljedećem izvještaju: "U tom logor je zatočeno otprilike 3.600 muškaraca od kojih je 95 % Muslimana. Vlasti bosanskih Srba tvrde da su to ratni zarobljenici. Suočeni s upornim pitanjima, oni definišu ratne zarobljenike kao ljude koji su uhapšeni u zoni borbenih dejstava. Čini se da su u praksi zone borbenih djelovanja bile općine s velikim udjelom muslimanskog stanovništva. Koliko nam je poznato, na tim je područjima bilo veoma malo borbi. (...) Izjave zatočenika koje su dali bez prisustva svjedoka u suprotnosti su s tvrdnjama vlasti. Prema riječima zatočenika, skoro svi su oni civili iz Prijedora, Sanskog Mosta, Ključa i drugih obližnjih područja. Oni tvrde da ih većina nije posjedovala oružje. Kažu da ne znaju zbog čega su zatočeni. Većina ih nema nikakve vijesti o svojim porodicama i smatraju da su im kuće uništene."[1550] Broj zatočenika u logoru Manjača se povećavao i smanjivao tako da je brojno stanje zatočenika bilo promjenjivo. Jedan dokument od 7. augusta govori o broju oko 4.000 zatočenika: "Obzirom da se povećao broj ratnih zarobljenika u logoru Manjača i potrebe snabdevanja hranom oko 4.000 ljudi potreban nam je jedan kamion sa ceradom nosivosti 3,5 i više tona."[1551] Prema evidencijama Stanica javnih bezbjednosti Ključ, Prijedor i Sanski Most u logor Manjača

[1548] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 330.

[1549] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

[1550] ICTY, PREDMET IT-97-24-T, MILOMIR STAKIĆ, EXHIBIT # S 2156, 17. JULI 2002, *POSMATRAČKA MISIJA EVROPSKE ZAJEDNICE, ŠEF MISIJE, USLOVI U ZATOČENIČKIM LOGORIMA U BOSNI,* str. 2.

[1551] AIIZ, inv. br. 5-1934, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Int.br. 07.07.43/92, 7. august 1992, *ZAHTEV ZA DODELU KAMIONA NOSIVOSTI 3,5 TONA ZA POTREBE LOGOORA RATNIH ZAROBLJENIKA.*

prebačeno je više hiljada nezakonito zatočenih. Prema spiskovima SJB Ključ u logoru Manjača boravilo je 1.161 zatočenik bošnjačke i hrvatske nacionalnosti iz Ključa.[1552] Po zatvaranju logora smrti (Omarska, Keraterm, Trnopolje), 1.466 zatočenika iz tih logora premješteno je 6. augusta 1992. godine u logor Manjača.[1553] Iz logora na području opštine Sanski Most u logor Manjača upućena su 902 zatočenika.[1554] Prema dokumentu organa bezbjednosti 1. krajiškog korpusa sa područja opštine Sanski Most u koncentracionom logoru Manjača "momentalno se nalazi 944 zarobljenika."[1555] Samo iz ove tri opštine u koncentarcionom logoru Manjača boravilo je 3.529 zatočenika. Samo u jednom danu iz Sanskog Mosta u logor Manjača dovedeno je nekoliko storina nezakonito zatočenih civila. U jednom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa navodi se: "Nastavlja se postepeno čišćenje rejona Kotor Varoš, ***a u toku popodneva 07.07.1992. godine iz Sanskog Mosta dovedeno je 600 ratnih zarobljenika*** (podvukao M.B.)."[1556]

Uslovi boravka u koncentracionom logoru Manjača bili su užasni. Zatočenici su spavali na betonskom podu na kojem je bilo malo slame, imali su samo dva ćebeta. Krov na objektima u kojima su boravili prokišnjavao je tako da je za vrijeme kiše voda ulazila u objekte. Zatočenici su bukvalno ležali u vodi. Zatočenici tokom čitavog boravka u logoru nisu mogli održavati ni minimum higijene. Nisu se presvlačili, nisu se kupali više mjeseci. Pored toga zatočenici su noću fiziološke potrebe vršili unutar objekta a tokom dana u otvorene kanale u neposrednoj blizini zatvorskih hala.[1557] Kako je bio ljetni priod širio se nesnosan smrad. U izvještaju KESS-a navodi se: "Osobna higijena je ozbiljno ugrožena. Primitivne lantrine s otvorom postavljene su na nekoliko mjesta, s tri strane su zatvorene i čiste se prskanjem vapnom te stalno premještaju. Intenzivno zaudaraju."[1558]

[1552] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 377-408.

[1553] AIIZ, inv. br. 2414, SJB Prijedor, Depeša br: 11-12-2178, 5. august 1992. godine.

[1554] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11*

[1555] AIIZ, inv. br. 2415, Komanda 1. krajiškog korpusa, Odjeljenje za ob. bezb. poslove, str. pov. br. 21-50, 6. august. 1992, *SELEKCIJA RATNIH ZAROBLJENIKA U LRZ MANJAČA*..

[1556] AIIZ, inv. br. 5-1872, Komanda 1. KK, Str. pov. br. 44/1-223, 8. juli 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH*.

[1557] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 377-408.

[1558] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

Nemogućnost održavanja higijene za posljedicu je imalo velik broj slučajeva kožnih oboljenja. Jedan broj zatočenika bolovao je od raznih hroničnih bolesti a bilo je i duševnih bolesnika. "Zbog loših higijenskih uslova u samom logoru pored šuge, javile su se i vaške, trbušni tifus, dizenterija i dr. bolesti koje su karakteristične za ovako loše prilike."[1559] U izvještaj Posmatračke misije KESS-a navedeno je: "Nedostajalo je vode i sapuna, što je dovelo pretežno do oboljenja vezanih uz dijareju. Logorski ljekar je te bolesti naveo kao glavni zdravstveni problem, dok je kao sljedeće veće probleme naveo infekcije urinarnog i respiratornog trakta."[1560]

Zatočenici sa kožnim oboljenjem zbog nehigijenskih uvjeta[1561]

Prilikom dovođenja u koncentracioni logor Manjača i ulasku u logor, srpski vojnici tukli su zatočenike tako da bi napravili "špalir" kroz koji su zatočenici morali proći. Srpski policajci-čuvari udarali bi zatočenike palicama, metalnim šipkama, gumenim palicama, električnim kablovima. Jedan od preživjelih zatočenika navodi: "Trčećim korakom smo tako svezanih ruku i s glavama dolje došli u jednu štalu - nas 136. Prva grupa iz sela Grapske bila je tu i oni su pripremili taj logor i ogradili ga žicom. Svlačili su nas do gola i pretresali."[1562] Prilikom ulaska unutar štala dočekivali su ih drugi čuvari koji su vršili pretres i oduzimanje stvari od zatočenika. Zatočenici su morali predati kaiševe, satove, dokumente, novac i druge vrijedne stvari. Jedan od

[1559] AIIZ, inv. br. 2362, Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

[1560] ICTY, Predmet IT-97-24-T, Milomir Stakić, *POSMATRAČKA MISIJA EVROPSKE ZAJEDNICE, ŠEF MISIJE, USLOVI U ZATOČENIČKIM LOGORIMA U BOSNI,* str. 2.

[1561] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 329.

[1562] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57.*

zatočenika navodi: "(...) Bila je već noć i nas su u koloni po četiri poveli prema logoru br. II u štalu br. II. U toj štali nije bilo nikoga i mi smo prvi ušli u nju. Tu noć nas niko nije tukao. Sutradan su počela maltretiranja, tuča i ispitivanja. Maltretiranja, tuča i nečovječna postupanja bila su konstantna i sistematski vršena. Patili su nas glađu, žeđu, higijenski uslovi su bili nemogući, nisu dali da se dopisujemo sa porodicama, nisu nam dali da šetamo ili radimo fizičke vježbe, da vršimo vjerske obrede, protiv nas nisu vodili bilo kakav sudski postupak niti su dali da nas bilo ko brani."[1563]

Mnogi zatočenici su morali obavljati prisilni rad više sati dnevno. Neki su radili u šumi u blizini logora, pod nadzorom vojnika i pasa. Zatočenici su radili teške fizičke poslove kao što su sječa ogrijevnog drveta, poljoprivredni radovi, popravka i održavanje objekata.

Jedan broj zatočenika bio je angažiran na popravci i izgradnji pravoslavne crkve u selu Šljivno. Komandant 1. krajiškog korpusa je svojom naredbom pov. br. 5-9, 22. august 1992. godine, naredio angažovanje zatočenika iz logora Manjača na izgradnji crkve. U naredbi između ostalog stoji: "Na osnovu ukazane potrebe na sanaciji SP crkve u s. Šljivno, a u cilju planskog izvođenja radova i angažovanja MTS, Naređujem, 5. –Potrebnu radnu snagu za izvođenje svih radova na objektu odredićе sabirni centar na Manjači, za što mi je lično odgovoran upravnik centra. Objekat završiti i pripremiti za osvećenje 04.10.1992. godine u 12 časova."[1564] Istovremeno logoraši su čistili zapušteno pravoslavno groblje. Prenosimo svjedočenje jednog zatočenika: "Pri dolasku na Manjaču, u jednoj šikari, u živici, primjetio sam da postoji nešto nalik groblju. Nakon mjesec i pol, dva u tom groblju su se počeli pojavljivati spomenici. Znači, logoraši su čistili to groblje, krčili zapušteno srpsko groblje."[1565] Jedan od zatočenika navodi: "(...) Nakon dvadesetak dana počeli su nas voditi na prisilni rad, tj. radili smo teške fizičke poslove, radili u šumi, kopali kanale, pravili put i sl. i to bez hrane i minimalne količine vode. Dok smo radili bili smo izloženi ponižavanju, maltretiranju a često i tučeni jer su od nas tražili da radimo daleko više nego što su bile naše mogućnosti tako da smo bili prisiljeni da jedemo travu, šumske plodove, gljive i sl."[1566]

[1563] AIIZ, inv. br. 2362, Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

[1564] AIIZ, inv. br. 5-1945, Komanda 1. Krajiškog korpusa, pov.br. 5-9, 22. august 1992, *IZVOĐENJE RADOVA NA VERSKOM OBJEKTU U S. ŠLJIVNO, NAREĐENJE.*

[1565] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57.*

[1566] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

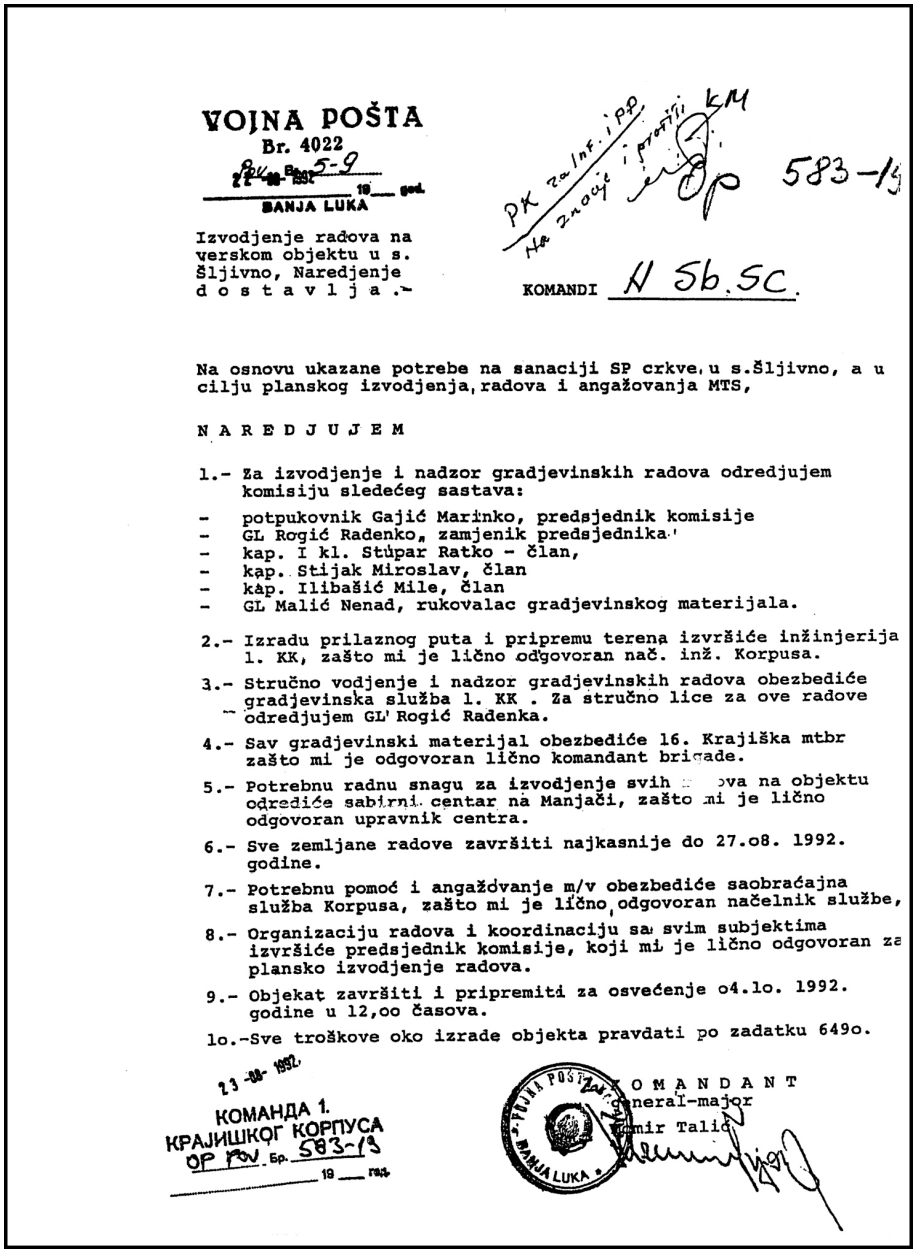

VOJNA POŠTA
Br. 4022
Pov. Br. 5-9
22-08-1992 19__ god.
BANJA LUKA

PK za Inf. i PP
Na znanje i protiti KM
Op 583-19

Izvodjenje radova na verskom objektu u s. Šljivno, Naredjenje d o s t a v l j a .-

KOMANDI H Sb.SC.

Na osnovu ukazane potrebe na sanaciji SP crkve, u s.Šljivno, a u cilju planskog izvodjenja, radova i angažovanja MTS,

N A R E D J U J E M

1.- Za izvodjenje i nadzor gradjevinskih radova odredjujem komisiju sledećeg sastava:

- potpukovnik Gajić Marinko, predsjednik komisije
- GL Rogić Radenko, zamjenik predsjednika
- kap. I kl. Stupar Ratko - član,
- kap. Stijak Miroslav, član
- kap. Ilibašić Mile, član
- GL Malić Nenad, rukovalac gradjevinskog materijala.

2.- Izradu prilaznog puta i pripremu terena izvršiće inžinjerija 1. KK, zašto mi je lično odgovoran nač. inž. Korpusa.

3.- Stručno vodjenje i nadzor gradjevinskih radova obezbediće gradjevinska služba 1. KK . Za stručno lice za ove radove odredjujem GL Rogić Radenka.

4.- Sav gradjevinski materijal obezbediće 16. Krajiška mtbr zašto mi je odgovoran lično komandant brigade.

5.- Potrebnu radnu snagu za izvodjenje svih radova na objektu odrediće sabirni centar na Manjači, zašto mi je lično odgovoran upravnik centra.

6.- Sve zemljane radove završiti najkasnije do 27.o8. 1992. godine.

7.- Potrebnu pomoć i angažovanje m/v obezbediće saobraćajna služba Korpusa, zašto mi je lično odgovoran načelnik službe,

8.- Organizaciju radova i koordinaciju sa svim subjektima izvršiće predsjednik komisije, koji mi je lično odgovoran za plansko izvodjenje radova.

9.- Objekat završiti i pripremiti za osvećenje o4.1o. 1992. godine u 12,oo časova.

1o.-Sve troškove oko izrade objekta pravdati po zadatku 649o.

23-08-1992
КОМАНДА 1.
КРАЈИШКОГ КОРПУСА
ОР Pov. Бр. 583-19
19__ год.

VOJNA POŠTA BANJA LUKA

K O M A N D A N T
General-major
Momir Talić

Izvođenje radova na verskom objektu u s. Šljivno-Naređenje[1567]

[1567] AIIZ, inv. br. 5-1945, Komanda 1. Krajiškog korpusa, pov.br. 5-9, 22. august 1992, *IZVOĐENJE RADOVA NA VERSKOM OBJEKTU U S. ŠLJIVNO, NAREĐENJE.*

TRAJNO op 548-3

K O M A N D A
1. KRAJIŠKOG KORPUSA
Op.pov. br.548-3
27.07.1992. godine

Rekonstrukcija vodovoda na
poligonu "Manjača", zahtev.- PKPo 1.KrK

Sve poslednje bakteriološke nalize vode na poligonu "Manjača za sektor ekonomije "Karadjordjevo" i logor ratnih zarobljenika su dale nezadovoljavajuće rezultate.
Utvrdili smo da je prvo potrebno izvršiti saniranje nedostatka na cevovodima u gradjevinskom smislu. Naročito je kritičan deo cevovoda koji snabdeva vodom farmu, odnosno logor ratnih zarobljenika gde je verovatno potrebno izvršiti zamenu dela cevi Ø 100 mm u dužini od oko 2 km jer su postojeće porozne i popucale na više mesta. Ovaj deo cevovoda sada uopšte nije u funkciji, tako da snabdevanje vodom vršimo pomoću cisterni što je neracionalno.
U tom smislu smatramo da je neophodno angažovanje odgovarajućih organa
- izvršiti izvidjanje - snimanje situacije,
- izraditi projekat saniranja - rekonstrukcije, te odrediti izvodjača radova i nadzorni organ,
- obezbediti potreban materijal i alat.

Napominjemo da je kao fizičku radnu snagu uz odgovarajuće obezbedjenje moguće angažovati ratne zarobljenike u dovoljnom broj za ukupnu trasu cevovoda.

Ovaj problem mora biti hitno rešen jer se na ovaj vodovod oslanja preko 3.000 ljdi, a cisterne ne mogu adekvatno rešiti problem snabdevanja vodom.

Zahtev zajednički postavljaju:
- upravnik logora ratnih zarobljenika
- upravnik ekonomije "Karadjordjevo"
- komandir snaga za obezbedjenje logora
- komandant kasarne "M.Bosnić"
- rukovodilac rada na KM.

KOMANDA 1. KRAJIŠKOG KORPUSA

ZASTUPA NAČELNIKA ŠTABA
Rukovnik
Dragan Marčetić

Rekonstrukcija vodovoda na polignu Manjača[1568]

[1568] AIIZ, inv. br. 5-1929, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op.pov. br. 548-3, 27. juli 1992, *REKONSTRUKCIJA VODOVODA NA POLIGONU MANJAČA.*

Zatočenici su bili konstantno i sistematski mučeni glađu i žeđu. Mučenje žeđu bio je jedan od načina mučenja zatočenih. Pošto nije bilo pitke vode koja je bila bakteriološki ispravna, zatočenici su bili prisiljeni da piju vodu iz umjetnog jezera u koje se odlagalo smeće i bacale uginule životinje. Voda iz vještačkog jezera koje je služilo za vježbanje tenkovskih posada za prelazak preko vodenih prepreka, nije odgovarala minimalnim higijenskim uvjetima. Voda je bila prljava i puna masnih mrlja od motornog ulja.[1569]

O neisparavnosti vode za piće navedeno je u izvještaju komanda 1. krajiškog korpusa, op. pov. br. 548-3, 27. juli 1992. godine: "***Sve poslednje bakteriološke analize vode na poligonu Manjača za sektor ekonomije Karađorđevo i logor ratnih zarobljenika su dale nezadovoljavajuće rezultate*** (podvukao, M.B.). Utvrdili smo da je prvo potrebno izvršiti saniranje nedostataka u cevovodima u građevinskom smislu. Naročito je kritičan deo cevovoda koji snabdeva vodom farmu, odnosno logor ratnih zarobljenika (...). ***Napominjen da je kao fizičku radnu snagu uz odgovarajuće obezbeđenje moguće angažovati ratne zarobljenike u dovoljnom broju za ukupnu trasu cevovodu*** (podvukao, M.B.)."[1570]

I drugim aktom se navodi: "Aktom pov. broj 548-3 od 27.07.1992. godine dostavili smo zahtev za rekonstrukciju vodovoda na poligonu Manjača. Na zahtev nismo primili nikakava odgovor. ***U međuvremenu se je situacija još pogoršala jer je nastupio izrazito sušni period, a brojno stanje ljudstva na Poligonu povećano je još za preko 1.000 ljudi*** (podvukao, M.B.)."[1571] Uprkos neispravnoj vodi za piće logoraši su bili prisiljeni da piju takvu vodu: "Snabdijevanje logoraša vodom su vršili sami logoraši, tako što bi oko dvadeset do trideset ljudi iz štale išlo po vodu i donosilo u plastičnim kantama po pet litara, uz obaveznu pratnju naoružane srpske straže. Vodu su donosili sa jezera, koje se nalazi nedaleko od štala i koje je služilo za napajanje stoke. Voda je bila nečista, mutna, higijenski i bakteriološki neispravna, puna žabokrečine i punoglavaca. Raspodjelu vode su vršili štalske starješine određene između logoraša od strane srpske policije. Logoraši su stajali u koloni po jedan i čekali na red da dobiju po tri gutljaja vode iz jedne

[1569] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 327.

[1570] AIIZ, inv. br. 5-1929, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op.pov. br. 548-3, 27. juli 1992, *REKONSTRUKCIJA VODOVODA NA POLIGONU MANJAČA.*

[1571] AIIZ, inv. br. 5-1931, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op.pov.br. 548-3/1, 5. august 1992, *URGENCIJA ZBOG NEREAGOVANJA NA ZAHTEV.*

šolje koja opslužuje sve logoraše u štali."[1572] Uprkos saznanjima o higijenski i bakteriološki neispravnoj vodi nadležna komanda 1. krajiškog korpusa nije poduzela nikakve mjere na obezbjeđenju bakteriološki ispravne vode za piće u logoru Manjača.

Donošenje vode iz tenkovskog jezera[1573]

Osobe koje su ispitivale zatočenike bili su oficiri službe vojne bezbjednosti JNA, a kasnije su im se pridružili i policijski inspektori iz Ključa,[1574] Sanskog Mosta i Prijedora. Ispitivanja su trajala tokom čitavog dana. Poslije ispitivanja neke su zatočenike donosili jer nisu mogli hodati od posljedica fizičkih tortura. Neke su odvodili u samice na "posebne tretmane", mnogi su od posljedica premlaćivanja preminuli. Kako i čime su udarali zatočenike navodi se: "Kada bi udarali pendrekom, mi smo to smatrali šalom. Najgori je bio višežilni kabl koji se obavijao oko nas."[1575] U izvještaju misije KESS-a

[1572] M. GENOCID U KLJUČU ..., str. 333.

[1573] Isto, str. 328

[1574] Isto, str. 330. PRILOG: akt SJB Ključ sl/ 92 od 24.06.1992. godine.

[1575] Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, El-Kalem, Sarajevo, 1999, str. 164.

navedeno je: "(...) Vidjeli smo posljedice premlaćivanja tupim predmetima i imamo razloga vjerovati da su ljudi koji su bili bezazleni zatočenici bili ubijani od konca svibnja 1992. godine. Zatočenici su se ustručavali govoriti o pojedinim zvjerstvima, no pojedinci su ukazivali na to da ih je bilo. (...)"[1576] Jedan od preživjelih navodi: "U logoru nastaju posebna mučenja u samici. Razbijanje bubrega, lomljenja nogu i ruku, tjeranja da jedem izmet i pijem mokraću. To su sve činili policajci."[1577]

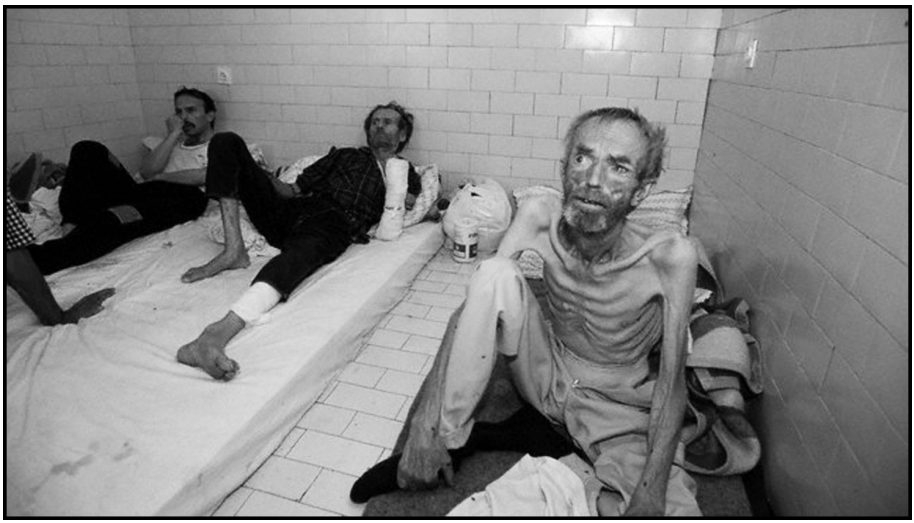

Logoraši u stacionaru[1578]

Pored fizičkog maltretiranja od strane vojnika i policajaca, logoraši su tjerani da udaraju jedni druge. Tjerali su fizički jače logoraše da tuku svoje drugove. Dovoljan je bio samo pogled u zabranjenom pravcu da znatiželjni

[1576] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

[1577] Muharem Omerdić, *Ubijeni i zatočeni imami na području Bosanske Krajine (1992-1995.*), Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1991.-1995, Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije, održane u Bihaću od 22.-24. septembra 2000, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 791.

[1578] Autor fotografije Patrick Robert; objavljeno na: http://srebrenica-genocide.blogspot.ba.

logoraš ostane bez života. "Nismo smjeli ni pogledom odlutati u neželjenom pravcu. Spustiš pogled preda se, ruke na leđa, jer ako ih pomjeriš, dočeka te udarac."[1579] U izvještaju KESS-a stoji: "Držanje im je bilo uplašeno i pogled oboren sve dok im se ne bismo obratili. (...)."[1580]

U izvještaju Komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina o načinu ishrane u logoru Manjača navodi se: "Ishrana zarobljenika se vrši na način da oni sami sebi pripremaju hranu od namirnica koje im daje uprava logora i koji po količini i kvalitetu udovoljava zahtjevima međunarodnih konvencija, a jednaka je hrani kojom se hrani srpska vojska i oficiri (podvukao, M.B.). U ishrani su obezbijeđena dva obroka dnevno (doručak od 6 do 7,30 i ručak od 15,30 do 17 sati). (...) Spavanje je organizovano u objektima sa betonskom podlogom i prostirkama od ćebadi."[1581] U ovom izvještaju navedene su potpune neistine, niti je hrane bilo dovoljno niti je bila kvalitetna niti je bila identična hrani koju su dobijali srpski vojnici i oficiri. Osim toga dva obroka nisu dovoljna za podmirivanje dnevnih energetskih potreba zatočenika. Dostavljene namirnice ni po kvantitetu ni po kvalitetu nisu mogle zadovoljiti potrebe logoraša. Kako se navodi u izvještaju misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini: "Osnovni problem u logoru je nedostatak ispravne prehrane koju su zatočenici primili do prije 2-3 tjedna i posljedica čega su bili slučajevi ozbiljne pothranjenosti. Kod većine zatočenika primjećeni su znaci kaheksije, opadanje kose, slabljenje mišića i upalih očiju, pri čemu je većina tokom 2-3 mjeseca zatočeništva izgubila 10-40 kila. (...) Za vrijeme posjete, vrijeme nam nije dopustilo točnu ocjenu fizičkih poremećaja, osim neishranjenosti koja je bila očita. Rečeno nam je, međutim, da je nedavna pojava salmoneloze (trovanja hranom) zahvatila mnoge i da su 2 zatočenika u dobi ispod 45 godina umrla."[1582] Jedan od zatočenika je za vrijeme

[1579] *Dvadeset osam mjeseci kazamata*, Oslobođenje od 14. jula 1994, str. 5.

[1580] ICTY, Predmet IT-97-24-T, Milomir Stakić, *POSMATRAČKA MISIJA EVROPSKE ZAJEDNICE, ŠEF MISIJE, USLOVI U ZATOČENIČKIM LOGORIMA U BOSNI,* str. 2.

[1581] AIIZ, inv. br. 2-4687, Srpska republika Bosna i Hercegovina, VLADA, Komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Srpskoj republici Bosni i Hercegovini, Str. pov., *IZVJEŠTAJ* Komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina, Pale, 17. augusta 1992. godine, str. 4.

[1582] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-A*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

boravka u logoru smršavio 56 kilograma. O tome navodi: "za tri mjeseca ja sam smršavio sa 104 na 48 kilograma. Kada sam izišao iz logora moja me supruga nije prepoznala, prošla je pored mene."[1583]

U ovakvim uslovima boravka u koncentracionom logoru Manjača velik broj zatočenika je doživio različite vrste i oblike psihičkih oboljenja. Bilo je slučajeva da su neki pokušali izvršiti i samoubistva. "(...) Nema sumnje da je većina zatočenika pretrpjele ozbiljnu psihičku traumu prije i za vrijeme zatočeništva. Uhićenje bez razloga, zlostavljanje od strane srpskih vlasti, neizvjesnost s obzirom na mjesto i stanje u kojem se nalaze njihove obitelji te duboka zabrinutost u pogledu bliže i daljnje budućnosti, zajednička su pojava kod većine zatočenika. Doimaju se preplašeno, hodaju spuštenih ramena i s rukama na leđima, i očito su puni straha, poniženja i degradiranja. Bojimo se da se mnogi neće nikada potpuno izvući iz sadašnjeg mentalnog stanja."[1584]

U nekoliko svjedočenja zatočenika koncentracionog logora Manjača želimo vam opisati sav užas koji su preživjeli zatočenici ovog logora. Jedan od zatočenika svjedoči: "Lična higijena logoraša je bila vrlo loša, gotovo nikakva. (...) Odlazak i povratak do toaleta bio je pod pratnjom oružane srpske straže. Na toalet se išlo u grupama od po deset logoraša. Za vršenje male fiziološke potrebe stražar je brojao do pet, a za vršenje velike do deset, nakon čega bi naredio povratak u koloni po jedan uz obaveznu naredbu *glava dolje, ruke na leđa*. Kupanja nije bilo mjesecima. Pamtim jedno kupanje nakon boravka u logoru oko tri mjeseca u nekim montažnim šatorskim kupatilima. To jedno kupanje je trajalo oko tri minute. Čim je srpski stražar na nas pustio vodu, odmah je i prekinuo, a zatim nas istjerao da bi ušli slijedeći. Hrana logoraša se sastojala od dva obroka. Za doručak smo dobivali po pola šolje mlakog čaja od šipka bez šećera, jednu malu paštetu na tri osobe i minijaturnu šnitu kruha. Jedan kruh su čuvari su dijelili na trideset šnita. Za ručak smo dobivali na dnu tanjura nekoliko kašika supe od zeleni i malu šnitu

[1583] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57*.

[1584] ICTY, Predmet IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, DP P1617/ S 217 A, tzv. Mayhewov izvještaj, o Manjači i Trnopolju /"*Izvještaj misije KEBS-a o pregledu zatočeničkih mjesta u Bosni i Hercegovini*", 28. avgust -/ 4. septembar 1992; (dalje: *IZVJEŠTAJ KESS-a*, 28. avgust -/ 4. septembar 1992.), str. 8.

kruha, sveukupno jedan zalogaj. (...) Pojavila su se trovanja hranom i prljavštinom. Masovno je došlo do pojave dizenterije. Proljev je iscrpio mnogo logoraša. Od njihovih tijela ostala je samo kost i koža. Medicinska pomoć koja je pružana je bila vrlo loša i nedovoljna. Pregled zatočenika unutar logora su vršila dva ljekara i jedan medicinski tehničar, koji su također bili logoraši. Nisu imali na raspolaganju nikakvih instrumenata pa ni najobičnije slušalice. Mogli su samo preporučiti mali ograničeni broj zatočenika za odlazak u ambulantu izvan kruga logora. Bili su im na raspolaganju vrlo male količine istog lijeka za sve vrste bolesti. Tako su davali po jednu tabletu *andola* ili sličnog lijeka za svaku bolest koja bi se pojavila kod zatočenika. Bolesni zatočenici, koji dobiju odobrenje za odlazak u ambulantu su se postrojavali u kolonu po jedan ispred ulaza u štale i uz pratnju naoružane srpske straže išli do ambulante pod komandom *glava dolje ruke na leđa.* (...) Zatočenici su od strane srpske policije odvođeni na prisilni rad. Radili su sve najteže poslove, bez odgovarajuće hrane i zaštite uz oružanu pratnju srpske policije. Sjekli su i tovarili drva, okopavali krompir i kukuruz, čistili njive od trave i korova, izvodili građevinske radove na izgradnji crkve u obližnjem srpskom selu, radili kao auto mehaničari na popravljanju mehanizacije. (...) Tu su zajedno bili stari i mladi, (...), bili su intelektualci, radnici, poljoprivrednici, zanatlije, profesori, inženjeri, doktori, komunisti, članovi SDA, MBO i drugih političkih organizacija, oženjeni Srpkinjama, vjernici i nevjernici, svi redom samo zato što su Muslimani, Bošnjaci."[1585]

Preživjeli zatočenik svjedoči: "Nakon 7-8 dana u štalu je došao Predrag Kovačević zvani Špaga sa 7-8 policajaca. Rekao je: 'koga prozovem neka iziđe na sredinu.' Prozvali su 20-tak ljudi. I ja sam prozvan. Odmah su počeli da nas tuku. Pitali su nas 'gdje su zelene beretke, gdje vam je Alija, zašto ste udarili na vojsku', vrijeđali i psovali su nas. Udarali su nas lancima, drškama od lopata, krampova, nogama. Morali smo držati ruke na leđima, glavu pognuti prema zemlji. Jednu grupu su odveli u samicu. Odveli su one koji su bili u SDA, školovane ljude. Stalno su tukli ljude. Posebno su tukli subotom i nedjeljom. U logor su iz Ključa dolazili Tode Gajić i Željko oni su govorili koga treba tući. Koga su rekli da treba tući taj je prozivan i bio tučen. Mene su stalno prozivali i uvijek pitali: 'gdje sam bio, ko je u zelenim

[1585] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 332-334.

beretkama, koje pucao na Velagićima.' Pitali su me: 'gdje su pare, gdje si ih sakrio,' tražili su da ih odveden i dam pare. Ja sam rekao: 'da nemam pare da sam ih uložio u izgradnju kuće.' U noći kada su ubili Omera Filipovića, čuo sam kako ga udaraju, čuo sam strašne krike. Tu istu noć su i mene prozvali. Prvo sam došao na vrata. Stražari su tražili da iziđem. Kad sam vidio ko čeka napolju i da drže u rukama lance, držale od lopata, drvene palice. Rekao sam: 'da neću izići' onda su rekli: 'izići ćeš sutra majku ti j.... ustašku.' Rekao sam Hamdiji Kumaliću: 'neću izići, barem ću živjeti do sutra.' (...) Ja sam već bio dobio neko žutilo, za dva mjeseca sam smršao skoro 30 kilograma. (...) Jednog dana sa kamionom je došao Fadil-Bula i Siniša. Oni su bili najgori. Tražili su mene. Rekli su: 'Pođi sa nama niko te neće dirati.' Kod bijele kuće sreo sam nekog Hrvata iz Kotor Varoši. Pita me: 'Jesi li ti Mirso-taksista.' Ja mu kažem: 'Jesam.' On mi kaže: 'Pobiće nas, spremili su lance, drške od lopata, drvene palice.' Tu smo stajali dok se nije smrklo. Onda su došli i počeli da nas tuku. Tukli su nas do besvesti. Ja sam pao u nesvijest ničeg se više nisam sjećao. Stavili su me u ćebe i odnijeli pred štalu. Tu sam kao kroz maglu čuo kako kažu: 'Evo ustaše sad je gotov.' Čuo sam kako Fadil- Bula kaže Siniši: 'Da se kladimo, u tri cigara, da neće preživjeti do nedjelje', a onda mu Siniša kaže: 'Kladim se u dva cigara da neće preživjeti do ponedjeljka.' Kada su otišli, tražio sam vode, osjećao sam strašnu žeđ. Morao sam piti vode. Bio sam teško pretučen. Kada su Fadil Bula i Siniša u ponedjeljak došli ponovo, vidjeli su me da sam živ. Kada sam malo došao sebi Hamdija Kumalić mi je rekao da iziđemo vani da se krećem, da radim sklekove. Kad su to vidjeli Fadil Bula i Siniša nisu mogli vjerovati svojim očima da sam na nogama. Onda kažu: 'Majku mu ustašku kao da je od gume!' Od tada su me prozvali 'Gumeni.'"[1586]

O uvjetima u koncentracionom logoru Manjača najbolje svjedoče zatočenici koji su tamo boravili. Sjećajući se strahota i užasa kroz koji su prolazili jedan kaže: "Sve do dolaska Crvenog križa nismo imali šta jesti. Bili smo zatvoreni u devet prostorija 50x15 m, spavali smo na golom podu, na betonu - jedna deka za četiri osobe. Nekoliko nas čak je oboljelo od dizenterije. Ti su bili odvojeni, oko 150 osoba."[1587] Mnogi su se logoraši razboljeli

[1586] Isto, str. 334-335.

[1587] *Krici iz klanice*, Ljiljan br. 48, od 15. decembra 1993, str. 28.

ili umrli od trovanja.[1588] Doktor Flat Leopold je kao ljekar imao dozvolu da dnevno pregleda 20 logoraša. On je vodio dnevnik u koji je zapisivao sve povreda koje su logoraši zadobili od udaraca. Jednog od zatočenika su svukli, opljačkali, još jednom pretukli i odrezali mu kosu. Kada je 16. decembra 1992. godine izašao iz logora, imao je 20 kg manje i bolovao je od teškog ingvinalnog prodera.[1589]

Jedan broj logoraša je ubijan u transportu na putu prema logoru, pred logorom i u samom logoru a ubijani su i nakon odvođenja iz logora. Jedan od svjedoka zločina navodi: "Nikad neću zaboraviti jedan detalj. Iz policijskog transportera izlazi jedan Srbin, dohvaća mladića starog oko 19 godina, uzima za kosu i kolje. Baca ga i viče: 'Ajmo sljedeći!' Tu pred kamionom zaklao je osam ljudi. Faruk Sprečo i jedan mladić iz Grapske morali su da ih ubace u "tamić." Bio sam blizu pa sam pogledao ubijene."[1590] Samo na putu prema Manjači pronađene su i ekshumirane su četiri masovne grobnice.[1591] Zatočenike su izvodili na ispitivanje i noću. Jedne noći izveli su deset Bošnjaka, među njima je bio potpredsjednik Skupštine opštine Ključ, Omer Filipović. Ovi ljudi su mučeni, prebijani i ubijani. 28. jula 1992. godine ubijen je profesor Omer Filipović, veliki i hrabri čovjek. Omer Filipović je podlegao od zadobijenih povreda. Zatočenici su zapamtili njegove riječi upućene s prozora samice: 'Ne bojte se, braćo, Bosna će pobijediti. Ovo je Bosna'!"[1592] Zajedno sa Omerom Filipovićem bio je i njegov brat Muhamed koji svjedoči: "Brat mi je ubijen desetak metara dalje od mene. Bio je tanki zid od ciporeksa koji mi nije omogućio da vidim tu sliku. Čuo sam kad su ga izveli, udarali, njegove jauke, ali nisam vidio (...). Kad sam došao u ćeliju, vidio sam Omera. Bio je go, a glava mu krvava. Pao sam da ga ljubim. Htio sam da mu s ruke skinem prsten, vjenčani, ali ga nije bilo. Rekao sam im: 'Zar je i to trebalo!?' Tu su bila prisutna dva vojnika, te kapetan prve klase, koji mi je izrazio saučešće. Pogledao sam ga i vidio mu suzu na obrazu."[1593] Jedan od preživjelih navodi: "Izvadili su ga, zatim i ostavili. Mi smo ga prenijeli u prvi

[1588] Dani, br. 25, Sarajevo, od 25. oktobra 1994., str. 55.

[1589] *Ubili su Omera Filipovića*, Ljiljan, 10. novembra 1993, str. 28.

[1590] J. Kadrić, nav. dj., str. 232.

[1591] Masovne grobnice Hazići-Pavići, Hazići-Majkići, Manjača-Stričići, Jama Bunarevi i masovna grobnica Dragoraj; AINOBIHPUB, *Baza podataka*, M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 256-260, J. Odobašić, nav. dj., str. 206.

[1592] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 328.

[1593] http://www.bim.ba/bh/220/10/28445/?tpl=30.

paviljon gdje mu se nalazio brat (...). Odbili su mu plućnu maramicu i bubrege, a rebra polomili. Davao je znake života desetak minuta, a onda je umro bratu na rukama."[1594] Esad Bender je zvjerski pretučen, čuvari su mu skakali po stomaku i on je od posljedica teških tortura podlegao.[1595]

Ubijanja logoraša vršena su i u toku transporta. U transportu prema koncentracionom logoru Manjača, grupa logoraša iz Sanskog Mosta (20) je ugušena zbog nedostatka zraka, jedan broj zatočenika iz Prijedora je zaklan pred ulazom u logor.[1596] Jedna grupa od zatočenika iz Ključa i Sanskog Mosta (23) ubijena je na putu prema logoru Manjača, u mjestu Bunarevi, i bačena u prirodnu jamu Bunarevi.[1597] Grupa zatočenika (7) ubijena je na putu Ključ – logor Manjača, u mjestu Dragoraj.[1598] Jedna grupa od 6 zatočenika ubijena je na lokalitetu Hazići-Pavići.[1599] Isto tako grupa od 6 zatočenika ubijena je na lokalitetu Manjača-Stričići. Grupa od 6 zatočenika ubijena je na lokalitetu Hazići-Majkići.[1600] Kako je ubijena-ugušena grupa od 20 zatočenika prilikom transporta navodi jedan od preživjelih: "Potom su nas Srbi 7. jula 1992. godine, natovarili na kamione pod ceradom od 'Agrokomerca' i držali nas na suncu par sati. Ukupno je bilo 4 kamiona, a u svakom je bilo oko 150 ljudi. Pod ceradom je bilo suviše sparno pa je živote izgubilo oko 25 ljudi. Među njima su bila sedmorica komšija: Hukanović Sevdaga, Kerić Atif i Jusić Ramo koji je još davao znakove života, ali su nas Srbi natjerali da i njega bacamo tamo gdje su mrtvi, Materić Besim, Pršić Kasim, Pršić Muharem, Hodžić Ismet. Mrtvi su vraćeni nazad, a sa njima još osam ljudi koji se više nigdje nisu pojavili, među njima Enver Burnić i Vencislav Mauzer."[1601] U svjedočenju jednog od preživjelih navedeno je: "(...) Kada smo mi preživjeli izišli naredili su nam da iznesemo i one logoraše koji su davali znake života. Tako smo iznijeli Mirheta zv. Crnogorac koji je još davao znake života ali je ubrzo umro. (...) U jednom momentu sam se odvojio od tih ljudi koji su izdisali a neki bili mrtvi, što mi je spasilo život. Kod njih je ostao Mauzner Vencislav sin Drage r. 1952. godine iz Sanskog Mosta radio u SJB Sanski Most,

[1594] J. Kadrić, nav. dj., str. 235.

[1595] Posmrtni ostaci ubijenih Omera Filipovića i Esada Bendera ekshumirani su na groblju Kazaferija u Banjoj Luci, AINOBIHPUB, *Baza podataka.*

[1596] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 133-134.

[1597] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 256-260.

[1598] J. Odobašić, nav. dj., str. 206.

[1599] Vidi više u dijelu knjige ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice".***

[1600] Isto.

[1601] J. Kadrić, nav. dj., str. 68.

oženjen Srpkinjom, Biščević Fajke sin iz Otoke, opština Sanski Most, star oko 30 godina, radio kod oca u zlatarskoj radnji. Upravnik logora Manjača K.P. zvani Špaga iz Banje Luke rodom naredio je Muzneru i Biščeviću da sve te ljude vrati u kamion i kad su ušli u kamion, naredio je da i njih dvojica idu sa njima. Ponovo su zatvorili ciradu i otišli su u nama nepoznatom pravcu. (...)."[1602] O ubijanjima pred koncentracionim logorom Manjača u svojoj knjizi *Deseta vrata pakla* Rezak Hukanović navodi: "Ja sam-javi se Nezir, ne želeći da ovaj krvnik i ispuni svoju prijeteću nakanu. 'Izlazi napolje, majku ti ustašku! I otac ti je bio ustaša. Neće iver daleko od klade.' (...) Skinuli su ga do gola i tukli, psujući mu ustašku majku. Parali su ga noževima, ucrtavali mu slovo 'U' na čelu. Na kraju ga je jedan od njih nabio, odozdo, na pravi pravcati mač. Izmučeno tijelo se samo zgrči. To potraja nekoliko trenutaka, a onda se pusti uz jezivo krkljanje. Otvorili su jedan od boksova namijenjenih za prtljag putnika u autobusu i tu ga, kao vreću ubacili, a onda, kao da se ništa nije dogodilo, poskakali u svoje transportere i krenuli dalje. (...) 'Dedo Crnalić, je li u ovom autobusu?-čulo se dozivanje u prvom redu do Đeminog. Tražili su Dedu, uglednog sportskog i javnog radnika, vlasnika jednog od najljepših prijedorskih restorana *Dedo*. Dok je izlazio, jedan od krvnika mu reče: 'E, sad ću ja od tebe praviti ćevapčiće' i povuče svoju oštru kamu preko Dedinog vrata, odmah tu, na vratima autobusa. Krv poprska i one koji su ležali sklupčani pored vrata. Užasan zvuk kloparanja krvi, krkljanja i grčenja tijela, a onda tajac. Potraja to nekoliko trenutaka, a onda su pozvali trojicu da Dedino, već mrtvo tijelo, unesu u autobus. Niko se nije javio. Jedan od njih ušao je i izbacio napolje prvu trojicu do vrata. Ukočenih vilica od straha unijeli su okrvavljeno i beživotno tijelo i stavili ga na jedno sjedište, kako im je i naredio ovaj zlikovac. Oni napolju su cičali i skičali kao razjarene zvijeri kad namirišu svježu krv. Životinjska požuda navirala je iz očiju ovih mašina za ubijanje."[1603] Posmrtni ostaci Krak Nezira i Crnalić Dede pronađeni su i ekshumirani sa novog groblja u Banjoj Luci.[1604]

U koncentracionom logoru Manjača ubijen je i Mulalić Emir, poslije teških fizičkih tortura od strane čuvara u logoru je umro Emir. Jedan od svjedoka navodi: "Na takav način, iz grupe sa kojom sam i ja došao na Manjaču, biva ubijen Emir Mulalić, rezervni milicioner, a doktor koji je isto tako

[1602] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

[1603] Rezak Hukanović, *Deseta vrata pakla*, Baybook, Sarajevo, 2013, str.160.

[1604] AINOBiHPUB*, Baza podataka.*

zarobljenik pod prisilom daje dijagnozu da Emir umire od infarkta."[1605] Posmrtni ostaci Emira Mulalića pronađeni su na novom groblju u Banjoj Luci. Ekshumiran je i identifikovan 13. marta 2014. godine.[1606] Pored navedenih u koncentracionom logoru Manjača ubijeni su Husein Delanović, Said Babić, Nihad Bašić, Zvonko Tokmadžić, Ibrahim Pjanić (ekshumirani na novom groblju u Banjoj Luci)[1607] i Jasmin Ališić.[1608] Mauzner Ventislav nestao je na putu logor Manjača – Sanski Most, kada je vraćen zajedno za grupom (20) koji su ugušeni tokom transporta.[1609]

Broj ubijenih u koncentracionom logoru Manjača prema MKSJ je barem 10 zatočenika. Prema dostupnim podacima, ako zbrojimo broj ubijenih na putu za koncentracioni logor Manjača, pred logorom, unutar logora i na povratku iz logora, ubijena su najmanje 74 logoraša.

U koncentracionom logoru Manjača nezakonito je zatočeno više imama (Ramiz ef. Aljović, Faruk ef. Avdić, Muharem ef. Botić, Sabahudin ef. Ćeman, Jusuf ef. Dedić, Hasan ef. Makić, Derviš ef. Dervišević, Sakib ef. Džaferović, Husein ef. Granov, Asim ef. Hasanbegović, Edin Hodžić -učenik Gazi Husrev-begove medrese, Asim ef. Ibrahimović, Zekerija ef. Jašarević, Rešad ef. Jugo, Esad ef. Mujkanović, Abaz ef. Muratćehajić, Šerif ef. Mustafić, Atif ef. Porča, Muharem ef. Posavljak)[1610], gdje su bili izloženi najstrašnijim psihofizičkim torturama. Kada su razmijenjeni, svi su odreda mokrili krv i imali problema sa bubrezima i kičmom. Čuvari i isljednici su ih tukli danonoćno, po genitalijama, bubrezima, glavi i drugim dijelovima tijela. Sve zatočene patili su glađu i žeđu. "Ljudi su bili na granici smrti od gladi, žeđi, pili smo mokraću. (...) Primio sam 2.000 palica. Mokrio sam 15 dana krv (...)."[1611] Muharem ef. Botić, glavni imam u Sanskom Mostu, poslije zatočeništva u dva logora (Betonirka i Sportska dvorana u Sanskom Mostu) prebačen je u logor Manjača: "To se desilo 7. jula 1992. Taj momenat donekle možete shvatiti ako znate da su pojedini čak i mokraću pili (...). Po dolasku na Manjaču ljudi su pili

[1605] M. Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, nav. dj., str. 366.

[1606] AINOBiHPUB*, Baza podataka.*

[1607] AINOBiHPUB, *Baza podataka*, Osman Botonjić, *Put do Manjače,* Savez logoraša u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2016, str. 95.

[1608] Vodi se kao nestala osoba, AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1609] Isto.

[1610] M. Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, str. 336-392; M. Omerdić, *Ubijeni i zatočeni imami na području Bosanske Krajine (1992-1995*.), str. 773-791.

[1611] M. Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, nav. dj., str. 362.

mješavinu kišnice i ostataka životinjskog izmeta, jer je organizam jako dehidrirao a nije bilo vode. Glavno pravilo za logoraše je 'glavu dole, ruke na leđa.' Ubrzo za nama dolaze inspektori iz S. Mosta i za vrijeme isljeđivanja zarobljenike tuku vojni policajci koji biraju vitalne organe a po licu nikoga ne udaraju tako da se ništa ne primjeti a ljudi imaju ogromne posljedice. (...) Naime, ljudi su pod prisilom bili primorani da se krste, da pjevaju četničke pjesme, da daju neistinite iskaze, (...)."[1612]

Komandant koncentracionog logora Manjača potpukovnik Božidar Popović zabranio je pristup novinarima, tvrdeći da je ovaj logor *sabirni punkt* i *tranzitni centar* iz kojeg zarobljenici čekaju odlazak u tzv. treće zemlje. Pokušavajući prikriti tragove zločina, nazivajući prisilno zatočenje drugim imenom, govorio je "pošto ih niko neće, moraju ovdje boraviti dok se za njih ne nađe drugo rješenje".[1613] Kada su taj logor otkrili predstavnici MKCK, počeli su dostavljati humanitarnu pomoć zatočenicima. Tako se u jednom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa navodi: "(...), sem što je humanitarni konvoj Međunarodnog Crvenog krsta doturio pomoć zarobljenicima u vojnom logoru Manjača."[1614]

Banjalučki Merhamet je u nekoliko navrata vršio dostavu hrane, lijekova, ćebadi, odjevnih predmeta i obuće, od čega je jedan manji dio dospijevao u prave ruke, jer bi prethodno čuvari zadržali veći dio za sebe. Isto tako, treba napomenuti da su Muftijstvo banjalučko i Odbor IZ-a Banja Luka u septembru 1992. godine, putem MKCK-a, uspjeli osloboditi 14 zatočenih imama i jednog katoličkog svećenika, koji su evakuirani na slobodne prostore krajem novembra 1992. godine.

Zatočenici iz logora u Sanskom Mostu, Ključu i Prijedoru transportovani su u koncentracioni logor Manjača, a jedan broj iz logora Manjača transportovan je u koncentracioni logor Batković (Bijeljina). Prebacivanje logoraša iz Sanskog Mosta u koncentracioni logor Manjača vršeno je kamionima, a prilikom transporta jedan broj logoraša je ubijen ili je umro od posljedica gušenja usljed nedostatka zraka u kamionima. Kako su nezakonito zatočene osobe iz logora u Sanskom Mostu prebacivane za logor Manjača

[1612] Isto, str. 366.

[1613] *Dani*, 24. oktobra 1994, str. 55.

[1614] AIIZ, inv. br. 5-1940, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Str. pov. br. 44-1/322, 26. august 1992, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH.*

navedeno je u nekoliko dokumenata SJB Srpske opštine Sanski Most. Pratnju i kontrolu tih transporta zatočenika vršila je policija SJB Srpske opštine Sanski Most. U jednom od izvještaja navedeno je: "Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom dana 6. juna 1992. godine, donio je sledeće Zaključke, 4. Zadužuje se Stanica javne bezbjednosti za evakuaciju 150 zarobljenika na Manjaču."[1615] Ovo je prva grupa zatočenika koja je transportovana u koncentracioni logor Manjača. Iz dokumenta je vidljivo da Krizni štab Srpske opštine Sanski Most naređuje premještanje zatočenika iz sanskih logora u koncentracioni logor Manjača. O ovom transportu prenosimo sjećanje jednog od zatočenika iz logora Betonirka: "On nas je otpremio prigodom odlaska na Manjaču. Na Manjaču smo otišli 06.06.1992., nas 136."[1616]

O premještanju nezakonito zatočenih civila-Bošnjaka i Hrvata sa područja opštine Sanski Most, SJB Sanski Most je koordinirala i obavještavala komandu 1. krajiškog korpusa i CSB Banja Luka. O tome se navodi: "Prema dogovoru postignutom sa Komandom Banjalučkog korpusa (pukovnik Stevilović) i načelnikom za poslove milicije CSB Banja Luka Stevanom Markovićem šaljemo vam grupu lica zarobljenih u ratnim operacijama na području opštine Sanski Most i lica koja su sarađivala sa ovim licima u pripremi oružane pobune na području opštine Sanski Most.(...) Napominjemo da u prostorijama za zadržavanje u ovoj SJB ima još nekoliko lica koja ćemo takođe, nakon operativne obrade poslati vam radi daljeg postupka."[1617]

U Izvještaju SJB Sanski Most, broj: 11-12/02-2 od 17. augusta 1992. godine, navedeno je da su sa područja opštine Sanski Most za zatočenike koji su u logoru Manjača dostavljene 402 službene zabilješke: "U prilogu akta dostavljamo vam _____službenih zabilješki uz sačinjen spisak lica koja se nalaze u logoru Manjača. Preostale službene zabilješke dostaviće se u toku ove sedmice. Priloga: 402."[1618]

[1615] AIIZ, inv. br. 5-1950, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-31/92, 6. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

[1616] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57*.

[1617] AIIZ, inv. br. 5-1948, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14-31/92, 6. juna 1992, *KOMANDA VOJNOG POLIGONA MANJAČA-KOMANDANTU*.

[1618] AIIZ, inv. br. 5-1928, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo, Autonomna regija Krajina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, broj:11-12/02-2, 17. august 1992, logor Manjača-komandant, *SLUŽBENE ZABILJEŠKE*.

O broju transportovanih zatočenih Bošnjaka i Hrvata sa područja opštine Sanski Most navodi se: "U prilogu dopisa dostavljamo vam spisak lica sa područja Sanskog Mosta koja se nalaze na Manjači kao i službene zabilješke za svako lice prema priloženom spisku. Priloga: -spisak kom.1. Službena zabilješka kom. 684."[1619] Isto nalazimo i u Aktu SJB Sanski Most, broj: 11-14-31, 23. august 1992. godine, gdje stoji: "Potvrđuje se da je dana 24.08.1992. godine vojno istražnim organima na Manjači uručen jedan primjerak spiska lica sa područja Sanskog Mosta od rednog broja 1 do 684, kao i službene zabilješke-izjave za sva lica prema spisku."[1620]

Značajnu ulogu u odlučivanju koji će zatočenik završiti u koncentracionom logoru Manjača imao je i Nedeljko Rašula, u službenoj zabilješci od 13. juna 1992. godine navodi se: "Naime, dana 11.06.1992. godine oko 09,00 sati u prostorijama kriznog štaba pozvan sam od strane Predsjednika Rašula Nedjeljka putem telefona, koji mi je tom prilikom saopštio da mu podnesem spisak imena od 10 lica, koja su obrađena, a trebaju ići na Manjaču. Kako je načelnik SJB bio službeno odsutan uzeo sam 20 službenih zabilješki o obavljenom informativnom razgovoru sa određenim brojem lica i otišao do kriznog štaba gdje sam ih pregledao sa Nedeljkom Rašulom, koji je još jednom ponovio: 'Treba nam deset lica-onih sa kojima je obavljen razgovor a nisu potrebni radi dalje obrade.' Pregledali smo službene zabilješke i pronašli 13 takvih lica. Preko puta nas sjedio je Nemanja Tripković koji je pregledao spisak lica zadržanih u sportskoj dvorani."[1621]

Ubijanje zatočenika koji su transportovani za koncentracioni logor Manjača unaprijed je planirano i osmišljeno. U toku transporta logoraša za koncentracioni logor Manjača 11. juna 1992. godine ubijeno je 6 logoraša.[1622] U pokušajima prikrivanja ovog zločina pratioci konvoja sastavili su lažnu službenu zabilješku, u kojoj su naveli da je 6 logoraša pobjeglo. U ovoj lažnoj zabilješci navedeno je: "Sastavljena u prostorijama SUP-a Sanski

[1619] AIIZ, inv. br. 5-1965, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14-Sl, 23. august 1992, *SLUŽBENE ZABILJEŠKE*.

[1620] AIIZ, inv. br. 5-1941, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14-31, 23. august 1992, *POTVRDA*.

[1621] AIIZ, inv. br. 5-1947, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA, 13. JUNI 1992. GODINE*.

[1622] Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su u masovnoj grobnici Hazići-Pavići. AINO-BiHPUB, *Baza podataka*.

Most dana 11.6.1992. godine povodom pratnje Konvoja iz Sanskog Mosta na Manjaču. Pomenutog dana izvršili smo pratnju pomenutog konvoja u kojem se nalazilo po spisku 51 lice. Pratnju su vršili tri pripadnika zatvorskih prostorija, tri pripadnika Stanice javne bezbjednosti i četiri pripadnika vojne policije. Na dijelu puta od Kozica prema Hazićima došlo je do kvara na prvom vozilu tj. na ladi Stanice javne bezbjednosti kada se konvoj zaustavio na nepreglednoj krivini i u blizini šume u jednom momentu počela su lica da iskaču. Istu radnju smo pokušali spriječiti pucanjem u zrak tj. zastrašivanjem i nastavili smo put prema Manjači. Kada smo došli u kasarnu na Manjači prilikom primopredaje lica ustanovili smo da nam fali šest lica i to: Rekić Jusufa Ilijaz, Rekić Hasiba Sadik, Alagić Kadira Tofik, Mujagić Mehmeda Rufad, Topalović Jasmina Safet i Jahić Ibro Mirzet. U povratku sa Manjače zaustavili smo se na istom mjestu i pretražili jedan dio terena tj. šumu ali ista lica nismo mogli pronaći. Zabilješku sačinio Krunić Milorad."[1623]

Da je postojao prethodni plan ubijanja logoraša potvrđuje i jedan svjedok koji je prilikom ukrcavanja zatočenika čuo kada je naređen ovaj zločin: "On je rekao vođi transporta za Manjaču da zaustavi kamione na pola puta, da pusti zatočenike da bježe i da ih poubijaju. Kad smo krenuli iz "Betonirke" kamionima, D. V. je rekao da nas na pola puta puste bježati i da nas onda poubijaju."[1624]

Da nije bilo nikakvog bjekstva zatočenika nego planirani zločin vidi se iz pisma koji to potvrđuje: "Ti znaš da sam ja na Manjači sa još nekolicinom ljudi u dva puta likvidirao 12 ljudi po naređenju i na njihove oči: V. inspektora, M. K., koji je tad bio upravnik zatvora Betonirke, Mime i ostalih inspektora a tog je isto bio načelnik V. I na sudu ću podnijeti još i tužbu protiv sebe jer sam ja bio samo srpski vojnik i egzekutor koji je likvidirao po direktivi V., V., K. M., pa i tvojoj V. (...)."[1625]

Saznanja o postojanju koncentracionog logora Manjača imali su najviši predstavnici vlasti RS. Pod pritiskom međunarodne zajednice načelnik Centra službi bezbjednostu Banja Luka, donio je rješenje kojim: "Obrazuje se komisija koja će izvršiti obilazak opština i SJB Prijedor, Bos. Novi i Sanski

[1623] AIIZ, inv.br. 5-1949, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA, 11. JUNI 1992. GODINE.*

[1624] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57.*

[1625] AIIZ, inv. br. 5-2053, *Rukopis D.K. upućen V. V.*

Most u sastavu: Bera Vojin, predsjednik komisije, Škondrić Vaso, član, Mijić Ranko, član, Rodić Jugoslav, član.[1626] Ova komisija je formirana da sagleda stanje i koja "je dužna utvrditi da li na prostoru navedenih opština ima formiranih logora za ratne zarobljenike, prihvatnih centara, istražnih centara ili drugih oblika dovođenje i prihvatanja građana, zatim razloge formiranja istih, broj dovedenih, obrađenih i puštenih lica, te nacionalnu, polnu i starosnu strukturu lica i uslova u kojima žive."[1627] Saznanje o postojanju logora imao je i predsjednik ARK koji je obišao logor. O tome je navedeno u redovnom borbenom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa: "(...); predsednik AR Krajina juče je bez najave obišao logor zarobljenika na Manjači i davao im neodmjerena obećanja. Dežurna svjetska tema o konc. logorima izaziva podršku kod muslimanskog stanovništva. (...)."[1628] Uprkos saznanjima o postojanju logora i katastrofalnim uslovima u njima, u šta su se uvjerili najviši predstavnici vlasti RS i komisije koja formirana u tu svrhu, nisu poduzete nikakve mjere da se stanje i uslovi boravka u ovom logoru poprave. Kako bi prikrili stvarno stanje sa najviših vojnih i civilnih vlasti RS naređivane su mjere da se prikriju katastrofalni uslovi u logorima. U odobrenju komande 1. krajiškog korpusa, Op. str. pov.br. 565-3 od 3. august 1992. godine, naređuje se "poduzimanja mera da se logori dovedu u povoljno stanje". U dokumentu se navodi: "Na osnovu usmenog naređenja Komandanta GŠ Vojske SrR BiH u naredna dva dana odobrena je poseta Međunarodne komisije sa ekipom novinara logorima zarobljenika na Manjači, Trnopolju, Omarskoj i Prijedoru. ***U vezi sa tim poduzeti sve mere da se ti logori dovedu u povoljno stanje. To podrazumeva red, čistoću, funkcionisanje zdravstvene zaštite zarobljenika, urednu knjigu evidencija ulaska zarobljenika, njihova otpusta, registracija onih koji su preminuli i nalaze uzroka smrti*** (podvukao M.B.)."[1629] Iz ovog dokumenta vidljivo je da su Generalštab srpske vojske i Komanda 1. krajiškog korpusa imali saznanja o uslovima koji su vladali u logorima a koji nisu bili u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom, i zbog toga su pokušali prikriti pravo stanje poduzimanjem određenih mjera kako bi obmanuli međunarodnu javnost.

[1626] AIIZ, inv. br. 5-1930, Srpska Republika, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj:11-141/2, 14. august 1992, *RJEŠENJE*.

[1627] Isto.

[1628] AIIZ, inv. br. 5-1942, Komanda 1. Krajiškog korpusa, str. pov.br. 44-1/287, 9. august 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SR BIH*.

[1629] AIIZ, inv. br. 5-1943, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op. str. pov.br. 565-3, 3. august 1992, *ODOBRAVA SE POSETA MEĐUNARODNE KOMISIJE LOGORIMA ZAROBLJENIKA NA MANJAČI, TRNOPOLJU, OMARSKOJ I PRIJEDORU*.

Nakon što su slike iz logora obišle svijet i kod javnosti izazvalo zgražanje i osudu, međunarodna zajednica, prije svih Međunarodni komitet crvenog krsta nastojao je ishodovati puštanje nezakonito zatočenih. U tom smislu sa najvišim zvaničnicima vlasti RS vođeni su razgovori o raspuštanju logora Manjača. Na sastanku "sa MCK kome su prisustvovali predstavnik MCK gospodin Žermon sa saradnicima, ambasador EZ u Jugoslaviji, pratilac sprovođenja potpisane deklaracije iz Londona gospodin Deekerk sa svojim saradnicima. Sa naše strane sastanku su prisustvovali ministar iz Vlade SR gospodin Dragan Kalinić, predsednik Vlade AR Krajina gospodin Nikola Erceg, predsednik SO Banja Luka gospodin Predrag Radić, ministar unutrašnjih poslova AR Krajina gospodin Stojan Župljanin i pukovnik Milutin Vukelić ispred Komande 1. Krajiškog korpusa. Sastanak se odnosio na sva globalna pitanja vezana za dokumenta sa Londonske konferencije, a koja se odnose na bezuslovno raspuštanje svih logora ratnih zarobljenika. (...)"[1630] Na tom sastanku u cilju raspuštanja logora Manjača "konkretno je dogovoreno sledeće: da se iz logora Manjača i Trnopolje prvo evakuiše 79 (sedamdeset devet) bolesnih zarobljenika (...). Tom prilikom dali su nam i spisak traženih i obolelih ratnih zarobljenika na kojem se nalazilo 65 (šezdeset pet) lica. 3. Prihvaćen je dogovor da ekipa MCK izvrši anketu sa ostalim ratnim zarobljenicima i sagleda njihove želje u pogledu odlaska posle otpuštanja iz logora. To anketiranje trajalo bi na Manjači tri dana uz obavezu da nam se tačno da pregled gde koji zarobljenik odlazi. Taj naš zahtev postavili smo zbog mogućnosti da se mnogi od njih odvedu u određena područja, ponovo naoružaju i angažuju na ratištu. 4. Dogovoreno je da se za sporne logoraše koje ne možemo pustiti zbog ratnih zločina formira komisija u koju bi ušao naš predstavnik MUP-a, 1. Krajiškog korpusa i MCK. Ostale logoraše otpustili bi sukcesivno po grupama od 300-400 ljudi. Za takvu aktivnost Štab AR Krajine, u čijem je sastavu i pukovnik Milutin Vukelić, i MCK sačiniti poseban plan. 5. Gospodin Kalinić predao je sve spiskove ratnih zarobljenika na teritoriji SR gospodinu Žermonu, ali spisak sa Manjače predan je tek 02.09.1992. godine, zbog obimnosti (300 stranica) i nemogućnosti da se presnima. (...). 7. U toku 02.09.1992. godine predloženu listu bolesnih ratnih zarobljenika koje treba što pre evakuisati analizirali su istražni organi Vojnog tužilaštva, organa bezbednosti i javni tužilac AR Krajina. ***U predloženoj listi našli su jedno lice pod imenom Gromilić Denis koga je otac teško povredio prije otpočinjanja ratnih dejstava*** (podvukao, M.B.), a tri lica sa

[1630] AIIZ, inv. br. 5-1932, Komanda 1. Krajiškog korpusa, pov.br. 628, 2. septembar 1992, *IZVEŠTAJ O RAZGOVORU I AKTIVNOSTIMA SA MCK*.

liste već su otpuštena, koje je preuzeo CSB Prijedor. Za ostala lica ne postoji dokumentacija krivičnih odgovornosti zbog kojih bi ih trebalo zadržati. (...)."[1631] Ovdje svakako treba primijetiti da su srpske snage uhapsile i nezakonito u logorima držale i teško povrijeđene civile. Tako je naveden i gornji primjer Denisa Gromilića.

Za držanje u koncentracionom logoru Manjača srpske vlasti nisu imale nikakav pravni osnov. Nisu im predočene optužbe za koje se terete, nisu podignute i potvrđene optužnice niti su vršena suđenja. U nekoliko slučajeva organi vlasti Republike Srpske donosili su određena rješenja i vršili "pomilovanja" zatočenika. Tako su iz logora Manjača otpustili 10 zatočenika: "(...). Čekić Tarika, Bešić Sakiba, Bašić Bahriju, Brandić Velida, Duračak Smaila, Crnkić Esada, Dedić Samira, Bišćčević Nedima, Sejmenović Mevludina, Kuželj Enesa. Odlukom Predsjedništva Republike Srpske br.01-1074/92 od 2.10.1992. godine o aboliciji, navedena lica su pušteni iz zatvora i prema istoj odluci im treba omogućiti napuštanje teritorije Republike Srpske preko Međunarodnog Komiteta Crvenog krsta-Banja Luka."[1632] Jedan broj nezakonito zatočenih je aboliran, u aktu broj: 03-786/92, 1. oktobar 1992. godine navodi se: "Molimo Vas da abolicijom omogućite puštanje sljedećih zarobljenika-Muslimana koji su smješteni na Manjači, ***jer je utvrđeno da nisu učestvovali u pobuni protiv Republike Srpske*** (podvukao, M.B.): Kesedžić Rifat br. 875, Duračak Smail br. 2552, Crnkić Esad br. 3193, Biščević Faik br. 2974, Čekić Tarik br. 1500, Balić Hamdija br. 3884, Brandić Velid br. 2498, Kesedžić Nijaz br. 903, Bešić Sakib br. 3152, Bešić Bahrija br. 3170, Dedić Samir br. 3242, Botonjić Saim."[1633] Iz ovog akta jasno se vidi da su vršena nezakonita zatočenja i da se radi o civilima-Bošnjacima i Hrvatima koji nisu počinili nikakvo krivično djelo a mjesecima su bili nezakonito zatočeni.

Kakvi su bili kriteriji za puštanje nezakonito zatočenih vidi se iz primjera logoraša sa područja opštine Prijedor. Naime, Krizni štab opštine Prijedor "na sjednici održanoj dana 02.06.1992. godine, donio je slijedeću odluku o oslobađanju lica iz zarobljeništva. Član 3. oslobađaju se daljeg zarobljeništva članovi porodica pripadnika vojske i milicije koji su se

[1631] AIIZ, inv. br. 5-1932, Komanda 1. Krajiškog korpusa, pov. br. 628, 2. septembar 1992, *IZVEŠTAJ O RAZGOVORU I AKTIVNOSTIMA SA MCK.*

[1632] AIIZ, inv. br. 5-1935, Republika Srpska, Skupština AR Krajina, Opštinski sekretarijat za narodnu odbranu Banja Luka, broj: 347/400, 7. oktobar 1992, *SPISAK IMENA OTPUŠTENIH I POMILOVANIH LICA.*

[1633] AIIZ, inv. br. 5-1944, Republika Srpska, Skupština autonomne regije Krajina Banja Luka, broj: 03-786/92, 1. oktobar 1992, *ZAHTJEV ZA ABOLICIJU ZAROBLJENIKA-MUSLIMANA KOJI SU SMJEŠTENI NA MANJAČI.*

odazvali mobilizaciji i učestvovali u ratu a po spisku nadležnih vojnih organa sa potpisom komandanta, odnosno nadležnih organa milicije sa potpisom načelnika SJB. Član 4. oslobađaju se daljnjeg zarobljeništva sva lica preko 60 godine za koja se utvrdi poslije provedenog postupka da se nisu ogriješili."[1634] I u ovom slučaju donesena je proizvoljna i zakonski neutemeljena odluka. Kao kriterij za puštanje iz logora navedeno je učešće članova porodice zatočenika u borbenim djelovanjima na strani srpske vojske a ne nečija dokazana krivica utemeljena na sudskoj presudi u provedenom sudskom procesu. Kao drugi kriterij spominje se starost preko 60 godina, pitamo se zašto su uopšte bile zatočene osobe starije od 60 godina. Ovo je zapravo obična farsa srpskih vlasti.

Zatočenici iz koncentracionog logora Manjača u nekoliko navrata su puštani pojedinačno ili u manjim grupama (maloljetni, stariji i bolesni zatočenici).[1635] Prvo značajnije otpuštanja-premještanja iz ovog logora u koncentracioni logor Batković (Bijeljina) bilo je 13. novembra 1992. godine, u ovaj logor je prebačen 531 zatočenik.[1636] Sljedećeg dana je, zahvaljujući akciji Međunarodnog komiteta crvenog krsta iz Ženeve, 755 zatočenika izmješteno u izbjeglički centar u Karlovcu. U Karlovac je 14. decembra 1992. evakuisano 1.009 zatočenika, (...).[1637] U redovnom borbenom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa, str. pov.br. 44/1-544, 16. decembar 1992. godine navedeno je: "Iz logora Manjača danas otpušteno 1.001 zarobljenik-pod pratnjom napustili teritoriju RS. Ostalo još 413 koji će po planu biti otpušteni u petak 18.12.1992. godine."[1638] Koncentracioni logor Manjača je ovim puštanjem nezakonito zatočenih privremeno zatvoren.[1639] Međutim, ovaj koncentracioni logor je povremeno bio u funkciji do kraja 1995.[1640]

[1634] AIIZ, inv. br. 5-1938, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Autonomna regija Krajina, opština Prijedor Krizni štab, 2. juni 1992, *ODLUKA O OSLOBAĐANJU LICA IZ ZAROBLJENIŠTVA.*

[1635] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 916.

[1636] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 330-331; ICTY**,** Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 546.

[1637] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 331.

[1638] AIIZ, inv. br. 5-1946, Komanda 1. Krajiškog korpusa, str. pov. br. 44/1-544, 16. decembar 1992*, REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE.*

[1639] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 331; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 916; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 390.

[1640] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 323-342.

Jedan od zatočenika opisuje posljednji dan u koncentracionom logoru Manjača: "Kada je 14. novembra 1992. godine, zahvaljujući akciji Komiteta Međunarodnog crvenog krsta iz Ženeve logor napustila grupa od 1.000 logoraša mi koji smo ostali u žici postali smo nekako življi. (...) U takvom ozračju dočekali smo početak raspuštanja zloglasnog koncentracionog logora Manjača, 14. decembra 1992. godine, kada je logor napuštala nova grupa od 1000 logoraša. Bio je ponedjeljak, prozivka onih koji izlaze iz logora počela je u rano jutro. Negdje poslije pročitanih 700 imena čuo sam i svoje ime. Drhtim. Hvala Allahu dželešanuhu preživio sam. Je li moguće da ću, za koji dan, vidjeti ženu, djecu i majku. Već sam znao da su oca i najmlađeg brata ubili u noći sa 31. maja na 1. juni 1992. godine. Postrojavaju nas prije izlaska na kapiju. Moramo potpisati nekakav dokument u kome biramo između dvije mogućnost: ostati u logoru ili izići i otići u neku stranu zemlju sa Međunarodnim crvenim krstom. Potpisujemo užurbano, želeći ubrzati vrijeme i ne pridajući bilo kakav značaj tom papiru. Nadzornik logora, potpukovnik Popović drži nam kraći govor. (...). Čujem posljednje riječi potpukovnika Popovića: 'Ja sam razočaran. Mi smo ovde lepo živeli sedam meseci, a niko nije izrazio želju da ostane.' Gledam, slušam i ne mogu da vjerujem."[1641]

Donosimo još jedno svjedočenje preživjelog iz ovog koncentracionog logora: "Kad sam izlazio iz kamiona, neko je od mojih znajući da sam stariji čovjek rekao: 'Čuvaj se Ibro', na što je jedan četnik dovikunuo: 'Ajde Ibro, j..o te Alija, koje uvo ćemo da uvo odrezati večeras', prišli su mi četnici i počeli tući udarajući me palicama. Prošli smo kroz špalir tih vojnika i svako od nas je dobio više udaraca a ko bi pao najgore bi prošao jer su ga udarali dok ne ustane. Izlazeći iz špalira Ć.S., ćevabdžija iz Sanskog Mosta je pao, pa su četnici doveli do njega 5 dresiranih pasa koji su ga ujedali a oni tukli čim su stigli.(...) Poslije ove torture sve su nas odveli u štalu br. I koja se nalazila do samice. Zatekli smo u toj štali 8 logoraša iz Doboja-sela Grapske, koji su čistili štalu. Naredili su nam da odložimo sve što imamo u džepovima, kaiš, šnjire, novčanike, novac (...). Oko 9.6.1992. godine (sjećam se bilo je to dva dana prije Bajrama) u sami sumrak pozvalo je nas 100 logoraša iz štale I u kojoj sam bio i ja, postrojili su nas u ešalon po 10 i odvelo nas nad veću rupu koja je ranije bila pripremljena i poredali uz rupu. Naredili su da napravimo razmak i da legnemo potrbuške sa rukama na leđima. Zatim je naredio da

[1641] Isto, str. 331-332.

se zadnji red podigne a njih je bilo 5 ili 6 sa automatima pred nama i komandovali su 'pucaj' i to tri puta. Čuli smo da se ljudi strpoštavaju u tu rupu i mislili smo da su poubijani. Potom je nama naredilo da se podignemo jer je kišica počela da pada i da u koloni idemo u štalu po jedan i da će nastaviti sutra. Međutim, nakon tri dana sam se uvjerio da nisu bili streljani ti ljudi već da je taj čin napravljen da bi nas zastrašio. Pričao mi je čovjek koji je bio u tom zadnjem redu da je od njih deset, sedam palo u rupu od straha a trojica su samo ostala u stojećem stavu, nakon čega su tih sedam ljudi četnici premlatili i donijeli u štalu. (...) kad su nas patili 5 dana bez hrane i vode i šesti dan tj. 11.6.1992. godine na hadžijski Bajram za jelo smo dobili pola šnite kruha i komad svinjske slanine, što mi je predstavljalo veći udarac od bilo kakvih batina i poniženja, ne samo meni nego isvim logorašima. Moj prijatelj Mumin Keranović iz Hrustova je u znak revolta bacio komad slanine, nakon čega su njih 5 četnika prišli Muminu i tukli ga do iznemoglosti, ja sam mislio da će podleći jer su ga zaista premlatili. Čak su tjerali i vjerske službenike da moraju jesti slaninu u prisustvu stražara. (...) Za nepuna dva mjeseca boravka u ovom logoru izgubio sam 25 kg tjelesne težine."[1642]

IV.2. Logor u Sportskoj dvorani u Sanskom Mostu

Logor u Sportskoj dvorani u Sanskom Mostu osnovan je po naređenju Kriznog štaba srpske opštine Sanski Most.[1643] Ovaj logor nalazio se Sportskoj dvorani, blizu Srednjoškolskog centra u Sanskom Mostu. Zatočenici su bili smješteni u dvorani (na igralištu, tribinama). Srpske vojne i policijske snage prve zatočenike u ovaj logor zatočili su 27. maja 1992. godine. Naredbom komandanta opštinskog štaba civilne zaštite srpske opštine Sanski Most broj: 2/92, od 26. maj 1992. godine, civili-Bošnjaci i Hrvati koji su prethodno protjerani iz naselja Mahala, Muhići i Otoka nezakonito su držani na poligonu za obuku vozača (na magistralnom putu Sanski Most–Ključ-kod benzinske pumpe) i stadionu u naselju Krkojevci. U večernjim satima (oko 21 sat), prevezeni su autobusima u školsku dvoranu u Osnovnoj školi "Hasan Kikić" i Sportsku dvoranu koja je postala logor za više hiljada civila-Bošnjaka i Hrvata.

[1642] AIIZ, inv. br. 2370, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR-172/96, 17. april 1996, *IZJAVA J.I.*

[1643] AIIZ, inv. br. 5-1951, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštite, broj: 2/92, 26. maj 1992, *NAREDBA.*

Logor u Sportskoj dvorani u Sanskom Mostu srpske vlasti su nazivale *"sabirni"* što je vidljivo iz jednog od izvještaja srpske SJB Sanski Most: "U Sanskom Mostu su u vrijeme izvođenje oružanih dejstava formirana dva sabirno istražna centra od kojih je jedan (Sportska dvorana) bio sabirni (...). Od 01.08.1992. godine sportska dvorana je ispražnjena a sabirno istražni centar je formiran u hali fabrike "KRINGS". Formiranje sabirno istražnih centara naredio je Krizni štab opštine."[1644] Prema ovom izvještaju logor u Sportskoj dvorani nazivan je *"sabirni"* iz razloga što su tu vršena masovna zatočenja i selekcija zatočenika. Međutim, ovaj logor nije bio samo *"sabirni"* iz razloga što su u njemu masovno kršena pravila međunarodnog humanitarnog prava. U ovom logoru su zajedno bili zatočeni muškarci, žene i djeca.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most odabrao je Sportsku dvoranu kao mjesto zatočenja iz razloga što je tu mogao zatočiti velik broj osoba nesrpske nacionalnosti. Prvog dana otpočinjanja napada na nebranjena naselja, isključivo nastanjena bošnjačkim stanovništvom, Krizni štab je na svojoj sjednici donio zaključak da "Sportska dvorana" postane mjesto za zatočenje Bošnjaka i Hrvata. Na osnovu ovog zaključka Štab civilne zaštite je i postupio donoseći naredbu o prebacivanju i smještaju u Sportsku dvoranu: "Na osnovu zaključaka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most i Štaba civilne zaštite, Komandant Opštinskog štaba civilne zaštite, donosi Naredbu 1. Da se izbjeglo stanovništvo koje se povuklo iz naselja Mahala, Muhići i Otoka u rejon Krkojevaca, prebaci DP "Sanatrans" u Sportsku dvoranu na zbrinjavanje i smještaj. II Obezbjenje (Obezbjeđenje, prim. M.B.) kolone vršit će vojna policija SŠTO (srpskog štaba Teritorijalne odbrane, prim. M.B.)."[1645]

[1644] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

[1645] Isto.

SŠTO

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SKUPŠTINA OPŠTINSKI ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE
SANSKI MOST
Broj: 02/27-1
datum 06. 06. 1992.

SRPSKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
SRPSKA OPŠTINA SANSKI MOST
OPŠTINSKI ŠTAB CIVILNE ZAŠTITE
Broj: 2 /92
Datum: 26.05. 1992. godine

Na osnovu zaključaka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most i Štaba civilne zaštite , Komandant Opštinskog štaba civilne zaštite , donosi

N A R E D B U

I

Da se izbjegla stanovništva koje se povuklo iz Naselja Mahala, Muhići i Otoka u rejon Krkojevaca, prebaci autobusom DP "Sanatrans" u Sportsku dvoranu na zbrinjavanje i smještaj.

II

Obezbjenje kolone vršit će vojna policija SŠTO.

III

Obezbjedjenje PMP vršit će Dom zdravlja sa svojom ekipom.

IV

Ova Naredba stupa na snagu ODMAH.

KOMANDANT ŠCZ,
Vojnović Vilenko

DOSTAVLJENO:
1. SŠTO
2. Dom zdravlja
3. Odjeljenje vojne policije,
4. A/A.

02
06.06.1992

Naredba Štaba civilne zaštite[1646]

[1646] AIIZ, inv. br. 5-1951, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Srpska opština Sanski Most, Opštinski štab civilne zaštite, broj: 2/92, 26. maj 1992, *NAREDBA*.

Logor je bio u funkciji nezakonitih zatočenja Bošnjaka i Hrvata u periodu 27. maj-1. august 1992. godine. U ovaj logor su smještani pored stanovnika grada, Bošnjaci naselja Vrhpolje, Hrustovo, Modra i drugih naselja koje su srpske vojne i policijske jedinice okupirale. Kako se navodi u *Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude u* predmetu MKSJ protiv Slobodana Miloševića: (...) da je od juna 1992. u sportskoj dvorani u centru Sanskog Mosta bilo zatočeno oko 1.000 osoba, među kojima je bilo muškaraca, žena i dece. Svedok B-108 je svedočio o tome da su bili zatočeni pod apsolutno nehumanim uslovima. Nisu imali ni minimum uslova za ličnu higijenu. Temperature u Sanskom Mostu bile su veoma visoke u to vreme, a za jelo su im davali samo ono što su članovi njihovih porodica mogli da im donesu."[1647] Jedan od zatočenika u ovom logoru navodi: "Oko 2 h su nas odveli prema Sportskoj dvorani u S. Mostu gdje su nas utjerali sve u dvoranu, ali smo morali ići pognutih glava i sa rukama na leđima. Tamo smo zatekli žene, djecu i dvorana je bila ispunjena u potpunosti tako da je u dvorani bilo oko 4.000 ljudi i samo se moglo sjediti. (...) Tu je počelo ispitivanje muškaraca i odvođenje u kancelarije ispred Sportske dvorane u kojima su bili ispitivači koje sam poznavao iz viđenja a prepoznao sam jednog rodom iz Dabra koji je prilikom ispitivanja svoje ispitanike tukao (...)."[1648] Prilikom dovođenja u ovaj logor pripadnici srpske vojske i policije nisu odmah evidentirali logoraše, to je rađeno nakon izvjesnog vremena. U jednom od izvještaja navodi se: "Prilikom dovođenja lica u sabirno-istražne centre, zarobljenici nisu evidentirani putem ulazne knjige zbog istovremenog dovođenja većeg broja od strane vojske."[1649] Obezbjeđenje logora vršili su pripadnici srpske SJB Sanski Most. Nakon što bi uradili popis zatočenika srpska policija je vršila kategorizaciju zatočenika.

[1647] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 176.

[1648] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

[1649] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

KRIZNI ŠTAB SRPSKE OPŠTINE
SANSKI MOST

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
OPŠTINSKI ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE
SANSKI MOST
Broj: 01/45-1
datum 24. 06. 1992

Broj: KŠ-38-5/92
Datum: 18.6.1992.g.

Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 17.6.1992.godine, na osnovu zaključka tačke 6. donio je dana 18.6.1992. godine, sledeću

N A R E D B U

Pukovniku ANIČIĆU

Po pitanju zatvorenika u Sportskoj dvorani izvršiti selekciju i jedan dio pustiti.

1.Imenovanom,
2.a.a.

KRIZNI ŠTAB

Naredba pukovniku Aničiću za selekciju zatočenika[1650]

[1650] AIIZ, inv. br. 5-2493, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-38-5/92, 18. juni 1992, *NAREDBA*.

Postojale su tri kategorije zatočenih Bošnjaka i Hrvata: "I kategorija ***političari***; II kategorija ***nacionalno-ekstremni***; III ljudi ***koji su nepoželjni na teritoriji opštine Sanski Most***."[1651] Glavni kriterij za selekciju zatočenika u ovom logoru bio je da se zatoče svi muškarci od 18 do 60 godina. Žene, djeca i stariji su odvajani i prebacivani u Pobriježje, Šehovce ili neka druga naselja. Jedan broj zatočenih žena, djece i staraca je transportovan u Veliku Kladušu. Nakon selekcije zatočenika, jedan broj je zatočen u logor Betonirka, u Policijsku stanicu, u logor u Osnovnoj "Hasan Kikić". Prema određenim procjenama broj zatočenih koji su prošli kroz ovaj logor, uključujući žene, djecu i starije je oko 2.500.

U ovaj logor su prvobitno dovođeni svi, muškarci, žene, djeca, stariji a nakon nekog vremena je vršena selekcija i puštanje prvenstveno žena, djece i staraca. Krizni štab je na sjednice 8. juna 1992. godine donio određene zaključke i zaključkom "4. Zadužuje se Tripković Nemanja da izvrši selekciju privedenih lica u Sportskoj dvorani te da lica koja su slučajno dovedeni sa drugih terena, lica iz mješovitih brakova, lica sa pogoršanim zdravstvenim stanjem i lica koja su u okviru JNA učestvovala na frontu. Ista otpustiti i uputiti na smještaj u muslimansko selo zajedno sa ostalim izbjeglicama."[1652] Ovim zaključkom su dodatno prošireni kriteriji za otpust na osobe iz *mješovitih brakova* i *oni koji su u okviru JNA učestvovala na frontu*.

U jednom dokumentu SJB Sanski Mosta, broj: 11-14-15/92 od 2. jula 1992. godine, navodi se: "Lica koja su izbjegla iz mjesta gdje su vođena borbena dejstva njih oko 500 borbeno sposobnih sa tretmanom civilnih zarobljenika smještena su u sportsku dvoranu."[1653] Iz ovog je vidljivo da je 2. jula u logoru u Sportskoj dvorani bilo 500 zatočenika. Ovdje valja primjetiti, da su zatočenici "*borbeno sposobni sa tretmanom civilnih zarobljenika*", što jasno ukazuje da su civili bili zatočeni u ovom logoru. Zapravo, postavlja se pitanje šta su to civilni zarobljenici? Ovo jasno ukazuje da se radi o nezakonitim zatočenjima Bošnjaka i Hrvata. Ovdje je bilo bitno zatočiti sve vojnosposobne muškarce ne utvrđujući bilo kakvu njihovu krivicu. To je bio

[1651] AIIZ, inv. br. 5-1922, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 29/92, 4. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

[1652] AIIZ, inv. br. 5-1895, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-31/92, 8. juni 1992, *ZAKLJUČCI*

[1653] AIIZ, inv. br. 5-1961, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most-OZSK, Depeša broj: 11-14-15/92, 2. juli 1992, *INFORMACIJA.*

obrazac postupanja srpskih vojnih i policijskih snaga na području opštine Sanski Most.

Uprava logor nije organizovala hranu "a u sportskoj dvorani i Kringsu hranu zarobljenicima je donosila porodica i bliža rodbina a djelomično i Crveni krst."[1654]

Kakav su tretman imali nezakonito zatočeni Bošnjaci navodimo sjećanje jednog od preživjelih: "U Sportskoj hali civili su zadržavani oko 15 dana bez hrane, vode i higijenskih uslova potrebnih za normalan život. Jedino su dozvolili da rodbina može da donese hranu, vodu i veš da se presvučemo. Nakon izvjesnog vremena zločinci su otpočeli etničko čišćenje Aganovića i dijela Banjalučke i Željezničke ulice. Muškarce koje su našli u tim ulicama su uglavnom vodili u već formirani logor "Krings" a žene, djecu i starce su odvodili prema Veliko Kladuši kao i preostalo stanovništvo iz naselja Mahala."[1655] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most koji je naredio formiranje ovog logora nije obezbjedio ni minimum uvjeta za boravaka zatočenika u ovom logoru. Zatočenicima nije obezbjeđena hrana, prostirka, održavanje higijene i drugo. Zatočenima su porodice donosile hranu i odjeću ali nakon što je prvo odnesu u SJB Sanski Most. Na sastanku Kriznog štaba od 29. maja 1992. godine donesene je odluka kojom: "1. Građani sa područja grada Sanskog Mosta koji imaju rođake smještene u Sportskoj dvorani, a žele im pomoći mogu im donijeti hranu i najnužniju odjeću koja će im biti uručena. Hranu i najnužniju odjeću trebaju dopremiti ispred Stanice javne bezbjednosti Sanski Most gdje će biti preduzeta i uručena. (...)."[1656] Ovom odlukom Krizni štab je ograničio mogućnost na najnužniju odjeću ali i mogućnost direktnog uručivanja hrane i odjeće. Jedan dio hrane i odjeće srpski policajci su zadržavali za sebe i nikad nije uručna onima kojima je bila namijenjena.

U ovom logoru srpski vojnici i policajci su fizički zlostavljali zatočenike, tukli su ih palicama, rukama, nogama i drugim predmetima. Zatočenici

[1654] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11*.

[1655] AIIZ, inv. br. 2361, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, broj: 02-376, 15, februar 1995, *IZJAVA I.B.*

[1656] AIIZ, inv. br. 5-1952, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-26/92, 30. maj 1992, *ODLUKE.*

su bili izloženi raznim oblicima psihičkog zlostavljanja, prijećeno im je, zastrašivani su, ponišavani i bili su podvrgnuti različitim oblicima ponižavajućih i degradirajućih postupaka. Dio hrane, cigareta i odjeće koju su dostavljali članovi porodica srpski policajci su pljačkali i uzimali za sebe. Kako nije bilo organizovane ishrane od strane uprave logora jedan broj zatočenika koji nije imao porodicu da mu donese hranu najčešće je gladovao. Najveći broj zatočenika koji je davao iskaze policijskim istražiteljima nakon toga je transportovan u logor Manjača. Čitave porodice su bile zatočene u ovom logoru. Zajedno su bili zatočeni očevi i sinovi, tako jedan od svjedoka navodi: "Mene je taj mlađi četnik ponovo odveo u Sportsku dvoranu gdje sam ponovo bio zatvoren. Tu sam zatekao sina M., brata A., od brata A. dvojicu sinova V. i H., zatim od sestre sina B.K. i dr. komšije. Tu u hali bili smo 2 dana. Bili smo popisani od strane četničke vojske. Dok smo bili u tom logoru dozvoljavali su nam uz strogu kontrolu da nam najbliži donose hranu jer nam logorske vlasti nisu obezbjeđivale bilo kakvu hranu sem vode. (...) U međuvremenu svaki dan je iz dvorane išlo 30-40 ljudi u nepoznatom pravcu a kasnije smo saznali da idu u logor Manjača. Zadnji dan prije nego što ću i ja krenuti u logor Manjača, popisali su nas oko 24 h noću. Sjećam se dobro da nas je popisivao jedan četnik i to tako što je drugi držao svijeću dok je on pisao. Bilo je to mislim 7.7.1992. godine kada su nas oko 13 h istjerali iz Sportske dvorane i natjerali da ulazimo u šlepere koji su ranije bili vlasništvo *'Agrokomerca'* iz V. Kladuše a koje su četnici ranije oteli. Bilo je više šlepera, mislim 3-4, a u šleperu u kom sam ja bio bilo nas je oko 150 logoraša. Bilo je toliko tijesno da se nije moglo sjesti uopšte već stajati i to spresovani kao sardine. Slučajno je neko od logoraša ponio kanistar sa vodom i to nas je srećom spasilo jer smo imali par kanistera. Taj dan bila je užasna vrućina a ciradu su nakon našeg ulaska zatvorili. (...) Jedan šleper je bio u kvaru pa smo na onakom suncu morali čekati svi i patiti. Išli smo u nepoznatom pravcu jer nam niko nije rekao gdje idemo. Kroz jednu manju rupicu na ciradi gledali smo kuda idemo. Mislili smo da ćemo i mi ići za ženama i djecom prema Velikoj Kladuši i kad smo došli do Pudina Hana, skrenuli smo lijevo i vidjeli smo da ne idemo prema Bihaću nego prema Ključu. Uz put su nam se pridružili i kamioni koji su pokupili logoraše iz logora Betonirka. (...) Kad smo stigli u logor već je padala noć. Tad sam vidio da nas prozivaju po onom spisku koji je zadnju veče pravio onaj četnik uz svijeću. Niko nije smio izići iz kamiona dok ga ne prozovu. Izlazili smo jedan po jedan i stajali u stroj.

Prvo što sam vidio u logoru bilo je groblje, koje se nalazilo svega 40 metara od kapije i bager koji stoji u položaj kao da zatrpava ali bio je ugašen. To me strašno prepalo kao i druge logoraše."[1657]

IV.3. Logor Betonirka (garaže preduzeća "Betonirka")

Logor u garažama preduzeća "Betonirka"u Sanskom Mostu osnovan je po naređenju Kriznog štaba srpske opštine Sanski Most.[1658] Kako se navodi u Izvještaju SJB Sanski Most ovaj logor je bio sabirno-istražni. U ovom izvještaju navedeno je: "(...) a jedan (objekat preduzeća Betonirka) sabirno istražni. (...). Formiranje sabirno istražnih centara naredio je Krizni štab opštine."[1659] Poslije prvih zatočenja u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu, drugo mjesto nezakonitih zatočenja na području opštine Sanski Most bile su garaže preduzeća betonske galanterije "Betonirka". Logor se nalazio u neposrednoj blizini Policijske stanice u Sanskom Mostu pa je većina zatočenika koji su prebacivani iz Policijske stanice u ovaj logor dovedena pješice. Kako se navodi u izvještaju CSB Banja Luka: "Od početka oružanih sukoba na području opštine Sanski Most (kraj maja 1992. god.), Krizni štab opštine je svojom odlukom naredio formiranje sabirno istražnih centara u prostorijama sportske dvorane, objektima preduzeća Betonirka i hali fabrike Krings. Posebnom odlukom Kriznog štaba je u objektu 'Betonirka' formirao zatvor, imenovao upravnika i zamjenika, a na poslovima obezbjeđenja zajedno sa pripadnicima vojske učestvovali su i radnici milicije."[1660] Ovaj izvještaj potvrđuje da je Krizni štab formirao i putem uprave koju je postavio nadzirao, upravljao i kontrolisao rad u ovom logoru.

Obezbjeđenje logora vršli su pripadnici policije koji su za tu svrhu posebno odabrani. O navedenom nalazimo i u izvještaju SJB Sanski Most: "U tom smislu on je donio i odluku da se u objektima preduzeća Betonirka

[1657] AIIZ, inv. br. 2365, Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1302, 11. august 1997, *IZJAVA A.M.*

[1658] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB*

[1659] Isto.

[1660] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

formira zatvor, imenovao je upravnika i zamjenika upravnika zatvora koji su primili ljudstvo za fizičko obezbjeđenje. U sastav ljudstva ušli su pripadnici bivše TO i 4-5 pripadnika rezervnog sastava milicije."[1661] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most donio je odluku o izboru i imenovanju Drage Vujanića za upravnika zatvora.[1662] U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navedeno je: "Upravnik zatočeničkog objekta u garažama fabrike Betonirka, kao i zatočeničkog objekta u zgradi SUP-a, bio je Drago Vujanić. On i njegov zamjenik, Mićo Krunić bili su pripadnici policije. Stražari u 'Betonirki' bili su bosanski Srbi, pripadnici redovnog i rezervnog sastava policije, te vojnici."[1663]

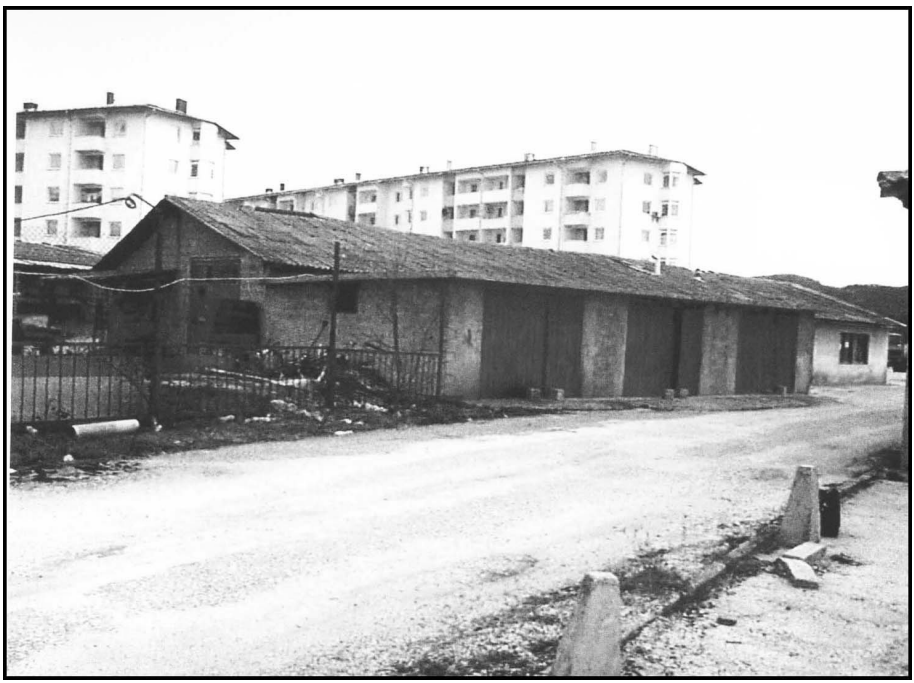

[1661] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

[1662] AIIZ, inv. br. 5-1922, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 29/92, 4. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

[1663] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 879.

Logor Betonirka u Sanskom Mostu

U logor Betonirka zatočeni su Bošnjaci i Hrvati, najviši predstavnici vlasti, funkcioneri SDA i HDZ-a, predstavnici sudske vlasti, policajci, vjerski službenici-imami, intelektualci, imućniji i viđeniji ljudi i drugi za koje je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most smatrao da predstavlja prijetnju za njih. Kako je navedeno u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "U 'Betonirki' su bili zatočeni muškarci bosanski Hrvati i Muslimani iz Sanskog Mosta. Ondje je bilo otprilike 120 zatočenika. Bilo je i nešto Roma. Svi zatočenici bili su civili. S izuzetkom jednog dječaka starog 15 godina, koga su zadržali približno dva dana, svi zatočenici bili su stari u rasponu od 20 do 65 godina."[1664] Uglavnom, većina logoraša u ovaj logor dovedena je iz logora u Policijskoj stanici, mada su i sa drugih mjesta dovođeni logoraši u ovaj logor.

Zatočeni Bošnjaci i Hrvati u ovaj logor su zatvarani u dva različita perioda. Prvi u ljeto 1992. godine, drugi, u jesen 1995. godine. Ovaj logor je od svoga otvaranja 26. maja 1992. godine, bio u funkciji do početka augusta 1992. godine, pa je ponovo aktiviran krajem septembra i u prvoj polovini oktobra 1995. godine. Ovaj logor se sastojao od tri međusobno povezane

[1664] Isto, paragraf 878.

garaže veličine 3x4 metara, sa prednje strane zatvoren dvodjelnim metalnim vratima. Garaže nisu imale krov nego samo armirano-betonsku ploču. Spoljne garaže imale su male otvore koji su bili prekriveni metalnim pločama sa malim rupama. Srednja garaža nije imala nikakav otvor osim metalnih vrata. Pod u garažama bio je betonski. U garažama je najčešće bilo nagurano 30 i više zatočenika. Zbog prenatrpanosti garaža, zatočenici najčešće nisu mogli ni leći. Često su spavali sjedeći. U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navedeno je: "Do juna 1992. u zatvoreničkom logoru Betonirka zatočeno je tridesetak muškaraca. Površine četiri puta pet metara, zgrada u kojoj su držali zatočenike bila je tako pretrpana da su zatočenici bili prisiljeni spavati u sjedećem položaju. Zatočenici nisu dobijali dovoljno hrane ni vode. Srpski policajci i lica izvana kojima se dozvoljavalo da uđu u logor, tukli su i zlostavljali zatočenike."[1665] Garaže su bile direktno na putu, tako da su zatočenici bili direktno izloženi psiho-fizičkim zlostavljanjima prolaznika-srpskih civila i vojnika. Nedaleko od logorskih prostorija nalazio se objekat u kojem su bili smješteni upravnik logora i logorski stražari. Ovaj objekat je služio za ispitivanja i mučenja logoraša. Logoraši iz Betonirke vođeni su na ispitivanja i u Policijsku stanicu.[1666]

Hranu su logoraši dobivali dva puta dnevno, koja po količini i kvalitetu nije bila odgovarajuća. Kako se navodi u Presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin zatočenici su: "dobijali nedovoljne količine hrane lošeg kvaliteta: ponekad su to bili ostaci iz kuhinje MUP-a, zbog čega su zatočenici patili od želučanih tegoba. Zatočenicima je davano vrlo malo vremena za obroke. Vodu su dobijali u prljavim staklenim bocama."[1667]

U jednom od izvještaja se navodi: "Ishranu zarobljenika je organizovala vojska u objektu Betonirka (...)."[1668] Vode je bilo nedovoljno i zatočenici su u ljetnom periodu bili konstantno izloženi žeđu. Unutar logora-garaža nije bilo toaleta pa su zatočenici bili prisiljeni fiziološke potrebe obavljati unutar prostorija, u metalnu kantu ili plastične kese. Van garaža postojao je

[1665] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 524.

[1666] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 872.

[1667] Isto, paragraf 952.

[1668] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.*

poljski toalet kojim su se zatočenici mogli služiti samo kada je garaža bila otvorena, što je zavisilo samo od volje stražara. (...). Vode za kupanje ili za pranje odjeće nije bilo".[1669]

Premda nema preciznih podataka, može se reći da je kroz ovaj logor prošlo više stotina logoraša (najmanji broj je 150 logoraša). Nakon "ispitivanja" zatočenici iz ovog logora su premještani u druge logore, veoma mali broj je pušten na slobodu. Najčešće su logoraši iz ovog logora prebacivani u logor Manjača.

Ovaj logor pored logora u Policijskoj stanici predstavljao je mjesto gdje su zatočenici bili podvrgnuti brutalnim fizičkim torturama koje su rezultirale teškim tjelesnim povredama. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Premlaćivanja su bila strahovito česta praksa u garažama fabrike 'Betonirka'. Ljude su tukli kablovima, nogama od stola, ašovima i nogama. Neki put su premlaćivanja bila selektivna. Jedan zatočenik, ljekar, posvjedočio je da su ga tukli zato što se o njegovoj ljekarskoj praksi širila negativna propaganda. Međutim, u većini slučajeva u 'Betonirki' su zatočenike za premlaćivanje birali nasumično."[1670] Teška fizička premlaćivanja bila su redovna praksa kada su u smjeni bili pojedini policajci. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Počinioci premlaćivanja bili su stražari u tom objektu, a posebno komandir smjene Martić. Bosanski Srbi koji su dolazili izvana, također su tukli zatočenike, sa znanjem i prešutnim odobrenjem stražara."[1671] Dalje se u istoj presudi navodi: "Zatočenicima su premlaćivanjem nanošene teške povrede. Envera Burnića, Muslimana, bivšeg policajca, na Vidovdan (28. juni) izveli su napolje komandir smjene Martić, pripadnik srpske policije, i još jedan srpski policajac, pijan i pretukli ga - rekli su mu da je metak preskup da bi ga potrošili za njega."[1672] Kako se navodi u *Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude u* predmetu MKSJ protiv Slobodana Miloševića: "(...) zatvorili u prvu garažu, u kojoj je već bilo tridesetak zatočenika. Prostora nije bilo dovoljno, vladala je nepodnošljiva vrućina, a stražari Srbi su ih redovno tukli i ponižavali."[1673]

[1669] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 953.

[1670] Isto, paragraf 880.

[1671] Isto, paragrafi 882 i 883.

[1672] Isto, paragraf 881.

[1673] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 176.

Pored teških fizičkih tortura zatočenici su bili izloženi različitim oblicima mučenja. Kao da su čuvari takmičili ko će smisliti teži način mučenja. Logoraši bi tjerani da satima stoje na jednom mjestu bez pomjeranja. Logoraše su tukli po noktima, razbijali su im flaše od glavu. Zatočenike su mogli tući i civili i vojnici koji nisu bili dio logorskog osoblja. Sa ulice su dolazili civili i vojnici-Srbi prijetili, psovali i tukli zatočenike. Često puta, zatočenike bi izvodili van garaža i tu ih tukli uz prisustvo velikog broja *"promatrača"*-građana srpske nacionalnosti. Ti *"promatrači"* su *"bodrili, navijali"* i tražili od batinaša da još tuku zatočenike.

U nekoliko sjećanja logoraša koji su preživjeli ovaj i druge logore želimo približiti sve užase koje su zatočenici preživjeli. Jedan od zatočenika svjedoči: "(...) bez ikakvog zakonskog osnova nasilno sam priveden u logor Betonirka u Sanskom Mostu. Ovaj logor nalazio se u garažama preduzeća za proizvodnju betonskih elemenata a ovaj logor je u blizini Policijske stanice. Logor je bio u tri garaže vel. 3x4 m, koje su imale metalna vrata a betonskom pločom pokrivene. Garaže koje su bile sa strane imale su manji prozor a u sredini garaža nije imala prozor. U garaži je već tad bilo oko 25 privedenih Bošnjaka i Hrvata. Na ljudima koje sam zatekao u garaži primijetio sam povrede zadbijene tučom (...). Prilikom ispitivanja D.M. me nije fizički maltretirao i tukao ali drugi dan inspektor Š.B. koji me je ispitivao, me je fizički tukao i maltretirao. Udarao me nogama, šakama i tražio da priznam sve o mojim kontaktima sa čelnicima SDA stranke i Mehmedom Alagićem, bivšim oficirom JNA, koji je kasnije zatvoren. Fizičko maltretiranje i tuča trajalo je 10 minuta. Tako premlaćenog vratili su me ponovo u logor Betonirka. U ovom logoru smo dobijali hranu ali nam nisu davali vodu, tako da smo crkavali od žeđi jer je posebno bilo teško, pošto se betonska ploča na suncu ugrije pa nam je bilo vruće u toku noći. (...) Negdje krajem juna 1992. godine jednu grupu od 30 logoraša odlučili su prebaciti u logor Manjača. Kamionom su nas prebacili preko Vrhpolja, Kozice do logora Manjača."[1674]

O svom boravku u logoru jedan od svjedoka navodi: "Dana 26.6.1992. godine po mene je došao policajac K.M. bivši policajac a tada upravnik zatvora, pozvao je mene i M.DŽ. sina O. koji je kasnije ubijen u transportu prema Manjači i rekao da ponesemo svoje stvari i rekao da damo izjavu. Otišli

[1674] AIIZ, inv. br. 2384, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1562, 7. mart 1998, *IZJAVA H.N.*

smo sa 'Mercedesom' žute boje kojim je upravljao K.M., upravnik zatvora i odvezao nas u logor Betonirka i tad nam je naredio da skinemo kaiš, pertle, izvadimo lične dokumente, novac i sve njemu predamo a onda nas je zatvorio u garažu u kojoj su već bili zatvoreni Bošnjaci a tu sam prepoznao Karabeg Mirzeta, tada predsjednik IO SO S. Most, Mehić Izeta penzionisanog policajca iz Šehovaca koji je također ubijen u transportu za logor Manjača, Botonjić Farko, policajac kojeg je SDS na čelu sa R. istjerao, te nekoliko ljudi iz Hrustova, Stare Rijeke, Starog Majdana, Vrhpolja, Pobriježja i dr. sela. U tri garaže bilo je zatvoreno oko 150 Bošnjaka. Tu su nas svakodnevno sistematski maltretirali i tukli kundacima pušaka, kablovima, drvenim palijama, čizmama (...)."[1675]

Kakve psiho-fizičke torture su prošli logoraši u ovom logoru svjedoči jedan od preživjelih: "Dok smo došli tu M.M. iz Kljevaca počeo nas je tući. Tuča je trajala sve do 23 h kada smo odvedeni u jednu garažu, Hase u br. 1 a ja u br. 3. U garaži sam zatekao petoricu ljudi. (...) Tu smo svakodnevno tučeni. (...) Dana 10.6.1992. godine čuo sam plač, vrisku i odjeke udaraca ispred vrata garaže u kojoj smo zatvoreni. Nakon pola sata u garažu su ubacili isprebijanog Saleš Sulejmana, i njegova dva sina, Samira a drugom se ne sjećam imena. (...) Rekao je da mu je sin Amir vani i da ga još uvijek tuku. Tjerali su ga da uđe kroz zaključana vrata i tako je morao udarati glavom od ta vrata da bi na kraju otključali vrata i ubacili ga unutra u garažu kod nas. Hranu smo dobijali dva put dnevno a to je bio ostatak hrane koja od njih ostane. (...) Nuždu smo vršili u jednoj kanti koju su nam unijeli u garažu. (...) Kada bi u smjeni bio M.M. tjerao bi nas da stojimo cijelo vrijeme i odredio bi jednog čovjeka koji bi sjedio i gledao ko će od nas da sjedne a čuvara u logoru K. sin N. je svakih 10 minuta da nas obiđe i vidi da ko ne sjedi. Jedan dan ne sjećam se tačno datuma , pozvao me čuvar logora V.M. da izađem iz garaže. Izišao sam i on mi je rekao da idem čistiti WC i hodnik gdje su oni bili smješteni. Kada sam završio počeo je da me tuče. Tukao me kundakom puške, nogama palicom i govorio kako on meni daje posla a ja sam ga izbacio iz firme, aludirajući da je zbog nerada, lopovluka i izostanaka sa posla bio izbačen iz firme gdje sam i ja radio. (...) Svaki dan sa ulice su dolazili Srbi i tražili mene posebno, govoreći da sam ja arhitekta i glavni u SDA. Tako su me jedno veče odveli u zgradu Betonirke gdje je bilo ugašeno svjetlo i samo

[1675] AIIZ, inv. br. 2362 , Osnovni sud, broj: KRI-05/96, 15. april 1996, *IZJAVA K.M.*

je taj dio osvjetljavala baterijska lampa koju je neko držao. (...) počeli su me tući (...). Svaki put tuča je trajala 30-40 minuta. (...) Naredio je da me tuku do iznemoglosti. Negdje oko 20.6.1992. godine prozvat je Nihad Ključanin. Od njega su tražili ponovo spiskove za likvidaciju, silovanje, obrezivanje i sl. Kako ni on o tome ništa nije znao, pozvali su i mene da ja kažem dali Nihad ima te spiskove. (...) Nakon toga su mi naredili da legnem na haubu nekog automobila a onda su me nastavili tući palicom po glavi. Među tim zločincima bio je M.M. i K.D. zv. 'D'. a to je sve posmatrala kod ograde Betonirke grupa Srba koja ih je bodrila da nas tuku, a neki i da nas ubiju. K. mi je htjeo sjeći uši a M. mi je dva puta gurao cijev pištolja u usta. To maltretiranje je trajalo oko 2 sata. Mene su uveli u garažu a nastavili su sa tučom ostalih logoraša među kojima Osmančević Hasu, Talić Osmana, Čelić Emsuda, Burnić Ferida i dr. (...)."[1676]

Kako su premještani zatočenici iz ovog logora i kakve su torture preživljavali tokom transporta u logor Manjača navodimo u jednom od svjedočenja: "(...) Dana 7.7.1992. godine oko 12 h došao je kamion 'FAP' sa ciradom kog je vozio njegov vlasnik , bivši ugostitelj iz Zdene koji je imao kafanu na 'NULI' a čijeg se imena ne sjećam. Prozivao nas je A.Đ. sin, rodom iz Grdanovaca, bio u policiji, plav, mršav, niži rastom. Potrpali su nas u kamion i vozili nas pred Sportsku dvoranu u Sanskom Mostu. Tu je kamion stajao oko 3 h a cirada je bila spuštena i nismo znali što stojimo. Bila je strašna vrućina, kamion je bio pun i stanje je bio nepodnošljivo. Tada je Mlinar Josip iz Poljaka, Hrvat, bio policajac, počeo da se guši i traži vode ali mu četnici nisu dali nego su nas provocirali i udarali po ciradi sa kundacima pušaka i svi smo se ušutili i nismo se smjeli prislanjati ciradi jer je postojala mogućnost da nas kundacima pušaka usmrte. Kroz rupe cirade primijetili smo da ostali Bošnjaci zatvoreni u Sportskoj dvorani izlaze i ulaze u šleper na čijoj je ciradi pisalo Agrokomerc. Oko 16 h krenuli smo prema logoru Manjača, mada nismo znali kuda nas vode. U putu su se i drugi gušili i počeli da padaju u nesvjesno stanje. I meni je bilo zlo. Konvoj je stajao kraće vrijeme u Ključu i čuli smo kako četnici pucaju i orgijaju. Ciradu niko nije smio otvoriti iako smo zvali i molili da je otvore i da nam daju vode. Nisu to četnici dozvolili pa su počeli da udaraju kundacima pušaka po ciradi. Iz Ključa do logora Manjača konvoj se nije zaustavljao. Kada je kamio stao i otvorili ciradu nisam znao gdje smo došli."[1677]

[1676] Isto.
[1677] Isto.

Prvi zatočenici logora Betonirka navode: "Vratili su me ponovo u logor Betonirka. (...) Još su se uvijek čule detonacije i pucnjava iz pravca Mahale, u logor Betonirka počelo je dovođenje uglavnom muškaraca koje su privodili pripadnici, policije, vojske pa i paravojnih formacija. (...) U toku dana napunjene su sve tri garaže i u svakoj je bilo 40-45 zatvorenih Bošnjaka i jednog Hrvata. bili su to uglavnom intelektualci, članovi SDA stranke i dr. građani. Logor je čuvan naoružanim čuvarima i to tako što su bile tri smjene. (...) Tukli su nas kako rukama, nogama, tako i kundacima pušaka, raznim drvenim polugama, nogarama od stolova, palicama, kablovima i sl. Čak su nas tukli i flašama, tako što su udarali nas po glavi i razbijali te flaše. K.D. me je jednom udario gumenom palicom u predjelu lijeve dojke, tako da sam imao toliki otok da mi je dojka otekla i izgledala kao da sam žensko i tad mi je izbio u gornjoj vilici zub trojku, desno. Kad me oborio na zemlju udarao me je čizmom i to je strašno boljelo. Tad me je natjerao da bježim preko zida a bio je spremio pištolj da puca u mene. Ja nisam htio bježati pa me udario palicom po rebrima toliko jako da sam se savio i pao. Pošto sam pao u blizini betonskih blokova K. je u jednom momentu uzeo betonski blok u namjeri da me sa njim udari po glavi i ubije. U momentu, neko je od Srba povikao šta radi od mene i on je pogledao u tog čovjeka držeći u ruci taj blok. (...) On se posebno isticao u tuči a specijalnost mu je bila udaranje po prstima i to po noktima, tako da su poslije njegove torture otpadali nokti sa prsta logoraša."[1678]

Pored teških fizičkih i psihičkih zlostavljanja zatočenici su bili izloženi pljačkanju od strane logorskih čuvara, pljačkali su sve vrijednosti (novac, satove, zlato) nekima čak i obuću: "Nakon odlaska ovih Bošnjaka iz Krasulja, nas su ponovo uz pratnju vojne i civilne policije vratili u logor Betonirka. (...) Pošto sam na nogama imao patike PUMA (...) vojni policajac mi je oduzeo te patike, tako da sam hodao bos u čarapama skoro dva dana, a nisam smio reći gdje su mi patike. (...) Nismo znali tad o kome se radi ali smo sutradan saznali da je iz logora odvedeno deset Bošnjaka i da su ih tukli sve do jutra do 4.30 h. Čuli smo krike i jauke tih logoraša, kada je bio ručak, iz garaže broj dva, njih 5-6 nije moglo izići na ručak jer su bili toliko izudarani da se nisu mogli kretati."[1679]

[1678] AIIZ, inv.br.2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. juli 1996, *IZJAVA A.E.*

[1679] Isto.

U logoru "Betonirka" bili su zatočeni i imami Atif ef. Vučkić i Muharem ef. Botić. Prenosimo sjećanje Atif ef. Vučkić o njegovom boravku u logoru Betonirka: "Znam da su nas bila dvadeset dvojica. Na kraju sela, na dijelu koji se zove Klanac bili su kamionu. Nas su potrpali u kamion i povezli prema Sanskom Mostu. Dovezli su nas pred Policijsku stanicu u Sanskom Mostu. Tu su nas popisali. Već je bila noć. Dalje su nas odveli prema Betonirki. Ispred Betonirke su napravili špalir kroz koji smo morali proći. Neki su bili udarani. Oko 11 sati uveče, stigli smo pred Betonirku. Naredili su nam da stanemo uza zid, podignemo ruke i raširimo noge. Tu su nam oduzeli lična dokumenta, skinuli kaiše, pertle, satove. Nakon toga su nas zatvorili u garaže. Oko ponoći su me prozvali i poveli prema upravnoj zgradi u kojoj su vršili ispitivanja. Od garaže do upravne zgrade su me tukli. Udarali su me palicama, kundakom, nogama. Znam da su bila trojica srpskih policajaca. Uveli su me u jednu prostoriju u kojoj je bio isljednik. Počelo je ispitivanje, pitao me je razne stvari za koje ja nisam znao. Pitao me za naoružanje. Kako ja nisam znao, nisam mogao ništa i odgovoriti. Čuvarima je naredio da me vode u garažu. Kad su me izveli vani počeli su me ponovo tući. Govorili su mi da priznam. Ja sam rekao: 'Ljudi ja priznajem, ali šta.' Ponovo su me vratili do tog isljednika kome sam rekao da bi sve priznao ali ne znam šta. Nakon toga su me vratili u garaže. Isti noć su iz garaže u kojoj sam ja bio odveli na ispitivanje Jozu Mlinara. U logoru Betonirka sam ostao do nedjelje ujutro (31. maja 1992. godine). U nedjelju me ponovo vode na ispitivanje. Pored isljednika u kancelariji je bio jedan vojnik koji se igrao pištoljem. Ubacivao bi jedan metak u pištolj (kolt) a onda okrećao i okretao prema meni i ispaljivao. Pored toga uzimao bi nož i njime se igrao. Pitali su me za druge imame, strukturu Islamske zajednice. Nakon ispitivanja izveli su me van i ubacili u kombi a zatim su me odvezli u zgradu Osnovne škole 'Hasan Kikić' u Sanskom Mostu. Uveli su me u fiskulturnu salu gdje su ljudi već ranije tu zatočeni. Svi sjedili uza zid. Ja sam sjeo i počeo brojati. Znam da sam izbrojao 90 ljudi. Znam da su uhvatili neke dječake iz Čirkića i doveli ih u logor. Tukli su ih strašno. Bili su svi krvavi, pretučeni. Bili su u teškom stanju. U ovom logoru je bio zatočen i dr. Eniz Šabanović koji im je pomogao. Koliko je mogao on je ljudima pružao pomoć iako nije imao lijekove i drugu opremu."[1680]

[1680] Izjava Atif ef. Vučkića data autoru, Ključ, 15. oktobar 2016. godine.

IV.4. Logor u Stanici javne bezbjednosti (SUP-u) Sanski Most

Po naredbi Kriznog štaba srpske opštine Sanski Most, 25. maja 1992. godine počela su prva nezakonita hapšenja Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most. Prvi zatočenici su zatočeni u zgradu Policijske stanice u Sanskom Mostu. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Neke od tako zatočenih ljudi prvo bi odveli u zgradu SUP-a u Sanskom Mostu i ispitivali. (...) Sve osobe pritvorene u SUP-u bili su ugledni civili koji su imali značajan položaj u društvenom životu Sanskog Mosta, s izuzetkom jednog maloljetnog pojedinca. Neki su ostali zatvoreni u zgradi SUP-a i po tri mjeseca."[1681]

Krizni štab je na sastanku 25. maja 1992. godine, u povodu priprema za napad na bošnjačka i hrvatska naselja donio nekoliko zaključaka između koji su nezakonita hapšenja predstavnika političkih stranaka, izvršnih organa vlasti, sudija, vjerskih službenika i drugih viđenijih Bošnjaka i Hrvata. Tako se u tačci 4. naređuje: "Ad 4. Privesti Adila Draganovića (Vraćeno mu 30 cijevi u Mahali a nije ih predao). Uhapsiti: Redžu Kurbegovića, Karabeg Mirzeta, Stipo Ćatić, Jakupović Ismet, Ključanin Nihad, Muhić Nedžad, Kamber Hasib, Paunović Ahmet, Osmančević Hase, Saletović Fikret. (...) Mirko Vrućinić na istom sastanku je naredio: a) Da se zaroblj. preuzmu od MUP-a, da se zadrža noćas, a najekstr. izdvoje i kazne (da ne gaze ovom zemlju)."[1682] Nekoliko sati nakon sastanka policajci iz srpske SJB Sanski Most i SOS-ovci (Srpske odbrambene snage, prim. M.B.) počeli su hapšenja i privođenja po nalogu Kriznog štaba. Pripadnici SOS-a prvo su privodili u njihov štab (zgrada Dom partizana) a onda u Policijsku stanicu a policajci su nezakonito uhapšene odmah odvodili u zgradu policije. O nezakonito uhapšenim navodi se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik: "Krajem maja 1992., srpske snage su počele hapsiti vođe Hrvata i Muslimana. Neki, među kojima je bio i sekretar Opštinskog odbora SDA, sudija muslimanske nacionalnosti, i načelnik opštinske policije, ubijeni su. Adil Draganović, predsjednik Opštinskog suda, bio je zatočen u lokalnoj policijskoj stanici od 25. maja do

[1681] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 870.

[1682] AIIZ, inv. br. 5-2080, *IZVOD IZ ROKOVNIKA RAŠULA NEDELJKA*, pronađen u njegovoj kući u s. Čaplje nakon oslobođenja Sanskog Mosta u oktobru 1995. godine od strane 5. korpusa ARBiH.

17. juna 1992., kada je prebačen u logor Manjača u opštini Banja Luka.[1683] Dalje se navodi: "Mirzet Karabeg, predsjednik Izvršnog odbora Skupštine opštine, bio je zatočen u policijskoj stanici Sanski Most i zatvoreničkom logoru 'Betonirka' od 25. maja do 28. avgusta 1992. U policijskoj stanici je bio zatočen zajedno sa četrnaest uglednih civila muslimanske i hrvatske nacionalnosti, a u'Betonirki' zajedno sa 75 osoba."[1684] U istoj presudi navedeno je: "Faik Biščević, član Glavnog odbora lokalne SDA, uhapšen je 27. maja 1992. Bio je dva dana zatočen u kući u selu Magarice bez hrane i vode. Dana 29. maja ili približno tog dana, prebačen je u zatvor u Sanskom Mostu, gdje su zatočenici bili smješteni na skučenom prostoru, bez dovoljno hrane i higijenskih uslova. U zatvoru je izgubio 32 kilograma. Zatočenike su redovno tukli zatvorski stražari i vojnici, kojima se dozvoljavao ulazak u zatvor.[1685]

Logor je bio unutar same zgrade i sastojao se od tri zatvorske ćelije koje su prije toga služile kao pritvorske prostorije za kraća zadržavanja prekršitelja zakona. Zatvorske prostorije su imale metalna vrata i prozore sa ugrađenim rešetkama. Ovaj logor, u kojem su bili nezakonito zatočeni Bošnjaci bio je u funkciji u periodu 1992-1995. godine sa većim ili manjim brojem zatočenih Bošnjaka i Hrvata a bilo je perioda kada u njemu nije bilo zatočenika. Iz ovog logora jedinice ARBiH su 10. oktobra 1995. godine oslobodile posljednjeg zatočenika Hušida Alagića.[1686] Stražari u zgradi SUP-a bili su policajci. Jedan pritvorenik je u zgradi SUP-a prepoznao pukovnika Basaru, komandanta 6. lake brigade, koji je tom prilikom nosio maskirnu uniformu. Jedan drugi zatočenik čuo ga je kako se obraća srpskim vojnicima ispred iste zgrade.[1687] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most 30. maja 1992. godine, donio je zaključak: "b) Sastaviti spisak ljudi koji se trenutno nalaze u Stanici javne bezbjednosti, zadužen Vrućinić Mirko."[1688]

Ispitivanja zatočenika u ovom logoru vršili su srpski policijski inspektori. Vršena su svakodnevno, pojedini zatočenici su ispitivani više sati i više

[1683] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 523.

[1684] Isto, paragraf 524.

[1685] Isto, paragraf 525.

[1686] Alagić Hušid bio je aktivista Muslimanskog dobrotvornog društva "Merhamet".

[1687] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 871.

[1688] AIIZ, inv. br. 5-1918, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 30. maj 1992. godine, *ZAKLJUČCI*.

dana. Ispitivanja su najčešće pratila teška fizička zlostavljanja. Zatočenike iz ovog logora najčešće su prebacivali u logor "Betonirka" i dalje. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Zatočenike iz drugih zatočeničkih objekata u Sanskom Mostu takođe su dovodili u SUP na ispitivanje. Ispitivali su ih isljednici iz kriminalističke policije iz Sanskog Mosta, (...)."[1689]

U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik o uslovima u ovom logoru, navodi se: "bili su loši. Nije bilo dovoljno hrane ni dovoljno prostora da bi se moglo leći, ni nužnika, ni tuševa. Policajci, vojnici i obični građani redovno su žestoko tukli zatočenike. Zatočenicima nije pružena nikakva medicinska njega".[1690]

Tokom ispitivanja vršena su premlaćivanja, kundacima, električnim kablovima, motikama, nogama i šakama, a ljudima se i prijetilo. Izvršioci tih premlaćivanja tokom ispitivanja bili su pripadnici redovnog sastava policije i vojnici u maskirnim uniformama VRS-a.[1691] "U zgradi SUP-a bilo je premlaćivanja i van ispitivanja. (...) Srpskim vojnicima, koji su ponekad bili pod uticajem alkohola, bio je omogućen pristup zatočenicima pritvorenim u SUP-u tako da su ih i oni tukli, kao i civili. Jednog zatočenika su tukli i udarali ga nogama, prisiljavajući ga da klekne kao za molitvu. Zatočenike su vrijeđali na nacionalnoj osnovi. U premlaćivanju su jednom zatočeniku polomili rebra. Jedan drugi zatočenik ostao je bez svih zuba. Jednom zatočeniku vrelom vodom su opekli šaku. Zatočenicima nije pružana nikakva ljekarska pomoć. Hodžu Emira Seferovića i sekretara SDA Hasima Kambera (Hasiba Kambera, prim. M.B) tukli su svakog dana i na kraju ubili."[1692]

O načinu na koji su 25. maja 1992. godine, ljudi hapšeni vidljivo je iz brojnih svjedočenja uhapšenih. Jedan od zatočenih svjedoči: "Prvi sam

---

[1689] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 872.

[1690] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 523.

[1691] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 873.

[1692] Isto, paragrafi 873-875; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA* (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragraf 759; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 376.

uhićen i doveden u zatvor, normalni zatvor u Sanskom Mostu, u 'stanici milicije'. Poslije mene uhitili su Fikreta Saletovića, vlasnika picerije, profesora kemije. Zatim Ismeta Jakupovića koji je bio direktor 'Dunav osiguranja'. Doveli su Ismeta Alagića, kapetana (brata od Mehmeda Alagića, današnjeg komandanta trećeg korpusa) i još dvojicu ili trojicu. Ne mogu im se sjetiti prezimena. Doveli su Adila Draganovića, predsjednika Suda za prekršaje; Atliju (ne znam mu točno ime) kojem je otac Ivica iz Stare Rijeke (...). (...) U 13:25 sam se razuvjerio. Došli su po mene. (...) Terminal je izbacio bankarsko stanje, a ja u isto vrijeme brojim stvarno stanje. Čuo sam neki zvuk i pomislio da je valjak pisaćeg stroja odletio naglo udesno. Digao sam pogled i ugledao sam dvojicu SOS-ovaca s automatskim puškama koje su repetirali u službenim prostorijama banke, pred mojom blagajnom. (...) Strpali su me u moju peglicu i odvezili u Dom partizana, gdje je bio štab SOS-ovaca. Tu sam morao čekati njihovog glavnog nekih sat vremena. Dvojica su sjela u peglicu sa mnom, a četvorica su išla pješke za nama. (...) Kada sam ušao u krug stanice milicije dobio sam kundakom iza vrata, od tog Njunje uz riječi: 'Pjevat ćeš ti Šokac meni sada o svojoj angažiranosti za vrijeme napada na Opštinu i kakav si imao sastanak u svojoj kući. Zna se za tri čovjeka.' Od tog trenutka počela je lomljava, od ulaska u prostoriju SUP-a. (...) Kada sam ušao u prostoriju SUP-a udarili su me par puta kundakom za vrat i par 'bubotaka' u leđa, a potom sam tu ostavljen, vezan lisicama za radijator. (...)."[1693]

Kako su tekla hapšenja pojedinih Bošnjaka svjedoči jedan zatočenik ovog logora: "Međutim do sastanka nije došlo jer su taj dan već u 17.50 h pred moju kuću došlo je osam policajaca sa dva vozila Mercedes i Lada-Niva, opkolili kuću i pozvali me da pođem sa njima radi obavljanja informativnog razgovora. Nisam mogao ništa da učinim već sam pošao sa njima. Odveli su me u Policijsku stanicu u Sanskom Mostu i rekli da pričekam. Nakon 10 minuta došao je po mene jedan aktivni policajac kome se ne sjećam imena i odveo me u zatvorsku prostoriju koja se nalazi u zgradi Policijske stanice. U toj ćeliji zatekao sam Ibru Kuželja, Mehu Katkića, (...) i Atlija, Hrvata iz Sanskog Mosta kome se ne sjećam imena. Nakon pola sata doveden je Muhić Nedžad dipl.pravnik koji je bio predsjednik suda za prekršaje u Sanskom Mostu, aktivista SDA stranke. Poslije izvjesnog vremena doveden je i Kurbegović Redžo, predsjednik SDA Sanski Most i član Glavnog odbora SDA

[1693] Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *AND 57*.

a iza njega Osmančević Hase, predsjednik MHD Merhamet u Sanskom Mostu i član Glavnog odbora SDA. U ćeliji br. 1. bili su Alagić Ismet sin Redže, Jakupović Ismet, Saletović Fikret, Draganović Adil, predsjednik Osnovnog suda u Sanskom Mostu, Ćatić Stipo i Šabić Suad, koji je taj dan pušten ali je sutradan oko 16 h ponovo priveden i zatvoren. Sutradan su počela ispitivanja. Mene je prvi put pitao samo o radu IO SO Sanski Most i tad me nije tukao. (...) U četvrtak 28.5.1992. godine u našu ćeliju su doveli već iscrpljenog i premlaćenog Bišćević Fajku i Rasima, kom se ne mogu sjetiti prezimena samo znam da je bio bolničar u Sanskom Mostu. (...) Dana 7 ili 8. juna 1992. godine pozvali su na ispitivanje Fajku Biščevića, Hasu Osmančevića, Redžu Kurbegovića i mene. Sve su nas ispitivali u različitim kancelarijama. (...) Tražili su od mene spiskove Srba koje treba likvidirati i pitao na kojem je mjestu on kao i članovi porodice K. kad ja to nisam mogao odgovoriti jer takav spisak nije pravljen nikad on me je nekoliko puta udario gumenom palicom po glavi. Nakon toga je tražio da mu kažem gdje su spiskovi koje mi je dao Osman Brka na kojima su navodno imena djece Srba do 3,5 godina koje treba obrezati a djevojčica do 6 godina koje treba silovati. (...) Nakon toga ponovo je počela tuča. Ovaj put su donijeli stolicu a kroz drugu sam provukao noge. Tukli su me palicom po tabanima, nogama i dr. dijelovima tijela. K. me je tukao po tabanima i nogama a Z.D. i K.M. po glavi i leđima. (...) Nakon ovog razgovora uputili su me u prizemlje u jedan ćošak da razmislim. Tu sam stajao okrenut licem prema zidu, raširenih nogu, podignutih ruku u vis i skoro 2 h. Sa ulice i iz zgrade su dolazili Srbi, tukli me letvama, kablovima policajci nogama, rukama i gumenim palicama. Nakon 1 h odveli su me do ćelije da uzmem svoje stvari. Zajedno sa Hasom Osmančevićem odveli su nas u već formirani logor Betonirka."[1694]

Kakav je bio odnos policajaca i drugih u Policijskoj stanici navodi jedan od zatočenika: "(...) V.D. mi je prišao i udario me šamarom po licu. V.D. je rekao M. da svi mogu ići kući a da samo ja ostanem tu. M. je tada prišao meni i nogom me snažno udario u predjelu stomaka. Savio sam se od bola i kako sam se savio, naredio je da čučnem i kad sam to uradio svezao mi je lisice na ruke ali tako da su mi ruke bile vezane iza desne noge i stalno sam morao biti u tako savijenom položaju. Ko god bi naišao hodnikom bilo od policajaca, bilo od vojnika udarao bi me, nogom, rukom a mnogi su me

[1694] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

vrijeđali, psovali tursku majku i sl. uvrede. Tako vezan bio sam skoro 1,5 h a zatim me (...) odveo u već formirani logor Betonirka koji se nalazi neposredno uz zgradu SJB S. Most."[1695]

Nakon što je jedan broj zatočenika iz Policijske stanice prebačen u logor Betonirka ponovo su vraćeni u zatvor u Policijskoj stanici. Jedan od zatočenika svjedoči: "Dana 7.7. 1992. godine oko 9 h u krug Betonirke došao je kamion u koji su utrpali oko 70 logoraša iz ovog logora. U logoru je ostalo samo 6 logoraša (Botonjić Faruk, Bahtić Zikrija, Talić Osman, Ključanin Nihad, Osmančević Hase i ja). Taj dan su nas prebacili u zatvor koji se nalazio u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu. (...) Kada je nas šest dovedeno u zatvor u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu, odmah su počeli sa tučom i maltretiranjem. Ujutro i uveče su nas puštali da za 5 minuta jedemo. Zatvor je imao četiri zasebno urađene ćelije a ja sam bio u ćeliji broj 2. U prvoj ćeliji bio je Biščević Fajko, Kurbegović Redžo, Šabić Suvad, Talić Bego i još jedan čijeg se imena ne sjećam. (...) U ćeliji broj 3. bili su Seferović Emir, imam iz Vrhpolja, Sinanbegović Said i Hasanbegović čijeg se imena ne sjećam a skupa su dovedeni sa imamom Seferovićem. Seferović Emira, imama je svakog dana u više navrata tukao policajac rodom iz Kozica a doselio u Podlug, čijeg imena se ne mogu sjetiti. U ćeliji broj 4 bio je Kamber Hasib i Mehmed Alagić, sin Redže, oficir bivše JNA. Tu smo u zatvoru tučeni uglavnom jednom dnevno što je u odnosu na Betonirku bilo podnošljivo. (...) Naredio je da se ispred njih molim Bogu-klanjam. Dok sam ja klanjao u momentu kad se sagnem i glavu primaknem zemlji, ovaj u maskirnoj uniformi udarao me je nogarom od stola a od boli kad bi podigao glavu M. bi me udarao nogom po licu. Tuča je trajala oko 40 minuta za svakog. U jednom momentu mi je spala papuča i kad sam se sagnuo da je uzmem M. me je udario nogom u predjelu lica i izbio mi jedan zub. Nakon ove tuče imao sam tolike bolove da sam imao osjećaj da umirem. Tu noć i sutradan sam samo hodao jer nisam mogao ni sjesti ni leći. I nakon nekoliko dana mogao sam leći samo na prsa. (...) Dana 28.8.1992. godine pred zgradu SJB Sanski Most došao je autobus i nas 13 su strpali u taj autobus a u zatvoru su ostali Kamber Hasib i Seferović Emir, imam, za čiju se sudbinu i danas ne zna (Kamber Hasib i Seferović ef.

[1695] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. jula 1996, *IZJAVA A.E.*

Emir su pronađeni i ekshumirani iz grobnice Trnova-Lugovi, prim. M.B.). Odvezli su nas pred halu logora Krings u Sanskom Mostu. Tu su u autobus uveli još 36 logoraša, nakon čega smo krenuli prema logoru Manjača. (...)."[1696]

Jedan od zatočenika svjedoči o torturama u ovom logoru: "(...) na saslušanje su odvedeni Kurbegović Redžo, Biščević Faik, Karabeg Mirzet, Osmančević Hase, da bi se negdje oko 18 h u ćeliju vratio Bišćević Faik koji je bio ponovo pretučen, istina ne po gornjem dijelu tijela već isključivo po tabanima, koji su bili otečeni i potpuno crni sa puno krvnih podliva. Iste večeri u ćeliju je vraćen Kurbegović Redžo a nisu vraćeni Karabeg Mirzet i Osmančević Hase, za koje smo saznali da su prebačeni u formirani logor Betonirka a da su pretučeni tako da su ih morali nositi. (...) Sutradan je na saslušanje ponovo odveden Kurbegović Redžo da bi ga kasno popodne jednostavno donijeli i bacili u ćeliju, toliko je bio pretučen da danima nije mogao izići iz ćelije i nije mogao ništa da jede. (...) jednostavno su počeli da nas tuku palicama, čizmama, nazivajući nas ekstremistima. Te noći su meni prebili dva rebra, nanijeli više tjelesnih povreda a sa mnom su tada u ćeliji ostali Bišćević Fajko, Kurbegović Redžo, (...). (...) praktično mogao je svako doći da nas tuče, naročito u vrijeme izlaska na doručak ili večeru (...). Sjećam se da je u zatvorske prostorije dolazio K.K zv. 'D' iz Kruhara, i tukao zatvorene Bošnjake a naročito u ćeliji broj II a kasnije u prostoriji III kada su dovedeni efendija Seferović Emir, krajem jula i Kamber Hasib, sekretar stranke SDA. (...) Sjećam se jednog detalja kada je jedne noći, poslije večere, izveden iz svoje ćelije Talić Osman da bi oprao suđe koje je ostalo iza nas, jer nije bilo vode, nakon 10-15 minuta čuli smo vrisku i lomljavinu koja je dolazila iz sale SJB, čulo se prevrtanje stolova i stolica, da bi nakon par dana saznali da je 6-7 milicionera, tukli Talić Osmana i pritom mu polijevali vrelu vodu na ruke, tako da su mu ruke bile potpuno spržene. Ove iz ćelije broj II vrlo često su izvodili jednog po jednog, tukli ih komadima drvete koje se nalazilo okolo, sa otkinutim nogama od stola (...). Krajem jula 1992. godine u zatvor je doveden efendija Seferović Emir i smješten je prvo sam u jednu ćeliju (...). Svako pola sata su dolazile grupe, kako uniformisani i naoružani četnici, tako i civili pa i djeca i tukli ga. (...) Efendiju su toliko tukli da ga nismo mogli prepoznati a često je poslije tuče nošen jer nije mogao hodati a često je doveđen u besvijesnom stanju. Slušali smo kako ga tuku a često

[1696] AIIZ, inv. br. 2367, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-569, 13. septembar 1995, *IZJAVA K.M.*

smo čuli udarce i ako je prestajao da jauče bio je u besvjesnom stanju. (...) U augustu, nakon registracije nas od strane MCK, doveden je Kamber Hasib, sekretar SDA Sanski Most koji je doživio sve ono što je doživljavao i efendija Emir Seferović. Zaboravio sam jedan detalj kad su efendiju Seferovića izveli van ćelije i tjerali ga da jede svinjsko meso i slaninu, on je to odbijao i opet je premlaćen. Hasiba Kambera su tukli Š., K., B. i neka dječurlija. Izvodili su ga da čisti krug oko SJB a oni su ga šutirali, tukli maltretirali. (...) 28.8.1992. godine u jutarnjim satima obaviješteni smo da uzmemo svi svoje stvari, da izađemo iz zatvorskih ćelija i kad smo izišli vidjeli smo da je u dvorište ušao autobus, kad smo sjeli u taj autobus, nas 13 iz zatvora, potom smo došli do logora Krings gdje je u autobus ušlo još 26 ljudi i nas ukupno 39 odvedeno u logor Manjača."[1697]

Ubijanje zatočenika nastavljeno je i 1993. godine. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Sjećam se da je u toku 1993. godine ubijen Talić Ismet sin Dede iz Šehovaca, opština Sanski Most, i da su njegov leš poslali sa naredbom da se ne smije otvarati sanduk (...). Ovaj zločin i maltretiranje dogodilo se u zgradi Policijske stanice."[1698]

IV.5. Logor u krugu preduzeća "Krings"-logor "Krings"

Ovaj logor Krizni štab srpske opštine Sanski Mosta formirao je u hali preduzeća za obradu metalnih proizvoda "Krings" u Sanskom Most. Logor se nalazio na magistralnom putu Sanski Most–Bosanska Krupa. Logor je otvoren krajem maja 1992. godine i bio je u funkciji do kraja augusta 1992. godine. Ovo je prema policijskim izvještajima bio sabirno-istražni logor. U izvještaju SJB Sanski Most, broj: 11-14 od 18. august 1992. godine, navodi se: "U Sanskom Mostu su u vrijeme izvođenje oružanih dejstava formirana dva sabirno istražna centra (...). (...) a sabirno istražni centar je formiran u hali fabrike 'KRINGS'. Formiranje sabirno istražnih centara naredio je Krizni štab opštine."[1699] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik:

[1697] AIIZ, inv. br. 2387, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-962, 22. juni 1996, *IZJAVA Š.S*.

[1698] AIIZ, inv. br. 2389, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. januar 1996, *IZJAVA T.A.*

[1699] AIIZ, inv. br. 5-2061, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST ZA POTREBE KOMISIJE CSB.*

"Zatočenike su, po naređenjima dobijenim direktno od Kriznog štaba, u te centre dovodili vojska i SJB. Za obezbjeđenje tih zatočeničkih centara bio je zadužen SJB."[1700]

Kao mjesto za nezakonita zatočenja služila je tvornička hala približnih dimenzija 50 x 30 metara. Krov ove hale bio je prekriven metalnim limom što je stvaralo nesnosnu vrućinu, obzirom da su zatočenici u njoj boravili u ljetnom periodu. U krugu ovog logora bila je jedna prizemna zgrada u kojoj su boravili logorski čuvari i koja je služila za ispitivanja zatočenika. U ovom logoru su zajedno boravili muškarci, žene i djeca. Zatočenici u ovom logoru bili su sa područja cijele opštine Sanski Most i jedan broj izbjeglih građana opštine Bosanska Krupa. Srpske vojne jednice su po ustaljenom obrascu napadali nebranjena mjesta i naselja nastanjene Bošnjacima i Hrvatima, a onda prikupljali stanovništvo na jedno mjesto i odvodili u logore. Tako su postupali sa mještanima Vrhpolja, Hrustova, Tomine, Čaplja, Šehovaca, iz grada, Starog Majdana, Stare Rijeke, Briševa i drugih mjesta. Tako se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Kajišnik navodi: "Početkom jula 1992., svi Muslimani iz Hrustova, Vrhpolja i Kamička koji su se sklonili u osnovnu školu u Tomini, odvedeni su u halu fabrike 'Krings' u Sanskom Mostu, gdje su zatočeni sa još 600 osoba. Higijenski uslovi u tom zatočeničkom centru su bili izuzetno loši. Srpski policajci su zatočenike tukli pendrecima i puškama. Svjedok 481 je u julu 1992. vidio kako su jednog čovjeka nasmrt premlatili."[1701]

U logoru su odvajani muškarci i žene i djeca. Žene, djeca i stariji su protjerani prema slobodnoj teritoriji pod kontrolom ARBiH ili prema Republici Hrvatskoj. Tako je jedan broj protjeran preko Doboja u Gračanicu. Premda nema pisanih podataka koliko je logoraša boravilo u ovom logoru ovaj broj se kreće "otprilike 3.000 bosanskih Muslimana, muškaraca i žena, zadržani su u skladištu fabrike Krings u Sanskom Mostu, van grada. U jednom momentu žene i starije osobe su pušteni, nakon čega su prevezeni u Gračanicu."[1702]

[1700] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 522.

[1701] Isto, paragraf 526.

[1702] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 908, napomena 2275.

Broj logoraša u ovom logoru je bio promjenjiv i u pojedinim periodima u logoru je boravilo i nekoliko stotina zatočenika. U sportskoj dvorani, "Betonirki" i hali fabrike "Krings" sredinom augusta 1992. bilo je zatočeno 1.660 osoba, uglavnom muškaraca, među kojima je bilo i pet žena, od čega 1.538 Bošnjaka i 122 Hrvata (39 osoba bilo je mlađih od 18 godina, a 64 preko 60 godina starosti).[1703]

Prije dovođenja logoraša u ovaj logori mnogi su bili psiho-fizički zlostavljani. Jedan od svjedoka navodi: "(...) Taj dan su došli naoružani četnici i sve muškarce su pokupili i odveli nas na Kisak, uzvišenje iznad našeg sela. Vjerovatno su imali namjeru da nas sve pobiju. (...) Tu su nas držali skoro 3 h sa rukama za vratom. (...) Tu su više Bošnjaka maltretirali i tukli. Tukli su Ibrahima Majdankića sina Edhema iz Fajtovaca, Alagić Redžu su natjerali da brsti šumu i dr. čijih se imena ne sjećam. Dok smo bili na Kisku četnici su pljačkali naše kuće i odnosili imovinu."[1704] Jedan od svjedoka navodi: "(...) sve stanovništvo sela: Fajtovci, Naprelje, Gorice, Modra doveli su u školu u Fajtovcima i tu su nas tukli i ispitivali. Tu je odvojeno 20 ljudi i odvedeno u halu Krings u Sanskom Mostu a zatim na Manjaču dok su ostali pušteni."[1705]

Prilikom dovođenja logoraša u ovaj logor, logorašima su oduzimali vrijedne stvari (novac, satove, zlatni nakit), pertle kaiševe. Dolazak u logor praćen je često tučom. Jedan od zatočenika se prisjeća: "Mene su zajedno sa sinom odveli u logor. U logoru sam proveo 12 dana i živi sam svjedok svih zločina koje su četnici počinili u tom logoru. Pri samom dolasku u logor, oduzeli su nam novac, satove, lančiće (...). Morali smo skinuti remen sa hlača i vezice sa cipela. Okrenuli su nas prema zidu, a ruke smo morali staviti na potiljak, zatim su nas tukli čime god su stigli. Onda su nas utjerali u prostoriju Kringsa dugu 80 metara i široku 20 metara."[1706]

[1703] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Banja Luka, 18. august 1992, *IZVJEŠTAJ o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi sa ovim aktivnostima*, str. 9; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 522.

[1704] AIIZ, inv. br. 2383, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1284, od 20. juni 1997, *IZJAVA A.F.*

[1705] AIIZ, inv. br.2399, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 30/94, od 29. augusta 1994*, IZJAVA B.E.*

[1706] HMDCDR, Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *LUKA 51*.

Uslovi u kojima su boravili nezakonito zatočeni civili-Bošnjaci i Hrvati su bili užasni. Zatočenici su bili izloženi glađu jer uprava logora nije obezbjeđivala hranu nego su porodice zatočenika donosile hranu koju prethodno pregledali logorski čuvari i za sebe zadržavali dio hrane. "Higijenski uslovi u tom zatočeničkom centru su bili izuzetno loši. Srpski policajci su zatočenike tukli pendrecima i puškama, pri čemu su neke nasmrt premlatili.[1707] Od posljedica teških fizičkih tortura u logoru je podlegao Munib Mašić a Gavranović Zdenko je umro od posljedica premlaćivanja na putu za logor.

Kao i u većini logora na području opštine Sanski Most, logorski čuvari dozvoljavali su nesmetan pristup vojnika i civila srpske nacionalnosti koji su ulazili i fizički i psihički maltretirali zatočenike.

Zatočenici su ležali na drvenim paletama koje su bile na betonskom podu. Zbog prenatrpanosti hale često su dva zatočenika boravila na jednoj drvenoj paleti. Unutar hale bila je instalirana jedna česma sa pitkom vodom. Toaleta u hali nije bilo pa su zatočenici fiziološke potrebe vršili unutar hale, u kanalizacijske odvode, što je stvaralo nepodnošljiv miris. Vrata na hali su najčešće bila zatvorena a unutar je vladala nesnosna vrućina. Zbog velikog broja zatočenika i vrućine disanje unutar hale bilo je otežano.

Kakvi su uslovi bili u logoru preživjeli logoraš navodi: "Odvezli su nas u Krings gdje su nas uveli u dvorište. Tu su nas dočekali policajci rezervnog sastava policije i kako smo izlazili oni su nas dočekivali i tukli palicama i kundacima pušaka. Postrojili su nas u dvije vrste komandovali da predamo sve što imamo u džepovima i da stavimo predase. Nakon toga smo stavili ruke za vrat a oni su vršili pretres. Nakon toga smo u koloni ušli u 'Krings.' Smjestili su nas u jednu halu gdje je patos bio od betona i tu su bile drvene palete i ta jedna paleta služila je za nas dvojicu logoraša. U toj hali je već bilo privedenih Bošnjaka iz sela Čaplja, Vrhpolja, Tomine, Šehovaca, Sanskog Mosta i dr. sela. Vidio sam da treći autobus iz Starog Majdana koji je doveo preostale Bošnjake i čuo sam da su ih natjerali da pjevaju četničke pjesme. Nakon ovog autobusa dolaze i drugi autobusi u kojima su doveženi Hrvati iz sela Briševo i Stara Rijeka. Od tih ljudi koji su dovedeni čuo sam

[1707] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragrafi 174-175; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 526.

da je u Briševu i Staroj Rijeci od strane VI Krajiške brigade ubijeno oko 80 Hrvata, među kojima je bilo dosta žena. djece, staraca i mlađih muškaraca. Bili su to preplašeni ljudi i skoro izgubljeni. Nakon njih doveženi su Bošnjaci iz Modre, Fajtovaca i dr. sela. Bili su crni od batina koje su dobili od četnika. Govorili su nam kako su ih tjerali četnici da pasu travu."[1708]

Jedan od preživjelih zatočenika navodi: "Tu nas je bilo oko 450. Ležali smo na paletama za ciglu. Na jednoj paleti ležali smo po dvojica. U toj prostoriji bila je jedna slavina za vodu, a WC nam je bio jedan šaht od kanalizacije. Jesti nam nisu davali ništa osim što bi nam donijeli posjetioci. Prva posjeta je dopuštena tek treći dan. Redovno su nas tukli svaki dan, a najviše su tukli članove HDZ-a i svećenika. Zatim smo morali pjevati četničke pjesme. Tjerali su nas na prisilni rad - na žetvu pšenice sa polja koja su posijali Hrvati i Muslimani, a Srbi su urod skupljali sebi. Najviše su stradavali ljudi koje su izvodili noću i vani ih tukli. Jednog zatočenika bi tuklo najmanje pet ili šest četnika koji su pijani dolazili samo da bi nekog pretukli. Za tuču su upotrebljavali drvene palice, konopce na kojima su bili čvorovi, lance, kundake pušaka, željezne šipke i na kraju noge (na kojima su imali vojničke čizme)."[1709]

O teškim fizičkim torturama navodimo sjećanje jednog logoraša: "On je redom tukao Bošnjake i Hrvate udarajući ih šakama, kundakom puške i nogama. Bilo nas je zatvoreno tad oko 400. Tu su noć najviše tukli Hrvate iz Briševa i Stare Rijeke. (...) Tukli su Atlije Stipice sina i unuka, svećenika iz Stare Rijeke su tukli puno, ja sam vidio da ga je najmanje 400 puta udaralo palicama, kundakom, rukama, nogama i dr. predmetima."[1710]

Od posljedica teških premlaćivanja unutar logora umro je zatočenik Munib Mašić iz Donjeg Kamengrada. Jedan od svjedoka navodi: "Tu noć nisu izvodili na fizičko maltretiranje ostale logoraše, nego su izveli Mašić Muniba, negdje oko 23,30 sati. Nakon nekoliko trenutaka čuli su se izrazito jaki krici i lupanje koje je imalo tup eho, u neposrednoj blizini logora. to je trajalo oko dva sata, dakle to fizičko maltretiranje Mašić Muniba, a zatim oko 01,30 sati ubacili su Mašić Muniba dvojica srpskih civilnih policajaca u halu. Mašić Munib je bio nepokretan, iako je bila tama u hali, primjetio sam

[1708] AINOBiHPUB, 15. august 1995, *IZJAVA DŽ.H.*
[1709] HMDCDR, Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *LUKA 51*.
[1710] AINOBiHPUB, 15. august 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

da je ostao u ležećem položaju, čulo se tiho ječanje, zapomaganje. Negdje oko 06,00 sati, ušao je u halu srpski policajac, prišao Mašić Munibu, nagnuo se, dotakao ga rukom i provokativno rekao: 'Ovaj se oladio, zašto niste tražili pomoć'?"[1711]

Tokom transporta do logor od posljedica teških fizičkih premlaćivanja podlegao je Gavranović Zdenko: "Usput su nas vojnici zlostavljali, psovali, udarali kundacima i čizmama, pa je jedan moj mladi župljanin, Zdenko Gavranović, koji je imao oko 25 godina, tako nemilosrdno pretučen, da je bio već mrtav kad smo ga unijeli u logor s kamiona."[1712]

Hrvati iz Stare Rijeke su bili zatočeni u ovaj logor: "Koga god su od muškaraca pronašli u kući odvodili su ih do već spremnih kamiona a zatim odvozili u neki od logora u Sanskom Mostu. Sjećam se da su taj dan odvezli Čobić Josipa sin Ive, Tomić Zdravka sin Franje, Begić Filipa sin Peje, Gavranović Zdenku sin Stipe, Jakara Stipu sin Kate, Šarić Zvonko sin Jele i dr. čijih se imena ne sjećam. Vidjela sam kada su Gavranović Zdenku sina Stipe iz Stare Rijeke odvezli u bordo Golfu i to tako što su ga svezali i stavili u gepek automobila i odvezli ga prema Starom Majdanu na području opštine Sanski Most. Od tada mu se gubi svaki trag, tj. za njegovu se sudbinu ne zna (Gavranović Zdenko je ubijen od strane srpskih vojnika i policajaca u toku transporta u logor Krings, prim. M.B.). Dok su ga trpali u automobil čula sam da govore da je još živ, psovali mu ustašku majku, zatvorili gepek i otišli."[1713]

Pojedini zatočenici u logoru su saznali da su im ubijeni najbliži članovi porodice: "(...) Nakon nekoliko dana počelo je ispitivanje logoraša. Ispitivanje je vršeno u kancelariji gdje je bila uprava kancelarije. Ja sam došao na red 1.8.1992. godine. (...) a pitali su me za sina. Ja sam im rekao da je moj sin kod Smaje Pašalića u Oštroj Luci. Oni su mi tad rekli da je Smajo Pašalić ubijen i njegova dva sina. Ja sam se prepao, zaplakao i rekao da je onda ubijen i moj sin. Odjedanput su mi se usta osušila i nisam mogao riječ progovoriti."[1714]

[1711] AINOBiHPUB, 29. april 1998, *IZJAVA S.I.*

[1712] http://www.lijepanasadomovinahrvatska.com/ivica-grgic/578-sanski-most-sm 017, pristupljeno 3. decembra 2016. godine.

[1713] AIIZ, inv. br. 2404, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-958, 17. juni 1996, *IZJAVA D.S.*

[1714] AINOBiHPUB, 15. august 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

U nekoliko svjedočenja želimo opisati sve užase koje su zatočenici prošli. Posebno želimo iznijeti svjedočenja dvojice preživjelih vjerskih službenika, imama i katoličkog svećenika.

"Ja sam do agresije na opštinu Sanski Most radio kao vjerski službenik–imam u džematu Šehovci, opština Sanski Most. Tu sam i stanovao u imamskoj kući koja je bila u neposrednoj blizini džamije. Moja žena i djeca su 15. aprila 1992. godine otišli u inozemstvo, dok sam ja ostao u Šehovcima. Zbog straha sam sve rijeđe spavao u džematskoj kući, te sam išao na noćenje kod pojedinih džematlija. Sjećam se da je ubrzo nakon što su žena i djeca otišli počelo zastrašivanje i granatiranje područja naselja Šehovci. Granatirano je u pravcu džamiji i to svijetlećim granatama.

Uoči 26. maja 1992. godine, otišao sam u selo Kijevo, opština Sanski Most, odakle mi je supruga rodom. Otišao sam do njenih roditelja. Tu noć smo čuli detonacije iz pravca naselja Mahala, Muhići i Otoke, ali nismo znali šta se događa. Krenuo sam ujutru, oko 9 sati, prema Sanskom Mostu odnosno Šehovcima. Sa mnom je bio Alibegović Enes iz Kijeva. Zaustavljeni smo na mostu na rijeci Sani kod Čaplja. Tu je bio kontrolni punkt sa naoružanim srpskim vojnicima. Nisu nam dozvolili prolazak. Vratili su nas nazad. Više nisam mogao doći do Šehovaca. Dana 31. maja 1992. godine počeo je napad srpske vojske na sela Vrhpolje i Hrustovo. Mi nismo znali što se tamo događa, ali sam vidio gdje gore kuće na području Hrustova, čule su se detonacije i pucnjava. Nakon dan-dva u Kijevo su počele pristizati izbjeglice iz tih sela u Kijevo. Od njih smo slušali stravične priče o zločinima koje su Srbi počinili nad civilnim bošnjačkim stanovništvom. Ja sam se još više krio, jer sam znao da su vjerski službenici na meti zločinaca.

Dana 4. jula 1992. godine, srpske snage su upale u selo Kijevo i počele pretres kuća. Uglavnom su tražili Bošnjake iz sela Hrustovo, Vrhpolje i dr. sela. Selo je opkoljeno jakim srpskim snagama. Nasilno su odvodili sve Bošnjake, bilo žene, djecu, starce ili nas vojnosposobne muškarce koji nisu iz sela Kijeva, a samo 5-6 Bošnjaka, mještana iz Kijeva je sa nama odvedeno u logor. Preko 50 osoba je taj dan nasilno odvedeno iz Kijeva u pravcu sela Lužana. Išli smo pješice u pratnji naoružanih srpskih vojnika. Prvo su nas doveli na sabirno mjesto kod zgrade Osnovne škole u Kijevu, a zatim odveli prema Lužanima. Uz put je bilo zastrašivanja, prijetnji da će nas klati. U Lužanima su nas zadržali oko sat-sat i po vremena, sve dok nisu došli autobusi.

Autobusima su nas odveli u logor Krinks u Sanskom Mostu. Sa mnom u ovaj logor zatočen je i Alibegović Enes iz Kijeva, Kukavica Nazif prognanik iz Hrustova i drugi. Zatvorili su nas u logorsku halu. U logoru je već bila zatočena grupa Bošnjaka iz naselja Vrhpolja i Hrustova a zatim su pristizali i iz naselja Aganovića i Poljaka.

Dok smo ulazili u logorsku prostoriju udarali su nas srpski vojnici koji su se tu zatekli i vojnici koji su nas doveli u ovaj logor. Tu su zatvorili kako muškarce, tako žene, djecu i starce. U toku dana dovođeni su novi logoraši, tako da nas je te noći bilo više stotina. U toku cijele noći bilo je zastrašivanje od strane čuvara logora. Sutradan ujutru, rano, u samu zoru, došli su kamioni, tjerali su starije od 60 godina, žene i djecu da izlaze iz logorske prostorije. Kamionima su ih prebacili prema Prijedoru a zatim vozom za Gračanicu. Istog jutra, nađena je jedna starija ženska osoba izbjeglica iz Bosanske Krupe koja je u toku noći umrla u logoru. Tog dana nas je ostalo u logoru oko 600 logoraša.

Nakon 2-3 dana su nas popisali a zatim jednu grupu oko 300 logoraša prebacili u logor Manjaču. U toj grupi logoraša bio je Kukavica Refik, Kukavica Nazif, Begić Hasan i drugi. U međuvremenu, obezbjeđenje logora je preuzela policija od srpske vojske. Ne sjećam se tačno dana ali otprilike 4. ili 5. dan je također oko 250 logoraša pušteno kućama. Tako da nas je tad ostalo u logoru Krings 27 logoraša. Od ove grupe, nas 27 logoraša, svi su bili premlaćivani i po više puta. Nakon desetak dana moga boravka u logoru ponovo su počeli dovoditi Bošnjake i Hrvate iz Fajtovaca, G. Kamengrada, Starog Majdana, Stare Rijeke kod Ljubije i drugih mjesta. Tako da se svaki dan broj počeo povećavati negdje na 500-600 logoraša. To su sve bili civili različite starosne dobi. Hranu nismo dobijali od logorskih vlasti već su nam donosili članovi porodice i to samo kada su logorske vlasti dozvoljavale. Patili su nas glađu, tjerali da pasemo travu, da pjevamo četničke pjesme, da jedan drugog tučemo i drugo. Spavali smo na betonu, fiziološke potrebe smo prvih dana vršili u hali, tako da su se u hali pojavili crvi. Hala je bila prljava od ulja od mašina, djelova mašina i drugo. Logorska hala je bila zatvorena, tako da nismo iz hale mogli izlaziti. Kad su počela fizička maltretiranja i tuča, tad su nas pojedinačno i grupno izvodili vani. Premlaćivanja su bila obično u toku noći i to su bili najteži trenuci za nekoga i smrtonosni. Tukli su nas i maltretirali srpski policajci koji su nas čuvali a ponekad u logor su dolazili

i srpski civili koji su nas isto tukli i maltretirali. Logoraši koji su izvođeni iz hale su tučeni, vraćali su se izudarani i otežanih kretnji. Sa nama u logoru je bio i katolički svećenik Ilija Arlović iz Stare Rijeke, koji je u više navrata izvođen vani i teško premlaćivan. Nije mi bilo jasno da je poslije tolikih fizičkih zlostavljanja mogao da se kreće. Ta premlaćivanja su bila brutalna. Sa Ilijom sam u logoru u više navrata i razgovarao.

Kasnije sam, nakon nekih dvadesetak dana od strane stražara izveden sam iz hale u toku dana i odveden u jednu od kancelarija koja je bila u prizemnom objektu. Tu sam uz fizičko maltretiranje ispitivan od strane nekog mlađeg momka bez uniforme, koji me zajedno sa stražarima tukao po cijelom tijelu, rukama, nogama, tukao me policijskom palicom i to najviše po leđima, a taj mlađi momak mi je prijetio ubistvom, na čelo i sljepoočnicu mi stavljao cijev pištolja. Od strane stražara svakodnevno smo fizički i psihički maltretirani. Posebno će mi u sjećanju ostati smrt Muniba Mašića iz Donjeg Kamengrada u logoru Krings. Nakon odvođenja Muniba na ispitivanje, poslije određenog vremena dvojica stražara su ga unijela i bacila u halu. Munib je ostao ležati. Sjećam se da je Munib ječao do dugo u noć, prvo jače, a onda je to ječanje postajalo sve tiše da bi prestalo negdje duboko u noć. Ujutro smo vidjeli da je Munib mrtav, tijelo Mašić Muniba iznijeto je iz hale. Nakon nekog vremena, neko od stražara je sa ulaza pozvao mene kao hodžu i rekao da izađem i da *pjevam*. Ja sam rekao: 'Da se kod nas ne pjeva', a onda je taj stražar rekao: 'Radi što znaš'. Ja izašao iz hale i vidio da su Munibovi posmrtni ostaci bili položeni na zemlju, na prostoru između hale sa jedne i zgrade sa kancelarijama sa druge strane. Dobro se sjećam da je na tijelu bila Munibova lična karta koju sam gledao i sa sigurnošću znam da je to tijelo Mašić Muniba. Učio sam dovu dragom Bogu da se smiluje Munibu i podari čast šehida, a meni i ostalim logorašima da dragi Bog da spas. Zadržao sam se kod Munibovog tijela nekih do sat vremena. Da li tog dana ili drugog ja sam pozvan od strane nekog od stražara i tad mi je naređeno da odem do ulazne kapije gdje su sa druge strane na cesti bili neki ljudi i žene, te da kažem da je Munib odvezen u bolnicu, te sam ja tako i rekao i nakon toga sam vraćen u halu, a mislim da je neko od ljudi ili žena na cesti rekao da su bili u bolnici i da tamo nije.

Dana 3. augusta 1992. godine ja sam sa još 200-300 logoraša pušten iz logora Krings. Dali su nam potvrdu za slobodno kretanje, a potvrdu je

izdala komanda 6. Sanske LPBR sa potpisom komandanta pukovnika Branka Basare. Mislim da se ovo oslobađanje mene i drugih logoraša dogodilo zbog toga što su predstavnici MKCK saznali za ovaj logor i pokušavali u njega ući ali im čuvari logora nisu dopustili da uđu. Onda su nas pustili i dali potvrdu o navodnom slobodnom kretanju, ostavljajući u logoru samo još oko 50 logoraša među kojima i moj brat Zenković Esad. Nakon dva-tri dana dopustili su ulazak predstavnicima MKCK. Tad su registrovali preostali broj logoraša."[1715]

Donosimo i svjedočenje svećenika Ilije Arlovića: "Potovarili su nas u kamione i u pratnji naoružanih vojnika, preko Starog Majdana, gdje je bilo sakupljeno mnogo muškaraca Muslimana, zajedno s njima odvezli u logor Krings u jednu tvorničku halu prema Zdeni. (...) Cijelim putem, kao i stojeći pred dućanom morali smo držati ruke na leđima i gledati samo preda se, pognute glave. Kad su nas dovezli do logora, postrojili su nas ispred te tvorničke dvorane i odmah su izdvojili mene i još tri moja župljanina govoreći da smo mi 'ekstremi'. Ostali su bili postrojeni s rukama prekriženim na potiljku, gledajući preda se. Mene su odmah počeli tući palicom, a ostala trojica su bila prisiljena tući jedan drugoga. Ako bi netko blaže udario svog nevoljnog druga, onda bi policajac udario njega govoreći:- 'Vidiš, bre, kako Srbin bije!' Kad je jedan vojnik udario Petra Begića, čovjeka od 60 godina, on je pao i odmah mu je potekla krv na uši i na usta, te još i dan danas ima teške posljedice od toga. Tada su nam naredili da moramo predati sve osobne stvari, opasače, vezaljke za cipele, džepne nožice, ako je tko imao i sve drugo što smo imali u džepovima. Prijetili su da će onaj kod koga kasnije nešto nađu biti ubijen. (...) Za drugog jednog, Stipu Krešića pitali su isto, nešto sam odgovorio da je dobar i da ide u crkvu svake nedjelje. Na trenutak mi je došlo do svijesti da bi ga mogli zbog toga tući, pa mi bi žao što sam to rekao, ali na sreću nisu ga ni taknuli. Neki tamo na kraju reda, valjda od straha i u nadi da će tako lakše proći, zavikao je kako on ne ide u crkvu nikada. Prišla su mu dvojica stražara i počeli ga tući rugajući mu se: 'Kakav si ti čovjek, kad se svoje vjere odričeš.' Valjda im je to bilo već dosadilo, pa više nikog nisu pitali da li ide u crkvu, niti su tom prilikom više koga tukli. Kad su nas utjerali u dvoranu, unutra je bilo već 30-tak muškaraca, koji su tu bili već oko tri tjedna. Oni su dobili naređenje da nas smjeste. Tu se nalazilo nešto

[1715] Izjava Senada ef. Zenkovića data autoru u novembru 2016. godine.

drvenih paleta i nekih dasaka, pa tko je to uspio dobiti bio je na dobitku, jer je to ubuduće bio i krevet i stolica. Tko to nije dobio, morao je ležati na golom betonu. Ja sam jednu paletu dijelio s još dvojicom suputnika, ali i da nisam imao, ne bi moji župljani dopustili da ja ležim na golom betonu, sigurno bi mi ustupili svoje mjesto. Tu nas je bilo, što Hrvata, što Muslimana oko 280. Tek što smo se smjestili, uletjela su četvorica stražara, jedan se zvao Zdenko, drugi Srećo, dok ostaloj dvojici nismo saznali imena i povikali:- 'Izlazi, pope!' Izašao sam s njima napolje, a ostalima naredili da se okrenu prema zidu i da tamo gledaju. Počeli su me tući palicama i to po cijelom tijelu: od vrata pa do peta. Tukli su me oko pola sata. Stisnuo sam zube i nisam ni jednom kriknuo, iako me strašno boljelo. Kad su zadovoljili svoj nastrani nagon za tučnjavom, naredili su da idem na svoje mjesto. Toga dana su izveli još nekoliko mojih župljana od kojih su najteže pretukli Zvonka Čavlovića, medicinskog tehničara, čovjeka od preko 60 godina, koji je već bio u mirovini. Također su iste večeri pretukli i nekoliko Muslimana, od kojih je jedan podlegao batinjanju. Stražari su svoju morbidnost iskazivali i porugama: 'Gle, ovaj se ohladio!' - i naredili dvojici zatvorenika da ga iznesu van u dvorište. (...) Sutradan, 24. srpnja 1992. god. doveli su u logor još 50-tak mojih župljana sa Briševa, koji su usput bili jako pretučeni, razbijenih glava i krvavih usnica, neki od njih gotovo bez svijesti. Oni su mi ispričali i o strahovitom genocidu koji je na Briševu počinila srpska vojska. Tog dana je na Briševu masakrirano i pobijeno 65 osoba u dobi od 14 do 81 godine života. Njihov ću popis donijeti na kraju ovog iskaza. Rekli su mi da su neke od njih čak rezali motornom pilom za drva. Mnogi od tih mučenika ostali su po njivama, jer ih nisu dali pokopati. Drugi su pak sami sebi morali kopati raku, da bi onda bili ubijeni. Osjećao sam se užasno i onako izmrcvaren, cijeli dan sam plakao i molio za te nevine mučenike. Kad su doveli ove moje župljane, stražari su mi naredili: - Izlazi, pope, ispovijedati, jer ovo vam je zadnje. - Odgovorio sam: da je kod nas ispovijed tajna,' našto se on još više razbjesnio, derući se na zatvorene: - 'Govori meni i popu!' - tukući mene palicom a dotičnim vjernicima držeći pištolj na sljepoočnici. Rekao sam vjernicima da se nisu dužni tako ispovjedati, jer to i nije ispovjed, a na to mi je jedan od njih (Anto Rivić) rekao da se on makar i tako želi ispovjediti i da moli odrešenje, jer tko zna što se može dogoditi. Ispunio sam mu želju i dao odrešenje. (...) Nakon toga izveo ih je iz dvorane i pucao iz pištolja želeći stvoriti dojam među nama ostalima da ih je pobio. Ušao je ponovo u dvoranu i naredio

petorici Muslimana da uzmu lopate i pokopaju ubijene. Svi su u dvorani bili u strahu misleći da i njih isto očekuje, a ja sam ih tješio da se ne boje, jer da oni nisu ubijeni, nego da je to samo još jedan vid psihičkog mučenja i zastrašivanja. Pokazalo se da sam u pravu, jer su se nakon nekog vremena svi vratili u dvoranu. Ušao je zatim stražar i meni naredio da izađem. Tukao me je psujući mi 'majku ustašku' i rugajući se nazivajući me 'Kuharićevim sinom', i slično. Usput se podrugivao kako je Isus dobro trpio, a da i ja dobro trpim, no kako me on neće odmah ubiti, nego da ću polako trunuti i tako umirati u mukama. Tako sam kroz deset dana primao po stotine udaraca palicom, ali nikad nisam pao pod udarcima, što ih je još više razbjesnilo. Zato su mi naredili da legnem, a onda su po meni skakali pjevajući četničke pjesme i tjerajući me da za njim ponavljam. Kad sam rekao da ja to ne znam, sišao bi s mene i tukao me čizmama po rebrima i bubrezima. Tako sam znao ležati na onom prljavom betonu po dva sata. Dok su mene tukli, čuo sam kako nada mnom plaču i moji vjernici Hrvati i zatvoreni Muslimani. U logoru je bio kao zatvorenik i liječnik musliman dr. Karabeg. On mi je jednom prilikom rekao: - 'čovječe, ja ne znam od čega si, kad sve to izdržiš.' Dao mi je nekoliko tableta protiv bolova, jer mi je tkivo od podliva bilo upalilo i strašno boljelo. (...) Zajedno su došli do mene, naredili da ustanem, raširim noge, dignem ruke u zrak. Tada me je udario koljenom u prepone s jedne strane, tako da sam mislio da mi je odbijen bubreg i činilo mi se da mi je cijela ponutrica došla do grla. Pao sam, a on me podigao i učinio to isto s druge strane. Izgubio sam dah i pao, pa je još nekoliko puta udario čizmama i konačno otišao. Tu sam noć morao presjediti jer nisam mogao leći. Noć sam proveo u žarkoj molitvi Gospodinu da se smiluje svim nama nedužnima. Dva dana nakon našeg dolaska, doveli su još oko 200 muslimana iz Kamengrada i Hrustova koji su bili strahovito pretučeni i krvavi. Oni su nam poslije pričali da su morali jesti lišće s glogovog trnja i pasti travu, tako da su im usta bila sva u krvi od trnja. Nekima od njih su oči bile zatvorene od udaraca i oteklina, da je bilo užasno i pogledati ih. Dva dana bili smo posve bez hrane, jer da nam nisu imali što dati, a onda su dopustili da nam od kuće mogu donositi hrane, te smo poslije imali dovoljno, ali onako izmaltretirani i psihički i fizički nije nam ni bilo do jela. Mnogi su izgubili na težini, a među njima i ja u 12 dana točno osam kilograma. (...) Jednog mog župljanina je tako udario punom snagom po ustima, tako da ga je oblila krv iz nosa, usta i ušiju. Pomislio sam da umire. Zamolio sam stražara da mu pomognem i on

mi je to dopustio. Odveo sam ga pod česmu i oprao, i tek je onda malo došao k sebi. Zove se Mato Čobić. Jednog dana izveli su mog župljanina Zdravka Čavlovića koji je prije radio baš u toj dvorani i bio poslovođa jednome od stražara. Taj ga je nemilosrdno isprebijao, parao nožem i puščanim nišanom po tijelu, te ga onda polugola ostavio na žarkom suncu uza zid dok nije posve malaksao i pao. Zatim su ga unijeli u halu, ali nije mogao ni sjediti niti ležati, jer je sav bio u ranama, nego se samo podupro na ruke i koljena i tako se malo odmarao. Klimnuo mi je glavom da dođem ispovjediti ga. Riskirao sam vlastiti život i prišao mu, iako nije mogao skoro ni govoriti i dao mu odrešenje. Nakon toga pao je u komu i dr. Karabeg je rekao da neće preživjeti. Mokrio je u plastičnu vrećicu, ali je to bila gotovo sama krv. Tako je ležao tri dana, a tada je došao onaj nesretni Martić tukući sve redom. Prišao je njemu vičući što ne ustaje, zgrabio ga za prsa, podigao i lupio u beton, a on se samo stresao, te je sutradan povraćao grumene krvi, a zatim je malo i prohodao, tako da ga je baš to i spasilo. (...) Ali mukama još nije bio kraj. Ušla su uskoro dvojica kršnih vojnih policajaca, izvela mene i jednog Muslimana poznatog mesara iz Starog Majdana zvanog Rora. U dvorištu pred dvoranom su nas počeli nemilosrdno tući. Mene je jedan uhvatio za kosu i bacio me u zrak, a drugi je čekao na nogu da me šutne kao loptu. Kad sam pao, onaj me je podigao i udario šakom u oko, tako da sam pomislio kako sam ostao bez oka i opet sam pao. Zatim su me obojica uzela jedan za ruke, a drugi za noge i lupali sa mnom o željezna vrata na ulazu u halu kao i o zid hale više puta, a onda su me tukli čizmama po bubrezima i rebrima koja su mi tada i polomili. Kasniji snimak je pokazao da mi je pet rebara napuklo, a naprsnula je i plućna maramica. Jednako su okrutno tukli i Roru. (...) Tu noć nisam mogao ni ležati ni sjediti, nego sam lagano hodao, jer me je sve strašno boljelo. Maltretiranja su se ponavljala svakog dana. Nekolicina sretnika nije bila fizički zlostavljana, ali svi su trpjeli psihička zlostavljanja, jer su svako veče i u svako doba noći pijani i polupijani stražari iz dvorišta pucali po dvorani. Ljudi su bježali prema drugom dijelu dvorane, a meci bi zviždali oko nas. Savjetovao sam im da legnu na pod da koga ne bi metak pogodio. Tako je jedne noći bježeći jedan od zatvorenika u onom mraku pao u zahodsku jamu te se skoro ugušio dok ga drugi nisu izvadili i oprali. Na zahod su nas, naime, preko dana izvodili van, a noću bi u tu svrhu služio jedan kanal u dvorani. (...) Prošlo je tako dvanaest dana mog života. Trinaesti dan, 4. kolovoza 1992. god. su nas pustili iz logora. Svakomu su dali papirić kao

potvrdu da se smijemo javno kretati, a potpisao ga je pukovnik Branko Basara. Kad sam izišao iz logora cijelo tijelo od glave do pete bilo mi je posve crno od podljeva i udaraca."[1716]

IV.6. Logor u spomen kući "Sime Miljuša" u Lušci Palanci

Logor u spomen kući Sime Miljuša u Lušci Palanki jedan je od logora na području opštine Sanski Most u kojem su zločinci ubijali zatočenike. Ovaj logor je bio spomen muzej posvećen narodno-oslobodilačkoj borbi 1941-1945. godine. Logor se sastojao od podrumskih i prostorija na spratu. Podrumske prostorije su korištene za zatočenja i mučenja a prostorije na spratu za ispitivanja i mučenja zatočenika. Logor su pripadnici srpske policije iz Policijske stanice u Lušci Palanki stavili u funkciju početkom juna 1992. godine. Najveći broj zatočenika je prethodno doveden u prostorije Policijske stanice u Lušci Palanki a onda prebačeni u ovaj logor. Većina zatočenika bili su iz naselja Skucani Vakuf, Gorice, Modra, Okreč i drugih okolnih mjesta. Jedan od zatočenika navodi: "da je iz njegovog mjesta Modra odveden 21 muškarac i još dvojica iz drugog mjesta."[1717] Jedan broj zatočenika nakon teških fizičkih tortura je prebacivan u druge logore. Jedan od svjedoka navodi: "(...) međutim, nakon izvjesnog vremena četnička civilna i vojna policija je počela privoditi ljude u Lušci Palanku u zatvor a zatim poslije mučenja, tuče, maltretiranja istih jedan dio ovih ljudi je završio u logoru Manjača."[1718] Prebacivani su u Betonirku, na Manjaču, u Krings a jedan broj je puštan kućama. Jedan od zatočenika koji je prilikom teških fizičkih tortura izgubio svjest navodi da: se probudio u garaži fabrike "Betonirka" u Sanskom Mostu, gdje je zatekao i druge zatvorene ljude. Tu je također tučen, a poslije je odvezen na Manjaču.[1719]

[1716]http://www.lijepanasadomovinahrvatska.com/ivica-grgic/578-sanski-most-sm 017, pristupljeno 3. decembra 2016. godine.

[1717]http://detektor.ba/vrucinic-gubljenje-svijesti-od-udaranja-u-lusci-palanci/, pristupljeno 20. decembra 2016. godine.

[1718] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembra 1994, *IZJAVA B.M.*

[1719]http://detektor.ba/vrucinic-gubljenje-svijesti-od-udaranja-u-lusci-palanci, pristupljeno 20. decembra 2016. godine.

Kroz ovaj logor je prošlo više od 100 zatočenika civila-Bošnjaka. Tokom boravka u logoru logoraši su bili izloženi teškim premlaćivanjima od strane srpskih policajaca. Zatočeni su zatvarani u junu i julu 1992. godine. Logorski čuvari su tjerali zatočene da se krste, puzaju i ljube čizme. Zatočenike su tukli do iznemoglosti.

Na različite načine su zlostavljani zatočenici: "Morao sam da stavim ruke na sto, da kleknem na koljena. Komadir me tukao palicom preko stola. (...)."[1720] Dalje se navodi: "Svi su bili na ispitivanju, šamarali su ih policija, ostali, ko naiđe, (...) od udaraca je preminuo Mujo Kugić, te da njegovom ocu nije bilo dozvoljeno da ga sahrani."[1721] Kakav je bio odnos prema zatočenim vidljivo je iz jednog svjedočenja: "U kući nas je tukao ko je naišao. Čuvala nas policija. (...) Gore je bilo kad drugog tuku nego kad tebe tuku. (...) Onda su tukli mene i Esada. Mene su tukli dok nisam pao u nesvjest. Probudim se u sred prostorije ležim tražim vode, ali ne daju, (...). Naglasio je da je vidio kada je Dedo Dervišević podlegao od povreda koje zadobio prilikom udaranja i mučenja. Avdić je rekao i da su Sado Kaltaka tukli policajci."[1722] Kakve su fizičke torture prošli zatočenici imamo u svjedočenju: "(...) Mog sina Ekrema su iz kuće zajedno sa još 5-6 mladića policija odvela u Lušci Palanku s početka rata i ispitivala ih o SDA stranci i tamo ih tukli. Leđa su im bila sva crna."[1723]

Od posljedica teških tortura u logoru su ubijeni su Kugić Mujo, Dervišević Dedo, Kaltak Sado. Posmrtni ostaci ubijenog Kugić Muje pronađeni su na mezarju Kugići (naselje Modra-Sanski Most).[1724] Posmrtni ostaci Dervišević Dede i Kaltak Sade nisu pronađeni.[1725]

[1720] http://detektor.ba/vrucinic-gubljenje-svijesti-od-udaranja-u-lusci-palanci/pristupljeno 20. decembra 2016. godine.

[1721] Isto.

[1722] Isto.

[1723] AIIZ, inv. br.2379, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 01-150, 11. august 1994, *IZJAVA V.M.*

[1724] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-13/97, 20. juni 1997, *ZAPISNIK O EKSHUMACIJI*.

[1725] Dervišević Dedo i Kaltak Sado vode se kao nestali, AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

IV.7. Logor kotlovnica hotela "Sana" u SanskomMostu

Kotlovnica hotela "Sana"[1726] bilo je jedno od mjesta nezakonitih zatočenja Bošnjaka i Hrvata sa područja opštine Sanski Most u kojem su ubijani zatočenici. Sve je počelo za vrijeme boravka "Arkana i njegovih vojnika u hotelu 'Sana', u centru grada Sanskog Mosta, septembra 1995. godine."[1727] Prvi nezakonito uhapšeni Bošnjaci i Hrvati u septembru 1995. godine dovedeni su u hotel 'Sana' u Sanskom Mostu. Većina privedenih zatočenika imala je priliku vidjeti Željka Ražnjatovića-Arkana, komandanta srpske dobrovoljačke garde. U presudi MKSJ u predmetu Jovica Stanišić i Franko Simatović navodi se: "Kad su stigli do hotela 'Sanus', tamo je bilo još vojnika. Morali su da uđu u jednu kancelariju u prizemlju, u kojoj je za stolom sedeo Arkan, a pored njega jedna žena, Srpkinja, koja je ranije radila kao konobarica u hotelu."[1728] Ovaj logor je bio u funkciji od 19. septembra 1995. do oslobođenja Sanskog Mosta od strane jednica ARBiH (10. oktobra 1995. godine). Mjesto zatočenja bila je hotelska kotlovnica, koja je bila veličine nekoliko kvadratnih metara. Jedan od preživjelih zatočenika navodi: "Tu su me doveli u hotel 'Sanos' gdje je bilo maltretiranja i tuče. Istu noć su me prebacili u kotlovnicu starog hotela gdje nas je bilo ukupno 37 zarobljenih Muslimana. Tu noć zbog zagušljivosti i zbog rana od premlaćivanja podlegla su dva čovjeka. Nakon dva dana i dvije noći provedenih u toj kotlovnici prebačen sam u logor Sanakeram."[1729] Užasni uslovi su vladali u ovom prostoru. Zatočenici su uglavnom stajali, gušili su se zbog nedostatka zraka. Nisu dobivali hranu, vodu. Zatočenici su izvođeni i fizički zlostavljani. Tučeni su palicama, rukama, nogama, drvenim letvama i drugim. U presudi MKSJ u predmetu Jovica Stanišić i Franko Simatović navodi se: (...) Svedok je držan u jednoj maloj, uskoj prostoriji, u kojoj je bilo još najviše 30 drugih ljudi, a sve vreme su dovođeni i drugi, iako je prostorija već bila prenatrpana. Svedok se seća imena nekih od tih ljudi, na primer, Mustafe Sadića, Fehima Jakupovića, Meše Tuzle, Enesa Džinića, Osmana Arapovića i jedine žene, Nevke

[1726] Danas se ovaj hotel zove hotel "Sanus".

[1727] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 793.

[1728] Isto, paragraf 799.

[1729] AIIZ, inv. br. 2390, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Ključ, 7. januar 1997, *IZJAVA Š.M.*

Alagić. Tokom jedne od dve noći koje su proveli tamo, došao je 'jedan arkanovac' i odveo Derviša Cerića, kog svedok posle nikad više nije video."[1730] Na različite načine zatočenici su bili zlostavljani i zastrašivani: "(...) Arkan je izašao iz kancelarije i upitao svedoka i druge kako se zovu. Svedoku se obratio i jedan drugi čovek, u istoj maskirnoj uniformi, kom su se arkanovci obraćali kao pukovniku ili potpukovniku. Pukovnik je svedoka triput pitao da li je Turčin, a onda je njega i četvoricu drugih naterao da 'sjednu na pod po turski', prekrštenih nogu, i da spuste glavu do poda. Potom je pukovnik pozvao jednog drugog vojnika da drži tu grupu ljudi na oku i naredio mu da puca u čelo svakom ko se pomeri."[1731]

Iz ovog logora u da navrata su odvedene dvije grupe logoraša i likvidirane u naseljima Trnova (11) i Sasina (65). Prvo su u ranim jutarnjim satima, 20. septembra 1995. godine "12 muškaraca nesrpske nacionalnosti iz nekoliko mesta na području Sanskog Mosta i kamionom ih prebacili na jedno mesto u selu Trnova. Tu su pogubili jedanaestoricu, a dvanaestog teško ranili."[1732]

Drugu grupu, "21. septembra 1995. godine ili približno tog datuma pripadnici SDG-a (Srpska dobrovoljačka garda, prim. M.B.) oteli su i zatočili grupu civila nesrpske nacionalnosti iz Sanskog Mosta i prebacili ih u Sasinu. U Sasini su te civile nesrpske nacionalnosti iskrcali iz vozila i otvorili vatru na njih, kojom prilikom je poginulo oko 65 ljudi."[1733]

Pored ovog što su ih fizički zlostavljali, tukli i ubijali, logoraši su izgladnjavani i nisu im davali vodu, tako da su morali čekati zoru i lizati hrđava vrata kako bi bar malo rosom osvježili svoje usne. Ovaj logor pored logora "Betonirka" bio je jedan od najgorih logora i ako je trajao veoma kratko, logoraši su prošli strašne torture i preživjeli i danas osjećaju posljedice boravka u ovom logoru.

Nezakonito zatočeni prilikom odvođenja na mjesta ubijanja ispred hotela "Sana" bili su tučeni, maltretirani a jedna zatočenica i silovana u pri-

[1730] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 799.

[1731] Isto, paragraf 790.

[1732] Isto, paragraf 788.

[1733] Isto, paragraf 796, Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice.***"

sustvu građana srpske nacionalnosti. U presudi MKSJ u predmetu Jovica Stanišić i Franko Simatović navodi se: "Autobus je krenuo u pravcu Sanskog Mosta i zaustavio se ispred hotela 'Sanus' ili tamošnje autobuske stanice. Svedok je iz autobusa video da su tu parkirani i drugi autobusi i video kako tuku ljude, koji su delovali kao civili, a potom ih teraju da uđu u njegov autobus. Svi su bili muškarci, osim jedne žene, koja se prezivala Alagić. Ona je u autobusu silovana."[1734] U ovom logoru su i druge žene bile izložene seksualnom nasilju od strane pripadnika srpske dobrovoljačke garde.[1735]

U nekoliko sjećanja preživjelih želimo pokazati kakav je bio odnos prema nezakonito zatočenim u ovom logoru. Jedan logoraš svjedoči: "Tog dana, tj. 23.9.1995. godine, u subotu, došla su dva srpske vojna policajca po mene. Nisam ih poznavao. Odveli su me pred hotel 'Sanus' u garderobu gdje je bio Arkan, sa njegovim četnicima. Jedan od njih me je ošamario tako da mi je mogla vilica otići. Počeli su me ispitivati. Pitali su me gdje je radio stanica i oružje. Rekao sam da ja to nemam, da sam star čovjek i oni su nastavili sa vrijeđanjem i prijetnjama. Onda su me odveli u kotlovnicu starog hotela, (...). Dok me je vodio udarao me kundakom puške u leđa. Kad me je utjerao u kotlovnicu, tu sam prepoznao grupu naših Muslimana Sanjana, koji su zatvoreni prije moga dolaska. Svi su bili već pretučeni, sa vidnim oteklinama, krvnim podlivima i tragovima na dijelovima tijela. U kotlovnici nije bilo zraka. Na vrlo skučenom prostoru bilo nas je zatvoreno preko 30 ljudi. Hrane i vode nismo dobijali. Ja sam bio u kotlovnici tri dana i noći. Po noći su agresorski vojnici nas izvodili po dvojicu i premlaćivali ispred kotlovnice. Tjerali su nas danju da idemo na koljenima preko asfaltne piste (parkinga) i da kupimo razbijeno staklo od flaša koje su oni prosipali. Torture kroz koje smo prošli teško je opisati. Po dva agresorska vojnika su stalno obezbjeđivala taj prostor i neprekidno su nas ponižavali, udarali i maltretirali. (...) stalno je imao u ruci drvenu nogu od kuhinjskog stola sa kojom nas je tukao. Kako nismo imali zraka, jednom smo zamolili da nam otvore mali otvor na željeznim vratima, nakon čega su nas natjeravali da kroz taj otvor izlazimo i ulazimo kada nas prozivaju. Ja sam svjedok da su od batinanja u kotlovnici podlegla dva čovjeka, dobro sam ih poznavao po nadimcima: Čađo i Hanjo.

[1734] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 798.

[1735] Vidi više u dijelu knjige "***Silovanja i drugi oblici seksualnog nasilja nad Bošnjacima i Hrvatima na području opštine Sanski Most.***"

Prvi je sin Muhić Sulje iz Sanskog Mosta, a drugi se zove Kuršumović (Muhić Sead zvani Čađo i Kuršumović Muhamed zvani Hanjo, prim. M.B.). Njih su ubili agresorsi vojnici koji su tu stražarili. Meni su njih trojica podnosili nož pod vrat prijeteći da će me zaklati. Nakon provedene tri noći, iz kotlovnice su nas sviju odvezli u 'Sanakeram' u Kamengradu. Tamo smo zatekli 360 zatvorenika naših Muslimana, radilo se o civilima koji su skidani sa konvoja i koji su ostali u gradu i selima.[1736]

Civile-Bošnjake i Hrvate, srpski vojnici i policajci najčešće su odvodili od njihovih kuća i zatvarali u ovaj logor. U nekim slučajevima zatočenike su vezali ispred hotela: "Tako sam i sam i sam bio priveden od strane Arkanovaca ispred svoje kuće i odveli su me ispred hotela 'Sanus' dok su vidjeli moje ime A., privezali su me za električni stub, odakle sam posmatrao pripreme ove paravojne jedinice za upućivanje za Grmeč. Lično sam vidio Arkana jer je bio smješten u prizemlju hotela oko 11 h kad mu je došao R.N. predsjednik Kriznog štaba i N.A. pukovnik koji je u to vrijeme bio komandant VI Krajiške brigade (...). (...) Arkan je lično došao kod mene dok sam bio vezan za stub oko 4 h i pitao me za ime. Kad sam rekao ime rekao je da će razmisliti o mom puštanju. Kada je krenula kolona tenkova ispred hotela 'Sanus' u pravcu Grmeča on ih je ispratio sa trga a u povratku ponovo u hotel naredio je svom pratiocu da mi odveže lisice i da me oslobodi. Nakon tog me ponovo zovnuo i rekao da me moraju ošišati do glave. Šišanje je vršio Talić Fadil kog su kasnije Arkanovci ubili u Sasini zajedno sa većom grupom Bošnjaka. Dok sam boravio vezan za električni stub vidio sam kako autobusi dovode muškarce civile i razvrstavaju ih jer je među privedenim bilo i Srba koji su bježali od borbe. Njih su šišali i upućivali na linije a Bošnjake i Hrvate su nakon šišanja zlostavljali, mučili a posebno u prostorijama kotlovnice kod hotela tj. gradske toplane. U toku noći (...), ubijen je Muhić, zv. Čađo (Muhić Sead, prim. M.B) iz Sanskog Mosta i još jedan kome ja ne znam ime. Preostale su odveli na gubilišta, vjerovatno u pravcu Sasine."[1737]

Iako je kratko egzistirao kao mjesto zatočenja ovaj logor će ostati upamćen po broju ubijenih civila-zatočenika. Broj ubijenih u ovom logoru i onih zatočenika koji su odvedeni iz ovog logora je najmanje 78 ubijenih Bošnjaka i Hrvata. Među njima i jedna žena.

[1736] AIIZ, inv. br. 2391, Osnovni sud Sanski Most, broj: R 20/95, 8. novembar 1995, *IZJAVA P.I.*

[1737] AIIZ, inv. br. 2389, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. januar 1996, *IZJAVA T.A.*

IV.8. Logor u fabrici "Sanakeram" u Sanskom Mostu

Srpske vojne i policijske jedinice su u drugoj polovini septembra 1995. godine, u fabrici keramičkih pločica, u naselju Donji Kamengrad, počele nazakonita zatočenja Bošnjaka i Hrvata sa područja opštine Sanski Most. U prostor fabrike "Sanakeram" prethodno su smještene jedinice srpske vojske iz raznih dijelova Bosne i Hercegovine koje su došle u Sanski Most kako bi pokušali ustaviti operaciju 5. korpusa ARBiH za oslobađanje Sanskog Mosta. Prostorije za zatočenje bile su u dijelu upravne zgrade. Logor je bio u funkciji od 19. septembra 1995. godine do 10. oktobra 1995. godine kada su jedinice ARBiH oslobodile Sanski Most. Srpske vojne snage koje su nezakonito hapsile i privodile civile-Bošnjake i Hrvate nisu vodili nikakve evidencije o broju zatočenika. Prema određenim podacima i svjedočenjima preživjelih u ovom logoru je boravilo nekoliko stotina zatočenika. Pored muškaraca u ovom logoru su bile zatočene dvije žene i više maloljetnika i starca. Iz ovog logora jedan broj zatočenika su odvodili u druge logore ili na linije fronta gdje su korišteni kao živi štit ili za utvrđivanje položaja srpske vojske. Jedan broj zatočenika su odveli u rudnik uglja (Gornji Kamengrad-Sanski Most) gdje su vršili kopanje uglja. Zatočenici u ovom logoru nisu dobijali, hranu, vodu, uslovi boravka su bili užasni. Jedan od svjedoka navodi: "U logoru su bili strahoviti uslovi, bili smo bez hrane i vode. U tom periodu u 'Sanakeramu' bilo je oko 370 ljudi zatvoreno. Svaku noć iz logora 'Sanakeram' izvođene su grupe zarobljenih Muslimana koji su bili maltretirani i premlaćivani. U tom logoru sam ostao 7 dana nakon čega me prebacuju u zatvor Mahala odnosno u kuću koja je bila sjedište vojne policije 6. Sanske pješadijske brigade."[1738]

[1738] AIIZ, inv. br. 2390, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Ključ, 7. januar 1997, *IZJAVA Š.M.*

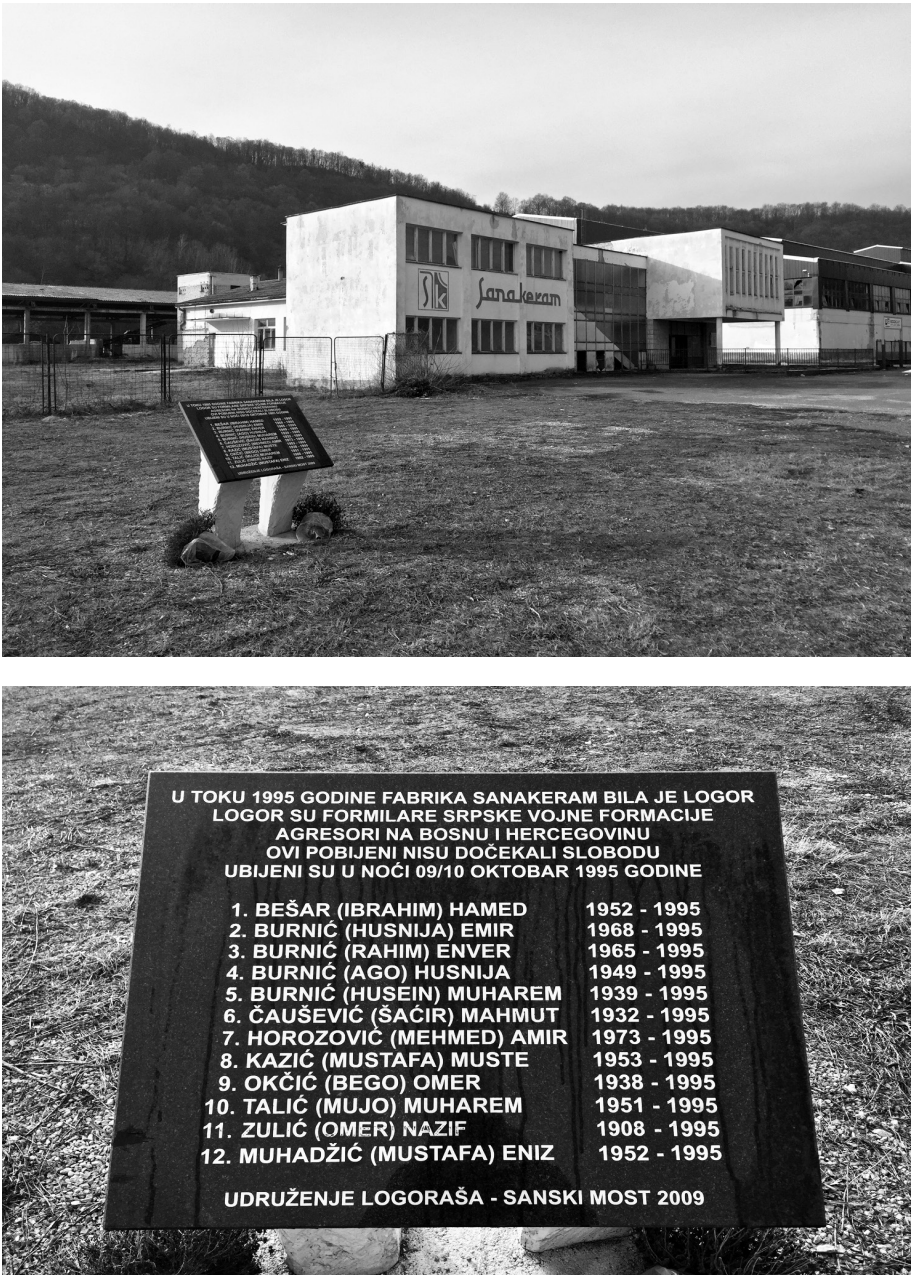

***Logor Sanakeram*[1739]**

[1739] M. Begić, BOSANSKA KRUPA..., str. 271.

Zbog gubitaka na frontu, logorski čuvari i drugi srpski vojnici tokom noći izvodili bi zatočenike vani i vršili teška fizička premlaćivanja. Zatočenike su udarali drvenim motkama, nogama, rukama, kundacima i drugim predmetima. Pojedine zatočenike su toliko tukli da su mislili da su mrtvi i nakon toga ih odvozili van logora da ih zakopaju. Jedan zatočenik o tome svjedoči: "(...) i sa familijom sam se nalazio u Kamengradu sve do 21.9.1995. godine kada sam priveden od strane tzv. srpske vojske među kojima se nalazio i C.S. te sam zajedno sa svim Muslimanima koji su se nalazili u Kamengradu i okolnim mjestima odveden u Sanakeram gdje sam zajedno sa ostalima zatvoren. Po mom dovođenju u hale Sanakerama primjetio sam velik broj srpske vojske među kojima se nalazio velik broj domaćih četnika koji su nas tukli i maltretirali. (...) svaku noć izvodili i tukli do besvijesti, a mene lično tukli su raznim predmetima te mi uopšte nije jasno da sam takvu golgotu uspio preživjeti. (...) Šesnaest dana sam se nalazio zatvoren u Sanakeramu, kada su me sedamnaestog dana izveli sa namjerom da me ubiju pred ulazom u samu halu Sanakerama, gdje sam bio udaran od strane više od 20 četnika koji su me tukli kundacima od pušaka te palijama. Kako sam se onesvjestio četnici su mislili da sam mrtav te su me kombijem otjerali na Šejkovaču gdje su me bacili i zatrpali zemljom, međutim vidjevši da dajem znake života ponovo su me ubacili u kombi i otjerali u zatvor u Delalića kući gdje su me počeli tući palijama te kablovima. U pritvoru u navedenoj kući bio sam sve do oslobođenja S. Mosta i ulaska 5. Korpusa, kada su četnici pobjegli u nepoznatom pravcu."[1740]

Zločinci su u ovom logoru ubili više civila-zatočenika. U krugu logora "Sanakeram" zločinci su ubili Okčić Omera iz Sanskog Mosta (Demiševci). Ubijeni je prethodno bio zatočen u logoru.[1741] U toku noći 9 /10. oktobra 1995. godine u prizemlju upravne zgrade Sanakeram. Prvo je ubijen Čaušević Mahmut, kojeg su prethodno fizički zlostavljali srpski vojnici. Prilikom ispitivanja Čaušević Mahmuta, čuvari su tražili da Mahmut prizna da je spremao hranu "Zelenim beretkama", a Mahmut je rekao da je spremao hranu za svoju porodicu, nakon toga mu je prišao Trifković Nedo i pucao mu u grudi. Nakon što je Mahmut još davao znakove života ponovo mu je prišao

[1740] AIIZ, inv. br. 2392, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:14-17/02-1292/96, 12. august 1996, *IZJAVA K.R.*

[1741] AINOBIHPUB, SJB Sanski Most, 6. novembar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ SJB SANSKI MOST*.

Trifković Nedo i pucao mu u glavu i grudi, nakon čega je Mahmut preminuo.[1742] Nakon toga zločinci su Ahmetu Sefiću[1743], pod prijetnjom da će ubiti njega, njegovog oca i brata ukoliko ne bude pucao u zatvorenike, naredili da iz zgrade izvede devet zatvorenika i lišio ih života strijeljanjem. Ahmet Sefić je, pucajući iz automatske puške ubio devet zatočenika.[1744] Ćatić Aziz je preživio strijeljanje uz zadobijene tjelesne povrede. Oko 300 zatočenika iz logora su pripadnici VRS odveli u pravcu mjesta Milin Birt, opština Sanski Most, i dalje u Prijedor gdje su zatočeni.

Jedan od svjedoka navodi kako su zatočenici ubijani: "Samo 10.10.1995. godine pred mojim očima izvršeno je ubojstvo trojice a 10 ih je izvedeno ispred zgrade i ubili ih. (...) Kad su tukli jednog Bošnjaka, trgovca iz Kamengrada čuo sam kako mu jedan četnik govori kad je kupovao šećer kako ga je taj trgovac ispravljao jer je on govorio 'šeker', pa pretpostavljam da se radi o četniku iz susjednog sela. Dana 11.10.1995. godine u jutarnjim satima, dva četnika su nas obavijestila da se moramo svi kupiti i ići u pravcu Ljubije. Ostalo je 5-10 koji nisu mogli pješačiti, ostalo je sve krenulo prema Suhači. Naš odlazak je bio odlazak u neizvjesnost. Pomišljali smo da nas vode na masovno ubijanje ili da ćemo mi biti živi štit. Tako su nas jednog momenta na raskrsnici puta Stari Majdan-Prijedor, zbili u krug prečnika 10 m, oko nas su bile postavljene jedinice VI sanske brigade sa tenkom '*macola*' (...). (...) Svi smo krenuli pješice prema Prijedoru do Rasavaca u stroju dva po dva, u pratnji su bili četnici. Bila je to velika kolona, duga oko 300 m. Od Rasavaca su nas šleperima prebacili u Autoservis u Prijedoru govoreći da tog momenta Dudaković pije kafu u Sanskom Mostu. U Autoservisu su nas smjestili u lakirnicu, dužine 30x8m m. Tri dana nam nisu dali ništa jesti a vodu su davali u ograničenim količinama što je bilo dovoljno samo za biološki minimum. Ležali smo na betoni bez ikakve ćebadi i odjeće. Kad su primijetili da bi nas mogli otkriti predstavnici MKCK odvozili su nas autobusima u pravcu Mrakovice, Kozarca i dr. sela. Tu su nam dovozili preostale Bošnjake i Hrvate, protjerane sa područja Sanskog Mosta, tako da se cifra

[1742] Pred Kantonalnim sudom pravomoćno su osuđeni nakon priznanja krivnje i postizanja sporazuma sa Tužilaštvom USK-a Trifković Nedo i Milinković Mitar zv. Štulaš na po 10 godina zatvora. Kantonalni sud Bihać, *Presuda broj 01 0 K 005128 11 K od 10.2.2011. godine.*

[1743] Ahmet Sefić je za ovaj zločin osuđen na 15 godina zatvora i kaznu je izdržavao u KPZ Zenica. U martu 2010. godine Sefić je izvršio samoubistvo vješanjem u zatvorskom toaletu.

[1744] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

povećavala iz dana u dan. Jednog dana su nas odredili da idemo kopati rovove a ja sam išao na granicu Banje Luke i Sanskog Mosta uveče nas ponovo vraćali. Dana 30.10. 1995. godine izvršena je razmjena a zbog nenormalnih životnih uslova i maltretiranja kao i nepružanja osnovne zdravstvene zaštite u ovom logoru podlegao je Durut Crnko iz Demiševaca."[1745]

Više zatočenika je iz logora "Sanakeram" prebačeno u kuću Kalić Idriza u Mahali, gdje je bila smještena vojna policija 6. sanske brigade. U ovoj kući zatočenici su prošli teške torture a zatočenik Aziz Avdić je od posljedica teških fizičkih tortura podlegao. O prebacivanju u ovu kuću i boravku u njoj, jedan od preživjelih navodi: "Mene su smjestili među zatvorene srpske vojnike i od tih vojnika preživio sam strašna maltretiranja i premlaćivanja i sl. Tu sam obavljao i najteže fizičke poslove a prilikom obavljanja tih poslova bio sam izložen tuči i stražara i srpskih vojnika. Nakon par dana, tokom noći osjetio sam da četnici dovode jednu grupu zatvorenika, osjetio sam da ih jako tuku i premlaćuju. Nakon toga izvode mene da tovarim neke stvari za srpsku vojsku i poslije toga uz ogromne batine i sl. ubacuju me u jedan kombi koji je stajao ispred te kuće u Mahali. U tom kombiju sam primjetio da ima još ljudi i kada sam uspostavio kontakt sa njima vidio sam da su to zatvorenici iz logora 'Sanakeram.' Tih zatvorenika je bilo 7 i bila smo još nas trojica iz Mahale. Čitavu tu noć proveli smo tu u kombiju i kad su ujutro otvorena vrata kombija vidio sam da na podu leži čovjek koji je bio sav u krvi. Opipao sam mu puls i vidio sam da je mrtav. Obavijestio sam četnike o tome i onda su me u toku dana zajedno sa još 4 zatvorena srpska vojnika poslali da iskopamo raku za umrlog. Vratili smo se nazad do kombija i četnici su iznijeli umrlog, zamotali ga u najlon i istim onim traktorom odvežen je do mjesta gdje je bila pripremljena raka. Mene su tada pozvale staješine te jedinice i rekli su mi da me više neće tući i ostalo i ostavili su me u kući da ležim. U toj kući sam ležao sve do noći kada su me četnici prebacili u Prijedor, a to je bilo veče neposredno pred oslobađanje Sanskog Mosta. U tom periodu ja nisam znao šta se desilo sa onim ljudima koji su bili u kombiju ispred kuće u Mahali. U Prijedoru sam bio zatvoren u 'Keraterm' u sjedištu vojne policije. I tu sam prolazio kroz torture batinanja i ostalog. Tako je to trajalo sve do 01.11. 1995. godine kada su me četnici pustili na slobodu. (...) Tako kad sam dijelio hranu u Prijedoru sreo sam one ljude iz kombija

[1745] AIIZ, inv. br. 2389, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. januar 1996, *IZJAVA T.A.*

iz Sanskog Mosta. Tada sam saznao da se lice koje je podleglo u kombiju zove Avdić Aziz i rekao sam im da je on najvjerovatnije sahranjen u starim mezarima u Mahali."[1746]

IV.9. Logor u Osnovnoj školi Donja Tramošnja (Sanski Most)

Logor u zgradi Osnovne škole u Donjoj Tramošnji bio je smješten u naselju Donja Tramošnja koje je bilo naseljeno isključivo mještanima srpske nacionalnosti. U istoj zgradi za vrijeme napada na Vrhpolje, Hrustovo i Kljevce bilo je "KM (komandno mjesto; prim. M.B.) pukovnika Basare bilo je u rejonu s. D. Tramošnja, gdje su postavljena i 2 ZIS-a (topovi 76 mm, prim. M.B.), LRL 128 mmm (laki raketni lanseri, prim. M.B.), MB 120 mmm (minobacači 120 mm, prim. M.B.)."[1747] Zatočenici su bili zatočeni u podrumskim prostorijama ovog logora. U vrijeme napada na pomenuta sela ali i nakon toga u ovoj zgradi bila je privremeno smještena komanda jednog bataljona 6. sanske brigade. Nakon što su srpske vojne i policijske snage zauzele naselja Vrhpolje, Hrustovo, Kljevce, Tominu i Čaplje počeo je nasilni progon i zatočenje civila- Bošnjaka iz ovih naselja. Jedan broj muškaraca prethodno je zatočen u zgradi Osnovne škole u Tomini a nakon toga doveden u ovaj logor. U više navrata, muškarce iz ovih naselja su dovodili u ovaj logor gdje su bili izloženi teškim fizičkim torturama a nakon toga su ubijeni. Prema dostupnim podacima svi koji su zatočeni u ovom logoru su ubijeni. Prema dosadašnjim saznanjima u ovom logoru je bilo više pojedinačnih i masovnih ubijanja. Posmrtni ostaci zatočenika koji su bili zatočeni u ovom logoru pronađeni su u nekoliko pojedinačnih i dvije masovne grobnice. U neposrednoj blizini logora (mjesta ubijanja) pronađeni su posmrtni ostaci ubijenih Letić Mehmeda (Donja Tramošnja-Devića šuma), Ale ef. Behara (Tomina-Bubulji).[1748] U dvije masovne grobnice Tomina- Markovići (25) i Gornja Tramošnja-Jankov do (22) ekshumirani su i identifikovani posmrtni ostaci 47 ubijenih Bošnjaka iz naselja Hrustovo i Vrhpolje.[1749] Jednu grupu od 22 zatočenika srpski vojnici su iz zatvorskih prostorija u kojima su bili zatočeni,

[1746] AIIZ, inv. br. 2390, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Ključ, 7. januara 1997, *IZJAVA Š.M.*

[1747] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

[1748] AINOBiHPUB, *ZAPISNICI O IDENTIFIKACIJI.*

[1749] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

izveli i odveli nekoliko stotina metara od logora, uz put, na jednoj krivini, nedaleko od jedne kuće i tu strijeljali. Posmrtni ostaci ubijenih na tom mjestu su bili više dana, da bi nekoliko mještana pokupilo posmrtne ostatke ubijenih i ukopali ih u masovnu grobnicu na lokalitetu Jankov do.[1750] Drugu grupu od 25 zatočenika koji su prethodno bili zatočeni u Tomini doveli su u ovaj logor i nakon nekoliko dana odveli ih na lokalitet Tomina-Markovići gdje su ih strijeljali. Tako da do sada imamo 49 ekshumiranih i identifikovanih Bošnjaka koji su ubijeni a bili su zatočeni u ovom logoru. Iz ovog logora nemamo ni jednog zatočenika koji je preživio i svjedočio o torturama i ubijanjima u ovom logoru.

IV.10. Logor Batković (Bijeljina)

Logor Batković bio je smješten 12 km sjeverno od Bijeljine, a 3 km od sela Batković. "Logor Batković kao zatočenički objekat osnovan je od strane Istočnobosanskog korpusa krajem juna 1992. godine i on se nalazio u kompleksu takozvane 'Agrosemberije', oko 12 km sjeverno od grada Bijeljine. Pukovnik Dragutin Ilić, koji je u to vrijeme bio komandant Istočnobosanskog korpusa, za prvog komandanta tog logora postavio je potpukovnika Momčila Despota."[1751] U nekoliko navrata mijenjali su se komandati logora Batković.[1752]

Zatočenici su bili smješteni u dvije velike hale-skladišta poljoprivrednih proizvoda veličine oko 50 x 20 metara. Pored glavnih objekata (skladišta) bilo je i popratnih objekta (radionica, garaža i upravna zgrada). Prvi zatočenici, zatvoreni su 1. aprila 1992. godine. Logor je bio u funkciji u periodu 1992-1996. godine.[1753] Logor je bio sa tri strane ograđen bodljikavom žičanom ogradom, visine dva metra, a sa južne strane je bio zaštitni metalni zid. Glavni ulaz bio je sa zapadne strane gdje su bile zgrade za srpsku vojsku i kancelarije. Logoraši su napravili 2 osmatračnice sa reflektorima. Zatočenici svjedoče kako je na toj 7 metara visokoj osmatračnici uvijek bilo nekoliko

[1750] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[1751] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 898.

[1752] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336.

[1753] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 914.

naoružanih čuvara.[1754] Zatočenici dovedeni iz logora Sušica 28. juna 1992. godine (premješteno približno 400 ljudi)[1755], logor su ogradili bodljikavom žicom, postavili željezne rešetke na prozore, izradila osmatračnice. Napravili su poljski toalet sa 4 kabine. U krugu logora dovedena je voda i postavljeno 5 slavina.[1756] Zatočenike su osim u hangarima "smjestili u jedan vojni šator dimenzija 30 sa 5 metara, koji je dijelilo 240 ljudi."[1757]

U ovaj logor su zatočeni civili - logoraši "s područja Brčkog, Bijeljine, Janje, Koraja, Kalesije, Vlasenice, Bratunca, Sokoca, Rogatice, Srebrenice, Zvornika, Tuzle, Lopara, Ugljevika, Doboja, Bosanskog Šamca, Prijedora, Sanskog Mosta, Ključa, Kotor-Varoša i drugih okupiranih mjesta Republike Bosne i Hercegovine."[1758] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Župljanin: "Mnogi zatočenici koji su držani u logoru Batković bili su tu premješteni iz drugih zatočeničkih objekata, kao što su logor Sušica u Vlasenici, logor Manjača u Banjoj Luci, Dom kulture u Čelopeku i drugi zatočenički objekti u opštinama Zvornik i Ugljevik i drugim mjestima. Ta premještanja su vršena, uz pomoć srpskih opštinskih vlasti, od kraja juna 1992. godine pa nadalje."[1759]

Objekti u kojima su boravili logoraši nisu imali grijanja ni osvjetljenja. Logor nije ispunjavao ni minimum uvjeta za boravak zatočenih osoba. Prva veća grupa zatočenika dovedena je 28. juna 1992. iz logora Sušica. U logor su 13. decembra 1992. prebačena 522 logoraša iz Manjače.[1760]

Broj zatočenika u ovom logoru bio je promjenjiv i kretao se od nekoliko stotina do nekoliko hiljada zatočenika. U logoru je od 1992 do 1996. godine bilo zatočeno više od 4.000 civila - muškaraca i žena (od djece do staraca).[1761] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Župljanin:

[1754] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336; ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 905.

[1755] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 903.

[1756] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336.

[1757] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 905.

[1758] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 486.

[1759] Isto, paragrafi 885, 902; M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336-342; S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 486.

[1760] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336, 339 i 341.

[1761] Isto, str. 338-339.

"(...) do avgusta 1992. godine, (...), u tom logoru bilo približno 1.600 zatočenika, uključujući i dvije zatočenice iz Rogatice i nekolicinu djece u dobi od 16 godina. (...) da je u avgustu 1992. godine u logoru Batković bilo zatočeno 1.280 muškaraca Muslimana. Svi zatočenici su bili bosanski Muslimani ili Hrvati."[1762] Pojedinci su u logoru Batković boravili i 850 dana.[1763]. U logoru su se "smjenjivale grupe zatočenika, neki su razmjenjivani, a neki dovođeni."[1764] Zatočenici su vrlo često premještani u druge logore i dovođeni iz drugih logora kako bi ih sakrili od predstavnika MKCK. Na taj način se prikrivao stvarni broj zatočenika, odnosno broj ubijenih.[1765]

Po dolasku u logor zatočenici bi morali proći kroz "špalir", prolazak do hangara praćen je tučom, logorski čuvari udarali su zatočenike policijskim palicama, drvenim motkama, bejzbol palicama i drugim predmetima.[1766] Tom prilikom mnogim zatočenicima polomljena su rebra, ruke, nosevi. Tuča je nastavljana i u hangarima i to kundacima, metalnim šipkama i drugim predmetima. U hangarima se spavalo na slami.[1767] Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Župljanin: "Sanitarni uslovi i uslovi za spavanje u logoru bili su loši. Bilo je pet ili šest česmi sa čistom, hladnom vodom, kojima su zatočenici imali pristup tokom cijelog dana. Kako se navodi u izvještaju KEBS-a, u tom logoru su se nalazila dva poljska tuša koje su zatočenici mogli koristiti. Tu je bio i poljski zahod sa septičkom jamom koji su zatočenici mogli da koriste danju, ali ne i noću. (...) zatočenicima ispočetka davali tanke vojne madrace i da su svaki madrac morala dijeliti po dva zatočenika. Stražari su im kasnije oduzeli te madrace, pa su zatočenici morali da spavaju na slami i sijenu. (...) zatočenici nisu imali ništa čime bi se pokrili dok im MKCK nije obezbijedio ćebad nakon što su delegati MKCK-a obišli logor sredinom jula ili sredinom avgusta 1992. godine."[1768]

[1762] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 904.

[1763] Hasan Ceribašić je u logor doveden 27. novembra 1992. godine a razmijenjen je 6. oktobra 1994. godine. Nakon 503 dana zatočenja Nehru Delkić i Nedžad Bejtić su razmijenjeni. U Logoru Batković su se smjenjivale grupe zatočenika, neki su razmjenjivani, a novi dovođeni. M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 338.

[1764] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 338.

[1765] Isto, str. 338.

[1766] *Torture u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata 1992-1995*, Savez logoraša Bosne i Hercegovine-CID, Sarajevo, 2003, str. 146; ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 905.

[1767] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 336.

[1768] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 906.

Osim teških uslova boravka u logoru, zatočenici su bili svakodnevno izloženi teškim fizičkim torturama. "Tuče su posebno teško padale. Obično se to dešavalo noću. Izlazili su i po nekim svojim kriterijima izvodili ljude i do besvjest tukli. Tukli su tako i Nijemca Olija, kojeg su uhvatili kao izvještača, ali optužili da je došao u Bosnu da ratuje za Muslimane. Tučom su se posebno isticali Drago Ilić iz Potpeći kod Tuzle, Lujić iz Bijeljine, koji je prije rata radio kao vodoinstalater, zatim Jokić i Kojić."[1769] Po dolasku u logor Batković, zatočenike su tukli i šišali.[1770]

Logor Batković bio je posebno čuvan logor. Iz ovog logora bijeg je bio gotovo nemoguć.[1771] U logoru je ubijeno - "umrlo oko 100 osoba". Mnogi su umrli od premlaćivanja, mučenja, maltretiranja, bolesti i gladi.[1772]

Ovo je bio logor radnog tipa, svakodnevno je od 200 do 400 logoraša išlo kamionima na rad u šećeranu, poljoprivredno dobro, a posebno su bili teški šumski poslovi na koje su prisiljavani zatočenici. Zatočenici su odvođeni na fizičke radove u bijeljinska preduzeća Šećerana, Žitopromet i Sava. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Župljanin: "Zatočenike u logoru Batković svakodnevno su tjerali da rade fizičke poslove, među kojima su bili kopanje rovova i nošenje municije na liniji fronta, pokopavanje leševa, radovi na njivama i u fabrikama, sječa stabala, te pomaganje u izgradnji nekakvog aerodroma u blizini Bijeljine. Uslovi u kojima su zatočenici morali da rade bili su takvi da su u dva navrata zatočenici koje su odveli na rad na liniji fronta poginuli u unakrsnoj vatri kod Lopara. Drugi zatočenici su morali da sijeku stabla na ledenim temperaturama. Zatočenici nisu mogli odbiti da idu na rad i u logoru su ostajale samo osobe s invaliditetom, dok su ostale zatočenike svakodnevno odvodili na rad."[1773] Logoraši su radili kao roblje na privatnim poljoprivredim imanjima, odvođeni su na linije ratišta na kopanje rovova. Najčešće su zatočenici išli na majevičko ratište "u augustu 1993. godine, zajedno sa još 20 logoraša, određen sam da kopam

[1769] J. Kadrić, nav. dj., str. 246.

[1770] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 905.

[1771] Prema sjećanjima preživjelih logoraša, jedina dvojica logoraša koji su uspjeli pobjeći iz logora Batković, bili su Ferid Islamagić iz Ključa i Semir Karabegović iz Sanskog Mosta.

[1772] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 225-3-d; M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 337-338 i 341.

[1773] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, paragrafi 908 i 909.

rovove kod releja na Majevici. Tu smo radili mjesec dana. Četnici bi nas tukli, ako neko njihov pogine, ili bude ranjen. Spavali smo u podrumu na betonu jedne razvaljene kuće."[1774] Na linijama razgraničenja zatočenici su bili izloženi teškim fizičkim poslovima: "Najteži dio posla bilo je kopanje rovova za potrebe VRS na borbenim linijama. Tamo sam proveo 10 dana, na sječi šume to je bilo neizdrživo kako smo radili, pa sam prebačen i u Blaževac na prvu vatrenu liniju, kopali tranšeje i pravili bunkere, radilo se i noću, kad to sada zamislim ne mogu sam sebi da vjerujem da sam mogao izdržati, kada zapuca moliš Boga da te potrefi da se rešiš tih teških muka (...)."[1775] Pored teških fizičkih radova i stalne izloženosti mogućnosti pogibije zatočenika na prvim borbenim linijama.

Zatočenici su korišteni kao živi štit u akcijama koje su izvođene na Majevici. "Sjećam se da su jednog dana Đoko Pajić, Miloš Hošafović, Drago Popović i Lujić odabrali 40 ljudi za rad na Majevici. Sedamnaest njih se nije vratilo. Zvanično saopštenje je bilo da su oni upali u muslimansku klopku kod Teočaka i tako poginuli. Ali to nije bila istina, jer su preživjeli pričali da su ih Srbi pobili. Drugom, opet, prilikom peterica logoraša je odvedena na rad u 'Žitopromet' u Bijeljinu. Naišla je grupa pijanih četnika i dvojicu logoraša zaklala: mog mještanina Fadila Bajramovića i nekog Fuada, koji je bio rodom iz Sanskog Mosta. Četnici su se njihovim glavama igrali u dvorištu."[1776] Prilikom kopanja rovova logoraši su ginuli na linijama.[1777]

Zatočenici su sistematski izgladnjivani, hrana po kvaliteti i količini nije zadovoljavala ni minimum ljudskih potreba. Zatočenici su dnevno dobijali dva do tri kuhana obroka koja su se sastojala od osnovnih namirnica i povrća, a u logor ih je iz Bijeljine dopremala vojska. Međutim, približno tucet zatočenika je bilo izdvojeno za posebno okrutan tretman i njima su često uskraćivali hranu i vodu, a stražari su im namjerno prosipali obroke.[1778] Za doručak su zatočenici dobili komad kruha i maslaca ili jaje, a za ručak i večeru komad kruha i juhu čudna mirisa i okusa, bez ikakvih sastojaka. Zatočenici su tokom zatočeništva u ovom logoru smršavili i više desetina kilograna:

[1774] J. Kadrić, nav. dj., str. 247.

[1775] *Torture u BiH*, nav. dj., str. 170.

[1776] J. Kadrić, nav. dj., str. 248.

[1777] Prilikom kopanja rovova za VRS poginuli su Džemal Memić i Ahmet Pašić. U logoru su između ostalih umrli Alija Kavazbašić i Suad Džihić.

[1778] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 907.

"kada sam 27. maja 1992. godine doveden u logor Omarska, imao sam 105 kilograma, a kada sam 4. marta 1993. godine izašao iz logora Batković, bio sam težak 59 kilograma. Za devet mjeseci boravka u logorima smršao sam 46 kilograma."[1779] Logoraši koji su odlazili na rad van logora jeli su svježu repu koju su nalazili na poljima. Ponekad bi krišom donosili i u logor. Nekad bi zatočenici radili u pojedinim firmama u Bijeljini gdje su radile i žene Bošnjakinje koje su im krišom, na skrivenim mjestima ostavljale hranu.[1780]

Kakva je bila hrana u logoru i kako su počinjali sa jelom jedan od preživjelih navodi: "Donijeli su nam za večeru neku čorbu, bez hljeba. Tek što je Suljo zaustio da srkne, jedan srpski vojnik mu je viknuo: 'Zar si počeo da jedeš, a nisi se prekrstio!' Stali smo kao ukopani. Dok se Suljo nije dva puta prekrstio, nije nam dao jesti."[1781] Često i gotovo svakodnevno čuvari su tjerali Bošnjake da se krste, pri tome im govoreći da su oni Srbi odnosno poturice. "Onaj sa PM (puškomitraljez, prim. M.B.) hoće ponovo u šumi da nas ubije, a onaj visoki izvadi bajonet (nož) iza pojasa i govori onom sa PM nemoj pucati ja ću ih zaklati. Sa bajonetom u ruci priđe meni prvom, skide sa glave plavu beretku i daje meni prvom da poljubim kokardu i da se prekrstim tri puta na srpski način i tako isto i mom rođaku što smo obadvojica učinili. Potom je meni stavio bajonet na uho i hoće da odsječe uši a onda i zaklati, dok u međuvremenu opet onaj drugi govori nemoj klati dok ne dođe komandir i tako je na našu sreću kod njih razum prevladao i mi smo ostali živi."[1782]

Izuzev rada koje su obavljali zarobljenici u logoru je bilo i stravično maltretiranje od strane civila-Srba, koji su nesmetano dolazili u logor kako bi vršili fizičke torture nad zatočenicima. Svakodnevne fizičke torture, izgla-đivanje, izvođenje i izvršenje lažnih strijeljanja uz druge psihičke torture ostavilo neizbrisiv trag na psihofizičko zdravlje zatočenika. Po dolasku u logor svi zatočenici su prolazili kroz isti tretman.[1783]

Tokom boravka u logoru zatočenici nisu mogli održavati ni minimum higijene. Svi su dobili vaške i buhe. Fizičko zlostavljanje je najčešće vršeno noću, ponekada bi čuvari i vojnici ulazili i nasumice izvodili zatočenika, a

[1779] J. Kadrić, nav. dj., str. 251.
[1780] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 338.
[1781] J. Kadrić, nav. dj., str. 244.
[1782] *Torture u BiH*, nav. dj., str. 164.
[1783] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 338.

nekad bi prozivali poimenično. Jedan broj logoraša je preminuo od posljedica teških premlaćivanja. Već nekoliko dana po pristizanju u logor zatočenici su umirali. Zatočenike koji su umrli ili ubijeni u logoru ukopavali su na lokalnim mezarjima i grobljima ovisno o vjeroispovijesti. Ubijeno je više od 100 logoraša i mnogi se vode nestalima. Jedan broj lica je nakon rata ekshumiran (...).[1784] Zatočenici su vrlo često premještani u druge logore i dovođeni iz drugih logora kako bi ih sakrili od predstavnika MKCK-a. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić Župljanin navodi se: "Uslovi u logoru Batković bili su posebno 'uređeni' za posjetu od strane delegata MKCK-a krajem avgusta i u septembru 1992. godine. To je obuhvatalo privremeno uklanjanje najmlađih i najstarijih zatočenika, kao i onih koji su bili nasurovije premlaćeni."[1785] Na taj način se prikrivao stvarni broj zatočenika, odnosno broj ubijenih. U julu 1992. godine u logor su došli predstavnici Međunarodnog crvenog križa i američki senator Frank Wolf. Prilikom posjete predstavnika MKCK-a, teško pretučeni i povrijeđeni logoraši skrivani su kako se ne bi vidjele posljedice tortura kojima su bili izloženi. Također su skrivali sve zatočenike mlađe od 18 i starije od 60 godina. MKCK-a nije mogao popisati sve zatočenike i time dati malu nadu zatočenim da neće biti ubijeni.[1786] "U logoru je tada bilo oko 2.000 logoraša. Prije par dana nego što će prvi put doći 'Crveni krst' izvadili su žito iz drugog hangara i otpremili ga, da u njega smjeste djecu mlađu od 18 godina i starije od 60 godina (...). Mlađih od 18 godina bilo je 53-oje, a starijih od 60 godina 118. Danima, kada je dolazio 'Crveni krst' nas su krili u jednu šumu 3 km daleko od logora u pravcu rijeke Save. Budili su nas rano ujutro u 4 sata, a vraćali navečer."[1787]

Načini na koji su zatočenici mučeni ili ubijani gotovo da se ne mogu ni zamisliti. Zatočenici su prisiljavani da udaraju druge zatočenike dok bi čuvari tražili da jače i jače udaraju, pri tome govoreći kako i kuda da udaraju.[1788] Zatočenici su na prvim borbenim linijama namjerno izlagani pogibiji i ranjavanju. Srpski vojnici i policajci prisilno su zatočenike tjerali da uđu u

[1784] Sa groblja Pilakuša (Bijeljina) ekshumirani su ubijeni zatočenici Islamagić Fuad i Dervišević Atif. AINOBiHPUB, Republika Srpska, VLADA, Državna komisija za razmjenu ratnih zarobljenika i nestalih lica, broj: 442/98, 13. oktobar 1998, *OBAVIJEST*.

[1785] ICTY, Predmet br. IT-08-91-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIĆE STANIŠIĆA I STOJANA ŽUPLJANINA, *PRESUDA*, 27. mart 2013, *PRESUDA*, paragraf 911.

[1786] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 339.

[1787] *Torture u BiH*, nav. dj., str. 158.

[1788] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 338.

minsko polje. Jedan od svjedoka navodi: "(...) kada su me i tamo trebali da pogube, zapale suhu travu i da mi kosu da presječem navodno požar da se ne širi i navede me kuda ću da kosim i taj koji me usmjeri on pobježe, bilo mi je sve jasno, nisam kosio 5 metara, detonacija baci me 10 metara, gubim svijest, kada sam došao sebi, ležim na nosilima oni me previjaju, vojnici oko mene, istom jedan reče stariji čovjek, sklonite se to nije ljudsko biće, to je čudo, valjda je mislio kako sam ostao živ, pošto je bila potezna mina koja tuče u kvadrat 50 m, i nikad više nisam vidio tog koji me je naveo na tu minu, a bio je komandir voda."[1789]

Logoraši iz koncentracionog logora Manjača u logor Batković prebačeni su 13. decembra 1992. godine. Većina je bila iz Grapske kod Doboja, Ključa, Sanskog Mosta i Prijedora. Kasnije su neki prebačeni u zatvor Kula u Sarajevu. Isljeđivanje u logoru su pored pripadnika VRS, vršili pripadnici raznih paravojnih jedinica i milicija. Odvođenja i ubijanja su se događala noću. Bego Bukvić je pržen željeznom šipkom i teško premlaćen odveden u nepoznatom pravcu. Odveden je Husein Spahić na Majevicu, odakle se nije vratio. Zanimljiva je i ispovijest Nihada Ključanina koji je preživio masakr u zasjedi, kada je napadnut kamion u kojem su vođeni logoraši na prve linije. Nažalost, zločini u logoru Batković nisu do kraja rasvijetljeni a zločinci nikada nisu privedeni pravdi. U prosjeku, oko 2.500 ljudi svakodnevno je bilo zatočeno u ovom logoru.[1790]

Pored muškaraca u logoru Batković bile su zatočene i žene. Pored toga što su bile izložene teškim psihofizičkim torturama, prisilnom radu ove žene su svakodnevno silovane. Zatočenici su seksualno zlostavljani (i muškarci i žene), muškarce su prisiljavali na seksualno opštenje.[1791]

U logoru Batković sve su žene prisilno odvođene na njive radi obavljanja teških poljoprivrednih radova. Uglavnom su vođene u grupama od dvadesetak žena. U njihovoj pratnji bilo je 7-8 srpskih stražara. Radile su skoro svaki dan 7-16 sati. "N. N. iz Cerske, Bošnjakinja, zatočenica u srpskom logoru Pilica kod Zvornika, izjavila je da je nakon dva mjeseca svoga zatočeništva u tom logoru deportirana u Batković. U svojoj izjavi ona svjedoči:

[1789] *Torture u BiH*, nav. dj., str. 170.

[1790] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 339.

[1791] Isto, str. 339; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 225-3-d.

"Uveli su me u jednu sobu u kojoj je moglo biti oko 100 djevojaka od 13 do 25 godina starosti. Tu sam preživjela, zajedno sa svim tim djevojkama, sva moguća poniženja (...). Ispričala je, dalje, kako su ih Srbi preko dana vodili na razna imanja da rade teške poljoprivredne poslove, najmanje po devet sati dnevno, prisiljavajući ih, često, da sa sebe skinu svu odjeću i tako, nage, kopaju."[1792]

Svoje sjećanje na 496 dana provedenih u srpskim koncentracionim logorima iznosi Nihad Ključanin: "Uhapšen sam u porodičnoj kući 1. juna 1992 godine od strane pripadnika srpske policije nakon čega sam odveden u policijsku stanicu u Sanskom Mostu. Iz policijske stanice prebačen sam u zgradu Osnovne škole "Hasan Kikić" koja je služila za nezakonita zatočenja Bošnjaka. U ovom logoru sam zadržan do 6. juna, kada su nas devetericu prebacili u logor "Betonirka". Taj dan, 6 juna 1992. godine, prva grupa Sanjana prebačena je u koncentracioni logor Manjača. U logoru "Betonirka" bio sam zatočen do 7. jula odakle sam zajedno sa još šestericom zatočenika prebačen u pritvorske prostorije policijske stanice u Sanskom Mostu. Tu sam zatekao jedan broj zatočenika koji su bili zatočeni od 25 maja 1992. godine. U ovom logoru ostajemo do 28. augusta 1992. godine kada smo prebačeni u koncentracioni logor Manjača. Iza nas u ovom logoru srpska policija i vlast zadržale su zatočene Emira ef. Seferovića i Hasiba Kambera. Ova dvojica zatočenika su kasnije ubijena od strane srpske policije u selu Trnova, lokalitet Velika rijeka. Tokom boravka u ova tri logora na području opštine Sanski Most proživio sam teške fizičke i psihičke tortura. Uslovi boravka bili nesnošljivi, stalna i masovna tuča logoraša posebno u noćnim satima, maltretiranje, izgladnjivanje bio je svakodnevni ritual srpskih policajaca, vojnika ali i civila koji su imali pristup ovim logorima. U koncentracioni logor Manjača dovezeni smo skupa sa još 35 logoraša iz logora "Krings". Na kapiju koncentracionog logora Manjača ušli smo pognute glave sa rukama na leđima. U ovom koncentracionom logoru bio sam zatočen do 13. decembra 1992. godine. Dana 13. decembra 1992. godine, nas 531 logoraš, u tri grupe smo prozvani i rečeno nam je da spremimo svoje lične stvari i da idemo u razmjenu. Od razmjene nije bilo ništa, istina je da su nas odlučili prebaciti u koncentracioni logor Batković kod Bijeljine. Kasnije smo saznali

[1792] Senad Mešetović, *Masovna silovanja-srpska politika*, Ljiljan, Sarajevo, 6. juni 1995, br. 122, str. 5-6, navedeno u: M. Omerdić, *Prilozi proučavanju genocida nad Bošnjacima*, Sarajevo, 1999, str. 169.

da je uslov za raspuštanje koncentracionog logora Manjača bio da nas 531 logoraš budemo izdvojeni i prebačeni u drugi logor. Kada su nas ukrcali u autobuse nismo znali gdje nas voze. U toku transporta morali smo pognuti glave i tokom tog cijelog puta pratici-srpski policajci su nas tukli i maltretirali. Pratioci u autobusima bili su srpski policajci iz Ključa. Bili smo ubijeđeni da nas voze u neki od logora u Srbiji. Prelaskom preko pruge koja vodi za Raču, oni koji su bolje poznavali taj teren, rekli su onako gotovo nečujno ,'nećemo u Srbiju'. U koncentracionom logoru Batković, zatekli smo logoraše iz Bosanskog Šamca koji su u logoru bili već nekoliko mjeseci. Kasnije smo saznali da postoji još jedan hangar za žito koji je služio kao logor. Ti hangari su veličine nekih 50 x 20 metara, bez zastakljenih otvora, sa četvero velika hangarska metalna vrata. Ležali smo na slami koja je odvajala tijela od betonskog poda. U drugom hangaru bili su Bošnjaci i Hrvati uhapšeni i dovedeni iz Bijeljine, Brčkog, Bosanskog Šamca, Ugljevika te iz Zvornika, Bratunca, Vlasenice, Rogatice, Srebrenice. U grupi od 531 zatočenika koji su prebačeni iz koncentracionog logora Manjača bili su zatočenici iz Grapske kod Doboja, Jajca, Kotor Varoši, Ključa, Sanskog Mosta, Prijedora, Bosanske Dubice i jedan iz Banje Luke. U koncentracionom logoru Batković morali smo raditi najteže poslove, počev od radova na prvim linijama fronta, sječa ogrijevnog drveta za srpsku vojsku (tom prilikom smrtno je stradao logoraš Ivo Ivanković iz Sanskog Mosta) po firmama kao što su "Šećerana", "Rad", "Žitopromet" gdje su srpski vojnici početkom marta 1993. godine ubili, tačnije zaklali dvojicu logoraša, Fuada Islamagića iz Ključa i Ferida Šabanovića iz Bosanskog Šamca. Posebno će mi ostati u sjećanju 26. mart 1993. godine kada su nas srpski vojnici odveli na prve linije fronta. Tog 26 marta 1993. godine, na području današnje opštine Teočak, u selu Bilalići na lokalitetu Prosjeka, dovezeno nas je 40 logoraša koje su razdvojili u dvije grupe po 20. U selu Muđuzgraja, bili smo sa srpskim borcima na prvim linijama. Grupa logoraša među kojima sam bio i ja bila je dodijeljenja srpskim vojnicima kojima je komandovao vojvoda Mitar Manda Maksimović iz Ugljevika. Dvije noći smo proveli pod bukvama skupa sa srpskim vojnicima. Poslije te dvije noći vraćeni smo u Ugljevik u prostorije starog zatvora odakle smo u ranim jutarnjim satima odvozeni vojnim kamionom na lokalitet Bilalića, gdje smo morali kopati rovove. Dana 26. marta 1993 godine, na lokalitetu Prosjeke pripadnici jedinica ARBIH ne znajući ko je na karoseriji vojnog kamiona marke 'DAJC' napravili su zasjedu i tom prilikom poginulo je 19 logoraša.

Nas nekoliko se uspjelo spasiti iskakanjem iz kamiona. Uspio sam noktorezom prosijeći ceradu na mjestu gdje je bila probijena puščanim mecima te iz gornjeg desnog dijela kamiona iskočiti .Već su mnogi logoraši bili mrtvi, krv je bila po svuda. Iz kamiona smo uspjeli iskočiti ja, Suad Mujkanović i Josip Marić jedini logoraš iz Banje Luke. Suad Mujkanović i ja kada smo vidjeli da se i dalje puca i da se jedan vojnik sprema da baci bombu, skočili smo niz padinu niže puta. Mislili smo da je i Josip Marić sa nama, međutim, on je po svoj prilici ostao ispod kamiona. Josip Marić još nikad nije pronađen i o njemu se ništa ne zna. Suad i ja smo ponovo upali u zamku srpskim vojnicima na drugoj strani, tačnije u selu Glinje. Srpski vojnici su nas odveli u komandu u Glinjama gdje smo zadržani dva dana. Nakon dva dana vraćeni smo u koncentracioni logor Batković. Po dolasku u logor, odveli su nas na nekakvo suđenje na Vojnom sudu srpske vojske. U logoru Batković proveo sam 300 dana, sve do 9. oktobra 1993 godine kada sam razmijenjen u Turbetu kod Travnika.[1793]

Prenosimo sjećanje Jusufa Omerovića na dane provedene u logoru Batković u kojima se opisuju neljudski i nehumani postupci prema zatočenicima: "(...) osvanuo je ipak dan kada se kroz logor pronese vijest o tome da se ide u razmjenu. Zvučalo je to, kao i mnogo puta do tad, kao još jedna srpska ujdurma i obmana. Nešto što smo toliko puta čuli, međutim, počeše prozivati ljude s naredbom da uzmu svoje stvari i što hitnije iziđu van. U mojoj neposrednoj blizini prozvaše moje komšije Sejada i Sajifa, mlađe momke koji odmah počeše plakati, iako treba da idu na slobodu. Govorio sam im da se raduju, da ne plaču, ali je njima rastanak s ostalim rođacima i komšijama ipak teško padao. Ubrzo se izvan logora formira poduža kolona logoraša. Proču se glas da idu svi Hrvati i nešto Bošnjaka. Nije se ta priča ni stišala kad na kapiji štale u kojoj sam boravio ugledah ozarena, vesela lica Sejada i Sajifa. Vratilo ih kažu, ne idu oni. Zatim dolaze stražari s novim spiskovima i prozivaju imena: Asim Egrlić, Fahrudin Ćemal, Jusuf Omerović, Esad, Fuad, Ferid, Smajil, Atif, Enes, Ismet, Hilmija, Ahmo i drugi. Po sastavu prozvanih moglo se zaključiti da je uslijedila neka intervencija i da se nešto mijenja barem kada su Ključani bili u pitanju. Radilo se o uglednijim ljudima, opštinskim funkcionerima, stranačkim aktivistima i po četničkim kriterijima bezbjednosno opasnijim ljudima. Naknadno smo saznali da je izmjena postave koja treba da ugleda slobodu uslijedila nakon dolaska u logor

[1793] Sjećanje na provedene dane u srpskim koncentracionim logorima Nihad Ključanin je dao autoru u maju 2017. godine.

srpskih policajaca iz SJB Ključ Tode Gajića i Željka Dragića. Kada sam se ubrzo sa svojim prijateljima našao izvan žice zloglasne Manjače, bio sam na trenutak sretan, jer sam mislio da iza mene ostaju sva bol, patnja, poniženja, glad, strah i tuga. Računao sam da ću konačno doživjeti slobodu, pojesti pristojan obrok, okupati se i dići glavu. Moje misli su bile usmjerene ka tom cilju i na marginama mojih sanjarenja, s jedne strane, čuh riječi komandanta logora Božidara Popovića kako mi eto idemo svojim kućama, a s druge strane prijetnje jednog policajca koji je bez ustezanja govorio kako mi slobodu dugo ili nikada nećemo osjetiti. Bio je u pravu, jer je taj dan 13. decembar 1992. godine bio uvertira u još 302 dana teškog mučenja i stradanja. Dok smo izlazili iz mjesta užasa i ulazili u već pripremljene autobuse, čuo sam povike: 'Vidi vođa! Vidi zelenih beretki! Vidi gazija!' Nisam to nikako povezivao sa svojim supatnicima ili sa sobom lično, ali su te riječi bile upućene upravo Esadu Osmanoviću i meni. Ove prijetnje, u šta sam se vrlo brzo uvjerio, izgovorile su moje komšije Srbi, Đukanović Mirko i Kondić Damir koji su se javili da kao dobrovoljci prate autobuse na putu ka slobodi nas 522 logoraša. Na našu veliku žalost, nije to bio put ka slobodi, nego premještaj u drugi kazamat u Bijeljini. Srpski zlotvori su izigrali dogovor o raspuštanju logora Manjača na taj način što su po naredbi Momira Talića, komandanta 1. Krajiškog korpusa, izvršili premještaj u druge logore više od 500 logoraša, i to po aršinima koje su oni odredili. Odmah po ulasku u autobus sjeo sam na pod, jer nije više bilo mjesta za sjedenje i pogled sam prikovao za Kondić Damira, koji mi uputi rečenicu: 'Mi se znamo, jel tako?' Autobus je vozio vozač ključkog prevozničkog preduzeća Mirko Tanasić, nama Ključanima dobro poznat. Čim smo krenuli od dvojice spomenutih, Mirka i Damira, počelo je batinanje, pretresanje i maltretiranje. S obzirom da su u cijelom autobusu prepoznali samo mene, 90 % svog iživljavanja posvetili su upravo meni. Naime, do rata sam radio na poslovima sekretara Mjesne zajednice Sokolovo i bio u prilici upoznati ove momke, njihove roditelje i braću. (...) Tukući me na različite načine spominjali su mi i između ostalog i to otkud balija u mjesnoj zajednici, kako smo mi ustaše htjeli ubijati njihovu djecu i žene. Hvalili se kako su poubijali Prhovljane i kako im kosti nezakopane leže na Pećima. Put od Manjače do Bijeljine, tačnije do logora Batković bio je najteži put u mom životu. Udarali su me svime do čega su prije došli, ali sam i pored toga ostao dostojanstven što im je predstavljalo dodatni elan i izazivalo u njima još veći bijes. Zaustavili su nas pred džamijom Ferhadija u

Banjoj Luci, da je vidimo, kako oni kažu, posljednji put. U večernjim satima stigli smo u Batković. U polusvjesnom stanju napipao sam oteklinu na svome vratu-ramenu veličine nogometne lopte. Ni danas mi nije jasno kako je na tom predjelu tijela moglo nastati toliko zadebljanje. Pored batina koje smo dobili od ove dvojice na dugom putu do Batkovića, zaustavljani smo na svakom punktu gdje smo dodatno prebijani, od strane onih četnika koji su se tu našli. U logoru smo zatekli zatočenike iz Bosanskog Šamca koji su ležali u magacinu za sušenje žitarica. Bili su to hangari sa velikim brojem prozora bez stakla, kroz koje je puhao hladni zimski vjetar. Kako je u objektu bilo jako hladno moje rane su 'zacjeljivale' vrlo brzo. Ovo napominjem jer je voda u kanisterima pored naših uzglavlja redovno smrzavala. U vrijeme našeg boravka u ovom logoru konstantno smo odvođeni na prisilne radove. Hiljade radnih sati proveli smo kopajući rovove, noseći njihove ranjenike, obrađujući nepregledna polja usjeva pored rijeka Save i Drine. Za potrebe srpske vojske primoravani smo sistemski pljačkati bošnjačke kuće. Vodili su nas da pravimo puteve, gradili smo dalekovode, te radili sve druge teške poslove za potrebe srpske vojske. Tjerali su nas da pred komandom jednog njihovog bataljona u osnovnoj školi blizu Trnove kod Ugljevika pokupimo sve opuške od cigareta koje su četnici bacali sve vrijeme od početka rata. Pored svih patnji, kao muslimani, držeći do svoje čistoće kupali smo se na 'toplom' bijeljinskom suncu sredinom januara. Zagrijali bi vodu na toj temperaturi, i dok smo sapirali svoja iscrpljena tijela, ona se pod našim nogama već pretvarala u led. Kad bi jedan drugom polijevali vodu po obrijanoj glavi imali smo osjećaj kao da laserski zraci padaju na naše potiljke. Po svaku cijenu željeli smo biti čisti i okupani. Šta je to što nas je održalo u životu? Kako iznurena tijela da podnesu teške radove i batine. Kako da se izdrže toliki mjeseci a da se nikad ni na trenutak ne bude samo? Je li to ljubav prema Bogu ili nada da će se ipak preživjeti i vidjeti majka, dijete, supruga? Je li u pitanju nagon za životom i opstankom? Odgovore na ova pitanja i danas tražim. Batine koje smo dobijali, poniženja i napore kojim smo bili izloženi mogu izdržati samo pravednici, ljudi koji vjeruju u Božiju volju i pravdu i čiji duh može nadjačati oštrinu srpske čizme i tvrdoću bejzbol palice ili toljage. Ovaj logor je bio smješten na poljoprivrednom dobru u dva odvojena objekta. Hrana je bila vrlo slaba što nas i nije posebno iznenađivalo. Vrlo brzo smo primijetili da je u splačinama koje smo dobijali uvijek bilo i gotovo za svakog logoraša po svinjski papak ili uho. U Bijeljini je bila farma svinja na

koju smo mi odvođeni da radimo. Lako je bilo zaključiti da su svi otpaci od svinja koje su zaklane za potrebe srpske vojske završavali u našim porcijama, ali ne i u našim želucima. Odbijali smo jesti ponuđene otpatke, te smo ih potajno izbacivali iz porcija kako ne bi dodatno iritirali svoje dželate. U Batkoviću sam boravio od 13. decembra 1992. do 9. oktobra 1993. godine. U ljetnom periodu, radeći na dalekovodu Zvornik - Ugljevik, obaviješten sam, po starom običaju, da idem u razmjenu. Nisam vjerovao toj priči ali sam ipak dopremljen u centralni logor Batković. Dok smo radili u Ugljeviku, spavali smo u starom iseljenom gradu i to u nekadašnjoj zgradi Opštinskog komiteta Saveza komunista. Kada sam prijateljima rekao da ću u razmjenu, počeli su se smijati jer se nije radilo ni o kakvoj razmjeni već o mom odlasku na Vojni sud u Bijeljinu. Vojna policija nas nakon nekoliko dana odvodi u grad pred Vojni sud, koji je bio smješten u jednoj ogromnoj romskoj kući. Uslijedilo je ispitivanje pred vojnim sudijom, kapetanom Radišom Bojičićem, koji nakon toliko logorovanja otvori istražni postupak, i gle ironije, odredi mi jednomjesečni pritvor, da navodno ne bih bježao. Po povratku sa suda, pred kapijama logora, izlazeći iz policijskog vozila pita Drago, jedan od zatvorskih komandira, odakle smo. Redom odgovaramo dok ne dođe do jednog logoraša kojeg smo zvali Lindon. 'Odakle si?'-pita Drago. 'Iz Bosanskog Šamca.' Slijede žestoke batine, šamari. Lindon sav zbunjen, preplašen. 'Odakle si?v - ponavlja Drago? Iz Bosanskog Šamca. 'Majku ti!' Dolaze nove batine, gaženje i poduka. 'Nije iz Bosanskog već iz Srpskog Šamca. Ponovi, odakle si!' Lindon još uvijek ne znajući gdje je problem sav zadihan progovora: 'Iz srpske opštine Bosanski Šamac.' Oni koji su nakon okončanja istrage dočekali presudu uglavnom su dobijali 17, 18, 20 i više godina zatvora. Lično nisam dočekao presudu u logoru, jer sam 9. oktobra 1993. godine, nakon 498 dana provedenih u srpskim kazamatima, razmijenjen u mjestu Turbe kod Travnika. Danas, kad se poneko od nas susretne s njima, ubicama, koljačima, pomagačima čuje se obavezno 'što nam je ovo trebalo', 'ko nas zavadi.' Kao da tim gumicama hoće izbrisati svu neljudskost, stoljetnu mržnju prema nama i karakter koji pokazaše. (...) Pored mog stradanja u srpskim koncentracionim logorima posebno mi se urezalo u sjećanje svirepo ubistvo mog komšije iz Plamenica Fuada Islamagića, te još jednog logoraša iz Bosanskog Šamca. Njih su krajiški četnici zvjerski

ubili u Starom mlinu u Bijeljini, koji se nalazio preko puta kasarne. Kako su to uradili? Odsjecanjem glave, šutanjem i nabijanjem na ogradu kapija kasarne koja je trebala da služi smještaju vojnika, čiji je glavni zadatak bio braniti narode i građane Jugoslavije. (...) Još jedan Ključanin, Atif Dervišević je noseći municiju i hranu za srpsku vojsku smrtno stradao, zajedno sa još 16 logoraša, Bošnjaka i Hrvata. Neposredno pred taj tužni događaj veća grupa logoraša je dovedena u istu onu zgradu Opštinskog komiteta, gdje sam ja od ranije boravio. Odatle su išli dalje prema linijama da nose hranu, municiju i ranjenike, kopaju rovove. Kroz zatvorena vrata čuli smo glasove koji su dopirali iz hodnika. Prepoznali smo glasove svojih prijatelja. Upravo je rahmetli Atif bio s druge strane i govorio mi: 'Prika nije mi ovo drago, stariji sam i bolestan, a ovo na šta nas tjeraju je i teško i suviše opasno.' Već narednog dana gledao sam svojim očima njegovo izranjavano tijelo kao i tijela ostalih ubijenih prije nego su ih pokopali. Istrpi tijelo, upamti duša, koju nam nisu mogli zdrobiti, slobodu i dalje sanjamo i osvajamo."[1794]

IV.11. Logor Kamenica u Drvaru

Logor Kamenica nalazio se u selu Kamenica, udaljen 8,3 kilometra od Drvara. Za nezakonita zatočenja Bošnjaka i Hrvata korištene su prostorije napuštene škole u istoimenom selu.[1795] Logor je kontinuirano postojao od augusta 1992. godine do septembra 1995. godine.[1796] Logor Kamenica postao je centralni logor 2. krajiškog korpusa VRS i svakodnevno su u njega dovođeni zatočenici. Ovaj logor je formiran po naređenju komandanta II krajiškog korpusa VRS, pukovnika Gruje Borića, str. pov. br. 307-1, od 5.8.1992. godine.[1797] Za komandanta logora imenovan je vodnik I klase Ratko Dronjak. A obezbjeđenje logora su činili vojni policajci iz bataljona vojne policije 2. krajiškog korpusa.[1798]

[1794] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 340-342.

[1795] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 219.

[1796] Isto, str. 222.

[1797] Sud BiH, Predmet br. X-KR-06/213, PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV GOJKA KLIČKOVIĆA, MLADENA DRLJAČE I JOVANA OSTOJIĆA, *PRESUDA,* 28. decembar 2012, paragraf 320.

[1798] AIIZ, inv. br. 2393, Komanda 2. krajiškog korpusa, , str. pov. br. 307-1, 5. august 1992, *ORGANIZACIJA FUNKCIONISANJA LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA, NAREĐENJE.*

U logor Kamenica, pored već postojećih čuvara, sa zatočenicima iz logora Kozila[1799] prešao je i dio čuvara.[1800] Zatočenici su iz više logora prebacivani u logor Kamenica, što je navedeno u presudi Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak, gdje se navodi: "(...) u Kamenicu dio ljudi prebačen iz O.Š. Slavko Rodić u Drvaru, a dio iz Kozila, (...) Dodatno je istakao da su ti civili koji su bili zatvoreni, zatvoreni samo zbog činjenice što nisu bili Srbi, što potvrđuje i okolnost da su civili i vojnici držani u istim prostorijama, dok je napomenuo, kada se radi o uslovima, da je ćebadi trebalo biti duplo više, odnosno da su zatvorena lica dva puta dnevno izvođena u toalet, dok su u međuvremenu za vršenje nužde koristili kantu koja se nalazila u prostoriji u kojoj su i boravili."[1801] Zatočeni Bošnjaci i Hrvati zatvarani u prostore koji su nekada služili kao učionice, sala i u podrumsku prostoriju. Poseban dio u logoru bila je jedna podrumska prostorija koju su zvali samica. Bila je veličine 3x5 metara. Sva je bila kamena. Pod je bio kameni, zidovi kameni, sa jednim malim prozorom koji je bio pokriven limom.[1802] Neki zatočenici u njoj su proveli više od tri mjeseca.

Žičana ograda oko logora[1803]

[1799] AIIZ, inv. br. 2394, Komanda 2. krajiškog korpusa, , str. pov. br. 153-1, 25. juni 1992. godine, *NAREĐENJE ZA FORMIRANJE LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA*.

[1800] M. Begić, LJUTOČKA DOLINO ..., str. 127

[1801] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, 1. JUNI 2012, *PRESUDA*, paragraf 246.

[1802] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 220.

[1803] Autor fotografije je Hilmo Kozlica.

KOMANDA 2. KRAJIŠKOG KORPUSA
Str.pov.br. 307-1
05.08.1992.godine

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

Organizacija funkcionisanja logora ratnih zarobljenika, naređenje, dostavlja.-

ONP

Na osnovu akta Glavnog štaba Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine pov.br. 18/28-6 od 12.06.1992.godine i Uputstva o postupanju sa zarobljenim licima, a u cilju organizacije života i rada u logoru ratnih zarobljenika (u daljem tekstu: LRZ) i obezbeđenja logora,

N A R E Đ U J E M:

1. LRZ organizovati u s. Kamenica, stara zgrada škole.

2. Za komandanta logora određujem vodnika I klase Dronjak Ratka.

3. Zamenika komandanta LRZ odredit će komandant bataljona vojne policije.

4. Jedinicu za obezbeđenje logora odredit će komandanti bataljona vojne policije. Ljudstvo će biti potčinjeno komandantu logora.

5. Pozadinsko obezbeđenje regulisaće pomoćnik komandanta za pozadinu 2. krajiškog korpusa.

6. Život i rad u LRZ organizovati u duhu Međunarodnog ratnog prava i u uvoduom delu naređenja ovih dokumenata.

7. Komandant logora sačinit će plan obezbeđenja logora, dnevni raspored rada i organizaciju života i rada zarobljenika. U cilju funkcionisanja ojelokupne organizacije u logoru komandant će ostvarivati saradnju sa PKPo, Organom bezbednosti i Organom za pravne poslove komande korpusa.

MS/RŠ/OP

K O M A N D A N T
p u k o v n i k
Srnja Borić

PRILOZI:

- akt GŠ V SR BiH pov.br. 18/28-6 od 12.06.1992.godine
- Uputstva o postupanju sa zarobljenim licima, Ministarstva odbrane SR BiH br. 01-53/92 od 13.06.1992.godine

Organizacija funkcionisanja logora ratnih zarobljenika-Naređenje-[1804]

[1804] AIIZ, inv. br. 2393, Komanda 2. krajiškog korpusa, str. pov. br. 307-1, 5. august 1992, *ORGANIZACIJA FUNKCIONISANJA LOGORA RATNIH ZAROBLJENIKA, NAREĐENJE.*

Prvi logoraši u logoru Kamenica bili su zatočenici iz logora Kozila (opština Bosanski Petrovac). Oni su u ovaj logor prebačeni 8. augusta 1992. godine.[1805] Osim logoraša iz logora Kozila, u ovaj logor prebačeni su i logoraši iz logora u Osnovnoj školi "Petar Kočić" (Bosanska Krupa) i iz logora u Osnovnoj školi "Slavko Rodić" (Drvar), itd."[1806] Nezakonito zatočeni Bošnjaci i Hrvati bili su prisiljeni da logor ograde visokom ogradom i dvostrukim redom bodljikave žice. Međuprostor između žica bio je miniran, tako da je pokušaj bilo kakvog bijega bio samoubistvo.[1807] A i sama pomisao na bijeg bila je nemoguća, jer su logoraši bili potpuno fizički i psihički iscrpljeni, i nisu imali snage za kretanje. I ovaj logor pažljivo je odabran. Okolina je bila pregledna i onemogućavala je bijeg. U logoru su bili dresirani psi koji su bili dodatno osiguranje. Ujedno, ovaj prostor korišten je i za pritvaranje srpskih vojnika kojima su izrečene disciplinske mjere od strane komandi jedinica 2. krajiškog korpusa. Potvrdnost navedenog nalazimo u presudi Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak: "treba dodati kako je optuženi tokom svog svjedočenja potvrdio da su zatvorenici srpske nacionalnosti obično dovođeni sa naredbom za izdržavanje disciplinske mjere, koju činjenicu je između ostalih potvrdio i svjedok Dragan Rodić, dok je za ljude koji nisu srpske nacionalnosti prihvatao da se zatvaraju bez odgovarajuće dokumentacije, odnosno po njegovom mišljenju je bilo dovoljno da ih dovede vojna policija i kaže da se radi o ratnim zarobljenicima."[1808] U logoru Kamenica protupravno su bili zatočeni Bošnjaci i Hrvati sa prostora opština Bihać, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanski Most, Livno, Kupres, Bugojno i drugih mjesta koja su bila u blizini zone odgovornosti 2. krajiškog korpusa VRS.[1809]

Uslovi u logoru bili su užasni. Pored fizičkih i psihičkih tortura, zatočenici su bili izloženi teškim fizičkim radovima, konstantno su izgladnjivani. Izvođeni su na radove van logora. Bili su prisiljeni vršiti utovar ogrjevnog drveta, izvoditi građevinske i druge radove. Neki zatočenici odvođeni su u Drvar da rade za potrebe srpske vojske. Vršili su utovar ili istovar raznih MTS-a.

[1805] H. Kozlica, nav. dj., str. 79.

[1806] Nihad Ključanin, *U šumama Grmeča umiru Bošnjaci*, Ljiljan, 2. mart 1994, str. 35.

[1807] H. Kozlica, nav. djelo. str. 82.

[1808] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 251.

[1809] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 221.

O brutalnostima i mučenjima kojima su zatočenici bili izloženi najbolje ilustrira primjer kada su dovodili zatočenike u logor. Dovedeni zatočenici bili su svezani žicom, bili su pretučeni, nisu se mogli kretati bez tuđe pomoći. Dolazak novih zatočenika praćen je prolaskom kroz špalir čuvara koji su zatočenike tukli drvenim palicama, policijskim palicama i drugim predmetima koji su nanosili ozbiljne tjelesne povrede. Sjećanje Muharema Beganovića na torture izneseno u knjizi Muje Begića *Ljutočka dolino, nikad ne zaboravi*: "Tukli su nas velikim drvenim palicama koje su služile za rastjeravanje demonstranata, tukli su nas nogama, rukama, kundacima pušaka. Natjeravali su nas da četvoronoške pužemo, da lajemo kao psi. To su radili uglavnom u noći ili u predvečerje. Posebno su nas tjerali da lajemo kao psi pred spavanje. Ulazeći četveronoške u spavaonu, tukli su nas pendrecima do iznemoglosti. Tukli su nas svake noći i tuče bi uglavnom počinjale oko ponoći, a završavale su u zoru."[1810] Kakvim torturama su zatočenici bili izloženi vidi se iz presude Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak: "Tučeni su, kako je rekao svjedok, čizmama, lopatama, držalima, a kad bi se smrklo, onda bi izgledalo kao po prozivci. Ljude odrede, izvedu i tuku, onda ih vrate unutra, i tako iz dana u dan. Od siline udaraca, svjedok je potvrdio da je on tri do četiri puta udaran i da je gubio svijest u nekoliko navrata. Također, dešavalo se da ih udaraju i u vrijeme kada idu na toalet, (...)."[1811] Jedan od preživjelih svjedoka "opisao je kako je jedno veče doživio traumu kada je stražar Janko Ćosić, oko jedan sat u noći, otvorio vrata i prozvao: 'Kozlica', (...) nije prozvan Šefkija nego Hilmo Kozlica. Naredno jutro svjedok je bio u prilici da vidi Hilmu koji je imao rane na sebi i koji je bio, prema svjedokovim riječima, pretučen na smrt."[1812]

Osim toga, vršena su svakodnevna zastrašivanja na različite načine i različitim sredstvima. Jedan od logoraša je "prilikom premlaćivanja tjeran da stavi glavu na mjesto gdje se stavljaju drva kad se sijeku i da je tad bio tučen te da je od posljedica tuče imao dvanaest polomljenih rebara i dva pršljena. (...)."[1813] Zatočenici su bili svjedoci odvođenja pojedinih logoraša iz logora, a koji su kasnije pronađeni i ekshumirani iz masovne grobnice

[1810] M. Begić, LJUTOČKA DOLINO ..., str. 134.

[1811] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 322.

[1812] Isto, paragraf 316.

[1813] Isto, paragraf 514.

jama Golubnjača. Zatočenici su svakodnevno bili izloženi mučenju, premlaćivanju, ubijanju, te nečovječnom postupanju i prisiljavanju na prinudni rad. Svakodnevno su morali obavljati teški fizički rad bez dovoljno hrane. Obavljali su šumske poslove oko sječe i utovara ogrjevnog drveta. Išli su tovariti kamione sa ogrjevnim drvetom na Oštrelj. Zatočenici koji su imali teške tjelesne povrede (polomljena rebra, ključne kosti i druge povrede) bili su, također, prisiljeni na teške fizičke poslove. Pojedine zatočenike su odvodili na rad u privatne radionice radi popravke automobila i dugih vozila. Pritom su bili u pratnji čuvara. To je zatočenicima bila jedina prilika da nešto više saznaju o dešavanjima van logora.[1814] Jedan od zatočenika svjedoči:" U logoru smo bili vođeni na prisilne radove. Vodili su nas da tovarimo i istovaramo drva, da tovarimo razne stvari za vojsku. Ponekad sam želio da idem na te radove, da malo zaboravim logor i da se najedem. Kada smo išli u magacin da tovarimo hranu za vojsku, mogao sam nešto i jesti. Upravnik skladišta mi je davao da uđem unutra i da jedem, ali da me ne vide stražari. U tim prilikama sam krio pakovanja dvopeka koja sam nosio u logor. To sam davao mojim drugovima logorašima. Sjećam se kada sam dao dvopek Husi Bosancu, on je zaplakao. U noći sam čuo kako logoraši jedu taj dvopek, čuje se samo krckanje. Jedan dan kada sam došao u logor sa radova, rekli su mi da je dolazila policija iz Bosanske Krupe i da su mene tražili, jer im, navodno, nisam rekao sve. Od tada, noći su mi postale kao godine, molio sam Boga samo da ne dođu ovi iz Bosanske Krupe, jer sam znao da bi me ubili."[1815]

Uvjeta za održavanje lične higijene nije uopšte bilo. Logoraši su bili prljavi, dobili su razne kožne bolesti. Imali su plikove po tijelu, u istoj odjeći su bili više mjeseci.[1816] Zatočenike iz logora ponekad su vodili na rijeku Unac da se malo operu. Vođeni su i oni koji se nisu mogli kretati. Čuvari bi zatočenike tjerali da se skinu i da ulaze u hladnu vodu. Prilikom ulaska obavezno su fizički maltertirani. "Jedan od logoraša bio je rođak Pave Žulja, koji se zvao Dragan Žulj. Umro je nakon što je ušao u vodu, pošto je bio sav od otvorenih rana nanesenih u iživljavanju zlikovaca."[1817]

U logoru Kamenica zatočenici su zatvarani u prostorijama, gdje su bili izgladnjivani, ubijani, izloženi svakodnevnom premlaćivanju i psihičkom

[1814] H. Kozlica, nav. dj., str. 113.
[1815] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 234.
[1816] Isto, str. 91.
[1817] Isto, str. 90.

maltretiranju, mučenju, i kao posljedica takvih nezakonitih postupaka, na većinu zatočenika ostavilo je trajne posljedice po život i zdravlje. Posebno su zatočenici bili izgladnjivani, pri čemu su mnogi izgubili i više desetaka kilograma tjelesne težine za vrijeme boravka u logoru. Tako je "Hilmo Kozlica izgubio 35 kg, Fikret Dolić 36 kg, Goran Dizdarević 35 kg, Enes Begić 20 kg, Armin Mulić 45 kg, Dževad Dupanović 40 kg, Muharem Beganović 30 kg, Midho Družić 70 kg, Rifet Tahrić 41 kg, Josip Šantić 16 kg, Izet Kaljiković 46 kg, Emir Demirović 28 kg, Nihad Linić 36 kg i Nermin Pečenković 43 kg."[1818] U logore su bili zatočeni muškarci i žene.[1819]

Čuvari su prema zatočenicima primjenjivali različite oblike degradirajućih i ponižavajućih postupaka. Zatočenici su morali pjevati četničke pjesme. Ukoliko su dobro pjevali po ocjenama čuvara, nisu bili fizički zlostavljani. Tjerali su zatočenike da uđu u pseće kućice i da laju kao psi. Prisiljavali su zatočenike da pasu travu. Ovim činom su pokušavali zatočenike poniziti i dovesti u stanje ljudskog ništavila.[1820] Zatočenici su u prostoriji u kojoj su boravili imali jednu metalnu kantu u koju su morali vršiti nuždu tokom noći. Često puta ta kanta je bila puna i stvarao se užasan smrad. Zatočenici su ovo trpjeli, jer svaki izlazak, a pogotovo noću koji je bio rizičan. Noći su bile najteže, jer su tad ljudi izvođeni te maltretirani i tučeni.[1821]

Dana 21. augusta 1992. godine u logor je stigla jedna grupa logoraša iz logora Bosanska Krupa. O dolasku u ovaj logor jedan od zatočenika svjedoči: "Kada je kamion stao, skoro da je bila noć, čujem glasove koji su novi, meni nepoznati. Govore: 'Ovdje ćemo ih klati.' Naredili su nam da izlazimo. Kako su nam ruke bile vezane na leđa, prilikom izlaska iz kamiona padali smo. Udarali su nas i govorili da ustajemo. Odvezali su nas i skinuli traku sa očiju. Prvo što sam vidio bile su neke biste narodnih heroja, mislio sam da smo negdje na Uni. Obradovao sam se, ali zakratko. Odmah su od nas odvojili Kemu, Nunu, Fehu i Ferida i odveli ih u podrum. Nas su uveli u neku prostoriju, na ulasku sam primijetio siluete ljudi. Nas su smjestili desno od ulaza na neku binu, koja je bila odvojena od druge prostorije tankom drvenom pregradom. Kada smo se smjestili, čujemo tihi žamor, pitaju nas ko

[1818] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 252.

[1819] AINOBiHPUB, Prepis Izjave Huskić Omera, sjb Ključ, 7. februar 1993. godine.

[1820] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 224.

[1821] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf paragraf 316.

smo, odakle smo. Ujutro sam vidio gdje se nalazimo. Tu smo sreli logoraše koji su tu prethodno dovedeni iz Bosanskog Petrovca, Sanskog Mosta, Kulen-Vakufa, Orašca, Ključa."[1822] U toj grupi bilo je logoraša iz Ljutočke doline. U logoru su se poslije nekoliko mjeseci susrela braća Hilmo i Šefkija Kozlica, koji su bili zatočeni u više različitih logora. Hilmo je boravio u logorima Osnovna škola "Orašac" (opština Bihać), Prekaja (opština Drvar), Kozila (opština Bosanski Petrovac): Šefkija u logoru Osnovna škola "Petar Kočić" (opština Bosanska Krupa). Odmah po dovođenju ove grupe logoraša, izdvojeni su Kadić Fehim, Šepić Kemal, Velagić Ferid i Malkoč Nusret i zatvoreni su u *samicu*, gdje su ih premlaćivali, konstantno fizički i psihički zlostavljali, ponekad bi nekog od njih prebacili među ostale zatvorenike.[1823]

Logorska uprava i čuvari zatočenike iz *samice* su krili od Međunarodnog crvenog krsta (dalje: MKCK) kako ne bi bili registrovani kod MKCK.[1824]

Ubijanja u logoru Kamenica bila su skoro svakodnevna. O ubijanjima u logoru Kamenica postoje brojni svjedoci koji su vidjeli ubijanja ili odvođenja u nepoznatom pravcu. Većina onih koji su odvedeni iz logora, kasnije su pronađeni i identifikovani u masovnoj grobnice jama Golubnjača.[1825] Jedan od preživjelih svjedoka navodi: "Poslije našeg dolaska u logor Kamenica, dovedena je još jedna grupa ljudi koje je dovezao upravnik logora Ratko Dronjak, a u toj grupi bila su sedmerica ljudi sa prostora opština Ključ i Sanski Most, i jedan Hrvat iz Bugojna: 1. Crnalić Rufad-Sanica, 2. Subašić Jasmin-Biljani, Sanica, 3. Subašić Fuad-Biljani, Sanica, 4. Omanović Šaćir-Sanica, 5. Kalić Kalmin-Sanski Most, 6. Žulj Pavo-selo Jazvenik kod Bugojna, 7. Ćehić Enver-Pudin Han, Ključ. Tog dana, kada su ulazili u prostorije logora, bilo nas je strah vidjeti ih kako su izgledali-umorni, bradati, isprebijani, krvavi. (...) Bili su svi unakaženi od ozljeda koje su im nanesene u Drvaru. Te rane su zaudarale, kao i njihova odjeća, a s obzirom da je bilo jako vruće, iz njih su izbijali sitni crvi. Bili su tako iscrpljeni da su se, kad su ulazili u prostoriju, držali jedan za drugog da ne bi pali."[1826] U presudi Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak, utvrđeno je da su "u Kamenici bila šestorica, i to Pavo Žulj, Crnolić Rufad, braća Jasmin i Fuad Subašić, Šaćir Omanović, Kalmin Kalić

[1822] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 234.
[1823] Isto, str. 224.
[1824] Isto, str. 224.
[1825] Isto, str. 225.
[1826] H. Kozlica, nav. dj., str. 88.

i Enver Ćehić, koji su prebijeni i izmrcvareni do te mjere da sami sebi nisu mogli pomoći, već su se držali jedni uz druge i imali su otvorene rane na tijelu. Buncali su i jaukali od bolova, da bi nakon nekog vremena po Rufada Crnolića došao kombi, kojom prilikom je viđen i optuženi Ratko Dronjak, te Rufada odvezao doktoru, od kada mu se gubi svaki trag. (...), na sličan način su iz Kamenice odvedeni i braća Subašići, Kalmin Kalić, Enver Ćehić i Šaćir Omanović, odnosno lica koja su sa ranama dovedeni iz O.Š. Slavko Rodić."[1827] Posebno je dirljiva sudbina "Envera Ćehića, za kojeg je dodao da je preživio strijeljanje na Velagićima, da bi potom bio uhvaćen kod svoje kuće i doveden u Kamenicu u pidžami-trenerci i papučama. Oni su prozvani i navodno odvedeni na liječenje, ali se više nikad nisu vratili."[1828]

Po saznanjima da se zatočenici nalaze u logoru Kamenica, pojedini članovi porodica dolazili su u logor kako bi donijeli hranu i odjeću zatočenim. Čuvari su ponekad dozvoljavali pristup logoru i zatočenicima, a ponekad nisu. Prilikom pregleda paketa sa hranom, zadržavali bi ono što su htjeli. Tako je majka Šida Subašić,[1829] po saznanju da joj se djeca nalaze u logoru, došla u logor kako bi vidjela sinove Jasmina i Fuada Subašića.[1830] Prilikom svjedočenja na Sudu BiH, majka Šida Subašić je opisala svoj prvi susret sa sinovima: " bili su u pocijepanoj odjeći, i bili su modri k'o da ih je neko davio. Ni na šta nisu ličili."[1831] Dan nakon što je posjetila sinove, i narednog dana je došla u logor Kamenica s hranom i odjećom za svoje sinove, ali, tamo ih nije zatekla. Čuvari su joj rekli da su joj sinovi razmijenjeni.[1832]

Jedan od svjedoka navodi: "U logoru su ubili neke ljude. Iz logora smo mogli pratiti kada je dolazio kombi, a to je značilo odvođenje nekog od nas, i te više nismo vidjeli. Kada kombi dođe u logor, stražar uđe unutra, pročita jedno ime, kaže da uzme svoje stvari i da krene vani. Svaki put kada sam vidio kombi, znao sam da će nekog ubiti. Kada se kombi pojavljivao u daljini, strah je bivao sve veći."[1833] Jedna grupa logoraša ubijena je u logoru u

[1827] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragrafi 263, 268.

[1828] Isto, paragraf 265.

[1829] Šida Subašić je kao svjedok Tužilaštva BiH svjedočila na Sudu BiH u predmetu protiv optuženog Ratka Dronjka o onome što je vidjela u logoru Kamenica prilikom posjete sinovima.

[1830] H. Kozlica, nav., dj., str. 103.

[1831] http://www.bim.ba/bh/289/10/33457/?tpl=30

[1832] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 229.

[1833] Isto, str. 234.

Osnovoj školi "Slavko Rodić" u Drvaru. U knjizi Hilme Kozlice *Put kroz pakao* navedeno je: "Kalmin mi je još rekao da je u toj školi (logoru) u Drvaru ubijeno sedam ljudi, momaka iz sela Vojići kod Ključa, te je on vidio kako su ih mrtve iznosili u ćebadima i bacali na kamion."[1834] Ubijeni civili Žulj Drago, Halilović Fadil, Halilović Rezak, Halilović Said, Bukvić Ifet i Delić Suvad odvezeni su u pravcu Pasjaka, a potom bačeni u tzv. „Gigića jamu", poznatu kao jama Golubnjača. Iz ove masovne grobnice ekshumirani su njihovi posmrtni ostaci.[1835] Zajedno su ubijena i pronađena u ovoj grobnici tri brata: Fadil, Said i Rezak Halilović. Ista sudbina zadesila je profesora Rasima Zulića: "Upravnik logora Kamenica Dronjak Ratko u Osnovnoj školi 'Slavko Rodić' u Drvaru izvršio je više ubistava. Ubio je Rasima Zulića, profesora iz Orašca kod Kulen-Vakufa (opština Bihać), i jednog Hrvata, ne znam mu ime, iz Jazvenika kod Bugojna."[1836]

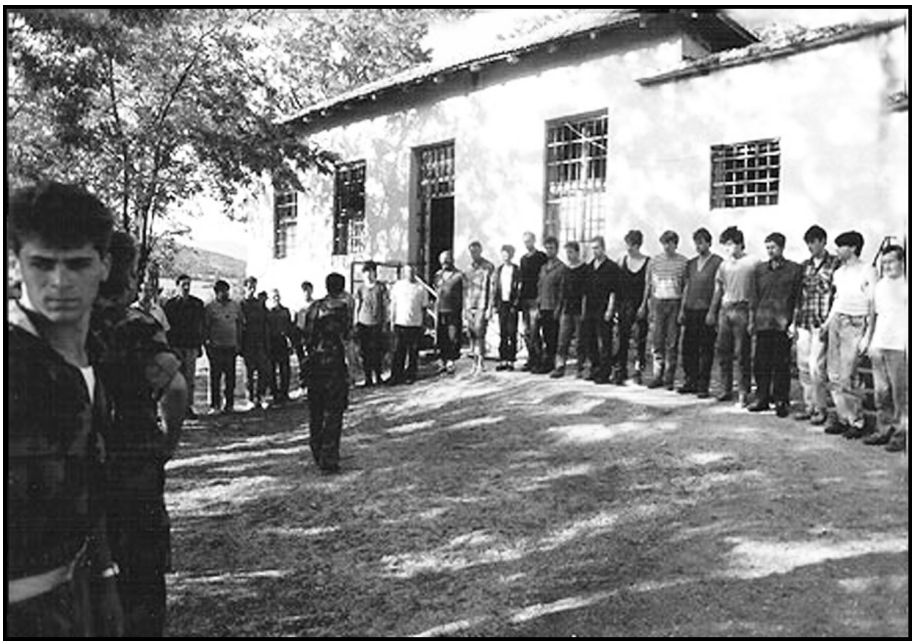

[1834] H. Kozlica, nav., dj., str. 90.
[1835] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.
[1836] M. Begić, LJUTOČKA DOLINO ..., str. 90.

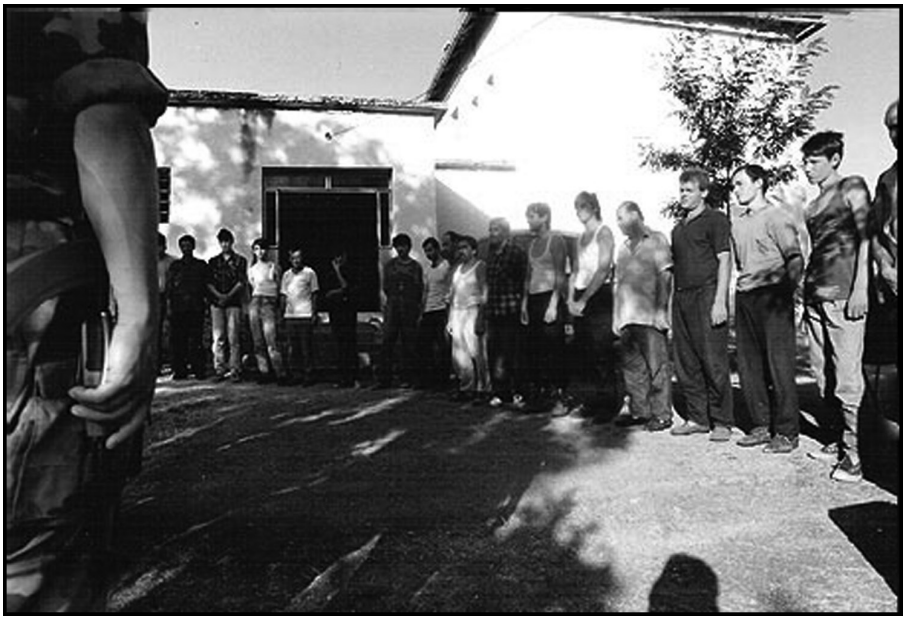

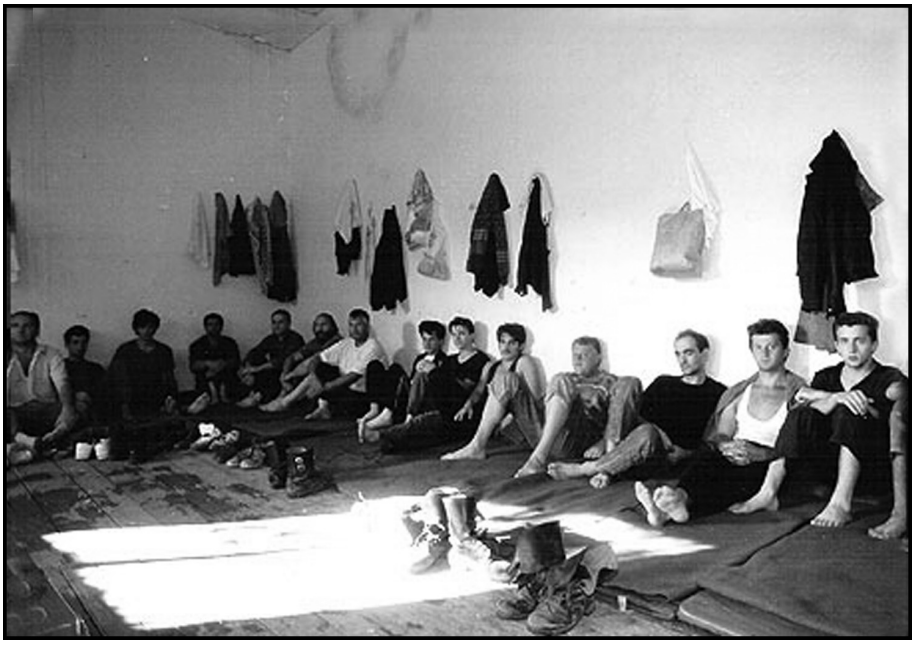

Zatočenici u logoru Kamenica[1837]

[1837] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 226-228.

U logoru Kamenica, u *samicu* su "dana 21.08.1992. godine, (...) od strane stražara izdvojeni Kemal Šepić, Nusret Malkoč, Fehim Kadić i Ferid Velagić."[1838]

Zatočenici su svakodnevno bili izloženi teškim fizičkim zlostavljanjima. "Tukli su nas svaku noć. Samo čekaš kada ćeš biti prozvan. One koji su prozivali, a nakon toga vraćali, nismo skoro prepoznavali od krvi, otoka. Svaku noć su tražili da im pjevamo. Oni koji nisu znali ili nisu po njihovom sudu pjevali kako oni žele, te bi prebijali. Jedan od stražara je nosio drvenu palicu i njome tukao one koji ne pjevaju. Srećom, ja i moja grupa smo dobro pjevala pa smo izbjegli te torture."[1839] Preživjeli svjedok je vidio: "Jednom prilikom izveli su njih dvojicu da se umiju i speru krv sa sebe, ja sam vidio da su jako krvavi i imali otvorene rane na svojim licima i glavi."[1840] U presudi Suda BiH navodi se: "(...) na njima krv bila zakorena, da bi na kraju od ljudi koji su im nosili hranu saznao da su ti koji se nalaze u samici pri kraju života, da su unakaženi i da od njih nema ništa."[1841] Od fizičkih zlostavljanja "su im lica i glava bili natečeni toliko da je to gotovo nemoguće."[1842]

Prema svjedočenjim preživjelih, Nusret Malkoč, Kemal Šepić, Ferid Velagić i Fehim Kadić ubijeni su 2. septembra 1992. godine. U knjizi Hilme Kozlice *Put kroz pakao* navodi se: "sva ta tortura nad tim ljudima u samici trajala je do 2.9.1992. godine, kada su naveče odvezeni kombijem koji je vozio upravnik logora Ratko Dronjak. Moja je pretpostavka da su dvojica ubijena u samici logora Kamenica."[1843] Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su i ekshumirani iz masovne grobnice jama Golubnjača.[1844]

Prva grupa zatočenika iz ovog logora razmijenjena je: "dana 2. novembra 1992. godine, ja sam bio na prisilnim radovima u gradu, kada je došla policija i naredila da odmah prekinemo sa radom i da idemo u logor.

[1838] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 273.

[1839] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 234.

[1840] H. Kozlica, nav. dj., str. 94.

[1841] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 276.

[1842] Isto, paragraf 277.

[1843] H. Kozlica, nav. dj., str. 95.

[1844] AINOBiHPUB, *Baza podataka*, Sud BiH, Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 282.

Rekli su da nas čeka Crveni krst i da ćemo u razmjenu. Ja nisam mogao vjerovati, mislio sam da lažu. Ovi iz Crvenog krsta su nam rekli da sutra ujutro, u 6.30 sati, idemo u razmjenu. Ja nisam mogao vjerovati, to je bio najsretniji dan u mom životu. Čitavu noć nismo mogli spavati. Čekali smo jutro. Nakon neprespavane noći, čekali smo, 8.00 nema Crvenog krsta, 9.00 nema ih još. Počeli smo polako sumnjati. Konačno, 3. novembra, oko 10.00, dolaze autobusi i pratnja. Prebačen sam u Karlovac. Konačno, slobodan."[1845]

Dana 6. februara 1993. godine, u Krasuljama (opština Ključ), nakon što su se više mjeseci krili u šumi Galaja, uhapšeno je 15 civila-Bošnjaka. Nakon toga su prebačeni u logor Kamenica. O hapšenju i odvođenju u logor Kamenica, SJB Ključ je izvijestio CSB Banja Luka depešom broj 3/93 od 6. februara. 1993. godine.[1846] Ovom prilikom uhapšeni su: Egrlić Mumin, Hukanović Ferid, Jusić Ćerim, Keranović Elvedin, Baltić Tehvid, Hukanović Safet, Keranović Ibrahim, Keranović Sakib, Jelečević Rasim, Jelečević Hajrudin, Dubica Derviš, Huskić Omer, Huskić Duda, Huskić Hasan i Fazlić Azra.[1847] Ova grupa nezakonito odvedenih u logor Kamenica bila je izložena psihofizičkim torturama, i nakon toga ubijena. Čuvar u logoru Kamenica, Dragan Rodić zvani Šaula, koji je priznao krivnju za zločine u logoru Kamenica i pravosnažno osuđen na zatvorsku kaznu od osam godina zatvora, svjedočio je o ubijenim iz ove grupe koji su dovedeni u logor. U sklopu sporazuma o priznanju krivnje Dragan Rodić je istražiocima Tužilaštva BiH, tužiocu Tužilaštva USK-a i predstavnicima Instituta za nestale osobe BiH, u naselju Kamenica, na licu mjesta, pokazao mjesto gdje su ubijene dvije žene i tri muškarca iz ove grupe. Rekao je da ih je ubio Ratko Dronjak i da je on to lično gledao. Isti je rekao da su ubijeni bačeni u prirodnu jamu.[1848] Posmrtni ostaci ubijenih do sada nisu pronađeni i ekshumirani.[1849]

U logoru su ubijani i zarobljeni pripadnici Armije Republike Bosne i Hercegovine (dalje: ARBiH) i Hrvatskog vijeća obrane (dalje: HVO). Na identičan način, čuvari i upravnik logora postupali su prema zarobljenim vojnicima.

[1845] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 234.

[1846] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ, *Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine.*

[1847] Isto.

[1848] Navedenom pokazivanju i svjedočenju Dragana Rodića prisustvovao je i autor knjige.

[1849] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Dana 11. novembra 1994. godine, nakon višednevnog premlaćivanja, kada su već bili izobličeni od batina, zatvoreni civili Elkasović Asim i Šepić Adem od stražara su tražili da ih iz prostorije gdje su bili zatvoreni izvedu u toalet. Nakon izvođenja, Asim je teško fizički pretučen. Nakon toga je "Elkasović bio vraćen u prostoriju, ječao je od bolova toliko da ostali nisu mogli spavati. Na kraju, prema kazivanju svjedoka, Elkasović je oko četiri sata ujutro jeknuo, potom je svjedok provjerio i utvrdio da je Elkasović podlegao."[1850] Na identičan način ubijen je starac Adem Šepić.[1851]

Civili Hirkić Hasan i Porčić Sulejman dovedeni su u logor u novembru 1994. godine, i nakon što su izbačeni iz kamiona zajedno sa ostalim civilima, brutalno su pretučeni, a potom ubačeni u prostoriju među ostale zatočenike. U presudi Suda BiH u predmetu Ratko Dronjak, preživjeli svjedoci navode da su "u vrijeme dok su boravili u podrumu redovno premlaćivani i da bi gotovo nakon svakog premlaćivanja po jedan od zatvorenika podlegao. Obično bi ih postrojavali u dvije vrste i onda izvodili po dvojicu na premlaćivanje. Mogli su čuti jauke lica koja su premlaćivana, a ista bi se vraćala u prostoriju tako što su se kretali na rukama i nogama. Porčić i Hadžić su ječali od batina i oni su na kraju i podlegli. Također, u prostoriji gore kad su prebačeni, tučen je (...) Hasan Hirkić koji je podlegao na svjedokovim rukama. Svjedok je mislio da Hirkić spava, ali kad je stražar rekao da je Hirkić mrtav, svjedok je obratio pažnju i primijetio da Hirkiću iz usta ide voda i da je zaista podlegao."[1852]

U logoru Kamenica dovođeni su bolesni civili i ranjeni vojnici koji su brutalno fizički zlostavljani i ubijani vatrenim oružjem ili umirali od posljedica teških fizičkih zlostavljnja. U novembru 1994. godine, Majstorović Joso izveden je iz svoje kuće u bihaćkom naselju Zavalje, koje su prethodno zauzele jedinice VRS. Iako je bio teški bolesnik, sa vidnim tragovima operacije koju je imao prije nego što je uhapšen, u logoru mu nije ukazana ljekarska pomoć, pa je zbog bolesti i loših uvjeta ubrzo umro.[1853]

[1850] Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV RATKA DRONJKA, *PRESUDA*, 1. juni 2012, paragraf 337.

[1851] Isto, paragraf 343.

[1852] Isto, paragraf 348.

[1853] Isto, paragrafi 355-363.

U novembru mjesecu 1994. godine, nakon što je doveden u logor, pripadnik ARBiH, Hazim Toromanović, koji je bio ranjen, izvođen je iz prostorije u kojoj je bio zatvoren, a potom premlaćivan. Zatočenici su mogli čuti njegove krike i jauke. Nakon toga su ga vraćali u prostoriju među ostale zatvorenike i to su ponavljali sve dok od posljedica premlaćivanja ubrzo nije umro.[1854] Novembra mjeseca 1994. godine, u logor je doveden zarobljeni pripadnik Armije RBiH Fikret Begić, kojeg su stražari, bez obzira što je bio teško ranjen, često prozivali i izvodili na premlaćivanje, čije krike su slušali ostali zatvorenici. Jednog dana, po naredbi čuvara, iznesen je od strane dvojice zatočenika, donesen u *prijavnicu* gdje je nakon ispitivanja ubijen na taj način da mu je pucano u glavu.[1855] Od posljedica teških fizičkih zlostavljanja umro je Hadžić Mirsad.[1856] Zarobljeni pripadnik ARBiH Rifet Kendić, svakodnevno je izvođen od strane stražara na ispitivanje i tom prilikom je bio premlaćivan i zlostavljan na različite načine. Krike i premlaćivanje slušali su ostali zatočenici, sve dok od posljedica strašne fizičke torture nije umro.[1857] Pripadnik HVO-a Marko Čavar bio je izložen stalnom premlaćivanju i drugim oblicima fizičkog i psihičkog zlostavljanja, pored toga je vođen na prinudni rad, što je prouzrokovalo bolest. Pošto mu nije pružena adekvatna ljekarska pomoć, umro je u prostoriji u kojoj je boravio sa ostalim zatvorenicima.[1858] U novembru 1994. godine u logor je doveden pripadnik HVO-a Marijan Nikšić. Bio je izložen stalnom premlaćivanju, i pored toga je vođen na prinudni rad. Na suđenju pred Sudom BiH u predmetu Ratko Dronjak, o načinu ubijanja Marijana Nikšića svjedoci navode: "(...) je bila Nova godina ili neka druga proslava, te su ih tad počeli prebacivati iz prostorija i da su ih nabili kao sardine, da bi jednog od zatvorenika počeli batinati, a jedan mu je stražar skočio na prsa. Svjedok dalje navodi da se nakon toga samo čuo hropac, te da je taj zatvorenik od batina umro na licu mjesta."[1859]

Ubijanje zarobljenih pripadnika ARBiH vršeno je i u decembru 1994. godine, kada je Remzo Muminović doveden u logor. Svakodnevno su ga stražari premlaćivali, a vrlo često je, naočigled drugih zatočenika, bio izložen brutalnoj tuči, fizičkom i psihičkom zlostavljanju na razne načine. Jedan

[1854] Isto, paragrafi 374-394.
[1855] Isto, paragrafi 395-413.
[1856] Isto, paragrafi 438-452.
[1857] Isto, paragrafi 479-489.
[1858] Isto, paragrafi 414-425.
[1859] Isto, paragraf 432.

od preživjelih navodi u kakvom je stanju poslije fizičkih zlostavljanja bio Remzo Muminović. "Bio je izobličen sav, nije se moglo prepoznati gdje je oko, gdje usta, a gdje nos. Radilo se o malom Remzi, (...). Njega su tukli nekoliko dana, sistematski su ga tukli-prebijali, (...) da je taj momak na kraju podlegao od batina. Svjedok je pojasnio da je Remzo jaukao po cijeli dan i noć i da su kasnije pitali za njega i saznali da je podlegao od batina."[1860]

Raznim metodama čuvari u logoru nastojali su nanijeti povrede koje su imale smrtni ishod. Zarobljeni pripadnik ARBiH Ružnić Hase u logoru je brutalno premlaćen od strane stražara i okupan hladnom vodom, da bi od posljedica teškog zlostavljanja istu noć umro u prostoriji u kojoj je bio zatvoren.[1861] Krajem 1994. godine zarobljeni pripadnik HVO-a Fabulić Miroslav svakodnevno je izvođen i mučen na razne načine. Od strašnih tortura, po cijelom tijelu otvorile su mu se rane. Umjesto ukazivanja ljekarske pomoći, nastavljeno je s njegovim premlaćivanjem, te je zbog teškog fizičkog i psihičkog zlostavljanja umro.[1862]

Ovdje smo samo htjeli pokazati nekoliko primjera kako su ubijani zatočenici u logoru Kamenica. Logor Kamenica je otkriven 25. augusta 1992. godine, kada je došla grupa poljskih novinara, koji su snimili logor. Poslije njih, 28. augusta 1992. godine, prvi put logor su posjetili predstavnici MKCK. Tada su zatočenici prvi put popisani, dobili su nešto hrane i poruke od porodica. Jedan dio logoraša je sakriven kako predstavnici MKCK-a ne bi izvršili njihovu registraciju.[1863]

Zatočene civile, ratne zarobljenike pripadnike ARBiH i HVO-a, suprotno odredbama Ženevskih konvencija, stražari logora, kao i osobe koje su nesmetano dolazile u logor, kojima je to bilo dozvoljeno, svakodnevno su izvodili i premlaćivali, psihički i fizički zlostavljali zatočenike. To je prouzrokovalo trajne posljedice na život i zdravlje ovih ljudi. Pored fizičkog i psihičkog zlostavljanja, logoraši su ubijani, držani su u nehumanim uvjetima, izgladnjivani su, onemogućivana je registracija kod predstavnika MKCK-a. Izvršena je zloupotreba osoblja MKCK-a koje je radilo suprotno humanim načelima i principima na kojima funkcionira MKCK.[1864]

[1860] Isto, paragraf 458.
[1861] Isto, paragrafi 470-478.
[1862] Isto, paragrafi 490-498.
[1863] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 233.
[1864] Isto, str. 233.

Grupa od 15 civila među kojima su bile bile dvije žene (Huskić Duda i Fazlić Azra)[1865] nakon ispitivanja u SJB Ključ "sva navedena lica su sprovedena u zatvor Kamenica kod Drvara i slijedi dalji operativni rad sa istima."[1866] Prilikom ispitivanja od strane srpskih policajaca Huskić Omer je izjavio: "Kada su 5. jula 1992. godine Muslimani iz Vrhpolja konvojem išli u Gračanicu nisam mogao da im se priključim, jer sam kasno saznao za odlazak zbog udaljenosti moje kuće od centra Vrhpolja, a i zbog toga što su mi žena i snaha bile u D. Sanici u posjeti kod kćerke (...). Sa mnom su bili žena Duda, sin Hasan i snaha Azra. Kasnije kod mene je došao i Sakib Keranović sin Hasana. Stanovali smo u nekoj kolibi koju smo napravili, a hranili smo se najviše voćem i povrćem, a imali smo i brašna koje smo uzeli iz komšijskih kuća. (...) Arif je poginuo 24.09.1992. godine na mjestu Grabež više rijeke Sanice, a brat Ifet je otišao u Bihać. Pored moje porodice se u okolini mjesta gdje smo se krili bilo je još 30 ljudi."[1867] Iz ovog iskaza jasno je da se radilo o civilima koji su se pokušali spasiti, krijući se od srpskih vojnih i policijskih jedinica. Jedan od preživjelih iz ove grupe navodi: "6. februara zarobljen sam sa još Keranović Sakib, Keranović Ibrahim, Hukanović Safet, Hukanović Ferid, Huskić Omer, Duda, Azra, Baltić Tehvid, Jusić Ćerim, Jelečević Husein, Hajro, Jelečević Rasim, Egrlić Mumin, Dubica Derviš-Dedo. Odvedeni smo u vojni logor Kamenica, okolina Drvara. Tu smo tučeni i mučeni od inspektor Mima iz Husimovaca, tzv. poručnik Lazić i okolni policajci iz Drvara. Tu sam sproveo 15 dana poslije tog sam rastavljen od gore navedeni. Odveden sam u Sanski Most gdje sam ispitivan. (...) poslat u istražni zatvor Mali logor u Banja luci gdje sam proveo 5 mjeseci, tu sam maltretiran i tučen od srpski zatvorenika. U maju (1993. godine prim. M.B) sam odveden u Sanski Most. Na putu Prijedor- Sana sam tučen (...), gasili su cigarete od moje ruke, parali mi krst na ramenu i sjekli mi kosu da je jedem. Kontakt i zadnje viđenje sa mojom grupom izgubio sam otkako sam odveden iz Drvara 21. februara 1993. godine."[1868]

Jedan zatočenik iz grupe koja se krila u šumi Galaja (Sanski Most) je napisao posljednje pismo svojoj suprugi. To je pismo bilo uz njega u trenutku kada je zarobljen, pismo je pronađeno u arhivu srpske policije. Prenosi-

[1865] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ, *Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine.*

[1866] Isto.

[1867] AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.

[1868] AINOBiHPUB, Izjava E.K. 26. januar 2001. godine.

mo dijelove ovog pisma: "Evo uze ovu olovku koju sam još uspio zadržati kod sebe da četnici ne odnesu, pa bi prije svega želio da vas pozdravim i poljubim bar u snovima i slovima jer stvarnosti neću doživjeti ali šta se tu može neko mora i poginuti u ovom prljavom ratu ali fala Bogu kad sam vas i djecu sklonio na vrijeme. Ako rodiš i to drugo dijete a ja možda neću biti tu ili živ pa bi te zamolio da mu pričaš o meni jer ako nejma oca živog nek bar zna da sam nekad postojao nekad i da sam volio malu djecu svačiju a pogotovo svoju. Još kada pišem ovo pismo i u njemu svoj doživljaj pada kiša kao iz kabla a ja sam u šatoru u dolini Smaje (nečitko prim. M.B), (...). Fatma, Sajid je poginuo 13. 9. 92., na asfaltu kod Ajzove kuće, a Deda, Safeta Dubice je ranit u noge ali je fala Bogu živ i zdrav pa moram ići sutra po njega u Kalabe. (...) Fatma bijo sam sa tvojim bratom skupa skoro 3 mjeseca i on je otišao za Ključ kod nekog zeta tvoje tetke Zlate i više ništa ne znam za njega a bili su i Hasib Velić, Hiko Šabić, Nijo, oni su se predali pa sam čuo da su ubijeni. (...) Fatma imam tvoju sliku i nosim je u džepu, to je ona što smo skupa ti, ja, mama i Vahida, uspio sam pokupiti naše slike i rahmetli mame pa ih sad nosim skupa sa komadom kruha i litrom vode u rusaku. I kad god za to imam vremena gledam ih i plačem jer ovdje mi živimo od danas do sutra i nikad ne znaš kad ćeš da pogineš. Fatma reci mom bratu Mirsadu na prepazi na moju djecu kao na svoju, jer to mi je još ostalo što mogu tražiti od njega. Fatma evo ostavljam ovaj ček od babi od penzije pa ako može da ga upotrebi. Fatma ja znam da ćeš ti da se udaš jer si mlada ali si ipak meni obećala da nećeš. Tak sam sad svatio što znači biti sa porodicom i koliko mi fali kad nismo skupa ali sam ipak u mislima sa vama i nejma noći kad spavam da vas ne sanjam i to sviju skupa i malu Editu. Fatma, ovo je možda zadnje pismo što sam ga pisao u životu a tebi da čitaš od mene, pa mogao bi ti pisati da nikad ne prestanem ali nejmam papira ni vremena pa ovo pismo završavam. (...) Mnogo vas voli vaš Ibrahim i pozdravlja možda posljednji put. Poljubi mi mjesto mene moju ćeru Vehidu i Editu i to djete koje još ne znam. Znadni da sam poginuo za BiH jer nisam htjeo predati puške."[1869]

U logoru Kamenica ubijeno je najmanje 47 Bošnjaka i Hrvata. Još i danas se traga za najmanje 15 ubijenih zatočenika koji su bili u logoru Kamenica. Pred Sudom BiH završen je postupak protiv upravnika logora Kamenica Ratka Dronjka. On je pravosnažno osuđen na zatvorsku kaznu od

[1869] AINOBiHPUB, *Pismo Ibrahima Keranovića.*

15 godina. Čuvar u logoru Kamenica Dragan Rodić zvani Šaula priznao je krivicu i sklopio sporazum sa Tužilaštvom BiH. Sud BiH je optuženom Draganu Rodiću izrekao 26. oktobra 2010. godine presudu, kojom je Dragan Rodić proglašen krivim za krivična djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama a), e), f), i) i k) Krivičnog zakona BiH (KZ BiH) i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stav 1. tačka a) i b) KZ BiH, sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH, i osudio je optuženog Rodića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od osam godina.

V. DIO

ZLOČINI NAD ŽENAMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu civili su bili najčešće mete srpskih vojnih i policijskih snaga. Na području opštine Sanski Most mete napada pripadnika srpskih vojnih i policijskih snaga bili su Bošnjaci i Hrvati ali i ostali građani nesrpske nacionalnosti koji nisu podržavali velikosrpsku politiku. U kampanji masovnih zločina nad civilnim stanovništvom nisu bile pošteđene žene i djevojčice. Žene su bile izložene ubijanju i strašnim psihofizičkim torturama a posebno sistematskim silovanjima i drugim oblicima seksualnog zlostavljanja.[1870] U ovom dijelu obradit ćemo podatke za 98 žena i djevojčice ubijenih na području opštine Sanski Most u periodu 1992-1995. godine. U Sanskom Mostu ubijena je 79 Bošnjakinja i 19 Hrvatica.[1871] Žene bošnjačke i hrvatske nacionalnosti na području opštine Sanski Most ubijane su u periodu 1992-1995. godine, ali najveći broj njih ubijen je 1992. godine.

r/b	*godine starosti*	*broj ubijenih/nestalih žena*
1.	do 18 godine	9
2.	18-20 godine	4
3.	20-30 godine	10
4.	30-40 godine	7
5.	40-50 godine	8
6.	50-60 godine	21
7.	60-70 godine	18
8.	70-80 godine	10
9.	80-90 godine	9
10.	Preko 90 godine	2

Pregled ubijenih žena po godinama starosti[1872]

Iz navedenog pregleda vidljivo je da je 39 žena ubijeno koje su imale preko 60 godina starosti. Na području opštine Sanski Most do 40 godina starosti ubijeno je 30 osoba ženskog pola. U starosnoj dobi od 40-60 godina ubijeno je 29 osoba. Iz pregleda je vidljivo da je ubijeno 9 ženskih osoba u

[1870] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 237.

[1871] Edin Ramulić, *Stradanje žena u dolini rijeke Sane 1992-2012,* Udruženje Prijedorčanki "Izvor", Goldprint, Prijedor, 2013, str. 42-49.; AINOBiHPUB*, Baza podataka*.

[1872] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

starosnoj dobi od nekoliko mjeseci starosti do 18 godina. Najveći broj ubijenih žena su osobe starosti preko 60 godina i osobe do 40 godina starosti. Zločinci su ubijali žene svih starosnih dobi. Najveći broj ubijenih žena je preko 50 godina starosti (63% svih ubijenih). Žene su ubijane u Hrustovu, Kljevcima, Kijevu, Tomini, gradu Sanskom Mostu, Sasini, Gornjem Kamengradu, Okreču, Modroj, Staroj Rijeci, Škrljevitoj, Demiševcima, Skucanom Vakufu, ubijane su na prostoru čitave opštine Sanski Most. Jedan broj žena ubijen je na drugim područjima van opštine Sanski Most. Ubijene su ili prisilno nestale prilikom prisilnih deportacija na području opštine Teslić, na Vlašiću, Doboju.

Od nasilnog i nezakonitog preuzimanja vlasti u opštini Sanski Most od strane SDS-a i uz pomoć srpskih vojnih i policijskih snaga počinje diskriminatorski odnos prema ženama. Već po uspostavi srpske kontrole nad opštinskim institucijama počinje zabrana dolaska i rada u opštinskoj administraciji, javnim i drugim preduzećima. Skoro sve Bošnjakinje i Hrvatice otpuštene su sa posla i na njihova mjesta postavljeni su kadrovi srpske nacionalnosti. Istovremeno je ograničavano i kontrolisano slobodno kretanje.

Ograničavanja i diskriminatorski odnos srpskih vlasti u Sanskom Most bio je izražen u svim segmentima života. Srpske vlasti su nastojale stvoriti takve uvjete života za Bošnjake i Hrvate kojima će ih natjerati na napuštanje svojih domova i opštine Sanski Most. Uskraćivanje ili diskriminatorski odnos prilikom kretanja, pružanja medicinske pomoći, kupovine osnovnih životnih namirnica bio je dio plana. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "(...) Nesrbima se u bolnicama nije posvećivala jednaka pažnja i ljekarska njega kao bosanskim Srbima (...)."[1873] Pristup zdravstvenim ustanovama bio je veoma otežan. "Naročito su patile trudnice i porodilje. Nosile su trudnoću i rađale u ekstremnim uslovima. S.K. iz prigradskog prijedorskog naselja Gomjenica uspjela je doći do bolnice u Prijedoru i tamo se poroditi. '*Rodila sam u strahu i za sebe i za bebu. Neki medicinski radnici su mi pristupali veoma neprijateljski, bojala sam se da će me odvojiti od djeteta. Ostali pacijenti su saznali da sam muslimanka i vrijeđali su me. Bojala sam se zaspati. Niko me nije štitio od uvreda i prijetnji koje su mi upućivali*'."[1874] Ovakav

[1873] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 86.

[1874] E. Ramulić, nav. dj., str. 7.

odnos srpskih vlasti je bio dominirajući prema Bošnjacima i Hrvatima. Međutim, mora se istaknuti činjenica da je bilo slučajeva gdje su pojedini Srbi nastojali zaštititi svoje sugrađane Bošnjake i Hrvate. Posebnim traumama bile su izložene Bošnjakinje i Hrvatice koje su bile svjedoci ubijanja njihove djece, muževa ili drugih članova porodice i komšija. Većina žena koja je preživjela zločine pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica na području Hrustova, Vrhpolja, u naseljima Mahala, Muhići, Otoka, Trnova i drugim mjestima širom opštine Sanski Most bile su svjedoci masovnih zločina počinjenih nad njihovim najbližim (muževima, sinovima, kćerkama i drugoj rodbini). Zločinci su pred očima majki, supruga, kćerki, sestara ubijali muškarce. Majke su bile svjedoci ubijanja više sinova, odvođenja u koncentracione logor i strašnih psihofizičkih tortura. Svjedokinje strašnih zločina, tortura, zastrašivanja, ponižavanja, silovanja doživjele su teške traume i posljedice po zdravlje. Veliki broj žena danas ima psihičke posljedice po zdravlje, upravo zbog onog što su preživjele kao žrtve i svjedoci određenih događaja.

Ubijanje i pokušaji ubistva Bošnjakinja i Hrvatica na području opštine Sanski Most trajalo je kontinuirano 1992-1995. godine. Ubijanje žena dešavalo se kod njihovih kuća, na ulicama, u logorima, prilikom prisilnih deportacija i drugim mjestima. Pored 100 ubijenih Bošnjakinja i Hrvatica velik broj žena preživio je i pokušaje ubistva. Svjedokinje koje su preživjele pokušaje ubijanja (i ubijanje njihovih članova porodica) nose duboke traume. Jedna od preživjelih sjeća se da su "13. juna 1992. godine došli su srpski vojnici pred našu kuću. Bila sam sa kćerkom i još četiri žene iz komšiluka. Psovali su nas, maltretirali, tražili novac i rekli da će nas zapaliti. Onda su nas natjerali da uđemo u štalu. Zatvorili su nas i na vrata i okolo štale su naslagali komušu od kukuruza i sijeno. Zapalili su i otišli."[1875] Iz razgovora sa preživjelim ženama mogu se čuti strašna svjedočenja o zločinima pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica.

Jedan od najtraumatičnijih doživljaja za žene bila su silovanja. U jednom broju slučajeva Bošnjakinje i Hrvatice su nakon silovanja ubijene. Pored toga što su same bile izložene silovanjima, žene su stalno bile izložene strahu da će im zločinci silovati kćerke. U jednom broju slučajeva silovanja,

[1875] Isto, str. 11.

majke su bile prisiljene gledati silovanje svojih kćerki od kojih su najveći broj njih bile maloljetnice. Bilo je slučajeva da su zajedno bile silovane majke i kćerke. Silovanja žena bila su kako pojedinačna, tako i grupna. Jednu ženu je u velikom broju slučajeva silovalo više zločinaca.

Posebno su zločinci prema ženama imali ucjenjivački odnos u slučajevima pljačke. Često su ženama prijetili ako im ne predaju novac, zlato i druge dragocjenosti da će im ubiti djecu ili muža. Žene su zajedno sa muškacima bile nezakonito zatočene u logorima i drugim mjestima zatočenja. Iz navedenog se može zaključiti da su srpske vojne i policijske snage, a u jednom broju slučajeva i civili-Srbi, počinili strašne zločine nad ženama Bošnjakinjama i Hrvaticama. Pored ubijanja bile su izložene i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Nad ženama je počinjeno strašno nasilje koje je ostavilo teške posljedice po njihovo psihofizičko zdravlje. Jedna od najbolnijih trauma su silovanja i prisilni nestanci najbližih članova porodica a posebno djece. Danas nakon dvadeset i više godina i dalje traju teške traume majki, sestara, kćerki zbog nemogućnosti pronalaska posmrtnih ostataka svojih najbližih.

Teške traume i trajne posljedice na zdravlje žena koje su bile izložene različitim oblicima psiho-fizičkih tortura zaslužuje adekvatne tretmane u psihološkim, socijalnim i drugim segmentima življenja. Ovdje želimo naglasiti posebne traume kojima su žene bile izložene. Srpski vojnici su različitim oblicima prijetnji i ucjena zastrašivali žene radi pljačke ili drugih nezakonitih radnji. Jedan od svjedoka navodi: "Sjećam se da su Arkanovci od jedne žene oteli dijete staro svega 2-3 mjeseca i rekli da se mora skupiti veća količina novca do određenog roka ili će dijete baciti u jednu čatrnju. Žena H.J, D, je kupila novac i sakupila 2.000 DEM i 0,5 kg zlata i kad su to dobili vratili su dijete toj ženi."[1876] Osim toga žene koje su ostale kod svojih kuća nakon okupacije opštine Sanski Most bile su prisiljene na teške fizičke poslove. Često su morale raditi na skupljanju ljetine građanima srpske nacionalnosti. Jedna od njih navodi: *"Dođu sa nekakvom potvrdom pred kuću i kažu da dođem sutra ujutro na njihovu njivu. Dijete mi malo, svekrva bolesna ali moram ići. Ponesem sebi nešto za jelo jer obično nama ništa ne daju. Radim sve do*

[1876] AIIZ, inv. br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. juli 1996, *IZJAVA A.E.*

naveče, kupimo sjeno, okopavam kukuruze, vadimo krompir. Jedva dočekam da me puste kući da odem svom djetetu." – prisjeća se Š.T. iz Šehovaca kod Sanskog Mosta.[1877]

Više od 20.000 žena u dolini rijeke Sane je bilo izloženo različitim oblicima maltretiranja od strane uniformisanih lica. Najčešće su bile izložene uvredama, poniženjima i zastrašivanju ali su neke od njih pretrpjele i veoma brutalne torture.[1878]

Preko 80 hiljada žena i djevojčica u dolini rijeke Sane moralo je u ratu napustiti svoje domove. Blizu 60.000 Bošnjakinja i Hrvatica je deportovano u periodu od maja do augusta 1992. godine. Transportovane su u stočnim vagonima, šleperima i pretrpanim autobusima. U Bosanskom Novom je deportacija većine nesrpskog stanovništva organizovana u jednom danu i prešli su na teritoriju Hrvatske. Prijedorčanke su prvo prevožene željeznicom do Novske a potom i Doboja. U teretnim vagonima su putovale i po nekoliko dana. Neke su se porodile u stočnim vagonima. Kasnije su protjerivanja vršena u konvojima u teretnim kamionima i autobusima. Najveći broj Ključanki, Sanjanki i Prijedorčanki je protjeran u konvojima preko Vlašića. Uz put su naoružani policajci i vojnici iz pratnje pljačkali i otimali sve vrijednosti. Najčešće bi uzeli neko dijete i uz prijetnju da će ga ubiti tražili bi da se napuni najlon kesa novcem i nakitom. Tada je protjerano nekoliko hiljada preostalih Sanjana i Prijedorčana nesrpske nacionalnosti. Među njima je najviše bilo žena i djece. [1879]

U nastavku želimo u kratkim crtama opisati pojedina ubijanja i prisilne nestanke žena-Bošnjakinja i Hrvatica na prostoru opštine Sanski Most. Identifikovane su ili se vode kao nestale:

Alajbegović Fatima, rođena 1952. godine, nestala 5. oktobra 1995. godine u Sanskom Mostu. Njeni posmrtni ostaci do sada nisu pronađeni.[1880]

Alibegović Zejneba zv. Zejna, rođena 1943. godine, ubijena je 6. novembra 1992. godine. Zejnu je ubio Ristić Lazar. Dana 6. decembra 1992. godine, Ristić Lazar je došao u dvorište kuće Alibegović Zikrije i iz dvorišta nasilno, pod prijetnjom puškom naredio Alibegović Zejni i Sinanović Zarfiji

[1877] E. Ramulić, nav. dj. str. 8.
[1878] Isto, str. 11.
[1879] Isto, str. 11 i 12.
[1880] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

da krenu ispred njega i nakon nekoliko stotina metara, na putu, iza kuće Alibegović Šefke, ubio Zejnu i Zarfiju. Ubio ih je pucajući im u leđa i glavu.[1881] Pokopana je u mezarju u Kijevu.[1882]

Arapović Dževida rođena 1969. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine. Ubijena je na lokalitetu Stara Rijeka-Redak. Suprug ubijene navodi: "To je bilo u 8:15 ujutro. (...) Moja supruga, Dževida Arapović (nosila je djevojačko prezime jer nismo bili vjenčani) imala je 23 godine. (...) Drugi dan je Husein Bešić sahranio moju majku i ženu. On se usudio izaći, a ja ne. Sahranili su ih na groblju u Starom Majdanu. (...) Ženu su mi izboli u sobi. Ona je bila samo izbodena, odjeća joj nije bila poderana."[1883] Posmrtni ostaci ubijene ukopani su u mezarju u Starom Majdanu.

Arapović Emina rođena 1930. godine, ubijena je 19. septembra 1995. godine. Dana 18. septembra 1995. godine oko 18, 30 sati grupa srpskih vojnika je nasilno ušla u kuću Arapović Emine i njenog muža Adema koji je bio slijep i teško ranili Eminu. Nakon što su pucali i teško ranili Eminu "ona je vikala: 'aaah, aaah, vratite se, molim vas, pucajte još jedan put da se ne patim!' Zatim sam čuo da se je taj vratio i čuo sam još dva tiha pucnja."[1884] Nakon teškog ranjavanja slijedećeg dana Emina je preminula. Nakon ubistva ukopana je u bašti iznad njene porodične kuće. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 8. novembra 2000. godine na lokaliteteu ulica Hasana Kikića-leš broj 1. Obdukcijom je utvrđeno da je uzrok smrti strijelna rana natkoljenice.[1885]

Babača Fatima, rođena 1922. godine, ubijena 15. maja 1993. godine. Ubijena je od strane pripadnika srpske vojske. Ubijena na putu u Baćama-Skucani Vakuf (Sanski Most). U izvještaju SJB navedeno je: "U protekla dva mjeseca na području opštine izvršena su tri ubistva i to: (...), zatim Babača Fatima iz Skucanog Vakufa i (...).[1886] O istom se navodi u službenoj zabilješci koja je: "Sastavljena dana 16.5.1993. g. u Skucanom Vakufu, na osnovu

[1881] Kantonalni sud u Bihaću, Broj: 01 0 k 000042 08 k, 5. juni 2009, *PRESUDA*.

[1882] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1883] HMDCDR, Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *LUKA 56*.

[1884] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine,Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 05-10/03-87/97, 26. januar 1998, *IZJAVA A.A*.

[1885] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, *POTVRDA O SMRTI*.

[1886] AIIZ, inv. br. 5-1987, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 408/93, *IZVJEŠTAJ O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE ZA PERIOD APRIL, MAJ I JUNI 1993. GODINE*.

neposrednog zapažanja prilikom vršenje uviđaja u vezi pronalaska leša Babača Fatime kći Salke iz Skucanog Vakufa, (...)."[1887] Posmrtni ostaci ubijene eksumirani su 4. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Skucani Vakuf-Centar-leš broj 1. Dana 10. juna 1997. godine, prepoznavanje je izvršila kćerka Avdić Muharema, na osnovu poznatog mjesta gdje je tijelo nakon ubistva pokopano.[1888]

Badnjević Nisveta, rođena 1972. godine, poginula je 2. septembra 1992. godine prilikom progona, teško ranjena kada je automobil u kojem se nalazila naišao na protivtenkovsku minu. U automobilu su bile sa njom Grgić Esma i njena kćerka Eldina koje su poginule na lokalitetu Smetovi-Vlašić (Travnik). Dana 3. septembra 1992. godine Nisveta je umrla od posljedica ranjavanja.[1889]

Bajrić Adila, rođena 1919. godine, ubijena je 16. septembra 1995. godine u mjestu Okreč (Sanski Most). Nakon ubistva zapaljena u kući Mehe Bajrića od strane srpske vojske. Ekshumirana 5. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Okreč-Haradine-leš broj 1.[1890]

Banović Kata, rođena 1925. godine, ubijena je u augustu 1992. godine ispred svoje kuće. Ubijenu Banović Katu je pronašao Pavičić Jakov koji je ukopao posmrtne ostatke ubijene. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 8. maja 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kljevci-Kasapnice-leš broj 1.[1891] Prema obdukcionom zapisniku smrt je nastupila usljed višestrukih povreda glave, ključne kosti i rebara.[1892]

[1887] AIIZ, inv. br. 5-2015, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 16. maj 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[1888] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj Skucani Vakuf-Centar, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1889] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1890] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-14/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;*

[1891] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 35/98, 8. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1892] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVOG TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU KASAPNICA, OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar

Bešić Mevla rođena 1912. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci-Redak. "To je bilo u 8:15 ujutro. (...) Tu je bila još majka od Huseina Bešića. Mevla Bešić (majka Huseina Bešića) imala je 82 ili 83 godine. Sam taj čin nisam vidio, ali vidio je moj susjed Husein Bešić."[1893] Husein Bešić je ukopao posmrtne ostatke svoje majke na mezarju u Starom Majdanu.[1894]

Brkić Hadžire rođena 1929. godine, ubijena je u oktobru 1992. godine u selu Modra (Sanski Most). Ubijena nekoliko dana nakon što je ubijen i njen brat Brkić Ibrahim.[1895]

Brković Emina rođena je 1918. godine, nestala 1992. godine u Sanskom Mostu. Njeni posmrtni ostaci do sada nisu pronađeni.[1896]

Brković Namka rođena 1975. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most).[1897]

Bujadilović Katarina rođena 1943. godine, ubijena 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci (Sanski Most). Nakon ulaska u nebranjeno selo srpski vojnici (6. sanska brigada) odveli su i zaklali Bujadilović Katarinu i još nekoliko mještana. Nakon ubijanja posmrtne ostake ubijenih ukopali su Matanović Marko, Matanović Luka, Galeša Anđelko, Šolaja Vilim, Šolaja Joso, Sedić Ivica, Begić Franjo, Begić Marjan, Tomić Marko, Dimač Marjan i Arlović Ilija sveštenik. Posmrtni ostaci ekshumirani su 16. juna 1997. godine iz zajedničke grobnice na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Stari Majdan-Stara Rijeka-1-Grošića groblje-leš broj 3.[1898]

Buzuk Marija rođena 1929. godine, ubijena 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci (Sanski Most). Nakon ulaska u nebranjeno selo srpski vojnici (6. sanska brigada) odveli su i zaklali Buzuk Mariju i još nekoliko mještana. Nakon ubijanja posmrtne ostake ubijenih ukopali Matanović Marko, Matanović Luka, Galeša Anđelko, Šolaja Vilim, Šolaja Joso, Sedić Ivica, Begić Franjo, Begić Marjan, Tomić Marko, Timač Marjan i Arlović Ilija sveštenik.

---

vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2351-40/98, 9. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI*.

[1893] HMDCDR, Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *LUKA 56*.

[1894] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1895] Isto.

[1896] Isto.

[1897] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1898] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-2/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Posmrtni ostaci su ekshumirani 16. juna 1997. godine iz zajedničke grobnice na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Stari Majdan-Stara Rijeka-1-Grošića groblje-leš broj 1.[1899]

Cerić Emina rođena 1935. godine, ubijena je 6. jula 1992. godine u Trnopolju. Cerić Emina i njen suprug Cerić Hasan su ubijeni u Trnopolju na lokalitetu Bešlagića mlin. U pokušaju da se ukrcaju u voz kojim su deportovani logoraši iz logora Trnopolje, Eminu i Hasana su srpski vojnici odvojili i onemogućili im ulazak na voz na stanici Trnopolje. Odveli su ih stotinjak metara od stanice i ubili kod mlina. Posmrtni ostaci ubijenih ekshumirani su 19. augusta 2004. godine na lokalitetu Trnopolje-Bešlagića mlin.[1900] Ubili su ih vatrenim oružjem. Smrtne povrede su nastale pucanjem iz vatrenog oružja u predjelu glave, vrata i desne nadlaktice.[1901]

Cerić Šehrija rođena 1928. godine, ubijena je 19. septembra 1995. godine. Ubijena od strane srpske vojske u svojoj kući. Ukopana je u mezarju Kazići-Čaplje (Sanski Most).[1902]

Čanić Hatidža rođena je 1927. godine, ubijena je 1. juna 1992. godine. Ekshumirana je 11. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Vrhpolje-polje-tijelo broj 2. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu karlice i desne nadkoljenice.[1903]

[1899] Isto.

[1900] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine,Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, broj: 05-1/03-1-1267/04, 9. decembar 2004, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[1901] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, Bešlagića mlin tijelo broj 1, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava III Sanski Most, Identifikacioni broj Bešlagića mlin 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;*

[1902] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1903] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 21; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Čarkić Nurka rođena 1968. godine, umrla od posljedica ne pružanja medicinske pomoći 1992. godine. Čarkić Nurka se trebala poroditi i iz Ključa je ambulantnim kolima povezena u bolnicu u Drvaru. U rejonu Oštrelja izbacili su je iz ambulantnog vozila i ostavili u šumi. Kada je bila na umoru pronašli su je neki srpski vojnici koji su je odvezli u bolnicu u Drvaru. Nažalost tamo je Nurka preminula zajedno sa tek rođenom bebom. Čarkić Nurka i njeno tek rođeno dijete ekshumirani su 8. juna 2009. godine na Šobića groblju u Drvaru.[1904] Posmrtni ostaci ubijen Nurke i njene tek rođene bebe ukopani su u šehidskom mezarju u Krasuljama (Ključ).[1905]

Čavlović Milka rođena 1933. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine u Sanskom Mostu.[1906] Ubijena od strane pripadnika srpske vojske zajedno sa sestrom Miroslavom u dvorištu kuće sestrine kćerke i zeta u Kruharima. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 05. Identifikacija je izvršena na osnovu prepoznavanja jer je uz posmrtne ostatke pronađena lična karta i porodične slike.[1907]

Čavlović Miroslava rođena 1937. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine u Sanskom Mostu.[1908] Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u dvorištu kuće od kćerke i zeta u Kruharima. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 06. Identifikacija je izvršena na osnovu prepoznavanja jer je uz posmrtne ostatke pronađena lična karta i porodične slike.[1909]

Ćoralić Hanka rođena 1901. godine, ubijena 27. maja 1992. godine u dvorištu kuće Muje Vojnikovića u ulici Muhići broj 59. Ćoralić Hanka je

---

[1904] M. Begić, GENOCID U KLJUČU ..., str. 279.

[1905] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1906] A. Orlovac, nav. dj., str. 43-44.

[1907] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1908] A. Orlovac, nav. dj., str. 43-44.

[1909] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

najstarija ubijena osoba na području opštine Sanski Most (91 godina). Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 20.[1910] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. juna 1992. godine, Ćoralić Hanka je ubijena vatrenim oružjem na način da joj je pucano u predjelu grudi sa lijeve strane.[1911]

Fazlić Azra rođena 1974. godine, dana 6. februara 1993. godine zajedno sa još 14 osoba (muž, svekar, svekrva) uhapšena je u šumi Galaja i odvedena u policijsku stanicu u Ključu. Nakon nekoliko dana prebačena zajedno sa ostalim uhapšenim u logor Kamenica. O hapšenju i odvođenju u logor Kamenica, SJB Ključ je izvijestio CSB Banja Luka depešom broj 3/93 od 6. februara. 1993. godine.[1912] Grupa od 15 civila među kojima su bile bile dvije žene (Huskić Duda i Fazlić Azra)[1913] nakon ispitivanja u SJB Ključ "su sprovedena u zatvor Kamenica kod Drvara i slijedi dalji operativni rad sa istima."[1914] Posmrtni ostaci Fazlić Azre nisu do sada pronađeni.[1915]

Ferizi Desuda rođena 1920. godine, ubijena u julu 1992. godine. U julu mjesecu 1992. godine u naselju Lukavice-Brist u kući u kojoj je boravila zajedno sa mužem Ajetom teško je ranjena od strane pripadnika srpske vojske i slijedećeg dana je umrla od posjedica ranjavanja. Posmrtni ostaci ubijene pokopani su u mezarju u Okreču-Malovčići.[1916]

Fočak Fatima rođena 1911. godine, ubijena 5. jula 1992. godine u svojoj kući. O ovom zločinu jedan od svjedoka navodi: "U junu ili julu 1992. godine (5. jula 1992. godine , prim. M.B.) u kući vl. Fočak Fatime u ul. Željezničkoj ubijena je Fočak Fatima, star oko 70 godina. Ubijena je na kauču u spavaćoj sobi. Ja sam je vidjela mrtvu kako u poluležećem stavu i imala je otvorena usta a na potiljku je bila zgrušana krv. Oko nje na podu sam prijetila čahure od ispaljenih metaka. Najviše sam vidjela krvi na peškirima i

[1910] Isto.

1911 AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. juni 1992, *ZAPISNIKU O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 20, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1912] AIIZ, inv. br. 2-5200, SJB Ključ, *Depeša 03/93, 6. februar 1993. godine.*

[1913] Isto.

[1914] Isto.

[1915] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1916] Isto.

posteljini a bilo je krvi i na zidu iza nje. R.F. je pozvala doktora i on je došao i konstatovao kao da je umrla prirodnom smrću. Fatima Fočak je ukopana na mezarju Greda a ukopao ju je moj otac."[1917]

Ganić Fatima rođena 1943. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godie zajedno sa mužem Ganić Nailom. Ubijena je u svojoj kući. Grupa zločinaca je navedenog dana prvo ubila Ganić Habiba a potom došla kući Ganić Fatime i Naila tražeći novac i zlato. Nakon toga su izvršili ubijanje navedenih osoba. Smrt Ganić Fatime je nastupila kao posljedica pucanja iz vatrenog oružja u predio usta (glava).[1918] Istog dana, sin Kemal i Malovčić Kasim pokopali su njihove posmrtne ostatke u njivi koja se nalazi iza kuće Ganić Habiba.[1919]

Grgić Eldina rođena 1989. godine, poginula 2. septembra 1992. godine prilikom progona.[1920]

Grgić Esma rođena 1958. godine, poginula je 2. septembra 1992. godine na lokalitetu Smetovi-Vlašić (Travnik). Poginula je prilikom nailaska automobila na protivtenkovsku minu u kojem je bila zajedno sa kćerkom Eldinom. Pokopana je u mezarju u Travniku.[1921]

Hadžiselimović Fatima rođena 1952. godine, nestala 5. oktobra 1995. godine na putu Teslić–Tešanj. Navedenog dana kada je grupa Bošnjaka protjerivana iz Sanskom Mosta, Fatima je zajedno sa majkom Alajbeović Eminom bila u koloni prognanika. Ona je zaostala na začelju kolone i od tada joj se gubi svaki trag.[1922]

Halimović Hatidža rođena 1906. godine, umrla prilikom prisilnog progona iz Sanskog Mosta 6. oktobra 1995. godine, mjesto Blatnica-Žeželj, područje opštine Teslić. Hatidža je umrla na rukama Džehve Horozović u

[1917] AIIZ, inv.br. 2385, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1821, 28. august 1998, *IZJAVA H.M.*

[1918] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-355/96, 16. april 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[1919] AINOBiHPUB, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 11. april 1996, *CRTEŽ LICA MJESTA-GROBNICA OKREČ,* broj 43.

[1920] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1921] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1922] Isto.

autobusu kojim je vršen progon Bošnjaka. Kada su prognani došli do rijeke Ugar, koju su morali pregaziti, Džehva je bila prinuđena da ostavi mrtvo tijelo Hatidže, tom prilikom dala je jednom srpskom vojniku 200 DM da ukopa Hatidžu. Posmrtni ostaci Hatidže ekshumirani su na području opštine Teslić, na lokalitetu Blatnica-zaselak Žeželja-leš broj 1/1 i 1/2. Identifikovana je 11. marta 2005. godine.[1923]

Hodžić Hasnija rođena 1933. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine. Hasnija je ubijena zajedno sa suprugom Ešrefom ispred svoje kuće u Došcima (Gornji Kamengrad-Sanski Most). Posmrtni ostaci ubijene ukopani su u mezarju u Gornjem Kamengradu-Došci.[1924]

Hodžić Mevla rođena 1933. godine, dana 3. jula 1992. godine odvedena u bolnicu u Prijedoru. Njeni posmrtni ostaci pronađeni su na gradskom groblju Pašinac. Ekshumirana je 1999. godine (slučaj PC-59-001B). Pokopana je 2. jula 2011. godine u mezarju Gornji Kamengrad-Došci (Sanski Most).[1925]

Huskić Duda rođena je 1934. godine, uhapšena je u šumi Galaja sa mužem Omerom, sinom Hasanom i snahom Fazlić Azrom i drugima. Nakon privođenja u policijsku stanicu u Ključu zajedno sa ostalih uhapšenim prebačena je u logor Kamenica (Drvar). Huskić Omer prilikom ispitivanja od strane srpskih policajaca izjavio je: "Kada su 5. jula 1992. godine Muslimani iz Vrhpolja konvojem išli u Gračanicu nisam mogao da im se priključim, jer sam kasno saznao za odlazak zbog udaljenosti moje kuće od centra Vrhpolja, a i zbog toga što su mi žena i snaha bile u D. Sanici u posjeti kod kćerke, (...). Sa mnom su bili žena Duda, sin Hasan i snaha Azra.[1926] Posmrtni ostaci Huskić Dude nisu do sada pronađeni.[1927]

Iličić Kata rođena 1919. godine, ubijena u novembru 1992. godine u Škrljevitoj. Ubijena je zajedno sa sinom Milom Iličićem.[1928]

Ivanković Milka rođena 1927. godine, ubijena 20. augusta 1992. godine u Kljevcima. Ubijena pored puta u blizini porodične kuće u Kljevcima.

[1923] Isto.
[1924] Isto.
[1925] Isto.
[1926] AINOBiHPUB, Izjava Huskić Omer, Logor Kamenica, 7. februar 1993. godine.
[1927] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*
[1928] Isto.

Ubijena je zajedno sa suprugom Petrom i komšinicama Milobara Bojom i Milobara Danicom.[1929] Posmrtni ostaci ubijene bili su ukopani u zajedničku grobnicu a ekshumirani su 7. maja 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kljevci-I-Luke-leš broj 2.[1930] Smrt je bila nasilna i najvjerovatnije nastupila prostrijelom grudne kosti, prelomom lijeve crijevne kosti, strijelnim povredama rebara.[1931]

Jakupović Hava rođen 1919. godine, ubijena 19. septembra 1995. godine. Ubijena je od strane srpskih vojnika u dvorištu, pred svojom kućom. Nakon ubistva odvezena je pogrebnim vozilom. Jedan od svjedoka navodi: "Meni je poznato da je u toku 1995. godine ubijena Jakupović Hava iz Sanskog Mosta a da ju je ubio Srbin koji je uselio u njenu kuću i da je rodom iz Lipika. To sam odmah saznao pred kapijom bolnice jer je preko puta bila njena kuća. Ona je ukopana na groblju Greda a ukopali su je radnici Komunalnog preduzeća."[1932] Svjedok ovog događaja je njena kćerka. Posmrtni ostaci Jakupović Have pronađeni su na mezarju Greda 1997. godine. Identifikovana je 6. juna 1997. godine.[1933]

Jakupović Zumra rođena 1923. godine, nestala 8. oktobra 1995. godine. Prilikom progona Zumra je umrla u toku puta, njeni posmrtni ostaci su ostavljeni na liniji razdvajanja srpske vojske i ARBiH u mjestu Blatnice (Teslić).[1934] Jedan od svjedoka navodi: "(...) a prilikom prelaska linije od silnog napora i straha umrla je žena Muharema Jakupovića iz S. Mosta."[1935]

[1929] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-1/92, 25. decembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG POČINIOCA*, AINOBiHPUB, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA SJB SANSKI MOST*, 27. august 1992. godine.

[1930] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 31/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI.*

[1931] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU KLJEVCI, OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2345-34/98, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[1932] AIIZ, inv. br. 2375, Opštinski sud u Sanskom Mostu, broj: Kr:1417/97, 26. septembra 1997, *IZJAVA D.B.*

[1933] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1934] Isto.

[1935] AIIZ, inv. br. 2364, Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1183, 6. januara 1997, *IZJAVA S.V.*

Jelečević Đemka rođena 1934. godine, ubijena prilikom progona Bošnjaka prema Gračanici u junu 1992. godine. Ubijena je prilikom prelaska mosta u Doboju. Ekshumirana je 29. aprila 2001. godine na području opštine Doboj, na lokalitetu Šušnjari-leš broj 2/1. Posmrtni ostaci Jelečević Đemke su identifikovani 14. novembra 2006. godine u prostorijama JKP Gradska groblja Visoko u Visokom.[1936]

Jelečević Elvira rođena 1974. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Nakon ubistva, otac Fadil je ukopao njene posmrtne ostatke u mezarluke u Hrustovu. Posmrtni ostaci ekshumirani su 3. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo-Jeleči-leš broj 2. Dana 11. juna 1997. godine izvršena identifikacija tijela.[1937]

Jurić Marija rođena 1926. godine a ubijen je 1993. godine. Dana 7. februara 1993. godine u selu Kljevci u zaseoku Kotlari ubijena je zajedno sa dječakom Jurić Milom.[1938] Ubijena je iz vatrenog oružja.[1939] Pred kuću je došao M. Č., kojem je na ratištu u Gradačcu poginuo sin M.NJ. M.Č je bio naoružan i kad je došao pred kuću psovao je ustašku majku i govorio da će pobiti sve ustaše te je po svjedočenju J. P. pucao iz vatrenog oružja u staricu Jurić Mariju a pred kućom bio u društvu starice Marije i Jurić Mile, M. Č. i Đ. M. su ubili iz vatrenog oružja i malog Milu. Nakon ubistva ukop ubijenih su izvršili Mijić Kata, Mijić Pero i Mijić Miro.[1940]

[1936] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1937] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-6/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj Hrustovo 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1938] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanki Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-6/93, 17. februar 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NN IZVRŠIOCA*.

[1939] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicine i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON VAĐENJA IZ GROBA U MJESTU KOTLARI, OPŠTINA SANSKI MOST,* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, *POTVRDA O SMRTI.*

[1940] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: KRI: 33/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI,* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, SJB Sanski Most, Kljevci-Kotlari, Identifikacioni broj 2, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

Kaltak Latife rođena 1923. godine, ubijena je 21. septembra 1995. godine oko 17 sati. Ubijena je zajedno sa mužem Kaltak Selimom. Ubijena je od strane pripadnika srpske vojske u svojoj kući. Ubijena je tupim predmetom, udarcima u glavu. Ukopana je zajedno sa ubijenim mužem u zajedničku grobnicu nedaleko od kuće ubijenih. Ubijene su pronašli i ukopali u zajedničku grobnicu Kaltak Redžo-brat ubijenog i Kaltak Abdulah sin Redže.[1941]

Kaltak Paša rođena 1957. godine, ubijena 31. maja 1992. godine (23,30 sati) od strane srpske vojske, ubijena je u porodičnoj kući. Ubijena je zajedno sa mužem Kaltak Fadilom. Ubijena je u predsoblju na ulazu u kuću. Ubijanju Paše i Fadila prisustvovali su kćerke Aida (15)i Mirela (13) koje su bile skrivene u spavaćoj sobi.[1942] Posmrtni ostaci ubijene su ekshumirani 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 15.[1943] Prema zapisniku o identifikaciji leševa i pregledu sačinjenom od Doma zdravlja Sanski Most od 31. juna 1992. godine, Kaltak Paša je ubijena vatrenim oružjem. na način da joj je pucano u glavu i u predjelu lijeve noge.[1944]

Kamenčić Karmen rođena 1974. godine, zarobljena 10. jula 1992. godine (Trnjak-Bihać) a nakon toga ubijena. Nakon zarobljavanja odvedena je u komandu srpske vojske u Radiću (Bosanska Krupa) gdje je mučena od strane nekoliko Srpkinja (skidana gola, tjerana da puže po zemlji, urezivali joj krst na tijelu) potom su je natjerali da sebi iskopa grob da bi nakon toga bila ubijena od strane maloljetne osobe srpske nacionalnosti V.Đ. Njeni posmrtni ostaci su identifikovani i pokopani 2016. godine.[1945]

[1941] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST*, str. 5*;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1942] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: Kr: 580/92, 1. juni 1992, Istražni sudija Blagojević Slavica, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[1943] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1944] AINOBiHPUB, Dom zdravlja Sanski Most, 31. juni 1992, *ZAPISNIKU O IDENTIFIKACIJI LEŠEVA I PREGLEDU;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 15, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1945] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Keranović Aldina rođena 1984. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most. Bila je učenica drugog razreda osnovne škole. Ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Ubijene je zajedno sa majkom Nirom i bratom Asimom.[1946]

Keranović Almina rođena 1985. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most).[1947]

Keranović Džehva rođena 1969. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Ubijena je zajedno sa sinom Edinom (7). Njenog muža Suada zločinci su ubili i ekshumiran je iz masovne grobnice Tomina-Markovići.[1948] Tako da je ubijena cijela porodica. Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 32. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave na način da su joj zločinci pucali u glavu iz neposredne blizine.[1949]

Keranović Fatima rođena 1941. godine, ubijena 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci Keranović Fatime ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 6. Dana 14. oktobra 1996. godine identifikovana je po odjeći i to: bluza plave boje sa crnim tačkicama, hlače sive boje obrađene kockicama koje su oivičene crnom bojom, marama (kerana), bijele boje.

[1946] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1947] Isto.

[1948] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1949] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 21; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Prepoznavanje izvršili sinovi Senad i Rufad i suprug Keranović Hasan. Smrt je nasilna i nastupila je kao posljedica povreda glave nanesenih oštrim predmetom.[1950]

Keranović Jasima rođena 1969. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). U momentu ubijanja Jasima je bila u četvrtom mjesecu trudnoće. Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 17. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Identifikacija izvršena po odjeći i kosi i izgledu. Ubijena je vatrenim oružjem na način da su joj zločinci pucali u predjelu grudi.[1951]

Keranović Muharema rođena 1962. godine u mjestu Hrustovo, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 5. Dana 19. novembra 1996. godine izvršena identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda). Identifikaciju je izvršio brat Merdanović Alija. ***Ubijena je zajedno sa svojim kćerkama Sabinom (2) i Alminom(7). Prilikom ekshumacije, u njenom naručju je pronađena njena kćerka Sabina (2).*** Prilikom identifikacije u džepu kod ubijene pronađeno je 600 DM, 100 švicarskih franaka i 10.000 YU dinara. Prema obdukcionom zapisniku ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede su joj nanesene u predjelu grudnog koša.[1952]

Keranović Nira rođena 1964. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 10. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. ***Ubijena je zajedno sa svojom djecom, kćerkom Aldinom (8) i sinom Asimom (4).*** Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u lijeve ruke. Identifikaciju je izvršio muž Rufad.[1953]

[1950] Isto, str. 5; Isto.
[1951] Isto, str. 12; Isto.
[1952] Isto..
[1953] Isto.

Keranović Sabina rođena 1990. godine u Sanskom Mostu, bila nastanjena u mjestu Hrustovo ubijena je 31. maja 1992. godine u naručju majke Muhareme od strane pripadnika srpske vojske, u "Huskinoj garaži".[1954]

Keranović Seida rođena 1963. godine, ubijena 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Njeni posmrtni ostaci nisu pronađeni iz razloga što su izgorjeli.[1955]

Kičin Alma rođena 1979. godine, ubijena 3. decembra 1992. godine. Ubijena je od strane srpskih vojnika na verandi porodične kuće u pokušaju da pobjegne iz kuće na koju su pucali srpski vojnici.[1956]

Kičin Tehvida rođena 1986. godine, ubijena 21. septembra 1995. godine. Ubijena od strane srpskih vojnika pred kućom svoga djeda u Gornjem Kamengradu-Došci.[1957]

Krupić Nurka rođena 1922. godine, ubijena-zaklana je 21. septembra 1995. godine u Gornjem Kamengradu-Došci (Sanski Most). Zaklana je u kući Hodžić Ešefa. Posmrtni ostaci ubijene ukopani su u mezarju u Gornjem Kamengradu-Došci.[1958]

Kovačević Nura rođena 1924. godine, ubijena 5. jula 1992. godine u Sanskom Mostu. Ubijena je od strane srpske vojske u kući Alagića. Posmrtni ostaci ubijene su ekshumirani 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 09.[1959]

Kukavica Fatima rođena 1932. godine, ubijena je 1. juna 1992. godine. Ubijena je i njeni posmrtni ostaci bačeni su u septičku jamu pored porodične kuće. Posmrtni ostaci ekshumirani su 5. oktobra 1996. godine na

[1954] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1955] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1956] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1957] Isto.

[1958] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1959] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*, AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 9, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo III-leš broj 34. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[1960]

Kukavica Fehima rođena 1912. godine, ubijena 31. maja 1992. godine. Njeni posmrtni ostaci pronađeni su u blizini porodične kuće Kukavica Bajre. Posmrtni ostaci ekshumirani su 5. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo III-leš broj 33. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su joj u predjelu glave i donjih ekstremiteta.[1961]

Matanović Jovanka rođena 1932. godine, ubijena je 24. jula 1992. godine u Staroj Rijeci-Redak. Ubijena je od strane srpskih vojnika koji su vršili "čišćenje" Stare Rijeke i Briševa. Sin ubijene svjedoči: "Mati mi je bila pravoslavne vjere, ali oni nisu uopće imali milosti. Ova trojica su sigurno. Oni su bili i kad su ulazili u kuću. Mati mi je bila ubijena pred štagljom, a mala joj je bila na rukama. Malog sam našao kako se igra sa keksom koji su mu Srbi dali."[1962] Ukopana je na mezarju u Starom Majdanu.

Matoš Milka rođena 1933. godine, ubijena je 2. augusta 1992. godine. Milka je ubijena u svojoj kući u naselju Kruhari. Ubijena je kada su pripadnici srpske vojske u kuću ispalili projektil ručnog raketnog bacača (ZOLJA).[1963]

Matoš Manda rođena 1924. godine, ubijena 5. decembra 1992. godine zajedno sa svojim mužem Matoš Matom. Ubijena je u svojoj porodičnoj kući od strane dvojice srpskih vojnika koji su taj dan u selu Tomašica ubili 7 osoba hrvatske nacionalnosti. Ovi ljudi su ubijeni u znak osvete zbog poginulog srpskog vojnika. "Dana 5.12.1992. godine u s. Tomašići (s. Tomašica,

[1960] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 21; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1961] Isto.

[1962] HMDCDR, Zagreb, Zbirka memoarskog gradiva, šifra iskaza *LUKA 56.*

[1963] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

prim. M.B.) i s. Sasina oko 14,00 č. grupa od 5 uniformisanih lica iz s. Usorci verovatno pripadnici 6. lpbr S. Most, izvršila je ubistvo 7 i ranjavanje 1 civila hrvatske nacionalnosti. Među ubijenim su bile žene. Dva civila u s. Sasina i 3 žene ubijeni su u kući, dok su ostali ubijeni u s. Tomašići (s. Tomašica, prim. M.B.) na seči drva za školu. Ubistvo je izvršila još neidentifikovana grupa, zna se da je u toj grupi bio izvesni Gvozden. Pretpostavlja se da je motiv ubistva bila osveta, jer po izjavama očevidaca, pre par dana Gvozdenu poginuo brat na ratištu."[1964] Nakon ubistva Matoš Mande pokopana je u Sasini-Staro Groblje.[1965]

Mehmedović Hiza rođena 1932. godine, ubijena 1. juna 1992. godine u zaseoku Merdanovići u neposrednoj blizini svoje kuće. Posmrtni ostaci ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo XI-leš broj 48. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su joj u predjelu glave.[1966]

Merdanović Besima rođena 1961. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Njeni posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 14. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. ***Ubijena***

[1964] AIIZ, inv. br. 5-1902, Komanda 1. Krajiškog korpusa, str. pov. br. 44-1/523, 6. decembar 1992. godine, *BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE*.

[1965] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/0-1560/01, 31. oktobar 2001, *ZAPISNIK;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1966] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 21; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

je zajedno sa svojom šestomjesečnom kćerkom Editom. Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu glave pucanjem iz neposredne blizine.[1967]

Merdanović Derviša rođena 1909. godine, ubijena 1. juna 1992. godine. Ubijena je zajedno sa svojim sinom Merdanović Raifom. Posmrtni ostaci ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo X-leš broj 46.[1968]

Merdanović Edita rođena 1. decembra 1991. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, ubijena je 31. maja 1992. godine u "Huskinoj garaži". U vrijeme ubijanja imala je 6 mjeseci. Ubijena je zajedno sa majkom Besimom.[1969]

Merdanović Hasema rođena 1936. godine, ubijena 31. maja 1992. godine u zaseoku Merdanovići (Hrustovo-Sanski Most). Tijelo ubijene ukopao je Ćerimović Alen u voćnjaku iza kuće. Ukopana je u zajedničkoj grobnici sa Zukić Seidom. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo V-leš broj 37. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[1970]

Merdanović Sabra rođena 1959. godine, ubijena 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 18. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena je identifikacija tijela. Identifikaciju je izvršio muž Ibrahim na osnovu vjenčane burme. Ubijena je vatrenim

---

[1967] Isto.

[1968] Isto.

[1969] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1970] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 42-43; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu glave pucanjem iz neposredne blizine.[1971] Zajedno sa njom ubijen je njen sin Jasmin star dvije i po godine (rođen 4. decembra 1989. godine).[1972]

Merdanović Seida rođena 1963. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 28. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[1973]

Merdanović Zumra rođena 1902. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). *U trenutku ubijanja imala je 90 godina.* Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 31. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[1974]

Mešić Hava rođena 1941. godine, ubijena 16. septembra 1995. godine u mjestu Okreč (Sanski Most) zajedno sa njom su ubijeni Bajrić Adila i Mešić Almaz. Nakon ubistva zapaljena u kući Mehe Bajrića od strane srpske vojske. Ekshumirana 5. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Okreč-Haradine-leš broj 3.[1975]

[1971] Isto.

[1972] Vidi više u dijelu knjige ***"Zločin nad djecom na području opštine Sanski Most".***

[1973] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 19; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1974] Isto.

[1975] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-14/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;*AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Milobara Boja rođena 1937. godine, ubijena 20. augusta 1992. godine u Kljevcima (Sanski Most). Ubijena pored puta u blizini porodične kuće Ivanković Petra u Kljevcima. Ubijena je zajedno sa sestrom Milobara Dragicom i komšijama Ivanković Petrom i njegovom suprugom Milkom.[1976] Posmrtni ostaci ubijene bili su ukopani u zajedničku grobnicu a ekshumirani su 7. maja 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kljevci-I-Luke-leš broj 3.[1977] Smrt je bila nasilna i nastupila je usljed djelovanja vatrenim oružjem-strijela rana glave i grudi.[1978]

Milobara Dragica rođena 1941. godine, ubijena 20. augusta 1992. godine u Kljevcima. Ubijena pored puta u blizini porodične kuće Ivanković Petra u Kljevcima. Ubijena je zajedno sa sestrom Milobara Bojom i komšijama Ivanković Petrom i njegovom suprugom Milkom.[1979] Posmrtni ostaci ubijene bili su ukopani u zajedničku grobnicu a ekshumirani su 7. maja 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kljevci-I-Luke-leš broj 4.[1980] Smrt je bila nasilna i nastupila je kao posljedica strijelne rane u predjelu grudnog koša, lijeve podlaktice, desne natkoljenice i lijeve potkoljenice.[1981]

Mišić Ruža rođena 1954. godine, ubijena 1993. godine u mjestu Tramošnja (Sanski Most). Ubijena je od nepoznatih počinioca i nađena

[1976] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-1/92, 25. decembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG POČINIOCA*, AINOBiHPUB, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA SJB SANSKI MOST*, 27. august 1992. godine.

[1977] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 31/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1978] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU KLJEVCI, OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2345-34/98, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI*.

[1979] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-1/92, 25. decembar 1992, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG POČINIOCA*, AINOBiHPUB, 27. august 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA SJB SANSKI MOST*.

1980 AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: Kri: 31/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1981] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON ISKOPAVANJA IZ ZEMLJE U MJESTU KLJEVCI, OPŠTINA SANSKI MOST*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 2345-34/98, 8. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI*.

u grmlju (živici, živoj ogradi, prim. M.B.). Posmrtni ostaci ubijene bili su ukopani u groblju u Tramošnji. U martu 2007. godine posmrtni ostaci su ekshumirani iz groblja i preneseni u Novsku (Republika Hrvatska) gdje su ponovo ukopani.[1982]

Našić Tamama rođena 1909. godine, ubijena je od strane pripadnika srpske vojske početkom oktobra 1995. godine u Tomini (Sanski Most). Ubijena je zajedno sa svojim suprugom Fehimom (1909) i ukopana u zajedničku grobnicu u mezarju u Tomini.[1983]

Nalić Nafija rođena 1943. godine, ubijena je 27. maja 1992. godine u kući Hilme Hegića sa još sedam osoba. Nakon ubijanja kuća je zapaljena.[1984] Jedina preživjela osoba iz ove kuće je Vojniković Vezira. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 26.[1985]

Nezirević Azize rođena 1920. godine, ubijena u drugoj polovini 1992. godine u mjestu Trnova. Ubijena je ispred svoje kuće u centru Trnove. U izvještaju SJB Sanski Most navedeno je: "a jedna stara žena u Trnovi nastradala prilikom oružanog napada na Trnovu."[1986] Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 5. juna 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Trnova-leš broj 1.[1987] Identifikovana je 7. juna 1997. godine.[1988]

[1982] E. Ramulić, nav. dj., str. 45.

[1983] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: Sl.//95, 6. novembar 1995, *SLUŽBENI IZVJEŠTAJ*.

[1984] Sud BiH, Predmet br: S1 1 K 00816112 Krl, 12. juni 2006, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[1985] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[1986] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Broj: 11-14, 30. novembar 1992. godine, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

[1987] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-9/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj Trnova 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[1988] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Omanović Đemka rođena 1934. godine, ubijena je 31. maja 1992. godine. Nakon napada srpskih snaga na naselja Hrustovo i Vrhpolje dio stanovnika se pokušao skloniti u sigurna skloništa kako bi se zaštitio od granatiranja. Grupa žena i djece se sakrila u jednu garažu ("Huskina garaža", vlasnik Merdanović Husein-Huska). Dana 31. maja 1992. godine srpski vojnici su došli pred garažu, bacili ručnu bombu a onda automatskim oružjem ubili i ranili više žena i djece koja su se nalazila u garaži. Posmrtni ostaci Omanović Đemke su ekshumirani 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 4. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda). Na osnovu izvršene obdukcije utvrđeno je da je smrt nasilna i da je nastupila usljed povrede glave nanesene vatrenim oružjem iz neposredne blizine.[1989]

Omanović Emina rođena 1942. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 9. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu grudi i kičme.[1990]

Omić Enisa rođena 1971. godine, poginula je 2. maja 1992. godine, mjesto selo Kolibe, područje opštine Bosanski Brod. Spaljena u kući sa još 9. ljudi. Posmrtni ostaci Omić Enise ekshumirani su na području Republike Srbije, na lokalitetu Beograd-groblje Lješće. Identifikovana 12. aprila 2005. godine.[1991]

[1989] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA-IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 3; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[1990] Isto.

[1991] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Omić Fadila rođena 1932. godine ubijena 14. decembra 1994. godine. Ona i njen muž Suljo su ubijeni sjekirama u njihovoj kući. Jedan od svjedoka navodi: "U selu Pobriježje ubili su Omić Sulju sa suprugom. Ubistvo su izvršili sjekirom."[1992] U depeši SJB Sanski Most navedeno je: "Obavještavamo vas da su dana 14.12.1994. godine u svojoj kući pronađeni ubijeni hladnim oruđem Omić Suljo, sin Rame, rođen 1931. godine i njegova supruga Fadila rođena 1934. godine. Imenovani su ubijeni u toku noći 13 i 14. 12.1994. godine u svojoj kući u Pobriježju broj 23. u Sanskom Mostu."[1993] Posmrtni ostaci ubijenih ukopani su u mezarju u Pobriježju.[1994]

Račić Ankica rođena 1956. godine, nestala-ubijena u ljeto 1992. godine. Prema određenim svjedočenjima Ankica je "ubijena te da je ona vidjela da pliva u rijeci u Sani i to na mjestu ispod klaonice u S. Mostu, s tim da je izjavila da je poznala po kosi i odjeći."[1995]

Rešić rođ. Alagić Munevera rođena 1953. godine, ubijena 22. septembra 1995. godine u selu Sasina. Prije ubistva silovana je od strane srpskih vojnika. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Posle ponoći 22. septembra 1995. godine, 'Arkanovi vojnici' uterali su zatočenike u jedan autobus i pri tom ih tukli palicama i kundacima. Sa zatočenicima je u autobusu bilo oko osam 'Arkanovih vojnika'. Pre nego što su ušli u autobus, vojnici su pretukli jednog starijeg čoveka. Otprilike 10–15 minuta pre nego što je autobus krenuo, nekoliko vojnika silovalo je jednu ženu, dok su ostali zatočenici bili prisiljeni da pevaju 'četničke' pesme."[1996] O istom je navedeno: "kao i zbog toga što su pripadnici SDG-a (Srpske dobrovoljačke garde, prim. M.B.) zatočavali i tukli ljude i silovali Muneveru Alagić, (...)."[1997] Dana 22. septembra zajedno sa 64 uhapšena autobusom su prevezeni u

[1992] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A*.

[1993] AIIZ, inv. br. 5-2013, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1175/94, 15. decembar 1994, *DEPEŠA*.

[1994] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[1995] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02/97, 14. august 1997, *IZJAVA M.Z*.

[1996] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 800

[1997] Isto, paragrafi 798 i 876.

Sasinu (Sanski Most) gdje su ubijeni.[1998] Eksumirana 18.-19. jula 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj S-II-49/96. Ubijena je vatrenim oružjem-smrtne povrede glave.[1999]

Sarhatlić Šadija rođena 1911. godine, ekshumirana 19.-22. oktobra 1998. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu **Šušnjari-leš br. 63**. Tijelo ekshumirano od strane Komisije za traženje nestalih i zarobljenih lica Republike Srpske. Prilikom ekshumacije, sudsko-medicinske i kriminalističko-tehničke obrade koja je urađena u Banja Luci tijelo je označeno brojem 63, a koštani uzorak za DNK analizu je dostavljen pod oznakom: III-No.94. Posmrtni ostaci identifikovani 20. aprila 2008. godine.[2000]

Selman Habibe rođena 1913. godine u mjestu Trnova, nestala 23. septembra 1995. godine u Sanskom Mostu. Selman Habiba bila je u kući Selman Kelime kada su došli srpski vojnici i odveli ovu staricu u nepoznatom pravcu. "Dana 23.9.1995. godine, uveče, došla su trojica ljudi, među njima i S.D., koji su moju majku Selman Habibu rođenu 1918. godine u Trnavi, opština Sanski Most, strpali u automobil i odvezli u nepoznatom pravcu i za njenu sudbinu se ni do danas ne zna."[2001] Ubijena je i njeni posmrtni ostaci su pronađeni pored makadamskog puta Kruhari-Kijevo u naselju Majkići sa desne strane puta uz obalu jednog potočića. Posmrtni ostaci ubijene starice Selman Habibe ekshumirani su 12. aprila 2006. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-leš broj 1.[2002]

[1998] Isto, paragraf 800, 804; AINOBiHPUB, *Baza podataka*. AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-20-1031/96, 12. maj 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*, AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti, Sektor krim policije, Odjeljenje za krim. tehniku i KDZ Sarajevo, broj: 14-17/02-1317/96, *KRIMINALISTIČKO TEHNIČKI IZVJEŠTAJ O PREGLEDU LICA MJESTA, EKSHUMACIJA, OBDUKCIJA I IDENTIFIKACIJA 65 LICA UBIJENIH U MJESTU SASINA, OPŠTINA SANSKI MOST;*AINOBiHPUB, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH IZ MASOVNE GROBNICE SASINA.*

[1999] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: KR: 111/96, 19. februar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*; AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Sarajevo, Identifikacioni broj S-I-49/96, 20. juli 1996, *ZAPISNIK*.

[2000] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2001] AIIZ, inv. br. 2364 , Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1183, 6. januar 1997, *IZJAVA S.V.*

[2002] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP-e Sanski Most, broj: 05-61/03-1-832/2006, 12. oktobar 2006, Sanski Most-Kruhari, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3, OKP-e Sanski Most,

Sinanović Zarfija rođena 1940. godine, ubijena je 6. novembra 1992. godine. Zarfiju je ubio Ristić Lazar. Kao motiv ubistva je pogibija njegovog sina na ratištu. Dok ih je vodio na mjesto ubijanja jedan od svedoka je čuo Ristić Lazara kako govori: 'Šuti, pobiću vas!' a Zarfija mu je odgovorila: 'Ubi jednom ćeš, nećeš više!' Nakon toga sa četiri hica ubijene su Zejna i Zarfija.[2003] O ubistvu Zarfije i Alibegović Zejne navodi se u izvještaju SJB Sanski Most: (...) u Kijevu ubijene dvije žene-muslimanke. Prema izjavi svjedoka djelo je učinio Ristić Lazar iz Kruhara u trenutku duševnog rastrojstva zbog pogibije sina-jedinca.[2004] Za ovaj zločin Ristić Lazar je presudom Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine osuđen na kaznu zatvora u trajanjo od devet godina i šest mjeseci.[2005]

Smajlović Azema rođena 1933. godine, ubijena u svojoj kući 1992. godine. Ubijena je na način da su zločinci podmetnuli eksploziv i minirali kuću. Od posljedica eksplozije i rušenja Azema je poginula.[2006]

Šakić Marija rođena 1924. godine, ubijena od pripadnika srpske vojske 27. jula 1993. godine u naselju Ramići (Ključ). Ubijena je na stepenicama kuće (kćerke Anice i zeta Ante Martinovića) koju je čuvala. Ubijena je udarcem tupim predmetom u predjelu glave. Sahranjena je 28. jula 1993. godine u Ključu.[2007]

Šalić Dragica rođena 1908. godine, ubijena 5. decembra 1992. godine. Ubijena je u Tomašici od strane pripadnika srpske vojske. Ubijena je ispred kuće Frane Šalića.[2008]

---

broj: 05-61/03-1-832/2006, Sanski Most-Kruhari, Identifikacioni broj 1, 12. oktobar 2006, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Sanski Most-Kruhari, Identifikacioni broj 1, 16. oktobar 2006, *POTVRDA O SMRTI;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2003] Kantonalni sud u Bihaću, Broj: 01 0 k 000042 08 k, 5. juni 2009, *PRESUDA*.

[2004] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Policijske uprava Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2005] Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 01 0 k 000042 09 Kž, 4. novembar 2010, *PRESUDA*.

[2006] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2007] Alojz Buljan, *Hrvatske žrtve Drugog svjetskog rata i poraća te rata 1992.-1995. na području sreza/kotara Ključ i Kljevaca,* Ogranak Matice hrvatske u Novskoj, Novska, juni 2015, str, 431.

[2008] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine, Opštinski odbor Sanski Most, Ured za prikupljanje podataka za HAG, broj: 30/96, . septembar 1996, *SPISAK HRVATA POGINULIH ZA VRIJEME RATA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Šalić Marija rođena 1937. godine, ubijena 5. decembra 1992. godine. Ubijena u Tomašici zajedno sa Šalić Dragicom.[2009]

Šarčević Mina rođena 1937. godine, dana 26. septembra 1995. godine ugušila se-umrla u kamionu prilikom nasilnog progona. Ukopana je na mezarju u Šehovcima.[2010]

Talić Emina rođena 1922. godine, nestala 10. decembra 1994. godine. Prema tvrdnjama određenih svjedoka Emina je zapaljena u svojoj kući. Jedan od svjedoka navodi: "(...) koju su ubili, kuću opljačkali a zatim je zapalili u kući."[2011] U evidenciji nestalih osoba Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine Emina se vodi kao nestala osoba.[2012]

Topalović Habiba, rođena 1914. godine, nestala je 19. jula 1992. godine u Prijedoru. Habiba je odvezena u bolnicu u Prijedor i nakon toga joj se gubi trag. Pronađena je i ekshumirana 1999. godine na gradskom groblju Pašinac-Prijedor. Njeni posmrtni ostaci identifikovani su 11. novembra 2010. godine.[2013]

Unić-Bašić Tatjana, rođena 1969. godine, ubijena 27. maja 1992. godine u kući Hilme Hegića sa još sedam osoba.[2014] Ubijena Tatjana je bila trudna i u visokom stepenu trudnoće (8. mjesec), tako da je ubijena zajedno sa nerođenom bebom. Posmrtni ostaci ubijene ekshumirani su 27. maja 1997. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Kruhari-Greda-I-leš broj 29.[2015]

[2009] Isto.

[2010] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2011] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A.*

[2012] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2013] Isto.

[2014] Sud BiH, Predmet br: S1 1 K 00816112 Krl, 12. juni 2006, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV PREDRAGA PROŠIĆA, *PRESUDA*, str. 6.

[2015] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-722/97, 10. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Identifikacioni broj 29, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Vuković Anđa rođena 1925. godine, ubijena 16. juna 1992. godine u Starom Majdanu. Anđa je ubijena u svojoj kući od strane osobe srpske nacionalnosti. Ukopana je na groblju u Starom Majdanu.[2016]

Zahić Safija rođena 1950. godine, ubijena 22. septembra 1995. godine u selu Podvidača (Sanski Most) u dvorištu Bilbija Dane.[2017] Posmrtni ostaci ubijene bili su ukopani u zajedničku grobnicu (sa Pašalić Anemarom) u Podvidači-Bilbije u blizini srpskog groblja. Nakon teških zlostavljanja od strane više srpskih vojnika Safija je podlegla usljed teških tjelesnih povreda. Prema nalazu obdukcije na tijelu su vidljivi tragovi teških fizičkih zlostavljanja i batinanja. Prilikom ekshumacije uočeno je da je na žrtvi pocijepana odjeća (suknja, bluza) što ukazuje i na silovanje žrtve. Smrtne povrede su nastupile kao posljedica povreda glave (potiljak), koja je potpuno razbijena.[2018]

Zukić Arifa rođena 1937. godine, ubijena 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 21. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Prilikom ekshumacije uz posmrtne ostake nije pronađena glava žrtve.[2019]

[2016] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2017] AINOBiHPUB, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-76/96, 14. mart 1996, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[2018] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 137/96, 13. marta 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI str. 2;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2019] 8. AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 15; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Zukić Fatima rođena 1941. godine ubijena 31. maja 1992. godine. Ubijena od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 19. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela.[2020]

Zukić Hasiba rođena je 1923. godine, ubijena je 1. juna 1992. godine. Ekshumirana je 11. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Vrhpolje-polje-tijelo broj 1. Ubijena je vatrenim oružjem, smrtne povrede nanesene su u predjelu glave, rebara i desne nadlaktice.[2021]

Zukić Saida rođena 1927. godine, ubijena 31. maja 1992. godine u zaseoku Merdanovići (Hrustovo-Sanski Most). Tijela ubijene je ukopao Ćerimović Alen u voćnjaku iza kuće. Ukopana jeu zajedničkoj grobnici sa Merdanović Hasemom. Posmrtni ostaci ubijene su ekshumirani 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo V-leš broj 37.

Zukić Smajila rođena 1939. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 23. Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela. Ubijena je vatrenim oružjem a smrtne povrede nanesene su u predjelu glave.[2022]

[2020] Isto.
[2021] Isto.
[2022] Isto.

r/b	Prezime ime oca i ime	rođena	mjesto rođenja	mjesto nestanka/ ubijanja	godina ubijanja/ nestanka
1.	Alajbegović Fatima	1952.	Sanski Most	Sanski Most	1995.
2.	Alibegović Zejneba Zejna	1943.	Kijevo	Kijevo	1992.
3.	Arapović Dževida	1969.	S. Majdan	Ljubija-Redak	1992.
4.	Arapović Emina	1930.	Sanski Most	Sanski Most	1995.
5.	Babača Fatime	1922.	Skucani Vakuf	Skucani Vakuf	1993.
6.	Badnjević Nisveta	1972.	G. Kamengrad	Vlašić	1992.
7.	Bajrić Adila	1919.	Skucani Vakuf	Okreč	1995.
8.	Banović Kata	1925.	Kljevci	Kljevci	1992.
9.	Bešić Mevla	1912.	Dževar	Ljubija-Redak	1992.
10.	Brkić Hadžire	1929.	Modra	Modra	1992.
11.	Brković Emina	1918.	Dževar	Dževar	1993.
12.	Brković Namka	1975.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
13.	Bujadilović Katarina	1943.	Stara Rijeka	Stara Rijeka	1992.
14.	Buzuk Marija	1929.	Prijedor	Briševo	1992.
15.	Cerić Emina	1935.	Sanki Most	Trnopolje	1992.
16.	Cerić Šehrija	1928.	Kijevo	Čaplje	1995.
17.	Čanić Hatidža	1927.	Hrustovo	Vrhpolje	1992.
18.	Čarkić Nurka	1968.	Vrhpolje	Drvar	1992.
19.	Čavlović Milka	1933.	Kruhari	Sanski Most	1992.
20.	Čavlović Miroslava	1937.	Kruhari	Sanski Most	1992.
21.	Ćoralić Hanka	1901.	Agići	Sanski Most	1992.
22.	Fazlić Azra	1974.	Sanica	Logor Kamenica	1993.
23.	Ferizi Desuda	1920.	Kosovo	Lukavice	1992.
24.	Fočak Fatima	1911.	Trnova	Sanski Most	1992.
25.	Ganić Fatima	1943.	Gorice	Okreč	1995.
26.	Grgić Eldina	1989.	G. Kamengrad	Vlašić	1992.
27.	Grgić Esma	1958.	G. Kamengrad	Vlašić	1992.
28.	Hadžiselimović Fatima	1952.	Sanski Most	Teslić	1995.
29.	Halimović Hatidža	1906.	Čaplje	Žeželje-Doboj	1995.
30.	Hodžić Hasnija	1934.	Naprelje	G. Kamengrad	1995.
31.	Hodžić Mevla	1933.	Čarakovo	Bolnica-Prijedor	1992.
32.	Huskić Duda	1934.	Vrhpolje	Logor Kamenica	1993.
33.	Iličić Kata	1919.	Sasina	Škrljevita	1995.
34.	Ivanković Milka	1927.	Sanski Most	Kljevci	1992.

35.	Jakupović Hava	1919.	Šehovci	Sanski Most	1995.
36.	Jakupović Zumra	1923.	G.Kamengrad	Teslić	1995.
37.	Jelečević Đemka	1934.	Vrhpolje	Šušnjari-Doboj	1992.
38.	Jelečević Elvira	1974.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
39.	Jurić Marija	1926.	Drniš	Kljevci	1993.
40.	Kaltak Latife	1923.	Okreč	Okreč	1995.
41.	Kaltak Paša	1957.	Kijevo	Sanski Most	1992.
42.	Kamenčić Karmen	1974.	Sanski Most	Radić-B.Krupa	1992.
43.	Keranović Aldina	1984.	Hrustovo	Sanski Most	1992.
44.	Keranović Almina	1985.	Sanski Most	Sanski Most	1992.
45.	Keranović Džehva	1969.	Vrhpolje	Hrustovo	1992.
46.	Keranović Fatima	1941.	Skucani Vakuf	Hrustovo	1992.
47.	Keranović Jasima	1969.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
48.	Keranović Muharema	1962.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
49.	Keranović Nira	1964.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
50.	Keranović Sabina	1990.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
51.	Keranović Seida	1963.	Ramići-Ključ	Hrustovo	1992.
52.	Kičin Alma	1979.	Demiševci	Demiševci	1992.
53.	Kičin Tehvida	1986.	Sanski Most	G. Kamengrad	1992.
54.	Kovačević Nura	1924.	Zenkovići	Sanki Most	1992.
55.	Krupić Nurka	1920.	Lukavice	G. Kamengrad	1995.
56.	Kukavica Fatima	1912.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
57.	Kukavica Fehima	1934.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
58.	Matanović Jovanka	1930.	Stari Majdan	Ljubija-Redak	1992.
59.	Matoš Manda	1924.	Kijevo	Sasina	1992.
60.	Matoš Milka	1933.	Kruhari	Kruhari	1992.
61.	Mehmedović Hiza	1932.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
62.	Merdanović Asema	1936.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
63.	Merdanović Besima	1961.	Sanski Most	Hrustovo	1992.
64.	Merdanović Derviša	1909.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
65.	Merdanović Edita	1991.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
66.	Merdanović Sabra	1959.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
67.	Merdanović Seida	1963.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
68.	Merdanović Zumra	1902.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
69.	Mešić Hava	1941.	Čirkići	Okreč	1995.
70.	Milobara Boja	1937.	Kljevci	Kljevci	1992.
71.	Milobara Dragica	1941.	Kljevci	Kljevci	1992.

72.	Mišić Ruža	1954.	Sasina	Tramošnja	1993.
73.	Nalić Nafija	1943.	Sanski Most	Sanski Most	1992.
74.	Našić Tamama	1909.	Tomina	Tomina	1995.
75.	Nezirević Azize	1920.	Vrše	Trnova	1992.
76.	Omanović Džemka	1942.	Donja Sanica	Hrustovo	1992.
77.	Omanović Emina	1942.	Donja Sanica	Hrustovo	1992.
78.	Omić Enisa	1971.	Pobriježje	Kolibe-B. Brod	1992.
79.	Omić Fadila	1932.	Pobriježje	Pobriježje	1994.
80.	Račić Ankica	1956.	Kljevci	Sanski Most	1992.
81.	Rešić Munevera	1953.	Sanski Most	Sanski Most	1995.
82.	Sarhatlić Šadija	1911.	Stari Majdan	Sanski Most	1995.
83.	Selman Habiba	1913.	Trnova	Sanski Most	1995.
84.	Sinanović Zarfija	1940.	Kijevo	Kijevo	1992.
85.	Smajlović Azema	1933.	D. Kamengrad	Husimovci	1992.
86.	Šalić Dragica	1908.	Tomašica	Tomašica	1992.
87.	Šakić Marija	1924.	Kljevci	Kljevci	1992.
88.	Šarčević Mina	1937.	Prijedor	Šehovci	1995.
89.	Talić Emina	1922.	Šehovci	Sanski Most	1994.
90.	Topalović Habiba	1914.	Sanski Most	Prijedor	1992.
91.	Unić-Bašić Tatjana	1969.	Prijedor	Sanski Most	1992.
92.	Vuković Anđa	1925.	Halilovci	Stari Majdan	1992.
93.	Zahić Safija	1951.	D. Kamengrad	Podvidača	1995.
94.	Zukić Arifa	1937.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
95.	Zukić Fatima	1975.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
96.	Zukić Hasiba	1923.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
97.	Zukić Seida	1929.	Hrustovo	Hrustovo	1992.
98.	Zukić Smaila	1939.	D. Sanica	Hrustovo	1992.

Spisak ubijenih žena na području opštine Sanski Most[2023]

[2023] E. Ramulić, nav. dj., str. 42-49; AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

VI. DIO

UBIJANJE DJECE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

Tokom ratnih dešavanja djeca, kao najranjivija kategorija stanovništva, bila su direktno ili indirektno izložena ratnim djelovanjima. Direktne posljedice zločina su ubijanja i ranjavanja, a indirektne posljedice su ratne traume usljed različitih faktora, prije svega gubitak roditelja ili najbližih članova porodice, silovanja, fizička maltretiranja, nezakonita zatočenja, nedostaci hrane, vode, adekvatne medicinske brige, strah i drugi faktori. U knjizi *Zločini nad psihičkim integritetom djece* autora Muhameda Šestanovića navodi se broj ranjene djece: "Prema podacima Republičkog štaba za zdravstvo, od decembra 1994. godine na slobodnim prostorima Bosne i Hercegovine ranjeno je 34. 351 dijete, od čega u Sarajevu 14. 834. Od navedenog broja, teško je ranjeno 8. 360, od čega u Sarajevu 3. 361 dijete."[2024]

Međunarodno humanitarno pravo, pored opštih konvencija i deklaracija kojim se regulišu prava zaštićenih osoba u ratu, reguliše se i zaštita djece za vrijeme oružanih sukoba. Posebno su prava djece definisana Konvencijom o pravima djeteta iz 1989. godine (dalje: Konvencija).[2025] Upravo njome su priznata prava i zabranjeni nehumani odnosi prema djeci. Konvencija u članu 6. eksplicitno govori o pravu djeteta na život i obavezi države da omogući opstanak i razvoj djeteta. Nadalje, u članovima 34. i 37. obavezuju se države na zaštitu djece od svih oblika seksualnog izrabljivanja i iskorištavanja, zatim svih oblika mučenja ili drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni. Naglašeno je da nijedno dijete ne može biti lišeno slobode nezakonito ili samovoljno. Uprkos navedenim zabranama i pravima djeteta, masovno je kršena Konvencija, bilo da se radi o ubijanjima, ranjavanjima, seksualnim iskorištavanjima, zatvaranjem u logore, protjerivanjima, nanošenjem patnje, ponižavajućeg i okrutnog postupanja. Kako se navodi u knjizi *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi:* "Oružane snage Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) i njihovi kvislinzi i saradnici su, i pored Konvencije o pravima djeteta (1989) i Svjetske deklaracije o preživljavanju, zaštiti i razvoju djece (1990), na kraju XX stoljeća u Republici

[2024] Muhamed Šestanović, *Zločini nad psihičkim integritetom djece*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 5.

[2025] Pored ove Konvencije, zaštitu prava djece reguliraju Ženevska deklaracija o pravima djeteta iz 1924. godine, Deklaracija o pravima djeteta donesena od strane UN-a iz 1959. godine i priznata u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (posebno u članu 10). Navedene deklaracije predstavljale su osnovu za donošenje Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine.

Bosni i Hercegovini, posebno u Sarajevu u opsadi, i protiv djece sprovodili koordiniranu, dugotrajnu, rasprostranjenu i snažnu kampanju granatiranja i snajperskog djelovanja, od čega su, pored brojnih civila i civilnog stanovništva, mnoga djeca ubijena i ranjena."[2026] Brojna djeca koja su ubijena na prostoru Bosanske krajine pronađena su i ekshumirana iz više masovnih, zajedničkih i pojedinačnih grobnica. Nakon ubijanja, njihove posmrtne ostatke zločinci su pokušali prikriti na raznim mjestima. Ubijena djeca pronađena su u masovnim grobnicama Tomašica, Jakarina kosa, Redak, Bezdana, Prhovo, Kevljani, Lanište I, Lanište II, Hrustovo i drugim masovnim grobnicama.[2027] Osim ubijanja djeca su bila izložena ranjavanjima, zastrašivanjima, zatvaranjima u logore i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Izdvojio bih jedno svjedočenje o traumama kojima su djeca na području opštine Sanski Most bila izložena. "Djevojčice Admira i Almira su imale malo više sreće. Sa roditeljima su prešli kod komšije Karić Ismeta da prenoće, smatrali su da je njegova kuća sigurnija. U noćnom divljanju kroz selo, na sprat Ismetove kuće kroz prozor su ubacili neku eksplozivnu napravu. Admira i Almira su spavale uza zid koji se, od siline detonacije prelomio i zatrpao ih obje. Skoro cijelu noć su provele pod urušenim zidom da bi tek u zoru bile izvučene, nepovrijeđene."[2028]

Djeca bošnjačke i hrvatske nacionalnosti na području opštine Sanski bila su izložena masovnim zločinima bez ograničenja. Djeca bošnjačke i hrvatske nacionalnosti na području opštine Sanski Most ubijana su na različite načine. Ubijane su bebe starosti od 6 mjeseci i oni od skoro 18. godina. Posmrtni ostaci ubijene djece pronađeni su u više masovnih i pojedinačnih grobnica. Ubijani su bez razlike djevojčice i dječaci. Ubijeno je 9 djevojčica i 27 dječaka. Djeca sa područja opštine Sanski Most ubijena su u 16 naselja i mjesta širom opštine.

[2026] Smail Čekić, Muhamed Šestanović, Merisa Karović, Zilha Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2010, str. 113.

[2027] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[2028] Izjava Senad ef. Omića, data autoru 17. mart 2017. godine.

Na području opštine Sanski Most ubijeno je 9 maloljetnih ženskih osoba i 27 maloljetnih muških osoba.

Spol	*djevojčice*	*dječaci*
Ukupno	*9*	*27*

Broj ubijene djece po polu[2029]

r/b	*Mjesto ubijanja/rođenja djece*	*Broj djece*
1.	Hrustovo	12
2.	Kljevci	5
3.	Skucani Vakuf	3
4.	Vrhpolje	2
5.	Stara Rijeka	2
6.	Naprelje	1
7.	Demiševci	1
8.	Pobriježje	1
9.	Dževar	1
10.	Brdari	1
11.	Gornji Kamengrad	2
12.	Oštra Luka	1
13.	Zenkovići	1
14.	Okreč	1
15.	Kijevo	1
16.	Šehovci	1

Broj ubijene djece po mjestima ubijanja/rođenja[2030]

U pregledu ubijene djece na području opštine Sanski Most izvršit ćemo analizu ubijene djece po godinama starosti. U istraživačkoj praksi najčešće se koristi podjela u slijedeće grupe[2031]:

[2029] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2030] Isto.

[2031] S. Čekić, M. Šestanović, M. Karović, Z. Mastalić-Košuta, nav. dj., str. 17.

r/b	Godine starosti	Broj ubijene djece
1.	do dvije godine	2
2.	2-4 godine	3
3.	5-7 godine	1
4.	7-12 godine	3
5.	12-14 godine	2
6.	14-16 godine	4
7.	16-18 godine	21

Pregled ubijene djece po godinama starosti[2032]

U nastavku teksta u kratkim crtama navest ćemo najosnovnije podatke o ubijenoj djeci na području opštine Sanski Most.

Identifikovani ili se vode kao nestale su maloljetne osobe:

Alagić Nihad rođen 1978. godine u mjestu Naprelje, opština Sanski Most. Alagić Nihad i njegov brat odvedeni su 22. septembra 1995. godine u logor Betonirka iz kojeg su svakodnevno vođeni na prisilni rad na linije razdvajanja. U periodu 7-10. oktobra 1995. godine Alagić Nihad je ubijen od strane srpske vojske u naselju Tomina, niže pravoslavne crkve. Nihada je strijeljan zajedno sa bratom i još 5 Bošnjaka. Posmrtne ostatke su pronašli pripadnici ARBiH, njihovi posmrtni ostaci su ekshumirani 11. oktobra 1995. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Tomina. Nakon toga su prebačeni u bolnicu u Bihaću radi identifikacije i obdukcije. Pokopani na mezarju Greda gdje su konačno identifikovani.

Brković Namka rođena 1975. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most. Nakon napada srpskih snaga na naselja Hrustovo i Vrhpolje dio stanovnika se pokušao skloniti u sigurna skloništa kako bi se zaštitio od granatiranja. Grupa žena i djece se sakrila u jednu garažu (Huskina garaža, vlasnik Merdanović Husein-Huska). Dana 31. maja 1992. godine srpski vojnici su došli pred garažu i automatskim oružjem ubili i ranili više žena i djece koja su se nalazila u garaži. Posmrtni ostaci Brković Namke su ekshumirani 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu

[2032] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Hrustovo I-Kukavice-leš broj 15.[2033] Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda). Identifikaciju je izvršio otac Brković Husein na osnovu odjeće: majica sa kratkim rukavima sa znakom sunca na prednjoj strani; hlače farmerice sa prugama sa strane i zlatnog lančića sa čvorom. Na osnovu izvršene obdukcije utvrđeno je da je smrt nasilna i da je nastupila usljed povrede rebara nanesene vatrenim oružjem.[2034]

Buljubašić Mesud rođen je 1975. godine, bio je nastanjen u Vrhpolju, opština Sanski Most. Srpske vojne i policijske snage su ga uhapsile i transportovale za logor Manjača. Nakon dolaska u logor Manjača policajci iz SJB Sanski Most naredili su Mesudu i još petorici logoraša da se ukrcaju u kamion i vratili su ih prema Sanskom Mostu. Na lokalitetu Majkići-Hazići strijeljani su, pronađeni i ekshumirani su 18. septembra 2007. godine.[2035] Buljubašić Mesud je ubijen vatrenim oružjem, smrtne povrede su mu nanesene u predjelu glave, desne nadkoljenice, desne podlaktice i lijeve šake.[2036]

[2033] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 10.

[2034] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2035] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Sektor kriminalističke policije, broj: 05-1/04-5-1463, 24. septembar 2007, *ZAPISNIK O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI ŠEST (6) NN TIJELA NA LOKALITETU HAZIĆI-MAJKIĆI, OPŠTINA OŠTRA LUKA.*

[2036] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-92/08, 12. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Treća policijska uprava, OKP-e Sanski Most, broj: 05-1/08-1-92/08, 12. mart 2008, Hazići-Majkići, Identifikacioni broj 6, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 6, 20. septembar 2008. godine*, IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, prim. dr. Rakočević Miroslav-spec. za patologiju i sudsku medicinu, Hazići-Majkići, tijelo broj 6, 20. septembar 2008, *POTVRDA O SMRTI.*

Dervišević Ekrem (16 godina) ubijen je u Skucanom Vakufu 6. augusta 1995. godine a identifikovan je klasičnom metodom 10. juna 1997. godine od strane majke.[2037] Ubijen je bombom ispred kuće Handanagić Redžepa.[2038]

Dervišević Ermin poginuo u Travniku 12. septembra 1995. godine od posljedica granatiranja sa položaja srpske vojske. Sahranjen na mezarju u Travniku.

Dizdarević Enes rođen 1976. godine u mjestu Kljevci, opština Sanski Most. Dana 31. maja 1992. godine srpski vojnici su izvršili napad na nebranjeno naselje Begići (Hrustovo-Sanski Most), odvojili muškarce i odveli ih na Vrhpoljski most gdje su i strijeljali.[2039] Među ubijenim je i Dizdarević Enes sa braćom Muhamedom i Mirsadom i ocem Ismetom. Jedan od preživjelih svjedoči: "Njegov najmlađi brat Enes je bio slijedeći. N. je naredio on ga je poslušao, htio je da se provuče kroz ogradu, u tom trenutku J.P. se zaletio prema njemu, vadeći pištolj iz futrole i sa udaljenosti tri koraka od njega ispucao mu iz pištolja u lijevu sljepoočnicu iznad oka jedan metak. Mrtvo tijelo je ostalo da visi na desnoj strani mosta na samoj ogradi gdje se htio provući. Onda je J.P prišao i desnom nogom ga udario u slabine i odgurnuo u rijeku. Kada je leš prolazio ispod mosta ova četvorica su ponovo pucala na njega. U tom trenutku neko iz grupe četnika iz Tomine koji su bili na desnoj obali na ivici mosta rekao je Ž.: UBIJANJE DJECE NA PODRUČJU OPŠTINE

[2037] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI*; AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[2038] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar Javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanki Most, Stanično odjeljenje policije Lušci Palanka, broj: 14-5/01-1, 7. august 1995, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[2039] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA, str. 10; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

SANSKI MOST Pucaj, j..o ti svoju mater, eto ti šansa da i ti nekog ubiješ.UBIJANJE DJECE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOSTOnda su ova četvorica istih a i Ž. sa njima pucali u ovog maloljetnog dječaka Dizdarević Enesa."[2040] Obdukcijom je utvrđeno da je smrt nasilna i nastupila je usljed strijelnih rana glave i grudnog koša.[2041]

Drobić Ibrahim rođen 1978. godine u Sanskom Mostu, bio nastanjen u mjestu Pobriježje. Nakon dolaska Srpske dobrovoljačke garde (jedinica Željka Ražnjatovića-Arkana iz SR Jugoslavije) u Sanski Most, počelo je privođenje Bošnjaka i odvođenje na prisilni rad na linijama razdvajanja srpske vojske i jedinica ARBiH. Dana 22. septembra.1995. godine, Ibrahim je odveden od strane srpske vojna policija. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Posle ponoći 22. septembra 1995. godine, Arkanovi vojnici uterali su zatočenike u jedan autobus i pri tom ih tukli palicama i kundacima. Sa zatočenicima je u autobusu bilo oko osam Arkanovih vojnika. Pre nego što su ušli u autobus, vojnici su pretukli jednog starijeg čoveka. Otprilike 10–15 minuta pre nego što je autobus krenuo, nekoliko vojnika silovalo je jednu ženu, dok su ostali zatočenici bili prisiljeni da pevaju četničke pesme. Pošto je bio mrak i pošto zatočenicima nije bilo dopušteno da gledaju kroz prozor, svedok ne zna tačno u kom je pravcu autobus išao, ali je vozač vozio sporo nekih 20–30 minuta i potom zaustavio autobus. Muzika u autobusu svirala je veoma glasno, a vojnici su počeli da isteruju ljude, u grupama od po četvoro ili petoro."[2042] Nakon toga su izvršili ubijanje 65 zatočenika. Njihovi posmrtni ostaci pronađeni su i ekshumirani u masovnoj grobnici Sasina.[2043] Ibrahim je ubijen zajedno sa ocem Muharemom i bratom Erminom.[2044]

[2040] AIIZ, inv. br. 2368, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR-171/95, 16. april 1996, *IZJAVA B.R.*

[2041] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, K MUP Bihać, Policijska uprava 3-OKP-Sanski Most, broj: 05-6/03-1-390/2006, 9. maj 2006, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*, AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 13. maj 2006, *POTVRDA O SMRTI.*

[2042] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 800.

[2043] Vidi više u dijelu knjige *"**Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[2044] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti, Sektor krim policije, Odjeljenje za krim. tehniku i KDZ Sarajevo, broj: 14-17/02-1317/96, *KRIMINALISTIČKO TEHNIČKI IZVJEŠTAJ O PREGLEDU LICA MJESTA, EKSHUMACIJA, OBDUKCIJA I IDENTIFIKACIJA 65 LICA UBIJENIH U MJESTU SASINA, OPŠTINA SANSKI MOST.*

Grbić Džemal je ubijen u svojoj kući na spavanju. Ubijen je kada su zločinci u kuću ispalili projektil iz ručnog bacača. Dana 17. septembra 1992. godine ispaljen je projektil. Ubijen je i Ališić Ismet. U sobi su bili otac, majka i tri sestre.[2045]

Grgić Eldina rođena 1989. godine, poginula 2. septembra 1992. godine prilikom progona. Poginula je kada je automobil u kojem je bila naišao na protivtenkovsku minu. Poginula je zajedno sa majkom Esmom na lokalitetu Smetovi-Vlašić (Travnik). Pokopana je u mezarju u Travniku.[2046]

Habibović Sabahudin rođen 1975. godine, bio učenik Gazi-Husrev begove medrese u Sarajevu, ubijen 16. aprila 1993. godine u naselju Brdari (Sanski Most) gdje je i ukopan u mjesnom mezarju.[2047]

Jelečević Asim rođen 1978. godine, ubijen je 31. maja 1992. godine, zajedno sa ostalim u Huskinoj garaži (Hrustovo-Sanski Most). Dana 1. juna 1992. godine, otac Sefer i rođak Jelečević Fadil su prepoznali posmrtne ostatke ubijenog sina i ukopali ga na mezarju u Hrustovu.[2048]

Jurić Mile je rođen 1977. godine, ubijen je 7. februara 1993. godine u selu Kljevci u zaseoku Kotlari. Ubijen je iz vatrenog oružja-strelne rane glave.[2049] Sa njim je zajedno ubijena starica Jurić Marija.[2050] Pred kuću je došao

---

[2045] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: Kr. 596/92, 29. septembar 1992, *DOSTAVA ZAPISNIKA O UVIĐAJU*.

[2046] Isto.

[2047] Vidi više u dijelu knjige "***Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka na području opštine Sanski Most.***"

[2048] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-6/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Hrustovo-Jeleči, Identifikacioni broj 1, 6. juni 1997, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA*.

[2049] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku med. i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, 14. maj 1998, *ZAPISNIK O PREGLEDU MRTVIH TIJELA NAKON VAĐENJA IZ GROBA U MJESTU KOTLARI, OPŠTINA SANSKI MOST,* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Kljevci-Kotlari, Identifikacioni broj 1, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, redni broj: 239-38/98, 9. maj 1998, *POTVRDA O SMRTI.*

[2050] AINOBiHPUB, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanki Most, broj: 11-14/02-2-230-KU-6/93, 17. februar 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NN IZVRŠIOCA*.

M. Č., kojem je na ratištu U Gradačac poginuo sin M.NJ. M.Č je bio naoružan i kad je došao pred kuću psovao je ustašku majku i govorio da će pobiti sve ustaše te je po svjedočenju J. P. pucao iz vatrenog oružja u staricu Jurić Mariju a pred kućom je bio u društvu starice Marije i Jurić Mile, M. Č. i Đ. M. su ubili iz vatrenog oružja i malog Milu. Nakon ubistva ukop ubijenih su izvršili Mijić Kata, Mijić Pero i Mijić Miro.[2051]

Kadirić Elvis rođen 1976. godine u mjestu Vrhpolje, opština Sanski Most. Početkom juna 1992. godine srpske vojne snage su ga zarobile zajedno sa mještanima Vrhpolja i Hrustova. Zajedno sa Elvisom zarobljen je i njegov otac Mesud i brat Zlatko. Nakon što su zarobljeni odvedeni su i zatvoreni u podrum zgrade Osnovne škole "Donja Tramošnja". U istoj zgradi bila je smještene i isturena komanda 6. sanske brigade. Poslije mučenja, zlostavljanja i teških fizičkih tortura, pripadnici vojne policije 6. sanske brigade su zatočene (22) odveli iz logora i ubili ih na putu Tomina–Donja Tramošnja, neposredno uz put, nekoliko stotina metara od prvih kuća u naselju Donja Tramošnja. Posmrtni ostaci su nekoliko dana bili na mjestu ubistva da bi onda pokupljeni i ukopani na lokalitetu masovne grobnice Gornja Tramošnja-Jankov do. Njegovi posmrtni ostaci su ekshumirani zajedno sa ocem Mesudom i bratom Zlatkom.[2052]

Kalabić Tehvid rođen je 1975. godine i bježeći iz svoga sela Krasulje (Ključ) došao je do svoje nane i djeda u naselje Kenjari (Hrustovo-Sanski Most). "Nama je iz Krasulja od srpske vojske pobjegao moj unuk Tehvid, sin moje kćerke. (...) Rekli su da se izdvoje mlađi od 18 i stariji od 60 godina. Moj unuk Tehvid nije imao 18 godina ali je bio visok, razvijen. Bio je lijep kao lutka. Moj Meho je rekao Tehvidu: 'Hajde majki, ti nemaš 18 godina.' Srpski vojnici su rekli: 'Ide i on sa nama.' Moj Tehvid je bio u šorcu, samo ustao, sjećam se ko danas."[2053]Tu je zajedno sa još 19 muškaraca odveden i ubijen u naselju Kenjari, u kući Banović Duje u zaseoku Kasapnice. Nakon ubistva zločinci su zapalili kući i tijela ubijenih.[2054]

[2051] AINOBiHPUB, Kantonalni sud u Bihaću, broj: KRI: 33/98, 7. maj 1998, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI*.

[2052] Vidi više u dijelu knjige ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[2053] AINOBiHPuB, Izjava Fikre Kenjar od 13. oktobra 2016. godine data autoru.

[2054] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 10.

Kenjar Husein-Ćole rođen je 1975. godine, ubijen 27. juna 1992. godine u naselju Kenjari ispred kuće Banović Duje.[2055] Nakon ubistva zločinci su tijela ubijenih ubacili u kuću i spalili kuću i posmrtne ostatke ubijenih.[2056]

Kenjar Irfan rođen 1976. godine, ubijen 27. juna 1992. godine u u naselju Kenjari ispred kuće Banović Duje.[2057] Nakon ubistva zločinci su tijela ubijenih ubacili u kuću i spalili kuću i posmrtne ostatke ubijenih.[2058] Dvojica Bošnjaka su preživjela ovaj masakr i vidjeli kada su zločinci spalili posmrtne ostatke ubijenih.[2059]

Keranović Aldina rođena 1984. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most. Bila je učenica drugog razreda osnovne škole. Ubijena je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u Huskinoj garaži (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci Keranović Aldine ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 11.[2060] Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena je identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda). Identifikacija je izvršena po odjeći: hlače sa tregerima, zelene boje, sitni

---

[2055] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Istražni sudija Adil Draganović, *SPISAK ŽRTAVA BOŠNJAKA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA HRUSTOVO, VRHPOLJE I KENJARI-OPŠTINA SANSKI MOST, SA EKSHUMACIJE OD 04.10.-14.10.1996. GODINE*, str. 2.

[2056] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 37-38.

[2057] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Istražni sudija Adil Draganović, *SPISAK ŽRTAVA BOŠNJAKA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA HRUSTOVO, VRHPOLJE I KENJARI-OPŠTINA SANSKI MOST, SA EKSHUMACIJE OD 04.10.-14.10.1996. GODINE*, str. 2.

2058 AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVAIZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 37-38.

[2059] Vidi više u dijelu knjige: ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice".***

[2060] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 10; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

samet, željezni treger, dugmadi na prednjoj strani; džemper plave boje, ručno pleten, isplela ga Zukić Rifa (ujna). Identifikaciju je izvršio otac Rufad, djed Hasan i stric Senad Prema obdukcionom zapisniku smrt je nastupila nasilnim putem od povreda nanesenih u predjelu glave vatrenim i mehaničkim oruđem.[2061] Ubijena je zajedno sa majkom Keranović Nirom i bratom Asimom (4).

Keranović Almina rođena 1985. godine, ubijena 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci Keranović Almine ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 8.[2062] Dana 19. novembra 1996. godine izvršena identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda Keranović Almina je pronađena u masovnoj grobnici pored majke Muhareme i sestre Sabine (2 godine i 5 mjeseci). Identifikovana je na osnovu crvene jakne sa kapuljačom, i plavih hlača i bijelih patika. Prema obdukcionom zapisniku ubijena je vatrenih oružjem na način da su joj zločinci pucali u glavu iz neposredne blizine.[2063]

Keranović Asim rođen 1988. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, ubijen je 31. maja 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" (Hrustovo-Sanski Most). Posmrtni ostaci Keranović Asima ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 22.[2064] Dana 14. oktobra 1996. godine izvršena identifikacija tijela na osnovu prepoznavanja (klasična metoda). Identifikacija je izvršena po odjeći: trenerka gornji i donji dio crne

---

[2061] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVAIZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 8; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2062] Isto, str. 10; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2063] Isto, str. 6; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2064] Isto, str. 10; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

boje, preko trenerke hlače blijedo plave boje, teksas, na prednjem dijelu desne nogavice izvezena 'mini patika' raznobojna - preovladava žuta boja i upadljiva bijela 'pertla'. Identifikaciju je izvršio otac Rufad, djed Hasan i stric Senad Prema obdukcionom zapisniku smrt je nastupila nasilnim putem od povreda nanesenih u predjelu glave vatrenim oružjem.[2065] Ubijen je zajedno sa majkom Keranović Nirom i sestrom Aldinom (8).

Keranović Asim rođen 1975. godine u Sanskom Mostu, bio je nastanjen u mjestu Hrustovo, nestao u rejonu Vrhpoljskog mosta krajem maja 1992. godine. Ekshumiran je dana 18. jula 2001. godine na području op**šti**ne Sanski Most, na lokalitetu Tomina-Markovići-leš broj 22. Ubijen je i ukopan u masovnu grobnicu Tomina-Markovići zajedno sa još 24 ubijena Bošnjaka iz Vrhpolja i Hrustova. Prema obdukcionom zapisniku smrt je nastupila nasilnim putem a smrtne povrede su nanesene vatrenim oružjem u predjelu glave i grudi.[2066]

Keranović Edin, rođen 1987. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, ubijen 31. maja 1992. godine, mjesto Hrustovo - "Huskina garaža", područje opštine Sanski Most. Ubijen od strane srpskih vojnika. Kada je ubijen imao je 5 godina. Ubijen je zajedno sa majkom Džehvom. Zločinci su ubili i Edinovog oca Suada, pronađen je i ekshumiran iz masovne grobnice Tomina-Markovići.[2067] Posmrtni ostaci ubijenog dječaka Edina ekshumirani su 6. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo-I-leš broj 45/22.[2068] Prema obdukcionom zapisniku

---

[2065] Isto, str. 8; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2066] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, KTA 116/01 KRI 4/01, Tomina-Markovići tijelo 22, 20. april 2006, *IZVJEŠTAJ O REOBDUKCIJI.*

[2067] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2068] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Hrustovo I Kukavice, Identifikacioni broj 45, 14. oktobar 1996, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA.*

smrtne povrede su nanesene vatrenim oružjem u predjelu glave. Zločinci su ovom dječaku pucali u glavu iz neposredne blizine.[2069]

Keranović Nahid rođen 1977. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, 31.maja 1992. godine je teško ranjen od strane srpske vojske a nakon toga od posljedica ranjavanja je podlegao u "Huskinoj garaži". Posmrtni ostaci Keranović Nahida ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 26. Njegovi posmrtni ostaci su identifikovani 14. oktobra 1996. godine . Prilikom ekshumacije i identifikacije pronađen je improvizovani drveni fiksator na nozi od drvene letvice i zavoj. Naime nakon ranjavanja Nahida u nogu, preživjeli su pokušali pružiti prvu pomoć, fiksirajući i stavljajući mu zavoj na ranu. Identifikaciju su izvršili otac Keranović Hasan, brat Keranović Senad i brat Keranović Rufad. Prema obdukcionom zapisniku smrt je nastupila usljed ranjavanja u predjelu desne potkoljenice i nemogućnosti pružanja adekvatne ljekarske pomoći.[2070]

Keranović Sabina rođena je 1990. godine u Sanskom Mostu, bila nastanjena u mjestu Hrustovo ubijena je 31. maja 1992. godine u majčinom naručju od strane pripadnika srpske vojske u "Huskinoj garaži" Posmrtni ostaci Keranović Sabine ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 25. Njeni posmrtni ostaci su identifikovani 19. novembra 1996. godine. Pronađena u masovnoj grobnici na prsima svoje majke Muhareme pored koje je bilo i drugo dijete Almina. Identifikovana je na osnovu bijele plišane majice sa patentnim zatvaračem, bijele benkice dugih rukava, šarenog džempera i male jaknu crvene boje. Prema obdukcionom zapisniku neisključuje se smrt usljed povreda glave iz vatrenog oružja.[2071].

[2069] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 47; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2070] Isto, str. 18; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2071] Isto, str. 17; Isto; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

Kičin Alma rođena 1979. godine u Demiševcima. Ubijena od strane srpskih vojnika 3. decembra 1992. godine na verandi svoje kuće. "U jednom od takvih njihovih divljanja po selu, ubili su moju školsku drugaricu Almu Kičin. Kada su zapucali, krenula je da pobjegne sa svojima iz kuće u podrum. Dok se obuvala i bila tako sagnuta, metak je prošao kroz prozor i pogodio je u glavu."[2072] Sahranjena na šehidskom mezarju u Demiševcima.[2073]

Kičin Tehvida rođena 1986. godine u Sanskom Mostu. Ubijena 21. septembra 1995. godine ispred kuće njenog djeda. Posmrtni ostaci ubijene Tehvide pokopani su na mezarju Došci.[2074]

Kukavica Kemal rođen 1975. godine, odveden je od strane srpske vojske 1. juna 1992. godine iz sela Hrustovo i vodi se kao nestala osoba. Njegovi posmrtni ostaci nisu još pronađeni. [2075]

Kurbegović Alen rođen 1976. godine ubijen 10. maja 1994. godine. Pripadnici srpske vojske su Alena prisilno odvela na prisilnu radnu obavezu kopanja rovova u mjesto Grmuša, opština Bosanska Krupa. Ubijen je na liniji razdvajanja. Poslije je dovežen i posmrtni ostaci su ukupani na lokalitetu Kijevo-centar.[2076]

Matanović Ervin, rođen 1976. godine, ubijen 24. jula 1992. godine u mjestu Stara Rijeka, zaselak Moštanica. Ubijen je od strane 6. sanske brigade koja je vršila "čišćenje" naselja Stara Rijeka i Briševo.[2077] Tom prilikom ubijeno je 13 mještana naselja Moštanica (žena, djece, staraca).[2078] Posmrtni ostaci ubijenog Matanović Ervina bili su ukopani u masovnoj grobnici Grošića groblje-leš br.3.[2079] Prema izjavi prisutnog svjedoka M. M., četnici su ove osobe lišili života uz velika mučenja i masakriranja, tako da su nekima odsjekli polne organe i mjesto cigareta im stavljali u usta.[2080]

[2072] Izjava Senad ef. Omića, 17. mart 2017. godine.

[2073] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2074] Isto.

[2075] Isto.

[2076] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:14-17/02-161-12/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI.*

[2077] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 90-92.

[2078] AINOBiHPUB, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE,* 26. februar 1997. godine.

[2079] AINOBiHPUB, *Baza podataka,* Vidi više u dijelu knjige: ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[2080] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, 26. februar 1997, *ZAPISNIK O IZVRŠENOM PREGLEDU TERENA U VEZI LOCIRANJA GROBNICA I ŽRTAVA SRBOČETNIČKE AGRESIJE,* 26. februar 1997. godine

Matanović Zoran rođen je 1975. godine u Sanskom Mostu, ubijen 24. jula 1992. godine u mjestu Stara Rijeka, zaselak Moštanica. Ubijen je od strane 6. sanske brigade koja je vršila "čišćenje" naselja Stara Rijeka i Briševo.[2081] Posmrtni ostaci ubijenog Matanović Ervina bili su ukopani u masovnoj grobnici Grošića groblje-leš br. 3.[2082] jedan od svjedoka navodi: "(...) zatim su ubili i masakrirali Matanović Fabijana, Antu, Johanna, Ervina, Predraga, Zdravka, i jednog brata od Fabijana, i njegova dva sina, čijih se imena ne sjećam."[2083] Svih devet Matanovića je ubijeno u potoku blizu kuće Fabe, Ante i Mladena Matanovića.[2084]

Mehić Semir rođen 1975. godine, ubijen u augustu 1992. godine u svojoj kući. Nakon ubistva posmrtni ostaci su ukopani na mezarju Avdići u Skucanom Vakufu. U vrijeme ubistva Semir je bio maloljetan (17 godina).[2085]

Merdanović Edita rođena 1. decembra 1991. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, ubijena 31. maja 1992. godine u Huskinoj garaži. U vrijeme ubijanja imala je 6 mjeseci. Ubijena je zajedno sa svojom majkom Besimom. Posmrtni ostaci Merdanović Edite ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 13.[2086] Njeni posmrtni ostaci su identifikovani 14. oktobra 1996. godine. Ubijena je vatrenim oružjem na način da su joj zločinci pucali u glavu.[2087] Identifikovana je od strane oca Mustafe. Identifikovana je

[2081] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 90-92.

[2082] AINOBiHPUB, *Baza podataka,* Vidi više u dijelu knjige: ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[2083] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, R-6/96, 14. januar 1996, *ZAPISNIK O SASLUŠANJU SVJEDOKA M.K. O RATNOM ZLOČINU U SELU STARA RIJEKA OPŠTINE SANSKI MOST*.

[2084]http://brisevo-prijedor.webs.com/svjedocanstvoopokolju.htm, pristupljeno 20. januar 2017. godine.

[2085] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-161-7/97, 20. juni 1997, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA O EKSHUMACIJI I IDENTIFIKACIJI;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 7. juni 1997, Identifikacioni broj 1, Skucani Vakuf-Avdići, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[2086] AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 9; AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[2087] Isto, str. 9; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most,

na osnovu odjeće: zelena majica sa kapuljačom sa ušivenim figurama vjeverice, šarena benkica, trenerka bijelo-ljubičasta, bijele štrample.[2088]

Merdanović Jasmin rođen 1989. godine, ubijen 31. maja 1992. godine u "Huskinoj garaži u Hrustovu".[2089] U vrijeme ubijanja imao je dvije i po godine starosti. Ubijen je zajedno sa svojom majkom Sabrom.

Pašalić Almir rođen 1976. godine a ubijen 23. jula 1992. godine. U Oštroj Luci ispred kuće ubijen je Smajo Pašalić i njegovi sinovi Sanel i maloljetni Almir (16 godina). Ubijeni su 23. jula 1992. godine u jedan sat iza ponoći.[2090] Jedan od svjedoka navodi: "Ubijeni su vatrenim oružjem i u svakog je ispaljeno po 5 metaka. Zločinci su došli kasno uveče, probudili Smaju pod izgovorom da ga žele da spasu od zločinaca jer je Smajo bio dobar sa svakim. Tako su se oni spremili i krenuli sa četnicima i kad su odmakli od kuće 50 metara četnici su im pucali u leđa i ubili ih. Sahranjeni su u mezarlucima u Oštroj Luci."[2091]

Sinanbegović Ferid rođen 1975. godine, ubijen 1. augusta 1992. godine od strane pripadnika srpske vojske. Sahranjen u mezarju Malovčići u Okreču.

Talić Besim rođen je 1979. godine u mjestu Šehovci, opština Sanski Most, ubijen je 22. septembra 1995. godine u Sasini (Sanski Most). Prethodno je sa ocem Rasimom i komšijama odveden od kuće, odveli su ih pripadnici srpskih vojnih snaga. Dana 22. septembra zajedno sa 64 uhapšena autobusom su prevezeni u Sasinu (Sanski Most) gdje su ubijeni. Jedan od preživjeli navodi kako su zločinci ubijali: "Svedok je gledao kako jedan drugi vojnik dovodi jednog zatočenika iz prve grupe i stavlja ga ispred autobusa, vadi nož i reže mu grkljan; jednom drugom zatočeniku naredili su da klekne, a potom su mu pucali u potiljak. Svedok je potom uspeo da pobegne, tako što se izvukao iz jakne i potrčao u mrak pored autobusa; spotakao se

broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA).*

[2088] Isto, str. 9.

[2089] Isto, str. 45-46.

[2090] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2091] AINOBiHPUB, 15. augusta 1995, *IZJAVA DŽ.H.*

preko nekog žbuna, pao u rupu i ostao da leži u njoj.[2092] Posmrtni ostaci su ekshumirani 18.-19. jula1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Sasina-leš broj S-I-20/96."[2093]

Zukić Fatima rođena 17. maja 1975. godine u mjestu Hrustovo, opština Sanski Most, ubijena 31. maja 1992. godine u "Huskinoj garaži." Posmrtni ostaci ubijene Zukić Fatime ekshumirani su 4. oktobra 1996. godine na području opštine Sanski Most, na lokalitetu Hrustovo I-Kukavice-leš broj 19. Identifikovana je 14. oktobra 1996. godine.[2094]

r/b	*Prezime, ime oca i ime*	*rođeni*	*ubijani*	*Uzrok smrti*
1.	Alagić (Fehim) Nihad	1978.	1995.	vatrenim oružjem
2.	Brković (Husein) Namka	1975.	1992.	Strelne povrede rebara
3.	Buljubašić (Bibo) Mesud	1975.	1992.	Ubijen vatrenim oružjem
4.	Dervišević (Safet) Ekrem	1979.	1995.	Povrede glave od gelera bombe
5.	Dervišević (Dedo) Ermin	1980.	1995.	Povrede od gelera granate
6.	Dizdarević (Ismet) Enes	1976.	1992.	Strelne povrede glave i grudi
7.	Drobić (Muharem)Ibrahim	1978.	1995.	Strelne povrede glave i grudi
8.	Grbić (Ibrahim) Džemal	1978.	1992.	Povrede od ručnog bacača
9.	Grgić (Velid) Eldina	1989.	1992.	Protivtenkovska mina
10.	Habibović (Ćerim) Sabahudin	1975.	1993.	Ubijen vatrenim oružjem
11.	Jelečević (Sefer) Asim	1978.	1992.	Smrtne povreda vatrenim oružjem

[2092] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragrafi 800 i 804; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2093] AINOBiHPUB, Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti, Sektor krim policije, Odjeljenje za krim. tehniku i KDZ Sarajevo, broj: 14-17/02-1317/96, *KRIMINALISTIČKO TEHNIČKI IZVJEŠTAJ O PREGLEDU LICA MJESTA, EKSHUMACIJA, OBDUKCIJA I IDENTIFIKACIJA 65 LICA UBIJENIH U MJESTU SASINA, OPŠTINA SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH IZ MASOVNE GROBNICE SASINA.*

[2094] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17-405/96, 14. oktobar 1996, *IZVJEŠTAJ O ZAVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI MAS. GROBNICE SA PODRUČJA OPŠTINE S. MOST, ODNOSNO S. HRUSTOVO, VRHPOLJE-POLJE, KASAPNICE, KUKAVICE, JEZERCI, MERDANOVIĆI I D. KAMENGRAD (DOLINA);* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

12.	Jurić (Anto) Mile	1977.	1993.	Strelne povrede glave
13.	Kadirić (Mesud) Elvis	1976.	1992.	Strelne povrede glave i ekstremiteta
14.	Kalabić (Safet)Tehvid	1975.	1992.	Ubijen vatrenim oružjem pa spaljen
15.	Kenjar (Hasan) Husein	1975	1992.	Ubijen vatrenim oružjem pa spaljen
16.	Kenjar (Smajo) Irfan	1976.	1992.	Ubijen vatrenim oružjem pa spaljen
17.	Keranović (Rufad) Aldina	1984.	1992.	Strelne povrede glave
18.	Keranović (Ismet) Almina	1985.	1992.	Strelne povrede glave
19.	Keranović (Safet) Asim	1975.	1992.	Strelne povrede glave
20.	Keranović (Rufad) Asim	1988.	1992.	Strelne povrede glave i grudi
21.	Keranović (Suad) Edin	1987.	1992.	Strelne povrede glave
22.	Keranović (Hasan) Nahid	1977.	1992.	Strelne povrede potkoljenice
23.	Keranović (Ismet) Sabina	1990.	1992.	Strelne povrede glave
24.	Kičin (Nasko) Alma	1979.	1992.	vatrenim oružjem
25.	Kičin (Emsud) Tehvida	1986.	1995.	vatrenim oružjem
26.	Kukavica (Mehmed) Kemal	1975	1992.	nestala osoba
27.	Kurbegović (Kadrija) Alen	1976.	1994.	vatrenim oružjem
28.	Matanović (Mladen) Ervin	1976.	1992.	vatrenim oružjem
29.	Matanović (Anto) Zoran	1975.	1992.	vatrenim oružjem
30.	Mehić (Osman) Semir	1975.	1992.	vatrenim oružjem
31.	Merdanović (Mustafa) Edita	1991.	1992.	Strelne povrede glave
32.	Merdanović (Ibrahim) Jasmin	1989.	1991.	-
33.	Pašalić (Smajo) Almir	1976.	1992.	Strelne povrede glave i grudi
34.	Sinanbegović (Husnija) Ferid	1975.	1992.	vatrenim oružjem
35.	Talić (Rasim) Besim	1979.	1995.	vatrenim oružjem
36.	Zukić (Smail) Fatima	1975.	1992.	-

Podaci o ubijenoj djeci na području opštine Sanski Most[2095]

[2095] Isto; AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-/97, 13. februar 1997, *SPISAK IDENTIFIKOVANIH LEŠEVA EKSHUMIRANIH IZ MASOVNIH GROBNICA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST;* AINOBiHPUB, Opštinski sud Sanski Most, istražni sudija Adil Draganović, broj: Kri: 30/96, 4. oktobar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU, EKSHUMACIJI (MASOVNIH) CIVILNIH ŽRTAVA IZ MASOVNIH GROBNICA U HRUSTOVU I VRHPOLJU, OPŠTINA SANSKI MOST I OBDUKCIJI TIJELA*, str. 1-53; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

VII. DIO

UBIJANJE RANJENIH I BOLESNIH CIVILA-BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

Uprkos brojnim zabranama nehumanog i nečovječnog postupanja prema ranjenim i bolesnim, na području opštine Sanski Most u periodu 1992-1995. godine jedan broj civila-Bošnjaka i Hrvata koji su bili bolesni ili ranjeni ubijeni su u bolnicama, u toku prevoženja u bolnicu ili u povratku iz bolnice. Osim ubijanja, pojedinci su kao ranjenici bili izloženi teškim fizičkim ili psihičkim zlostavljanjima u bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama. Ženevske konvencije i Dopunski protokoli uz njih definisali su zaštitu bolesnih i ranjenika. U članu 16. Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata naglašava se: "Ranjenici i bolesnici kao i nemoćni i bremenite žene, bit će predmet naročite zaštite i obzira."[2096] U članu 10. Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba navodi se: "Svi ranjenici, bolesnici i brodolomnici, bilo kojoj strani da pripadaju bit će poštovani i zaštićeni. 2. U svakoj prilici s njima će se postupati humano i oni će u najvećoj mogućoj mjeri i u najkraćem mogućem roku dobiti medicinsku njegu i pomoć koju zahtijeva njihovo stanje. Neće se praviti razlika između njih, zasnovana na bilo kojim drugim kriterijumirna, osim medicinskih."[2097]

U Dopunskom protokolu I uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba u članu 8. "(a) pod izrazom 'ranjeni' i 'bolesni' podrazumijevaju se osobe, vojne ili civilne, kojima je zbog povrede, bolesti ili drugih fizičkih ili mentalnih poremećaja ili teškoća potrebna ljekarska pomoć ili njega i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva. Pod ovim izrazima podrazumijevaju se također žene na porođaju, novorođenčad i druge osobe kojima je potrebna neposredna ljekarska pomoć ili njega, kao što su nejaki ili trudnice, i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva, (...)."[2098] Kakav je bio odnos prema bolesnim i ranjenim Bošnjacima i Hrvatima nalazimo u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin gdje je navedeno: "(...). Nesrbima se u bolnicama nije posvećivala jednaka pažnja i ljekarska njega kao bosanskim Srbima."[2099]

U nekoliko primjera navodimo odnos prema ranjenim i bolesnim civilima-Bošnjacima i Hrvatima sa područja opštine Sanski Most.

[2096] Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 148.

[2097] Isto, str. 196.

[2098] Isto, str. 194.

[2099] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 86.

Prilikom transporta logoraša za koncentracioni logor Manjača, 7. jula 1992. godine, ugušio se jedan broj logoraša. Jedan broj logoraša koji je bio živ ali u teškom zdravstvenom stanju vraćen je prema Sanskom Mostu i zbog ne pružanja medicinske pomoći su umrli. Ukupno je od posljedica gušenja umrlo 19 logoraša.[2100] Među onim koji su ugušeni zbog ne pružanja bio je i Delić Adam. Jedan od svjedoka navodi: "Svezanog su ga navedeni četnici proveli pored moje kuće i odveli u Policijsku stanicu. Tu je maltretiran i tučen sedam dana. Posjećivali su ga moja kćerka S. i žena J. i one su mi govorile da ga nisu mogle vidjeti ali da su nosile veš a drugi vraćali. Po vešu koji je bio sav krvav vidjeli smo da ga maltretiraju i tuku. Od 7.7.1992. godine za njega više ništa nisam znala. (...) Drugi svjedoci su mi potvrdili da je ubačen u jedan od kamiona i to u dosta teškom stanju jer je puno tučen i da je na putu za Manjaču podlegao od zadobijenih povreda."[2101] Jedna svjedokinja navodi: "Sutradan smo otišle kod njih i oni su nas pozvali na kafu u Stari hotel u Sanskom Mostu. Tu su nam dali ličnu kartu moga brata Adama govoreći da se radi o nesretnom slučaju, da oni nisu mogli ništa učiniti niti ljudi koji su bili u pratnji konvoja, da je kod njih bezvlašće, te da je tim kamionima koji su ih prevozili nestalo goriva i da su se logoraši pogušili. Oni su nam tad rekli da su sahranjeni u jednu grobnicu na Šejkovači i to njih 21 skupa a da su stavljeni u PVC vreće i obilježeni brojevima ispisanim na limenoj pločici."[2102]

Avdić Hasib rođen je 1934. godine, nestao 3. marta 1993. godine u Kliničkom centru Banja Luka. Pronađen je i ekshumiran na gradskom groblju Banja Luka 2007. godine. Prema rezultatima obdukcije nakon ekshumacije smrt je nasilna-smrtne povrede glave.[2103] U bolnici u Banjoj Luci

[2100] Vidi više u dijelu knjige ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

[2101] AIIZ, inv. br. 2423, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-977, 24. maj 1996, *IZJAVA D.N.*

[2102] AIIZ, inv.br. 2404, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-958, 17. juni 1996, *IZJAVA D.S.*

[2103] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-252/2007, 13. april 2007, Banja Luka-Gradsko groblje, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-1/08-1-252/2007, 13. april 2007, Banja Luka-Gradsko groblje, Identifikacioni broj 1, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava

konstatovano je da je Hasib umro od ulcus ventriculi perf.-peritonitis diff. schock endotox. (puknuće hroničnog čira želuca, upala trbušne maramice i endotoksični šok).[2104] Ova dva nalaza-izvještaja o smrti su potpuno suprotni, kod jednoj je uzrok smrti nasilni-pucanje u glavu[2105] a kod drugog puknuće hroničnog čira želuca, upala trbušne maramice i endotoksični šok pri čemu je urađena operativna intervencija otvaranje trbušne duplje, isjecanje čira, šivanje želuca i ispiranje trbušne duplje i drenaža.[2106]

Sanski Most, broj: 05-10/03-201-1/98, 4. juna 1998, *OBAVIJEST O EKSHUMACIJI I OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 88/07 RZ, Tijelo broj 1, 21. april 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI;* AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević broj: KTA 88/07 RZ, tijelo broj 1, 21. april 2007, *POTVRDA O SMRTI.*

[2104] AINOBiHPUB, Klinički medicinski centar Banja Luka, 3. mart 1993, *IZVJEŠTAJ O UZROKU SMRTI.*

[2105] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 88/07 RZ, tijelo broj 1, 21. april 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

[2106] AINOBiHPUB, RO Klinički medicinski centar Banja Luka, Zavod za anesteziju i reanimaciju, Odsjek intenzivna terapija, 3. mart 1993, *OTPUSNO PISMO.*

Fotografije [2107]

[2107] AINOBiHPUB, *Foto-dokumentacija sa obdukcije.*

RO KLINIČKO
MEDICINSKI CENTAR
Banja Luka

Liječnik: Dujakovič dr R.

Adresa: KBC

Broj 03 03 1993

Izvještaj o uzroku smrti

Prezime i ime umrlog	AVDIĆ HASIB		
Godine starosti	1934	Datum smrti	03.03 93 u 01³⁰
Mjesto smrti	KBC	Opština	B Luka
Datum kad sam ga posljednji put vidio živog	03.03.1993		
Poslije smrti mrtvo tijelo vidio (da) — ne			
Ia	Bolest ili stanje, koje je neposredno uzrokovalo smrt	Ulcus ventriculi perf.	
b	Bolest ili stanje, koje je izazvalo neposredni uzrok smrti navedenu pod Ia	Peritonitis diff. Schock endotax.	
b	Bolest ili stanje, koje je izazvalo bolest navedenu pod b	Insufficientio cardiores/p	
II	Ostale značajne okolnosti, koje su nepovoljno uticale na tok bolesti a nisu imale neposredne veze s bolešću ili stanjem koje je uzrokovalo smrt		
Uzrok smrti potvrđen obdukcijom (da) — ne			

Potvrđujem da sam liječio umrlog za vrijeme njegove poslednje bolesti i da sam uzrok smrti naveo po svom najboljem znanju.

M. P. Liječnik, Dujakovič

OB — 1109 NIGRO »Glas« Banjaluka — 1988.

Izvještaj o uzroku smrti[2108]

[2108] AINOBiHPUB, RO Kliničko medicinski centar Banja Luka, 3. mart 1993, *IZVJEŠTAJ O UZROKU SMRTI.*

KLINIČKO BOLNIČKI CENTAR BANJA LUKA
Klinika Zavod za Anesteziju i reanimaciju
Odsjek Intenzivna terapija
Datum 03.03.1993.

Matični broj: 1432

Otpusna lista

Prezime i ime: AVDIĆ HASIB
Ležao je na ovom odjeljenju od 01.03.1993. do 03.03.1993.
Dijagnoza: Ulcus ventriculi perf.inveterata.Peritonitis diff.Schock endotoxicus
Operativna intervencija: Laparatomia mediana.Excisio,sutura ventriculi.Lavage Drainage.
Stanje pri otpustu: Exitus letalis 03.03.1993. u 01 sat i 30 minuta.
Radna sposobnost:
Kontrolni pregled:
Terapija:
Važniji nalazi i napomene: Otražena je obdukcija

Odjeljenski ljekar: dr Dujković
Šef odsjeka: Prim dr Mrđa
Načelnik klinike: Doc dr sci M.Kalušević

M.P.

1

***Otpusno pismo*[2109]**

[2109] AINOBiHPUB, RO Klinički medicinski centar Banja Luka, Zavod za anesteziju i reanimaciju, Odsjek intenzivna terapija, 3. mart 1993, *OTPUSNO PISMO*.

Prim. dr. Miroslav Rakočević
spec. za sudsku medicinu
spec. za patologiju

Ljekar vještak

KTA 88/07-RZ
Banja Luka gradsko groblje
Tijelo br 1

KANTONALNOM TUŽILAŠTVU USK U BIHAĆU

IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI

Dana 21.04.2007.god. u hali Šejkovača u Sanskom Mostu vrši se obdukcija mrtvog tijela Avdić (Šerif) Hasiba, rođ.03.05.1934. god. u mjestu Skucani Vakuf, općina Sanski Most, koje je ekshumirano dana 10.04.2007.god u Banja Luci na gradskom groblju, a nestao 03.03.1993.god. u Kliničkom Centru Banja Luka

Odjeća: bijeli plastični nožić „ bic" za brijanje

Meka tkiva nedostaju. Kosti su oprane i složene u međusobnom prirodnom položaju.

Na lijevoj tjemenoj kosti lubanje bliže spoju sa drugom tjemenom kosti se nalazi prelom sa manjkom kosti promjera 2,5 x 1,8 cm koji je spojen prelomnom pukotinoma sa prelomom sa manjkom kosti na donjem dijelu iste kosti i ljusci lijeve sljepoočne kosti promjera 3 cm.Nadje se oštećenje desne strane gornje vilice.Donja vilica je bez promjena.

Zubi: zaživotno izvađeni 16,25-27,36,46-47; posmrtno ili zaživotno ispao 35; posmrtno ispali 34,38,41,48; nedostaje ulomak vilice17-18; ostali prisutni.

Na ostalim kostima, osim posmrtnih oštećenja stidnosjedalnog dijela desne karlične kosti, druge promjene nisu nađene.

Nedostaje: donji dio desne karlične kosti i i desna čašica.

PATOLOŠKO-ANATOMSKE DIJAGNOZE

Prelom lijeve strane lubanje

Slabija očuvanost desne karlične kosti.

UZROK SMRTI

Strijelna rana glave

MIŠLJENJE

Prema oštećenjima kostiju se zaključuje da je Avdić Senad umro nasilnom smrću usčljed strijelne rane glave.

Oštećenje desne karlične kosti je nastalo posmrtno.

Prema podacima antropologa kosti pripadaju muškarcu procijenjene starosti 50-60 god. i visine 160-166 cm

Uzet je uzorak kosti iz desne natkoljenice za DNK.

Identifikacija izvršena prema DNK nalazu, a AM-PM podaci su u skladu sa DNK nalazom.

Miroslav Rakočević
spec. sudske medicine
spec. za patologiju

Bihać, 21.04.2007. god.

Ljekar vještak

Izvještaj o obdukciji[2110]

[2110] AINOBiHPUB, Ljekar vještak, Specijalista za sudsku medicinu i spec. za patologiju prim. dr. Miroslav Rakočević, broj: KTA 88/07 RZ, tijelo broj 1, 21. april 2007, *IZVJEŠTAJ O OBDUKCIJI.*

Čarkić Nurka je umrla od posljedica ne pružanja medicinske pomoći 1992. godine. Čarkić Nurka se trebala poroditi i iz Ključa je ambulantnim kolima povezena u bolnicu u Drvaru. U rejonu Oštrelja su je izbacili iz ambulantnog vozila i ostavili u šumi. Kada je bila na umoru pronašli su je neki srpski vojnici koji su je odvezli u bolnicu u Drvaru. Nažalost tamo je Nurka preminula zajedno sa tek rođenom bebom.[2111]

Horozović Idriz rođen je 1942. godine, nestao je 25. jula 1992. godine. Idriz je kolima Doma zdravlja odvezen u bolnicu u Prijedoru radi slikanja vilice i po povratku na kontrolnom policijskom punktu u Čarakovu je zadržan od strane srpskih policajaca i od tada se vodi kao nestala osoba.[2112]

Karadžić Almaz rođen je 1938. godine, ubijen je 27. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Karadžić Almaz je išao ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratka sa hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Nalić Ismeta, Karadžić Almaza i Omić Hasana i ubili ih. Četvorica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće Musić Mehe i tu ih ubili vatrenim oružjem.[2113]

Nalić Ismet rođen je 1941. godine, ubijen je 29. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Nalić Ismet je išao ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratka sa hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Nalić Ismeta, Karadžić Almaza i Omić Hasana i ubili ih. Četverica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće Musić Mehe i tu ih ubili vatrenim oružjem Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su i ekshumirani Žeger-Polje (Ganića betonara).[2114]

[2111] Vidi više u dijelu knjige "***Zločini nad ženama na području opštine Sanski Most.***"

[2112] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2113] AINOBiHPUB, 30. juni 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*, AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2114] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-683/2006, 31. juli 2006, Prijedor-Š.M. Hambarine, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O UPOZNAVANJU RODBINE SA REZULTATIMA DNK ANALIZE;* AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Treća policijska uprava-OKP Sanski Most, broj: 05-6/03-1-683/2006, 31. juli 2006, Prijedor-Š.M. Hambarine, Identifikacioni broj 3, *ZAPISNIK O PREPOZNAVANJU LEŠA;* AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

Omić Hasan rođen je 1949. godine, ubijen je 27. jula 1992. godine u Tukovima (Prijedor). Omić Hasan išao je ambulantnim kolima Doma zdravlja Sanski Most na hemodijalizu u bolnicu u Prijedoru. Dana 27. jula 1992. godine u povratka sa hemodijalize u Tukovima, na punktu srpski policajci su iz bolničkog vozila izveli Nalić Ismeta, Karadžić Almaza i Omić Hasana i ubili ih. Četvorica srpskih policajaca su ih sa punkta odveli u dvorište kuće Musić Mehe i tu ih ubili vatrenim oružjem.[2115]

Selman Zijad rođen je 1932. godine, ubijen je 25. jula 1992. godine. Zijad je išao u bolnicu u Prijedor, zaustavljen je na kontrolnom punku srpske policije i ubijen od strane srpskih policajaca. Ekshumiran je 25. oktobra 2013. godine i identifikovan iz masovne grobnice Tomašica.[2116]

Topalović Habiba rođena 1914. godine, nestala 19. jula 1992. godine u Prijedoru. Habiba je odvezena u bolnicu u Prijedor i nakon toga joj se gubi trag. Pronađena je i ekshumirana 1999. godine na gradskom groblju Pašinac-Prijedor. Njeni posmrtni ostaci identifikovani su 11. novembra 2010. godine.[2117]

Pripadnici srpske vojne i civilne policije prisilno su prekidali liječenje bolesnih i ranjenih i nad njima vršili određena policijske istrage i ispitivanja. Tako je "dana 17.09.1992. g. ***nakon privođenje iz bolnice u SJB Sanski Most obavljen informativni razgovor sa Hasanbegović Mehmedom sin Ćamira rođ. 1926. g***.(podvukao M.B.). U dogovoru sa radnicima SJB S. Most nad istim će oni nastaviti i izvršiti krim obradu."[2118]

Pojedini ljekari su odbijali pružanje ljekarske pomoći ranjenim civilima. Ovde donosimo sjećanje Senada Omića: "Ne sjećam se koliko nas je bilo poredanih po sobama daidžine kuće, znam da sam ja bio među sretnim unucima koji će sa nanuškom biti u sobi. Pripovjedala nam je u mraku razne šaljive zgode, dugo smo se smijali. Onda bi odjednom čuli kako nanuška poluglasno uči razne sure i dove, što je bio znak da i mi proučimo što znamo i da spavamo. Brzo smo utonuli u san. Zastrašujući zvuci rafala sve nas u isti

[2115] AINOBiHPUB, 30. juni 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2116] AINOBiHPUB, 3. juli 2014, *ZAPISNIK O UTVRĐIVANJU IDENTITETA I PRIMOPREDAJI POSMRTNIH OSTATAKA*; AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2117] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2118] AIIZ, inv. br. 5-1962, Četa vojne policije Sanski Most, 23. septembar 1992. godine, *IZVJEŠTAJ KRIM. SLUŽBE U PERIODU OD 05.09.1992-23.09.1992.*

mah digoše iz kreveta. Kao da su se čuli u avliji. Mrak. Panika. Pucnjevi su se čuli sa svih strana. Sa svakim pucnjem zvučalo je bliže i jezivije. Daidža nam je, pod plamičkom upaljača, rekao da svi idemo u hodnik. Tu smo, već istrenirani za takve situacije, odmaknuti od prozora, svi, sjeli jedni uz druge i čekali. Ne znam da li smo u tim momentima čekali da ti zastrašujući pucnjevi prestanu ili smo čekali momenat kad će da zalupaju na vrata. Sigurno je da smo svi priželjkivali ovo prvo, ali isto tako svi smo strepili od ovog drugog. Priljepljen uz mamu koja me je stalno milovala, a ustvari više pokrivala uši da što manje čujem, osjetio sam strašnu potrebu da moram u toalet. Krenuo sam ravno korak-dva i udario u kadu. Shvatih da je školjka na suprotnoj strani. Odjednom, strašan prasak. Svjetlost svuda oko mene. Čujem samo jaku zvonjavu u ušima. Dozivam mamu. I, dalje ne čujem ništa osim strašne zvonjave u ušima. Slijep sam, pomislih. U tom trenutku bio sam siguran da više nikad neću vidjeti. Već u slijedećem djeliću sekunde vidim kako mi neko panično svlači jaknu koja gori na meni. Pomalo kao da čujem glasove. Plač, vriska. Dok pokušavam razaznati da li čujem i vidim, neko me je uzeo i ponio. Samo se još sjećam da sam unesen u podrum daidžine kuće. Da li sam nakon toga izgubio svijest ili zaspao, ne znam. Sjećam se da sam bio pri svijesti kada su se ukazali prvi znaci zore. Otac je sjedio pored mene i samo govorio: 'Dobro je sine, malo te samo porezalo, dobro je fala Bogu, ne boj se, prošlo je.' Tada se već nisam bojao. Kada se razdanilo, već sam bio siguran da ipak vidim i čujem. Dobro sam vidio kako su sve njihove oči uprte u mene, a i čuo sam kako se babo i daidža nešto tiho dogovaraju. Ležao sam na leđima, pošao sam okrenuti glavu i osjetio strašan bol. Imao sam osjećaj da mi je lice i vrat sprženo, koža na cijeloj lijevoj strani je bila zategnuta, u lijevoj ruci sam osjećao strašne bolove. Bila je nečim zamotana. Zamolio sam babu da mi stavi nešto pod glavu. Pogledao sam niz tijelo i vidio da mi je moja bijela majica u potpunosti crvena. Sjećam se da mi je opet došlo slabo i otac mi je počeo brisati znoj sa čela. Govorio je kako nije ništa strašno i da se to krv samo sa jednog mjesta razlila. U međuvremenu je daidža negdje bio otišao i sada se vratio rekavši kako je našao čovjeka koji će me odvesti zaprežnim kolima u bolnicu. Trebao sam ustati, nisam mogao sam, ali sada nisam ni želio dok mi ne kažu kako sam ranjen i koliko. Čuo sam nanušku kako samo ponavlja riječi: 'Sadaka ga je vel'ka sačuvala.' Tada nisam znao šta to znači. Kasnije ću te riječi još danima slušati kada god bi me neko došao vidjeti i kada bi mama ili babo pričali kako se sve desilo.

Prisutni bi, stariji pogotovo, skoro redovno razgovor na tu temu zaključivali tim nanuškinim riječima. Rekli su mi da je granata udarila u vanjski zid kupatila, tu eksplodirala, prošla kroz drugi, unutrašnji zid kupatila i 'završila' s druge strane zida, u frižideru. Kada su me nekako doveli do zaprežnih kola i polahko položili na unaprijed pripremljene i prostrte deke, krenuli smo prema bolnici. Iako je bila udaljena tek nekih 4 km od sela, meni se učinila cijela vječnost. Od daidžine kuće do asfaltirane ceste vodio je makadamski put dug oko jedan kilometar. Na svaku i najmanju rupu i kamenčić na tom putu jaukao bih od strašnih bolova u stomaku. Imao sam geler u trbušnom mišiću od kojeg sam imao osjećaj kao da mi neko upravo tupim nožem razrezuje to mjesto. Pored njega, još 'hrpu' gelera imao sam u mišiću lijeve ruke, u uhu i glavi. U bolnici su me unijeli u hitnu ambulantu, tu su mi čistili rane dok im je otac prepričavao kako se i kada sve desilo. Tada sam od oca saznao da se napad desio negdje oko ponoći. Bila je to 28/29. noć jula 1992. godine. U međuvremenu je došao hirurg i sa njim jedan srpski vojnik. Prepao sam se zašto on stoji pored vrata i zašto je došao u pratnji doktora. Kasnije, dolazeći na brojna previjanja kod istog doktora, saznao sam da je dr. Halilović bio jedini hirurg, a Musliman u sanskom Domu zdravlja. Vojnik je vjerovatno bio tu 'po zadatku', da pazi na njega. Kada mi je pregledao rane, doktor me ohrabrio, kazavši kako sam ipak dobro prošao i kako će to sve biti u redu. Onda je malo odvojio oca u stranu i nešto mu objašnjavao. Sjećam se da ga je pitao za dopuštenje, sjećam se toga po očevom izrazu lica. Bio je isuviše uplašen da ne bih shvatio kako nešto ipak nije u redu. Doktora je najviše zabrinjavao geler u mojoj glavi. Ocu je objašnjavao, to će mi kasnije pričati, kako im rentgen nije u funkciji i kako ne može napraviti snimak glave. Tražio je od oca dopuštenje da pokuša geler izvući iz moje glave 'na živo'. Iako je bio prilično duboko ušao, kako je ušao sa strane, bio je plitko ispod kože. Uvjeravao je oca da je bolje da tako pokuša nego da me šalje za Prijedor. Otac se složio i poslije toga se sjećam jedino znoja i raznih boja koje su se smjenjivale na njegovom licu, jer sam, dok me je sestra držala, gledao tačno prema njemu. Stajao je na hodniku i u jednom trenutku, dok je doktor pincetom ili čime već pokušavao 'na slijepo' pronaći geler ispod kože na mojoj glavi i izvući ga, samo sam vidio kako se spustio niza zid koji nije više bio ništa bijelji od očeva lica. Doktor nažalost nije uspio doći do gelera u mojoj glavi i sada je već govorio babi kako ne smije više riskirati i kako me mora poslati za Prijedor. Dok mi je medicinska sestra zamotavala

glavu, izišao je sa ocem u hodnik i prilično dugo ga u nešto uvjeravao. Nakon toga je ušao bâbo i rekao mi kako će me 'na brzinu' odvesti ambulantnim kolima do bolnice u Prijedoru, ali kako njemu ne daju da ide sa mnom. Pokušavao sam sada i ja biti hrabar vidjevši kako mu je, te sam rekao kako je to u redu i da se ja ništa ne bojim. Samo Bog Dragi zna da je to jedna od najvećih laži koje sam do tada izgovorio. Doktor je rekao da još ne možemo krenuti, kao da nekoga čekamo. Sagnuo se meni do uha i šapnuo: 'Ako te iko od ovih vojnika upita nešto, reci da si pao sa bicikla.' I zaista, nedugo nakon toga, dok sam sjedio na klupi u hodniku, naišao je jedan od srpskih vojnika, pogledao me i oštro upitao: 'Mali, šta ti je bilo?' 'Pao sam sa bicikla', brzo sam odgovorio. Produžio je, ne rekavši ništa. Ubrzo se u hodniku pojavio jedan policajac sa puškom preko ramena. Tražio je hirurga. Dr. Halilović je izišao i rekao da sada možemo krenuti. Ocu je rekao da su mu odobrili da taj policajac ide sa mnom i da će me vratiti živa i zdrava. Kasnije smo saznali kako se tih dana desilo nekoliko slučajeva da se naši ljudi koji su bivali poslani za prijedorsku bolnicu, nisu više ni vratili. Tog istog dana je i moj adže, kako sam zvao babinog teško bolesnog brata, sa drugim ambulantnim kolima napokon otišao 'na hemodijalizu' u Banjaluku. Pišem 'napokon' jer je adže, prije nego što se zapucalo, svaki drugi dan išao na hemodijalizu u Banjaluku. Bubrezi mu nisu bili u funkciji. Prošlo je bilo 11 dana od njegove posljednje dijalize. Taj dan im je uprava bolnice, za njega i za još nekoliko naših, nakon brojnih molbi i preklinjanja porodica, odobrila jednu 'dijalizu'. Nisu ni slutili da, umjesto na dijalizu, idu u svoju smrt. Možda i jesu slutili, ali izbora nisu imali. Smrt im je, bez primljene hemodijalize, ionako dolazila u susret. Policajac koji je krenuo sa našim ambulantnim kolima sjedio je naprijed, pored vozača. Sjećam se da je na jednom vojnom punktu, ubrzo nakon što smo krenuli, kombi kratko zastao, policajac je nešto kroz prozor rekao srpskim vojnicima na punktu i krenuli smo dalje. Otprilike dvadesetak minuta nakon toga, kombi se opet zaustavio. Ista procedura. Ovaj put traje duže. Pokušavam čuti šta vojnici govore. U tom momentu neko iznenada otvori stražnja vrata ambulantnih kola u kojima sam se nalazio. Ispred mene slika vojnika opasanog redenicima metaka. Lijevom rukom je držao vrata, a u desnoj pušku. 'Izlazi mali napolje', viknu na mene strogo zapovjednim glasom. Čim mi je to rekao, doviknu drugima: 'Evo još jednog da osvetimo naše pale junake.' Ja sam i dalje sjedio i samo gledao u njega. U tom momentu je onaj policajac izišao iz kola i zalupio stražnja vrata. Mogao sam čuti da napolju prilično žestoko raspravljaju. Sjećam se da ga je

policajac molio za razumijevanje govoreći mu kako me mora vratiti nazad. Vojnik je bio strašno ljut, spominjao je opet nekakvu osvetu, psovao meni nerazumljive stvari. Sjedio sam nepomično i samo zurio u stražnja vrata iza kojih su dolazili glasovi. Ne znam koliko je to potrajalo, ali u jednom momentu sam čuo kako zalupiše prednja vrata. Policajac je sjeo pored vozača i naredio mu da vozi dalje. Ubrzo smo stigli pred prijedorsku bolnicu. U ovu bolnicu sam poslan zbog gelera u glavi koji je, po procjeni hirurga, bio rizičan. Mislio sam da će mi ovdje brzo izvaditi geler i da ćemo se odmah vratiti nazad, baš onako kako mi je babo rekao. On je ostao čučati ispod jednog drveta i rekao mi kako će me tu sačekati dok se vratim. Vozač ambulantnih kola me je uveo u jedan bolnički hodnik i rekao da ga tu sačekam. Ušao je sa mojim papirima u jednu sobu i ubrzo izišao. Samo je prošao pored mene, ništa mi ne rekavši, a ja sam mahinalno krenuo za njim. Uveo me je kod nekog doktora koji me je ispitivao o detaljima ranjavanja i moje odgovore istovremeno kucao na mašinu. Nije me ni pogledao za to vrijeme. Kada je završio, izvukao je papir iz mašine i pružio mi ga. Sjećam se pogleda ispod naočala i rečenice: 'Neka te sa ovim odvede hirurgu.' Izišao sam i isto to rekao vozaču. Ubrzo me je doveo do hirurške sobe. Rekao mi je da sam uđem unutra i dao mi papire. Pokucao sam i bojažljivo ušao u sobu u kojoj su bila dvojica ljudi u bijelim mantilima. Pružio sam papire jednom od njih i samo što sam pošao reći da me je poslao dr. Halilović i zašto, on me pogleda i reče: 'Musliman, ha?' Nisam znao šta da odgovorim na to, gledao sam ga samo. Teško sam stajao, bolovi u stomaku i ruci bili su veliki, a od gubitka velike količine krvi, vrtjelo mi se u glavi. Nisam ni trebao ništa odgovoriti, jer je doktor nastavio: 'Halilović te poslao, je li? Misli da ćemo mu mi njegove Muslimane liječiti, dok naši ginu.' U glasu tog doktora osjetio sam nešto što teško mogu opisati. Istovremeno i mržnju i prezir i podsmijeh i prijetnju. U glavi mi se nešto čudno dešavalo, osjećao sam kao da ću se srušiti tu ispred njega. Naslonio sam se desnom rukom na stol za kojim je mirno sjedio drugi doktor ili tehničar. Doktor – hirurg kojem sam došao s nadom da će me brzo izliječiti i vratiti kući, nastavio je sa pitanjima meni: 'Gdje ti je ćaća, ubija li naše?' Uz neku psovku spominjao je još i nekakve beretke, Aliju...u glavi mi se odvijao isuviše strašan košmar da bih mogao u tim momentima išta shvatiti ili reći, a više nisam imao ni snage. Sjećam se samo da sam tada pomislio da je to kraj. Ovaj drugi doktor mi je ponudio stolicu da sjednem. Nakon što sam sjeo i malo došao sebi, čuo sam kako hirurg reče ovome da me pripremi. Zatim je uzeo sa stola nešto poput britve, okrenuo

mi se i držeći britvu okrenutu prema meni, hladno reče: 'Sad ćeš ti meni pod nož.'Izišao je iz te prostorije nakon tih riječi. Čim je hirurg izišao, tehničar koji je tu sjedio cijelo vrijeme, žurno me uvede u neku malu prostoriju gdje je bio jedan krevet i pogleda mi zavoje po tijelu i na glavi. Pošao je odmotati zavoj sa ruke, ali kao da sam sebi reče kako nema vremena. Čučnuo je ispred mene i gledao me ravno u oči. 'Dobro me sad slušaj dijete!' Samo sam mahnuo glavom u znak potvrde, a oči širom otvorio gledajući ga netremice. 'Sad ćeš se vratiti do kola i reći vozaču kako ti je hirurg rekao da je završio sa tobom i da se možete vratiti nazad u Sanu. Samo mu tako reci. Svojima reci nek' gledaju da se izvučete negdje 'vani', pa kad iziđete na slobodno, tamo će ti to doktori riješiti.' 'Jesi l'upamtio?' Prije nego sam mu išta odgovorio, izgurao me je iz sobe i zatvorio vrata. Ne okrećući se, samo sam tražio izlaz iz bolnice. (...) Vozaču sam rekao da možemo krenuti za Sanu. (...) Nikada nisam saznao ime tehničara koji me je 'izgurao' iz sobe i tako mi vjerovatno spasio život, bez obzira što me je vratio bez ukazane liječničke pomoći. Sa zahvalnošću i poštovanjem o toj gesti neznanog čovjeka, tehničara prijedorske bolnice. Nekoliko mjeseci nakon moga ranjavanja, izišli smo na slobodnu teritoriju. Nastavio sam liječenje 'vani.' Većine gelera sam se uspješno riješio. Međutim, kada su doktori utvrdili da geleri u glavi i stomaku nisu životno opasni, nisam htio pristati da mi ih izvade. Ostavio sam ih. Kao podsjetnik i opomenu. Sve i kad bih htio zaboraviti, oni me sa svakom značajnijom promjenom vremenske prognoze, bolno podsjete. I neka me podsjete!"[2119]

Donosimo sjedočenje Stojić Grge o odnosu u bolici u Banjoj Luci. "Prikupili su se kada su one to dojavile, tu je došao Iličić Jose Ante, njegova žena Kata, uveli su me u kuću Banović Josipa, a onda mi je pomoć ukazao Iličić Jose Ante, podvezao mi ruku pelenom, onda i trbuh, onda su položili u zapregu i vozili okolnim putem prema Sanskom Mostu radi ukazivanja pomoći. Uvečer smo došli do kuće Iličić Nedeljka, onda je njegova supruga Nada inače Srpkinja, nazvala je bolnicu i tražila da hitno dođu bolnička kola,

[2119] Svjedočenje Senad ef. Omića, dato autoru 17. mart 2017. godine. Senad ef. Omić, rodom iz sela Demiševci kod Sanskog Mosta. Nakon teških dana ratnog djetinjstva u okupiranom Sanskom Mostu, uspijeva se sa roditeljima i tri sestre izvući na slobodnu teritoriju. Za svoju "osvetu" izabrao je knjigu i nauku. Nakon završene osnovne škole u izbjeglištvu (Hrvatska i Slovenija), završava Medresu u Zagrebu kao najbolji učenik u generaciji, a potom i Fakultet islamskih nauka u Sarajevu. Trenutno je imam u džematu Došci-Gornji Kamengrad, a na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu uspješno privodi kraju i magistarski studij.

međutim oni to nisu poslali. Oni su dojavili da nemaju bolnička kola i da me dovezu zapregom što su ovi i uradili. U domu zdravlja su mi ukazali pomoć. Dali su uputnicu da me voze u Prijedor. Zločin se dogodio oko 14:30 a mene su oko 21:30 vozili u Prijedor. Došli smo u bolnicu u Prijedor, primili su me tamo u hitnu službu, pregledao me hirurg dr. Risto Stojanovski. On kad me pogledao, previo mi je ruku ali je rekao za ranu na trbuhu da ne zna o kakvoj se vrsti povrede radi pa me je uputio u bolnicu u Banja Luku. Odmah su me produžili voziti u bolnicu u Banja Luku. Došli smo u Banja Luku oko 22:30 ne znam točno. Tamo su mi ukazali pomoć nije bilo nikakvih problema prvih sedam dana, a onda sam završio u zatvoru u samoj ćeliji, u samoj bolnici na drugom odjelu. Prvo je do mene ležao jedan četnik, ranjenik, zove se Oljača, ne znam točno mislim da je iz Bosanskog Novog. Kada je u sobu dovežen moj komšija po nacionalnosti Hrvat, onda se ovaj četnik žalio glavnoj sestri zbog čega su nas istjerali i zatvorili u bolnički zatvor. To je bio Nikić Ivo iz sela Škrljevita za kojeg je ovaj četnik tvrdio da ga je on lično zarobio, da je to pljunuti ustaša. Kad sam tamo došao već su bila četiri ranjena Muslimana iz Kotor Varoši, iz sela Večići i to Botić Edin, Botić Samir, Dizdar Suad, Botić Mirzet i međutim, bio je još jedan koji je stradao na Manjači usred eksplozije mine, a bio je u logoru pa je ostao bez obje noge. To je bio zatvor, ispred je bio policajac, vojni policajac, a u prostoriji je bilo krvi po podu gdje smo ležali. Terapije nismo dobijali nego smo umjesto toga dobijali batine. U toj ćeliji, prostoriji bio sam do 11.12.1992. godine kada su me preuzeli Karitas i prebacili u Hrvatsku u bolnicu u Zagreb, gdje sam bio liječen, a poslije liječenje nastavljeno u Americi. Iz Amerike sam vraćen, međutim još nažalost nisam zaliječen i imam teške posljedice po moje zdravlje.[2120]

Preživjeli sa Koričanskih stijena po dolasku u bolnicu u Banjoj Luci bili su izloženi teškim psihofizičkim torturama od strane pojedinih policajaca ali i pojedinog medicinskog osoblja. Svakodnevno su tučeni, zastrašivani, uskraćivana im je adekvatna pomoć, hrana i voda. Jedan broj ljudi je ubijen u bolnici u Banjoj Luci.[2121] Svjedoci postupaka pojedinih stražara i medicinskog osoblja u Banjoj Luci navode nečovječna i nehumana postupanja pojedinih stražara i osoblja bolnice: "Prvo smo odvedeni u bolnicu uho-grlo-nos gdje su nas odmah na ulazu počeli tući. (...) Iste večeri došlo je njih šestoro i baseball (bejzbol, prim. M.B.) palicama su nas pretukli. Bili smo

[2120] AINOBiHPUB, Osnovni sud u Sanskom Most, broj: R-, 8. mart 1996, *ZAPISNIK*.
[2121] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 101.

krvavi. Ujutro nismo mogli raspoznati jedan drugog. Naredno jutro su nas odveli za bolnicu 'Paprikovac' u Banjoj Luci. I tamo su nas postrojili uza zid i tukli. Neki mladić je došao i rekao im da prestanu, nakon čega su nas uveli u bolnicu. Bio sam u sobi gdje je bilo 10 ljudi, četiri Hrvata i šest Muslimana. Tukli su nas svaku noć. Donosili su kabl na čijem kraju su bile olovne kugle i tim nas tukli. U toj mojoj sobi, gdje sam bio 22 dana, ubijeno je pet ljudi. Svaku noć dolaze, ulaze unutra i tuku nas. Onda nas tjeraju da tučemo jedni druge. Kada je bilo vrijeme za hranu, moraš kod vrata stati mirno, podići tri prsta i pozdraviti. U bolnici nismo dobivali vodu. Tjerali su nas da pijemo tuđu mokraću. Ne daj bože nikome da ono proživi, niko živ. U međuvremenu je tu u bolnici doveden i Sanamir Kljajić. On je 15 dana ležao među tim mrtvim na Korićanskim stijenama. Našao ga jedan pravoslavac i javio vojsci. Jednog jutra dođoše dva civila i rekoše nam da njima pripadamo. Odveli su nas u komandu i nakon kratkog vremena rekoše da smo slobodni građani. Odvedoše nas, mislim, u džamiju Ferhadija u Banjoj Luci. Tu smo se skrivali 16 dana. Kasnije su nam neki ljudi pomogli da pređemo u Bosanski Novi, pa u Karlovac, u Hrvatsku, odakle sam otišao u Norvešku."[2122] Oni koji su preživjeli Korićanske stijene još jednom su preživljavali teške psihofizičke torture u bolnici u Banjoj Luci. Preživjeli Sulejman Kahrimanović navodi kroz šta su prolazili u banjalučkoj bolnici: "Strašeći nas, Sanemiru Kljajiću su počeli parati one njegove ožiljke. Gasili su nam cigarete na ruci. Živo tijelo su nam pržili. (...) Pod pritiskom te njihove vojske morali smo piti urin jedan drugog u WC-u."[2123]

Osim navedenog odnosa prema ranjenicima i bolesnicima od strane pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica, lječnika i drugog medicinskog osoblja zabilježeni su slučajevi da su pojedini lječnici uspostavljali lažne uzroke smrti. I pored jasnih i vidljivih povreda nanesenih vatrenim oružjem ili drugim predmetima ljekari su konstatovali da je smrt kod pojedinih Bošnjaka i Hrvata nastupila prirodnim putem ili na drugi način koji ne ukazuje na nasilnu smrt. U dijelu knjige ***"Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice"*** naveli smo nekoliko takvih slučajeva i priložili faksimile dokumenata.

[2122] http://www.justice-report.com/en/articles/moja-priča-bijeg-od-smrti, pristupljeno 10. jula 2014. godine.

[2123] Sulejman Kahrimanović, *Preživio strijeljanje*, Zbornik radova, Sarajevo 1997, str. 486; objavljeno u: *Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995,* 101-102.

VIII. DIO

SILOVANJA I DRUGI OBLICI SEKSUALNOG NASILJA NAD BOŠNJACIMA I HRVATIMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu silovanje se koristilo kao oružje u ratu.[2124] Jedan od najtraumatičnijih doživljaja za žene bila su silovanja i drugi oblici seksualnih zlostavljanja. Srpski agresor je žene djevojke, djevojčice u nekim slučajevima i starice silovao u njihovim kućama, u susjednim kućama ili objektima, u policijskim stanicama, u ugostiteljskim objektima, silovane su na ulicama u "koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja na okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine, pored ostalih oblika zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava (iz)vršio masovna sistematska silovanja i druge mnogobrojne oblike barbarskih djela (stravičnih horor-scena) seksualnog nasilja, mučenja i ponižavanja Bošnjakinja (nad muslimanskim ženama i djecom); žena, djevojaka i djevojčica kao i starica."[2125] U više slučajeva žrtve su nakon silovanja ubijene. Žene koje su bile nezakonito zatočene u logorima i drugim mjestima zatočenja bile su sistematski silovane. Pored toga što su same bile izložene silovanjima, žene su stalno bile izložene strahu da će im zločinci silovati kćerke ili najbliže članove porodice. Silovanja su pored srpskih vojnika i policajaca vršili i civili-Srbi, u velikom broju slučajeva silovatelji su poznavali svoje žrtve. Silovanja su u velikom slučaju zločinci vršili naočigled njihovih ukućana, u prisustvu većeg broja vojnika. U jednom broju slučajeva silovanja, majke su bile prisiljene gledati silovanje svojih kćerki od kojih su najveći broj njih bile maloljetnice. Bilo je slučajeva da su zajedno bile silovane majke i kćerke.[2126] Silovanja žena bila su kako pojedinačna, tako i grupna. Silovanja nisu periferni fenomen, nego su sastavne komponente i sredstva rata kada je u pitanju teritorija.[2127] Jednu ženu je u velikom broju slučajeva silovalo više zločinaca. Bilo je slučajeva da je jednu ženu silovalo preko 10 muškaraca. Silovanje žena, djevojaka i djevojčica na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine bilo je dio planskih, organizovanih i sistematskih radnji, u sklopu realizacije velikosrpskog projekta genocida nad

[2124] Bećir Macić, *Prisilno raseljavanje u Bosanskoj krajini 1991-1995*, Zbornik radova međunarodne konferencije, održane u Bihaću 22. i 24. septembra 2000, pod nazivom "Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na R BiH 1991-1995", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerzitete u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 663.

[2125] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 633.

[2126] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 240-241.

[2127] Monika Hauser, *Rat je uvijek nasilje protiv žena*, Zbornik radova međunarodne konferencije, održane u Bihaću 22. i 24. septembra 2000, "Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na R BiH 1991-1995", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerzitete u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 699.

Bošnjacima.[2128] Zločin silovanja za žene predstavlja najužasniji čin. Prilikom izvođenja samog čina silovanja, prema svjedočenjima žrtava, riječi zločinaca najčešće su bile: "Gdje ti je sad Alija?", "rodićeš malog četnika", "vidjet ćeš k...o kako Srbin j..e" i drugo.[2129]

U Dopunskom protokolu I uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba u članu 76. stav 1. navodi se: "Žene će biti predmet posebnih obzira i one će biti zaštićene naročito protiv silovanja, prisilne prostitucije i svakog drugog oblika nedoličnog napada."[2130] Silovanje kao oblik zločina nije samo namijenjen žrtvi već i članovima porodice koje su često bile prisiljene da tome i prisustvuju. Silovanje kao oblik zločina potiče iz mržnje prema žrtvi, ne po imenu i prezimenu nego po etničkoj pripadnosti. Seksualne torture, seksualno nasilje podrazumijeva nezakonite radnje kao što su, seksualna ucjena, prisilno svlačenje, silovanje, bludne radnje, prinudna prostitucija, kao i razne oblike seksualne prinude. Seksualne torture mogu biti direktan seksualni čin prema žrtvi i fizičke povrede polnih organa (odsijecanje, probadanje, paljenje spolnih organa, nanošenje povreda različitim tupim i oštrim predmetima i dr.).[2131] Brojne žene bile su izložene različitim oblicima seksualnih zlostavljanja a nisu bile silovane. Seksualna zlostavljanja su krivična djela koja su definirana u Statutu MKSJ. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin naveden je član 5 Statuta MKSJ i utvđeno je da je nad ženama nad kojima je počinjeno seksualno zlostavljnje počinjen zločin protiv čovječnosti. U presudi je navedeno: "I seksualni delikt koji nije završio silovanjem po međunarodnom krivičnom pravu može biti kažnjiv kao progon pod uslovom da doseže isti stepen težine kao i drugi zločini protiv čovječnosti navedeni u članu 5 Statuta. Takav delikt uključuje sve teške povrede integriteta ličnosti seksualnog karaktera putem prinude, prijetnje, sile ili zastrašivanja, na način koji ponižava i degradira dostojanstvo žrtve. Pretresno vijeće je utvrdilo veliki broj incidenata seksualnih delikata, uključujući slučaj kada su jednu Hrvaticu prisilili da se svuče pred srpskim policajcima i vojnicima koji su navijali. U jednom drugom incidentu, preko

[2128] B. Macić, nav. dj., str. 663.

[2129] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 241.

[2130] Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 224.

[2131] Zvonimir Tomić, *Krivično pravo II,* Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 111-127.

dojke jedne Muslimanke prevukli su nož. Od zatočenika se često tražilo da međusobno spolno opšte. U svakom od tih incidenata izvršioci su bili pripadnici vojske ili policije bosanskih Srba. Pretresno vijeće se uvjerilo da, ocjenjivana unutar konteksta, ta djela dosežu dovoljan stepen težine da se mogu smatrati zločinima protiv čovječnosti."[2132]

Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Kao i mučenje, silovanje je povreda ličnog dostojanstva, a koristi se za zastrašivanje, degradiranje, ponižavanje i diskriminaciju, kažnjavanje, kontrolu ili uništavanje pojedinca."[2133] Silovanje izaziva duboko poniženje, degradaciju i napad na žrtvino osjećanje srama. Seksulna agresija je ozbiljno kršenje ljudskih prava (...).[2134] Silovanja koja su se dogodila u Bosni i Hercegovini predstavljaju povrede tijela i bića individua. Cilj nije bio samo da se naudi tijelu žene ili mlade djevojke, mada je on jedan od ciljeva. Cilj je bio da se uništi osjećanje vlastitog bića, vlastite autonomnosti i samosvjesti žrtve. Cilj je bio uništiti vezu između osobe i njene porodice i zajednice provocirajući njenu porodicu i zajednicu da je odbace. Silovanja su tražila način da unište osjećaj identiteta osobe i njenu povezanost sa onima koje je voljela.[2135]

Na prostoru Bosanske krajine nad brojnim ženama izvršena su masovna i sistematska silovanja. Brojni su primjeri silovanja koje su počinili pripadnici srpskih vojnih i policijskih jedinica u svim opštinama koje su srpske snage okupirale. Silovanja su korištena kao instrument za provođenje velikosrpske politike masovnih progona i trajnog uklanjanja Bošnjaka i Hrvata sa ovih prostora. Najizraženiji zločini silovanja i seksualnih zlostavljanja bili su na području okupiranih opština Prijedor, Sanski Most, Ključ, Bosanski Novi, Kotor Varoš i druge opštine na području Bosanske krajine. Masovna i sistematska silovanja pripadnici srpskih vojnih i policijskih snaga vršili su odmah po ulasku u nebranjena naselja i mjesta, gdje su ulazili u kuće i silovali, žene, djevojke, djevojčice i starice. Silovanja su vršena i u koncentracionim logorima u kojima su nezakonito bile zatočene žene. Ta silovanja

[2132] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 516, 517, 518, 1012 i 1013.

[2133] Isto, paragraf 485.

[2134] M. Hauser, nav. dj., str. 699.

[2135] Keit Doubt, *Sociologija nakon Bosne*, Buybook, Sarajevo, 2003, str. 12, navedeno u Rasim Muratović, *Holokaust nad Jevrejima i Genocid nad Bošnjacima*, Drugo izdanje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 94.

su počinjena u većini logora u kojima su bile nezakonito zatočene žene (Omarska, Trnopolje, Keraterm, Batković, logor Sušica i brojni drugi). U prijedorskim *logorima smrti* srpski vojnici i policajci su silovali brojne Bošnjakinje i Hrvatice.[2136] Jedan broj žena je odvođen iz logora, silovan na drugim mestima (komandama srpske vojske, kućama, hotelima), neke su se vratile u logore a neke ubijene.

Masovnim i sistematskim silovanjima Bošnjakinje i Hrvatice su bile posebno izložene nakon što je većina muškaraca nezakonito zatočena u brojnim logorima. Srpski vojnici i policajci dolazili bi u naselja i mjesta u kojima su uglavnom ostale žene, djeca i stariji i tu vršili masovna silovanja. Silovanja žena vršena su tokom deportacija i masovnih progona. Zločinci su zaustavljali konvoje, birali i izvodili pojedine žene i djevojke i silovali ih.

Prilikom napada na nebranjena mjesta i naselja širom Bosanske krajine žene su bile jedna od meta napada. U nekim slučajevima nakon silovanja žene su brutalno ubijane. U jednom slučaju, prilikom napada na selo Briševo: "Kaja Komljen, supruga Ante Komljena, je praktično bila silovana do smrti. Odgrizali su joj komade mesa, mučili na sve načine koliko su mogli. Umrla je od toga. Nije bilo tragova ni noža ni metka nego samo otkidanja. Grižena je. Grudi su joj odgrižene. Mogli su se prepoznati tragovi ljudskih zubi kako su je ujedali, grizli. Pronašli smo je potpuno golu i bačenu na njivi gdje su je i zlostavljali. Tu smo je i pokopali."[2137] Kako su i kada vršena silovanja vidi se iz sljedećeg: "najčešće su se silovanja dešavala u vrijeme neposredno nakon napada na civilna naselja. Muškarci bi bili odvedeni u logore ili bi izbjegli u okolne šume, a žene su postajale žrtvama silovanja od strane vojnika i policajaca. Jedna žrtva silovanja svjedoči: "Jedan vojnik mi je naredio da se popnem na sprat kuće i došao za mnom. Moja kćerka je ostala dole sa svekrvom. Molila sam ga da me pusti, plakala. Pitao me gdje mi je muž a ja sam mu rekla da ne znam. Silovao me je i ostavio. Ležala sam tu neko vrijeme a onda ustala, popravila odjeću i sišla da vidim šta se dogodilo sa mojom kćerkom. Jedna žena koja je kod nas bila došla malo prije nego što je došla vojska ispričala nam je da su je silovali kod njene kuće, a onda su je opet silovali tu kod nas gdje se zadesila. Bila je mlada, nije imala ni djece a muž je bio u logoru."[2138]

[2136] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., 130-131.

[2137] http://brisevo-prijedor.webs.com/svjedocanstvoopokolju.htm, pristupljeno 23. oktobra 2014. godine

[2138] E. Ramulić, *nav. dj.,* str. 18.

Žene su u mnogo slučajeva bile ucijenjene od strane zločinaca da će im ubiti djecu ako ne pristanu na seksualni odnos. Posebno su zločinci prema ženama imali ucjenjivački odnos u slučajevima pljačke. Često su ženama prijetili ako im ne predaju novac, zlato i druge dragocjenosti da će im ubiti djecu ili muža. Žene su zajedno sa muškacima bile nezakonito zatočene u logorima i drugim mjestima zatočenja. U logoru Trnopolje, žene i djevojčice su činile najveći broja nezakonito zatočenih od ukupno 23.000 žrtva koje su prošle kroz ovaj logor. Prema tome, žene su bile i najviše izložene nezakonitim postupcima srpske vojske i policije. Prema određenim procjenama skoro 15.000 žena bilo je nezakonito zatočeno u logoru Trnopolje.[2139]

Kako je u logoru bio velik broj žena, djevojaka i djevojčica, stoga su bile svakodnevno izložene silovanju. Silovanja su vršili logorski čuvari, vojnici koji su dolazili samo radi silovanja i upravnik logora. Budući da se u ovom logoru nalazio najveći broj žena i djevojaka, silovanja su ovdje bila češća nego u drugim logorima. Najviše su bile ugrožene djevojke od 16 do 19 godina. Tokom večeri grupe vojnika ulazile bi u logor, izvodile svoje žrtve iz doma i silovale ih. Pored toga, bilo je žena koje su grupno silovane. Jedan svjedok izjavio je kako je ženu od devetnaest godina silovalo sedam muškaraca, te da je zbog užasnih bolova i krvarenja došla u ambulantu.[2140]

U presudi MKSJ u predmetu Milomir Stakić svjedoci potvrđuju navode: "I svjedokinja F i svjedokinja I su čule da su žene silovane u logoru Trnopolje. Nekoliko drugih svjedoka su posvjedočili da su srpski vojnici noću izvodili zatočenice logora Trnopolje, te ih silovali ili seksualno zlostavljali. Dr. Idriz Merdžanić je posvjedočio da je nekoliko žena zatražilo pomoć u klinici. Dr. Merdžanić je za neke od njih uspio da organizuje ginekološki pregled u prijedorskoj bolnici kako bi se ustanovilo da se radi o silovanju. Dr. Duško Ivić, ljekar srpske nacionalnosti, utvrdio je da su sve žene koje su pregledane bile silovane, iako sam dr. Merdžanić nije vidio rezultate tih liječničkih pretraga. Međutim, Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje jedne osobe koja je i sama u logoru bila žrtva silovanja i koja je potvrdila da je u logoru silovano ili s tim ciljem noću izvedeno nekoliko žena i djevojaka, od kojih je jednoj bilo 13 godina."[2141]

[2139] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 241.

[2140] ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 175

[2141] ICTY, Predmet br. *IT-97-24-T*, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA*, PRVOSTEPENA PRESUDA,* 31. juli 2003, paragraf 240.

Iz brojnih svjedočenja pred MKSJ utvrđeno je da su u logoru Trnopolje vršena sistematska silovanja i to najčešće maloljetnih djevojčica i djevojaka. Silovanja su vršena i van logora a ljekarsku pomoć žrtvama silovanja pružao je ljekar u logoru Trnopolje. Jedna od žrtva silovanja je ljekaru: "Ispričala je da su je vojnici uhvatili u selu dok je nosila dijete i odveli na punkt Orlovci, gdje su je nekoliko dana silovali, dok nije, noseći bebu, pobjegla kroz prozor."[2142] Silovanja su vršili i logorski stražari i upravnik logora. Tako se u presuda MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi: "U avgustu 1992. Slobodan Kuruzović, komandant logora Trnopolje, lično je organizovao da se jedna bosanska Muslimanka zatoči u istoj kući u kojoj je bila njegova kancelarija. Prve noći je Kuruzović ušao u njenu sobu naoružan pištoljem i nožem. Svukao se i rekao joj da želi da vidi 'kako se Muslimanke j..u'. Ona je odgovorila: 'De me ubij.' Kada je počela da vrišti, Kuruzović je rekao: 'Džabe samo vrištiš, ovdje tebi niko ne može pomoći.' Počeo je da je siluje, a kada je ona počela da vrišti, Kuruzović ju je upozorio: 'Ćuti. Jesi vidjela šta ima vojske tamo napolju? Svi će se poredati na tebi.' Otišao je rekavši: 'Vidimo se sutra opet.' Žena je krvarila i cijelu noć provela plačući i razmišljajući o tome da se ubije. Kuruzović je tu ženu silovao gotovo cijeli mjesec dana, skoro svake noći. U dvije prilike nožem ju je ubo u rame i nogu jer se opirala silovanju."[2143]

U logoru Keraterm pored muškaraca bile su nezakonito zatočene i žene. Ove žene su bile silovane od strane srpskih policajaca-čuvara u logoru. U presudi MKSJ u predmetu Milomir Stakić opisuje se silovanje: "I u logoru Keraterm su se dešavala silovanja. Svjedokinju H je jedan stražar, čije je ime navela, odveo u jednu prostoriju na prvom spratu. Taj stražar ju je potom silovao, 'i tad je krenula jedna ceremonija'. Ostavio ju je da leži na stolu, a onda su u sobu ušli drugi muškarci. Žrtva nije znala koliko ju je ljudi silovalo, ni kako se oni zovu, a nekoliko puta se onesvijestila. Kad se sutradan probudila, bila je sva u krvi i mislila je da će umrijeti. Kasnije je odvedena u logor Omarska."[2144] U drugom svjedočenju silovana žena je rekla: "svjedokinji K da ju je u jednoj kancelariji u Keratermu silovao Nedeljko Timarac,

[2142] *http://www.sense-agency.com/tribunal_mksj/silovanja_u_trnopolju_potvrdili_i_srpski_ljekari,* pristupljeno 3. septembra 2014. godine.

[2143] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 513.

[2144] ICTY, Predmet br. *IT-97-24-T*, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA*, PRVOSTEPENA PRESUDA,* 31. juli 2003, paragraf 240.

a zatim i drugi muškarci redom, cijelu noć. Potom su je izveli napolje i rekli joj da sjedi na kamenu."[2145] Iz brojnih primjera silovanja na području opštine Prijedor posebno su upečatljiva silovanja u logorima. Svjedočeći o silovanjima preživjeli logoraši su između ostalog izjavili: "U junu ili julu 1992., nekoliko drugih stražara u logoru Keraterm silovalo je jednu zatvorenicu na stolu u mračnoj prostoriji sve dok ona nije izgubila svijest. Sljedećeg jutra probudila se u lokvi krvi. U ovom logoru silovane su i druge žene."[2146] Postoje određeni dokazi da su u logoru Keraterm i muškarci bili izloženi seksualnom zlostavljanju. U presudi MKSJ u predmetu Milomir Stakić sudsko vijeće je: "(...) saslušalo uvjerljive iskaze o događaju koji se odigrao krajem jula, kada je svjedok B napolju vidio ljude s područja Brda zatočene u prostoriji 3. polovina njih je stajala bez donjih dijelova odjeće, a pola ih je klečalo. Kako kaže svjedok B: *Bili su u takvom položaju kao da polno opšte*."[2147]

U logoru Omarska nad nezakonito zatočenim osobama vršeno je seksualno zlostavljanje. Zatočene žene su silovane, a muškarci izloženi raznim oblicima seksualnog nasilja. Seksualno nasilje ogledalo se najčešće u silovanju mada je bilo i drugih oblika seksualnog zlostavljanja. Silovanja su vrlo često bila masovna i trajala su do odlaska iz logora ili smrti zatočenica. Ovakvoj vrsti torture najčešće su bile izložene mlade žene, mada nije rijetka pojava da su silovane starije osobe i maloljetnice. Posebno su bile traumatične ucjene prema ženama da će im ubiti djecu, odvesti djecu od njih, da će im silovati kćerku. *U više sudskih procesa pred MKSJ utvrđeno je da su u logorima srpski vojnici i policajci vršili silovanja nezakonito zatočenih Bošnjakinja i Hrvatica: "*Pretresno vijeće zaključuje da su silovanja i seksualna zlostavljanja bila opšta mjesta u logorima na području Prijedora. Vijeće se uvjerilo da su muški počinioci u svim tim slučajevima imali za cilj diskriminirati te žene zato što su Muslimanke."[2148] Srpski vojnici i policajci-čuvari u logoru silovali su zatočene žene više puta i od različitih čuvara.[2149] Jedna od zatočenica

[2145] ICTY, Predmet br. IT-95-8-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA, DRAGANA KOLUNDŽIJE, *PRESUDA*, 13. novembar 2001, paragraf 99.

[2146] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 512.

[2147] ICTY, Predmet br. *IT-97-24-T*, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA*, PRVOSTEPENA PRESUDA,* 31. juli 2003, paragraf 241.

[2148] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 518.

[2149] Vidi više u: Jadranka Cigelj, *Apartman 102*, Agencija za komercijalne djelatnosti, Zagreb, 2002.

svjedoči da je: "po dovođenju u logor Omarska često je izvođena od strane stražara, koji bi je svaki put silovao, uz određenje da se to desilo oko sedam puta noću i dva puta danju."[2150] Silovanja su se dešavala najčešće noću tako što bi pojedini čuvari dolazili iza ponoći i odvodili zatočenice najčešće u sobu na kraju hodnika zgrade u kojoj su boravile. Nezakonito zatočene žene su silovane više sati od strane više logorskih čuvara ali i drugih srpskih vojnika i policajaca koji su dolazili u logor. Bilo je često silovanja i danju. Svjedokinja ovih zločina "ističe, dva puta silovao danju, kojom prilikom je bio sam, tako što bi došao po nju u restoran i odveo je u prostoriju koja se nalazila u prizemlju."[2151] Dešavalo se da tokom noći više žena bude izvedeno i silovano. Osim čuvara u logoru (srpskih policajaca i vojnika), nezakonito zatočeni Bošnjaci su bili prisiljeni da siluju zatočenice. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Dana 26. juna 1992. stražari u logoru Omarska pokušali su prisiliti Mehmedaliju Sarajlića, starijeg bosanskog Muslimana, da siluje jednu zatočenicu. Preklinjao ih je: 'Nemojte, molim vas. Ona bi mi mogla biti dijete. Ja sam čovjek u godinama.' Stražari su se nasmijali i rekli: 'Pokušaj prstom.' Začuo se vrisak i zvukovi batina, a potom je sve utihnulo. Stražari su ubili tog čovjeka. Pretresno vijeće je većinom glasova zaključilo da je prijetnja silovanjem predstavljala seksualno zlostavljanje te zatočenice."[2152]

Osim silovanja, žene koje su bile nezakonito zatočene bile su izložene i drugim oblicima seksualnog zlostavljanja: "Nepoznatog datuma poslije maja 1992. jedan naoružan čovjek je ušao u restoran logora Omarska u kojem su jeli zatočenici. Otkrio je dojku jedne zatočenice, izvukao nož i nekoliko minuta ga povlačio preko njezine dojke. Ostali zatočenici su suspregnuli dah jer su mislili da će joj svakog trenutka odrezati dojku. Logorski stražari koji su stajali sa strane smijali su se i očito uživali posmatrajući taj događaj."[2153]

Na području Sanskog Mosta (po kućama i drugim lokacijama) (iz)vršena su silovanja i seksualna zlostavljanja.[2154]

[2150] Sud BiH, Predmet br: X-KR-06/200, TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRVOSTEPENA PRESUDA*, 30. maj 2008, str. 120.

[2151] Isto, str. 120.

[2152] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 516.

[2153] Isto, paragraf 517.

[2154] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 731

U nekoliko slučajeva silovanja Bošnjakinja i Hrvatica koje su počinili srpski vojnici i policajci pokušat ćemo predočiti sav užas i bol koju su ove žene pretrpjele. U jednom svjedočenju navodi se: "Jedan od njih, star oko 30 godina, naredio je da pođem s njim u kuću. Morala sam poći. Užasno sam se bojala, ali nisam slutila što me čeka. Znala sam da bi svojim otporom, ugrozila živote svoje porodice. Kad smo ušli u kuću, tražio je novac, nakit i druge vrijedne stvari. Sve mu je bilo na raspolaganju. Udario me šakom. Pala sam. Zatim je legao na mene. Uradio mi je ono. Plakala sam, grčila se, krvarila. Bila sam nevina. Naredio mi je da ustanem. Htjela sam pokupiti svoje stvari da njima sakrijem svoju golotinju i unakaženo tijelo. Rekao mi je da ih ne diram. Naredio mi je da stojim i čekam. Rekao mi je da pazim što radim, jer o meni ovisi sudbina moje porodice. Izišao je iz kuće. Osvrnuo se da li ga netko vidi i pozvao dvojicu četnika da uđu u kuću. Plakala sam. Ponovilo se isto i s ovom dvojicom. Bila sam izgubljena. Nisam osjetila kad su otišli niti koliko sam dugo ležala na podu, sama."[2155]

Jedna žrtva silovanja navodi: "Dok su, primjera radi, silovali jednu djevojku (imala je "nešto više od 18 godina") zločinci su mi psovali 'balijsku majku', zahtijevali od mene da i ja budem aktivnija u tome što su oni meni činili na silu, ali ja to nisam mogla prihvatiti. Mene su udarali po svim dijelovima tijela, najviše po glavi, odmah u početku silovanja, dok sam imala snage da im pružim otpor. Kasnije su to činili onda kada sam zajaukala, jer nisam mogla trpjeti bol koji su mi nanosili. Svi oni su bili grubi, nisu me štedjeli, grizli su me po raznim dijelovima tijela i ostavili mi na taj način tragove u vidu modrica i krvnih podliva. Najviše modrica i krvnih podliva ja sam uočila u predjelu svoga vrata".[2156]

Bilo je slučajeva da su pojedini zločinci silovali više žena iz iste porodice. Jedan svjedok navodi: "Slušao sam svojim ušima plač i jauk jedne noći u kući C. A. i poznao glas njegove žene da plače a tu je bila i C. R., žena Z., njih sam dobro poznavao (...). Ja sam doznao od mještanina sela Naprelje i to od V.Š da je K.M. čak silovao njegove snahe u selu Naprelje."[2157]

[2155] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 309.

[2156] *Grijeh šutnje-Rizik govora*, Zbornik radova međunarodne konferencije, održane u Sarajevu 10. i 11. marta 1999, pod nazivom *"Kršenje ljudskih prava žena u BiH tokom rata 92-95*, Komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2000, navedeno u: S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 731.

[2157] AIIZ, inv. br. 2396, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-368/96, 22. april 1996, *IZJAVA R.R.*

U jesen 1992. godine jednu noć u kući A. R. je došla grupa četnika (...) i ubili u kući odnosno ispred kuće Ć. I. i Ć. A. a ranili A.Š. ženu E. koju su kasnije i silovali.[2158]

Jedna žrtva silovanja navodi: "Jedan vojnik mi je naredio da se popnem na sprat kuće i došao za mnom. Moja kćerka je ostala dole sa svekrvom. Molila sam ga da me pusti, plakala. Pitao me gdje mi je muž a ja sam mu rekla da ne znam. Silovao me je i ostavio. Ležala sam tu neko vrijeme a onda ustala, popravila odjeću i sišla da vidim šta se dogodilo sa mojom kćerkom."[2159] Neke žene su višestruko silovane i na više raznih mjesta: "Jedna žena koja je kod nas bila došla malo prije nego što je došla vojska ispričala nam da su je silovali kod njene kuće, a onda su je opet silovali tu kod nas gdje se zadesila. Bila je mlada, nije imala ni djece a muž je bio u logoru. Ne znam šta se s njom dogodilo kasnije."[2160]

U presudi Suda BiH u predmetu Jadranko Palija navodi se: "Neutvrđenog dana u ljeto 1992. godine u ulici Muhići, došao do kuće gdje je zatekao dvije žene sa dvoje djece, koje su došle po hranu i nakon što ih je legitimisao, zastrašivao ih govoreći da im život u Sanskom Mostu ne vrijedi ništa, pa pod izgovorom da želi izvršiti pretres drugog dijela kuće koji je bio zaključan, poveo žensku osobu 'A' do ulaznih vrata u taj dio kuće, odvalio vrata i nakon što su ušli u unutrašnjost, pod prijetnjom pištoljem je silovao, a potom zaprijetio ubistvom ukoliko budu pričale šta se desilo."[2161]

U informacija SJB Sanski Most o bezbjednosnoj situaciji na području opštine Sanski Most navedeno je: "(...)- izvršeno jedno silovanje starije žene-muslimanke od strane lica srpske nacionalnosti."[2162]

U jednom izvještaju policije iz staničnog odjeljenja u Budimlić Japri navedeno je: "(...) 3. Navode silovanje žene, pripisuju ga miliciji, a ustvari to

[2158] AIIZ, inv. br. 2400, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 13/2-SM 47/94, od 1. septembar 1994, *IZJAVA B.M.*

[2159] E. Ramulić, nav. dj., str. 18.

[2160] Isto, str. 18.

[2161] Sud BiH, Predmet br: X-KR-06/290, PREDMET JADRANKO PALIJA *PRVOSTEPENA PRESUDA,* 28. novembar 2007, str. 2.

[2162] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

su uradili njihovi vojnici, što stoji u prijavi koju vam dostavljamo, a koju su silovali njihovi vojnici, Ć.R. i M.D."[2163]

U izvještaju SJB Sanski Most o stanju bezbjednosti na području opštine za period april, maj i juni 1993. godine navedeno je: "(...). Izvršana su dva silovanja, i to nad jednom ženom srpkinjom i jednom muslimankom. (...)."[2164]

Silovanja na području opštine Sanski Most vršena su tokom perioda 1992-1995. godine. Jedan broj Bošnjakinja silovan je nakon dolaska pripadnika Srpske dobrovoljačke garde i njihovog komandanta Željka Ražnjatovića-Arkana. "U to vrijeme silovana je žena J.K. a silovali su je Arkanovci u hotelu, Zatim H.A. (...) kojoj su svezali djecu, tražili novac a zatim silovali u kući njenoj."[2165] U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Posle ponoći 22. septembra 1995. godine, 'Arkanovi vojnici' uterali su zatočenike u jedan autobus i pri tom ih tukli palicama i kundacima. Sa zatočenicima je u autobusu bilo oko osam 'Arkanovih vojnika'. Pre nego što su ušli u autobus, vojnici su pretukli jednog starijeg čoveka. Otprilike 10–15 minuta pre nego što je autobus krenuo, nekoliko vojnika silovalo je jednu ženu, dok su ostali zatočenici bili prisiljeni da pevaju 'četničke' pesme."[2166] O istom je navedeno: "kao i zbog toga što su pripadnici SDG-a (Srpske dobrovoljačke garde, prim. M.B.) zatočavali i tukli ljude i silovali Nevziju Alagić, (...)."[2167] Jedno jutro su došle žene i rekle da su sinoć došli Arkanovci i da su izvodili i silovali djevojke iza živice.[2168]

U velikom broju slučajeva srpski vojnici i policajci su pokušali izvršiti silovanja nad Bošnjakinjama i Hrvaticama na području opštine Sanski Most. U nekoliko slučajeva navest ćemo pokušaje silovanja žena od strane zločinaca. U jednom slučaju navodi se: "Dok sam krenuo jedan od tih četnika,

[2163] AIIZ, inv. br. 5-1986, *IZVJEŠTAJ PROTIV LAŽNIH OPTUŽBI NA REZERVNI SASTAV MILICIJE I NJENOG KOMANDIRA U BUDIMLIĆ JAPRI*.

[2164] AIIZ, inv. br. 5-1987, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 408/93, *IZVJEŠTAJ O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE ZA PERIOD APRIL, MAJ I JUNI 1993. GODINE*.

[2165] AIIZ, inv. br. 2364, Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1183, 6. januara 1997, IZJAVA S.V.

[2166] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 800

[2167] Isto, paragrafi 798 i 876.

[2168] AIIZ, inv.br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26.jula 1996, IZJAVA A.E.

uzeo je moju ženu E. i poveo je iza kuće u namjeri da je siluje ali ja nisam htio ići dalje dok mi ženu ne vrati. Prijetili su mi da će me ubiti ali sam rekao da me ubiju ali neću ići dok ženu ne vrati. I tad je jedan vojnik otišao i vratio ženu i tog vojnika, (...)."[2169]

Pokušajima silovanja bile su izložene i djevojčice: "tokom 1993. godine mislim u martu mjesecu, kad ga je poslao major V.B. da uzme moj automobil, nasilno uzeo moju kćerku U., tada imala svega 11 godina i rekao: 'Evo p...e, ubila se za redaljku', uzeo je za ruku i poveo sa sobom. Ja sam govorio da mi ostavi dijete, ako treba da ubije nekog ubijte mene a ne dijete. U. je plakala i ja sam im dao ključeve od automobila a oni su ostavili dijete."[2170]

Jedna svjedokinja navodi: "Nakon toga, moj muž zajedno sa ostalim muškarcima odveden je u Fajtovce. Ja sam ostala kod kuće sa djecom. Kada su odveli muškarce počeli su maltretirati žene i pokušali silovati moju zaovu M.T."[2171]

Jedna žrtva seksualnog zlostavljanja navodi: "Pustiću te ako mi daš p...e. Ja sam sva problijedila i rekla neka me radije ubiju, na što se on izderao na mene, govoreći: 'Još si nezahvalna.' Tad je onaj momak sa palicom zamolio A. da nas ostavi same i rekao mi da mi je to jedina šansa da ostanem živa i da uradim ono što traži od mene. Rekla sam mu da ne mogu jer imam menstruaciju, na što mi je on opet ponovio: 'Poslušaj ga, jedino ćeš tako ostati živa.' Tad je A. ušao i rekao mi da pođem sa njim. Pošla sam za njim razmišljajući šta da uradim. Počeo se penjati uz stepenice na sprat hotela i ja sam mu rekla da imam menstruaciju, a on je rekao: 'Provjerićemo.' Kad smo se popeli na sprat kod recepcije je bilo nekoliko Arkanovaca koji su ućutali i umirili se kada je Aco naišao. Uveo me je u salu za računavanje i rekao mi: 'Dobro, hajde rukama ga digni i onaniši dok ne svršim i požuri, to ćeš ti za pet minuta!' Sve to ja sam slušala, ali sam osjećala da sam izludila i kao da mi to dolazi negdje iz daljine, ali sam znala da moram to uraditi ako hoću da ostanem živa. To je trajalo nekih tri-četiri minuta dok ga nisam dovela do vrhunca, svršio je po meni i nakon toga me je opet doveo u hol i naredio onome sa palicom da me otprati do kuće."[2172]

[2169] Isto.

[2170] Isto.

[2171] AIIZ, inv. br. 2374, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02/97, 31. juli 1997, *IZJAVA T.H.*

[2172] AINOBiHPUB, broj: 14-17/02-1290/96, 30. juli 1996, *IZJAVA A.J.*

U nekim slučajevima nakon ubijanja roditelja zločinci su silovali njihovu kćerku. Donosimo takav jedan slučaj: "Nakon ubistva G.H ubice su došle u kuću G.N. od njih tražili novac i zlato a pošto im nisu dali onda su u njih ispucali iz automatskog oružja više metaka a nakon toga su malodobnu kćerku silovali.[2173]

Nakon što je jedan broj Bošnjaka u nekim mjestima ostao nakon što je najveći broj prisilno napustio svoje domove, žene su bile izložene silovanjima. Tako u se navodi: "Konstatuje se da su svjedoci izjavili da je više ženskih mlađih osoba silovano od iste zločinačke grupe."[2174]

Pripadnici srpske policije, oni kojima je bio zadatak pružanje zaštite žrtvama i sami su vršili ili pokušavali izvršiti silovanja Bošnjakinja. U jednom slučaju: "Zamjenik komandira policije iz Lušci Palanke odakle je i rodom, taj dan htio je silovati ženu Š.A. Ušao je u kuću, počeo je nasilno grliti jer je vidio da je sama u kući. Ona se nekako uspjela otrgnuti, izišla vani i počela da viče (...)."[2175]

Jedan od svjedoka navodi: "Dana 26.6. 1992. godine Ž.A silovao je suprugu Dž. V (rodom iz S. Mosta). Naime, Ž. je nasilno ušao u kuću Dž. H u kojoj je bila V. supruga. Istjerao je H. i dijete iz kuće a zatim silovao V. ženu. (...) Poslije silovanja O.R žene G. je došao sa B.Ć. kod kuće DŽ.H i tražio gorivo."[2176]

Kakav je bio odnos prema ženama najbolje pokazuje primjer kada su zločinci tjerali brata da siluje svoju sestru. "K. je u Modroj u 8. mjesecu 92. godine došao u večernjim satima sa čarapom na glavi u kuću F.G. te istog tjerao da izvrši spolno općenje sa svojom sestrom I. koja je bila udata u A. (...). G.F. je to odbio da uradi te je G. na njega pucao i ranio ga u nogu."[2177]

[2173] AINOBiHPUB, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR 169/96, 11. april 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU I EKSHUMACIJI GROBNICA UBIJENIH CIVILA 21.9.1995. GODINE U SELU OKREČ, OPŠTINA SANSKI MOST.*

[2174] Isto, str. 7.

[2175] AIIZ, inv. br. 2372, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-187, 9. septembra 1994, *IZJAVA V.E.*

[2176] AIIZ, inv. br. 2403, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Jajce, broj: 02-617, 3. decembar 1992, *IZJAVA DŽ.H.*

[2177] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-87/97, 2. oktobar 1997, *IZJAVA B.E.*

Gotovo svi iskazi žena koje su se našle u logorima svjedoče o seksualnom nasilju, bez obzira na to da li su i same bile žrtve nasilja ili ne. Pitanje seksualnog zlostavljanja žena u logorima u Bosni i Hercegovini još uvijek nije dovoljno istražen. Bezbroj je razloga za to. Mnoge od njih se plaše i suočavanja sa socijalnim okruženjem, nebriga državnih institucija za žrtve, nedovoljna stručna pomoć žrtvama u prevazilaženju trauma, strah od zločinaca koji nisu sudski kažnjeni za počinjena djela i niz drugih razloga.

Kakve su traumatične posljedice silovanja i seksualna zlostavljanja imala na žene navodi se u presudi MKSJ u predmetu Duško Tadić: "Sam čin silovanja, (...) imao je užasan utjecaj na njih. Mogli su sebi možda objasniti krađe, pa čak i premlaćivanja i neka ubijanja. Nekako su to na neki način prihvatili, ali kada su počela silovanja, izgubili su svaku nadu. Dotada su se nadali da će rat proći, da će se sve smiriti. Kada su počela silovanja, svi su izgubili nadu, svi u logoru, i muškarci i žene. To je bio strah, užas."[2178]

Jedan broj žena koje su silovane nikad nisu progovorile o tome i za njihova silovanja i seksualna zlostavljanja nikada se neće saznati. Kako je navedeno u presudi MKSJ u predmetu Milomir Stakić: "Za ženu je silovanje daleko najteže krivično djelo, ponekad čak gore i od smrti, zato što je izlaže sramoti. Ispričati tako nešto nepoznatim ljudima, kao što su sudije, zastupnici obiju strana i svi ostali prisutni u sudnici, nesumnjivo je teško i potresno."[2179]

Iz navedenog se može zaključiti da su srpske vojne i policijske snage, a u jednom broju slučajeva i civili-Srbi, počinili strašne zločine nad ženama Bošnjakinjama i Hrvaticama. Pored ubijanja bile su izložene i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Nad ženama je počinjeno strašno nasilje koje je ostavilo teške posljedice po njihovo psihofizičko zdravlje. Jedna od najbolnijih trauma su silovanja i prisilni nestanci najbližih članova porodica a posebno djece. Danas, i dalje traju teške traume majki, sestara, kćerki zbog nemogućnosti pronalaska posmrtnih ostataka svojih najbližih.[2180]

[2178] ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *MIŠLJENJE I PRESUDA*, 7. maj 1997, paragraf 175

[2179] ICTY, Predmet br. *IT-97-24-T*, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA*, PRVOSTEPENA PRESUDA,* 31. juli 2003, paragrafi 803 i 804.

[2180] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 241.

IX. DIO

UNIŠTAVANJE VJERSKIH OBJEKATA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

IX.1. Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka-muslimana na području opštine Sanski Most

Karakteristika agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, između ostalog, bilo je masovno uništavanje stambenih, privrednih, kulturno-historijskih i vjerskih objekata.[2181] Srpske snage su u Republici Bosni i Hercegovini (u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi, posebno u okupiranim mjestima, sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, te slobodnim područjima), planski, organizovano, sistematski i s namjerom, uništavale i historijska, vjerska i kulturna dobra Bošnjaka i države Republike Bosne i Hercegovine, te namjerno nanosile štetu tim dobrima, s namjerom da izbrišu sve dokaze njihovog postojanja.[2182]

Pitanje zaštite kulturnih dobara u oružanim sukobima regulisano je *Konvencijom za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* (dalje: Konvencija) iz 1954. godine. U članu 1. Konvencije pod kulturnim dobrima smatra se: a) pokretna i nepokretna dobra, koja su od velikog značaja za kulturnu baštinu naroda, kao: spomenici arhitekture, umjetnosti ili historije, vjerski ili laički, arheološka mjesta, skup građevina, koje su kao cjelina od historijskog ili arheološkog interesa, umjetnička djela, rukopisi, knjige i drugi predmeti umjetničkog, historijskog ili arheološkog interesa, kao i naučne kolekcije i važne kolekcije knjiga, arhiva ili reprodukcija naprijed navedenih dobara; b) zgrade, čija je glavna i efektivna namjena da čuvaju ili da izlažu pokretna kulturna dobra navedena u alineji a), kao: muzeji, velike biblioteke, arheološka skladišta, kao i skladišta određena za sklapanje pokretnih kulturnih dobara navedenih u alineji a) u slučaju oružanih sukoba; c) centri u kojima se nalazi značajan broj kulturnih dobara, koja su navedena u alinejama a) i b), takozvani centri u kojima su sakupljeni kulturni spomenici.[2183] Kada je u pitanju agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu, sa sigurnošću možemo reći da je u Republici Bosni i Hercegovini porušeno najviše vjerskih objekata. Prema podacima Islamske zajednice, u Bosni i Hercegovini uništeno je 614 džamija, 218 mesdžida, 69 mekteba, 4 tekije, 37 turbeta, te 405 vakufskih objekata. Oštećeno je 307 džamija, 41 mesdžid, 18 mekteba, 5 tekija, 7 turbeta, te 149 vakufskih objekata.[2184]

[2181] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 238.

[2182] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 904.

[2183] Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 252.

[2184] M. Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, nav. dj., str. 476.

Uništavanje vjerskih objekata (džamija, tekija, mesdžida, imamskih kuća i stanova, objekata islamske zajednice, turbeta, mezarja) nisu bili djela pojedinaca nego su bili unaprijed planirana, smišljena, sistematična i široko rasprostaranjana djela usmjerena prema Bošnjacima-muslimanima.[2185] Mnogi od oštećenih ili srušenih objekata bili su kulturno-historijski spomenici, pa je teško i procijeniti kolika je šteta učinjena njihovim uništavanjem. Neprocjenjiva šteta nanesena je uništavanjem ili oštećenjem Gazi Husrev-begove džamije, Ali-pašine džamije, džamije Magribije, Aladža i Careve džamije u Foči, džamije Fethije, Karađoz-begove džamija, Ferhadije i Arnaudije u Banjoj Luci, Emin Turhan-begove džamije u Ustikolini.[2186]

Postavlja se pitanje zašto su uništavani vjerski objekti muslimana i katolika na području opštine Sanski Most. Odgovor je jasan, trebalo je uništavajući vjerske objekte i druge spomenike koji se identificiraju sa Bošnjacima i Hrvatima i drugim nesrbima uništiti svjedočanstvo o postojanju primarno Bošnjaka-muslimana i Hrvata-katolika na ovim prostorima. Uništavajući zaštićene objekte, nije uništavana bošnjačka i hrvatska kultura kao pojedinačna, nego je uništavana svjetska baština, jer su one dio svjetske kulture. Na prostoru Bosanske krajine nastojali su se ukloniti svi materijalni dokazi o postojanju drugih naroda, izuzev srpskog. Sistematično su paljeni, minirani ili rušeni i uklanjani vjerski i kulturno-historijski spomenici Bošnjaka i Hrvata. Na različite načine su uništavani ovi vjerski objekti, uništavani su podmetanjem eksploziva, podmetanjem požara, direktnim gađanjem artiljerijskim ili protivoklopnim i protivavionskim oružjem ili oruđima. Najveći broj džamija i katoličkih crkava najprije je zapaljen, porušen i oštećen podmetanjem eksploziva a onda dodatno ili potpuno razaran građevinskim mašinama.[2187] U više slučajeva džamije i katoličke crkve (Hamzi-begova džamija, džamija Utriš, Palanka, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Sanskom Mostu) su potpuno uništene a ostatak građevinskog materijala potpuno uklonjen. Pored džamija i katoličkih crkava uništeni su mesdžidi, kapelice, imamske i kuće sveštenika.

Devastacije nisu bila pošteđena mezarja i katolička groblja. Tako su uništili i porušili nadgrobne spomenike-nišane na mezarju u Trnovi. Poseban i jedinstven slučaj se desio u mezarju Trnova kada je po nalogu SJB

[2185] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 238.

[2186] M. Omerdić, nav. dj., str. 15.

[2187] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 239.

Sanski Most prekopan mezar Kičin Hasiba koji je umro prirodnom smrću, nekoliko dan prije napada na Trnovu. Mezar je prekopan jer su mislili da se u mezaru krije oružje. Potpuno uklanjanje mezarja kod Hamzi begove džamije i mezarje u Zdeni naređeno je odlukom Skupštine opštine Sanski Most: "Na osnovu člana 6. Poslovnika Skupštine opštine Sanski Most ('Službeni glasnik opštine Sanski Most', br.1/92), Skupština opštine Sanski Most na sjednici održanoj 26. februara 1993. godine, donijela je Zaključak broj: 01-012-3/10 kojim se: "1. ***Usvaja se Odluka o ekshumaciji posmrtnih ostataka iz groblja u Centru grada (pored džamije) i groblja Zdena (u blizini RO*** ŠIP '***Sana***' ***Sanski Most), s tim da se u odluku ugradi ekshumacija iz groblja kod Komunalnog preduzeća*** (podvukao M.B.). 2. Ovaj zaključak stupa na snagu danom donošenja."[2188] Nakon rušenja džamije i uklanjanja mezarja na ovom očišćenom prostoru postavljena su dva kioska u kojima je prodavano pečeno svinjsko meso.

Počinioci i naredbodavci rušenja vjerskih objekata često su se izjašnjavali kao vjernici. Rušeći vjerske objekte, pokazali su se i kao bogohulnici i barbari, a ne vjernici.[2189] Značajnu ulogu u stvaranju mržnje prema islamu i muslimanima odigrali su srpski intelektualci koji su nastojali da stvore krive predodžbe o muslimanima kao stranom, tuđem, inferiornom i prijetećem faktoru. U pripremnoj fazi se odigralo stvaranje antiislamske atmosfere koja je omogućila potonje skliznuće u genocid nakon što je izbio otvoreni sukob aprila 1992. godine u Bosni i Hercegovini.[2190]

Kakav je bio odnos pojedinih pripadnika VRS prema islamu govori izjava pukovnika Pere Čolića, komandanta 5. kozarske brigade VRS, na proslavi godišnjice brigade, kada je, između ostaloga, izjavio: *"I svi mi skupa, u Srbiji i Crnoj Gori, kao što su naša braća iz ovih srpskih zemalja, od početka sa nama i u borbi protiv ustaša i islama."*[2191]

Prema podacima iz vjerskih zajednica, samo na području Banjalučkog i Bihaćkog muftijstva srušeno je 205 džamija.[2192]

[2188] AIIZ, inv. br. 5-1901, broj: 01-012-3/10, 26. februar 1993, *ZAKLJUČAK*.

[2189] M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 239.

[2190] Norman Cigar, *Uloga srpskih orijentalista u opravdanju genocida nad Muslimanima Balkana*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str.23.

[2191] https://www.youtube.com/watch?v=DmRUM8Av6wU, pristupljeno 3. januara 2016; navedeno u: M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 239.

[2192] M. Omerdić, nav. dj., str. 461-468.

Među onima koji su prvi bili ubijani su vjerski službenici.[2193] U nekim džamijama agresor je ubijao i spaljivao civile.[2194] U naselju Hanifići (Kotor-Varoš) u džamiji je pobijeno više civila i spaljeno. "Isti dan (14. augusta, 14. augusta 1992. godine, prim. M.B.) pobijeno je više muslimana u džamiji u Hanifićima, zamotali su ih u ćilime i palili uz pomoć benzina[2195], identičan slučaj je sa imamom Sulejmanom ef. Dizdarevićem i njegovim džematlijama koji su ubijeni ispred džamije u Čarakovu (Prijedor) nakon čega su zapaljeni.[2196]

Imami i katolički svećenici sa područja opštine Sanski Most bili su među prvima koji su nezakonito zatvarani, mučeni i ubijani. Na području opštine Sanski Most ubijeni su imami Emir ef. Seferović i Ale ef. Behar te svršenici Gazi Husrev-begove medrese, Kaltak Rasim i Habibović Sabahudin.

Emira ef. Seferovića pripadnici srpske policije ubili su u logoru u Policijskoj stanici u Sanskom Mostu. Njegovi posmrtni ostaci zajedno sa još trojicom ubijenih (Kamber Hasib, Džafić Edin i Šabanović Feriz) pronađeni su u masovnoj grobnici Trnova-Lugovi.[2197] Emir ef. Seferović uhapšen je od strane vojne policije 12. jula 1992. godine. Nakon hapšenja zajedno sa Sinanović Ilijazom je odveden u mjesto Peći (Ključ) gdje su fizički maltretirani. Nakon toga su odvedeni u policijsku stanicu u Ključu gdje su dva dana i dvije noći neprekidno fizički zlostavljani i teško premlaćivani. Od posljedica teških fizičkih tortura Emiru ef. Seferoviću je polomljena vilica. Nakon dva dana provedenih u ovoj policijskoj stanici, prebačeni su u policijsku stanicu

[2193] U periodu agresije na Bosnu i Hercegovinu ukupno su ubijene 102 osobe iz Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i to: 6 glavnih imama, 61 imam, jedna mualima, 4 profesora, 1 studentica FIN (Fakultet islamskih nauka), 15 učenika Gazi Husrev-begove medrese, jedan mujezin, 3 svršenika Gazi Husrev-begove medrese, 5 penzionisanih imama, 5 službenika zaposlenih pri IZ Bosne i Hercegovine. Vidi više u: Muharem Omerdić, *Imami šehidi*, Udruženje Ilmije, Sarajevo, 2005.

[2194] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 909.

[2195] M. Omerdić, nav. dj., str. 346.

[2196] M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 86, Mujo Begić, Senadin Ramić, Zlatan Ališić, *Tomašica–masovna grobnica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2015, str. 33.

[2197] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, Policijska uprava Sanski Most, broj: 05-10/03-191-4/98, 5. juni 1998, *OBAVIJEST O IZVRŠENOJ EKSHUMACIJI, OBDUKCIJI I IDENTIFIKACIJI 4 LEŠA SA LOKALITETA TRNOVA-LUGOVI.(Vidi više u: Masovna grobnica Trnova-Lugovi).*

Sanski Most gdje su srpski policajci nastavili teške fizičke tortura. U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik navodi se: "Muslimanski vjerski vođa iz Vrhpolja, Emir Seferović, zlostavljan je češće od drugih zatočenika i zatvorski stražari su ga prisiljavali da jede svinjetinu."[2198]

Uprkos registraciji od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta srpski policajci su polovinom augusta 1992. godine u policijskoj stanici ubili Emira ef. Seferovića i njegove posmrtne ostatke odvezli u naselje Trnova (Sanski Most) gdje su ih zakopali u grobnicu sa gore navedenim.[2199]

Ale ef. Behar uhapšen je mjestu Kamičak od strane srpske policije da bi nakon toga bio odveden u Donju Tramošnju gdje je zatvoren u zgradu Osnovne škole. Nakon višednevnog fizičkog mučenje od strane srpskih vojnika ubijen je i zakopan na jednoj livadi na lokalitetu Tomina-Bubulji. Posmrtni ostaci Ale ef. Behara ekshumirani su i identifikovani su 10. oktobra 2016. godine. Dženaza i ukop obavljeni su na mezarju u Gornjem Kamičku 15. oktobra 2016. godine.[2200]

Učenik Gazi husrev begove medrese Kaltak Rasim zarobljen je prilikom pokušaja prelaska na slobodnu teritoriju u rejonu Bosanske Krupe. Poslije višednevnih mučenja i tortura u logoru u Osnovnoj školi "Petar Kočić" u Bosanskoj Krupi ubijen je zajedno sa još 10 zatočenika. Kako su zatočeni iz grupe koju su nazivali "JOKS" ubijeni navodi se u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik, gdje se kaže: "Svjedok je čuo pucnje kada je ubijeno jedanaest zatočenika u sobi pored one u kojoj je bio zatočen. Ta pogubljenja je izvršio jedan pripadnik lokalnog TO-a kojeg je svjedok poznavao."[2201] Isto se navodi u presudi Suda BiH u predmetu Gojko Kličković i ostali: "Ne našavši ga, Joja je ušao u prostoriju u kojoj se nalazila grupa od 11 zarobljenika (grupa "JOKS") te ih je te prilike lišio života, nakon čega je njegov otac izveo i lišio života Tofika Sedića, sa kojim je, prema riječima svjedoka Narančića,

[2198] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 525.

[2199] AINOBiHPUB, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Kantonalno ministarstvo unutrašnjih poslova Bihać, broj: 14-02/1-/97, 10. april 1997, *ZAPISNIK*.

[2200] AINOBiHPUB, *Baza podataka*.

[2201] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 397.

porodica Plavanjac od prije imala nesuglasice."[2202] Posmrtni ostaci ubijenih pronađeni su u masovnoj grobnici jama Zvečarka u blizini Lušci Palanke.[2203]

Učenik Gazi Husrev begove medrese Habibović Sabahudin (1975.) ubijen je 15. aprila 1993. godine u Brdarima a sahranjen i ukopan je u mezarju Brdari.[2204] Ubijen je zajedno sa stricem Ahmetom i stričevićem Rufadom. Jedan od svjedoka ubistva navodi: "Rat me zatekao u Bartikovcima u porodičnoj kući gdje sam živio s članovima svoje porodice, a skupa s nama u našu kuću su se radi sigurnosti povremeno znali skloniti i još neki rođaci i komšije, tako da nas je nekad znalo biti i tridesetak. Sabahudin je moj stričević, i takoreći smo odrasli skupa mada je bio mlađi od mene, bili smo prisni. On je pohađao Gazi Husrev begovu medresu u Sarajevu, za vrijeme Ramazana bio je softa u džematu Volar u Šipovu, a potom se vratio kući u Sanski Most. Dana 15. aprila 1993 godine, u kasnim večernjim časovima, pred našu kuću došle su nepoznate uniformisane osobe s naoružanjem te izvele majku Azeminu koja se ubrzo vratila u kuću ranjena iz vatrenog oružja, vjerovatno u pokušaju bjega. Vojnici su potom nasilno ušli u kuću gdje nas je bilo mnogo komšija i rođaka te izveli Sabahudina, Rufada i Ahmeta Habibovića tj. mog oca koje odvode u noć uz pucanje u zrak iz vatrenog oružja vjerovatno u cilju da nas zastraše. Tek sljedećeg dana ujutro smo ih pronašli ubijene 100-150 metara od naše kuće u blizini džamije u Bartikovcima na glavnom putu. Vidjevši njihova krvava tijela od straha nismo smjeli ništa učiniti te smo otišli prijaviti ovaj događaj u komandu koja se nalazila u Domu Milin Birt. Nakon što je policija uradila uviđaj dozvolili su nam da izvršimo pokop naših ubijenih članova porodice u mezarje Bartikovci, koje smo umotali u ćebad zakopali."[2205]

[2202] Sud BiH, Predmet br.: X-KR-06/213, TUŽILAC PROTIV GOJKA KLIČKOVIĆA, MLADENA DRLJAČE, JOVANA OSTOJIĆA, *PRVOSTEPENA PRESUDA*, 28. decembar 2012, paragraf 298.

[2203] AINOBiHPUB, *Baza podataka.*

[2204] Isto.

[2205] AINOBiHPUB, *IZJAVA ZIFADA HABIBOVIĆA*, 3. mart 2017. godine.

Priprema: Bajro Perva

O njima se lijepo govori

Sabahudinovi ezani

Sabahudin Habibović iz Badikovca kod Sanskog Mosta spada među najmlađe mujezine u ovom dijelu Bosanske krajine. Polaznik je islamske pouke u džematu Pobrižje kod muallima Derviša ef. Derviševića, a mujezinsku dužnost, kad god mu se ukaže prilika, obavlja u džamiji Stari Majdan, u kojoj je imam Fadil ef. Vareślija. Inače, Sabahudin osnovnu školu pohađa u Starom Majdanu i tako, poslije nastave, svrati u mjesnu džami-

Odličan u školi i džamiji – Sabahudin Habibović

ju da obavi namaz. Uzgred, eto, i mujezini. Učenik je sedmog razreda. Super odlikaš...

Faksimil novinskog članka iz Preporoda[2206]

[2206] Bajro Perva, *Sabahudinovi ezani*, Preporod, Sarajevo, broj 10/450, 15. maj 1989, str. 12.

Jedan broj imama sa područja opštine Sanski Most je zatvaran u više logora gdje su bili podvrgnuti teškim psiho-fizičkim torturama. Među nezakonito zatočenim imamima bili su Atif ef. Vučkić, Derviš ef. Dervišević, Senad ef. Zenković, Muharem ef. Botić i Asim ef. Hasanbegović. Nezakonito zatočeni imami bili su izloženi teškim fizičkim i psihičkim maltretiranjima, tjerani su da jedu svinjsko meso i raznim drugim maltretiranjima. Od posljedica teških psiho-fizičkih maltretiranja na njihovo zdravlje ostale su trajne posljedice. Imami sa područja opštine Sanski Most bili nezakonito zatočeni u logorima Betonirka, Krings i Manjača. Kakav je bio odnos prema imamima potvrđuje i jedan svjedok koji je kazao da su "posebno zvjerski" maltretirali sveštenika Iliju i hodžu Zenkovića.[2207] U logorima su čuvari tjerali imame da jedu svinjsko meso kako bi dodatno ponižavali zatočenike. Tako je u koncentracionom logoru Manjača: "Bula je prišao hodžama i rekao: 'Merhaba hodža!' Hodža nije odgovarao pa je 'Bula' ponovo rekao: 'Čuješ li ti hodža, šta ja govorim'!-mašući palicom ispred njega. Hodža je rekao da čuje. Pitao je hodžu jeli počeo jesti slaninu, hodža je ćutao, a on je opet odgovorio da nije još počeo jesti slaninu a u tanjiru mu je bio komad slanine. Maltretirao ga je tu dosta."[2208]

Džamije na području opštine Sanski Most su potpuno uništene ili oštećena, sa većim ili manjim stepenom oštećenja.[2209] Uništavanje i devastacija ovih vjerskih objekata izvršeni su od strane pripadnika srpskih vojnih ili policijskih jedinica. Uništavanje je vršeno paljenjem, miniranjem, djelovanjem artiljerijskih projektila ili na druge načine. Jedan od svjedoka navodi: "Sve džamije u Sanskom Mostu su porušene. One koje su mogle da izgore paljene su i to onda kada je vojska nailazila. Većinu džamija odmah po izbijanju dešavanja u S. Mostu srušila je grupa (30-40) ljudi SOS koja je posjedovala eksploziv (...) koji su organizovali i rušili uglavnom sve džamije. Džamija u S. Mostu je naknadno dorušena te je Komunalno izvršilo čišćenje terena gdje je bila džamija uz pomoć inžinjerijskih mašina koje ima brigada i građevinsko preduzeće."[2210]

[2207] http://www.justice-report.com/bh/sadržaj/članci/podlegao-od-posljedica-premlaćivanja-u-kringsu, pristupljeno 20. septembar 2016.

[2208] AIIZ, inv. br. 2365 , Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID Sanski Most, broj: 02-1302, 11. august 1997, *IZJAVA A.M.*

[2209] M. Omerdić, nav. dj., str. 38.

[2210] AIIZ, inv. br. 2388, Upitnik za lice, 24. septembar 1995, *IZJAVA Č.B.*

U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Opštinski odbor SDS-a Sanski Most naredio je TO-u da sruši džamije u Sanskom Mostu. Dragan Majkić iz TO-a rekao je svedoku, da je, po naređenju komandanta štaba TO-a, pukovnika Aničića, Majkićeva jedinica u opštini Sanski Most srušila 14 džamija. Prema rečima tog svedoka, džamije su srušene TNT-om, kog je bilo samo u arsenalu JNA i u štabovima TO-a. Članovi SDS-a objasnili su da kod Muslimana moraju da otklone i najmanju želju da se ikad vrate u Sanski Most."[2211]

Kakav je bio odnos prema džamijama i Muslimanima-Bošnjacima navodi se: "(...) a najprimjereniji prikaz pune presije i terora jeste činjenica da su sve džamije, na području Odbora Islamske zajednice S. Most jedna za drugom porušene. Namaz na Kurban bajram nije klanjan iako se tog dana nije pucalo, nego je čak provedena velika racija i zatvaranja, a dženaze ubijenima nisu klanjane već su oni zajedno sa životinjama muslimane bacali u rupe za tu namjenu iskopane."[2212] Iz navedenog može se zaključiti kakav je bio odnos prema vjernicima-Muslimanima i njihovim džamijama.

Nadležne institucije (policija i sudovi) ni u jednom slučaju nisu otkrile niti kaznile počinioce ovih kaznenih djela. Da su srpske vlastu u Sanskom Mostu znale o uništavanju džamija i katoličkih crkava vidi se iz brojne građe prvenstveno iz policijskih i vojnih dokumenata. Pripadnici srpske SJB u Sanskom Mostu redovito su izvještavali svoje nadređene u tadašnjoj srpskoj opštini Sanski Most i Centru službi bezbjednosti Banja Luka. U izvještaju srpske SJB Sanski Most od 5. augusta 1992. godine navodi se: "U poslednja dva mjeseca podmetnuto je 5 eksplozija u muslimanske kuće i lokale, porušene 2 džamije i zapaljeno 5 objekata, izvršena 4 ubistva."[2213] Kako i kojim sredstvima su vršena miniranja i rušenja džamija navodi se u *Informacija o bezbjednosnoj situaciji na području opštine Sanski Most* iz novembra 1992. godine: "Eksplozivna sredstva su isključivo iz vojnih izvora a podmetači i mineri su i stručno obučeni za takav posao i vjerovatno poznati vojnim organima. U poslednja dva mjeseca srušene su tri džamije (Šehovci, Trnova i

[2211] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragrafi 842 i 855.

[2212] M. Omerdić, nav. dj., str. 367.

[2213] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

Sk. Vakuf) i katolička crkva u Staroj Rijeci. Za rušenje istih korištena je velika količina eksploziva i minsko-eksplozivnih sredstava (200-300 kg) koji je dovozit kamionom, (...)."[2214]

Kontinuirano tokom perioda privremene okupacije opštine Sanski Most od strane srpskih vojnih i policijskih snaga 1992-1995. godine sistematski su uništavane džamije i katoličke crkve. U rušenju i raščišćavanju ruševina korištena je teška mehanizacija vojnih jedinica i komunalnih preduzeća. Ono što je specifično za opštinu Sanski Most je da su Bošnjaci bili prisiljavani da sami uklanjaju i ruše ostatke miniranih i oštećenih džamija. Tako su srpske vlasti prisilno formirale radne brigade koje su morale uklanjati i rušiti ostatke džamija. Pored toga mehanizacija 6. sanske brigade VRS je učestvovala u ovim poslovima.

U Izvještaju o radu opštinskog štaba Civilne zaštite za period 15. juli-15. oktobar 1992. godine, navedene su aktivnosti na rušenju i uklanjanju ostataka džamija koje su minirali pripadnici srpske vojske. Uklanjanje porušenih džamija vršili su Bošnjaci koji su bili na prisilnom radu-*"radnoj obavezi"*. U Izvještaju se navodi: "Na ovim i drugim aktivnostima građevinska brigada od 124 radnika je do sada na radu provela ukupno 9.166 sati. Paralelno sa ovim aktivnostima znatan dio vremena utrošen je na odvoženje otpadnog materijala sa gradske džamije. Ove aktivnosti su i sada u toku, a nakon donošenja odgovarajućih odluka na Skupštini opštine pristupiće se i ekshumaciji i izmještanju groblja uz gradsku džamiju. U ovim aktivnostima učestvovala je i mehanizacija koja postoji u sastavu VI Krajiške brigade. (...) Pripadnici radne brigade formirane od strane građana nastanjenih u Pobrijeđju u veoma kratkom roku su izvršili raščišćavanje i odvoženje otpadnog materijala sa porušene džamije u ovom mjestu. C/ U Starom Majdanu od strane pripadnika ove brigade pristupilo se raščišćavanju i odvoženju materijala sa porušenog vjerskog objekta."[2215] Opštinski štab civilne zaštite Sanski Most je organizirao uklanjanje ostataka uništenih džamija. Tako u jednom

[2214] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2215] AIIZ, inv. br. 5-2058, *IZVJEŠTAJ O RADU OPŠTINSKOG ŠTABA CIVILNE ZAŠTITE ZA PERIOD 15.07.-15.10.1992. GODINE.*

dopisu "Izvršnom odboru SO Sanski Most obratio se Opštinski štab civilne zaštite sa prijedlogom organizacije poslova na čišćenju ruševina vjerskog objekta u Gornjem Kamengradu."[2216]

Mjesta na kojima su džamije srušene pretvarana su u smetljišta (kontejnere za smeće), autobuske stanice, parkirališta, automehaničarske radnje, stambeno-poslovne objekte, parkove, stočne ili buvlje pijace i tržnice.[2217] Džamija u Ripču (Bihać) potpuno uništena miniranjem a prostor na kojem se nalazila je poravnat, i služio je kao mjesto stočne pijace.[2218] Od opljačkane bošnjačke imovine u jednom broju slučajeva građene su pravoslavne crkve. Tako je na pravoslavnoj crkvi "krov na crkvi na Manjači je skinut sa džamije u Ključu (sa džamije u Pudin Hanu-Ključ, prim. M.B.) i eto logoraši ga staviše ovdje na crkvu na Manjači."[2219] U drugom slučaju opljačkana imovina Bošnjaka iz Kulen-Vakufa i Orašca (Bihać), cement i armaturna mreža, odlukom srpske opštine Bihać data je za izgradnju pravoslavne crkve u Bosanskom Petrovcu.[2220]

Na mjestu Hamzi-begove džamije u Sanskom Mostu zločinci su napravili parkiralište. Pored toga uništene su biblioteke koje su bile u sklopu džamija i crkava sa velikim bibliotečkim fondom knjiga i dokumenata neprocjenjive vrijednosti.

Iako su vjerski i kulturno-historijski objekti zaštićeni od ratnih djelovanja, oni su ipak najčešće bili direktni ili indirektni ciljevi agresivnih djelovanja. Posljedice takve velikosrpske politike su velika razaranja vjerskih, kulturno-historijskih objekata i objekata infrastrukture i stanovanja muslimana i katolika na prostoru opštine Sanski Most. Sistematski i planski uništavajući sve ono što je građeno stoljećima, nanesena je neprocjenjiva šteta vjerskom i kulturnom naslijeđu muslimana i katolika na području opštine Sanski Most.

Rušenjem vjerskih objekata na području opštine Sanski Most od strane srpskih snaga trebala se poslati jasna poruka da nesrpsko stanovništvo

[2216] AIIZ, inv. br. 5-2073, Republika Srpska, Opština Sanski Most, Izvršni odbor, 27. septembar 1994, *DOPIS KOMUNALNOM PREDUZĆU „SANA".*

[2217] S. Čekić, DEJTONSKI ..., str. 911.

[2218] M. Begić, U OPSADI ..., str. 321.

[2219] Osman Botonjić, *Put do Manjače, Savez logoraša u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2016, str. 97.

[2220] M. Begić, U OPSADI ..., str. 356.

ne može i nema mjesta za život u zajedništvu. Rušenjem džamija kao vjerskih objekata nije samo pokušano uništenje vjerske tradicije i prakse, rušenjem se pokušalo pokazati da suživot, tolerancija i zajednički život na ovim prostorima nije moguć. Rušenjem vjerskih objekata od strane onih koji su na ratišta ispraćani uz vjerske blagoslove predstavlja apsurd. Mi se pitamo, zar vjernici bilo koje konfesije mogu rušiti mjesta gdje se podstiče vjera, ljubav, tolerancija.

Prvi počeci islama na prostoru opštine Sanski Most vezuju se za 1463. godinu, kada je osmanska vojska zauzela ovaj prostor i Sultan Mehmed Fatih II je u Donjem Kamengradu klanjao džuma-namaz i na tom mjestu je podignuta Musalla. Prema administrativno-vjerskoj podjeli Rijaseta IZ BiH, Medžlis IZ Sanski Most pripada Bihaćkom muftijstvu.

r/b	*džamija*	*mesdžid*	*imamska kuća/stan*	*poslovni prostor*
1.	Hamzibegova džamija		2	3
2.	Vrhpolje		1	
3.	Hrustovo-Kukavice		1	
4.	Hrustovo-Kerani		1	
5.	Čaplje		1	
6.	Šehovci	-	1	
7.	Trnova	-	1	
8.	Kijevo		1	
9.	Pobriježje	-	1	
10.	Dževar			
11.	Stari Majdan-Palanka	-	1	
12.	Stari Majdan-Utriš	-		
13.	Vrše		1	
14.	Gornji Kamengrad-Došci		1	
15.	Okreč	-	1	
16.	Čirkići		1	
17.	Naprelje		1	

18.	Modra-		1	
19.	Lukavice		1	
20.	Skucani Vakuf-desna obala	-	1	
21.	Husimovci		1	
22.	Tomina		1	
23.	Donji Kamengrad-stara džamija		1	
24.	Donji Kamengrad-nova džamija		1	
25.	Budimlić Japra		1	
26.	Zenkovići		1	
27.	Stara džamija u Podvidači			
28.	-	Gorice		
29.	-	Musala-Donji Kamengrad		
30	-	Donji Kamengrad-Hatiraj		
31.	-	Demiševci-		
32.	-	Bartikovci-		

Porušene džamije, mesdžidi, imamske kuće i poslovni prostori na području opštine Sanski Most[2221]

Prema procjenama o visini direktnih štete nanesenih džamijama na području opštine Sanski Most koje je uradio Medžlis Islamske zajednice Sanski Most štete su procijenjene na 9.715.020 DM (Njemačkih maraka).[2222]

U nekoliko primjera navesti ćemo načine rušenje, odnosno uništavanja pojedinih džamija na području opštine Sanski Most.

Hamzi-begova džamija u Sanskom Mostu je najbolji primjer barbarskog odnosa prema sanskim džamijama. Jedan od svjedoka navodi: "Prethodno su naredili da se na minaret ove džamije istakne bijela zastava kao

[2221] Medžlis IZ Sanski Most, broj: 01-207/99, 26. oktobar 1999, *INFORMACIJA O DŽAMIJAMA*; Medžlis IZ Sanski Most, broj: 261/97, 10. novembar 1997, *PODACI O SRUŠENIM I OŠTEĆENIM ISLAMSKIM OBJEKTIMA NA OPŠTINI SANSKI MOSTU TOKU RATA U VREMENU OD 1992-1995.;* M. Omerdić, nav. dj., str. 118-120.

[2222] Isto.

znak predaje što je i urađeno ali im ni to nije bilo dovoljno pa su je granatirali a kasnije upotrebom minsko eksplozivnih sredstava minirali i srušili. Nakon tog su porušili nadgrobne spomenike, očistili taj prostor a materijal i zemlju odvezli na druge lokalitete, da bi na tom prostoru postavili kioske i parking prostor sa ciljem da se uništi svaki trag o postojanju bošnjačkog naroda."[2223] Glavni imam Muharem ef. Botić svjedoči: "Ujutro je emitovan proglas da se na džamiju i svaku kuću stavi bijela zastava. (...) Džamija je bombardovana, a poslije minirana i srušena pošto su na munaru stavili američku zastavu, izmislili da je gore snajperista i da se u džamiji nalazi više stotina kilograma eksploziva i dr."[2224] Štab civilne zaštite Sanski Most je naredbom broj: 82-34/93 od 25. juna 1993. godine naredio potpuno rušenje i uklanjanje ostataka minirane džamije. U tačci 1. određeni su sljedeći subjekti za rušenje i odvoz materijala: "GIP 20 oktobar, obezbjeđenje MTS (eksploziv, upaljači i dr.) inžinjerijska jedinica 6 LPB i Radna organizacija DP 'Šuma-Sana', miniranje ruševina (radna organizacija EMIS i PP 'Certisana'), odvoženje otpadnog materijala (inžinjerija VI LPB sa svojom mehanizacijom)."[2225]

Kako su porušene džamije na području Starog Majdana navodi jedna od svjedoka: "Dana 17. septembra 1992. godine, (...) iz pravca Dževara pred džamiju Palanka oko 21,00 sati došao je i parkirao se teretni kamion sa ceradom. (...) Istovarili su nešto pred džamiju Palanka, a zatim je došlo drugo manje teretno vozilo (Tamić dvotonac) (...). Kad su završili sa istovarom i kad su se odmakli, iz pravca džamije Palanka čula se jaka eksplozija i vidjelo se da je džamija minirana ali nije srušena. Uniformisana grupa Srba ponovo je prišla džamiji Palanka i nešto su se kratko zadržali i kad su se odmakli od džamije bilo je oko 21,30 sati kada se ponovo čula jaka detonacija i vidjelo da je džamija minirana ali ni ovaj put nisu uspjeli da sruše minaret. Tada je jedna grupa sa kamionom došla do džamije Utriš koja se nalazila na izlazu iz Starog Majdana prema Ljubiji. Kad su došli blizu ove džamije ispalili su jednu granatu u džamiju Utriš i vidjelo se da džamija nije porušena nego je od posljedica granate iznad ulaznih vrata ostala velika rupa. (...) Negdje oko 21, sati, iz tog pravca čule se jaka detonacija i vidjelo se da je minirana i do kraja porušena džamija Palanka. Nakon toga Srbi koji su minirali džamiju veselili su se odrađenom poslu i počeli su da divljaju i pucaju iz pješadijskog oružja po okolnim muslimanskim kućama, (...). Jula 1993. godine (...), naredio je da

[2223] AIIZ, inv. br. 2389, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. januar 1996, *IZJAVA T.A.*

[2224] M. Omerdić, nav. dj., str. 366.

[2225] Z. Ključanin, H. Akmadžić, nav. dj., str. 112.

se dovedu 13 lica Muslimana i da moraju u roku od 7 dana da počiste ruševine miniranih džamija Utriš i Palanka, kako bi pred posmatračima prikrili svoj zločin izvršen nad vjerskim objektima." [2226]

Jedan od svjedoka navodi kako je oštećena džamija u Pobriježju: "Početkom mjeseca juna 1992. godine iz pravca Knina, kninski i drugi naoružani Srbi sa oznakama bivše JNA i četničkim oznakama, u koloni od šest ili sedam transportera prolazili su ulicom kroz Pobriježje u pravcu Prijedora. Zaustavili su transportere ispred džamije u Pobriježju i protiavionskim oružjem sa transportera gađali su džamiju i kuću u sklopu džamije koja je služila za stanovanje hodže. Uništili su kompletan krov na džamiji, izbušili zidove, uništili stolariju i onesposobili objekat za daljnju upotrebu. (...) 18. juna 1992. godine , naprijed nabrojani Srbi i drugi Srbi uz pomoć SDS-a iz Sanskog Mosta i bivše JNA protjerali su Muslimane iz Pobriježja u susjedno selo Bojančić. Dana 28. jula 1992. godine oko ponoći, Srbi iz Podluga na čelu sa M.D., isključili su struju na džamiji u Pobriježju, zatim minirali i porušili džamiju. Danima nakon miniranja, odvozili su sa ruševina džamijsku građu i koristili je za ogrijev."[2227]

U zapisniku o uviđaju na okolnosti paljenja i rušenja džamije u Hrustovu navodi se: "Džamija u Hrustovu, zaseok Kukavice zapaljena je i minirana 31. maja 1992. godine. U džamijskom dvorištu se nalaze dvije džamije od kojih je jedna stara koja je minirana i zapaljena i nova nedovršena koja je pogođena sa nekoliko projektila iz ručnog bacača mina od strane srpske vojske."[2228] Džamiju u Hrustovu, zaselak Kerani, minirala je i zapalila srpska vojska 31.05.1992. godine.[2229]

[2226] AIIZ, inv. br. 5-2065, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1769/96, 12. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU,* AIIZ, inv. br. 5-2066 , Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1780/96, 13. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2227] AIIZ, inv. br. 5-2067, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1795/96, 12. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2228] AIIZ, inv. br. 5-2068, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1777/96, 11. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2229] AIIZ, inv. br. 5-2071, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1776/96, 12. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

Kako je porušena džamija u Kamengradu navodi se: "Dana 25. septembra 1992. godine u popodnevnim časovima agresor je evakuisao okolno stanovništvo u O.Š D. Kamengrad te zatim izvršio pripremu za miniranje džamije. U dvorište džamije doveden je kamion marke TAM zelene boje sa ceradom iz kojeg su izišla 4 uniformisana lica koja su najvjerovatnije pripremala miniranje džamije. Džamija je minirana sutradan 26.09.1992. godine u ranim jutarnjim satima (02,25 minuta)."[2230]

O paljenju džamije u Okreču navodi se: "džamija u Okreču je zapaljena 01.08.1992. godine u noćnim satima. Tog dana je bio pretres sela od strane srpske vojske i srpski vojnik B.M. je pred mještanima najavio da će džamija goriti. Džamija je minirana dva puta (...) i drugi put dana 07.08.1993. godine kada je srušen i minaret i dovedena u stanje u kojem je na dan uviđaja."[2231]

Džamija u Čapljama minirana je dana 4. septembra 1992. godine u 23,15 sati postavljanjem eksploziva na više mjesta. "(...) kritičnog dana oko 22,00 sati na mag. Putu S. Most–Ključ zaustavilo se vozilo marke Mercedes, žute boje iz kojeg su izišla 4 uniformisana lica i koja su se uputila uz padinu prema džamiji. Da bi nakon kraćeg vremena iz pravca S. Mosta u selo došao kamion koji se zaustavio ispred džamije gdje se zadržao 15 minuta. (...) oko 23,15 minuta došlo je do pet pojedinačnih detonacija, a od pete najače detonacije srušena je munara koja je pala na kuću Ismeta Kazića."[2232]

Džamija u Šehovcima uništena je miniranjem. "Miniranje i rušenje džamije dogodilo se 1.11.1992. godine u 22,55 sati, u mjestu Šehovci, Općina S. Most. (...) Prije samog izvršenja radnje navedeni pripadnici srpske vojske, sa dva kombija oko 20 sati, dotjerali su eksplozivna sredstva koja su postavljena, a nakon samog aktiviranja u 22,55 sati čule su se tri jake detonacije. Prema saznanjima i izjavama svjedoka u momentu aktiviranja eksploziva srpski vojnici osuli su rafalnu paljbu po obližnjim stambenim objektima, (...)."[2233]

[2230] AIIZ, inv. br. 5-2069, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1763/96, 14. august 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2231] AIIZ, inv. br. 5-2070, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1753/96, 8. jula 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2232] AIIZ, inv. br. 5-2072, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1762/96, 14. august 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2233] AIIZ, inv. br. 5-2074, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1268/96, 20. august 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

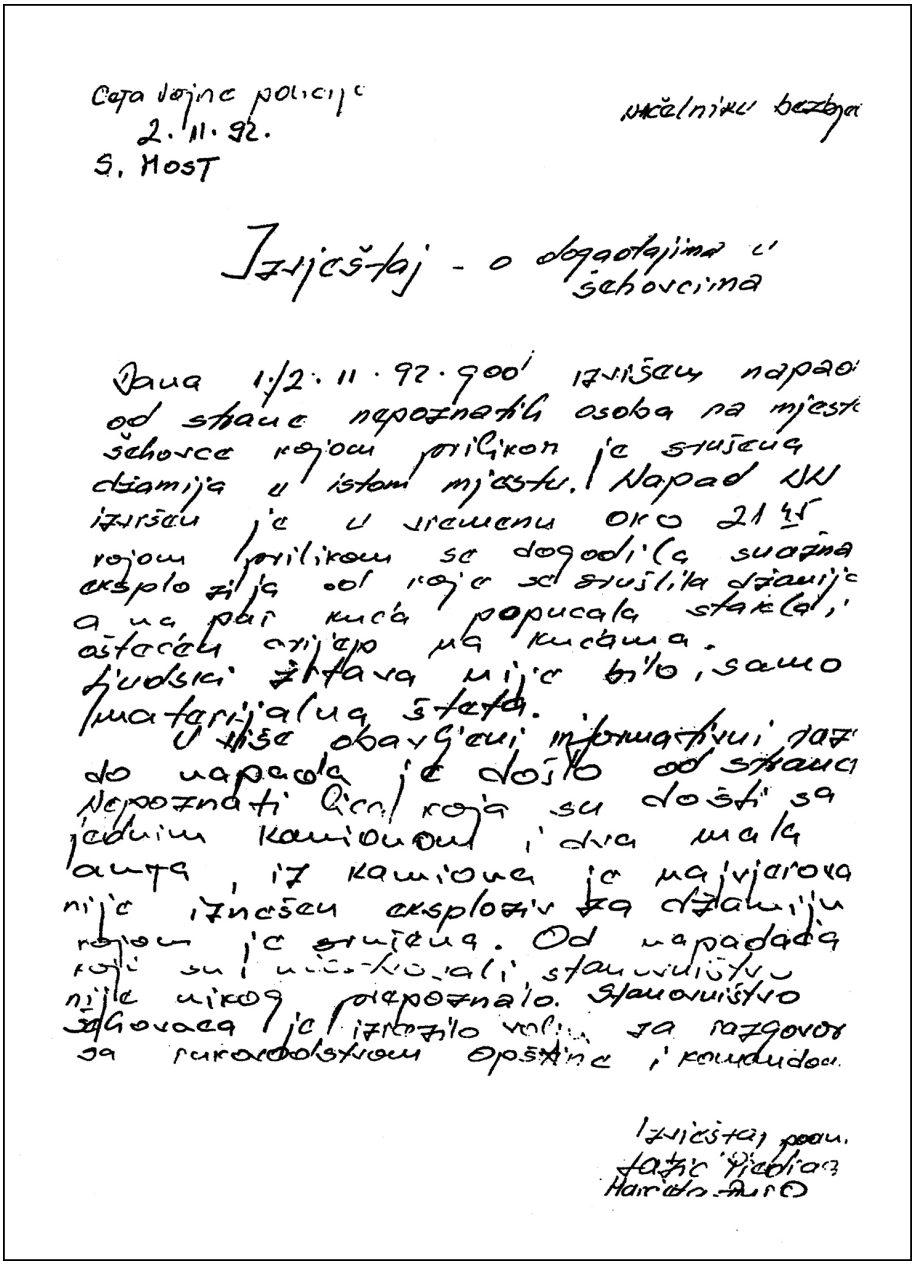

Četa vojne policije
2. 11. 92.
S. Most

načelniku bezbjednosti

Izvještaj - o događajima u Šehovcima

Dana 1/2. 11. 92. god. izvršen napad od strane nepoznatih osoba na mjesto Šehovce rojem pritiskom je srušena džamija u istom mjestu. Napad je izvršen u vremenu oko 21 sat rojem pritiskom se dogodila snažna eksplozija od koje se srušila džamija a na pet kuća popucala stakla, oštećen crijep na kućama. Ljudski žrtava nije bilo, samo materijalna šteta.

U toku obavljenih informativnih razgovora došlo je do saznanja da je napade izvršila grupa nepoznatih lica koja su došla sa jednim kamionom i dva mala auta, iz kamiona je najvjerovatnije izvršen eksploziv za džamiju rojem je srušena. Od napadača koji su učestvovali stanovništvo nije nikoga prepoznalo. Stanovništvo Šehovaca je izrazilo volju za razgovor sa predstavnicima opštine i komunde.

Izvještaj podn.
[illegible]

Izvještaj o događajima u Šehovcima[2234]

[2234] AIIZ, inv. br. 5-2095, Četa vojne policije, 2. novembar 1992, Sanski Most, *IZVJEŠTAJ O DOGAĐAJIMA U ŠEHOVCIMA.*

SLUŽBENA ZABILJEŠKA

Sastavljena dana 2[illegible].11.1992. godine u prostorijama Stanice javne bezbjednosti, povodom izlaska na lice mjesta u selo Šehovce a u vezi sa pucanjem na na pomenuto selo.

Dana 2.11.1992. godine, radnici milicije izašli su na lice mjesta i tom prilikom utvrdili slijedeće.

Sinoć tj.1.11.1992. godine, oko 21,5o. časova,od strane mještana sela Šehovci primjećena su 3. vozila , gdje su se zaustavila u neposrednoj blizini džamije i nešto radili oko nje. U 22. časa čula se jaka detonacija i tom prilikom srušena je džamija u Šehovcima. Nešto poslije togą u samom selu čulo se više detonacija ispod kuća na mjestu zv. "Crkvine", a 2 - 3 detonacije su bile ispod kuća i to jedna ispred kuće Talić Zekerije, druge dvije kod kuće Trožić Fadila i jedna kod kuće Karadžić Refika i to od ručne bombe gdje je pronadjena i kašika. Ovom prilikom utvrdjeno je da je eksploziv postavljen u munaru od džamije na visini od 3. metra kojom prilikom je ista porušena, a došlo je i do štete na nekoliko okolnih kuća. Takodje duž cijelog sela primjećena su oštećenja na kućama nastala pucanjem iz vatrenog oružja. Pregledom šire okoline kod mosta na Sasinci na mjestu zv. "Radinovac" pronadjeno je više kartonskih čaura od dopunskog punjenja za minobacače kalibar 60 mm, što ukazuje da je od datle pucano. Od strane mještana primjećeno je da su trasom stare pruge prošla 3. vozila u pravcu Trnove i da su se najvjerovatnije okrenuli u mjestu zv. "Medenjak" a u povratku kroz selo iz istih otvarali vatru i pucali po kućama.

ZABILJEŠKU SASTAVIO,
Zorić Duško

***Službena zabilješka*[2235]**

[2235] AIIZ, inv. br. 5-1996, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 2. novembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

O istom se navodi: "Sinoć tj.1.11.1992. godine, oko 21,50 časova, od strane mještana sela Šehovci primjećena su tri vozila, gdje su se zaustavila u neposrednoj blizini džamije i nešto radili oko nje. U 22 časa čula se jaka detonacija i tom prilikom srušena je džamija u Šehovcima. Nešto poslije toga u samom selu čulo se više detonacija ispod kuća na mjestu zv. Crkvine, a 2-3 detonacije su bile ispred kuća i to jedna ispred kuće Talić Zekerije, dvije kod kuće Trožić Fadila i jedna kod kuće Karadžić Refika i to od ručne bombe gdje je pronađena i kašika. Ovom prilikom utvrđeno je da je eksploziv postavljne u munaru od džamije u visini od 3 metra kojom prilikom je ista porušena, a došlo je do štete i na nekoliko okolnih kuća."[2236]

Kako je uništena džamija u Kijevu (Sanski Most) navodi se u zapisniku o uviđaju: "U decembru mjesecu 1992. godine u mjesto Kijevo došla je srpska vojska predvođena sa Š.D. zvani NJ. I njegovom paravojnom formacijom pod nazivom SOS (...) koji su podmetnuli eksploziv u džamiju i srušili je do temelja. Nakon toga su izveli i gore navedenog Mehadžić Mehmeda i njega tukli i maltretirali a zatim napustili selo."[2237]

Džamija u muslimanskoj Tomini je minirana u noći 18/19. augusta 1992. godine. "Navedene noći čula se jaka eksplozija te su stanovnici znali da se radi o miniranju jer su prethodno isti minirali svugdje džamije na području opštine S. Most. Sutradan, cijeli dan džamija je gorjela ali joj munara nije bila srušena od te detonacije, pa je naknadno negdje u mjesecu oktobru 1992. godine srbočetnički agresor dovršio svoj započeti rad. Dakle, isti su u toku dana, negdje oko 12,30 sati došli sa teretnim vozilom marke TAM, zelene boje, u kome su se nalazila tri lica te su isti tom prilikom uzeli alem sa minareta i isti odvezli u nepoznatom pravcu."[2238] O miniranju džamije u Tomini svjedok navodi: „(...) da je 19.8.1992. godine u selu je upotrebom minsko-eksplozivnih sredstava minirana i srušena oko 01,00 h noću lokalna džamija u selu Tomina (...). Prilikom miniranja džamije oštećeno je 40 kuća Bošnjaka. Minaret je ostao netaknut a polovinom oktobra 1992. godine u

[2236] AIIZ, inv. br. 5-1996, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 2. novembar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[2237] AIIZ, inv. br. 5-2075, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1752/96, 11. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*.

[2238] AIIZ, inv. br. 5-2076, Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Ministarstvo policije Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-17/02-1755/96, 13. novembar 1996, *ZAPISNIK O UVIĐAJU*

12 h po danu došao je 'TAM' zelene boje u kom su bila trojica meni nepoznatih četnika (...) minaret su minirali do 13 h i tad su aktivirali eksploziv i srušili naočigled svih mještana. Kasnije je jedan od njih uzeo 'alem' (sami vrh minareta gdje je mjesec i zvijezda) i odnijeli kao trofej jer su prema priči Srba to skupljali kao trofej."[2239]

U kontekstu uništavanja džamija na području opštine Sanski Most, u daljem tekstu prikazat ćemo fotografije oštećenih i uništenih sanskih džamija. Fotografije porušenih džamija na području opštine Sanski Most preuzete su iz arhiva Medžlisa Islamske zajednice Sanski Most, muzeja Unsko-sanskog kantona i ličnog arhiva autora.

Slika 1. Uništena džamija u Čaplju

[2239] AIIZ, inv. br. Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, AID Sanski Most, broj: 02-943/96, 23. juni 1996, Izjava K.DŽ.

Slika 2. Uništena džamija u Čaplju

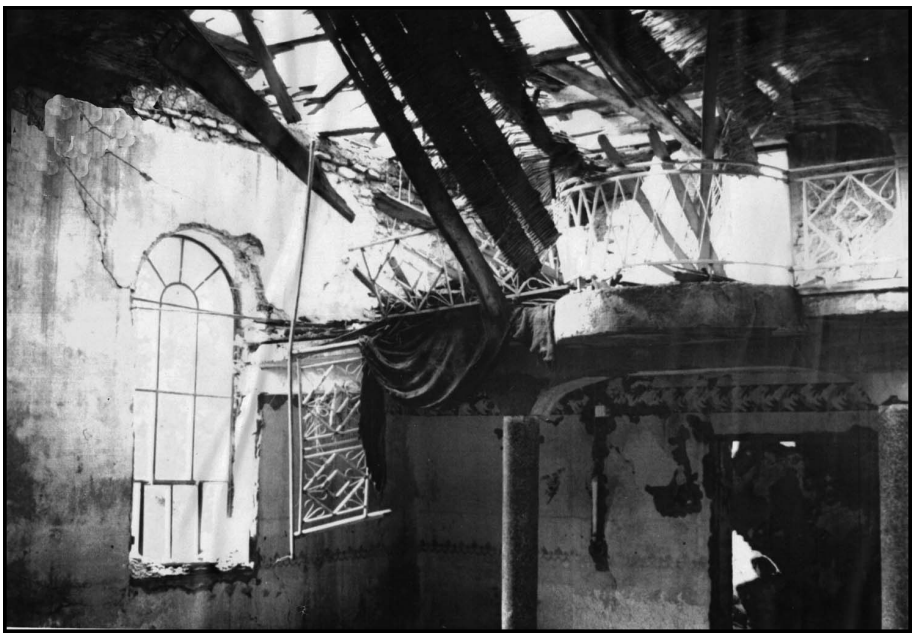

Slika 3. Uništena džamija u Čirkićima

Slika 4. Uništena džamija u Čirkićima

Slika 5. Uništena džamija u Donjem Kamengradu

Slika 6. Uništena džamija u Donjem Kamengradu

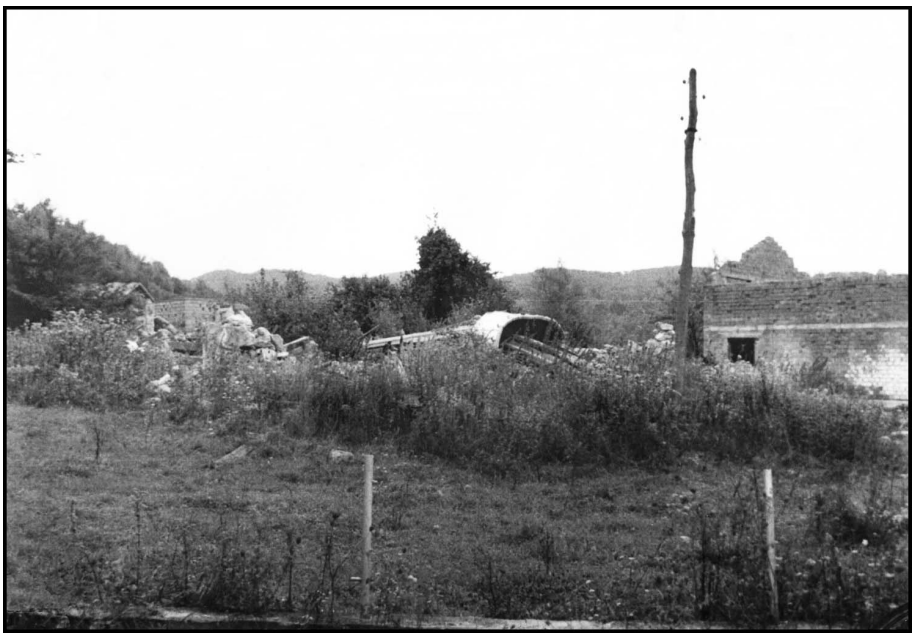

Slika 7. Uništena džamija u Donjem Kamengradu (stara džamija)

Slika 8. Uništena džamija u Donjem Kamengradu (stara džamija)

Slika 9. Uništena džamija u Dževaru

Slika 10. Uništena džamija u Dževaru

Slika 11. Oštećeni mesdžid Gorice

Slika 12. Uništena Hamzi-begova džamija

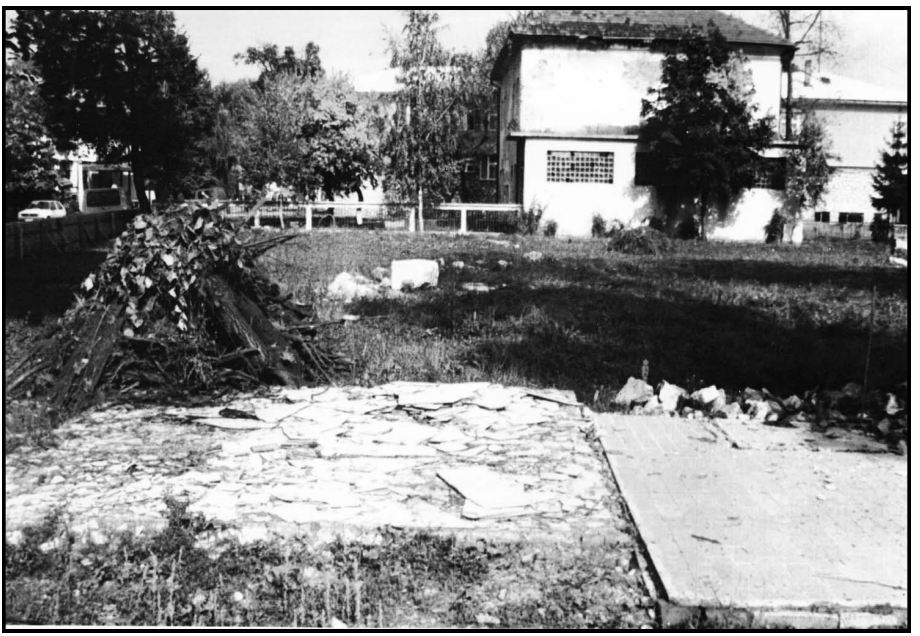

Slika 13. Mjesto gdje je bila Hamzi-begova džamija

Slika 14. Uništena džamija u Hrustovu-Kukavice

Slika 15. Uništena džamija u Hrustovu-Kukavice

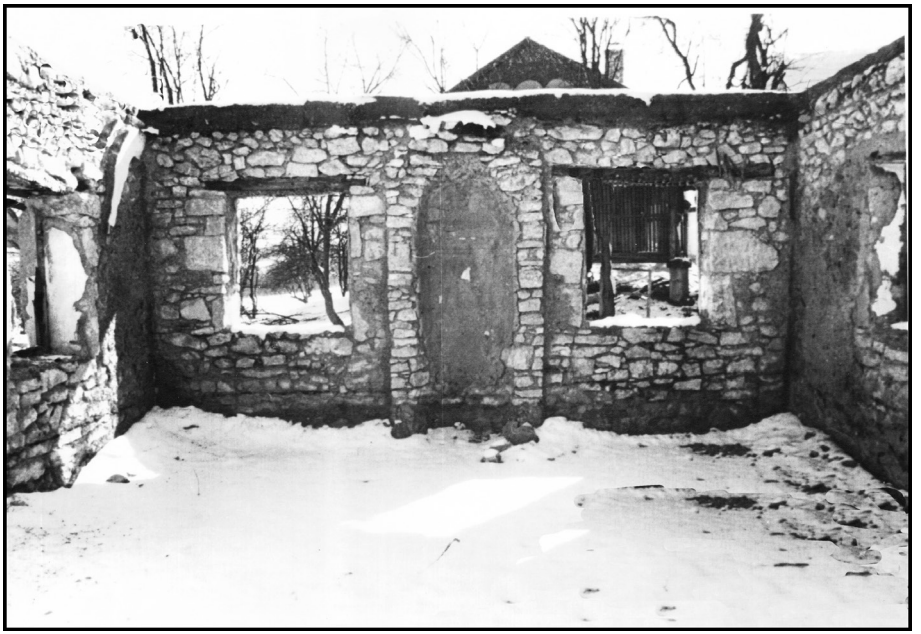

Slika 16. Uništena džamija u Hrustovu-Kerani

Slika 17. Uništena džamija u Hrustovu-Kerani

Slika 18. Uništena džamija u Hrustovu-Kukavice-nova džamija

Slika 19. Uništena džamija u Lukavicama

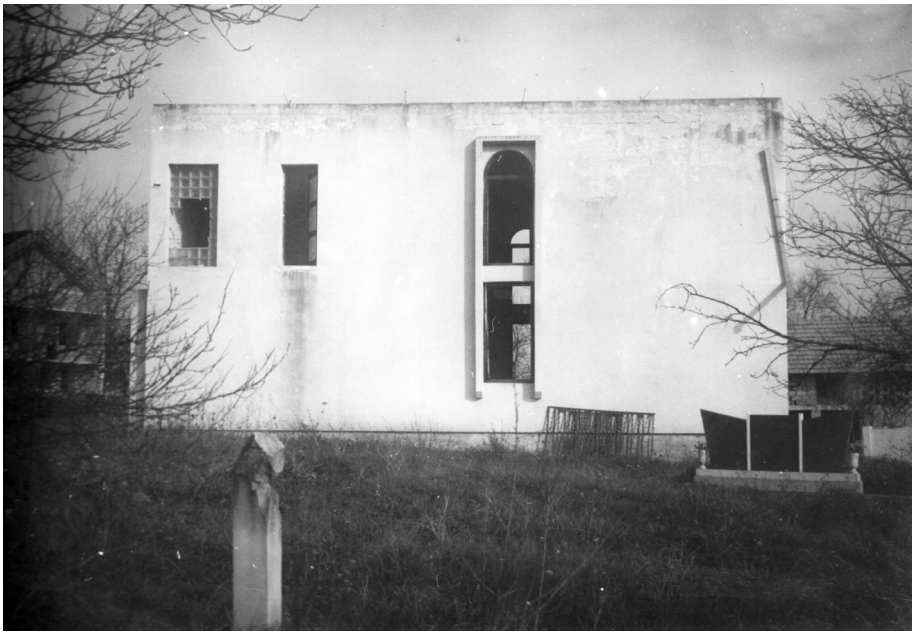

Slika 20. Uništena džamija u Lukavicama

Slika 21. Uništena džamija u Modroj

Slika 22. Uništena džamija u Naprelju

Slika 23. Uništena džamija u Okreču

Slika 24. Uništena džamija u Okreču

Slika 25. Uništena džamija u Pobriježju

Slika 26. Uništena džamija u Pobriježju

Slika 27. Uništena džamija u Starom Majdanu-Utriš

Slika 28. Uništena džamija u Starom Majdanu-Palanka

Slika 29. Uništena džamija u Starom Majdanu-Palanka

Slika 30. Uništena džamija u Skucanom Vakufu

Slika 31. Uništena džamija u Skucanom Vakufu

Slika 32. Uništena džamija u Šehovcima

Slika 33. Uništena džamija u Šehovcima

Slika 34. Uništena džamija u Tomini

Slika 35. Uništena džamija u Tomini

Slika 36. Uništena džamija u Trnovi

Slika 37. Uništena džamija u Vrhpolju

Slika 38. Uništena džamija u Vrhpolju

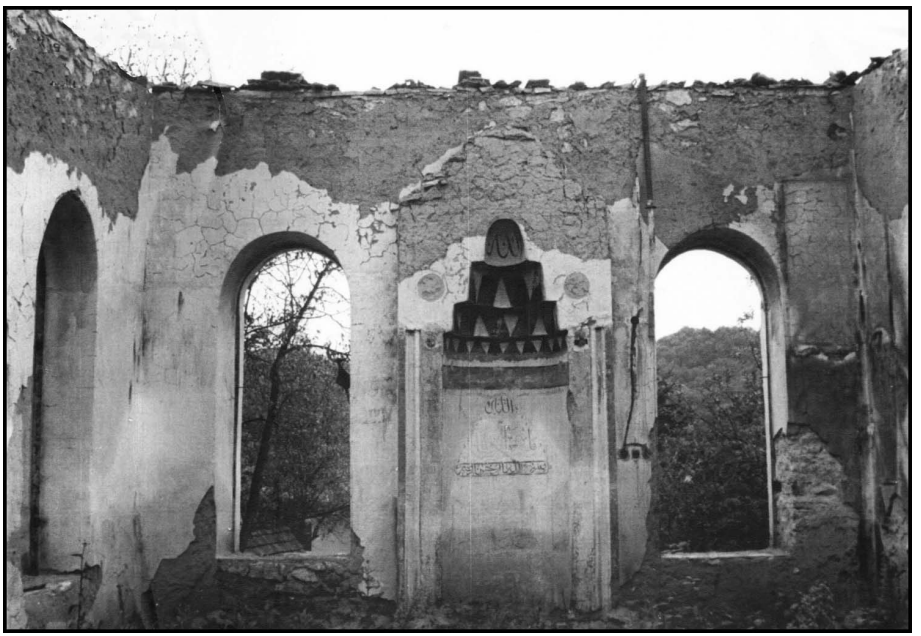

Slika 39. Uništena džamija u Vršama

Slika 40. Uništena džamija u Vršama

Slika 41. Uništena džamija u Zenkovićima

Slika 42. Oštećena džamija u Kijevu

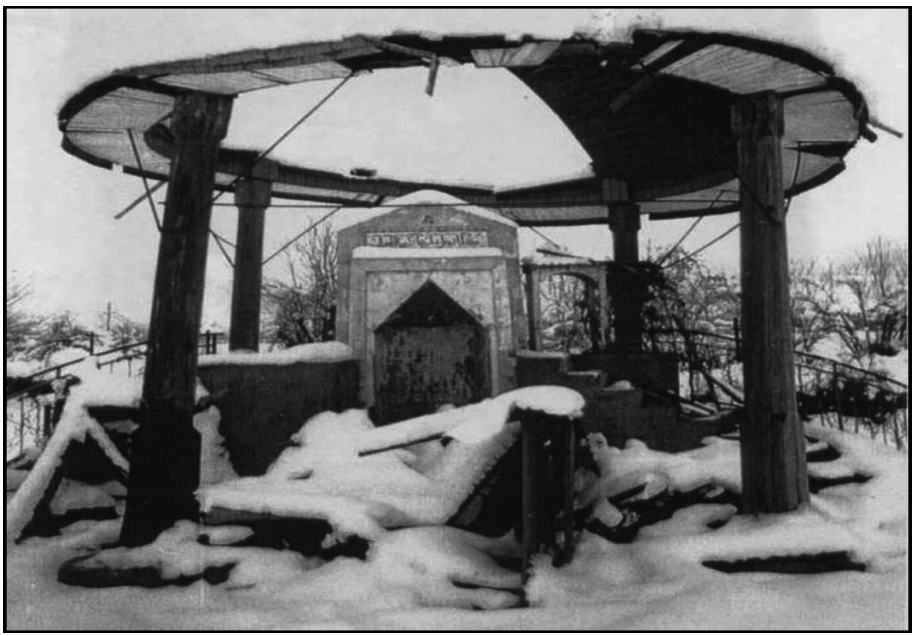

Slika 43. Oštećeno turbe Musalla

IX.2. Uništavanje katoličkih crkava i drugih vjerskih objekata na području opštine sanski most

Prema podacima Katoličke crkve, u Republici Bosni i Hercegovini potpuno su uništene ili oštećene 353 crkve, 227 kapela, 30 samostana i 164 groblja.[2240] U knjizi *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini* navedeno je da su na području Banjalučke biskupije stradala 204 katolička objekta. Potpuno je uništeno 56 katoličkih crkava, kapela, samostana, župnih kuća i ostalih župnih objekata, 65 ih je teško oštećeno, a 83 manje oštećeno. Ukupno je oštećeno ili uništeno 98 % crkava i kapela te 33 % drugih crkvenih zgrada, samostana i župnih pastoralnih centara. Dio crkvene nepokretne i pokretne imovine nasilno je otet.[2241] Katoličke crkve i ostala imovima imovina koja je bila dio crkvene imovine (pastoralni dvorovi, župne kuće) na području opštine Sanski Most doživjeli su uništavanje, oštećenja ili devastacije u potpuno ili djelimično. Svi vjerski objekti katolika našli su se na udaru zločinaca bez izuzetaka.

r/b	Župne i filijalne crkve	***kapelice***	Župne kuće/stan/ dvorana
1.	*Sanski Most*	*Grobljanska kapelica sv. Ivana Krstitelja u Kijevu*	*1*
2.	*Sasina*	*Kapelica sv. Ante u Staroj Rijeci*	*1*
3.	*Stara Rijeka*	*Pastoralni dom u Staroj Rijeci*	*1*
4.	*Kljevci*	*Grobljanska kapelica u Dževaru-*	*-*
5.		*Grobljanska kapelica u Grošića groblju-*	*-*
6.		*Kapelica na Atlijinoj kosi kod Križa*	*-*

Srušene i oštećene rimokatoličke crkve, kapelice i ostali crkveni objekti na području opštine Sanski Most[2242]

Najbolji primjer odnosa prema vjerskim objektima katolika je potpuno uništavanje i uklanjanje župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Sanskom Mostu. Ova je crkva minirana od strane srpskih vojnika 19. augusta

[2240] *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini – uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*, (gl. urednik Ilija Živković) Banja Luka, Mostar, Sarajevo, Zagreb, 1997.

[2241] Isto, str.105-164.

[2242] Isto.

1995. godine. Nakon miniranja ostaci crkve su uklonjeni. "Posljednji vjerski objekat kojeg su porušili bila je katolička crkva u Banjalučkoj ulici u Sanskom Mostu 17.8.1995. godine. Nakon rušenja ovog objekta, sva raspoloživa mehanizovana sredstva našla su se u čišćenju i odvoženju materijala. Zvona su dovežena u komunalno preduzeće a bakar je prodat."[2243] Župna kuća je usljed eksplozije prilikom miniranja crkve u značajnoj mjeri oštećena.

Miniranje crkve u Sasini izvršeno je u 28. juna 1993. godine oko 02, 00 sati od strane srpskih vojnika. O miniranju crkve imamo više izvještaja srpskih vojnih i policijskih jedinica. Tako je depešom broj: 11-19/02-2-340/93, od 2. juli 1993. godine, SJB Sanski Most o ovom događaju obavijestila CSB Banja Luka gdje se navodi: "Našom depešom broj gornji obavijestili smo vas o izvršenju krivičnog djela izazivanje opšte opasnosti-miniranje rimokatoličke crkve u selu Sasina dana 28.06.1993. g. oko 02,00 časa, (...)."[2244] Detalje miniranja crkve u Sasini imamo u službenoj zabilješci u kojoj stoji: "Dana 28. juna 1993. godine minirana je rimokatolička crkva u Sasini. Minirana je noću oko 02, 00 sati. Isti dan na lice mjesta je izišla policija i o tome sastavila službenu zabilješku. Naime pomenutog dana ovoj SJB prijavljen je slučaj miniranja objekta rimokatoliče crkve u selu Sasina, (...). (...) a cijeli objekat je porušen sem dijela zvonika. Usled detonacije, pored rušenja crkve, na kući župnika oštećena su stakla-polupana kao i grilje na prozorima. Cijeneći oštećenja nastala na objektu pretpostavlja se da je od strane NN izvršioca upotrebljeno od 100 do 150 kg eksploziva, koji je unešen u objekat i postavljen na tri mjesta, u predjelu zvonika te na prednjem i zadnjem dijelu sale u kojoj se vrši molitva. (...) Operativnim putem se došlo do podataka da su u neposrednoj blizini crkve primjećene dva lica koja su se nakon eksplozije uputila seoskim putem Sasina–Tomašica i da su ista sa sobom imala ručnu bateriju koju su povremeno palili. Šteta pričinjena na ovom objektu, ovom eksplozijom je velikih razmjera i sigurno je da se objekat ne može sanirati."[2245]

[2243] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, Broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A*.

[2244] AIIZ, inv. br. 5-1995, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Depeša broj: 11-19/02-2-340/93, 2. juli 1993, *DEPEŠA*.

[2245] AIIZ, inv. br. 5-2037, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 28. juna 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

Slika 1. Mjesto porušene crkve u Sanskom Mostu

Slika 2. Porušena crkva u Sasini

Slika 3. Porušena crkva u Sasini

Pripadnici srpske vojske 11. novembra 1992. godine minirali su i teško oštetili katoličku crkvu u Staroj Rijeci. Prilikom miniranja crkveni toranj su potpuno porušili. Pored kuće teško oštećena i devastirana je i župna kuća i pastoralni dom.[2246]

[2246] *Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini – uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*, nav. dj., str. 132.

Slika 4. Oštećena crkva u Staroj Rijeci

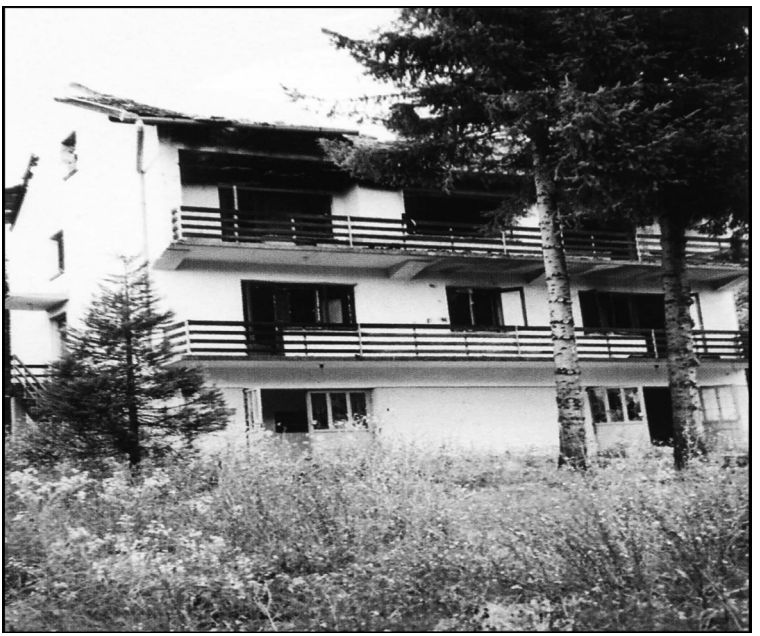

Slika 5. Oštećeni pastoralni dom u Staroj Rijeci

Župna crkva u Kljevcima zapaljena je od strane srpskih vojnika septembra 1992. godine i ostali su vanjski samo zidovi crkve. Nakon toga crkveno zvono je odneseno.

Slike 6. Porušena crkva u Kljevcima

Slike 7. Porušena crkva u Kljevcima

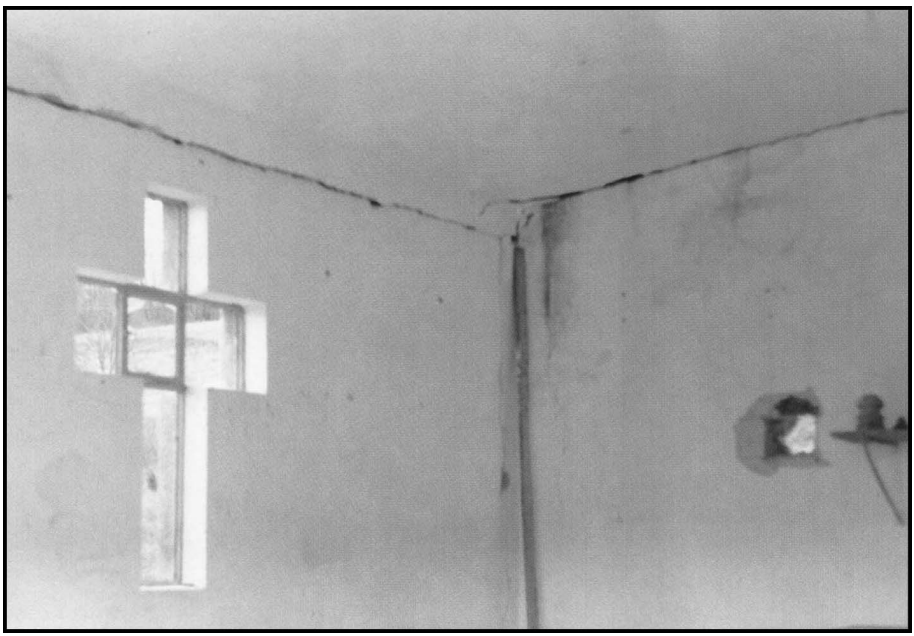

Slika 8. Oštećena kapelica u Kijevu

Na Grošića groblje je devastirana kapelica kao i u Dževaru. Još su devstirane dvije kapelice izvan grobalja i to: kapelica sv. Ane u Staroj Rijeci, devastirana 1993. – 1995. godine i na Atlijinoj kosi kod Križa, sagrađena 1991. godine potpuno uništena.[2247]

Pored uništavanja crkava i kapelica uništen je jedan broj nadgrobni spomenika. Jedan broj nadgrobnih spomenika je opljačkan. Tako je sa groblja u Kljevcima opljačkano više nadgrobnih spomenika koji su kasnije pronađeni u Bronzanom Majdanu.

Tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu na prostoru Bosanske krajine ubijena su šestorica svećenika (Ivan Grgić, Petar Jurendić, Marko Šalić, Filip Lukenda, fra Alojzije Atlija, mr. Tomislav Matanović) i jedna časna sestra (Cecilija Grgić). Ubijeni su, odnosno umrli nakon teških zlostavljanja, a svećenik Ratko Grgić odveden je iz svog župnog stana jula 1992. godine i do sada nije pronađen.[2248] Jedan broj svećenika bio je nezakonito zatočen i podvrgnut mučenjima i teškim fizičkim i psihičkim zlostavljanjima. Među njima je i svećenik iz Stare Rijeke velečasni Ilija Arlović koji je nezakonito zatočen u logoru Krings (Sanski Most) gdje je preživio teška fizička zlostavljanja koja su ostavili teške posljedice po njegovo zdravlje.

[2247] http://www.biskupija-banjaluka.org/page_id=1910, pristupljeno 24. decembra 2016. godine.

[2248] http://www.bkbih.ba/info.php?id=36

X. DIO

UNIŠTAVANJE I PLJAČKA MATERIJALNIH DOBARA BOŠNJAKA I HRVATA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST

Jedna od karakteristika agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu je razaranje infrastrukturnih, privrednih, vjerskih, objekata za kolektivno i individualno stanovanje i drugih objekata. Posljedice ovih destruktivnih radnji su velike materijalne štete, bilo da se radi o direktnim štetama (uništavanje, rušenje, paljenje, pljačka), bilo da se radi o indirektnim (gubici tržišta, prestanak rada, zaostajanje u tehnološkom razvoju i drugo).[2249] Svaki rat koji ima ekspanzionističke ciljeve u sebi nosi i ekonomske motive. "To je lahko argumentirati imajući na umu slijedeće momente: a) svaki osvajački rat, po definiciji, za primarni dugoročni cilj ima zauzimanje tuđih prostora, kao nezamjenjivog fizičko-materijalnog resursnog faktora opstanka, b) Nasilno osvajanje tuđih prostora predstavlja najkraći put namicanja bogatstva pripadnicima vlastitog naroda. Zbog toga se pokreće agresija i postiže jedan od najučinkovitijih metoda podizanja morala, c) Pljačkom ljudskim radom stvorenih životnih dobara i zaposjedanje prirodnih resursa kojim je do agresije raspolagala žrtva, vrlo brzo i racionalno se ojačava logistika agresorskih snaga, na jednoj strani, i slabi odbrambena moć žrtava agresije, na drugoj strani, d) Uništavanje i /ili onesposobljavanje ekonomskih, posebno proizvodnih, potencijala kod žrtava agresije (čak bez ikakave sopstvene koristi) ostavlja dugoročne razorne posljedice po stvarne izglede žrtava agresije da saniraju i /ili konsolidiraju oslobodilačku logistiku nakon eventualne kapitulacije agresora."[2250] U opštini Sanski Most pripadnici srpskih vojnih i policijskih snaga i civili-Srbi izvršili su protivpravno i bezobzirno razaranje i pljačku imovine Bošnjaka i Hrvata velikih razmjera koje nije bilo opravdano vojnom nuždom. Iako su bili svjesni da su ove radnje zabranjene međunarodnim humanitarnim pravom, srpske snage su to činile sa namjerom da trajno spriječe život nesrpskog stanovništva na ovim prostorima. U članu 53. IV Ženevske konvencije objašnjava se zaštita imovine na okupiranoj teritoriji: "Okupirajućoj sili je zabranjeno da uništava pokretna i nepokretna dobra koja pojedinačno ili zajednički pripadaju privatnim osobama, državi ili javnim tijelima, društvenim organizacijama ili zadrugama, izuzev u slučajevima u kojima bi ta uništenja bila apsolutno nužna radi izvođenja vojnih dejstava."[2251] Za vrijeme napada na bošnjačka

[2249] M. Begić, U OPSADI ..., str. 346-356; M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 276-278; M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 207-212.

[2250] Meho Bašić, *BH ekonomija u kliničkoj smrti,* UG Hijatus, Planjax, Sarajevo, 1999, str. 8.

[2251] Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 156.

i hrvatska naselja srpske snage nisu isključivali civilne objekte. Upotrebom artiljerije, tenkova, protuavionskih topova i drugih oruđa i oružja razorene su stambene zgrade, privatni objekti, školski objekti, poslovne zgrade, proizvodni kapaciteti, fabrike, električne mreže, putne komunikacije i drugo. Po uhodanom scenariju, iz agresije na Republiku Hrvatsku, pripadnici srpskih vojnih i policijskih snaga su poslije granatiranja ulazile u nebranjena bošnjačka i hrvatska naselja, pljačkali i palili stanove, kuće i poslovne prostore u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata s ciljem izazivanja straha i stvaranja takve atmosfere da nesrpsko stanovništvo opštine Sanski Most trajno napusti svoje kuće i imanja. Potvrdu navednog nalazimo i u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin gdje se navodi: "Pretresno vijeće se uvjerilo da su u periodu na koji se odnosi optužnica snage bosanskih Srba granatirale gradove i sela u kojima su bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili većinsko stanovništvo, nanijevši znatnu štetu kućama i poslovnim prostorima. Poslije granatiranja, pripadnici snaga bosanskih Srba ulazili su u gradove i sela, pljačkali i palili stanove, kuće i poslovne prostore u vlasništvu bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Pretresno vijeće smatra da je svrha tih napada bila izazivanje straha, uništavanje te imovine, gradova, sela i naselja i poticanje pripadnika nesrpske nacionalnosti da trajno napuste svoje kuće, sela i gradove."[2252] Iz navedene presude MKSJ zaključuje se da je namjera srpskih vojnih i policijskih snaga da pljačkom i uništavanjem imovine onemoguće ostanak Bošnjaka i Hrvata na prostoru Bosanske krajine. Na prostoru cijele Bosanske krajine Bošnjaci i Hrvati bili su izloženi pljačkanju i uništavanju njihove imovine bez obzira na mjesta u kojima su vođena borbena djelovanja ili nije bilo borbi. U jednom od izvještaju iz juna 1992. godine navodi se: "Kod drugih naroda stvara se strah i neminovno uzrokuje nacionalno podvajanje kao i nepovjerenje u institucije sistema. U sličnom, ali istina blažem svjetlu treba posmatrati i podmetanje eksplozivnih naprava na razne privatne i društvene objekte. Neki od tih objekata dio su banjalučkog 'miljea' i tradicije kao, na primjer, 'Mujina ćevapdžinica'."[2253]

[2252] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 600.

[2253] AIIZ, inv. br. 5-1955, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti-sektor SNB Banja Luka, juna 1992, Banja Luka, *OSVRT NA STANJE BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU AUTONOMNE REGIJE BOSANSKA KRAJINA.*

Pored toga, javni red često su narušavali kroz vršenje drugih krivičnih djela, najčešće pljački i razbojništva na javnim mjestima, podmetanje eksplozivnih naprava na društvene i privatne objekte a naročito neovlaštenom upotrebom oružja. Takvi slučajevi registrovani su u svim sredinama, a najdrastičnije su se ispoljavali u opštinama na čijim područjima su vođena oružana dejstva i u Banja Luci. (...) U sličnom svjetlu treba posmatrati i sve češće neovlašteno ulaženje u stanove građana i otuđivanje raznih stvari, lične pretrese i fizička zlostavljanja građana u nekim slučajevima i na ulici, kao i podmetanje eksplozivnih naprava na razne privatne i društvene objekte.[2254]

Devastacija materijalnih resursa ne može se samo posmatrati kroz nepokretnu imovinu, nego i kroz pokretnu, bilo da se radi o privatnoj ili društvenoj-državnoj. Procjena ratnih razaranja i ratnih šteta na privatnoj imovini Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most nije izvršena, niti ima podataka o visini istih. Oštećenja i devastacije stambenog fonda u vlasništvu nesrpskog stanovništva u Sanskom Mostu bila su ogromna.

Potpuno su uništena i opljačkana čitava naselja sa stotinama stambenih objekata. Infrastrukturni objekti pretrpjeli su ogromna razaranja. Oštećena je putna infrastruktura usljed posljedica granatiranja, miniranja ili zbog neodržavanja. Ovdje se ni u kom slučaju ne može govoriti o nekontrolisanim, stihijskim i neorganizovanim postupcima pojedinaca već o sistematskim, organiziranim i planiranim aktivnostima civilnih, vojnih i policijskih struktura srpske opštine Sanski Most.

Pored uništavanja bila je rasprostranjena masovna pljačka materijalnih dobora u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata. Pripadnici srpske vojske, policije i civili -Srbi pljačkali su sve, od kućanskih stvari i namještaja, stoke, traktora, automobila. Glavni dio pljačke, razaranja i uništavanja kuća i pratećih objekata u Sanskom Mostu desio se nakon ulaska srpske vojske u ova naselja i nakon prisilnog progona Bošnjaka i Hrvata.

Uništavanja bošnjačke i hrvatske imovine na području opštine Sanski Most počelo je prije napada srpskih snaga na ovim prostorima. U cilju izazivanja sukoba, zastrašivanja i pritisaka na Bošnjake i Hrvate da se iseljavaju

[2254] AIIZ, inv. br. 5-1959, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, *jula* 1992, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA ZA PERIOD 01.01. DO 30.06. 1992. GODINE.*

sa ovih prostora, počela su miniranja pojedinih poslovnih i stambenih objekata u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata. Cilj ovakvom postupanja i naređivanja uništavanja imovine Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most nije bilo samo pričinjene materijalne štete nego i pritisak za trajno napuštanje ovih prostora. Čelnicima političkog vodstva, viđenijim građanima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti ovim su željeli poslati jasne poruke. U periodu februar-april 1992. godine vođeni su intenzivni politički razgovori između političkih stranaka (SDA, SDS, HDZ) o budućnosti Sanskog Mosta. Ovim postupcima SDS je slao jasnu poruku i vršio pritisak na političke funkcionere SDA i HDZ-a. Pored postavljanja eksplozivnih naprava, svakodnevno su bacane ručne bombe kako bi se pričinila određena šteta i vršila zastrašivanja. U redovnom borbenom izvještaju komande 5. korpusa JNA od 28. marta 1992. godine navodi se da je: "U 16,00 časova 27.03.1992. godine u prostorije društvenog doma u Sanskom Mostu civil Potkonjak Milan, je bacio ručnu bombu. Od eksplozije bombe povređeno je 5 lica."[2255] O broju miniranih i uništenih objekta na području opštine Sanski Most prije otpočinjanja napada navodi se u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović: "Pretresno veće zaključuje da su aprila 1992. godine pripadnici SOS-a uništili 28 poslovnih objekata u vlasništvu Muslimana i Hrvata na području Sanskog Mosta. (...) Pretresno veće zaključuje da je SOS to učinio po naređenju pukovnika Aničića, Vlade Vrkeša i opštinskog rukovodstva SDS-a.[2256]

Ovi napadi, podmetanja eksploziva i rušenje imovine bili su dio planiranih aktivnosti koje su provođene po nalogu SDS-a opštine Sanski Most. U tom cilju SDS je slao određene ljude na obuku u rukovanju minsko eksplozivnim sredstvima. Takva jedna grupa je poslana na obuku u Knin.

[2255] AIIZ, inv. br. 5-1881, Komanda 5. Korpusa, str. pov. br. 44-1/87, 28. mart 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ KOMANDI 2.VOJNE OBLASTI.*

[2256] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 855.

SLUŽBENA ZABILJEŠKA

Sastavljena dana 24.03.1993.g. u prostorijama SJB Sanski Most, a povodom obavljenog informativnog razgovor a sa Miladinović Draganom sin Save i majke Stake r.Sabljić, rodjen 03.09.1965.g. u Sanskom Mostu, po zanimanju rudarski tehničar, zaposlen u RMU "Kamengrad", po nacionalnosti Srbin, državljanin SFRJ-a, pripadnik Vojske Republike Srpske III bataljon, vojnu obavezu regulisao, oženjen, otac 1 djeteta, stalno nastanjen u Suhači bb, koji nakon što je upoznat u vezi sa pozivanjem i predmetom razgovora tom prilikom izjavi:

"Kako sam ovom prilikom upoznat u vezi sa mojim pozivanjem i predmetom razgovora ovom prilikom mogu vam izjaviti da sam ja u trećem mjesecu prošle godine zajedno sa mojim prijateljima Štrbcem, Ćopićem, Praštalom i Dobrijević Pedom koji je nastradao bio u Kninu 15 dana na obuci rukovanja eksplozivnim napravama a i po struci u firmi u kojoj sam radio kao rudarski tehničar obavljao sam poslove palioca mina.

Naime, na pomenuti kurs išli smo jer je to traženo koliko je meni poznato od strane stranke SDS jer preko aktivista te stranke u mojoj mjesnoj zajednici bio sam i pozvan i od mene je traženo da odem, pa sam se dobrovoljno javio. Po završenoj obuci od nas je traženo da vršimo podmetanje eksplozivnih naprava nad kućama i objektima lica nesrpske nacionalnosti čelnika i ekstremista stranke SDA, tako da sam u tom pravcu neke poslove radili. Kako sam ovom prilikom zahtjevao da mi se objasni - kaže zbog čega sam pozvat i zbog čega se želi samnom razgovarati na ove okolnosti pa kako nisam zadovoljan objašnjenjem a i sumnjam u sve to, a imajući u vidu činjenicu da sam nešto radio u interesu Srpskog naroda i ovog vremena o konkretnim mojim aktivnostima ovom prilikom nebih imao bilo šta da vam kažem. Predočili ste mi da sam učestvovao u podmetanju eksplozivnih naprava na području Sanskog Mosta, Husimovaca, Donjeg i Gornjeg Kamengrada, da sam to činio sa pomenutim licima koja su samnom bila na obuci u Kninu što ovom prilikom ja negiram navodeći da želim da mi se konkretno iznesu dokazi pa kako takvi dokaza nema želim da me suočite sa licima sa kojima sam navodno to radio, a ja izjavljujem da to nisam radio niti o tom želim da pričam. Upozoren sam da zbog toga mogu biti stavljen u pritvor, našto pristajem jer cijenim u krajnjem slučaju da mi je bolje i u pritvoru - zatvoru nego na frontu. Prilikom obavljanja ovog razgovora na posledice svega onoga što sam ja navodno radio u razgovoru bio je prisutan i načelnik SJB Sanski Most Vrućinić Mirko i pred njim kao i pred vama sam rekao da ne želim pričati niti sam bilo šta radio po pitanjima o kojima ste želili da konkretno nešto kažem.

U vezi eksploziva koji je kod mene pronadjen izjavljujem da se radi o eksplozivu čije je porijeklo iz magacina eksploziva zv.Dolinica koji je vlasništvo RMU "Kamengrad", a isti smo odvezli iz magacina obzirom da je magacin bio napušten i nikoga nije obezbjedjivao, a mi smo se plašili da ne dospije u ruke muslimana pa je to i bio razlog da ga izuzmemo iz pomenutog magacina.Ovom prilikom od mene ste tražili da ja utičem na lica koja su se navodno bavila takvom aktivnošću pa u vezi stim izjavljujem da ću pokušati na tom planu nešto uraditi."

OVLAŠTENO SLUŽBENO LICE,

Službena zabilješka[2257]

[2257] AIIZ, inv. br. 5-2045, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 24. mart 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

Jedan od onih koji su bili na obuci o navedenom izjavljuje: "Kako sam ovom prilikom upoznat u vezi sa mojim pozivanjem i predmetom razgovora *ovom prilikom mogu vam izjaviti da sam ja u trećem mjesecu prošle godine zajedno sa mojim prijateljima Štrbcem, Ćopićem, Praštalom i Dobrijević Pedom koji je nastradao, bio u Kninu 15 dana na obuci rukovanju eksplozivnim napravama* a i po struci u firmi u kojoj sam radio kao rudarski tehničar obavljao sam poslove palioca mina. *Naime, na pomenuti kurs išli smo jer je to traženo koliko je meni poznato od strane stranke SDS jer preko aktivista te stranke u mojoj mjesnoj zajednici bio sam i pozvan i od mene je traženo da odem, pa sam se dobrovoljno javio. Po završenoj obuci od nas je traženo da vršim podmetanje eksplozivnih naprava nad kućama i objektima lica nesrpske nacionalnosti, čelnika i ekstremista stranke SDA, tako da smo u tom pravcu neke poslove radili.* (...) *imajući u vidu činjenicu da sam nešto radio u interesu Srpskog naroda i ovog vremena vremena* o konkretnim mojim aktivnostima ovom prilikom ne bih imao bilo šta da vam kažem.[2258]

Iz navedenog priznanja vidi se da su osobe koje su išle na obuku u rukovanju minsko-ekslozivnim sredstvima, da su vršili podmetanje eksploziva i minirali kuće i druge objekte Bošnjaka i Hrvata.

Prije otpočinjanja borbenih djelovanja srpskih snaga, Krizni štaba srpske opštine Sanski Most je izvršio svojevrstan finansijski udar na području opštine Sanski Most. Finansijski tokovi su preusmjerni na novoformiranu Službu društvenog knjigovodstva ARK-a (dalje u tekstu: SDK-a ARK-a). Odlukom broj: 03-206/92 od 4. marta 1992. godine, Skupština ARK-a je imenovala Novaka Kondića za generalnog direktora SDK-a ARK-a.[2259] Krizni štab je preusmjerio sva finansijska sredstva na novoformiranu SDK-a ARK-a, time i finansijska sredstva Bošnjaka i Hrvata usmjerio je u ovu pararegionalnu tvorevinu. Krizni štaba je u tom smislu na na sastanku 21. aprila 1992. godine donio zaključak kojim: "4. Zadužuje se Rašula Nedeljko da dana 22.4.1992. godine sa Mirom Bjelac V.D. direktorom Službe društvenog knjigovodstva ode u Banja Luku i donesu sva dokumenta vezana za preusmjeravanje platnog prometa na SDK Autonomne regije Krajina."[2260] Dio sredstava koja

[2258] AIIZ, inv. br. 5-2045, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 24. mart 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[2259] AIIZ, inv. br. 2-4678, Skupština ARK-a, broj 03-206/92, 4. mart 1992, *ODLUKA O IMENOVANJU GENERALNOG DIREKTORA SDK-A ARK-A*.

[2260] AIIZ, inv. br. 5-1914, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, broj: 7/92, 22. april 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA KRIZNOG ŠTABA ODRŽANOG DANA 21 i 22.04.1992. GODINE U 8 ČASOVA.*

su bila deponovana u trezoru SDK Sanski Most a bila su sredstva preduzeća i građana srpske vlasti (Ratni štab) je prodao i time nanio štetu onim Bošnjacima i Hrvatima koji su imali novčana sredstva i zlato deponovani. U tom cilju "ratni štab opštine Sanski Most, na sjednici održanoj 18.7.1992. godine, donosi Odluku o upotrebi deponovanih sredstava u trezoru SDK Sanski Most. U članu 1. navedene odluke stoji: "Izvršiće se prodaja deviznih sredstava i zlata koje se nalazi u trezoru SDK u Sanskom Mostu i to devizna sredstva PBS Prijedor, a zlato Narodnoj banci Srpske Republike BiH. Član 3. Posao prodaje iz člana 1. ove Odluke izvršiće Komisija u sastavu koji će se utvrditi posebnim rješenjem."[2261] Ovim činom prouzrokovana je šteta svima onim koji su imali deponovana sredstva u SDK Sanski Most.

Srpske vojne snage koristeći artiljerijska i protivavionska oruđa napadale su nebranjena naselja i mjesta pri čemu su neselektivnom vatrom razarani civilni objekti. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović naveden je obrazac postupanja srpskih vojnih i policijskih snaga. U presudi se navodi: "Jakim granatiranjem s položaja izvan ciljanog naselja ili sela prouzrokovale bi se velika šteta i žrtve. Granatiranje bi stanovnike tih naselja prisililo na beg. Nakon što bi vojnici ušli u sela, određeni broj ljudi koji nisu pobegli bio bi pobijen. Kuće su pljačkane, a ljudima koji su bežali oduzimane su stvari od vrednosti koje su poneli sa sobom."[2262]

U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navedeno je: "Optuženi je pomagao i podržavao pripadnike snaga bosanskih Srba u bezobzirnom razaranju gradova, sela i naselja ili pustošenju koje nije opravdano vojnom nuždom u opštinama Banja Luka, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, ***Sanski Most*** (podvukao M.B.) i Teslić."[2263] Od posljedica granatiranja brojni objekti su oštećeni ili uništeni u većoj ili manjoj mjeri. Nakon ulaska u određena naselja i mjesta brojni stambeni i privredni objekti su spaljeni izazivanjem namjernih požara. Čitava naselja su potpuno spaljena u prvom talasu napada. Tako su nakon granatiranja i progona Bošnjaka iz naselja Mahala, Muhići,

[2261] AIIZ, inv. br. 5-1926, Ratni štab srpske opštine Sanski Most, broj: 01-013-38/4, 18. juli 1992, *ODLUKA.*

[2262] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 816.

[2263] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 670.

Otoka, Hrustovo, Vrhpolje velik broj civilnih objekta-privatnih kuća zapaljen i potpuni ili djelimično izgorio. Potvrdu navedenog nalazimo u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović gdje se potvrđuje da je: "u tim artiljerijskim napadima, u Begićima, Hrustovu, Mahali, Muhićima i Vrhpolju, a možda i drugde, bilo poginulih i da je prouzrokovana velika materijalna šteta. U Mahali su artiljerijskom vatrom delimično oštećene kuće i mesna džamija."[2264] Uništene su sve džamije i katoličke crkve i njihova imovina (imamske kuće, župne kuće i druga imovina).[2265]

Prema popisu iz 1991. godine na području opštine Sanski Most bilo je 29.255 stambenih jedinica, tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu uništeno je ili oštećeno: "objekti kolektivnog stanovanja: uništeno 322 objekta, devastirano 949. Objekti individualnog stanovanja: uništeno 10.070 objekata, devastirano 7.858 objekta. U toku ratnih sukoba na području opštine Sanski Most uništeno je ili devastirano 12 većih industrijsko-privrednih objekata, tri veća ugostiteljska objekta te Veleprom, veliko trgovinsko preduzeće."[2266]

[2264] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 825.

[2265] Vidi više u dijelu knjige "***Uništavanje vjerskih objekata Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most.***"

[2266] Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine, Unsko-sanski kanton, Opština Sanski Most, Opštinski načelnik, Opštinska služba za razvoj poduzetništvo i resurse, broj: 02-05-4-2433/16, 29. august 2016, *PODACI O UNIŠTENIM I DEVASTIRANIM OBJEKTIMA NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

Slika porušeni most na rijeci Sani u Vrhpolju

Srpske vojne i policijske snage su prilikom napuštanja Sanskog Mosta (10. oktobra 1995. godine) porušile su nekoliko mostova. Porušeni su mostovina rijeci Sani, Blihi i Dabru. U naselju Vrhpolje miniran i porušen je veliki armirano-betonski most. Na rijeci Dabar porušena su dva mosta. Porušen je most na ušću Dabra i most na Izletištu. Na rijeci Blihi porušen je most u naselju Fajtovci.

Ono što je karakteristično i što je imalo nesagledive štete po pokretnu imovinu Bošnjaka i Hrvata su pljačka te imovine. Odmah po ulasku srpskih vojnih jedinica u bošnjačka i hrvatska naselja počela je pljačka privatne imovine. Srpski vojnici su pljačkali i otimali od Bošnjaka i Hrvata novac, zlato, nakit, automobile, tehničke uređaje, poljoprivredne mašine, umjetnine i druge vrijedne stvari. Koga su i šta su pljačkali pripadnici vojnih jedinica i civili-Srbi navodi se u jednom od izvještaja SJB Sanski Most: "(...). I dalje se radi o krađi i pljački muslimanske a u nekoliko slučajeva i hrvatske imovine i to uglavnom o krađi stoke, traktora, novca i raznih tehničkih i građevinskih materijala. (...)."[2267] U presudi MKSJ u predmetu

[2267] AIIZ, inv. br. 5-1987, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Broj: 408/93, *IZVJEŠTAJ O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE ZA PERIOD APRIL, MAJ I JUNI 1993. GODINE.*

Stanišić i Simatović se "zaključuje da su, posle artiljerijskih napada, iste te snage jednom broju seljana koji su bežali oduzele stvari od vrednosti, da su ubile izvestan broj onih koji nisu pobegli i da su pljačkale kuće."[2268]

U jednom od zaključaka srpske opštine Sanski Most navedeno je: "Pogoršanju političko-bezbjedonosne situacije kao i uznemiravanje građana doprinose pljačke i krađe, miniranje objekata, šverc određenih roba i sl."[2269] Pljačka, rušenje i devastacija imovine bila je bezobzirna i neometana aktivnost pripadnika srpske vojske, policije i civila-srpske nacionalnosti. O razmjerima masovnih pljačkanja bošnjačke i hrvatske imovine na području opštine Sanski Most nalazimo u *osvrtu na stanje bezbjednosti na području Autonomne regije Bosanska krajina* koji je sačinila Služba nacionalne bezbjednosti Banja Luka. U ovom dokumentu navodi se: "(...) Kriminalno djelovanje grupa i pojedinaca, kroz vršenje posebno teških krađa i pljački, naročito je došlo do izražaja u poslednje vrijeme u mjestima gdje su vođena oružana dejstva, odnosno nakon čišćenja terena od ekstremista od strane jedinica Armije. ***Naime, nakon odlaska jedinica Armije sa nekog terena, grupe i pojedinci su dolazili kamionima i masovno pljačkali tehničke stvari, kućne aparate, zlato, novac a nerijetko i najsitnije kućne potrebštine.*** Kriminalci su obično obučeni u maskirne uniforme i predstavljaju se kao srpska vojska vrše svoje 'čišćenje' terena obračunavajući se pritom na svirep način sa svima onim koji im se usprotive, (...) se vrše gnusne kriminalne radnje, pljačka, paljevina, otimanje, nasilje."[2270] I SJB Sanski Most naglašava masovnost pljačkanja uz navođenje da su pljačku vršili pripadnici vojske i civili. U izvještaju o radu za period januar-juni 1992. godine navodi se: "U naseljima gdje su jedinice vojske izvodila borbena dejstva došlo je do masovne krađe i pljačke imovine i stvari kako od pripadnika vojske tako i od civilnog stanovništva."[2271] O kakvim razmjerima masovnih pljačkanja, otimanja i uništavanja bošnjačke i hrvatske imovine najbolje se vidi iz izvještaja SJB Sanski

[2268] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 825.

[2269] AIIZ, inv. br. 5-2052, Srpska opština Sanski Most, Izvršni odbor, broj: 01-012-28, 30. juli 1992, *ZAKLJUČAK*.

[2270] AIIZ, inv. br. 5-1955, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti-sektor SNB Banja Luka, juna 1992, Banja Luka, *OSVRT NA STANJE BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU AUTONOMNE REGIJE BOSANSKA KRAJINA*.

[2271] AIIZ, inv. br. 5-1960, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, pov. br: 11-14-54/92, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB SANSKI MOST ZA PERIOD JANUAR-JUNI 1992. GODINE*.

Most: "(...) Kada se radi o pljački pokretne imovine i evidenciju i podatke je skoro nemoguće ustrojiti jer oštećeni iz straha nesmiju ni prijaviti počinioce. (...) do sada smo registrovali 4 takve grupe među kojima je i grupa tzv. SOS-a bivše paravojne formacije jačine oko 30 ljudi, koja je formalno stavljena pod komandu ovdašnje ratne jedinice, (...)."[2272] Dalje u jednom od izvještaja navodi se: "-izvršena je operativna obrada i snimanje stanja 'opljačkane' i prisvojene pokretne imovine u naseljima Kljevci, Krkojevci i Suhača, a u toku je rad na terenu Tomine. (...) 1. Pošto se radi o krupnim i golemim stvarima i sredstvima (traktori, prikolice, poljoprivredne mašine, građevinski materijal, bijela tehnika, vozila i sl.) potrebno je organizovati prikupljanje, utovar i transport tih sredstava."[2273]

Iz navedenog je vidljivo da su pripadnici srpske policije imali informacije o organiziranim grupama za pljačku imovine Bošnjaka i Hrvta. Posebno je uočljivo da Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most nisu smjeli prijavljivati počinioce krađa bojeći se za vlastitu sigurnost. Osim saznanja o masovnom pljačkanju imovine ni vojni organi 6. sanske brigade nisu poduzimali nikakve mjere na zaštiti bošnjačke i hrvatske imovine. U izvještaju 6. sanskoj brigadi stoji: "***Druže majore obavještavam Vas da se sa pljačkom i palenjem muslimanskih kuća u Bud. Japri*** prestalo te da se stanovništvo odazvalo pozivu da vrati stvari koje smo smjestili uz zapisnik u društveni dom. ***Mještani Brda Antonić su nastavili sa pljačkom sela Ovanjska***. S obzirom da raspolažem sa malim brojem ljudstva tražim pomoć vojne policije. Vođa te grupe je V.D. U slučaju trgovine vlasništvo ZZ Donji Agići odgovorni su bivši komandant RŠ (Rejonski štab, prim. M.B.) N.M., R.S. i M.R, trebalo bi kontaktirati sa direktorom ZZ Agići da izvrši kontrolu primljene i prodane robe. ***Iz trgovine je odveženo 18 traktorskih prikolica i 6 tamića robe. Što se tiče auta još nisu vraćena Stanici milicije***."[2274]

[2272] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

[2273] AIIZ, inv. br. 5-1971, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:11-14, 6. oktobar 1992, *IZVJEŠTAJU O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA TERITORIJI OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2274] AIIZ, inv. br. 5-2044, Srpska stanica javne bezbjednosti Budimlić Japra, 21. juni 1992, *IZVJEŠTAJ*.

U informaciji o bezbjednosnoj situaciji na području opštine Sanski Most, broj: 11-14 od 30. novembar 1992. godine navedeno je: "Znamo i to da se kamionima dovozi opljačkana roba sa ratišta, (...). Prema Uredbi o obaveznoj predaji ratnog plijena i plijena stečenog na drugi način u republičke robne rezerve Sl. glasnik RS, broj: 4/92 od 31.05.1992. godine, ovakvo prisvojena odnosno opljačkana roba ima kategoriju 'plijena stečenog na drugi način' pripada državnim robnim rezervama a opštinski organ za privredu je zadužen za prikupljanje, skladištenje i evidenciju tih roba i sredstava. (...) i sve takve izvještaje dostavljali Izvršnom odboru Skupštine opštine. ***U njima je evidentirano sledeće: 300 lica koja su na razne načine došla u posjed tuđe imovine, 51 traktor, 48 automobila od čega je 18 izuzeto, nekoliko stotina raznih mašina i uređaja, oko 1.000 kom. Bijele tehnike, TV, vrijednog alata, vrijednijeg namještaja i sl. veće količine građevinskog materijala itd. Naravno ovo što smo otkrili i evidentirali je samo dio jer pojedina područja još uopšte nisu obrađena i najveći dio posla na ovom planu tek prestoji.*** (podvukao M.B.), (...) ***Naravno u naseljima gdje žive muslimani i hrvati mir tih ljudi je do krajnosti poremećen i ugrožen, usled manjih ili većih oružanih napada, pljačke, pucnjave, prijetnji i sl***.(podvukao M.B.). (...) lako su ukupno gledano eksplozije u poslednje vrijeme smanjene, one nas i dalje prate. Uglavnom se radi o bacanju bombi u dvorišta kuća gdje stanuju muslimani, (...).[2275] Masovno i organizirano pljačkanje imovine Bošnjaka i Hrvata bila je normalna pojava.

U izvještaj o radu SJB za period 1. maj-10. septembar 1992. godine o pljačkanju imovine Bošnjaka i Hrvata navedeno je: "(...), izuzmu i prikupe stvari, robu i sredstva koja su građani srpske nacionalnosti otuđili (opljačkali) iz naselja i kuća u kojima su živili muslimani a koja su isti napustili usled borbenih dejstava ili iseljavanja. (...) ***Dali se iko zapitao zbog čega naši ljudi–Srbi toliko pljačkaju. Otkuda ta pojava, otkuda toliko srozavanje morala kod jednog dobrog dijela srpskog naroda, ko je za to kriv i da li je uopšte neko kriv? Da li je moguće efikasno spriječiti taj problem kada oni koji idu u pljačku to rade u grupama sa oružjem na gotovs i metkom u***

[2275] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

cijevi, kada pojedini k-diri jedinica za to daju pismena odobrenja (potvrde), kada selo to radi organizovano i za istu formira konvoj, (podvukao M.B.)."[2276]

O istom je navedeno u informatoru SDS-a: "(...) Zar potomci Miloša i Lazara sa Kosova polja, Crnog Đorđa iz Topole, Vojvode Stepe i mnogih znanih koji prave našu svijetlu istoriju mogu da izdaju, da prihvate Brankovića lozu, ***zar potomci Svetog Save (Rastka Nemanjića) mogu da pljačkaju i da se bogate*** (podvukao M.B.) dok drugi ginu 'za krst časni i slobodu svetu' i da omalovažavaju pravoslavlje i bogohule (...)."[2277]

Pljačka i otimanje imovine vršena je često u prisustvu vlasnika. "(...) Naročito je bilo izraženo neovlašteno ulaženje u tuđe stanove i privatne kuće građana i otuđivanje raznih stvari, kao i masovno protiv-pravno prisvajanje pokretne napuštene imovine, (...)."[2278] Pljačka imovine vršena je svakodnevno, često organizirano i uz odobrenje civilnih, vojnih i policijskih funkcionera. Kako bi provodili nesmetanu pljačku SJB je često obavještavala policijske patrole da omoguće nesmetanu pljačku i odvoženje imovine. Tako u jednoj obavjesti je navedeno: "Obavještavam vas da će povjerenik za Okreč Rajlić Tihomir kao predstavnik vlasti izvršiti izuzimanje kućnog namještaja i drugih stvari za potrebe boraca 6. brigade iz kuća koje su napuštene kao i od lica koja ih imaju više (uzeli ili dobili na čuvanje)."[2279]

U nekoliko izvještaja SJB Sanski Most evidentirane su pojedine pljačke: "Obaviještavamo vas da se u protekla 24 sata na području koje pokriva SJB-i Sanski Most desila jedna provalna krađa u kuću Kamber Zijada iz Pobriježja br. 90, od strane NN lica, (...)."[2280] Prilikom pljačke mnogi Bošnjaci su

[2276] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE.*

[2277] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[2278] AIIZ, inv. br. 5-1957, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, januar 1993, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA OD 04. APRILA DO 31. DECEMBRA 1992. GODINE.*

[2279] AIIZ, inv. br. 5-2023, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 20. maj 1994, *OBAVIJEST PATROLI POLICIJE U OKREČU.*

[2280] AIIZ, inv. br. 5-2032, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-959/94, 24. septembra 1994, *DEPEŠA.*

ubijeni, pretučeni ili teže ili lakše ranjeni od strane pljačakaša. U jednom slučaju "je od strane NN lica pretučen Kičin Rasim, sin Tahira, rođen 1939 godine u Demiševcima od kojeg je istom prilikom oteto 710 DM i 400.000 dinara zajedno sa novčanikom (...) je takođe izvršena provala u kuću Burnić Senada sina Ejuba iz koje je iznešen TV prijemnik u boji. (...) tri lica su došla iz pravca Bojančića i pucala po selu a potom došli pred kuću Burnić Taiba gdje su sjedili Burnić Taib, Kičin Rasim i Okčić Omer te su pretukli Kičin Rasima a između stare i nove kuće Burnić Taiba u bašti ranili iz vatrenog oružja Okčić Omera."[2281] U selu Naprelje dva NN muškarca došla su u kuću Vukalić Šabana i od istog oteli 100 DM, električni mlin sa oblaricom, kravu i električni šporet, a zatim istog pretukli.[2282] U jednoj od krivičnih prijava protiv NN počinioca navedeno je: "U noći 12/13. 09.1993. godine oko pola noći dvojica naoružanih i maskiranih srpskih vojnika su nasilno ušla u kuću Zahić Sadika iz Starog Majdana i fizički ga pretukla nanijevši mu tjelesne povrede i opljačkali novac i druge stvari."[2283] Jedan od svjedoka navodi: "Nakon 10-tak dana došla su dvojica četnika sa čarapama na glavi i zvali me da dođem u štalu. Došao sam u štalu i oni su mi odmah prislonili cijev pištolja na čelo. Tražili su pare. Govorio sam da nemam a oni su tražili 500 DEM. Ušao sam u kuću i dao im 500 DEM. Zaprijetili su mi da nikom ne smijem reći i da će me ubiti zajedno sa porodicom i da će doći za mjesec dana. Nakon 10 dana došli su ponovo i opet su bili maskirani. Ponovo su tražili 500 DEM i morao sam dati, ponovo su prijetili da ne smijem nikom reći."[2284]

Razmjeri otimanja i pljačkanja bili su toliki da su stanovnici pojedinih sela tražili pomoć i zaštitu. U pokušajima spašavanja svoje imovine i života obraćali su se vojnim i policijskim jedinicama radi zašite. Tako je "dana 06.09.1992. g. u prostorije Vojne policije u S. Mostu došla je grupa građana

[2281] AIIZ, inv. br. 5-2039, Marinković Nikica-milicionar, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 29. maj 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[2282] AIIZ, inv. br. 5-2026, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-949/94, 21. septembar 1994, *DEPEŠA*.

[2283] AIIZ, inv. br. 2425, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/02-2-230-KU-146/93, 6. oktobra 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG IZVRŠIOCA*.

[2284] AIIZ, inv. br. 2379, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 01-150, 11. august 1994, *IZJAVA V.M.*

iz Vrša, muslimanske nacionalnosti ***tražeći zaštitu od vojske jer ih u posljednje vrijeme po izjavama istih grupa ljudi u vojnim uniformama terorišu, uzimaju im novac i maltretiraju fizički*** (podvukao M.B.)."[2285]

Na meti pljačaša bila je i humanitarna pomoć namijenjena Bošnjacima koja se nalazila u prostorijama "Merhameta". Kako se navodi u depeši broj: 11-19/01-5-438/94 od 18. aprila 1994. godine: "U toku noći 16.4.1994. godine izvršena je provala od strane NN počinilaca u prostorije dobrotvornog društva 'Merhamet', odakle je otuđene određene količine robe."[2286]

Tokom čitave okupacije opštine Sanski Most od strane srpskih vojnih i policijskih snaga neometano je vršena pljačakanje i otimanje imovine. Dolaskom pripadnika Srpske dobrovoljačke garde (SR Jugoslavija) u septembru 1995. godine nastavljeno je sa otimanjem novca, nakita i drugih dragocijenosti. Dio tako otete i opljačkane imovine predavali su predstavnicima vlasti opštine Sanski Most.

[2285] AIIZ, inv.br. 5-1892, Četa Vojne policije, Sanski Most, 7. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ*.

[2286] AIIZ, inv. br. 5-2021, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-438/94, 18. aprila 1994, *DEPEŠA*.

Ратно предсједништво
-С. Мост

Записник
о примопредаји конфискованих предмета

Дана 21.9.1995. год. Гарда је од непријатеља конфисковала следеће предмете:

1. У металној кутији неколико златних прстенова и огрлица од сребра;
2. У торби већа количина металних, кожних и пластичних каишева за сате;
3. Пет табли батерија за сатове различите величине;
4. Већа количина ручних сатова

Наведене предмете Гарда поклања граду С. Мосту

С. Мост, 21.9.1995. год.

За Гарду:
пук. Михајло Улемек
(потпис)

За С. Мост
Недељко Рашула предсједн.
(потпис)

Присутни: 1. Аничић Недељко –

2. Кодић Здравко – [illegible]

3. Лукић Младен – [illegible]

4. Маличевић Перо – [illegible]

1. Аничић

Записник бр. 1

Састављен 21.09. 1995 године у просторијама општине Сански Мост.
Комисија у саставу:

1. Крујић Славко
2. Крунић Марко
3. Јаглица Небојша

извршила је попис ствари по наређењу Ратног председништва како следи.

1. Огрлица тространа (бижутерија) са металним делом ... 1
2. Огрлица једнострука (бижутерија) са метал. делом 2
3. Огрлица једнострука (бижутерија) без дела 4
4. Наруквица (пуна) женска златна 1
5. Наруквица шира златна 1
6. Наруквица са 7 црвених каменова 1
7. Наруквица са 3 кубичастих каменова 1
8. Огрлица женска (летеза) 1
9. Огрлица женска (ширине 5 мм) златна 2
10. Привезак женски (срце) 1
11. Наруквица женска златна 1
12. Сат женски Пулсар-кварц са наруквицом 1
13. Сат женски „Ниврел" без наруквице 1
14. Прстен мушки са кубичастим каменом 1
15. Прстен женски са округлим каменом 1
16. Прстен женски са дугуљастим каменом 1
17. Прстен женски петероструки са ситним камен. . 1
18. Прстен женски седмоструки - камен без боје .. 1
19. Прстен женски троструки - округли камен .. 1
20. Прстен женски троструки - камен плавичаст . 1
21. Прстен женски тростр. дугачки плави камен . . 1
22. Прстен женски плави средњи камен 1
23. Прстен женски камен са петокраком 1
24. Прстен женски - мањи црвени камен 1
25. Прстен женски троструки са 3 бела камен. .. 1
26. Прстен женски уски са белим каменом ... 2
27. Прстен женски - ребраста купола 1
28. Прстен женски сребро са каменом 1
29. Прстен женски сребро са 3 каменчића 1

Записник

састављен дана 25.09.1995. године у просторијама општине Сански Мост.

По наређењу ратног председништва комисија коју чине:

1. Кљујић Славко
2. Крунић Марко
3. Јаглица Небојша

извршила је попис предмета преузетих од Гардиста, и то:

1. Џепни сат („Зентра", „Жијан" и „Веркисоф") 3 ком
2. Сат ручни женски „Нацар" .... 1 "
3. Прстен женски (различитих облика) .... 24 "
4. Бурме .... 2 "
5. Прстен мушки са каменом 1
6. Минђуше .... 9 пари
7. Привјесци за ланчић (разни) .... 3 ком
8. Брош са каменчићем .... 1 "
9. Ланчићи танки .... 4 "
10. Ланчић-огрлица (ширина 7 мм) .... 1 "
11. Огрлица (ширина 11 мм) .... 1 "
12. Наруквица бела (бижутерија) .... 1 "
13. Минђуше растурене у комадима .... 4 "

Закључено редним бројем 13. (тринаестим)

Предмети су разврстани и упаковани према извршеном попису.

1. Кљујић Славко

2. Крунић Марко

3. Јаглица Небојша

Небојша

Записник бр. 2.

Састављен 21.09. 1995. године у просторијама општине Сански Мост.
Комисија која сачињавају:
1. Крујић Славко
2. Крунић Марко
3. Јаглица Небојша

по наређењу Ратног предсједништва извршила је попис предмета преузетих од Гарде за град Сански Мост и то:

1. Наруквице металне за ручни сат ком 536
2. Каиш за ручни сат (разни) пакета - - - - 17
3. Гвоздићи и копче за каиш ручног сата - пакет .. 1
4. Сат џепни - - - - - - - - - - - - - - - ком ... 1
5. Сатови ручни разни .... ком .. 26
6. Механизам за зидни сат .... ком .. 6
7. Казаљке за зидни сат - паковање - - - - - 1
8. Торба за ручне сатове и дигитроне - разна - ком 1
9. Ситни дијелови разни (један пакетић) ком 1

Закључено редним бројем 9. (девети)

1. Славко Крујић
2. Марко Крунић
3. Јаглица Небојша

***Zapisnici o primopredaji*[2287]**

[2287] AIIZ, inv. br. 5-1976, Ratno predsjedništvo Sanski Most, 21. septembar 1995, *ZAPISNICI O PRIJEMU KONFISKOVANIH PREDMETA OD SRPSKE DOBROVOLJAČKE GARDE.*

U jednom zapisniku o primopredaji otete imovine navodi se: "Dana 21.9.1995. god. Garda je od neprijatelja konfiskovala sledeće predmete: 1. U metalnoj kutiji nekolik zlatnih prstenova i ogrlica od srebra. 2. U torbi veća količina metalnih, kožnih i plastičnih kaiševa za sat. 3. Pet tabli baterija za satove različitih veličina. 4. Veća količina ručnih satova. Navedene predmete Garda poklanja gradu S. Mostu. S. Most 21.9.1995. god. Za gardu puk. Mihajlo Ulemek, Za Sanski Most Nedeljko Rašula, predsjednik. [2288] Po prijemu opljačkanih stvari, formirana je komisija koja je izvršila popis, u sastavu bili su: Kljujić Slavko, Krunić Marko i Jaglica Nebojša."[2289]

Osim što su vršene pljačke imovine Bošnjaka i Hrvata od strane vojske, policije i civila-Srba, vršene su i instutucionalne pljačke i otimanja privatne imovine. Donošenjem određenih odluka privatna imovina Bošnjaka i Hrvata je pretvarana u *"državnu"*. Tako je Krizni štab Srpske opštine Sanski Most, na osnovu odluke Kriznog štaba AR Krajina, na sjednici održanoj 29.06.1992. godine, donio ***"odluku o izuzimanju iz privatnog vlasništva pokretne i nepokretne imovine u područjima iz kojih su vršena oružana dejstva i pretvara u državnu imovinu*** (podvukao, M.B), član 1. U područjima opštine Sanski Most iz kojih su vršene oružane intervencije, odnosno oružana dejstva prema Vojsci Srpske Republike BiH ***izuzima se iz privatnog vlasništva sva pokretna i nepokretna imovina i pretvara u državno vlasništvo*** (podvukao M.B.).(...). Član 3. Imovinom iz člana 1. ove Odluke upravljanje i raspolagati opština Sanski Most."[2290]

[2288] AIIZ, inv. br. 5-1975, Ratno predsjedništvo Sanski Most, 21. septembar 1995, *ZAPISNIK O PRIMOPREDAJI KONFISKOVANIH PREDMETA.*

[2289] AIIZ, inv. br. 5-1976, Ratno predsjedništvo Sanski Most, 21. septembar 1995, *ZAPISNICI O PRIJEMU KONFISKOVANIH PREDMETA OD SRPSKE DOBROVOLJAČKE GARDE.*

[2290] AIIZ, inv. br. 5-1910, Krizni štab opštine Sanski Most, 29. juna 1992, *ODLUKU O IZUZIMANJU IZ PRIVATNOG VLASNIŠTVA POKRETNE I NEPOKRETNE IMOVINE U PODRUČJIMA IZ KOJIH SU VRŠENA ORUŽANA DEJSTVA I PRETVARA U DRŽAVNU IMOVINU.*

Na osnovu člana _____ Krizног štaba AR Krajina, Krizni štab Opštine Sanski Most na sjednici održanoj 29.06.1992. godine, d o n o s i

O D L U K U

o izuzimanju iz privatnog vlasništva pokretne i nepokretne imovine u područjima iz kojih su vršena oružana dejstva i pretvaranje u državnu imovinu

Član 1.

U područjima opštine Sanski Most iz kojih su vršene oružane intervencije, odnosno oružana dejstva prema vojsci Srpske Republike BiH izuzima se iz privatnog vlasništva sva pokretna i nepokretna imovina i pretvara u državnu imovinu.

Član 2.

Zadužuju se Opštinski sekretarijat za opštu upravu, prostorno uredjenje i stambeno-komunalne poslove i Opštinske upšre za imovinske pravne i geodetske-katastarske poslove da na područjima iz člana 1. ove Odluke, u skladu sa utvrdjenom nadležnosti, utvrde sve činjenice bitne za raspolaganje i daljnje korištenje utvrdjenom imovinom.

Član 3.

Imovinom iz člana 1. ove Odluke upravljanje i raspolagati opština Sanski Most.

Član 4.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja, a o njenom izvršenju starаće se organi iz člana 2. ove Odluke.

Broj:_____
Datum:_____1992.godine

PREDSJEDNIK KRIZNOG ŠTABA

Odluku o izuzimanju iz privatnog vlasništva pokretne i nepokretne imovine[2291]

[2291] AIIZ, inv. br. 5-1910, Krizni štab opštine Sanski Most, 29. juna 1992, *ODLUKU O IZUZIMANJU IZ PRIVATNOG VLASNIŠTVA POKRETNE I NEPOKRETNE IMOVINE U PODRUČJIMA IZ KOJIH SU VRŠENA ORUŽANA DEJSTVA I PRETVARA U DRŽAVNU IMOVINU.*

Ovakva odluka pokazuje prave namjere da se opljačka i otima privatna imovina Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most. U navedenoj odluci je naglašeno ***"oduzimanje imovine iz područja sa kojih su vršena oružana dejstva prema Vojsci Srpske Republike BiH***"(podvukao M.B.), međutim, Bošnjaci i Hrvati nisu vršili nikakva borbena djelovanja prema srpskoj vojsci nego suprotno. Ovakva formulacija imala je za cilj da prikrije prave namjere i ciljeve.

Pljačka i teror pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica i civila-Srba prema nesrpskom stanovništvu bili su svakodnevnica. Tokom period 1992-1995. godine kontinuirano su vršena pljačkanja i uništavanja imovine nesrpskog stanovništva. U jednom izvještaju se navodi: "Na teritoriji SO Sanski Most što se tiče Muslimana i Hrvata mirni su i ne prave nikakve probleme. Isti prihvataju sve mjere koje donose organi vlasti. Međutim, najveći problem su na teritoriji od pojedinih naoružanih grupa Srba koji sprovode teror nad muslimanskim i hrvatskim življem, ***pljačkaju sve što im se nađe dostupno*** (podvukao M.B.). Bilo je i ubistava, tako da su neke od tih grupa pohapšene. ***Naročito ima mnogo šverca, prisvajanje vozila i traktora. Na teritoriji ima mnogo pucnjave jer je skoro čitav srpski narod naoružan*** (podvukao M.B.)."[2292]

Kakav je bio odnos prema bošnjačkoj imovini vidljivo je iz brojne dokumentacije i arhivske građ srpske opštine Sanski Most i srpske SJB Sanski Most. U zapisniku sa 11. sjednice izvršnog odbora SO-e Sanski Most, broj: 01-12-31/4 od 14. august 1992. godine, navodi se: "3. Usvaja se Odluka Mjesne zajednice Čaplje broj: 21/92 od 29.07.1992. godine o preduzimanju na čuvanje i korištenje djela imovine građana muslimanske nacionalnosti koji se dobrovoljno iseljavaju, s tim da se u čl. 2. Odluke 'Komisija za raspored i preuzimanje imovine dodaje još jedan član ispred organa uprave i to: Jovanić Dušanka'."[2293] Imovina Bošnjaka i Hrvata koja je ostala na "čuvanju" u naselju Čaplje, u potpunosti je opljačkana, devastirana i pričinjena je ogromna šteta. Osim toga Krizni štab je donosio odluke kojim je oduzimana imovina a da nije plaćana nikakva naknada. Tako je opljačkano pogonsko gorivo iz privatne benzinske pumpe u vlasništvu Bošnjaka. Odlukom Kriznog štaba

[2292] AIIZ, inv. br. 5-1882 ,VP 7421 Sanski Most, Str. pov. br. 1210-1, 6. decembar 1992, *REFERATU O STANJU U 6. KRAJIŠKOJ PJEŠ. BRIGADI.*

[2293] AIIZ, inv. br. 5-1907, Izvršni odbor srpske opštine Sanski Most, broj: 01-12-31/4, 14. august 1992, *ZAPISNIK SA 11. SJEDNICE IZVRŠNOG ODBORA SO-e SANSKI MOST.*

srpske opštine Sanski Most "zadužuje se Štab CZ da izvrši pretres i izvuče naftu iz benzinske pumpe vlasnika Hodžić Ilhana iz D. Kamengrada za potrebe organa vlasti opštine."[2294] Opljačkana bošnjačka imovina je prodavana građanima o čemu se navodi: "U ovom, kao i u prethodnom periodu, vršeno je dovoženje materijalnih dobara koje su neovlašteno prisvojili građani sa područja Vrhpolje i Hrustova i koja dobra su prodavana putem prodavnice RO 'Sloboda'. Međutim, u ovom periodu bio je povećan broj zahtjeva od porodica poginulih radnika, a posebno zahtjeva za šporetima na čvrsto gorivo i određenim namještajem, tako da je velik dio ove robe dodjeljivan istima. I dalje je velik broj ovakvih zahtjeva koji će se i ubuduće morati rješavati."[2295]

Prisilni progoni i otimanje imovine kojom su raspolagali Bošnjaci i Hrvati bila je uobičajena praksa. Naredbe o iseljavanjima iz stanova i progonu njihovih stanara donosio je Krizni štab ili Izvršni odbor srpske opštine Sanski Most a realizaciju su sprovodili pripadnici srpske SJB Sanski Most. Na 11. sjednici Izvršnog odbora donesen je zaključak broj 9. kojim se naređuje. "Da je žena Kličić Ibrahima u roku od 5 dana dužna napustiti trosoban stan, koji su ona i njen muž koristili kao opštinski kadar, a stan će poslužiti u svrhu rješavanja stambenog pitanja Tripković Nemanje, kao i majora Brajića kome će se dati na korištenje stan kao alternativa a koji je državna imovina, a pripadao je Malovčić Kemi, s tim da se major Brajić redovnim putem preko komande 6. Krajiške obrati nadležnim organima za rješavanje stambenog pitanja.[2296] Ovakav obrazac djelovanja je bio posebno izražen kada su srpske vlasti opštine Sanski Most rješavale stambena pitanja visokih civilnih, vojnih i policijskih funkcionera. Zapravo, oni su birali posebne stanove, kuće i lokale koje su neovlašteno zaposjedali. Osim toga, nadležni vojni i policijski organi često su opljačaknu ili otetu imovinu proglašavali ratnim plijenom koju su kasnije prodavali. U izvještaj o radu Centra službi bezbjednosti Banja Luka od 4. aprila do 31. decembra 1992. godine navodi se: "Vezano za oduzimanje predmeta po osnovu uredbe o ratnom plijenu i

[2294] AIIZ, inv. br. 5-1895, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-31/92, 8. juni 1992, *ZAKLJUČCI.*

[2295] AIIZ, inv. br. 5-2058, *IZVJEŠTAJ O RADU OPŠTINSKOG ŠTABA CIVILNE ZAŠTITE ZA PERIOD 15.07.-15.10.1992. GODINE.*

[2296] AIIZ, inv.br. 5-1907, Izvršni odbor srpske opštine Sanski Most, broj: 01-12-31/4, 14. august 1992, *ZAPISNIK SA 11. SJEDNICE IZVRŠNOG ODBORA SO-e SANSKI MOST.*

robi stečenoj na drugi način, čije čuvanje se vrši od strane OUP-a, ima slučajeva da pojedini izvršni odbori skupština opština donose odluke o licitaciji privremeno oduzetih predmeta, naročito motornih vozila, ili odluke o njihovom ustupanju drugim korisnicima što je u suprotnosti sa zakonom."[2297]

Posebno na meti masovne pljačke bili su automobili, traktori, poljoprivredne mašine i priključci. Odmah po ulasku u nebranjena bošnjačka mjesta i naselja počela je pljačka i odvoženje putničkih automobila, kamiona i traktora od strane pripadnika srpskih vojnih snaga i civila-Srba. Ono što posebno treba naglasiti bilo je otimanje kamiona u vlasništvu "Agrokomerca" iz Velike Kladuše. U maju 1992. godine, prije otpočinjanja borbenih djelovanja srpske vojne i policijske jedinice su u Sanskom Mostu zaustavile i otele 29 kamiona Agrokomerca sa robom koju su prevozili za Zenicu, Zavidoviće i Sarajevo.[2298] Tom prilikom su oduzeta 22 kamiona-šlepere (od toga 4 hladnjače), 6 kamiona bez prikolice i 1 putničko vozilo.[2299] Jedan broj otetih kamiona "Agrokomerca" Krizni štab Srpske opštine Sanski Most dao je na korištenje 6. sanskoj brigadi i SJB Sanski Most, jedan broj preduzećima a jedan broj privatnim osobama. Nakon što je najveći broj vozila uništen i opljačkan Krizni štab je donio odluku o prodaji ovih vozila. Na jednom od sastanaka Sekreterijata SDS-a Sanski Most, održanog 16. augusta 1992. godine "Zadužuje se Izvršni odbor Skupštine opštine, odnosno Komisija za licitaciju da podnese izvještaj o oduzetim vozilima i šleperima 'Agrokomerca'."[2300] O postupanju sa ovim vozilima i njihovim otuđenjem navedeno je izvještaju SJB Sanski Most: "Nadamo se da vam je poznato da ste teretna vozila 'Agrokomerca' koja se nalaze na našem spisku kojeg smo vam dostavili pod brojem 11-19-308/93, 4.9.1993. godine prenijeli u vlasništvo Grmeč-transporta, Lukić Slobodanu i ŠIP-u. To su vozila pod brojevima: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16 (vidi zaključak broj: 01-012-31 od 22.8.1993. godine i kupoprodajni ugovor sa ŠIP-om, Slobodanom Lukićem

[2297] AIIZ, inv. br. 5-1957, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, januar 1993, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA OD 04. APRILA DO 31. DECEMBRA 1992. GODINE*.

[2298] AIIZ, inv. br. 2419, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-267/93, 7. august 1993, *INFORMACIJA O STANJU ZAPLIJENJENIH KAMIONA "AGROKOMERCA".*

[2299] Isto.

[2300] AIIZ, inv. br. 5-2051, Srpska demokratska stranka Sanski Most, 16. august 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA SEKRETERIJATA SDS-a SANSKI MOST.*

broj 04/6-413-13 od 25.1.1993. godine."[2301] Iz navedenog izvještaja vidi se kome je dio vozila dodijeljen i prodan.

Na području opštine Sanski Most Bošnjaci su prije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu imali preko 2.500 putničkih i teretnih vozila. U izvještaju SJB Sanski Most, broj: 11-14 od 23. septembar 1992. godine navedeni su podaci o broju motornih vozila: "U vezi sa vašim traženjem po navedenom Zaključku dostavljamo vam sledeće podatke: -broj vozila koja su bila registrovana na lica muslimanske nacionalnosti na području SO-e Sanski Most, ***putnička 2.459 vozila, teretna 194 vozila*** (podvukao M.B.). (...) -da je jedan broj muslimana koji su se iselili svoja vozila prodao, poklonio ili dao na čuvanje Srbima uz već znane potvrde, ugovore, punomoći i dr. - jedan broj vozila su jednostavno od njih oduzeli Srbi i drže ih sakrivene po svojim kućama i garažama, čekajući vrijeme kada će moći da ih registruju ili na drugi način iskoriste, - značajan broj vozila izuzet i zaplijenjen od strane vojske, sekretarijata za narodnu odbranu i milicije i dat na korištenje vojsci i drugim subjektima, ustanovama i preduzećima, od kojih su neka putem licitacije prodana, što se može vidjeti kod komisije za licitaciju, - jedan broj vozila je uništen, demoliran, prilikom borbenih dejstava."[2302]

Prilikom prisilnog progona jedan manji broj Bošnjaka i Hrvata uspio je iz Sanskog Mosta otići sa svojim automobilima, ostalo je oteto, ukradeno ili ostalo kod njihovih kuća. Jedan broj putničkih automobila predat je na korištenje pojedinim vojnim jedinicama i pojedincima. Tako se u jednom izvještaju SJB Sanski Most navodi: "(...) 3. Putničko vozilo pod rednim brojevima 22, 23, 24 i to: Renault 5 PD 691-27, Zastava Turbo PD 909-55 i motocikl Java PD 18-140 ste svojim zaključkom broj 01-012-15 od 11.6.1993. godine dali na korištenje OG-2 ***da bi kasnije vozilo Renault 5 dali u trajno vlasništvo pukovniku Basara Branku*** (podvukao M.B.). Šta je sada sa tim vozilima pošto je operativna grupa 2 (Prijedor) rasformirana nije nam poznato, niti smo dužni da znamo. Potrebno je da se obratite Komandi 43 motorizovane brigade Prijedor koja je naslednik OG ili pukovniku Basari koji je to sa vama

[2301] AIIZ, inv. br. 5-1989, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-395/93, 7. decembar 1993, *IZVJEŠTAJ IZVRŠNOM ODBORU SO-e SANSKI MOST.*

[2302] AIIZ, inv. br. 5-1977, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 23. septembar 1992, *PODACI O VOZILIMA.*

dogovarao. 7. ***Putničko vozilo Ford sijera 16 PD 914-42 i Golf dizel PD 914-43 pod rednim brojevima 17 i 18 voze oficiri 6. brigade potpukovnik Vojvodić i pukovnik Aničić*** (podvukao M.B.) a ista nisu nikakvim vašim aktom data njima ili komandi 6. brigade na korištenje."[2303]

U pojedinim slučajevima policijski organi (civilna i vojna policija) evidentirala su pojedine slučajeve otimanja ili krađe motornih vozila. U jednom slučaju kod jedne osobe pronašli su dva ukradena motorna vozila. "Na osnovu činjenica, intervencijom vojne milicije, ustanovljeno je da su učestvovali u organiziranoj pljački. Kod samog Bursaća pronađena su dva mercedesa i to: teretni i luksuzni, kao i mnoge druge skupocjene stvari."[2304]

U dva naselja pripadnici SJB Sanski Most evidentirali su otimanje i krađe motornih vozila. "U prilogu dopisa dostavljamo vam izvještaj naših operativaca koji su radili na terenu sela Krkojevaca i Suhače po pitanju otuđenih stvari i sredstava, čiji su vlasnici bili muslimani a koja su lica iz izvještaja bespravno prisvojili (podvukao M.B.). (...) -u garaži Ćopića nalazi se parkirana 'Lada karavan' bez registarskih tablica. Obavljen razgovor sa ženom Ćopić Janka koja nije znala objasniti porijeklo vozila, a prema nezvaničnim saznanjima radi se o vozilu nepoznatog vlasnika koja je nakon borbenih dejstava dotjerana iz sela Hrustovo. (..)- posjeduje traktor 'Zetor 5211' od lica iz Vrša. Navedeni traktor dotjeran je nakon napada uniformisanih lica na Vrše i ostavljen na čuvanje, tako da ne posjeduje nikakav ugovor ili bilo kakav dokumenat.-kod Damjanović Marka nalazi se traktor reg. br. Sanski Most 383 za koji posjeduje potvrdu za korištenje izdatu od pomoćnika komandanta za pozadinu VI Krajiške brigade, potpisane od strane Oljača Duška.-kod Mudrinić Mile nalazi se kombi 'Furgon' PD 904-43 Pijalić Mehmeda iz Kamengrada, i traktor sa prikolicom IMT."[2305]

Krizni štab, Izvršni odbor opštine Sanski Most je oteta i opljačkana motorna vozila Bošnjaka i Hrvata u jednom broju slučajeva dodjeljivao porodicana poginulih srpskih boraca. To je bio neki vid nagrade za pogibiju.

[2303] AIIZ, inv. br. 5-1989, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-395/93, 7. decembar 1993, *IZVJEŠTAJ IZVRŠNOM ODBORU SO-e SANSKI MOST.*

[2304] AIIZ, inv. br. 5-1986, *IZVJEŠTAJ PROTIV LAŽNIH OPTUŽBI NA REZERVNI SASTAV MILICIJE I NJENOG KOMANDIRA U BUDIMLIĆ JAPRI.*

[2305] AIIZ, inv. br. 5-1973, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14-236/92 12. oktobar 1992, *IZVJEŠTAJ O KONTROLI OTUĐENIH STVARI I SREDSTAVA.*

Krizni štab ovu dodjelu je obrazlagao da: "svoj stav temelji na činjenici da su ta vozila ostavila lica nesrpske nacionalnosti koja su dobrovoljno napustila opštinu Sanski Most i dala izjavu da svu pokretnu imovinu, koju sa sobom ne nose ostavljaju na raspolaganju opštini Sanski Most. ***Vozila su dodjeljivana isključivo borcima i porodicama palih boraca.*** (podvukao M.B.)"[2306] Opljačkana i oduzeta vozila prvobitno su bila registrovana na ime onih osoba kojima su dodjeljivana da bi naknadno prekinuli sa time. O tome se u informaciji SJB Sanski Most navodi: "(...) Pored gornjeg još jednom skrećem pažnju i zamoljavam da nadležni organi opštine riješe problem odnosno status vozila koja su prodavali ili dodjeljivali licima prema opštinskim odlukama i kriterijima jer je Stanici javne bezbjednosti od strane MUP-a naloženo da takva vozila ne može registrovati, a upravo najveći broj ne registrovanih vozila koji se kreću putevima potiče iz te kategorije. (...)[2307] O istom se navodi: "Poznato vam je da je tokom 1992. i 1993. godine SO-e (Skupština opštine, prim. M.B.) Sanski Most prodavala ili poklanjala automobile čiji su vlasnici muslimani i hrvati a koji su se iselili sa teritorije opštine. SJB je sve do 1.9.1993. godine registrovala takva vozila kada smo to obustavili shodno depeši MUP-a br. 09/1-304 od 17.5.1993. godine i depeši CSB Banja Luka br. 11-1/09-1103 od 27.8.1993. godine. O tome smo obavijestili i SO-e sa molbom da se prestane sa prodajom odnosno dodjelom tih automobila, međutim, oni su nastavili i dalje. Sada lica koja su dobila automobile traže od nas registraciju a mi to odbijamo. ***Pošto takve automobile dobijaju borci, invalidi i porodice poginulih boraca dolazi do ružnih scena u SJB kada oni dođu sa zahtjevom za registraciju istih. Pored toga licima koja su automobile dobili krajem 1992. godine i početkom 1993. god. sada ističe registracija, pa ista podnose zahtjeve za produženje registracije*** (podvukao M.B.)."[2308] Dalje se traži navodi: "(...) Ovom prilikom bi zamolio i predložio ovoj skupštini da zaduži nadležene organe (Izvršni odbor) da se sa vladom odnosno resornim ministarstvom vlade riješi problem pravnog osnova odnosno dodijele automobila od strane SO-e odnosno Izvršnog od-

[2306] AIIZ, inv. br. 5-1980, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-10/1, 30. maj 1994, *ZAKLJUČCI*.

[2307] AIIZ, inv. br. 5-1966, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 1. april 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

[2308] AIIZ, inv. br. 5-1997, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19-4/94, 3. januar 1994, *UPIT MUP-u RS BIJELJINA I CSB BANJA LUKA*.

bora pojedinim licima (porodice poginulih, učesnici rata, invalidi, zaslužni građani i sl.)."[2309]

Uprkos zabrani dodjeljivanja i prodaje opljačkanih motornih vozila Skupština opštine Sanski Most na sjednici održanoj 30. maja 1994. godine, donijela je zaključak da i dalje nastavi sa dodjelom i prodajom pljačkanih vozila: "Obzirom da Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, na osnovu uputa svog ministarstva, nije izvršila registraciju oko pedeset putničkih automobila po odluci Izvršnog odbora Skupštine opštine, jer su stavovi Republičkih organa da ta vozila imaju tretman ratnog plijena, Skupština opština ostaju pri stavovima i opredjeljenjima svojih organa."[2310]

Jedan od načina uništavanja imovine Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Most bilo je namjerno izazivanje i podmetanje požara u stambenim i drugim (ljetne kuhinje, šupe, štale, spremišta sijena) objektima. Odmah po ulasku u nebranjena sela srpski vojnici su podmetali požare u kuće, vjerske objekte (džamije i katoličke crkve), palili sijena i na taj način stvarali psihozu straha i prisiljavali bošnjačko i hrvatsko stanovništvo na napuštanje svojih domova. Najveći broj kuća i drugih objekata spaljen je odmah po ulasku srpskih jedinica u naseljima Mahala, Muhići, Otoka, Vrhpolje, Hrustovo. U prvim danima napada podmetnuto je i izgorjelo najviše stambenih objekata u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata. U izvještaj o radu Centra službi bezbjednosti Banja Luka za period 1. januara do 30. juna 1992. godine navedeno je: "Najčešći predmeti požara izazvani namjernim paljenjem su stambeni objekti, vikendice, poljoprivredni objekti i stočna hrana. Uglavnom se radi o objektima i vikendicama koji su napušteni i nisu pod kontrolom vlasnika i to u većini slučajeva muslimanske i hrvatske nacionalnosti."[2311] Samo u tri mjeseca (april, maj i juni) 1993. godine "registrovano je 17 požara, od kojih 12 otpada na paljenje napuštenih muslimanskih kuća u Tominskoj Palanci i Fajtovcima a 5 na požare na sijenima i štalama."[2312]

[2309] AIIZ, inv. br. 5-1978, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 27. maj 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE*.

[2310] AIIZ, inv. br. 5-1980, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-10/1, 30. maj 1994, *ZAKLJUČCI*.

[2311] AIIZ, inv. br. 5-1959, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, *jula* 1992, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA ZA PERIOD 01.01. DO 30.06. 1992. GODINE*.

[2312] AIIZ, inv. br. 5-1987, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 408/93, *IZVJEŠTAJ O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE ZA PERIOD APRIL, MAJ I JUNI 1993. GODINE*.

Tokom perioda 1992-1995. godine, kontinuirano je vršeno podmetanje požara i paljenje imovine u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata. Kroz nekoliko primjera namjernog podmetanje požara na stambenim i drugim objektima koji su za posljedice imali totalnu ili djelimičnu štetu želimo ukazati na postupanja sa imovinom Bošnjaka i Hrvata. Podmetanje požara na ovoj imovini imalo je za cilj da se izvrši pritisak kako bi Bošnjaci i Hrvati trajno napustili prostor opštine Sanski Most. U nekoliko slučajeva požare na stambenim objektima Bošnjaka i Hrvata evidentirala je SJB Sanski Most. Međutim, niko od počinitelja nije uhapšen i osuđen za ova protivzakonita postupanja.

Navest ćemo nekoliko izvještaja SJB Sanski Most kojim se izvještava o namjernim izazivanjim požara na imovini Bošnjaka i Hrvata opštine Sanski Most: "Dana 4. septembra 1993. godine u Donjem Kamengradu zapaljena je ljetna kuhinja Alagić Idriza, istog dana provaljeno je u kuću Alagić Taiba gdje su ga maskirani napadači pretukli a ranili Pašagić Huseina u pokušaju da im otmu novac."[2313] "Tokom noći 29/30.11.1994. godine zapaljena je kuća vl. Saleš Omera iz Dabra SO Sanski Most koja je u potpunosti izgorila. (...) Dana 30.11.1994. godine oko 18,00 sati zapaljene su dve napuštene kuće u naselju Šejkovača u Sanskom Mostu."[2314] "Obavještavamo vas da je na području koje pokriva ova SJB-i u protekla 24 časa bila jedna paljevina, gdje je zapaljena štala od Krupić Ahmeta sin Mustafe rođen 1933. godine nastanjen u Sanskom Mostu ulica Obala Zdene broj 1."[2315] "Od strane NN lica zapaljena stara kuća Nalić Derviša u ul. M. Miljevića br. 49."[2316] "Dana 03-05.1995. godine u 22,15 u mjestu Šehovci došlo je do požara na pomoćnom objektu (šupa-štala) vlasništvo Osmančević Muaza, (...)."[2317] "Obavještavamo vas da je noću 5.12.1994. godine u 23 časa zapaljene kuća vlasništvo Krupić Ahme u ulici Cara Lazara u Sanskom Mostu, (...)."[2318] "Dana 9.4. 1994. godine

[2313] AIIZ, inv. br. 5-1985, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/02-2-230-KU-115/93, 6. septembar 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA*.

[2314] AIIZ, inv. br. 5-1994, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-6-1139/94, 1. decembar 1994, *DEPEŠA*.

[2315] AIIZ, inv. br. 5-2000, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most broj: 11-19/01-5-800/94, 3. august 1994, *DEPEŠA*.

[2316] AIIZ, inv. br. 5-2042, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-96/94, 30. januar 1994, *DEPEŠA*.

[2317] AIIZ, inv. br. 5-2001, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-5/01-5-422/95, 4. maj 1995, *DEPEŠA*.

[2318] AIIZ, inv. br. 5-2002, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1148/94, 6. decembar 1994, *DEPEŠA*.

u 00,20 sati došlo je do požara na kući koja je napuštena a bila je vlasništvo Pašalić Fuada iz Sanskog Mosta ul. C. Kukolja bb."[2319] "U protekla 24 sata na našem području dogodila se jedna paljevina, tj. u ul. N.Tesle zapaljena je kuća bivšeg vlasnika Krupić Džehve iz S. Mosta. Požar je lokalizovan, a na objektu je nastala materijalna šteta."[2320] "NN počinilac u Husimovcima zapalio kuću bivšeg vlasnika Karabeg."[2321] "U ul. Cara Lazara zapaljena kuća Krupić Muhameda, izgorjela jedna prostorija, a zatim požar lokalizovan. U ul. 4. juli zapaljena je kuća Halilović Džafera, izgorio gornji sprat i krov, a zatim požar lokalizovan. U Donjem Kamengradu zapaljena i izgorjela kuća, čiji se vlasnik nije mogao utvrditi jer u blizini nema nastanjenih građana. Uviđaj u sve tri gore navedena slučaj nije obavljen jer su požari registrovani u vremenu 22,10 do 23,30 sati."[2322]

Kao jedan od razloga za paljenje i uništavanje imovine Bošnjaka i Hrvata na području opštine Sanski Mosta navosi se u presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović: "Rašula je dalje zabeležio da mnogi Srbi iz osvete izazivaju požare u gradu i pljačkaju vozila i drugu imovinu."[2323] Jedan od svjedoka navodi: "Ja sam svojim očima gledao kada je kuću Cerić Muhameda i Cerić Hamdije zapalio D.M. sin V. i R. zvana S. kći S. (...) Isto tako ja sam prilikom stražarenje svaku noć gledao kada idu u pljačku u muslimanske kuće (...), stavljali su čarape na lice i išli u pljačku obično oko 23.00 sati."[2324]

Jedan od načina prisilnog progona Bošnjaka i Hrvata sa prostora opštine Sanski Most bilo je podmetanje eksplozivnih naprava na stambenim i vjerskim objektima. Podmetanje eksplozivnih naprava na imovini Bošnjaka i Hrvata počelo je prije oružanih dejstava srpskih snaga. U koordiniranoj,

---

[2319] AIIZ, inv. br. 5-2004, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-283/94, 9. mart 1994, *DEPEŠA*.

[2320] AIIZ, inv. br. 5-2011, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 14-5/01-5-356/95, 15. aprila 1995, *DEPEŠA*.

[2321] AIIZ, inv. br. 5-2031, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-539/94, 24. maj 1994, *DEPEŠA*.

[2322] AIIZ, inv. br. 5-2033, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-342/94, 25. marta 1994, *DEPEŠA*.

[2323] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 841.

[2324] AIIZ, inv. br. 2396, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-368/96, 22. aprila 1996, *IZJAVA R.R.*

pomno isplaniranoj i od strane SDS-a naređenoj akciji podmetanja eksploziva prije početka napada na mjesta i naselja nastanjena Bošnjacima i Hrvatima imalo je za cilj zastrašivanje, stvaranje ratne psihoze i slanje poruka svima onima koji se protive politici SDS-a šta će im se dogoditi. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navedeno je: "Svedok JF-010 rekao je u svedočenju da je, po naređenju opštinskog rukovodstva SDS-a, pukovnika Aničića i Vlade Vrkeša, SOS digao u vazduh više od deset poslovnih objekata čiji su vlasnici bili nesrbi, kako bi se izvršio pritisak na nesrpsko stanovništvo. Osim toga, pripadnici SOS-a su, posle preuzimanja vlasti u opštini Sanski Most, prisvajali imovinu Muslimana i Hrvata, uključujući kuće, vozila i stvari od vrednosti."[2325]

Miniranja stambenih i vjerskih objekata u nekim slučajevima za posljedicu je imalo i smrtni ishod. U presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović naveden je izvještaj SJB-a Sanski Most od 5. avgusta 1992. godine u kome "kaže se da je u prethodna dva meseca primećeno izraženo delovanje određenih paravojnih grupa koje su se 'otrgle' od komande vojske i koje izvode vlastite akcije, poput podmetanja eksploziva, paljenja kuća, ubijanja, pljački i drugih krivičnih dela nad stanovnicima muslimanske i hrvatske nacionalnosti, s ciljem sticanja materijalne koristi i vršenja pritiska kako bi se ti stanovnici nagnali da se odsele. Osim toga, pominje se 45 eksplozija u muslimanskim kućama i poslovnim objektima, kao i rušenje dveju džamija."[2326] Ovdje se ne može govoriti o nekontrolisanim grupama i pojedincima jer vojne, policijske i civilne vlasti imale su na raspolaganju velike snage kojima su mogli spriječiti te "paravojne grupe i staviti ih pod kontrolu." U izvještaju SJB Sanski Most iz augusta 1992. godine navodi se: "u posljednja dva mjeseca podmetnuto je 45 eksplozija u muslimanske kuće i lokale, porušene dvije džamije, zapaljeno 5 objekata i izvršeno 4 ubistva."[2327]

Bošnjaci su ubijani u svojim kućama od posljedica eksplozija i rušenja njihovih stambenih objekta. U izvještaju CSB Banja Luka naveden je broj eksplozija podmetnut na različitim lokacija. U periodu 1. januar-30. juni

[2325] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 842.

[2326] Isto, paragraf 838.

[2327] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

1993. godine "na području Centra dogodile su se i 432 eksplozije u kojima je povrijeđeno 49 lica. Najčešće su postavljane eksplozivne naprave u raznim, uglavnom privatne objekte (326) slučajeva, dok se preostali odnose na društvene objekte, otvoreni prostor i neutvrđenu lokaciju."[2328] Pored podmetanja eksploziva na privatnim objektima građana nesrpske nacionalnosti, često su ovi objekti bili meta djelovanja pripadnika srpske vojske protivoklopnih projektila (ručni raketni bacač ZOLJA, ručni bacači M-57, tromblonske mine i ručne bombe) kojima su nanesene štete u većem ili manjem obimu. Kroz nekoliko primjera postavljanja eksploziva na stambenim objektima Bošnjaka a koje je evidentirala SJB Sanski Most želimo ukazati na ovaj nezakoniti čin. Tokom period 1992-1995. godine stalno je bila prisutna ova praksa nezakonitog djelovanja prema imovini i životima Bošnjaka i Hrvata. U jednoj krivičnoj prijavi protiv NN počinioca navodi se: "Dana 12.03.1993. godine oko 20,00 časova u selu Okreč NN izvršilac ili više njih su (...) postavili eksploziv na ulazna vrata porodične kuće vlasništvo Kaltak Vahida i tom prilikom načinili veću materijalnu štetu, a takođe je vlasnik kuće zadobio povrede."[2329] Dana 28. maja 1993. godine, u 00,10 sati, na kuću Cerić Arzije ispaljena je ZOLJA (ručni raketni bacač 6 mm, prim. M.B.). U momentu eksplozije kući se nalazila vlasnica kuće sa svojom gluhonijemom sestrom.[2330] Dana 27.1.1994. godine u 00,20 sati u Sanskom Mostu u ul. Marije Bursać NN osobe su bacile eksplozivnu napravu na kuću Nezirević Ramiza. Povrijeđenih osoba nije bilo a na vratima su popucala stakla. Ponovo u 2,20 sati NN osobe su bacile eksplozivnu napravu na istu kuću (...).[2331] U 20,50 sati od strane NN izvršioca bačena je eksplozivna naprava u dvorište kuće Budimlić Adema ul. Nikole Tesle u S. Mostu.[2332] Bačena eksplozivna naprava na kuću vl. Taraš Habibe u ul. H. Kikića bb od

[2328] AIIZ, inv. br. 5-1959, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, *jula* 1992, Banja Luka, *IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA ZA PERIOD 01.01. DO 30.06. 1992. GODINE.*

[2329] AIIZ, inv. br. 2398, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/02-2-230-KU-74/93, 28. maj 1993, *KRIVIČNA PRIJAVA PROTIV NEPOZNATOG IZVRŠIOCA.*

[2330] AIIZ, inv. br. 5-2038, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 29. maj 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

[2331] AIIZ, inv. br. 5-2034, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-88/93, 27. januar 1994, *DEPEŠA.*

[2332] AIIZ, inv. br. 5-2003, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-406/94, 9. april 1994, *DEPEŠA.*

strane NN lica, pričinjena manja materijalna šteta.[2333] Obavještavamo vas da je na našem području bačena eksplozivna naprava od strane NN počinioca na kuću Halimović Safeta iz Sanskog Mosta.[2334] U 20,10 sati NN počinilac bacio je eksplozivnu napravu na kuću Cikota Rize u Husimovcima. (...) NN počinilac bacio je eksplozivnu napravu na kuću Selman Mehmeda iz Sanskog Mosta, povrijeđenih nije bilo, načinjena materijalna šteta.[2335] (...) od težih KD (Krivično djelo, prim. M.B.) registrovano je samo jedno djelo izazivanja opšte opasnosti (podmetanje eksplozivne naprave u mesnicu Jasima Topalovića).[2336] Dana 19.5.1994. godine u 23,15 sati NN osobe su ispalile tromblon na kuću Velić Taseme iz Sanskog Mosta, Prvomajska 237.[2337] Dana 26.5.1994. godine u 23,20 sati u Sanskom Mostu u ul. Omladinska bb, NN osoba je bacila eksplozivnu napravu ispred ulaznih vrata kuće vl. Kolaković Jaska.[2338] Dana 26.6.1994. godine u 22,40 sati NN osoba je bacila eksplozivnu napravu na kuću vlasništvo Burnić Ešefa iz Došca SO Sanski Most.[2339] Obaviještavamo vas da se u protekla 24 sata na području koje pokriva SJB-i Sanski Most dogodila jedna eksplozija kojom prilikom je bačena nepoznata eksplozivna naprava na kuću vlasništvo Velić Ismeta ul. Obrenovića br. 42, iz Sanskog Mosta.[2340] U protekla 24 sata na našem području od bezbjednosno interesantnih događaja registrovano je jedno ispaljenje zolje na kuću Botonjić Ferida u ul. M. Bursać od strane NN izvršioca.[2341] U protekla 24 sata na našem području registrovano je da je u D. Kamengradu od strane NN lica

[2333] AIIZ, inv. br. 5-2008, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-414/94, 13. april 1994, *DEPEŠA*.

[2334] AIIZ, inv. br. 5-2029, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-452/94, 23. april 1994, *DEPEŠA*.

[2335] AIIZ, inv. br. 5-2009, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-302/94, 14. mart 1994, *DEPEŠA*.

[2336] AIIZ, inv. br. 5-1978, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 27. maj 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE*.

[2337] AIIZ, inv. br. 5-2024, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-634/94, 20. maj 1994, *DEPEŠA*.

[2338] AIIZ, inv. br. 5-2035, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-354/94, 27. maj 1994, *DEPEŠA*.

[2339] AIIZ, inv. br. 5-2036, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-658/94, 27. juni 1994, *DEPEŠA*.

[2340] AIIZ, inv. br. 5-2025, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-749/94, 21. juli 1994, *DEPEŠA*.

[2341] AIIZ, inv. br. 5-2012, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1024/94, 15. oktobar 1994, *DEPEŠA*.

bačena eksplozivna naprava ispred kuće Halilović Ismete, kći Jusufa, rođena 1957. godine u D. Kamengradu gdje je i stalno nastanjena.[2342] U Sanskom Mostu, ul. Sanska, NN lice bacilo je eksplozivnu napravu u štalu Aganović Beće, posledica nije bilo.[2343] Noću 6.12.1994. godine u 04 časa bačen eksploziv na kuću Kamber Teufika sin Edhema, rođ. 1948. u Pobriježju br. kuće 144 od posljedica eksplozije Teufik je smrtno stradao.[2344]

Iz navedenih podataka vidi se da su kontinuirano vršena miniranja i napadi na kuće i drugu imovinu Bošnjaka i Hrvata. Pripadnici policije SJB Sanski Most ni u jednom slučaju nisu procesirali počinioce ovih teških krivičnih djela. Pripadnici policije SJB Sanski Most imali saznanja o osobama koja su raspolagala velikim količinama eksploziva i ko je bio obučen i osposobljen za činjenje ovih teških krivičnih djela. U informaciji pov. broj: 11-19-21/93, 19. juli 1993. godine, navodi se: "Stanica javne bezbjednosti raspolaže sa podacima da pojedina lica neovlašteno drže eksploziv i minsko-eksplozivna sredstva kod kuća. Obzirom da se ista prema našim podacima koriste u razne nedozvoljene i kriminalne radnje (rušenje objekata i kuća, nedozvoljeni ribolov a od istih stradaju i djeca), (...)."[2345] Iz ove informacije jasno i nedvosmisleno se zaključuje da su o navedenim miniranjima bošnjačkih i hrvatskih stambenih objekta policajci SJB Sanski Most imali saznanja a da nisu poduzimali ništa na zaštiti imovine i života.

Od grupe vojnih obaveznika srpske nacionalnosti SJB Sanski Most je oduzeo velike količine eksploziva, detonatora, štapina i drugih sredstava potrebnih za miniranje. U izvještaju o oduzetom eksplozivu navedeno je: "Izvještaj sačinjen nakon izvršenih provjera u Suhači a vezano za operativni rad u vezi pronalaska eksploziva gdje je tom prilikom kod izvjesnog broja pronađen i oduzet eksploziv i drugo (...). Ukupno je oduzeto 254 kg eksploziva vitezit, 3 kutije eksploziva trotil, 300 kg detonatorskih kapsula, 650 metara sporogorećeg i detonirajućeg štapina, 20 komada usporivača, 181

[2342] AIIZ, inv. br. 5-2016, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1025/94, 16. oktobar 1994, *DEPEŠA*.

[2343] AIIZ, inv. br. 5-2018, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1117/94, 17. novembar 1994, *DEPEŠA*.

[2344] AIIZ, inv. br. 5-2002, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/01-5-1148/94, 6. decembar 1994, *DEPEŠA*.

[2345] AIIZ, inv. br. 5-2022, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Pov. broj: 11-19-21/93, 19. juli 1993, *INFORMACIJA*.

komad električnih upaljača. Navedeni eksploziv i drugo bili su sakriveni na tavanu kuće, u sušnici i stogu sijena, regalu spavaće sobe ispod posteljine. Pronađeni eksploziv i ostala sredstva su iz magacina 'Dolinica' a pripadao je rudniku uglja Kamengrad."[2346]

Gdje je korišten oduzeti eksploziv navedeno je u izvještaju o bezbjednosnoj situaciji na teritoriji opštine Sanski Most: "otkrivena je grupa lica iz Suvače koja je posjedovala veće količine eksploziva koji je korišten za podmetanje eksploziva u Husimovcima i Kamengradu, isti im oduzet i pokrenut postupak protiv njih."[2347]

Jedna osoba srpske nacionalnosti kod koje je nađen eksploziv izjavila je: "U vezi eksploziva koji je kod mene pronađen izjavljujem da se radi o eksplozivu čije je porijeklo iz magacina eksploziva zv. Dolinica koji je vlasništvo RMU 'Kamengrad' a isti smo odvezli iz magacina obzirom da je magacin bio napuštene i niko ga nije obezbjeđivao a mi smo se plašili da ne dospije u ruke muslimana pa je to i bio razlog da ga izuzmemo iz pomenutog magacina."[2348]

Rušenja stambenih i privrednih objekata u pojedinih dijelova grada koja su bila u vlasništvu Bošnjaka i Hrvata morali su ukanjati i odvoziti na različite deponije Bošnjaci i Hrvati koji su prisilno mobilisani u "radne brigade". Ove radne brigade bile su pod kontrolom i angažirane su shodno odlukama opštinskog Štaba civilne zaštite. U izvještaj o radu opštinskog Štaba civilne zaštite za period 15. juli-15. oktobar 1992. godine naveden je broj i angažovani i broj objekata za uklanjanje: "Na području grada prvo se pristupilo raščišćavanju i odvoženju materijala sa demoliranih kafića, a jedan kafić je potpuno porušen a trenutno se radi na rušenju i odvoženju ostataka sa još jednog kafića, odnosno stambenog objekta. Istovremeno uz učešće 124 lica u sastavu brigada u ulicama Hasana Kikića, Milančića Miljevića, VIII Krajiške brigade, Veljka Miljevića i VI Krajiške brigade izvršeno je potpuno

[2346] AIIZ, inv. br. 5-2047, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 407/93, *IZVJEŠTAJ O ODUZETOM EKSPLOZIVU*.

[2347] AIIZ, inv. br. 5-1971, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:11-14, 6. oktobar 1992. godine, *IZVJEŠTAJU O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA TERITORIJI OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2348] AIIZ, inv. br. 5-2045, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, 24. mart 1993, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA.*

rušenje i rasčišćavanje materijala sa deset objekata predviđenih za rušenje, takođe su očišćeni od otpadnog materijala i pripremljeni za sanaciju 31 stambeni objekat."[2349]

U saopštenju prenesenog putem Radio stanice Sanski Most naloženo je da građani "izvršavaju zadatke koje im nalaže Krizni štab, komanda oružanih snaga, Srpska Teritorijalna odbrana, Civilna zaštita i tako dalje."[2350] Iz ovog proizilazi da su navedene civilne i vojne strukture mogle naređivati radno angažovanje Bošnjaka i Hrvata. Osim učešća u uklanjanju ruševina ove radne brigade bile su angažovane i na drugim poslovima.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je glavna namjera srpskih vojnih i policijskih snaga da pljačkom i uništavanjem imovine onemoguće ostanak Bošnjaka i Hrvata na prostoru opštine Sanski Most. Uništavanjem, paljenjem, pljačkom, bezobzirnom devastacijom, oduzimanjem privatne imovine, uništavanjem vjerskih objekata Bošnjaka i Hrvata za cilj je imalo onemogućavanje povratka i trajni progon sa njihovih ognjišta.

[2349] AIIZ, inv. br. 5-2058, *IZVJEŠTAJ O RADU OPŠTINSKOG ŠTABA CIVILNE ZAŠTITE ZA PERIOD 15.07.-15.10.1992. GODINE*.

[2350] AIIZ, inv. br. 5-1963, TRANSKRIPT RAZGOVORA NA RADIO SANSKI MOST.

XI. DIO

NEZAKONITI PROGON I DEPORTACIJA BOŠNJAKA I HRVATA SA PODRUČJA OPŠTINE SANSKI MOST

Srpski agresor je na identičan način, po istom modelu, kao u agresiju na Republiku Hrvatsku uz korištenje nadmoćnije vojne sile, civile i civilo stanovništvo ubijao, ranjavao, razarao njihovu imovinu, prisilno progonio iz njihovih domova i prisiljavao ih da trajno napuste svoja ognjišta i imovinu. Građani Cazinske krajine svjedočili su progonima i bježanju Hrvata sa prostora Slunja, Cetingrada i drugih mjesta i mogli su se uvjeriti u stanje tih ljudi.[2351] Slike kojima su svjedočili bili su znak da pojedinci prije početka agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu napuste svoja ognjišta i da spas potraže u drugim zemljama.

Prisilno premještanje i deportacija kao zabranjena djela definirana su Statutom MKSJ. U predmetu MKSJ protiv Momčila Krajišnika bliže se opisuje ovo krivično djelo. Tako se navodi: "*I deportacija i prisilno premještanje podrazumijevaju prisilno raseljavanje osoba s područja na kojem se one zakonito nalaze, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom. Uslov za zločin deportacije jeste da žrtve budu raseljene preko državne granice de jure ili, u određenim situacijama, granice de facto. Prisilno premještanje uključuje raseljavanje osoba unutar državnih granica.*"[2352] Prisilna deportacija podrazumijeva da određene osobe budu raseljene mimo svoje volje ili izbora, a kao posljedica je trajno ili privremeno napuštanje određenog prostora. Prema odredbama Ženevske konvenciji o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata od 12. augusta 1949. godine, član 49. i Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba–Protokol II, član 17, zabranjuje se prisilno premještanje civila ako to ne zahtjevaju sigurnosni razlozi.[2353]

[2351] M. Begić, U OPSADI ..., str. 159; M. Begić, BOSANSKA KRUPA ..., str. 304; M. Begić, GENOCID U PRIJEDORU ..., str. 167.

[2352] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 723.

[2353] U članu 49. *Konvencije* navodi se: "Prinudna preseljavanja, masovna ili pojedinačna, kao i progonstva zaštićenih osoba izvan okupirane teritorije na teritoriju okupirajuće Sile ili na teritoriju koje bilo druge države, okupirane ili ne, zabranjena su, bez obzira na razlog. Ipak, okupirajuća Sila može da pristupi potpunoj ili djelimičnoj evakuaciji određene okupirane oblasti ako to zahtevaju sigurnost stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Takve evakuacije mogu sobom povući preseljenje zaštićenih osoba samo u unutrašnjost okupirane teritorije, izuzev u slučaju materijalne nemogućnosti. Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu. Pristupajući tim preseljenjima ili tim evakuacijama, okupirajuća Sila je dužna postarati se, u najvećoj mogućoj mjeri, da zaštićene osobe budu pristojno smeštena, da se preseljenja izvrše pod zadovoljavajućim uslovima u pogledu zdravlja, higijene, sigurnosti i

Prisilno raseljavanje podrazumijeva da ljudi budu raseljeni protiv svoje volje ili bez stvarne mogućnosti izbora. Strah od nasilja, prinude, zatočenja, psihički pritisak i druge slične okolnosti mogu stvoriti atmosferu u kojoj alternativa odlasku ne postoji, odnosno mogu predstavljati prisilno raseljavanje ljudi.[2354]

Šta je bio cilj prisilnih napuštanja i deportacije: "I Radovan Karadžić i Biljana Plavšić izjavili su da je osnovni cilj rata koji vode Srbi preraspodela stanovništva Bosne i Hercegovine kako bi Srbima pripala kontrola nad jedinstvenim povezanim komadom teritorije, koji bi obuhvatio čitavu granicu sa Crnom Gorom, Srbijom i sva područja na kojima istorijski žive Srbi. Zbog toga je trebalo ukloniti veliki broj bosanskih Muslimana jer su oni bili većinsko stanovništvo u dolini Drine u severoistočnoj Bosni, uz granicu sa Srbijom."[2355]

Prisilna premještanja i deportacije Bošnjaka i Hrvata sa prostora Bosanske krajine bila su masovna, sistematična i planirana uključujući cijeli ovaj prostor. Nije se radilo o izoliranim i pojedinačnim slučajevima nego smišljenom i planiranom projektu. U ovaj projekat su uključene sve opštine koje su "pripadale" ARK-u a u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin ovaj stav se potvrđuje: "Pretresno vijeće se van razumne sumnje ***uvjerilo da su se protjerivanja i prisilna premještanja sistematski provodila u cijelom ARK-u, u kojem i iz kojeg su trajno raseljene desetine hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, i da je cilj tog masovnog prisilnog raseljavanja bilo etničko čišćenje tog područja*** (podvukao M.B.). Za te ljude jedini izbor bio je bijeg. Vlasti bosanskih Srba su onima koje nisu protjerali, a koji nisu uspjeli da pobjegnu, nametnuli nepodnošljive životne uslove, u kojima je bilo nemoguće nastaviti živjeti i koji su ih primorali da traže dozvolu za odlazak. Bosanskim Muslimanima i

ishrane, kao i da članovi jedne iste porodice ne budu odvajani jedni od drugih. Sila zaštitnica ima se obavestiti o preseljenjima i evakuacijama čim do njih dođe. Okupirajuća Sila ne smije da zadržava zaštićene osobe u oblasti koja je naročito izložena ratnim opasnostima, izuzev ako to zahtjeva sigurnost stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Okupirajuća Sila ne smije da pristupi deportovanju niti preseljenju određenog dijela svog vlastitog stanovništva na teritorij koji je okupirala." Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979, str. 155 i 247.

[2354] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 724.

[2355] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 238.

bosanskim Hrvatima bilo je ograničeno kretanje i živjeli su izloženi opasnosti; od njih se tražilo da potpišu izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba i, u najmanje jednom slučaju, da nose bijelu traku oko ruke. Otpuštani su s posla i oduzimano im je zdravstveno osiguranje. Pokrenuta je kampanja organizovanog zastrašivanja usmjerena naročito na bosanske Muslimane i bosanske Hrvate."[2356]

Da su preseljenja i deportacije bile mimo volje onih koji su morali napustiti svoja ognjišta i da su vršena na prisilan način utvrdio je MKSJ u presudi u predmetu Radoslav Brđanin. U presudi je navedeno: "Na osnovu dokaza koje je imalo pred sobom, Pretresno vijeće se stoga van razumne sumnje uvjerilo u to da su raseljavanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata (tj. deportacija i prisilno premještanje) i navodno dobrovoljan odlazak nekih od njih, unutar ARK-a i iz ARK-a, ***u stvari bili prisilni*** (podvukao M.B.)."[2357]

Prisilna raseljavanja i deportacije na području opštine Sanski Most praćeni su ubijanjima, nasiljem, raznim prinudama, nezakonitim zatočenjima, silovanjima, miniranjem i paljenjem kuća, pljačkom imovine, psihičkim pritiscima od strane srpskih vojnih i policijskih jedinica i civilnih vlasti srpske opštine Sanski Most. Ovakvim postupanjima vršena su teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Zapravo, u okupiranom Sanskom Mostu, srpske vojne i policijske jedinice i vlast stvarali su takve prilike i atmosferu kojoj nije bilo alternative osim prisilnog odlaska nesrpskog stanovništva sa ovih prostora. Potvrdu navedenog nalazimo u razgovoru Birte Weiss sa Radoslavom Brđaninom u zatvoru Nyborg u Danskoj. Brđanin je izjavio: "Ponašali su se kao divlji psi, pljačkali i bezobzirno ubijali. Te paravojne skupine su širile strah i užas oko sebe, tako da je narod želio otići."[2358] Ovdje se ne može govoriti o želji za odlaskom, nego se radi o nasilnim odlascima koji su bili prouzrokovani strahom za vlastiti život i život svojih najbližih. Nasilno protjerani bili su svjedoci ubijanja, silovanja, odvođenja u logore, pljačke i uništavanja imovine i sve je to samo ubrzalo nasilne progone. Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Već i prije izbijanja oružanog sukoba u BiH, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su živjeli

[2356] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 551.

[2357] Isto, paragraf 554.

[2358] Birte Weiss, *Nasljednici rata,* Vrijeme, Zenica, 2010, str. 79.

u Bosanskoj krajini osjećali su se sve manje bezbjedni i počeli su konvojima napuštati tu regiju. Daljim razvojem događaja u Bosanskoj krajini, vlasti bosanskih Srba počele su od proljeća 1992. na cijeloj teritoriji Krajine provoditi aktivnu i sistematsku represiju i protjerivanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Vlasti bosanskih Srba organizovale su konvoje autobusa i vozove koji su desetine hiljada muškaraca, žena i djece odvozili s teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana unutar BiH ili u Hrvatsku. (...)."[2359]

Kako se i pod kojim uslovima provodilo prisilno premještanje na čitavom prostoru Bosanske krajine, najbolje se vidi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "(...) Protjerivanja i prisilna premještanja su se sistematski provodila u cijelom ARK-u, u kojem i iz kojeg su trajno raseljene desetine hiljada bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. (...) Vlasti bosanskih Srba su onima koje nisu protjerali, a koji nisu uspjeli da pobjegnu, nametnule nepodnošljive životne uslove, u kojima je bilo nemoguće nastaviti živjeti i koji su ih primorali da traže dozvolu za odlazak. Bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima bilo je ograničeno kretanje i živjeli su izloženi opasnosti; od njih se tražilo da potpišu izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba (...)."[2360]

Način progona onih osoba koje su ostale kod svojih kuća nalazimo u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik, gdje se navodi: "Uprkos ubistvima, hapšenjima i raširenoj diskriminaciji, dio Muslimana i Hrvata je odlučio ostati u svojim domovima ili jednostavno nije imao drugog izbora. U tim slučajevima, srpske vlasti i srpske snage su te grupe često fizički istjerivale. To se dogodilo u mnogim opštinama, uključujući Banju Luku, Bijeljinu, Bosansku Krupu, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bratunac, Brčko, Čajniče, Foču, Gacko, Hadžiće, Novi Grad, Novo Sarajevo, Pale, Prnjavor, ***Sanski Most*** (podvukao M.B.), Trnovo, Vlasenicu i Zvornik."[2361] Kao primjer masovnog iseljavanja Bošnjaka i Hrvata je i Banja Luka. U redovnom borbenom izvještaju komande 1. krajiškog korpusa navodi se: "U gradu Banja

[2359] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 116.

[2360] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 551.

[2361] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 730.

Luka i ostalim većim mestima stalno je u porastu zahtev i organizirano iseljavanje hrvatskog i muslimanskog stanovništva. Smatramo da na ovome vlasti opština i regije trebaju daleko više raditi. (...) Sve veći problem predstavljaju sabirni centri, odnosno logori ratnih zarobljenika, pitanje je šta raditi dalje."[2362]

Stanovnici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti s područja opštine Sanski Most koji su morali pobjeći pred napadima srpskih vojnih i policijskih jedinica ili su nasilno protjerani, boravak su našli u opštinama Cazin, Bihać, Velika Kladuša, Gračanica, Travnik, Zenica, na području Republike Hrvatske i drugih zemljalja širom Europe.[2363]

Na prostoru Bosanske krajine, sedam tzv. srpskih opština (Bihać, Bosanski Petrovac, Krupa, Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi i Ključ) formirale su SUBREGIJU. Oni su na sastanku održanom 7. juna 1992. godine donijeli nekoliko zaključaka, u zaključku 6. navodi se: "***Svih sedam opština naše subregije je saglasno da se sa teritorija naše opštine isele Muslimani i Hrvati do nivoa kad svaka od ovih opština može da održava efikasnu i ostvaruje srpsku vlast na svojoj teritoriji.*** (podvukao M.B.). U tom smislu tražimo od Kriznog štaba Autonomne regije Krajina da se omogući koridor za iseljavanje istih prema centralnoj Bosni u Alinu nezavisnu državu BiH, jer su oni za to i glasali. Ukoliko rukovodstvo Autonomne regije Krajina u Banja Luci ne bude rješavalo ovo pitanje, naših sedam opština će sve Muslimane i Hrvate sa teritorije naših opština pod vojnom pratnjom sprovesti u centar Banja Luke."[2364] Ovaj zaključak je zapravo podudaran sa odlukom Radoslava Brđanina o ostanku 2 % nesrpskog stanovništva na teritoriji ARK-a. Uz traženje nesmetanog progona prema "Alijinoj državi", uz prijetnje najavljuju

[2362] AIIZ, inv. br. 2421, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op. str. pov. br. 44-1/263, 28. juli 1992, *REDOVNI BORBENI IZVJEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SrR BiH.*

[2363] (...) velik broj Muslimana iz Banje Luke, Bijeljine, Bileće, Bosanskog Novog, Bratunca, Brčkog, Čajniča, Doboja, Foče, Gacka, Nevesinja, s Pala, iz Prnjavora, Rogatice, ***Sanskog Mosta*** (podvukao M.B.), Vlasenice i Zvornika raseljen u Hrvatsku, Makedoniju ili neko drugo mjesto izvan teritorije pod kontrolom bosanskih Srba. Vijeće nadalje, na osnovu predočenih dokaza, zaključuje da su iz nekoliko tih opština – konkretno iz Banje Luke, Doboja i Prnjavora – na isti način, premda u manjem broju, iseljavani i Hrvati. ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 728.

[2364] AIIZ, inv. br. 2-5216, 7. juni 1992, *ZAKLJUČCI SA SASTANKA SUBREGIJE (POLITIČKI PREDSTAVNICI SLJEDEĆIH OPŠTINA): BIHAĆ, BOS. PETROVAC, SRPSKA KRUPA, SANSKI MOST, PRIJEDOR, BOS. NOVI I KLJUČ, SANSKI MOST.*

progon Bošnjaka i Hrvata pod prijetnjom oružjem u Banja Luku. Ovakva politika "progona u najavi" u konačnici je rezultirala masovnim progonom sa prostora ovih sedam opština do kraja 1992. godine. U pojedinim opštinama ostao je neznatan i zanemariv broj Bošnjaka i Hrvata, a u nekim skoro nijedan Bošnjak (Bosanski Petrovac).

U informaciji komande 1. krajiškog korpusa izvještava se da "deo muslimanskog i hrvatskog stanovništva se iseljava, a i Regija Bosanska Krajina donela je odluku da im se omogući iseljavanje pod uslovom da se dozvoli iseljavanje Srba iz centralne Bosne i mesta pretežno muslimanskim i hrvatskim stanovništvom. ***Za one koji se iseljavaju zabranjuje se svaki kasniji povratak*** (podvukao M.B.)."[2365]

U presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik, progon Bošnjaka i Hrvata sa prostora opštine Sanski Most pominje se u kontekstu ukupnih progona u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, u presudi se navodi: "Vijeće zaključuje da je velik broj Muslimana u Bijeljini, Bosanskoj Krupi, Bosanskom Novom, Bosanskom Petrovcu, Bratuncu, Čajniču, Čelincu, Donjem Vakufu, Foči, Gacku, Hadžićima, Ilidži, Ilijašu, Ključu, Kotor-Varoši, Novom Gradu, Novom Sarajevu, na Palama, u Prijedoru, Rogatici, ***Sanskom Mostu*** (podvukao M.B.), na Sokocu, u Trnovu, Višegradu i Zvorniku raseljen iz svojih domova u druga mjesta u istoj opštini ili u druge opštine na teritoriji pod kontrolom bosanskih Srba. Vijeće nadalje, na osnovu predočenih dokaza, zaključuje da su iz nekoliko od tih opština–konkretno, iz Bosanske Krupe, Hadžića, Novog Grada, Prijedora i Sanskog Mosta na isti način, premda u manjem broju, iseljavani i Hrvati."[2366]

Prave namjere o prisilnim napuštanju opštine Sanski Most od strane bošnjačkog i hrvatskog stanovništva bile su vidljive odmah po otpočinjanju napada na nebranjena bošnjačka i hrvatska neselja. U tom smislu, dana 1. juna 1992. godine, putem "Radio Sana" Krizni štab Srpske opštine Sanski Most izdao je proglas sljedeće sadržine: "***Svim građanima muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koji iz bezbjedonosnih i drugih razloga žele da***

[2365] AIIZ, inv. br. 5-1861, Komanda 1. KK, op. pov. br. 482-1, 1. juni 1992, *INFORMACIJA O AKTUELNOJ POLITIČKO-BEZBEDONOSNOJ SITUACIJI.*

[2366] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 727.

napuste opštinu Sanski Most, biće omogućen odlazak. Zainteresovani se radi evidencije i uputstava mogu prijaviti u zgradu Opštine, kancelarija broj tri počevši od 1.6.92. godine u vremenu od osam do 16 časova. Krizni štab."[2367] Ovo je bio poziv odnosno prijetnja da Bošnjaci i Hrvati napuste Sanski Most iz bezbjedonosnih razloga jer im se ne garantuje bezbjednost.

Napadajući nebranjena naselja i mjesta glavni je "cilj napada bio prisilno premještanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata kako bi se promijenio nacionalni sastav neke opštine ili manje teritorije unutar opštine. Taj napad je proveden u svim opštinama na koje se Optužnica odnosi i iziskivao je angažman vlasti bosanskih Srba na centralnom, regionalnom i opštinskim nivou. Vijeće stoga zaključuje da je taj napad bio i rasprostranjen i sistematski. (...). Vijeće stoga zaključuje da je sam napad očito bio usmjeren protiv civilnog stanovništva muslimanske i hrvatske nacionalnosti.[2368] Ključni razlozi da Bošnjaci i Hrvati prisilno napuste opštinu Sanski Most bili su svakodnevni "napadi, ubijanje, proizvoljno hapšenje i zatočavanje, paljenje katoličkih crkava i džamija, prisilni rad, mučenje, šikaniranje, korišćenje živih štitova, pljačkanje, silovanje i ostali vidovi seksualnog zlostavljanja, kao i pretnje daljim delima progona usmerene protiv civila nesrpske nacionalnosti u opštini Sanski Most, u periodu od najkasnije aprila 1991. do 31. decembra 1995. godine, nagnali su nesrpsko stanovništvo da pobegne s tog područja. Prisilno premeštanje i deportacija imali su različite vidove, uključujući prisilno proterivanje."[2369]

Nakon napada srpskih vojnih jedinica na Muhiće, Mahalu i Otoku i naredbe za napuštanje svojih domova počeo je prvi progon Bošnjaka i Hrvata sa ovih prostora. U proglasu emitiranom na "Radio Sani": "Rejonski štab lijeve obale obavještava sve izbjeglice koje su smještene u sledećim ulicama i naseljima: naselje Narodni Front, Omladinska ulica, naselje Alagića Polje, ulica Marije Bursać, ulica Cvije Kukolja, ulica Prvomajska do nule, Rudarska do Otoke, naselje Mladena Stojanovića i Veljka Miljevića od robne

[2367] AIIZ, inv. br. 5-1963, *TRANSKRIPT RAZGOVORA NA "RADIO SANSKI MOST",* str. 6.

[2368] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 710.

[2369] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 806.

kuće do Pobriježja da trebaju u 14 sati i 30 minuta izići pred osnovnu školu 'Narodni Front'. Sa sobom ponijeti svoje stvari. Svima njima je obezbijeđena sigurnost pri smještaju u Pobriježju i Starom Majdanu. Poslije 14 sati i 30 minuta izvršiće se pretres stanova pa zato upozoravamo izbjeglice i njihove domaćine da ne bi nikog skrivali u stanovima. Krizni štab."[2370] Ovim pozivom počeo je progon iz navedenih naselja. Nakon progona, Krizni štab Srpske opštine Sanski Most 30. maja 1992. godine, donio je slijedeće zaključke: "Problem izbjeglica iz reona Mahale kao i problem sa Muslimanima i Hrvatima koji nisu lojalni Ustavu i zakonima Srpske Republike BiH ***rješavati dugoročno*** (podvukao M.B.) a to znači omogućiti iseljenje svim onima koji nisu uzimali oružje u ruke a žele promijeniti opštinu. Također uspostaviti vezu sa rukovodstvom Autonomne regije Krajina o realizaciji ideje o preseljenju stanovništva. (...) a) 3. Napraviti spisak ratno sposobnh izbjeglica iz Mahale pritvorenih u Sportskoj dvorani u Školskom centru zadužen Nemanja Tripković."[2371] Krizni štab je odlukom od 30. maja 1992. godine zabranio povratak Bošnjacima i Hrvatima, u odluci se navodi: "U području grada koja su bila obuhvaćena ratnim dejstvima zabranjen je svaki pristup svim licima osim pripadnika vojne policije, organa Stanice javne bezbjednosti, pogrebne, veterinarske i pripadnika zdravstvene službe."[2372] Ovom odlukom je omogućen nastavak pljačke i uništavanja imovine jer srpske vojne i policijske snage nisu mogle, niti su željele spriječiti pljačku, a pripadnici vojske su učestvovali u istoj. U jednom izvještaju SJB Sanski Most navode se pravi razlozi za prisilni progon i iseljavanja Bošnjaka i Hrvata: "(...) a) Na području opštine Sanski Most u zadnjih dva mjeseca (...), a koje vode svoje privatne akcije koje se ogledaju u podmetanju eksplozija, paljenja kuća, ubistva, pljački i drugih vidova krivičnih djela prema muslimanskom i hrvatskom životu, a sve u cilju sticanja materijalne koristi ***i pritiska za njihovo iseljavanje*** (podvukao M.B.)."[2373] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most svojim

[2370] AIIZ, inv. br. 5-1963, *TRANSKRIPT RAZGOVORA NA "RADIO SANSKI MOST"*, str. 7.

[2371] AIIZ, inv. br. 5-1918, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-27/92, 30. maj 1992, *ZAKLJUČCI*.

[2372] AIIZ, inv. br. 5-1952, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-26/92, 30. maj 1992, *ODLUKE*.

[2373] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

je odlukama propisivao način *"dobrovoljnog iseljavanja"* Bošnjaka i Hrvata. Na sjednici Kriznog štaba održanoj 2. jula 1992. godine, Krizni štab opštine Sanski Most donio je *Odluku o kriterijima za mogućnost iselenja sa područja opštine: "*u članu 1. Odluke*:* Dozvoljava se dobrovoljno napuštanje teritorije opštine Sanski Most porodicama i licima koja daju izjavu kod nadležnog opštinskog organa uprave (Opštinski sekretarijat za opštu upravu, prostorno uređenje i stambeno komunalne poslove) da trajno napuštaju teritoriju opštine i da svoju nepokretnu imovinu ostavljaju na raspolaganje Opštini Sanski Most. Na osnovu date izjave ili ugovora Opštinski sekretarijat za narodnu odbranu će ukoliko ne postoje zakonske smetnje, izdati takvim licima potrebnu saglasnost za napuštanje teritorije opštine Sanski Most. Član 5. Dokument o trajnom iseljenju sa područja opštine donosi Stanica javne bezbjednosti Sanski Most na bazi prethodnih dokumenata i provjera."[2374]

[2374] AIIZ, inv. br. 5-1909, Krizni štab opštine Sanski Most, 2. juli 1992, *ODLUKA O KRITERIJIMA ZA MOGUĆNOST ISELENJA SA PODRUČJA OPŠTINE*.

Na osnovu Odluke o mogućnosti dobrovoljnog iseljenja sa područja opštine Sanski Most, Krizni štab Opštine Sanski Most na sjednici održanoj 02.07.1992. godine, d o n o s i

O D L U K U

o kriterijima za mogućnosti iselenja sa područja opštine

Član 1.

Dozvoljava se dobrovoljno napuštanje teritorije opštine Sanski Most porodicama i licima koja daju izjavu kod nadležnog opštinskog organa uprave (Opštinski sekretarijat za opštu upravu, prostorno uredjenje i stambeno komunalne poslove) da trajno napuštaju teritoriju opštine i da svoju nepokretnu imovinu ostavljaju na raspolaganje Opštini Sanski Most.

Svu svoju pokretnu imovinu, lica iz prethodnog stava mogu iznijeti sa područja opštine, s tim da sačine popis imovine koji će biti ovjeren od strane nadležnog opštinskog organa uprave.

Član 2.

Trajno iseljavanje sa područja opštine Sanski Most dozvoliće se i licima koja su izvršila zamjenu ili prodaju vlastitih nekretnina (kuće i zemljišta kao i stanovi u vlasništvu) ako su ugovori uredno potpisani i ovjereni kod nadležnog organa.

Član 3.

Davanje izjave iz člana 1. kao i zaključivanje ugovora u ime prodavca iz člana 2. omogućiće se u ime vlasnika nekretnina i članova uže porodice (muž, žena, otac, majka i djeca) ukoliko vlasnici nisu u mogućnosti da iste lično potpišu.

Od plaćanja poreza na promet, oslobadjaju se lica koja vrše zamjenu nekretnina dok će kod kupoprodaje i poklona porez na promet plaćati kupac odnosno poklonoprimac.

2.-

Član 4.

Na osnovu date izjave ili ugovora Opštinski sekretarijat za narodnu odbranu će ukoliko ne postoje zakonske smetnje, izadti takvim licima potrebnu saglasnost za napuštanje teritorije opštine Sanski Most.

Član 5.

Dokument o trajnom iseljenju sa područja opštine donosi javne Stanica bezbjednosti Sanski Most na bazi prethodnih dokumenata i provjera.

Član 6.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja, a objaviće se putem Srpskog radija Sanski Most.

Broj: 01-
Datum: 02.07.1992. godine.-
Sanski Most

DOSTAVITI:

1. Srpskom radiju Sanski Most,
2. Dokumentaciji štaba i
3. Arhivu A/A.-

KRIZNI ŠTAB,

Odluka o kriterijima za iseljavanje[2375]

[2375] AIIZ, inv. br. 5-1909, Krizni štab opštine Sanski Most, 2. jula 1992, *ODLUKA O KRITERIJIMA ZA MOGUĆNOST ISELENJA SA PODRUČJA OPŠTINE*

Ovom odlukom propisani su uslovi pod kojima građani opštine Sanski Most, bošnjačke i hrvatske nacionalnosti mogu napustiti svoja svoje domove. Prvi uslov za napuštanje opštine Sanski Most je da trajno napuštaju svoje domove i drugi je da svoju nepokretnu imovinu (kuće, stanove) ostavljaju na raspolaganju srpskoj opštini Sanski Most. Sve su to morali uraditi pismenim putem da bi od SJB srpske opštine Sanski Most dobili konačnu dozvolu. O istom je navedeno u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik gdje se navodi: "Krizni štab je, nadalje, 2. jula 1992. odlučio da se dozvoli odlazak osobama koje su opštinskim vlastima prethodno dale izjavu da zauvijek odlaze iz opštine i koje su razmijenile svoju nepokretnu imovinu ili je prepustile opštini."[2376]

Kakvu je ulogu u progonu stanovništva bošnjačke i hrvatske nacionalnosti sa područja opštine Sanski Most imala SDS-a opštine Sanski vidi se kada: "Opštinski odbor Srpske demokratske stranke Sanski Most na sastanku održanom 24.6.1992. godine, shodno Statutu Srpke demokratske stranke donosi zaključke, 2. ***Sukob naroda se najefikasnije i najmirnije rješava preseljenjem naroda sa jednog na drugo područje. U tom smislu i raditi da se jedan dio Muslimana i Hrvata preseli iz Sanskog Mosta u Centralnu Bosnu*** (podvukao M.B.), a Srbi izbjegli sa teritorija gdje su manjina dosele u Sanski Most."[2377] Iz navedenog zaključka jasno je opredjeljenje SDS-a opštine Sanski Most da izvrši progon nesrpskog stanovništva iz opštine Sanski Most. Ono što je posebno uočljivo je njihova konstatacija da ***"sukob naroda se najefikasnije i najmirnije rješava preseljenjem naroda sa jednog na drugo područje***", što je potpuni paradoks imajući u vidu činjenicu da je najveći broj naselja sa bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom razoren, uništen, velik broj ljudi ubijen, zatočen u brojnim logorima i jedna broj nasilno protjeran sa područja opštine Sanski Most.

I prije otpočinjanja napada srpskih vojnih i policijskih snaga jedna broj građana opštine Sanski Most iselio se tražeći sigurnost za sebe i svoje porodice. U jednom od izvještaja SJB Sanski Most navedeno je: "Prema operativnim saznanjima SJB Sanski Most sa područja opštine se odselilo oko 3.000 lica prije otpočinjanja oružanih sukoba, uglavnom žena, djece i starijih osoba. (...)[2378]

[2376] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 531

[2377] AIIZ, inv. br. 5-2063, Srpska demokratska stranka BiH, Opštinski odbor Sanski Most, broj: 42/92, 6. juli 1992, *ZAKLJUČCI*.

[2378] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA,*

U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo ***da je isključiva namjera vlasti bosanskih Srba pri prisilnom premještanju bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata unutar ARK-a i van ARK-a bila da osiguraju trajan odlazak tih stanovnika*** (podvukao M.B.). Na to ukazuje činjenica da su njihovi domovi, radnje i vjerski objekti razoreni, a njihova imovina konfiskovana ili bez naknade predata u posjed Srpskoj Republici BiH. ***Nema sumnje da su vlasti bosanskih Srba smatrale da će etničko čišćenje biti uspješno samo ako se bosanski Muslimani i bosanski Hrvati trajno uklone*** (podvukao M.B.)."[2379] Iz navedene presude jasno se vidi da je MKSJ utvrdio prave namjere i ciljeve prisilnog premještanja i deportovanja Bošnjaka i Hrvata.

Kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "Ponekad je pod prividom procesa preseljenja stanovništva vršeno 'etničko čišćenje'. U Banjoj Luci je Agencija za preseljenje ljudi i razmjenu dobara (dalje u tekstu: Agencija), osnovana 12. juna 1992. u skladu s odlukom Kriznog štaba ARK-a, pomagala u razmjeni stanova i preseljenju stanovništva. Agencija je bila poznata kao 'Perkina agencija' ili kao 'Brđaninova agencija'. Prema mišljenju Pretresnog vijeća, iako je Agencija bila osnovana radi razmjene stanova i preseljenja stanovništva, to nije bilo ništa drugo nego integralni dio plana etničkog čišćenja."[2380]

U ovu agenciju imenovani su i pojedini predstavnici srpskih opština. Tako je "Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom dana 22.6.1992. godine donio je sledeće zaključke g) Zadužuje se svaka opština sa teritorije Autonomne regije Krajina da imenuje po jednog predstavnika za pitanja preseljenja i zamjene stanovništva i zarobljenika te da iste dostavi na telefaks Voji Kuprešaninu. Shodno tome Krizni štab opštine Sanski Most imenuje Vladu Vrkeša za obavljanje gore navedenih zadataka.[2381] Iz navedenog se jasno vidi da su prisilna preseljenja i deportacije dio planskog i sistematskog plana koji je koordiniran između opština i ARK-a. Po uzoru na Agenciju koju je osnovao ARK, Krizni štab Srpske opštine Sanski Mosta formirao je komisiju za migraciju stanovništva. Ova komisija je formirana na osnovu zaključaka Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most donesenih

SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11.

[2379] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 548.

[2380] Isto, paragraf 552.

[2381] AIIZ, inv. br. 5-1921, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39/92, 23. juni 1992, *ZAKLJUČCI;* ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 531.

na sjednici 22. juna 1992. godine. U zaključku "4. Naređuje se Banjac Bošku formiranje komisije za migraciju stanovništva od 5 članova."[2382] Krizni štab Srpske opštine Sanski Most na sastanku održanom 22. juna 1992. godine donio naredbu broj: KŠ-39-2/92 od 23. juna 1992. godine, kojom je naredio Banjac Bošku da formira komisiju za migraciju stanovništva od 5 članova.[2383]

Kakve su bile prave namjere i šta je bio cilj vlasti srpske opštine Sanski Mosta u odnosu na prisilna iseljavanja navedeno je u jednom zapisniku sa sjednice Izvršnog odbora srpske opštine Sanski Most: "Kamen spoticanja nove vlasti bio je što sa drugim narodima (muslimanima i hrvatima). Najhumanije je dozvoliti da se isele mirnim putem. Postignuti su određeni rezultati. Radi se da preko UNPROFORA preselimo ljude koji su zainteresovani za odlazak sa područja naše opštine. ***Moramo istrajati na ovim poslovima, jer to od nas traže borci, narod S. Mosta, jer ovo mora biti Srpski grad***. (podvukao, M.B.)"[2384] Ovakav stav "da Sanski Most mora biti srpski grad" rezultirao je masovnim ubijanjima, zatvaranjima u logore i masovnim progonom Bošnjaka i Hrvata.

Bošnjaci i Hrvati sa prostora opštine Sanski Most morali su pod prisilom napustiti svoje domove i otići u neizvjesnost. To su morali učiniti iz razloga da spase svoje živote i živote svojih porodica. U izvještaju komande 1. krajiškog korpusa navodi se: "Najteža situacija je sa izbjeglicama iz redova Muslimana i Hrvata na području AR Krajina i njihovim obezbeđenjem i ishranom. Pokušaj da se proteraju u centralnu Bosnu nije uspeo zbog teškoća u prevozu i otpora da napuste svoje mesto. To podstiče revenšizam i osvetu i zbija protivničke redove."[2385] Da su uslovi ostanka u Sanskom Mostu bili nemogući za Bošnjake i Hrvate navodi se i u jednom od izvještaja SJB srpske opštine Sanski Most. U izvještaju se navodi: "(...) Ukupnu bezbjedonosnu situaciju u ovom mometu usložnjavaju ***samovoljne terorističke akcije pripadnika srpskog naroda prema muslimanskom i hrvatskom narodu koje imaju za cilj da se na njih izvrši pritisak i natjeraju na iseljavanje*** (podvukao M.B.). Ja sam na prošloj sjednici SO-e tražio da se odbornici odnosno SO-e odredi prema pitanjima muslimana i hrvata ali je prošlo ne zapaženo.

[2382] Isto.

[2383] AIIZ, inv. br. 5-1906, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39-2/92, 23. juna 1992, *NAREDBA*.

[2384] AIIZ, inv.br. 5-2064, 27. juli 1992, *ZAPISNIK SA 9. SJEDNICE IZVRŠNOG ODBORA SKUPŠTINE OPŠTINE SANSKI MOST*, str. 5.

[2385] AIIZ, inv. br. 2422, Komanda 1. Krajiškog korpusa, Op. pov. br. 505-2, 14. juni 1992, *STANJE BORBENOG MORALA JEDNICA 1.KK ZA MESEC MAJ 1992. GODINE, IZVEŠTAJ GLAVNOM ŠTABU VOJSKE SrR BiH.*

Naša je procjena da postojeći ekonomski, fizički, kulturni pritisak prema pripadnicima tih naroda odnosno etničkih grupa može u datom momentu biti kontraproduktivan i izazvati njihov bunt i pobunu protiv postojećeg sistema (srpske) vlasti. (...) ***grupe Srba pod firmom pritisaka na muslimane kaljaju obraz, ubijaju nevine ljude, pljačkaju zlato, pare i imovinu, pale kuće i štale, ubijaju stoku itd*** (podvukao, M.B.).[2386] Iz navoda koji su prezentirani u navedenom izvještaju, jasno i nedvojbeno izneseni su ciljevi, pravi razlozi i načini na koji su Bošnjaci i Hrvati bili prisiljeni da napuste područje opštine Sanski Most. Ovakva postupanja prema građanima nesrpske nacionalnosti nisu mogli biti pojedinačni incidenti oni su dio širokog i sistematičnog plana u cilju trajnog uklanjanja ovih ljudi sa prostora opštine Sanski Most.

Nakon početnih napada u maju i junu nastavak napada slijedio je i u narednim mjesecima (juli, august, septembar, oktobar, novembar 1992. godine) kako bi preostalo stanovništvo bilo prisiljeno napustiti svoja ognjišta. Tako se u informaciji o bezbjednosnoj situaciji na teritoriji opštine Sanski Most, SJB Sanski Most broj: 11-14 od 30. novembar 1992. godine, navodi: (...) U poslednja dva mjeseca izvršeni su klasični oružani napadi na muslimanska sela Trnovu, Šehovce, Skucani Vakuf i Stari Majdan. U napadu su u svim slučajevima učestvovale veće grupe ljudi-rezervista od 6-30 a korišteno je pored streljačkog i teže naoružanje MB-60 mm, RB, zolje, bombe i eksploziv. ***Osnovni cilj ovih oružanih akcija je taj da se iz ovih naselja istjera muslimansko stanovništvo i natjera na iseljavanje jer je isto u tim naseljima ostalo brojno i kompaktno. Jednostavno naši ljudi smatraju da su pojedine sredine radile u svoju korist i iz tih naselja ili svoje blizine iselili neprijatelja, primjer: grad, Pobriježje, Dževar, B. Japra, Čirkići, Kamengrad, Čaplje, Kljevci, Kruhari itd. Da politika iseljavanja nije urađena kako treba i ravnomjerno zastupljena pa sami u tom smislu poduzimaju mjere*** (podvukao M.B.). -Jedan od motiva za istjerivanje i iseljavanje ljudi iz naselja je svakako i ***stvaranje uslova za pljačku napuštene imovine. Opšta je pojava da nakon što se muslimani i hrvati isele redovnim putem ili bivaju istjerani oružanom akcijom nastupaju grupe naoružanih ljudi u 90% slučajeva u uniformama i 'kupe' tako ostavljene stvari i imovinu. Svi znamo da je to opšta pojava u cijeloj Republici Srpskoj, da to ne rade samo kradljivci i lopovi nego i obični do juče pošteni ljudi***.(podvukao

[2386] AIIZ, inv. br. 5-1971, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj:11-14, 6. oktobar 1992, *IZVJEŠTAJU O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA TERITORIJI OPŠTINE SANSKI MOST.*

M.B.)"[2387] Ovaj izvještaj na najupečatljiviji način navodi prave ciljeve i odnos građana srpske nacionalnosti prema svojim dojučerašnjim komšijama. Iz izvještaja se jasno vidi da je cilj građana srpske nacionalnosti "*iseliti neprijatelja iz svoje blizine*" odnosno protjerati Bošnjake i Hrvate sa ovih prostora. U drugom dijelu navedenog izvještaja koji govori o pljačkanju imovine govori se o razmjerima i počiniocima gdje je naglašeno da su pljačkaši ne samo kradljivci i "*lopovi nego i obični ljudi*" iz čega se može zaključiti da je ovo bila masovna pojava. U tom cilju su vršili napade, ubijali, palili i minirali imovinu, vršili zastrašivanja preostalih Bošnjaka i Hrvata. Koristeći prisilu, oružane srpske vojne i policijske jednice, u periodu ljeto-jesen 1992. godine, prisilno su protjerale i deportovale većinu bošnjačkog i hrvatskog stanovništva.

Uslovi za život u pojedinim naseljima u kojima je preostalo bošnjačko i hrvatsko stanovništvo ostalo živjeti nakon prvobitnih progona bili su užasni. Svakodnevno su bili izloženi ubijanjima, pljačkanju, zastrašivanjima, silovanjima i pokušajima silovanja, otimanju imovine i novca. U takvim uslovima je bilo nemoguće živjeti. U zaključcima koodinacionog odbora o situaciji u naselju Trnova, doneseni su određeni zaključci: "Koordinacioni odbor na sjednici održanoj 9.12.1992. godine, nakon provedene rasprave o aktuelnim problemima iseljavanja, preseljavanja nesrpskog življa, obezbjeđenja objekata, radne obaveze, odnos prema dezerterima, opljačkanoj i drugačije stečenoj imovini donijela je zaključke: 1. ***Dozvoljava se organizovano iseljavanje stanovništva sa područja naseljenog mjesta Trnova obzirom da nemaju uslove za daljnje življenje u ovom naselju*** (podvukao M.B.), kao i porodica ekstremista u ovom ratu. Ostali građani koji žele da napuste opštinu Sanski Most mogu da idu isključivo u vlastitoj organizaciji, a od Stanice javne bezbjednosti obezbjediće im se samo uredna propusnica za punktove koje drži milicija Republike Srpske. (...) U skladu sa ovom obavezom sprečava se svaki oblik masovnog iseljavanja nesrpskog življa sa ovih prostora, te iza daljnje organizacije tzv. konvoja sa kojim je iz Republike Srpske odlazilo nesrpsko stanovništvo ne stoji Skupština opštine. Ukoliko neka porodica ili pojedinac želi po vlastitoj želji da napusti našu opštinu neće ih u tome sprečavati, ali im i van područja opštine ne mogu garantovati bezbjednost te putovanje nastavljaju isključivo na vlastiti rizik."[2388]

[2387] AIIZ, inv. br. 5-1981, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 30. novembar 1992, *INFORMACIJA O BEZBJEDNOSNOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

[2388] AIIZ, inv. br. 5-1908, Koordinacioni odbor, 9. decembar 1992, *ZAKLJUČCI*.

Proces prisilnog progona i deportacija krenuo je po otpočinjanju borbenih djelovanja srpskih snaga na nebranjena bošnjačka i hrvatska mjesta i naselja. Prvo su vršeni prisilni progoni iz mjesta koja su srpske vojne i policijske snage napadale u druga mjesta koja nisu bila meta trenutnih napada a nakon toga progoni i deportacije van teritorije opštine Sanski Most. Naredbom Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most od 24. maja 1992. godine formiran je Štab civilne zaštite Sanski Most koji je imao zadatak evakuacije-progona Bošnjaka i Hrvata. U informatoru SDS-a navodi se: "(...) Poslije dejstva na području grada, Štab se uključio u evakuaciju stanovništva koje nije učestvovalo u pružanju oružanog otpora u druga područja grada i Sportsku dvoranu."[2389]

Prvi pokušaj prisilnog progona i deportacije veće grupe civila, žena i djece, bila je u pravcu Jajca. Prva grupa prisilno iseljenih i deportovanih na teritoriju pod kontrolom legalnih vlasti Republike Bosne i Hercegovine bila je početkom juna 1992. godine. Protjerane žene, djeca i stariji iz naselja Mahala, Muhići, Otoka, Hrustovo i drugih dijelova opštine koji su boravili u Pobriježju protjerani su prema Velikoj Kladuši. Prema podacima iz presude MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin: "1.080 izbjeglica protjerano iz Podbriježja i u pratnji civilne policije odvezeno u pravcu Velike Kladuše."[2390] Prema podacima Crvenog krsta Velike Kladuše, broj prisilno raseljenih i deportovanih sa područja opštine Sanski Most, koji je privremeni boravak našao na području opštine Velika Kladuša, bio je 739.[2391] O prvom prisilnom progonu na području opštine Sanski Most jedan od svjedoka navodi: "Dana 3.6.1992. godine naše žene i djeca koje su 30.5.1992. godine odvezli u Stari Majdan i Pobriježje, vraćaju ponovo pred Sportsku dvoranu, i naređuju muškarcima da sa svojim stvarima izađemo i ulazimo u već spremljene autobuse i kamione. Oko pola muškaraca je iz dvorane izišlo a ja sam ostao u dvorani sa još mnogo ljudi jer više nije moglo stati u autobuse i kamione. Nismo znali kud su ih odveli ali smo istog dana saznali kad su se oko 18 h vratili i uvedeni u Sportsku dvoranu. Rekli su da su ih vodili prema Jajcu da ih razmijene ali ta razmjena zbog borbenih dejstava navodno

[2389] AIIZ, inv. br. 5-2062, *INFORMATOR SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE SANSKI MOST*, Broj 1, Informativno propagandni centar Srpske demokratske stranke, Petrovdan (12. juli) 1992. godine.

[2390] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 547, napomena 1394.

[2391] Hajrudin Muhamedagić, *Privremeni boravak izbjeglica i raseljenih osoba na području opštine Velika Kladuša 1991-1995*, Grafičar, Velika Kladuša, 2007, str. 462.

nije uspjela."[2392] O istom još jedan od svjedoka govori: "(...) da bi ih sutradan potrpali u autobuse i potjerali uz ratnju pripadnika SOS-a na čelu sa NJ. u pravcu Jajca. U jednom momentu prognanici su se našli u nezgodnoj situaciji pošto su u Mrkonjić Gradu zaustavljeni od četnika koji su branili da idu za Jajce i zaprijetili da će ih sve pobiti. (...) je vratio konvoj u Sanski Most i produžio ga prema Bosanskoj Krupi i ispustio ih iz autobusa na samoj vatrenoj liniji na gradskom mostu koji je bio miniran i pod vatrom sa obje strane, (...). Tad je protjerano oko 750 Bošnjaka ovog područja tj. Mahale, Muhića i Otoke."[2393] Ostali su bili smješteni na području opština Cazin i Bihać.

Prije trajnog napuštanja opštine Sanski Most, Bošnjaci i Hrvati su se morali pismenim putem odreći svoje imovine i istu ostaviti srpskoj opštini Sanski Most. Uz to su morali platiti sve komunalne troškove (struja, voda i drugo) i konačno platiti troškove prevoza. Kako je tekao progon navodi jedan od svjedoka: "Kada je počeo napad na Sanski Most ja sam bio pripadnik Teritorijalne odbrane (srpske opštine Sanski Most, prim. M.B) u selu Fajtovcima, stražario sam svaku noć do ponoći, od moje kuće koja se nalazi u Fajtovcima pa sve do kuće Malića Cerića. Tada su stražu držali stariji ljudi do ponoći, a od pola noći preuzimali su mlađi (...). Oni su glavni organizatori za protjerivanje muslimanskog stanovništva iz sela Fajtovci, Gorice, Naprelje, S. Vakuf, G. Kamengrad. Meni je poznato da su uzimali velike pare od muslimanskog naroda kako bi ih stavili na spisak za protjerivanje i ja sam bio prisutan kada je Ramić Abdulah davao novac Š.M. Tom prilikom je ženi Cerić Hakije nedostajalo još deset miliona dinara, ja sam joj to dao da bi mogla izići."[2394] O istom jedan od prognanika navodi: "Sa konvojem prognanika nas oko 2.000 Bošnjaka i Hrvata iz Sanskog Mosta, Banje Luke, Prijedora i Bosanske Gradiške došlo je u Novsku. Svu svoju imovinu morali smo predati tzv. Republici Srpskoj i potpisati izjavu da se dobrovoljno odričemo sve te imovine i da dobrovoljno odlazimo a platiti sve dadžbine i putne troškove. U Novsku smo stigli 23.12. 1992. godine u jutarnjim satima."[2395] Konvoji sa prisilno protjeranim odlazili su i u druge dijelove pod kontrolom vlasti Republike Bosne i Hercegovine. Jednim konvojem je u Gračanicu prevezeno više od 1.000 Muslimana, muškaraca, žena, djece i staraca: (...).[2396]

[2392] AIIZ, inv. br. 2370, Osnovni sud Sanski Most, broj: KR-172/96, 17. aprila 1996, *IZJAVA J.I.*

[2393] AIIZ, inv. br. 2366, Osnovni sud u Sanskom Mostu, broj: R-52, 9. februar 1996, *IZJAVA T.A.*

[2394] AIIZ, inv. br. 2396, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Bihać, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 13/11-02-368/96, 22. aprila 1996, *IZJAVA R.R*

[2395] AINOBiHPUB, 15. augusta 1995, *IZJAVA DŽ. H.*

[2396] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 547, napomena 1394.

Poslije ovog prvog progona a u skladu sa *Odlukom o kriterijima za mogućnost iselenja sa područja opštine Sanski Most,* Bošnjaci i Hrvati su morali vršiti odjave prebivališta da bi dobili odobrenje za trajno napuštanje opštine Sanski Most. Tako se u izvještaj o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi s ovim aktivnostima navodi: "Do dana 16.08.1992. godine Stanici javne bezbjednosti Sanski Most sa zahtjevom za odjavu prebivališta obratilo se oko 12.000 lica uglavnom muslimanske, a dijelom i hrvatske nacionalnosti. Ova lica su u prethodnom postupku pred nadležnom službom u SO-e Sanski Most dala izjavu da žele napustiti područje opštine trajno u cilju iselenja, a izjasnila su se u pogledu svoje nepokretne i pokretne imovine tako što su nepokretnu imovinu prodali ili poklonili, a pokretnu stavili na popis radi transporta. (...)"[2397] O broju Bošnjaka i Hrvata koji su bili primorani na odjavu prebivališta i napuštanje opštine Sanski Most navodi se u *izvještaj o radu Stanice javne bezbjednosti za 1992. godinu,* broj: 385/93, od januara 1993. godine: "(...) Ovde treba napomenuti da je u drugoj polovini godine na lični zahtjev u ovom odeljenju odjavljeno prebivalište oko 15.000 građana muslimanske i hrvatske nacionalnosti te izdato oko 10.000 potvrda o neposjedovanju oružja i 10.000 uvjerenja o nekažnjavanju. Ova dokumenta su tražili građani radi dobijanja papira i dozvola za iseljenje shodno raznim odlukama i propisima SO-e i drugih vlasti i organa Republike Srpske."[2398]

Da se radilo o masovnom i sistematičnom progonu koji je dosegao velike razmjere može se zaključiti iz podataka da je samo u dva mjeseca 12.000 Bošnjaka podnijelo zahtjeve i napustilo opštinu Sanski Most. U *izvještaj o radu SJB za period 01.05.-10.09.1992. godine,* navodi se: "U okviru ove službe tokom mjeseca jula i avgusta izvršeno je 12.000 odjava stalnog mjesta boravka. Radnici su radili skoro danonoćno zbog veoma velikog broja zahtjeva pripadnika muslimanske nacionalnosti, (...).[2399]

[2397] AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti, *IZVJEŠTAJ O ZATEČENOM STANJU I PITANJIMA U VEZI SA ZAROBLJENICIMA, SABIRNIM CENTRIMA, ISELJAVANJU I ULOZI SJB U VEZI S OVIM AKTIVNOSTIMA, str. 8-11*.

[2398] AIIZ, inv. br. 5-1983, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 385/93, januar 1993, *IZVJEŠTAJ O RADU STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI ZA 1992. GODINU.*

[2399] AIIZ, inv. br. 5-1984, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-14, 10. septembar 1992, *IZVJEŠTAJ O RADU SJB ZA PERIOD 01.05.-10.09.1992. GODINE.*

Ovakvo masovno odjavljivanje i napuštanje opštine Sanski Most od strane Bošnjaka i Hrvata bilo je zbog nemogućih uslova življenje. Kakvi su bili uslovi življenje najbolje se vidi iz izvještaja broj: 11-14-1275/92 od 5. august 1992. godine gdje se navodi: "(...) a) Na području opštine Sanski Most u zadnjih dva mjeseca (...), a koje vode svoje privatne akcije koje se ogledaju u podmetanju eksplozija, paljenja kuća, ubistva, pljački i drugih vidova krivičnih djela prema muslimanskom i hrvatskom življu, a sve u cilju sticanja materijalne koristi i pritiska za njihovo iseljavanje.[2400]

Masovna isljavanja planirana su od najviših organa vlasti srpske opštine Sanski Most, tako u zapisnik sa 11. sjednice Izvršnog odbora SO-e Sanski Most, broj: 01-12-31/4 od 14. august 1992. godine, navedeno je: "(...) 3. Prihvata se informacija Banjac Boška predsjednika Komisije za preseljavanje o toku postupka dobrovoljnog iseljavanja stanovništva sa područja opštine Sanski Most. -Omogućava se dobrovoljno iseljavanje svim licima koji su za to izrazili želju i koji imaju potrebnu dokumentaciju odnosno koji posjeduju teleks sa kojima im se garantuje smještaj. Sa iseljavanjem bi se trebalo otpočeti u utorak 18.08.1992. godine, prva tura, od oko 3.000 ljudi, s tim da će se organizovati prevoz autobusima 'Sanatransa'. Na ime troškova prevoza svako domaćinstvo koje se iseljava dužno je na račun sredstava solidarnost 'Sana' Sanski Most uplatiti iznos od 1.000.-dinara."[2401]

U periodu juni-septembar 1992. godine u nekoliko konvoja, koji su organizovale srpske vlasti opštine Sanski Most, nekoliko hiljada Bošnjaka i Hrvata je deportovano preko planine Vlašić za Travnik. U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navodi se: "Vlasti su organizovale konvoj u kojem je bilo otprilike 2.000 Muslimana – muškaraca, žena, djece i staraca – koji su početkom avgusta 1992. otišli za Travnik. U pratnji konvoja kojim je 2. i 3. septembra 1992. godine otprilike 2.500 bosanskih Muslimana – muškaraca, žena, djece i staraca – otišlo u Travnik bila je i civilna i vojna policija bosanskih Srba."[2402]

[2400] AIIZ, inv. br. 2417, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti, Sanski Most, broj: 11-14-1275/92, 5. august 1992, *IZVJEŠTAJ*.

[2401] AIIZ, inv.br. 5-1907, Izvršni odbor srpske opštine Sanski Most, broj: 01-12-31/4, 14. august 1992, *ZAPISNIK SA 11. SJEDNICE IZVRŠNOG ODBORA SO-e SANSKI MOST.*

[2402] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 560.

U planiranju prisilnog premještanja i deportacija Krizni štab Srpske opštine Sanski Most planirao je da Bošnjake i Hrvate deportuje željezničkim putem-vozovima. U tom smislu tražio je da se "ispitaju mogućnosti prolaza konvoja ljudi koji se žele iseliti putem željeznice u područje centralne Bosne."[2403]

Koliko je Bošnjaka i Hrvata prisilno iseljeno i deportovano van područja opštine Sanski Most vidljivo je iz nekoliko izvještaja koji govore o broju iseljenih: "(...) Sa ovog područja iselilo je oko 20.000 Muslimana, a i preostali 10-tak hiljada to žele. Uglavnom, većina Muslimana seli zbog neizvjesnosti i nesigurnosti na ovom području. Takva neizvjesnost dolazi zbog samovolje pojedinaca i grupa koje nad građanima muslimanske nacionalnosti vrše torture i prisilu. Ima veći broj pojedinaca koji su za sebe prisvojili automobile, ugostiteljske radnje, što je donedavno bilo vlasništvo Muslimana i Hrvata. Svi pokušaji da se ovakvoj anarhiji, nasilju i bezvlašću stane u kraj za sada su ostali bez rezultata, (...)."[2404] Radi utvrđivanja broja građana na području pojedinih opština ARK-a CSB Banja Luka je donio rješenje broj: 11-141/2, 14. august 1992. godine, kojim se nalaže utvrđivanje broj odseljenih osoba U tom rješenju se nalaže: "Takođe je potrebno utvrditi da li je sa područja navedenih opština bilo iseljavanja građana, koje nacionalnosti i u kom broju, te da li je ono na dobrovoljnoj ili prinudnoj osnovi. Posebno je potrebno utvrditi ulogu SJB i njenih radnika u dovođenju, obradi i čuvanju lica, te procjenu daljeg toka odvijanja događaja i bezbjedonosne situacija na području opštine. Komisija je dužna povjerni posao završiti i sačiniti izvještaj do 17.8.1992. godine u 12, 00 časova."[2405] Prema podacima Izvršnog odbora srpske opštine Sanski Most krajem jula "na području opštine S. Most trenutno je ostalo oko 10.000 Muslimana i Hrvata za koje je da bi se izbjegla opasnost po srpski narod potrebno organizovati dobrovoljno iseljavanje."[2406]

[2403] AIIZ, inv. br. 5-1921, Krizni štab srpske opštine Sanski Most, broj: KŠ-39/92, 23. juni 1992, *ZAKLJUČCI*.

[2404] AIIZ, inv. br. 5-1964, Centar službi bezbjednosti-sektor SNB Banja Luka, Op. radnici: Radulović, Šajinović, Stjepanović, broj: 61/92, 19. oktobar 1992, *SLUŽBENA ZABILJEŠKA*.

[2405] AIIZ, inv. br. 5-1930, Srpska Republika, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj:11-141/2, 14. august 1992, *RJEŠENJE*.

[2406] AIIZ, inv. br. 5-2052, Srpska opština Sanski Most, Izvršni odbor, broj: 01-012-28, 30. juli 1992, *ZAKLJUČAK*.

Da je prisilni progon i deportacija bila dio sistematičnih i planiranih aktivnosti može se zaključiti iz dokumenta CSB Banja Luka iz maja 1993. godine pod nazivom pregled odseljenih i doseljenih građana koji pokriva *sektor*. U tački IV za RO Sanski Most *odseljeno: "*Muslimana 24.000, Hrvata 3.000, Srba nema podataka; doseljeno: Srba 5.000."[2407] O istom je navedeno u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik: "U jednom izvještaju MUP-a iz maja 1993. piše da je iz te opštine otišlo 24.000 Muslimana i 3.000 Hrvata, te da se u nju uselilo 5.000 Srba."[2408] Broj od 24.000 protjeranih i deportovanih Bošnjaka najbolje govori o namjerama njihovog trajnog uklanjanja sa područja opštine Sanski Most.

Srpske vlasti su na području opštine Sanski Most izvršile popis preostalog stanovništva: "(...) u periodu od 15 do 21. juna 1993. godine sa stanjem na dan 15. juna 1993. godine u 24,00 (takozvani kritični momenat popisa). Za sprovođenje popisa u opštini Sanski Most organizator je bila Opštinska popisna komisija čije je članove imenovala Skupština opštine Sanski Most. Komisiju su sačinjavali 9 članova i predsjednik. Neposredni učesnici i nosioci akcije popisa na terenu bili su popisivači kojih je bilo 108, zatim opštinski instruktori kojih je bilo 13. (...) Prema Zakonu o popisu, popisom su bili obuhvaćeni: 1. Građani čije je stalno mjesto boravka na području Opštine Sanski Most i građani koji su privremeno odsutni van Republike Srpske, ako i preseljena lica koja su se zbog građanskog rata naselila u opštini Sanski Most.[2409]

[2407] AIIZ, inv. br. 2-5202, *PREGLED ODSELJENIH I DOSELJENIH GRAĐANA KOJI POKRIVA SEKTOR*, str. 6.

[2408] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 532.

[2409] AIIZ, inv. br. 5-1969, Republika Srpska, Skupština opštine Sanski Most, Opštinska komisija za popis stanovništva i domaćinstava u 1993. godini za područje opštine Sanski Most, juli 1993, *INFORMACIJA O IZVRŠENOM POPISU STANOVNIŠTVA I DOMAĆINSTAVA U 1993. GODINI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

SJB SANSKI MOST
Depeša broj: 11-19-17/94
Datum: 05.01.1993.godine

MUP RS BIJELJINA
- Uprava za poslove i zadatke milicije -

Veza: vaša depeša br. 01-6/94 od 4.1.1993.god. dostavljamo sledeće podatke.-

1. Broj stanovnika po zadnjem popisu RS iz 1993.god.	33.936
a) srba	27.792
b) muslimana	4.390
v) hrvata	1.267
g) ostalih	507
2. Površina područja opštine	986 km^2
3. Dužina linije dodira sa neprijateljem	-
4. Stanje bezbjednosti	
a) broj KD	196
b) broj prekršaja	696
v) broj saobraćajnih nezgoda	41
5. Broj zaposlenih radnika milicije	
a) sa VSS	3
b) sa VŠS	3
v) sa SSS	97
g) broj pripadnika rezervnog sastava	113
6. Stanje voznog parka	
a) broj putničkih automobila	7
b) broj terenskih vozila	1
v) broj specijalnih vozila	-
g) broj teretnih vozila	-
d) ostalih vozila	-
7. Stanje sredstava veze	
a) fiksnih UKT radio stanica	5
b) kolskih UKT RS	4
v) ručnih UKT RS	6

8. Stanje naoružanja

a) pištolja	92
b) AP	349
v) PAP	133
g) PM M-53 i M-72	17
d) PM M-84	-
dj) MB 60mm	-
z) MB 82mm	-

N A Č E L N I K,
Mirko Vrućinić

Podaci o broju stanovnika na području opštine Sanski Most 1993. godine[2410]

[2410] AIIZ, inv. br. 5-1968, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Depeša broj:11-19-17/94, 5. januar 1993, *DOSTAVA PODATAKA MUP-u RS BIJELJINA.*

Prema rezultatima popisa koji su urađeni u navedenom periodu na području opštine Sanski Most "(...) prema vjeroispovjesti i broju domaćinstava: 1993. godina, ukupno stanovnika 33.936, u 9.643 domaćinstva, pravoslavnih 27.792, Muslimana 4.390, katolika 1.247, ostalih 507, broj lica državljanstva Srpskog 32.529.[2411] Informaciju o provedenom popisu 1993. godine usvojila je Skupština opštine Sanski Most na sjednici održanoj 4. oktobra 1993. godine."[2412]

O istom, nalazimo u izvještaju, SJB Sanski Most u odgovoru na depešu br. 01-6/94 od 4.1.1993. godine, poslanu MUP-u RS u Bijeljini gdje se navode podaci o broju građana opštine Sanski Most po popisu koji je urađen 1993. godine. Prema tom popisu na području opštine Sanski Most: "živjelo je 33.936 stanovnika, a) Srba 27.792, b) muslimana 4.390, v) hrvata 1.267, g) ostalih 507. (...)"[2413]

Ako uporedimo ove podatke sa podacima po popisu stanovništva iz 1991. godine, gdje je opština Sanski Most imala je ukupno 60.307 stanovnika od toga: Muslimani-Bošnjaci 28.136 ili (46,65%), Srbi 25.363 ili (42,05%), Hrvati 4.322 ili (7,16%), Jugoslaveni 1.247 odnosno (2,06%), ostali, neopredijeljeni i nepoznato 1.239 (2,08%)[2414] jasno se vidi rezultat masovnih progona i deportacija. Iz ovih rezultata vidljivo je da je sa područja opštine Sanski Most nasilno protjerano i deportovano 23.746 Bošnjaka-Muslimana, Hrvata-katolika 3.075, Jugoslovena i ostalih protjerano je 1.979, dok se je broj Srba-pravoslavnih povećao za 2.429 građana.

Prema podacima iz 1994. godine broj Bošnjaka i Hrvata koji su živjeli na području opštine Sanski Most dodatno je smanjen. Tako se u dokumentu SJB Sanski Most, *Procjena bezbjednosne situaciji na staničnom području* službena tajna str. pov. br: 11-19-23/94 od aprila 1994. godine, navodi: "U opštini živi oko 40.000 stanovnika od čega većinu čine građani srpske nacionalnosti oko 36.000 ili 90%, Muslimana je nastanjeno oko 3.500 ili 9% i Hrvata oko 400 što iznosi 1% stanovništva. Na području opštine nastanjeno

[2411] Isto.

[2412] AIIZ, inv. br. 5-1970, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-29/9, 4. oktobra 1993, *ZAKLJUČAK*.

[2413] AIIZ, inv. br. 5-1968, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Depeša broj:11-19-17/94, 5. januar 1993, *DOSTAVA PODATAKA MUP-u RS BIJELJINA*.

[2414] *Nacionalni sastav stanovništva*, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten br. 234, Državni zavod za statistiku RBiH, Sarajevo, 1993.

je oko 4.000 izbjeglih lica uglavnom srpske nacionalnosti i to sa područja Hrvatske i centralne Bosne kao posledica ratnih sukoba na tim područjima. Priliv izbjeglica na područje opštine datira od 1991. godine a doseljavanje još uvijek traje."[2415]

Prema presudi MKSJ u predmetu Stanišić, Simatović navodi se: "(...) nacionalni sastav stanovništva u opštini Sanski Most drastično se promenio u periodu od 1991. do 1997. godine: procenat nesrpskog stanovništva u onom delu opštine koji je pripadao Republici bosanskih Srba opao je za 86,4 posto."[2416] Ovi podaci najbolji govore o stvarnim namjerama srpskih vlasti na području opštine Sanski Most.

Preostalo bošnjačko i hrvatsko stanovništvo živjelo je u nekoliko mjesta i mali dio u gradu. Prema jednom dokumentu "(...) muslimanski dio stanovništva nastanjen je u naseljenim mjestima Šehovci, Kijevo, Tominska Palanka, G. Kamengrad, Došci, Okreč, Vrše, Demiševci, Gorice, Naprelje i Skucani Vakuf, dok su Hrvati nastanjeni u Sasini, Poljaku i Staroj Rijeci. Manji dio građana Muslimanske i Hrvatske nacionalnosti živi u gradu. Veći dio grada i u preostalim naseljenim mjestima nastanjen je Srpskim življem."[2417] O razmjerama progona bošnjačkog stanovništva navedeno je u Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude MKSJ u predmetu Slobodan Milošević gdje se navodi da je od na području više opština koje su bile okupirane[2418] živjelo 344.803 Muslimana. Od tog broja je 1997-1998. ostalo

[2415] AIIZ, inv. br. 5-1982, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Službena tajna str. pov. br: 11-19-23/94, april 1994, *PROCJENA BEZBJEDNOSNE SITUACIJI NA STANIČNOM PODRUČJU*

[2416] ICTY, Predmet br. IT-03-69-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV JOVICE STANIŠIĆA, FRANKA SIMATOVIĆA, JAVNO SA POVJERLJIVIM DODATKOM C, *PRESUDA*, 30. maj 2013, paragraf 809.

[2417] AIIZ, inv. br. 5-1982, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar javne bezbjednosti Prijedor, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, Službena tajna str.pov. br: 11-19-23/94, april 1994, *PROCJENA BEZBJEDNOSNE SITUACIJI NA STANIČNOM PODRUČJU*.

[2418] Opštine: Banja Luka, Bihać, Bijeljina, Bileća, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bosanski Šamac, Bratunac, Brčko, Čajniče, Čelinac, Doboj, Donji Vakuf, Foča, Gacko, Goražde, Kalinovik, Ključ, Kotor- Varoš, Nevesinje, Prijedor, Prnjavor, Rogatica, Rudo, Sanski Most, Sarajevo – Centar, Sarajevo – Hadžići, Sarajevo – Ilidža, Sarajevo – Ilijaš, Sarajevo – Novi Grad, Sarajevo – Novo Sarajevo, Sarajevo – Pale, Sarajevo – Stari Grad, Sarajevo – Trnovo, Sarajevo – Vogošća, Sokolac, Srebrenica, Šekovići, Šipovo, Teslić, Trebinje, Višegrad, Vlasenica i Zvornik. ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 232, napomena 577.

njih oko 7.933 (odnosno oko 1,4 odsto)."[2419] Ovi podaci ukazuju na razmjere prisilnih progona i deportacija.

Ono što posebno treba naglasiti da su Bošnjaci i Hrvati sa područja opštine Sanski Most pored zahtjeva za napuštanje opštine Sanski Most morali podnositi zahtjev i za ostanak u svojim kućama. Tako se u Depeši SJB Sanski Most broj: 11-14-1288/92 od 17. august 1992. godine navodi: "***Civilni i vojni organi opštine Sanski Most su početkom avgusta donijeli odluku i pokrenuli akciju da građani muslimanske i hrvatske nacionalnosti mogu organu uprave SO-e podnijeti pismeni zahtjev sa izjavom o lojalnosti u kojem traže da ostanu živjeti na teritoriji opštine***, (podvukao, M.B.) zahtjeve rješava posebna opštinska komisija, tim građanima izda posebne dozvole za boravak koje je opština oštampala. Pošto se radi o dokumentu odnosno ispravi koja u ovom momentu nije propisana zakonom o unutrašnjim poslovima (primjerak te dozvole nalazi se kod načelnika nacionalne bezbjednosti Vojina Bere). (...) Napominjemo da se ne radi o nikakvoj novoj prijavi boravka jer lica koja dobijaju takve dozvole već imaju prijavljen stalni boravak u SJB. Takođe napominjeno da smo shodno odluci civilne vlasti do sada izdali jedan broj tih dozvola koja ne potpisujemo nego samo ovjeravamo pečatom SJB."[2420] Ovo pokazuje da su članovi pomenute komisije po svojim procjenama mogli nekome odobriti ili odbiti boravak u svojim domovima. Osim toga, šta je značilo davanje pismene izjave na lojalnost postojećoj vlasti? Kako su Bošnjaci i Hrvati opštine Sanski Most mogli izraziti lojalnost tadašnjoj vlasti opštine Sanski Most kada su bili svjedoci brojnih zločina koji su počinjeni po naredbi ili uz znanje te iste vlasti.

Prema presudi MKSJ u predmetu Stanišić i Simatović navodi se: "Uprkos ubistvima, hapšenjima i raširenoj diskriminaciji, dio Muslimana i Hrvata je odlučio ostati u svojim domovima ili jednostavno nije imao drugog izbora. U tim slučajevima, srpske vlasti i srpske snage su te grupe često fizički istjerivale. To se dogodilo u mnogim opštinama, uključujući Banju Luku, Bijeljinu, Bosansku Krupu, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Bratunac, Brčko, Čajniče, Foču, Gacko, Hadžiće, Novi Grad, Novo Sarajevo, Pale, Prnjavor, ***Sanski Most***,(podvukao M.B.) Trnovo, Vlasenicu i Zvornik.

[2419] Isto, paragraf 232.

[2420] AIIZ, inv. br. 5-1954, SJB Sanski Most, *DEPEŠA BROJ: 11-14-1288/92, 17. AUGUST 1992. GODINE.*

U nekim slučajevima, to je provođeno u okviru velikih operacija u kojima su transport i pratnju obezbjeđivale srpske vlasti, koje su uz to, ponekad i uspješno, nastojale u premještanje stanovništva uključiti međunarodne organizacije."[2421]

Kako se odvijao progon navodi jedan od svjedoka: "Dana 22.12.1992. godine iz Sanskog Mosta je otišao najveći konvoj prognanika koji su četničke vlasti uputile prema R Hrvatskoj preko Bosanske Gradiške. U tom konvoju je bilo cjelokupno stanovništvo sela Trnava, pola Šehovaca, Poljaka, samog grada i ostalih naselja. (...) Da bi se iselilo građani su bili prisiljeni da vade puno potvrda koje su morali plaćati enormno visokim cijenama i to sve u DEM (...). Određeno vrijeme su branili izlazak Bošnjaka da bi vojno sposobne muškarce mobilisali za prinudni rad."[2422] Prilikom progona većina prognanika je opljačana od strane srpskih vojnika i policajaca. O tome se navodi: "U jutarnjim satima su djecu, žene i starce strpali u kamione i odvezli u Gračanicu kod Doboja gdje su ih uputili prema slobodnoj teritoriji. Na prelasku su im dali mrežu u koju su morali ubaciti novac, zlato i dr. vrijednije predmete a čak su im skidali i bolju odjeću i obuću, tako da su goli i bosi prešli na slobodnu teritoriju."[2423]

SJB Sanski Most je odobravala pojedinačni odlazak Bošnjacima i Hrvatima sa područja opštine Sanski Most. Jednim aktom iz 1994. godine, SJB Sanski "daje se saglasnost za napuštanje teritorije Republike Srpske za Saleš Minu, rođene 19.06.1968. g. u Sanskom Mostu."[2424]

U kuće i stanove koje su prisilno morali napustiti Bošnjaci i Hrvati useljavani su najčešće, pripadnici, vojske, policije, porodice poginulih pripadnika VRS, ratni vojni invalidi, opštinski funkcioneri i službenici i izbjeglice srpske nacionalnosti iz raznih opština. Opštinska služba za imovinsko pravne odnose vršila je dodjelu te imovine, tako je 60 pripadnika SJB Sanski Most

[2421] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 730

[2422] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

[2423] AIIZ, inv. br. 2380, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-220, 22. septembar 1994, *IZJAVA A.D.*

[2424] AIIZ, inv. br. 5-2014, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19/02, 16. februar 1994, *DEPEŠA.*

uselilo u kuće čiji su vlasnici Bošnjaci i Hrvati.[2425] Poslije prisilnog napuštanja imovine od strane Bošnjaka i Hrvata vršeni su popisi i dodjela istih srpskim izbjeglicama. Tako SDS opštine Sanski Most donosi zaključke kojim se: "8. Zadužuju se predsjednici mjesnih odbora Srpske demokratske stranke da pristupe popisu imovine (praznih stanova i kuća) kako bi se pripremili svi uslovi za smještaj izbjeglih Srba sa ugroženih područja na teritoriji naše opštine. (...)."[2426]

Pod stalnim prijetnjama, izloženi napadima, podmetanjem eksploziva, pljačkanju, paljenju imovine preostali Bošnjaci i Hrvati morali su napustiti svoja imanja. Intenzitet progona i deportacija u 1993. i 1994. godini je bio smanjen ali su napadi bili učestaliji. Tako se u informacija o stanju bezbjednosti na području opštine Sanski Most, broj: 11-19 od 1. april 1994. godine, navodi: "U poslednjih 15 dana intenzivirani su razni oblici napada na muslimane (podmetnute su 2 eksplozije u kuće i izvršen oružani napad gdje su upotrebljene čak i tromblonske mine pri čemu je zapaljeno imanje, otimaju se stvari i stoka itd.), a pri tome se čak puca i na patrole policije (Naprelje, Skucani Vakuf, Gorice). Postoje sumnje da se radi o usmjeravanim akcijama (...)."[2427] Potvrdnost navedenog nalazimo i u presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin gdje je navedeno: "Vlasti bosanskih Srba na organizovan način vršile su nedopušten pritisak na bosanske Muslimane i bosanske Hrvate kako bi ih prisilili da napuste to područje. (...) Sloboda kretanja bila im je u velikoj mjeri ograničena kontrolnim punktovima i policijskim časom, za razliku od slobode kretanja koju su uživali bosanski Srbi. Bosanski Srbi na kontrolnim punktovima redovno su maltretirali nesrbe. Osim toga, nesrbi nisu imali nikakvu zaštitu od maltretiranja i zlostavljanja pojedinih naoružanih bosanskih Srba. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su izloženi opresiji i pritiscima, tako da je život u Bosanskoj krajini za njih postao neizdrživ."[2428]

[2425] AIIZ, inv. br. 5-1988, Republika Srpska, Opštinska uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove Sanski Most, broj:457/93, *SPISAK RADNIKA SJB SANSKI MOST KOJI SU DOBILI RJEŠENJA I USELILI U NAPUŠTENE KUĆE NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST.*

[2426] AIIZ, inv. br. 5-2063, Srpska demokratska stranka BiH, Opštinski odbor Sanski Most, broj: 42/92, 6. juli 1992, *ZAKLJUČCI.*

[2427] AIIZ, inv. br. 5-1966, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 1. april 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

[2428] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 86.

Preostalo bošnjačko stanovništo koje je ostalo na području opštine Sanski Most bilo je izloženo različitim pritiscima. Tako se u informaciji SJB Sanski Most iz 1994. godine navodi: "***Pripadnici nesrpske nacionalnosti koji su nam u ovom ratu i neprijatelji se drže pod kontrolom*** (podvukao M.B), nije primijećeno njihovo značajnije organizovanje i djelovanje na neprijateljskoj i subverzivnoj osnovi, (...). ***Ovdje želim napomenuti da nam potpuniju kontrolu nad njima u značajnoj mjeri ometa i potpuna otvorenost veza prema vani preko PTT i međunarodnih organizacija te legalan rad i djelovanje humanitarnog društva 'Merhamet' koji se pored humanitarnog sve više eksponira kao institucija zaštite nacionalnog interesa muslimana na ovom prostoru*** (podvukao M.B)."[2429] Iz navedenog se može vidjeti pod kakvim su uslovima živjeli Bošnjaci pod okupacijom na području opštine Sanski Most. Jedinoj organizaciji koja je brinula o preostalom bošnjačkom stanovništvu na području opštine Sanski Most i koja je vršila podjelu pomoći Bošnjacima zabranjen je rad. U zaključcima Skupštine opštine Sanski Most od 4. aprila 1994. godine navodi se: "6. Uz ocjenu da se organizacija 'Merhamet' izmakla kontroli zvaničnih organa, iako su u više navrata upozoravani na nezakonite djelatnosti ***zabranjuje se rad ovoj organizaciji*** (podvukao M.B), a distribuciju humanitarne pomoći vršiti putem organizacije Crvenog krsta."[2430]

Kakav je bio odnos srpskih vlasti opštine Sanski Most prema Bošnjacima i Hrvatima može se vidjeti kroz njihovo angažovanje na prisilnim radovima. Kako su Bošnjaci korišteni kao radna snaga u jednom momentu su srpske vlasti procjenile da neće imati dovoljno radne snage za obavljanje fizičkih i drugih poslova pa su tražili "(...) d) Spriječiti nekontrolisano odseljavanje radne snage, pogotovo deficitarnih struka kao i otuđenje materijalnih dobara i stoke."[2431]

Radi odvođenja na prisilne radove Bošnjake i Hrvate su angažovali u stosnoj dobi od 17-60 godina koje su prethodno popisivali po mjestima stanovanja. U izvještaj o radu opštinskog štaba Civilne zaštite za period

[2429] AIIZ, inv. br. 5-1966, Republika Srpska, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Sanski Most, broj: 11-19, 1. april 1994, *INFORMACIJA O STANJU BEZBJEDNOSTI NA PODRUČJU OPŠTINE SANSKI MOST*.

[2430] AIIZ, inv. br. 5-1990, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-5/1, 4. april 1994, *ZAKLJUČCI*.

[2431] AIIZ, inv. br. 5-2058, *IZVJEŠTAJ O RADU OPŠTINSKOG ŠTABA CIVILNE ZAŠTITE ZA PERIOD 15.07.-15.10.1992. GODINE*.

15. juli-15. oktobar 1992. godine navodi se: "U zajedničkim aktivnostima Štaba CZ i Ministarstva za narodnu odbranu opštine izvršeno je popisivanje radno-sposobnog stanovništva muškog pola u starosnoj dobi 17-60 godina. Nakon toga za područje grada i naseljenih mjesta Pobriježje, Trnova, Šehovci i Stari Majdan pristupljeno je formiranju radnih brigada.[2432]

Na prisilnoj radnoj obavezi Bošnjaci i Hrvati angažovani su na različitim poslovima. Bili su angažovani na sanaciji stambenih objekata. U jednom od izvještaja navedeno je: "Po okončanju ove aktivnosti brigada iz ovog mjesta će se angažovati na sanaciji nekoliko stambenih objekata u Starom Majdanu."[2433] Na najtežim radovima (sječa i izvlačenje drveta) prisilno je angažovan veći broj Bošnjaka. U izvještaju štaba Civilne zaštite navodi se: "Na bazi tog dogovora na lokalitetu u Trnovi izvršena je doznaka oko 1.500 prostornih metara drveta, a ovih dana i određena količina drveta na lokalitetu Starog Majdana. Početkom ovog mjeseca u Trnovi je formirana radna brigada od 73 radnika za sječu drveta. Za rad ove brigade Izvršni odbor SO-e je dodijelio određene količine goriva ulja za motorne žage. Vlastitim motornim žagama i konjskim zapregama pripadnici ove brigade su za deset dana usjekli i svukli na glavni put oko 250 prostornih metara drveta. To je učinjeno u veoma teškim uslovima na terenu i lošim vremenskim uslovima.[2434]

Osim toga, preostalo bošnjačko stanovništvo bilo je prisiljeno na teške poslove (kopanje rovova na linijama razdvajanja na različitim ratištima, sakupljanje ljetinje, uređenje grada, rad u rudniku uglja Kamengrad i drugo). Tako se u zaključcima Skupštine opštine Sanski Most iz 1994. godine navodi: "10. Skreće se pažnja odsjeku ministrastva odbrane Sanski Most da aktivira rad muslimanskih radnih brigada, da se obezbjedi kontrola njihovog rada i discipline u radu koja je često izostajala."[2435] Prilikom izvođenje prisilnih radova na linijama razdvajanja između ARBiH i VRS jedan broj Bošnjaka je ubijen.[2436]

Neposredno pred oslobađanje Sanskog Mosta, Ratno predsjedništvo opštine Sanski Most na sjednici održanoj 29. augusta 1995. godine, donijelo

[2432] Isto.

[2433] Isto.

[2434] Isto.

[2435] AIIZ, inv. br. 5-1990, Skupština opštine Sanski Most, broj: 01-012-5/1, 4. april 1994. godine, *ZAKLJUČCI*.

[2436] Vidi više u dijelu knjige "***Masovne, zajedničke i pojedinačne grobnice."***

je naredbu kojom se naređuje: "1. Odmah razraditi sistem mobilizacije i izvršiti smotru jedinica pripadnika radne obaveze kako bi se valjano utvrdilo sa kojim snagama raspolažemo. Takođe za ove jedinice odmah obezbjediti, odnosno izabrati komandu. 2. Za izvršenje ove naredbe zadužuju se Rašula Nedeljko, Maličević Pero i Aničić Nedeljko. 3. Smotru izvršiti u nedelju, 3. septembra 1995. godine u 10 časova."[2437]

U jednom od zaključaka Ratnog predsjedništva opštine Sanski Most "nalaže se Štabu civilne zaštite S. Most formiranje komunalnih jedinica, pružanje pomoći oko sahrane pripadnika VRS, kao i prikupljanje zimskih odjevnih predmeta, obuće i posteljine po napuštenim kućama za pripadnika VRS."[2438]

Kako su Bošnjaci i Hrvati korišteni za prisilne radove navodi jedan od svjedoka: "Inače, od početka agresije vojnosposobne muškarce pa i one sa ograničenjem slali su na prinudni rad gdje su obavljali teške fizičke poslove i maksimalno ih iscrpljivali. Često su ih stavljali u opasnost prilikom kopanja rovova i tranšeja na prvim borbenim linijama. Poznato mi je da je najmanje deset Bošnjaka poginulo na prvim borbenim linijama gdje su ih četnici angažovali na uređenju linija ili priliko izvođenja borbenih dejstava da im nose municiju, ranjenike i sl. (...) Išao sam na ratišta Grabeža, Grmuše i Gradačca i jednom kod Bosanske Krupe. Radili smo i po mjesec dana a da nismo imali odmora ili da nismo dolazili kući. Pored teškog rada bili smo iscrpljivani i glađu a svakodnevno maltretiranju i ponižavanju. (...) Najviše je na prinudnom radu poginulo Bošnjaka iz Kamengrada, Naprelja i Gorica "[2439] Pored odvođenja na prisilne radove Bošnjake su srpske vlasti pokušale prisilno mobilizirati u vojsku tzv. NO APZB ratnog zločinca Fikreta Abdića: "(...) Nas Muslimane je prije šest mjeseci počelo masovnije tjerati u radne vodove i tu su uključivali sve sposobne muškarce od 17-5 godina. U radnim vodovima na prvoj borbenoj linije su kopali rovove, tranšeje, nosili municiju, ranjenike, hranu, cijepali i sjekli drva i dr. fizičke poslove. (...) i tražio da se javi nas 200 Muslimana, da će ih on naoružati i da idu pomoći 'Babi' u

[2437] AIIZ, inv. br. 5 -2046, Ratno predsjedništvo opštine Sanski Most, Predsjedavajući Ratnog predsjedništva, broj: 18/95, 29. august 1995, *NAREDBA*.

[2438] AIIZ, inv. br. 5-2059, Ratno predsjedništvo opštine Sanski Most, broj: 22/95, 22. septembar 1995, *ZAKLJUČCI*.

[2439] AIIZ, inv. br. 2405, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-1007, 1. februar 1996, *IZJAVA T.D.*

Veliku Kladušu, jer ako Babo propadne propašćemo i mi. Nije se niko javio, svi su ćutali i bili su bez komentara."[2440] Ovakav odnos prema preostalom nesrpskom stanovništvu bio je u funkciji stvaranja atmosfere za trajno napuštanje opštine Sanski Most od strane Bošnjaka i Hrvata.

Konačno, u septembru i oktobru 1995. godine, srpske vojne i policijske jedinice izvršile su nasilni progon najvećeg broja preostalog bošnjačkog i hrvatskog stanovništva opštine Sanski Most. Prije progona, u kuće i stanove u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati, srpska policija i vojska uz znanje tadašnje vlasti nasilno je useljavale srpske izbjeglice iz opština Bihać, Bosanski Petrovac, Ključa iz gradova u R Hrvatskoj. Istjerivali su Bošnjake i Hrvate na ulicu i zabranjivali im da iz kuća i stanova uzmi bilo šta od imovine. Najveći broj je protjeran u selo Šehovce. Jedan od svjedoka navodi: "Dana 21. 9. 1995. godine na vrata su mi došla dvojica nepoznatih vojnika koji su u Sanski Most došli oko 19.9.1995. godine i pripadali su grupi zločinca Arkana. Naredili su mi da za 5 minuta moram napustiti stan i da idem Srbima koji su me štitili, zaprijetivši da će nas pobiti ako ne iziđemo. Zajedno sa ženom uzeo sam najosnovninje stvari i izišao iz stana hodajući po gradu. Nakon tri dana skoro sve Bošnjake i Hrvate sa teritorije opštine Sanski Most istjerali su i uputili prema selu Šehovci udaljenom oko 2 km od Sanskog Mosta. Bilo nas je i po 80 u jednoj kući. (...) Bilo je puno svijeta po dvorištima, livadama i sl. Skupilo nas je oko 2.000. Dolazile su zločinačke grupe njih 3-5 koji su pljačkale, odvodile djevojke i silovali ih. (...) Tu smo bili sve do 7. 10. 1995. godine kada je prvi konvoj krenuo prema Teslići. (...) Uz put su nas zaustavljali tražili da platimo prevoz, tražili su 30 DM po osobi, iskupili smo oko 450 DEM u kamionu a u autobusu su iskupili oko 2.500 DEM, međutim, to je bila pljačka a ne plaćanje prevoza. Kad smo izišli iz šlepera išli smo kroz dio teritorije koju drže četnici i na svakih 50 metara bile su grupe koje su nas zaustaljale i pljačkale. Izdvajali su ljude, pretresali, tukli i neke zadržavali dok ih ne otkupimo dajući im od 100 DEM pa naviše. Usput su umrle tri žene jer nisu mogle izdržati sve napore koje je put iziskivao. U Bistričak smo došli u ponedjeljak 9. 10. 1995. godine."[2441] O istom se navodi: "(...) sa pripadnicima vojne policije istjerao je moju porodicu iz kuće i morali smo ići za Šehovce.

[2440] AIIZ, inv. br .2379, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 01-150, 11. august 1994, *IZJAVA V.M.*

[2441] AIIZ, inv. br. 2424, Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 02-646, 27. oktobar 1995, *IZJAVA F.E.*

Kad smo došli u Šehovce, tamo je već bilo 300-400 ljudi, uglavnom Bošnjaka iz Kijeva, koje su tri dana prije nego što smo mi došli istjerala vojna i civilna policija iz Sanskog Mosta. Svaki dan je sve više dolazilo Bošnjaka u Šehovce, gdje je bio sabirni centar za te protjerane Bošnjake a bila je i jedna porodica Hrvata. U Šehovce su dolazili Arkanovci i pljačkali Bošnjake uz prijetnju smrću. Tako dođu i daju rok da im se skupi određena količina novca, zlata i dr. vrijednih predmeta i to smo morali raditi."[2442]

Po identičnom scenariju srpske vlasti i vojne i policijske jedinice postupale su kako bi raselili Bošnjake i Hrvate sa prostora koje su privremeno okupirali. U tom smislu, kako se navodi u presudi MKSJ u predmetu Momčilo Krajišnik: "srpske opštinske vlasti i srpske snage stvarale su veoma teške životne uslove za Muslimane i Hrvate, koji su imali za cilj, i uspjeli, praktično onemogućiti većini Muslimana i Hrvata da ostanu. Preduzete mjere bi vremenom postajale sve drastičnije, počevši od otpuštanja s posla, pretraživanja kuća, isključivanja vode, struje i telefona. Nakon što bi srpske snage zauzele gradove i sela, mnogi Muslimani i Hrvati su hapšeni i ispitivani, pri čemu su ih oni koji su ih uhapsili često mučili i tukli. Terorisanje muslimanskog i hrvatskog stanovništva često je uključivalo pojedinačna ubistva i pokolje, (...). Vijesti o takvim pokoljima dodatno su izazivale strah među muslimanskim i hrvatskim stanovništvom. Sve to je nagnalo mnoge Muslimane i Hrvate u opštinama poput Banje Luke, Bijeljine, Čelinca, Ilidže i ***Sanskog Mosta*** (podvukao M.B) da, strahujući za svoju bezbjednost, napuste svoje domove."[2443]

Da su najviši predstavnici vlasti RS imali saznanja o teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, imamo priznanje Biljane Plavšić, člana Predsjedništva RS. U suđenju pred MKSJ u predmetu Biljana Plavšić, ona je priznala krivicu i pritom je izjavila: "Iako sam više puta bila upoznata sa navodima o surovim i neljudskim postupcima protiv nesrba, odbila sam da se sa tim suočim ili čak da i provjerim. Ustvari, ja sam se potpuno predala govorenju o nevinim srpskim žrtvama ovoga rata. Ovaj svakodnevni rad potvrdio je moje uvjerenje da se borimo za svoj opstanak i da je u ovoj borbi međunarodna zajednica naš neprijatelj. I tako sam ja jednostavno

[2442] AIIZ, inv.br. 2381, Republika Bosna i Hercegovina, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, Sektor AID, broj: 02-1004, 26. juli 1996, *IZJAVA A.E.*

[2443] ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 729.

poricala te navode, čak ih ne provjeravajući. Ostala sam sigurna u mom uvjerenju da Srbi nisu sposobni da učine nešto takvo. U ovoj opsesiji da više nikad ne postanemo žrtve, dopustili smo sebi da postanemo počinioci."[2444]

Prisilan premještanja i deportacije su dio ukupnih nastojanja trajnog uklanjanja Bošnjaka i Hrvata sa prostora Bosanske krajine i nedvojbeno je "***da je postojala smislena, dosljedna strategija etničkog čišćenja*** (podvukao. M.B.) koju je sprovodila policija bosanskih Srba i druge vlasti bosanskih Srba protiv bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Ova politika prisilnog premještanja bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata sa tog područja provodila se raznim sredstvima po cijelom ARK-u."[2445]

Za progon nesrpskog stanovništva, uključujući i područje opštine Sanski Most, Biljana Plavšić je optužena pred MKJS i u toku suđenja, pred MKSJ, Biljana Plavšić se izjasnila krivom i priznala krivicu. U Optužnici, u paragrafu 6, opština Sanski Most je navedena kao opština u kojima su činjena krivična djela za što je Biljana Plavšić, individualno ili u saradnji sa Radovanom Karadžićem i drugima, optužena. U presudi MKSJ, po prihvaćanju krivnje od strane Biljane Plavšić, navodi se: "U tački 3, po kojoj se optužena izjasnila krivom, navodi se da je između 1. jula 1991. i 30. decembra 1992. optužena, djelujući kao pojedinac i u dogovoru s drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata, planirala, podsticala, naredila i pomagala i podržavala progone bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 opština u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: BiH)."[2446] Među ovih 37 opština, uključena je i opština Sanski Most.

U presudi MKSJ u predmetu Radoslav Brđanin navedeno je: "Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da su krivična djela počinjena u Bosanskoj krajini od aprila 1992. do kraja decembra 1992., odnosno u predmetno vrijeme Optužnice, izvršena kao direktna posljedica sveobuhvatnog Strateškog plana. Etničko čišćenje nije bilo popratni proizvod kažnjivih aktivnosti, nego je, naprotiv, bilo pravi cilj i stoga nerazdvojiv dio Strateškog plana. Isključiva namjera uvođenja uslova života nametnutih nesrpskom

[2444] ICTY, Predmet IT-00-39&40/1-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV BILJANE PLAVŠIĆ, *PRESUDA*, 27. februar 2003, paragraf 51.

[2445] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 548

[2446] ICTY, Predmet IT-00-39&40/1-S, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV BILJANE PLAVŠIĆ, *PRESUDA*, 27. februar 2003, paragraf 8.

stanovništvu Bosanske krajine i vojnih operacija protiv gradova i sela koji nisu bili vojni ciljevi bila je da se ti ljudi otjeraju. Velik broj ljudi držan je u zatočeničkim centrima u užasnim uslovima. Budući da je namjera bila trajno ukloniti te ljude s teritorija Srpske Republike BiH, mnogima su razoreni domovi kako se oni nikada ne bi vratili. Domovi bosanskih Muslimana koji nisu razoreni dodijeljeni su srpskim izbjeglicama iz Hrvatske i s drugih područja. Kampanja hotimičnog razaranja vjerskih i kulturnih ustanova bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata bila je samo jedan od elemenata šireg napada. Međutim, konačni cilj bilo je uklanjanje stanovništva i uništenje njihovih domova. U avgustu 1992. već je bilo očito da se takva diskriminatorska politika dosljedno primjenjuje. Dokazi otkrivaju dosljednu, koherentnu i kažnjivu strategiju čišćenja Bosanske krajine od drugih etničkih grupa koju su provodili SDS i snage bosanskih Srba.[2447]

Na kraju se može zaključiti da su pripadnici vojnih, policijskih i civilnih struktura vlasti poduzimale brojne, raznovrsne, organizirane i koordinirane aktivnosti (ubijanja, nezakonita zatočenja, silovanja, pljačkanje, uništavanje, prisilne progone i druge nezakonite radnje) kako bi prisilile Bošnjake i Hrvate da trajno napuste svoje domove na području opštine Sanski Most. Prilikom oslobađanja opštine Sanski Most (10. oktobar 1995. godine) od strane pripadnika ARBiH zatečeno je 509 stanovnika nesrpske nacionalnosti na čitavom prostoru opštine Sanski Most.[2448] Iz ovog podatka vide se razmjeri nezakonitih progona i deportacije nesrpskog stanovništva.

[2447] ICTY, Predmet br. IT-99-06-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA,* 1. septembar 2004, paragraf 118.

[2448] Z. Ključanin, H. Akmadžić, nav. dj., str. 6.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Agresija na Republiki Bosnu i Hercegovinu i genocid počinjen nad Bošnjacima dvije su ključne odrednice potvrđene u više presuda MKSJ i drugih sudova i u rezultatima brojnih istraživanja. Agresija i genocid nad Bošnjacima rezultat je politike i prakse srpske političke, vojne, akademske i vjerske elite čiji je osnovni cilj bio formiranje države u kojoj će živjeti "svi Srbi u jednoj državi". Ovakva politika i praksa nije se mogla ostvariti bez ekstraminacije-uklanjanja nesrpskog stanovništva sa zacrtanih i zamišljenih prostora od strane velikosrpskih ideologa i nosioca političkih ideja stvaranja Velike Srbije. Programi i projekti koji su za cilj imali stvaranje Velike Srbije svoj kontinuitet i neprekidni hod imaju više od dva stoljeća. Velikosrpske težnje i posezanja za rezultat su imale raspad jugoslavenske zajedničke države koja je rezultirala ratom i agresijom na Republiku Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Kosovo. Ciljevi ove velikodržavne politike i prakse bili su teritorijalna ekspanzija, otimanje i kidanje tuđe teritorije (R Hrvatske i Bosne i Hercegovine) i priključenje Velikoj Srbiji.

Agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu prethodila su planiranja, pripreme i organiziranje na političkom, vojnom, ekonomskom, diplomatskom, obavještajnom, medijskom, psihološkom i drugim aspektima, čiji je cilj bio zauzimanje, osvajanje teritorije Bosne i Hercegovine i ekstraminacija-uništenje Bošnjaka kao nacionalne, etničke i vjerske grupe.

Prostor Bosanske krajine imao je veoma važno mjesto u velikosrpskim programima i projektima i prije otpočinjanja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Velikodržavni projekt (Bosanska krajina konstitutivni činilac nove jugoslavenske federacije) sadrži ključne elemente kojima se trebalo povezati područje Bosanske krajine i privremeno okupiranih dijelova Republike Hrvatske (tzv. SAO Krajina) u jednu teritorijalnu (ekskluzivno "srpsku") cjelinu koja bi kao takva ušla u sastav "nove srpske" države. Ova politika teritorijalnog povezivanja i "otimanja" (dijelova Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine) nije politički cilj i volja srpskih paralelnih organa na lokalnom nivou, ona je izraz velikodržavnih stavova Savezne republike Jugoslavije koja je imala apsolutnu političku, vojnu i svaku drugu kontrolu nad tim paralelnim (paradržavnim) subjektima. U tom projektu dolina rijeke Sane (Ključ, Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi) imala je stratešku važnost

i značaj. Srpska nacionalistička ideologija i praksa, oličena kroz strateške ciljeve srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, prostor Bosanske krajine stavljala je visoko u svojim prioritetima. Geostrateški značaj doline Sane postao je jedna od smetnji u realizaciji navedenih ciljeva. Područje doline rijeke Sane nalazilo se na kopnenom koridoru koji je spajao Srbiju i Crnu Goru sa tzv. SAO Krajinom (dijelovi Republike Hrvatske) i zbog toga su Bošnjaci i Hrvati bili smetnja u realizaciji velikosrpskih projekata. U opštinama Ključ, Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi, Bošnjaci i Hrvati našli su se na putu realizacije velikosrpske nacionalističke ideologije i prakse i zbog toga su bili na meti pripadnika srpskih vojnih i policijskih snaga.

Zbog svoje važnosti i značaja, prostor opštine Sanski Most imao je posebno mjestu i ulogu u provođenju nacionalističke politike nasilnog zauzimanja i eliminacije nesrpskog stanovništva.

Brojni zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava koje su počinili pripadnici srpskih vojnih i policijskih jedinica nad civilima i civilnim stanovništvom prvenstveno Bošnjacima i Hrvatima na prostoru opštine Sanski Most, predstavljaju paradigmu zločina na prostoru Bosanske krajine. Oni su planirani, organizirani i izvršeni sa ciljem nestanka Bošnjaka i Hrvata s ovog područja.

Brojne sudski utvrđene činjenice, prikupljeni podaci i relevantna saznanja u cijelosti i nedvojbeno potvrđuju da su civili i civilno stanovništvo (Bošnjaci i Hrvati) opštine Sanski Most bili mete srpskih vojnih i policijskih jedinica kao dio planirane, organizirane i sistematične kampanje potpunog ili djelimičnog uklanjanja sa područja opštine Sanski Most. Karakteristike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad civilima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti su masovnost, bezobzirnost, nehumanost, brutalnost i druga nehumana, degradirajuća i ponižavajuća postupanja pripadnika srpskih vojnih i policijskih jedinica.

Napadajući nebranjena mjesta na području opštine Sanski Most, u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati, srpske vojne i policijske snage nasilno su zauzele ovaj prostor i počinile genocid i druge zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. U periodu maj-novembar 1992. godine skoro sva naselja i mjesta na području opštine Sanski Most u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati u velikoj mjeri su razorena, opljačkana, stanovništvo protjerano ili

nezakonito zatočeno, mučeno, zlostavljano, zastrašivano, silovano, surovo i nečovječno postupano u logorima i drugim mjestima zatočenja, velik broj civila je ubijen (stijeljan, zaklan, masakriran sjekirama, živi spaljivani, ubijani podmetanjem eksploziva, nanošene smrtnih povreda tupim predmetima).

U nekoliko mjeseci (juni, juli, august, septembar i oktobar 1992. godine) srpske vojne i policijske snage ubile su više stotina civila, muškaraca, žena, djevojčica i dječaka, blizu 5.000 hiljada Bošnjaka i Hrvata nezakonito su zatočili, mučili, brutalno psihofizički zlostavljali, izgladnjivali, nanosili im teške fizičke povrede, podvrgavali raznim oblicima tortura, ciljano ubijali i nezakonito zatvarali predstavnike političke i vjerske elite (profesore, pravnike, imame, nosioce političkih funkcija, studente, privrednike) Bošnjaka i Hrvata, brutalno silovali i seksualno zlostavljali stotine žena, djevojčica, nasilno protjerali skoro sve Bošnjake i Hrvate sa područja opštine Sanski Most.

Ubijene Bošnjake i Hrvate bacali su u pojedinačne, zajedničke i masovne grobnice. Do sada su posmrtni ostaci ubijenih Bošnjaka i Hrvata pronađeni u 30 masovnih grobnica (primarnih i sekundarnih) i 16 zajedničkih i preko 230 pojedinačnih grobnica. Unaprijed pripremljena mjesta za zakopavanje i prikrivanje posmrtnih ostataka žrtava, pažljivi odabir lokaliteta masovnih grobnica, veliki broj angažiranih resursa (materijalnih i ljudskih) nedvojbeno ukazuju (što potvrđuju prezentirani dokumenti) da su pripadnici srpskih vojnih i policijskih snaga i srpskih vlasti bili uključeni u planiranje, organiziranje, izvršenje i prikrivanja genocida nad Bošnjacima i Hrvatima opštine Sanski Most. Žrtve su ubijane bez razlike, žene i muškarci, djevojčice i dječaci, ubijani su u kućama, na ulicama, u dvorištima, u logorima, ubijani su u svim mjestima u kojima su živjeli Bošnjaci i Hrvati. Na području opštine Sanski Most ubijeno je 99 žena, Bošnjakinja i Hrvatica, ubijeno je 36 osoba mlađih od 18 godina (djevojčica i dječaka), najmlađa žrtva je beba od šest mjeseci (Merdanović Edita, rođena 1. decembra 1991, ubijena 31. maja 1992.). Ubijen je jedan broj bolesnika i ranjenih. Jednom broju ranjenih (Bošnjaka i Hrvata), ljekari u bolnicama nisu željeli pružiti ljekarsku pomoć. U jednom broju slučajeva ljekari su davali lažne uzroke smrti za ubijene. Prema dosadašnjim utvrđenim uzrocima smrti, žrtve su ubijane vatrenim oružjem, tupim predmetima, vršena su klanja, ubijanja sjekirama, podmetanjem eksploziva u kuće, spaljivanjem živih u njihovim domovima,

jedan broj je ugušen-ubijen prilikom transporta u koncentracioni logor Manjača, i drugi načini ubijanja. U jednom broju grobnica pronađeni su ostaci poveza za ruke i noge što potvrđuje da se radi o civilima a ne o borcima ubijenim tokom borbenih djelovanja. U velikom broju slučajeva pri ekshumaciji uz žrtve ili u neposrednoj blizini pronađene su čahure i zrna što ukazuje na likvidacije nad samom grobnicom.

Masovna i nezakonita zatočenja civila u logorima i drugim mjestima zatočenja bili su u funkciji ostvarenja genocidne namjere i dio su velikosrpskog plana da se nesrpsko stanovništvo protjera sa područja opštine Sanski Most. Logori i druga mjesta zatočenja na području opštine Sansi Most osnivani su i vođeni ili po direktivama Kriznog štaba Srpske opštine Sanski Most ili u saradnji s njim, uz podršku pripadnika vojnih i policijskih snaga. Tokom zatočenja, žene, djeca, starci i muškarci bili su ubijani, mučeni, teško zlostavljani, premlaćivani, silovani i seksualno zlostavljani, nanošene su im teške psihofizičke povrede s trajnim posljedicama po život i zdravlje. U logorima i drugim mjestima zatočenja ili na put za logor i u povratku iz logora (koncentracioni logor Manjača (Banja Luka), koncentracioni logor Batković (Bijeljina), logor Kamenica (Drvar), Policijska stanica Sanski, logor "Krings", logor u spomen-kući Simo Miljuš Most, logor "Sanakera", logor u Osnovnoj školi Donja Tramošnja, logor u kotlovnici hotela "Sanus" ubijena su 192 logoraša.

U sklopu vojnih i policijskih akcija u ljeto i jesen 1992. godine, skoro 28.500 Bošnjaka i Hrvata nasilno je protjerano sa područja opštine Sanski Most. Drugi val prisilnih progona nastavljen je u periodu septembar-oktobar 1995. godine kada je protjerano preostalo stanovništvo. Prilikom oslobođenja opštine Sanski Most pripadnici ARBiH zatekli su 509 osoba nesrpske nacionalnosti. Kampanja masovnog progona bila je zasnovana na diskriminatornoj namjeri i bila je dio smišljene i planirane kampanje nametanja takvih uvjeta života da su mnogi pristajali na sve uvjete srpskih vlasti samo da bi napustili ovaj prostor i spasili svoje i živote svojih porodica. Cilj masovnih, nasilnih protjerivanja bio je fizički nestanak Bošnjaka i Hrvata s ovih prostora. Pljačka, paljenje i razaranje stambenih, kulturnih i vjerskih objekata (džamija i druga imovina Islamske zajednice, katoličke crkve i druga crkvena imovina) dio su smišljene i organizirane kampanje koje su provodile civilne, policijske i vojne vlasti s namjerom da se trajno onemogući

život na ovim prostorima i unište tragovi postojanja Bošnjaka-muslimana i Hrvata-katolika. Razaranjem, odnosno nanošenjem štete vjerskim objektima od strane srpskih snaga, trebala se poslati jasna poruka da nesrpsko stanovništvo ne može i nema mjesta za život na ovom području.

Počinjenje genocida na području opštine Sanski Most utvrđeno je u Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude MKSJ u predmetu Slobodan Milošević od 16. juna 2004. Godine. U odluci se navodi: (...) "pretresno veće se moglo uveriti van razumne sumnje da je postojao udruženi zločinački poduhvat u koji su bili uključeni rukovodioci bosanskih Srba, čiji je cilj bio da delimično unište populaciju bosanskih Muslimana, kao i da je genocid zaista počinjen u Brčkom, Prijedoru, ***Sanskom Mostu*** (podvukao M.B.), Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom. Zaključak o genocidnoj nameri rukovodstva bosanskih Srba može se izvesti iz celokupnog dokaznog materijala, uključujući onaj koji je naveden u paragrafima 238-245. Razmere i obrazac napada, njihov intenzitet, veliki broj Muslimana ubijenih u tih sedam opština, pritvaranje Muslimana, okrutno postupanje prema njima u zatočeničkim objektima i na drugim mestima i ciljani napadi na osobe ključne za opstanak Muslimana kao grupe – sve su to faktori koji ukazuju na genocid."[2449]

Dalje u Odluci se navodi: "(...) smatra da ima dovoljno dokaza da je: (1) postojao udruženi zločinački poduhvat, koji je uključivao članove rukovodstva bosanskih Srba, čiji su cilj i namera bili da se bosanski Muslimani delimično unište kao grupa i da su njegovi učesnici izvršili ***genocid*** u Brčkom, Prijedoru, ***Sanskom Mostu (podvukao M.B.)***, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom; (...) ; (3) optuženi bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata, koji je uključivao članove rukovodstva bosanskih Srba, čiji je cilj bio izvršenje drugih zločina koji nisu genocid i da je mogao razumno da predvidi da će taj zločin dovesti do genocida koji će drugi učesnici udruženog zločinačkog poduhvata izvršiti nad delom bosanskih Muslimana kao grupom, i da je on izvršen;

(4) optuženi pomagao i podržavao vršenje zločina genocida ili bio saučesnik u vršenju tog zločina jer je znao za udruženi zločinački poduhvat i njegovim učesnicima pružio značajnu pomoć, svestan toga da su njegov

[2449] ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 246.

cilj i namera delimično uništenje bosanskih Muslimana kao grupe; (5) optuženi bio nadređeni određenim osobama za koje je znao ili imao razloga da zna da se spremaju da izvrše ili da su izvršili genocid nad delom bosanskih Muslimana kao grupom i da nije preduzeo neophodne mere da spreči genocid ili kazni njegove izvršioce."[2450]

Konačno, "pretresno vijeće zaključuje da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, ***Sanskom Mostu*** (podvukao M.B.), Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom počinjen genocid i da, (...), ima dovoljno dokaza da je optuženi bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata, koji je uključivao rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski Muslimani kao grupa."[2451] Ovim se jasno potvrđuje da je na području opštine Sanski Most počinjen genocid kao najteži "zločin nad zločinima."

[2450] Isto, paragraf 323.
[2451] Isto, paragraf 289.

POPIS SKRAĆENICA

AP - Automatska puška

ARBiH - Armija Republike Bosne i Hercegovine

ARK - Autonomna regija Krajina

BiH - Bosna i Hercegovina

B/K - Borbeni komplet

BsT - Bestrzajni top

CSB - Centar službi bezbjednosti

EU - Evropska unija

HDZ - Hrvatska demokratska zajednica

HR HB - Hrvatska Republika Herceg–Bosna

HVO - Hrvatsko vijeće odbrane

INO BiH - Institut za nestale osobe Bosne i Hercegovine

IO - Izvršni odbor

IZ BiH - Islamska zajednica Bosne i Hercegovine

JNA - Jugoslovenska narodna armija

KOS - Kontraobavještajna služba

KZ BiH - Krivični zakon Bosne i Hercegovine

LARV PVO - laki artiljerijsko-raketni vod protuvazdušne odbrane

LRB - Laka raketna baterija

MKCK - Međunarodni komitet crvenog križa

MKSJ - Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

MTS - Materijalno-tehnička sredstva

MUP - Ministarstvo unutrašnjih poslova

MZ - Mjesna zajednica

NUS - Neeksplodirana ubojna sredstva

OB - Organ bezbjednosti

OdTO - Odred teritorijalne odbrane

OO - Opštinski odbor

ONO i DSZ - Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita

O.Š. - Osnovna škola

partbr - partizanska brigada

PAP - Poluautomatska puška

PAM - Protivavionski mitraljez

PAT - Protivavionski top

pm - Puškomitraljez

PoB - Pozadinska baza

RBiH - Republika Bosna i Hercegovina

RSK - Republika Srpska Krajina

RS - Republika Srpska

RTV - Radio-televizija

RV i PVO - Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana

SAD - Sjedinjene Američke Države

SAO - Srpska autonomna oblast

SDA - Stranka demokratske akcije

SDS - Srpska demokratska stranka

SFRJ - Socijalistička federativna republika Jugoslavija

SJB - Stanica javne bezbjednosti

SKJ - Savez komunista Jugoslavije

SOS - Srpske odbrambene snage

SRBiH - Socijalistička republika Bosna i Hercegovina

SSNO - Savezni sekreterijat za narodnu odbranu

SUP - Sekreterijat za unutrašnje poslove

TO BiH - Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine

UB - Uprava bezbjednosti

UNESCO - Organizacija ujedinjenih nacija za prosvjetu, nauku i kulturu

UN - Ujedinjene nacije

UZP - Udruženi zločinački poduhvat

VJ - Vojska Jugoslavije

VO - Vojna oblast

VRSK - Vojska Republike Srpske Krajine

VRS - Vojska Republike Srpske

ZOBK - Zajednica opština Bosanske krajine

IZVORI I LITERATURA

A) IZVORI

- Arhiv Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, više fondova;
- Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu;
- Arhiv Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine-Područni ured Bihać;
- Arhiv Muzeja Unsko-sanskog kantona;
- ICTY, Predmet: IT-95-5/18, Tužilac protiv Radovana Karadžića, Optužnica, Den Haag, 24. juli 1995;
- ICTY, Predmet: IT-09-92, Tužilac protiv Ratka Mladića, Optužnica, Den Haag, 24. juli 1995;
- ICTY, Predmet: IT-94-1, Presuda pretresnog vijeća protiv Duška Tadića, Den Haag, 16. juli 1997;
- ICTY, Predmet: Br. IT-94-1, Presuda žalbenog vijeća protiv Duška Tadića, Den Haag, 15. juli 1999;
- ICTY, Predmet: IT-95-8, Presuda pretresnog vijeća protiv Duška Sikirice, Damira Došena i Drage Kolundžije, Den Haag, 13. novembar 2001;
- ICTY, Predmet: IT-97-24, Presuda pretresnog vijeća protiv Milomira Stakića, Den Haag, 31. juli 2003;
- ICTY, Predmet: IT-99-36, Presuda pretresnog vijeća protiv Radoslava Brđanina, Den Haag, 1. septembar 2004;
- ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. jun 2004;
- ICTY, Predmet broj: IT-95-11, Tužilac protiv Milana Martića, izmenjena Optužnica.

- ICTY, Predmet: IT-00-39, Presuda pretresnog vijeća protiv Momčila Krajišnika, Den Haag, 27. septembar 2006;
- ICTY, Predmet: IT-97-24, Presuda žalbenog vijeća protiv Milomira Stakića, Den Haag, 22. mart 2006;
- ICTY, Predmet: IT-99-36-A, Presuda žalbenog vijeća protiv Radoslava Brđanina, Den Haag, 3. april 2007;
- ICTY, Predmet: IT-00-39, Presuda žalbenog vijeća protiv Momčila Krajišnika, Den Haag, 17. mart 2009;
- ICTY, Predmet IT-00-39&40/1-S, Tužilac protiv Biljane Plavšić, Presuda od 27. februara 2003.
- ICTY, Predmet br. IT -08-91-PT, Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, Druga izmijenjena i objedinjena optužnica Mićo Stanišić i Stojan Župljanin.
- Sud BiH, Predmet br. S1 1 K 003420 10 Kri (X-KR-09/684), Predmet tužilaštva Bosne i Hercegovine protiv Ratka Dronjka, Presuda, Sarajevo, 1.6.2012. godine,
- Sud BiH, Predmet br. X-KR-06/213, Predmet Tužilaštva Bosne i Hercegovine protiv Gojka Kličkovića, Mladena Drljače i Jovana Ostojića, Presuda;
- Sud BiH, Predmet br: X-KR-06/200, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Željka Mejakića, Momčila Grubana i Duška Kneževića, *Prvostepena presuda*, 30. maj 2008;
- Sud BiH, Predmet br: X-KR-06/290, Predmet Tužilaštva Bosne i Hercegovine protiv Jadranka Palije *prvostepena presuda,* 28. novembar 2007;
- Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: S1 1 K 008161 12 Krl, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Predraga Prošića, *Presuda,* 12. juni 2013;
- Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: X-KR-05/40, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Nikole Kovačevića, *Prvostepena presuda,* 3. novembar 2006;
- Sud Bosne i Hercegovine, Predmet br.: X-KRŽ-05/40, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Nikole Kovačevića, *Drugostepena presuda,* 22. juni 2007;

- Kantonalni sud u Bihaću, broj 01 0 K 005128 11 K, 10. februar 2011, *PRESUDA;*
- Kantonalni sud u Bihaću, Broj, 01 0 K 006752 14 K 2, 6. novembar 2015, *PRESUDA*
- Kantonalni sud u Bihaću, Broj: 01 0 k 000042 08 k, 5. juni 2009, *PRESUDA;*
- Ustav SRBiH;
- Nacionalni sastav stanovništva, Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993;
- Republički zavod za statistiku, *Statistički bilten br. 223,* Sarajevo, 1991;
- Službeni list SRBiH, br. 21/90;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br.1/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br.2/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br.3/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br.4/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 6/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 7/92;
- Službeni glasnik srpskog naroda u BiH, br. 10/92;
- Službeni glasnik ARK-a, broj 2/92;
- Narodni list, br. 1/93;
- *Zakon o opštenarodnoj odbrani SFRJ,* Službeni list SFRJ, br. 21/82;
- Službeni list SRBiH br. 36/91;
- Zakon o opštenarodnoj odbrani, Službeni list SRBiH, 3/84;

B) KNJIGE

1. Alija Izetbegović, *Sjećanja–autobiografski zapisi*, Šahinpašić, Sarajevo, 2001.
2. Anto Orlovac, *Dva vijeka župe Sasina*, Župa Sasina, Zbornik radova, Godina I, broj I, Franjevački samostan sv. Nikole, Rijeka, 2001.
3. Bećir Macić, *Prisilno raseljavanje u Bosanskoj krajini 1991-1995*, Zbornik radova međunarodne konferencije, održane u Bihaću 22. i 24. septembra 2000, pod nazivom "Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na R BiH 1991-1995", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerzitete u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
4. Bejdo Felić, *Peti korpus*, Ljiljan, Sarajevo , 2002.
5. Birte Weiss, *Nasljednici rata,* Vrijeme, Zenica, 2010.
6. Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Krivično pravo II*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
7. Davorin Lapaš , Trpimir M. Šošić, *Međunarodno javno pravo–izbor dokumenata*–III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2005.
8. Davor Marijan, *Novačenje i mobilizacija JNA u 1991.-1992. godini (s posebnim naglaskom na 5. i 2. vojnu oblast)*, Defendologija br. 1-4, Defimi, Zagreb, 2005.
9. Dorothea Hanson, *Krizni štabovi bosanskih Srba*, Istraživački izvještaj pripremljen za predmet Krajišnik& Plavšić (IT-00-39 & 40), objavljen u: *Bosna i Hercegovina–jezgro velikosrpskog projekta*, Helsinški odbor Srbije, Beograd, 2006.
10. Dragan Radišić, *Hronologija događaja na prostoru prethodne Jugoslavije: 1990-1995*, Glas srpski, Banja Luka, 2002.
11. Franjo Marić, Anto Orlovac, *Banjalučka biskupija u slici i riječi od 1881. do 2006*., Biskupski ordinarijat, Banja Luka, 2006.
12. Hajrudin Muhamedagić, *Privremeni boravak izbjeglica i raseljenih osoba na području općine Velika Kladuša 1991-1995*., Grafičar, Velika Kladuša, 2007.

13. Hasan Efendić, *Ko je branio Bosnu*, Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo, 1999.

14. Hilmo Kozlica, *Put kroz pakao*, Savez logoraša BiH-CID, Sarajevo, 2009.

15. *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini: monografija*, Udruženje ilmijje, Sarajevo, 2013.

16. Izudin Saračević, *Anatomija jedne autonomije*, Grafičar, Bihać, 2014.

17. Jadranka Cigelj, *Apartman 102*, Agencija za komercijalne djelatnosti, Zagreb, 2002.

18. Jasmin Odobašić, Hiljadu grobnica u Bosanskoj krajini 1992-1995., Preporod, Sarajevo, 2015.

19. Jusuf Kadrić, *Bošnjaci žrtve i svjedoci*, Savez logoraša u BiH, CID, Sarajevo, 2004.

20. Kasim Begić, *Bosna i Hercegovina od Vensove misije do Dejtonskog sporazuma*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.

21. Ljubomir Antić, *Velikosrpski nacionalni programi-ishodišta i posljedice-*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007.

22. Kasim Ćano, Mirza Sadiković, Safet Ćurtović, *Drmaljevo: svjedok optužbe*, RTV Bihać, Bihać, 1996.

23. Kosta Nikolić, *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992, Tematska zbirka dokumenata*, Fonda za humanitarno pravo, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2011.

24. *Kronologija rata*, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1998.

25. Mehmedalija Bojić, *Historija Bosne i Bošnjaka*, Šahinpašić, Sarajevo, 2001.

26. Meho Bašić, *BH ekonomija u kliničkoj smrti,* UG Hijatus, Planjax, Sarajevo, 1999.

27. Miljenko Aničić, *Stradanje Banjalučke biskupije*, objavljeno u: *Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Zbornik radova, Sarajevo 1997.

28. Miroslav Brandt, Bože Čović, Slaven Letica, Radovan Pavić, Zdravko Tomac, Mirko Valentić, Stanko Žuljić, *Izvori velikosrpske agresije-rasprave / dokumenti / kartografski prikazi-priredio Bože Čović*, August Cesarec, Zagreb, 1991.

29. Monika Hauser, *Rat je uvijek nasilje protiv žena*, Zbornik radova međunarodne konferencije, održane u Bihaću 22. i 24. septembra 2000, "Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na R BiH 1991-1995", Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerzitete u Sarajevu, Sarajevo, 2011.

30. Molila sam ih da me ubiju, Zločin nad ženom Bosne i Hercegovine, Savez logoraša , Sarajevo, 1999.

31. Muhamed Šestanović, *Zločini nad psihičkim integritetom djece*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2000.

32. Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima*, El-Kalem, Sarajevo, 1999.

33. Muharem Omerdić, *Ubijeni i zatočeni imami na području Bosanske krajine (1992-1995),* Zbornik radova–Zločini u Bosanskoj krajini za vrijeme agresije na R BiH 1991-1995, Sarajevo, 2011.

34. Mujo Begić, *Genocid u Ključu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012.

35. Mujo Begić, *U opsadi 1.201 dan–sigurna zona UN-a Bihać*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2013.

36. Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata Zagreb, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Zagreb, Sarajevo, 2015.

37. Mujo Begić, *Ljutočka dolino nikad ne zaboravi–sjećanja*, Grafičar, Bihać, 2004.

38. Mujo Begić, Senadin Ramić, Zlatan Ališić, *Tomašica–masovna grobnica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2015.

39. Mujo Begić, *Bosanska Krupa 1992-1995. -Porušeni grad*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.

40. Mujo Begić, *Značaj odbrane Bihaćkog okruga na očuvanju državno-pravno identiteta BiH u periodu 1992-1995. godine*, magistarska radnja, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu 2005. godine.

41. Mustafa Bisić, *Ratni zločin i genocid,* ZAP, Sarajevo,1999.

42. Norman Cigar, *Uloga srpskih orijentalista u opravdanju genocida nad Muslimanima Balkana*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, Sarajevo, 2000.

43. Osman Botonjić, *Put do Manjače*, Savez logoraša u BiH, Štamparija Fojnica, Sarajevo, 2016..

44. Patrik J. Treanor, *Rukovodstvo bosanskih Srba 1990-1992. Izvještaj o istraživanju pripremljen za predmet Krajišnik i Plavšić* (IT-00-39&40), objavljen u: *BiH, Jezgro velikosrpskog projekta*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.

45. Radoslav Lopašić, *Bihać i bihaćka krajina*, Dina, Bihać, Reprint 1991.

46. Rasim Muratović, *Holokaust nad Jevrejima i Genocid nad Bošnjacima*, Drugo izdanje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012.

47. Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini–uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.), (gl. urednik Ilija Živković) Banja Luka, Mostar, Sarajevo, Zagreb, 1997.

48. Republika Hrvatska i domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti 1990.-1995., Hrvatski memorijalno–dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2007.

49. Rezak Hukanović, *Deseta vrata pakla*, Baybook, Sarajevo, 2013.

50. Robert J. Donia, *Kreiranje Republike Srpske 1990-1992. poreklo i opšti kontekst*, objavljeno u: *Bosna i Hercegovina jezgro velikosrpskog projekta,* Helsinški odbor Srbije, Beograd, 2006.

51. Senudin Jašarević, *Pečat odbrane*, Infografika, Ključ, 1999.

52. Slavoljub Đukić, *Lovljenje vetra–Politička ispovest Dobrice Ćosića*, Samizdat B92, Beograd 2001.

53. Smail Čekić, Muhamed Šestanović, Merisa Karović, Zilha Mastalić- Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2010.

54. Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu–planiranje, priprema i izvođenje*, knjiga I, Kult/B, Sarajevo, 2004.

55. Smail Čekić, Meldijana Arnaut-Haseljić, Bećir Macić, *Masovne grobnice u BiH–sigurna zona UN-a Srebrenica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2010.

56. Smail Čekić, *Agresija na BiH i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*, Ljiljan, Sarajevo,1994.

57. Smail Čekić*, Genocid i istina genocidu u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012.

58. Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum-Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini,* Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.

59. Sonja Biserko, *BiH–Jezgro velikosrpskog projekta,* Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.

60. Sonja Biserko*, Kovanje antijugoslovenske zavjere–knjiga 1*, Helsinški odbor za ljudska prava Srbije, Beograd, 2006.

61. Steven L. B. Jensen, *Genocid: slučajevi, poređenja i savremene rasprave*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2007.

62. Suad Arnautović, *Izbori u Bosni i Hercegovini 90'-Analiza izbornog procesa,* Promocult, Sarajevo, 1996.

63. Sulejman Kahrimanović, *Preživio strijeljanje*, Zbornik radova, Sarajevo 1997, str. 486; objavljeno u: *Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995,*

64. Suvad Ćehić, *Samo mrtvi istinu znaju*, Savez logoraša Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2003.

65. Torture u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata 1992-1995, Savez logoraša Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2003.

66. Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993.

67. Vladimir Đ. Degan, *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima,* Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 510, Društvene znanosti, knjiga 48, Zagreb, 2011.

68. Vojislav Šešelj, *Aktuelni politički izazovi*, Beograd, ABC Glas, 1993.

69. Vojislav Šešelj, Jasna Olujić, *Srpski četnički pokret*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2003.

70. Zbirka propisa, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, ZONO, Zagreb, 1979.

71. Zilhad Ključanin, Hazim Akmadžić, *Zločin je zaboraviti zločin-Sanski Most u ratu 1992-1995.*, Općina Sanski Most, Sanski Most, 1998.

72. Zvonimir Tomić, *Krivično pravo II,* Pravni fakultet Sarajevo, Sarajevo, 2007.

C) RJEČNICI

1. Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1978.

2. Hrvatski enciklopedijski rječnik, Novi liber, Zagreb, 2004.

D) NOVINSKI ČLANCI

1. Dnevni list *Politika*, 12. januar 1992. godine.

2. Dnevni list *Glas,* 6. maj 1991. godine.

3. Dnevni list *Glas,* 28. juni 1991.

4. Večernje novosti, 27. januar 1992. godine.

5. Dnevni list *Glas*, 10. jula 1992. godine.

6. Dnevni list *Glas* od 27. jula 1992.

7. Drago Vrućinić, *Kako je Kudra ušao u pjesmu*, Krajiški vojnik, januara 1994.

8. Bajro Perva, *Sabahudinovi ezani*, Preporod, Sarajevo, broj 10/450, 15. maj 1989.

E) NEOBJAVLJENA GRAĐA

1. Osvrt na ratna zbivanja u Sanskom Mostu 1991. i 1992. godine i formiranje Patriotske lige Bosne i Hercegovine, neobjavljeni rukopis, Udruženje Patriotska liga općine Sanski Most, Sanski Most, 2017

INDEKS IMENA

Adžić, Blagoje 80

Aganović, Bećo 745

Aganović, Braco 356

Aganović, Muhamed 356

Aganović, Senad 259, 268

Aganović, Šefik 356

Aganović, Zuhdija 44

Ahmetagić, Avdo 356

Alagić, Fevzija 263, 268

Alagić, Hava 247

Alagić, Husnija 355

Alagić, Hušid 149, 500

Alagić, Idriz 740

Alagić, Ismet 154, 502, 503

Alagić, Mehmed 229, 494, 502, 504

Alagić, Meho 164, 238

Alagić, Munevera 253, 593

Alagić, Nevka 521

Alagić, Nevzija 653

Alagić, Nihad 285, 286, 287, 608, 621

Alagić, Redžo 508

Alagić, Remzija 258, 268

Alagić, Taib 740

Alagić, Teofik 209, 212, 475

Alagić, Zahid 286, 287

Alagić, Zlatan 252

Alajbegović, Fatima 356, 571, 599
Alibabić, Kadir 259, 268
Alibabić, Zahid 216
Alibegović, Asmir 243
Alibegović, Enes 512, 513
Alibegović, Hasan 242, 245, 246
Alibegović, Hilmo 242, 246
Alibegović, Husein 242, 245, 246
Alibegović, Ibrahim 242, 245, 246
Alibegović, Ismet 242, 246
Alibegović, Jasmin 242, 245, 246
Alibegović, Muhamed 242, 245, 246
Alibegović, Mujaga242, 244, 245, 246
Alibegović, Nazif 242, 244, 245, 246
Alibegović, Nijaz 242, 244, 245, 246
Alibegović, Sakib 242, 244, 245, 246
Alibegović, Sejad 242, 244, 245, 246
Alibegović, Sevdaga 242, 244, 245, 246
Alibegović, Šefko
Alibegović, Zejneba Zejna 571, 572, 595, 599
Alibegović, Zijad 242, 244, 245, 246
Alibegović, Zikrija 571
Alijagić, Edin 271, 275
Alijagić, Fadil 271, 275
Ališić, Faruk 229, 238
Ališić, Ismet 335, 336, 612
Ališić, Jasmin 471
Aljović, Ramiz 471

Amidžić, Fehim 357

Aničić, Nedeljko Neđo 66, 70, 71, 105, 106, 140, 152, 168, 443, 485, 667, 714, 737, 742, 782

Arapović, Adem 347

Arapović, Dževida 357, 572, 599

Arapović, Emina 357, 572, 599

Arapović, Muhamed 154

Arapović, Osman 253, 264, 268, 521

Arlović, Ilija 202, 205, 514, 515, 574, 707

Arsenić, Petar 240

Atlija, Alojzije 707

Atlija, Ivica 357

Atlija, Jerko 357

Atlija, Joso 177, 202, 358

Atlija, Marijan 177, 357

Atlija, Marinko 154

Atlija, Matija 202, 358

Avdagić, Mehmed 165

Avdagić, Muhamed 229, 238

Avdić, Aziz 358, 529, 530

Avdić, Dževad 361

Avdić, Ejub 361

Avdić, Esad 420

Avdić, Faruk 471

Avdić, Hasib 362, 626

Avdić, Ibrahim 362

Avdić, Jasim 361

Avdić, Muharem 573

Avdić, Murat 362
Avramović, Miro 370
Babača, Fatima 363, 572
Babić, Milan 20, 22, 41
Babić, Milutin 225
Babić, Mirko 54
Babić, Petar 224
Babić, Said 471
Badnjević, Emsud 241
Badnjević, Nisveta 363, 573, 599
Bahtić, Ermin 209, 275, 276, 278
Bahtić, Zikrija 504
Bajramović, Fadil 535
Bajramović, Rašid 363
Bajrektarević, Jasmin 305
Bajrić, Adila 247, 573, 589, 599
Bajrić, Asim 154
Bajrić, Mehmedalija 267, 268
Bajrić, Meho 247, 589
Bajrić, Ruhdija 164, 165, 230, 238
Bajrić, Senad 265, 268
Bajrović, Meho 256, 268
Balić, Hamdija 478
Baltić, Hakija 201
Baltić, Hikmet 207, 208
Baltić, Islam 363
Baltić, Tehvid 558, 562
Banović, Dujo 175, 214, 613, 614

Banović, Josip 279, 280, 281, 285, 638

Banović, Kata 363, 573, 599

Barać, Mato 363

Basara, Branko 70, 97, 101, 103, 104, 106, 137, 146, 147, 152, 154, 161, 167, 171, 174, 500, 515, 519, 530, 736

Bašalić, Brankica 371

Bašić, Bahrija 478

Bašić, Edin 165, 230, 236, 238

Bašić, Eniz 363

Bašić, Faik 164

Bašić, Jasim 198, 199

Bašić, Muharem 164

Bašić, Nihad 471

Bašić, Sadik 201, 364

Bašić-Unić, Tatjana 165, 230, 236, 238, 596, 601

Bečić, Elkaz 357

Bečić, Mehmed 364

Beganović, Muharem 549, 551

Begić, Daut 322, 325

Begić, Edin 310

Begić, Elmedin 308, 311, 313, 314, 320

Begić, Enes 551

Begić, Fikret 560

Begić, Filip 511

Begić, Franjo 202, 205, 574

Begić, Fuad 309, 314, 320

Begić, Hakija 309, 312, 314, 320

Begić, Hasan 513

Begić, Irfan 307, 308, 310, 311, 312, 320
Begić, Jasim 338, 339
Begić, Marjan 202, 205, 574
Begić, Mesud 168, 169, 364
Begić, Milan 364
Begić, Muhamed 322, 325
Begić, Muharem 308, 320
Begić, Mujo 549
Begić, Munib 310, 313, 320
Begić, Najil 312, 326, 327
Begić, Nedžad 310, 320
Begić, Petar
Begić, Safet 312, 364
Begić, Šaćir 310, 311, 314, 364
Behar, Ale 364, 530, 662, 663
Behar, Hajrudin 266, 268
Behremović, Abdulah 298
Behremović, Elvir 265, 268
Behremović, Ibrahim 264, 268
Behremović, Muharem 364
Behremović, Suvad 286, 287
Bektašević, Husein 220, 221
Bender, Esad 469
Benić, Džemal 240, 241
Benić, Hakija 240, 241
Benić, Muriz 240, 241
Benić, Nijaz 240, 241
Benić, Sabahudin 240, 241

Bera, Vojin 476, 477
Beslać, Stevan 64
Bešar, Hamed 248, 249, 251
Bešić, Abid 365
Bešić, Bahrija 478
Bešić, Edo 168
Bešić, Esad 365
Bešić, Hase 365
Bešić, Hikmet 366
Bešić, Husein 366, 572, 574
Bešić, Ismet 169, 365
Bešić, Jahja 262, 268
Bešić, Mevla 366, 574, 599
Bešić, Muhamed 366
Bešić, Sakib 478
Beširević, Bećir 333, 334
Beširević, Ismet 333, 334
Bilajbegović, Ahmet 164
Bilajbegović, Esad 164
Bilajbegović, Haris 315
Bilajbegović, Nazif 164
Bilajbegović, Samir 366
Bilbija, Dušan 347, 348, 597
Bilbija, Rajko 406
Bilbija, Slavko 334
Birte, Weiss 753
Biščević, Edin 154, 194, 196
Biščević, Faik Fajko 154, 167, 168, 470, 478, 500, 503, 504, 505

Biščević, Haris 154, 209, 275, 276, 278

Biščević, Nedim 154, 194

Bišćević, Edin

Bjelac, Mira 716

Blagojević, Mile 306, 321

Blagojević, Slavica 232, 582

Borenović, Mitar 102

Borić, Grujo 545

Botić, Edin 639

Botić, Fehrat 256

Botić, Mirzet 639

Botić, Muharem 471, 498, 666, 672

Botić, Samir 639

Botonjić, Faruk 495, 504

Botonjić, Ferid 744

Botonjić, Muharem 265, 268, 666, 572

Botonjić, Osman 471

Botonjić, Saim 478

Božić, Marko 367, 392

Brandić, Velid 478

Brđanin, Radoslav 9, 14, 15, 20, 23, 24, 27-33, 38, 42, 46-48, 60, 82, 87, 89, 91, 121, 149, 428, 430, 431, 433, 443, 451, 453, 455, 456, 463-465, 479, 490-493, 499-501, 507, 568, 625, 644, 645, 648-650, 7112, 717, 752-755, 763, 767, 768, 770, 779, 785, 786

Brka, Osman 503

Brkić, Hadžire 367, 367, 574, 599

Brkić, Ibrahim 367, 574

Brković, Emina 367, 574, 599

Brković, Hamed 189, 193

Brković, Husein 609
Brković, Namka 221, 574, 599, 608, 621
Broz, Josip Tito 11, 19
Budimlić, Adem 743
Budimlić, Muharem 367
Budimlić, Osman 367
Buha, Drago 253, 267, 268, 367
Buha, Stjepan 367
Bujadilović, Katarina 177, 202, 204, 205, 368, 574, 599
Bujadilović, Marko 177, 202, 204, 205
Bukvić, Bego 538
Bukvić, Ifet 199, 554
Buljubašić, Bećo 368
Buljubašić, Elvis 368
Buljubašić, Mesud 208, 609, 621
Buljubašić, Muharem 207, 208, 251
Burnić, Amir 368, 379
Burnić, Dževad 368
Burnić, Emir 248, 249, 251
Burnić, Enver 138, 195, 196, 249, 251, 469, 493
Burnić, Ešef 744
Burnić, Ferid 496
Burnić, Husnija 248, 249, 251
Burnić, Muharem 248
Burnić, Sadtko 224, 225, 226, 227
Burnić, Senad 724
Burnić, Taib 724
Bursać, Dušan 198, 199, 737

Burzić, Fikret 434
Buzuk, Kata 177
Buzuk, Marija 202, 204, 205, 368, 574, 599
Buzuk, Mato (Vinko) 204, 205
Cerić, Arzija 743
Cerić, Derviš 266, 268, 522
Cerić, Emina 368, 575, 599
Cerić, Enes 310, 311
Cerić, Eniz 253, 261, 268
Cerić, Enver 149, 368
Cerić, Hakija 768
Cerić, Hamdija 741
Cerić, Hasan 368, 575
Cerić, Malić 768
Cerić, Miralem 308, 310, 311, 320
Cerić, Mirhet 312, 369
Cerić, Muhamed 176, 231, 238, 741
Cerić, Šehrija 369, 575, 599
Cerić, Tahir 369
Cikota, Mustafa 224, 225, 226, 227
Cikota, Rizo 744
Crnalić, Dedo 470
Crnalić, Rufad 198, 199
Crnalić, Rufad 198, 199, 552
Crnkić, Derviš 422
Crnkić, Esad 478
Crnkić, Mirzet 168
Crnkić, Seno 405

Crnomarković, Obrad 54
Čanić, Hatidža 329, 332, 575, 599
Čarkić, Nurka 369, 576, 599, 632
Čaušević, Mahmut 248, 251, 527
Čavar, Marko 560
Čavlović, Franjo 369
Čavlović, Luka 401
Čavlović, Milka 230, 238, 369, 576, 599
Čavlović, Miroslava 230, 238, 370, 576, 599
Čavlović, Zdravko 518
Čavlović, Zvonko 516
Čegar, Dragan 102
Čekić, Irfan 253, 256, 268
Čekić, Smail 80
Čekić, Tarik 478
Čelavandić, Miro 102
Čelić, Emsuda 496
Čičić, Milan 102
Čobić, Josip 511
Čobić, Mato 518
Čolić, Pero 661
Čučak, Mile 54
Čuković, Ostoja 102
Ćatić, Aziz 248, 528
Ćatić, Mehmed 370, 371
Ćatić, Stipo 154, 499, 503
Ćehajić, Ismet 274, 275
Ćehić, Atif 370

Ćehić, Enver 198, 199, 552, 553
Ćehić, Ibrahim 370
Ćemal, Fahrudin 541
Ćeman, Sabahudin 471
Ćerimović, Alen 339, 588, 598
Ćerimović, Husnija 341, 371, 396
Ćerimović, Muriz 341, 371, 391, 396
Ćoralić, Hanka 231, 238, 576, 577, 599
Ćoralić, Kasim 165, 231, 238
Ćoralić, Nurija 165, 231, 238
Ćorbeg, Senbeg 349, 350
Ćosić, Dobrica 11, 82
Ćosić, Janko 549
Damjanović, Marko 737
Dautović, Aziz 258, 268
Davidović, Nenad 70, 72
Dedić, Jusuf 471
Dedić, Rasim 371, 372
Dedić, Samir 478
Delalić, Hasan 358
Delalić, Ibrahim 358
Delanović, Husein 471
Delić, Adam 305, 626
Delić, Mirhad 195, 196
Delić, Rade 102
Delić, Suvad 199, 554
Delić, Tomo 49, 141
Delimustafić, Alija 119

Demirović, Emir 551
Dervišević, Atif 537, 545
Dervišević, Dedo 372, 520
Dervišević, Derviš 471, 666
Dervišević, Ekrem 372, 610, 621
Dervišević, Ermin 375, 610, 621
Dervišević, Said 375
Despot, Momčilo 531
Dimač, Marjan 202, 205, 574
Dizdar, Suad 639
Dizdarević, Enes 309, 310, 313, 320, 610, 611, 621
Dizdarević, Goran 551
Dizdarević, Hikmet 375
Dizdarević, Ismet 309, 326, 327
Dizdarević, Mirsad 309, 313, 320
Dizdarević, Muhamed 309, 320
Dizdarević, Sulejman 662
Dobrijević, Mile 396
Dobrijević, Nikola 175
Dobrijević, Peda 716
Dolić, Fikret 551
Došen, Damir 649
Došen, Luka 177, 202, 375
Došenović, Mimo 154
Draganović, Adil 125, 138, 149, 154, 164, 215, 217, 219, 220, 307, 321, 327, 328, 330, 331, 332, 338, 339, 340, 341, 363, 382, 391, 402, 410, 412, 499, 502, 503, 575, 583, 586-589, 592, 597, 609, 610, 613-615, 617, 619, 622
Dragić, Milobar 590
Dragić, Željko 542

Dragišić 122
Dragojević, Nikola 434
Drljača, Mladen 270, 545, 664
Drljača, Simo 89, 432
Drobić, Ermin 260, 268
Drobić, Ibrahim 262, 268, 611, 621
Drobić, Ilijaz 375
Drobić, Muharem 262, 268
Dronjak, Ratko 54, 198, 545, 546, 548, 549, 551-554, 557-560, 563,
Družić, Midho 551
Dubica, Derviš 376, 558, 562
Dubica, Safet 563
Dudić, Sejad 328, 331, 332
Dupanović, Dževad 551
Duračak, Smail 478
Durmišević, Ilhan 376
Durmišević, Nermin 376
Durmišević, Salahudin 305
Durmišević, Senija 376
Durmišević-Mešić, Almaz 247
Durut, Crnko 376, 529
Džaferović, Sakib 471
Džafić, Đulaga 376, 377
Džafić, Edin 299, 300, 301, 302, 662
Džafić, Ekrem 253, 265, 268
Džafić, Fadil 377
Džafić, Fikret 377
Džafić, Rasim 345, 346

Džafić, Sadik 345, 346
Džananović, Šefko 253, 256, 268
Džinić, Enes 255, 268, 521
Đukanović, Mirko 542
Đukić, Dragan 147
Đukić, Marko 54
Đumišić, Muharem 334, 335
Đurić, Drago 35, 54
Egrlić, Asim 541
Egrlić, Mumin 558, 562
Elkasović, Asim 559
Ellesen, Isabel 450
Eminić, Ibro 165, 187, 231, 238
Eminović, Hamdija 172
Erceg, Stanko 302, 304
Fabulić, Miroslav 561
Fatić, Besim 214, 216
Fatić, Hajrudin 331, 332
Fatić, Jasmin 330, 332
Fazlić, Azra 379, 385, 558, 562, 577, 579, 599
Fazlić, Nijaz 189, 193
Ferizi, Ajet 379
Ferizi, Desuda 379, 577, 599
Filipović, Muhamed
Filipović, Omer 467, 468, 469
Flat, Leopold 468
Fočak, Fatima 379, 577, 578, 599
Gajić, Tode 466, 542

Galeša, Anđelko 202, 205, 574
Galešić, Joso 379
Ganić, Ejup 9
Ganić, Fatima 344, 345, 578, 599
Ganić, Habib 344, 345, 379, 578
Ganić, Kemal 344
Ganić, Nail 344, 345, 578
Gavranović, Zdenko 202, 232, 238, 509, 511
Gazibara, Izet 379
Gazibara, Salih 241
Glušac, Dragica 306, 321
Granov, Husein 379, 380, 471
Grbić, Džemal 335, 336, 612, 621
Grbić, Husein 380, 421
Grbić, Ibrahim 335
Grbić, Šefik 380
Grgić, Bartol 380
Grgić, Cecilija 707
Grgić, Eldina 380, 573, 578, 599, 612, 621
Grgić, Emina
Grgić, Esma 380, 573, 578, 599
Grgić, Ivan 707
Grgić, Ivo 380
Grgić, Ratko 707
Gromilić, Denis 477, 478
Grubiša, Boško 302, 304
Habibović, Agan 335
Habibović, Ahmet 380, 381, 664

Habibović, Ermin 381
Habibović, Rufad 381
Habibović, Sabahudin 381, 612, 621, 662, 664
Habibović, Zifad 381, 664
Hadžalić, Džemal 380, 421
Hadžiahmetović, Medin 276, 278
Hadžić, Alaga 381
Hadžić, Mirsad 560
Hadžić, Mustafa 195, 196
Hadžić, Nijaz 332
Hadžiselimović, Fatima 382, 578, 599
Hajrić, Ernes 259, 268
Halilagić, Almir 243
Halilović, Džafer 741
Halilović, Fadil 197, 199, 554
Halilović, Ismeta 745
Halilović, Rezak 197, 199, 554
Halilović, Said 197, 199, 554
Halimović, Avdo 261, 268
Halimović, Hatidža 382, 578, 599
Halimović, Mirsad 305
Halimović, Safet 744
Halkić, Muhamed 382
Hamzić, Agan 382
Handanagić, Mejra 422
Handanagić, Muharem 375
Handanagić, Redžep 610
Handanović, Emir 328, 331, 332

Handanović, Ermin 330, 332
Handanović, Esad 323, 325
Handanović, Hakija 323, 325
Handanović, Ibrahim 323, 325
Handanović, Mehmed 330, 332
Handanović, Šukrija 328
Hasanbegović, Asim 471, 666
Hasanbegović, Mehmed 633
Hasanić, Nijaz 207, 208
Hasanović, Mehmed 256, 268
Hasić, Osman 262, 268
Hasotić, Mesud 147
Hasotić, pukovnik 146
Hebib, Avdo 119
Heder, Elmin 323, 325
Hegić, Hilmo 165, 230, 231, 234, 236, 591, 596
Hirkić, Hasan 559
Hodžić, Arif 201
Hodžić, Edin 471
Hodžić, Elvedin 382
Hodžić, Ešef 383, 389, 585
Hodžić, Hasnija 382, 579, 599
Hodžić, Hivzo 305
Hodžić, Ilhan 734
Hodžić, Ismet 305, 469
Hodžić, Mevla 382, 579, 599
Hodžić, Nijaz 328, 329, 330
Hodžić, Senad 331, 332

Hodžić, Suvad 201
Hodžić, Zijad 310, 315
Horoš, Zlata 185
Horozović, Amir 248, 249, 251
Horozović, Džehva 578
Horozović, Haris 286, 287
Horozović, Idriz 383, 632
Horozović, Salih 383
Hošafović, Miloš 535
Hrapić, Ale 323, 325
Hrapić, Alija 383
Hrapić, Namir 383
Hrnjica, Muharem 384
Hromalić, Hamdija 229
Hromalić, Vedad 265, 268
Hukanović, Arif 384
Hukanović, Ferid 384, 558, 562
Hukanović, Hasan 220, 221, 328, 330
Hukanović, Mirsad 384
Hukanović, Refik 410
Hukanović, Rezak 384, 470
Hukanović, Safet 384, 558, 562
Hukanović, Sejif 384
Hukanović, Sevdaga 305, 469
Hukanović, Šefik 201
Huskić, Duda 385, 558, 562, 577, 579, 599
Huskić, Hasan 558
Huskić, Omer 376, 384, 387, 391, 551, 558, 562, 579

Huskić, Rufad 152
Huskić, Smajil 201
Ibrahimović, Asim 471
Ibrahimović, Rifet 434
Iličić, Ante 638
Iličić, Kata 385, 579, 599
Iličić, Mile 385, 579
Iličić, Nedeljko 638
Iličić, Tade 385
Ilić, Dragutin 531, 534
Ilić, Stevo 35
Islamagić, Ferid 534
Islamagić, Fuad 537, 540, 544
Islamčević, Suad 385
Islamović, Šefik 385, 403
Ivanić, Dragan 89
Ivanić, Milan 132
Ivanković, Ivan Ivo 386, 540
Ivanković, Milivoje 35
Ivanković, Milka 227, 228, 579, 590, 599
Ivanković, Petar 227, 228, 590
Ivić, Duško 647
Izetbegović, Alija 20, 39, 138, 139
Jaganjac, Nebojša 54
Jaglica, Nebojša 140, 731
Jahić, Mirzet 210, 212, 475
Jakupović, Adem 305
Jakupović, Ago 260, 268

Jakupović, Fadil 263, 268
Jakupović, Fehim 264, 268, 521
Jakupović, Hasan 386
Jakupović, Hava 386, 580, 600
Jakupović, Hazim 386
Jakupović, Hilmija 386
Jakupović, Idriz 261, 268
Jakupović, Ismet 154, 499, 502, 503
Jakupović, Muharem 261, 268, 580
Jakupović, Safet 253, 258, 268
Jakupović, Zumra 387, 580, 600
Jamaković, Vahid 216
Jarić, Drago 35
Jarić, Rade 35, 54
Jašarević, Zekerija 471
Jelečević, Asim 336, 337, 612, 621
Jelečević, Đemka 387, 581, 600
Jelečević, Elvira 336, 337, 581, 600
Jelečević, Emin 220, 221
Jelečević, Fadil 336, 612
Jelečević, Hajrudin 558
Jelečević, Husein Huso 327, 387, 562
Jelečević, Jasmin 209, 275, 277, 278
Jelečević, Jusuf 229, 387
Jelečević, Rasim 387, 558, 562
Jelečević, Sefer 336
Jelečević, Sulejman 189, 193
Jelečević, Zikrija 387

Jodanović, Safet 189, 193
Jovanić, Dušanka 733
Jovanić, Mitar 54
Jugo, Rešad 471
Jurčić, Marijan 392
Jurendić, Petar 707
Jurić, Marija 342, 343, 344, 581, 600, 612, 612
Jurić, Marko 216
Jurić, Milan 343
Jurić, Mile 342, 343, 344, 581, 612, 613, 622
Jusić, Ćerim 387, 558, 562
Jusić, Ramo 305, 469
Kadić, Fehim 199, 552, 557
Kadić, Husein 387
Kadijević, Veljko 41, 78, 81, 82, 85, 86
Kadirić, (Muharem) Mirsad 201
Kadirić, (Sabid) Mirsad 201
Kadirić, Alija 201
Kadirić, Elkaz 288, 296
Kadirić, Elvir 201, 206, 208
Kadirić, Elvis 200, 201, 613, 622
Kadirić, Enver 201
Kadirić, Ferid 201
Kadirić, Hasib 327
Kadirić, Idriz 220, 221
Kadirić, Mesud 200, 201
Kadirić, Midhet 201
Kadirić, Nedžad 289, 296

Kadirić, Zlatko 200, 201
Kajtaz, Nikola 103
Kajtez, Anđelko 396
Kajtez, Daniluško 211
Kalabić, Tehvid 216, 613, 622
Kalender, Eniz 388
Kalender, Juso 388
Kalić, Idriz 433, 529
Kalić, Kalmin 164, 197, 198, 199, 552, 553
Kalinić, Dragan 31, 477
Kaltak, Abdulah 346, 582
Kaltak, Aida 232
Kaltak, Emsud 272, 275
Kaltak, Enes 272, 275
Kaltak, Fadil 232, 233, 238, 582
Kaltak, Ferid 272, 275
Kaltak, Latife 346, 347, 582, 600
Kaltak, Mirela 232
Kaltak, Mujo 388
Kaltak, Nezir 273, 275
Kaltak, Paša 232, 233, 238, 582, 600
Kaltak, Rahim 388
Kaltak, Rasim 273, 275, 662, 663
Kaltak, Redžo 346, 582
Kaltak, Sado 388, 520
Kaltak, Salko 345, 388
Kaltak, Selim 346, 347, 582
Kaltak, Vahid 743

Kaljiković, Izet 551
Kamber, Hasib 299, 301, 302, 499, 501, 504-506, 539, 662
Kamber, Ljubomir 102
Kamber, Muharem 262, 268
Kamber, Osman 260, 268
Kamber, Teufik 389, 745
Kamber, Zadinka 355
Kamber, Zijad 255, 269, 723
Kamenčić, Karmen 389, 582, 600
Kamenčić, Meho 364
Kamić, Esad 389
Kamić, Fadil 305
Kamić, Zikret 389
Kandžić, Emsud 201
Kandžić, Esad 201
Kandžić, Ramiz 201
Kandžić, Refik 188, 190, 193, 341
Kandžić, Rifet 201
Kandžić, Rufad 201
Kandžić, Šefik 188, 189, 190, 193, 341
Karabeg, Ismet 253, 262, 269
Karabeg, Mirzet 36, 44, 138, 146, 154, 495, 499, 500, 505
Karabegović, Himzo 164
Karabegović, Semir 534
Karadžić, Almaz 389, 404, 405, 406, 632, 633
Karadžić, Derviš 224, 226
Karadžić, Radovan 20, 24, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 41, 47, 61, 62, 137, 153, 752, 785

Karadžić, Refik 677
Karajković, Ahmet 390
Karajković, Samir 241
Karakaš, Ratko 185
Kasumović, Hakija 263, 269
Katkić, Mehmedalija 390
Katkić, Meho 502
Kaurin, Martin 390
Kaurinović, Jure 390
Kazić, Ismet 674
Kazić, Muste 248, 251
Kecman, Ratko 35
Keča, Branko 132
Kendić, Rifet 560
Kenjar, (Hasan) Hasan 216
Kenjar, (Hasan) Husejin 216
Kenjar, (Hase) Hasan 216
Kenjar, (Husejin) Muhamed 216
Kenjar, (Meho) Husejin 216, 614, 622
Kenjar, (Nazif) Muhamed 216
Kenjar, Asim 216
Kenjar, Dževad 216
Kenjar, Fikra 215, 216, 613
Kenjar, Ilijaz 216
Kenjar, Irfan 216, 614, 622
Kenjar, Midhet 216
Kenjar, Muharem 214
Kenjar, Nedžad 216

Keranović Asim 221, 291, 296, 615, 616, 622
Keranović, Adil 330, 332
Keranović, Aldina 221, 583, 600, 614, 622
Keranović, Almina 221, 583, 600, 615, 616, 622
Keranović, Avdo 390
Keranović, Dursum 220
Keranović, Džehva 221, 583, 600
Keranović, Edin 221 616, 622
Keranović, Ekrem 290, 296
Keranović, Elvedin 558
Keranović, Fajko 172
Keranović, Fatima 221, 583, 600
Keranović, Hamed 324, 325
Keranović, Hasan 584, 617
Keranović, Hikmet 324, 325
Keranović, Hilmo 390
Keranović, Ibrahim 391, 558, 562, 563
Keranović, Irfan 172, 391
Keranović, Ismet 290, 296
Keranović, Izet 190, 193, 290, 296
Keranović, Jasima 221
Keranović, Juso 172
Keranović, Mirsad 172, 290, 296
Keranović, Mirzet 289, 296
Keranović, Muharema 221, 584, 600
Keranović, Mumin 481
Keranović, Nahid 220, 221, 617, 622
Keranović, Nira 221, 584, 600, 616

Keranović, Osman 391
Keranović, Rufad 584, 617
Keranović, Sabina 221, 585, 600, 617, 622
Keranović, Sajid 391
Keranović, Sakib 558, 562
Keranović, Seida 585
Keranović, Senad 548, 617
Keranović, Smajil 219, 221
Keranović, Suvad 289, 296
Kerić, Atif 196, 469
Kerić, Avdo 392
Kesedžić, Nijaz 478
Kesedžić, Rifat 478
Kičin, Alma 392, 585, 600, 618, 622
Kičin, Hasib 661
Kičin, Rasim 724
Kičin, Tehvida 392, 585, 600, 618, 622
Kikić, Hasan 164, 433, 481, 486, 498, 539, 572, 743, 746
Klaić, Umihana 164
Kličić Ibrahim 734
Kličić, Sead 200
Kličković, Gojko 270, 545, 663, 664
Kljajić Sanamir 640
Kljajić, Hasib 324, 325
Kljajić, Hikmet 332
Kljajić, Irfan 328, 331, 332
Kljajić, Midhet 338, 339
Kljajić, Mirsad 328, 330, 332

Kljajić, Mumin 325
Kljajić, Nijaz 329, 332
Kljajić, Safet 324, 325
Ključanin, Nihad 168, 169, 496, 499, 504, 538, 539, 541, 545
Ključanin, Sakib Deda 169
Kljujić, Mićo 306, 321
Kljujić, Slavko 731
Knežević, Dragan 89
Knežević, Duško 650
Knežević, Mile 54
Knežević, Nada 54
Knjeginjić, Ivo 392
Kočić, Petar 270, 271, 272, 273, 274, 427, 548, 552, 663
Koljević, Nikola 30, 39
Komljen, Anto 664
Komljen, Ferdo 367, 392
Komljen, Kaja 664
Komljen, Karlo 392
Kondić, Damir 542
Kondić, Novak 716
Kondić, Simeon 54
Kondić, Vinko 89
Korać, Dane 35, 36
Korlat, Salih 392
Kovačević, Kosta 206
Kovačević, Mile 177
Kovačević, Nikola 194, 211, 304
Kovačević, Nura 233, 238, 585, 600

Kovačević, Predrag 466

Kovačević, Predrag 466

Kovačević, Radovan, 420

Kozlica, Hilmo 270, 546, 549, 551

Kozlica, Šefkija 552

Krajišnik, Momčilo 20, 21, 22, 27, 30, 33, 38, 60, 62, 67, 68, 84, 85, 89, 90, 119, 120, 121, 146, 149, 270, 443, 447, 479, 492, 499, 500, 501, 506, 507, 508, 509, 663, 751, 752, 754, 755, 756, 757, 762, 763, 772, 778, 784

Krak, Nezira 470

Krunić, Marko 54, 731

Krunić, Mićo 154, 490

Krunić, Milorad 475

Krunić, Slobodan 54

Krupić, Adnan 393

Krupić, Ahmet 389, 740

Krupić, Džehva 741

Krupić, Ejub 393

Krupić, Ešefa 393

Krupić, Huse 393

Krupić, Juso 393

Krupić, Mirzet 241, 341

Krupić, Muhamed

Krupić, Muhamed 741

Krupić, Mustafa 394

Krupić, Nurka 394

Krupić, Nurka 585, 600

Krupić, Rasim 394

Krupić, Redžife 393

Kuburić, Ismet 394

Kugić, Džafer 394
Kugić, Mujo 394, 520
Kukanjac, Milutin 84, 85
Kukavica Muriz
Kukavica Muriz 291, 296
Kukavica Suvad 322
Kukavica, Almir 394
Kukavica, Amir 394
Kukavica, Bajro 586
Kukavica, Emin
Kukavica, Fatima 394, 585, 600
Kukavica, Fehima 394, 586, 600
Kukavica, Hasib 172
Kukavica, Hašim 394
Kukavica, Kemal 394, 618, 622
Kukavica, Nazif 513
Kukavica, Refik 513
Kukavica, Rezak 328, 330
Kukavica, Smail 394
Kukavica, Teufik 190, 193
Kukolj, Bogdan 35
Kulenović, Skender 161, 195, 483
Kumalić, Bećo 253, 263, 269
Kumalić, Hamdija 467
Kuprešanin, Vojo 24, 29, 136, 137, 763
Kurbegović, Adil 164
Kurbegović, Alen 395, 618, 622
Kurbegović, Aziz 395

Kurbegović, Husein 259, 269
Kurbegović, Ibrahim 265
Kurbegović, Ismet 164, 310, 311, 395
Kurbegović, Nedžad 396
Kurbegović, Redžo 44, 138, 144, 154, 499, 502, 503, 504, 505
Kurbegović, Revzid 138
Kuršumović, Muhamed 396, 524
Kuršumović, Rifet 261, 269
Kurtović, Mehmed 264, 269
Kuželj, Emsud 233, 238
Kuželj, Enes 478
Kuželj, Ibro 502
Kuželj, Ilijaz 371, 396
Kvrgić, Ibrahim 201, 397
Lasić, Adem 263
Lasić, Enes 164
Letica, Slaven 10, 801
Letić, Mehmed 397, 530
Linić, Nihad 551
Lovrić, Ante 397
Lukenda, Filip 707
Lukić, Milan 106, 140
Lukić, Mladen 66, 70, 106
Lukić, Slobodan 735
Ljevar Jozo 401
Ljevar, Josip 397
Ljevar, Niko 397
Ljubičić, Nikola 11

Ljvar, Živko 401
Mačkić, Nikola 427
Mahić 418
Mahić, Latif 397
Mahić, Mehmed 355
Mahić, Muharem 253, 259, 269
Mahić, Vejsil 397
Majdankić, Edhem 508
Majdankić, Ibrahim 176, 508
Majdankić, Junuz 398
Majkić, Dragan 66, 123, 132, 140, 667
Majstorović, Joso 559
Makić, Hasan 471
Maksimović Mitar-Manda 540
Maličević zv. Ćanta 152
Maličević, Pero 299, 782
Malić, Nenad 379, 380, 421
Malkoč, Nusret 199, 552, 557
Malovčić, Đemo 165
Malovčić, Kasim 344
Malovčić, Kemo 734
Mandić, Momčilo 119, 120
Marčeta, Nebojša 54, 123
Maričić, Nedeljko 343, 367
Marić, Josip 541
Marić, Mile 400
Marinković, Nikica 250, 724
Martić, kom. smjene 493, 518

Martić, Milan 37, 40, 41, 122, 797
Mašić, Munib 398, 509, 510, 511, 514, 618
Matanović, Ante 202, 203, 619
Matanović, Ervin 202, 203
Matanović, Fabijan 201, 202, 203
Matanović, Goran 202, 203
Matanović, Johann 202, 203
Matanović, Jovanka 202, 400, 586, 600
Matanović, Luka 202, 205
Matanović, Marko 202, 203, 205
Matanović, Marko 574
Matanović, Mladen 202, 203, 619
Matanović, Predrag 202, 203
Matanović, Tomislav 707
Matanović, Vinko 305
Matanović, Zdravko 201, 203
Matanović, Zoran 202, 203, 619, 622
Materić, Besim 305, 469
Matijević Mato, 400, 586
Matijević, Grge 392
Matoš, Manda 400, 586, 587, 600
Matoš, Mato 400
Matoš, Milka 400, 586, 600
Matoš, Radko 401
Mauzer, Vencislav 469
Medić Teufik 291, 296
Medić, Ekrem 168
Medić, Hasib 190, 193

Medić, Zikrija 169
Mehadžić, Mehmed 677
Mehadžić, Neron 209, 275, 277, 278
Mehić, Hamed 401
Mehić, Izet 305, 495
Mehić, Semir 401, 402, 619, 622
Mehić, Tehvid 402
Mehmedović, Hiza 402, 587, 600
Mehmedović, Safet 233, 238, 402
Mehmedović, Smajil 402
Memić, Bećir 403
Memić, Džemal 535
Meradanović, Alija 584
Merdanović, Arzen 188, 190, 193
Merdanović, Asema 188
Merdanović, Asema 600
Merdanović, Asim 292, 296
Merdanović, Behrudin 292, 296
Merdanović, Besima 221, 587, 600
Merdanović, Derviša 340, 341, 588, 600
Merdanović, Edita 221, 588, 600, 619, 622, 789
Merdanović, Ekrem 188, 191, 193, 341, 342
Merdanović, Enes 328, 331, 332
Merdanović, Fahrudin 292, 296
Merdanović, Ferid 172
Merdanović, Feriz 340, 403
Merdanović, Hasan 342
Merdanović, Hasema 339, 340, 588, 598

Merdanović, Husein-Huske 172, 219, 221, 592, 608
Merdanović, Ismet 292, 296
Merdanović, Jasmin 221, 620, 622
Merdanović, Raif 340, 341
Merdanović, Raif 588
Merdanović, Sabra 221, 588, 600
Merdanović, Sead 308
Merdanović, Seida 221, 320
Merdanović, Semir 292, 296
Merdanović, Senad 403
Merdanović, Zuhra 221
Merdanović, Zumra 589, 600
Merdžanić, Idriz 647
Mesić, Mirsad 227
Mešić, Almaz 589
Mešić, Emir 191, 193
Mešić, Hava 589, 600
Mešić, Safet 403
Mešić-Pašalić, Samira 194, 198, 226
Midžan, Ibrahim 403
Midžan, Redžo 403
Mijatović, Milivoj Mile 35, 214
Mijić, Kata 343, 581, 613
Mijić, Miro 343, 581, 613
Mijić, Pero 343, 581, 613
Mijić, Ranko 476
Milanković, Veljko 90
Milinković, Mitar 528

Milobara, Boja 227, 228, 580, 590, 600

Milobara, Dragica 227, 228, 580, 590, 600

Milobara, Luka 227

Milojica, Milan 404

Milošević, Slobodan 11, 12, 14, 20, 41, 47, 82, 83, 86, 433, 484, 493, 501, 509, 538, 752, 776, 791

Miljević, Milenko 35

Miljević, Veljko 152

Miljuš Slobodan 396

Miljuš, Simo 101, 394

Mišić, Ruža 403, 590, 601

Mladić, Ratko 31, 33, 37, 86, 90, 91, 249, 379

Mlinar, Josip-Jozo 305, 496, 498

Moljević, Stevan 12

Mrđa, Drago 54

Mudrinić, Mile 737

Muhadžić, Eniz 248, 251

Muhadžić, Osman 285, 286, 403, 404

Muharemović, Mustafa 404

Muhić, Dževad 305

Muhić, Nedžad 305, 499, 502

Muhić, Sead – Čađo 396, 404

Muhić, Suljo 524

Mujadžić, Zijad 305

Mujagić, Mehmed 212

Mujagić, Rufad 209, 210, 211, 212, 275, 475

Mujkanović, Esad 471

Mujkanović, Suad 541

Mulalić, Emir 404, 470, 471
Mulić, Armin 551
Muminović, Remz 560, 561o
Muratćehajić, Abaz 471
Muratović, Osman 297, 298
Musić, Meho 389, 632, 633
Mustafić, Šerif 471
Mušić, Ibrahim 196
Mušić, Karanfil 258, 269
Nalić, Derviš 740
Nalić, Emir 165, 234, 238
Nalić, Ismet 389, 404, 405, 406, 632
Nalić, Nafija 165, 234, 238, 591, 601
Nalić, Senad 165, 234, 238
Nasić, Rasim 273, 275
Našić, Fehim 349
Našić, Tamama 349, 591, 601
Nemanjić, Rastko 723
Nezirević, Aziza 405, 591, 601
Nezirević, Hilmija 405
Nezirević, Ramiz 743
Nikić, Ivo 639
Nikić, Pero 280, 281, 285
Nikić, Žarko 280, 281, 285
Nikolić, Dušan 36
Nikolić, Vinko 70
Nikolić, Zvonko 66, 140
Nikšić, Marijan 560

Okčić, Omer 248, 250, 251, 524, 527
Oljača, Duška 639, 737
Omanović Eniz 293, 296
Omanović Nefad 295, 296
Omanović, Đemka 221, 592, 601
Omanović, Emina 221, 592, 601
Omanović, Šaćir 198, 199, 552, 553
Omanović, Šukrija 329, 330, 332
Omerović, Jusuf 541
Omerspahić, Idriz 298
Omić, Arif 259, 269
Omić, Ćerim 406
Omić, Enisa 405, 592, 601
Omić, Fadila 405, 593, 601
Omić, Hasan 234, 238, 389, 404, 405, 406, 632, 633
Omić, Mirsad 273, 275
Omić, Senad 406, 606, 618, 633, 638
Omić, Suljo 406, 593
Omić, Taib 255, 269
Osmančević, Ale 407
Osmančević, Asim Hase 154
Osmančević, Haso 154, 496, 499, 503, 504, 505
Osmančević, Muaz 740
Osmančević, Mustafa 407
Osmančević, Šefik 407
Osmanović, Esad 542
Ostojić, Jovan 270, 545, 664, 798
Ožegović, Obrad 224

Ožegović, Veselko 225
Pajić, Đoko 535
Pajić, Ivan 407
Palija, Jadranko 310, 311, 312, 652
Paprić, Braco 140
Parinović, Predrag 35
Pašagić, Husein 740
Pašagić, Ibrahim 255, 269
Pašalić, Almir 408, 620, 622
Pašalić, Anemar 248, 249, 347, 597
Pašalić, Avdo 253, 258, 269
Pašalić, Fuad 741
Pašalić, Sanel 408
Pašalić, Smajo 377, 408, 511
Pašić, Ahmet 535
Pašić, Fajko 277, 278
Pašić, Husnija 164
Pašić, Smail 165, 235, 238
Patrick, Robert 463
Paunović, Ahmet 499
Pavičić, Jakov 573
Pavičić, Mile 408
Pavičić, Petar 408
Pečenković, Nermin 551
Pelivan, Jure 20
Pervić, Atif 191, 193
Pervić, Fadil 191, 193
Pervić, Fuad 188, 191, 193

Pervić, Suad 188, 191, 193
Petrić, Miladin 154
Pijalić, Mehmed 737
Pjanić, Ibrahim 471
Plavanjac, Joja 270
Plavšić, Biljana 21, 30, 39, 60, 62, 82, 83, 752, 784, 785
Popović, Božidar 453, 472, 542
Popović, Drago 535
Popović, Gojko 102
Porča, Atif 471
Porčić, Sulejman 559
Posavljak, Muharem 471
Potalec, Josip 281, 285
Potalec, Tomo 278, 279, 281, 282, 285
Poznanović, Đorđe 177
Praća, Dušan 54
Praštalo, Pero 35, 716
Praštalo, Žarko 35
Predojević, Pero 102
Prošić, Ljiljana 386, 404
Prošić, Predrag 165, 230, 231, 234, 235, 236, 286, 591, 596
Pršić, Kasim 469
Pršić, Muharem 469
Pupić, Dobrila 447
Puškar, Aziz 188, 192, 193
Puškar, Ismet 192, 193
Račić, Ankica 409, 593, 601
Radaković, Radomir 299

Radić, Predrag 24, 477

Rajlić, Tihomir 723

Rakočević, Miroslav 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 220, 227, 233, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 381, 383, 384, 388, 390, 391, 396, 397, 405, 407, 409, 412, 418, 420, 422, 572, 573, 574, 575, 580, 590, 595, 609, 611, 612, 616, 627, 631

Ramčilović, Smajo 409

Rašković, Jovan 36

Rašula, Nedeljko 35, 36, 43, 45, 54, 55, 56, 66, 69, 70, 71, 89, 124, 125, 139, 140, 141, 144, 146, 147, 154, 161, 163, 167, 443, 474, 499, 716, 731, 741, 782

Ražnjatovića, Željko-Arkana 253, 296, 297, 521, 522, 523, 524, 570, 593, 611, 653, 654

Rekić, Hasib 212, 475

Rekić, Ilijaz 210, 211, 212

Rekić, Jusuf 212, 475, 723

Rekić, Sadik 211, 212

Rešić-Alagić, Munevera 264, 269, 593, 601

Ristić, Lazar 240, 413, 571, 595

Rivić, Ante 409

Rivić, Pejo 409

Rodić, Dragan 548, 558, 564

Rodić, Petar 102

Rodić, Slavko 198, 548, 553

Sadić, Eniz 168

Sadić, Mustafa 409, 521

Saleš, Mina 778

Saleš, Omer 740

Saleš, Sulejman 495

Salešević, Izet 410

Saletović, Fikret 154, 499, 502, 503

Sarhatlić, Nisvet 409
Sarhatlić, Salih 410
Sarhatlić, Sejfo 410
Sarhatlić, Šadija 410, 594, 601
Savanović, Borislav - Boro 45, 49, 54, 70, 71, 140, 146, 147
Savanović, Zdravko 227
Sedić, Ivica 202, 205, 270, 574
Sedić, Tofik 270, 274, 275, 663
Seferović, Adem 235, 237, 238
Seferović, Emir 299, 301, 302, 501, 504, 505, 506, 539, 662, 663
Seferović, Hajrudin 337, 338
Seferović, Hikmet 192, 193
Seferović, Ibro 192, 193
Seferović, Jahija 241
Seferović, Muhamed 164
Seferović, Sejfudin 337, 338
Seferović, Smail 241
Seferović, Teufik 410
Sefić, Ahmet 247, 248, 249, 524, 528
Sefić, Fehim 241
Sejmenović, Mevludin 478
Selimović, Hasan 411
Selman, Habiba 411, 594, 601
Selman, Kelime 594
Selman, Mehmed 411, 744
Selman, Nail 165, 235, 236, 238
Selman, Zijad 412, 633
Sendelj, Husein 412

Sendić, Borivoje 35

Simatović, Franko 125, 217, 252, 253, 254, 296, 297, 521, 522, 523, 593, 611, 621, 653, 667, 714, 717, 718, 720, 741, 742, 757, 776, 777

Simić, Brane 54

Sinanbegović, Ferid 412, 620, 622

Sinanbegović, Said

Sinanović, Bibo 412

Sinanović, Esad 412

Sinanović, Ibrahim 253, 267, 269

Sinanović, Ramiz 412

Sinanović, Zarfija 413, 571, 595, 601, 662

Skip, Zoran 185

Smailović, Emsud 224, 225, 226

Smajilagić, Mesud 298

Smajlović, Azema 413, 595, 601

Smajlović, Esad 454

Smajlović, Rahmo 413

Smajlović, Tehvid 413

Smiljanić, Dušan 89, 90, 91

Spahić, Husein 538

Sprečo, Faruk 468

Srdić, Milkan 35

Stakić, Milomir 21, 434, 448, 455, 457, 464, 647, 648, 649, 656

Stanić, Radovan 68

Stanić, Slavko 132

Stanišić, Jovica 125, 217, 253, 254, 296, 297, 593, 611, 621, 653, 667, 714, 717, 718, 720, 741, 742, 757, 776, 777

Stanišić, Mićo 119, 120, 122, 217

Stevandić, Nenad 89

Stojanovski, Risto 639
Stojić, Grgo 279, 638
Stojić, Ivo 413
Stojinović, Milenko 70
Stričević, Slavko 224, 225
Subašić, Avdija 416
Subašić, Fuad 197, 198, 199, 552, 553
Subašić, Jasmin 197, 198, 199, 552
Subašić, Šida 553
Sudžuković, Uroš 54
Šabanović, Feriz 299, 300, 301, 302, 662
Šabić, Hikmet 193, 563
Šabić, Midhat 298
Šabić, Suad 138, 141,154, 503, 504
Šakić, Munir 349, 350
Šakić, Marija 416, 595, 601
Šalić, Dragica 416, 595, 596, 601
Šalić, Marija 416, 596
Šalić, Marko 707
Šantić, Josip 551
Šaović, Dušan Njunja 104, 105
Šarčević, Ismet 138
Šarčević, Mina 416, 596, 601
Šarčević, Mirhad 286, 287
Šehić, Derviš 298
Šehić, Mehmed 298
Šehić, Safet 298
Šekić, Muharem 266, 269

Šekić, Smajil 416
Šepić, Adem 559
Šepić, Kemal 199, 552, 557
Šestanović, Muhamed 605, 606
Škondrić, Milan 89, 91
Šljivar, Rešid 325
Šobot, Branko 154, 408
Šolaja, Josip Joso 177, 178, 202, 205, 416, 574
Šolaja, Vilim 202, 205, 417, 574
Šupuk, Bajro 169
Šupuk, Husein 168, 169
Šupuk, Ibrahim 168, 169
Šupuk, Muharem Harko 168
Šupuk, Refik 169, 417
Šupuk, Senad 169
Tadić, Boro35, 36, 70, 153
Tadić, Dragan 280, 282, 285
Tadić, Duško 9, 12, 15, 81, 82, 83, 91, 92, 141, 647, 656
Tadić, Karlo 278, 282, 285
Tahrić, Rifet 551
Talić Bego 504
Talić, Adnan 263, 269
Talić, Besim 255, 269, 260
Talić, Džemal 260, 269
Talić, Emina 417, 596, 601
Talić, Fadil 417, 524
Talić, Ferid 417
Talić, Haris 267, 269

Talić, Husein 267, 269
Talić, Ibraga 266
Talić, Irfan 299
Talić, Ismet 417, 506
Talić, Jusuf 418
Talić, Kemal 305
Talić, Momir 64, 107, 146, 147, 148, 542
Talić, Muhamed 260, 269
Talić, Muharem 248, 251
Talić, Nermin 293, 296
Talić, Osman 496, 504, 505
Talić, Rasim 253, 265, 269
Talić, Sead 286, 287
Talić, Sulejman 255, 269
Talić, Šefko 253, 266, 269
Talundžić, Atif 418
Talundžić, Mehmed 298
Tanasić, Mirko 542
Taraš, Habibe 743
Taraš, Ismet 418
Tatarević 134
Tepić, Marko 54
Tokmadžić, Zvonko 471
Tomaž, Petar 418
Tomić, Marko 202, 205, 574
Tomić, Zdravka 511
Topalović, Dedo 418
Topalović, Habiba 419, 596, 601, 633

Topalović, Hase 211
Topalović, Jasim 212, 475, 744
Topalović, Muris 243
Topalović, Nijaz 298
Topalović, Safet 209, 211, 212, 275
Topić, Hasan 298
Topić, Ratko 35
Treanor, Patrik J. 21
Trifković, Nedo 248, 249, 527, 528
Tripković, Nemanja 734, 738, 747, 786
Trožić, Đasim 419
Trožić, Esad 236, 238
Trožić, Fadila 677
Trožić, Faik 419
Trožić, Mustafa 419
Tuđman, Franjo 139
Tunjić, Anto 146, 279, 280, 282, 285
Tutić, Bono 278, 279, 282, 285
Tutić, Ivica 196
Tutić, Ivo 278, 279, 281, 285
Tutić, Stipo 419
Tutić, Tomo 281
Ulemek, Mihajlo 731
Unić-Bašić, Tatjana 165, 236, 238, 601
Vasiljević, Brane 224
Velagić, Ferid 199, 552, 557
Veletanlić, Ismet 164
Velić, Aziza 185

Velić, Đulaga 419
Velić, Fahrudin 357
Velić, Hasib 193, 420, 563
Velić, Hilmo 241
Velić, Husnija 419
Velić, Ismet 744
Velić, Kasim 420
Velić, Kemal 420
Velić, Refik 380, 421
Velić, Rifet 235
Velić, Sabid 241
Velić, Sadmir 165, 235, 236, 238
Velić, Tasema 744
Vještica, Miroslav 32, 89, 121
Vojniković, Adem 165, 231, 236, 238
Vojniković, Hamid 421
Vojniković, Mujo 231, 576
Vojniković, Vezira 231, 591
Vrkeš, Vlado 45, 49, 66, 68, 70, 71, 89, 106, 124, 140, 146, 147, 153, 714, 742, 763
Vrućinić, Mirko 66, 70, 106, 113, 125, 131, 140, 443, 499, 500
Vučkić, Atif 169, 498, 666
Vukalić, Aziz 421
Vukalić, Hamza 421
Vukalić, Nazif 362
Vukalić, Šaban 724
Vukelić, Milutin 477
Vuković, Anđa 421

Vuksan, Stevo 35, 54
Wolf, Frank 537
Zahić, Sadika 724
Zahić, Safija 347, 348, 349, 597, 601
Zahirović, Hasib 422
Zahirović, Jusuf 422
Zahirović, Šefik 287
Zeljaja, Radmilo 146
Zenković, Esad 515
Zenković, Senad 515, 666
Zukić, Almaz 171, 329, 332
Zukić, Amir 295, 296
Zukić, Arifa 221, 597, 601
Zukić, Ćazim 293, 296
Zukić, Fatima 221, 598, 601, 621, 622
Zukić, Hasan 164
Zukić, Hasiba 328, 332, 598, 601
Zukić, Izet 216
Zukić, Jusuf 295, 296
Zukić, Mehmed 235, 237, 238, 422
Zukić, Rasim 294, 296
Zukić, Rifa 615
Zukić, Sabid 294, 296
Zukić, Saida 598
Zukić, Salih 294, 296
Zukić, Seida 339, 340, 588, 601
Zukić, Senad 216
Zukić, Smaila 221, 598, 601

Zukić, Zijad 329, 330, 422
Zulić, Muhamed 241
Zulić, Nazif 251
Zulić, Rasim 199, 554
Žepinić, Vitomir 119, 120
Žulj, Dragan 550
Žulj, Drago 199, 554
Žulj, Pavo 198, 550, 552
Župljanin, Stojan 89, 119, 122, 477, 531, 532, 533, 534, 535, 537